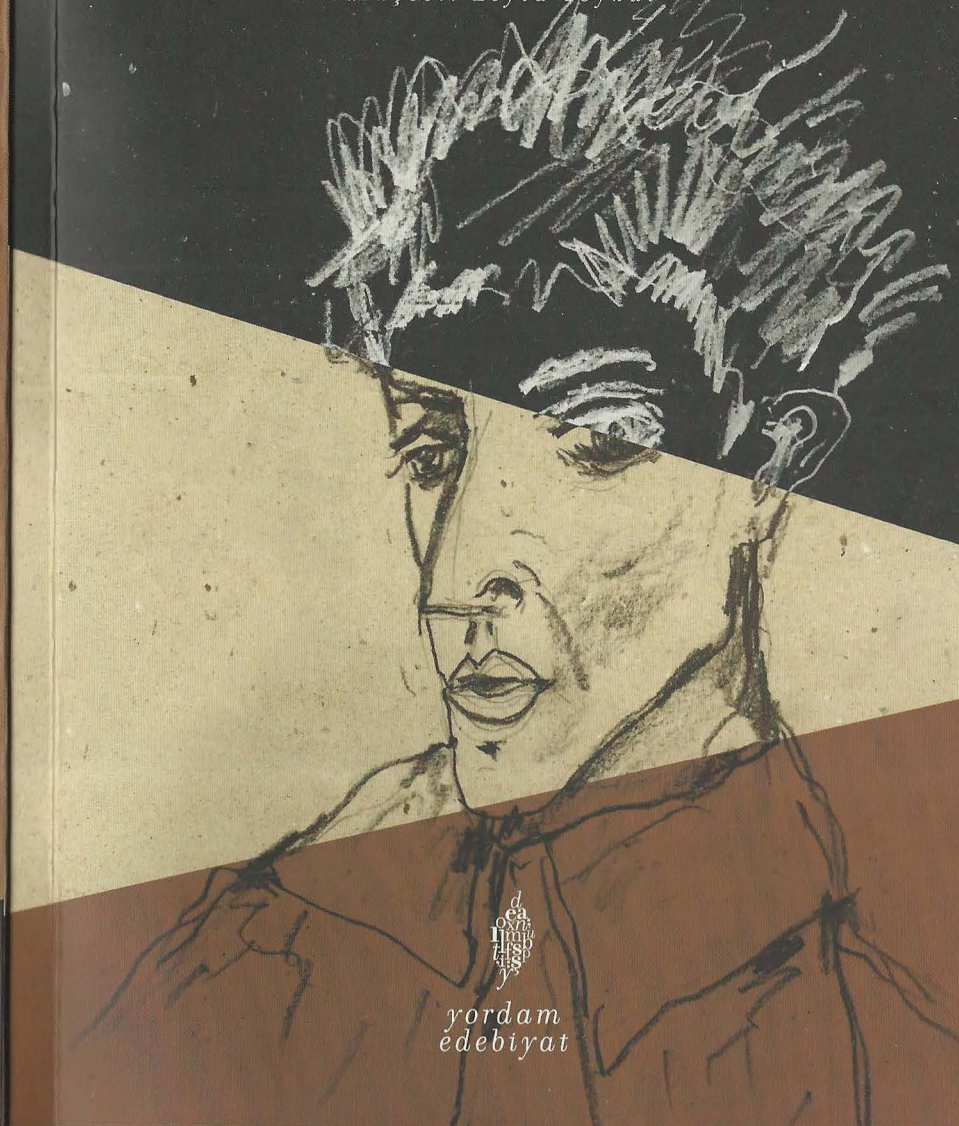
DOSTOYEVSKİ - DELİKANLI

DOSTOYEVSKİ

— DELİKANLI —

Türkçesi: Leyla Soykut



yordam edebiyat

Leyla Soykut (1921, Kars - 1974, İstanbul)

Çevirmen. Bursa Kız Lisesi, ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Öğretmenlik ve gazetecilik mesleklerinin ardından çevirmenliğe yönelmiştir.

Rusçadan yaptığı Dostoyevski, Tolstoy, Turgenyev, Şolohov ve Soljenitsin çevirilerinin yanı sıra, Fransızcadan yaptığı Jacqueline Monsigny, İtalyancadan yaptığı Franca Antonioni, İngilizceden yaptığı William Irish, Kathy Lambert, David Reuben, Adam Knight, Robert Wilder, Edgar Wallace, Vera Caspary, Elizabeth Seifert çevirileriyle adından söz ettirmiştir.

Leyla Soykut'un *Delikanlı* çevirisi ilk kez Altın Kitaplar (1974) tarafından iki cilt halinde basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
Подросток - Podrostok

Yordam Edebiyat'ta
Leyla Soykut *Çevirileri*

Delikanlı • Dostoyevski



Karamazov Kardeşler • Dostoyevski



Uyandırılmış Toprak (2 cilt) • Mihail Şolohov

DOSTOYEVSKİ

DELİKANLI

ROMAN

TÜRKÇESİ
LEYLA SOYKUT



yordam
edebiyat

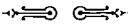
Yordam Edebiyat: 26 • **Delikanlı** • Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
ISBN 978-605-172-215-3 • *Türkçesi:* Leyla Soykut
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Eylül 2017
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • E: info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122



DELİKANLI



ROMAN



Dostoyevski ve Eserleri

Hasan Âli Ediz

Çocukluğu ve ailesi: Rus edebiyatının en büyük kişilerinden biri olan Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, 1821 yılı Kasım ayının 11'inde Moskova'da, yoksullar hastanesinde dünyaya geldi. Küçük Dostoyevski'nin ilk izlenimleri, hastanenin sarı duvarlarıyla hastaların iniltileri oldu.

Aynı kurumun cerrahı olan babası, içkici, sert ve sinirli bir adamdı. İşinde, ukala denecek kadar düzeni severdi. Ailesi kalabalık, maaşı azdı. Ama yine de çocuklarının eğitim ve öğretimine büyük bir ilgi gösterdi. Fransızca öğrenmeleri için bir mürebbiye tuttu. Kendisi de onlara Latince öğretti.

Dostoyevski'nin babasını, 1839 yılında kendi toprak köleleri öldürdü. Bu kanlı olayın nedeni, son yıllara kadar bir esrar perdesiyle örtülü kalmıştı. Tam yüz yıl sonra, 1939 yılında büyük yazarın hayatına ışık tutan yeni belgeler bulundu. Bu belgelerin yardımıyla, öldürülme olayını örten esrar perdesini sıyırma olanağını elde ettik. Dostoyevski'nin o sıralarda altmış yaşında olan babası, karısının ölümünden sonra, kendi toprak kölelerinden Katya adlı 16 yaşlarında genç ve güzel bir kızı sever. Hatta bu kızdan bir de çocuğu olur. Öldürülüşü bu olayla sıkı sıkıya bağlıdır. Nitekim kızın amcasını, katillerin elebaşlarından biri olarak görmekteyiz.

Bu aile dramının, sonraları sara illetine tutulacak olan büyük yazarın hasta ruhunda bir iz bırakmaması olanaksızdı.

Dostoyevski, 1843 yılında mühendis okulunu bitirdi ve asteğmen rütbesiyle orduya katıldı. Petersburg'da mühendis olarak çalışmak, ona iyi bir mevki, hatta iyi bir maddi durum bile sağlayabilirdi. Ama

Dostoyevski bu mesleği hiç de çekici bulmuyordu. Bir yıl sonra istifa ederek ordudan ayrıldı.

Şöhret, zenginlik, toplumda parlak bir mevki hayal eden genç Dostoyevski, bahtını bir başka alanda, edebiyat alanında denemeye karar vermişti.

Edebî hazırlığı: Dostoyevski, çocukluğundan itibaren metotlu denecek biçimde edebî bir hazırlık dönemi geçirmişti. İlk gençlik çağlarında, Rus şairlerinden Jukovski ile Karamzin'i pek sevmişti. Puşkin'i ise, daha çocukluğundan beri neredeyse ezbere biliyordu.

Mühendis okulundayken; Schiller, George Sand, Eugène Sue gibi yazarların eserleri, genç Dostoyevski'nin ufkunda yeni bir dünya açmıştı. Hele Balzac onu âdeta büyülemişti. O dönemde kardeşine yazdığı birçok mektup, Balzac'la ilgili bitmez tükenmez hayranlık ifadeleriyle doludur. Dostoyevski, büyük Fransız yazarının roman kişilerinde kendini seçiyor, yine bu kişiler arasında kendini çevreleyen birçok insan buluyordu. 1843 yılında Balzac'ın *Eugénie Grandet* romanını okuyan Dostoyevski, bunu Rusçaya çevirmekten kendini alamadı. Dostoyevski'nin ilk edebiyat çalışmaları bununla başladı. Dostoyevski'nin Balzac'ta en beğendiği şey, *realizmle romantizmin* ustaca birleşimiydi. Balzac'ın, Dostoyevski'nin eserleri üzerinde büyük bir etkisi olduğu su götürmez bir gerçekti.

Rus yazarlarından Puşkin, Gogol ve Griboyedov'un, Dostoyevski'nin eserleri üzerinde nasıl derin izler bıraktığını ileride göreceğiz. Mesela Dostoyevski, gerek romanlarında, gerek edebî mektup ve makalelerinde, Griboyedov'un *Akıldan Bela* eserinin deyimlerinden bol bol yararlanmıştır.

Gogol'ün, gerek *Petersburg Hikâyeleri*'ndeki gerek *Ölü Canlar*'daki kişileriyle, Dostoyevski'nin eserlerin

deki kişiler arasında sıkı bir ilinti vardır. Zaten Dostoyevski'nin düşünce bakımından kendisine en yakın gördüğü Rus yazarlarından biri Gogol'dü. Bir edebiyat eleştirmeninin haklı olarak dediği gibi, *Ölü Canlar,* hayatının sonuna kadar, bir an için bile Dostoyevski'yi bırakmadı.

Dostoyevski'nin ilk eseri olan *İnsancıklar*'ın gerek konusunda, gerek üslup kompozisyonunda, Gogol'ün *Kaput* adlı hikâyesinin et-

kisini görmek hiç de zor değildir. Yine Dostoyevski'nin *Benzer* adlı eseri, Gogol'ün *Burun* hikâyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Dostoyevski, *Stepançikovo Köyü*'nde de, birçok bakımdan Gogol'ü taklit etmiştir.

Genç Dostoyevski'nin dünya görüşünün şekillenişinde Schiller'in büyük etkisi vardır. Dostoyevski bunu şu sözleriyle açığa vurmuştu: "Schiller'i ezberledim. Konuşmalarımda, sayıklamalarımda onun eserlerini dilimden düşürmüyorum. Schiller adı bende sonsuz hayaller canlandıran, büyüleyici bir etki yapıyor."

Dostoyevski, delikanlılık çağlarında büyük bir hayranlık duyduğu Schiller'in *Haydutlar*'ını, *Karamazov Kardeşler*'i yazarken bile hatırlayacak, temel konusu kardeş kıskançlığına ve baba katilliğine dayanan bu roman, *Haydutlar*'daki konunun kendisine özgü bir gelişimi olacaktır.

Bununla birlikte şunu da söylemeliyiz ki, Dostoyevski'nin üzerinde etki yapan edebiyat kişileri, yukarıda saydıklarımızdan çok daha fazladır. Çünkü genç Dostoyevski, İngiliz ve Fransız macera romanlarıyla ilgilendiği gibi, Fransız klasiklerine, çağındaki romantizme de yakın bir ilgi göstermişti. Bunun içindir ki genç Dostoyevski'nin bu edebî sempatisini hesaba katmadan, gerek klasik edebiyatın, gerek kendi dönemindeki edebiyatın en iyi mirasını benimseyen, edebiyat çalışmalarında, yeni yeni değerler ekleyerek bunları geliştiren büyük edebiyatçı Dostoyevski'yi anlamamıza olanak yoktur. 1845 yılında, yazmaya yeni başlayan bir yazarın, *İnsancıklar* eserini hazırlarken, fakir bir memur konusunu nasıl ele aldığı bu bakımdan büyük bir ilgi uyandırmaktadır. Çünkü bu konu, o çağ Rus edebiyatında en çok işlenen konulardan biriydi. O çağ Rusya'sında vodviller için, komediler için, hikâyeler için, güldürü eserleri için hemen hemen biricik konu memurlardı. Kimi edebiyat eleştirmenlerinin düşüncesine göre "hiç de şairce yaratıklar olmayan memurlar", nasıl oluyor da o çağ Rus edebiyatçılarının kullanmayı en sevdiği kişiler olabiliyordu; eleştirmenler buna şaşmaktan kendilerini alamamışlardı.

O çağ Rus edebiyatında memur tiplerini karikatürize etmek öylesine genel bir hal almıştı ki, Rus sansürüne, buna karşı önlemler alması bile emredilmişti. Bu geleneğin dışında kalan yalnız Puşkin'le Gogol olmuştu.

Puşkin *Menzil Amiri*'nde, Gogol de *Kaput* adlı hikâyesinde "memur" konusunu bütünüyle insanca bir açıdan ele almıştı.

İlk eseri *İnsancıklar* (1846): Genç Dostoyevski ilk eserinde özellikle bu geleneklere tamamıyla sadık kaldı. Bu bakımdan, gerek konu, gerek üslup yönünden Puşkin'le Gogol'ün *İnsancıklar* üzerinde etkisi pek büyüktür. Ama şunu da hemen söylemeliyiz ki, *İnsancıklar*'ın da kendine göre birtakım erdemleri, hatta üstünlükleri vardı. Böyle olmasaydı eser, devrin düşünce ve edebiyat dünyasında böylesine büyük ve çarpıcı bir etki yaratabilir miydi?

Birçok düzeltme ve değiştirmeden sonra, nihayet 1845 yılı Nisan'ında *İnsancıklar* eseri tamamlanınca, Dostoyevski müsveddeleri dostlarından Grigoroviç'e verdi. O da bunları devrin tanınmış şairlerinden Nekrasov'a götürdü. İki arkadaş sıcağı sıcağına, hemen o gece oturup müsveddeleri okudu. Eser, Nekrasov'un üzerinde öylesine büyük bir etki yapmıştı ki, sabahın dördü olmasına bakmayarak hemen düşüncelerini söylemek ve Dostoyevski'yi kutlamak üzere genç yazarın evine koşmuştu... Ertesi gün de müsveddeleri, dönemin büyük eleştirmeni Belinski'ye götürdü ve yeni bir Gogol'ün doğduğunu ona müjdeledi. Belinski bu sözleri biraz aşırı bulmuş, hatta soğuk karşılamıştı. Kaşlarını çatarak:

"Anlaşılan sizde Gogol'ler mantar gibi yerden bitiyor," demekten kendini alamamıştı... Ama, müsveddeleri okuyunca, o da hayranlığını gizleyememiş: "*İnsancıklar* büyük bir istidat keşfetmemize neden oldu. Eserin yazarı, Gogol'ü de geçecek, dehası sayesinde eserleriyle şimdiki ve bundan önceki bütün edebiyatı gölgede bırakacak!" demişti.

Çok geçmeden Belinski, Dostoyevski'yi görmek istedi. Dostoyevski, Belinski ile olan bu ilk karşılaşmasının yarattığı derin izlenimi, ömrünün sonuna kadar unutmadı. Dostoyevski'nin sözlerine göre, Belinski onu ilkin, biraz kendini beğenmiş, biraz da ağır bir eda ile karşılamış. Ama düşünür, çakmak çakmak yanan gözleriyle, ateşli ateşli konuşmaya başlamış.

Belinski'nin sözlerini Dostoyevski'nin ağzından dinleyelim:

"Belinski bana, üst üste birkaç sefer: 'Delikanlı ne yaptığınızın farkında mısınız,' dedi. 'Evet, ne yaptığınızı biliyor musunuz? Siz,

sadece sanatçı olarak, bir sezişle bunu yazabilirsiniz!.. Ama bize gösterdiğiniz bu korkunç gerçeğin üzerinde hiç düşündünüz mü?.. Ama hayır, bu yirmi yaşınızla bunu düşünmüş olabilmeniz olanaksızdır.'"

Belinski sözlerini sürdürerek: "Siz meselenin ruhuna dokundunuz," demiş. "Bir çırpıda en can alıcı noktayı gösterdiniz. Biz eleştirmenler sadece düşüncelerimizi söyler, bunu sözcüklerle anlatmaya çalışırız. Siz sanatçılarsa elle tutulabilmesi, düşüncelerini söyleyemeyen bir okurun bile her şeyi birden kavrayabilmesi için, meselenin ruhunu çizgiyle, bir çırpıda, bir tipte canlandırırsınız... İşte sanatçının sırrı diye buna derler... İşte sanatçının gerçeğe hizmet etmesi diye buna derler... Yeteneklerinizi koruyunuz, siz büyük bir sanatçı olacaksınız!.."

Dostoyevski, dönemin büyük eleştirmeni Belinski ile bu ilk karşılaşmasını, her zaman büyük bir heyecanla hatırladı. Nitekim, ölümünden on yıl önce yazdığı yazıda, bu izlenimini şöyle anlatır:

"Bu, hayatının en heyecanlı anıydı. Sürgünde bulunduğum sırada, bu anı hatırlayarak tahammülümü biledim!"

Dostoyevski'nin *İnsancıklar*'ı, 1846 yılında, Nekrasov'un *Petersburg Seçmeleri* adlı almanağında basıldı. Daha sonra da kitap halinde çıktı.

İnsancıklar, mektuplar halinde yazılmış bir romandır. Küçük bir memurun psikolojisini belirtmek bakımından Dostoyevski'nin bu duygusal, bu hümanist eseri, Puşkin'in *Menzil Amiri* ve Gogol'ün *Kaput* adlı hikâyelerinden sonra yeni bir aşama sayılabilir. Romanın kişilerinden Makar Devuşkin ile Varvara Dobroselova arasındaki mektuplaşma, Petersburg'un köşe bucağında, kenar mahallelerinde yaşayan insanların yaşantısını canlandırmaktadır. Memur Makar Devuşkin'in, itiraflar biçiminde belirtilen iç dünyasının açığa vurulması, Dostoyevski'nin ileride ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız sanat metodunun bir özelliğini meydana getirir.

Dostoyevski'nin gerek bundan sonra çıkan *Benzer* (1846), *Beyaz Geceler* (1948), *Netoçka Nezvanova* (1849) gibi hikâyelerinde, gerek daha sonra çıkacak büyük romanlarında çok açık bir biçim alacak olan "ikilik", yazarın daha bu ilk duygusal eserinde çizgiler halinde göze çarpmaya başlamıştı: Önceleri haksızlığa, adaletsizliğe karşı protesto, sonra da bu haksızlığı, bu adaletsizliği, birden yüksek bir

gücün, *Allah'ın emri* sayıp boyun eğerek, başkaldırma duygularından ötürü pişmanlık duymak...

İşte *İnsancıklar*'dan başlayarak Dostoyevski'nin bütün roman kişileri, birbirleriyle çelişen bu iki duygu arasında bocalayıp durmuştur.

Hapis ve sürgün: Dostoyevski'nin hayata atıldığı dönemde, Rusya'da toprak köleliği düzeni vardı. O çağın birçok aydını gibi Dostoyevski de toprak köleliği düzenini beğenmiyordu. Bu düzene karşı çalışan gençlik gruplarından birine o da katılmış, ütopyacı sosyalist Petraşevski grubuyla bir yakınlık kurmuştu. Dostoyevski bu grupta özellikle Fourier, Saint-Simon gibi ütopik sosyalistlerin felsefi görüşleriyle ilgilenmişti. O zamanlar henüz yirmi sekiz yaşında olan genç Dostoyevski, felsefenin yardımıyla, bir düzeni değiştirmenin mümkün olduğuna içtenlikle inanıyordu. Grup üyeleri, zaman zaman aralarında toplantılar yapıyor, düzene karşı yazdıkları yazıları, şiirleri okuyorlardı. Grubun son toplantılarından birinde, tanınmış eleştirmen Belinski'nin *Gogol'e Mektuplar* adlı yergisi okundu. Bu olaydan kısa bir süre sonra, 22 Nisan 1849'da, bu gruba bağlı bütün gençler tutuklanarak askerî mahkemeye verildi. Gizli görülen mahkeme 8 ay sürdü.

Nihayet 22 Aralık 1849 sabahı, mahkûmları çok erken uyandırdılar. Hepsini ayrı ayrı kupa arabalarına bindirdiler. Yanlarına birer jandarma oturttular. Arabaların etrafını çeviren atlı jandarmalar arasında 45 dakika süren bir yolculuktan sonra kafile, Semyonovski alayının geniş eğitim alanına geldi. Mahkûmları arabalardan indirdiler. Alanın ortasında iki yanı tırabzanla çevrili, beyaz tahta merdivenle çıkılan bir sahanlık vardı. Daha ileride yere çakılı üç kazık görülüyordu. Askerler bu darağaçları önünde bir kare meydana getirecek biçimde durmuştu. Karar burada okundu. Gençler idama mahkûm edilmişti.

Gençlerin hepsi fena halde şaşkındı. Bu kadar önemsiz bir iş için verilen bu ceza, gerçekten de çok ağırdı. Olayın gelişimini, Dostoyevski'nin, kardeşine yazdığı şu mektuptan okuyalım:

"Bugün 22 Aralık, bizi Semyonov meydanına götürdüler. Orada idam kararını okudular. Haç öpmemize izin verdiler. Kılıçlarımızı başımızın üstünde kırdılar. Son tuvaletimizi de, beyaz gömlekler giy-

direrek tamamladılar. Sonra, içimizden ilk posta olarak kurşuna dizilecek üç kişiyi direklere bağladılar. İkinci gruptan altıncı olduğum için ancak bir dakikalık ömrüm kalmıştı. Yanımdaki iki arkadaşımı öpecek kadar vaktim vardı. Derken, geri çekilme borusu çaldı. Direğe bağlanmış olanları çözdüler, bize de imparator hazretlerinin hayatımızı bağışladığını söylediler ve asıl kararı okudular."

Sonradan anlaşıldığına göre, Çar I. Nikola, gençlere bir gözdağı vermek istemiş, bu korkunç mizanseni en ince ayrıntılarına kadar kendisi düzenlemişti. İki gün bürolar arasında hararetli bir yazışma geçmişti. Kaç tane beyaz gömlek hazırlamalı? Hendek kazmalı mı? Kaç tane direk dikmeli? Çar I. Nikola, kendi deyimiyle "bu genç akılsızlar"a bir ibret dersi vermek istemiş, ama ölçüyü kaçırmıştı. Ruhlarında pişmanlık uyandırayım derken onları öldürmüştü.

Sonradan okunan karara göre, Dostoyevski 4 yıl kürek, 5 yıl da sürgün cezasına çarptırılmıştı.

Dostoyevski, 1850 yılından 1854 yılına kadar süren kürek cezasını Omsk hapishanesinde geçirdi. 1854 yılında da sürgün cezasını çekmek üzere Semipalatinsk'teki askerî birliğe gönderildi. Bu birlikte, 1854 yılından 1859 yılına kadar er olarak hizmet etti. Sürgün cezası sona erdiği zaman subaylığa yükseltildi.

***Ölüler Evinden Anılar* (1856):** Hapishane ve sürgün, Dostoyevski'ye Rus yaşantısının birçok gerçeğini tanıma fırsatı verdi. Bu fırsat ona, *Ölüler Evinden Anılar* gibi çok önemli bir eser kazandırdı.

Hapishanede kitap olarak ancak *İncil* bulundurulmasına izin veriyorlardı. Dostoyevski bu sayede Hıristiyanlık ilkelerini bol bol incelemeye fırsat buldu. Bir zamanlar ütopyacı sosyalizmle ilgilenen yazar, şimdi de Hıristiyanlıkla ilgilenmişti. *Ölüler Evinden Anılar*'da bu iki ilkenin tuhaf bir biçimde sarmaş dolaş olduğunu görmekteyiz!..

Dostoyevski *Ölüler Evinden Anılar* eserinde, hapishanedeki korkunç yaşamı, oradaki gelenek ve görenekleri anlatmakta ve hapishanenin dikkate değer tiplerini canlandırmaktadır.

Dostoyevski'nin *Ölüler Evinden Anılar*'ında çizdiği portreler arasında çok güçlüleri vardır. Bunlardan biri, Dostoyevski'nin büyük bir sempatiyle anlattığı dağlı Ali'dir. Dostoyevski, okuma yazma bilme-

yen bu temiz delikanlıya, elindeki biricik okuma aracı olan İncil'le okuma yazma öğretmiştir. Yazarın, İncil'den en çok hangi parçayı beğendiği sorusuna, Ali:

"Bağışla, sev, kimseyi gücendirme. Hatta düşmanlarını bile sev!" parçası olduğu cevabını verir.

Bu, biraz da Ali'nin ağzıyla, Dostoyevski'nin İncil üzerine olan görüşlerini gösterir.

Hapishane ve sürgün, Dostoyevski'ye daha başka eserler de kazandırmıştır. Bunların arasında en önemlisi *Stepançikovo Köyü*'dür.

Dostoyevski sürgünden sonra, 1860 yılında Petersburg'a döndü. 1861 yılından 1863 yılına kadar kardeşi Mihayil ile *Vremya* (Zaman) dergisini, 1863 yılından başlayarak da *Epoch* (Çağ) dergisini çıkardı.

O çağın soylu aydınları "sanat, sanat içindir" görüşünü savunuyor, sosyal hayatta egemenlik hakkının yalnız kendilerine verilmiş olduğunu iddia ediyorlardı. Dostoyevski'nin dergisi gerek bunlara, gerek nihilist akımlara karşı savaş bayrağını açtı. Dostoyevski, yine bu arada, dergisiyle, Çernişevski'nin *Sovremennik*, Pisarev'in *Rus Sözü* dergileriyle de şiddetli bir tartışmaya girişti. Dostoyevski'nin inancına göre, sanatı şu ya da bu amaçlarla sıkmamak, ona serbest bir gelişim olanağı vermek gerekti. Sanat ne kadar serbest ve normal gelişirse, kendisi için yararlı olan gerçek yolu o kadar çabuk bulabilecekti.

Dostoyevski'nin *Vremya* dergisi uzlaştırıcı bir programla ortaya çıkmıştı. Dostoyevski, halk adına bütün sınıfların yaratıcılık işinde birleşmesini istemekteydi. Siyasal görüşlerinde panislavistler* gibi, Rusya'nın Batı'dan farklı bir gelişim yolu izlemesi gerektiğine inanan Dostoyevski, bütün umudunu çara bağlamış bir monarşistti.

Dostoyevski bu dönemde, *Ölüler Evinden Anılar* eserinden başka, *Aşağı ve Hor Görülenler* romanını; *Tatsız Bir Olay, Yaz İzlenimleri Üzerinde Kış Notları, Yeraltından Notlar* gibi eserlerini yayımladı. 1865 yılında kardeşi Mihayil'in ölümünden sonra dergi çalışmalarına son verdi. Aynı yıl içinde, kendisine bir dakika rahat vermeyen alacaklılarından kurtulmak için, üçüncü defa Avrupa'ya gitti. Bun-

---

* Panislavizm: O tarihlerde Rusya'da bir hayli yaygın olan ve bütün Slavların birleşmesi ülküsünü savunan gerici ve emperyalist bir akım. *-H.Âli Ediz*

dan önce, biri 1862, diğeri 1863 yılında olmak üzere, iki sefer daha Avrupa'ya gitmişti.

Dostoyevski'nin maddi durumu gerçekten de pek kötüydü. Yazar, başıboş bir yaşam sürüyor, bütün kazancını kumara veriyordu. Kardeşi ona yirmi beş bin rubleye yakın borç bırakmıştı. Bu kötü durumdan kurtulması için biricik çare, elden geldiğince çok çalışmaktı. Dostoyevski de böyle yaptı. Kendini tamamıyla edebiyat çalışmalarına verdi. Böylece 1866 yılında, en iyi ve ünlü eserlerinden biri olan *Suç ve Ceza* romanını bitirdi. Yine aynı yıl içinde, toplu eserlerini üç cilt halinde yayımladı. Bunlardan aldığı parayla durumunu biraz düzeltti ve hapishaneye girmekten yakasını kurtardı.

***Suç ve Ceza* (1866):** Romanın çıkışı, Rusya ölçüsünde bir fırtınanın kopmasına neden oldu. Çünkü, romanın çıkışından altı yıl önce, Rusya'da 1860 toprak reformu yapılmış, toprak köleliği kaldırılmıştı. Çağın düşünürleri iki kampa ayrılmıştı. Turgenyev'in *Babalar ve Çocuklar*'ı ile Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* romanı, o çağın düşünce savaşını yansıtan birer aynasıydı. İşte Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı, âdeta *Babalar ve Çocuklar*'la *Ne Yapmalı?* romanlarına bir karşılık, bir yanıt sayıldı. Çünkü Dostoyevski ne Turgenyev'in ne de Çernişevski'nin görüşlerine ortak oluyor, sosyal olayların akışını, bunların çözüm yollarını bambaşka bir açıdan inceliyordu.

Suç ve Ceza'nın konusu kısaca şöyledir: Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Rodyon Romanoviç Raskolnikov, zeki, çok yetenekli bir gençtir. Onda olgun bir düşünürün tohumları göze çarpmaktadır. Kendine göre birtakım düşünceleri vardır. Yakışıklı bir delikanlı olan Raskolnikov, özel hayatında sevimlidir. Çeşitli rastlantılarla, içinde yaşadığı büyük şehrin en iğrenç, en korkunç yanlarını görmüştür.

Akıllı ve çok onurlu bir delikanlı olan Raskolnikov, bütün geçinme olanaklarını yitirmiş, maddi olanaksızlıklar yüzünden üniversite öğrenimini bırakmak zorunda kalmıştır. Gerçi, şuna buna verdiği özel derslerden eline geçen üç beş kuruş, üniversiteyi bitirinceye kadar, şöyle böyle onu geçindirebilir, ileride annesini ve kız kardeşini sefaletten kurtarma olanağını ona sağlayabilirdi. Nitekim üniversite arkadaşlarından Razumihin, hayatını böyle kazanmakta ve böyle

geçinmekteydi. Ama nedense bu yol, çok bencil olan Raskolnikov'u tatmin etmiyor, bütün bu acılara, bıçakla keser gibi bir son vermek, birdenbire zengin olmak hevesine kapılıyor, oturduğu pansiyonun hizmetçisi Nastasya ile yaptığı bir konuşmada, bu düşüncesini açıkça söylemekten bile çekinmiyor. Nastasya ona, niçin gidip ders vermediğini sorduğu zaman, Raskolnikov:

"Ders için öylesine az para veriyorlar ki!" diyor. "Birkaç kapikle insan ne yapabilir?.."

"Yoksa bir çırpıda büyük bir para mı kazanmak istiyorsun?"

"Evet, büyük bir para!"

Raskolnikov, çaresizlik içinde kıvranıp "bir çırpıda büyük bir para kazanma" projeleri yaparken, annesinden bir mektup alır. Bu mektup, Raskolnikov'un zaten bozuk olan sinirlerini büsbütün örseler. Kafasında gizliden gizliye yer eden düşüncelerin gelişimine yardım eder. Annesi, önlü arkalı iki kocaman kâğıt tutan upuzun mektubunda, oğluna niçin para göndermediğini, delikanlının kız kardeşinin başına gelenleri, nihayet kızın, âdeta kendini feda edercesine, yaşlı ama zengin bir adama, Lujin'e varma kararını anlatır.

Mektup, Raskolnikov'un kafasındaki projeler üzerinde hızlandırıcı etki yapar.

"Ne olursa olsun bir şeyler yapmak... Hem de şimdi, hemen şimdi bir şeyler yapmak gerek..." diye söylenir. "Ne olursa olsun bir şeyler yapmak için karar vermek ya da... ya da... büsbütün yaşamaktan vazgeçmek... Tamamıyla kadere boyun eğmek, her türlü çalışma, yaşama ve sevme haklarından vazgeçerek, içimdeki bütün tutkuları boğmak gerek," diye düşünür.

Bu karar, Raskolnikov'un kafasında doğan korkunç düşüncelerin hayata uygulanmasına doğru atılmış güçlü bir adımdı. Ama bu adım yetmezdi.

Olaydan, yani cinayetten bir gün önce, rastlantı olarak meyhanede kulak misafiri olduğu bir konuşma, ondaki son duraksamaları, bütün kuşkuları ortadan kaldırır.

Roman kişilerinin ağzıyla kendi düşüncelerini açığa vurmak, Dostoyevski'nin en büyük sanat özelliklerinden biridir. Meyhanede bir subayla bir öğrenci arasında geçen ve Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* eserindeki başlıca felsefesini yansıtan konuşma, aynı zamanda

Raskolnikov'un, içinde çırpındığı sosyal çelişkiyi çözmek için gördüğü biricik çıkar yoldur.

Raskolnikov'un âdeta bir cankurtaran gibi dört elle sarıldığı, bütün varlığıyla benimsediği bu çıkar yol şuydu:

"Bir yanda budala, anlamsız, önemsiz, ters, hastalıklı, kimseye yararı olmayan; tam tersine, herkese zararı dokunan, niçin yaşadığını kendisi de bilmeyen, yarın nasıl olsa kendiliğinden ölecek olan bir kocakarı var... Öte yanda da, yardım göremediklerinden boş yere ziyan olan körpe güçler var... Hem bu gibileri binlercedir: Kocakarının manastıra adadığı parayla yapılması ve düzeltilmesi elde olan binlerce hayırlı iş ve girişim var. Yüzlerce, belki de binlerce kişi doğru yola çıkarılıyor... Onca aile sefaletten, ahlak bozukluğuna uğramaktan, fena yola dökülmekten, zührevi hastalıklar hastanesine düşmekten kurtarılıyor. Hem bütün bunlar kocakarının parasıyla oluyor... Kocakarıyı öldür, parasını al, sonra da parayı bütün insanlığın, herkesin yararına harca. Ne dersin, yapacağın binlerce hayırlı işle bu küçük cinayet unutturulamaz mı? Bir hayırlı ölüme karşı binlerce hayat... Bu bir aritmetik işi... Hem genel dengede bu veremli, bu aptal kocakarının yaşantısının ne değeri olabilir?"

Raskolnikov bu düşünceleri ilk defa duymuyordu. Bu ve buna benzer düşünceleri adım başında, üniversitede genç arkadaşlarından duyma fırsatını birçok kez elde etmişti.

Ama, neden özellikle şu anda, kendi kafasında da *harfi harfine aynı düşünceler* doğduğu bir sırada böyle bir konuşmayı ve böyle bir düşünceyi işitmek zoruyla karşılaşmıştı? Neden, özellikle şimdi, kafasında kocakarı ile ilgili düşüncelerin filiz verdiği bir sırada kocakarı üzerinde bir konuşmanın üstüne gelmişti?

Fanatik Dostoyevski için bu karşılaştırmada, bu rastlantıda, olsa olsa, *kaderin bir işareti, bir kararı* olabilirdi.

Bu maddi ve psikolojik hazırlıklardan sonra, artık Raskolnikov'un gidip tefeci kocakarıyı öldürmesinden başka yapılacak bir şey kalmamıştır.

Romanda Raskolnikov'un kişiliği, psikolojisi, ruhsal dramı, birbiriyle girift olmuş sosyal birtakım olayların, korkunç sefalet tablosunun fonu üzerinde canlandırılmıştır: İşte, aç karısının, açlıktan bağ-

rışan çocuklarının parasını çalıp içkiye verecek kadar alçalmış olan Marmeladov. İşte, sarhoş babasına votka, üvey annesine, üvey kardeşlerine bir lokma ekmek sağlamak için vücudunu pazara çıkaran iyi yürekli, uysal Soneçka... İşte, kardeşi için kendisini feda eden Soneçka... İşte, daha bir yığın insan: ev kadınları, sarhoşlar... polis komiserleri... pomatlı, kaytan bıyıklı sekreterler... randevucu Laziva'lar... Sividrigaylov'lar... Lujin'ler... tefeci kocakarılar... savcılar... boyacılar... Bütün bunların arasında Raskolnikov başlıca kişi, konunun, romanın kahramanıdır. Dostoyevski'nin bütün roman kişileri gibi, yazarın kendisi gibi, o da birbiriyle çelişen ikiz bir kişilik taşır. Bir yandan gözünü kırpmadan iki cana kıyacak kadar gaddar ve katı yüreklidir, öte yandan, arabanın altında ezilen Marmeladov'un ailesine bütün parasını çıkarıp verecek kadar merhametli ve iyi yüreklidir.

Raskolnikov, özellikle "binlerce genç, körpe hayatı" kurtarmak için tefeci kocakarıyı öldürdüğü halde, aldığı paralara el bile sürmemiş, bunları götürüp bir taşın altına saklamıştır. Bu davranış da ancak Dostoyevski'nin kişilerine özgü bir çelişkidir.

Raskolnikov'un kocakarıyı öldürdükten sonraki hayatı, baştan başa iç mücadelelerle, vicdan azaplarıyla dolu ruhsal bir dramdır. "Ben kocakarıyı değil, kendimi öldürdüm," inancına gelen Raskolnikov, ancak gidip teslim olduktan ve Sibirya'ya sürüldükten sonradır ki, bir yandan uysal ve iyi yürekli Soneçka'nın, öte yandan da Dostoyevski'nin görüşlerini yansıtan dini bütün mahkûmların etkisi altında iç huzura ve gönül ferahlığına kavuşur.

Dostoyevski, tamamıyla kendi görüşlerine uygun ve çağın edebiyatçılarından farklı olarak, bütün öteki romanlarında olduğu gibi bu romanında da, birçok sosyal kötülüğe değinmiş, ancak, ne bu kötülüklerin nedenini aramaya koyulmuş ne de bunlara bir çözüm yolu göstermiştir. O, bu romanında da olayın gelişimini, kendi sosyal ve dinsel görüşlerine göre sonuçlandırmıştır.

Öteki önemli eserleri: Dostoyevski 1867 yılında ikinci kez evlendi ve hemen Avrupa'ya gitti. Bu sefer tam dört yıl (1867-1871) Avrupa'da kaldı. Dostoyevski'nin Avrupa'daki yaşamı da oldukça acılı geçti: Düzensiz bir yaşam sürüyor, alacaklılarından kurtulmak için boyuna yer değiştiriyordu. Bu arada kumar oynamaktan da bir

türlü kendini alamıyordu. Bu koşullar altında kendini yıpratırcasına çalışması da para etmiyor, durumunu bir türlü iyileştiremiyordu.

Bu yıllar içinde yazarın *Budala* (1869), *Ebedî Koca, Ecinniler* (1872) gibi önemli eserleri çıktı.

Çaresizlik içinde bulunan ve bu gezgin yaşayıştan usanan Dostoyevski, 1871 yılında yeniden Petersburg'a döndü. Gerçi burada onu felaketler bekliyordu. Alacaklılar yine etrafını sarmış, ona nefes aldırmıyordu. Ama Dostoyevski'nin durumunda eskisine göre bir değişiklik vardı. Şimdi artık o, dünya ölçüsünde bir yazar olmuştu. Alacaklılar kadar editörler de kapısını aşındırıyor, ondan eser rica ediyorlardı. 1873 yılında, tanınmış editörlerden Meşçerski, Dostoyevski'ye çok elverişli şartlarla *Yurttaş* dergisinin yöneticiliğini önerdi. O sıralarda Dostoyevski'nin öylesine büyük bir ünü vardı ki, görüşleri Dostoyevski'nin görüşlerine tamamıyla aykırı olan dergiler bile onunla işbirliği yapmak istiyordu.

1878 yılında *Yurttan Notlar* dergisi, yüksek bir telif hakkı karşılığı olarak ondan *Delikanlı* romanını satın aldı.

Dostoyevski, 1876 yılından başlayarak, kendi başına *Yazarın Notları* adlı dergisini çıkarmaya başladı. Dergi ona büyük bir gelir sağladı. Artık maddi durumu oldukça düzelmişti. Dönemin yazarları arasında adı en başta geliyor, ona âdeta bir peygamber, bir ermiş gözüyle bakılıyordu. Her gün Rusya'nın dört bir yanından yüzlerce mektup alıyor, kendisiyle görüşmek isteyen yüzlerce insanın ziyaretini kabul ediyordu.

Hele, *Karamazov Kardeşler* (1880) romanının çıkışından ve *Puşkin Jübilesi*'ndeki konuşmasından sonra ününün doruğuna ulaştı.

Ama bu onun son eseri oldu. Büyük yazar, 1881 yılı Şubat ayının dokuzunda, tam 60 yaşındayken, gözlerini hayata yumdu.

Sanatındaki özellik: Dostoyevski'nin romanları, kendi hayatının ateşten bir nehriydi. Onun bütün roman kişilerinin damarlarında kendi kanı dolaşır. İşte bunun içindir ki, onun romanları, içinde yaşadığı toplumun bir aynası gibidir. Romanlarının sosyal temelini, büyük şehirlerin sefil tabakaları meydana getirir: Malını mülkünü har vurup harman savurmuş soylular; işini gücünü yitirmiş, serserileşmiş orta halli insanlar; bir lokma ekmeğe muhtaç

fakir öğrenciler, orospular, aç, sefil, öksüz çocuklar; kısacası şehrin aşağı tabakasını meydana getiren bütün bu insan kalabalığı; soylu kişilerle, derebeylerle, prenslerle, generallerle bir ilişki halindedir. Bütün bu insanlar, birtakım ahlak ve din sorunlarını, birtakım sosyal problemleri çözümler, bir şeyler ararlar... Bir şeyler öğrenirler... Vaaz ederler, öğüt verirler... Yönetirler, idare ederler... Suçluları kurtarırlar... Suçsuzları mahv ve mahkûm ederler. Acı çekerler... Başkalarına acı çektirirler.

Dostoyevski'nin roman kişileri çok konuşur... Tartışır... Sinirlenir... İtiraz eder... Bir başına kaldıkları zaman da kendi kendileriyle tartışır... Âdeta, bunlardan her birinin içinde, kendisiyle çelişen bir başkası oturmuş gibidir. Dostoyevski'nin kişileri daima ikiz bir kişilik taşır. Bu onların en büyük özelliğidir. *Suç ve Ceza*'yı incelerken söylediğimiz gibi, iki cana kıyacak kadar gaddarlaşan Raskolnikov, aynı zamanda dünyanın en iyi yürekli insanıdır. Dostoyevski'nin bütün roman kişileri hep böyledir. Zaten seçtiği tiplerin özellikleri buradan gelir. Dostoyevski'nin çağdaşlarından Tolstoy, bir konuşmasında, Dostoyevski'nin eserleri üzerine olan görüşlerini şu sözlerle anlatmıştı:

"Dostoyevski'nin roman kişileri, yapmak zorunda oldukları şeylerin tam tersini yapar... Öyle ki, bu kimi zaman çok bayağı bir hal alır: Eseri okurken, kişilerinin, beklediğiniz şeyi, yapmaları gereken şeyi yapmayacaklarını önceden bilirsiniz!.. Bu, şaşılacak kadar sanattan yoksunluk gösterir. Sonra, onun bütün kişileri hep aynı dille konuşur."

Gerçekten de Dostoyevski, çok seyrek hallerde kişilerin dilini kişileştirmiştir. Avrupa'nın kültürlü kişileriyle okuması yazması kıt insanlar, general kızlarıyla sokak dilencileri, erkeklerle kadınlar, ihtiyarlarla çocuklar hep aynı ölçülü, akıllı kişilerdir. Hepsi de aynı ustalıkla dünya işlerini çözümler... Mesela *Karamazov Kardeşler*'in on dört yaşlarındaki Kolya Krasotkin'i, Raskolnikov'un ve İvan Karamazov'un önünde duran problemleri çözmeye çalışır, onların dilleriyle konuşur.

Dostoyevski'nin roman kişileri bitmez tükenmez bir çelişki içinde çırpınıp durur... Onlar için orta yoktur, aşırılık vardır. Feryatlar,

çığlıklar, ağlamalar, pek çabuk yerini gülüşlere, hatta kahkahalara bırakabilir. Bunlar birbirinin sözlerini keserek, nefes nefese içlerini döker... Gerek kendi rezaletlerini, gerek başkalarının rezaletlerini aynı zevkle anlatırlar... Ya da vaaz ve öğütler verir, yemin eder, alçalır, sinirli sinirli bağırır, el öper, tokat atar, ısırır ve dövüşürler.

Hiç şüphe yok ki, Dostoyevski hasta insan ruhunun ayrıntılarını bulup çıkarmakta, bir ruh halinden bir başka ruh haline geçmekte çok ustaydı. Ama Dostoyevski'nin herkesi, her insanı hasta çizgilerle tasvir etmesi, üslubunun bir özelliğini meydana getirmekle birlikte, bu hal, çoğu zaman gerçekçiliğe ve karakter özelliklerine karşı bir sonuç doğurmaktaydı.

Tanınmış edebiyat eleştirmenlerinden Lunaçarski, Dostoyevski üzerine yazdığı bir yazısında şöyle demektedir:

"İnsan ruhunun geçirdiği başkalaşmalar onu her şeyden çok ilgilendirdiği için, Dostoyevski'ye psikolog diyorlar. Bununla birlikte bence, ona psikolog demekten çok, onun eserlerinde psikoloji için pek çok materyal bulunabileceğini söylemek daha doğru olur. Çünkü psikolog denildiği zaman yalnız insan ruhunu çözümlemesini bileni değil, ama aynı zamanda bu çözümlemeden psikolojik birtakım yasalar çıkarmasını bileni anlarız. Oysa Dostoyevski bunu yapmasını bilmezdi."

Dostoyevski'nin sürekli konusu, alçalmış insanların namus ve şereflerini korumak için yaptığı bitmez tükenmez bir savaştır. Bu savaş çoğu zaman korkunç, yabani biçimler alır. Bu savaşın sona erişi, daima trajiktir. Dostoyevski'nin roman kişileri, kendilerini kimsenin hor görmeyeceği, onurlu gerçek insanlar hissetmek için, mutlaka daha önce başkalarına hakaret etmiş olmalıdır. Bunlar, başkalarına hakaret ettikleri, hakaret etmek istedikleri ölçüde kendilerini onurlu bir insan sayarlar. Bunu yapmadıkları zaman insan olmaktan çıkarak bir "hiç" haline gelirler. Dostoyevski'nin kişileri, şuna ya da buna kötülük etmedikleri, şunu ya da bunu hor görmedikleri sürece, kendileri kötülük görür, hakarete uğrarlar...

İşte Dostoyevski'nin kişilerinde rastlanan namus ve şeref savaşı...

Ama, bu henüz bir başlangıçtır. Şuna buna hakaret eden, şuna buna acı çektiren bir insan, ancak şerefli bir insan olmanın ilk basamağındadır. Kelimenin gerçek ve tam anlamıyla özgün ve bağımsız insanlar,

hakaretlerin üstünde olan, yasa engellerini tanımayan, bu engelleri hiçe sayan insanlardır. Dostoyevski'nin kişileri, gerçek bir insan olduklarını, hiçbir yasa engeli tanımadıklarını göstermek için cinayete kadar giderler... Gerçi her suç kaçınılmaz olarak arkasından cezayı da sürükler. Başkasına acı veriş, kaçınılmaz bir biçimde insanın kendisinde de acı ve üzüntü doğurur. Ama artık bu acı, bu üzüntü, hak edilmiş, adil bir üzüntüdür. İşlenen günahların bir kefaretidir. Bu çeşit üzüntü ve acılar, insanı alçaltmaz. Bu gibi acı ve cezalardan kaçmamak, tam tersine bunları tevekkülle karşılamak gerekir. Hatta insanlığın en yüksek belirtisi olarak bunları aramak ve sevmek gerekir.

İşte Dostoyevski'nin romanlarındaki kişiler böyle bir patolojik daire içinde dönüp dururlar... *İnsancıklar*'dan *Karamazov Kardeşler*'e kadar, Dostoyevski'nin bütün roman kişileri hep bu çeşit tiplerdir. Zaten daha ilk romanından başlayarak, Dostoyevski için karakteristik olan bu tipler düzeni kurulmuştur. İşte, yazarın ilk romanı olan *İnsancıklar*'daki Makar Devuşkin, romanın başından sonuna kadar, isyanla tevekkül arasında çırpınıp durmadı mı? *İnsancıklar*'daki bu baş kişi, bu kahraman, daha sonra ad değiştirerek *Suç ve Ceza*'da Raskolnikov; *Karamazov Kardeşler*'de Karamazov vb... diye karşımıza çıkmadı mı?

Dostoyevski'nin edebî yönteminin en büyük özelliği, konularındaki dinamizm ve olayların umulmadık bir biçimde bağlanışıdır. Bir günde, hatta çoğu zaman birkaç saat içinde baş döndürücü bir sıra hadise olabilir. Okur, olayların gelişimini ve değişimini çoğu zaman, hemen kavrayamaz. Bunun için hikâyeci, yani olayların ipini elinde tutan adam ya da yazarın kendisi, ileri giderek açıklamalara kalkışmak, karmaşık ve anlaşılmayan ilişkileri çözmek zorunda kalır.

Dostoyevski'de olayların akışı, çoğu zaman konuşmalarla, dedikodularla karışır. "Anlatırlar", "hikâye ederler", "naklederler ki", "söylentiler dolaşırdı" gibi deyimler, Dostoyevski'nin en olmayacak hadiseleri anlatmak için başvurmayı en sevdiği yoldur.

Bütün bunlar gerek Dostoyevski'den önce gelen (Puşkin, Gogol, Lermontov gibi), gerek Dostoyevski zamanındaki (Turgenyev, Tolstoy gibi) yazarların eserleriyle, Dostoyevski'nin eserleri arasında başlıca ayırımı meydana getirir.

Dostoyevski'nin eserlerini, kendinden önceki soylu edebiyatından ayıran bir başka nokta da, tasvir eksikliğidir. Dostoyevski'nin eserlerinde doğa tasvirlerine, doğa güzellikleri karşısında duyulan hayranlığa rastlayamayız. Dostoyevski, doğaya tamamıyla ilgisizdir. Zaten Dostoyevski, eserlerinin dış güzelliğine hiçbir zaman önem vermemiştir. Bu eserlerde cümleler, çoğu zaman özenilerek, sanattan yoksun bir halde yazılmıştır. Ama buna karşılık Dostoyevski'nin eserlerindeki özün dehası, bizi hemen büyüler.

Puşkin'lerin, Gogol'lerin, Turgenyev'lerin, Tolstoy'ların romanlarındaki olaylar, çoğunlukla çiftliklerde, yurtluklarda, köşklerde, konaklarda geçtiği halde, Dostoyevski'nin romanlarındaki olaylar, çoğunlukla şehirlerde, meyhanelerde, pis birtakım pazar yerlerinde, tavan aralarında geçer.

Dostoyevski'nin en sevdiği manzaralar: Gece, karanlık, yağmur, bulutlu bir gökyüzüdür. Dostoyevski'nin kişileri, uçsuz bucaksız bozkırları, ovaları, sıcak ve güneşli günleri düşlerinde görür.

Dostoyevski'nin romanlarındaki eşyalar bile karanlık, kederli ve mahzundur. Dostoyevski'nin lambaları "cenaze alaylarındaki meşaleler gibi, sönüp sönüp yanar". Saatleri, "tıpkı boğazlanan bir insan gibi hırıltılar" çıkarır. Dostoyevski'nin odaları, çoğu zaman "bir mezarı, bir sandığı ya da bir dolabı" andırır.

İşte Dostoyevski böyle bir üslupla Rus edebiyatına girdi. Dostoyevski Rus edebiyatına girdiği zaman, Rus edebiyatında kayıtsız şartsız soylu edebiyatı egemendi. Onun için Dostoyevski, önceleri korka korka, çekine çekine bu tapınağa ayak bastı. Çünkü bu tapınakta sözü geçer kişiler, Puşkin'ler, Gogol'ler, Turgenyev'ler, Tolstoy'lardı. Bu çapta söz ustalarının egemen olduğu bir tapınakta sesini duyurmak, bir cesaret meselesi, bir ustalıktı. Gerçi Dostoyevski'den önce de soylu edebiyatının temsilcilerinden daha başka türlü konuşan kişiler bu tapınağa girmemiş değildi. Ama, bunların sesi öylesine zayıf, öylesine güçsüzdü ki, hiçbir yankı uyandırmadan kaybolup gitmişti.

Oysa Dostoyevski bu tapınakta öyle bir dille konuştu ki, bütün başlar ister istemez ona çevrildi. Yeni üslubun bu temsilcisi, açıkça "Rus edebiyat salonlarında kendisine de yer verilmesini" yüksek sesle istemeye başladı.

Böylece "Rus edebiyat salonlarında" o zamana kadar alışılmış olan üsluptan başka bir üslupta, ama edebî bir üslupta konuşan ilk insan Dostoyevski oldu. Dostoyevski küstahlığa varan bir alaycılıkla, Lermontov'un, Gogol'ün üslubuyla alay etti. Turgenyev'i ise, romanlarında karikatürize etti.

Puşkin nasıl soylu edebiyatının yepyeni ve başlıca kişisi idiyse, Dostoyevski de soylu edebiyatından sonra gelen Rus edebiyatının aynı ölçüde yepyeni ve başlıca kişisiydi.

Çağdaşları arasında Dostoyevski: Dostoyevski'nin, çağdaşlarından Puşkin ve Gogol ile olan düşünce ilişkilerini, yazımızın baş tarafında, yazarın "Edebî hazırlığı" bölümünde anlatmıştık. Bunlar dışında, Dostoyevski'nin iki önemli çağdaşı daha vardı ki, bunlardan biri Turgenyev, öteki de Tolstoy'du.

Dostoyevski'den ancak iki yıl sonra ölen Turgenyev, kelimenin en geniş anlamıyla Dostoyevski'nin çağdaşı ve edebî rakibiydi.

Birçok olay, bu yazarların birbirlerini sevmediğini gösterir. Kimi edebiyat tarihçisine göre ise, bunları birbirinin düşmanı saymak bile mümkündür.

Dostoyevski 1845 yılında kardeşine yazdığı bir mektupta, Turgenyev'le ilgili ilk izlenimlerini şöyle anlatır:

"Bugünlerde şair Turgenyev, Paris'ten geldi. Gelir gelmez de bana öyle bir yakınlık gösterdi ki, Belinski bunu, şairin bana âşık oluşuyla açıklamaktadır. Genç, yakışıklı, soylu, zengin, zeki bir şair... Doğa ondan hiçbir şey esirgememiş..."

Bu, Dostoyevski'nin Turgenyev'le ilgili ilk izlenimleriydi. Dostoyevski, Turgenyev'in kendisine gösterdiği ilginin yarısını bile ona göstermemiştir. Nitekim, daha sonra kardeşine yazdığı bir mektupta Turgenyev'den oldukça soğuk bir dille söz etmekte ve onun aristokratça kucaklaşmalarından, öpüşme alışkanlığından yakınmaktadır.

Bu iki edebiyatçı kâh Rusya'da, kâh Avrupa'da sık sık karşılaşmıştı. Dostoyevski, bu karşılaşmalarda elinden geldiğince duygularını belli etmemeye çalıştı. Hatta Turgenyev'in hikâyelerini kendi dergisinde basmaktan kaçınmadı: *Duman* romanı dışında, bunlardan yana yazılar da yazdı.

Ama yine de o çağın bu iki büyük yazarı arasında derin uçurumlar yatıyordu. Sonraları bu iki edebiyatçı arasındaki anlaşmazlıklar, ideolojik bir nitelik aldı. Dostoyevski *Ecinniler* romanında, Turgenyev'e olan düşmanlığını açıkça belli etmekten çekinmedi. Turgenyev, romanı okuyup da, karikatürize edilmiş tipler arasında kendisini tanıyınca: "Bu adamın büsbütün aklını oynattığını size söylememiş miydim?" demekten kendini alamadı.

Bir eleştirmene göre, Turgenyev'le Dostoyevski'yi birbirine taban tabana karşıt birer kutup saymak da mümkün değildi. Çünkü kutuplar aynı eksen üzerinde bulunur. Oysa bu iki büyük yazar arasında ortak bir eksen bile yoktu: Dostoyevski orta halli, hatta yoksul bir memur ailesindendi. Turgenyev ise zengin ve soyluydu. Dostoyevski hayatını kazanmak için yazan yoksul bir şehirliydi. Turgenyev ise, ömrünün büyük bir bölümünü Avrupa'da geçiren, sadece zevk için yazan bir insandı.

Turgenyev Avrupalı tipinde, şık, zarif, melankolik bir adamdı. Dostoyevski ise, Rus yazarları içinde hepsinden çok Rus olan trajik bir düşünürdü. Turgenyev'in sanatı ihtişamlı bir güzellik, Dostoyevski'nin sanatı ise umutsuzca bir ürperişti. Turgenyev'in kişileri, sevgide, gönül tokluğunda, mücadelede, hatta ölümde bile bir güzellik damgasını taşır; Dostoyevski'nin kişileri ise, her şeyi umutsuzluk nöbeti içinde yapar...

Turgenyev'i anlamak, eserlerine girmek çok daha kolaydır. Zamanında okurlar kadar editörler de onu Dostoyevski'den çok sever ve takdir ederdi.

Bu eski Rus eleştirmeninin gözlemleri biraz doğrudur. Dostoyevski'nin hayatta en büyük amacı, romanlarından hiç olmazsa bir tanesini, Turgenyev'in ya da Tolstoy'un yaşadığı konfor içinde yazmaktı. Büyük bir yurtluğu, ihtiyacından çok fazla parası olan Turgenyev, romanlarının her forması için 400 ruble alırken, biricik geçim aracı kalemi olan Dostoyevski, romanının her formasına ancak 100 ruble alırdı. Bu hal Dostoyevski'yi çok üzüyordu.

Forma başına verilen bu paralar, hiç kuşku yok ki, bir sanat ölçüsü sayılamazdı. Dostoyevski çoğu zaman eserlerini daha bitirmeden satmak zorunda kalırdı. Bir eleştirmen de, Turgenyev'le Dostoyevski'yi karşılaştırırken şunları söylemişti:

"Turgenyev bize, usta bir bahçıvan elinden çıkmış, her şeyi düzgün, güzel bir bahçe hediye ederken; Dostoyevski, sonsuz ve yabanıl güzelliklerle dolu koskocaman bir orman veriyordu."

Dostoyevski'ye, büyük çağdaşlarından Tolstoy'la karşılaşmak hiç kısmet olmamıştır. Dostoyevski ününün doruğuna ulaştığı sıralarda, Tolstoy, hemen hemen hiç Petersburg'a gelmedi. Bir seferinde ikisi de Vladimir Solovyev'in konferansında bulundukları halde birbirlerinden haberleri olmamıştı. Dostoyevski, sonraları, Tolstoy'un da bu konferansta bulunduğunu öğrendiği zaman onunla görüşemediğine çok üzülmüştü.

Dostoyevski, Tolstoy'u çok beğenir, ona yüksek bir değer verirdi. Tolstoy'un eserleri içinde en çok değer verdiği ve beğendiği eseri *Anna Karenina* idi.

Tolstoy, Dostoyevski üzerine daha ihtiyatlı bir dil kullanırdı. Dostoyevski'nin eserleri içinde başta *Suç ve Ceza* olmak üzere en çok *Ölüler Evinden Anılar*'la *Aşağı ve Hor Görülenler*'i beğenirdi.

Tolstoy ile Dostoyevski'nin bütün görüş ayrılıklarına rağmen, aralarında yine de ortak bazı şeyler vardı. Ayrı ayrı bakımlardan olmakla birlikte, ikisi de toplumu yeriyor, ikisi de mücadele yerine her şeyi Allah'a bırakmayı öğütlemekten ileri gitmiyordu.

Avrupa'da Dostoyevski: Dostoyevski'nin eserleri hemen hemen XIX. yüzyılın sonlarına kadar, Avrupa'da ne ciddi bir ilgi gördü ne de anlaşıldılar. Dostoyevski'yi ancak bazı edebiyat tarihçileri biliyor, kendisine ancak bir dereceye kadar değer veriyorlardı. Bununla birlikte bunların bilgisi de üstünkörü ve dardı. Dostoyevski üzerine Fransa'da yazılı olarak ileri sürülen ilk görüş olmak bakımından Eugène-Melchior de Vogüè'nin 1886 yılında yayımlanan *Rus Romanı* adlı eseri, özellikle çok önemlidir. Bu eserinde Vogüè, Dostoyevski'yi büyük bir yetenek, özelliği ve orijinalliği olan bir yazar olarak nitelemekle birlikte, onu bir dâhi sayamayacağını, çünkü yazarın gerektiğinden çok tek yanlı ve duygu ölçüsünden yoksun olduğunu söylemekteydi.

Ama sonraları, yani XX. yüzyılın başlarından, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Dostoyevski hızla Avrupa'da tanınmaya başladı. Dostoyevski'nin etkisi, her yerden çok Almanya'da görüldü. O çağ Alman edebiyatının başlıca akımlarından biri olan *expressi-*

onisme, tamamıyla Dostoyevski'nin etkisi altında gelişti. Bu akım, Almanya'da Dostoyevski'yi, kendi ekolünün lideri olarak benimsedi. Dostoyevski'nin etkisini, özellikle, Stefan Zweig, Hermann Hesse, Gustave Meyrink gibi Alman yazarları üzerinde açıkça görmek kabildi.

Dostoyevski'nin eserlerini inceleme işinde ilk sırada Almanya gelmektedir.

Yazımızın baş tarafında ayrıntılı olarak anlattığımız gibi Dostoyevski, edebî kültürünün önemli bir bölümünü Fransa'ya borçluydu. Daha çocukluğundan öğrendiği Fransızcayı çok iyi bilir, mektuplarında birçok deyimi Fransızca yazardı. Bununla birlikte Dostoyevski Fransa'ya, Puşkin'lerden, Gogol'lerden, Turgenyev'lerden çok daha geç girdi. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru eserlerini Fransızcaya çevirmeye başladılar. Örneğin Dostoyevski'nin çağdaşı olan Turgenyev'in eserleri 1854 yılından başlayarak Fransızcaya çevrildiği halde, Dostoyevski'nin Fransızcaya çevrilmiş ilk eseri 1884 tarihini taşır. Turgenyev'in *Babalar ve Çocuklar* romanı, 1862 yılında yayımlanmış, hemen bir yıl sonra, yani 1863 yılında Fransızcaya çevrilmişti. Oysa Dostoyevski'nin Fransızcaya çevrilen ilk eseri olan *Suç ve Ceza* romanı, Rusya'da 1866 yılında yayımlandığı halde, Fransızca ancak 18 yıl sonra, yani 1884 yılında çıkmıştır.

Dostoyevski, Avrupa'nın başka ülkelerinde olduğu gibi, Fransa'da da, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla yayıldı. Açıkça onun etkisi altında kalan birçok Fransız yazarı yetişti. Bunların en başında Paul Bourget'yi göstermek gerekir. Bundan başka, Duhamel, Andrè Gide, Emmanuel Bove, Andrè Burclere, Charles-Louis Philippe gibi Fransız yazarları da, az ya da çok Dostoyevski'nin etkisini taşımaktadırlar.

Dostoyevski'nin en çok rağbet gördüğü bölgelerden biri de İskandinavya'dır. Knut Hamsun, Dostoyevski'ye büyük bir hayranlık beslerdi.

Dostoyevski, İtalya'ya da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra girdi. Avrupalı eleştirmenler, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Dostoyevski'yi Balzac'tan ve Stendhal'dan üstün, ruh çözümlemelerinin derinliği ve inceliği bakımından ise Shakespeare ile eşit görmeye başladı.

3 Mart 1972



BİRİNCİ KİTAP



BİRİNCİ BÖLÜM



I

SABREDEMEDİM, oturup yaşam yolundaki ilk adımlarının öyküsünü yazmaya koyuldum. Oysa bunu yapmasam da olurdu... Bir tek şeyi kesin olarak biliyorum: Yaşam öykümü bir daha yazmayacağım, yüz yaşına kadar yaşasam bile. İnsanın, hiç utanmadan kendi hakkında yazabilmesi için, benliğinde son derece aşağılık bir tutku duyması, kendine âşık olması gerekir. Yalnız bir bakımdan kendimi bağışlıyorum; çünkü ben başkaları gibi okuyucudan övgüler beklediğim için yazmıyorum. Geçen yıldan bu yana başımdan geçenleri kelimesi kelimesine yazmaya koyulmuşsam, bunu içimden gelen bir gereksinimin etkisiyleyapmışımdır. Olup bitenler beni bu derece şaşırtmıştır. Konuyla ilgili olmayan her şeyden ve en önemlisi edebiyat yapmaktan olanca gücümle kaçınarak, yalnızca olayları yazıyorum. Edebiyatçı otuz yıl habire yazıp durur da, sonunda bunca yıl neden yazdığını kendi de bilemez. Ben edebiyatçı değilim, edebiyatçı olmaya da özenmiyorum, üstelik ruhumun derinliklerinde olup bitenleri ve duyguların güzel bir ifadesini, onların edebiyat pazarına sürmeyi bir ahlaksızlık, bir alçaklık sayarım. Bununla birlikte üzüntüyle hissediyorum ki, galiba duyguları ve düşünceleri (üstelik söz konusu düşünceler çok adice şeyler olsa bile) hiç anlatmadan da olmayacak; her çeşit edebiyat, insanın üzerinde bu derece ahlak bozucu bir etki yapıyor işte, üstelik insanın giriştiği bu iş sadece kendisi için yaptığı bir şey olsa bile. Düşünceler ise aslında çok adice şeyler olabilir; çünkü insanın değer verdiği bir konu, bir başkası açısından hiçbir değer taşımayabilir. Her neyse, bütün bunları bir yana bırakalım. Böylece bir önsöz yazılmış oldu işte. Bir daha bu tür şeyler olma-

yacak. Şimdi başlayalım bakalım. Hoş, herhangi bir işe başlamaktan daha zor bir şey yoktur ya, belki her çeşit işte öyledir, kim bilir? Her neyse.

II

BAŞLIYORUM. Daha doğrusu, yazılarıma geçen yılın on dokuz eylül gününden, yani *ona* ömrümde ilk defa rastladığım günden başlamak istiyorum...

Ama böyle damdan düşer gibi, hiç kimse hiçbir şey bilmezken kime rastladığımı anlatmak çirkin bir şey olacak. Üstelik bana öyle geliyor ki, bu anlatım bile çirkin oluyor: edebiyat yapmaktan kaçınacağıma kendi kendime söz verdikten sonra, daha ilk satırları yazarken bu tür edebî güzelliklere dalmış oluyorum. Bunun dışında, akla uygun, anlaşılabilir bir şey yazmak için yalnızca istek yeterli değil. Şunu belirtmek isterim ki, hiçbir Avrupa dilinde yazı yazmak, Rusçada yazmak kadar zor değil. Şimdi, biraz önce yazdıklarımı okudum da, görüyorum ki aklımdan geçenler, yazmış olduklarımdan çok daha akıllıca şeyler. Nasıl oluyor da akıllı bir insanın dile getirdiği şeyler, açığa vurmayıp da aklında kalanlardan çok daha aptalca oluyor? Kendimdeki bu özelliği bütün o uğursuz yıl boyunca insanlarla karşılaştığımda kaç defa fark etmiş ve bundan ötürü kaç defa acı çekmişimdir.

Gerçi yazıma on dokuz eylül gününden başlayacağım, ama gene de kim olduğumu, olup biten bu olaylardan önce nerede bulunduğumu ve on dokuz eylül sabahı aklımdan geçenlerin hiç değilse bir bölümünü anlatmak için araya bir iki söz katacağım; böylece okuyucum da, üstelik ben de, belki olup bitenleri daha kolay anlayabileceğiz.

III

BEN, okulunu bitirmiş bir jimnazyum öğrencisiyim ve şimdi artık yirmi bir yaşına basmış bulunuyorum. Soyadım Dolgorukiy'dir.* Yasal babam olarak görünen kişi ise soylu bir aile olan Versilov'la-

* Dolgorukiy soyadı en eski Rus hanedanlarından birine aittir. Suzdal Prensi Yuri Dolgorukiy'den gelmektedir. *-ed.*

rın eski kölelerinden Makar İvanov Dolgorukiy'dir. Doğumum yasal sayılırsa da tam anlamıyla dünyaya evlilik dışı gelmiş bir çocuğum. Oysa kimden nasıl dünyaya geldiğim konusunda en küçük bir kuşku yoktur. Bu iş şöyle olmuş: Bundan yirmi iki yıl önce, çiftlik sahibi Versilov (asıl babam budur işte), yirmi beş yaşındayken, Tula ilindeki çiftliğini ziyaret etmiş. Bana öyle geliyor ki, kendisi o zamanlar henüz oldukça silik bir kişiydi. Ne gariptir ki, ta çocukluk yıllarımdan bu yana bende bu derece derin bir hayret uyandırmış, bütün ruhsal yapım üzerinde bu kadar önemli olmuş, üstelik sonraki yaşamımı zehirlemiş olan bu insan, bugün bile, hâlâ benim için birçok yönden hiç anlaşılınayan bir bilmecedir. Her neyse, bunları daha sonra anlatırım. Hem böyle şeyler gelişigüzel anlatılmaz ki. Hoş, bunları söylesem de, bütün defterimi nasıl olsa bu adam dolduracak.

Kendisi o zamanlar, yani hayatının tam yirmi beşinci yılında dul kalmış. Evlendiği kadın yüksek sosyeteden, pek varlıklı olmayan Fanaryotova adında biriymiş ve bu ilk evliliğinden Versilov'un bir oğlu bir de kızı varmış. Onu bu kadar erken bırakıp öbür dünyaya göçen kadın hakkında topladığım bilgiler tam değil, öğrenebildiklerim de topladığım öbür dokümanlar arasında kaybolmuştur. Zaten Versilov'un yaşamıyla ilgili birçok özellik benden uzak kalmıştır. Zaman zaman karşımda şaşılacak biçimde boyun eğiyormuş gibi görünmesine karşın, daima gururlu, küçümseyici, içine kapalı ve kayıtsız davranmıştır. Bununla birlikte sonradan anlatacaklarım şimdiden daha iyi anlaşılsın diye şunu belirtmek isterim ki, Versilov, ömrü boyunca üç miras tüketmiştir. Hem de bu tükettiği mirasların bazıları oldukça büyük servetlerdir. Toplam olarak dört yüz binden biraz fazla para yemiştir. Belki daha da fazla. Elbette şimdi beş parasız kaldı.

O zamanlar "Allah bilir neden" köye gelmiş. Daha doğrusu sonradan kendisi bana durumu anlatırken öyle dedi. Köye giderken, henüz küçük olan çocukları yanında yokmuş. Her zaman olduğu gibi akrabalarının yanındalarmış. Zaten yaşamı boyunca, yasal çocukları olsun, evlilik dışı çocukları olsun, hep böyle davranırmış. O çiftlikte pek çok köle varmış, onlardan biri de bahçıvan Makar İvanov Dolgorukiy'miş. Bir daha söz etmemek için hemen şunu da belirteyim ki, pek az insan bütün yaşamınca benim kadar soyadına kızmıştır. Tabii bu aptalca bir şey. Ne zaman nereye gitsem, hangi oku-

la yazılsam ya da ne zaman yaşımdan dolayı kimliğimi açıklamak zorunda kaldığım kişilerle karşılaşsam, hep aynı şey oluyordu. Her ne idiği belirsiz öğretmen, eğitmen, müfettiş, papaz, yani kim olursa olsun herkes, soyadımı sorup da bir Dolgorukiy olduğumu öğrendiğinde, her nedense mutlaka, "Prens Dolgorukiy mi?" diye sorma zorunluluğunu duyuyordu.

Ben de her seferinde başkalarının kimliğini karıştırmaktan başka işi olmayan bu insanlara,

"Hayır, ben *sadece* Dolgorukiy'im," diye açıklamak zorunda kalıyordum.

Bu *sadece* sözü, sonunda beni çileden çıkarmaya başladı. Bu arada, önemli bir olay olarak şunu da belirteyim ki, bunun dışında kalan tek bir olay anımsamıyorum: Herkes ama herkes hep aynı şeyi soruyordu. Belliydi ki, bunu öğrenmeleri onlar için tamamen gereksizdi. Hem böyle bir şeyi öğrenmenin herhangi bir insan için, hangi Allahın belası nedenle gerekli olabileceğini hiç anlayamıyorum. Gelgelelim bunu sormaktan hiçbiri geri kalmıyordu. Soruyu soranlar benim *sadece* Dolgorukiy olduğumu öğrendikten sonra, genel olarak bu soruyu neden sormuş olduğunu belli eden aptalca, kayıtsız ve donuk bir bakışla beni tepeden tırnağa süzer, sonra yanımdan uzaklaşırdı. Okuldaki arkadaşlarım bu soruyu herkesten daha fazla bir heyecan ve merakla soruyordu. Eski bir öğrenci yeni bir öğrenciye nasıl soru sorar? Okula yeni yazılan, şaşkın ve utancından ne yapacağını bilmeyen yeni öğrenci, daha oraya girdiğinin ilk günü (söz konusu okul hangisi olursa olsun) hemen herkes için canlı bir hedef olur; ona emir verir, onunla alay eder, ona sanki uşakmış gibi davranırlar. Sağlam yapılı ve tombul bir çocuk, durup dururken birden kurbanın karşısına dikilir ve sert, alaylı, küçümseyen bir bakışla onu birkaç dakika süzerek gözlerinin içine dik dik bakar. Yeni gelen öğrenci, bu çocuğun karşısında hiç konuşmadan durur ve korkak değilse, yan yan bakarak bundan sonra olacakları bekler.

"Soyadın ne?"

"Dolgorukiy."

"Prens Dolgorukiy mi?"

"Hayır, *sadece* Dolgorukiy."

"Ya, demek *sadece* Dolgorukiy! Aptal!"

Bu söz yersiz de değildi. Gerçekten de insanın prens olmadığı halde "Dolgorukiy" soyadını taşımasından daha aptalca bir şey olamaz. İşte hiç suçum yokken bu saçma damgayı üzerimde taşıyorum. Sonraları iyice öfkelenmeye başladığım zamanlar, "Sen prens misin?" sorusuna hep şu cevabı vermeye başladım:

"Hayır, ben azat edilmiş bir kölenin, çiftlikte çalışan bir köylünün oğluyum."

Bir gün artık öfkeden köpürecek duruma geldiğim bir sıra "Siz prens misiniz?" sorusuna kesin olarak:

"Hayır, ben sadece Dolgorukiy'im, eski efendim Sayın Versilov'un evlilik dışı oğluyum," yanıtını verdim.

Bu yanıtı jimnazyumun altıncı sınıfında* bulmuştum ve kısa bir süre sonra, bunun saçma bir şey olduğunu anladığım halde, gene de saçmalık etmekten hemen vazgeçmedim. Anımsıyorum, öğretmenlerimden biri (hoş, ondan başka hiçbir öğretmenim onun gibi davranmamıştır ya), benim "intikamcı ve toplumcu düşüncelerle dolu" bir varlık olduğumu ileri sürmüştü. Başkaları ise genel olarak benim bu çıkışımı, gururumu kıran, garip bir sessizlikle karşılıyordu. Sonunda, ayda yılda bir kere konuştuğum ve başkalarını iğnelemekten çok hoşlanan arkadaşlarımdan biri, bana ciddi ciddi ve yan yan bakarak:

"Bu çeşit duygular elbette size onur kazandırır, üstelik gerçekten gururlanacağınız bazı şeyler var... Ama ben, sizin yerinizde olsaydım, gene de evlilik dışı bir çocuk olduğuma o kadar sevinmezdim... Oysa siz sanki isim gününüzü kutluyormuş gibi davranıyorsunuz!" dedi.

O günden sonra da piçliğimle övünmekten vazgeçtim.

Tekrar ediyorum, Rusça yazmak çok zor bir şey. İşte tam üç sayfa, yaşamım boyunca soyadım yüzünden ne kadar öfkelendiğimi yazdım durdum. Okuyucum ise herhalde bundan, benim aslında prens olmayıp sadece Dolgorukiy oluşuma öfkelendiğim sonucuna varmıştır. Ne var ki, yeniden açıklamaya ve kendimi temize çıkarmaya çalışmak artık benim için çok küçültücü bir şey olur.

* O yıllarda jimnazyumda yedi sınıf vardı. *-ed.*

IV

NEYSE konuya dönelim; çiftlikte Makar İvanoviç'ten başka köle durumundaki köylülerin sayısı pek çokmuş. Bunların arasında da bir genç kız varmış. Elli yaşındaki Makar Dolgorukiy'in durup dururken kendisiyle evlenmek isteğini duyduğunda, genç kız, on sekiz yaşına basmışmış. Bilindiği gibi köleliğin henüz kaldırılmadığı çağda, çiftlikte çalışan serflerin arasında evlilikler efendilerinin izniyle, üstelik bazen doğrudan doğruya onların emriyle oluyordu. O zamanlar çiftlikte halam da varmış, daha doğrusu o kadın halam değildi, çiftliğin sahibi olan bayandı. Ama neden bilmiyorum herkes ona ömrü boyunca "hala" demiştir. Yani yalnız benim değil, herkesin halasıydı. Versilov'un ailesinde de herkes ona öyle derdi. Hem söylentilere göre, gerçekten Versilov'un akrabası gibi bir şeymiş. Bu kadın Tatyana Pavlovna Prutkova idi. O zamanlar aynı il ve ilçede kendi malı olan toprağa bağlı otuz beş kölesi varmış. Bu kadın, Versilov'un beş yüz kölelik çiftliğini yönetiyormuş demeyelim de komşu olarak işlerini gözetiyormuş; üstelik bu gözetme işinde özel eğitim görmüş, bilgili herhangi bir kâhyaya taş çıkartırmış. Zaten bu kadının bilgisiyle falan hiçbir ilgim yok doğrusu. Ben sadece dalkavukluk etmek ya da onun gönlünü kazanmak gibi düşünceleri bir tarafa bırakarak şunu eklemek istiyorum ki, bu Tatyana Pavlovna, soylu, üstelik kendine özgü özellikleri bulunan bir insandı.

İşte bu Tatyana Pavlovna, o somurtkan Makar Dolgorukiy'in (söylendiğine göre Makar o zamanlar somurtkan bir adammış) evlenme niyetine karşı gelmek şöyle dursun, tersine her nedense bu niyetini elinden geldiği kadar desteklemiş. Sonya Andreyeva (o, on sekiz yaşındaki serf kız, yani annem), o zamanlar birkaç yıldır hem yetim hem öksüzmüş. Güya babası sağken Makar Dolgorukiy'e büyük bir saygı beslermiş, üstelik ona her nedense bir minnet borcu varmış. Kendisi de serfmiş. İşte bu adam, altı yıl kadar önce ölüm döşeğinde can çekişirken, üstelik söylendiğine göre son nefesini vermeden on beş dakika önce, köle olduğu için hakkı olmadığı halde, hizmetkârların ve uşakların gözü önünde ve üstelik papazın yanında Makar Dolgorukiy'i yanına çağırmış, ona yüksek sesle vasiyet ederek ısrarla kızını gösterip: "Büyütüp yetiştir, sonra da onunla evlen," demiş. Bu sözlerini herkes

işitmiş. Makar İvanoviç'e gelince, sonradan o genç kızla nasıl bir ruh hali içinde evlendiğini yani bunu büyük bir zevkle mi yoksa yalnızca görevini yerine getirme duygusuyla mı yapmış olduğunu bilmiyorum. Ama herhalde, tam anlamıyla kayıtsızmış gibi bir tavır takınmıştır; öyle bir adamdı ki, daha o yaşta bile "kişiliğini göstermeyi" herhalde bilmiştir. Hafız ya da okuması yazması olan bir insan değildi. (Bununla birlikte, kilisede tören sırasında okunan bütün duaları, bütün ilahileri ve özellikle bazı azizlerin yaşamını kulaktan dolma olsa da, başından sonuna kadar bilirdi.) Kölelere akıl hocalığı ettiği de söylenemezdi; sadece inatçı, üstelik sırasında gözü pek bir adamdı. Hırsla konuşur, kesin kararlar verir, sözün kısası insanı şaşırtır; kendi deyimiyle"durmuş, oturmuş bir insan" gibi yaşardı. O sıralarda da öyleymiş işte. Herkesin saygısını kazanmışmış ama söylediklerine bakılırsa, gene de çekilmez adammış. Azat edilip kölelikten kurtulduğu zaman ise tamamen değişmiş, o zaman da onu artık kutsal bir varlık, daha doğrusu çok çile çekmiş bir aziz olarak anmaya başlamışlar. Bunun böyle olduğunu kesin olarak biliyorum.

Annemin özelliklerine gelince; Tatyana Pavlovna, okuması için annemin Moskova'ya gönderilmesini ısrarla öğütleyen kâhyaya karşın onu yanında büyütmüş, üstelik oldukça iyi eğitmiş, yani dikiş dikmesini, giysi biçmesini, genç kıza yakışır biçimde davranmasını, biraz da okumasını öğretmiş. Annem doğru dürüst yazmayı hiçbir zaman bilmemiştir. Zaten Makar İvanoviç'le nikâhlanması, onun açısından çoktandır kararlaştırılmış bir şeymiş. Bu bakımdan, o zamanlar başına gelen bu olayı çok iyi bir şey, daha doğrusu karşılaşabileceği en mutlu olay saymış ve öylece kabul etmiş... Kilisede kıyılacak nikâha bu gibi olaylarda bir insanın takınabileceği en sakin ruh hali içinde gitmiş. O kadar ki, Tatyana Pavlovna bile dayanamayarak ona "soğuk nevale" demiş. Annemin yaradılışıyla ilgili bütün bu özellikleri Tatyana Pavlovna'nın kendisinden öğrendim. Versilov ise köye, bu nikâhtan tam altı ay sonra gelmiş.

V

YALNIZ şunu belirtmek isterim ki, annemle Versilov arasında her şeyin nasıl başladığını, beni tatmin edecek şekilde hiçbir zaman öğrenememiş ve bir türlü kestirememişimdir. Aslında Versilov'un geçen yıl, yüzü kızararak beni inandırmaya çalıştığı gibi, bütün bunları son derece kayıtsız bir tavırla ve "espri yaparak" anlatmasına karşın, aralarında bir aşk öyküsünün olmadığına ve her şeyin "laf olsun diye" yapılmış olduğuna inanmaya hazırım. İnanıyorum bunun "laf olsun diye" olduğuna. Rusçada kullanılan bu "laf olsun diye" deyimi o kadar güzel ki... Ama gene de her zaman, aralarında her şey nasıl başladı diye öğrenmek istemişimdir. Bana gelince, ben, bütün bu adiliklerden ömrüm boyunca nefret etmişimdir. Hâlâ da nefret ederim. Elbette benim bunları öğrenmek isteyişim yalnızca ayıplanacak, basit bir meraktan ileri gelmiyor. Şu bilinmeli ki, geçen yıla kadar annemi hiç görmedim... Versilov'un rahatı kaçmasın diye, beni daha çocukluğumda el kapısına vermişlerdi. Ama bunları daha sonra anlatacağım. O yaşta beni uzaklaştırdıkları için annemin o zamanlar ne tipte olduğunu hayalimde bile canlandıramıyorum. Annem pek o kadar güzel değildiyse, o zamanki Versilov, onun hangi özelliğini çekici bulmuştu acaba? Bu soru benim için çok önemlidir, çünkü Versilov'un çok ilgi çekici bir özelliği bu sorunun yanıtında gizlidir. İşte bu soruyu onun için soruyorum, ahlaksızlığımdan değil. O somurtkan, o içine kapalı Versilov'un, gerekli olduğunu hissettiği zaman nereden edindiğini şeytanın bile bilemeyeceği (ve sanki o anda cebinden çıkarmış gibi kolaylıkla takındığı) o sevimli, o saf tavrı ile; o zamanlar, oldukça "aptal, küçük bir encik" olduğunu ve duygulanmak şöyle dursun, böyle bir şeyin aklından bile geçmediğini, bu işi yalnızca "laf olsun diye", sadece okuduğu *Zavallı Anton* ile *Pilonka Saks*'ın* etkisi altında kaldığı için yapmış olduğunu söyledi. Bu iki eser, o zamanki yeni kuşağın üzerinde uygarlık düzeyini yükseltici sonsuz bir etki yapıyormuş. Üstelik belki köye gidişinin de *Zavallı Anton* yüzünden olduğunu da eklemişti. Hem de bu sözlerinde

* *Zavallı Anton*, Dostoyevski'nin eski okul arkadaşı D.V. Grigoroviç (1822-1900) ve *Pilonka Saks*, A.V. Druzhinin (1824-1864) tarafından yazılan romandır. Her ikisi de 1847 yılında yayımlanmıştır ve döneme göre oldukça özgürlükçü yapıtlardır. *-ed.*

son derece ciddiydi. O halde o "aptal, küçük encik" annemle nasıl bir ilişki kurmuştu? Şimdi düşünüyorum da, bu yazdıklarımı okuyacak bir tek okuyucum olsa, herhalde benim, saçma bekâretini hâlâ koruyan, son derece gülünç bir delikanlı olduğumu sanır ve bu delikanlının anlayamayacağı birtakım konulara burnunu sokarak, yargıda bulunmaya kalkıştığını düşünüp alaylı kahkahalar atardı. Gerçekten de henüz bu işlerden bir şey anlamadığını kabul ederim, gerçi bunu gururlanarak açıklıyor değilim, çünkü yirmi yaşında koca bir herifin bu derece saf olmasının ne kadar saçma olduğunu biliyorum. Yalnız öyle bir şey olsaydı, o sayın okuyucuma kendisinin de bir şey anlamadığını söyler, hem de bunu kanıtlarım. Doğru, kadınları hiç tanımıyorum, zaten tanımak da istemem; çünkü yaşamım boyunca onlara hiç önem vermemeye kararlıyım. Ama gene de biliyorum ki, falan tipte bir kadın, bir erkeği daha ona rastladığı anda güzelliği ya da bilmem nesiyle baştan çıkarabilir; ama bir kadının ne olduğunu anlamak için, davranışlarını altı ay ince eleyip sık dokunmak gerekir. Aynı zamanda böyle bir kadının özelliklerini iyice kavramak, ona âşık olmak için yalnızca ona bakmak, onun uğrunda her şeyi göze alabilecek bir ruh hali içinde olmak yetmez; bütün bunlardan başka, bir de bazı yeteneklere sahip olmalıdır. Bu konuda hiçbir şey bilmediğim halde, buna kesin inancım var. Gene de biliyorum ki, bunun tamamen tersi olsaydı, bütün kadınları basit evcil hayvanlar seviyesine indirmek ve onlara ancak böyle bir açıdan bakmak gerekecekti. Hoş, belki birçok erkek de bunun böyle olmasını ister ya...

Gerçi o zamanki çehresini gösteren bir portresini görmedim ama, güvenilir birkaç kaynaktan biliyorum ki, annem çok güzel bir kadın değilmiş. Böyle olunca, ona ilk anda âşık olmak, olacak şey değildi! Basit bir "gönül eğlencesi" için ise, Versilov pekâlâ başkasını seçebilirdi. Üstelik orada böyle biri varmış, hem de evli değilmiş; bu, Anfisa Konstantinovna Sapojnikova adında bir hizmetçi kızmış. Ama köye *Zavallı Anton*'un etkisi altında gelmiş olan bir adam için, çiftlik sahibi olarak elinde bulunan haklara dayanıp, evliliğin kutsallığını ayaklar altına almak (söz konusu evlilik bir kölenin evliliği olsa bile), kendi vicdanının kabul etmeyeceği çok ayıp bir şey olacaktı. Hem tekrar edeyim, Versilov bundan birkaç ay önce, yani aradan yirmi yıl geçtiği halde, hâlâ o *Zavallı Anton*'dan son derece ciddi bir tavırla söz ediyordu. Ama Anton'un

sadece atını alıp götürmüşlerdi, burada söz konusu olansa bir adamın karısıydı! Demek ki, bambaşka bir şey olmuş. Her neyse, bu olanlar yüzünden Matmazel Sapojnikova yenik düşmüş (ama bana kalırsa, bu işten kazançlı çıkmıştı). Geçen yıl babama bu konuyu birkaç defa ısrarla sordum. Daha doğrusu onunla konuşmanın mümkün olduğu zamanlarda (çünkü onunla her zaman konuşulmaz), kendisine bütün bu soruları tekrar tekrar yönelttim ve bütün o sosyetik haliyle üstelik aradan yirmi yıl gibi bir zaman geçmiş olmasına karşın, Versilov'un garip, kaçamak yanıtlar verdiğini fark ettim. Israr ettim. O zaman anımsıyorum ki, babam çoğu zaman benimle konuşurken takındığı o sosyete mensuplarına has küçümseyici tavrıyla ve garip garip bir şeyler mırıldanarak bana şunları söyledi: Annem kendini savunma gücünden yoksun kadınlardan biriymiş, insan böyle bir kadına sevgi değil de, tersine, nedense acıma duyarmış. Sessiz bir kadın olduğundan mı yoksa başka bir şeyden mi; böyle bir duygunun neden ileri geldiğini kimse bilemezmiş, ama insan böyle bir acıma duydu mu, bu duygu sürüp gidermiş. İnsan acıdı mı da bağlanıp kalırmış... "Yani senin anlayacağın evladım, bazen öyle olur ki, sonradan kendini bir türlü kurtaramazsın!" İşte babam bana bunları söyledi; gerçekten dediği gibiyse, o zaman kendisinin hiç de söylediği gibi eskiden aptal bir köpek yavrusu olmadığını kabul etmek zorundayım. Zaten istediğim de bu.

Bununla birlikte Versilov, annemin kendisini yalnızca "düşkün bir durumda bulunduğundan" ötürü sevmeye başladığına daha o zamanlar inandırmaya çalıştı beni. Neredeyse annemin kölelerle ilgili hukuk kuralları öyle emrettiği için âşık olduğunu ileri sürecekti! Anlaşılan kibarlık olsun diye yalan söylemişti; hem de vicdanının sesi tam tersini söylediği halde, onurunu ve soyluluğunu ayaklar altına alarak.

Tabii ben bütün bunları söyleyince, annemi övüyormuş gibi bir şey oluyor. Oysa daha önce de belirttiğim gibi, ben annemin o zamanki durumunu hiç bilmiyorum. Üstelik annemin daha çocukluğunda yaşadığı o duyguları körelten, uyuşturan çevrenin ne derece aşılması olanaksız bir çevre olduğunu, o çevrede yaşayanların ne tür acınacak düşünceler beslediğini ve annemin bu düşüncelere sonradan nasıl bağlı kaldığını biliyorum. Bunlara karşın o felaket olmuştu işte. Sözün burasına gelince, söylediklerimi düzeltmeliyim: Bulutlara doğru uçmaya kalkışınca, her şeyden önce belirtmem gereken bir olayı ta-

mamen unutmuşum. O da şudur: Annemle babamın arasındaki ilişki tam bir *felaketle* başlamış. (Umarım ki okuyucum ne demek istediğimi hemen anlamış gibi yapmacık bir davranışa başvurmaz.) Yani aralarındaki ilişki Matmazel Sapojnikova'yı atlattıkları halde, tam anlamıyla mal mülk sahibi insanlara yakışır bir biçimde başlamış. Ama gene de hemen parantez açıp şunu belirteyim ki, bunları söylemekle daha önceki sözlerimle çelişkiye düşmüş olmuyorum: Çünkü Versilov gibi bir adam, o zamanlar, benim annem gibi bir kadına karşı içinde yenilmez bir aşk duysa bile, onunla konuşabilirdi. Hey Allahım! Birçok ahlaksız insandan duyduğuma göre, erkek çoğu zaman bir kadınla bir araya geldiğinde, işe hiç konuşmadan başlarmış, bu da elbet hayvanca ve tiksinti uyandıran bir davranıştan öte bir şey oluyor. Bununla birlikte Versilov, isteseydi bile galiba annemle bu işe başka türlü başlayamazdı. Ona Polinka Saks'ı anlatarak başlayacak değildi ya? Hem zaten o sıralarda hiç de Rus edebiyatını düşünecek halleri yokmuş, tam tersine, gene babamın anlattığına göre (bir gün her nasılsa bana açılmıştı), ikisi köşe bucak saklanıyor, birbirlerini merdivenlerde bekliyor, oradan biri geçerse yüzleri al al olmuş bir halde, top gibi, her biri bir yana kaçışıyor ve o "tiran-çiftlik sahibi" kölelik çağı kanunlarının kendisine sağladığı bütün o haklara karşın, en önemsiz bir ortalık hizmetçisinden bile, işi anlar diye çekiniyormuş. Her neyse, aralarındaki ilişki mal mülk sahibi insanların arasındaki ilişkiler biçiminde başlamış olsa bile, öyle bir sonuçlanmış ki, işe tam o ölçülerde kalmış diyemeyiz. Yani insan hiçbir şeyi tam özüne inerek anlatamıyor işte. Üstelik iş açıklığa kavuşacak yerde daha da çatallaşıyor. Hem zaten aşklarının böylesine bir şiddet kazanması bile bir bilmecedir. Çünkü Versilov gibilerinin böyle durumlarda ilk prensibi, bir kez amaca ulaşıldı mı tamamen vazgeçmektir. Oysa bu kez hiç de öyle olmamış. Alımlı, havai bir hizmetçi kızla günah işlemek (hoş, annem havai bir kadın değildi ama), ahlakı zayıf bir "şaşkın köpek yavrusu" için (gerçi aslına bakılırsa, o çağda o gençlerin hepsinin ahlakı bozuktu, bir tanesi olsun bu kuralın dışında kalmazdı; ilericiler de öyleydi tutucular da), yalnız olağan değil aynı zamanda kaçınılmaz bir şeydi. Özellikle babamın dul kalmış bir genç olarak ne durumda bulunduğunu ve yapılacak hiçbir işi olmadığı göz önünde tutulursa... Ama ömür boyu süren bir aşkla sevmek artık aşırı bir şey oluyor. Ba-

bamın annemi sevdiğine yemin edemem, ama onu ömrü boyunca her gittiği yere birlikte götürdüğü tamamen doğrudur.

Ortaya birçok soru atmışımdır, ama bunların arasında bir soru var ki, doğrusu, geçen yıl annemle aramızda büyük bir yakınlık doğduğu, üstelik herkesi kendine karşı suçlu sayan kaba ve nankör bir köpek yavrusu gibi davrandığım, hatta annemi zaman zaman hiçe saydığım halde, ona doğrudan sormaya bir türlü cesaret edememişimdir. Soru şuydu: Annem altı aydır nikâhlı olduğu, üstelik evliliğin kanunlara uygunluğu konusundaki bütün o düşüncelerin ağırlığı altında ezilmiş güçsüz bir sinek durumunda bulunduğu, hem de kocası Makar İvanoviç'e en az Tanrı'ya gösterilebilecek bir saygı beslediği halde, nasıl olmuş da bir iki haftalık süre içinde böylesine bir günah işlemişti? Annem ahlaksız bir kadın değildi ki! Tersine hemen şimdi söyleyeyim ki, insan ondan daha temiz ruhlu olan ve ömür boyu aynı temiz ruhu koruyabilecek bir başka kadını hayalinden geçirmekte bile zorluk çeker. Bunun nedenini yalnızca şöyle açıklayabiliriz: Annem bunu herhalde "kendini bilmeden" yapmıştır; ama bu deyimi şimdi avukatların savunmalarını üzerine aldıkları katillerden ve hırsızlardan söz ederken, başkalarını inandırmak için kullandıkları anlamda kullanmıyorum. Demek istiyorum ki, bu iş muhakkak kaderin kaçınılmaz bir oyunuyla feci bir sona doğru sürüklenmiştir. Nereden biliyoruz; belki de annem onun elbisesinin biçimine, Paris modasına uygun olarak ayrılıp taranmış saçlarına, bir Fransız gibi konuşmasına, evet bir kelimesini bile anlamadığı Fransızcasına ya da piyano çalarak söylediği aşk şarkılarına tutulmuştu. Belki de o zamana kadar hiç görmediği, hiç işitmediği şeylere gönül vermişti. (Hem şunu da belirteyim ki, Versilov çok yakışıklı bir adamdı.) Tabii annem bir kere ona âşık olunca her şeyini yani tavırlarını da, söylediği aşk şarkılarını da düpedüz kendisini kaybedecek kadar sevmeye başlamıştır. Herhalde, işittiğimize göre, bu gibi olaylar kölelik zamanlarında bazen ortalık hizmeti yapan genç kızların başına gelirmiş. Üstelik en namuslu olanlar bile bazen böyle kendilerini kaptırırmış. Bunu kabul ederim. Böyle bir olayın sadece ortada kölelik durumu olduğu için, durumun sadece "ezilen bir varlık" olmaktan ileri geldiğini söylemeye kalkışansa, bence alçağın biridir! Hem canım, o genç adam da pekâlâ o zamana kadar bu derece temiz kalmış ve en önem-

lisi, ondan apayrı yaradılıştaki bir varlığı; bambaşka bir dünyada yaşayan, bambaşka bir toprağa bağlı bir varlığı, kendine doğru çekecek, onu baştan çıkarabilecek bir güçte olabilirdi. Böylece o varlığı göz göre göre, pekâlâ böylesine apaçık bir felakete sürükleyebilirdi, değil mi? Annem herhalde felakete sürüklendiğini anlıyordu, hatta sanırım sonradan da bunu yaşamı boyunca düşünmüştür. Yalnız belki ilk sürüklenişte felaketi aklına bile getirmemiştir, "savunacak kimsesi olmayan"larda her zaman öyle olur: Felakete sürüklendiklerini bilirler de gene kendilerini kaptırmaktan geri kalmazlar.

Günahı işledikten sonra hemen pişman olup suçlarını itiraf etmişler. Versilov, sırf bu iş için çalışma odasına çağırttığı Makar İvanoviç'in omuzuna kapanarak hıçk ra hıçkıra ağladığını, sözlerine nükteli bir hava vererek anlattı bana, annem ise o sırada hizmetçilere ait küçücük odasında bir köşede kendinden geçmiş olarak yatıyormuş...

VI

HER NEYSE, bu sorunları ve yüz kızartıcı ayrıntıları bir yana bırakalım artık. Versilov azat etmesi için Makar İvanov'a para verip annemi satın aldıktan kısa bir süre sonra çekip gitmiş ve o günden sonra da önceden yazdığım gibi, annemi her gittiği yere birlikte götürmeye başlamış; yalnız uzun süre ayrı kalması gerektiğinde onu halanın yani Tatyana Pavlovna Prutkova'nın korumasına bırakırmış. Tatyana Pavlovna Prutkova, bu gibi olaylarda her zaman bir yerlerden çıkagelirdi. Annemle Versilov, Moskova'da oturmuş, birçok başka köy ve şehre gitmiş, üstelik bir süre dış ülkelerde bile kalmışlar. Sonunda da gelip Petersburg'a yerleşmişler. Bütün bunları sonra anlatırım. Hoş, belki anlatmaya değmez ya... Her neyse, hiç değilse şunu söyleyeyim ki, annem Makar İvanoviç'i bıraktıktan bir yıl sonra ben dünyaya gelmişim, sonra kız kardeşim doğdu. Aradan on ya da on bir yıl geçtikten sonra hastalıklı bir erkek çocuk, yani benim küçük erkek kardeşim dünyaya geldi, birkaç ay sonra da öldü. Bu son çocuğun çok zor, çok acı veren doğumu, annemin güzelliğini soldurmuş, daha doğrusu bana öyle söylediler. Annem çabucak ihtiyarlamaya ve zayıflayıp çökmeye başlamış.

Ama Makar İvanoviç'le olan ilişkileri her şeye karşın hiçbir zaman kesilmemiş. Versilov'lar nerede olurlarsa olsunlar, ister birkaç yıl hep aynı yerde otursun, ister oradan oraya taşınsınlar, Makar İvanoviç kesinlikle "ailesine" kendi durumunu bildirirmiş. Arada garip bir bağ kurulmuş, bir bakıma çok resmî ve hemen hemen ciddi bir bağmış bu. Biliyorum ki, sosyetede olsaydı, böyle bir ilişkiye kesinlikle gülünç bir hava verilirdi. Ama burada öyle bir şey olmamış. Yılda iki defa mektuplaşılırmış, ne daha fazla ne daha az. Mektuplar da hep birbirine benzermiş. Gördüm o mektupları. İçlerinde özel olan en küçük bir şey yoktur. Sadece eğer olanak varsa, genel olarak herkesi ilgilendiren olaylardan, törenlerden ve herkesin duyabileceği duygulardan söz edilirdi, tabii eğer bu tür hislere "duygu" denilebilirse. Önce mektubu yazanın kendi sağlığından söz edilir, sonra karşı tarafın sağlık durumu sorulur, iyi dilekler bildirilir, son derece resmî bir hava taşıyan selamlar gönderilir ve herkes Tanrı'ya emanet edilirdi; mektup böylece biterdi. O çevrede terbiyeli bir üslup ve başkalarına karşı takınılması gereken tavır hakkında en üstün bilgi de, galiba işte bu genel anlamdaki cümleler ve kişiye has hiçbir belirti taşımayan sözlerde saklıydı. "Çok sevgili ve çok saygıdeğer eşimiz Sonya Andreyevna'ya en derin, en samimi selamlarımızı iletirim..." "Sevgili çocuklarımıza hiçbir zaman sönmeyecek olan baba şefkatiylehayır dualarımı gönderir, onları kutsarım." Bu arada çocukların sayısı arttıkça her birinin adı tek tek yazılırdı. Tabii benimki de. Şunu da belirtmek isterim ki, Makar İvanoviç o kadar zekiydi ki hiçbir zaman yanılarak Versilov'dan, "Çok soylu çok saygıdeğer bay Andrey Petroviç" ya da "velinimetim" diye söz etmezdi. Bununla birlikte her mektupta ona en derin saygı ve selamlarını gönderir, kendisine iyi duygular beslenmesini rica eder ve onu da Tanrı'ya emanet ederdi. Makar İvanoviç'in yazdıklarına cevap olarak gönderilecek mektupları annem hemen, kısa bir süre sonra yazar ve geciktirmeden gönderirdi. Bu mektuplar da tıpatıp aynı havayı taşırdı. Tabii Versilov bu mektuplaşmaya katılmazdı. Makar İvanoviç, Rusya'nın çeşitli yerlerinden, çeşit çeşit şehirlerinden ve manastırlarından mektup gönderirdi, bu manastırlardan bazılarında uzun süre kaldığı da olurdu. Gezgin bir din adamı olmuştu. Hiçbir zaman hiçbir şey istemezdi.

Buna karşılık, üç yılda bir kalmak üzere eve gelir ve her nasılsa o sırada Versilov'dan ayrı bir dairesi olan annemde kalırdı. Bu konuda daha sonra bir şeyler söylemem gerekecek. Yalnız hemen şunu belirteyim ki, Makar İvanoviç konuk odasında divanların üzerinde yan gelip yatmıyor, kimseyi rahatsız etmek istemediğini belli eden alçakgönüllü bir tavırla herhangi bir yerde, mesela rastgele bir paravanaının arkasına yerleşiyordu. Evde uzun süre kalmazdı, beş gün ya da bir hafta kalırdı, o kadar.

Ha, söylemeyi unuttum; Makar İvanoviç "Dolgorukiy" soyadını pek çok sever ve ona saygı gösterilmesini isterdi. Tabii bu çok gülünç, çok saçma bir şeydi. En büyük saçmalık da kendi soyadından bu derece hoşlanmasının Dolgorukiy adını taşıyan birtakım prensler bulunmasından ileri gelmesiydi. Garip bir anlayıştı doğrusu, tamamen ters bir şey!

Bütün ailenin her zaman bir arada bulunduğunu söyledim ya, tabii aralarında ben yoktum. Ben yuvadan fırlatılıp atılmış, neredeyse dünyaya gelişimden hemen sonra yabancı insanların eline bırakılmıştım. Ama bu işte herhangi bir kasıt yoktu. Nedense öyle olmuştu işte. Annem beni doğurduğu zaman henüz genç ve güzelmiş, bu yüzden Versilov'un ona ihtiyacı varmış tabii. Ama bağırıp duran bir bebek herhalde her şeye engeldi, ayak bağı oluyordu; özellikle yolculuklarda. İşte yirmi yaşına basıncaya kadar annemi ancak iki üç kere, o da bir iki saniye için görmüş olmam bundan ileri geliyor. Yani bunun nedeni, annemin bana karşı beslediği duygularda değildi. Versilov'un başka insanları küçümsemesiydi.

VII

ŞİMDİ bambaşka bir konuya geçelim.

Bir ay, daha doğrusu on dokuz eylül gününden bir ay önce, Moskova'dayken, bunların hepsini reddetmek ve tamamen ülküme, idealime bağlanmak kararını vermiştim. Bu sözü aynen yazıyor, "idealime bağlanmak" diyorum, çünkü bu söz bütün varlığımı saran, üstelik dünyada yaşamamın tek nedeni olan en önemli düşüncemi yansıtabilir. Beslediğim bu "idealin" ne olduğunu sonradan ayrıntı-

lı olarak, iyice anlatacağım. Bu düşünce, Moskova'da geçirdiğim o yıllarca süren hayal dolu yaşantım sırasında, daha jimnazyumun altıncı sınıfındayken doğmuştu içimde; ondan sonra da bir daha, bir an için olsun zihnimden silinmedi. Bütün yaşamımı kaplamıştır bu ülkü. Ondan önce hep hayaller içinde yaşardım, ta çocukluğumdan bu yana hep belirli bir anlam taşıyan bir hayaller dünyasında bulunurdum, ama bu idealin içimde uyanması ve bütün duygularımı, her şeyimi kaplayıvermesi üzerine hayallerim güçlendi ve birden kesin bir biçime girdi. Eskiden saçma sapan şeylerken birden akıllıca şeylere dönüştü. Jimnazyum hayal kurmaya engel olmuyordu, idealin oluşmasını da engellememişti. Yalnız şunu da söylemek isterim ki, jimnazyumun son sınıfını kötü bitirdim, oysa yedinci sınıfa kadar hep birinciler arasındaydım; bu da hep o idealin, o ülkünün, daha doğrusu belki de ondan çıkardığım yanlış sonuçtan oldu. Şu halde demek oluyor ki, jimnazyum idealime engel olmadı, idealim jimnazyuma engel oldu; üniversitede okumama engel olduğu gibi. Jimnazyumu bitirdikten hemen sonra, yalnız her şeyle bağımı tamamen koparmaya değil, gerekirse bütün dünyayla ilişkimi koparmaya kararlıydım. Oysa o zamanlar henüz yirmi bir yaşına basmak üzereydim. Beni tamamen rahat bırakmaları, yaşantımı sağlamak için artık para göndermemeleri, hatta olanak varsa beni tamamen unutmaları (tabii eğer beni biraz olsun hatırlıyorlarsa) ve sonunda "ne olursa olsun" üniversiteye kesinlikle gitmeyeceğimi bildirmek için, gereken kişilerin aracılığıyla Petersburg'a mektup yazdım. Karşımda kaçınılmaz olarak birini seçmem gereken iki yol vardı: Ya üniversiteye girerek öğrenimimi sürdürecektim ya da hemen gerçekleştirmek istediğim "idealimi" dört yıl için erteleyecektim. Hiç kararsızlık göstermeden idealimi gerçekleştirmek istiyordum, çünkü bu işin yapılabileceğine matematik olarak, kesin biçimde inanıyordum. Yaşamım boyunca yalnız bir defa, o da henüz on yaşındayken gördüğüm babam Versilov (ki o kısa süre içinde bile beni son derece şaşırtmayı başarmıştır), evet Versilov, aslında hiç de ona gönderilmemiş olan mektubuma yanıt vererek, özel bir iş yerinde iş bulacağını vaat ederek beni Petersburg'a çağırdı. Bu kuru, bu duygudan yoksun, bu gururlu, bu daima yukarıdan bakan ve bana kayıtsız davranan, hatta dünyaya

geldiğim günden sonra beni eller eline bırakıp bir daha hiç ilgilenmeyen, beni yalnız hiç tanımamakla kalmayıp, tutumundan ötürü hiçbir zaman pişmanlık duymamış olan bu adamın çağrısı (kim bilir belki de varlığını bile pek bilmiyor ya da hakkımda belki kesin olmayan birtakım belirsiz şeyler biliyordu. Çünkü sonradan anlaşıldığına göre, benim Moskova'daki yaşantımı sağlayan paraları bile o değil de başkaları ödemişti), evet dediğim gibi, beni böyle durup dururken birden hatırlayan ve hoşgörü göstererek kendi eliyle yazdığı bir mektupla davet eden bu adamın çağrısı hem gururumu okşadı hem de kaderimi çizmiş oldu. Ne gariptir, bana yazdığı kısa mektupta (aslında mektup kısacık tek bir satırdan oluşmuştu) hoşuma giden bir şey vardı, o da üniversiteden söz bile etmemesi, kararımı değiştirmem için ricada bulunmaması, okumak istemediğim için beni azarlamaması; sözün kısası ana babaların bu gibi durumlarda her zamangösterdiği çıkışlarından hiçbirine başvurmamasıydı. Oysa bu tutumu aslında kötüydü, çünkü bir anlamda bana karşı gösterdiği kayıtsızlığı daha da kesin olarak belirtiyordu. Gitmeye karar verişimin bir nedeni de, gidişimin en önemli hayalimi gerçekleştirmeme engel olmamasıydı. 'Bakalım ne olacak?' diyordum kendi kendime. 'Ne olursa olsun, böylece onlarla kısa bir an için, daha doğrusu en kısa süre için bir ilişki kurmuş olacağım. Ama bazı şartlara bağlı olarak da olsa, küçük de olsa bu attığım adımın beni, en önemli olandan gene de ayırdığını fark edersem, derhal onlarla olan bütün bağımı koparır, her şeyi yüzüstü bırakır, kendi kabuğuma çekilirim.' Evet, kendi kabuğuma çekilecektim! 'Tıpkı bir kaplumbağa gibi kabuğumun içine saklanırım,' diyordum. Bu kıyaslama çok hoşuma gidiyordu. Moskova'da geçirdiğim o son günlerde hep bu iş başıma vurmuş gibi, içim yana yana, oradan oraya dolaştığım sıralarda hep aynı düşünceleri zihnimden geçiriyor, kendimi avutuyordum. 'Artık yalnız kalmayacağım,' diyordum kendi kendime. 'Artık hiçbir şey yalnız geçirdiğim bütün bu korkunç yıllar boyunca olduğu gibi olmayacak: İdealim her zaman yanında olacak, ona hiçbir zaman ihanet etmeyeceğim, hatta oradakilerin hepsi hoşuma gitse ve beni mutlu etse bile! Hatta onlarla on yıl yaşasam bile!' Şimdi, önceden şunu belirteyim ki, bence, bu yıl yapmış olduğum birçok dikkatsizliğin, birçok alçak-

lığın, birçok adiliğin ve tabii birçok saçmalığın nedeni de işte içimdeki bu duygulardı. Kısacası daha Moskova'dayken zihnimde oluşan planlar ve amaçlarımda meydana gelen bu ikilikti. Evet dediğim gibi, bütün bunlara Petersburg'da yakamı bir an olsun bırakmayan bu ikilik yol açtı, açmıştır. Çünkü Petersburg'da bulunduğum süre içinde artık beni onlara bağlayan bağları tamamen koparıp her şeyden uzaklaşmak için, kendi kendime son bir tarih tespit etmediğim bir gün olmuş mudur, bilmiyorum!

Tabii böylece daha önce hiç ortalarda olmayan babam ortaya çıkmış oluyordu. Bu düşünce, bana Moskova'daki toplantılarda da, trende de, vagonda da bir sarhoşluk veriyordu. Babam olması pek de önemli değildi, çünkü aşırı duygululuktan hoşlanmazdım. Ama bu adam beni tanımak bile istememişti; beni alçaltmıştı; oysa ben, bütün o yıllar boyunca, onu bütün varlığımı doldururcasına hayalimde yaşatmıştım (eğer bu söz "hayalle beslenmeyi" belirtmek için kullanılabilirse). Ta çocukluğumdan bu yana, bütün hayallerim onunla doluydu. Bütün düşüncelerim onun çevresinde dönüp durmuş ve sonunda yine onunla sonuçlanmıştı. Bilmiyorum, o zamanlar ondan nefret mi ediyordum yoksa onu seviyor muydum? Bildiğim bir şey varsa o da bu adamın bütün geleceğimi, daha doğrusu gelecek için kurduğum bütün planları varlığıyla doldurduğudur. Ve bütün bunlar, kendiliğinden olmuş, yaşım ilerledikçe artmıştır.

Moskova'ya gitmem için beni etkileyen çok güçlü bir etki daha, beni kışkırtan bir neden daha vardı. Öyle bir neden ki, daha o zaman, yani yola koyuluşumdan üç ay önce (demek ki daha Petersburg filan söz konusu bile değilken) yüreğimi ağzıma getiriyor, kalbimi hızlı hızlı çarptırıyordu! O ne olduğunu bilmediğim engin deniz, beni ayrıca şundan ötürü kendine çekiyordu: Biliyordum ki, o engin denize başkalarının kaderi üzerinde söz sahibi tek kişi, yaşamlarının tek hâkimi olarak girebilirdim, hem de kaderlerine hükmedeceğim insanlar öyle kişilerdi ki! Ama içimde soylu, yüksek duygular kaynaşıyordu, başkalarına eziyet etmek hevesini uyandıracak despotça duygular değildi. Bunu önceden belirteyim ki, sözlerimden yanlış bir sonuç çıkarılmasın. Bundan başka Versilov şöyle de düşünebilirdi (tabii beni düşünmek lütfunda bulu-

nursa): "İşte şimdi yanıma küçük bir çocuk, jimnazyumdan yeni ayrılmış bir öğrenci, bir delikanlı geliyor ve her şeye şaşkın şaşkın bakıyordur!" Oysa ben bu arada Versilov'un geçmişini iyice öğrenmiştim, üstelik elimde öyle bir belge vardı ki, bu belgeyi elde etmek için (şimdi artık bunu kesin olarak biliyorum), o zamanlar ona bu sırrı açmış olsaydım ömrünün birkaç yılını feda ederdi. Her neyse ortaya birçok bilmece attığımı fark ediyorum. Ama insan olayları anlatmadan duyguları anlatamaz ki! Ayrıca bütün bunlardan yeri gelince pek çok söz edilecektir, zaten kalemi elime bu amaçla aldım. Böyle çalakalem yazmak ise, sayıklamaya ya da bulutlarda dolaşmaya benziyor.

VIII

ARTIK bir daha eskiye dönmemek üzere ayın on dokuzundaki olaylara geçeceğim ama son olarak kısaca bir şey daha söylemek, hafifçe şuna değinmek istiyorum; gelişimde hepsini yani Versilov'u, annemi ve kız kardeşimi (kız kardeşimi ömrümde ilk o sırada görmüştüm), çok zor şartlar içinde, hemen hemen fakirlik içinde ya da sefalete düşmek üzere buldum. Onların bu durumda olduğunu daha Moskova'dayken biliyordum, ama gene de bunları göreceğimi hiç aklımdan geçirmemiştim. Çocukluğumdan bu yana bu adamı, yani "babam olacak adamı" hayalimde hep neredeyse ışık saçan bir varlık olarak canlandırmaya alışmıştım. Her yerde, her zaman, en ön planda bulunduğunu düşünmemek elimden gelmiyordu. Versilov hiçbir zaman annemle aynı dairede oturmaz, her zaman ona ayrı bir daire tutardı. Tabii bunu o adice "görünümü kurtarma" anlayışından ötürü yapıyordu. Ama geldiğimde hepsini aynı yerde, Semyonovskiy mahallesinde, yan sokaklardan birinde, ahşap bir evde buldum. Eşyalarının hepsi rehindeydi; bu yüzden anneme Versilov'dan gizli olarak, o sakladığım altmış rubleyi verdim. *Gerçekten* gizli paralardı bunlar; çünkü onları her ay beşer ruble olarak gönderilen cep harçlığımdan iki yıl boyunca biriktirmiştim, bu biriktirme işi ise zihnimde "idealimin" doğduğu günden itibaren başlamıştı. Bu yüzden, Versilov, bu paraların varlığını hiç bilmemeliydi. Öğrenir diye içim titriyordu.

Bu yardım, sadece denizde bir damla oldu. Annem çalışıyordu, kız kardeşim de eve dikiş alıyordu. Versilov ise keyfince yaşıyor, ikide bir huysuzluk ediyor ve eskiden kalma oldukça pahalıya mal olan alışkanlıklarından birçoğunu bu durumda bile sürdürerek yaşıyordu. Her an, özelikle yemek zamanlarında fena halde söylenip duruyordu; bütün davranışları tam anlamıyla despotçaydı. Ama annem, kız kardeşim, Tatyana Pavlovna ve ölü Andronikov'un (bu adam üç ay kadar önce ölen kısım amiriydi ve aynı zamanda Versilov'un işlerine bakıyordu) sayısız kadından oluşan bütün ailesi, hepsi Versilov'a puta tapar gibi tapıyordu. Böyle bir şeyle karşılaşacağını önceden düşünemezdim. Şunu da belirteyim ki, dokuz yıl önce Versilov şimdiki durumuyla karşılaştırılamayacak kadar zarif bir insandı. Daha önce de söylediğim gibi, hayalimde bir çeşit ışık saçan varlık olarak kalmıştı. Bu yüzden bir insanın dokuz yıl gibi oldukça kısa bir süre içinde, nasıl olup da bu derece ihtiyarladığını ve silik bir kişi haline geldiğini bir türlü anlayamıyordum. Hemen içimde bir hüzün, bir acıma, bir utanç duydum. Gelişimde üzerimde en ağır etkiyi yapan şeylerden biri onu bu halde görüşümdür. Bununla birlikte henüz hiç de ihtiyar değildi; ancak kırk beş yaşında kadardı. Hatta ona daha dikkatli bakınca, yakışıklılığında daha da şaşırtıcı bir hava buldum, hâlâ hayalimde yıkılmamış bazı yanları vardı. Geçmişe oranla daha sönüktü, daha az gösterişliydi, hatta eskisi kadar zarif değildi ama yaşam bütün bunları geriye doğru iterek, bu insanın yüzünde eskisinden çok daha fazla merak uyandıran şeyleri ön plana çıkarmıştı.

Ayrıca, sefalet, uğradığı felaketlerin ancak onda biri ya da yirmide biriydi, bunu çok iyi biliyordum. Sefaletten başka onunla kıyaslanmayacak kadar ciddi bir şey daha vardı. Ayrıca bir miras davasını kazanma umudu içindeydi, bu davayı Prens Sokolskiy'lere karşı açalı artık bir yıl olmuştu ve Versilov en kısa zamanda yetmiş hatta belki de yüz bin rubleden fazla değeri olan bir çiftliği ele geçirecekti. Daha önce de söylemiştim ya, bu Versilov, ömrü boyunca üç mirasın altından girip üstünden çıkmıştır. İşte şimdi onu gene bir miras kurtaracaktı! Dava en kısa süre içinde karara bağlanacaktı. Ben de zaten bunun için gelmiştim. Doğrusunu söylemek gerekirse hiç kimse ileride

gerçekleşecek bir umut karşılığında para vermiyordu, borç alınacak bir yer de yoktu; bu yüzden geçici bir süre için sabrediyorlardı.

Ama Versilov bazen evden çıkıp bütün gün gelmediği halde, gidip hiç kimseden para istemiyordu. *Sosyeteden kovulalı* bir yıldan biraz daha fazla olmuştu. Bu kovulma öyküsü, Petersburg'da tam bir ay kaldığım halde ve bütün çabalarıma karşın gene de benim için en önemli noktaları çözülmemiş bir bilmece olarak kalmıştı. Versilov suçlu muydu, değil miydi? İşte benim için önemli olan buydu. Oraya bunun için gelmiştim! Herkes ondan yüz çevirmişti, hatta ömür boyu kendileriyle olan ilişkilerini titizlikle korumayı başardığı bütün nüfuzlu ve ileri gelen insanlar bile. Bunlar çok adice bir söylentiden ileri gelmişti. İşin en kötüsü, söz konusu davranış, "sosyetenin" gözünde skandal sayılıyordu. Güya bu işi Versilov bir yıldan biraz daha fazla bir zaman önce Almanya'da yapmışmış. Hatta o zamanlar şimdi davalı olduğu Prens Sokolskiy, ona sonradan öyküsü herkesin ağzında dolaşan bir tokat atmışmış, Versilov da yediği bu tokata rağmen prensi düelloya davet etmemişmiş. Bu yüzden çocukları (yani yasal çocukları), daha doğrusu öbür kızıyla oğlu bile ona sırt çevirmiş ve ondan ayrı yaşamaya başlamışlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, oğlu da kızı da, ancak Fanaryotov'larla ihtiyar Prens Sokolskiy (bu prens eskiden Versilov'un dostuydu) sayesinde, yüksek sosyetede daldan dala konmakla zaman geçiriyordu. Bütün o ay boyunca Versilov'a dikkatle bakarken hep karşımda kendini beğenmiş bir insan görüyordum. Sanki bu adamı sosyete kendi çevresinden kovmuş değildi de kendisi sosyeteyi yanından kovmuştu! Böylesine bağımsız bir insan olarak görünüyordu. Ama her şeye ve herkese böyle bakmaya hakkı var mıydı acaba? İşte beni heyecanla düşündüren şey buydu! Ne pahasına olursa olsun, en kısa süre içinde gerçeği olduğu gibi öğrenmeliydim. Çünkü oraya bu adamı yargılamaya gitmiştim. Henüz kendi gücümü ona belli etmiyordum; ama ya onu benimsemeli ya da onu kendimden tamamen itip uzaklaştırmalıydım! Oysa onu kendimden uzaklaştırmak bana aşırı derecede ağır geliyordu, bu yüzden acı çekiyordum. Son olarak tam bir itirafta bulunayım bari: Bu adama büyük bir değer veriyordum! Bütün bunlara karşın şimdilik onlarla aynı evde oturuyor, çalışıyor ve kabalık etmemek için kendimi zor

tutuyordum. Hatta kendimi tutamadığım da oluyordu. Bir ay kadar yanlarında kaldım; ama bu süre içinde, sonunda bana her şeyi açıklaması için, ona hiçbir zaman doğrudan başvuramayacağımı her gün biraz daha kesin olarak anlamaya başladım. O gururlu adam, karşımda, beni ruhumun derinliklerine kadar yaralayan bir bilmece olarak dimdik kaldı. Bana karşı sempati gösterdiği, hatta şaka bile yaptığı oluyordu; ama ben bu çeşit şakalardan çok, aramızda bir kavga çıkmasını isterdim. Aramızda geçen bütün konuşmalar her zaman garip ve çift anlamlı oluyordu. Daha doğrusu, bu konuşmaların hepsinde ondan gelen garip bir alay vardı. Zaten daha Moskova'dan gelişimde beni hiç de ciddi olmayan bir tavırla karşılamıştı. Bunu neden yaptığını bir türlü anlayamıyorum. Hoş, bu tutumuyla benim karşımda anlaşılmaz bir varlık olmayı başardı ya! Ama ben de hiçbir zaman karşımda ciddi bir tavır takınmasını rica edecek kadar küçülemezdim. Ayrıca onun bazı şaşırtıcı ve dayanılmaz halleri vardı; bunların karşısında ne yapacağımı bir türlü kestiremiyordum. Sözün kısası, bana henüz körpe, olgunlaşmamış bir delikanlıymışım gibi davranıyordu ve bu artık neredeyse sabrımı taşırıyordu; bununla birlikte, daha oraya gelmeden önce öyle olacağını biliyordum. Sonunda ben de ciddi konuşmaktan vazgeçerek beklemeye başladım, hatta sonunda konuşmalara girişmekten tamamen vazgeçtim. Birinin gelmesini bekliyordum. Bu beklediğim insanın Petersburg'dan gelişiyle gerçeği artık tam anlamıyla öğrenebilecektim. Son umudum ondaydı. Hem zaten ne olursa olsun, bağları artık tamamen koparmaya hazırlanıyordum, bunun için de gerekli bütün tedbirleri almıştım. Gerçi anneme acıyordum ama... "Ya ben ya o!" İşte ona da, kız kardeşime de bunu teklif etmek istiyordum. Tarihini bile tespit etmiştim. O güne kadar da geçici bir süre için işime gidip geliyordum.

İKİNCİ BÖLÜM



I

AYIN on dokuzuncu günü, Petersburg'da çalıştığım "özel iş yerinden" ilk aylık ücretimi alınam gerekiyordu. Bana sağladıkları bu iş konusunda düşüncemi sormamışlardı bile; sadece, galiba daha gelişimin ilk günü beni oraya yerleştirmişlerdi, o kadar. Bu çok kaba bir davranıştı, bu bakımdan itiraz etmek neredeyse benim için bir zorunluluktu. Buldukları iş, ihtiyar Prens Sokolskiy'nin evindeydi. Ama hemen o sırada itiraz etmek, Versilov ile olan bağlarımı hemen o anda koparmak demek olacaktı; gerçi bu beni hiç de korkutmuyordu, ama asıl amaçlarıma zarar verebilirdi. Bu yüzden yalnız bir süre için susarak işi kabul ettim, suskunluğumla gururumu kurtarmış oluyordum. Daha başlangıçta şunu açıklayayım ki, bu Prens Sokolskiy çok varlıklı bir adamdı; sarayın gizli danışmanlarından biriydi. Versilov'un mahkeme yoluyla uğraşıp durduğu Moskovalı Prens Sokolskiy'lerle hiç akrabalığı yoktu. (Bunlar birkaç kuşaktır sefalet içinde yüzen insanlardı.) Yalnız soyadları birdi. Bununla birlikte, ihtiyar prens, onlarla çok ilgileniyordu ve bu prensler arasında özellikle birini severdi. Bu sevdiği prens, o soyda, sözümona önemli bir kişi, gene bir subaydı. Daha kısa bir süre önce, Versilov'un ihtiyar prensin işleri üzerinde büyük bir etkisi vardı ve onunla dosttu. Garip bir dosttu; çünkü zavallı prens, benim fark ettiğime göre Versilov'dan fena halde korkuyordu. Bu korku yalnız benim işe başladığım süre içinde doğmamıştı galiba; bütün dostlukları süresince sürüp gitmişti. Bununla birlikte çoktandır artık görüşmüyorlardı, herkesin Versilov'a yüklediği o alçakça davranış prensin ailesiyle ilgiliydi. İşte tam ilişkilerinin kesildiği bu sırada Tatyana Pavlovna çıkagelmiş, ben de işte bu kadının aracılığıyla çalışma odasında görevlendirmek üzere "bir delikanlı" arayan ihtiyarın yanına girmiştim. Anlaşılan ihtiyar prens

bu davranışıyla Versilov'un gönlünü almayı çok istediğini belli etmiş, böylece bir bakıma onunla barışmak için ilk adımı atmıştı. Versilov da bunu hoş görmüştü. Oysa ihtiyar prens, bu konudaki emrini kızının, dul bir general karısı olan kızının yokluğunda vermişti. Kızı orada olsaydı, herhalde bu adımı atmasına izin vermezdi. Bunları sonra anlatacağım; yalnız şunu belirteyim ki Versilov'a karşı takınılan bu garip tavır, beni şaşırtmıştı. Hem de onun lehine olarak hayretler içinde bırakmıştı. Düşünüyordum ki, madem hakarete uğramış olan ailenin reisi hâlâ Versilov'a saygı gösteriyor, o halde Versilov'un adi bir adam olduğu konusunda ağızdan ağıza yayılan söylentiler ya saçma ya da hiç değilse bambaşka bir anlam taşıyan sözlerdi. İşte işe girerken beni itiraz etmemeye zorlayan şey de buydu. Oraya girerken bütün bunların doğru olup olmadığını kontrol edebileceğimi umut ediyordum.

Bu Tatyana Pavlovna, Petersburg'a geldiğimde, garip bir rol içinde görünüyordu. Onu tamamen unutmuştum, bu yüzden böylesine büyük önem taşıyan bir kişi olarak karşıma çıkmasını hiç beklemiyordum. Daha önce de Moskova'dayken onunla üç kez kadar karşılaşmıştım. Günün birinde bilmem nereden, bilmem kimin tavsiyesiyle çıkageliyordu. Her seferinde de gelişi, beni, herhangi bir yere yerleştirmek gerektiği zaman oluyordu. Ya Tuşar'ın küçük pansiyonuna* giriyordum, ya aradan iki buçuk yıl geçtikten sonra jimnazyuma giriyordum ya da o unutulmaz Nikolay Semyonoviç'in evine yerleşiyordum. Tatyana Pavlovna sabahtan akşama kadar bütün gününü benimle geçiriyor, çamaşırımı, elbiselerimi dikkatle kontrol ediyor, benimle birlikte Kuznetskiy'de ve şehirde oradan oraya arabayla dolaşıyor, ihtiyacım olan şeyleri satın alıyor, onları yerleştiriyor, sözün kısası en küçük çantaya, hatta çakıya varıncaya dek her şeyimi hazırlıyordu. Bu arada hep fısıldayarak beni azarlar, söylenip durur, beni suçlar, neler öğrendiğimi anlamak için neredeyse sınavdan geçirir, kendi hayalinde uydurduğu sözümona tanıdığı ya da hepsi güya benden çok daha iyi olan akrabalarını örnek diye gösterirdi. Hatta ciddi söylüyorum, beni arada çimdikliyordu galiba, hele birkaç defa, fena halde canımı acıtarak beni itip kaktığını kesin olarak anımsıyo-

* Dostoyevski ile ağabeyi Mihail, sahibi bir Fransız olan Souchard adlı bir okula gönderilmişti. Romana dair ilk notlarında pansiyon için bu adı kullanan Dostoyevski, daha sonra Touchard (Tuşar) adıyla değiştirmiştir. *-ed.*

rum. Beni yerleştirdikten ve eşyalarımı düzenledikten sonra da hiç iz bırakmadan birkaç yıl için ortadan kaybolurdu. İşte şimdi, gene beni bir yerlere yerleştirmek için çıkagelmişti. Kupkuru, ufak tefek, burnu kuş gagası gibi sivri, gözleri de kuş gözü gibi küçük ve keskin bakışlı bir kadındı. Versilov'a köle gibi hizmet ediyor, sanki karşısındaki papaymış gibi ona her konuda boyun eğiyordu; ama bunu, onun hakkında iyi düşündüğü için yapıyordu. Bununla birlikte, çok geçmeden her yerde, kesin olarak herkesin Tatyana Pavlovna'ya saygı gösterdiğini ve en önemlisi her yerde, herkesin onu tanıdığını fark ettim. İhtiyar Prens Sokolskiy, ona olağanüstü bir saygı gösteriyordu. Ailesinde de öyleydi, Versilov'un o gururlu çocukları da aynı tutum içindeydi. Fanaryotov'larda da öyle davranıyorlardı, oysa kendisi dikiş dikerek ya da bilmem hangi çeşit dantelleri yıkayarak hayatını kazanıyor, mağazalardan evinde yapmak üzere iş alıyordu. Onunla daha ilk konuşmamızda kavga ettik; çünkü Tatyana Pavlovna daha beni görür görmez, gene altı yıl önce olduğu gibi azarlayabileceğini sandı. O günden sonra da her gün çatıştık, ama bu bazen karşılıklı konuşmamıza engel olmuyordu ve itiraf ederim ki, galiba bağımsız bir karakteri olduğu için, ayın sonuna doğru ondan hoşlanmaya başlamıştım. Bununla birlikte bu duygumu kendisine açıklamadım.

Beni o hasta ihtiyarın yanına kendisini "eğlendirmek" için verdiklerini, bütün görevimin bundan ibaret olduğunu hemen anlamıştım. Tabii bu gururumu kırdı. Bunun üzerine hemen önlem alacak oldum; ama kısa bir süre sonra o acayip bunak, üzerimde beklenmedik bir etki yapmaya başladı, acıma gibi bir şeydi bu, hatta yanına girdiğim ayın sonuna doğru, ona garip bir hisle bağlandım, hiç değilse kabalık etmek niyetinden vazgeçtim. Bu arada şunu da belirteyim ki, kendisi altmış yaşından pek fazla değildi. Böyle yıpranmış olmasına gelince, işin içinde bambaşka bir öykü vardı. Bir buçuk yıl kadar önce, birden kriz geçirmiş. Bir yere gitmek üzere yola koyulmuş, ama giderken yolda birden aklını kaçırmış; bu yüzden skandal gibi bir şey olmuş, sonradan da Petersburg'da herkes bu skandaldan söz eder olmuş. O zaman bu gibi olaylarda yapılması gerektiği gibi, kendisini hemen Avrupa'ya götürmüşler. Ama aradan beş ay kadar geçtikten sonra, birden 'tekrar ortaya çıkmış', hatta bu sefer görevinden çekildiği halde, tamamen iyileşmiş. Versilov başkalarını inan-

dıracak kadar ciddi bir tavırla (ve belli bir heyecanla), prensin hiç de aklını kaçırmadığını, yalnız bir çeşit sinir krizi geçirdiğini söyler dururdu. Versilov'un bunu söylerken gösterdiği heyecanı hemen fark etmiştim. Bu arada şunu da belirteyim ki ben bile neredeyse onun bu düşüncesini paylaşacaktım. İhtiyar, ara sıra yaşına yakışmayacak biçimde aşırı derecede düşüncesiz davranıyordu. Söylendiğine göre daha önce hiç öyle şeyler yapmazmış. Yine anlattıklarına göre, eskiden bilmem hangi konularda öğütler verirmiş, hatta bir seferinde kendisine verilen önemli bir görevi olağanüstü bir şekilde başarmış. Prensin yanında tam bir ay kalıp da onu iyice tanıdıktan sonra, danışman olarak özel bir yeteneği olabileceğine hiç akıl erdiremedim. Herkes fark ediyordu ki (hoş, ben bunu hiç fark etmedim ya), krizden sonra, içinde bir an önce evlenmek için kuvvetli bir eğilim belirmiş, hatta güya bu düşüncesini, o bir buçuk yıl içinde birkaç defa gerçekleştirmeye bile kalkışmış. Güya sosyetede bunu herkes biliyormuş ve gerekli bazı kişiler bu konuyla pek ilgileniyormuş. Ama ihtiyarın bu niyeti, çevresindeki bazı kişilerin çıkarlarına tamamen aykırı düştüğü için, kendisini dört bir yandan kontrol altına almışlardı. Kendi ailesi kalabalık değildi, karısı öleli artık yirmi yıl olmuştu ve hayatta bir tek kızı vardı. O da şimdi Moskova'dan her an gelmesi beklenen, dul general karısıydı. Bu genç bir kadındı ve belliydi ki, ihtiyar ondan müthiş korkuyordu. Ondan başka sayısız uzak akrabası vardı; ama bunların çoğu ölmüş olan karısının akrabalarıydı, hepsi de neredeyse sefalet içinde kıvranan kişilerdi, ayrıca yetiştirdiği birçok çocuk ve kanadının altına aldığı birçok kız da vardı. Bunların hepsi ihtiyarın vasiyetnamesinde kendilerine küçük bir pay bırakacağını bekliyor, bu yüzden de ölmüş generalin karısına, ihtiyarı göz hapsinde tutması için yardımda bulunuyorlardı. Bütün bunlardan başka, prensin daha genç yaşlarda edindiği garip bir huyu vardı. Yalnız bu huyu gülünç müydü değil miydi, pek bilemiyorum: Bu, fakir genç kızları evlendirme merakıydı. Neredeyse yirmi beş yıldır fakir kızları evlendirip duruyordu. Bunlar ya uzak akrabaları, ya üvey kızları, ya ölen karısının kuzenlerinin kızları ya da vaftiz ettiği genç kızlardı. Hatta bir seferinde kapıcısının kızını bile evlendirmişti. Bunların hepsini daha küçükken evine alıyor, onları eğitmenler ve Fransız dadılarla büyütüyor, sonra en iyi okullara veriyor, en sonunda da drahoma vererek

evlendiriyordu. Bütün bu insanlar her zaman çevresindeydi. Yetiştirdiği kızlar evlenince, tabii bir sürü kız çocuk doğurmuştu, bu yeni doğanların hemen hepsi manevi evladı olmaya özeniyordu. Bütün bu çocukları vaftiz etmek zorundaydı; bunların hepsi isim gününde gelip onu kutluyor, prens de bütün bunlardan son derece hoşlanıyordu.

Yanında çalışmaya başladığımda, ihtiyarın zihninde çok acı bir inancın yer ettiğini hemen fark etmiştim; hem zaten bunu fark etmemek imkânsızdı. İhtiyar, sosyetede herkesin kendisine tuhaf tuhaf, garip garip baktığını, herkesin kendisine karşı eskiden, yani sağlam olduğu günlerden farklı davranmaya başladığını düşünüyordu. Bu düşünce, ona en neşeli sosyete toplantılarında bile rahat vermiyordu. Alıngan bir adam olmuş, herkesin gözlerinde bir şeyler okumaya başlamıştı. Belliydi ki hâlâ onu deli sandıklarını düşünmek, ona pek çok acı veriyordu; bazen bana bile güvensizlikle, dikkatle baktığı oluyordu ve eğer birinin onun hakkında böyle bir söylenti çıkardığını ya da kesin olarak deli olduğunu iddia ettiğini işitse, bana öyle geliyor ki, hiç kin tutmayan bu adam, ölünceye kadar o söylentiyi çıkaran kişiye düşman kesilirdi. Bu nokta üzerinde önemle durulmasını rica ederim. Şunu da eklemek isterim ki, daha ilk gün ona karşı kabalık etmekten beni alıkoyan da buydu, hatta bazen onu neşelendirmeye ya da eğlendirmeye fırsat bulduğum zaman seviniyordum. Bu itirafın onuruma gölge düşürebileceğini sanmıyorum.

Parasının büyük kısmını işletiyordu. Hastalıktan sonra hisse senetleri çıkaran büyük bir şirkete ortak olmuştu. Bu arada şunu da belirteyim ki, bu şirket çok sağlamdı; gerçi işleri başkaları yürütüyordu ama prens de olup bitenlerle çok ilgileniyor hatta hisse sahiplerinin toplantılarına katılıyordu, yönetim kuruluna bile seçilmişti. Bu kurulun toplantılarına başkanlık ediyor, uzun uzun nutuk çekiyor, söylenenlere karşı çıkıyor, gürültü patırtı çıkarıyordu ve bütün bunları zevkle yaptığı da belliydi. Nutuk çekmek çok hoşuna giden bir şey olmuştu. Hiç değilse böylece herkes ne kadar akıllı olduğunu görebilirdi. Zaten özel hayatında da konuşmalarına, özellikle derin anlamlı sözler ya da nükteler katmaktan çok hoşlanıyordu; bunu anlayışla karşılıyorum doğrusu. Evinin alt katında, evde çalışmasını sağlayan bir çeşit büro meydana getirmişti. Bir memur gelip işleri yürütüyor, hesapları tutuyor, bu arada da evin her şeyini yönetiyordu. Ayrıca

bir devlet dairesinde de çalışıyordu; işleri tam anlamıyla tek başına o yürütebilirdi, ama prensin kendi isteği üzerine işe bir de beni katmışlardı. Güya görevim o memura yardım etmek olacaktı, ama beni hemen prensin çalışma odasına geçirmişlerdi ve çoğu zaman, görünüşü kurtarmak için de olsa, önümde hiçbir iş olmazdı, ne kâğıt bulunurdu önümde, ne defter!

Şimdi artık tamamen aklı başına gelmiş bir insan gibi yazıyorum bunları, birçok şeyi de artık hemen hemen yabancı gibi anlatıyorum. Ama o zamanki sıkıntımı nasıl anlatayım bilmem ki (şu anda bile o zamanki sıkıntımı o kadar belirgin olarak hatırlıyorum ki); ta yüreğimde yer etmişti bu sıkıntı. Hem asıl, o zamanki heyecanımı nasıl dile getirebilirim? Öyle bir heyecandı ki bu, zihnimi öylesine bulandırıyor, varlığımı öyle ateşler içinde kıvrandırıyordu ki, geceleri bile huzursuzluğumdan kendi kendime ortaya attığım bilmecelerden bir türlü gözüme uyku girmiyordu.

II

PARA istemek berbat bir işti. İnsan kendi vicdanının derinliklerinde parayı tam anlamıyla hak etmediğini hissederse, maaşını bile isteyemez. Bu arada şunu söyleyeyim ki, bir gün önce, annem Versilov duymasın diye kız kardeşimle fısıldaşırken ("Andrey Petroviç duyarsa üzülür," diyordu) odada ikonların bulunduğu dua köşesinden nedense çok değer verdiği bir tasviri alıp rehine vermek niyetinde olduğunu söylemişti. İşimde ayda elli rubleye çalışıyordum; ama bu elli rubleyi bana nasıl vereceklerini hiç bilmiyordum, beni oraya yerleştirirken bu konuda hiçbir şey söylememişlerdi. Üç gün kadar önce, aşağıda o memurla karşılaşınca kendisine: "Burada kimden maaş istenir?" diye sormuştum. Adam bana çok hayret etmiş bir insan tavrıyla gülümseyerek bakmış (beni hiç sevmezdi) ve:

"Siz maaş mı alıyorsunuz?" diye sormuştu.

Vereceğim yanıtı işittikten sonra: "Peki neye karşılık?" diye ekleyeceğini düşünmüştüm.

Ama adam sadece soğuk bir tavırla hiçbir şey bilmediğini söyledikten sonra birtakım kâğıtlardaki hesapları geçirdiği, yaprakları solmuş muhasebe defterinin üzerine eğilmişti.

Hoş, benim birtakım işler gördüğümü biliyordu ya! İki hafta kadar önce tam dört günümü bir iş üzerinde geçirmiştim. Üstelik bu işi bana kendisi vermişti: Müsveddeden temize bir şeyler çekecektim. Oysa sadece temize çekmek değil, her şeyi yeniden yazmak gerekmişti! Bunlar prensin bir yığın düşüncesiydi. Yazdıklarını hisse senetleri sahipleri komitesine sunmaya hazırlanıyordu. Bütün bunları bitiştirip bir bütün haline getirmek ve yazış biçimini de düzeltmek gerekiyordu. Sonradan o yazılar üzerinde prensle baş başa bütün gün çalışmıştık. Üstelik prens benimle büyük bir heyecanla tartışmış, bununla birlikte yaptıklarıından memnun kalmıştı. Yalnız sonradan o yazıları komiteye sundu mu sunmadı mı, bilmiyorum; bundan başka prensin ricası üzerine yazdığım iki üç mektuptan artık söz bile etmiyorum.

Maaşımı istemek başka bir nedenle daha canımı sıkıyordu, çünkü görevden ayrılmaya niyetlenmiştim; kaçınılmaz olarak meydana gelecek şartlardan ötürü oradan uzaklaşmak zorunda kalacağımı anlıyordum. O sabah uyanıp da yukarıda o küçücük odamda giyinirken, kalbimin hızlı hızlı çarptığını hissettim. Gerçi o andaki heyecanımı öfkeyle bastırıyordum ama prensin evine girerken aynı hissi duyuyordum: O sabah oraya o varlık, o beni üzen, o bana acı çektiren, o gelişiyle her şeyi çözümlemesini beklediğim kadın gelecekti! Bu kadın, prensin kızı, General Ahmakov'un genç dul karısıydı. Daha önce de söylediğim gibi, bu kadın Versilov'un can düşmanıydı. Sonunda adını yazdım işte! Tabii onu hiç görmemiştim, hem zaten onunla nasıl konuşacağımı ya da konuşup konuşamayacağımı bile hayalimde canlandıramıyordum. Ama öyle sanıyordum ki (ve bu kanaatim belki de yeterli nedenlere dayanıyordu), o kadının gelişiyle düşüncelerimde Versilov'un çevresini saran karanlık dağılacaktır. Soğukkanlılığımı koruyamıyordum. Daha ilk adımda, bu derece korkak ve beceriksiz oluşuma fena halde canım sıkılıyordu. Son derece merak ediyordum ve en önemlisi içimde müthiş bir tiksinti vardı. Apayrı üç duygu çatışıyordu içimde! O günü başından sonuna kadar ezbere anımsıyorum.

Prensin, kızının kesinlikle o gün geleceğinden hiç haberi yoktu. Moskova'dan ancak bir hafta sonra döneceğini tahmin ediyordu. Ben ise gelişini bir gün önce tamamen bir rastlantı sonucu öğrenmiştim; generalin dul karsından mektup almış bulunan Tatyana Pavlovna,

annemle konuşurken ağzından kaçırmıştı bunu. Gerçi ikisi fısıldaşıyor, imalı imalı konuşuyorlardı; ama ben gene de kimden ve neden söz edildiğini anlamıştım. Tabii konuştuklarını gizlice dinlemedim. Sadece annemin bir kadının geleceğini işitince ne kadar heyecanlandığını gördüğümde kulak misafiri olmaktan kendimi alamadım. Versilov o sırada evde değildi.

İhtiyara durumu bildirmek istemiyordum; çünkü bütün bu süre içinde kadının gelişinden ne kadar korktuğunu görmezlikten gelemezdim. Hatta prens, üç gün önce ne kadar korktuğunu ağzından kaçırmıştı. Gerçi çekingen ve dolambaçlı sözler kullanarak konuşmuştu, ama o kadının gelişiyle benim yüzümden, daha doğrusu benim başıma gelebilecek şeyler yüzünden üzüleceğini söylemişti. Bununla birlikte şunu da belirteyim ki, prens, aile ilişkilerinde gene de bağımsızlığını ve bir aile reisi olarak durumunu koruyabiliyordu; özellikle para işlerinde öyleydi. Başlangıçta onun tamamen korkak olduğu sonucuna varmıştım, ama sonradan bu düşüncemi değiştirmek zorunda kaldım. Belki gerçekten korkaktı ama içinde bazen kendini gösteren bir inatçılık kalmış oluyordu ki, prensin bu korkaklığı ve her şeye kolaylıkla boyun eğmesi yüzünden hiçbir şey yapılamıyordu. Bunu bana sonradan daha ayrıntılı olarak Versilov anlattı. Şimdi hayretle anımsıyorum ki, prensle konuşurken hiçbir zaman o "general hanımı"ndan söz etmiyorduk, daha doğrusu ondan söz etmekten kaçınıyor gibiydik. En çok kaçınan da bendim. Prense gelince; o, Versilov'dan söz etmekten kaçınıyordu. Böyle olunca, beni bu derece ilgilendiren o nazik sorulardan birini ona soracak olsam, bana hiç yanıt vermeyeceğini kesin olarak anlamıştım.

Bütün bu ay süresince prensle nelerden söz ettiğimizi öğrenmek isteyen olursa, dünyada olup biten her şeyden söz ettiğimizi söyleyebilirim, ama konuştuklarımız hep birtakım garip şeylerdi. Prensin bana karşı gösterdiği olağanüstü candan tavır, çok hoşuma gidiyordu. Bazen derin bir şaşkınlıkla ona dikkatle bakıyor ve kendi kendime, 'Daha önce hangi kurullara başkanlık etti acaba?' diye sorarak, 'Canım bu haliyle, tam bizim jimnazyuma layık, hem de dördüncü sınıf öğrencisi olarak; hani öyle bir şey olsa çok da sevilen bir okul arkadaşı olurdu doğrusu,' diye düşünüyordum. Yüzüne de hayret ettiğim olmuştur: Görünüşte son derece ciddi (hem de neredeyse yakı-

şıklıydı diyebilirim) gözleri vardı. Zaten bütün vücudu kupkuruydu, epey boyluydu da, ama yüzünün hiç de hoş olmayan ve neredeyse ayıp sayılacak bir özelliği vardı. Çok ciddiyken birden aşırı derecede şakacı oluveriyordu, o kadar ki, onu ilk gören böyle bir değişikliği hiçbir zaman ummazdı. Bunu Versilov'a da söyledim. Sözlerimi merakla sonuna kadar dinledi. Galiba benim böyle şeyleri fark edebilecek durumda olabileceğimi sanmıyordu. Bunun için laf arasında prensteki bu halin hastalıktan sonra, son zamanlarda meydana çıktığını belirtmekle yetindi.

Prensle en çok iki soyut konudan söz ederdik: Tanrı'dan ve Tanrı'nın varlığından. Yani var mıdır yok mudur? Bir de kadınlardan söz ederdik. Prens çok dinine düşkün ve duygulu bir insandı. Çalışma odasında, önünde kandil yanan tasvirler asılı kocaman bir dua köşesi vardı. Ama bazen durup dururken aklına bir şeyler esiyor, o zaman Tanrı'nın varlığından kuşkulanmaya başlıyor, şaşılacak şeyler söyleyerek, açıkça kendisine karşılık vermem için beni kışkırtıyordu. Bu konuya oldukça kayıtsızdım, yani genel olarak demek istiyorum, ama ikimiz de kendimizi heyecana kaptırıyor ve her zaman samimiyetle konuşuyorduk. Zaten bütün bu konuşmaları şimdi bile zevkle anımsıyorum. Prens en çok kadınlardan söz etmekten hoşlanıyordu, hatta ben bu konuda konuşmaktan hoşlanmadığım ve ona iyi bir sohbet arkadaşı olamadığım için bazen öfkeye bile kapılıyordu.

O sabah, ben gelir gelmez gene bu tür konuşmalardan birine başladı. Onu çok neşeli bir ruh hali içinde bulmuştum. Oysa önceki akşam onu nedense derin bir üzüntü içinde bırakmıştım. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, o gün onunla maaşım konusunda muhakkak konuşmalıydım. Hem de bazı insanlar gelmeden önce yapmalıydım bunu. O gün kesinlikle bizi *rahatsız edeceklerini* düşünüyordum (kalbim boşuna çarpmıyordu ya); böyle bir şey olursa, belki de paradan söz açmaya cesaret edemezdim. Ama para konusu açılmadığı için, tabii kendi aptallığıma kızdım ve şimdi anımsadığıma göre, prensin artık fazlaca neşeyle sorduğu bir soruya fena halde canım sıkıldığı için, ona kadınlar konusundaki düşüncelerimi bir solukta, üstelik büyük bir heyecanla açıklayıverdim. Bu yüzden, sonradan bana daha da fazla bağlandı, böylece başıma kendi elimle bir dert daha açmış oldum.

III

UZUN nutkumu aralarında bağlantı bulunmayan şu sözlerle bitirmiştim:

"Kadınları, kaba, beceriksiz oldukları için, bağımsız olmadıkları için ve açık saçık elbiseler içinde dolaştıkları için sevmiyorum!"

Prens:

"Aman yavrum, insaf!" diye bağırdı.

Müthiş neşelenmişti. Onun bu neşesi ise beni daha da kızdırmıştı.

Ben ancak önemsiz konularda uysallık ve küçük insanlara özgü bir yumuşakbaşlılık gösteririm, önemli konularda hiçbir zaman boyun eğmem. Önemsiz konularda, sözgelimi sosyetede geçerli kurallar konusunda, herkes bana istediğini kabul ettirebilirdi. Kendimdeki bu özelliğe her zaman lanet etmişimdir. Bu garip, bu berbat alçakgönüllülüğüm yüzünden bazen sosyeteye mensup bir züppenin sözlerini bile desteklemeye hazırdım; bir tek o züppenin inceliğine hayran olduğum için! Ya da aptalın biriyle tartışmaya girişirdim ki; bu daha da bağışlanmaz bir şeydi. Bütün bunlar, kendimi tutamadığım ve toplumdan uzak, kendi başına yetiştiğim için oluyordu. Ama bu tutumumu kınadığım halde, ertesi gün yine aynı şeyi yapmaya kalkışıyordum. Bu yüzden bazen beni, on altı yaşında bir delikanlı sanıyorlardı. Ama ben duygularımı bastırmak için kendimi eğitecek yerde, bugün bile kendi içime kapanmayı tercih ederim. Bu tutumum insanlardan kaçtığımı belli etse bile: "Ne yapayım, beceriksizim işte, her neyse elveda sizlere!" demek isterim. Bu sözümde her zaman ciddi olmuşumdur, her zaman da öyle olacağıma inanıyorum. Bununla birlikte, bu sözlerimin prensle hatta o günkü konuşmalarımızla ilgisi bile yok; bunları kastetmiyorum.

Prense neredeyse azarlar gibi:

"Bunu hiç de sizi neşelendirmek için söylemiyorum," dedim. "Sadece kendi düşüncemi açıkladım!"

"İyi ama kadınlar nasıl kaba olabilir? Sence açık saçık giyiniyorlar, öyle mi? Bu benim için yepyeni bir şey."

"Kabalar tabii. Bir tiyatroya, bir eğlence yerine gidin, görürsünüz. Her erkek sağdan yürümek gerektiğini bilir, erkekler birbirleriyle karşılaştılar mı hemen biri bir yana, öbürü öbür yana çekilir; önüm-

deki sağdan gidiyorsa ben de sağdan giderim. Kadınlara gelince, yani bir hanımdan söz ediyorum, hanımefendilerden söz ediyorum, işte bakarsınız, hanımın biri doğru üstümüze gelir, sizi fark etmez bile, sanki siz kendinizi bir yana atıp ona kesinlikle yol vermek zorundaymışsınız gibi. Ben bir kadına benden daha zayıf bir varlık olarak yol vermeye her zaman hazırım. Ama niçin benim kendisine yol vermek zorunda bulunduğuma bu kadar kesin olarak inanıyor? İşte bu tutumları insana hakaret etkisi yapıyor! Bu gibilerle karşılaştım mı her zaman küfrü basmışımdır. Hem öyle davranıyor, hem de bu tür davranışlardan sonra ezildiklerini ileri sürüyor, eşitlik istiyorlar. Kadın beni ayaklar altına alıp çiğniyorsa ya da ağzıma kum dolduruyorsa artık eşitlik bunun neresinde olabilir!"

"Kum mu?"

"Tabii ya! Çünkü açık saçık giyiniyorlar. Bunun böyle olduğunu ancak ahlaksız bir erkek görmezden gelir. Mahkemelerde dava konusu olan şey ahlaka aykırıysa, duruşma gizli yapılır: Peki o halde insanların daha kalabalık olduğu sokaklarda neden böyle şeylere göz yumuyorlar? Kadınlar hiç çekinmeden giysilerinin arkasına, eteklerinin altına, küçük küçük yastıklar takıyorlar, sadece etine dolgun olduklarını göstermek için! Hem de hiç saklamadan yapıyorlar bunu! Ben bunu fark etmez miyim? Bir delikanlı da, bir çocuk da, okula yeni başlayan biri de fark eder bunu; şimdi bu ahlaksızlık değil de nedir? Varsın yaşlı, ahlakı bozulmuş erkekler kadınların peşinden dilleri iki karış dışarıda koşsunlar; ama yüreği temiz ve bu gibi şeylerden korunması gereken gençler de var. Bu durumda, insana küfretmekten başka bir şey kalmıyor. Bakıyorsunuz kadının biri bulvarda yürüyor; doğru dürüst yürüse iyi! Gelgelelim arkasından bir buçuk arşınlık bir kuyruk sürüyerek, bu kuyrukla tozu dumana katarak yürüyor! Nasıl yürürsünüz böyle birinin ardından? Ya koşup çevresinden dolanıp onu geçmek zorundasınız, ya da kendinizi bir yana atacaksınız. Bunu yapmazsanız kadın o kuyruğu ile ağzınıza burnunuza tozu toprağı doldurur! Ayrıca, o sürüklediği kuyruk ipektir, kadın onu sadece modaya uysun diye taşlarda üç verst boyunca sürükler durur, kocası ise belki senatoda yılda beş yüz ruble alıyordur. Bu durumda rüşvet almasın da ne yapsın! Bu gibilerle karşılaştığımda, hep tükürmüşümdür, sesli sesli tükürerek küfürler savurmuşumdur!"

Gerçi bu konuşmamızı biraz şakacı bir hava içinde ve o zamanki duygularımı yansıtacak biçimde yazıyorum ama bu konuda şimdi de aynı düşünceleri besliyorum.

Prens merakla:

"Peki, başın derde giriyor mu, öyle yapınca?" diye sordu.

"Tükürür, sonra çekip giderim. Tabii, kadın bunu niye yaptığımı anlar; ama belli bile etmez, kraliçeymiş gibi başını bile çevirmeden kasıla kasıla geçer gider. Ciddi ciddi yalnız iki tanesiyle kavga ettim, ikisinin de kuyruğu vardı, bulvarda yürüyorlardı. Tabii küfretmedim, yalnız yüksek sesle kuyruklarının bir hakaret anlamı taşıdığını söyledim."

"Sahiden öyle mi dedin?"

"Tabii. Bir kere kuyruk takan kadın, toplumun kurallarını çiğnemiş oluyor; ikincisi, o kuyruk toz kaldırıyor! Bulvar ise herkesindir. Ben de geçebilirim, ikinci biri de, üçüncü biri de. Kimin geçtiği önemli değil. İster Fedor, ister İvan geçsin! Hepsi aynı! Aynen böyle söyledim işte. Hem zaten kadınların yürüyüşünden hiç hoşlanmam, arkadan baktın mı rezalet! Bunu da imalı olarak söyledim o kadınlara."

"Ama yavrum bu tutumunla bir gün başına ciddi bir iş açabilirsin, o kadınlar seni yargıcın karşısına çıkarabilirlerdi değil mi?"

"Bir şeycik yapamazlardı. Neyi, kime şikâyet edeceklerdi? Yanlarından biri geçerken kendi kendine konuşuyormuş, onlara ne? Her insanın düşüncelerini kendi kendine, ulu orta açıklamaya hakkı vardır. Ben ortadan konuşuyordum, onlara söylemiyordum ki. Kendileri başıma bela oldu. Ağızlarını bozdular, benim söylediklerimden çok daha kötü küfürler savurdular. Yok, ağzı süt kokan bir oğlanmışım, yok beni aç susuz bırakmalıymış, yok 'nihilist' mişim, yok beni polise vereceklermiş, yok onlara savunmasız, tek başlarına kalmış zayıf kadınlar oldukları için takılmışım, yok yanlarında erkek olsaymış, kuyruğumu kıstırıp kaçarmışım. Bunun üzerine soğukkanlılıkla onlara beni rahat bırakmalarını, yoksa karşı kaldırıma geçeceğimi söyledim. Ayrıca erkeklerinden korkmadığımı, onlarla boy ölçüşmeye hazır olduğumu, bunu kanıtlamak için de yirmi adım kadar arkalarından yürüyerek ta evlerine kadar gideceğimi, oraya gelince de evlerinin karşısında durup erkeklerini bekleyeceğimi söyledim, öyle de yaptım."

"Yok canım?"

"Tabii, biliyorum, saçmalıktı bu. Ama ne yapayım ki, çileden çıkmıştım. Kadınlar o sıcakta beni üç verstten* biraz daha fazla yürüttüler. Enstitülere kadar gittik. Kadınlar tek katlı ahşap bir eve girdiler –doğrusunu söyleyeyim, oldukça derli toplu bir evdi–, pencerelerden, evin içinde pek çok çiçek, iki kanarya, üç küçük köpek, duvarlarda da çerçeve içinde gravürler olduğu görünüyordu. Tam evin önünde sokağın ortasında yarım saat kadar durdum. Kadınlar iki üç defa içeriden gizlice bana baktı; sonra da bütün perdeleri çektiler. Sonunda bahçe kapısından dışarıya, ne olduğu bilinmeyen, yaşlı, memur gibi biri çıktı. Görünüşe bakılırsa, daha önce uyuyordu ve onu mahsus uyandırmışlardı. Gerçi üzerinde sabahlık filan yoktu, ama sırtındaki evde giyilen bir giysi havasını taşıyordu. Bahçe kapısının yanında durdu, ellerini arkada kavuşturdu ve gözlerini bana dikti. Ben de ona bakmaya başladım. Bir ara gözlerini benden ayırıp başka yerlere baktı; sonra tekrar bana baktı ve birden bana gülümsedi. Bunun üzerine arkamı döndüm ve oradan gittim."

"Aman dostum, bu Schiller'in** eserlerine yakışır bir olay! Zaten ben hep şaşmışımdır: Yanakların al al, yüzünden sağlık fışkırıyor, öyleyken, kadınlara karşı, nasıl söyleyeyim, böylesine bir tiksinti duyuyorsun! Bu yaşta olduğuna göre kadınların senin üzerinde o bilinen etkiyi yapmaması olacak şey mi? Bak *mon cher*, ben daha on bir yaşındayken, parkta*** kadın heykellerine fazla baktığım için lalam söylenir dururdu."

"Buradaki Josefin'lerden herhangi birini ziyaret etmemi, sonra da olup bitenleri gelip size anlatmamı kim bilir ne kadar isterdiniz! Ne diye anlatayım; ben daha on üç yaşındayken çıplak kadın gördüm. Hem de tepeden tırnağa çıplak! Ama bunu gördüğümden bu yana, tiksinti duyuyorum."

"Ciddi mi söylüyorsun? Ama *Mon cher enfant*, güzel, taze bir kadın mis kokar! Tiksinmek olur mu?"

"Daha eskiden, Tuşar'ın pansiyonunda, yani daha jimnazyuma başlamadan önce, Lambert adında bir arkadaşım vardı. Beni hep döverdi, çünkü üç yaş büyüktü benden. Ben de ona hizmet eder, onun

---

* Verst: Bir Rus mesafe birimi. Yaklaşık bir kilometre uzunluğundadır. *–çev.*

** Alman şair ve oyun yazarı Friedrich Schiller (1759-1805) kast ediliyor. *–ed.*

*** Burada sözü edilen park Letniy Sad'dır. Çar Büyük Petro (1672-1725) zamanında buraya birçok antik heykelin kopyası yerleştirilmişti. *–ed.*

çizmelerini çekip çıkartırdım. Papaz Rigo bu Lambert'i, konfirmasyon törenine gittiği ve kutsal ekmeği ilk defa olarak aldığı için kutlamaya gelmişti, o zaman, ikisi, gözyaşları içinde birbirlerinin boynuna atılmışlardı. Papaz Rigo, Lambert'i bazı garip hareketlerle göğsüne bastırıp duruyordu. Ben de ağlıyor, onların bu halini çok kıskanıyordum. Babası ölünce Lambert bizim okuldan ayrıldı, ondan sonra onu iki yıl göremedim, iki yıl sonra sokakta karşılaştık. Lambert beni ziyarete geleceğini söyledi. O sıralarda ben artık jimnazyumdaydım ve Nikolay Semyonoviç'in evinde oturuyordum. Lambert sabahleyin geldi, bana beş yüz ruble gösterdi ve birlikte bir yere gitmemizi istedi. Gerçi daha iki yıl önce beni döverdi ama sonra bana her zaman muhtaç olurdu. Hem de yalnız çizmelerini çıkarmak için değil. Her neyse, bana hepsini bir bir anlattı. Söylediğine göre, paraları o sabah annesinin çekmecesinden çalmışmış. Çekmeceyi açmak için anahtar yaptırmışmış. Bu paralar babasından kalmaymış, bu yüzden kanunen hepsi ona aitmiş ve annesi bunları kendisine vermemezlik edemezmiş. Bir gün önce de evlerine Papaz Rigo, öğüt vermeye gelmişmiş. Papaz içeri girmiş, Lambert'in başında durmuş, ellerini göğe kaldırıp ağlamaya başlayarak günahkârlara verilecek korkunç cezaları anlatmaya koyulmuş. Lambert bunu anlattıktan sonra: 'Ben de bıçağını çıkardım, gırtlağını keseceğimi söyledim,' dedi. (Keseceğim kelimesini "kesicem" şeklinde söylüyordu.) Onunla arabaya binip Kuznetskiy'e gittik. Yolda Lambert bana annesinin Papaz Rigo ile ilişkisi olduğunu açıkladı, meğer bunu fark etmiş, ama söylediğine göre umurunda bile değilmiş. Hem onların "kutsal ekmek" filan hakkında anlattıkları saçmaymış. Daha birçok şey anlattı. Bense korkuyordum. Kuznetskiy'de bir çifte, bir fişek çantası, birkaç mermi, bir kırbaç, yarım kilo da bonbon şekeri aldı. Atış talimi yapmak için kentin dışına gittik. Yolda, elinde kafeslerle bir kuş avcısına rastladık. Lambert kuşçudan bir kanarya aldı, korulukta saldı, kafese alışkın kuş dışarı çıkınca pek uzağa uçamadığı için, ona nişan alarak vurmaya kalkıştı, ama vuramadı, ömründe ilk defa tüfekle atış yapıyormuş. Ama tüfeği çoktandır almak istiyordu. Daha Tuşar'ın yatılı okulundayken ikimiz de çoktandır bir tüfeğimiz olmasını istiyor, bunu hayal ediyorduk. Lambert'in neredeyse soluğu tıkanıyordu. Saçları simsiyahtı, yüzü tıpkı bir maske gibi yer yer beyaz, yer yer kırmızıydı, burnu Fransızların burnu gibi uzun ve kemerliydi.

Gözleri kara, dişleri bembeyazdı. Kanaryayı iplikle ağacın gövdesine bağladı ve sonra bir karış uzaklıktan çifteyi üzerine boşalttı. Kuş bir anda paramparça oldu, tüyleri oraya buraya uçuştu. Sonra döndük, bir otele gidip oda istedik, yemek yemeğe ve şampanya içmeye başladık. Yanımıza bir kadın geldi... Anımsıyorum, kadının ne kadar süslü giyindiğine çok şaşırmıştım. Üzerinde yeşil, ipek bir rop vardı. İşte size anlattıklarımı o zaman gördüm... Her şey olup bittikten sonra tekrar içmeye başladığımız zaman. Lambert kadını kızdırmaya ve ona küfretmeye başladı. Kadın ropsuz oturuyordu, Lambert robunu kadının elinden zorla aldı, kadın küfretmeye ve robunu giymek için ondan almaya kalkışınca, Lambert kadını var gücüyle kırbaçlamaya başladı. Kırbacı çıplak omuzlarına indirip duruyordu. O zaman Lambert'i saçlarından yakaladığım gibi bir itişte yere fırlattım, o da bir çatal kaptı ve çatalı kalçama batırdı. Bunun üzerine bağrışmaları duyanlar koşarak içeri girdi, ben de o kargaşalıkta kaçabildim. O günden bu yana çıplak birini düşünmek bile bana tiksinti veriyor, oysa inanın çok güzel kadındı."

Ben konuştukça prensin yüzündeki o şakacı ifade değişmiş, birden hüzünlenmişti.

"*Mon pauvre enfant!** Zaten senin çocukluğunda pek çok mutsuz gün geçirdiğine her zaman inanıyordum."

"Benim için üzülmeyin efendim."

"Ama sen yalnızdın, öyle söyledin bana. Gerçi o Lambert dediğin vardı, ama hepsini öylesine canlı anlattın ki: O kanarya meselesi, o gözyaşlaryla karışık konfirmasyon töreni, ağlamaklı kucaklaşmalar, sonra da... Aradan bir yıl geçince annesiyle papaz arasında olup bitenler hakkında böyle konuşması... *Oh, moncher,* çağımızda çocuk yetiştirme sorunu, korkunç bir şey! Çocuklar küçükken, sadece altın saçları kıvır kıvır günahsız varlıklar. Çocukluklarının ilk yıllarında karşında kelebek gibi, oradan oraya uçuşur ve günahsız gülüşleriyle, o aydınlık, ışıl ışıl gözleriyle bakarlar sana. Sanki hepsi Tanrı'nın birer meleği ya da güzel birer küçük kuş yavrusudur. Gelgelelim, sonradan öyle bir hale geliyorlar ki, insanın 'keşke hiç büyümeselerdi' diyeceği geliyor."

"Ne kadar zayıfsınız bu konuda prens hazretleri! Sanki şimdi küçük yaşta çocuklarınız varmış gibi konuşuyorsunuz. Oysa çocuklarınız yok. Hiçbir zaman da olmayacak değil mi?"

---

* (Fr.) "Zavallı çocuğum." *-çev.*

Prensin bütün yüzü birden değişti:

"*Tiens!** Aleksandra Petrovna ile de bunu konuştuk, hem de daha üç gün önce, he he! Hani Aleksandra Petrovna Sinitskaya var ya –galiba üç hafta kadar önce onu burada görmüştün–, hah, işte o! Düşün bir kere, üç gün önce birden, şakadan neşeyle 'Şimdi evlenirsem, hiç değilse, hiç değilse çocuğum olmayacağından ötürü içim rahat olabilir!' demem üzerine, bana üstelik garip bir öfkeyle, ne dedi biliyor musun? 'Tam tersine, sizin çocuklarınız olmaz da kimin olur? Asıl sizin gibilerin, yani sizin gibi erkeklerin daha evliliklerinin ilk yılında dizi dizi çocukları olur, göreceksiniz!' dedi. He he! Herkes de nedense birden evleneceğimi sanıyor. Gerçi o söz öfkeyle söylenmişti, ama şunu kabul et ki zekice bir sözdü."

"Zekice olmasına zekice, ama insanı kıran, gücendiren bir söz."

"Aman, *cher enfant,*** insan her şeye kırılabilir, her şeyden alınabilir. Ben insanlarda her şeyden fazla zekice sözlere değer veririm. Öyle görünüyor ki genel olarak konuşmalarda zekâ belirtileri artık gittikçe yok oluyor. Hem Aleksandra Petrovna'nın her söylediğine değer vermeye kalkarsak ne olur?"

"Ne dediniz, ne dediniz?" diye söylediklerinin üzerinde durdum. "Demek insan her şeyden alınabiliyor! Demek herkes başkalarının kendisine değer vermesine layık değil; çok güzel bir kural doğrusu! Benim asıl böyle bir şeye ihtiyacım var. Bu sözlerinizi bir kenara yazayım. Bazen çok hoş şeyler söylüyorsunuz."

Prensin yüzü ışıl ışıl oldu:

"*N'est ce pas?**** *Cher enfant,* gerçek espri, gerçek zekâ belirtileri yok oluyor, zaman geçtikçe daha çok azalıyor. *Eh, mais c'est moi qui connâit les femmes!***** İnan bana, her kadının yaşamı, o kadın ne derse desin, herhangi bir erkeğe boyun eğip ona bağlanmak için bir arayıştan başka bir şey değildir... Yani, kadın birine boyun eğmeye susamıştır. Hem şunu da iyice kafana koy; bu kuralın bir tek istisnası yoktur."

"Çok doğru söylediniz! Çok güzel!" diye hayranlıkla bağırdım.

---

* (Fr.) Burada "Al sana!" anlamında kullanılmıştır. –*çev.*

** (Fr.) "Sevgili çocuğum." –*çev.*

*** (Fr.) "Değil mi?" –*çev.*

**** (Fr.) "Ama ben kadınları iyi bilirim." –*çev.*

Başka bir zaman olsaydı, hemen bu konuda felsefe yürüterek tartışmalara girişir, onunla tam bir saat sohbet ederdim; ama birden bir böcek sokmuş gibi oldum, bu yüzden kıpkırmızı kesildim. O anda söylediği nükteli sözleri överken, bana para versin diye, kendisine dalkavukluk ediyormuşum gibi bir his duydum ve kendisinden parayı istediğim anda, bunu düşünecekmiş gibi geldi bana. Bunu burada özellikle belirtiyorum.

"Prens hazretleri, bu ayki çalışmam karşılığında hak ettiğim elli rubleyi, bana derhal vermenizi büyük bir saygıyla sizden rica ederim," dedim.

Bunu bir solukta ve neredeyse kabalığa varan bir sinirlilik içinde söylemiştim.

Anımsıyorum ki, o sabah olup bitenleri en küçük ayrıntısına kadar anımsıyorum zaten, aramızda o sırada gerçekten çok çirkin bir sahne oldu. Prens önce söylediğimi anlamadı, uzun süre sadece bana baktı. Bir türlü hangi paradan söz ettiğimi anlamıyordu. Tabii benim bir maaş alacağımı aklından bile geçirmiyordu. Hem hangi iş karşılığında alacaktım bu maaşı? Bununla birlikte, doğrusunu söylemek gerekirse, sonradan bana maaş verilmesi gerektiğini tamamen unutmuş olduğuna beni inandırmaya çalıştı. Güya hatırlayınca da hemen cebinden elli rubleyi çıkarmaya kalkıştı. Ama acele etti, yüzü alı al moru mor olmuştu. Durumu görünce ayağa kalkarak sert bir tavırla, şimdi artık bu paraları kabul edemeyeceğimi, herhalde işimin karşılığında maaş alacağımı, bana özellikle, bu görevi reddetmeyeyim diye söylediklerini, ancak şimdi maaş almaya hakkım olmadığını anladığımı, maaş gerektirecek bir görev yapmadığımı söyledim. Prens bu sözlerimden korktu ve beni pek çok çalıştığıma, bundan sonra da daha çok çalışmak zorunda kalacağıma inandırmaya çalıştı. Söylediğine göre elli ruble o kadar az bir ücretmiş ki, bundan böyle görevime son verecek yerde, maaşımı arttıracakmış, çünkü bana bir minnet borcu varmış, üstelik Tatyana Pavlovna ile bu konuda anlaşmışlarmış. Ne yazık ki, sonradan "bağışlanmayacak bir unutkanlık"la bu işi tamamen aklından çıkarmışmış. İşte bunun üzerine, kıpkırmızı kesilerek, kesin bir tavırla, iki kuyrukluyu ta enstitülere kadar izlemek gibi adi birtakım öyküler anlatmak karşılığında maaş almanın bana iğrenç göründü-

günü, buraya prensi eğlendirmek için değil, bir işle uğraşmak için geldiğimi ve yapılacak iş olmadığına göre, görevimi sona erdirmek gerektiğini bildirdim. Buna benzer birçok şey daha söyledim. Bu sözlerimden sonra, bir insanın bu derece korkacağını aklımdan bile geçirmezdim. Tabii sonunda itiraz etmekten vazgeçtim, o da bana zorla o elli rubleyi kabul ettirdi. Bu parayı hatırladıkça bugün hâlâ yüzüm kızarıyor! Sosyetede her şey her zaman böyle adiliklerle sona erer işte. Hem de işin kötüsü, prens o zaman ne yapıp edip bana bu parayı kesin olarak hak ettiğimi kanıtlamayı başardı, ben de budala gibi inandım o sözlerine, hem parayı almamak her nedense hiç olacak bir şey gibi görünmüyordu bana.

Prens, beni öpüp kucaklayarak:

"*Cher, cher enfant!*" diye söyleniyordu. (İtiraf edeyim, ben bile neredeyse ağlamaya başlayacaktım. Hemen kendimi tuttum. Her neyse, şimdi bile bunları yazarken yüzüm kızarıyor.) "Sevgili dostum, şimdi artık akrabam gibisin, bu bir aylık süre içinde hemen hemen yüreğimin bir parçası oldun! Senin anlayacağın 'sosyetede' sadece 'sosyetedeki insanlar' var, başka bir şey yok ki! Katerina Nikolayevna (yani prensin kızı), sosyetede parlak durumu olan bir kadındır. Onunla gururlanıyorum; ama beni sık sık çok kırar, gücendirir yavrum... Bu kızlara gelince: (*elles sont charmantes**) onlar da anneleri de, isim günümde gelirler ya, geldiklerinde sadece kanaviçelerini getirmekle yetinir, doğru dürüst konuşmayı bile beceremezler. Elimde, onların işlediği ve altmış yastığı dolduracak kadar kanaviçe var, hep köpekler bir de geyikler. Onları çok severim, ama seninle birlikte olduğum zamanlar, yanımda bir akrabam varmış gibi bir his duyuyorum, sanki oğlum değil de kardeşimmişsin gibi. Özellikle itirazda bulunduğun zaman hoşlanıyorum: Sen edebiyatı biliyorsun, sen okudun, sen hayran olmayı biliyorsun..."

"Ben hiçbir şey okumadım. Edebiyattan da hiç anlamıyorum. Elime ne gelirse rastgele onu okumuşumdur, hele son iki yıl boyunca, hiçbir şey okumadım. Okumayacağım da."

"Neden okumayacakmışsın?"

"Benim başka amaçların var."

---

* (Fr.) "Çok hoşlar." *-çev.*

"*Cher*... Eğer hayatının sonunda kendi kendine benim gibi '*Je sais tout, mais je ne sais rien de bon,*'* dersen yazık olur sana! Bak, ben kesin olarak ne için yaşadığımı bile bilmiyorum! Ama... Sana o kadar büyük bir minnet hissi duyuyorum ki... Hatta istiyordum ki..."

Birden garip bir biçimde sözünü yarıda kesti, yelkenleri suya indirdi ve düşünceye daldı. Her kriz geçirdiğinde (oysa Allah bilir hangi nedenlerle, her an kriz geçirebilirdi) genel olarak, bir süre için doğru dürüst düşünme ve kendini idare etme yeteneğini yitiriyor gibi oluyordu. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra kendini toparlıyordu. Bu yüzden, bütün bunlar ona pek zararlı olmuyordu. Bir dakika kadar böylece oturduk. Prensin çok dolgun olan alt dudağı aşağı doğru iyice sarkmıştı... Beni en çok şaşırtan şey, birden hem de bu derece içtenlikle kızından söz etmesiydi. Tabii bunu da sinirlerinin bozukluğuna yordum.

"*Cher enfant*, sana 'sen' dediğim için bana kızmıyorsun değil mi?"

Bu sözler birden kendiliğinden dudaklarından dökülmüştü.

"Hayır, hiç kızmıyorum. İtiraf ederim ki, başlangıçta buna biraz güceniyordum. Hatta ben de size 'sen' demek istedim, ama bunun saçma bir şey olacağını anladım, çünkü herhalde bana sen demenizin nedeni, beni küçük düşürmek değildi, öyle değil mi?"

Prens artık beni dinlemiyordu. Sorduğu soruyu bile unutmuştu. Birden düşünceli gözlerini bana doğru kaldırdı.

"Söyle bakalım, *baban* ne âlemde?"

Tepeden tırnağa titredim. Birincisi *baban* sözüyle Versilov'u kastetmişti, oysa daha önce benimle konuşurken böyle bir şeyi söylemeye hiçbir zaman cesaret edemezdi. İkincisi, Versilov'dan söz ediyordu ki bu da daha önce hiç olmamıştı. Kısaca:

"Beş parasız oturuyor ve somurtup duruyor," diye karşılık verdim.

Ama bu sözüm üzerine ne söyleyeceğini müthiş merak ediyordum.

"Evet, para meselesine üzülüyordur. Miras davası bugün il mahkemesinde karara bağlanacak, ben de Prens Seryoja'yı bekliyorum; bakalım gelince neler anlatacak. Mahkemeden doğruca beni ziyarete geleceğine söz vermişti. Bütün kaderleri bu davaya bağlı, işin içinde

* (Fr.) "Her şeyi biliyorum ama işe yarayan hiçbir şey bilmiyorum." –*çev.*

altmış bin mi, seksen bin mi, öyle bir şey varmış. Tabii, ben her zaman Andrey Petroviç'in (yani Versilov'un) iyiliğini isterim ve bana öyle geliyor ki, davayı o kazanacak, prensler ise bu işten elleri boş çıkacak. Ne yapalım, kanun bu!"

Hayretle:

"Dava bugün mü karara bağlanacak?" diye neredeyse bağırarak sordum.

Versilov'un bunu bile bana bildirmeyi ihmal etmesine müthiş şaşırmıştım. Hemen, 'Madem öyle, anneme de söylememiştir herhalde, belki hiç kimseye söylememiştir,' diye düşündüm. 'Ama ne adam!'

Birden zihnimden başka bir düşünce geçti:

"Peki Prens Sokolskiy Petersburg'da mı?"

"Dünden beri burada. Berlin'den doğru buraya gelmiş, tam bugün burada bulunmak için."

Bu da benim için son derece önemli bir haberdi. 'Demek o da bugün buraya gelecek, *ona* tokat atan adam da buraya gelecek demek!' diye düşündüm.

Prensin yüzü birden değişti:

"Tabii, şimdi eskisi gibi Tanrı uğruna dinî öğütler verip duruyordur... Bir yandan da, bir yandan da... herhalde gene kızlarla gönlünü eğlendiriyor. Henüz ağzı süt kokan kızlarla, öyle değil mi? He he! Bak şimdi çok ilgi çekici bir fıkra geldi dilimin ucuna... he he!"

"Dinî öğütler veren kim? Kızların peşinde koşan kim?"

"Kim olacak, Andrey Petroviç! İnanır mısın, o zamanlar sakız gibi yapışmıştı yakamıza: Ne yiyoruz ne içiyoruz, aklımızdan neler geçiyor, hepsine karışırdı, yani hemen hemen öyleydi. Bizi korkutuyor, ikide bir bizi günahlarımızdan arındırmaya kalkışıyordu: 'Dinini seviyorsan, neden gidip rahip olmuyorsun?' der dururdu. Hani neredeyse bunu ısrarla istiyordu, *Mais quelle idee!** Diyelim ki doğru bir şeydi, ama gene de pek sert bir söz değil mi bu? Herkesten çok da özellikle beni, mahşer gününde sorulacak hesaplarla korkutmaktan hoşlanırdı."

Sabırsızlıkla sözlerini kestim:

"Bir aydır yanında kalıyorum, hiç de öyle şeyler yaptığını fark etmedim," dedim.

---

* (Fr.) "Ne garip fikir!" *-çev.*

Prensin kendisini hâlâ toparlayamamış olmasına ve böyle aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan sözler söylemesine fena halde üzülüyordum.

"Şimdi konuşmuyor da ondandır, yoksa inan bana gerçekten dediğim gibidir. Kuşkusuz çok zeki ve tahsilli bir insan. Ama zekâsı doğru mu işliyor acaba? Bütün bunlar Avrupa'da geçirdiği o üç yıl içinde oldu ve itiraf ederim ki, beni çok etkiledi... Zaten etkilemediği kimse kalmadı... *Cher enfant, J'aime le bon Dieu...** Tanrıya inanıyorum, elimden geldiği kadar inanıyorum, ama o zamanlar sözlerini duyunca, tam anlamıyla tepem atmıştı. Hoş, ona karşılık vermek için çok zayıf bir çareye başvurmuştum ya! Her neyse, mahsus yaptım bunu. Fena halde canım sıkıldığı için. Hem itirazımın temelindeki düşünce dünya kurulduğundan bu yana aynı konudaki düşünceler kadar ciddiydi. Ona: 'Eğer üstün bir varlık varsa, dünyada mevcutsa, daha doğrusu kişi olarak varsa, yani yaratıkların üzerine yayılan bir ruh ya da bir sıvı mı, ne diyeyim öyle bir şey değilse (çünkü eğer öyleyse o zaman anlaşılması daha da güç olur), nerede oturuyor?' dedim. Kuşkusuz *c'etait bête,*** dostum, ama ne yaparsın? Bütün itirazlar sonunda bu noktada toplanıyor işte. *Un domicile,**** önemli bir şeydir. Bu sözüme fena halde kızmıştı. Meğer Avrupa'da katolik olmuş."

"Bunu ben de işitmiştim. Herhalde uydurmadır."

"Sözlerimin doğru olduğuna kutsal olan ne varsa hepsinin üzerine yemin ederim. Ona dikkatle bak, anlarsın öyle olduğunu... Hoş, söylediğine göre şimdi değişmiş. Ama o zamanlar hepimize neler etti, ne işkenceler etti! İnanır mısın, sanki kendisi bir azizmiş, öldükten sonra da vücudunun kalıntıları kutsal olup insanlara görünecekmiş gibi tavırlar takınırdı. Hepimizden davranışlarımızın hesabını istiyordu, yemin ederim! Kutsal kalıntılarmış! *En voilà un autre!***** Haydi diyelim ki, bir rahiptir ya da çöllere çekilmiş, dünyadan elini ayağını çekmiş bir keşiştir, o zaman aklım erer, ama sırtında frakla dolaşan bir adam... Sonra tabii bütün o şeyler de var... Bunlardan sonra ölünce vücudu kutsal olacakmış. Sosyeteye mensup bir adam için doğru-

---

* (Fr.) "Sevgili çocuk, Tanrı'yı seviyorum..." *-çev.*

** (Fr.) "Aptalcaydı." *-çev.*

*** (Fr.) "Kalacak bir evinin olması." *-çev.*

**** (Fr.) "Al sana biri daha!" *-çev.*

su pek garip bir istek, hatta doğrusunu istersen, çok acayip bir zevk. Aslında benim o şeylere hiç itiraz ettiğim yok. Bütün o anlattıkları gerçekten kutsal şeylerdir ve dünyada her şey olabilir... Ayrıca bütün bunlar bizim için de *l'inconnu*'dür,* ama sosyetede bulunan bir adamın bunlardan söz etmesi neredeyse ayıp oluyor. Bak, eğer başıma bir şey gelse, ya da ben ölürken bana böyle bir şey önerseler yemin ederim ki geri çeviririm. Düşün, diyelim ki bugün kulüpte yemek yiyorum, sonra birden *hayalet olarak* karşılarına çıkıyorum! Vallahi öyle bir şey olsa herkes güler bana! Bütün bunları o zaman kendisine de anlatmış, her şeyi olduğu gibi söylemiştim... Koynunda *verigi*** taşıyordu o zamanlar."

Öfkelenerek kızardım:

"Siz o *verigi*leri kendi gözünüzle gördünüz mü?"

"Ben görmedim, ama..."

"O halde size şunu söyleyeyim ki, bütün bunlar yalan! Hepsi adice ileri sürülen fesatlık ve düşmanların uydurduğu söylentilerdi, daha doğrusu bir tek düşmanının, en büyük ve en insanlık dışı davranışlara başvuran düşmanının iftiralarıdır bunlar. Öyle diyorum, çünkü, zaten onun bir tek düşmanı vardır, o da kızınızdır!"

Bu sefer prens kıpkırmızı kesildi:

"*Mon Cher*, bir daha benim yanımda bu çirkin öyküden söz ederken, kızımın adını karıştırmamanı ısrarla rica ederim."

Ayağa kalktım. Prens çileden çıkmıştı, çenesi titriyordu:

"*Cette histoire infame*!..*** Kızıma inanmıyordum, hiçbir zaman inanmak istemedim... Ama bana inan, inan dediler, ben..."

Tam bu sırada bir uşak içeri girdi ve konukların geldiğini bildirdi; bunun üzerine biraz önce oturduğum iskemleye tekrar oturdum.

IV

İÇERİYE iki bayan girdi, ikisi de genç kızdı. Biri, prensin ölen karısının kuzenlerinden birinin üvey kızı mıydı neydi; belki de yetiştirmelerindendi. Prens daha o zaman drahomasını ayırmıştı ve

---

* (Fr.) "Bilinmezler dünyasına aittir." *-çev.*

** Verigi: Çıplak ten üzerine, nefse eziyet için takılan zincirler. *-çev.*

*** (Fr.) "O alçakça hikâye!" *-çev.*

bu kızın kendisi de (ileride anlatacaklarım için önemli olduğundan bunu hemen belirtmeliyim) paralı kızdı. İkincisi, Anna Andreyevna Versilova idi. Yani Versilov'un kızı. Bu kız benden üç yaş büyüktü ve ağabeyiyle birlikte Fanaryotova'da oturuyordu. Onu ömrümde ancak bir defa, o da sokakta yan gözle görmüştüm. Oysa gene sadece bir an gördüğüm kardeşiyle daha Moskova'da çatışmıştım. (Belki de sonradan eğer yeri gelirse, aramızda geçen bu çatışmayı anlatırım; çünkü aslında anlatmaya değmez.) Bu Anna Andreyevna küçüklüğünden bu yana prensin gözbebeğiydi. (Versilov'un prensle tanışıklığı çok eskiye dayanırdı.) Biraz önce olup bitenlerden o kadar şaşırmış durumdaydım ki, genç kızlar içeri girdiğinde, ayağa bile kalkmadım. Oysa prens onları karşılamak için ayağa kalkmıştı. Ben de onun gibi yapacaktım ama sonradan kalkmanın ayıp olacağını düşündüm ve oturduğum yerde kaldım. Beni asıl şaşırtan şey, prensin daha üç dakika kadar önce bana bu derece bağırmasıydı. Bu yüzden hâlâ bir türlü kestiremiyordum: Acaba gitmeli mi yoksa kalmalı mıydım? Ama bizim ihtiyar, her zaman olduğu gibi olup biten her şeyi daha o anda tamamen unutmuş, genç kızları görür görmez sevinçle değişmiş, tepeden tırnağa canlanmıştı. Hatta o çabucak değişiveren yüzünü bir ara bana doğru çevirerek ve gizlice göz kırparak, onların tam kapıdan içeri girecekleri sırada, aceleyle bana birkaç söz fısıldamak fırsatını bulmuştu:

"Olimpiya'ya iyice ve dikkatle bak, daha dikkatli bak... Sonra anlatırım sana..." demişti.

Kıza oldukça ısrarla bakıyor, ama onda herhangi bir olağanüstü özellik bulamıyordum: Pek uzun boylu bir kız değildi, topluydu ve yanakları al aldı. Sözün kısası, daha çok fizik güzelliğine önem veren erkeklerin hoşlanabileceği bir yüzü vardı. Hatta belki yüzü temiz, iyi bir anlam taşıyordu ama daha o yaşta kırışmıştı. Zekâsı pek parlak olamazdı, daha doğrusu en derin anlamında ele alırsak öyleydi, çünkü gözlerinden epey kurnaz olduğu belliydi. Yaşı on dokuzdan fazla değildi. Sözün kısası, hiçbir belirgin özelliği yoktu. Bizim jimnazyada olsaydı ona "yastık" derlerdi. (Bütün bunları sadece ileride işimize yarayacak diye ayrıntılı olarak anlatıyorum.)

Hoş, zaten şimdiye kadar görünüşte bu derece gereksiz ayrıntılara saparak anlattığım her şey ileride olup biteceklere ışık tutacak ve onları anlatırken işimize yarayacaktır ya! Yeri gelince hepsinin önemi

anlaşılacaktır. Bu ayrıntılara girmekten kaçınmayı beceremedim, ne yapayım! Bununla birlikte bunların okunması can sıkıyorsa, okunmamasını rica ederim.

Versilov'un kızına gelince, o bambaşkaydı. Uzun boyluydu, zayıf, hatta biraz fazlaca zayıftı. Uzun yüzü hemen göze çarpacak kadar solgundu, ama saçları siyah ve gürdü, gözleri iri ve koyu renkti. Bakışı derindi, küçük ve kıpkırmızı dudakları, taptaze bir ağzı vardı. Yürüyüşüne bakarken içimde tiksinti uyandırmayan ilk kadın oydu. Bununla birlikte, incecik ve kupkuruydu. Yüzündeki anlam pek o kadar iyi yürekli olmadığını belirtiyordu, ama kendine önem verdiği belliydi. Yirmi iki yaşındaydı. İlk bakışta Versilov'la hiçbir benzerliği yoktu, ama mucize denilecek garip bir şey vardı: Yüzünün taşıdığı anlamda babasını son derece anımsatan bir şey vardı. Bilmiyorum güzel miydi, değil miydi? Bu bir zevk meselesi. Genç kızların ikisi de hiç gösterişli olmayan biçimde giyinmişlerdi, bu yüzden giyimlerini anlatmaya değmez. Versilova'nın hemen ya bir bakış ya da herhangi bir hareketle beni kırmasını, iğnelemesini bekliyordum, bu yüzden hemen karşılık vermeye hazırlanmıştım; kardeşi, Moskova'da daha ömrümüzde ilk defa karşılaştığımız sırada, beni fena halde kırmıştı ya! Genç kız beni şahsen tanıyamazdı, ama tabii herhalde prense gidip geldiğimi biliyordu. Prensin her niyeti ya da her yaptığı, bütün o akraba ve "bekleşenler" sürüsü içinde hemen ilgi uyandırır ve hemen önemli bir olay haline gelirdi. Özellikle bana karşı durup dururken içinde uyanan tutkusu üzerinde çok duruyorlardı. Prensin Anna Andreyevna'nın ilerideki durumuyla çok yakından ilgilendiğini hatta ona kısmet aradığını kesin olarak biliyordum. Ama Versilova'ya koca bulmak, kanaviçe işleyen kızlara koca bulmaktan daha zordu.

İşte, Versilova prensin elini sıktıktan ve onunla sosyetik kişilere özgü garip birtakım neşeli konuşmalar yaptıktan sonra, beklediğimin tamamen tersine, ondan hiç beklenmeyecek bir merakla bana baktı ve benim de kendisine baktığımı fark edince, birden gülümseyerek hafifçe başını eğip selam verdi. Gerçi odaya daha yeni girmişti, yani yeni içeri girmiş bir misafir olarak selam vermişti ama gülümseyişinde öylesine candan bir anlam vardı ki, daha önceden buna niyetlendiği belliydi. Gene anımsıyorum, birden içimde olağanüstü bir hoşlanma duydum.

Prens, Versilova'nın bana selam verdiğini, benim ise hâlâ oturduğumu fark ederek:

"Bu ise... Bu da, benim sevimli ve genç dostum Arkadiy Andreyeviç Dol..." diye kekeledi ve birden ne söyleyeceğini şaşırdı.

Belki de beni onunla tanıştırdığı (yani aslında bir delikanlıya ablasını tanıttığı) için utanmıştı. "Yastık" da bana selam verdi. Ama ben, birden, çok saçma bir öfkeye kapılarak, hiçbir anlamı olmayan yapmacık bir gururla ayağa fırladım. Bütün bu davranışlar onuruma çok düşkün oluşumdan ileri geliyordu.

Bayanların selamına karşılık vermek gerektiğini artık tamamen unutarak, prensin sözünü çok sert bir tavırla kestim:

"Özür dilerim, prensim. Benim adım Arkadiy Andreyeviç değil, Arkadiy Makaroviç'tir."

Hay Allah kahretseydi o uğursuz dakikayı!

Prens, parmağıyla alnına vurarak:

"*Mais... Tiens!*" diye bağıracak oldu.

Ta yakınıma gelen "yastığın" aptal aptal ve kelimeleri uzata uzata bir soru sorduğu duyuldu.

"Siz nerede öğrenim yaptınız?"

"Moskova'da efendim, jimnazyumda."

"Ya! Kulağıma çalınmıştı. Peki, okulunuz iyi miydi bari?"

"Çok iyiydi."

Hâlâ ayakta duruyor, tekmil veren bir er gibi konuşuyordum.

Kızcağızın soruları kuşkusuz zekice şeyler değildi, bununla birlikte benim o aptalca çıkışımı örtbas etmeye ve prensin utancını hafifletmeye yaramıştı. Prens ise, o sırada memnun bir gülümseyişle, Versilova'nın kulağına neşeli neşeli fısıldadığı sözleri dinliyordu, herhalde benim hakkımda konuşuyorlardı. Yalnız ortada bir soru vardı: Hiç tanımadığım bu kızcağız, durup dururken ne diye benim o aptalca çıkışımı ve olup biten öbür şeyleri örtbas etmek üzere ortaya atılmıştı? Herhalde bunu laf olsun diye yapmamıştı; öyle düşünemezdim. Kesinlikle işin içinde bir amaç vardı. Genç kız, bana fazlaca merakla bakıyordu. Benim de kendisine elimden geldiği kadar çok bakmamı istiyormuş gibiydi. Bütün bunları ancak neden sonra kavradım. Bu konuda yanılmamışım.

Prens, birden yerinden fırlayarak:

"Nasıl olur, bugün mü?" diye bağırdı.

Versilova şaşırdı:

"Siz bilmiyor muydunuz? Olimpiya! Prens hazretleri Katerina Nikolayevna'nın bugün geleceğini bilmiyorlarmış. Oysa biz buraya Katerina Nikolayevna'yı ziyarete geldik. Onun sabah treniyle geldiğini ve çoktandır evde olduğunu sanıyorduk. Ama biraz önce kapının önünde arabalarımız karşılaştı. Kendisi daha yeni geliyormuş ve bize doğruca sizin yanınıza girmemizi söyledi. O da şimdi gelecek... İşte geldi zaten!"

Yan kapı açıldı ve içeriye o girdi.

Onu, prensin odasında asılı duran hayret verici portresinden tanıyordum zaten. Bu portreyi bütün o ay süresince inceledim durdum. O geldikten sonra ise çalışma odasında sadece üç dakika kadar kaldım, ama bu üç dakika içinde bir an için olsun gözlerimi onun yüzünden ayırmadım... Daha önce portresini görmemiş olsaydım, içeride geçirdiğim o üç dakikadan sonra bana: "Tipi nasıl?" diye sorsalardı verecek cevap bulamazdım, çünkü zihnimdeki bütün düşünceleri bir sis perdesi örtmüştü.

O üç dakika içinde olup bitenler arasında yalnızca olağanüstü güzellikte bir kadın gördüğümü anımsıyorum. Prens o güzel kadını öpüyor, onu haç işaretiyle kutsuyordu. Kadın da birden içeri girer girmez bana bakmaya başlamıştı, evet daha içeri girer girmez bana dikmişti gözlerini. Prensin beni işaret ederek garip, hafif bir gülüşle yeni sekreterinden söz ederek soyadımı söylediğini kesin olarak işittim. Kadın bir tuhaf oldu, yüzünü birden kaldırdı, bana kötü kötü baktı ve öylesine terbiyesizce gülümsedi ki, hemen bir adımda prense yaklaştım ve tepeden tırnağa titreyerek, hiçbir kelimeyi sonuna kadar doğru dürüst söylemeden, hatta galiba dişlerim birbirine çarparak:

"Bundan böyle ben... Kendi işlerimle ilgileneceğim... Gidiyorum," diye mırıldandım.

Sonra arkamı dönüp çıktım. Hiç kimse bir tek söz söylemedi, prens bile ağzını açmadı. Hepsi bakakalmıştı. Prensin sonradan bana anlattığına göre, o sırada o kadar sararmışım ki halimden "ödü patlamış".

Her neyse bunların hiç önemi yok!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

GERÇEKTEN de anlatmaya gerek yoktu bunları. Çünkü o sırada bütün önemsiz konuları önemsizleştiren çok daha yüksek bir düşüncem vardı ve içimde uyanan güçlü bir duygu, olup biten her şeyden sonra beni tamamen avutmuştu. Garip bir hayranlık duygusu içinde dışarı çıkmıştım. Sokağa çıkar çıkmaz neredeyse şarkı söyleyecektim. Üstelik sanki kaderin bir kastı varmış gibi, çok güzel bir sabahtı, dışarıda güneş, sokakta gelip geçenler, gürültü, hareket, neşe ve kalabalık vardı. Sanki o kadın beni kırmamıştı. Başka kimin bana öyle bakmasına ve böyle hakaret eder gibi gülümsemesine hemen o anda itiraz etmeden dayanabilirdim? Belki itirazım aptalca bir şey olurdu –ama ne önemi var– başka kimin böyle bir tutumuna ses çıkarmazdım? Şunu da belirteyim ki, o kadın daha beni hiç görmeden, oraya, hakaretler savurarak beni yaralamak niyetiyle gelmişti. Onun gözünde ben "Versilov tarafından gönderilmiş bir casus"tum. O zamanlar, hatta aradan uzun bir süre geçtikten sonra bile, Versilov'un onu avucunun içinde tuttuğunu ve eğer isterse bir belgeyi ortaya çıkararak onu mahvedebileceğini sanıyordu; hiç değilse bundan kuşkusu vardı. Versilov'la aralarında bir ölüm kalım çatışması vardı. Oysa ben yaptıklarına gücenmemiştim işte! Gerçi bir hakaret olmuştu ama ben o hakareti hiç hissetmemiştim! Hissetmek de neymiş! Memnunluk bile duymuştum! Oraya "O"ndan nefret etmek amacıyla gelmiştim, öyleyken onu neredeyse sevmeye başladığını hissediyordum. Bilmiyorum, örümcek, yakalamaya niyet ettiği ve yakaladığı sinekten nefret edebilir mi? Sevimli küçük sinek! Bana öyle geliyor ki, insanlar kurbanlarını sever. Daha doğrusu bir kurban pekâlâ sevilebilir. Ben düşmanımı seviyorum ya! Sözgelimi o kadının bu kadar güzel olması, çok hoşuma gidiyor! 'Böyle kendini beğenmiş, gösterişli, aynı zamanda yüksekten bakan bir kadın olmanız çok hoşuma gi-

diyor hanımefendi. Eğer daha boynu bükük bir kişi olsaydınız, iş bu kadar zevkli olmayacaktı. Siz yüzüme tükürdünüz, ben ise size üstün geldim, eğer sahiden yüzüme tükürseydiniz, evet, gerçekten yüzüme bir tükürük atsaydınız o zaman bile belki öfkelenmezdim, çünkü siz benim kurbanımsınız! Benim diyorum, o adamın demiyorum!' Ne büyüleyici bir düşünce bu! Hayır, insanın içinden büyük bir güç sahibi olduğunu hissetmesi, bunun bilincine varması, başkasından üstün olduğunu açık açık hissetmekten çok daha hoş, evet dayanılmaz derecede hoş bir şey. Milyonları olan bir zengin olsaydım, herhalde eski püskü giysiler içinde dolaşmaktan, herkesin beni en önemsiz kişi sanmasından, neredeyse sadaka isteyen biri olduğumu düşünerek beni itip kakmasından, beni küçümsemesinden hoşlanırdım. Bu durumda herhalde güçlü olduğumu bilmek, bunun bilincine varmak bile bana yeterdi.'

İşte, o zamanki düşüncelerimi, sevincimi ve o zamanlar duyduğum hislerden birçoğunu anlatmak gerekse, böyle anlatırdım. Yalnız şunu eklemek isterim ki, şimdi bu yazdıklarımda daha zayıf bir anlam var. Gerçekte ise çok daha derin, çok daha utançla karışık duygularım vardı. Belki şimdi de kendi kendime kaldığım zaman, gene sözlerimin ve davranışlarımın gösterdiğinden daha çok utanmasını bilen bir kişi oluyorum, kim bilir? İnşallah öyledir!

Belki de oturup yazmaya başlamakla çok kötü ettim: insanın söze döktüğünden çok daha fazlası, ölçülemeyecek kadar çoğu içinde kalıyor. Düşünceniz kötü de olsa, henüz yalnız zihninizdeyken, her zaman daha derindir; gelgelelim, düşünceyi söze döktünüz mü, çok daha gülünç, daha adice bir şey oluyor. Versilov'un bana söylediğine göre, bunun tersi ancak kötü insanlarda olurmuş. Onlar sadece yalan söylermiş; kolayını bulmuşlar. Ben ise yalnız ve yalnız doğruyu, yalnız gerçeği olduğu gibi yazmaya çalışıyorum. Bu da o kadar zor bir şey ki!

II

AYIN on dokuzuncu günü bir "adım" daha attım.

Gelişimden bu yana iki defa cebim para görmüştü. Çünkü daha önce söylediğim gibi, iki yıl boyunca biriktirdiğim altmış rubleyi anneme vermiştim. Ama bu kez, birkaç gün önce, maaşımı aldığım

gün, çoktandır hayalimden geçirdiğim bir "deney"i yapmayı aklıma koymuştum. Bir gün önce, bir gazetede yayınlanan bir ilandan adres kesmiştim. İlanda: "S. Petersburg İcra Dairesinde, İcra Memuru huzurunda" deniliyor, falan filan ayrıntılardan da söz ediliyordu. "Eylül ayının on dokuzuncu günü, saat on ikide, Kazan bölgesinin filan semtinde, falan numarada, Bayan Lebreht'e ait menkuller satılacaktır. Satılacak eşyaların özelliklerini ve değerlerini belirten belgeler de söz konusu eşyaların satış günü görülebilecektir," diye bir de ek vardı.

Saat henüz iki olmuştu. Verilen adrese aceleyle yürüyordum. Üç yıldır hiç arabaya binmiyordum, kendi kendime bu konuda söz vermiştim (yoksa o altmış rubleyi biriktiremezdim). Daha önce artırmaya hiç gitmezdim, henüz böyle şeyler için kendime izin vermiyordum, gerçi şimdi attığım "adım" sadece bir denemeydi, ama bu adımı ancak jimnazyumla ilişkilerimi tamamen kestiğim gün, herkesle olan bağlarımı koparıp kendi kabuğuma çekildiğim ve tamamen özgür olduğum gün yapmayı kararlaştırmıştım. Doğru söylemek gerekirse "kabuğuma çekilmeme" daha çok zaman vardı. Henüz hiç de özgür değildim, ama zaten bu adımı sadece bir deney olacak atacaktım. Sadece sonradan olacakları seyretmek, yani hayale dalmak gibi bir şey olacaktı. Ondan sonra artık bir daha gitmeyecektim öyle yerlere, belki de daha uzun bir süre, ta her şey ciddileşene kadar ayağımı atmayacaktım! Söz konusu artırma herkes için küçük bir işti; önemsiz, söze değmez basit bir açık artırmaydı. Ama benim için Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmek için bindiği geminin kaburgasına konulan ilk tahta gibi bir şeydi. O zamanki duygularım böyleydi işte.

Oraya gelince, ilanda adresi gösterilen evin avlusunun dip tarafına geçtim ve Bayan Lebreht'in dairesine girdim. Daire bir sofadan ve tavanları pek yüksek olmayan orta büyüklükte dört odadan meydana geliyordu. Sofaya açılan ilk oda kalabalıktı, hemen hemen otuz kişi kadar vardı içeride; bunlardan yarısı artırmaya girip pazarlık edenlerdi, ötekilerse, görünüşe bakılırsa, ya meraklı, ya bu gibi açık artırmaları seven, ya da Bayan Lebreht'in oraya gönderdiği kişilerdi. İçeride tüccarlar, altın eşyalara yiyecekmiş gibi bakan Yahudiler, birkaç da "temiz giyinmiş" insan vardı. Bu baylardan bazılarının yüzleri zihnime kesin olarak yerleşmiştir. Sağdaki odada, yani ardına kadar açılmış kapının sağında, daha doğrusu kapının tam iki kanadı arası-

na bir masa sıkıştırılmıştı. Öyle koymuşlardı ki masayı, odaya girilemiyordu. Haciz listesine yazılıp da açık artırma ile satılacak eşyalar o odadaydı. Solda başka bir oda vardı, ama onun kapısı kapalıydı. Yalnız, kapı her an hafifçe aralanıyor, aralıktan birinin baktığı görünüyordu. Bunlar herhalde Bayan Lebreht'in, o sırada utancından yerin dibine geçen kalabalık ailesinden bazı kişilerdi. Kapının iki kanadı arasındaki masanın başında yüzü kalabalığa doğru çevrili icra memuru olan bir bay iskemlenin üzerinde oturuyor, artırmayı yönetiyordu. Geldiğimde iş neredeyse yarıya gelmişti. İçeri girer girmez, hemen kalabalığın arasından masaya kadar sokuldum. O sırada tunç şamdanlar satılıyordu. Seyretmeye başladım.

Hem seyrediyor hem de: 'Acaba buradan ne satın alabilirim?' diye düşünüyordum. Tunç şamdanları alacak olursam, şimdi nereye götürebilirdim? Zaten onları alırsam, acaba amacıma ulaşmış olacak mıydım, hem bu işler böyle mi yapılıyordu? Tasarladığım şeyi başarabilecek miydim acaba? Aklıma koyduğum şey, çocukça bir iş miydi yoksa? Bütün bunları düşünüyor ve bekliyordum. İçimde tıpkı insanın kumar masasına yaklaşıp da henüz oyuna girmeden önce duyduğu hisler vardı. Kumar masasına oyuna girmek, belirli bir parayı kartın üzerine koymak arzusu ile yaklaşmışsınız; ama "istersem oynarım, istersem giderim, bu, benim isteğime kalmış bir şey" diyorsunuz. Bu durumda insanın kalbi henüz hızlı hızlı atmaz ama neredeyse duracakmış ya da göğsünde tatlı tatlı ürperiyormuş gibi olur. Hani hiç de tatsız olmayan bir duygu doğrusu. Ama kararsızlık kısa bir süre içinde size ağır gelmeye başlar. Birden gözünüz kararıyormuş gibi olursunuz. Elinizi uzatır bir iskambil kâğıdı alırsınız; ama bunu tıpkı bir kukla gibi mekanik olarak, tamamen iradenize aykırı olarak yaparsınız. Sanki elinizi başkası tutmuş, sizi o yönetiyormuş gibi olur, sonunda karar vererek iskambili sürersiniz. İşte o zaman bambaşka, müthiş bir duygu uyanır içinizde. Ben şimdi açık artırmadan söz etmiyorum, yalnızca kendi duygumdan söz ediyorum. Açık artırmada başka kimin kalbi çarpabilir?

Bazıları heyecanlanıyor, bazıları susup bekliyor, bazıları bir şeyler alıyor, sonra da aldıklarına pişman oluyorlardı. Söyleneni iyice işitmeyerek yanlışlıkla gümüş yerine melhiordan* yapılmış bir süt kabını

* Gümüş hissini veren dökme demir ve kalay karışımı. *-çev.*

iki ruble yerine beş rubleye satın alan bir baya hiç acımadım, hatta haline bakarak neşelendim bile. İcra memuru eşyaları ayırıyordu: Şamdandan sonra küpeler, küpelerden sonra işlemeli, maroken kaplı bir yastık, ondan sonra da bir çekmece ortaya çıktı. Herhalde değişiklik olsun diye öyle yapıyorlardı ya da belki artırmaya girenlerin isteklerine uyuyorlardı. İçeride on dakika bile duramadım, önce yastığa yaklaşacak oldum, sonra da çekmeceye. Ama tam kararımı vereceğim sırada, her seferinde duraklıyordum: Bunlar bana hiç de satın alınabilecek şeyler gibi görünmüyordu. Sonunda memurun elinde bir albüm göründü.

"Kırmızı, maroken kaplı, içinde suluboya ve çini mürekkebiyle yapılmış resimler bulunan, gümüş tokalı, oymalı, fildişi bir kılıf içinde kullanılmış bir aile albümü. İki ruble!"

Yaklaştım. Albüm görünüşte zarif bir şeydi, ama fildişi oymalarının bir yerinde sakatlık vardı. Bir tek bendim bu albümün taliplisi, yalnız ben onu görmek için yaklaşmıştım. Herkes susuyordu, hiç rakip yoktu. Tokaları açık albümü, kılıfının içinden çıkarıp rahat rahat inceleyebilirdim. Ama hakkımı kullanmadım ve sadece: "Aman, ne olursa olsun" der gibi titreyen elimi salladım.

"İki ruble beş kapik" dedim.

Galiba gene dişlerim birbirine çarpıyordu. Albüm benim üzerimde kaldı. Hemen parayı çıkardım, borcumu ödedim. Sonra albümü kaptığım gibi odanın bir köşesine gittim, orada onu kılıfından çıkararak ellerim titreye titreye aceleyle gözden geçirmeye başladım: Kılıfı bir yana, dünyada bundan daha kötü bir eşya olamazdı. Küçük boy bir mektup kâğıdı büyüklüğünde küçücük bir albümdü. İncecikti; yapraklarının kenarındaki yaldız silinmişti, tıpkı, eskiden yatılı bir özel okuldan yeni ayrılmış genç kızların edindikleri albümlere benziyordu. Çini mürekkebi ve boyayla bir tepenin üzerinde tapınaklar, aşk heykelleri, üzerinde kuğular yüzen göl resimleri yapılmıştı, arada şiirler de vardı:

Gidiyorum uzun bir yola,
Ayrılıyorum Moskova'dan uzun bir süre için,
Sevdiklerime veda ediyorum, uzun bir süre için,
Ve Kırım'a geliyorum, rüzgâr gibi, posta arabasıyla.

(Bu satırlar her şeye karşın nasıl da aklımda kalmış!) Kendi kendime, "bir çuval inciri berbat ettiğime" karar verdim. Bir insanın hiç işine yaramayacak bir şey varsa, işte bu albümdü. Kendi kendime, 'Ziyanı yok, kumarda oyuna ilk sürülen iskambil kâğıdı kesinlikle bir kayıp olur. Hatta işin böyle olması, bir uğur işaretidir,' diye söylendim.

Gerçekten neşelenmiştim.

"Ah, geç kaldım! Demek sizde öyle mi? Siz mi satın aldınız?"

Birden yanı başımda üzerinde lacivert bir palto bulunan gösterişli, iyi giyinmiş bir bay belirmişti. Geç kalmıştı.

"Geç kaldım ah! Ne yazık! Kaça aldınız bunu?"

"İki ruble, beş kapik verdim."

"Ah ne yazık! Peki, biri talip olsa onu satar mıydınız?"

Kalbim duracak gibi olmuştu, adama:

"Dışarı çıkalım," diye fısıldadım.

Merdiven başına çıktık:

"Size onu on rubleye bırakırım," dedim.

Sırtımın buz gibi olduğunu hissediyordum.

"On ruble mi? İnsaf edin! Hiç olur mu?"

"Eh, siz bilirsiniz!"

Adam beni tepeden tırnağa süzüyordu: İyi giyinmiştim, hiç de Yahudi'ye ya da üçkâğıtçıya benzer yanım yoktu.

"İnsaf edin! Şu eski püskü albüm kimin işine yarar ki? Kılıfı bile beş para etmez. Onu kimseye satamazsınız ki!"

"Siz alıcı çıktınız ya!"

"Evet ama benim durumum başka. Ben bir açık artırma olacağını ancak dün öğrendim. Benim gibisini bulamazsınız! Bir ben varım bu işte! İnsaf edin! Bu kadar istenir mi?"

"Yirmi beş ruble istemeliydim, ama o zaman belki vazgeçerdiniz. Onun için rizikoya girmiş olacaktım. Bu yüzden, iş hemen olup bitsin diye, on ruble istedim. Bir kapik olsun aşağı inmem."

Arkamı dönerek yürümeye başladım.

Adam bana artık avluya çıktığım sırada yetişti:

"Haydi, dört ruble vereyim. Hatta beş olsun."

Susuyor ve yürüyordum:

"Buyurun, alın."

On rubleyi çıkarmıştı. Albümü adama verdim.

"Ama kabul edin ki, bu yaptığınız dürüstçe bir davranış değil! İki ruble nerede, on ruble nerede, değil mi ya?"

"Neden dürüstçe bir davranış olmasın? Alışveriş bu!"

"Ne biçim alışveriş?"

Adam kızıyordu.

"Ortada bir talep varsa, alışveriş olur. Eğer siz bu albüme talip olmasaydınız belki onu kırk kapiğe satardım."

Gerçi gülmüyor, ciddi duruyordum, ama içimden kahkahalar atıp duruyordum. Ama bu kahkahalarım coşkun bir sevinçten ileri gelmiyordu. Neden ileri geldiğini de bilmiyorum. Arada soluğum tıkanıyormuş gibi oluyordu.

"Beni dinleyin," diye mırıldandım.

Artık kendimi hiç tutamıyordum, ama adama karşı dostça bir tavır takındım. O anda ona karşı içimde büyük bir sevgi duyuyordum.

"Beni dinleyin: Toprağı bol olsun, Parisli James Rothschild, hani ölürken bir milyar yedi yüz bin frank bırakan Rothschild var ya, o işte (adam başını salladı) daha gençken, Berry dükünün öldürüldüğünü herkesten birkaç saat önce öğrenmiş ve bunu çabucak gereken kişilere bildirmiş. Böylece bir tek oyunla, bir anda birkaç milyon kazanmış! İşte insanlar şimdi öyle yapıyor!"

Adam sanki karşısındaki aptalın biriymiş gibi bana öfkeyle:

"Peki siz Rothschild misiniz yani?" diye bağırdı.

Hızlı adımlarla evden çıktım. Daha ilk adımda yedi ruble doksan beş kapik kazanmıştım! Kabul ederim ki bu, hiçbir anlamı olmayan bir adımdı, çocukça bir oyundu; bu yüzden beni son derece heyecanlandırmaması olanaksızdı... Her neyse, burada duygularımı uzun uzun anlatmanın âlemi yok. On rublelik, yeleğimin cebindeydi, ona dokunmak için iki parmağımı koynuma soktum ve elimi oradan hiç çıkarmadan yürümeye başladım. Sokakta yüz adım kadar ilerledikten sonra parayı çıkardım; baktım, baktım ve onu öpmek isteği duydum. Birden evin önünde bir kupa arabasının takırtısı duyuldu. Kapıcı arabanın kapısını açtı; o zaman evden çok şık giyinmiş, genç, güzel, zengin, ipekler ve kadifeler içinde bir bayan çıktı, arabaya binmek istedi. Birden küçücük, güzel bir portföy çanta elinden yere düş-

tü. Kadın arabaya bindi. Uşak o küçücük şeyi yerden kaldırmak için eğilmişti, ama ben daha önce davrandım. Çantayı aldım, şapkamı hafifçe kaldırarak onu bayana verdim. (Başımda silindir şapka vardı, doğrusu bir genç olarak hiç de kötü giyinmemiştim.) Hanımefendi ağırbaşlı bir tavırla, ama dudaklarında son derece hoş bir gülümseyişle, "*Merci, monsieur*," dedi. Sonra araba gürültüyle hareket etti. Ben de on rubleliği öptüm.

III

AYNI gün Yefim Zverev'i görmem gerekiyordu. Yefim, jimnazyumdan tanıdığım eski arkadaşlardan biriydi. Jimnazyumdan ayrılıp Petersburg'da özel bir meslek yüksekokuluna girmişti. Üzerinde pek fazla durulmaya değmez biriydi ve aramızda pek sıkı fıkı bir arkadaşlık yoktu. Öyleyken, Petersburg'da onu arayıp bulmuştum. Çünkü gene anlatmaya değmez birtakım nedenlerle, Kraft adında birinin adresini bana ancak o verebilirdi. Bu Kraft'a çok ihtiyacım vardı. Kraft Vilno'dan döner dönmez, Yefim bana onun adresini bildirebilirdi. Onun o gün ya da ertesi gün gelmesini bekliyormuş. Üç gün önce bana öyle demişti. Onunla görüşmek için ta Petersburg yakasına gitmem gerekiyordu, ama hiç yorgunluk hissetmiyordum.

Zverev'i (o da benim gibi on dokuz yaşındaydı) geçici bir süre için oturduğu halasının evinde, o evin avlusunda buldum. Biraz önce yemek yemişti ve avluda ayaklarına hoduli* takmış yürüyordu. Beni görür görmez, hemen Kraft'ın daha bir gün önce geldiğini ve gene eski evine yerleştiğini bildirdi. Evi de hemen orada, Petersburg Caddesindeymiş. Zverev'in söylediğine göre, o da bana önemli bir şeyi bildirmek için, bir an önce beni görmek istiyormuş. Yefim Zverev bunları söyledikten sonra:

"Gene bir yerlere gidecekmiş," diye ekledi.

O sırada içinde bulunduğum durumda, Kraft'la görüşmem benim için de en önemli şeydi; bu yüzden Yefim'den beni hemen evine götürmesini rica ettim. Zaten Kraft'ın evi iki adımlık yerde, yan sokak-

* Ayaklara takılacak yeri bulunan iki uzun direk; özellikle bataklıklarda yürümek için kullanılır, altlarında, düz iki tahta çakılıdır. *-çev.*

lardan birindeymiş. Ama Zverev onunla daha bir saat önce görüştüğünü ve Kraft'ın Dergaçov'un* evine gittiğini söyledi.

"Canım biz de Dergaçov'un evine gidelim. Neden 'gitmem' deyip duruyorsun? Korkuyor musun yoksa?" diye sordu.

Gerçekten de Kraft, Dergaçov'un evinde geç vakitlere kadar kalabilirdi; o zaman onu nerede bekleyecektim? Dergaçov'un evine gitmekten korkmuyordum, ama Yefim beni üçüncü defa oraya sürüklemeye çalıştığı halde bir türlü gitmek istemiyordum. Üstelik Yefim "Korkuyor musun yoksa?" sözünü her zaman yüzüme bakıp pis pis gülümseyerek söylerdi. Hemen söyleyeyim ki işin içinde korkaklık filan yoktu. Korksam bile, bu korkum bambaşka bir şeyden ileri geliyordu. Ama artık kararımı verdim: Gidecektim. Zaten orası da iki adımlık yerdeydi. Giderken Yefim'e hâlâ Amerika'ya kaçmak niyetinde olup olmadığını sordum. Yefim hafifçe gülerek:

"Belki bir süre daha beklerim, belli olmaz," dedi.

Yefim'i pek sevmezdim. Hatta hiç sevmezdim diyebilirim. Saçları pek açık renkteydi. Dolgun, fazlaca beyaz, neredeyse ayıp denecek kadar ve tamamen çocuk hissini verecek kadar beyaz bir yüzü vardı. Oysa benden bile daha uzun boyluydu. Ama hiç kimse on yedi yaşından fazla olduğunu tahmin edemezdi. Onunla konuşacak şey bulamazdım.

Dergaçov'un evi konusunda daha ayrıntılı bilgi edinmek için:

"Ne var ki orada? Her zaman kalabalık mıdır orası?" diye sordum.

Zverev gene güldü:

"Canım neden korkuyorsun bu kadar?"

Kızarak:

"Haydi be! Allah belanı versin!" dedim.

"Yok canım, hiç kalabalık değil. Yalnız ahbapları gelir, o kadar; hepsi de bizden, sen üzülme."

---

* Dostoyevski, Dergaçov ve arkadaşlarıyla, Dolguşin adlı bir mühendis tarafından yönetilen ve çarlığın parçalanması, arazi sahipleri ile burjuvazinin yok edilmesi ve arazinin seçilmiş bir hükümet tarafından yeniden dağıtılması çağrısında bulunan gerçek bir komplocu grubu anlatmaktadır. Dostoyevski, Temmuz 1874'te bu duruşmaları yakından takip etmişti. Dolguşin'in arkadaşları arasında, romanda Kraft ve Vasin'e karşılık gelen Kramer ve Vasnin vardı. Dostoyevski'nin arkadaşı ünlü hukukçu A. F. Koni'nin anılarına göre, Kraft'ın kaderi Kramer'inki ile tamamen aynıdır. *-ed.*

"İster bizden olsunlar, ister olmasınlar, bana ne! Ben onun yakınlarından mıyım yani? Benden niçin çekinmesinler?"

"Seni ben getiriyorum ya, yeter işte! Hem senin hakkında bir şeyler biliyorlar zaten. Kraft'a seni tanıtabilirler."

"Bak ne diyeceğim, Vasin gelecek mi oraya?"

"Bilmiyorum."

"Eğer oradaysa, içeri girer girmez beni dürt ve bana Vasin'i göster, olmaz mı? Ama içeri girdiğimiz anda göstereceksin, anladın mı?"

Vasin hakkında artık epey şey işitmiştim ve onunla çoktandır ilgileniyordum.

Dergaçov bir tüccarın karısına ait ahşap bir evin avlusunda yapılmış küçük bir ek dairede oturuyordu. Ama bu daireyi tamamen kiralamıştı. Daire tam üç odaydı.

Dört penceresinin hepsinde de perde çekiliydi. Dergaçov teknisyendi ve Petersburg'da çalışıyordu; ama bir ara işittiğime göre, taşrada özel kurumda kârlı bir iş bulmuştu ve artık oraya gitmek üzereydi.

Daha küçücük hole girer girmez, kulağımıza sesler geldi. Galiba içeride ateşli bir tartışma vardı ve biri:

"*Quae medicamenta non sanat -ferrum sanat, quae ferrum non sanat- ignis sanat!*"* diyordu.

Gerçekten içimde garip bir huzursuzluk vardı. Tabii kalabalıkta bulunmaya alışık değildim, ne çeşit kalabalık olursa olsun. Jimnazyumdayken arkadaşlarımla senlibenliydim, ama hemen hemen hiç kimseyle gerçek anlamda arkadaş değildim; kendime göre bir dünya kurmuş, o dünyada yaşıyordum. Ama şimdi beni rahatsız eden bu değildi. Her ihtimale karşı, hiçbir tartışmaya girmemeye, ancak en gerekli sözleri söylemeye karar vermiştim; böylece hiç kimse hakkımda bir yargıya varamayacaktı. Hele çatışmadan ne olursa olsun kaçınacaktım.

Pek küçük olan odada yedi, bayanları da sayarsak on kişi vardı. Dergaçov yirmi beş yaşındaydı ve evliydi. Üstelik bir baldızı ve başka bir kadın akrabası daha vardı; onlar da Dergaçov'un evinde oturuyordu. Oda gelişigüzel döşenmişti, bununla birlikte içinde yeteri kadar eşya vardı, hatta temizdi. Duvarda taş baskı bir portre asılıydı, ama çok basit bir şeydi; köşede ise işlemeli örtüsü bulunmayan bir

* (Lat.) "İlaç iyi etmezse bıçak kullan, eğer bıçak iyi etmezse ateş kullan." *-çev.*

tasvir vardı, bununla birlikte önünde kandil yanıyordu. Dergaçov bana yaklaştı, elimi sıktı ve oturmamı rica etti.

"Oturunuz, burada herkes bizdendir," dedi.

Oldukça güzel ve basit giyinmiş gencecik bir kadın:

"Buyurunuz," diye ekleyerek bana hafifçe selam verip hemen dışarı çıktı.

Bu, Dergaçov'un karısıydı ve görünüşe bakılırsa konuşmalara o da katılmıştı. Şimdi ise çocuğa mama vermek için çıkıyordu. Ama içeride iki bayan daha kalmıştı: Biri çok kısa boylu, yirmi yaşlarındaydı. Üzerinde siyah bir rop vardı. Ve o da çirkin değildi. Öbürü ise otuz yaşlarında, kupkuru ve keskin bakışlıydı. Her iki kadın da oturuyor, büyük bir dikkatle söylenenleri dinliyor ama konuşmaya girmiyordu.

Erkeklere gelince, hepsi ayaktaydı. Yalnız ben, Kraft ve Vasin oturuyorduk. Kraft'la Vasin'i bana içeri girer girmez Yefim işaret etmişti. Çünkü ben Kraft'ı da ömrümde ilk defa görüyordum. Yerimden kalkarak onunla tanışmak üzere yanına gittim. Kraft'ın yüzünü ömrüm boyunca unutmayacağım: Pek değişik bir güzelliği yoktu. Ama aşırı derecede candan, öfkesiz ve nazik bir anlam taşıyordu. Bununla birlikte kendi değerini bildiği her halinden belli oluyordu. Yirmi altı yaşlarındaydı, oldukça zayıftı, orta boylu, sarışın bir adamdı. Yüzü ciddi ama yumuşaktı, her halinde bir yavaşlık, bir uysallık seziliyordu. Bununla birlikte bana soracak olursanız, belki de çok adi bir anlam taşıyan kendi yüzümü, hiçbir zaman onun bana bu kadar çekici görünen yüzüyle değişmek istemezdim. Ayrıca yüzünde, bende olmasını hiç istemediğim bir şey vardı. Duygusal bakımdan, moral bakımından fazlaca sakin, fazlaca uysal bir anlam taşıyordu; kendisinin de farkına varamadığı bir çeşit gizli gurur gibi bir şeydi bu. Hoş, o zamanlar böyle kesin yargılarda bulunacak durumda değildim ya! Sadece şimdi o zamanlar böyle bir yargıda bulunmuşum gibi geliyor bana. Ancak şimdi, yani her şey olup bittikten sonra...

Kraft:

"Geldiğinize çok sevindim," dedi. "Elimde sizin için bir mektup var. Burada biraz oturalım, sonra evime gideriz."

Dergaçov orta boylu, geniş omuzlu, çok koyu esmer ve uzun sakallıydı. Bakışından zeki olduğu belliydi, her halinde bir ağırbaşlılık, her an tetikte olduğunu gösteren ihtiyatlı bir anlam vardı; gerçi çoğu

zaman susuyordu ama belliydi ki, bütün konuşmaları o yönetiyordu. Vasin'in yüzü ise beni çok şaşırttı. Çok zeki olduğunu daha önceden işitmiştim; sarışındı, iri, açık kül rengi gözleri vardı. Yüzü, gizlisi saklısı olmadığını belli eden açık bir anlam taşıyordu ama çizgilerinde fazlaca sertlik de seziliyor, insanlara pek yakınlık göstermediği anlaşılıyordu. Ama bakışı zekiydi, Dergaçov'un bakışından bile daha zekiydi, daha derindi. O odada oturanların hepsinden daha akıllı olduğu belli oluyordu. Hoş, belki şimdi her şeyi hayalimde büyütüyorum, kim bilir? Odada toplanmış olan gençler arasında yalnız iki kişiyi ötekilerden daha iyi anımsıyorum. Bunlardan biri uzun boylu, esmer, siyah favorili, çok konuşan, yirmi yedi yaşlarında biriydi. Öğretmen miydi ne. Öbürü de benim yaşımda, sırtına beli büzgülü Rus gömleği geçirmiş, yüzü kırış kırış delikanlıydı. Suskun bir yüzü vardı; konuşulanlara iyice kulak veren bir yüz. Sonradan, tahmin ettiğim gibi gerçekten köylü olduğu anlaşıldı.

Herkesten fazla alevlenen siyah favorili öğretmen, herhalde biraz önceki tartışmayı yeniden alevlendirerek:

"Hayır, bunu öyle ortaya atmak doğru olmaz," diye söze başladı. "Matematik olarak ileriye sürülen kanıtlara bir diyeceğim yok, ama hiçbir matematik kanıt ileri sürülmese de inanmaya hazır olduğum bir düşünceyi..."

Dergaçov, yüksek sesle onun sözünü kesti:

"Dur, Tihomirov," dedi, "yeni girenler konuştuklarımızı anlamıyor."

Birden yalnız bana söylüyormuş gibi konuşmaya başlamıştı. (İtiraf ederim ki niyeti beni bir acemi olarak sınavdan geçirmek ya da konuşmaya zorlamak idiyse, başvurduğu bu taktik çok ustaca bir şeydi; bunu hemen hissederek önlem aldım.)

"Bakınız, hepimizin hem karakteri hem de sağlam inançlarıyla artık çok iyi tanıdığı bay Kraft var ya, demin günlük, basit bir olayı ele alarak beklenmedik bir sonuca vardı ve çıkardığı bu sonuçla herkesi şaşırttı. Ona göre Rus ulusu ikinci sınıf bir ulusmuş."

Biri:

"Hatta üçüncü sınıf!" diye bağırdı.

"İkinci sınıftır ve bu ulus kendisinden daha soylu bir ulusun oluşmasını sağlayacak bir hammadde olmaya adaydır; kendi başına in-

sanlığın kaderinde özel bir rol oynamaya değil! Bay Kraft'ın belki de çok doğru olarak çıkardığı bu sonuca göre, kişi olarak her Rus'un bundan sonraki her işlemi, bu düşüncenin etkisi altında felce uğrayacaktır. Başka bir deyişle herkesin eli kolu bağlanmış olmalı..."

Tihomirov sabırsızlıkla sözünü kesti:

"İzin ver de konuşayım Dergaçov, bu iş böyle anlatılmaz!"

Dergaçov hemen konuşmaktan vazgeçip sözü ona bıraktı.

"Kraft çok ciddi araştırmalar yaptığı, fizyolojiye dayanarak matematiksel birer kanıt olarak kabul ettiği birtakım sonuçlar çıkardığı ve düşüncesini geliştirmek için belki iki yıl boyunca uğraşıp didindiği için (aslına bakılırsa bu düşünceyi rahat rahat ortaya hiç kanıt sürülmeden de *a priori* kabul ederdim), daha doğrusu Kraft bu uğurda epey uğraştığı, kendisi de son derece ciddi bir insan olduğu için, bu olağanüstü bir konuymuş gibi ileri sürülüyor. Oysa bütün bu konuşmalardan Kraft'ın anlayamayacağı bir soru ortaya çıkıyor. İşte bizim üzerinde durmamız gereken şey bu, yani Kraft'ın bunu anlayamamasıdır. Asıl olağanüstü olay budur. Her şeyden önce şunu çözümlememiz gerekiyor: Acaba bu, yani onun bunu anlayamaması bir eşine daha rastlanmadığı için, tek olduğu için, klinik bir olay mıdır yoksa normal olarak başkalarında da rastlanabilecek bir özellik midir? Bunu bir çözüme bağlarsak, genel olarak toplum uğruna yöneldiğimiz ülkü bakımından ilgi çekici bir şey olacak. Kraft'ın Rusya hakkında söylediklerine ise ben de inanmaya hazırım. Hatta diyebilirim ki, eğer bu düşünce herkes tarafından benimsenmiş olsaydı, hepimizin eli kolu serbest kalacak ve birçokları milliyetçi birtakım ön yargılardan kurtulmuş olacaktı; onun için bunu söylediğine memnun bile oldum..."

Kraft garip bir tutuklukla:

"Ben bunu, milliyetçiliği kastederek söylemedim," dedi.

Bütün bu tartışmalar galiba hiç hoşuna gitmiyordu. Hep susan Vasin:

"Milliyetçilik olsun ya da olmasın, şimdilik bunu bir kenara bırakabiliriz."

Öğretmen:

"İyi ama, söyleyin bana, Kraft'ın ileri sürdüğü olaylardan çıkardığı sonuç, bütün insanlığa hizmet isteğinde olanların duygularını ne bakımdan zayıflatabilir?" diye bağırıyordu.

Zaten bir tek bağıran oydu; geri kalanlar alçak sesle konuşuyordu.

"Varsın Rusya ikinci derece bir ulus düzeyine indirilmiş olsun, ziyanı yok; insan yalnız Rusya için değil, başka ülkeler için de çalışabilir. Hem eğer Kraft artık Rusya'ya olan inancını yitirmişse gerçek bir yurtsever olabilir mi?"

Gene aynı ses duyuldu:

"Üstelik kendisi Alman'sa..."

Kraft:

"Ben Rus'um!" dedi.

Dergaçov biraz önce konuşanın sözünü kesti:

"Bunun asıl konumuzla bir ilgisi yok," dedi.

Tihomirov söylenenleri hiç dinlemiyordu.

"Düşüncelerinizin dar çerçevesinden çıksanıza! Eğer Rusya sadece kendisinden daha soylu uluslar için bir 'hammadde' olmaya adaysa, görevi bu olacaksa, neden bu görevini yerine getirmesin? Bu oldukça takdir edilebilecek bir rol. Sorunun sınırlarını genişletebilmek için neden bu düşünceye sarılmakla yetinmeyelim? İnsanlık bir değişim, bir yeniden doğuş arifesindedir. Hatta bu dirilme, bu yeniden doğuş şimdiden başlamıştır. Karşımıza çıkan sorunun varlığını ancak gerçeği göremeyen körler inkâr edebilir. Eğer Rusya'ya olan inancınızı yitirmişseniz, hiç olmazsa ilerisi için çalışın. İleride oluşacak, henüz bilinmeyen ama hiçbir ayrım yapılmadan bütün uluslardan, bütün insanlıktan oluşacak o bilinmeyen ulus uğruna çalışın! Böyle bir şey olmasa da Rusya zaten günün birinde yok olup gidecektir. En yetenekli uluslar bile ancak bin beş yüz, çok çok iki bin yıl yaşamıştır; artık iki bin yıl mı yaşamış yoksa iki yüz yıl mı, ne önemi var? Romalılar tam anlamıyla bin beş yüz yıl bile yaşamadılar ve sonunda başka ulusları meydana getirecek bir hammadde haline geldiler. Çoktandır tarihten silindiler, ama arkalarında bir ideal bıraktılar ve bu ideal, insanlığın daha sonraki kaderinde önemli bir rol oynamıştır. Durup dururken insana, 'Artık yapılacak hiçbir şey yoktur,' diye nasıl söylenebilir? Artık yapılacak hiçbir şeyin kalmadığı bir durumu düşünemiyorum bile! İnsanlık uğruna bir şeyler yapın; geriye kalanlarla da hiç uğraşmayın, yeter. Dikkatle çevremize bakarsak, yapılacak o kadar şey görürüz ki, hepsini yapmaya ömrümüz yetmez!"

Kapının öbür tarafından Bayan Dergaçova'nın sesi duyuldu:

"İnsan hayatını doğanın yasalarına ve gerçeklere uyarak sürdürmeli!" dedi.

Kapı biraz aralıktı ve aralıktan bir kadının çocuğunu göğsüne bastırarak ayakta durduğu görünüyordu. Göğsü örtülüydü ve genç kadın içeride konuşulanlara büyük bir heyecanla kulak kabartıyordu.

Kraft söylenenleri hafifçe gülümseyerek dinliyordu. Sonunda fena halde canı sıkılıyormuş gibi bir tavırla, ama gene de büyük bir samimiyetle:

"Anlamıyorum; insan, aklını ve yüreğini tamamen bağlayan bir üstün düşüncenin etkisi altındayken, artık onun dışında kalan bir şeyle yaşayabilir mi?"

"İyi ama bu düşüncenizin yanlışlığı, çıkardığınız sonucun gerçeğe tamamen aykırı olduğu, birtakım mantıklı, matematik kanıtlar ileri sürülerek ispatlanırsa, sadece Rusya ikinci derecede bir ulus olmaya adaydır diye, bütün insanlığa yararlı olabilecek görevlerden kaçınmaya hiç hakkınız yok denilirse, daracık bir ufuk yerine birden gözünüzün önünde bir sonsuzluk açılırsa, milliyetçilik gibi çerçevesi dar bir düşünce yerine..."

Kraft elini salladı:

"Eee, size milliyetçilikten söz etmediğimi söyledim ya!" dedi.

Birden Vasin söze karıştı:

"Galiba ortada bir anlaşmazlık var. Bizi yanıltan şey Kraft'ın ileri sürdüğü düşüncenin sadece mantığa dayanarak çıkardığı bir sonuç olmayıp, bir bakıma duyguya dönüşmüş bir sonuç olmasıdır. Her insanın karakteri bir değildir ki! Birçok insanın mantığa dayanarak çıkardığı bir sonuç bazen çok şiddetli bir duyguya dönüşür. Hem de insanın varlığını saran bir duyguya. Ondan sonra artık bu duyguyu söküp atmak ya da değiştirmek çok zor olur. Böyle bir insanı kapıldığı tutkudan kurtarmak için, söz konusu duyguyu değiştirmek gerekir. Bu da ancak o duygunun yerine, aynı derecede şiddetli bir başka duygu bulmakla olabilir. Bu her zaman çetin bir şeydir, hatta bazı durumlarda tamamen olanaksızdır."

Tartışmayı ısrarla sürdürmek isteyen öğretmen:

"Yanlış!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı. "Mantığa dayanarak çıkarılan bir sonuç, zaten mantığa dayandığı için kendiliğinden bütün

önyargıları ortadan kaldırır. Akla uygun, mantıklı bir kanı da duygu uyandırabilir. Düşünce duygudan doğar; sonra yeniden insanın içine dönerek yepyeni bir duygu yaratır!"

Vasin:

"İnsanlar çeşit çeşittir: Bazıları duygularını rahatça değiştirebilir, bazıları için ise bu zor bir şeydir," diye karşılık verdi.

Tartışmayı sürdürmek istemiyor gibiydi. Ama düşüncesine hayran olmuştum. Birden aradaki soğuk havayı dağıtarak ona doğru dönüp konuşmaya başladım:

"Gerçekten tam söylediğiniz gibidir! Bir duyguyu değiştirmek için, onun yerine aynı güçte bir başka duygu koymak gerekir. Dört yıl önce Moskova'da bir general... Size bir şey söyleyeyim mi baylar, ben onunla tanışmıyordum ama... Belki de kişi olarak saygı uyandırabilecek bir tip değildi... Sonra ortaya çıkan o olay da belki tamamen mantığa aykırı bir şeydi, her neyse... Demek istiyorum ki, adamcağızın çocuğu ölmüş. Daha doğrusu iki kızı ölmüş. İkisi de arka arkaya kızıldan ölmüş... Sonra ne olmuş dersiniz? Adamcağız öyle bir acıya kapılmış ki; hep üzülüyor, acı çekiyor, her gittiği yere üzüntüsünü de birlikte götürüyormuş. O kadar ki insan içine çıkacak hali kalmamış. Sonunda öbür dünyaya göçtü. Çocuklarından hemen hemen altı ay sonra hayata gözlerini kapadı. Ölümünün, çektiği acıdan olduğu kesin! Şimdi söyleyin, böyle bir adama yeniden hayata başlamak için gerekli olan neydi? Cevap: Aynı güçte bir başka duygu! Yani onu canlandırmak için, o iki küçük kızını mezardan çıkarıp ona teslim etmek gerekiyordu, o kadar; daha doğrusu buna benzer bir şey olmalıydı. Olmayınca da öldü işte. Oysa bu adama kusursuz ve mantıklı düşüncelerden çıkarılmış birçok sonuç ileri sürülebilirdi: Yaşamın kısalığından, herkesin günün birinde öleceğinden söz edilebilir, hatta takvimden* bir istatistik çıkarılarak her yıl kızıldan kaç çocuk öldüğü ona bildirilebilirdi... Adamcağız emekliydi..."

Soluk soluğa durdum ve çevreme bakındım. Biri:

"Yok canım, bu bambaşka bir şey," dedi.

Vasin bana doğru döndü:

---

* O dönemde Rusya'da yayımlanan takvimler çeşitli konularda bilgi, öğüt ve hikâyelerin yanı sıra, güncel konulara dair istatistikler içeriyordu. *-ed.*

"İleri sürdüğünüz olay gerçi ele aldığımız konuyla aynı türden değil ama gene de arada bir benzerlik var; bu yönden konumuza ışık tutuyor."

IV

ŞİMDİ Vasin'in söz ettiği "düşünce-duygu" konusunda ileri sürdüğü kanıtlara hayranlığımın nedenini itiraf etmeliyim; hem de utancımdan yerin dibine geçerek itiraf etmeliyim bunu! Evet, gerçekten Dergaçov'un evine gitmekten korkuyordum. Ama bu korkum Yefim'in tahmin ettiği nedenden ileri gelmiyordu. Tir tir titriyordum, çünkü daha Moskova'dayken onlardan korkardım. Biliyordum ki onlar (hangi düşüncede olurlarsa olsunlar, hiç önemi yok), yani diyalektiğe dayananlar, içimde beslediğim "ülküyü" paramparça edecek. Kendime güveniyordum; onlara ülkümün ne olduğunu açıklamayacağıma, ne pahasına olursa olsun söylemeyeceğime kesin inancım vardı; ama onlar (yani oradakiler ya da onlar gibi düşünenler), beni hayal kırıklığına uğratacak, beni ülkümden soğutacak bir şey söyleyebilirlerdi. Onlara bu konuda en küçük bir imada bulunsam bile "ülkümle" ilgili olarak henüz çözemediğim sorunlar vardı ama bunları başkalarının çözmesini istemiyordum. Son iki yıl boyunca inancımı sarsacak, "ülküme" ters düşecek, onun yararına olmayacak herhangi bir şeye rastlarım diye, korkudan kitap okumaktan bile vazgeçmiştim. Oysa şimdi Vasin, bir çırpıda sorunu çözmüş, beni tam anlamıyla sakinleştirmiş, rahata kavuşturmuştu. Gerçekten de neden korkuyordum sanki? Karşıma nasıl bir diyalektikle çıkarlarsa çıksınlar, bana ne yapabilirlerdi? Belki de orada bulunanlar arasında Vasin'in "düşünce-duygu"dan söz ederken ne demek istediğini anlayan tek kişi bendim. Kusursuz bir düşünceye karşı gelmek yetmez; onun yerine o düşünceyle aynı güçte, aynı derecede kusursuz bir başka düşünce bulup yerine koymak gerekir! Bu olmazsa, kendi duygularımdan vazgeçmeyi hiç istemediğim için, karşı çıkış olarak ileri sürülen ne varsa, hepsini içimden reddederim. Hatta bunu zor kullanarak da yapabilirim. Ne derlerse desinler! Ülkümün yerine koyabilmem için bana ne verebilirlerdi? Hiçbir şey veremeyeceklerine göre, daha cesur olabilirdim. Daha korkusuz olmak zorundaydım.

Vasin'e karşı büyük bir hayranlık duyunca, içimde bir utanma uyandı. Kendimi onların arasında bulunmaya layık olmayan bir çocuk olarak görmeye başladım.

Bir utanç daha vardı içimde. Oradaki soğuk havayı dağıtarak beni konuşmaya zorlayan şey, zekâmı göstererek böbürlenmek gibi adi bir duygu değildi, onlara "kendimi beğendirmek" isteği de vardı içimde. Bu, başkalarına kendimi beğendirme isteğini, başkalarının beni iyi bir insan olarak kabul etmelerini, bana candan sarılmalarını ya da buna benzer bir davranışta bulunmalarını dilemeyi (yani bu gibi aptalca şeyleri düşünmeyi), bana utanç veren başka duyguların arasında en alçakçası olarak kabul ederim. Bu duygunun içimde uyandığını hayli eskiden fark etmişimdir; daha kendi köşeme çekilmiş olarak yaşadığım yıllarda... Bunca yıl öyle yaşadım ya, gene de pişmanlık duymuyorum. Biliyordum ki, başkalarının yanında daha çok somurtmak zorundaydım. Bu gibi utanç veren her olaydan sonra, beni avutan tek şey, "ülkümün" içimde bir sır olarak kalması ve onu başkalarına açmamış olmamdı. Bazen ülkümü bir başkasına açtığım zaman, birden elimde artık hiçbir şey kalmayacağını, herkes gibi olacağımı, hatta belki de ülkümden tamamen vazgeçeceğini düşünüyordum da, kalbim duracak gibi oluyordu. Bu yüzden onu koruyor, onu saklıyor ve ağzımdan kaçıracağım diye tir tir titriyordum, öyleyken, işte Dergaçov'un evinde, neredeyse daha ilk karşılaşmada kendimi tutamamıştım. Tabii hiçbir şeyi ele vermemiştim ama gene de hoş görülemeyecek kadar gevezelik etmiştim. Sonunda rezalet olmuştu işte. Anısı bile berbattı! Hayır, ben başka insanlarla anlaşamam, onlarla bir arada yaşayamam; şimdi bile öyle düşünüyorum; kırk yıl ömrüm varsa, işte şimdiden söylüyorum bunu: Benim ülküm, kendi köşeme kapanmaktır.

V

VASİN beni över övmez, birden içimde dayanılmaz bir konuşma isteği uyandı. Ona doğru dönerek:

"Bence herkes kendi duyguları hakkında söz sahibidir, herkesin buna hakkı vardır... Bir şeye inanıyorsa, bir kanıya varmışsa... Artık hiç kimse onu bu inancı yüzünden yermemeli."

Gerçi gür bir sesle söylemiştim bunu. Ama sanki konuşan ben değildim de ağzımda kımıldayan yabancı birinin diliydi.

Dergaçov'un sözünü kesmiş, sonra da Kraft'a "Alman" diye bağırmış olan adamın sesi duyuldu. Alaylı alaylı:

"Ya öyle mi?" diye hemen söze karıştı.

Adama hiç değer vermediğim için, sanki bağıran öğretmenmiş gibi ona doğru döndüm.

"Ben, hiç kimseyi yargılama cesaretini gösterme hakkına sahip değilim, benim inancım bu."

Tir tir titriyor, artık tam hızla bu yolda devam edeceğimi biliyordum. O değersiz adamın sesi tekrar duyuldu:

"Yani herkes kendine saklasın düşüncesini, öyle mi? Bu kadar gizliliğe ne gerek var?"

"Herkesin ideali, amacı, kendine göredir," diyerek dik dik öğretmene baktım.

Oysa öğretmen tersine susuyor, beni gülümseyerek süzüyordu.

O hiç değeri olmayan varlık:

"Demek sizin de bir idealiniz var öyle mi?" diye bağırdı.

"Anlatması uzun sürer... Bir bakıma onu şöyle özetleyebilirim: Benim amacım, "ülküm", herkesin beni rahat bırakmasıdır. Eğer cebimde iki ruble varsa, tek başıma kalmak, hiç kimseye boyun eğmemek (üzülmeyin canım, ileri sürülecek itirazları biliyorum) ve hiçbir şey yapmamak isterim, hatta Bay Kraft'ı uğrunda çalışmaya çağırdıkları, insanlığın o yüce yarınları uğruna bile! İnsanın kişisel özgürlüğü, daha doğrusu benim kişisel özgürlüğüm ön planda gelir; bundan ötesini düşünmek bile istemem!"

Öfkelenmekle hata ediyordum.

"Yani siz karnı doymuş bir inek gibi, sakin sakin yaşamayı savunuyorsunuz, öyle mi?"

"Öyle olsun. İnek sözü hakaret sayılmaz. Benim hiç kimseye borcum yok. Topluma, kimse beni soymasın, beni yaralamasın ve öldürmesin diye vergi ödüyorum. Bundan daha fazlasını hiç kimse isteyemez benden. Belki aslında düşüncelerim bambaşka, belki insanlığa hizmet etmeyi isterim, belki de yaparım. Hatta belki, bu işin peygamberliğini yapan insanlardan on defa daha fazla yararlı olurum.

Yalnız istiyorum ki, hiç kimse benden bunu *zorla istemek cesaretini* göstermesin; Bay Kraft'a yaptıkları gibi beni zorlamaya kalkışmasın; ben, tam anlamıyla özgür olmak istiyorum, hatta toplum uğruna parmağımı kımıldatmasam bile. Oradan oraya koşuşup, sözümona insanlığa karşı duydukları sevgiden ötürü herkesin boynuna sarılmak, heyecandan gözyaşları dökerek ateşler içinde yanıp kül olmak sadece bir moda! Hem neden ille de insan kardeşlerimi ya da ileride meydana gelecek, ama benim hiçbir zaman göremeyeceğim, benden haberi bile olmayacak ve dünya buz tutmuş bir taş parçasına dönüşüp sonsuzlukta tıpkı kendisi gibi başka sayısız buzlu cisim arasında dönmeye başlayınca, evrende hiçbir iz ya da anı bırakmadan ortadan kaybolacak olan insanlığı sevmek zorunda olayım? (Bu konuda zamanın hiç önemi yok ki!) İşte sizin önerdiğiniz bu! Söyleyin bana, neden kesinlikle soylu bir insan olarak davranmak zorunda olayım? Kaldı ki, sonsuzlukla karşılaştırılırsa her şey kısacık bir an sürer; sonra yok olur.

Aynı ses:

"Aferin!" diye bağırdı.

Bütün bunları sinirli sinirli ve öfkeyle, gerideki bütün gemilerimi yakarak söylemiştim. Uçuruma doğru gittiğimi biliyordum. Ama itiraz edecekler diye korkarak acele ediyordum. İyice hissediyordum ki, bu yaptığım, kum elemek gibi bir şeydi. Aralarında bağlantısı olmayan sözleri art arda sıralıyor, on düşünceyi atlayıp on birincisine saplanıyordum, ama onları bir an önce inandırmak ve kendi düşüncelerinden vazgeçirmek istiyordum. Bu benim için o kadar önemliydi ki! Üç yıl boyunca hazırlanmıştım buna! Ama şaşılacak bir şey oldu, hepsi birden dinliyordu. Ben gene öğretmene anlatmayı sürdürdüm.

"İşte böyle. Çok zeki bir adam, bir gün konuşurken söz arasında, '*İnsan neden ille soylu bir kişi gibi davranmak zorunda olsun?* sorusuna yanıt vermekten daha zor bir şey yoktur,' demiştir. Anlıyor musunuz? Dünyada üç çeşit alçak vardır: Saf olanlar, daha doğrusu alçaklıklarının gerçekte en kibar davranış olduğuna inanan alçaklar; utanan alçaklar, yani kendi alçaklıklarından utanç duyan ama her şeye karşın gene de bu alçaklıklarını sonuna kadar sürdürmek niyetinde olanlar; bir de düpedüz, katıksız alçaklar. İzin verirseniz anlatayım:

Benim Lambert adında bir arkadaşım vardı. Daha on altı yaşındayken günün birinde zenginliğe kavuşunca en büyük zevkinin, yoksul çocuklar açlıktan ölürken köpekleri ekmek ve etle beslemek olacağını söylerdi. Yakıtları kalmayınca da koca bir odun deposunu satın alıp bir tarlada üst üste yığarak tarlayı ısıtacakmış, ama yoksullara bir tek odun bile vermeyecekmiş. Duygu dediğiniz öyle olmalı! Söyleyin, bu katıksız alçak bana: 'Neden ille namuslu olmak zorundayım?' diye sorsa, ben ona ne yanıt verebilirim? Özellikle çağımızda. Çünkü çağımızı öyle bir değiştirdiniz ki, içinde yaşadığımız bu zamandan daha kötüsü olamaz; hiçbir çağda da olmamıştır. Toplumumuzda hiçbir şey kesin ve belirli değil baylar. Sizler Tanrı'yı, kahramanlığı inkâr ediyorsunuz, değil mi? Peki bunlar olmazsa ve başka türlü davranmak çıkarıma uygunsa, beni namuslu davranmaya hangi kör, sağır ve katı güç zorlayabilir? Siz diyorsunuz ki; bütün insanlıkla akla uygun ilişkiler kurmak da benim çıkarımdır! Peki ya ben bütün bu sizin akla uygun dediğiniz şeyleri tamamen akla aykırı buluyorsam? Bütün bu kışlalar, törenler için sıraya girmeler filan bence saçmaysa?* Madem dünyada yalnız bir defa yaşayacağım; bütün bunlar da, yarın olup bitecekler de, bana vız gelir! İzin verin de kendi çıkarımın nerede olduğuna kendim karar vereyim. Böylesi daha mutluluk verici olur. Sizin o insanlık dediğiniz, bundan bin yıl sonra ne olacakmış, bana ne? Mademki sizin ölçülerinize göre gelecekte hiç kimse bana karşı ne sevgi duyacak ne de yaptığım fedakârlıkları kabul edecektir; o halde bana ne? Hayır, madem öyle, o halde belki pek nazik bir davranış olmaz ama ben sadece kendim için yaşayacağım; ondan sonra da varsın herkes yerin dibine batsın!"

"Ne kadar güzel bir dilek bu!"

"Canım, herkesle birlikte olunca ben de yerin dibine batmaya hazırım."

"Bak, böylesi daha iyi!" (Bunu aynı ses söylemişti.)

Diğerleri hep susuyor, hep bakıyor, beni inceden inceye süzüyordu. Biraz sonra odanın ayrı ayrı köşelerinden gülüşmeler duyuldu, önce alçak sesle gülüşüyorlardı. Ama herkes gözümün içine baka

---

* Fransız ütopik sosyalist düşünür Charles Fourier'nin (1772-1837) "kışla komünizmi" kavramına atıf yapılmaktadır. *-ed.*

baka alaylı alaylı gülüyordu. Yalnız Vasin ile Kraft gülüşmelere katılmamıştı. O siyah favorili adam da sırıtıp duruyordu! Gözlerini bana dikmiş, dinliyordu.

Tepeden tırnağa titremeye başlamıştım.

"Baylar, ne olursa olsun, size idealimin ne olduğunu açıklamayacağım, yalnız size gene kendi açınızdan bir soru sormak istiyorum; sanmayın ki bu sözleri kendi düşüncelerimi yansıttıkları için söylüyorum. Belki ben insan kardeşlerimi topunuzdan bin kat daha fazla seviyorum, kim bilir! Söyleyin –ve şimdi artık bana kesinlikle yanıt vermek zorundasınız çünkü gülüyorsunuz– söyleyin: Sizi izlemem, arkanızdan gelmem için beni neyle avlayacaksınız? Söyleyin, o tasarladığınız yaşamda her şeyin daha iyi olacağını bana neyle kanıtlayacaksınız? O bir kışladan başka bir şey olmayan yaşamınızda kişiliğimin isyanını nasıl bastıracaksınız? Sizinle çoktandır karşılaşmak istiyordum, baylar! Sizin tasarladığınız o yaşamda kışlalar, ortaklaşa paylaşılan evler, *stricte nécessaire,** tanrıtanımazlık ve ortaklaşa paylaşılan çocuksuz eşleriniz olacak. İşte sizin sonunuz bu! Ben bilmiyor muyum sanki? Bütün bunları da, bana orta derecede bir çıkarın, küçücük bir parçası karşılığında vereceksiniz. Sizin akla dayanan yaşamınızın bana sağlayacağı bir çıkara, yani bir parça ekmek ve beni soğuktan koruyacak küçücük bir köşeye karşılık bütün kişiliğime el koyuyorsunuz! İnsaf edin. Karımı alıp götürecekler, bu durumda rakibimin kafasını parçalamayayım diye kişiliğimi zincire vurabilecek misiniz? Diyebilirsiniz ki, o zaman ben de akıllanmış olacağım, iyi ama karım bu derece akıllanmış olan kocası hakkında ne diyecek? Kendisine biraz olsun saygısı varsa, ne diyecek? Bunlar doğaya aykırı şeylerdir, utanın bari!"

O sözü edilmez adam beni iğnelemekten zevk duyduğunu belirten bir sesle:

"Siz kadın konusunda uzman mısınız?" diye sordu.

Bir an için üzerine atılıp onu rastgele yumruklamak isteği duydum. Orta boylu, saçları kızıla çalan, çilli bir adamdı. Hem canım, dış görünüşün ne önemi var? Allah kahretsin tipini de, kendisini de!

İlk defa ona doğru dönerek:

---

* (Fr.) "Vazgeçilemeyecek asgari ihtiyaçlar." *–çev.*

"Merak etmeyin, ben henüz daha bir tek kadın tanımamışımdır," diye kestirip attım.

"Çok değerli bir bilgi vermiş oldunuz doğrusu, ama bunu hiç değilse aramızda bulunan hanımları göz önünde bulundurarak, daha nazik bir biçimde açıklasaydınız, daha iyi olurdu."

Birden herkeste yoğun bir hareket başladı, herkes şapkasını almak ve oradan çıkıp gitmek istiyordu; tabii benim yüzümden değil, gitme zamanları geldiği için davranmışlardı; ama sözlerime hiç karşılık vermeden susmaları beni utancımdan yerin dibine batırmıştı. Ben de ayağa fırladım.

Öğretmen, dudaklarında pis bir gülümseyişle yanıma sokuldu:

"Bir dakika, özür dilerim, soyadınızı öğrenebilir miyim? Konuşurken hep bana bakıyordunuz da!"

"Dolgorukiy."

"Prens Dolgorukiy mi?"

"Hayır, sadece Dolgorukiy. Ben eski serflerden Makar Dolgorukiy'in oğlu sayılmıyorum ama aslında eski efendim Sayın Bay Versilov'un evlilik dışı çocuğuyum. Üzülmeyin sayın baylar: Bunu hemen boynuma atılasınız ya da duygulanarak gözleriniz dolsun diye söylemedim."

Birden gür ve artık açıktan açığa alaylı kahkahalar duyuldu. Top patlıyormuş gibi bir şeydi; ses öyle çınlatmıştı ki dört bir yanı, kapının arkasında uyuyan bebek bile birden uyanıp viyaklamaya başlamıştı. İyice çileden çıkmıştım, tir tir titriyordum. Oradakilerin hepsi Dergaçov'un elini sıkıyor ve bana hiç önem vermeden dışarı çıkıyordu.

Kraft beni dürttü:

"Haydi gidelim."

Dergaçov'un yanına yaklaştım, elini var gücümle sıkarak birkaç kez salladım. Dergaçov bana:

"Kudriyumov (saçları kızıla çalan adamın adı buydu) sizi kırdığı için, özür dilerim," dedi.

Kraft'ın arkasından dışarı çıktım. Artık hiçbir şeyden ötürü içimde bir utanç yoktu.

VI

TABİİ o zamanki benle şimdiki ben arasında dağlar kadar fark var.

Hâlâ o "hiçbir şeyden utanç duymama" ruh hali içindeydim, daha o daracık merdivende ikinci derecede önemli bir kişi saydığım Kraft'tan geri kalarak Vasin'e yaklaştım ve sanki hiçbir şey olmamış gibi doğal bir tavırla:

"Siz sanırım babamla, yani Versilov'la tanışıyorsunuz, değil mi?" diye sordum.

Vasin hemen:

"Doğrusunu isterseniz, onunla resmen tanışmış değiliz," diye cevap verdi. Benimle konuşurken tavırlarında, kibar insanların, kısa bir süre önce yerin dibine geçmiş kişilere karşı takındıkları o gurur yaralayıcı, alaycı incelikten eser yoktu.

"Ama onu tanıyorum. Birkaç defa onunla karşılaştım, anlattıklarını da dinledim."

"Mademki dinlediniz, o halde nasıl bir insan olduğunu biliyorsunuz tabii. Çünkü siz bambaşka bir insansınız! Söyleyin, onun hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle ayaküstü soru sorduğum için özür dilerim, ama sözlerinize ihtiyacım var. Asıl sizin onun hakkında ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum, daha doğrusu sizin ne düşündüğünüzü kesinlikle öğrenmeliyim."

"Benden çok şey istiyorsunuz. Bana öyle geliyor ki, bu adam üzerine çok büyük görevler alabilir, üstelik belki de onları yerine getirir; ama hiç kimseye hesap vermez."

"Doğru, çok doğru. Çok gururludur! Ama sizce namuslu bir insan mıdır? Beni dinleyin; Katolikliğe geçmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Hoş, unuttum, belki de bundan haberiniz yoktur..."

Tabii bu kadar heyecanlı olmasaydım, o zamana kadar hiç görüşmediğim, hakkında yalnızca bir şeyler işittiğim bir insanı böyle damdan düşer gibi soru yağmuruna tutmazdım. Vasin'in, bu çılgınca davranışımı hiç fark etmiyormuş gibi bir tavır takınmasına şaşıp kalıyordum.

"Gerçi bu konuda bir şeyler işittim, ama bu söylentiler ne derece doğrudur, bilemiyorum."

Biraz önceki gibi sakin ve heyecansız cevap vermişti.

"Doğru olamaz! Bile bile uyduruyorlar hakkında bunları! Sizce onun gibi bir insan gerçekten Tanrı'ya inanabilir mi?"

"Versilov çok gururlu bir adam, siz de demin öyle söylediniz ya; ama gururlu insanlardan birçoğu Tanrı'ya inanmaktan hoşlanır, özellikle başkalarını kendilerinden oldukça küçük görenler böyledir. Bana öyle geliyor ki, birçok güçlü insanın içinde garip, olağan bir gereksinim var; ille karşılarında boyun eğecekleri bir şey ya da bir kişi bulmak isterler. Güçlü bir insan, bazen kendi gücünü taşımakta zorluk çeker."

"Durun, bu söylediğiniz kesinlikle doğru olmalı!" diye tekrar bağırdım. "Yalnız şunu anlamak isterim..."

"Bunun apaçık bir nedeni var: O gururlu insanların Tanrı'yı seçmelerinin nedeni, kendileri gibi insan olan varlıkların karşısında boyun eğmek istememeleridir. Tabii kendileri bu duyguların, içlerinde nasıl oluştuğunu fark etmez bile. Tanrı'nın karşısında boyun eğmek o kadar gurur kırıcı değildir. Bu tipler arasında son derece ateşli, insancıl olanlar da çıkıyor, daha doğrusu, Tanrı'ya inanmak için, içlerinde ateşli bir istek duyanlar vardır, ama bu isteklerini dinin özgün temeli sanırlar. Bu gibi kişiler arasında, sonunda hayal kırıklığına uğrayanlara sık sık rastlanır. Sayın Bay Versilov'a gelince, sanıyorum ki, onun karakterinde bazı son derece has özellikler var. Genel olarak bende ilgi uyandırdı."

"Vasin!" diye bağırdım, "beni sevindirdiniz! Sizde hayret ettiğim şey zekânız değil sadece; nasıl oluyor da sizin kadar temiz, sizin kadar üstün bir insan, nasıl oluyor da benimle yan yana yürüyebiliyor ve sanki hiçbir şey olmamış gibi benimle bu kadar sade, bu kadar nazik bir tavırla konuşabiliyor, buna hayret ediyorum!"

Vasin gülümsedi:

"Siz beni göklere çıkarıyorsunuz. Aslında içeride olup bitenler, sadece bazı soyut konular üzerinde konuşmayı fazla sevmenizden ileri gelmiştir. Herhalde bundan önce uzun süre hep sustunuz."

"Üç yıl boyunca sustum, üç yıl boyunca hep konuşmaya hazırlandım... Herhalde siz beni aptal biri olarak görmemişsinizdir. Çünkü siz, son derece zeki bir insansınız. Oysa içeride benim yaptığımdan daha aptalca davranmak olacak şey değil. Ama ne de olsa adi bir insan değilim!"

"Adi mi?"

"Evet, söylediğimi kesin olarak anladınız! Söyleyin, içeride Versilov'un evlilik dışı çocuğu olduğumu söylediğim... Ve bir uşağın oğlu olduğumdan ötürü övündüğüm için bana adi bir insan gözüyle bakmıyorsunuz değil mi?"

"Siz kendinize çok eziyet ediyorsunuz. Kötü bir şey söylediğinizi düşünüyorsanız, yapılacak tek şey, bir daha aynı şeyleri söylememektir, o kadar. Önünüzde daha elli yıl var."

"Ah, biliyorum, başkalarının yanında hiç konuşmamalıyım. Huyların en kötüsü, ikide bir başkalarına asılmaktır; bunu biraz önce onlara da söyledim. Öyleyken, işte size asılıp duruyorum şimdi! Ama arada fark var, öyle değil mi? Bu farkı anladıysanız, daha doğrusu bu farkı anlayabilecek yetenekteyseniz, baş başa konuştuğumuz şu an benim için kutsal olacaktır."

Vasin gene gülümsedi:

"İstiyorsanız bir ara evime gelin," dedi. "Şimdi işim var, ama evime gelirseniz sevinirim."

"Biraz önce içeride, yüzünüze bakarken aşırı derecede sert ve insanlara fazla yakınlık göstermeyen bir insan olduğunuzu sanmıştım."

"Belki de doğrudur. Ablanız Lizaveta Makarovna ile tanışıyorum; geçen yıl Luga'da tanışmıştım onunla... Kraft durdu, sanırım sizi bekliyor, buradan sapması gerekiyor."

Vasin'in elini bütün gücümle sıktım ve koşarak, ben Vasin'le konuşurken hep önden yürüyen Kraft'a yetiştim.

Hiçbir şey söylemeden oturduğu eve kadar yürüdüm, henüz onunla konuşmak istemiyordum. Zaten istesem de konuşamazdım. Kraft'ın karakterinde en belirli özelliklerden biri kibarlığıydı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



I

KRAFT eskiden bir yerde memurdu, aynı zamanda rahmetli Andronikov'a (ücret karşılığında) yardım eder, onun sürekli olarak görev dışı birtakım işlerini yapardı. Kraft'ın Andronikov'la olan yakınlığı sayesinde, birçok şeye ulaşmış olma olasılığı bile benim için önemliydi. Kaldı ki, jimnazyuma giderken bunca yıl evinde kaldığım Nikolay Semyonoviç'in karısı ve Andronikov'un öz yeğeni, yetiştirmesi ve en çok sevdiği yakını olan Maria İvanovna'dan Kraft'a bazı şeylerin verildiğini ve bunları bana "teslim etmekle görevlendirildiğini" öğrenmiştim. Kraft'ı bir aydır bekliyordum.

Kraft, iki odalı küçük bir evde oturuyordu. Ev tamamen müstakildi. Henüz yoldan yeni geldiği için hizmetçisi bile yoktu. Bavulu açıktı ama henüz kaldırılmamıştı; eşyalar iskemlelere, masanın üzerine ya da divana karmakarışık atılmıştı. Dağılan eşyalar arasında, bir evrak çantası, yolda kullanılmak üzere özel bir kutu, bir tabanca ve daha başka şeyler vardı. Kraft içeri girdiğinde derin düşünceler içindeydi, beni tamamen unutmuş gibiydi, belki de yolda onunla hiç konuşmadığını fark etmemişti bile. Hemen bir şeyler aramaya koyuldu; bir ara gözü aynaya ilişti, o zaman aynanın karşısında durdu ve tam bir dakika, dikkatle yüzünü inceledi. Gerçi onun bu garip davranışını o zaman fark etmiştim ama (sonra hepsini, bütün ayrıntılarıyla tekrar gözlerimin önündeymiş gibi anımsayacaktım) ben o anda üzgündüm. Çok sıkılıyordum. Dikkatimi bir noktada toplamaya gücüm yoktu. Bir ara oradan çıkıp gitmek ve her şeyi yüzüstü bırakarak, bu gibi işlerle ömür boyu uğraşmamak isteğini duydum. Hem aslına bakılırsa, bütün bunlar neydi ki? Yoksa hepsi hayalimde yarattığım ve üzerime aldığım birtakım yersiz uğraşlar mıydı? Sadece aşırı derecede duygulandığım için belki de aslında değmez birta-

kım saçma işlere, pek çok enerji harcadığımı düşünerek umutsuzluğa kapılıyordum. Kaldı ki, o sırada karşımda çok çaba göstermem gerektiren kendi sorunum vardı. Bununla birlikte, o anda ciddi bir iş üzerinde duramayışım, herhalde biraz önce Dergaçov'un evinde olup bitenlerden ileri geliyordu.

Birden Kraft'a:

"Gene onlara gidecek misiniz?" diye sordum.

Kraft sözlerimi pekiyi anlayamıyormuş gibi yavaş yavaş bana doğru döndü, bir iskemleye oturdu, sonra damdan düşer gibi:

"Onları bağışlayın!" dedi.

Tabii bu bana bir alay gibi geldi. Ama Kraft'a dikkatle bakınca, yüzünde öyle garip, öylesine şaşırtıcı ve candan bir ifade fark ettim ki, nasıl olup da böyle ciddi ciddi onları "bağışlamamı" istediğine şaşıp kaldım.

"Biliyorum, belki dünyada ne kadar bencillik varsa, hepsi bende toplanmıştır ve ben bunların toplamından başka bir şey değilim," diye söze başladım, "ama özür dilemiyorum."

Kraft alçak sesle ve ciddi olarak:

"Zaten kimseden özür dilemeniz gerekmiyor ki!" dedi.

Hep alçak sesle ve ağır ağır konuşuyordu.

"Diyelim ki, kendi kendime karşı suçluyum. Olsun... Ben kendime karşı suçlu çıkmaktan hoşlanırım... Şimdi karşınızda yalan söylediğim için beni bağışlayın, Kraft. Yalnız söyleyin, siz gerçekten onların grubundan mısınız? Benim size sormak istediğim şey buydu."

"Onlar başkalarından ne daha aptal, ne de daha akıllıdır. Sadece çılgındırlar, hoş, bugünlerde çılgın olmayan yok ya..."

Elimde olmayarak merakla ona doğru döndüm:

"Ne demek istiyorsunuz? Yani herkes deli mi sizce?"

"Bugün iyi insanların hepsi çılgın. Orta tip insanlarla, yeteneksizler, kendilerini içkiye vermiştir... Bütün bunları şimdi konuşmak gereksiz."

Kraft konuşurken garip bir tavırla gözlerini havaya dikiyor, cümlelere başlıyor, sonra da onları bitirmeden yarıda bırakıyordu. Özellikle sesinde hissedilen umutsuzluk, insanı şaşırtıyordu.

"Vasin de onların arasında mı? Vasin'in zekâsı ve ahlak açısından yüce bir ülküsü var."

"Şimdi artık ahlaka uygun ülküler falan yok. Bir tanesi olsun kalmadı. Öyle bir silindi ki hepsi, sanki bir zamanlar hiç olmamış gibi."

"Eskiden vardı ya?"

Kraft yorgunluğunu belli eden bir tavırla:

"Bu gibi konulardan söz etmeyelim daha iyi," dedi.

Üzüntüyle karışık ciddi tavrı bana dokunmuştu. Kendi bencilliğimden utanarak, onun gibi konuşmaya başladım. Kraft bir iki dakika kadar sustuktan sonra, gözlerini havada bir noktaya dikerek, tekrar söze başladı:

"Bizim çağımız, bizim içinde yaşadığımız çağ, orta tip insanlara, duygusuzluğa, cehalete, tembelliğe, yeteneksizliğe ve 'armut piş ağzıma düş' prensibine inanmanın altın çağıdır. Hiç kimse ileride ne olacak diye düşünmüyor, pek az insan içtenlikle bir ideale bağlanıyor."

Konuşmaktan tekrar vazgeçti ve bir süre sustu. Bense, dinliyordum.

"Şimdi Rusya'nın ormanlarını yok ediyor, toprağını güçsüz bırakıyor, onu bir step haline getiriyor ve Kalmıklara kalması için hazırlıyorlar. Bir adam çıkıp da umutla bir ağaç dikse, herkes, 'Ağaç büyüyünceye kadar yaşayacak mısın sen?' diye onunla alay eder. Öbür yandan ülkenin iyiliğini isteyen insanlar, acaba bin yıl sonra neler olacak, diye tartışıyor. İnsanları birbirlerine bağlayan ideal, ülkü çoktan yok oldu. Herkes sanki bir handaymış da yarın Rusya'dan çıkıp gidecekmiş gibi davranıyor, herkes gününü gün etmeye bakıyor..."

"Bir dakika Kraft, siz demin, 'Bundan bin yıl sonra ne olacak diye düşünüyorlar,' dediniz. Peki sizin, Rusya'nın kaderi konusunda kapıldığınız umutsuzluk da... Hemen hemen aynı biçimde bir kaygı olmuyor mu?"

"Bu... Bu, günümüzün en önemli sorunu, en can alıcısı!"

Bunu sinirli sinirli söylemiş ve çevik bir hareketle yerinden kalkmıştı. Birden, bana şaşkınlıkla bakarak ve bambaşka bir sesle:

"Ha evet! Tamamen aklımdan çıkmıştı!" dedi. "Sizi buraya bir iş için çağırmıştım oysa... Çok rica ederim kusura bakmayın."

Birden rüyadan uyanmış gibiydi, neredeyse utancından yerin dibine geçecekti, masanın üzerinde duran evrak çantasından bir mektup çıkarıp bana uzattı.

"Size vereceğim buydu işte. Bu oldukça önemli bir belge."

Dikkatini bu konu üzerinde toplayarak ve son derece ciddi bir işi görüşüyormuş gibi bir tavırla söze başlamıştı. Hâlâ anımsadıkça onun böyle ilgiyle tamamen başkasına ait bir konuya eğilme yeteneğine (hem de kendisi için bu kadar önemli bir anda) hayret etmiş, onun bu derece sakin ve kesin bir tavırla konuyu anlatmasına şaşırmışımdır.

"Bu, Stolbeyev'in bir mektubu. Hani ölümünden sonra vasiyetnamesi Versilov ile Prens Sokolskiy'ler arasında dava konusu olan Stolbeyev var ya, işte onun bir mektubu. Dava, şu sıralarda mahkemede karara bağlanıyor ve karar herhalde Versilov'un lehine olacak; yasalar onun lehine çünkü. Bununla birlikte, iki yıl önce yazılmış olan bu özel mektupta, vasiyetname sahibi, asıl isteğini, daha doğrusu asıl dileğini belirtiyor. Buna bakılırsa, dileği Versilov'dan çok prenslerin lehinde. Hiç değilse vasiyetnameye karşı gelen Prens Sokolskiy'lerin dayandığı noktalar, bu mektup sayesinde büyük bir güç kazanmış oluyor. Versilov'un hasımları, aslında hukuk açısından mahkeme kararı üzerinde hiçbir etki yapacak değerde olmayan bu belgeyi ellerine geçirmek için çok şey feda ederdi. Versilov'un davasına bakan Aleksey Nikanoroviç (yani Andronikov) bu mektubu evinde saklı tutuyordu, ölümünden kısa bir süre önce de onu 'bir kenara saklamamı' isteyerek bana teslim etti, herhalde öleceğini hissetmişti de onun için elindeki belgeleri düşünerek korkuyordu, kim bilir. Şimdi artık Aleksey Nikanoroviç'in ne gibi niyetler beslediği konusunda yargıda bulunmak istemiyorum ve itiraf ederim ki, öldüğü zaman, özellikle bu davanın yakında karara bağlanacağını düşünerek, 'Acaba bu belgeyi ne yapmalı?' diye bir bakıma bana çok ağır gelen bir kararsızlığa kapılmıştım. Ama Aleksey Nikanoroviç sağken galiba birçok sırrını Maria İvanovna'ya açmıştı. Beni bu güç durumdan o kurtardı: Çünkü bundan üç hafta kadar önce, bana kesin olarak, bu belgeyi size teslim etmemi, evet, elinize vermemi yazdı. Bildirdiğine göre *galiba* (kendisi öyle diyor), bu belgeyi size teslim etmem Andronikov'un arzusuna uygunmuş. Buyurun alın, belgeyi size teslim ediyorum ve sonunda onu size teslim edebildiğim için çok memnunum."

Böyle hiç beklenmedik bir haberle karşılaşınca, ne yapacağımı şaşırarak:

"Beni dinleyin, şimdi böyle bir mektubu ben ne yapayım? Sizce nasıl davranmalıyım?"

"Bu artık sizin bileceğiniz bir şey."

"Hiç olur mu? Benim elim kolum öyle bağlı ki, korkunç bir şey! Siz de kabul edersiniz öyle olduğunu! Versilov bu mirası o kadar bekliyordu ki... Hem biliyorsunuz, bu yardımdan yoksun kalırsa mahvolur. Çok gerekliymiş gibi şimdi bir de karşımıza bu belge çıktı."

"Bu belge, ancak burada, bu odada vardır."

Dikkatle Kraft'ın yüzüne baktım:

"Ya, öyle mi?"

"Onun için siz, kendiniz, nasıl davranacağınızı bilemiyorsanız ben size nasıl öğüt verebilirim?"

"Ama ben bu belgeyi Prens Sokolskiy'e de teslim edemem. Bunu yaparsam, Versilov'un bütün umutlarını yok etmiş, ona hainlik etmiş olurum... Oysa belgeyi Versilov'a teslim edersem, hiç suçu olmayan bazı insanları sefalete sürüklemiş, Versilov'u da gene içinden çıkılmaz bir duruma düşürmüş olurum. Çünkü Versilov, ya mirası reddetmek ya da hırsızlık etmek zorunda kalacak."

"Siz işi fazla büyütüyorsunuz."

"Bana bir tek şey söyleyin: Bu belgenin mahkeme kararı üzerinde kesin, daha doğrusu sonucu etkileyen bir değeri var mı?"

"Hayır yok. Ama ben pek büyük bir hukukçu değilim. Tabii karşı tarafın avukatı bu belgeden nasıl yararlanacağını bilir ve bu belgede işine yarayacak şeyler bulabilirdi. Aleksey Nikanoroviç, bu konuda kesin olarak görüşünü açıklamıştı, ona göre bu mektup mahkemede ileri sürülse bile, hukuk açısından pek büyük bir önem taşımayacakmış. Bu belge olmasa da Versilov davasını gene de kazanacakmış. Yani bu mektup daha çok, nasıl söyleyeyim, bir vicdan sorunu..."

Sözünü kestim:

"İyi ya önemli olan da bu," dedim. "Zaten Versilov bu yüzden içinden çıkılmaz bir duruma düşmüş olacak!"

"Versilov belgeyi ortadan kaldırabilir. Bunu yaparsa kendisini her çeşit tehlikeden kurtarmış olur."

"Böyle davranacağını düşünmeniz için önemli nedenler var mı Kraft? İşte ben bunu öğrenmek istiyorum. Zaten buraya bunun için gelmiştim."

"Bence, onun yerinde kim olsa, öyle davranır."

"Siz olsaydınız aynı şeyi mi yapardınız?"

"Ben mirasa konmuyorum, onun için böyle bir durumda nasıl davranacağımı bilemem."

Mektubu cebime koydum.

"Pekâlâ," dedim. "Şimdilik bu iş kapanmış oldu. Kraft dinleyin. İnanın, birçok şeyi bana açıklamış olan Maria İvanovna altı ay kadar önce, Ahmakov'larla Versilov arasında Ems'te olup bitenler hakkında, gerçeği yalnız sizin açıklayabileceğinizi söylemişti. Sizi içimde olan her şeyi aydınlığa kavuşturacak bir güneş gibi bekliyordum. Siz, ne durumda olduğumu bilmiyorsunuz, Kraft; yalvarırım bana gerçeği olduğu gibi söyleyin. Benim asıl bilmek istediğim şey onun nasıl bir insan olduğudur, hem de şimdi her zamankinden çok öğrenmek istiyorum bunu!"

"Maria İvanovna'nın bu konuda da her şeyi size neden açıklamadığına hayret ediyorum. Olup bitenleri rahmetli Andronikov'dan öğrenmiş olabilirdi. Bu bakımdan, herhalde benden daha çok şey işitmiş ve öğrenmiştir."

"Andronikov'un kendisi bile işin içinden bir türlü çıkamıyormuş. Maria İvanovna bana bunu kesin olarak söylemişti. Sanırım hiç kimse bu işi bir türlü çözemiyor. Şeytan bile şaşırır kalır herhalde bu meselede! Sizin o zamanlar Ems'te bulunduğunuzu bilmiyor muyum sanıyorsunuz!.."

"Ben her şeyi bilmiyorum. Ama bildiklerimi seve seve anlatırım; yalnız bilmiyorum, bu anlatacaklarım sizi tatmin edecek mi?"

II

OLAYI kelimesi kelimesine anlatacak değilim. Yalnız özetini yapacağım.

Bir buçuk yıl kadar önce Versilov, yaşlı Prens Sokolskiy'in aracılığıyla Ahmakov'larla ahbap olunca (o zamanlar hepsi Avrupa'da, Ems'te bulunuyormuş), karısı Katerina Nikolayevna'nın drahoma olarak getirdiği büyük serveti üç yıllık evlilik yaşamı süresince kumarda yitiren ve henüz yaşlı bir adam olmadığı halde, nefsine hâkim olamaması yüzünden daha o yaşta inme geçirmiş General Ahmakov üzerinde derin bir etki yapmış. General o inmeden sonra iyileşmemiş ve Avrupa'da tedavi görüyormuş. Ems'te ise, birinci evliliğinden doğma

kızının gönlü için oturuyormuş. Genç kız o zaman on yedi yaşındaymış, göğsünde bir hastalık varmış ve söylendiğine göre olağanüstü bir güzelliğe ve aynı zamanda şaşılacak kadar acayip bir karaktere sahipmiş. Drahoması filan yokmuş. Bu yüzden her zaman olduğu gibi, bu kez de bütün umutlar ihtiyar prense bağlıymış. Söylediklerine göre, Katerina Nikolayevna iyi yürekli bir üvey anneymiş. Ama genç kız nedense Versilov'a karşı olağanüstü bir bağlılık göstermeye başlamış. Kraft'ın söylediğine göre, Versilov, o zamanlar "garip bir tutku"nun peygamberliğini yapıyor, hep yeni bir yaşamdan söz ediyormuş. Kısacası sonradan bana da anlattıkları ve Andronikov'un garip, üstelik belki de alay ederek kullandığı bir terimle, "en üstün anlamda ilahi bir heyecan" içindeymiş. Ama tuhaf şey, kısa bir süre sonra kimse Versilov'dan hoşlanmamaya başlamış. Hatta General Ahmakov ondan korkuyormuş; Kraft, bu konuda dolaşan söylentileri hiç de yalanlamadı. Güya Versilov, o kısa süre içinde, fırsattan yararlanarak, hasta adamı, eşinin yani Katerina Nikolayevna'nın genç Prens Sokolskiy'e karşı kayıtsız olmadığına inandırmış. (Genç prens, o zamanlar Ems'ten Paris'e gitmişmiş.) Versilov bunu doğrudan doğruya yapmamış tabii. Açıkça konuşacak yerde "eski alışkanlığına uyarak" imalara, insanın aklında çeşitli kuşkular uyandıran sözlere ve çeşitli dolambaçlı cümlelere başvurmuş. "Bunda çok ustaymış." Kraft öyle söylüyordu. Zaten hemen şunu söyleyeyim ki, Kraft Versilov'u, gerçekten üstün duygulara ya da hiç değilse kimsede bulunmayan özelliklere sahip bir adam olarak değil de, daha çok bir üçkâğıtçı ve doğuştan dolaplar çevirmeye meraklı bir adam sayıyor, daha doğrusu, onu öyle görmek istiyordu. Kraft'ın söylediklerini bir yana bırakalım. Versilov'un başlangıçta Katerina Nikolayevna'nın üzerinde olağanüstü bir etki yaptığını, ama sonradan yavaş yavaş onunla olan ilişkisini koparacak duruma geldiğini biliyordum. Bu oyunun temelinde nasıl bir duygu bulunduğunu Kraft'tan bile öğrenemedim. Ama herkes ikisinin dostluktan sonra karşılıklı olarak birbirlerinden nefret etmeye başladıklarını ileri sürüyordu. Her neyse, sonra garip bir şey olmuş: Katerina Nikolayevna'nın o hastalıklı üvey kızı görünüşe bakılırsa, Versilov'a âşık olmuş. Kim bilir, ya onda kendisini şaşırtan bir özellik bulmuş ya da sözlerinin heyecanına kapılmış, ya da başka bir şey olmuştur. Artık orasını bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o da Versilov'un bir süre

hemen hemen bütün günlerini bu hasta genç kızın yanında geçirdiğidir. Sonunda genç kız, durup dururken, damdan düşer gibi, babasına Versilov'la evlenmek istediğini söylemiş. Böyle bir şeyin gerçekten olduğunu herkes söylüyor: Kraft da, Andronikov da, Maria İvanovna da. Hatta Tatyana Pavlovna bile bir gün bu konuda benim yanımda ağzından bir şeyler kaçırdı, üstelik söylediklerine göre Versilov, genç kızla evlenmeyi yalnız istemekle kalmamış, bu nikâh ille yapılsın diye üstelemişmiş. Bu birbirlerinden tamamen ayrı yaradılışta biri yaşlı, öbürü genç iki varlığın arasında tam bir anlaşma varmış. Ama bunu, onları evlendirmeyi düşünmek bile babayı korkutmuş. Kızın babası eskiden çok sevdiği Katerina Nikolayevna'dan ne kadar nefret ediyorsa, kızına o kadar tapıyormuş. Özellikle inme geçirdikten sonra öyle olmuşmuş. Bununla birlikte, böyle bir nikâhın kıyılmasına en çok karşı koyan Katerina Nikolayevna'nın kendisiymiş. Aralarında gizli tutulan ve son derece tatsız birçok aile çatışmaları, tartışmalar, karşılıklı olarak can sıkıcı olaylar, sözün kısası her çeşit pislik olmuş. Sonunda baba, o âşık ve gene Kraft'ın deyimiyle "Versilov'un büyüsüne kapılmış" kızının direndiğini görerek ona boyun eğmeye başlamış. Ama Katerina Nikolayevna hiçbir şeyin gideremediği bir nefretle hep karşı koymaya devam ediyormuş. İşte bu noktada işler öyle bir karışıyor ki, hiç kimse neler olup bittiğini anlayamıyor. Bununla birlikte, Kraft'ın elde bulunan ipuçlarına dayanarak yaptığı bir tahmin var. Ama ne de olsa sadece bir tahmindir.

Söylediğine göre, güya Versilov, bir fırsatını bulup *kendi yöntemini kullanarak*, yani ince birtakım imalarda bulunarak ve reddedilmeyecek bir kesinlikle, genç kızı Katerina Nikolayevna'nın ona âşık olduğu için bu işe razı olmadığına inandırmış ve kadının çoktandır kıskançlık yüzünden ona eziyet ettiğini, peşini bırakmadığını, çeşitli dolaplar çevirdiğini, hatta itirafta bulunduğunu, şimdi de başka bir kadını sevmeye başladığını gördüğü için onu mahvetmeye hazırlandığını falan söylemiş. İşin kötüsü, güya bu arada bütün bunları "ima yolu ile" babaya da, yani "ihanet etmiş bulunan kadının" kocasına da açıklamış ve Prens Sergey Sokolskiy'in Katerina Nikolayevna için yalnız bir gönül eğlencesi olduğunu, bundan başka bir şey olamayacağını anlatmış. Tabii ailede tam bir cehennem hayatı başlamış. Değişik bazı öykülere göre ise; Katerina Nikolayevna, üvey kızını çok

severmiş, bu yüzden iftiraya uğrayınca onun karşısında namusuna leke sürülmüş gibi bir his duyuyor, bu yüzden derin bir umutsuzluk içinde bulunuyormuş. Artık hasta olan kocasına karşı beslediği duygulardan hiç söz etmeyelim. Değişik bir öykü daha var. Ne yazık ki, Kraft bile bu öyküye inanmıştır; ben de inanıyordum ya. (Çünkü bütün bunları daha önce de işitmiştim.) İleri sürdüklerine göre (güya Andronikov bunu Katerina Nikolayevna'nın kendisinden işitmişmiş), Versilov, çok daha önce yani genç kız ona karşı bir duygu beslemeye başlamadan önce, Katerina Nikolayevna'ya öneride bulunmuşmuş. Eskiden arkadaşı olan, hatta bir süre için onun karşısında heyecana kapılan ama ona inanmayan ve her sözüne, her zaman karşı koyan Katerina Nikolayevna, Versilov'un bu itirafını derin bir nefretle karşılamış, üstelik onunla fena halde alay etmiş. Versilov kocasına yakın bir sürede bir daha inme ineceğini ileri sürerek, açıktan açığa ona evlenme teklif ettiği için de Versilov'u resmen evinden kovmuş. Sonradan Versilov üvey kızına da açıktan açığa talip olunca, herhalde içinde ona karşı müthiş bir nefret duymuştur. Bütün bunları bana daha Moskova'da anlatan Maria İvanovna, hem birinci hem de ikinci öyküye, daha doğrusu bütün anlatılanlara inanıyordu. Bütün bunların pekâlâ bir arada olabileceğini kesin olarak ileri sürüyor, bununla bir çeşit *la haine dans l'amour,** her iki tarafın aşk gururunun kırılması gibi bir şey olduğunu doğruluyordu. Sözün kısası, ciddi, aklı başında bir insan için hiç değeri olmayan, sulu romantik, karışık ve alçaklıklarla dolu garip bir serüven! Zaten Maria İvanovna'nın aklı fikri çocukluğundan bu yana romanlarla doluydu. Çok iyi bir kadın olmasına karşın, gece gündüz onları okur dururdu. Böylece Versilov'un adiliği, yalanları ve çevirdiği entrika, herkesin gözü önüne serilmiş. Karanlık ve bayağı birtakım işler. Üstelik, sonradan her şey gerçekten trajik biçimde sona ermiş: Söylediklerine göre zavallı âşık genç kız, fosforlu kibritle kendini zehirlemiş. Ama doğrusu, şimdi artık bunun nasıl olup bittiğini iyice bilemediğim gibi, bu son söylentinin doğru olup olmadığını da bilemiyorum. Her neyse şimdi bu söylentileri ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Genç kız, iki hafta kadar hasta yatmış sonra ölmüş. Böylece, bu işte kibritin

---

* (Fr.) "Nefretle yoğrulmuş aşk." *-çev.*

"nasıl bir rol oynadığı kesin olarak anlaşılamamış. Ama Kraft, kızın kibritle intihar ettiğine kesin olarak inanıyordu. Kısa bir süre sonra kızın babası da hayata gözlerini kapamış.

Söylediklerine göre, ikinci inmeyi meydana getiren üzüntü, ölümüne de yol açmış. Yalnız, babanın ölümü ancak üç ay sonra, genç kızın cenaze töreninden sonra olmuş. Paris'ten Ems'e dönmüş bulunan genç Prens Sokolskiy, herkesin içinde, bir parkta, Versilov'a tokat atmış. Ama Versilov yediği tokada karşın prensi düelloya davet etmemiş, bunu yapacak yerde, daha ertesi günü sanki hiçbir şey olmamış gibi, parkta görünmüş. İşte bunun üzerine, herkes ona sırt çevirmiş. Petersburg'da da aynı şey olmuş. Gerçi Versilov, bir süre daha bazı kişilerle ahbaplık etmiş, ama artık bambaşka bir çevredeymiş. Yüksek sosyetede bulunan herkes onu suçluyormuş. Bununla birlikte, her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilenler azmış, onların bildiği de genç kızın romantik ölümüyle o tokat meselesi hakkında ufak tefek bazı şeylermiş. Ancak iki üç kişi her şeyi tam olarak öğrenebilmiş. En çok şey bilen de, Ahmakov'larla çoktandır iş ilişkisi ve bir olaydan ötürü özellikle Katerina Nikolayevna ile ilişkisi olan rahmetli Andronikov'muş. Ama Andronikov, bütün bu sırları kendi ailesinden bile saklıyormuş. Sadece Kraft ile Maria İvanovna'ya bazı şeyler açıklamış, ama bunu da ancak zorda kaldığı için yapmış.

Kraft sözlerini bitirirken:

"En önemlisi şu: Şimdi Bayan Ahmakova'yı son derece korkutan bir belge daha var."

Sonra bana bu konuda şunları anlattı:

Meğer Katerina Nikolayevna, babası yani ihtiyar prens Avrupa'da geçirdiği sinir krizinden sonra iyileşmeye başladığı sıralarda, son derece gizli tutması şartıyla Andronikov'a (Katerina Nikolayevna, Andronikov'a tamamen güveniyordu), kendisini son derece güç duruma düşürebilecek bir mektup yazmışmış. Söylediklerine göre sağlığına kavuşmaya başlayan ihtiyar prens de gerçekten parasını har vurup harman savurmaya başlamış. Avrupa'da değerli, ama hiçbir gereği olmayan eşyaları, tabloları, vazoları satın almaya, hiç bilmediği kişilere hediyeler vermeye ve büyük bağışlarda bulunmaya başlamış. Üstelik oradaki birçok kuruma bile bağışta bulunmuşmuş. Yüksek sosyetede tanınmış bir dolandırıcıdan büyük paralar karşılı-

ğında, hiç görmediği, borç harç içindeki bir çiftliği bile satın almaya kalkışmış. Sonunda da güya gerçekten evlenmeyi düşünmeye başlamış. İşte babasının bütün hastalığı boyunca ondan bir adım olsun uzaklaşmayan Katerina Nikolayevna, bu yüzden Andronikov'a bir hukukçu ve "eski dost" olduğu için, mektubunda bir soru soruyor, "Acaba kanunlara göre prensi vesayet altına almak ya da hiçbir yetkisi bulunmayan bir kişi olarak kabul ettirmenin olanağı var mı?" diyormuş. Böyle bir olanak varsa, bunu skandala yol açmadan, hiç kimsenin sonradan kendisini suçlamasına meydan vermeden, bu arada da babasını incitmeden yapmak gerektiğini falan filan ileri sürüyormuş. Söylendiğine göre Andronikov, daha o zaman Katerina Nikolayevna'ya aklını başına toplamasını söylemiş ve onu bu düşünceden caydırmış. Sonradan, prens iyileşince, artık bir daha böyle bir şey düşünülemezdi tabii. Ama Katerina Nikolayevna'nın yazdığı mektup, Andronikov'da kalmıştı. Oysa Andronikov, ölüm döşeğindeydi. Katerina Nikolayevna bunu haber alır almaz, hemen yazdığı mektubu hatırlamış. Bu mektup, rahmetli Andronikov'un kâğıtları arasında bulunup da ihtiyar prensin eline geçseydi, prens onu evinden kovar, bir daha içeri almaz, onu mirasından yoksun bırakır, hatta ömrünün sonuna kadar ona beş kuruş bile vermezdi! Öz kızının bile aklından kuşku duyduğunu, üstelik herkese deli olduğunu duyurmaya niyetlendiğini düşünmek bile, o kuzu gibi adamı deliye çevirirdi. Oysa Katerina Nikolayevna dul kalınca kumarbaz kocasının yüzünden, maddi olanaklardan tamamen yoksun kalmıştı ve artık yalnız babasına güveniyordu. Babasından en az ilki kadar zengin bir drahoma daha alacağına inanıyordu.

Kraft bu mektubun ne olduğunu hiç bilemiyordu. Ama laf arasında Andronikov'un "hiçbir zaman önemli kâğıtları yırtmadığını" ayrıca derin bir zekâ sahibi olduğu kadar "vicdanlı" bir adam olduğunu belirtmekten geri kalmadı. Andronikov'u bu derece seven, ona bu derece saygı gösteren Kraft'ın, onun hakkında böyle tarafsız bir görüş sahibi olmasına hayret etmiştim. Bununla birlikte Kraft, insanı suçlu duruma düşürebilecek olan bu önemli belgenin Andronikov'un dul karısı ve kızlarıyla yakınlığı bulunan Versilov'un eline geçmiş olduğuna kesinlikle inanıyordu. Andronikov'un karısıyla kızlarının, rahmetliden kalan bütün kâğıtları hemen Versilov'a teslim et-

tikleri ise artık herkesçe bilinen bir şeydi. Kraft da bunu biliyordu ve asıl korkusu buydu. Katerina Nikolayevna Versilova'nın bu mektupla hemen ihtiyar prense gideceğini düşünüyormuş. Bu yüzden Avrupa'dan döner dönmez mektubu Petersburg'da aramış ve Andronikov'lara da gitmiş. Şimdi de aramaya devam ediyormuş. Çünkü hâlâ mektubun Versilov'un eline geçmediği konusunda bir umudu varmış. Aslında Moskova'ya gidişi de bir tek amaca bağlıymış. Orada Maria İvanovna'ya elinde kalan kâğıtların arasında bu mektubu araması için yalvarmışmış... Maria İvanovna diye birinin varlığını ve onun rahmetli Andronikov'la olan ilişkisini daha çok yakın zamanlarda, artık Petersburg'a döndükten sonra öğrenmişmiş.

Kendi kendime bir şeyler düşünerek Kraft'a:

"Sizce bu mektubu Maria İvanovna da bulamadı mı?" diye sordum.

"Maria İvanovna'nın size bile bu konuda bir şey açıklamadığına bakılırsa belki de elinde gerçekten bir şey yoktur."

"Öyleyse sizce belge, Versilov'un elinde, öyle değil mi?"

"En büyük ihtimal bu. Herhalde ondadır. Bununla birlikte gene de bilmiyorum, her şey olabilir!"

Kraft bunu artık belli bir yorgunlukla söylemişti. Ona soru sormaktan vazgeçtim. Hem ne soracaktım artık? Benim için önemli olan her şey, bu karmakarışık, adice düğümlenmeler artık tamamen açıklığa kavuşmuştu. Aklımdan korkuyla geçirdiğim her şey gerçekleşmişti. Derin bir hüzünle:

"Bütün bunlar rüya gibi, sayıklama gibi şeyler," diyerek şapkamı aldım.

Kraft, o anda yüzünde fark ettiğim candan bir ilgi ile:

"Bu adama çok mu değer veriyorsunuz?" diye sordu.

"Zaten öyle olacağını önceden hissetmiştim," dedim. "Sizden her şeyi tam olarak öğrenemeyeceğimi biliyordum. Şimdi tek umudum kaldı: O da Ahmakova. Daha önce de bunları ondan öğreneceğime güveniyordum. Belki ona giderim, belki de gitmem, kim bilir?"

Kraft bana şaşkınlıkla baktı.

"Elveda Kraft! İnsan kendisini istemeyen kişilere ne diye yaklaşsın, öyle değil mi? İyisi mi insan bütün bağlarını koparmalı daha iyi. Ne dersiniz?"

Kraft garip, soğuk bir tavırla ve gözlerini yere indirerek:

"Peki sonra nereye gideceksiniz?" diye sordu.

"Kendi köşeme çekileceğim, kendi kabuğuma! Bütün bağları koparıp kendi içime kapanmak istiyorum!"

"Amerika'ya mı gideceksiniz yoksa?"

"Ne Amerika'sı? Sadece kendi köşeme kapanacağım, çekileceğim ortadan!.. Zaten idealim de buydu, Kraft."

Bunu heyecanla söylemiştim. Kraft bana garip bir merakla baktı:

"Peki 'kendi köşem' diyebileceğiniz bir yeriniz var mı?"

"Var. Haydi allahaısmarladık. Size teşekkür ederim, Kraft. Rahatsız ettiğim için üzgünüm! Mademki aklınızda böyle bir Rusya var; sizin yerinizde olsaydım ötekilerin hepsini cehennemin dibine gönderirdim: 'Tasarlamışsınız. Defolun! İstediğinizi yapın, isterseniz birbirinizi yiyin, bana ne?' derdim."

Kraft, benimle kapıya kadar geldiği halde birden:

"Biraz daha oturun, ne olur," dedi.

Biraz şaşırdım, geri döndüm ve tekrar oturdum. Kraft da karşıma oturdu. Birbirimize tuhaf tuhaf gülümsedik.

Bütün bunları şimdi, şu anda oluyormuş gibi canlandırabiliyorum. Çok iyi anımsıyorum ki, o anda ona hayretle bakmıştım. Birdenbire:

"Sizde hoşuma giden nedir biliyor musunuz? İnce bir insan oluşunuz Kraft," dedim.

"Ya öyle mi?"

"Neden hoşuma gidiyor, biliyor musunuz? Ben nadir olarak ince davranabiliyorum. Oysa ince olmayı istiyorum... Her neyse, belki de başkalarının bana hakaret etmeleri daha iyi oluyor, hiç değilse böylece onları sevmek zorunda olmak gibi bir talihsizlikten kurtulmuş oluyorum."

Kraft herhalde sözlerimi dinlemeden:

"Siz en çok günün hangi saatini seversiniz?" diye sordu.

"Hangi saatini mi? Ne bileyim? Ben gün batışını severim."

Kraft bambaşka, garip bir ilgi ile:

"Ya öyle mi?" dedi, ama hemen sonra, tekrar derin derin düşünceye daldı.

"Siz başka yere mi gideceksiniz?"

"Evet... gidiyorum."

"Yakında mı?"

"Yakında."

"Peki, Vilno'ya gitmek için insanın yanına tabanca mı alması gerekiyor," diye sordum.

Bunu hiçbir art düşünce olmadan sormuştum. Aklımda bile yoktu! Sadece o anda tabanca gözüme ilişti diye sormuştum. Ayrıca konuşacak şey bulamıyor, bundan sıkılıyordum.

Kraft, dönüp tabancaya uzun uzun baktı:

"Hayır, laf olsun diye taşıyorum onu, alışmışım."

"Benim bir tabancam olsaydı, onu kilit altında tutardım. Biliyor musunuz, tabanca insanı kışkırtır! Vallahi öyle! Ben intihar salgını gibi düşüncelere pek inanmam, ama gözünün önünde böyle bir şey durursa, doğrusunu söyleyeyim; insanın kendini böyle bir düşünceye kaptırdığı anlar da olabilir."

Kraft birden:

"Bundan söz etmeyelim," diyerek iskemleden kalktı.

Ben de kalktım:

"Ben, kendim için söylemiyorum ki," dedim. "Ben öyle bir şey yapmam! Bana üç ömür verseniz gene yetmez!"

"İnşallah daha uzun yaşarsınız!"

Bu sözler dudaklarından kendiliğinden dökülüvermiş gibiydi. Dalgın dalgın gülümsedi ve garip bir tavırla sofraya doğru yürüdü. Sanki benim oradan bir an önce çıkmamı istiyordu, ama tabii yaptığının farkında değildi. Artık merdivene çıkınca:

"Size her istediğiniz şeyde başarı dilerim, Kraft." dedim.

Kraft, kesin bir tavırla:

"Eh, herhalde ulaşacağız başarıya!" diye karşılık verdi.

"Tekrar görüşmek üzere!"

"İnşallah, o da olur." Bana son bakışını iyice anımsıyorum.

III

DEMEK, bunca yıl yüreğim çarparak düşündüğüm insan buydu! Hem Kraft'tan ne bekliyordum sanki? Ne gibi yeni haberler alabilirdim ondan?

Evinden çıkınca, fena halde acıktığımı hissettim. Artık akşam oluyordu, daha yemek yememiştim. Hemen orada Petersburg Caddesinde, küçük bir meyhaneye girdim. Orada yirmi, çok çok yirmi beş kapik tüketmeye niyetliydim. Bundan fazlasını, o zamanlar dünyada göze alamazdım. Kendime çorba ısmarladım ve anımsadığıma göre onu içtikten sonra oturup pencereden bakmaya başladım. Salon çok kalabalıktı, ortalık yanmış yağ, meyhanelerde kullanılan çeşitten peçete ve tütün kokuyordu. Pis bir yerdi yani. Başımın üzerinde sesini yitirmiş, somurtkan ve tasalı görünen bir bülbül, kafesinin dibini gagalayıp duruyordu. Yandaki bilardo salonunda çok gürültü vardı, ama ben oturuyor, derin derin düşünüyordum. Güneşin batışı, (Kraft, neden benim güneşin batışından hoşlanımama hayret etmişti sanki?) içimde birtakım yeni ve beklenmedik duygular uyandırmıştı. Ama bunların hiç sırası değildi. Hep gözlerimin önünde, annemin o yumuşak bakışını, neredeyse bir aydır beni bu kadar çekingenlikle süzen o sevgili gözlerini görür gibi oluyordum. Son zamanlarda, evde, ona çok kabalık ediyordum. Bile bile yapıyordum bunu. Aslında kabalık etmek istediğim Versilov'du; ama ona kaba davranmaya cesaret edemeyince, o pis huyuma uyarak, anneme eziyet ediyordum. Neredeyse onu iyice korkutmuş gibiydim: Andrey Petroviç'in her gelişinde sık sık bana öylesine yalvaran bir bakışla bakardı ki, herhalde benim herhangi bir çıkış yapmamdan korkuyordu... Ne gariptir ki, işte o sırada, meyhanede, ilk defa olarak Versilov'un bana "*sen*", annemin ise "*siz*" dediğini anımsadım. Buna daha önce de şaşırmıştım ve Versilov'un bana karşı olan bu tutumu, içimde anneme karşı iyi duygular uyandırmıyordu. Ama işte orada, meyhanede, nasıl oldu bilmiyorum, bunun nedenini birden kavrayıverdim. O zaman zihnimden birbiri ardından acayip düşünceler geçmeye başladı. Hep aynı yerde oturarak uzun bir süre orada kaldım, ta ortalık iyice kararıncaya kadar. Ablamı düşünüyordum...

Kader, o anda benim için son sözünü söylemek üzereydi. Ne pahasına olursa olsun, karar vermeliydim! Yoksa karar verme kabiliyetim yok muydu? Bütün bağları koparmak zor bir şey miydi yani? Kaldı ki zaten kendileri beni istemiyordu. Annemle kız kardeşimi bırakmak mı zordu? İyi ama ne olursa olsun onları bırakmaya niyetli değildim ki, işler neye dönüşürse dönüşsün, bırakmayacaktım ki onları!

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu adamın hayatıma girmesi, bir an için hayatıma karışması, daha çocukluk yıllarımda beni bilinçlendiren ve kaderimi bağlayan ilk uyarma olmuştu. O zamanlar karşıma çıkmasaydı, aklımın, düşüncelerimin yapısı, hatta kaderim bile herhalde bambaşka olacaktı. Evet, gene de bir türlü üstesinden gelemediğim ve kaderin bana nasip ettiği karaktere rağmen, herhalde hepsi bambaşka olacaktı.

Ama şimdi anlaşılıyordu ki, bu adam benim için sadece bir hayal, çocukluk yıllarımın bir hayaliydi. Ona bu nitelikleri hayalimde ben vermiştim. Gerçekte bambaşka bir insan, hayalimde yarattığım insandan, çok daha aşağı düşmüş bir insandı. Ben tertemiz bir insanı görmeye gelmiştim, bu adamı değil. Hem ne diye ona bir zamanlar henüz çocukken görüştüğümüz o kısacık anda böylesine, sonsuzluğa kadar sürecek bir aşkla âşık olmuştum? Bilmem ki... Bir kere, bu "sonsuzluğa kadar" sözünü bir yana bırakmalı, fırsat bulursam onunla ilk karşılaşmamızı anlatırım. Çok basit bir öyküdür. Ve içinden hiçbir sonuç çıkarılamaz, öyleyken ben o basit olayı kocaman bir piramit haline getirmişim. Bu piramiti daha çocukluk yıllarımda üzerime örttüğüm yorganın altında uykuya dalacağım sıralarda, ağlayabildiğim ve hayal kurabildiğim anlarda kurmaya başlamışım. Peki, ama neden ağlardım o zaman? Neler geçirirdim hayalimden? Kendim de bilmiyorum. Beni terk ettiklerini mi düşünüyordum? Yoksa bana işkence ettiklerini mi? İyi ama bana ancak biraz eziyet ediyorlardı, o da sadece yılda iki defa. Beni yerleştirdikten sonra bir daha uğramadığı Tuşar'ın pansiyonunda oluyordu bu. Ondan sonra hiç kimse bana eziyet etmedi, hatta tam tersi oldu. Öyle ki arkadaşlarıma yukarıdan baktığım da oluyordu. Hem zaten içimde inleyip duran bu öksüzlükten nefret ediyorum! Bundan daha küçük düşürücü bir rol düşünemem. O yetimler, o evlilik dışı doğanlar, o yuvadan fırlatılmış olanlar, yani genel olarak hiçbirine şu kadarcık olsun acıma duymadığım adi varlıklar, birden çalımla halkın karşısında kendilerini yüceltip acıma uyandırarak ahlak dersi verir gibi: "İşte bakın, bize neler yaptılar!" diye sızlanmaya başladılar mı, içim altüst oluyor. Elimde olsa, bütün o yetimleri falakaya çekerdim! O adi, o tekdüze kalabalığın içinden hiç kimse, sızlanmak ve yakınmak tenezzülünde bulunmaktansa, susmanın belki on defa daha soylu bir davranış ola-

cağını anlamıyor. Madem öyle bir tenezzül gösteriyor, o halde bunu yapana, "Oh olsun sana! Seni aşk yavrusu seni! Asıl layık olduğun da bu," demek gerekir. Benim düşüncem bu!

Asıl gülünç olan benim bir zamanlar "yorgan altında" kurduğum hayaller değil de, buraya onun için, o kendi hayalimde yarattığım insan için, hem de asıl amaçlarımı neredeyse bir kenara atarak, gelmiş olmamdır. Ben, buraya, kendisine atılan iftiraları tamamen yok etmesine, düşmanlarını mahvetmesine yardım etmek için gelmiştim. Kraft'ın söz ettiği belge, yani o *kadının* Andronikov'a yazdığı ve başkasının eline geçecek diye o kadar korktuğu, yaşamını mahvedebilecek ve *onu* sefalete düşürebilecek mektup, sözün kısası *onun* Versilov'un elinde olduğunu sandığı mektup onda değildi. Benim yan cebimdeydi, oraya dikiliydi! Mektubu oraya koyup cebi diken de bendim, kendi elimle dikmiştim onu ve dünyada daha hiç kimse, o mektubun elimde olduğunu bilmiyordu. Yani, "Gizli bir yerde bulundursun," diye belgenin teslim edildiği o romantik Maria İvanovna'nın, mektubu başka birine değil de, bana vermeyi gerekli bulmasının nedeni, sadece kendi görüşü, kendi isteğiydi. Artık bunun neden ileri geldiğini anlatmak zorunda değilim. Belki de, bir ara söz arasında gene de anlatırım. Ama böyle, beklenmedik biçimde, bir silaha kavuşunca, artık Petersburg'a gitmeyi istememek elimde değildi. Tabii o adama ancak gizlice, belli etmeden, gösteriş yapmadan ve heyecana kapılmadan hatta ondan "aferinler" ve kucaklamalar beklemeden kendisine yardım etmeye niyetliydim. Ama hiçbir zaman ona herhangi bir sitemde bulunmak gibi bir tenezzül göstermeyecektim. Hem zaten ona âşık olmuşsam, o adamı kendi hayalimde ideal bir varlık haline getirmişsem, suç onda mıydı? Aslında belki de onu hiç sevmiyordum, kim bilir! O adamın kendine özgü zekâsı, merak uyandıran karakteri, Avrupalarda çevrilen entrikalarla yaşanan serüvenler ve annemin onun yanında yaşaması; bütün bunlar, bana öyle geliyor ki, artık beni Petersburg'a gitmekten alıkoyamazdı. Kendi hayalimde yarattığım o kuklanın parçalanmış olması ve belki de artık onu daha fazla sevmeme olanak bulunmaması bile yeterliydi gitmeme. Peki, madem durum öyleydi, beni durduran neydi? Elimi ayağımı bağlayan neydi? Asıl sorun buydu. Anlaşılan aptallık bendeydi, başkalarında değil.

Ama mademki, başkalarından dürüst olmalarını bekliyorum, kendim de dürüst olacağım: Örneğin itiraf etmeliyim ki, cebime dikili olan belge, bende yalnız Versilov'un yardımına koşmak için şiddetli bir istek uyandırmakla kalmıyordu. Şimdi artık bunu apaçık anlıyorum, ama o zamanlar bu düşünceden ötürü kıpkırmızı kesiliyordum. Hayalimde bir kadın canlanıyordu, yüksek sosyetenin en üst basamağına girmiş, gururlu bir varlıktı bu kadın; onunla yüz yüze gelecektim. Kadın beni küçük görecekti, benimle alay edecekti; kedi fareyle nasıl oynarsa öyle oynayacaktı benimle. Kaderinin bana bağlı olduğunu aklına bile getirmeyecekti. Bu düşünce, daha Moskova'dayken beni sarhoş ediyordu, özellikle buraya gelirken, vagonda öyle bir duygu içindeydim. Bunu daha da önce itiraf etmiştim. Evet bu kadından nefret ediyordum ama, onu daha o zaman kurbanım olarak sevmeye başlamıştım. Bütün bunlar doğrudur, hepsi gerçekten olmuştur. Ama bu öyle çocukça bir şeydi ki benim gibi birinden bile beklenmezdi. O zamanki duygularımı anlatıyorum; daha doğrusu, o anda, yani meyhanede o bülbülün altında oturduğum ve onlarla hemen bütün ilişkilerimi kesmeye karar verdiğim sırada, aklımdan geçenleri dile getiriyorum. O kadınla biraz önceki karşılaşmamı anımsayınca, birden utancın kıpkırmızı rengi bütün yüzümü kapladı. O ne utanç verici bir karşılaşmaydı. İçimde utanç veren, saçma bir izlenim kalmıştı ve en önemlisi, duyduğum hisleri bastıran, onlardan daha da güçlü olan başka bir şey daha vardı. Bu karşılaşma benim bu işi becerecek yetenekte olmadığımı kanıtlamıştı. Bu tek bir şey gösteriyordu –o zamanlar öyle düşünüyordum– anlaşılan en saçma yemlere bile karşı koyabilecek güçte değildim. Oysa biraz önce Kraft'a söylediğime göre, kendi "köşem" kendi "davam" vardı, hatta üç ömrüm olsaydı gene de bana yetmezdi. Bunu gururla söylemiştim. Hoş, davamı bir yana bırakıp Versilov'un işlerine dalmam gene de herhangi bir nedenle bağışlanabilirdi. Ama şaşkın bir tavşan gibi kendimi oradan oraya atmam ve her saçma şey üzerinde durmam tabii, yalnız aptallığımdan ileri geliyor. Ne diye Dergaçov'un evine gitmiş ve orada o saçma düşüncelerimi ortaya atarak bir çıkış yapmıştım sanki? Çoktandır hiçbir şeyi doğru dürüst ve akıllıca anlatamayacağımı, susmanın benim için çok daha iyi olduğunu bildiğim halde, neden yapmıştım bunu? Üstelik Vasin diye birinin ortaya çı-

kıp bana öğüt vermesine ve "önümde daha elli yıl bulunduğunu, bu bakımdan hiçbir şeye üzülmemem gerektiğini" söylemesine yol açmıştım. Gerçi itirazı çok yerindeydi, kusursuzdu, kabul ediyorum, hatta kuşkusuz onun gibi zeki bir adamdan beklenecek şeylerdi; ama bu kusursuzluk, ileri sürdüğü düşüncelerin itirazlar arasında en basiti olmasından ileri geliyordu. Her şeyin en basiti, ancak en karışık ya da en saçma şeylerin hepsi denendikten sonra anlaşılıyor. Ama ben bu itirazın yapılabileceğini kendim de Vasin'den önce biliyordum. Bu düşünce üç yıl önce zihnimi fazlaca uğraştırmıştı; hatta bir bakıma "davam"ın bir parçası bile vardı bu itirazda. İşte meyhanede bulunduğum sırada düşündüklerim bunlardı.

O akşam, saat sekize doğru Semyonovskiy meydanına vardığım zaman, yorgunluktan, yürümekten ve düşünmekten tükenmiş bitmiştim. Ortalık artık iyice kararmış, hava da değişmişti. Kuru bir havaydı, ama Petersburg'a özgü, kötü, insanın içine işleyen şiddetli bir rüzgâr çıkmış, sırtıma doğru esiyor ve çevrede tozu dumana katıyordu. Basit halk arasında ne kadar çok somurtkan insan vardı! Hepsi aceleyle işlerinden ya da ekmek parası kazandıkları yerlerden kendi köşelerine dönüyordu! Hepsinin yüzünde yalnız kendilerine ait üzüntülerden doğan dertli bir anlam vardı. Bütün bu kalabalıkta birlik yaratacak, herkesin paylaşabileceği bir tek düşünce bile yoktu! Kraft haklıydı, herkes yalnız kendisi için uğraşıyordu. Küçük bir çocuğa rastlamıştım. O kadar küçüktü ki, o saatte nasıl olup da tek başına sokakta kaldığına hayret edilebilirdi. Galiba yolunu şaşırmıştı, köylü kadınlardan biri, bir an için durup sözlerine kulak vermiş, sonra söylediklerinden hiçbir şey anlamayarak ellerini açmış ve çocuğu karanlıkta tek başına bırakarak uzaklaşıp gitmişti. Ben yaklaşacak oldum, ama çocuk birden benden korktu ve koşarak uzaklaştı. Evime yaklaştığımda artık bir daha hiçbir zaman Vasin'e gitmemeye karar vermiştim. Merdivenden yukarı çıkarken evdekileri yalnız bulmayı çok istiyordum; yanlarında Versilov olmamalıydı, böylece hiç değilse o gelinceye kadar anneme ya da artık bir aydır özel olarak bir tek söz söylemediğim sevgili kız kardeşime, tatlı bir söz söylemeye fırsat bulabilirdim. Beklediğim gibi de oldu; Versilov evde yoktu.

IV

SIRASI gelmişken belirteyim, "hatıralarım"da bu "yeni kahraman"ı sahneye çıkarırken (yani Versilov'u demek istiyorum), kısaca biyografisini vermek istiyorum. Bununla birlikte, bu biyografinin hiçbir önemi yoktur. Bunu sadece okuyucum durumu daha iyi anlasın diye ve sonradan öykümün akışında bu anlatacağım şeyleri hangi bölüme sıkıştırabileceğimi bilemeyeceğim için şimdi yapıyorum.

Versilov üniversite okumuş, ama sonradan atlı muhafız alayına girmiş. Fanaryotova ile evlenince de ordudan emekliye ayrılmış. Avrupa'ya gitmiş ve dönünce Moskova'ya yerleşip yüksek sosyeteye katılarak keyfince yaşamaya başlamış. Karısı ölünce köye gitmiş; işte annemle serüveni bu sırada olmuş. Sonradan uzun süre güneyde yaşamış. Avrupa ile savaş çıkınca* tekrar orduya girmiş ama Kırım'a gitmemiş ve savaş boyunca çarpışmalarda hiç bulunmamış. Savaş bitince ordudan ayrılıp Avrupa'ya gitmiş, hatta annemi de yanına almış ama onu Königsberg'de bırakmış. Zavallı kadıncağız, yanında minicik kızı ile tek başına, dil bilmeden ve sonunda beş parasız kalarak tam altı ay nasıl yaşadığını, garip bir korkuyla başını sallayarak anlatırdı bazen. Altı ay sonra, Tatyana Pavlovna gelip annemi almış ve geri götürerek Nijegorod ilinin bir ilçesine bırakmış. Sonradan Versilov, toprak sahipleriyle köylüler arasında çıkan anlaşmazlıklarda birinci derecede önemli bir danışman olarak görev almış, hatta söylendiğine göre bu görevini çok da iyi yapıyormuş. Ama kısa bir süre sonra bu işi bırakıp Petersburg'a gitmiş ve orada çeşitli özel davalarla uğraşmaya başlamış. Andronikov her zaman Versilov'un yeteneklerine değer verir, ona karşı büyük bir saygı duyar, sadece karakterini bir türlü anlamadığını söylerdi. Sonradan Versilov, bu işi de bırakmış ve bu sefer uzun bir süre için, yani birkaç yıl kalmak niyetiyle tekrar Avrupa'ya gitmiş. Ondan sonra ihtiyar Prens Sokolskiy ile aralarında çok sıkı bir ahbaplık kurulmuş. Bütün bu süre içinde Versilov'un para durumu iki üç defa tamamen değişmiş: Bazen tam

* Sözü edilen, Kırım Savaşı (1853-56) adıyla da bilinen Osmanlı-Rus Savaşı'dır. İngiltere, Fransa ve Sardinya Krallığı'nın Rusya'yı Avrupa'dan uzak tutmak amacıyla Osmanlı Devleti yanında yer alması nedeniyle Ruslar için Avrupa savaşı halini almıştır. *-ed.*

anlamıyla sefalete düşüyormuş, bazen de birden zenginleşip gene yükseliyormuş.

Şimdi, notlarımı bu noktaya kadar getirdikten sonra, kararım artık "ülkümü" anlatmaktır. Bu "ülkü" içimde doğduğundan bu yana onu ilk defa dile getiriyorum. Başka deyişle onu okuyucuya açıklamak istiyorum ve bunu da sonradan anlatacaklarım daha iyi anlaşılsın diye yapıyorum. Hem yalnız okuyucu değil, yazar olarak ben de attığım adımları anlamakta güçlük çekmeye başlıyorum. Onun için beni bu adımları atmaya sürükleyen, beni kışkırtan şey neydi, bunu anlatmadan geçemeyeceğim. Bu "kasıtlı olarak gerekeni söylememek"ten ötürü, daha doğrusu bunları anlatmayı beceremediğim için, gene romancıların başvurduğu ve daha önce alay ettiğim "edebiyat yapma" eğilimine kapılıyorum. Petersburg'da başıma gelenleri ve bütün o utanç verici serüvenleri anlatacak olan romanıma başlarken bu önsözü yazmayı elzem görüyorum. Beni bu zamana kadar susmaya yönelten şey "edebî güzellikler" değil, işin özünü, yani konuyu anlatmanın zorluğudur. Bugün bile, her şey olup bittikten sonra, bu "düşünceyi" anlatmakta, altından kalkılamayacak kadar büyük bir zorluk çekiyorum. Bunun dışında bu düşünceyi kuşkusuz o zamanki biçimiyle, daha doğrusu o zaman aklımın aldığı biçimiyle anlatmak zorundayım. Bu ise bambaşka bir güçlük oluşturuyor. Çünkü bazı şeyleri anlatmak hemen hemen olanaksızdır. Aslında, başka düşüncelere oranla basit, hepsinden daha basit ve açık düşünceleri anlamak zordur. Şu kanıdayım ki, Kolomb Amerika'yı bulmadan önce düşüncelerini başkalarına anlatmaya kalksaydı, söylediklerini herhalde çok uzun bir zaman anlayamayacaklardı. Nitekim anlamadılar da. Bunu söylerken kendimi hiç de Kolomb'la aynı seviyede görüyor değilim, biri benim bu anlattıklarımdan böyle bir sonuç çıkarırsa, ayıbı onadır. Benim söyleyeceğim bu kadar!

BEŞİNCİ BÖLÜM



I

BENİM "ülküm" bir Rothschild olmaktır. Okuyucumu sakin olmaya ve ciddiyetini kaybetmemeye davet ediyorum.

Tekrar ediyorum: Benim "ülküm" Rothschild olmaktır, Rothschild kadar zengin olmaktır. Sadece zengin olmak değil, tam anlamıyla Rothschild kadar zengin olmak amacındayım. Bunu neden, niçin istiyorum ve ne gibi amaçların var, bunları sonra anlatırım. İlk olarak sadece amacıma ulaşabileceğimi matematiksel olarak garantilemiş olduğumu kanıtlayacağım.

İş çok basit. Başarının anahtarı iki sözde gizli: *azim* ve *sebat*.

"Bunu işittik, yeni bir şey değil," diyenler olabilir. Almanya'da her *vater*,* çocuklarına aynı sözleri tekrarlar durur. Ama şunu unutmamalı ki, bizim Rothschild (rahmetli Parisli James Rothschild demek istiyorum. Benim sözünü ettiğim odur) tektir. Bir eşi daha yoktur, oysa *vater*'lerin sayısı milyonları bulur.

Bana öyle diyenlere şöyle karşılık verirdim:

"Bana işittik diyorsunuz, oysa hiçbir şey işitmediniz. Doğrusunu söylemek gerekirse bir bakımdan sizin de hakkınız var. Çünkü ben bu işin 'çok basit' olduğunu söylerken, aynı zamanda çok da zor olduğunu söylemeyi unutmuşum. Dünyadaki bütün dinler ve bütün ahlak felsefeleri aynı noktada birleşir: 'İnsan erdemi sevmeli ve kusurlardan sakınmalı.' Bundan daha basit bir şey olamaz herhalde, değil mi? Haydi bakalım, bir iyilik edin de kusurlarınızdan hiç değilse bir tanesinden kurtulun! Bir deneyin bakalım oluyor mu? Bu da aynı şey.

Sizin o sayısız *Vater*'leriniz çağlar boyu işin özü, sırrı olarak kabul edilen bu harika iki kelimeyi tekrarlayıp durabilir. Gene de

---

* (Alm.) "Baba." *–çev.*

Rothschild bir tanedir, eşi yoktur! Demek ki, işin özü hem bu, hem de bu değil ve *Vater*'lerin tekrarlayıp durdukları asıl önemli olan değil!

Azim ve sebattan söz edildiğini, kuşkusuz, *Vater*'lerin kendileri de işitmiştir: Ama benim aklıma koyduğum amaca ulaşmak için, *Vater* azmi ve *Vater* sebatı gerekli değil.

Zaten *Vater* olması bile yeterli (burada yalnız Almanlardan söz etmiyorum); bir ailesi var ya, herkes gibi yaşıyor ya, herkes gibi masrafları, sorumlulukları var ya, yeter işte. Bu düşüncedeki bir insan Rothschild olamaz; sadece ölçülü bir insan olur, o kadar. Şunu da açıkça anlıyorum ki, bir kere Rothschild olduktan sonra hatta sadece böyle bir isteği içimden geçirmekle (*Vater*'ler gibi değil de ciddi olarak), bunu istemekle bir çırpıda toplumdan çıkmış oluyorum."

Birkaç yıl önce gazetelerde, Volga üzerinde gidip gelen gemilerden birinde, herkesçe tanınan ve sadaka isteyerek yırtık pırtık elbiseler içinde dolaşan bir yoksulun öldüğünü okumuştum. Öldüğünde, o yırtık pırtık partalları içine dikilmiş üç bin ruble bulmuşlar. Birkaç gün önce, gene gazetelerde okuduğuma göre, soylu ailelerden yoksul düşmüş biri, meyhane meyhane dolaşıyor, oralarda el açıyormuş. Adamı tutuklamışlar ve üzerinde beş bin ruble kadar para bulmuşlar. Bundan iki sonuç çıkarılabilir. Birincisi şu: Biriktirmede gösterilen *azim* (bu biriktirme, kapik kapik bile olsa), sonunda müthiş sonuçlar doğuruyor. (Bu işte zamanın hiçbir önemi yoktur.) İkincisi, hiçbir kurnazlığa başvurulmadan yapılan en basit birikim, *sürekli* olmak şartıyla, eninde sonunda matematiksel bir kesinlikle başarıyı garanti ediyor.

Ayrıca, belki birçok saygıdeğer, akıllı ve nefislerine hâkim insan var ki, ellerinde (ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar) ne üç, ne de beş bin ruble vardır, oysa hepsi bu paraya sahip olmak için büyük bir istek duymaktadır. Peki neden öyle oluyor? Yanıtı basit: Bu paraya sahip değiller, çünkü hiçbirinin bu konudaki isteği –örneğin artık para kazanmaya hiç imkân yoksa– dilenmeye razı olmalarını sağlayacak ve dilenmeye başladıktan sonra, ilk kazandıkları kuruşu kendilerine ya da ailelerine fazladan bir lokma ekmek almak için sarf etmekten onları alıkoyacak kadar şiddetli değildir. Bundan başka, böyle bir birikim yöntemini uygulamak, yani fakirlikte bu kadar para biriktirebilmek için, insan yalnız ekmek ve tuzla beslenmeli, başka hiçbir şey

yememeli. Bence öyle. Herhalde daha önce sözünü ettiğim iki fakir de öyle yapmıştır. Yani yalnız ekmekle karınlarını doyurmuş ve neredeyse açıkta yatmışlardır. Kuşkusuz birer Rothschild olmaya niyetleri yoktu. Bunların her ikisi de sadece katıksız birer Harpagon ya da Pliyuşkin'di.* Ama bambaşka bir biçimde, bilinçli olarak ve günün birinde bir Rothschild olmak amacıyla uygulanan bir birikim yöntemi, en az o sözünü ettiğimiz iki fakirin sahip oldukları kadar istek ve irade gücü gerektirir. Herhangi bir aile reisi, bu tür bir güce sahip olamaz. Dünyada güçler çeşit çeşittir, özellikle irade ve istek gücü çok çeşitlidir. Isılar da öyledir; suyu kaynatan bir ısı derecesi, demiri al hale getiren başka bir ısı derecesi vardır ve bunlar ayrı ayrı şeylerdir.

Burada söz konusu olan manastır disiplini gibi bir şeydir, daha doğrusu, benliğine hâkim olma söz konusudur burada. Bu işin içinde duygu vardır, herhangi bir ülkü söz konusu değildir. Neden yapılıyor bunlar? Niçin öyle oluyor? Bir insanın üzerinde bu kadar para varken partallar içinde dolaşması ve kara ekmek yemesi ahlaka uygun bir davranış mı? Çirkin bir şey değil mi? Bu sorunları sonra çözeriz, şimdilik yalnız amaca ulaşmanın imkânları üzerinde duralım.

"Ülküm" dediğim şeyi zihnimde yaşatırken (işte, ülkümün gerçekleşmesi için demiri al hale getirecek bir ısı gerekiyor), kendimi sınamaya başladım: Manastıra girmeye ve benliğimi tam bir baskı altında tutmaya yeteneğim var mı diye anlamak istiyordum. Bu amaçla birinci ayımda yalnız ekmek ve su ile beslendim. Her gün ancak iki buçuk funt** kadar kara ekmek pişiriliyordu. Metodumu uygulamak için o zeki Nikolay Semyonoviç'i ve iyiliğimi isteyen Maria İvanovna'yı aldatmam gerekiyordu. Maria İvanovna'yı fena halde üzerek ve son derece nazik bir insan olan Nikolay Semyonoviç'i biraz şaşırtarak, yemeğimi odama getirmeleri için ısrar ettim. Orada yemeğimi düpedüz yok ediyordum. Çorbayı pencereden dışarı, ısırgan otlarının içine ya da başka bir yere döküyordum, sığır etini de ya pencereden bir köpeğe atıyor ya da bir kâğıda sarıp cebime koyuyor, sonra da dışarı götürüyordum. Sözün kısası çeşitli şeylere başvur-

---

* Edebiyatın ünlü cimrilerine atıf yapılıyor: Harpagon, Molière'in (1622-1673) *Cimri* adlı eserinde; Pliyuşkin, Gogol'ün (1809-1852) *Ölü Canlar* adlı eserinde yer almaktadır. *-ed.*

** Funt: 409,5 gram değerinde Rus ağırlık birimi. *-çev.*

dum. Öğle yemeğinde iki buçuk funttan çok daha az ekmek verdikleri için, gizlice kendi paramla ekmek almaya başladım. O ay pekâlâ dayandım. Yalnız belki biraz midemi bozdum. Ama ondan sonraki ay ekmekten başka çorba içtim, sonra da akşamları birer bardak çay kattım listeme. Ve inanın böylece, tam bir yıl sağlıklı olarak hiçbir başka şeye ihtiyaç duymadan yaşadım. Moral bakımdan büyü yapılmış biri gibiydim, içimden kendi kendime karşı hep hayranlık duyuyordum. O yemekleri yemediğim için üzülmek şöyle dursun, derin bir sevinç içindeydim. Yılın sonuna doğru artık her çeşit perhize dayanabileceğime iyice inandığım zaman, onlar gibi normal yemek yemeğe ve yemek zamanı onlarla birlikte sofraya oturmaya başladım. Bu denemeyle yetinmeyerek ikinci bir deneme daha yaptım: Nikolay Semyonoviç'e benim için yeme içme masrafı olarak verdikleri paradan başka bana cep harçlığı olarak, her ay beş ruble vermeleri gerekiyordu. Bu paranın ancak yarısını sarf etmeye karar verdim. Bu çok zor bir denemeydi; ama Petersburg'a gelişimden iki yıl kadar sonra, cebimde başka paradan ayrı olarak sadece bu birikim sayesinde bir kenara ayırabildiğim yetmiş rublem vardı. Bu iki denemenin sonuçları benim için müthiş bir önem taşıyordu. Bir kere kesin olarak içimde amacıma ne pahasına olursa olsun ulaşabilecek kadar büyük bir istek duyabileceğimi anlamıştım. Zaten, tekrar ediyorum, "ülkümün" özü, temeli buydu; gerisi saçma.

II

BUNUNLA birlikte, o saçma dediğim şeylere de bir göz attım. Yaptığım iki denemeyi anlattım. Petersburg'da ise, bilindiği gibi, üçüncü bir denemede daha bulunmuştum. Bir müzayedeye gitmiş, bir çırpıda yedi ruble doksan beş kapik kâr etmiştim. Tabii bu gerçek anlamda bir deneme değildi, sadece laf olsun diye yaptığım bir oyun, bir eğlenceydi. Sadece yarınki hayatımdan bir dakikacık çalmak ve böyle bir şey olursa, nasıl davranacağımı, ne yapacağımı öğrenmek istiyordum. Aslında bu işe dört elle sarılmak için koyduğum tarihi, daha Moskova'dayken, ta başlangıçta tespit etmiştim. Tamamen ve her bakımdan özgür oluncaya kadar bekleyecektim. Çok iyi anlıyordum ki, her şeyden önce, hiç değilse jimnazyumu bitir-

mem gerekiyordu. (Üniversiteyi, daha önce de söylediğim gibi, feda etmiştim.) Kuşkusuz Petersburg'a, içimde gizli bir öfkeyle gelmiştim. Tam jimnazyumu bitirmiş ve ilk defa özgürlüğe kavuşmuşken birden görüyordum ki, Versilov'un işleri, yeni hayatıma belirli bir tarihte başlamaktan beni alıkoyacaktı! Gerçi öfkeyle gelmiştim, ama gene de ülküme ulaşacağım için yüreğim rahattı.

Aslında, işin pratik yönünü bilmiyordum. Ama tam üç yıl, her şeyi inceden inceye düşünmüştüm. Bu bakımdan içimde kuşku olamazdı. İşe nasıl başlayacağını belki bin defa hayalimden geçirmiştim: Birden, gökten zembille inmiş gibi, iki başkentimizden birinde bulacaktım kendimi. (İşe başlamak için başkentleri seçmiştim, özellikle de -bazı hesaplarıma uyduğu için- Petersburg'u tercih ediyordum.) İşte böyle, gökten zembille inmiş gibi gelecek, ama tam anlamıyla özgür olacaktım. Kimseye hesap vermek durumunda bulunmayacaktım, sağlığım yerinde olacaktı, cebimde de ticarette kullanmak için ilk sermaye olarak sakladığım yüz ruble bulunacaktı. Yüz ruble olmadan işe başlamaya olanak yoktu. Çünkü öyle bir şey yapmaya kalkışırsam, ilk başarı dönemi bile, aşırı derecede uzak bir tarihe ertelenmiş olurdu. Yüz rubleden başka, bilindiği gibi cesaretim, azmim, sebatım, tam anlamıyla yapayalnız kalma yeteneğim, bir de sırrım olacaktı. En önemlisi yalnız kalmaktı. Son dakikaya kadar insanlarla ilişki kurmaktan, onlarla birleşmekten son derece nefret etmişimdir. Sözün kısası "ülkümü" gerçekleştirmek için kesinlikle tek başıma hareket etmeliydim, buna karar vermiştim. İnsanlar beni sıkıyordu, ayrıca yanımda birileri olsaydı, moral bakımdan huzursuz olurdum. Huzursuzluk ise ülküme ulaşmayı engellerdi. Zaten genel olarak insanlara nasıl davranacağımı hayalimden geçirdiğim zamanlar, bütün davranış ihtimallerim bana çok akıllıca şeyler olarak görünürdü. Ama düşündüklerimi birazcık uygulamaya kalkıştım mı, hep çok saçma şeyler yapıyordum. Bunu kendi kendime kızarak ve samimiyetle itiraf ediyorum. Her zaman söylediğim sözlerle kendimi ele veriyor ve acele ediyordum. Bu yüzden yaşamıma karışan insanların sayısını azaltmaya karar verdim. Kazanmak için, özgürlük, moral bakımdan huzur ve amaçta açıklık şarttır.

Petersburg'da fiyatların korkunç denecek derece yüksek olmasına karşın, yemeğim için günde on beş kapikten fazla harcamamaya kesin

olarak karar vermiştim. Kendi kendime verdiğim bu sözü tutacağımı biliyordum. Bu yemek sorununu uzun süre enine boyuna ve ayrıntılı olarak düşünmüştüm; sözgelimi bazen iki gün üst üste yalnız ekmek ve tuz yemeyi kafama koymuştum. Ama bunu üçüncü gün, önceki iki gün içinde biriktirdiğim parayı tüketmek şartıyla yapacaktım. Bana öyle geliyor ki bu, sağlığım için, günde on beş kapik gibi en alttaki basamağa dayanan sürekli bir perhizden daha iyiydi. Bunun dışında, yaşamak için sığınabileceğim bir köşem olmalıydı; tamamen kendime ait bir köşe. Hiç değilse hava artık çok kötü olduğu zamanlarda ya da geceleri uyumak için sığınmalıydım oraya. Sokakta yaşamaya ve gerekirse yatacak yerden başka bir parça ekmek ve bir bardak çay verdikleri fakirhanelerde gecelemeye bile hazırdım. Ama paralarımı iyice saklamayı başaracaktım. Kendi köşemde ya da fakirhanede, hiç kimse onları benden çalamayacaktı! Elimde para bulunduğunu, beni gözetleyerek bile anlayamayacaklardı. İnanın bir gün, sokakta yürürken yanımdan geçen birinin neşeli neşeli, "Benden mi para çalacaklar? Asıl ben başkasından para çalarım diye korkuyorum," dediğini işitmiştim. Tabii bu sözde belirtilen şeylerden kendime sadece ihtiyacı ve kurnazlığı yakıştırıyorum, yoksa hırsızlık etmeye niyetim yoktu. Yalnız bu kadar da değil; daha Moskova'dayken, belki de "ülkümü" zihnimde ilk tasarladığım gün kendi kendime: 'Ne rehinci olacağım, ne de faizci,' diye karar vermiştim: Bu işler için Yahudiler var, bir de ne zekâsı, ne de sağlam karakteri olan Ruslar! Rehincilik ve faizcilik aşağılık işlerdir.

Giyimime gelince, iki çeşit giysim olacağına karar vermiştim: Biri gündelik, öbürü de doğru dürüst giysi olacaktı. Bir kez kendime bir kıyafet bulduktan sonra, artık onu uzun süre giyebileceğime kesin olarak inanıyordum. İki buçuk yıl, bile bile, hep aynı giysiyi giymeyi öğrenmiş, hatta bu işin sırrını da bulmuştum: Giysinin her zaman yeni görünmesi ve yıpranmaması için, onu elden geldiği kadar sık olarak fırça ile temizlemek gerekiyor. Günde beş altı defa. Çuha, fırçadan değil, tozdan ve pislikten korkar; bunu denemelere dayanarak söylüyorum. Toz, mikroskop altında incelenecek olursa, tıpkı taş gibidir, fırça ise ne kadar sert olursa olsun, yün gibi bir şeydir. Aynı biçimde, çizme kullanmayı da öğrendim. Bunun sırrı şu: Adım atarken ayağın yere bütün tabanı ile basması için dikkat ederek yürümeli ve elden geldiği kadar seyrek olarak yan basmaya çalışmalı. İnsan böyle yü-

rümeyi iki haftada öğrenebilir, ondan sonra da artık bilinçsiz olarak, kendiliğinden, öyle yürümeye alışır. Böyle bir yöntemle yürünürse çizmeler, ortalama olarak, dayanma sürelerinin üçte biri kadar daha uzun bir süre dayanabilir. Bu, iki yıllık bir deneme sürecinden sonra öğrendiğim bir şey.

Bunlardan sonra sıra, asıl davranışlara geliyordu.

Şöyle bir düşünceyle hareket ediyordum: Elimde yüz ruble vardı. Petersburg'da ise o kadar çok artırma, o kadar çok indirimli satış, bitpazarında o kadar çok dükkân ve ihtiyaç içinde bulunan o kadar insan vardı ki bir şeyi falanca fiyata aldıktan sonra, onu biraz daha pahalıya satmanın çaresini bulamamak olanaksız bir şeydi. Albüm için sermayemden iki ruble beş kapiğe karşılık, yedi ruble doksan beş kapik kâr etmiştim. Bu büyük kâr, elime tamamen rizikosuz geçmişti. Alıcının gözlerinden onu almaktan vazgeçmeyeceğini anlamıştım. Tabii bunun sadece bir rastlantı olduğunu pekâlâ anlıyordum. Ben de zaten bu gibi rastlantıları arıyordum. Bu yüzden sokakta yaşamaya karar vermiştim. Diyelim ki bu olaylar son derece az bulunur olsun, ziyanı yok; gene de prensibim hiçbir şeyimi bir riziko uğruna feda etmemek olacaktı. İkincisi, her gün yaşamımı sağlamak için tüketeceğim o en az miktardaki para bir yana, ne kadar az olursa olsun, kesinlikle para biriktirecektim. Böylece, biriktirmeye bir gün için olsun ara vermemiş olacaktım.

Bana, "Bütün bunlar hayal, siz sokak nedir bilmiyorsunuz, sizi daha ilk adımda dolandırırlar," diyeceklerdir. Ama benim iradem ve sağlam bir karakterim vardı. Sokaktaki bilim, diğer bilimler gibi bir bilimdir. O da azim, dikkat ve yetenek ister. Jimnazyumda, ta yedinci sınıfa kadar, sınıfın en iyi öğrencilerindendim. Matematiğim çok iyiydi. Bu denemeleri ve sokak yaşamını daha ortada hiçbir şey yokken, ileride mutlak başarısızlığa uğranılacağını önceden ileri sürecek kadar önemsemek, büyütmek, bunları her şeyden üstün tutmak, doğru mu peki? Bu gibi sözleri yalnız hiçbir konuda hiçbir deneme yapmamış olanlar, hiçbir zaman yeni bir yaşama başlamayanlar ve ömürlerini hazıra konmakla geçirenler söyler. Bunlar, "Biri burada burnunu kırdı, kesinlikle bir başkası da buradan geçerken burnunu kıracak," der. Hayır, benim burnum kırılmayacak işte! Benim sağlam bir karakterim var ve dikkat edersem her şeyi öğrenirim! Sürekli ola-

rak azim gösterdikten, her zaman her şeye keskin bir bakışla baktıktan, her şeyi inceden inceye düşünüp hesap ettikten ve sınırsız bir hareket, bir koşuşmadan sonra, sonunda her gün fazladan yirmi kapik biriktirmeyi öğrenemeyeceğinizi düşünebilir misiniz? En önemlisi, hiçbir zaman en büyük kârın peşinden koşmamaya, ne olursa olsun, her zaman sakin kalmaya karar vermiştim. Artık bin ya da iki bin ruble kazandıktan sonra, herhalde elimde olmayarak ufak tefek şeylerin ticaretini yapmaktan, sokak karaborsacılığı yapmaktan elbette vazgeçecektim. Borsa, hisse senetleri, bankerlik ve bunlarla ilgili bütün başka konular hakkında henüz pek az bilgim vardı. Ama buna karşılık kendi beş parmağım kadar iyi bildiğim bir şey vardı ki o da şuydu: Bütün bu borsa oyunlarını ve bankerliği, zamanı gelince başkalarından çok daha iyi öğreneceğim. Üstelik bu bilgiyi son derece basit bir şekilde edinmiş olacağım. Çünkü zaten olayların doğal akışı içinde, nasıl olsa buna sıra gelecek. Bunu öğrenmek için o kadar fazla akıl mı gerekiyor yani? Hz. Süleyman'ın bilgeliği mi gerekiyor bu işte? İnsanda her şeyden önce karakter olmalı, o kadar! Beceriklilik, kolay kavrama, bilgi, nasıl olsa sonradan, kendiliğinden kazanılacak şeyler. Yeter ki insanın "isteği" tükenmesin.

İşin en önemli yanı, hiçbir rizikoyu göze almamak. Bu ise, ancak sağlam karakterli bir insanın yapabileceği bir şey. Daha geçenlerde Petersburg'da, gözümün önünde, demiryolu tahvilleri satın almak isteyenlerden imza toplanmıştı. Tahvilleri almak için listeye adlarını yazdırmayı başaranlar pek çok para kazandı. Tahviller bir süre sonra yükseldi. Diyelim ki, adını listeye yazdırmaya zaman bulamayan ya da açgözlü olan biri, elimdeki tahvilleri görüyor ve onları kendisine şu kadar faizle satmamı istiyor. Bu durumda ne yapardım? Kesinlikle onları hemen satardım. Tabii benimle alay etmeye başlarlardı: "Biraz bekleseydiniz, on fazlasını alırdınız," derlerdi. "Orası öyle ama benim kârım daha sağlam, çünkü daha şimdiden cebimde. Sizin kârınız ise daha havalarda dolaşıyor," diyecektim onlara. "İnsan bu yöntemle çok büyük servet sahibi olamaz," derler. Özür dilerim, işte bu noktada yanılıyorsunuz, bizim bütün Kokorev'lerin, Polyakov'ların, Gubonin'lerin* hatası da bu. Şu gerçeği öğrenmemiz gerekiyor: Servet sahi-

---

* Dönemin ünlü Rus işadamları. *-ed.*

bi olma konusunda, birikimde süreklilik ve azim, bir anlık çıkardan, o çıkar yüzde yüz oranında olsa bile, daha güçlü faktörlerdir!

Fransız Devrimi'nden kısa bir süre önce Paris'e, Law* adında biri gelmiş ve tek başına, aslında dâhice olan bir işe girişmiş. (Sonradan, tasarladığı proje feci bir başarısızlıkla sonuçlanmış gerçi.) Bütün Paris ayağa kalkmış; herkes Law'un çıkardığı tahvilleri, birbirini ite kaka kapışıyormuş. Kayıtların tutulduğu eve, bütün Paris'ten çuvaldan boşalır gibi durmadan para yağıyormuş. O kadar ki, sonunda ev de yetmez olmuş. Halk, sokakta itiş kakışmış. Çeşit çeşit unvanları olan, mali durumları değişik, çeşitli yaşta insanlar, mal mülk sahibi olanlar, soylular, soyluların çocukları, kontesler, markizler, sokak kadınları, hepsi kuduz bir köpeğin ısırdığı çılgın ve öfkeli bir kitle haline gelmiş. Unvanlar, önyargılar, yüksek soylar ve haysiyetler, hatta namus ve dürüst insan olarak sahip olunan soyadları bile hepsi, aynı çamurun içinde, ayaklar altında çiğneniyormuş. Herkes (kadınlar bile), birkaç tahvil alabilmek için her şeyini feda ediyormuş. Sonunda kayıt tutma işlemi sokakta yapılmaya başlanmış. Ama sokakta yazı yazacak yer yokmuş. Bunun üzerine bir kamburdan masa yerine kamburunun kullanılmasına, kayıtların onun üzerinde tutulmasına izin vermesini istemişler. Kambur razı olmuş. Artık nasıl bir fiyata razı olduğu tahmin edilebilir! Bir süre sonra (çok kısa bir süre), herkes iflas etmiş, her şey mahvolmuş, proje olduğu gibi reddedilmiş ve tahviller beş para etmez olmuş. Bu durumda kim kazançlı çıktı dersiniz? Sadece o kambur! Çünkü kambur tahvil almamış, nakit olarak *Louis d'or*'lar yani Fransız altınları almış. İşte ben de o anlattığım kambur gibiyim! Yemek yemeden durmak ve kuruş kuruş biriktirmek şartıyla yetmiş iki rubleye sahip olmaya gücüm yetti ya, herkesi saran, en ateşli, en civcivli anlarda da ileri atılmamak ve sağlam parayı daha büyük servetlere tercih etmeye de gücüm yeter elbet. Ben sadece önemsiz konularda cimrilik ederim, büyük, önemli şeylerde etmem! Önemsiz şeylerde biraz sabır göstermeye iradem sık sık yetmemiştir. Hatta zihnimde "ülkümü" tasarladıktan sonra bile böyle olmuştur bu. Ama önemli, büyük bir iş için sabrım her zaman yetecektir. Sabahları, annem, ben işe gitmeden önce soğumuş kahve

* John Law (1671-1729): İskoç finansçı. *-ed.*

getirdiği zaman öfkelenir, ona karşı kabalık ederdim. Oysa tam bir ay sadece ekmek yiyip su içerek yaşayan gene bendim, başkası değil!

Sözün kısası, servet sahibi olmamak, daha doğrusu nasıl servet edinebileceğimi öğrenmemek, benim için doğaya aykırı bir şey olurdu. Hiç ara vermeden ve hep aynı miktarda para biriktirmek, sürekli olarak her şeye inceden inceye dikkat etmek, aklı başında olmak, kendini tutmak, ölçülü davranmak ve gittikçe artan bir enerji göstermek şartıyla, tekrar ediyorum, milyoner olmamak imkânsız bir şeydir! O fakir, paralarını nasıl biriktirmişti? Karakterinde fanatizme varan bir sebat ve azim sayesinde değil mi? Ben o fakirden daha mı kötüyüm yani? (Diyelim ki, sonunda hiçbir şey elde etmeyeceğim, varsın hesabım yanlış olsun. İflas etsem de, mahvolsam da gene bu yolda yürüyeceğim! Bu yolda yürüyeceğim, çünkü benim istediğim bu.) İşte daha Moskova'dayken kendi kendime bunları söylüyordum.

"Ülkü" filan şöyle dursun, bana bu düşüncelerde en küçük bir yenilik bile yok diyebilirler. Bense artık son olarak, bu anlattıklarımda sayısız düşüncenin ve pek çok yeniliğin bulunduğunu söylüyorum.

İleri sürülecek bütün karşı çıkışların ne kadar bildik ve basit şeyler olacağını, hatta "ülkümü" açıklarken ne kadar basit görüneceğini tahmin ediyordum: Yani ne söyledim ben şimdi? Söylemek istediklerimin yüzde birini bile söyleyemedim! Hissediyorum ki, anlattıklarım tamamen önemsiz, kaba, üstünkörü, hatta yaşımdan beklenmeyen, benden daha küçük birinin kaleminden çıkmış gibi oldu.

III

GERİYE, "Niçin?", "Neden?", "Ahlaka uygun mu, değil mi?" falan filan gibi sorular kalıyor. Bu sorulara yanıt vermeyi vadetmiştim. Okuyucumu hemen hayal kırıklığına uğratacağım için üzülüyorum. Aslında hem üzülüyor hem de seviniyorum. Ülküme ulaşmak için yöneldiğim amaçlar arasında "öç alma" gibi bir duygunun bulunmadığını, Byronvari hiçbir düşüncenin yer almadığını herkes bilsin. Ne lanet, ne yetim kalmış olmaktan ötürü yakınma, ne de evlilik dışı doğmuş olmaktan ötürü gözyaşı vardır benim ülkümde. Bu tür hiçbir şey yok, hiçbir şey! Sözün kısası, bu yazıların romantik bir hanımefendinin eline düşseydi, kadıncağız hemen suratını asardı.

"Ülkümün" yöneldiği tek amaç yalnızlıktır. "İyi ama insan yalnızlığa acele etmeden, uğraşıp didinmeden de erişebilir. Bunun için bir Rothschild olmaya neden gerek olsun?" denilebilir.

Buna: "Çünkü benim yalnızlıktan başka bir şeye, güce, nüfuza da ihtiyacım var da ondan!" diye yanıt verebilirim.

Önce şunu söyleyeyim: Belki okuyucum itiraflarımın bu kadar açık olması karşısında dehşete düşerek, saf saf, "Nasıl oluyor da bunları yazanın yüzü kızarmıyor?" diye sorabilir. Buna yanıtım şu olur: "Ben bunları yayınlamak için yazmıyorum." Bu yazıları okuyacak insan belki ancak on yıl sonra çıkacaktır. O zaman da her şey önemini o kadar yitirmiş olacak ki, artık yüzümün kızarması için ortada hiçbir neden kalmamış olacak. Onun için bu yazılarda bazen okuyucuma hitap ediyorsam, bu sadece bir teknik sorunundan ileri geliyor. Okuyucu sadece hayalimde var olan bir kişidir benim için.

Hayır, ülkümün içimde doğmasına yol açan şey, ne Tuşar'ın pansiyonunda çocukların benimle alay etmelerine yol açan evlilik dışı bir çocuk oluşum, ne üzüntüyle geçen çocukluk yıllarım, ne öç alma isteği, ne de isyan etme hakkıdır. Her şey sadece karakterimin böyle olmasından ileri gelmiştir. Öyle sanıyorum ki daha on iki yaşındayken, yani içimde doğru dürüst bir bilinç uyandığı çağda, insanları sevmemeye başlamıştım. Buna sevmemek de diyemem; daha doğrusu, insanların varlığı bana garip bir biçimde ağır geliyordu. Bazen, tek başına kaldığım tertemiz anlarda, yakınlarıma bile her şeyi olduğu gibi açıklayamadığım, bunu pekâlâ yapabileceğim halde istemediğim, kendimi nedense tuttuğum, hep güvensiz, dertli ve içine kapalı olduğum için, yüreğimde derin bir hüzün duyardım. Başka bir şey söyleyeyim, kendimde bir özellik daha fark ettim. Bu hemen hemen, çocukluğumdan bu yana olan bir özelliktir. Aşırı denecek kadar sık olarak, suçlamalarda bulunuyordum; başkalarını suçlamak için, içimde hep aşırı bir eğilim duyuyordum. Ama bu eğilimimin ardından hemen zihnimde bir başka düşünce, artık bana çok ağır gelen başka bir düşünce uyanıyordu. 'Yoksa bütün bunların suçlusu onların yerine ben miyim?' diye düşünüyordum. Kendimi boşu boşuna ne kadar suçlamışımdır! İşte bu gibi sorunları çözmek zorunda kalmamak için doğal olarak yalnızlık arıyordum. Ayrıca insanlarla birlikteyken, yani onların yanında, hiçbir şey bu-

lamıyordum; ne kadar uğraşsam, didinsem de hiçbir derdime çare bulamıyordum ki buna sahiden çok gayret etmiştim. Her neyse, bütün yaşıtlarım, bütün arkadaşlarım, çevremdekilerin hepsi, düşünce bakımından benden çok daha aşağı düzeydeydi. Bunun bir tek istisnasını anımsamıyorum. Evet, somurtkanımdır, durmadan kendi içime kapanır, insanlardan kaçarım, sık sık içimde toplumdan tamamen çıkma isteğini duyarım ama gene de insanlara iyilik ederim. Oysa çoğu zaman insanlara iyilik etmek için en küçük bir neden görmüyorum ortada. Hem insanlar kendileri uğruna bu kadar uğraşmaya değecek derecede iyi değildir. Ne diye bana içtenlikle ve açık yüreklilikle yaklaşıyorlar ve ben niçin ille de ilk adımı atıp, kendiliğimden onlara sokulmak zorunda oluyorum? İşte kendi kendime sorduğum şey buydu. Ben iyilik bilen bir varlığım ve bunu daha şimdiden yüzlerce budalalık ederek kanıtlamış bulunuyorum. Biri bana açık yüreklilikle gelse, ben de ona hemen o anda aynı açık yüreklilikle karşılık verir, onu sevmeye başlardım. Evet, böyle yapıyordum, ama herkes hemen beni aldatıyor, alay ederek benden kaçıp, içlerine kapanıyorlardı. Hepsinin arasında en açık yüreklisi bana çocukluğumda çok dayak atmış olan Lambert'ti. Ama o da sadece gizlisi saklısı bulunmayan alçağın, serserinin biriydi; hem onun açık yürekliliği sadece budalalığından ileri geliyordu. İşte Petersburg'a geldiğim zaman düşüncelerim böyleydi.

O gün Dergaçov'un evinden çıktığımda (hangi şeytan dürttü de beni oraya girmeye sürükledi, bilmiyorum) Vasin'e yaklaşmış, içimden taşan büyük heyecanın etkisi altında onu göklere çıkarmıştım. Peki, sonra ne olmuştu? Daha o günün akşamı, onu çok daha az sevdiğimi hissetmeye başlamıştım. Bu neden olmuştu? Çünkü onu böyle göklere çıkarmakla, Vasin'in karşısında kendimi alçaltmış oluyordum. Oysa dışarıdan bakılırsa tam tersi görünüyor. Kendi aleyhinde olsa bile, bir başka insanı göklere çıkaracak kadar hak tanıyan ve cömert olan bir insan, kişisel değer bakımından başka her insandan daha üstündür. Peki, ne oluyordu? Bunun böyle olduğunu anladığım halde, gene de Vasin'i daha az seviyordum işte. Şimdi özellikle okuyucunun bildiği bir örnek veriyorum. Kraft'ı bile beni kendi eliyle o eve soktuğu için, içimde acı ve tatsız bir duygu ile anımsıyordum. Ertesi gün oluncaya kadar, yani Kraft hakkında her şey tamamen or-

taya çıkıp artık ona kızmanın yersiz olduğu ana kadar, hep aynı duyguyu beslemiştim. Daha jimnazyumun en küçük sınıfındayken bile, arkadaşlarımdan biri beni derslerde verdiği zekice yanıtlarla ya da fiziki güç bakımından geride bıraktı mı, hemen onunla ahbaplığımı kesiyor, hatta onunla konuşmamaya başlıyordum. Bunu ondan nefret ettiğim ya da başarısızlığa uğramasını istediğim için yapmıyordum. Sadece ondan uzaklaşıveriyordum, çünkü karakterim öyleydi.

Evet, ömrüm boyunca güç sahibi olmaya ve yalnız kalmaya susamıştım. Bu hayal, içimde öyle bir yaşta yer etmişti ki, o sırada zihnimin içinde neler döndüğünü fark edebilen her insan, gözümün içine baka baka kesinlikle gülerdi. İşte bunun için, her şeyi gizlemekten bu kadar hoşlanıyordum. Evet, var gücümle hayal kuruyordum; o kadar ki bazen konuşmaya bile zaman kalmıyordu. Bu tutumumdan ötürü insanlardan hoşlanmadığım sonucunu çıkarmışlardı; dalgınlığım yüzünden ise hakkımda daha da kötü düşünceler ileri sürüyorlardı ama yanaklarımın pembe olması bunun tam aksini kanıtlıyordu.

Özellikle uykuya yatıp üzerime yorganı çektikten sonra, yani tam anlamıyla yapayalnız kaldığım zamanlarda mutlu oluyordum. O zaman çevremde dolaşıp duran insanlardan uzak, onların en küçük gürültüsünü bile duymadan, yaşamı bambaşka bir yönde, kendi kendime yeniden kuruyordum. O "ülküyü" buluncaya kadar, hep coşkun hayaller içinde yaşamışımdır. Onu bulduktan sonra ise, bütün hayallerim birden anlamlı, akıllıca şeyler haline geldi ve romanlarda rastlanan hayali görüntülerden sıyrılarak gerçeğin akla uygun biçimine dökülüverdi.

Her şey bir tek amaçta birleşmişti. Bununla birlikte, o hayallerim de pek o kadar saçma şeyler değildi doğrusu, yalnız sayıları öyle çoktu ki, yüzlere, binlere varıyordu! Ama aralarında çok sevdiklerim de vardı... Hoş, şimdi bunları burada anlatacak değilim ya!

Güçlü olmak! Eminim ki birçokları, benim gibi "bayağı bir varlığın" güç kazanmaya yeltendiğini öğrense, bunu çok gülünç bir şey sayardı. Ama şimdi daha da şaşırtıcı bir şey söyleyeceğim: Bana öyle geliyor ki, hayallere dalmaya başladığım ilk zamanlardan, yani neredeyse daha çocukluk yıllarımdan itibaren, yaşamın bütün dönemlerinde kendimi, her zaman, en ön planda düşünmeden rahat edememişimdir. Şu garip itirafı da eklemek isterim:

Bu halim, galiba hâlâ sürüp gidiyor. Bununla birlikte, şunu da söyleyeyim ki, bundan ötürü özür dilemeye niyetim yok.

Zaten "ülkümün" temelindeki düşünce, ona güç kazandıran şey de bu. Bence para hiçbir değeri olmayan en önemsiz varlığı bile en *ön plana* ulaştıran tek çaredir. Belki de aslında bayağı bir varlık değilim, ama sözgelimi aynaya baktığım zaman dış görünüşümün bana zarar verdiğini anlıyorum, çünkü yüzümün bayağı bir görünüşü var. Ama Rothschild kadar zengin olsaydım, yüzüm kimin umurunda olurdu? O zaman bir ıslık çaldım mı binlerce kadın, bütün güzellikleriyle koşup yanıma gelmez miydi? Hatta eminim ki, sonunda beni tam anlamıyla içtenlikle, yakışıklı bir adam olarak kabul etmeye de başlayacaklardı. Belki zekiyim de. Ama diyelim ki, benim alnım yedi karış, toplumda karşıma kesinlikle alnı sekiz karış olan biri çıkacaktır, işte o zaman mahvoldum gitti. Ama Rothschild olsaydım, o alnı sekiz karışlık adamın benim yanımda esamisi okunur muydu? Yanımda söz bile söyletmezlerdi o adama! Belki ince sözler savurmaya yetenekli bir insanım, ama benimle Talleyrand ya da Piron* kıyaslandı mı tabi gölgede kalırım. Öyleyken biraz olsun Rothschild gibi olsam acaba Piron'un hatta belki de Talleyrand'ın adı mı kalırdı yanımda? Tabii, para ezen, baskı yapan bir güçtür ama aynı zamanda en yüksek seviyede eşitliği sağlayan bir şeydir ve ona asıl gücünü veren budur. Para bütün eşitsizlikleri ortadan kaldırır. Bu konuda daha Moskova'da karara varmıştım.

Tabii ileri sürdüğüm bu düşüncede, siz sadece haddini bilmezlik, zora dayanan bir baskı ve hiçbir değeri olmayan bir varlığın, büyük yetenekleri olan insanlara üstün gelmesi gibi şeyler görürsünüz. Kabul ederim ki, bu düşüncem küstahça bir düşünce. (Hoş, bu yüzden insana tatlı geliyor ya!) Ama zararı yok. Ne sanıyorsunuz? Ben güç sahibi olmayı kesinlikle başkalarını ezmek, öç almak için mi istiyordum? Asıl sorun da bu zaten. Bayağı insanlar para sahibi olunca, gerçekten öyle yapar. Hatta eminim ki, kendilerini bu kadar gökle-

* Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838), ünlü Fransız diplomat ve devlet adamı. Hırslı, akıllı ve son derece esprili bir adamdı.
Alexis Piron (1689-1773), Fransız şair ve hiciv ustası. Fransız Akademisine kabul edilmeyen Piron'un mezartaşında şu ünlü dizeleri yazılıdır: *Ci-gît Piron, qui ne fut rien, /Pas même académicien.* (Burada hiçbir şey olmayan Piron yatıyor / akademisyen bile değil.) *-ed.*

re çıkaran o binlerce yetenekli ve akıllı geçinen kişi günün birinde, üzerlerine Rothschild'lerin milyonları yağacak olsa, dayanamaz, en bayağı insanlar gibi davranır, üstelik diğerlerinin başını herkesten fazla ezerdi! Benim amacım ise bu değil. Ben paradan korkmam, para beni ezmez, başkalarını ezmeye de zorlayamaz.

Benim paraya ihtiyacım yok, daha doğrusu, benim ihtiyaç duyduğum para değil, hatta başkalarına baskı yapacak bir güç de aramıyorum; benim istediğim ancak gücü olanın elde edebileceği, gücü olmayan kişinin ise hiçbir zaman elde edemeyeceği şeylerdir. Bu da yalnızlık ve sakin sakin kendi gücünün bilincine varma olanağıdır. İşte bütün dünyanın elde etmek için bu kadar uğraşıp didindiği özgürlüğün en net tanımı budur! Özgürlük! İşte sonunda o yüce sözü yazabildim... Evet, harika, güzel bir şeydir. Madem elimde güç var, gönlüm rahat! Jüpiter'in silahı yıldırımlardır, ama öyleyken o ne yapıyor, rahat duruyor. Gök gürültüsünü uğuldattığı sık sık işitilmez; öyle ki aptal biri Jüpiter'in uykuda olduğunu sanır. Oysa Jüpiter'in yerine bir edebiyatçıyı ya da bir köylü kadınını oturtun bakın, gök nasıl gürlüyor!

'Elimde güç olsa, onu kullanmaya hiç ihtiyacım olmaz,' diye düşünüyordum. İnanın, güçlü de olsam kendi isteğimle, her yerde en arka sıraya geçerdim. Rothschild olsaydım, sırtımda eski püskü bir palto, elimde şemsiyeyle dolaşırdım. İnsanların beni itip kakmasına, hatta arabalar beni ezmesin diye çamurda zıplaya zıplaya oradan oraya koşmaya da aldırmazdım. Rothschild olduğumu bilmem daha doğrusu bunun bilincine varmış olmam, oradan oraya koştuğum sırada bana neşe bile verirdi. Bilirdim ki, evimde dünyada başka hiç kimsenin evinde olmayan yemeklerle, dünyanın en iyi aşçısı var. Bunu bilmem bile yetecekti bana. Bir parça ekmek, bir parça jambon yerdim, gene de bilincim sayesinde doymuş olurdum. Şimdi bile öyle düşünüyorum.

Soylulara ben sokulmayacağım, onlar bana sokulmaya çalışacak; kadınların peşinden koşmayacağım, onlar akan bir su gibi bana gelecek ve bir kadının bir erkeğe teklif edebileceği her şeyi teklif edecekler. "Bayağı kadınlar" bana para için koşacak, zeki kadınlar ise, garip, gururlu, içine kapalı ve her şeye tamamen kayıtsız olan bir varlığı merak ettikleri için gelecek, beni çekici bulacaklar. Ama ben

bu kadınlara da, soylu olanlara da aynı biçimde davranacağım, hatta belki onlara para bile vereceğim. Yalnız onlardan hiçbir şey almaya niyetim yok. Merak, tutku uyandırır. Belki böylece ben de onların içinde bir tutku uyandırırım. Ama inanın, hiçbiri benden hiçbir şey alamadan, sadece ellerinde hediyelerle ayrılacaktır. Böylece, sonradan onlar için iki kat daha merak uyandıran bir varlık olacağım, o kadar.

...Bu kadarı yeter bana,
Bunu bilmek yeter bana.*

Ne gariptir, bu tablo (bu gerçek tablo), daha on yedi yaşımdan bu yana beni büyülemiştir.

Ben hiç kimseyi ezmek, kimseye işkence etmek istemiyorum ve bunu yapmayacağım; ama biliyorum ki, elimde güç olsaydı ve falanca adamı mahvetmek isteseydim, düşmanım olan bu adamı mahvetmeme hiç kimse engel olmaz, aksine herkes bu işte bana yardım ederdi! Tekrar ediyorum, bunu bilmek bile benim için yeterli. Kimseden öç almaya da kalkışmazdım. Zaten James Rothschild'in nasıl olup da baron olmaya razı olduğuna her zaman şaşmışımdır! Neden, ne diye kabul etti bunu? Zaten dünyada herkesten daha üstün durumdaydı. 'Varsın, ikimiz de durak yerinde arabalarımızı beklerken, o haddini bilmeyen general bana hakaret etsin, ne ziyanı var? Kim olduğumu bilse, herhalde o gösterişsiz arabanın atlarını kendi eliyle koşmak için davranır ve o gösterişsiz paytonuma beni kendi eliyle bindirmek için dışarıya fırlardı!' diye düşünürdüm. Yazdıklarına göre, Avrupa'da yabancı bir kont ya da baron, Viyana'da bir demiryolu istasyonunda, herkesin içinde, oranın bankerlerinden birinin ayaklarına ayakkabılarını giydirmiş. Öbürü de o kadar aşağı insanmış ki, buna razı olmuş. Ah, varsın, varsın o korkunç güzel (güzeller arasında gerçekten böyleleri, yani korkunç olanları vardır) yani o gösterişli ve dillere destan soylu kadının kızı bir vapurda ya da herhangi bir başka yerde bana rastlayınca, "Bu elinde kitap (ya da gazete) bulunan gösterişsiz ve ağzı tükürük saçan adam ne cesaretle yanıma oturmuş?" diye bana yan gözle baktıktan sonra, burnunu havaya dikerek yanımdan uzaklaşsın,

---

* Aleksandr Puşkin'in (1799-1837) *Cimri Şövalye*'sinden alınmıştır. *-ed.*

ne çıkar? O yanında oturanın kim olduğunu bir bilse kim bilir neler olur! Tabii bunu er geç öğrenecektir; öğrenecektir ve o zaman kendiliğinden uysal, çekingen, şefkatli bir tavırla yanıma oturacak, gözleriyle gözlerimi arayacak, kendisine gülümsüyorum diye sevinecektir... Bile bile önceden bu tabloları çiziyorum ki, düşüncem daha belirgin biçimde ortaya çıksın, ama bu tablolar solgun, hatta belki de bayağı şeyler. Her şeyin doğru olup olmadığını ancak gerçekler gösterebilir.

Denilebilir ki, bu şekilde yaşamak budalaca bir şeydir. İnsan bunca servet sahibi olduktan sonra neden bir köşkü, kapısı herkese açık bir evi olmasın? Neden evinde toplantılar yapmasın? Niçin başkalarına etki yapacak yollara başvurmasın, neden evlenmesin? İyi ama o zaman Rothschild olduğu nasıl belli olacaktı? Bunları yapsa başkalarından farkı kalmaz, herkes gibi olurdu. Böyle davranırsam "ülkümün" bütün güzelliği, ahlak açısından bütün gücü yok olur. Çocukken Puşkin'in *Cimri Şövalye*'sindeki monoloğu ezberlemiştim. Puşkin, içindeki düşünce bakımından bundan daha üstün bir eser vermemiştir. Bugün bile aynı düşüncedeyim.

Bana küçümseyen bir tavırla: "İyi ama doğrusu ülkünüz pek bayağı bir şeymiş. Paradan, servetten başka bir şey düşünmüyorsunuz! Toplum yararına çalışmak, insanlık uğruna atılımlarda bulunmak sizin bu düşüncelerinizle bağdaşır mı?" diyebilirler.

Ama servetimi nasıl kullanacağımı kim bilebilir? Sayısız Yahudinin elinde, sayısız zararlı ve kirli elde bulunan bütün bu milyonların, aklı başında, benliğine hâkim olmasını bilen, sağlam karakterli ve dünyayı keskin bir bakışla inceleyen bir çilekeşin elinde toplanması neden ahlaka aykırı bir şey olsun? Hem ilerisiyle ilgili olan bütün bu hayallerin, bu tahminlerin hepsi henüz roman gibi; bu bakımdan, belki de bunları boşuna yazıyorum. Keşke zihnimde oldukları gibi kalsaydılar! Biliyorum, belki bu satırları hiç kimse okumayacak. Biri okusa belki de Rothschild'in milyonlarının yüküne dayanamayacağımı düşünür. Kim bilir? Beni ağırlıkları altında ezeceklerinden ötürü değil, bambaşka bir anlamda, tamamen ters bir anlamda söylüyorum bunu. Hayal kurarken kaç kez, 'İleride öyle bir an gelecek ki, bilincim aşırı derecede tatmin edilmiş olacak, o zaman sahip olduğum güç bile bana az görünecek,' diye düşünmüşümdür. O zaman can sıkıntısından değil, hiçbir amaç sahibi olmamaktan ileri gelen

bir üzüntüden de değil, sadece her şeye kayıtsız kalarak çok daha fazlasını isteyeceğimden ötürü, bütün o milyonlarımı insanlara bağışlarım, kim bilir? Varsın toplum bütün servetimi istediği gibi paylaşsın! Bense tekrar değersiz insanların arasına katılıp ortadan kaybolacağım! Hatta belki de sonunda gemide ölen o fakir gibi olacağım. Yalnız aramızda bir tek fark olacak: Benim gömleğimin astarına dikili hiçbir şey bulamayacaklar! Bir zamanlar elimde milyonların bulunmuş olduğunu ve bunları gereksiz bir çöpmüş gibi çamurlara atmış olduğumu düşünmek bile, beni bulunduğum o çölde bir kuzgun gibi besleyecektir.* Şimdi bile öyle düşünmeye hazırım. Evet, "ülküm" bir kaledir, her zaman her olayda başka insanlardan uzaklaşıp bu kaleye kapanabilirim. Hatta gemide ölen bir fakir olsam bile. İşte benim şiirim bu! Şunu da bilin ki, benim o kusurlu irademin tümüne ihtiyacım varsa, bu ihtiyaç, sadece ve sadece bana güç kazandıran her şeyden ileri geliyor.

Kuşkusuz bana karşı çıkarak bunun artık tamamen hayal olduğuna, o milyonlar elime geçse bile onlardan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğini ve hiçbir zaman kendimi Saratov'daki o fakirin durumuna düşürmeyeceğimi söyleyeceklerdir. Gerçekten belki de vazgeçmem, kim bilir? Ben sadece düşüncemin ana çizgisini, "ülkümü" belirtmiş oluyorum. Ama şimdi artık ciddi olarak şunu eklemek istiyorum: Para biriktire biriktire sonunda Rothschild'in servetine eşit bir servete kavuşsam, belki de gerçekten hepsini topluma bağışlarım. (Bununla birlikte kabul etmeli ki, Rothschild'in servetini gösteren sayıya ulaşmadan önce bunu yapmam herhalde çok zor olur.) Hem de servetimin yalnız yarısını verecek değilim. Çünkü öyle bir şey yapacak olsam, sadece adice bir davranışta bulunmuş, sadece olduğumdan iki kat daha fakirleşmiş olacağım, o kadar. Oysa ben bunu yapacak yerde hepsini, evet son meteliğime kadar hepsini vereceğim. Çünkü bunu yaptıktan sonra fakir düşünce, birden Rothschild'den iki kat daha zengin olacağım! Bunu anlamayanlar çıkarsa artık suç bende değil; sözlerimin ne anlama geldiğini açıklayacak değilim.

İnsanlar, "Kendi benliğine eziyet etmek, değersizliğin, güçsüzlüğün şiirli sembolüdür! Yeteneksizlerin ve orta tip insanların zafe-

* "Seni beslemeleri için kuzgunlara emir verdim." Krallar I, 17:4-6. *-ed.*

ri, kendi benliğine eziyettir," der. Kabul ediyorum, bir bakıma gerçekten yeteneksizliğin ve orta tip insan olmanın zaferidir bu. Ama güçsüzlüğün zaferi olduğunu hiç sanmıyorum. Hayalimde canlandırmaktan çok hoşlandığım bir sahne var. Gerçekten hiçbir yeteneği olmayan orta tip bir varlık, bütün dünyanın karşısına çıkıyor ve ona gülümseyerek şöyle diyor: "Siz Galilei'ler, siz Kopernik'ler, siz Büyük Karl'lar, siz Napolyon'lar, siz Puşkin'ler ve Shakespeare'ler, siz mareşaller ve feldmareşaller bakın, ben yeteneksizliğin, kanunsuzluğun bir örneğiyim, ama gene de sizden üstünüm. Çünkü benim durumumu siz kendiniz kabul ettiniz, bana boyun eğdiniz." İtiraf ediyorum. Bu hayalimde o kadar ileri gidiyordum ki, sonunda tahsili bile hor görmeye başlamıştım. Hayalimdeki o insan pis ve cahil biri olsa, daha da hoş olacakmış gibi geliyordu bana. Bu abartılmış hayal daha o zamanlar, jimnazyumun yedinci sınıfında, derslerdeki başarımı bile etkilemiştir. Aslında "ülküme" tutkuyla bağlı olduğumdan ötürü daha da güzellik kazanıyor gibiydi. Şimdi bu konuda düşüncemi değiştirdim; tahsil "ülkümün" gerçekleşmesine engel olmaz.

Baylar, yoksa düşüncenin özgür olması (bu özgürlük son derece az olsa bile), size bu kadar ağır mı geliyor? Güzel bir ülküsü olan insan mutludur, ülküsü yanlış temellere dayansa da öyledir! Ama ben "ülkümün" doğru olduğuna inanıyorum. Yalnız onu gerektiği gibi anlatmasını bilemedim, beceriksizlik ettim. Çok basit bir anlatımla giriştim işe, bu yaptığım alfabeden başlamak gibi bir şeydi. Tabii on yıl sonra olsaydı, daha iyi anlatırdım. Bu anlattıklarımı ise anılarım arasında bulunsun diye saklayacağım.

IV

"ÜLKÜMÜ" anlatmayı bitirdim. Anlattıklarım bayağı ve çok basitse ve sadece yüzeyde kalmışsam suç bende; "ülkümde" değil. Daha önce de belirttiğim gibi, en basit düşünceler, bütün öteki düşüncelerden daha zor anlaşılır. Şimdi şunu eklemek istiyorum, en basit düşünceler aynı zamanda açıklanması daha zor olan düşüncelerdir. Kaldı ki ben "ülkümü" şimdilik sadece eski haliyle anlattım. Düşünceler alanında geçerli olan ve tersine işleyen bir kural vardır: Bayağı ve bir çırpıda açıklanan düşünceler, olağanüstü bir hızla kav-

ranılır. Hem de bunları kesinlikle halkın bütünü yani sokak adamlarının hepsi kavrar. Yalnız bu kadar da değil; bunlar en üstün ve en dâhice düşünceler olarak kabul edilir ama bu ancak, söz konusu düşüncelerin doğdukları gün geçerli olan bir şeydir. Ucuz şeyler dayanıklı olmaz. Çabuk kavrayış sadece kavranılanın bayağılığını belirten bir işarettir. Bismarck'ın ileri sürdüğü bir düşünce dâhilere özgü addedilmiş, Bismarck'ın kendisi de hemen dâhi oluvermişti! İşte bu hız, bu çabukluk kuşku uyandırır. Ben Bismarck'ın on yıl sonra ne hale geleceğini düşünüyorum. O zaman göreceğiz bakalım, ileri sürdüğü ülküden hatta belki de şansölyenin kendisinden geriye ne kalacak. Konumun dışında olan ve ülkümle hiçbir ilgisi bulunmayan, ona hiç uymayan düşünceleri tabii buraya arada bir kıyaslama yapılsın diye yazmıyorum; ileride anımsamak için yazıyorum. (Bu açıklama artık anlayışı pek kıt olan okuyucular için yapılmıştır.)

Şimdi "ülküm" ile ilgili olarak yazdıklarımı tamamen sona erdirmek için iki küçük öykü anlatacağım. Böylece, bundan böyle "ülküm", artık öykümün akışını aksatmayacak.

Yazın, temmuzda, Petersburg'a gitmeden iki ay önce ve artık özgürlüğüme tamamen kavuştuğum sıralarda, Maria İvanovna benden Troitsky Bahçesine gitmemi rica etmişti. Orada oturan, yaşı ilerlemiş bir kızı ziyaret edecektim. Bir iş için gidecektim ona. Oldukça önemsiz bir işti, o kadar önemsizdi ki burada ayrıntılarıyla anlatmaya bile değmez. Aynı gün, geri dönerken, vagonda çelimsiz bir genç gördüm. Pek kötü giyinmemişti ama üstü başı kirliydi. Yüzü sivilceli, teni de kirli esmer renkteydi. İster önemli, ister önemsiz olsun, her istasyonda trenden inip votka içmesiyle dikkati çekiyordu. Yolculuğun sonuna doğru, çevresinde neşeli bir grup toplanmıştı. Oldukça basit insanlardan meydana gelmiş bir gruptu bu. Aralarında bulunan ve kendisi de biraz sarhoş olan bir tüccar, özellikle genç adamın durmadan içtiği halde hâlâ ayık kalabilmesine hayranlık gösterip duruyordu. Bir başka genç de bu durumdan son derece memnundu. Çok aptal bir şeydi ve pek çok konuşuyordu. Alman gibi giyinmişti ve pis pis kokuyordu. Sonradan öğrendiğime göre, uşakmış. Bu genç, içip duran öbür gençle arkadaşlık etmeye başlamıştı. Trenin her duruşunda onu, "Şimdi votka içme sırası geldi," diyerek davet edip yerinden kaldırıyordu. Sonra ikisi sarmaş dolaş dışarı çıkıyordu. İçki içen genç hemen hemen hiç

konuşmuyor, bir tek söz söylemiyordu. Oysa onunla konuşmak için, yanına oturanların sayısı gittikçe artıyordu. Genç adam herkesi dinliyor, etrafa tükürük saçan hafif gülücükler dağıtıyor ya da durmadan kendi kendine gülümsüyor ve zaman zaman "Türlür-lü!" diye herkesi şaşırtan garip bir ses çıkarıyordu. Bu arada garip bir hareketle parmağını, yüzüne karikatür havası verecek biçimde burnunun altına tutuyordu. Tüccarı da, uşağı da, gencin çevresinde bulunanları da neşelendiren şey işte bu davranışıydı. Hepsi de son derece yüksek sesle ve kayıtsız tavırlarla gülüyordu. İnsanların bazen nelere güldükleri anlaşılamaz. Ben de yanlarına yaklaştım ve bilmiyorum neden, neredeyse o genç adamdan tıpkı onlar gibi hoşlanmaya başladığımı hissettim. Belki de onun herkesin kabul ettiği beylik görgü kurallarını böyle açıktan açığa çiğnemesi hoşuma gidiyordu. Aslında aptalın biri olduğunu anlayamamıştım. Her neyse, onunla hemen senlibenli oldum ve trenden inerken o günün akşamı saat dokuza doğru Tverskiy Bulvarına geleceğini öğrendim. Meğer eskiden üniversite öğrencisiymiş. O akşam bulvara gittim ve o genç bana şöyle bir şey öğretti: İkimiz birlikte bütün bulvarları dolaşıyor ve biraz geç olunca namuslu olduğu belli olan bir kadını gözümüze kestirerek etrafta kimsenin bulunmadığı bir zamanı kolluyor, sonra da hemen ona sarkıntılık etmeye başlıyorduk. Kadına bir tek söz söylemeden, birimiz bir yanına, öbürümüz öbür yanına geçiyor ve sanki onu hiç fark etmiyormuşuz gibi son derece sakin bir tavırla, kendi aramızda, en açık saçık şeylerden söz etmeye başlıyorduk. Her şeyi adlı adınca söylüyorduk. Hem de son derece kayıtsız bir tavırla. Sanki öyle yapmamız gerekiyormuş gibi çeşit çeşit aşağılıkları, pislikleri en ince ayrıntılarına varıncaya dek anlatmaya koyuluyorduk. En pis, en ahlaksız adam, en kirli hayallerinde bile o anlattığımız şeyleri zihninde canlandıramazdı. (Tabii bütün bu bilgileri daha okuldayken edinmiş, daha jimnazyuma bile başlamadan önce öğrenmiştim, ama bildiklerim sadece birtakım sözlerdi, işin pratiğini bilmiyordum.) Kadın fena halde korkuyor, oradan bir an önce uzaklaşmak için acele ediyor, bunun üzerine biz de adımlarımızı sıklaştırıyor ve aynı sözlere devam ediyorduk. Tabii kurbanımız için yapılacak hiçbir şey kalmıyordu. Bağıracak değildi ya! Çevrede tanık yokken ne yapabilirdi? Hem zaten gidip şikâyette bulunmak biraz garip olacaktı. Bu eğlencelerle sekiz gün kadar geçti. Anlamı-

yorum, bu iş nasıl hoşuma gidiyordu? Gerçi pek hoşlanmıyordum ya, laf olsun işte! Başlangıçta bunu günlük, beylik kuralların dışına çıkmış, orijinal bir şey olarak görüyordum. Hem zaten kadınlardan da nefret ediyordum. Bir ara o üniversite öğrencisine, Jean-Jacques Rousseau'nun delikanlılık çağındayken, gizli gizli bir köşeden çıkıp, vücudun örtülmesi gereken organlarını açıkta bırakarak, önünden geçecek kadınları beklemekten hoşlandığını itiraflarında açıklamış olduğunu anlattım.* Öğrenci benim bu sözlerime "türlür-lü" diyerek karşılık verdi. Son derece cahil olduğunu ve şaşılacak kadar az şeyle ilgilendiğini fark etmiştim. Onda bulacağımı sandığım ve başkalarından gizlediğini düşündüğüm hiçbir saklı ülküsü filan yoktu. Orijinallik yerine, insana sıkıntı veren bir tekdüzelik bulmuştum onda. Gün geçtikçe, ondan iyice hoşlanmamaya başlamıştım. Sonunda her şey birden, hiç beklenmedik biçimde sona erdi.

Bir keresinde, ortalık artık tamamen kararıktan sonra, bulvardan hızlı hızlı ve çekingen bir tavırla geçen bir genç kıza takılmıştık. Gencecikti. Belki ancak on altı yaşındaydı, belki de daha küçüktü. Çok temiz ve gösterişsiz biçimde giyinmişti. Belki de kendi emeğiyle geçinen biriydi ve işinden sonra evine, çocuklu, fakir, ihtiyar annesinin yanına dönüyordu. Her neyse, şimdi işi romantikliğe dökmenin sırası değil. Genç kız bir süre dinledi, gittikçe daha çok, daha çok acele ediyordu. Başını eğmiş, yüzünü tülün altında saklamıştı. Korkuyor, tir tir titriyordu. Ama sonunda birden durdu, yüzünü örten tülü açtı. Hiç de çirkin olmayan yüzü göründü. Anımsadığıma göre, ince bir yüzü vardı. Gözleri kıvılcımlar saçarak, bize, "Sizi alçaklar sizi!" diye bağırdı.

Belki de hemen orada ağlayacaktım, ama hiç beklenmedik bir şey oldu: Genç kız kolunu kaldırdığı gibi incecik küçük eliyle öğrencinin suratına öyle bir tokat indirdi ki, böylesini belki hiç kimse bu kadar beceriklilikle atmamıştır. Tokat öyle bir şaklamıştı ki! Arkadaşım küfrederek kızın üzerine atılacak oldu, ama onu tuttum. Kızcağız da o arada kaçınayı başardı. Baş başa kalınca, hemen kavgaya tutuştuk. Ona bütün bu süre içinde, kendisine karşı içimde biriken her

* Jean-Jacques Rousseau, *İtiraflar*, Üçüncü Kitap, çev. Reşat Nuri Güntekin, MEB Yayınları, 1991. *-ed.*

şeyi boşaltıverdim. Sadece zavallı, yeteneksiz ve aşağılık bir varlık olduğunu, onda hiçbir zaman en küçük bir ülkü kırıntısının bile bulunmadığını apaçık söyledim. O da bana küfretti (bir ara evlilik dışı bir çocuk olduğumu ona açıklamıştım), sonra birbirimizin yüzüne tükürerek ayrıldık. O günden sonra da bir daha onu görmedim. O akşam fena halde sıkıldım, ertesi günü sıkıntım pek o kadar fazla olmadı, üçüncü gün ise onu tamamen unuttum. Peki, ne oldu dersiniz? Gerçi o kızı bazen anımsıyordum, ama bu anmalar sadece bir rastlantı sonucu, o da yalnız bir an için oluyordu. Ama Petersburg'a geldikten iki hafta kadar sonra, durup dururken, o sahneyi bütün ayrıntılarıyla hatırladım. Hatırlar hatırlamaz da içimde öylesine bir utanç duydum ki, gözlerimden fışkıran utanç gözyaşları yanaklarımdan aşağı süzülmeye başladı. O akşam geç vakte kadar, hatta bütün gece kendimi üzdüm durdum. Şimdi de epey üzülüyorum ya. Bir türlü anlayamıyorum, insan nasıl olur da bu derece düşebilir ve en önemlisi bu olayı nasıl unutabilir, nasıl pişmanlık duymayabilirdi. Ancak şimdi işin aslını anlıyorum. Bütün suç ülkümdeydi. Çünkü insan, zihnini hiç değişmeyen, güçlü bir şeye taktı mı, onunla her şeyi unutacak derecede uğraşmaya başladı mı, bu dünyada olup biten her şeyden uzaklaşıp çöle gitmiş gibi oluyor. Ondan sonra artık olup biten her şey sadece yüzeyde oluyor, en önemli olan şeyin yanından geçip gidiyormuş gibi oluyor. Doğru dürüst izlenim bile edinemiyor insan. İşin en önemli yanı da şu: İnsan bu tutumunu kabul ettirmek için, her zaman bir bahane buluyor. Anneme bu süre içinde ne kadar çok eziyet ettim, kız kardeşimi ne kadar ayıplanacak durumlarda bıraktım. Öyleyken kendi kendime hep: 'Eh ne yapalım, benim bir "ülküm" var, geriye kalan şeylerin hepsi, sadece önemsiz birtakım ayrıntılar,' diyordum. Bana hakaretler savuruyor, bana acı çektiriyorlardı da hakarete uğramış olarak kendi içime kapanıyor, sonra da; 'Eh aşağılık da olsam, ne olur? İçimde "ülküm" var, onlar benim içimde böyle bir ülkünün bulunduğunu ne bilsin?' diyordum. "Ülküm" beni utanç içinde ve aşağılık bir varlık olsam bile, teselli ediyordu. Ama yaptığım bütün aşağılık davranışlar da ülkümün altında gizleniyordu. Ülküm her şeyi hafifletiyor, aynı zamanda her şeyi gözümden saklayacak biçimde örtüyordu. Ama her şeyi böyle bulanık biçimde anlamak, tabii ülküye zarar verebilir, artık gerisinden söz etmeyelim.

Şimdi başka bir öykü anlatayım.

Geçen yılın bir nisan günü, Maria İvanovna'nın isim günüydü. O akşam misafir geldi, gerçi pek kalabalık da yoktu. Birden içeriye soluk soluğa Agrafena girdi ve taşlıkta, mutfağın önüne bırakılmış bir bebeğin viyaklayıp durduğunu, ne yapacağını şaşırdığını söyledi. Bu haber herkesi heyecanlandırdı. Herkes dışarı çıktı ve orada küçük bir sepetin bulunduğunu gördü. Sepetin içinde üç ya da dört haftalık viyak viyak bağıran bir kız çocuğu vardı. Hemen sepeti alarak onu mutfağa götürdüm, sonra da içine katlanıp konulmuş yazılı kâğıdı buldum: "Sevgili yardımseverler, Arina adıyla vaftiz olmuş bu küçük kıza yürekten yardım edin. O ve ben sizi daima anarak, iyiliğiniz için gözyaşları dökerek, sizin için dua edeceğiz, isim gününüz kutlu olsun! İmza: Tanımadığınız insanlar." İşte bu sırada o kadar saygı beslediğim Nikolay Semyonoviç beni fena halde üzen bir şey yaptı. Çok ciddi bir tavır takınarak, küçük kızı hemen bir yetimhaneye göndermeye karar verdi. Çok üzüldüm. Kendileri çok tutumlu bir hayat yaşıyordu, ama çocukları yoktu ve Nikolay Semyonoviç bundan ötürü her zaman memnuniyet duyardı. Büyük bir dikkatle Arinoçka'yı sepetten çıkardım ve onu omuzlarından tutarak yukarı kaldırdım. Sepetten uzun süredir yıkanmamış bir süt çocuğundan yayılan kokuya benzer, genzi yakan keskin bir koku yayıldı. Nikolay Semyonoviç'le biraz tartıştıktan sonra, ona bu çocuğu büyütmeyi üzerime aldığımı bildirdim. Nikolay Semyonoviç, bütün o yumuşak başlılığına karşın, oldukça sert bir tavırla itiraz etmeye başladı ve sözlerini şakayla karışık bitirdi. Ama çocuğu bir bakımevine gönderme kararından dönmedi. Bununla birlikte iş gene benim istediğim gibi sonuçlandı: Aynı avluda ek bina olarak yapılmış bir başka evde çok yoksul bir marangoz oturuyordu. Artık yaşlanmıştı ve içkiciydi, ama henüz pek o kadar ihtiyar olmayan ve çok sağlıklı, gücü yerinde olan karısı, çocuğunu kısa bir süre önce kaybetmişti. Hem en önemlisi, sekiz yıllık meyvesiz bir evlilik hayatından sonra dünyaya gelen o çocuk da kızdı ve mutlu bir rastlantı ile onunda adı Arinoçka idi. "Mutlu bir rastlantı," diyorum. Çünkü biz orada, mutfakta tartışırken, bu kadın olup bitenleri işiterek çocuğu görmek için koşup gelmiş, adının Arinoçka olduğunu işitince de çok duygulanmıştı. Henüz sütü kesilmemişti, göğsünü açarak hemen çocuğa meme verdi. Kadına ille çocuğu evine götürsün diye ısrar

etmeye başladım. Ona her ay para vereceğini söylüyordum. Kadın, kocasının izin verip vermeyeceğini düşünerek korkuyordu, ama gene de çocuğu o gece için evine almaya razı oldu. Ertesi sabah, kocası ayda sekiz rubleye çocuğa bakmaya razı oldu. Ben de hemen orada ona ilk aylığını peşin olarak verdim. Adam bu parayı hemen içkiye verdi. Nikolay Semyonoviç gene garip garip gülümseyerek marangoza benim için kefil olmaya razı oldu ve paranın, yani ayda sekiz rublenin, benim tarafımdan zamanında verileceğini söyledi. Nikolay Semyonoviç'in içi rahat etsin diye, altmış rublemi onun eline teslim etmek istedim ama almadı. Tabii elimde para bulunduğunu biliyor, bana inanıyordu. Onun bu nazik davranışı ile bir an süren dargınlığımız ortadan kalkmış oldu. Maria İvanovna hiçbir şey söylemiyor, ama üzerime böyle bir sorumluluk alışıma şaşırıyordu. Gösterdikleri inceliğe özellikle değer vermiyordum. İkisi de davranışım karşısında, benimle şaka etmek gibi bir tutuma girmediler. Aksine işe tam gerektiği gibi, ciddi bir şekilde eğildiler. Her gün koşup Darya Radyanovna'nın yanına gidiyordum. Bazen günde üç defa gittiğim de oluyordu. Bir hafta sonra eline, kocasından gizli olarak, üç ruble daha sıkıştırdım. Sonra üç ruble daha harcayarak bir battaniye, kundak ve bebek yorganı aldım. Ama on gün sonra Arinoçka birden hastalandı. Hemen gidip doktor getirdim. Doktor reçeteye bir şeyler yazdı. Minimini yavruya, adamın berbat ilacıyla işkence ederek bütün gece uğraştık durduk. Ertesi gün, doktor artık işin işten geçtiğini söyledi ve yalvarışlarıma –hatta galiba azarlarıma– karşılık verirken kibar bir tavırla kaçamak yanıtlar verip, "Ben Tanrı değilim," dedi. Bebeğin dili, dudakları ve bütün ağzı beyaz, küçük benekler içindeydi ve çocuk aynı günün akşamı öldü. Ölürken kocaman kara gözlerini yüzüme dikmişti. Sanki artık olup bitenleri anlıyor gibiydi; ölü bebeğin fotoğrafını çekmek nereden aklıma geldi bilmiyorum, anlayamıyorum. Hem ne desem, o akşam ağlamak ne kelime, hüngür hüngür gözyaşı döktüğüme inanan olur mu? O güne kadar ağlamayı kendime hiç yedirememiştim. Ama o akşam, o kadar ağladım ki, Maria İvanovna beni teselli etmek zorunda kaldı. Ne onda ne de Nikolay Semyonoviç'te en küçük bir alay belirtisi vardı. Marangoz küçük bir tabut yaptı. Maria İvanovna tabutu incecik kırmalı bir kumaşla kapladı ve içine minimini güzel bir yastık koydu. Ben de çiçek alıp bebeğin üzerine serptim. İşte böyle, zavallı küçük

kır çiçeğimi alıp götürdüler. İnanırlar mı bilmem, onu bu gün dahi bir türlü unutamıyorum. Bununla birlikte, bütün bu olanlardan kısa bir süre sonra, hemen hemen beklenmedik bir anda meydana gelen bir olay, beni adamakıllı düşündürdü. Tabii Arinoçka, bana pek pahalıya mal olmuştu. Tabutu, cenaze töreni, doktoru, çiçekleri ve Darya Radyanovna'ya verdiğim parayla birlikte hepsi otuz ruble etmişti. Bu parayı Petersburg'dan giderken Versilov'un bana yolculuğum için gönderdiği kırk ruble ile eşyalarının satışından çıkan para bol bol karşılamıştı, bu bakımdan "sermayem" henüz dokunulmamış olarak duruyordu. Ama kendi kendime, 'Eğer böyle ikide bir kendi yolumdan sapacak olursam, pek uzağa gidemem,' diye düşündüm. O üniversite öğrencisiyle olan serüvenden şu sonuç çıkıyordu: Demek insan "ülküsüne" bütün izlenimler tamamen bulanık hale gelinceye kadar, hatta kendisi akıp giden gerçeğin dışında kalacak derecede kapılabiliyordu. Arinoçka olayındansa bunun tam tersi olan bir sonuç çıkıyordu; demek ki hiçbir "ülkü" bir insanı, (en azından beni) ezici bir olay karşısında durup, bir anda yıllardır çaba göstererek biriktirdiği ne varsa hepsini feda etmekten alıkoyacak güçte değildi. Her iki sonuç da doğruydu.

ALTINCI BÖLÜM



I

UMUTLARIM tam anlamıyla gerçekleşmemişti. Evdekileri yalnız bulmamıştım. Yanlarında Versilov yoktu, ama Tatyana Pavlovna annemin odasında oturuyordu. Ne de olsa, o da yabancı bir insandı. İçimdeki iyi duyguların yarısı bir anda silinivermişti. Bu gibi durumlarda ne kadar büyük bir çevikliğim vardır, ne kadar çabuk değişiveririm, şaşılacak şeydir. İyi duygularımı dağıtmak, yerine kötü duyguların gelmesini sağlamak için, bazen bir toz zerreciği ya da bir saman çöpü bile yeterli olur. Kötü duygularım ise, bunu üzülerek söyleyeyim, bu kadar çabuk dağılmaz. Oysa hiç de kin tutan bir insan değilimdir. İçeri girdiğim zaman bana, annem, Tatyana Pavlovna ile yaptığı oldukça hararetli konuşmayı hemen kesti gibi gelmişti. Kız kardeşim gelişimden ancak bir dakika kadar önce işinden eve dönmüş ve henüz o küçücük odasından çıkmamıştı.

Bu daire üç odalıydı. Genelde herkesin oturduğu ortadaki oda, daha doğrusu konuk odası, oldukça büyük ve oldukça derli topluydu. Odada kırmızı kumaşla kaplı yumuşak divanlar vardı. Hoş, kumaşları epey yıpranmıştı ya! (Versilov koltukların, divanların üzerine kılıf geçirilmesinden nefret ederdi.) Burada bir iki halı, birkaç masa, birkaç da gereksiz sehpa vardı. Versilov'un odası bu odanın sağındaydı. Daracık, sıkışık bir odacıktı; tek penceresi vardı, içinde de üzerinde hiç kullanılmayan birkaç kitapla, unutulmuş bir yığın kâğıt bulunan eski püskü bir yazı masası vardı. Masanın önünde ise en az onun kadar eskimiş, yıpranmış, yumuşak bir koltuk duruyordu. Koltuğun yaylarından biri kırılmış ve yukarıda bir açı meydana getirecek şekilde yukarı doğru fırlamıştı. Versilov, çoğu zaman vücuduna yay battığı için inleyerek küfrederdi. Aynı çalışma odasında Versilov için, yıpranmış, eski püskü bir divanın üzerine bir yatak hazırlanırdı. Versilov, çalışma

odasından nefret ederdi ve galiba bu odada hiçbir şey yapmaz, konuk odasında saatlerce boş boş oturmayı tercih ederdi. Konuk odasının solunda tıpatıp buna benzeyen bir başka oda vardı. Burada annemle kız kardeşim yatardı. Konuk odasına koridordan girilirdi. Koridorun sonunda ise mutfağın kapısı vardı. Aşçı kadın Lukerya orada oturur ve yemek yaptığı zaman, başkalarına hiç acımadan, bütün evi yanık yağ kokusu içinde bırakırdı. Bazen Versilov, bu mutfak kokusu yüzünden, hayatına da, kaderine de yüksek sesle lanetler savururdu; ben de yalnız bu bakımdan duygusunu tam olarak paylaşırdım, çünkü ben de bu tür kokulardan nefret ederim. Hoş, bu kokular odama girmiyordu. Ben yukarıda, tavan arasında, minicik bir odada kalıyordum ve oraya basamakları gıcır gıcır öten daracık bir merdivenden çıkardım. Odamda dikkati çeken başlıca özellikler şunlardı: Yarı yuvarlak bir pencere, son derece alçak bir tavan, bir de damalı kumaşla kaplı divan. Lukerya geceleri bu divanın üzerine benim için bir çarşaf yayar, bir de yastık koyardı. Geriye eşya olarak ince tahtadan yapılmış son derece basit bir masa ile delinmiş bir hasır iskemle kalıyordu.

Her şeye karşın, evimizde, bir zamanlar sahip olduğumuz konforlu hayatın belirtileri hâlâ sezilirdi. Sözgelimi konuk odasında oldukça güzel porselen bir gaz lambası vardı, duvarda ise *Dresden Madonnası*'nın çok güzel, büyük bir gravürü, tam karşısındaki öbür duvarda da Floransa'daki katedralin tunçtan yapılmış kapısının, kocaman ve pahalı bir fotoğrafı asılıydı. Aynı odada, köşede, ailemize ait eski tasvirlerle dolu büyük bir pano göze çarpıyordu. Bu tasvirlerden birinin üzerinde, daha doğrusu bütün azizleri bir arada gösteren tasvirde, altın suyuna batırılmış uzun, gümüş bir örtü vardı. İşte rehine vermek istedikleri kutsal örtü buydu. Bir başka tasvirin üstündeki (bu da, Hz. Meryem'in tasviri idi) kadife örtü ise inci işlemeliydi. Tasvirlerin önünde her bayram yakılan bir kandil vardı. Versilov, taşıdıkları önem bakımından tasvirlere herhalde kayıtsızdı. Belliydi ki, duygularını açığa vurmuyor, sadece bazen kandildeki ışık, altına batırılmış tasvir örtüsünün üzerinde yansıdığı zaman, yüzünü buruşturarak, bunun gözüne zarar verdiğinden hafifçe yakınıyor, ama gene de annemin kandili yakmasına engel olmuyordu.

Genelde hiç konuşmadan, somurtarak ve gözlerimi herhangi bir yere ya da köşeye dikerek içeri girerdim. Bazen girerken, "Merhaba,"

bile demezdim. Çoğu zaman da o seferkinden daha erken dönerdim. Bu yüzden yemeğimi yukarı getirirlerdi. Bu kez ise içeri girerken birden, "Merhaba, anne!" dedim. Oysa bunu daha önce hiçbir zaman yapmamıştım. Bununla birlikte bu kez de, gene utancımdan, annemin yüzüne bakmak için kendimi zorlayamadım. Sonra gidip odanın öbür köşesine oturdum. Çok yorgundum, ama o sırada yorgunluğumu hiç düşünmüyordum.

Tatyana Pavlovna bana bakarak fısıltılı bir sesle:

"Bu terbiyesiz hâlâ eskisi gibi içeriye hiç selam vermeden giriyor galiba," diye söylendi.

Bana daha önceden de kaba sözler söylerdi, bu yüzden aramızda bu tür konuşmalar artık bir alışkanlık olmuştu. Annem:

"Merhaba..." diye karşılık verdi ve hemen sanki kendisiyle merhabalaştığım için fena halde şaşırmış gibi davrandı. Neredeyse mahcup olmuş gibi:

"Yemek çoktan hazır," diye ekledi. "İnşallah çorba soğumamıştır, köftelerini pişirmelerini söylerim..."

Hemen mutfağa gitmek için aceleyle yerinden kalkacak oldu. İşte o zaman belki bütün o ay boyunca ilk defa birden, annemin bana hizmet için böyle fazlaca acele ederek yerinden fırlamasından ötürü utanç duydum. Oysa o zamana kadar öyle olmasını ısrarla isterdim.

"Çok çok teşekkür ederim, anne. Ben zaten yemeğimi yedim. Rahatsız etmezsem, şuracıkta biraz dinleneyim," dedim.

"A... Tabii!.. Neden dinlenmeyesiniz, oturun..."

Birden:

"Üzülmeyin anne, artık bir daha Andrey Petroviç'e kabalık etmeyeceğim..." dedim.

Tatyana Pavlovna:

"Allah Allah! Bu ne büyük incelik böyle!" diye bağırdı. "Yavrucuğum, Sonya, sen buna hâlâ *siz* mi diyorsun? Canım, kim oluyor da ona bu kadar saygı gösteriliyor? Özbeöz annesi iken! Şu haline bak, onun karşısında yerin dibine geçiyormuşsun gibi davranıyorsun! Ayıp!"

"Bana *sen* deseydiniz, bundan ben de çok hoşlanırdım, anneciğim."

"Ya, öyle mi... Peki öyleyse, ben de bir daha siz demem sana."

Annem acele acele konuşuyordu:

"Ben... Ben de her zaman... Öyle diyordum ya... Ama bundan böyle aklımda olsun."

Kıpkırmızı olmuştu. Doğrusu, yüzü bazen son derece çekici oluyordu... Saf, candan bir yüzü vardı annemin. Ama hiç de basit değildi, yalnız biraz solgun ve kansızdı. Yanakları çok zayıftı, hatta içeriye doğru çöküyordu. Alnında da derin çizgiler toplanmaya başlamıştı. Ama gözlerinin etrafında henüz kırışık yoktu. Ve oldukça iri, açık renk gözlerinde her zaman sakin, insana huzur veren bir ışık yanardı, zaten daha ilk günden bu yana beni ona bağlayan da gözlerindeki bu ışık olmuştu. Yüzünde hiçbir zaman hüzünlü ya da ezilmiş bir insan olduğunu belli edecek bir şey bulunmaması da hoşuma giderdi. Aksine eğer bu kadar sık endişeye kapılmasa, yüzünde neşeli bir anlam bile olurdu. Oysa bazen hiç yoktan endişeye kapılır, ürkek ürkek yerinden fırlardı. Bazen de bir hiç yüzünden korkar ya da birinin açtığı yeni bir konuşmaya korku içinde kulak kabartır ve her şeyin yolunda gittiği kanısına varıncaya kadar bir türlü rahatlamazdı. Her şeyin yolunda gitmesi, kendi bakımından, her şeyin "eskisi gibi" olması anlamına geliyordu. Hiçbir şey değişmemeli, hiçbir yenilik olmamalıydı, hatta mutlu bir olay bile! İnsan neredeyse çocukluğunda onu herhangi bir şeyle korkuttuklarına inanacaktı. Gözlerinden başka, uzun yüzünün yumurta biçiminde olması hoşuma gidiyordu. Ve bana öyle geliyor ki, elmacık kemikleri o kadar geniş olmasa, yalnız gençliğinde değil, şimdi bile güzel sayılabilirdi. O sırada ise otuz dokuz yaşından fazla değildi, ama koyu kumral saçlarının arasına epey ak düşmüştü.

Tatyana Pavlovna ona artık açıktan açığa öfkeyle bakıyordu:

"Bu koca oğlana değer mi? Bir de karşısında titreyecek miyiz yani? Çok tuhafsın doğrusu, Sonya! Beni kızdırıyorsun vallahi!"

"Ah, Tatyana Pavlovna, neden şimdi ona böyle takılıp duruyorsunuz! Belki şaka ediyorsunuz. Şaka ediyorsunuz değil mi, ha?"

Annem, Tatyana Pavlovna'nın dudaklarında gülümseyişe benzer bir şey fark ettiği için, bu son sözü eklemişti.

Tatyana Pavlovna'nın azarları gerçekten bazen ciddiye alınamazdı. Ama gülümseyişi (eğer gerçekten gülümsedi ise tabii) yalnız annem içindi. Çünkü o iyi yürekliliğinden ötürü annemden çok hoşlanırdı, ayrıca kuşkusuz o anda kendisine karşı uysal davranmış

olmamdan ötürü mutlu olduğunu hemen fark etmişti. Sonunda söze karışarak:

"Siz kendiniz insanın üstüne atılıyorsunuz, Tatyana Pavlovna, bunu fark etmiyor muyum sanıyorsunuz? Kaldı ki bu sefer içeri girerken 'Merhaba anne!' demiştim. Daha önce bunu hiç yapmazdım," demeyi gerekli buldum.

Tatyana Pavlovna çileden çıktı:

"Şuna bakın hele! Şimdi bunu büyük bir başarı mı sayıyorsun? Ne demek istiyorsun yani? Hayatında bir kere incelik gösterdin diye, karşında diz mi çökeyim? Hem incelik bu mu? İçeri girerken, ne diye gözlerini bir köşeye dikiyorsun? Ha? Sanki ben annene kök söktürdüğünü bilmiyor muyum? Bana da 'merhaba' diyebilirdin. Seni vaktiyle kundakladım, senin vaftiz annenim ben."

Tabii yanıt vermeye tenezzül etmedim. Tam o sırada kız kardeşim içeri girdi. Ben de hemen ona doğru döndüm:

"Liza, bu gün Vasin'i gördüm, bana seni sordu. Sen onunla tanışıyor muydun?"

Liza kaçamaklara başvurmadan açıkça:

"Evet. Geçen yıl Luga'da tanışmıştık," dedi.

Yanıma oturmuş, bana şefkatle bakıyordu. Nedense, ona Vasin'den söz ettiğim zaman kıpkırmızı kesileceğini sanmıştım. Kız kardeşim sarışındı, hem de saçları çok açık renkti. Hiç de anneme çekmemişti. Babama da benzemiyordu saç bakımından, ama gözleri ve yüzünün yumurta biçimde oluşu ile tıpatıp annemi andırıyordu. Burnu dümdüzdü. Pek iri değildi ama biçmi düzgündü, ayrıca bir özelliği daha vardı, yüzü minimini çillerle doluydu. Oysa annemde çil yoktu. Versilov'dan aldığı şeyler ise çok azdı. Belki incecik beli, pek kısa olmayan boyu ve garip, son derece havalı yürüyüşü ondan aldığı şeylerdi. Benimle ise hiçbir benzerliği yoktu. İkimiz, iki ayrı kutuptuk.

Liza:

"Kendileriyle üç ay alıbaplık ettik," dedi.

"Sen *kendileriyle* derken Vasin'i mi kastediyorsun Liza? *Kendisi* demek gerekir, *kendileri* değil. Yanlışını düzelttiğim için özür dilerim kardeşim, ama üzülüyorum; anlaşılan terbiyenle hiç uğraşmamışlar."

Tatyana Pavlovna, birden kıpkırmızı oldu:

"Annenin yanında, böyle konuşman çok ayıp oluyor," dedi. "Üstelik yalan söylüyorsun, onun terbiyesini hiç kimse ihmal etmemiştir."

Sert bir tavırla onun sözünü kestim:

"Zaten ben de annemi kastetmemiştim bunu söylerken. Biliyor musunuz anne, ben Liza'yı, sizin ikinci bir kopyanız gibi görüyorum, onu tıpkı kendiniz gibi kusursuz derecede iyi ve sağlam karakterli bir kız olarak yetiştirmişsiniz. Herhalde genç kızken siz de öyleydiniz. Hoş, şimdi de öylesiniz ya... Bugüne kadar hep öyle kalmışsınız, herhalde ömrünüzün sonuna kadar da öyle kalacaksınız... Benim kastettiğim o yüzeyde kalan cila ve sosyete hayatının gerektirdiği bütün o saçmalıklar. Bununla birlikte, anlaşılıyor ki, bunları kabul etmek, bir zorunluluk. Beni öfkelendiren tek şey Versilov'un, senin Vasin'den söz ederken *kendisi* değil de *kendileri* dediğini işittiği halde, konuşmanı düzeltmemiş olmasıdır: Kendini bize oranla bu kadar üstün görüyor ve bize karşı bu derece kayıtsız! Beni çileden çıkaran bu!"

"Kendisinin bir ayı yavrusu gibi olduğuna bakmıyor da cilaymış, bilmem neymiş başkalarına öğretmeye kalkıyor! Bundan böyle annenizin yanında 'Versilov' demek cesaretinde bulunmayacaksınız küçük bey, benim yanımda da öyle! Bu kadarına dayanamam!"

Tatyana Pavlovna, bunları söylerken neredeyse kıvılcımlar saçacaktı.

"Anne, bugün aylığımı aldım, elli ruble, alın, lütfen alın, buyurun!"

Anneme yaklaşıp parayı uzattım. Annem hemen endişeye kapıldı. Paralara dokunmaya cesaret edemiyor gibiydi.

"Ah, bilmiyorum, nasıl alayım?"

Ne demek istediğini anlamadım:

"Rica ederim, anne. Eğer ikiniz de beni aileden biri, oğlunuz ve kardeşiniz olarak kabul ediyorsanız, o zaman..."

"Ah, sana karşı suçluyum, Arkadiy. Sana bazı şeyleri itiraf etmek isterdim, ama çok çekiniyorum senden..."

Annem bunu sıkılarak, gönlümü almak isteyen bir gülümseyişle söylemişti. Ama ben, gene anlamadan sözünü kestim:

"Aklıma gelmişken sorayım, Andrey Petroviç ile Sokolskiy'ler arasındaki davanın bugün mahkemede karara bağlanacağını biliyor muydunuz?"

Annem:

"Ah, biliyorum!" diye bağırdı.

Korkudan ellerini açıp göğsünde bitiştirmişti. (Hep öyle yapardı.)

Tatyana Pavlovna'nın bütün vücudu irkildi:

"Bugün mü? Öyle şey olmaz! Öyle olsaydı bana söylerdi. Sana söyledi mi?"

Anneme doğru dönmüştü.

"Ah! Hayır, bugün olduğunu söylemedi. Zaten ben bütün hafta boyunca hep korkumdan tir tir titredim. Ama kaybetse de gene Tanrı'ya şükrederim. Yeter ki bu yük üzerimizden kalksın da gene eskisi gibi yaşayalım."

"Demek size de söylemedi, anne!" diye bağırdım. "Ama ne adam! Kendini ne kadar yüksek gördüğünü, bize karşı ne kadar kayıtsız kaldığını gösteren bir örnek daha işte. Demin ne diyordum size?"

"Peki, karar ne? Mahkeme nasıl bir karar verdi? Hem sana bunu kim söyledi?"

Tatyana Pavlovna, neredeyse üzerime atılacaktı.

"Söylesene canım!"

Koridorda ayak sesleri işitmiştim.

"Zaten kendisi de geliyor işte! Belki de kendi anlatır, kim bilir!" diyerek hemen Liza'nın yanına oturdum.

Kız kardeşim:

"Ağabey, Allah aşkına anneme acı. Andrey Petroviç'e karşı sabır göster, ne olursun!" diye fısıldadı.

"Peki, peki, zaten ben de o niyetle dönmüştüm eve," diyerek kız kardeşimin elini sıktım.

Liza bana hiç inanmıyormuş gibi yüzüme baktı, öyle bakmakta da haklıydı.

II

İÇERİYE girdiğinde kendinden o kadar memnundu, o kadar memnundu ki artık böyle bir ruh hali içinde bulunduğunu saklamayı gereksiz buldu. Zaten son zamanlarda bizim karşımızda her şeyini hiç çekinmeden açıklamaya alışmıştı. Hem de yalnız kötü davranışlarını değil, gülünç olanlarını bile açıklamaktan çekinmiyordu.

Oysa bu tür davranışlarını açıklamaktan herkes korkar. Bununla birlikte, her davranışını en ince noktasına kadar anlayışla karşılayacağımızı biliyordu. Son bir yıl içinde, Tatyana Pavlovna'nın belirttiği gibi, giyimini çok ihmal etmeye başlamıştı. Artık sadece ayıp olmayacak kadar giyimli olurdu, ama hep eski elbiselerini giyiyordu ve giyiminde bir zarafet yoktu. Tatyana Pavlovna'nın sözü doğruydu, Versilov iki gün üst üste aynı iç çamaşırını giyebilirdi. Bu, annemi bile fena halde üzüyordu. Böyle bir davranış, kadınlar arasında fedakârlık olarak kabul ediliyordu. Ve bütün bu sadık kadınlar gurubu, Versilov'un bu davranışında bir çeşit ilericilik görüyordu. Her zaman yumuşak, geniş kenarlı, siyah renk şapkalar giyerdi; kapıda şapkasını çıkardığı zaman, gür ama oldukça ağarmış saçları, başından fışkırıyormuş gibi görünürdü. Şapkasını çıkardığı zamanlar saçlarına bakmaktan hoşlanırdım.

"Hepinize toptan merhaba! A! O da mı buradaymış? Sesini daha sofadan işitmiştim. Galiba beni kötülüyordu, değil mi?"

Neşeli bir ruh hali içinde olduğunu gösteren işaretlerden biri benim hakkımda şaka yollu konuşmaya başlamasıydı. Ona tabii kendisini kötülediğimi söyledim. Elinde içi satın alınmış birçok şeyle dolu, kocaman bir kesekâğıdı ile içeri girmiş ve onu masanın üzerine koymuştu.

"Zaferi kazandık, Tatyana Povlovna! Davayı kazandık! Temyiz ettirmeye gelince, tabii prensler buna hiçbir zaman cesaret edemez. Sizin anlayacağınız karar benim lehimde! Hemen birini bulup kendisinden borç olarak bin ruble aldım. Sonya, işini bir yana bırak, yorma gözlerini! Liza sen işten mi geldin!"

Liza yumuşak, hoş bir tavırla:

"Evet, baba," dedi.

Liza ona "baba" derdi. Bense buna hiçbir zaman razı olmak istememiştim.

"Yoruldun mu?"

"Yoruldum ya."

"Çık işinden. Yarın gitme. Hatta tamamen bırak işini."

"Ama o zaman benim için daha kötü olur!"

"Rica ederim... Biliyor musunuz ben kadınların çalışmasından nefret ederim, Tatyana Pavlovna!"

"Çalışmadan olur mu hiç? Kadın olsun da çalışmasın!"

"Biliyorum biliyorum, bu düşüncelerin hepsi çok güzel, çok doğru. Tartışmaya girişmeden önce hemen kabul ediyorum söylediklerinizi. Ama benim değinmek istediğim, nakış gibi şeyler. Bana öyle geliyor ki, nakış, dikiş gibi şeyler çocukluk yıllarından kalma, galiba hastalıklı, daha doğrusu yanlış izlenimlerden biri olmalı anlıyor musunuz? Beş altı yaşlarında olduğum sıralarda, çocukluğumun bu dönemine ait bulanık anılar arasında en çok aklıma gelen budur. Nefretle anımsarım bu işleri. Yuvarlak bir masanın çevresinde toplanmış aklı başında bir kadın grubu... Ciddi ve somurtkan kadınlar, makaslar, kumaşlar, patronlar ve moda dergilerinden birinden bulunan bir resim... Bütün bu aklı başında kadınlar düşünceler ileri sürer ve tartışır, bu arada da önemli bir iş yapıyormuş gibi ağır ağır başlarını sallayarak ölçü alır, hesap yapar ve kumaşı biçmeye hazırlanır. Beni bu kadar seven bu kadınların sevgi dolu yüzleri birden kaskatı, kapalı, uzak yüzler haline gelmiştir. Beni gürültü etmeyeyim diye susturur, sonra da hemen odama gönderirler. Zavallı dadım bile, beni tek eliyle tutarken ve bağırışlarıma, tepinmelerime aldırmadan odama götürürken, sanki o bıraktığı odada bir cennet kuşu varmış gibi hep oraya bakar ve kulak kabartırdı. İşte bu kadınların biçki işi başlamadan önce yüzlerinde beliren sert ve sanki o anda önemli bir iş yapıyormuş gibi ciddi anlamı, nedense şimdi bile anımsamak benim için üzücü bir şey oluyor. Siz biçmeyi çok seversiniz Tatyana Povlovna, ama ne kadar aristokratlara özgü bir iş olursa olsun, ben gene de hiçbir iş yapmayan kadından daha çok hoşlanırım. Sakın bundan alınma Sonya... Hem ne diye alınasın! Kadın çalışmasa da büyük bir güçtür. Bunu sen de biliyorsun Sonya. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz Arkadiy Makaroviç? Herhalde buna da itiraz edeceksiniz, değil mi?"

"Hayır, itiraz edecek değilim," diye cevap verdim. "Özellikle kadının büyük bir güç olduğunu söylemeniz çok hoş oldu. Gerçi bunu neden çalışmaya bağladınız pek bilemiyorum. Para yoksa çalışmadan durulamayacağını herhalde siz de bilirsiniz."

"Bu kadar yeter şimdilik."

Anneme doğru dönmüştü. Annemin yüzü ışıl ışıl oldu. (Oysa Versilov'un bana doğru döndüğünü gördüğü zaman, tepeden tırnağa irkilmişti.)

"Hiç değilse ilk günlerde elinde nakış filan görmeyeyim. Benim hatırın için yap bunu. Sen çağımızdaki gençlerden biri olarak herhalde biraz toplumcusun Arkadiy. Ama boş oturmayı en çok sevenler kimlerdir biliyor musun? İnan bana dostum, ömür boyu uğraşıp didinen halktan insanlardır!"

"Dinlenmeyi severler belki ama boş boş oturmayı sevdiklerini sanmıyorum."

"Hayır, tam anlamıyla boş oturmayı severler. Tam bir hareketsizlik içinde durmayı; idealleri bu! Bir zamanlar ömür boyunca uğraşıp didinmiş birini tanımıştım. Gerçi halktan değildi, zekâ bakımından oldukça gelişmiş bir insandı ve ana düşüncelerden olumlu sonuçlar çıkarabiliyordu. İşte o adam, her gün, belki de içinde müthiş bir özlemle ve pek çok duygulanarak, tam bir hareketsizlik içinde, hiçbir şey yapmadan duracağı günleri yaşatırdı hayalinde. Başka bir deyişle, tasarladığı ideal yaşamı son sınırına kadar götürüp mutlak bir düşünce haline getirmişti. Bu, sonsuz bir özgürlük, sonsuz bir bağımsızlık içinde bomboş oturup sadece olup bitenleri seyretme tutkusuydu. İçinde hep bu hayalle yaşadı. Ta ki iş başında parçalanıncaya kadar. Vücudunu onarma olanağı kalmamıştı, hastanede öldü. Bazen ciddi olarak şöyle bir sonuca varıyorum; bence çalışmanın zevkini icat edenler hiç çalışmayan, bomboş oturan insanlardır. Tabii bunlar iyilik seven kişiler. Çalışmanın zevkli olduğu düşüncesi geçen yüzyılın sonlarından kalma Cenevre ideallerinden biridir. Bundan üç gün önce gazetelerin birinden bir ilan kestim, Tatyana Pavlovna, işte burada (yeleğinin cebinden küçük bir kâğıt parçası çıkardı), bu klasik dilleri ve matematiği bilen ve çalışabilmek için buraya gelmeye, tavan arasında yaşamaya, neresi olursa olsun her yere yerleşmeye hazır, sayısız üniversite öğrencisinden biri. Bakın, okuyayım da dinleyin: 'Bütün fakültelere giriş için hazırlayan (işitiyorsunuz ya, bütün fakültelere hazırlıyormuş) ve aritmetik dersleri veren kadın öğretmen.' Tek bir satır tutan bir ilan, ama tipik bir örnek! Fakültelere hazırladığına göre, tabii matematik bölümüne de hazırlıyordur, öyle değil mi? Böyleyken, aynı ilanda matematiği ayrı olarak, özel olarak belirtmiş. Bu artık tam anlamıyla aç kaldığını, sefaletin son basamağına düştüğünü gösteriyor. Asıl bu beceriksizliği dokunuyor insana! Herhalde hiçbir zaman öğretmen olmaya hazırlamamış kendini; hem

bakalım herhangi bir konuyu öğretebilecek durumda mı, hiç sanmıyorum. Gene de neredeyse kendini suya atacak, intihar edecek bir durumdayken elindeki son rubleyi götürüp gazeteye veriyor ve bütün fakültelere girişi sağlayan dersler verdiğini bildiren bir ilan yayınlatıyor. Üstelik ayrıca aritmetik dersi de verdiğini de bildiriyor. *Per tutto mundo e in altri siti.**

Tatyana Pavlovna:

"Ah, Andrey Petroviç, ona yardım etsek! Nerede oturuyor acaba?" diye bağırdı.

"E, böyleleri o kadar çok ki!"

Adresin yazılı olduğu kâğıdı cebine soktu:

"Bu kesekâğıdının içinde çerez var, hediye olarak sana getirdim Liza ve size Tatyana Pavlovna, Sonya ile ben tatlı sevmiyoruz. Sana da bir şeyler var, delikanlı. Hepsini kendi elimle Yeliseyev ile Balle'den aldım. Lukerya'nın dediği gibi artık pek uzun bir süredir 'aç oturduk.' (Not: bizim evde hiçbir zaman hiç kimse açlık çekmemiştir.) Kesekâğıdında üzüm, şeker, düşes armutları ve çilekli pasta var. Çok güzel vişne likörü aldım, ceviz de var. Garip şey, çocukluğumdan bu yana cevizi severim, Tatyana Pavlovna. Hem de en basit cinslerini. Liza bu bakımdan tam anlamıyla bana çekmiş. O da, sincap gibi ceviz kırmaktan hoşlanıyor. Ama insanın bazen durup dururken çocukluk anılarının arasında, bir an için kendini ormanda görmesi ve orada kendi eliyle fundalıkların arasında nasıl ceviz topladığını hayalinde canlandırması kadar güzel bir şey yoktur dünyada Tatyana Pavlovna... Artık sonbahar günleri başladı, ama hava hâlâ açık. Bazen öyle serin, öyle serin oluyor ki! İnsan ayağı basmamış bir orman köşesinde saklanırsın, ormanın içine dalarsın, her taraf yaprak kokar... Gözlerinizde cana yakın bir anlam seziyorum, Arkadiy Makaroviç, ne dersiniz bunlara?"

"Benim de çocukluğumun ilk yılları köyde geçti."

"Nasıl olur? Sen galiba Moskova'da kalıyordun o zamanlar... Eğer yanılmıyorsam."

Tatyana Pavlovna söze karıştı:

"Siz Moskova'ya geldiğinizde Andronikov'lar da Moskova'da kalıyordu, oraya gelmeden önce ise rahmetli teyzenizin yanında, Barbara Stepanovna'nın yanında, köyde oturuyorlardı!"

---

* (İt.) "Bütün şehirlerde oturan herkes için." *-çev.*

"Al bakalım paraları Sonya, sakla onları! Bu günlerde beş bin ruble vereceklerini vadettiler."

Tatyana Pavlovna:

"Demek prensler için artık hiç umut kalmadı öyle mi?" diye sordu.

"Hiç kalmadı, Tatyana Pavlovna."

"Ben her zaman sizin tarafınızı tutmuşumdur, Andrey Petroviç, ailenizden olan herkesi desteklemiş ve daima aile dostunuz olarak kalmışımdır. Ama prensler benim yabancım da olsa, vallahi acıyorum onlara. Bu sözüme darılmayın, Andrey Petroviç."

"Hiçbir şeyimi kimseyle paylaşmaya niyetim yok, Tatyana Pavlovna. Bunu bilin."

"Tabii. Bu konuda ne düşündüğümü bilirsiniz Andrey Petroviç. Mirası daha başlangıçta yarı yarıya paylaşmaya razı olsaydınız, davadan vazgeçerlerdi. Şimdi tabii iş işten geçti. Her neyse, yargıda bulunmak istemiyorum... Bunları sadece şunun için söylüyorum: Bana öyle geliyor ki, rahmetli, herhalde vasiyetnamesinde onları da unutmazdı."

"Unutmak ne kelime! Her şeyi onlara bırakırdı, bunu kesin olarak biliyorum. Ama beni bir kenara bırakırdı. Tabii işi doğru dürüst yapmayı ve vasiyetnameyi gerektiği gibi yazabilseydi. Ama şimdi yasa beni destekliyor, onun için her şey bitmiştir. Paylaşmaya gelince, bunu yapamam, yapmak da istemem, Tatyana Pavlovna. Böylece bu iş burada biter."

Bu sözleri neredeyse öfke ile söylemişti. Oysa böyle konuşmayı kendisine seyrek olarak yakıştırırdı. Tatyana Pavlovna, sindi. Annem garip, hüzünlü bir tavırla gözlerini indirmişti: Versilov, annemin Tatyana Pavlovna'nın düşüncelerini paylaştığını biliyordu.

İçimden, 'Bu işin içinde Ems'teki tokadın rolü var!' diye düşündüm. Kraft'ın bana teslim ettiği ve o sırada cebimde bulunan belge o anda Versilov'un eline geçseydi, kesinlikle kötü bir sona uğrardı. Birden bütün bunların hâlâ üzerimde bir yük olarak durduğunu hissettim.

Bu düşünceye bazı başka düşünceler de eklenince tabii sinirlerim bozuldu.

"Arkadiy, senin biraz daha iyi giyinmeni isterdim, dostum. Gerçi fena giyinmiş değilsin, ama bundan sonrası için sana çok iyi bir Fransız terzisini salık verebilirim. Çok dürüst adamdır, hem de zevk sahibidir!"

"Lütfen bir daha bana bu gibi önerilerde bulunmayınız," dedim.

Bunu birden patlıyormuşum gibi söylemiştim.

"Ne oluyorsun canım? Ne var bunda?"

"Tabii sizin bu sözünüzde beni alçaltan, küçük düşüren bir şey görmüyorum. Ama sizinle hiç de o kadar iyi anlaşamıyoruz. Hatta aksine düşüncelerimiz birbirine tamamen aykırıdır. Çünkü bugünlerde, belki de yarın, prensin evine gitmekten vazgeçeceğim. Orada benim yapacağım en küçük bir görev yok, hiçbir iş düşmüyor bana."

"Canım yanına gidiyorsun ya, yanında oturuyorsun ya, işte senin görevin bu!"

"Bu tür düşünceler, insanı küçük düşürür."

"Anlamıyorum. Madem öyle, madem bu kadar onurlusun, o halde ondan para alma, sadece yanında otur, yeter. Ayrılırsan, onu fena halde üzmüş olursun. Sana çok bağlanmıştır. İnan... Her neyse, gene de sen bilirsin..."

Belliydi ki, bu konuşma hoşuna gitmiyordu.

"Siz bana kendisinden para istemememi söylüyorsunuz. Oysa gene sizin yüzünüzden bugün bir adilik yapmış bulunuyorum. Bunu bana önceden bildirmediniz ki, ne bileyim, bugün kendisinden bir aylık paramı istedim."

"Demek artık kendi kendine işler yapıyorsun. Oysa itiraf ederim ki, prensten para istemeyeceğini sanıyordum. Siz şimdiki gençler ne kadar da açıkgözsünüz!.. Hoş, artık genç diye bir şey kalmadı ya, Tatyana Povlovna, ne günlere kaldık!"

Fena halde kızmıştı. Ben de aynı derecede kızmıştım.

"Ne yapmalıydım yani? Sizden kurtulmam gerekiyordu... Siz zorladınız beni buna! Şimdi ise, ne yapacağımı bilemiyorum."

"Sırası gelmişken, hemen Arkadiy'e altmış rublesini geri ver, Sonya. Sana gelince, seninle hesaplaşmakta acele ettiğime kızma dostum. Yüzünden anlıyorum ki, aklınca bir şeyler tasarlıyorsun ve... İşi çevirmek için bir sermayeye... Ya da buna benzer bir şeye ihtiyacın var."

"Şu anda yüzümde nasıl bir anlam var bilmiyorum. Ama size bu paralardan söz etmesini annemden beklemezdim. Hem de size bundan söz etmemesi için kendisine o kadar rica etmiştim ki!"

Gözlerim çakmak çakmak olmuştu. Anneme dik dik bakıyordum. O sırada ne kadar gücenmiş olduğumu anlatamam.

"Arkaşa, yavrum, bağışla beni, Allah aşkına bağışla, söylememek elimde değildi..."

Versilov bana doğru döndü:

"Dostum, annenin bana, sana ait sırları açtığını sanma. Hem bunu söylerken iyi niyetle hareket etmişti. Sadece bir anne olarak oğlunun duygularıyla öğünmek istemişti. Ama inan bana, o bunu söylememiş olsaydı bile, senin bir kapitalist olduğunu anlamıştım. Senin bütün sırların o temiz, o apaçık yüzünde yazılı. Size söylediğim gibi, onun 'kendine has bir ülküsü' var, Tatyana Pavlovna."

"Şimdi o apaçık yüzümü bir yana bırakalım!" diye bağıra bağıra konuşmaya devam ettim. "Biliyorum, sık sık, insanın içinden geçenleri okuyabiliyorsunuz, oysa bazı durumlarda burnunuzun ucunu bile göremezsiniz! Bunu bilir ve insanların içini okumaktaki bu yeteneğinize her zaman şaşarım. Evet, ne olacakmış? Benim kendime ait bir 'ülküm' var. Tabii sizin böyle bir deyim kullanmanız sadece bir rastlantı sonucu. Ama ben itiraf etmekten korkmuyorum. Gerçekten benim bir 'ülküm' var. Açıklamaktan korkmuyor ve utanmıyorum."

"En önemlisi bu zaten: Utanma!"

"Ama gene de size ülkümün ne olduğunu hiçbir zaman açıklamayacağım."

"Yani açıklamaya tenezzül etmeyeceksin, demek istiyorsun. Açıklaman gerekli değil, dostum. Nasıl olsa ülkünün özünü biliyorum. Şöyle özetleyebiliriz onu: 'Issız bir çöle gidiyorum ben.' Tatyana Pavlovna! Bana öyle geliyor ki bizim delikanlı bir Rothschild olmak istiyor ya da onun gibi bir şey. Rothschild gibi olmak ve o yüce kişiliğinin içine kapanıp herkesten uzaklaşmak niyetinde. Ama tabii vicdanının sesini dinleyerek size ve bana maaş bağlayacaktır. Hoş, belki bana bağlamaz ya, her neyse, bunu başardı mı, artık bir daha yüzünü görmeyiz. Zaten bizim delikanlı tıpkı doğan ay gibi bir görünür, hemen sonra kaybolur."

İçim titredi. Tabii bütün bunlar sadece rastlantıydı, Versilov'un bir şey bildiği yoktu ve bambaşka bir şeyden söz ediyordu. Gerçi Rothschild'e değinmişti ama... Yalnız duygularımı nasıl olup da bu kadar doğru olarak anlamıştı? Onlarla olan bağlarımı koparmak ve onlardan uzaklaşmak niyetinde olduğumu nasıl sezmişti? Her şeyi önceden anlamış ve daha hiçbir şey olmadan peşin olarak olayın bü-

tün trajik yönünü o alaycı tutumuyla kirletmek istemişti. Bana fena halde kızdığı, kesin olarak belliydi.

"Anne! Birden parladığım için özür dilerim. Ama biliyorum, Andrey Petroviç'ten bir şey saklanamaz."

Gülmeye başlamış ve yapmacık bir tavırla, bir an için de olsa, her şeyi şakaya çevirmeye çalışmıştım.

"Bu işin en iyi tarafı, gülmendir yavrum. İnsanın gülerken dış görünüş bakımından bile ne kadar çok şey kazandığını düşünmek zordur. Çok ciddi konuşuyorum. Bizim delikanlının her zaman sanki aklından o kadar önemli şeyler geçiyormuş ki, kendisi bile bu düşündüklerinden fena halde utanıyormuş gibi bir hali vardır, Tatyana Pavlovna."

"Ciddi olarak, sözlerinize biraz daha fazla dikkat etmenizi rica ederim Andrey Petroviç."

"Haklısın, dostum. Ama insan hiç değilse bir kez içini dökmeli, böylece ondan sonra bütün bunlara bir daha değinmek ihtiyacını duymaz. Sen Moskova'dan, bize hemen isyan bayrağını çekmek için geldin, şimdilik gelişinin nedenleri konusunda bildiğimiz tek şey bu. Ayrıca ne olduğunu bilmediğim bir şeyle bizleri hayretler içinde bırakmaya geldiğinden tabii söz etmiyorum. Şunu da belirtmek isterim ki, bir aydır bizdesin ve bir aydır durmadan bize meydan okuyup duruyorsun. Oysa akıllı bir insan olduğun belli. Akıllı olduğun için de bu tutumuna hedef olarak, kendi hiçliklerinin öcünü başka insanlardan almak için ellerinde hiçbir silah bulunmayan kişileri alabilirdin. Her zaman içine kapanıyorsun. Oysa dürüst görünümün ve kırmızı yanakların açıkça belli ediyor ki, pekâlâ herkesin gözlerinin içine tam anlamıyla suçsuz ve temiz yürekli bir insan olarak bakabilecek bir insansın. Sizin anlayacağınız, bizim delikanlı bir hipokondriyak* Tatyana Pavlovna! Bugün gençlerin hepsi neden hipokondriyak oluyor, anlamıyorum."

"Benim nerede nasıl yetiştiğimi bile bilmediğinize göre, bir insanın neden hipokondriyak haline geldiğini nereden anlayacaksınız?"

"İşte bilmecenin çözümü burada: Demek senin nerede yetiştiğini unutabilmeme gücendin!"

---

* Hipokondriyak: Bir sinir rahatsızlığı, hastalığa tutulmaktan korku, şiddetli moral bozukluğu, umutsuzluk. *-çev.*

"Hiç de değil, böyle saçmalıkları bana yakıştırmayın. Anne, biraz önce Andrey Petroviç beni gülmeye başladığım için övdü. Madem öyle, hepimiz gülelim; neden böyle somurtuyoruz sanki! Başımdan geçen bazı olayların gülünç öykülerini anlatayım, ister misiniz? Madem Andrey Petroviç başımdan geçen serüvenler hakkında hiçbir şey bilmiyor, daha da ilgi çekici olur!"

İçim kaynıyordu. Biliyordum ki, artık bir daha hiçbir zaman şimdiki gibi hep bir arada oturamayacağız ve bu evden çıkınca artık bir daha oraya dönmeyeceğim; bu yüzden, bütün bunlar olmadan önce, sabredemedim. Zaten Versilov'un kendisi beni böyle bir sonuca doğru sürüklüyordu.

İçimi okuyormuş gibi keskin bakışını bana dikmişti:

"Tabii, hoş bir şey olur. Yeter ki gerçekten güldürücü şeyler olsun," dedi. "O yetiştiğin yerde biraz kabalaşmışsın, dostum. Hoş, gene de yeteri kadar görgü sahibisin ya! Bizim delikanlı bugün çok sevimli, Tatyana Pavlovna, siz de o kesekâğıdının ipini çözmekle çok iyi ettiniz."

Ama Tatyana Pavlovna surat asıyordu. Versilov'un bu sözleri üzerine ona dönüp bakmadı bile. Kesekâğıdının bağını çözmeye ve masanın üzerine konulmuş olan tabaklara çerezleri yerleştirmeye devam ediyordu. Annemse tam anlamıyla şaşkınlık içinde oturuyordu. Tabii Versilov'la benim aramda kötü bir şeyler olduğunu hissediyor ve anlıyordu. Kız kardeşim bir daha dirseğime dokundu.

III

SON derece kayıtsız bir tavırla söze başladım:

"Sizlere sadece basit bir şey anlatmak istiyorum: Bir babanın ilk defa sevgili oğlu ile nasıl karşılaştığını anlatacağım. Bu olay demin belirtilen yerde 'senin yetiştiğin yer' denilen yerde oldu..."

"Bu... can sıkıcı bir şey olmaz mı, dostum? Biliyorsun ya, *tous les genres...**"

"Kaşlarınızı çatmayın, Andrey Petroviç, hiç de sandığınız şeylerden söz edecek değilim. Gerçekten herkesin gülmesini istiyorum."

Versilov garip, yapmacık ve önemsemeyen bir tavırla:

---

* (Fr.) "Her tür..." Burada Voltaire'in (1694-1778) bir sözüne atıf yapılıyor: *Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux*. Her tür iyidir, sıkıcı tür hariç. *-çev.*

"İnşallah öyle olur, yavrum." diye kekeler gibi söylendi. "Hepimizi sevdiğini ve... bu gecemizi bize zehir etmek istemediğini biliyorum."

"Tabii sizi sevdiğimi gene yüzümden anladınız değil mi?"

"Evet, bir bakıma yüzünden anladım."

"İyi ya, ben de Tatyana Pavlovna'nın bana âşık olduğunu çoktandır yüzünden anlıyorum. Bana öyle canavar gibi bakmayın, Tatyana Pavlovna, gülün daha iyi! Gülmek daha iyidir!"

Tatyana Pavlovna birden hızla bana doğru döndü ve yarım dakika kadar yüzüme dik dik baktı. Sonra parmağını sallayarak:

"Bana baksana sen!" diye tehdit etti.

Ama bunu o kadar ciddi bir tavırla yapmıştı ki, sözlerinin hedefi benim o aptalca şakam olamazdı. Bu hareketi bambaşka bir şeyi önlemek istiyor gibiydi: "Nedir aklından geçen? Şimdi mi başlayacaksın?" diyor gibiydi.

"Andrey Petroviç, gerçekten ilk olarak nasıl karşılaştığımızı, ömrümüzde ilk kez birbirimizi nasıl gördüğümüzü anımsıyor musunuz?"

"Vallahi unuttum, dostum. Ve inan bana buna candan üzülüyorum. Sadece bunun çok eskiden olduğunu anımsıyorum. Bir yerde karşılaşmıştık seninle..."

"Peki, siz benim yetiştiğim köye nasıl geldiğinizi anımsamıyor musunuz anne? Galiba altı ya da yedi yaşıma kadar kaldım o köyde ben. İşin en önemlisi, siz gerçekten bir zamanlar o köyde bulundunuz mu yoksa sizinle ilk kez orada karşılaştığımı rüyamda mı gördüm? Bunu size çoktandır sormak istiyor ama hep erteliyordum. Şimdi sırası geldi işte."

"Tabii geldim, Arkaşenka, tabii anımsıyorum! Orada Varvara Stepanovna'nın evinde üç defa misafir kaldım. İlk kez, sen henüz bir yaşında bir bebekken gelmiştim oraya. İkinci gelişimde, dört yaşına basmak üzereydin. Sonraki gelişimde ise artık altı yaşına basmıştın."

"İşte ben de bir aydır size bunu sormak istiyorum."

Annem birden hayaline dolan anıların etkisi altında kıpkırmızı olmuştu, duygulanarak:

"Nasıl olur Arkaşenka, demek sen beni daha o zamandan anımsıyorsun öyle mi?"

"Ben bir şey hatırlamıyor ve bilmiyorum. Bildiğim tek şey varsa o da şu: O zaman gördüğüm yüzünüz yüreğimde, ömrüm boyunca

silinmeyecek bir iz bırakmıştır. Bir de şu var: Sizin annem olduğunuzu öğrenmiştim, bir de bu kaldı içimde. Şimdi bütün o köyü rüyamda görüyormuş gibi oluyorum. Dadımı bile unuttum. O Varvara Stepanovna'yı da sadece daima çenesi bağlı olarak gezdiği için anımsıyorum. Bundan başka, evin yanındaki kocaman ağaçlar aklımda. Galiba ıhlamurdu. Sonra bazen açık pencerelerden içeri süzülen güneşin parlak ışığını, çiçeklerle dolu küçük bahçeyi, patikayı anımsıyorum. Net olarak bir tek anımız var, onu iyice anımsıyorum anne. Oradaki kilisede bana kutsal ekmeği verdikleri sıradaki haliniz. Kutsal ekmeği alabilmem ve kutsal kâseyi öpebilmem için beni yerden kaldırdığınız sırada bir yaz günüydü ve kilisenin penceresinden giren bir güvercin kubbenin altından, bir uçtan bir uca uçtuktan sonra öbür pencereden çıkıp gitmişti..."

Annem ellerini iki yanına indirdi:

"Allah Allah! Gerçekten her şey anlattığın gibi oldu. O güvercini ben de bugünmüş gibi anımsıyorum. Tam kutsal kâseyi öpeceğin sırada irkilerek 'Güvercin, güvercin!' diye bağırmaya başlamıştın."

"O zaman yüzünüz, daha doğrusu yüzünüzün içimde bıraktığı iz, belki de yüzünüzün anlamı kim bilir, hatırımda o kadar iyi kaldı ki, aradan beş yıl geçtikten sonra sizi Moskova'da hemen tanıdım. Oysa o zaman hiç kimse bana annem olduğunuzu söylememişti. Andrey Petroviç'le ilk karşılaştığım zaman ise beni Andronikov'lardan almışlardı. Evlerinde o zamana kadar sessiz ve neşeli bir yaşam sürdürmüş, beş yıl hiçbir şey yapmadan kalmıştım. Lojmanlarını da en küçük ayrıntısına kadar anımsıyorum. Oradaki bütün bayanlarla genç kızların hepsi şimdi burada ve o kadar ihtiyarlamış ki! Evleri dopdoluydu. Andronikov'un kendisini de anımsıyorum. Bütün yiyecekleri, kuşları, akbalıkları ve domuz yavrularını, kendi eliyle şehirden, kesekâğıtları içinde getirirdi. Sofrada da herkese yüksekten bakan karısının yerine, hepimize çorbayı kendi eliyle o dağıtırdı. Sofrada bulunan bizlerse, hepimiz, onun haline her zaman gülerdik. En başta da kendisi gülerdi. Orada genç kızlar bana Fransızca öğretti. Ama ben en çok Krilov'un* fabllarını severdim. Birçoğunu ezberlemiştim, üstelik bunlardan her gün bir tanesini Andronikov'a ezbere

* İvan Krilov (1769-1844), ünlü Rus şair ve fabl yazarı. *-ed.*

okurdum. Doğruca o minimini çalışma odasına girerdim, ister işi olsun ister olmasın! Zaten sizinle tanışmama da bu şiirlerden biri yol açtı ya, Andrey Petroviç. Görüyorum ki, yavaş yavaş anımsamaya başlıyorsunuz."

"Bir şeyler anımsıyorum yavrum, gerçekten de o zaman bana bir şeyler anlatmıştın... Masal mıydı yoksa *Akıldan Bela** oyunundan bir parça mıydı ne, öyleydi galiba değil mi? Senin ne güçlü bir belleğin varmış canım!"

"Bir de hatırlıyor muyum, diyorsunuz. Ne demek? Zaten ömrüm boyunca sadece bunları hatırlamışımdır."

"Güzel, güzel yavrum, beni yeniden hayata kavuşturuyorsun."

Versilov gülümsemeye bile başlamıştı. Ardından annemle kız kardeşim de gülümsemeye başladı. Bana olan güvenleri geri dönmüştü. Ama Tatyana Pavlovna hediyeleri masanın üzerine dizdikten ve bir köşeye oturduktan sonra hâlâ bana dik dik, kötü kötü bakıyordu.

"Günün birinde," diye devam ettim, "bir sabah, çocukluğumun biricik tanığı Tatyana Pavlovna çıkageldi. Hayatımda hep, hiç beklenmedik zamanlarda karşıma çıkardı. Tiyatroda olduğu gibi. Sonra beni bir kupa arabası ile varlıklı bir ailenin evine, lüks bir eve götürdüler. Siz o zamanlar Fanaryotova'nın boş evinde kalıyordunuz, Andrey Petroviç. Fanaryotova o evi bir zamanlar sizden satın almışmış. Kendisi ise o sırada Avrupa'da bulunuyordu. O zamana kadar hep kısa ceketler giyerdim, ama oraya gelince durup dururken bana güzel lacivert bir redingot ve çok güzel iç çamaşırları giydirdiler. Tatyana Pavlovna o gün sabahtan akşama kadar benimle uğraşıp durdu ve bana birçok şey aldı. Ben ise boş odalarda dolaşıyor ve kendimi aynalarda seyredip duruyordum. İşte ertesi sabah saat ona doğru, evde dolaşıyordum; birden tamamen bir rastlantı sonucu çalışma odanıza girişim böyle oldu. Sizi bir gün önce, beni oraya henüz getirdikleri sırada da görmüştüm. Ama sadece merdivende ve sadece bir an için. Arabaya binip bir yere gitmek için merdivenden aşağı iniyordunuz. O zaman Moskova'ya tek başınıza çok uzun bir ayrılıktan sonra ve kısa bir zaman kalmak üzere gelmiştiniz. Bu yüzden, sizi her yerde kapışıyorlardı, siz de hemen

---

* Aleksandr Griboyedov'un (1795-1829), Rus tiyatrosunun ilk şaheseri olarak kabul edilen ünlü oyunu. *-ed.*

hemen hiç evde kalmıyordunuz. Beni ve Tatyana Pavlovna'yı görünce, sadece uzun uzun: 'Aa!' dediniz. Duraklamadınız bile."

Versilov, Tatyana Pavlovna'ya doğru döndü:

"Bakın, görüyor musunuz? Özel bir sevgiyle anlatıyor bunları," dedi.

Tatyana Pavlovna, arkasını dönerek yanıt vermedi.

"Sizin o günkü halinizi bugün görür gibiyim. Hayat dolu ve yakışıklıydınız. Bu dokuz yıl içinde şaşılacak derecede yaşlanmış ve çirkinleşmişsiniz. Artık bu açıksözlüğümü bağışlayın. Zaten o zaman da otuz yedi yaşındaydınız. Öyleyken size hayranlıkla bakakalmıştım: Saçlarınız insanı şaşırtıyordu. Hemen hemen tamamen siyahtı saçlarınız. Pırıl pırıldı. Aralarında bir tek ağarmış saç yoktu. Bıyıklarınız ve favorileriniz neredeyse bir sanatçının çizgisinden çıkmıştı. Başka türlü anlatamayacağım: Yüzünüz mat solgun bir renkteydi, ama bu biraz önce görmek şerefine ulaştığım kızınız Anna Andreyevna'nın yüzündeki hastalıklı solgunluğa benzemiyordu. Ateş gibi yanan koyu renk gözleriniz ve özellikle güldüğünüz zaman pırıl pırıl görünen dişleriniz dikkati çekiyordu. İçeri girdiğim anda, beni tepeden tırnağa süzdükten sonra da işte kahkahalarla güldünüz. Ben o zamanlar pek fazla bir şey anlayamıyordum ve dudaklarınızdaki o gülüşten sadece yüreğimde bir neşe duydum. O sabah sırtınızda kadife, koyu lacivert bir ceket, boynunuzda el dokuması solferino* bir boyun atkısı vardı. Alanson danteliyle süslü harikulade güzel bir gömlek giymiştiniz, aynanın önünde elinizde bir defterle duruyor, Çatskiy'in son monoloğunu ezbere söylüyor, daha doğrusu rolünüzü tekrarlıyor, özellikle son olarak: 'Arabamı getirin, arabamı!' tiradını söylüyordunuz."

Versilov:

"Aman Allahım!" diye bağırdı. "Doğru söylüyor, vallahi! Moskova'da kısa bir süre kalacağım halde, Jileyko'nun hastalanması üzerine, Aleksandra Petrovna Vitovtova'nın evindeki özel tiyatroda Çatskiy rolünü oynamayı kabul etmiştim!"

Tatyana Pavlovna güldü:

"Sahiden bunu unutmuş muydunuz?"

"Bu bana anımsattı onu! İtiraf ederim ki, Moskova'da geçirdiğim o birkaç gün, belki de ömrümün en güzel günleriydi! O zamanlar

* Solferino: O zaman moda olan bir renge verilen ad. *-çev.*

hepimiz o kadar gençtik ki... Ve hepimiz öyle bir heyecanla bekliyorduk ki... O zamanlar Moskova'da beklenmedik bir sırada, o kadar çok şeyle karşılaştım ki... Her neyse, devam et yavrum: Bana bunları bu kadar ayrıntılı biçimde anımsatmakla o kadar iyi ettin ki!"

"Duruyor, size bakıyordum. Birden: 'Ah ne kadar iyi rol yapıyorsunuz! Tam bir Çatskiy olmuşsunuz!' diye bağırdım. Siz de birden bana doğru dönerek: 'Ne? Sen bu yaşta Çatskiy'in kim olduğunu bilebilir misin?' diye sordunuz. Sonra divana oturdunuz ve son derece neşeli bir ruh hali içinde, kahve içmeye başladınız. Sizi hemen orada neredeyse öpecektim. İşte o zaman size Andronikov'larda herkesin pek çok kitap okuduğunu, genç kızların da birçok şiiri ezbere bildiğini, *Akıldan Bela* piyesinden bazı sahneleri kendi aralarında oynadığını ve geçen hafta boyunca her akşam herkesin hep birlikte, yüksek sesle *Bir Avcının Hatıraları*'nı* okuduğunu anlatarak en çok Krilov'un manzum öykülerinden hoşlandığımı, bunları ezbere bildiğimi söyledim. Bunun üzerine bana ezbere bir şey okumamı önerdiniz, ben de size *Nazlı Gelin*'i okudum: 'Nazlı gelinlik kız, nişanlanacağı erkeği düşünüyordu,' diye başlamıştım."

Versilov tekrar:

"Evet, evet, şimdi artık hepsini anımsıyorum," diye bağırdı. "Ama dostum, seni de çok iyi anımsıyorum: O zamanlar o kadar sevimli bir çocuktun ki! Her şeyi bir çırpıda kavrayan bir çocuktun ve vallahi, bu dokuz yıl boyunca sen de pek çok şey yitirmişsin."

Bunun üzerine herkes, hatta Tatyana Pavlovna bile kahkahalarla gülmeye başladı. Belliydi ki, Andrey Petroviç benimle şaka etmek lütfunda bulunuyordu ve biraz önce benim kendisini iğneleyerek yaşlanmış olduğunu belirtmem üzerine, bana "aynı silahla" karşılık veriyordu.

Hepsi neşelenmişti; söz de gayet güzel ve yerinde söylenmişti.

"Ben ezbere okurken siz hep gülümsüyordunuz, ama daha yarıya gelmemiştim ki, beni susturup zile bastınız ve içeriye giren uşağa Tatyana Pavlovna'nın oraya gelmesini emrettiniz. Tatyana Pavlovna hemen koşup geldi. O kadar neşeli bir hali vardı ki, onu burada dün gördüğüm zaman neredeyse hiç tanıyamayacaktım. Tatyana Pavlovna'nın yanında tekrar *Nazlı Gelin* şiirini okumaya başladım

---

* İvan S. Turgenyev'in (1818-1883) ünlü eseri. *-ed.*

ve çok güzel bitirdim. Tatyana Pavlovna bile gülümsemişti. Siz ise bana 'Bravo!' diye bağırdınız ve heyecanla konuşarak eğer *Karınca ile Ağustos Böceği* şiirini okumuş olsaydım, bunda şaşılacak bir şey olmayacağını, benim yaşımda bulunan, aklı başında bir çocuğun o şiiri doğru dürüst okuyabileceğini, ama bu şiiri okumamın bambaşka bir anlam taşıdığını söylediniz!

Gelinlik Kız düşünüyordu, bir nişanlıyı,
Bunun günah neresinde?

'Dinleyin bakın, "Bunun günah neresinde?" sözünü nasıl söylüyor,' deyip duruyordunuz. Sözün kısası hayranlık içindeydiniz. İşte bu sırada birden Tatyana Pavlovna ile Fransızca bir şeyler konuşmaya başladınız. O da hemen kaşlarını çattı ve size karşılık vermeye başladı. Hatta çok sinirlenmişti, ama Andrey Petroviç aklına bir şey koydu mu, artık ona karşı koymak olacak şey miydi? Onun için Tatyana Pavlovna hemen beni kendi odasına götürdü. Orada elimi yüzümü tekrar yıkadılar, çamaşırımı değiştirdiler, yüzüme gözüme pomatlar sürdüler, hatta saçlarımı kıvırdılar. Akşama doğru, Tatyana Pavlovna da oldukça şık giyindi. Bu kadarını ondan beklemiyordum. Sonra beni bir kupa arabasıyla yanında götürdü. Ömrümde ilk defa o gece tiyatroya gittim! Bayan Vitovtova'nın evinde amatörlerin oynadığı bir oyunu seyredecektim. Şamdanlar, avizeler, hanımefendiler, askeri kişiler, generaller, genç kızlar, tiyatronun perdesi, dizi dizi iskemleler; o zamana kadar buna benzer hiçbir şey görmemiştim ömrümde! Tatyana Pavlovna arka sıralardan birinde hiç göze çarpmayan bir yere oturdu, beni de yanına oturttu. Tabii benim gibi çocuklar da vardı. Ama ben artık hiçbir şeye bakmıyor, yüreğim titreyerek duracakmış gibi bir heyecan içinde, oyunun başlamasını bekliyordum. Sahneye siz girdiğiniz zaman, müthiş heyecanlandım. Gözlerim dolmuştu heyecandan. Neden? Niçin? Kendim de bilmiyorum. İşte o dokuz yıl boyunca bunu anımsamak bana çok acayip bir şey olarak görünmüştür. Neredeyse yüreğimi durduracak bir heyecanla komediyi izliyordum; tabii anladığım tek şey, kadının erkeğe ihanet ettiği, kocasının da tırnağı kadar olamayacak düşük, aptal insanların alaylarına hedef olmasıydı. Balo sahnesinde şiiri okurken yerin dibine geçtiğini, hakarete uğradığını bu gibi şeylere hazırlayan hava da yar-

dım etmişti, ama kendisinin yüksek, evet, yüksek bir insan olduğunu anlıyordum! Tabii bunları anlamama Andronikov'ların evinde beni bu gibi şeylere hazırlayan hava da yardım etmişti, ama sizin o rolü oynamanız da, bu konuda bana yardımcı oluyordu, Andrey Petroviç! Ömrümde ilk defa sahne nedir, görüyordum! Herkesin arabalarla evlerine dağıldığını gösteren sahne ve Çatskiy'in 'Arabamı getirin, arabamı!' diye bağırdığı sahnede (öyle şaşırtıcı bir tavırla bağırmıştınız ki), iskemleden fırladım ve alkışlarla çınlayan bütün salon halkıyla birlikte alkışlamaya, aynı zamanda var gücümle 'Bravo!' diye bağırmaya başladım! Çok iyi anımsıyorum ki, tam o sırada birden sırtıma toplu iğne batırılmış gibi oldum. Belimin biraz alt tarafına. Bu, Tatyana Pavlovna'nın bana öfkeyle attığı bir çimdikti. Ama ben buna önem bile vermedim! Tabii *Akıldan Bela* oyunundan sonra Tatyana Pavlovna beni hemen eve götürdü. Arabada yol boyunca hep fısıl fısıl, 'Burada kalıp dans edecek değildin ya, senin yüzünden ben de kalmıyorum işte,' diye söylenip durdunuz Tatyana Pavlovna! O gece hep sayıklamışım, ertesi günü de saat onda çalışma odasının kapısında bekliyordum. Ama odanın kapısı kapalıydı, içeride insanlar oturuyordu, siz de onlarla birlikte birtakım işlerle uğraşıp duruyordunuz, sonra birden arabayla çıkıp gittiniz ve gecenin geç saatlerine kadar bir daha eve dönmediniz. İşte sizi ilk ve son görüşüm bu oldu! Size o zamanlar ne söylemek istediğimi unuttum tabii. Zaten o zaman da bilmiyordum. Ama sizi görmek için, bir an önce görebilmek için içim tutuşuyordu. Ertesi sabah ise, daha saat sekizde Serpuhov'a gitmişsiniz: O zamanlar borçlarınızı ödemek için Tula'daki çiftliğinizi daha yeni satmıştınız. Ama gene de elinizde iştahınızı giderecek kadar bir para kalmıştı. Oysa o zamana kadar borçlu olduğunuz kişiler yüzünden, oraya gitmekten korkuyordunuz; işte bütün alacaklılarınız arasında bir tek o kaba Serpuhov, kendisine olan borcunuz yerine sadece yarısını almayı bir türlü kabul etmiyordu. Tatyana Pavlovna, sorduğum sorulara karşılık bile vermiyordu. 'Neyine gerek senin? Bak söyleyeyim, öbür gün seni yatılı okula götüreceğim; hazırlan bakalım, defterlerini al, kitaplarını düzene sok, eşyalarını da kendi kendine sandığına yerleştirmeyi öğren; boş gezenin boş kalfası olarak yetişecek değilsin küçük bey!' deyip duruyordu. Şunu da yap, bunu da yap... O üç gün boyunca kafamı bunlarla öyle bir şişirdiniz ki, Tatya-

na Pavlovna! Görüşmemiz böylece bitti işte. Beni, gönlünü size kaptırmış ve günahı, suçu olmayan bir çocuk olarak Tuşar'ın pansiyonuna götürdüler, Andrey Petroviç; başka ne olacaktı yani? Dışarıdan bakarsanız, sizinle bu karşılaşmamız hiçbir anlamı olmayan bir olay olarak görünür, oysa inanır mısınız, aradan altı ay kadar geçtikten sonra Tuşar'ın pansiyonundan kaçıp size gelmek istedim!"

Versilov, sözlerin üzerinde dura dura:

"Her şeyi öyle güzel anlattın ve bütün bunların o kadar canlı biçimde yeniden hayalimde belirmesine yol açtın ki!.." dedi. "Yalnız bu anlattığın öyküde, beni en çok bazı ayrıntıların zenginliği şaşırttı. Sözgelimi borçlarım konusundaki ayrıntılar. Artık bu gibi ayrıntılardan söz etmenin bir bakıma ayıp olduğunu bir yana bırakalım, bunları nereden öğrendin, anlamıyorum?"

"Ha bu ayrıntıları mı soruyorsunuz? Bunları nasıl öğrendiğimi mi merak ediyorsunuz? Söylemiştim ya, tekrar edeyim; bu dokuz yıl boyunca yaptığım tek şey, sizin hakkınızda birtakım ayrıntılı bilgiler elde etmekti."

"Garip bir itiraf ve boş zamanı doldurmak için garip bir çare doğrusu!"

Versilov, koltuğun üzerinde yan yatıyormuş gibi bir durumda yan döndü, hatta hafifçe esnedi. Bunu bile bile mi yapmıştı yoksa içinden öyle mi gelmişti, bilmiyorum.

"Peki, sözüme devam edeyim mi? Tuşar'ın yatılı okulundan kaçıp nasıl size gelmek istediğimi anlatayım mı?"

Tatyana Pavlovna birden dayanamadı:

"İzin vermeyin Andrey Petroviç! Susturun onu! Susturun ve buradan defedin!"

Versilov, Tatyana Pavlovna'yı susturmak istiyormuş gibi bir tavırla karşılık verdi:

"Olmaz Tatyana Pavlovna! Arkadiy aklına bir şey koymuş, belli. Bu yüzden sözünü kesinlikle bitirmesine fırsat vermeli. Varsın konuşsun canım! Anlattıktan sonra ferahlayacaktır. Zaten onun için önemli olan da bu yükü omzundan atıp ferahlamasıdır. Başka evladım, anlat bakalım yeni öykünü. Özellikle 'yeni' diyorum; üzülme, aslında bu öykünün sonunu şimdiden biliyorum."

IV

"KAÇIYORDUM. Daha doğrusu, sizin yanınıza kaçmak istiyordum. Bu iş çok basit olmuştu. Tatyana Pavlovna, siz beni Tuşar'ın yatılı okuluna götürdükten iki hafta kadar sonra, size bir mektup yazdığını hatırlıyor musunuz? Hatırlamıyor musunuz? Oysa Maria İvanovna, yazdığı mektubu bana sonradan gösterdi. Bu mektup da rahmetli Andronikov'un kâğıtları arasında imiş. Tuşar birden aklı başına gelerek sizden çok az para istediği kanısına varmış ve 'saygılı bir anlatımla' size bir mektup yazarak yatılı okulunda prenslerin ve senatörlerin çocuklarını yetiştirdiğini, benim gibi geçmişi olan bir öğrenciyi almanın okuluna yakışır bir şey olmadığını, verilen ücret arttırılmazsa, bunu yapamayacağını bildirmiş."

"*Mon cher*, lütfen..."

Sözünü keserek:

"Ziyanı yok, ziyanı yok!" dedim. Sadece biraz Tuşar'dan söz etmek istiyordum, o kadar. Tuşar'ın mektubuna artık köye gittikten iki hafta sonra yanıt verdiniz Tatyana Pavlovna. Yanıtınızda isteğini sertçe reddetmişsiniz. O gün Tuşar'ın sınıfımıza nasıl kıpkırmızı olmuş bir halde girdiğini anımsıyorum. Çok kısa boylu, etine dolgun bir Fransız'dı. Kırk beş yaşlarında kadar vardı ve gerçekten Paris'te doğmuştu. Herhalde Fransa'da kunduracı falandı. Ama uzun yıllar Moskova'da memur olarak çalışmıştı. Daha doğrusu Fransızca öğretmenliği yapmıştı. Memur olarak derecesi bile vardı ve bununla son derece gururlanıyordu. Aslında çok cahil adamdı. Biz ise, yani öğrencileri, topu topu altı kişiydik; aramızdan biri gerçekten bilmem hangi Moskova senatörünün yeğenlerinden biriydi. Hepimiz yatılı okulda bir aile içinde yaşıyor gibiydik. Tuşar'ı, daha çok karısı idare ediyordu. Son derece kibirli bir kadındı. Bir Rus memurunun kızıymış. O iki hafta boyunca arkadaşlarımın karşısında, sırtımdaki lacivert redingotla ve babam Andrey Petroviç'le övündüm durdum. 'Öyleyse soyadın neden Versilov değil de Dolgorukiy?' diye sordukları sorularsa, beni fena halde şaşırtıyordu, çünkü bunun nedenini kendim de bilemiyordum."

Tatyana Pavlovna, hemen hemen tehdit edici bir tavırla:

"Andrey Petroviç!" diye bağırdı.

Annemse aksine, anlattıklarımı büyük bir dikkatle dinliyordu, belliydi ki, devam etmemi istiyordu.

Versilov dişlerini sıkarak...

"Bu Tuşar..." diye söylendi, "gerçekten şimdi hatırlıyorum, şöyle kısa boylu, cıva gibi, kaypak bir adamdı. Ama o zamanlar onu bana en iyi yönlerinden söz ederek tanıtmışlardı..."

"Bu Tuşar, dediğiniz adam sınıfa, elinde o mektupla girdi, altımızın da bir şeyler ezberlediği büyük meşe masaya yaklaştı, beni var gücüyle omzumdan yakalayarak oturduğum iskemleden kaldırdı ve defterlerimi almamı emretti. 'Senin yerin burası değil, orası!' diyerek, bana sofanın solunda, minimini bir odayı gösterdi. Odada basit bir masa, hasır bir iskemle ve üzeri muşamba kaplı bir divan vardı, tıpkı şimdi yukarıda yattığım küçük oda gibi bir yerdi. Şaşkınlık içinde ve içimde büyük bir utanç duyarak, oraya taşındım: O zamana kadar, kimse bana kaba davranmamıştı. Yarım saat sonra, Tuşar sınıftan çıkınca, arkadaşlarımla bakışmaya ve onlarla gülüşmeye başladım; tabii onlar benimle alay ediyor, bana gülüyordu, ama ben o zaman bunu anlamıyor ve neşeli olduğumuz için güldüğümüzü sanıyordum. İşte bu sırada Tuşar rüzgâr gibi içeri girdi, beni saçlarımdan yakalayarak fena halde dövmeye başladı. 'Sen soylu çocuklarla bir arada oturmaya layık değilsin, senin soyun sopun belli değil, bir uşak neyse, sen de osun!' diye bağırıyordu. Tombul, kırmızı yanağıma fena halde canımı acıtan şiddetli bir tokat indirmişti. Bu iş çok hoşuna gitmiş olacak ki, beni ikinci, sonra da üçüncü kez tekrar tekrar tokatladı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Fena halde şaşkındım. Ellerimle yüzümü kapayarak tam bir saat oturdum ve hiç durmadan hep ağladım, ağladım. Anlamını bir türlü kavrayamadığım bir şey olmuştu. Bir türlü anlayamıyordum. Nasıl oluyor da Tuşar gibi, hiç de kötü yürekli olmayan bir yabancı, üstelik Rus köylülerinin kölelikten kurtulmalarına bu derece sevinen bir insan, böyle benim gibi suçsuz, saf bir çocuğu dövebiliyordu? Bununla birlikte, sadece şaşırmakla kalıyordum. Hakarete uğradığımı anlamıyordum; henüz *hakarete uğramak* nedir, bilmiyordum. Yaramazlık ettiğimi sanıyordum. Uslandığım zaman herhalde beni bağışlayacaklardı, o zaman hepimiz tekrar hep birlikte neşelenecek ve bahçeye çıkıp oyunlar oynayarak, gene güzel günler geçirecektik."

Versilov, biraz yorulmuş bir adamın kayıtsız gülümseyişiyle:

"Dostum, bunları bir bilseydim..." diye kelimeleri uzata uzata söylendi. "Bu Tuşar ne alçak herifmiş! Her neyse, inşallah ne yapıp edip kendini toparlar ve sonunda bizi bağışlarsın; böylece yeniden güzel günler yaşarız diye henüz umudumu kesmedim."

Artık açıktan açığa esniyordu. Neredeyse söyleyeceğini şaşırarak:

"Canım, ben kimseyi suçlamıyorum ki! Hiç suçlamıyorum, inanın bana, Tuşar'ı bile kötülediğim yok!" diye bağırdım. "Hem zaten Tuşar beni sadece iki ay dövdü, o kadar! Anımsıyorum, ne yapıp edip silahını kapmaya çalışır, ona doğru atılarak ellerini öpmeye çalışır, yakaladığım ellerini öperek durmadan ağlardım. Hep ağlardım. Arkadaşlarım benimle alay etmeye ve beni küçük görmeye başlamıştı. Çünkü Tuşar bazen beni uşak yerine kullanmaya başlamıştı. Giyindiği zaman, elbiselerini getirmem için bana emirler veriyordu. İşte o zaman, bir uşak soyundan dünyaya gelmiş olmam, bir içgüdü biçminde işime yaradı: Tuşar'ın emirlerini yerine getirmek için var gücümle uğraşıyor ve onun bu tutumundan ötürü hiç de gururum kırılmıyordu. Çünkü henüz bunu anlamıyordum. Bugün bile şaşıyorum, nasıl oluyor da o zamanlar, bütün orada bulunanlara eşit bir düzeyde bulunmadığını anlayamıyordum. Demek o zamanlar, henüz o kadar aptalmışım. Doğru söylemek gerekirse, arkadaşlarım daha o zaman da bana birçok şey öğretmişti. Doğrusu bu açıdan okulumuz iyiydi. Sonunda Tuşar, bana diziyle, arkadan vurmaktan daha çok hoşlanmaya başladı. Yüzüme tokat atmaktan daha çok hoşlanıyordu bu işten. Aradan altı ay geçtikten sonra ise, artık bazen beni okşamaya bile başlamıştı; yalnız bazen bir süre dövmez dövmez de, sonra birden gene döverdi. Ayda bir kez filan. Dayağın ne olduğunu unutmayayım diye. Kısa bir süre sonra da beni gene çocuklarla birlikte oturttular ve onlarla oynamama izin verdiler. Ama o iki buçuk yıl boyunca, Tuşar bir kere olsun benim sosyal bakımdan farklı durumda bulunduğumu unutmadı. Gerçi bu bakımdan üzerime fazla düşmüyordu ama gene de beni sürekli olarak hizmet için kullanıyordu. Öyle sanıyorum ki, bunu bana özellikle durumumu hatırlatmak için yapıyordu.

Kaçmaya, daha doğrusu kaçmak isteyişime gelince, bu iş o ilk iki ay geçtikten beş ay sonra oldu. Ben zaten ömrüm boyunca karar vermekte her zaman güçlük çekmişimdir. Yatağıma yatıp da yorganı üzerime çektiğim zaman, hemen hayalimde sizi canlandırırdım Andrey Petro-

viç! Yalnız sizi düşünürdüm her zaman. Ama neden böyle oluyordu, hiç bilmiyorum! Rüyamda bile görüyordum sizi. En önemlisi, büyük bir tutku içinde, sizin birden içeriye girdiğinizi, benim size doğru atıldığımı, sizin beni oradan alıp kendi evinize götürdüğünüzü, o çalışma odasında bulunduğumuzu ve gene birlikte tiyatroya gittiğimizi falan hayalimde canlandırıp duruyordum. Benim için en önemli olan, artık bir daha hiç ayrılmamamızdı. En önemli şey buydu benim için! Sabah olup da, uykudan uyanmak zorunluğu başladı mı, çocukların alayları ve beni küçük düşüren davranışları da başlıyordu. Aralarından biri beni artık hiç çekinmeden dövmeye başlamıştı, beni çizmelerini giydirmeye zorluyordu; bana en kötü küfürleri savuruyor, kendisini dinleyenleri eğlendirmek için, özellikle aile durumumu açıklayan sözleri seçiyordu. Sonunda Tuşar da gelince artık dayanılmaz bir hava oluyordu. Artık hissediyordum ki, orada hiç kimse durumumu hoş görmeyecekti. Ah! Artık beni neden bağışlamadıklarını ve suçumun ne olduğunu yavaş yavaş anlamaya başlıyordum! Bu yüzden, oradan kaçmaya niyetlendim. Bunu tam iki aydır müthiş bir tutkuyla düşünüyordum. Sonunda karar verdim. Eylül ayıydı. Bütün arkadaşlarımın pazarı geçirmek üzere evlerine dağıldığı cumartesi gününü bekledim. Bu arada gizlice kendime, benim için en gerekli olan eşyaları doldurduğum küçük bir bohça hazırladım; iki ruble kadar da param vardı. Hava kararıncaya kadar beklemek istiyordum. 'Kardı mı, merdivenden inip dışarı çıkar, sonra da çekip giderim,' diye düşünüyordum. Nereye mi? Bilmiyordum ki! Andronikov Petersburg'a atanmıştı. Bu yüzden, Arbat'a gidip Fanaryotova'nın evini bulmayı düşündüm. 'Geceyi orada etrafta dolaşarak ya da bir yerde oturarak geçiririm, saban olunca da evin avlusuna girip ilk karşıma çıkana, "Acaba Andrey Petroviç şimdi nerede? Moskova'da değilse hangi şehirde ya da hangi ülkede?" diye sorarım. Herhalde söylerler nerede olduğunu. O zaman gidip bir başka yerde, bir başkasına daha sorarım: "Falanca şehre gitmek için hangi kapıdan geçmek gerekir?" derim, sonra da çıkıp yola koyulurum. Yürürüm, yürürüm, hep yürürüm; gecelerimi de herhangi bir yerde, fundalıkların altına gizlenerek geçiririm. Karnımı yalnız ekmekle doyururum. İki rubleyle uzun süre yetecek kadar ekmek alabilirim,' diye düşünüyordum. Ama cumartesi günü, bir türlü kaçmaya fırsat bulamadım; ertesi günü, yani pazara kadar beklemek gerekti. Sanki

her şey, bile bile tam tersine oluyordu. Tuşar, pazar gününü geçirmek için karısıyla birlikte bir yere gitmişti; koca evde, bir ben, bir de Agafya kalmıştık. Geceyi müthiş bir hüzün içinde beklediğimi anımsıyorum: Salonumuzda pencerenin önünde oturuyor, ahşap evlerle dolu tozlu sokağa ve sokaktan tek tük geçenlere bakıyordum. Tuşar, kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde oturuyordu. Pencerelerden şehrin çıkış kapılarından biri görünüyordu. 'Acaba benim çıkacağım kapı bu mu?' diye içim titriyordu. Güneş batarken o kadar kırmızı, gökyüzü o kadar soğuktu ki... Sert bir rüzgâr, tıpkı bugün olduğu gibi, tozu havaya kaldırıyordu. Sonunda hava tamamen kararda. Tasvirin önünde durup, dua etmeye başladım. Yalnız, acele acele dua ediyordum. Sabırsızlık içindeydim. Bohçamı kaptım, Agafya mutfaktan işitmesin diye fena halde korkarak, tahtaları gıcırdayan merdivenimizden parmaklarının ucuna basarak aşağı indim. Kapı kilitliydi; kilidi çevirip açtım, birden kapkara, kapkara bir gece karşıma çıktı. Sonsuz tehlikelerle dolu bilinmeyenler dünyası gibi. Rüzgâr kasketimi kaptığı gibi götürdü. Tam çıkmak üzereydim, karşıki kaldırımda sokaktan geçerken küfreden bir adamın sarhoş, boğuk sesi duyuldu. Bir süre durdum, baktım, baktım, sonra yavaşça arkamı döndüm ve gürültüsüzce yukarı çıktım, yavaşça soyundum, bohçamı yerine koydum, sonra yüzüstü yattım. Ne gözyaşı vardı gözlerimde, ne de zihnimde bir düşünce. İşte düşünmeye o zaman başladım, Andrey Petroviç! Uşak olduğumdan başka, bir de korkak olduğumu kavradım. İşte o zaman kişiliğim gerçek olarak, doğru bir yönde gelişmeye başladı!"

"Ben de senin ne mal olduğunu işte şimdi anladım! Ölünceye kadar ne biçim insan olarak kalacağını kavradım!"

Tatyana Pavlovna birden yerinden fırlamıştı. Hem de bunu, öyle beklenmedik bir sırada yapmıştı ki, buna hiç hazırlıklı değildim.

"O zamanlar uşak ruhlu olduğunu bir yana bırak, şimdi de uşaksın; senin yaradılışında uşaklık var. Canım, sen ne sanıyorsun? Seni bir kunduracının yanına yamak olarak vermek, Andrey Petroviç için çok mu zor bir şey olacaktı sanki? Öyle bir şey yapmış olsaydı, sana iyilik bile etmiş olurdu; hiç değilse böylece bir sanat öğrenmiş olurdun! Senin için daha fazlasını yapmasını kim isteyebilirdi? Kim talep edebilirdi daha fazlasını? Baban Makar İvaniç, sizin yani çocuklarının, alt tabakadan çıkıp üst tabakaya geçmeniz için yalnız rica

etmekle kalmıyor, bunu neredeyse ısrarla istiyordu. Hayır, Andrey Petroviç'in seni üniversiteye kadar okutmuş olmasına ve onun sayesinde kişisel haklarına kavuşmuş olmana hiç değer vermiyorsun. Çocuklar onunla alay ediyormuş, duydunuz ya! Bu yüzden insanların hepsinden intikam almaya yemin etmişmiş... Aylak seni!"

İtiraf ederim ki, bu çıkış beni fena halde şaşırtmıştı. Yerimden kalktım ve bir süre ne söyleyeceğimi bilemeden bakınıp durdum.

Sonunda kararlı bir tavırla Versilov'a döndüm:

"Sahiden, Tatyana Pavlovna şimdi bana yepyeni bir şey söyledi," dedim. "Gerçekten o kadar uşak ruhluyum ki, Bay Versilov'un beni bir kunduracının yanına yamak olarak vermemiş olmasıyla bile yetinmiyorum. Onun sayesinde 'haklarıma' kavuşmuş olmak bile beni etkileyip duygulandırmıyor! İlle de bana Versilov'u bir bütün olarak, eksiksiz olarak versinler istiyorum, babamı versinler bana istiyorum... Böyle bir şey isteyen, uşak olmaz da ne olur? Anne, sekiz yaşımdan bu yana vicdanımda bir yük olarak hissettiğim bir şey var. Beni ziyaret etmek için tek başınıza Tuşar'a gelişinizi ve o zaman sizi nasıl karşıladığını anımsıyorum da... Ama şimdi bunun üzerinde durmaya zamanım yok, zaten durmaya kalksam, Tatyana Pavlovna anlatmama fırsat vermez. Yarın görüşürüz, anne! Belki sizinle de tekrar görüşeceğiz Tatyana Pavlovna! Ruhumda, bir erkeğin karısı sağken bir başka kadınla nikâhlanmasını bir türlü kabul edemeyeceğim kadar uşaklık varsa, suç bende mi? Andrey Petroviç'in, Ems'te yapmak istediği, az kalsın yapacağı şey bu değil miydi yani? Anne, yarın bir başka kadınla nikâhlanabilecek bir kocanın yanında kalmak istemezseniz, şunu hatırlayın ki, dünyada bir oğlunuz var. Size ömrünüzün sonuna kadar saygı gösterecek bir oğlunuz var dünyada. Bunu aklınızdan hiç çıkarmayın. İsterseniz gidelim, ama bir şartla: Ya o, ya ben! Gelmek ister misiniz? Hemen yanıt beklemiyorum, canım! Biliyorum ki bu tür sorulara hemen yanıt verilemez..."

Ama sözümü bitiremedim. Bir kere fena halde heyecana kapılmış ve şaşırmıştım. Annem sapsarı olmuştu. Sesi boğazında düğümlenmişti sanki. Bir tek söz söyleyemiyordu. Tatyana Pavlovna, çok yüksek sesle bir şeyler söylüyor, hızlı hızlı, pek çok konuşuyordu. O kadar ki, ne dediğini bile anlayamıyordum. Hatta iki defa omzuma yumruk bile indirdi. Sadece bağırarak, sözlerimin yapmacık olduğunu, aşağı-

lık bir ruhta filiz verip tomurcuk açtığını, biri onları benim içimden parmaklarıyla dürtüklüyormuş gibi olduklarını söylediğini anımsıyorum. Versilov hareketsiz oturuyordu ve çok ciddi bir hali vardı. Hiç gülümsemiyordu. Sonra yukarıya, kendi odama gittim. Çıkarken beni son olarak uğurlayan şey, kız kardeşimin sitem dolu bakışıydı; arkamdan sert bir tavırla başını sallıyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM



I

BÜTÜN bu sahneleri kendimi temize çıkarmaya hiç uğraşmadan, her şeyi bütün ayrıntılarıyla anımsayarak ve yeniden canlandırarak doğru bir izlenim yaratmak için anlatıyorum. Yukarı çıkıp odama çekilince, görevini yerine getirmiş bir insan olarak, zafer kazanmış gibi bir duygu içindeydim. Neye sevindiğimi bilemiyorum. Ama müthiş bir memnuniyet duyuyordum; hem de aşağıda başarısızlığa uğradığımdan kuşkulanmakla kalmayıp, bunun böyle olduğunu kesin olarak kavradığım halde duyuyordum bunu. Tatyana Pavlovna'nın beni böyle öfkeyle azarlamış olması bile sadece bana gülünç geliyor, beni eğlendiriyordu. İçimde hiç de öfke uyandırmıyordu. Bütün bunlar herhalde zinciri koparmış olmamdan ve kendimi ilk defa özgür hissetmemden ileri geliyordu.

Durumumu kötüye çevirdiğimi de hissediyordum: Şimdi o miras hakkında yazılmış olan mektubu ne yapacağımı hiç bilemiyordum; bu konu, daha da karanlık olmuştu benim için. Şimdi herkes bunu kesin olarak Versilov'dan intikam almak istediğime yoracaktır. Ama ben henüz aşağıda bütün bu tartışmalar sürüp giderken, o miras hakkında yazılmış mektup meselesinde kararı üçüncü bir kişiye bırakmaya ve hâkim olarak Vasin'e başvurmaya kararlıydım. Eğer Vasin'le konuşmayı başaramazsam başkasına başvuracaktım, bunun kim olduğunu artık biliyordum. Kendi kendime, 'Önce Vasin'e giderim,' diye düşünüyordum. 'Ondan sonra da herkesten uzun bir süre için, birkaç ay için uzaklaşır, ortadan kaybolurum. Hele Vasin'e hiç görünmem. Onun için tamamen ortadan kaybolmuş bir insan olurum. Belki, yalnız annem ve ablamla görüşürüm, ama o da çok ender olarak.' Düşüncelerim karmakarışıktı; bir şeyler yapmış olduğumu, ama

gerektiği gibi yapmamış olduğumu hissediyordum. Öyleyken memnundum; tekrar ediyorum, her şeye rağmen nedense seviniyordum.

Ertesi gün pek çok yol yürüyeceğimi tahmin ederek erkenden yatmaya karar vermiştim. Bir ev tutup taşınmak dışında birtakım kararlar daha vermiştim. Bunları şu ya da bu biçimde yerine getirmeye niyetliydim. Ama o gece, bazı ilginç olaylar meydana gelmeden sona ermedi ve Versilov beni çok şaşırtmayı yine başardı. Küçücük odama hiç, ama hiç gelmezdi. Öyleyken o gece daha odama çekileli bir saat kadar olmamıştı ki, birden daracık merdivende ayak seslerini işittim. Kendisine yolu aydınlatmam için beni çağırıyordu. Dışarıya bir mum çıkararak elimi aşağıya uzattım. Versilov elimi tuttu; güç bela yukarı çıkmasına yardım edebildim.

"*Merci*, dostum, buraya şimdiye kadar hiç çıkmamıştım. Evi kiralarken bile çıkmadım. Buranın nasıl bir yer olduğunu tahmin ediyordum, ama gene de böylesine kümes gibi bir yer olacağını hiç düşünmemiştim."

Küçücük odamın ortasında durmuş, merakla çevresine bakınıyordu:

"Ama burası bir tabut, tam anlamıyla bir tabut!"

Gerçekten de odam tabuta benziyordu. Versilov'un daha ilk ağızda bu kadar doğru bir benzetme yapışına şaşıp kalmıştım. Odam daracık ve uzundu; damın ve duvarın köşesinin bitiştiği yer, ancak omzuma geliyordu; damın öbür ucuna ise elimle dokunabiliyordum. Versilov ilk anda başını tavana çarpmaktan korkarak, hiç farkında olmadan, kamburunu çıkararak iki büklüm olmuştu. Başı tavana çarpmadı ve sonunda oldukça sakin bir tavırla yatağımı hazırladığım divanın üzerine oturdu. Bana gelince, ben oturmadım; büyük bir şaşkınlık içinde ona bakıyordum.

"Annenin anlattığına göre, biraz önce kendisine bir aylık bakımının karşılığı olan parayı teklif ettiğin zaman, kendisi bunu senden alıp almayacağını bir türlü bilememiş. Madem böyle bir tabut içinde oturuyorsun, senden para almak değil, bizim sana para vermemiz gerekir! Ben buraya şimdiye kadar hiç girmedim ve... Böyle bir yerde bir insanın nasıl oturabileceğini anlayamıyorum."

"Ben alıştım! Ama sizi benim odamda görmeye bir türlü alışamıyorum, hele aşağıda olup bitenlerden sonra."

"Ha evet, aşağıda oldukça kabalık ettin. Ama benim de kendime göre birtakım özel amaçlarım var. Bunların ne olduğunu sana anlatırım. Hoş, benim buraya gelmemde şaşılacak bir şey yok ya; aşağıda olup bitenler bile olağan şeyler. Yalnız, Allah aşkına bana şunu açıkla: Demin aşağıda anlattıklarından başka bir şey var mı? Uzun bir süre, bu kadar ciddi bir hazırlıktan ve işe böyle giriştikten sonra, söyleyeceklerin bu kadar mıydı? Bize açıklayacağın ya da bildireceğin bunca şey olduğunu söyledikten sonra, yalnız bunlarla mı yetinecektin? Başka bir şey söylemeye niyetin yok muydu?"

"Hepsi bu kadardı. Daha doğrusu, diyelim ki hepsi bu kadar..."

"Doğrusu pek az şeymiş dostum. İtiraf ederim ki, davranışlarına ve bizi gülmeye davet edişine bakınca, senin bize bir şeyler anlatmak için ne kadar yanıp tutuştuğunu görünce, çok daha fazla şey söyleyeceğini düşünmüştüm."

"Sanki umurunuzda mı?"

"Canım ben bunu daha çok ölçüye önem verdiğim için söyledim: Bu kadar patırtı gürültüye değmezdi yani. Senin anlayacağın, ölçüyü kaçırmış oldun. Tam bir ay sustun, hazırlandın; sonra birden baktık ki, meğer söyleyeceğin bir şey yokmuş!"

"Uzun uzun anlatmak istiyordum. Ama şimdi o anlattıklarımdan bile utanıyorum. Her şey sözle anlatılmaz. Bazı şeyler vardır ki, hiç anlatılmamaları daha iyi olur. Bakın, yeteri kadar konuştuğum halde, ne demek istediğimi anlamamışsınız."

"Demek sen de bazen düşünce söze dökülemiyor diye acı çekiyorsun, öyle mi? Bu kibarca bir acı çekiştir dostum ve ancak seçkin insanlara nasip olur. Aptal bir insan her zaman kendi sözlerinden memnun kalır, üstelik her zaman gereğinden fazlasını söyler; bu tür insanlar yedek yapmayı sever."

"Ben de öyle davrandım aşağıda. Örneğin ben de gereğinden fazlasını söyledim. Bana 'Bütünüyle Versilov'u' vermelerini istedim! Oysa bu benim için gereğinden fazla bir şeydi; benim Versilov'a hiç de ihtiyacım yok."

"Dostum, görüyorum ki, aşağıda kaybettiklerini şimdi geri kazanmak istiyorsun. Belli ki pişmansın. Bizde pişmanlık duymak, hemen, tekrar birinin üzerine atılmak anlamına geldiği için de, şimdi ikinci bir defa beni hedef alarak, bu sefer boşa atış yapmamak istiyor-

sun. Anlaşılan erken gelmişim, henüz sakinleşmiş değilsin. Üstelik eleştiriye pek dayanamıyorsun. Her neyse, otur Allah aşkına! Ben sana bazı şeyleri haber vermeye geldim. Teşekkür ederim! Hah, şöyle! Demin aşağıda annene söylediklerine bakılırsa, ne olursa olsun ayrılmamız daha iyi olacak. Buraya bunu elinden geldiği kadar yumuşak ve rezalet çıkarmadan yapmanı rica etmeye geldim. Anneni daha fazla üzmemen ve korkutmaman için. Benim buraya kendiliğimden gelişim bile annene cesaret verdi. Nedense hâlâ seninle barışabileceğimize ve canım, anla işte, her şeyin eskisi gibi olacağına inanıyor. Bana öyle geliyor ki, şimdi şurada bir ya da iki kez, biraz yüksek sesle kahkaha atacak olursak, aşağıdakilerin ürkek yüreklerinde coşkun bir sevinç uyandırmış oluruz. Bunlar saf ve basit yürekler de olsa ne çıkar? Madem samimiyetle ve candan seven yüreklerdir, fırsat çıkınca neden onlara mutluluk vermeyelim? Birinci önemli nokta, bu. İkincisi de, neden ille birbirimizden intikam almak isteğiyle yanıp tutuşarak, dişlerimizi gıcırdatarak, birbirimize lanetler yağdırarak filan ayrılalım? Tabii birbirimizin boynuna atılmamız için ortada bir neden yok, ama hiç değilse birbirimize karşı saygı duyarak ayrılabiliriz değil mi? Ne dersin?"

"Bütün bunlar saçma! Söz veriyorum, rezalet çıkarmadan taşınacağım. Bu kadarı yeter. Siz annemin hatırı için mi uğraşıyorsunuz? Oysa bana bu işte annemin rahatı, huzuru umrunuzda bile değilmiş gibi geliyor, laf olsun diye öyle söylüyorsunuz."

"Bana inanmıyor musun?"

"Siz benimle tam anlamıyla bir çocukla konuşur gibi konuşuyorsunuz."

"Dostum, senden her şey için, bütün o çocukluk yıllarında benim yüzümden çektiğini söylediğin, bana yüklediğin her şey için özür dilemeye hazırım, ama *cher enfant,* bunu yapsam bile, ne çıkar? O kadar zekisin ki, kendiliğinden böyle aptalca bir durumda kalmayı istemezsin. Ayrıca şu dakikaya kadar savurduğun suçlamaların ne anlama geldiğini iyice anlayamadığımdan söz ediyorum! Sahi, beni neyle suçluyorsun? Dünyaya Versilov soyadını taşıyarak gelmemiş olduğun için mi suçluyorsun beni? Yoksa yanılıyor muyum? Hay Allah! Alaylı alaylı güldüğüne ve ellerini salladığına bakılırsa, suçum bu değil, öyle mi?"

"İnanın, sizi bununla suçlamıyorum. Doğru söylüyorum. Bence Versilov soyadını taşımak bir insana onur kazandırmaz."

"Onur meselesini bir yana bırakalım; hem vereceğin yanıt kesinlikle adil olmalı. Madem beni bununla suçlamıyorsun, o halde bana yüklediğin suç nedir?"

"Tatyana Pavlovna biraz önce bana öğrenmem gereken her şeyi söyledi. O bana bunu söyleyinceye kadar, bunu bir türlü anlayamıyordum. Sorun şu; beni bir kunduracının yanına yamak olarak vermediğiniz için size karşı bir de minnet duymam gerekiyor. Anlayamıyorum, neden nankörlük ediyorum? Neden şimdi bile, artık bana her şeyi anlatıp aklımı başıma getirdikleri halde, hâlâ nankörüm. Sakın bu, damarlarımda akan o mağrur kanınızdan ileri gelmesin Andrey Petroviç?"

"Ondan olduğunu hiç sanmıyorum. Hem her şeye karşın kabul et ki, aşağıda yaptığın o çıkışlar, hedef olarak beni aldığın halde, benim üzerime değil sadece annenin üzerine yıkılıyor. Ona, yalnız ona işkence ediyor, yalnız onu üzüyorlardı. Bu arada şunu da belirteyim; herhalde onu yargılamak sana düşen bir görev olmasa gerek. Hem annen sana karşı ne gibi bir suç işlemiş olabilir? Söz açılmışken bana şunu da açıkla dostum; ne diye, hangi amaçla okulda ve jimnazyumda, ömrün boyunca karşılaştığın her insana, evlilik dışı doğduğunu ballandıra ballandıra anlatıyordun? İşittiğime göre, öyle yapmışsın. Hem bunu garip, özel bir istekle yapıyormuşsun. Sırası gelmişken söyleyeyim; bu saçma, hatta alçakça bir suç yüklemeden başka bir şey değil. Sen yasalara uygun olarak doğmuş bir çocuksun. Soyadın Dolgorukiy. Sen Makar İvanoviç Dolgorukiy'in, saygıdeğer ve hem zekâ, hem de karakter bakımından çok iyi bir insanın oğlusun. Yükseköğrenim yapmış olmana gelince; bunu gerçekten eski efendin Versilov'a borçlusun. Peki, ama bunun böyle olmasından ne çıkar? İşin asıl önemli yönü şu: Herkese, dünyaya evlilik dışı gelmiş olduğunu söylediğin zaman (hoş, bu suç yüklemeden başka bir şey değil ya), annenin bir sırrını açıklamış ve yapmacık bir gurur yüzünden anneni rastladığın ilk pis herifin yargısına hedef olarak çıkarmış oluyordun. Bu, çok aşağılık bir davranış oluyor dostum. Kaldı ki, annenin aslında hiçbir bakımdan suçu yoktu: Tertemiz bir insandır o ve eğer soyadı Versilova değilse, bunun tek nedeni, hâlâ evli olmasıdır."

"Yeter artık! Sizinle tamamen ayrı düşüncedeyim ve zekânıza o kadar inanıyorum ki, artık beni daha uzun bir süre azarlamaktan vazgeçeceğinize kesin olarak güveniyorum. Siz, her şeyde ölçüyü seversiniz; aslında gerçekten her şeyin bir ölçüsü vardır, içinizde anneme karşı durup dururken uyanmış olan bu sevginin bile! İyi-si mi, madem odama gelmeye ve benim yanımda bir çeyrek ya da yarım saat oturmaya karar verdiniz (bunu neden yaptığınızı hâlâ bilmiyorum ya, diyelim ki annemin rahatı, huzuru için yaptınız), üstelik benimle aşağıda olup bitenlere karşın, bu kadar büyük bir istek göstererek konuşuyorsunuz, o halde iyisi mi, bana babamdan söz edin. O diyar diyar gezen Makar İvanov'u anlatın bana. Onun nasıl bir insan olduğunu sizden işitmek istiyorum; bunu size sormaya çoktandır niyetleniyordum. Sizden belki de uzun bir süre için ayrılmadan önce, bir soruya daha yanıt vermenizi çok isterdim: Bu yirmi yıl boyunca, annemin şimdi de kız kardeşimin beslediği bu önyargıları yok etmek için, onları hiç etkilemediniz mi? Uygar bir insan olarak, annemin içinde yaşadığı o ilkel karanlıkları dağıtamadınız mı? Hayır, annemin temiz yürekliliğinden söz etmiyorum! Annem öyle olmasa da gene ahlak bakımından size oranla sonsuz derecede yüksek bir düzeyde bulunmuştur her zaman, özür dilerim, ama... Ne çare ki, bu derece yüksek bir düzeyde bulunmasına karşın, cansız insandır o. Yaşayan sadece Versilov'dur. Çevresinde bulunan başka insanlar ve onunla ilgisi olan her şey ise ancak ölmeyecek kadar yaşayabiliyor. Bunu da ancak bir şartla yapabiliyorlar. Kendi güçleriyle, canlılık kazandıran o sağlıklı sıvılarıyla Versilov'u beslemek onuruna erişmek şartıyla! Bununla birlikte, annem de herhalde bir zamanlar canlı bir insandı, değil mi? Ona durup dururken âşık olmadınız ya? O da bir zamanlar tam anlamıyla bir kadındı değil mi?"

"Dostum doğrusunu istersen, annen hiçbir zaman söylediğin anlamda bir kadın olmamıştır, hiçbir zaman! Zaten Rus kadını hiçbir zaman tam anlamıyla bir kadın olamaz."

Yanıt verirken, geçmişte benimle ilk karşılaştığı zaman ya da benimle konuşurken daima yaptığı gibi yüzünü buruşturmuştu. Bu tutumunu o kadar iyi anımsıyorum ki, aynı zamanda bu tutumu beni

öylesine çileden çıkarıyordu ki! Açıklayayım; görünüşte bunun son derece candan bir tutum olduğu sanılırdı. Ama biraz dikkat ettiniz mi, hemen her halinden gizlenen alaycı bir gülümseyiş sezilirdi. O kadar ki, bazen yüzündeki anlamı bir türlü anlayamazdım.

"Peki Polonyalı bir kadın, ya da bir Fransız kadını tam anlamıyla kadın mıdır? Ya da İtalyan kadınına ne diyelim, ateşli bir İtalyan kadınına? Bunlar kadın sayılır tabii, öyle değil mi? İşte Versilov gibi üstün uygarlık düzeyinde bulunan bir Rus aydınının ilgisini çeken bunlar değil mi?"

Versilov güldü.

"Hay Allah! Karşıma koyu bir Slavofil çıkacağını aklıma getirebilir miydim?"

Versilov'un söylediklerini kelime kelime anımsıyorum; büyük bir istekle hatta belirli bir zevkle konuşmaya başlamıştı. Apaçık olarak anlıyordum ki, odama gevezelik etmek için gelmemişti. Annem sakinleşsin diye de yapmamıştı bunu. Kesinlikle başka amaçları vardı.

II

"ANNENLE geçirdiğimiz bu yirmi yıl boyunca, birbirimizle hiç konuşmadık," diye gevezelik etmeye başladı. (Son derece yapmacık ve hiç normal olmayan bir tavırla konuşuyordu.) Senin anlayacağın, aramızda ne olup bittiyse, hepsi hiç konuşmadan oldu. Yirmi yıllık ilişkimizin en önemli özelliği konuşmamak olmuştur. Öyle sanıyorum ki bir kez olsun kavga da etmedik. Gerçekten sık sık evden çıkıp gidiyor ve onu yalnız bırakıyordum, ama sonunda her zaman geri dönüyordum. *Nous revenons toujours*,* bu, erkeklere özgü, temel bir özelliktir; bunu vicdanlı oldukları için yaparlar. Evliliği yaşatma sırf kadınlara bağlı bir şey olsaydı, dünyada bir tek evlilik sağlam kalmazdı! Uysallık, yumuşakbaşlılık, eziklik aynı zamanda sertlik, güç, evet gerçek bir güç, işte annenin karakteri budur. Şunu da bil ki annen, dünyada rastladığım kadınların en iyisidir. Onda bir güç bulunduğuna tanık olduğum için bunu kanıtlayabilirim. Hatta içindeki bu gücün ona nasıl hayat verdiğini gözlerimle

* (Fr.) "Her zaman geri döneriz." *-çev.*

gördüm. Bu arada edindiği kanaatlere gelince (kanaat sözünü kullanmak istemiyorum; çünkü bu tiplerde kanaat pek olmaz), neyse işte bu amaçlar, ya da kanaat sandıkları düşünceleri diyeyim, daha doğrusu onlara kutsal görünen inançları uğruna, işkenceyi bile göze alır böyleleri. Bu söylediklerimden kendi kendine sonuçlar çıkarabilirsin. Söyle bakayım, ben işkence edecek insana benziyor muyum? İşte bu yüzden, hemen hemen her konuda susmayı tercih etmişimdir. Bunu da sadece böylesi daha rahat olduğu için yapmış değilim ve itiraf ederim, bu tutumumdan ötürü pişmanlık duymuyorum. Böylece her şey kendiliğinden, hiçbir baskı olmadan ve efendice olur. O kadar ki, bunda rolüm oldu diye kendime övünç payı bile çıkarmıyorum. Bu arada parantez açarak şunu da söyleyeyim, annenin benim insancıl olduğuma nedense hiçbir zaman inanmadığını, bu yüzden de her an içinin titrediğini sanıyorum; ama içi titrerken bir yandan da kültür etkisine hiç açık kapı bırakmıyordu. Bunlar bir yolunu bulup dışarıdan gelen etkilere kapalı kalmayı başarır. Bizim ise bu işlerde anlamadığımız bazı noktalar vardır. Hem zaten kadınlar, kendi işlerini yönetmekte daha başarılı olur. Kendileri için en elverişsiz durumlarda ne yapıp edip kendilerine uygun bir yaşam sürdükleri gibi, kendilerinden hiçbir şey yitirmeden oldukları gibi kalabiliyorlar. Biz, bunu başaramıyoruz."

"Onlar dediğiniz kim? Sizi pek anlayamıyorum."

"Halk demek istiyorum, dostum. Halktan söz ediyorum. Halk, içindeki bu büyük gücü, ona hayat veren gücü ve ne kadar geniş yürekli olduğunu, hem tarihsel hem ahlaki hem de politik bakımdan kanıtlamıştır! Anneni ele alalım. Annen, çoğu zaman susar; bazen öyle bir söz söyler ki, bunca zaman konuşarak boşuna zaman kaybetmediğini hemen anlarsın. Daha önce, tam beş yıl boyunca, onu yavaş yavaş belirli bir konuda hazırlamaya çalışmış olsan bile. Üstelik ileri sürdüğü itirazlar en beklenmedik şeylerdir. Bununla birlikte, şunu da belirteyim ki, onu hiç de aptal saymıyorum. Aksine bu işte kendine özgü bir zekâsı, hatta parlak bir zekâsı vardır; hoş, belki de sen onun zekâsına pek inanmıyorsundur."

"Neden inanmayayım? Benim inanmadığım yalnız bir tek şey var, o da asıl sizin sahiden onun akıllı olduğuna inandığınızdır."

"Ya! Demek beni her kalıba giren biri sayıyorsun! Dostum galiba sana fazla yüz veriyorum... Şımarık bir oğlan çocuğu gibi... Her neyse bu seferlik öyle olsun."

"Bana babamı anlatın! Gerçeği açıklarsanız, daha iyi olur."

"Makar İvanoviç hakkında sana ne anlatıyım istiyorsun? Makar İvanoviç bildiğin gibi, köle olan bir köylüdür. Diyelim ki, belirli bir oranda üne kavuşma sevdasında olan bir köylü..."

"Öyleyken bile şu anda, ona kesinlikle herhangi bir bakımdan imreniyorsunuz, buna yemin edebilirim!"

"Aksine, dostum, aksine... Hatta doğrusunu istersen, seni böyle karışık duygular içinde gördüğüme çok memnunum. Yemin ederim ki, şu anda son derece büyük bir pişmanlık içindeyim ve şimdi, şu anda, olup bitenleri değiştirmeye gücüm olmadığı halde, bundan yirmi yıl önce olanlar için belki birinci kez üzülüyorum. Ayrıca, Tanrı bilir ya, bütün bunlar tamamen bir rastlantı sonucu olarak ve hiç elimden olmadan meydana gelmiştir ve sonradan her şeyin insanca olması için elimden geldiği kadar çaba göstermişimdir. Hiç değilse o zamanlar insanlık uğruna bir atılımda bulunmayı düşünüyordum. Ah, o zamanlar hepimizin yüreği iyilik etmek, ulusun iyiliği için çalışmak, yüce bir ülküye hizmet etmek gibi şeyler için çarpıyordu; rütbelerimizi, babadan kalma haklarımızı, köylerimizi hatta köylülere ödünç para veren yardım sandıklarını kötüleyip duruyorduk; hiç değilse aramızdan bazıları öyle bir tutumdaydı... Yemin ederim sana öyleydi! Sayıca fazla değildik, ama güzel konuşuyorduk ve inan bana, bazen güzel davranışlarımız da vardı."

"Makar İvanoviç'in omzuna kapanıp ağladığınız andan söz ediyorsunuz değil mi?"

"Dostum, ne söylersen hepsini peşin olarak kabul ediyorum; zaten omuza kapanma öyküsünü gene benim ağzımdan işittin. Hemen de, benim saflıkla, açık yüreklilikle ağzımdan kaçırdığım bir sözü şimdi kötüye kullanıyorsun; ama kabul et ki, o omuz öyküsü, ilk bakışta göründüğü kadar kötü değildi. Özellikle o zaman için. Tabii biraz yapmacıklık vardı o zamanki davranışlarımda. Ama yaptıklarımın yapmacık olduğunu o sırada henüz bilmiyordum ki! Ne yani, sen günlük olaylar karşısında hiçbir zaman yapmacık tavırlar takınmıyor musun?"

"Demin aşağıda biraz fazlaca duygulanmıştım, buraya çıkınca da benim yapmacık tavırlar takındığımı düşünmüşsünüzdür diye çok utandım. Söylediğiniz doğru. Bazı olaylarda insan gerçekten, içtenlikle duygulandığı halde, elinde olmayarak rol yapıyor; ama şimdi, aşağıda olup bitenlerin içimden geldiği gibi olduğuna yemin ederim."

"Çok doğru söyledin; her şeyi bir tek cümleyle, çok iyi tanımladın. 'İnsan içtenlikle duyduğu halde bazen gene de rol yapıyor,' dedin. İşte o zaman ben de öyle olmuştum. Gerçi rol yapıyordum ama hıçkıra hıçkıra ağladığım sırada, bu ağlayış tamamen içimden geliyordu. İşi inada bindirmek istemiyorum; belki Makar İvanoviç daha zeki olsaydı, o omuza kapanma hareketini alay etme isteğinin zorladığı bir davranış sanırdı ama dürüstlüğü işin özünü görmesine engel oluyordu. Yalnız bilmiyorum, o zaman bana acıyor muydu, acımıyor muydu? Anımsıyorum, o sırada bana acımasını çok, çok istiyordum!"

"Biliyor musunuz," diye sözünü kestim, "siz, şimdi de, bunu söylerken bile alaylı alaylı gülüyorsunuz. Zaten konuştuğumuz bütün bu ay süresince hep benimle alay ettiniz. Neden böyle yapıyordunuz her zaman?"

Versilov yumuşak bir tavırla yanıtladı:

"Öyle mi sanıyorsun? Çok alıngansın. Gülüyorsam herhalde bunu seninle alay ettiğim için yapmıyorum, ya da hiç değilse yalnız seninle alay etmiyorum; bu konuda rahat edebilirsin. Şimdi gülmüyorum, o sırada ise her şeyi yapmışımdır. Ve inan bana, kendi çıkarıma olmamıştır yaptıklarım. Bizler, yani soylu, yüksek insanlar –halkın tamamen tersine–, elimizden geldiği zamanlar çıkarlarınıza uygun olarak hareket etmeyi hiç bilmiyorduk. Bilakis her zaman elimizden geldiği kadar kendi aleyhimize karar verirdik ve öyle sanıyorum ki, bu tutumumuz o zamanlar bizce 'en üstün çıkar' sayılıyordu, çıkar kelimesinin en yüksek anlamında. Bugünkü aydın insanlar kuşağı bizimle karşılaştırılamayacak kadar çıkarlarını bilen kişilerdir. Oysa ben, o sırada, henüz ortada bir günah işlenmemişken, her şeyi, olağanüstü bir dürüstlükle Makar İvanoviç'e anlattım. Şimdi kabul ediyorum ki, anlattıklarım arasında birçok şeyi hiç anlatmamam gerekirdi. Özellikle bu derece dürüst davranmamalıydım. İşin insancıl yönü bir yana, ağzımı sıkı tutsaydım daha ince davranmış olurdum;

gelgelelim insan bir kez kendini dansa kaptırdı mı, tam da güzel bir figür yapmak istediği sırada, bundan geri durabilir mi? Belki de kusursuz ve yüksek bir karakteri olan insanlar, yaradılışları gereği böyledir, kim bilir? Bu sorunu ömrüm boyunca çözememişimdir. Her neyse, bizim şu anda ayaküstü yaptığımız konuşmaya uymayacak kadar derin bir konu bu. Ama yemin ederim ki, şimdi bazen bunları anımsadıkça, utancımdan yerin dibine geçecek gibi oluyorum. O zamanlar Makar İvanoviç'e üç bin ruble önermiştim ve anımsıyorum ki, kendisi hep susuyordu. Bir tek ben konuşup duruyordum. Düşün bir kere, Makar İvanoviç benden, daha doğrusu benim bir derebeyi olarak sahip olduğum haklardan korkuyormuş gibi geliyordu bana ve hatırlıyorum ki, ben elimden geldiği kadar ona cesaret vermeye çalışıyordum; hiçbir şeyden korkmadan bütün isteklerini açıklaması için ona yalvarıyordum. Hatta aklına gelebilecek ne kadar eleştiri varsa, hepsini ortaya dökmesini istiyordum. Garanti olarak ona söz veriyordum. İleri sürdüğüm şartları yani üç bin rubleyi ve kölelikten azat edilmeyi kabul etmiyorsa (tabii hem kendisi hem de karısı azat edilecekti) ve istediği yere bir gezi yapmaya (tabii bu geziye karısını almadan gidecekti) razı değilse, bunları söylemeliydi. Bunlara razı değilse, onu derhal kölelikten azat edecek, karısını kendisine geri verecek, sonra ikisine de bir bağış yapacaktım. Galiba bağışlayacağım gene o üç bin rubleydi. Ondan sonra, artık onlar benden uzaklaşıp herhangi bir yere gidecek değildi. Ben onların yanından uzaklaşıp üç yıl için İtalya'ya gidecektim. Hem de bir başıma! İnan ki, bunu yapsaydım, yanıma matmazel Sapojnikova'yı almayacaktım. *Mon ami*, o anlarda son derece temiz bir niyetim vardı. Peki ne oldu dersin? Makar söylediğim gibi yapacağımı çok iyi biliyordu; ama susmaya devam etti. Ancak üçüncü kez omzuna kapanmak istediğim zaman geri çekildi, elini salladı, hatta bir çeşit kayıtsızlıkla dışarı çıktı. İnan bana, o zaman gösterdiği bu laubalilik beni bile şaşırttı. O sırada kendimi bir an için aynada gördüm. O zamanki halimi hiç unutamam. Zaten onlar, hiçbir şey söylemedikleri zaman çok kötü olurlar. Bu adam ise, zaten somurtkanın biriydi ve itiraf ederim ki, onu çalışma odama çağırırken, yalnız ona güvenmekle kalmıyor; aynı zamanda ondan fena halde korkuyordum. Bu tür insanlar arasında ahlaksızlık

sembolü haline gelmiş adamlar vardı. İşte ben dayak yemekten çok daha fazla, bu gibi tiplerden korkarım. *Sic.** Hem neleri göze almıştım, neleri! Bu taşralı gezgin hacı, avazı çıktığı kadar bağırmaya başlasaydı ne yapardım? Ha? Söylesene, ne yapabilirdim, böyle karşımda iyice gelişmemiş, Davut kılıklı biri varken, ne yapabilirdim yani? İşte bu yüzden, her şeyden önce o üç bin rubleyi ileri sürdüm, bunu bir içgüdüyle yapmıştım. Allahtan yanılmışım: Makar İvanoviç bambaşka bir adam çıktı..."

"Söyleyin, o günah işlendi mi? Biraz önce kocasını henüz o günah işlenmeden çağırdığınızı söylemiştiniz, değil mi?"

"Yani anlıyor musun, bunu nasıl anlatayım..."

"Demek ki, işlenmişti. Biraz önce, Makar İvanoviç'in bambaşka bir adam olduğunu söylediniz; nasıl başka yani?"

"Aslına bakarsan, ne biçim olduğunu şimdi de bilmiyorum. Ama bambaşka adam olduğunu anladım. Hem de biliyor musun, oldukça dürüst biriymiş; bu sonuca varmamın nedeni, onun yanında, eskisine oranla üç kat daha utanç hissi duymamdır. Makar İvanoviç, fazla söze girişmeden hemen ertesi günü geziye çıkmaya razı oldu. Ama tabii kendisine önerdiğim bağışlardan hiçbirini unutmadı."

"Paraları aldı mı?"

"Hem de nasıl! Ve biliyor musun, dostum, bu konuda beni bile şaşkınlığa uğrattı. O zamanlar cebimde üç bin ruble yoktu tabii, o kadar para bulunmuyordu elimde. Hemen bir yerden yedi yüz ruble buldum ve ilk fırsatta bunları ona verdim; ondan sonra ne oldu dersin? Makar İvanoviç, o geriye kalan iki bin üç yüz rubleyi benden ısrarla istedi. Sağlam olsun diye bir tüccarın adına düzenlenmiş borç senedi olarak! Aradan iki yıl geçince de aynı parayı bu sefer mahkeme yoluyla üstelik faiziyle birlikte istedi, böylece beni tekrar şaşırttı. Kaldı ki, o sırada bir kilisenin yapımı için dilenmeye çıkmıştı. O günden bu yana da diyar diyar dolaşıp durur. Anlamıyorum, gezgin bir din adamı, ne diye bu kadar paraya sahip olmak istesin? Para o kadar dünyevi bir şey ki... Tabii ben bu paraları ona o anda içtenlikle, başka bir deyimle, sıcağı sıcağına önermiştim, ama aradan bu kadar çok zaman geçtikten sonra, aklımı başıma toplamam normal bir şey-

* (Fr.) "Aynen." *–çev.*

di... Ve tabii onun hiç değilse bana acıyacağını tahmin ediyordum... Ya da 'bize acıyacağını düşünüyordum' diyelim. Yani bana ve anneme. 'Hiç değilse bir süre bekler,' diyordum. Oysa beklemedi bile..."

(Burada çok önemli bir açıklama yapmam gerekiyor: eğer annem Bay Versilov'dan sonra hayatta kalsaydı, ihtiyarlığında tamamen beş parasız kalmış olacaktı. Oysa Makar İvanoviç çoktandır faiziyle iki mislini bulmuş olan o üç bini olduğu gibi, bir tek kuruşuna bile dokunmadan, geçen yıl düzenlediği dinî bir vasiyetnameyle anneme bırakmıştı. Versilov'un ne menem adam olduğunu daha o zaman anlamıştım.)

"Bir gün bana Makar İvanoviç'in birkaç defa size gece yatısına geldiğini ve her gelişinde annemin evinde kaldığını söylemiştiniz değil mi?"

"Evet, dostum ve itiraf ederim ilk zamanlar bu ziyaretlerden fena halde korkuyordum. Bütün bu süre içinde, yani yirmi yılda, bize altı ya da yedi kez gelmiştir. İlk zamanlar evde olsam bile, bu ziyaretler sırasında saklanıyordum. Başlangıçta bunların nasıl bir anlam taşıdığını ve onun bize niçin geldiğini anlamıyordum bile. Ama sonradan bazı çıkar hesapları aklıma geldi de, bunun hiç de onun açısından saçma olmadığını düşündüm. Öyle geldi bana. Sonra, bir gün rastgele içimdeki merakı tatmin etmeye karar verdim ve onu görmek için dışarı çıktım. O zaman, inan bana, çok ilgi çekici bir izlenim edindim. Bu, Makar İvanoviç'in bizi üçüncü ya da dördüncü ziyaretiydi. Tam o sırada mahkemelerde arabulucu olarak çalışmaya başlamıştım ve tabii var gücümle Rus halkını incelemeye koyulmuştum. Makar'dan pek çok yeni şey işittim. Bunun dışında, onda hiç beklemediğim bir başka şey daha buldum. Bu bir çeşit huzur, bir çeşit oturmuşluk ve ikide bir değişmeyen sağlam bir karakterdi. En şaşırtıcısı olanı ise hemen hemen neşeye varan bir ruh haliydi. Hele o konuya *(tu comprends?)** en küçük bir imada bulunmadı, ayrıca ciddi işlerden söz etmekte son derece yetenekliydi ve çok güzel konuşuyordu. Yani o köylü takımının aptalca felsefelerine kaçmadan konuşuyordu demek istiyorum. İtiraf ederim, bütün o sözümona demokratça görüşlerine karşın, onların takındıkları bu feylosofça ta-

* (Fr.) "Anlıyorsun ya?" *-çev.*

vırlarından ve düşüncelerinden nefret ederim. Bizim romanlarda ve piyeslerde gerçek Rusların kullandığı o zorlama halk deyimlerini de hiç kullanmam. Ayrıca Makar dinden de son derece az söz ediyordu. Ancak sen kendin söz açtın mı anlatıyordu bu konudaki görüşlerini. Hem de anlattıkları manastırlar ve manastırdaki yaşam konusunda, kendine göre son derece sevimli öykülerdi. Ama bunları yine de sen merak edersen anlatıyordu. En önemlisi o saygılı tavrıydı. O kendini hiç önemsemediğini belli eden, saygılı tavırdı. Aslında üst düzeyde bir eşitlik kurulabilmesi için, böyle bir saygı şarttır. Böyle bir saygılı tavır takınmadan hiçbir bakımdan eşit bir düzeye ulaşmaya olanak yoktur. Böyle bir tutumda en küçük bir züppelik, bir meydan okuyuş olmadığı için, insan dürüstlüğün en üst basamağına ulaşır, böylece, kendine saygısı olan biri olarak ortaya çıkar, hem de içinde bulunduğu durumu benimsemiş, kaderin kendisine nasip ettiği yer ne olursa olsun, onu olduğu gibi kabullenmiş olarak! İnsanın böyle, içinde bulunduğu durum ne olursa olsun, gene de kendine saygı duyması dünyada son derece ender rastlanan bir şeydir. Hiç değilse, insanın gerçek bir değer taşıması kadar ender bir şey... Zaten, ömrün vefa ederse, bunun böyle olduğunu sen de göreceksin ya... Her neyse, beni en çok şaşırtan şey, hem de başlangıçta değil de sonradan en çok hayret ettiğim şey şu olmuştur: Bu Makar, son derece gösterişli ve inan bana, son derece yakışıklı adamdı. Gerçi yaşlıydı ama şiirde belirtildiği gibi teni esmer, boyu uzun, duruşu heybetliydi.* Çok sade aynı zamanda ciddi bir hali vardı; hatta zavallı Sonya uğruna şaşmış kalmıştım. Nasıl olmuş da o zamanlar beni tercih etmişti? O zamanlar Makar elli yaşındaydı, öyleyken gene de aslan gibiydi. Ben ise onunla karşılaştırılınca o kadar zıpır görünüyordum ki! Her neyse, anımsıyorum, daha o yaşta bile hoş görülemeyecek kadar saçları ağarmıştı, demek ki, Sonya ile evlenirken de saçları beyazdı; belki de Sonya'ya kararını verdirmekte bu durum etki yapmıştır, kim bilir..."

Bu Versilov'da yüksek sosyeteye bağlı insanlara özgü bir tavır vardı. Bir defa (başka türlü konuşmasına imkân olmadığı zaman) zekice ve güzel birkaç söz söyledi mi, sonra birden, bile bile saçmalar-

---

* Ünlü Rus şair ve yazar Nikolay Nekrasov'un (1821-1878) *Vlas* adlı şiirinden söz edilmektedir. *-ed.*

dı. Tıpkı Makar İvanoviç'in ağarmış saçlarının, annemin kararında etkisi olduğunu, sözümona, anlamış olması gibi. Tabii bunu bile bile yapıyordu. Hatta herhalde bunu neden yaptığını kendisi de bilmiyordu. Sosyeteye özgü aptalca bir alışkanlıktı işte. İnsan onu dinlerken çok ciddi konuştuğunu sanır; oysa kendisi, o sırada rol yapıyor ya da içinden gülüyordur.

III

O ZAMAN içimde neden birden müthiş bir öfkenin uyandığını anlamıyorum; zaten o anlarda yapmış olduğum bazı çıkışları büyük bir hoşnutsuzlukla anımsıyorum. Birden iskemleden kalktım:

"Bakın, size bir şey söyleyeyim," dedim, "buraya, annem barıştığımızı sansın diye geldiğinizi söylüyorsunuz. Annemin bu konuda artık bir karara varmasına yetecek kadar zaman geçti aradan; lütfen beni yalnız bırakır mısınız?"

Hafifçe kızararak yerinden kalktı:

"Benimle fazlaca kayıtsız konuşuyorsun yavrum. Her neyse, allahaısmarladık. Zorla güzellik olmaz. Yalnız, izin verirsen bir tek soru sormak istiyorum: Sahiden prensin yanından çıkmak istiyor musun?"

"Hah! Buraya gelirken özel birtakım amaçlar güttüğünüzü biliyordum zaten..."

"Yani buraya prensin yanında kalman için seni kandırmaya geldiğimi ve bunda bir çıkarım olduğunu sanıyor, bundan kuşkulanıyorsun, öyle mi? İyi ama ne sanıyorsun, yoksa seni Moskova'dan da herhangi bir çıkarımı düşündüğüm için mi getirttim? Ne kadar da alınganmışsın! Bilakis, senin her bakımdan iyiliğini düşünüyorum, şimdi halim vaktim bu derece düzeldikten sonra, annenle birlikte, ara sıra da olsa sana yardım etmemize izin vermeni isterdik."

"Ben sizi sevmiyorum, Versilov."

"Maşallah artık *Versilov* diyorsun bana ha! Sırası gelmişken söyleyeyim, sana bu soyadını veremediğim için çok üzgünüm. Aslında bütün suçum bu. Öyle değil mi? Ortada bir suç söz konusuysa, benim suçum bu. Ama ne yapayım, evli olan bir kadınla evlenemezdim ki, haksız mıyım?"

"Bu yüzden, bekâr bir kadınla evlenmek istediniz, öyle değil mi?"

Yüzünde hafif bir titreme gezindi.

"Şimdi Ems'te olup bitenleri mi kastediyorsun? Dinle beni Arkadiy, demin aşağıda, aynı çıkışta bulunmak cüretini gösterdin. Annenin yanında beni parmakla gösteriyordun. Şunu bil ki, en çok yanıldığın nokta asıl budur. Rahmetli Lidya Ahmakova'nın öyküsü hakkında hiçbir şey bildiğin yok. Bu işin içinde annenin ne dereceye kadar rol oynadığını da bilmiyorsun. Evet, o sırada yanımda bulunmadığı halde, bu işte annenin de rolü olmuştur. Dünyada iyi yürekli bir kadın görmüşsem bu kadın senin annendir. Her neyse bu kadarı yeter; bütün bunlar henüz sırdır. Sen, yabancıların ağzından kulağına çalınan birtakım şeylere dayanarak ne söylediğini kendin de bilmiyorsun."

"Prensin bugün söylediğine bakılırsa, siz ağzı süt kokan kızlara pek meraklıymışsınız!"

"Prens mi söyledi bunu?"

"Evet, dinleyin: Şimdi odama neden geldiğinizi söylememi istiyor musunuz? Bütün bu süre içinde, oturduğum yerde kendi kendime bu ziyaretinizin gizli nedenini sorup duruyordum ve galiba, sonunda buldum."

Artık dışarı çıkmak üzereydi, ama durakladı ve ne söyleyeceğimi bekleyerek başını bana doğru çevirdi.

"Demin, Tuşar'ın Tatyana Pavlovna'ya yazdığı ve Andronikov'un kâğıtları arasında bulunan mektubun Andronikov öldükten sonra Moskova'da, Maria İvanovna'nın eline geçmiş olduğunu ağzımdan kaçırdım. O zaman yüzünüzde bir titreme fark ettim ve bunun neden ileri geldiğini, ancak şimdi, yüzünüzde aynı titremeyi görünce anladım. Demin aşağıda herhalde: 'Madem Andronikov'un bir mektubu artık Maria İvanovna'nın eline geçti, o halde başka bir mektubu da, neden başkasının eline geçmiş olmasın?' diye düşünmüşsünüzdür. Ne de olsa Andronikov'un ölümünden sonra çok önemli mektuplar kalabilirdi değil mi? Düşüncem doğru, değil mi?"

"Yani odana ağzını aramaya, ağzından bir şeyler kaçırman için seni zorlamaya geldim öyle mi?"

"Bunun doğru olup olmadığını siz bilirsiniz."

Sapsarı oldu:

"Bunu kendi kendine tahmin etmiş olamazsın; bu işin içinde bir kadının etkisi olmalı; hem sözlerinde ne kadar çok nefret seziliyor. O yaptığın kabaca tahminde, ne büyük bir nefret vardı!"

"Kadın etkisi mi? Ne garip tam da bugün görmüştüm o kadını! Belki de beni, onu gözetleyeyim diye, casusluk edeyim diye, bile bile prensin yanında bırakmak istiyorsunuz, kim bilir?"

"Görüyorum ki, bu yeni bulduğun yolda pek çok ilerleyeceksin. Sakın bu söylediğin, kendiliğinden bulduğun o 'ülküm' dediğin şey olmasın? Devam et, konuş, dostum! Kuşkusuz dedektiflik etmek için, gereken yeteneklere sahipsin. Madem böyle bir yeteneğe sahipsin, onu geliştirmelisin!"

Soluk almak için durakladı.

"Kendinizi koruyun, Versilov! Beni, kendinize düşman etmeyin!"

"Dostum, bu gibi durumlarda hiç kimse en son açıklanması gereken düşüncelerini açıklamaz. Kendine saklar onları. Hem beni aydınlatmanı rica edeceğim. Belki düşmanımsın, ama herhalde düşmanlığının derecesi kafamın kopmasını dileyecek derecede değildir."

Aşağıya inerken hâlâ konuşuyordu:

"*Tiens, mon ami!** Düşün ki, bütün bu ay boyunca seni iyi yürekli biri saydım. Yaşamayı o kadar istiyorsun, yaşamak için öyle bir tutku içindesin ki, galiba üç ömür verseler gene de yetmeyecektir sana. Bu duyguların yüzünden okunuyor; böyle insanlar, çoğu zaman iyi yüreklidir. Gelgelelim, görüyorsun ya, ne kadar yanılmışım."

IV

YALNIZ kalınca, yüreğimin ne kadar ezildiğini anlatamam: Sanki kendi vücudumdan bir parça et kesmişim gibi bir duygu içindeydim. Durup dururken ne diye böyle öfkelenmiştim, neden onu bu derece kırmıştım. Niçin bu konuda bu kadar çaba göstermiş ve bunu nasıl bir kasıtla yapmıştım? Şimdi tabii bunları sorsalar yanıt veremem. Hoş, o zaman da nedenini bilmiyordum ya! Hem ne kadar sararmıştı... Ayrıca şu da var: Belki yüzünün sararması, içten

* (Fr.) "Bak, dostum!" -*çev.*

gelen, en temiz, en derin üzüntüden kaynaklanıyordu, kim bilir? Belki öfkesinden ya da gücenmiş olmasından ileri gelmiyordu. Zaten her vakit, zaman zaman beni çok seviyormuş gibi gelmiştir bana. Peki ama neden, niçin o anda, artık bu kadar çok şey açıklandıktan sonra, öyle olduğuna inanmıyordum?

Birden öfkelenmeme ve onu kapı dışarı etmeme gelince, bunu belki de gerçekten bir anda zihnimden geçen bir düşünceyle, 'Acaba buraya Maria İvanovna'nın elinde Andronikov'dan kalma başka mektuplar var mıdır diye öğrenmeye mi geldi?' diye düşündüğüm için yapmışımdır, kim bilir? Onun söz konusu mektupları aramak zorunda olduğunu ve gerçekten aradığını biliyordum. Ama kim bilir belki de, o sırada, daha doğrusu o anda fena halde yanılıyordum! Belki de bu işlediğim hata yüzünden, aklına Maria İvanovna'nın ve mektupların onda bulunma olasılığının gelmesine neden oldum, kim bilir?

Son olarak bir gariplik daha vardı: Versilov (üç ömürden söz ederken) biraz önce benim Kraft'ın yanındayken açıkladığım düşünceyi, kelimesi kelimesine tekrarlamış oluyordu, üstelik benim kullandığım sözleri kullanarak! Tabii kelimelerin benzerliği sadece bir rastlantıydı, ama ne olursa olsun, karakterimi, en gizli duygularımı ne kadar iyi biliyordu! O ne görüştü! O ne kadar yerinde bir tahmindi! Ama madem bunu bu kadar iyi anlıyordu, niçin bir başka şeyi hiç ama hiç anlamıyordu? Acaba rol mü yapıyordu? Yoksa aslında onun aristokratlığına ihtiyacım olmadığını, bir türlü bağışlayamadığım şeyin evlilik dışı bir çocuk olmamla ilgisi bulunmadığını, sadece ömrüm boyunca Versilov'un kendisine, insan olarak, baba olarak, ona bir bütün olarak ihtiyacım olduğunu, bu düşüncemin artık kanıma işlediğini anlayamayacak durumda mıydı? Bu kadar ince bir insan, bu kadar kafasız, bu kadar kaba olabilir miydi? Yok, öyle değilse, neden beni çileden çıkarıyor, neden rol yapıyordu?

SEKİZİNCİ BÖLÜM



I

ERTESİ sabah yataktan, elimden geldiği kadar erken kalkmaya çalıştım. Genel olarak evimizde herkes saat sekize doğru kalkardı, yani ben, annem ve kız kardeşim o saatte kalkardık; Versilov ise saat dokuz buçuğa kadar yatak keyfi yapardı. Annem saat sekiz buçukta bana kahve getirirdi. Bu konuda çok titizdi. Ama o gün kahveyi beklemeden, saat tam sekizde evden sıvıştım. Yapacağım şeylerin planını daha akşamdan hazırlamıştım. Bu planı bir an önce gerçekleştirmeye büyük bir tutkuyla karar vermiş olmama karşın, daha o zaman hissetmiştim ki, en önemli noktalarında kesin ve belirli olmayan birçok şey var; bu yüzden, hemen hemen bütün geceyi uyur uyanık halde geçirmiştim. Pek çok rüya görmüş, ama bir an olsun derin uyuyamamıştım. Buna karşın, kalktığım zaman kendimi her zamankinden zinde ve taze hissediyordum. Özellikle annemle karşılaşmak istemiyordum. Onunla bilinen konu dışında hiçbir şeyden söz edemezdim. Ayrıca, herhangi bir yeni etki ya da beklenmedik bir izlenim beni yöneldiğim amaçlardan uzaklaştırır diye korkuyordum.

Soğuk bir sabahtı. Her şeyin üzerinde nemli, süt gibi bir sis vardı. Bilmiyorum neden, Petersburg'un erken başlayan, günlük işlere yönelmiş sabahları, son derece kötü görünmelerine karşın, daima hoşuma gider. Bir an önce işlerinin başına varmak için acele eden, bütün o bencil ve her zaman düşünceli görünen insanların, sabahın sekizinde bence bambaşka, hoş bir halleri vardı. En çok hoşlandığım şey de, yolda aceleyle giderken herhangi bir konuda birine bir şey sormak ya da herhangi birinin bana herhangi bir şey sormasıydı. Bu gibi durumlarda, soru da yanıt da her zaman kısa, açık ve mantıklı olur. Sorular yolda hiç duraklamadan ve her zaman, hemen hemen can-

dan bir tavırla sorulur. Verilen yanıtlarda da sonradan daha ayrıntılı bilgi vermeye bir hazır oluş vardır. Petersburglu, gün ortasında ya da akşama doğru insanlarla konuşmaya daha az heveslidir. Biraz alışılmamış bir şeyle karşılaştı mı hemen küfretmeye ya da alay etmeye hazırdır; oysa sabahın erken saatlerinde henüz iş hayatı başlamadan, en aklı başında, en ciddi olduğu sırada, bambaşka bir tutumdadır. Bunu fark etmiştim.

Gene Petersburg Caddesine gidiyordum. Gene Fontanka'ya gitmeli, kesinlikle saat on ikide Vasin'de olmalıydım. (Vasin çoğu zaman, saat on ikide evinde bulunurdu.) Bu yüzden hiç duraklamadan, acele acele gidiyordum. Oysa bir yerde bir kahve içmek için şiddetli bir istek duyuyordum. Yefim Zverev'i de kesinlikle evinde görmeliydim; şimdi ona gidiyordum. Az kalsın gerçekten geç kalacaktım; Zverev kahvesini bitiriyor ve çıkmaya hazırlanıyordu.

Beni yerinden kalkmadan karşıladı:

"Ne diye ikide bir soluğu burada alıyorsun?"

"Dur, şimdi anlatacağım."

Sabahın erken saatleri, insanın üzerinde ayıltıcı bir etki yapar; Petersburg sabahlarının erken saatleri de öyledir. Bazen, geceleyin insanın yüreğini alevlendiren bir düşünce, sabahın ışığında ve serinliğinde sis gibi dağılıverir. Benim de başıma gelmiştir; bazen sabahları gece boyunca aklımdan geçen ve kısa bir süre önce kesilmiş hayallerimi, hatta bazı davranışlarımı, kendi kendimi suçlayarak ve utançla hatırladığım olmuştur. Bununla birlikte, şunu da belirteyim ki, bence şiirden tamamen yoksunmuş gibi görünen Petersburg sabahı, dünyanın en hayal dolu, en şiirli sabahıdır. Bu benim kendi görüşüm, daha doğrusu, edindiğim bir izlenimdir. Ama gerçekten öyle olduğunu savunurum. O küf kokan, rutubetli ve sisli Petersburg sabahında, diyelim Puşkin'in *Maça Kızı*'ndaki German gibi akıl dışı bir tip (Aslında bu German muazzam, olağandışı, tam anlamıyla Petersburglu bir tip, daha doğrusu Petersburg'un o dönemini yansıtan bir tiptir ya!), bana daha da belirgin, daha sağlam görünür. Bu sisler içinde, garip ama kendimi bir türlü kurtaramadığım bir hayal, en az yüz defa aklıma takılmıştır: 'Ya şimdi bütün bu sis dağılarak yukarı doğru çekilir ve bu çürümüş, bu vıcık vıcık şehir de olduğu gibi o sisle birlikte yükselerek havada dağılır, yok olur, bulunduğu yerde de eskiden olduğu gibi

sadece bir Fin bataklığı, bataklığın ortasında da çılgınca koşturulup soluk soluğa kalmış atının sırtındaki bronz binici heykelinden* başka bir şey kalmazsa ne olacak?' Aslında bu izlenimlerimi anlatamam; çünkü bütün bunlar kendi hayalimin yarattığı şeylerdir, hatta şiirdir diyebilirim. Böyle olunca da saçmalıktan başka şey değildir. Bununla birlikte sık sık, tamamen anlamsız bir başka soru daha gelir aklıma: 'Bütün bu insanlar atılıp duruyor, oradan oraya koşuşuyor; nereden biliyoruz, belki de bütün bunlar, bilinmeyen birinin rüyasıdır, belki de bu dünyada bir tek gerçek insan ve bir tek sahici davranış yoktur, kim bilir? Belki de bütün bunları düşünde gören kişi birden uyanacak, o zaman da her şey birden ortadan siliniverecek.' Her neyse, konumdan gene ayrılmış oluyorum.

Önce şunu söyleyeyim ki, her yaşantıda ilk bakışta yanılgıya düşmeden delilik olarak kabul edilebilecek derecede acayip hayaller ve niyetler vardır. O sabah ben de Zverev'in evine böyle çılgınca bir hayal içinde gitmiştim. Çünkü Petersburg'da başvurabileceğim başka hiç kimse yoktu. Aslına bakılırsa, böyle bir öneride bulunacağım insanlar arasında bir seçim yapmam gerekseydi, Yefim, yardımını isteyeceğim son kişi olurdu. Karşısına oturduğum zaman, kendim bile sanki o anda bir çılgınlık, bir saçmalık sembolüymüşüm gibi bir his duymuştum. Karşımdaki ise aksine, ortayolcu, sıkıcı, basitlik timsali başka bir semboldü. Ama ülkü ve yürekten doğan duygu benden yanaydı, ondan yana olan sadece olaylardan pratik olarak çıkarılmış bir sonuçtu: "İnsan hiçbir zaman için öyle yapmamalı," sonucu. Sözün kısası, ona durumu özetleyerek ve açık açık anlattım. Petersburg'da, son derece önemli bir onur meselesi nedeniyle girişeceğim düelloda tanığım olması için hasmıma gönderebileceğim başka hiç kimsem olmadığını belirttim; eski arkadaşım olduğunu, bu yüzden ricamı geri çevirmeye hakkı olmadığını, düelloya davet etmek istediğim kişinin ise muhafız alayı teğmenlerinden Prens Sokolskiy olduğunu ve onu bir yıl önce Ems'te babam Versilov'a attığı bir tokattan ötürü düelloya davet etmek istediğimi söyledim. Bu arada şunu da söyleyeyim ki Yefim, ailemin içinde bulunduğu durumu bütün ayrıntılarıyla bili-

* Fransız heykeltıraş Etienne-Maurice Falconet (1716-1791) tarafından yapılan ve Petersburg'da, Senato Meydanı'nda yer alan Büyük Petro heykelinden söz ediliyor. Aynı heykeli *Bronz Atlı* şiirinde Puşkin de anlatır. *-ed.*

yordu, Versilov ile olan ilişkimden de haberi vardı ve onun hakkında neredeyse benim kadar bilgi edinmişti; bütün bunları, kendisine ben ayrı ayrı zamanlarda açıklamıştım. Sadece, tabii bazı sırları anlatmamıştım. Zverev oturduğu yerde beni dinliyor ve her zamanki gibi, kafese kapatılmış bir serçeyi andıracak biçimde kabarıp duruyordu. Suskun, ciddi bir hali vardı, yanaklarını şişirmişti, beyaza çalan soluk saçları karmakarışıktı. Dudaklarındaki alaycı, hareketsiz gülümseyiş hiç silinmiyordu. Kötüydü bu gülümseyiş, çünkü tamamen kasıtsızdı, elde olmayarak kendiliğinden beliren bir gülümseyişti. Belliydi ki, o anda gerçekten ve içtenlikle hem zekâ hem de karakter bakımından kendini benden çok daha üstün sayıyordu. Zaten onun bir akşam önce Dergaçov'da yol açtığım olaydan ötürü beni küçümsediğinden kuşkulanıyordum. Öyle olmalıydı. Yefim sıradan bir adamdı. Yefim sokak adamıydı. Sokak adamı ise her zaman yalnız başarıya tapar.

"Peki, Versilov'un bundan haberi var mı?" diye sordu.

"Hayır, haberi yok."

"O halde onun işlerine burnunu sokmaya ne hakkın var; bu bir. İkincisi: Bunu yapmakla neyi kanıtlamak istiyorsun?"

Ne gibi itirazlar ileri süreceğini biliyordum ve hemen, yapmak istediğim şeyin hiç de sandığı kadar saçma olmadığını anlattım. Bir kez, küstah prense soyumuzda hâlâ onur nedir bilen insanların bulunduğu kanıtlanacaktı, ikincisi Versilov rezil edilecek ve bundan bir ders almış olacaktı. Üçüncüsü ve en önemlisi de şuydu: Versilov kendine özgü birtakım hesaplara göre prensi düelloya davet etmemek, o tokadı da hakaret saymayıp kabullenmekte haklı olsa bile, hiç değilse, kırgınlığı, ona yapılmış bir hakareti kendisine yapılmış sayacak kadar şiddetle hissedecek, hatta artık bir daha görüşmemek üzere ondan ayrılacağı sırada, uğruna hayatını bile tehlikeye atmaya hazır bir varlığın bulunduğunu anlamış olacaktı...

"Dur! Bağırma! Halam bağıranlardan hoşlanmaz. Söyle bakayım bana, Versilov'un bir miras meselesi yüzünden mahkemelik olduğu da bu Prens Sokolskiy değil mi? Öyle ise bu, dava kazanmakta artık yepyeni ve orijinal bir yöntem olacak: Davacı olduğun kişileri öldür gitsin yöntemi."

Ona *en toutes letters,** sadece bir budala ve küstah olduğunu, dudaklarındaki o alaylı gülümseyişin gittikçe daha fazla yayılmasının kendini beğenmişliğini ve adiliğini kanıtlamaktan başka bir işe yaramadığını, bu dava sorununun daha önceleri aklıma gelmemiş olduğunu, böyle bir şeyin ancak düşüncelerle fazla yüklü kendi kafasından geçebilecek bir şey olduğunu söyledim. Sonra da davanın artık kazanılmış olduğunu, aynı zamanda Versilov'la mahkemelik olanın Prens Sokolskiy değil Sokolskiy prensleri olduğunu, bu bakımdan prenslerden biri öldürülse bile, geriye öbür prenslerin kalacağını, bununla birlikte, tabii düello davetini temyize kadar ertelemek gerekeceğini (oysa prensler temyize başvurmayacaktı), bunu sadece adet yerini bulsun diye bunu yapmanın daha doğru olacağını bir bir anlattım. Düello, temyize başvurma süresi bitince yapılacaktı; şimdi bunu konuşmak için geldiğimi, düellonun hemen o sırada yapılmayacağını, ama prensten söz almam gerektiğini, çünkü düelloda bana tanıklık edecek adamın bulunmadığını, burada hiç kimseyle tanışmadığımı, bu bakımdan eğer Yefim reddedecek olursa, hiç değilse o zamana kadar kendime başka birini arayıp bulabileceğimi söyledim. İşte bunun için geldim falan filan diyordum.

"İyi ya, o zaman gel de konuşalım, daha şimdiden ne diye dereyi görmeden paçaları sıvıyorsun?"

Ayağa kalkarak kasketini aldı.

"O zaman tanığım olacak mısın," dedim.

"Hayır, tabii ki olmayacağım."

"Neden?"

"Nedeni şu: Tanığın olacağım diyecek olsam, temyiz kararı gelinceye kadar her gün evime taşınırsın. Hem her şeyden önce, bütün bunlar saçma, işte o kadar! Hem senin hatırın olsun diye, kariyerimi berbat mı edeyim? Ya prens birden bana, 'Sizi buraya kim yolladı?' diye sorarsa? 'Dolgorukiy,' diye yanıt verince de 'Peki bu Dolgorukiy'in Versilov'la ne ilgisi var?' derse ne yaparım? O zaman soyunu sopunu mu anlatacağım ona? Öyle bir şey yaparsam, kahkahalarla güler yahu!"

"Sen de bir tokat yapıştırırsın suratına!"

---

* (Fr.) "Açıktan açığa." *-çev.*

"Ya? Bunlar fasarya, canım."

"Korkuyor musun yoksa? Boyuna posuna bak. Jimnazyumda herkesten daha güçlüydün!"

"Korkuyorum ya! Tabi korkuyorum! Hem bir kere prens seninle düello etmez, çünkü insan ancak dengiyle dövüşür."

"Ben de kültür bakımından onun kadar soylu bir insanım, benim de haklarım var, aslına bakarsan ben onun dengiyim... Ama, o benim dengim değil."

"Hayır, sen küçüksün."

"Nasıl küçükmüşüm?"

"Basbayağı küçüksün işte; sen de, ben de, ikimiz de küçüğüz, o ise büyük."

"Aptal mısın nesin! Yahu, yasaya göre bir yıldır evlenmeye hak kazanmış sayılıyorum."

"İyi ya evlen, ama evlensen de gene hamsın. Daha olgunlaşmadın, henüz büyüyorsun!"

Tabii benimle alay etmeyi aklına koyduğunu anlamıştım. Kuşkusuz bu saçma öyküyü anlatmasam da olurdu.

Hatta bu olay bilinmeyenler dünyasına gömülerek silinip gitseydi belki daha iyi olurdu, zaten oldukça ciddi sonuçlar doğurmasına karşın, adiliği ve gereksizliği bakımından gerçekten tiksindirici bir olaydı.

Bununla birlikte, kendimi daha da fazla cezalandırmak için, bu olayı sonuna dek anlatacağım. Yefim'in benimle alay ettiğini fark edince, sağ elimle, daha doğrusu sağ yumruğumla onu omzundan itmek cesaretini gösterdim. O zaman Yefim beni omuzlarımdan tuttu, yüzümü çarşamba pazarına çevirerek jimnazyumda gerçekten hepimizden güçlü olduğunu kanıtladı.

II

TABİİ okuyucu Yefim'in yanından ayrıldığım sırada fena halde üzgün olduğumu düşünecektir. Oysa bunda yanılmış olacak. Olayın okul çağındaki çocuklara, daha doğrusu jimnazyumda okuyanlara yakışır bir havaya büründüğünü, ama işin ciddiyetini olduğu gibi koruduğunu iyice anlamıştım. Kahvemi artık Vasilyevskiy adasına varınca içtim. Bir gün önce, Petersburg Caddesinde uğradığım

meyhaneyi bile bile geçmiştim; o meyhane de, bülbül de benim için o anda iki kat daha nefret edilir şeyler haline gelmişti. Garip bir özelliğim vardır benim: Bazı yerlerden ve bazı eşyalardan sanki bunlar insanmış gibi nefret edebilirim. Buna karşılık Petersburg'da bana mutluluk veren, daha doğrusu bir zamanlar herhangi bir nedenle kendimi mutlu hissettiğim yerler de vardır. Ne yapayım, bu yerleri gizli tutarım ve oralara bilerek, elimden geldiği kadar uzun süre uğramam. Böylece artık yapayalnız ve umutsuz olduğum zamanlar hüzün duyabileceğim ve mutluluğumu hatırlayabileceğim bir yerim olur. Kahvemi içerken, Yefim'in haklı olduğunu ve akıllıca konuştuğunu düşündüm. Evet, benden daha pratik görüşleri vardı, ama benden daha gerçekçi olduğunu hiç sanmıyordum. İnsana burnunun ucundan ötesini göstermeyen, onunla sınırlanan bir gerçekçilik, en çılgın hayalcilikten daha tehlikelidir, çünkü insanı kör eder. Ama Yefim'e hak verirken (herhalde kendisi o sırada benim sokakta giderken küfürler savurduğumu sanıyordu), kendi düşüncelerimden bir parçacık olsun vazgeçmiş değildim, hâlâ da vazgeçmiyorum. Öyle insanlar görmüşümdür ki, daha üzerlerine bir kova soğuk su dökülmüş gibi bir his duyar duymaz, yalnız davranışlarını yadsımakla kalmaz, aynı zamanda ülkülerinden de vazgeçer ve daha bir saat önce kutsal saydıkları şeylerle alay etmeye kalkışırlar. Hem de bunu öyle kolaylıkla yaparlar ki, insan hayret eder! Varsın Yefim işin özünü ilgilendiren noktada benden haklı olsun, ben de dünyanın en aptal insanından daha aptal olayım ve sadece gösteriş olsun diye öyle davranmış olayım. Gene de işin taa derinliklerinde öyle bir nokta vardı ki, bu noktaya dayanan ben, haklıydım. Benim de haklı olduğum bir yön vardı; en önemlisi de onlar bunu hiçbir zaman anlayamazdı.

Vasin'in, Semyonovskiy köprüsünün yakınında, Fontanka'daki evine vardığım zaman saat hemen hemen on ikiydi. Ama onu evde bulamadım. İşi Vasilyevskiy adasındaydı. Eve ancak belirli saatlerde geliyordu. Bununla birlikte, çoğu zaman on ikiye doğru evde olurdu. Ayrıca o gün bilmem hangi bayram olduğu için, onu kesinlikle evde bulacağımı tahmin ediyordum. Bulamayınca, oraya ilk defa gittiğim halde, beklemeye karar vererek, rahatça yerleştim.

Şöyle düşünüyordum: Mirasla ilgili mektup sorunu bir vicdan işiydi. Bu işte hakem olarak Vasin'i seçmekte onu karşı beslediğim

saygının derinliğini göstermiş oluyordum. Bu da tabii gururunu okşayacaktı. Ayrıca, bu mektup yüzünden gerçekten başım dertteydi ve gerçekten bu konuda üçüncü bir kişinin karar vermesinin benim için zorunlu olduğu kanısındaydım; bununla birlikte, içimde hâlâ bir kuşku var. Aslında o zamanlar, yabancı bir insanın yardımına başvurmadan da, kendi başıma bu güçlüklerin üstesinden gelebilirdim sanıyorum. Aslında iş basitti, mektubu doğruca Versilov'un eline vermeliydim. Ondan sonra artık onu ne isterse yapsın! Verilecek karar bu olmalıydı. Böyle bir işte insanın kendi kendini en üstün yargıç ve en önemli kararı veren kişi durumuna sokması, tamamen yanlış bir şeydir. Sadece mektubu Versilov'un eline teslim edip işin içinden sıyrılmakla ve bunu hiçbir şey söylemeden yapmakla kazançlı çıkmış olacaktım, çünkü böylece Versilov'dan üstün gelmiş olacaktım. Mirasın bana sağlayabileceği bütün çıkarlardan beni ilgilendirdiği oranda vazgeçmekle (tabii Versilov'un oğlu olarak o paralardan şimdi olmasa bile daha sonra payıma bir şeyler düşecekti), Versilov'un daha sonraki davranışını ahlak açısından değerlendirmede kendime üstün bir hak kazandırmış oluyordum. Mektubu vermekle prensleri mahvettiğimi ise hiç kimse söyleyemeyecekti; çünkü belgenin hukuki açıdan karar üzerine etkileyici bir değeri yoktu. Bütün bunları Vasin'in boş odasında otururken, kendi kendime ayrıntılı olarak düşünüp tasarlamıştım. Hatta birden aklıma başka bir şey geldi: Belki de nasıl davranacağım konusunda öğüt istemek üzere Vasin'e gelmiş olmam, sadece bir tek amaca dayanıyordu: Benim ne derece vicdanlı ve çıkarını düşünmeyen bir insan olduğumu görmesini sağlamak istiyordum, tabii böylece, bir gün önce onun karşısında küçük düşmüş olmamın intikamını almış olacaktım.

Bütün bunları kavrayınca içimde büyük bir üzüntü duydum; bununla birlikte gene de çıkıp gitmedim, üzüntümün her an artacağını bildiğim halde orada kaldım.

Durdukça, Vasin'in odasını beğenmemeye başladım. Doğrusu, "Bana odanı göster, karakterinin ne olduğunu anlayayım," dense yeridir. Vasin, möbleli bir odada oturuyordu. Belliydi ki ev sahipleri fakir insanlardı ve geçimlerini odalarını kiraya vermekle sağlıyorlardı. Vasin'den başka kiracıları da vardı. Bu tek tük eşyalı, bununla birlikte konforlu görünmek iddiasında olan daracık odaların ne olduklarını

bilirim; bu gibi odalarda kesinlikle bitpazarından alınmış, yerinden kımıldatılması tehlikeli, yumuşak bir divan, bir lavabo ve önüne perde çekilerek odanın geri kalan bölümünden ayrılmış bulunan demir bir karyola vardır. Belliydi ki, Vasin en iyi ve en güvenilir kiracılarıydı. Kiracılar arasında ev sahibesinin en iyisi saydığı sadece bir kişidir ve bu en iyi kiracıya özel bir işlem yapılır: Odası derlenir toplanır, öbür odalara oranla daha iyi süpürülür, divanının üzerine, taş baskısı rastgele bir tablo asılır, masasının altına da eski püskü, havı dökülü bir halı yayılır. Bu can çekişiyor hissini veren temizlikten ve en önemlisi ev sahibelerinin göze girmek için gösterdikleri saygıdan hoşlanan insanlar şüpheli kişilerdir. En iyi kiracı olmak unvanının Vasin'in gururunu okşadığına kesin olarak inanıyorum. Neden bilmiyorum, üzerine kitaplar yığılmış o iki masayı gördükçe yavaş yavaş çileden çıkmaya başladım. Kitaplar, kâğıtlar, mürekkep hokkası, hepsi berbat denecek derecede düzenliydi. Anlaşılan bu düzen, Alman ev sahibesiyle hizmetçisinin dünya görüşünü yansıtıyor, ona tamamen uyuyordu. Ortada yeteri kadar kitap vardı, hem de bunlar gazete, dergi filan değil, gerçek kitaplardı. Belliydi ki Vasin bunları okuyor ve herhalde onları okumak için rahatça oturuyor ya da son derece ciddi hatta titiz davranarak not alıyordu. Bilmem neden, kitapların dağınık olarak oraya buraya atıldığı yerlerden daha çok hoşlanırım. Böyle yerlerde hiç değilse çalışma, kutsal bir şey haline getirilmez. Herhalde bu Vasin, kendisini ziyaret eden insana son derece ince davranıyordu ama kesinlikle her hareketi o konuğa, "Hadi seninle şurada bir buçuk saatçik oturayım da, sen gittikten sonra, artık işimle uğraşayım," mesajını veriyordu. Herhalde onunla son derece ilgi çekici bir konuşma yapılabilir, hatta belki ağzından yeni yeni şeyler de işitilebilirdi, ama gene de kesinlikle, "Şu anda seninle konuşuyoruz ve biliyorum ki bana karşı ilgi duyuyorsun, ama sen hele git de artık ilgi çekici işlerle uğraşmaya başlayayım," diyormuş gibi bir tavrı vardı... Bunları düşündüğüm halde, gene de oradan çıkıp gitmiyordum. Oysa onun öğüdüne hiç ihtiyacım yoktu! Bu konuda artık kesin bir kanıya varmıştım.

Bir saat, hatta belki daha fazla bir zamandır, pencerenin önünde duvara dayalı duran iki hasır iskemleden birinde oturuyordum. Zamanın boşu boşuna geçmesi ve akşama kadar kendime kiralık bir ev bulmak zorunda olmam beni deli ediyordu. Can sıkıntısından herhan-

gi bir kitabı elime almak istedim ama alamadım. Kendimi oyalamak istediğimi düşünür düşünmez içimdeki hoşnutsuzluk iki kat arttı. Bir saatten fazla bir süredir etrafta derin bir sessizlik vardı. Sonra birden, elimde olmayarak, çok yakından, divanın dayalı olduğu kapının öbür yanından, gittikçe daha belirgin, gittikçe daha çok duyulan, gittikçe yükselen bir fısıltı işittim. Konuşan iki kişinin sesiydi bu. Belliydi ki konuşanlar kadındı, ama ne söyledikleri hiç anlaşılmıyordu; öyleyken gene can sıkıntısından, konuştuklarına kulak misafiri olmaya başladım. Heyecanla ve bir tutkunun etkisi altında konuşuyorlardı; hem de söz konusu olan şey biçki dikiş filan gibi bir şey değildi. Bir konuda gizlice anlaşmaya çalışıyor ya da tartışıyorlardı. Daha doğrusu, seslerden biri kandırmaya çalışıyor, yalvarıyordu; öbür sesin sahibi ise dinlemiyor karşı çıkıyordu. Konuşanlar herhalde evdeki öbür kiracılardı. Kısa bir süre sonra, canım sıkıldı ve kulağım artık bu seslere alıştı. O kadar ki, onları dinlediğim halde, bunu neredeyse mekanik olarak yapıyor, hatta bazen kulak kabarttığımı bile tamamen unutuyordum. Tam o sırada olağanüstü bir şey oldu; sanki biri iki ayağıyla birden öne kayarak iskemlesinden aşağı düşmüş ya da birden yerinden fırlayarak tepinmeye başladı. Hemen arkasından bir inilti, onun ardından da bir çığlık duyuldu. Hatta tam anlamıyla bir çığlık değil de can acısıyla çıkmış, tiz, kızgın bir sesti. Belliydi ki, başkalarının sesini işitip işitmeyeceği, bağıranın umurunda bile değildi. Atılıp kapıyı açtım; aynı anda koridorun öbür ucunda, bir başka kapı daha açıldı. Sonradan öğrendiğime göre, bu ev sahibesinin kapısıydı. Aralıktan meraklı iki kişinin başı görünüyordu. Bununla birlikte ses hemen kesilivermişti. Birden bulunduğum odanın yanındaki kapı, yani komşu kadınların oturduğu odanın kapısı açıldı ve galiba genç bir kadın hızla kendini dışarıya attı, koşarak merdivenden aşağı indi. Öbürü ise yaşlı bir kadındı. Genç kadının gitmesine engel olmak istedi ama bunu yapamadı, sadece arkasından: "Olya! Olya! Nereye gidiyorsun? Ah!" diye inledi.

Ama bizleri ve açılmış olan iki kapıyı görünce, hemen kendi kapısını ancak küçük bir aralık bırakacak kadar kapadı ve kaçıp giden Olya'nın merdivendeki ayak sesleri tamamen kesilinceye kadar, o aralıktan dışarıyı dinledi. Oturduğum pencereye döndüm. Her şey tekrar sessizliğe gömülmüştü. Basit bir olaydı, hatta belki de gülünç bir şeydi. Bu yüzden onu düşünmekten vazgeçtim.

Aşağı yukarı bir çeyrek saat kadar sonra, koridorda Vasin'in kapısının tam arkasında gür ve laubali bir erkek sesi duyuldu. Biri tokmağı yakalayarak kapıyı araladı. O kadar aralamıştı ki açılan yerden koridorda uzun boylu bir erkeğin durduğu görülebiliyordu. Herhalde o da beni görmüştü, üstelik beni incelemeye bile başlamıştı, ama hâlâ içeri girmiyor, elini tokmaktan ayırmadan koridorun ta öbür ucunda bulunan ev sahibesiyle konuşmaya devam ediyordu. Ev sahibesi incecik ve neşeli bir sesle konuşuyordu. Ziyaretçiyi uzun süredir tanıdığı, ona saygı beslediği ve adamı önemli bir konuk, aynı zamanda neşeli bir beyefendi saydığı sesinden bile belli oluyordu. Neşeli beyefendi, bağıra bağıra konuşuyor, nükteler savurup duruyordu. Ama söz konusu olan tek şey, Vasin'in evinde olmayışıydı. Onu bir türlü evde bulamıyordu, herhalde kaderi hep onu arayıp da bulamamaktı ve herhalde Vasin'i gene o zamanki gibi bekleyecekti. Kuşkusuz, bunlar ev sahibesine en üstün zekâ belirtisi olarak görünüyordu. Sonunda konuk, kapıya ardına kadar açarak içeri girdi.

Çok iyi giyinmiş bir beyefendiydi. Belliydi ki, giysileri en iyi terzinin elinden çıkmıştı. Tam anlamıyla "beyefendiye yakışır" biçimde giyinmişti. Oysa beyefendiden başka her şeye benziyordu; üstelik ille de beyefendi izlenimi yaratmak için büyük bir istek beslediği halde. Belki yılışık değildi ama garip, doğal bir küstahlığı vardı. Bu da her şeye karşın, takınacağı tavırları ayna karşısında prova ederek kendini yetiştirmiş bir küstahın tutumundan daha az batıyordu insana. Hafif ağarmış koyu kumral saçları, kara kaşları, geniş sakalı ve iri gözleri ona özel bir görünüm verecek yerde aslında hiçbir özelliği bulunmayan, herkese benzeyen bir hava veriyordu. Adam her an gülmeye hazırdı ama nedense insan onun yanında hiç neşelenemiyordu. Zaten çabucak güldürücü tavrını bırakıp ciddi bir tavır takınıyor, hemen sonra da ciddiyetten vazgeçip şaka etmeye koyuluyor ya da anlamlı anlamlı göz kırpmaya başlıyordu. Ama bütün bunlar onda garip biçimde dağınık olarak ve hiçbir nedene dayanmadan oluyordu... Her neyse onu önceden anlatmaya gerek yok. Bu beyefendiyi sonradan çok daha iyi ve çok daha yakından tanıdım, bu yüzden elimde olmayarak, sanki kapıyı açıp da o odaya girdiği sırada onu çok iyi tanıyormuşum gibi anlatıyorum. Bununla birlikte, şimdi bile, onun hakkın-

da kesin ve belirli bir şey söylemek gerekse ne diyeceğimi bilemem. Çünkü bu gibi insanların asıl özellikleri tiplerinin yarım kalmış gibi bir hava taşıması, oraya buraya dağılmaları, hiçbir belirli özellik taşımamalarıdır.

Henüz oturmamıştı ki, birden bu adamın herhalde Vasin'in üvey babası Bay Stebelkov adında biri olabileceği aklıma geldi. Hakkında bir şeyler işitmiştim, ama o kadar söz arasında söylenmiş bir şeydi ki, bunun ne olduğunu o anda bir türlü anımsayamadım! Yalnız iyi bir şey olmadığını anımsıyorum. Vasin'in bir yetim olarak uzun süre onun yanında sığıntı gibi yaşadığını ama çoktandır onun etkisinden çıktığını ve amaçlarının da, çıkarlarının da ayrıldığını, bu yüzden her bakımdan ayrı yaşadıklarını biliyordum. Gene anımsadığıma göre, bu Stebelkov'un oldukça sermayesi vardı, hatta karaborsacı gibi bir şeydi ve birtakım işler çeviriyordu. Sözün kısası belki eskiden, onun hakkında daha ayrıntılı bilgim vardı, ama bunun ne olduğunu unutmuştum. Hiç selam vermeden, beni tepeden tırnağa süzdü. Bu arada silindir şapkasını divanın önündeki masanın üzerine koydu, masayı oranın sahibiymiş gibi kendine güvenen bir tavırla, ayağıyla itti, sonra biraz önce benim oturmaya bile cesaret edemediğim divanın üzerine, oturmak ne kelime, yatarcasına kuruldu. O kadar ki divan, ağırlığının altında gıcırdadı. Sonra ayaklarını sarkıttı ve sağ ayağını iyice kaldırarak rugan çizmesinin ucunu hayran hayran izlemeye koyuldu. Tabii oturur oturmaz bana doğru döndü, o biraz hareketsiz, iri gözleriyle beni tepeden tırnağa süzerek:

"Evinde bulamıyorum işte!" diyerek bana doğru başını hafifçe salladı.

Bir şey söylemedim.

"Hiç düzenli değil! Kendine göre bir iş anlayışı var. Petersburg Caddesinden mi geliyorsunuz?"

"Yoksa siz mi Petersburg Caddesinden geliyorsunuz?" diye ona aynı soruyu sordum.

"Hayır, ben bunu size soruyorum."

"Ben... Ben Petersburg Caddesinden geliyorum, ama siz nereden öğrendiniz bunu acaba?"

"Nereden mi öğrendim? Hımm!"

Göz kırptı ama bunu nasıl öğrendiğini açıklamak inceliğinde bulunmadı.

"Yani Petersburg Caddesinde oturmuyorum. Ama biraz önce oradaydım, oradan buraya geldim.

Hiç konuşmadan garip, anlamlı biçimde gülümsemeye devam ediyordu. Gülümseyişinden hiç mi hiç hoşlanmıyordum. Göz kırpmasında da aptalca bir anlam vardı. Sonunda:

"Bay Dergaçov'a mı uğradınız?" diye sordu "Dergaçov'da mı?"

Gözlerimi iri iri açmıştım. O bana zafer kazanmış gibi bir tavırla baktı.

"Onunla tanışmıyorum bile," dedim.

"Hımmm...

"İster inanın, ister inanmayın!" diye karşılık verdim.

Adamdan nefret etmeye başlamıştım.

"Hımm... Demek öyle... Efendim, izin verirseniz, size bir şey sorayım; diyelim ki, siz dükkândan bir şey alıyorsunuz. Yanındaki dükkânda başka bir müşteri başka bir şey satın alıyor. Ne alıyor diyelim? Para alıyor diyelim. Çünkü faizci adı verilen tüccarın gözünde para da bir maldır, faizci de herhangi başka bir tüccar gibi bir tüccardır... Sözlerimi izleyebiliyor musunuz?"

"Aşağı yukarı..."

"Bunun üzerine, üçüncü bir müşteri çıkageliyor, dükkânlardan birini işaret ederek, 'Bu mal işe yarar!' diyor. Sonra öteki dükkânı işaret ediyor: 'Bununki ise işe yaramaz,' diyor. Böyle bir müşteri hakkında ben ne diyebilirim şimdi?"

"Ben ne bileyim?"

"İzin verin anlatayım. Bir örnek vereyim; iyi bir örnek, insanların anlaşmasını sağlar. Diyelim ki, ben Nevski Bulvarında giderken, caddenin öbür tarafındaki kaldırımda, nasıl bir insan olduğunu öğrenmek istediğim bir beyefendiyi görüyorum. İkimiz de ayrı ayrı iki yandan ta Morskaya dönemecine kadar gidiyoruz ve tam orada, İngiliz mağazasının bulunduğu yerde, aynı caddeden geçmiş bir üçüncü kişiyi, biraz önce bir atın ezdiği üçüncü bir kişiyi görüyoruz. Şimdi durumu kavramaya çalışın: Oradan dördüncü bir bey geçiyor ve o ezilenle birlikte üçümüzün de karakterini anlamak istiyor. Bunu da

pratik birtakım sonuçlar ve nedenler çıkarmak amacıyla yapıyor... Sözlerimi izliyor musunuz?"

"Özür dilerim, çok zorluk çekiyorum anlamakta."

"Peki; ben de zaten öyle olacağını düşünmüştüm. Konuyu değiştireceğim. Diyelim ki Almanya'dayım; içmelere gitmiş bulunuyorum. Almanya'daki içmelere birkaç kez gitmişimdir; hangilerine gittiğim önemli değil. İçmeden içmeye dolaşırken diyelim ki, İngilizlere rastlıyorum. Bildiğiniz gibi İngilizlerle ahbap olmak zordur; işte, diyelim ki iki ay sonra, kürlerimiz bitince, hepimiz grup halinde, elimizde uçları sivriltilmiş değneklerle, dağa çıkıyoruz; hangi dağa çıktığımızın bir önemi yok, ha bu dağ olmuş, ha öbürü! İşte orada, bir dönemeçte, daha doğrusu, mola verdiğimiz bir yerde, yani rahiplerin *Chartreuse* votkasını imal ettikleri bölgede, –bu noktaya dikkat etmenizi rica ederim– oraların yerlisi olan birine rastlıyorum, tek başına duran ve hiç konuşmadan bakan bir yerliye. Şimdi bu adamın nasıl bir kişi olduğunu anlamak istersem, daha önce içmelerdeyken onlarla konuşmayı başaramadığım halde birlikte yürüdüğüm o İngilizlere başvurup, bu adamın karakteri, tipi hakkında onların karar vermesini isteyebilir miyim acaba? Ne dersiniz?"

"Ne bileyim ben? Özür dilerim, ama sözlerinizi izlemek bana çok zor geliyor."

"Zor mu?"

"Evet, beni yoruyorsunuz."

"Hımm..."

Göz kırptı, sonra eliyle herhalde zafer anlamına gelen ve karşısındakini yendiğini gösteren bir işaret yaptı, sonra oldukça ağırbaşlı, sakin bir tavır takındı ve cebinden bir gazete çıkardı. Herhalde onu biraz önce almıştı. Gazeteyi açıp son sayfasını okumaya koyulmuştu. Herhalde beni artık tamamen rahat bırakacaktı. Beş dakika kadar bana hiç bakmadı. "Brestograyevskiy'ler iflas etmediler ya, değil mi? Pekâlâ işi başarıyorlar, başaracaklar da! Aynı işte iflas etmiş pek çok kişi tanıyorum."

Bana çok candan bir tavırla bakmıştı.

"Ben henüz bu borsa işlerinden pek az anlıyorum," diye yanıtladım.

"İnkâr mı ediyorsunuz yani?"

"Neyi?"

"Paranın önemini."

"Ben paranın önemini filan inkâr etmiyorum, ama... Ama bana öyle geliyor ki, insanın önce ülküsü gelir, ondan sonra para!"

"Yani, bir dakika... Diyelim ki, bir insan varlıklıdır, yani kendi sermayesi vardır..."

"Önce yüksek bir amaç, bir ülkü olmalı, para ondan sonra gelmeli, toplum ülküden yoksunsa parası olsa da yıkılır."

Bilmiyorum, neden, neredeyse ateşli ateşli konuşmaya başlamıştım. Bana donuk donuk bakıyordu. Düşünceleri karışmış gibiydi, ama birden bütün yüzü hareketlendi, yüzüne bir gülümseyiş yayıldı; bundan daha neşeli, daha kurnazca bir gülümseyiş olamazdı. "Ya Versilov'a ne dersiniz, ha? Sonunda kopardı işte! Mahkemede dün karar verildi değil mi?"

Birden, hem de hiç beklenmedik biçimde, onun çoktandır benim kim olduğumu bildiğini anladım. Üstelik belki de daha birçok şeyi biliyordu. Yalnız anlamıyorum, neden birden kızardım ve aptal aptal, dik dik yüzüne baktım; gözlerimi bir türlü ondan ayıramıyordum. Belliydi ki, zafer kazanmış gibi bir duygu içindeydi. Beni herhangi bir şey yaparken, kurnazca bir oyunla suçüstü yakalamış gibi, neşeli neşeli bakıyordu yüzüme.

"Hayır, efendim." İki kaşını birden kaldırmıştı. "Bay Versilov'un ne menem kişi olduğunu bana sorun siz! Biraz önce nedenlere dayanarak sonuç çıkarma konusunda ne söylemiştim size? Bir buçuk yıl önce, Versilov, o çocuk sayesinde mükemmel bir iş çevirebilirdi. Evet efendim, ama şapa oturdu işte."

"Hangi çocuk sayesinde?"

"Bir bebek sayesinde, şimdi başka bir yerde baktırdığı bir bebek sayesinde... Tabii artık bebek, onun yüzünden hiçbir şey alamayacaktır... Çünkü..."

"Hangi bebek? Siz neler söylüyorsunuz canım?"

"Elbette çocuğundan söz ediyorum, evet, ona ait çocuktan. Bayan Lidya Ahmakova'nın ondan hamile kalarak dünyaya getirdiği çocuktan söz ediyorum... 'Çok tatlı bir kız okşuyordu beni...'* Fosforlu kibrit meselesine ne demeli ha? Ne dersiniz buna, ha?.."

---

* Puşkin'in *Kara Şal* şiirinden alınmıştır. *-ed.*

"Bu ne saçma, ne acayip şey! Ahmakova'nın Versilov'dan hiçbir zaman çocuğu olmamıştır!"

"Bakın hele! Peki, ben nereden çıkardım bunu öyleyse? Yahu ben doktorum! Hem de kadın hastalıkları ve doğum doktoruyum. Soyadım Stebelkov'dur, hiç duymadınız mı? Gerçi o zaman da doktorluğu bırakalı çok zaman olmuştu ama pratiğe dayanan bir olayda hâlâ pratik bir öğüt verebiliyordum."

"Demek siz doğum doktorusunuz, peki, Ahmakova'nın çocuğunu siz mi doğurttunuz?"

"Hayır. Ben Ahmakova'yı doğurtmak gibi bir şey yapmadım. Zaten orada, Fordstar'da Doktor Granz vardı. Ailesine bakmak zorunda olan bir doktordu... Kendisine yarım taler veriyorlardı. Orada doktorların durumu budur. Üstelik kimse onu tanımıyordu, bu yüzden benim yerime o bakıyordu... Hem onu bu iş gizli kalsın diye ben salık vermiştim. Sözlerimi izliyor musunuz? Ben, Andrey Petroviç Versilov sorununda, sadece pratik bir öğütte bulundum. Çok gizli kalması gereken bir sorunda, baş başa, yapayalnız kaldığımız bir sırada verdim bu öğüdü. Ne yazık ki, Andrey Petroviç bir taşla iki kuş vurmayı tercih etti."

Derin bir şaşkınlık içinde dinliyordum.

"Halk arasında söylenen bir atasözü vardır: 'İnsan bir taşla iki kuş vurmaya kalkıştı mı ikisini de vuramaz!' derler, daha doğrusu avam takımına mal olan atasözlerinden biri öyle der. Ben ise şöyle derim: Üst üste tekrarlanan ayrıcalıklar, zamanla genel bir kural haline gelir. Versilov, başka bir 'kuşun', bunu Rusçaya çevirelim, başka bir 'bayanın' peşinden koşmaya başlamıştı. Bu yüzden de hiçbir sonuç elde edemedi. Bir kez eline bir şey geçirdin mi, artık sımsıkı tutacaksın onu! İşi çabuklaştırmak gerektiği anlarda, bunu yapacak yerde, Versilov hep sallanır durur. Aslına bakarsanız, zaten Versilov bir 'kadın âşığı'dır, o zamanlar genç Prens Sokolskiy, benim yanımda Versilov'u, işte böyle, çok güzel biçimde tanımlamıştı. Aslında siz bana başvurmalısınız. Versilov hakkında çok şey öğrenmek istiyorsanız, bana başvurunuz!"

Belliydi ki, şaşkınlıktan ağzının açık kalışını zevkle izliyordu. O zamana dek o bebek hakkında hiçbir şey işitmemiştim. Tam o sırada komşu kadınların odasında, kapı birdenbire kapandı. Biri hızla içeri girmişti.

Sinirli bir kadının sesi duyuldu. Yüksek sesle:

"Versilov, Mojaysk Sokağında, Litvinova'ya ait, on yedi numaralı evde oturuyor!" diye bağırdı. "Adres kayıt bürosuna gittim ve oradan öğrendim bunu!"

Söylediği her sözü işitiyorduk. Stebelkov, kaşlarını oynatarak, parmağını başının üzerinde yukarı kaldırdı.

"Biz burada ondan söz ediyoruz, oysa aynı adam, aynı anda, o odada söz konusu oluyor! İşte, 'durmadan tekrarlanan ayrıcalık' dediğim bunlar!.. *Quand on parle d'une corde.*

Zıplar gibi, çabucak, divanın üzerine oturdu ve divanın dayalı olduğu kapıya yaslanarak, öbür tarafta söylenenleri dinlemeye başladı. Ben de fena halde şaşırmıştım. Bu sözleri bağıran, herhalde, biraz önce öfkeyle koşarak kaçıp giden genç kadındı. Bunu anlamıştım. Ama bu işin içinde Versilov ne arıyordu? Birden içeride, tekrar, biraz önceki gibi şiddetli bir çığlık duyuldu, öfkeden çıldırmış bir insanın çığlığıydı bu. Ya kendisine istediği bir şeyi vermiyor ya da onu herhangi bir davranıştan alıkoyuyorlardı. Biraz önceki seslerle bu seferki çığlık arasında tek fark şuydu: Bu seferki bağırış ve çığlıklar daha uzun sürüyordu. İçeriden bir çatışma sesi, birtakım sözler duyuluyordu. Sık sık, acele acele söylenen sözlerdi bunlar: "İstemiyorum! İstemiyorum! Verin, derhal verin!" Ya da buna benzer sözlerdi. Şimdi artık iyice hatırlayamıyorum. Sonra biri, biraz önce olduğu gibi, birdenbire kapıya doğru atılarak onu açtı. Kadınların her ikisi de koridora fırlamıştı ve belliydi ki biri, deminki gibi, öbürüne engel olmaya çalışıyordu. Çoktandır divandan fırlamış olan ve derin bir zevkle kulak kabartan Stebelkov kapıya doğru atılmış, hiç çekinmeden koridora çıkarak, soluğu, doğru komşu kadınların yanında almıştı. Tabii, ben de kapıya doğru koşmuştum. Ama Stebelkov'un koridorda görünmesi, soğuk duş etkisi yapmıştı; komşu kadınlar, hemen kendi odalarına çekilip, kapılarını gürültüyle çarparak kapadılar. Stebelkov, az kalsın arkalarından içeri atılacaktı ama birden durakladı, gülümseyerek ve ne yapacağını kestirmeye çalışarak parmağını kaldırdı; bu seferki gülümseyişinde son derece pis, karanlık ve kötülük yansıtan bir anlam sezmiştim. Gene kendi odasının kapısına çıkmış olan ev sahibesini görünce, parmaklarının ucuna basarak koridorun öbür ucuna, kadının yanına koştu; kadınla fısıl fısıl bir iki dakika konuştu ve tabii bir

şeyler öğrendikten sonra artık ciddi, gösterişli, kararlı bir tavırla döndü, masanın üzerine bıraktığı silindir şapkasını aldı, bir an aynada kendine baktı, saçlarını karıştırdı, sonra da kendine güvendiğini belli eden, önemli bir kişi havasında, bana hiç bakmadan, komşu kadınların odasına gitmek için dışarı çıktı. Bir an kapıda durup içeriyi dinledi. Kulağını kapıya yapıştırmıştı. Koridorun öbür ucundaki ev sahibesine, zafer kazanmış gibi, göz kırpıp duruyordu. Kadın onu tehdit edercesine parmağını sallıyor ve "Sizi gidi yaramaz!" der gibi başını iki yana sallıyordu. Sonunda Stebelkov kararını vererek, çok ince bir tavırla, inceliğinden neredeyse iki büklüm olmuş bir halde, parmaklarını büküp komşu kadınların kapısını çaldı. İçeriden bir ses duyuldu:

"Kim o?"

Stebelkov gür ve son derece ciddi bir sesle cevap verdi:

"Çok önemli bir işi görüşmek üzere içeriye girmeme izin verir misiniz?"

Biraz yavaş davrandılar ama gene de kapıyı açtılar. Önce dörtte bir kadar aralamışlardı. Ama Stebelkov hemen tokmağa sımsıkı sarılıvermişti. Bir daha kapıyı kapamalarına fırsat vermeyeceği belliydi. Konuşma başlamıştı. Stebelkov yüksek sesle konuşuyor, içeri girmeye çalışıyordu; söylediklerini pek anımsamıyorum, ama hep Versilov'dan, ona haber verebileceğinden, her şeyi anlatabileceğinden söz edip duruyordu. "Hayır efendim, siz bana sorun!.. Hayır efendim, siz gelip bana başvurun!" gibi sözlerdi bunlar. Kendisini çok kısa bir süre sonra içeri aldılar. Ben de tekrar divana döndüm. İçeriyi dinlemeye koyulacaktım ama söylenenlerin hepsini iyice anlayamıyordum. Yalnız, sık sık Versilov'dan söz edildiğini işitiyordum. Seslerin tonundan, Stebelkov'un artık konuşmalara hâkim olduğunu ve artık sinsi sinsi değil de karşısında bulunanlara söz geçirebilecek bir tavırla, hem de herhalde biraz önce yanımda olup da "Sözlerimi izliyor musunuz?" ya da "Şimdi lütfen anlamaya çalışın," falan dediği zaman olduğu gibi, oturduğu yerde iyice yerleşmiş, neredeyse yarı yatmış olarak konuştuğunu anlıyordum. Bu arada şunu da söylemeli ki, kadınlarla konuşurken herhalde çok ince davranıyordu. Artık bir iki defa kahkahalarla güldüğü bile işitiliyordu; üstelik hiç de gerekmeyen bir yerde gülmüştü, çünkü onun sesiyle birlikte, hatta bazen onun sesini bastırarak her iki kadının sesi duyuluyordu ve onların sesleri hiç de neşeli değildi. Daha çok da o

genç kadının, biraz önce ciyak ciyak bağıran kadının sesi işitiliyordu: Sinirli sinirli, acele ederek ve pek çok konuşuyordu. Belliydi ki, birinin suçunu ortaya döküyor, yakınıyor, bir yargı makamı ya da bir konuda yargıda bulunacak birini arıyordu. Ama Stebelkov yakasını bırakmıyor, konuşurken sesini gittikçe daha çok, daha çok yükseltiyor ve gittikçe daha sık kahkahalar atıyordu: Bu tür insanlar başkalarını dinlemeyi bilmez. Kısa bir süre sonra divandan indim. Çünkü başkalarını gizlice dinlemek bana ayıp görünmüştü. İndim ve eski yerime, tekrar pencerenin önündeki hasır iskemleye döndüm. Vasin'in bu "beyefendiye" hiç değer vermediğine kesin inancım vardı, ama ben de onun hakkında aynı düşüncede olduğumu söyleyecek olsam, Vasin herhalde hemen, ciddi, ağır başlı bir tavırla onu savunur ve bana ders verir gibi, "Bu adamın pratik bir zekâsı var. Bugün çok görülen iş adamı tipidir o. Bu bakımdan, bu tipler hakkında bizim genel bir anlam taşıyan soyut görüşlerimizden hareket ederek yargıda bulunamayız!" diyecekti. Bu arada şunu da belirteyim ki, o sırada moral bakımından garip bir bitkinlik hissediyordum. Kalbim çarpıyordu. Kesinlikle bir şeyler olmasını bekliyordum. On dakika kadar bir süre geçti, sonra birden top patlar gibi gürleyen ve dört bir yanı çınlatan kahkahaların ortasında, biri, tıpkı biraz önceki gibi iskemleden fırladı, ardından her iki kadının bağırışları duyuldu; Stebelkov'un da yerinden fırladığı ve artık bambaşka sesle bir şeyler söylediği işitildi. Sanki kendisini temize çıkarmak istiyor, sanki sözlerini sonuna kadar dinlemeleri için yalvarıyordu... Ama onu sonuna kadar dinlemediler, öfkeli çığlıklar duyuluyordu: "Defolun! Siz alçağın birisiniz! Utanmazın birisiniz siz!" Sözün kısası, belliydi ki, onu kapı dışarı ediyorlardı. Tam Stebelkov'un kendini koridora attığı sırada kapıyı açtım. Galiba onu gerçekten ite kaka içeriden atmışlardı.

Beni görünce birden:

"İşte Versilov'un oğlu burada! Bana inanmıyorsanız, işte ona sorun! O, özbeöz oğludur! Buyurun sorun!" diye bağırmaya başladı.

Bir yandan da beni işaret ediyordu. Üzerimde söz sahibiymiş gibi elimi tutmuştu. Sonra beni bayanlara doğru götürdü:

"Bu onun oğlu, özbeöz oğludur," diye tekrarlayıp duruyor, sözlerinin anlamını açıklamak için başka hiçbir söz söylemiyordu.

Genç kadın, koridorda duruyordu. Yaşlısı ise ondan bir adım geride, kapının eşiğindeydi. Bu olup bitenlerden anımsadığım tek şey,

zavallı genç kadının çirkin olmadığıdır. Yirmi yaşlarında kadardı, ama zayıftı ve hastalıklı bir görünüşü vardı. Saçları kızıla çalıyordu, yüzce de kız kardeşime benziyordu; bu benzeyiş bir an için aklımdan geçmiş ve zihnimde yer etmişti; ne var ki, Liza hiçbir zaman o genç kadının o sırada yaptığı gibi kendini kaybedercesine kızmazdı. Genç kadının dudakları beyazdı, açık kül rengi gözleri kıvılcım saçıyordu; öfkeden, tepeden tırnağa tir tir titriyordu. Gene anımsıyorum ki, o sırada son derece saçma, hatta çirkin bir duruma düşmüştüm, çünkü o küstah adamın yüzünden hiç mi hiç söyleyecek şey bulamıyordum.

"Oğlu ise ne olmuş? Bana ne oğlu ise? Zaten sizin tarafınızı tutuyorsa, o da alçağın biridir."

Birden bana doğru döndü:

"Siz Versilov'un oğluysanız, benim tarafımdan babanıza aşağılık bir adam olduğunu, beş para etmez utanmazın biri olduğunu, onun parasına ihtiyacım olmadığını söyleyiniz... Buyurun, buyurun, buyurun, bu paraları derhal ona verin!"

Onları cebinden koparıyormuş gibi hızla birkaç banknot çıkardı. Ama yaşlı kadın (sonradan bu kadının annesi olduğu meydana çıkacaktı) elini sımsıkı tuttu:

"Olya! Ne yapıyorsun? Belki de doğru değildir söyledikleri, belki küçük bey onun oğlu değildir. Ne biliyorsun?"

Olya hemen annesine baktı, bir an düşündü, hakaret dolu bir bakışla beni süzdü, sonra döndü, tekrar odalarına girdi ama kapıyı çarparak kapamadan önce, eşikte durup tekrar müthiş bir öfke içerisinde Stebelkov'a:

"Defol!" diye bağırdı.

Hatta üzerine yürüyecekmiş gibi ayağını yere vurdu. Sonra kapı şiddetle kapandı ve içeriden kitlendi. Stebelkov, hâlâ beni omuzumdan tutuyordu. Parmağını yukarı doğru kaldırmıştı. Dudaklarında düşüncelerle yüklü, yayvan bir gülümseyiş vardı. Soran bir bakışla gözlerini bana dikmişti. Fena halde kızarak:

"Bana karşı olan davranışınız gülünç ve yakışık almaz bir şeydir!" dedim.

Ama o gözlerini benden ayırmadığı halde, söylediklerimi anlamıyor, işitmiyordu. Düşünceli, düşünceli:

"Öyle olup olmadığını incelemek gerekiyor!" dedi.

"İyi ama ne cesaretle beni bu işe karıştırıyorsunuz? Hem kimdir bunlar? Bu kadın neyin nesidir? Beni omuzumdan tutup ona doğru götürdünüz. Ne demek oluyor bunlar?"

"Eeh!.. Allah kahretsin, ne bileyim ben, iğfal edilmiş bir kız işte! Sık sık tekrarlanan ayrıcalıklardan biri de bu, işte ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi?"

Neredeyse parmağını göğsüme bastırıyordu. Parmağını iterek:

"Allah senin belanı versin!" dedim.

Ama Stebelkov birden, hiç beklenmedik bir şey yaptı, neredeyse duyulmayacak kadar alçak sesle, uzun uzun, neşeli neşeli gülmeye başladı. Sonunda şapkasını giydi ve bir anda değişip bu kez somurtkan oluveren bir yüzle, kaşlarını çatarak:

"Ev sahibesine bazı şeyler öğretmek gerekiyor anlaşılan... Bunları buradan kapı dışarı etmeli anlıyor musunuz? Hem de bir an önce yapmalı bunu! Yoksa bunlar burada... Bakın göreceksiniz! Sözlerimi hatırlayacaksınız, göreceksiniz! Hay Allah kahretsin!" dedi.

Sonra birden tekrar neşelendi:

"Siz Grişa gelinceye kadar bekleyeceksiniz, değil mi?"

Kararlı bir tavırla:

"Hayır, beklemeyeceğim," dedim.

"Zararı yok, hepsi bir..."

Ve Stebelkov, başka bir söz söylemeden arkasını dönüp çıktı ve herhalde olup bitenler hakkında haber ya da açıklama bekleyen ev sahibesine bir kez olsun bakmak lütfunda bile bulunmadan, merdivenden aşağı inmeye başladı. Ben de şapkamı aldım ve ev sahibesinden Vasin'e benim, yani "Dolgorukiy"in gelmiş olduğunu söylemesini rica ederek merdivenden koşa koşa indim.

III

ZAMAN kaybetmekten başka bir şey yapmamıştım. Dışarı çıkar çıkmaz kiralık bir yer aramaya koyuldum, ama dalgındım. Birkaç saat sokaklarda dolaştım durdum. Gerçi möbleli olarak kiraya verilen boşalmış beş ya da altı yere uğradım, ama kesinlikle, odaları kiraya verilen belki yirmi evin yanından, onları hiç fark etmeden geçmişimdir. İşin kötüsü, kiralık bir oda tutmanın bu kadar güç ola-

cağını aklımdan bile geçirmemiştim. Her yerde tıpkı Vasin'in kaldığı odaya benzeyen odalar vardı, hatta bazıları daha da kötüydü, kiraları ise müthiş yüksekti. Daha doğrusu, benim hesabıma uymuyordu. Ben açıkça, sadece başımı sokacak bir yer istiyordum, içinde dönebileceğim kadar küçük de olsa, yetecekti bana. Bunun üzerine, küçümseyen tavırlarla, o halde "başımı sokacak kadar küçük yerlerin" bulunduğu semtlere gitmemi söylüyorlardı. Bundan başka, uğradığım her yerde birçok acayip kiracı vardı. Bunların sadece dış görünüşleri bile, bana onlarla yan yana yaşayamayacağımı gösteriyordu; bu kişilerle değil yaşamak, yan yana oturmamak için bile para vermeye hazırdım. Bunlar birtakım acayip, ceketsiz, sırtlarında sadece bir yelekle oturan kişilerdi. Saçları, sakalları birbirine karışmıştı. Kayıtsız ve meraklı insanlardı. Küçücük bir odada bunlardan on kişi kadarı oturmuş, bir yandan iskambil oynuyor, bir yandan bira içiyordu. Yandaki odayı da bana öneriyorlardı. Başka yerlerde ise kendim, ev sahiplerinin sorularına öyle saçma yanıtlar veriyordum ki, bu kez onlar bana şaşkın şaşkın bakıyordu. Odaları kiraya verilen bu tip evlerden birinde kavga bile çıkardım. Her neyse, bütün bu önemsiz şeyleri tek tek anlatacak değilim ya; sadece şunu söylemek istiyorum: Müthiş bir yorgunluk hissedip de küçük lokantaların birinde bir şeylerle karnımı doyurduğum zaman, hava neredeyse kararmak üzereydi. Artık kesin bir karar vermiştim: Şimdi gidip, o mirasla ilgili mektubu tek başıma, kendi elimle, Versilov'a verecektim; üstelik hiçbir açıklamada bulunmadan yapacaktım bunu. Sonra yukarıda eşyalarımı bavula dolduracak ve bavulumu aldığım gibi, geceyi geçirmek için gerekirse otele gidecektim. Biliyordum ki, Obuhovskiy Bulvarının ucunda, Zafer Kapısı'nın orada, otuz kapiğe özel bir oda kiralanabilecek yerler vardı; bir gece için fedakârlık etmeye kararlıydım. Yeter ki bu geceyi Versilov'un evinde geçirmeyeyim. İşte bu sırada, artık Teknoloji Enstitüsünün önünden geçerken, birden, Tatyana Pavlovna'ya uğramak geldi aklıma. Tatyana Pavlovna hemen orada, Teknoloji Enstitüsünün karşısında oturuyordu. Tabii uğrayışımın bahanesi gene o mirasla ilgili mektup olacaktı, ama ona uğramak için duyduğum o karşı konulmaz isteğin başka nedenleri de vardı. Sırası gelmişken belirteyim, bu nedenlerin ne olduğunu şimdi bile açıklayabilecek durumda değilim; bunların arasında "o bebeğin" zihnimde yarattığı karışık-

lıkla, "genel kuralların içine giren ayrıcalıklar" da rol oynuyordu. Bir şeyler anlatmak mı, gösteriş yapıp göz boyamak mı, kavga çıkarıp dövüşmek mi, hatta ağlamak mı ne, öyle bir şeyler istiyordum. Bildiğim bir şey varsa, o da Tatyana Pavlovna'ya uğramak için yukarı çıktığımdır. O zamana kadar evine yalnız bir kez, Moskova'ya ilk gelişimde, annemin bir işi için uğramıştım. Ve anımsıyorum, içeri girip de annemin tembih ettiklerini ona söyledikten hemen sonra, bir dakika bile durmadan çıkıp gitmiştim. Oturmamıştım bile. Zaten Tatyana Pavlovna da oturmamı istememişti.

Zile bastım; kapıyı hemen aşçı kadın açtı ve hiç konuşmadan beni içeri aldı. Sonradan olup bitenler üzerinde bu kadar büyük bir etki yapacak bu akıl almayacak olayın nasıl olup da meydana geldiği iyice anlaşılabilsin diye, bütün bu ayrıntıları anlatmam gerekiyor. Ama önce, aşçı kadından söz edeyim. Bu, öfkeli, kopça burunlu bir çuhonka* idi. Hem de galiba hanımından, Tatyana Pavlovna'dan nefret ediyordu. Tatyana Pavlovna ise, aksine garip bir tutkuyla bağlı olduğu bu kadından bir türlü ayrılamıyordu. Bu tıpkı evde kalmış kızların, burunları ıslak ihtiyar sokak köpeklerine ya da ömürleri uyumakla geçen kedilere karşı duydukları tutku gibi bir duyguydu. Çuhonka ikide bir ya kızıp kaba kaba söyleniyor ya da kavga ettikten sonra haftalarca hanımıyla konuşmuyor, böylece hanımını cezalandırmış oluyordu. Herhalde gelişim onun böyle sustuğu bir güne rastlamıştı. Çünkü benim "Hanımefendi evde mi?" soruma yanıt bile vermedi. Bunu sorduğumu iyice anımsıyorum. Oysa kadın hiç yanıt vermemiş ve konuşmadan mutfağa gitmişti. Onun bu tutumu üzerine tabii hanımın evde olduğu düşüncesine vararak içeri girdim, orada kimseyi bulamayınca da Tatyana Pavlovna'nın herhalde biraz sonra yatak odasından çıkacağını düşünerek beklemeye başladım. Hanımı evde olmasa aşçı kadın beni ne diye içeri almış olabilirdi? Oturmadım. Öyle iki üç dakika bekledim. Artık hava iyice kararıyor ve Tatyana Pavlovna'nın zaten loş olan evi, orayı burayı örten sonu gelmez basmalar yüzünden daha da sevimsiz görünüyordu. Olayın nerede meydana geldiği anlaşılsın diye, bu berbat küçük daire hakkında bir iki söz söyleyeyim. Tatyana Pavlovna, başkalarını emir altında bulundurmaya eğilimli, inatçı, mal mülk sahibi bir kadın olarak, hâlâ sahip olduğu bazı alışkanlıkların-

* Finli kadın anlamına gelen bir deyim. *-çev.*

dan vazgeçemediği için, odaları möbleli olarak kiraya verilen bir evde rahat edemezdi. Bu yüzden, başına buyruk bir hanım olarak, kendine ait bir evi olsun diye, bu daire bozuntusunu kiralamıştı. Odaların her ikisi de kanarya kafesi gibi bitişik ve birbirinden küçük şeylerdi. Üçüncü kattaydılar, pencereleri de avluya bakıyordu. Daireye girerken kendinizi önce eni bir buçuk arşın kadar, daracık bir koridorda buluyordunuz; solda sözünü ettiğim iki kanarya kafesi, karşıda, koridorun öbür ucunda ise mini mini bir mutfağın kapısı vardı. İnsanın on iki saat yaşayabilmesi için bir buçuk sajen* küplük hava gereklidir; belki bu odalarda bu kadarı vardı, ama daha fazlasının bulunduğunu hiç sanmıyorum. Odaların tavanları fena halde basıktı ve işin en saçma yönü, odalarda kapılar, eşyalar, sözün kısası her şey, son derece güzel Fransız basmasıyla örtülü ya da kaplıydı. Üstelik hepsi fisto ile süslüydü; bundan ötürü içerisi iki kat daha karanlıkmış hissini veriyor ve odalar uzun yolda kullanılan özel kupa arabalarının içini andırıyordu. Benim beklediğim odada, her yer eşya ile –hem de oldukça güzel eşyalar ile– dolu olduğu halde, gene de biraz kımıldayacak yer kalmıştı. Eşyaların arasında, ince bir işçiliği olan, kenarları tunçla süslü, çeşit çeşit sehpalar hatta zarif ve zengin görünümlü bir tuvalet masası bile vardı. Ama Tatyana Pavlona'nın çıkmasını beklediğim ve bulunduğum odadan kalın bir perdeyle iyice ayrılmış olan odacığın tek eşyası sadece karyoladan oluşuyordu. Yaptığım budalalığın iyice anlaşılabilmesi için bütün bu ayrıntıları anlatmalıyım.

İşte böyle bekliyor, sonunda Tatyana Pavlovna'nın odasından çıkacağına inanıyordum. Bu sırada zil çaldı. Aşçı kadının acele etmeden, ağır adımlarla koridordan geçtiğini ve biraz önce bana yaptığı gibi, gelenleri hiç konuşmadan içeri aldığını işittim. Gelenler iki kadındı ve ikisi de yüksek sesle konuşuyordu. Ama bunlardan birinin Tatyana Pavlovna, öbürünün ise o sırada, hele içinde bulunduğum bu koşullar altında karşılaşmaya hiç de hazır olmadığım kadın olduğunu seslerinden anlayınca, ne kadar şaşırdığımı anlatamam! Yanılmış olamazdım. Bu gür, güçlü, bu metal gibi çınlayan sesi daha bir gün önce işitmiştim. Gerçi ancak üç dakikalık bir süre kadar duymuştum onu, ama içimde yer etmişti bu ses. Evet, gelen, "dünkü kadın"dı.

* Sajen: 2.13 metre uzunluğundaki Rus ölçü birimi. *-çev.*

Şimdi ne yapmalıydım? Bu soruyu okuyucuya soruyor değilim, sadece hayalimde o anı canlandırmaya çalışıyorum. Ama şimdi, şu anda bile, birden nasıl perdenin arkasına atıldığımı ve kendimi nasıl Tatyana Pavlovna'nın yatak odasında bulduğumu anlatabileceğimi sanmıyorum. Sözün kısası, saklandım. Kendimi içeriye ancak atmıştım ki, onlar öbür odaya girdi. Neden karşılamadım onları? Niçin bunu yapacak yerde saklandım, bilmiyorum; her şey gelişigüzel, kendiliğinden, tam anlamıyla bilinçsiz bir şekilde olup bitmişti.

Yatak odasına dalıp da karyolaya çarpınca, hemen yatak odasından mutfağa açılan bir kapının bulunduğunu fark ettim. Demek ki felaketten kurtulmam için bir çare vardı. Pekâlâ oradan kaçıp kurtulabilirdim ama -o ne feci şeydi- kapı kilitliydi, üstelik üzerinde anahtar da yoktu. Umutsuzluk içinde, yatağın üzerine oturdum; demek ki, çaresiz, şimdi onları gizlice dinlemek zorunda kalacaktım. Oysa daha seslerinin tonundan, daha ilk sözlerinden, konuşmalarının gizli olduğunu, üstelik çok ince birtakım konulara değineceklerini anlamıştım. A, tabii namuslu, soylu bir kişi olarak bana düşen şey, hemen yerimden kalkmak ve dışarı çıkıp yüksek sesle: "Durun, bekleyin, ben buradayım!" diyerek içinde bulunduğum bu gülünç duruma karşın, yanlarından geçip gitmekti; ama ben, ne kalktım ne de dışarı çıktım; cesaret edemedim bunu yapmaya, bunu yapacak yerde en adice duyguya, korkuya kapıldım.

Tatyana Pavlovna yalvarıyordu:

"Sevgili Katerina Nikolayevnacığım, beni çok üzüyorsunuz. Ne olur artık içiniz rahat etsin de, bunları bir daha hatırlamamak üzere unutun. Sizin karakterinizde olan bir kişiye yakışmıyor doğrusu. Eskiden nereye gitseniz neşe saçardınız, şimdi ise birdenbire... Hiç değilse bana inancınızı yitirmediniz herhalde. Öyle sanıyorum. Size ne kadar bağlı olduğumu biliyorsunuz. En azından Andrey Petroviç'e olduğu kadar bağlıyım size, ona ömrüm boyunca bağlı kalacağımı ise hiç kimseden saklamıyorum... Onun için, inanın bana, size şerefim üzerine yemin ederim ki, Andrey Petroviç'te öyle bir belge yok... Belki de kimsenin elinde yoktur. Kim bilir? Zaten Andrey Petroviç, böyle adilik yapacak insan değildir, ondan kuşkulanmakla günah işliyorsunuz, ortada fol yok yumurta yok, durup dururken birbirinize düşman oldunuz..."

"Öyle bir belge var, ondan ise her şey beklenir. Ne oldu biliyor musunuz, dün gelir gelmez ilk olarak *ce petit espion**la karşılaştım. Prensin başına onu bela eden de o adamdır."

"Ah, *ce petit espion* demeyiniz! Bir kez, o hiç de *espion* filan değildir. Prensin yanına verilmesi konusunda üsteleyen de benim. Bunu yapmasaydım, Moskova'da ya çıldırır, ya da açlıktan ölürdü, onu bize oradan böyle tanıttılar işte. En önemlisi de şu: o kaba oğlan tam anlamıyla aptalın biridir. Nasıl casusluk edebilir?"

"Orası öyle, garip, aptal bir oğlan, ama aptal olması, alçağın biri olmasına engel olmaz. Dün fena halde canım sıkılıyordu, öyle olmasaydı gülmekten ölecektim neredeyse: Oğlan sapsarı oldu, koşarak yaklaştı, topuklarını birbirine vurdu, Fransızca bir şeyler söylemeye başladı. Oysa Moskova'dayken Maria İvanovna bana ondan bir 'dâhi' olarak söz ediyor, beni dâhi olduğuna inandırmak istiyordu. O uğursuz mektubun yırtılıp, ortadan kaldırılmadığını ve şu anda en tehlikeli insanlardan birinin elinde bulunduğunu, zaten daha başta o Maria İvanovna'nın yüzüne bakınca anlamıştım..."

"Güzelim, canım! Demin kendiniz de Maria İvanovna'nın elinde hiçbir şey yok, dediniz ya!"

"Var işte! Asıl sorun da bu ya zaten: O kadın sadece yalan söylüyor. Hem size bir şey söyleyeyim mi, öyle usta bir yalancı ki o! Daha Moskova'ya gitmeden önce belki gerçekten ortada hiçbir belge filan kalmamıştır diye umudum vardı, ama buraya gelince, iş değişti..."

"Ah, canım! Yanılıyorsunuz. Tam aksine, onun iyi yürekli ve aklı başında bir insan olduğunu söylerler. Rahmetli, bütün yeğenleri arasında en çok onu severdi. Gerçi Maria İvanovna'yı pek iyi tanımıyorum ama siz, siz gönlünü kazansaydınız ya güzelim! Birini yenmek, sizin için o kadar kolay ki, benim gibi bir ihtiyar bile size tutkun; o kadar ki, şimdi neredeyse sizi öpmeye kalkışacağım... Onun gönlünü kazansaydınız, ne olurdu?"

"Kazanmak için elimden geleni yaptım, Tatyana Pavlovna, denedim bunu. Hatta onu coşkun bir heyecana bile kaptırdım, ama pek kurnaz kadınmış doğrusu, çok kurnazmış... Evet, çok sağlam, kolay kolay etki altında kalmayan bir karakteri var. Bambaşka bir kadın bu,

---

* (Fr.) "O küçük casus." *-çev.*

Moskovalı olduğu belli. Üstelik ne yaptı biliyor musunuz, Kraft adında, buralı birine başvurmamı öğütledi. Bu Kraft, Andronikov'un eski yardımcısıymış. 'Belki de bir şeyler biliyordur, kim bilir,' diyordu. Bu Kraft'ın ne adam olduğunu daha önceden de biliyordum. Hatta onu belirsiz olarak anımsıyorum; ama Maria İvanovna bana ondan söz eder etmez, bu konuda sadece bir şeyler bilmekle kalmadığını, yalan söylediğini ve her şeyi bildiğini kesin olarak anladım."

"Peki ama neden, niçin yalan söylesin? Hem, belki de gerçekten o adamdan bir şeyler öğrenilebilir, kim bilir? O Kraft adındaki Alman, geveze değildir, ayrıca hatırladığıma göre son derece namuslu adamdır. Gerçekten de ona sorulsa belki daha iyi olur! Yalnız galiba, şimdi Petersburg'da değil..."

"Yok canım, dün dönmüş, demin evindeydim, oradan geliyorum... Zaten size bu kadar kaygı içinde başvuruşumun nedeni de buydu. Ellerim ayaklarım titriyor vallahi! Size sormak istiyordum, meleğim, sevgili Tatyana Pavlovna. Çünkü siz herkesi tanırsınız, acaba kâğıtlarının arasında öyle bir şey yok mu diye öğrenemez miyiz? Çünkü o öldükten sonra ardından kesinlikle birtakım kâğıtlar kalmıştır. Peki, şimdi bunlar kimin eline geçecek? Kim bilir hangi tehlikeli ellere düşecek o kâğıtlar, öyle değil mi? Sizden bu konuda öğüt istemeye geldim."

"Kuzum hangi kâğıtlardan söz ediyorsunuz siz?" Tatyana Pavlovna, bir türlü anlayamıyordu:

"Demin Kraft'a uğradığınızı söylediniz ya!"

"Uğramasına uğradım, biraz önce oradaydım, ama Kraft tabancayla vurmuş kendini, intihar etmiş! Daha dün akşam yapmış bu işi."

Karyoladan fırladım. Madem benim için "casus" ve "aptal" demişlerdi, orada sonuna kadar oturabilirdim. Kaldı ki, konuşmaları sürdükçe, ortaya çıkmamın daha da acayip bir şey olacağını hissediyordum. Akıl alacak bir iş olmayacaktı bu! Onun için kendi kendime, konuşmaları bitinceye kadar orada oturmaya karar vermiştim. Soluk bile almadan, oturup Tatyana Pavlovna konuğunu uğurlayıncaya kadar bekleyecektim (tabii şansıma daha konuşma bitmeden, herhangi bir iş için yatak odasına girmezse), ondan sonra, yani Ahmakova gittikten sonra artık Tatyana Pavlovna ile dövüşsek bile umurumda değildi!.. Öyleyken, o sırada, Kraft meselesini işitince karyoladan

fırlamıştım, bütün vücudum ıspazmoz geçiriyormuşum gibi gerilip kasılıyordu. Hiçbir şey düşünmeden, bunun nasıl bir sonuç vereceğini aklımdan geçirmeden, hatta hayalimde canlandırmadan, bir adım attım, perdeyi açtım ve kendimi her iki kadının karşısında buldum. Hava henüz aydınlık olduğu için beni iyice görebilir, nasıl sarardığımı ve ne kadar titrediğimi fark edebilirlerdi... İkisi de çığlık attı. Nasıl atmasınlardı? Ahmakova'ya dönerek:

"Kraft mı? Kraft tabancayla intihar mı etmiş? Dün mü? Güneş batarken mi?" diye mırıldandım.

Tatyana Pavlovna cıyak cıyak:

"Sen neredeydin? Nereden çıktın?" diye bağırdı ve tırnaklarını omuzuma geçirdi. "Casusluk ediyordun ha? Bizi gizli gizli dinliyordun ha?"

Katerina Nikolayevna kalktı, beni göstererek:

"Demin size ne demiştim?" dedi.

Çileden çıkmıştım. Avazım çıktığı kadar bağırmaya başladım:

"Yalan! Saçma! Demin siz benim için "casus" dediniz. Aman Allahım! Sizin gibi insanların yanında casusluk etmek şöyle dursun, yaşamaya bile değmez! Ancak vicdanı yaşamasına razı olmayan yüksek bir insan intihar eder. Kraft da bir ülkü uğruna, Hekuba uğruna intihar etti. Hoş, siz Hekuba'yı nereden bileceksiniz?.. Öyle bir insan entrikalarınız arasında, yalanlarınızın, ihanetlerinizin, kurduğunuz tuzakların arasında nasıl yaşar? Yeter artık!"

Tatyana Pavlovna:

"Şunun suratına bir tokat indirin! Bir tokat indirin suratına!" diye bağırdı ve Katerina Nikolayevna yüzüme baktığı (her şeyi en ince ayrıntılarına kadar anımsıyorum), gözlerini benden hiç ayırmadığı halde, yerinden hiç kımıldamadığı için, bir an daha geçerse belki Tatyana Pavlovna'nın kendisi, ona söylediği şeyi yapacaktı, bu yüzden, hiç değilse yüzümü korumak için elimi kaldırmıştım; işte benim bu hareketim, kendisine vuracakmışım gibi bir izlenim yarattı onda.

"Haydi, vur! Vur! Doğuştan kaba herifin biri olduğunu kanıtla. Kadınlardan daha güçlüsün ya, neden çekiniyorsun?"

"Yetti artık savurduğunuz kara çalmalar! Yeter artık!" diye bağırdım. "Ben hiçbir zaman bir kadına el kaldırmamışımdır! Ne utanmaz bir kadınsınız siz; Tatyana Pavlovna! Benden daima nefret

ederdiniz. Şimdi de anlıyorum ki, insanlara saygı göstermek boşuna! İnsanlara saygısızca davranmalı! Bakıyorum, gülüyorsunuz Katerina Nikolayevna! Herhalde boyumla posumla alay ediyorsunuz; ne yapalım. Tanrı bana rahmetli kocanızın yaverlerinize benzer bir boy pos vermedi, öyleyken gene de kendimi sizin yanınızda küçük düşmüş hissetmiyorum, aksine daha da yükselmiş, yücelmiş hissediyorum kendimi... Her neyse, şöyle de anlatsam, böyle de anlatsam hiç önemi yok... Yalnız şunu bilesiniz ki, benim bu işte bir suçum yok! Buraya bir rastlantı sonucu, elimde olmayarak geldim, Tatyana Pavlovna. Suç, sizin o çuhonka'nızda, daha doğrusu sizin ona karşı beslediğiniz tutkuda. O kadın ne diye soruma hiç yanıt vermeden beni içeri aldı sanki? Sonra, siz de kabul edin, bir kadının yatak odasından fırlamam öylesine korkunç bir şey olacaktı ki, bunu yapmaktansa suratıma tükürük atar gibi savurduğunuz bütün o aşağılamalara hiç sesimi çıkarmadan dayanmaya karar verdim. Ne yapsanız ortaya çıkmayacaktım... Gene mi gülüyorsunuz Katerina Nikolayevna?"

Tatyana Pavlovna, neredeyse beni itiyordu.

"Defol, defol, defol!" diye bağırdı. "Siz yalanlarına aldırmayın Katerina Nikolayevna, size söyledim ya, oradan bize onun için deli demişlerdi!"

"Deli mi demişlerdi? 'Ora' dediğiniz neresi? Kimmiş bana deli diyen? Nereden çıkarmış? Ne olursa olsun, yeter artık! Katerina Nikolayevna! Kutsal olan ne varsa, hepsinin üzerine yemin ederim ki, bu konuşma da, işittiğim her şey de, sadece aramızda kalacak... Sırlarınızı öğrendiysem suç bende mi? Kaldı ki, yarından tezi yok, babanızın yanındaki işimi bırakacağım, bu bakımdan o sözünü ettiğiniz belge konusunda da içiniz rahat olsun!"

"Efendim? Hangi belgeden söz ediyorsunuz siz!"

Katerina İvanovna utanmıştı. O kadar ki birden sararmıştı ya da belki bana öyle geldi.

O zaman gereğinden fazla konuştuğumu anladım. Bunun üzerine hızla dışarı çıktım. Hiçbir şey söylemeden arkamdan bakakaldılar. Bakışlarında da derin bir şaşırma vardı. Sözün kısası, onları bir bilmeceyle karşı karşıya bırakmıştım.

DOKUZUNCU BÖLÜM



I

EVE dönmek için acele ediyordum ve -ne gariptir- kendimden çok memnundum. Tabii kadınlarla böyle konuşmak olacak şey değildi, hele bu tür kadınlarla, daha doğrusu "böyle bir kadınla" demeliyim, çünkü Tatyana Pavlovna'yı kadın saymıyordum. Belki o yörede bulunan bir kadının yüzüne karşı "Vız gelir bana çevirdiğiniz entrikalar," demek, hiç olmayacak şeydi, ama bunu söylemiştim işte, üstelik söylediğim için de memnundum. Başka düşünceleri bir yana bıraksak bile, hiç değilse böyle bir tonda konuşmuş olmakla, durumumda gülünç görünen ne varsa, hepsini sildiğime kesin olarak inanıyordum. Ama bütün bunları uzun uzadıya düşünmeye zaman yoktu; kafamda hep Kraft vardı. Onun için pek o kadar üzülmüyordum ama gene de varlığının derinliklerine kadar sarsılmıştım. O kadar ki, başkasının başına bir felaket gelince, sözgelimi biri ayağını kırdığı, namusuna leke sürüldüğü, sevdiği birini yitirdiği ya da buna benzer bir şeye uğradığı zaman, insanın içinde uyanan o bir çeşit memnuniyet olan olağan duygu, o aşağılık bir anlam taşıyan rahatlık hiç iz bırakmadan içimden silinmiş, yerini tamamen, son derece güçlü bir duyguya bırakmıştı: Kraft'a acıyor muydum, yani bu hissettiğim duygu acıma mıydı? Bilmiyorum, ama bambaşka, oldukça güçlü ve iyi bir duyguydu. Böyle olmasına da memnundum. Şaşılacak şey, insan müthiş bir haber işitip de, bütün varlığı ile sarsıldığı zaman, aklına konuyla hiç ilgisi bulunmayan ne varsa, hepsi birden geliveriyor. Bana öyle geliyor ki, aslında böyle bir olay, bütün öbür duyguları susturmalı, onunla ilgisi bulunmayan bütün yabancı düşünceleri, özellikle önemsiz olanların hepsini dağıtmalı. Oysa tam tersi oluyor, asıl önemsiz düşünceler doluyor insanın kafasına. Anımsadığım bir

şey daha var. Bütün vücuduma yavaş yavaş dışarıdan da oldukça fark edilen bir titreme, birkaç dakika süren, hatta evde bulunduğum ve Versilov'la tartıştığım o süre içinde sürüp giden titreme gibi sinirli bir titreme yayılmıştı.

Aramızdaki bu tartışma garip ve olağanüstü koşullar altında olmuştu. Daha önce, avluda, özel bir ek dairede oturduğumuzu anlatmıştım: bu dairenin numarası on üçtü. Daha bahçe kapısından içeri girerken, bir kadının yüksek sesle, birine sabırsızlık ve sinirlilikle, "On üç numaralı daire nerede?" diye sorduğunu işittim. Soruyu bir bayan sormuştu. Bizim bahçe kapısının hemen yanında, çeşitli şeyler satan bir dükkânın kapısını açmıştı; ama galiba içeriden ona hiç yanıt vermemiş, hatta onukovmuşlardı. Bu yüzden dükkânın önündeki basamaklardan müthiş bir öfke içinde iniyordu.

Ayağını yere vurarak:

"Buranın kapıcısı nerede?" diye bağırdı.

Sesin kime ait olduğunu, daha baştan anlamıştım. Yanına yaklaşarak:

"Ben de on üç numaralı daireye gidiyorum. Siz kimi arıyorsunuz?" diye sordum.

"Bir saattir kapıcıyı arıyorum, herkese sordum, bütün merdivenlerden yukarı çıktım."

"O daire avludadır. Beni tanıdınız mı?"

Kadın da beni daha konuşmamızın başında tanımıştı.

"Siz Versilov'u arıyorsunuz; galiba onunla görüşülecek bir işiniz var. Benim de öyle," diye devam ettim. "Ben, artık bir daha görüşmemek üzere onunla vedalaşmaya geldim. Buyurun, gidelim."

"Siz onun oğlu musunuz?"

"Bunun hiçbir önemi yok. Diyelim ki, oğluyum. Soyadım Dolgorukiy, üstelik evlilik dışı dünyaya gelmiş biriyim ama... Zaten bu bayın evlilik dışı dünyaya gelmiş sayısız çocuğu vardır. Ne yapalım ki, ortada bir vicdan ve onur sorunu olunca, insanın özbeöz oğlu da evi terk eder işte. Kutsal kitapta bile öyle yazıyor. Ayrıca şimdi mirasa da kondu, bense bu mirası onunla paylaşmak istemiyorum, ekmeğimi kendi emeğimle kazanmak için ayrılıyorum. Vicdanlı bir insan, gerektiği zaman yaşamını bile feda eder; Kraft kendini tabancayla vur-

muş. Ülküsü uğruna can vermiş Kraft. Düşünün, gencecik adamdı... İleride başarılı olacağı şimdiden belliydi... Buraya, buraya gelin! Biz, ayrı bir dairede oturuyoruz. Daha kutsal kitapta çocukların babalarını terk ederek kendi yuvalarını kurduklarından söz edilir... Ortada bir gelecek, bir ülkü varsa! Ülkü en önemli şeydir yaşamda, her şey ülküdedir..."

Bizim daireye gitmek için merdivenden çıktığımız sırada ona hep bu tür şeylerden söz ederek gevezelik ediyordum. Okuyucu herhalde kendimi pek fazla temize çıkarmaya uğraşmadığımı, her şeyimi ortaya döktüğümü görmüştü. Ve gerekince, bir tanık olarak güzelce konuşuyorum: Kendimi daima doğru söylemeye alıştırmak istiyorum. Versilov evdeydi. Paltomu çıkarmadan içeri girdim; kadın da öyle yaptı. Son derece fakir giyinmişti: koyu renk robunun üzerine geçirdiği kim bilir neden yapılmış bir bez parçası sallanıp duruyordu; herhalde bir yağmurluk ya da bir şal görevi yapıyordu. Kadının başında da eski püskü, bir denizci kasketini andıran bir şapka vardı. Hiç de yakışmıyordu ona. Salona girdiğimizde, annem, her zamanki yerinde dikişinin başındaydı, kız kardeşim ise ne var diye görmek için odasından çıkmış, eşikte hareketsiz kalmıştı. Versilov'a gelince, o her zamanki gibi hiçbir şey yapmıyordu ve bizi karşılamak için yerinden kalkmıştı.

Bana soran bir bakışla dik dik bakıyordu.

Hemen kendimi savunmak için:

"Benim onun gelişiyle hiç ilgim yok," dedim ve bir yana çekildim: "Bu bayanla sadece kapıda karşılaştık, sizi arıyordu. Hiç kimse de sizin nerede olduğunuzu ona söyleyebilecek durumda değildi. Ben ise buraya kendi işim için geldim, bunun ne olduğunu da hanımefendiden sonra açıklamak zevkini tadacağım..."

Versilov, hâlâ merakla beni süzüp duruyordu.

Genç kız sabırsızlıkla:

"İzin verirseniz..." diye söze başladı.

Versilov ona doğru döndü. Genç kadın devam etti:

"Dün bana niçin para verdiğinizi uzun uzun düşündüm... Ben... Sözün kısası... İşte, alın paralarınızı!"

Bunu daha önce de yaptığı gibi, neredeyse cıyak cıyak bağırarak söylemiş ve masanın üzerine bir deste kâğıt para fırlatmıştı:

"Sizi bulmak için, adres bürosuna başvurarak, yerinizi uzun uzun aramam gerekti, yoksa daha önce getirirdim bunları!"

Birden anneme doğru döndü.

"Bana baksanıza siz!"

Annem sapsarı olmuştu. Kadın devam etti:

"Size hakaret etmek istemem. Sizin namuslu bir haliniz var, hatta belki bu genç kız, kızınızdır. Beyefendinin eşi misiniz değil misiniz, bunu da bilmiyorum. Yalnız şunu bilin ki, bu bay ellerindeki son birkaç kuruşla gazetelere dadı ya da öğretmen olarak iş aradıklarını bildiren genç kızların, kadınların ilanlarını kesiyor ve bu zavallıları tek tek dolaşarak, ahlaksızca emellerine kurban edecek birini arıyor ve bunlara para vererek onları felakete sürüklüyor. Nasıl oldu da dün ondan para kabul edebildim. Bir türlü anlayamıyorum. O kadar namuslu görünüyordu ki! Uzak durun benden! Bir tek söz söylemeyeceksiniz! Siz alçağın birisiniz, sayın bayım! Niyetleriniz dürüst olsa bile sizden sadaka istemiyorum! Bir tek söz söylemeyeceksiniz! Anlaşıldı mı? Bir tek söz! Ah, sizi ailenizin gözü önünde rezil ettiğim, ne mal olduğunuzu ortaya koyduğum için, o kadar memnunum ki! Allah belanızı versin!"

Hızla koşarak dışarı çıkacak oldu ama eşikte bir an durakladı:

"Söylediklerine göre, mirasa konmuşsunuz!" diye bağırdı.

Sonra bir gölge gibi kayboldu. Bir kere daha, hatırlatayım: Kadın kendinden geçmişti. Versilov, derin bir şaşkınlık içindeydi; derin düşüncelere dalmış ya da bir şeyler kavramaya çalışıyormuş gibi ayakta duruyordu. Sonunda birden bana doğru döndü:

"Onu hiç tanımıyor musun?"

"Bir rastlantı sonucu kısa bir süre önce gördüm, Vasin'in evinde, koridorda, deli gibi çırpınıyor, cıyak cıyak bağırıyor, size lanetler yağdırıyordu; ama ben, onunla konuşmaya girişmedim, bir şeyden haberim yok, sadece demin onunla dış kapıda karşılaştım. Herhalde dün söz ettiğiniz, "aritmetik dersi veren" öğretmen bu olacak, öyle değil mi?"

"Ta kendisi, ömrümde bir kez iyilik edeyim dedim, onda da... Her neyse... Senin derdin ne?"

"Benim derdim bu mektup," diye yanıtladım. "Herhangi bir açıklamada bulunmayı gereksiz sayıyorum. Mektup Kraft'tan sonra benim elime geçti, onun eline ise rahmetli Andronikov'dan geçmiş. İçindekileri okuyunca ne olduğunu anlayacaksınız. Şunu da söyleyeyim, dünyada benden başka hiç kimse bu mektubun varlığını bilmiyor, çünkü Kraft dün bana bu mektubu verdikten sonra, ben evinden çıkar çıkmaz intihar etmiş..."

Ben soluk soluğa ve acele ederek konuşurken, Versilov, mektubu aldı ve onu sol elinde, havada tutarak dikkatle anlattıklarıma kulak verdi. Kraft'ın intiharından söz ettiğim sırada sözlerimin yüzünde yaratacağı değişikliği görmek için ona özel bir dikkatle bakıyordum. Ne oldu dersiniz? Verdiğim bu haber, onun üzerinde en küçük bir etki yapmadı. Hiç değilse kaşlarını kaldırsaydı! Aksine, benim durakladığımı fark edince, hiçbir zaman yanından ayırmadığı ve daima siyah bir kurdelenin ucunda bağlı olan tek saplı gözlüğünü çıkardı, mektubu mum ışığına yaklaştırdı, imzasına baktı, sonra onu dikkatle incelemeye koyuldu. Bu kibirli kayıtsızlığın karşısında ne kadar kırıldığımı anlatmaya bile dilim varmıyor, herhalde Kraft'ı çok iyi tanıyordu. Hem verdiğim haber, ne de olsa, olağanüstü bir şeydi! Bundan başka, tabii, bu haberin Versilov'un üzerinde etki yapmasını istiyordum. Mektubun uzun olduğunu bildiğim için, yarım dakika kadar bekledikten sonra arkamı dönerek dışarı çıktım. Bavulum çoktan hazırdı. Sadece birkaç parça eşyamı bir çıkına koymam gerekiyordu. Hep annemi ve bir türlü fırsatını bulup da yanına yaklaşmadığımı düşünüyordum. On dakika sonra, artık tamamen hazır olduğum ve araba çağırtmak için dışarı çıkacağım sırada, o minicik odama kız kardeşim girdi.

"Al, annem altmış rubleni gönderdi! Bunlardan Andrey Petroviç'e söz ettiği için tekrar özür diliyor. Ayrıca yirmi ruble daha gönderdi. Dün, bakımın için elli ruble vermişsin; annem senden otuz rubleden bir kuruş fazla almamamız gerektiğini söyledi, çünkü senin için elli ruble harcamamış. Geri kalan yirmi rubleyi de gönderiyor."

"Peki, teşekkür ederim, inşallah doğru söylemiştir. Allahaısmarladık kardeşim, gidiyorum!"

"Nereye gidiyorsun?"

"Şimdilik bir handa kalacağım, yeter ki bir gece daha kalmayayım bu evde. Anneme onu sevdiğimi söyle."

"Annem bunu biliyor. Hatta Andrey Petroviç'i de sevdiğini biliyor. O zavallı kadını buraya getirmeye utanmadın mı?"

"Yemin ederim ki, onu buraya ben getirmedim. Onunla kapıda karşılaşmıştım."

"Hayır, sen getirdin."

"İnan bana..."

"Bir düşün, kendi kendine sor, o zaman onun buraya senin yüzünden geldiğini anlarsın."

"Ben sadece Versilov'u rezil ettiklerine çok memnunum. Düşünsene. Lidya Ahmakova'nın Versilov'dan memede bir çocuğu varmış... Her neyse, bunları ne diye sana anlatıyorum sanki?"

"Onun çocuğu mu? Memede bir çocuk mu dedin? İyi ama o çocuk onun değil ki! Bu yalanı nereden işittin?"

"Canım, sen yalan olduğunu ne biliyorsun?"

"Ben mi bilmeyeceğim? Ben Luga'da o çocuğa baktım. Beni dinle, ağabey: Çoktandır senin hiçbir şey bilmediğini, öyleyken Andrey Petroviç'i aşağıladığını fark ediyorum, tabii böylece anneme de hakaret etmiş oluyorsun."

"Versilov haklıysa, ben haksız olmayı tercih ederim. İşte bu kadar. Ama bu böyledir diye, sizi daha az sevdiğimi sanma. Neden bu kadar kızardın Liza? Bak, şimdi daha da çok kızarıyorsun! Neyse, peki canım, dediğin gibi olsun, ama ben gene o prens bozuntusunu, Ems'de Versilov'a tokat patlattığı için ne yapıp yapıp düelloya davet edeceğim. Madem Versilov'un Ahmakova sorununda suçu yok, bunu yapmam daha da doğru bir şey olacak."

"Ağabey! Aklını başına topla Ne oluyorsun?"

"Allahtan mahkemedeki dava sona erdi... Hay Allah, şimdi de sarardın!"

Liza korktuğu halde, solgun yüzünde hafif bir gülümseyiş belirdi.

"Prens seninle düello etmeye razı olmaz ki!" dedi.

"O zaman herkesin içinde rezil ederim onu. Senin neyin var Liza?"

Liza o kadar sararmıştı ki, ayakta bile duramıyordu, güç bela divana oturdu. Aşağıdan annemin Liza'yı çağırdığı duyuldu.

"Liza!"

Liza kendini toplayarak ayağa kalktı; bana sevgiyle gülümsüyordu.

"Ağabey, bu saçmalıkları bırak, hiç değilse bazı şeyleri öğreninceye kadar bekle: Bütün bunlar hakkında henüz çok az şey biliyorsun."

"Ama ne olursa olsun düello edeceğimi işittiğin zaman sarardığını daima anımsayacağım Liza."

Liza bana veda anlamında bir kez daha gülümsedi:

"Evet, evet, bunu daima anımsa!" diyerek aşağı indi.

Arabacıyı çağırdım ve onun yardımıyla eşyalarımı evden çıkardım. Ev halkından hiç kimse bana karşı koymadı. Versilov'la karşılaşmamak için, annemle vedalaşmaya da gitmedim. Artık arabaya bindikten sonra, birden aklıma bir şey geldi, hemen arabacıya:

"Fontanka'ya, Semyonovskiy köprüsüne çek," diye emrettim ve tekrar Vasin'in evine gittim.

II

BİRDEN, nedense Vasin'in, Kraft'ın durumunu çoktandır öğrendiğini, hatta belki de benden yüz kat daha fazla şey bildiğini düşünmüştüm; gerçekten de öyle oldu. Vasin bana bunu zorunlu olarak yapıyormuş gibi, pek fazla heyecan da göstermeden, olayın bütün ayrıntılarını bir bir anlattı; onun bu haline bakarak yorgun olduğu sonucuna vardım. Gerçekten de yorgunmuş. O sabah Kraft'a gitmişmiş. Kraft tabancayla (evinde gördüğüm tabanca oymuş) bir gün önce, artık ortalık iyice kararıktan sonra intihar etmiş. Güncesinden öyle anlaşılıyormuş. Güncesindeki son cümleyi tabancayı ateşlemeden bir an önce yazmışmış ve o notta, neredeyse karanlıkta yazdığını, harfleri bile doğru dürüst seçemediğini belirtiyormuş; ama öldükten sonra yangın çıkar korkusuyla mum yakmak istemiyormuş. Neredeyse son satırı yazarken garip bir cümle eklemiş, "Tabancayı ateşlemeden önce mumu yakıp sonra da söndürmek istemiyorum, hayatımı söndürmek gibi bir şey olacak," diyormuş. Ölümünden önce tuttuğu bu günceye daha üç gün önce, Petersburg'a döner dönmez, Dergaçov'un evine gitmeden önce başlamışmış; ben gittikten sonra da, her on beş dakikada bir, içine bir şeyler yazmış; en son üç dört

notu da, beş dakikada bir yazıyormuş. Bu güncenin, bu kadar zaman Vasin'in gözü önünde bulunmasına karşın (günceyi kendisine okusun diye vermişler), bir kopyasını bile almamış olmasına şaşırdığımı yüksek sesle belirttim. Kaldı ki, o güncedeki yazı, ancak bir yaprak kadarmış, notların da hepsi kısa kısaymış. "Hiç değilse son satırını kopya etseydiniz!" dedim. Vasin, gülümseyerek zaten hepsini hatırladığını söyledi, ayrıca söylediğine göre notlarda hiçbir düzen yokmuş, karmakarışıkmış, Kraft aklına ne gelmişse onu yazmış. Vasin'e bu durumda asıl önemli olanın da bu olduğunu söyleyerek düşüncemi kabul ettirmeye çalıştım, ama sonradan vazgeçtim ve sadece o günceden hatırladıklarını tekrarlaması için ısrar etmeye başladım. Bunun üzerine, Vasin, okuduğu birkaç satırı hatırlayarak kelimesi kelimesine tekrarladı, bunlar intihardan aşağı yukarı bir saat önce yazılmışmış. Kraft bu satırlarda "tir tir titrediğini" belirtiyormuş. Vasin bunları anlatırken: "Isınmak için bir kadeh içki içmeyi düşünmüş, ama içecek olursa belki de sonradan şiddetli bir kanama olur diye vazgeçmiş," dedi. Sonra da: "Hepsi buna benzer şeyler işte," diye sözünü bitirdi.

"Bir de siz buna saçma diyorsunuz!" diye bağırdım.

"Ben ne zaman 'saçma' dedim? Ben sadece kopyasını almadım. Gerçi bunlar saçma değil, ama o günce gerçekten oldukça basit, alelade bir şeydi. Daha doğrusu, olağandı, yani bu durumda beklenen tipte bir günceydi..."

"Öyle ama son düşüncelerini yazmış, son düşüncelerini!"

"İnsanın son düşünceleri bazen son derece basit olur. İntihar eden biri daha, aynı tipte bir güncede, bu derece önemli bir anda aklına hiç değilse 'yüce bir düşünce' gelsin diye beklediğini, öyleyken aklından tam tersine, hep basit ve saçma şeylerin geçtiğini belirterek yakınmıştır."

"Sizce tir tir titremesi de mi saçma?"

"Yani siz daha çok titremesi üzerinde mi yoksa sonradan kanama olur diye düşünmesi üzerinde mi duruyorsunuz? Aslında bu pek öyle beklenmedik bir söz değil, herkesçe bilinen bir şeydir. Biraz sonra ister kendi istekleriyle ister bambaşka ve ellerinde olmayan bir nedenle ölümlerini düşünebilecek durumda bulunan kişilerin çoğu, ölünce ce-

setlerinin başkalarına nasıl görüneceğini merak etmek eğilimindedir. Kraft da işte bu anlamda, belki aşırı bir kanama olur diye korkmuş."

"Bunun herkesçe bilinen bir şey olup olmadığını bilmiyorum... Gerçekten böyle midir, onu da bilmiyorum," diye mırıldandım. "Yalnız bunu nasıl olup da normal bir şey olarak kabul ettiğinize şaşırıyorum. Oysa Kraft daha geçenlerde bizimle konuşuyor, heyecanlanıyor, aramızda oturuyordu, öyle değil mi? Hiç değilse ona acımıyor musunuz?"

"A, tabii acıyorum, ama bu bambaşka bir şey! Bununla birlikte ne olursa olsun, Kraft kendi ölümünü mantığa dayanan bir sonuç olarak tasarlamış. Anlaşıldığına göre, Dergaçov'un evinde, hakkında söylenenlerin hepsi doğruymuş; ölümünden sonra bilimsel birtakım çalışmalarla dolu kalın bir defter kaldı; bu bilimsel çalışmalara göre Ruslar ikinci derece bir milletmiş. Öyle olduğunu frenoloji*, kranioloji**, hatta matematik kanıtlıyormuş. Böyle olunca, bir Rus olarak dünyada yaşamaya değmezmiş. İsterseniz, burada özellikle şu nokta üzerinde durabiliriz: Bu çalışmalardan, mantığa dayanarak, istenilen her çeşit sonuç çıkarılabilir. Ama böyle bir sonuç çıkarılabiliyor diye intihar etmek... Bu, tabii her zaman karşılaşılan bir şey değil."

"Hiç değilse, bunu yapacak kadar sağlam bir iradeye sahip olduğunu kabul etmeli."

Vasin, konuya değinmek istemiyormuş gibi:

"İşin içinde belki sadece irade değil, daha başka şeyler de vardır," dedi.

Açıkça belliydi ki, demek istediği aptallık, ya da aklın yetmemesi gibi şeylerdi.

Bütün bunlar, beni fena halde sinirlendiriyordu.

"Siz bile dün duygulardan söz ettiniz, Vasin," dedim.

"Şimdi de yadsımıyorum ki duyguları; ama ortaya çıkan bu olayı ele aldığımız zaman, içinde öylesine kaba bir hata göze çarpıyor ki, tarafsız bir gözle bakılınca, elde olmayarak acıma duygusu bile yok olup, yerini bambaşka bir duyguya bırakıyor."

---

* Frenoloji: Kafatasının şeklinden kişinin karakter ve yeteneklerini anlamaya çalışma. *-çev.*

** Kranioloji: Kafataslarını inceleyen bilim. *-çev.*

"Biliyor musunuz, demin gözlerinizden bile Kraft'ı kötüleyeceğinizi anlamış ve onu nasıl kötüleyeceğinizi duymamak için, bu konudaki düşüncelerinizi öğrenmemeye karar vermiştim; ama siz kendiniz açıkladınız düşüncenizi, ben de elimde olmayarak bu düşüncenizi onamak zorunda kaldım; oysa sizin bu tutumunuzdan memnun değilim! Kraft'a acıyorum."

"Size bir şey söyleyeyim mi, sanırım çok ileri gittik, ne dersiniz?" Hemen sözünü kestim.

"Evet, evet, ama hiç olmazsa bizi avutacak bir şey var. O da şu: Bu gibi olaylarda daima sağ kalan ve öleni yargılayan kişiler, hiç değilse kendi kendilerine: 'Gerçi intihar eden, acımayı ve hoşgörüyü hak etmiş bir insandı, ama ne yapalım, hiç değilse biz sağ kaldık, daha fazla üzülmeye gerek yok,' diyebilirler."

"Evet, tabii, bu açıdan ele alırsanız öyledir... Haa, sanırım şaka ettiniz! Çok zekice bir şaka oldu doğrusu. Ben bu saatte her zaman çay içerim. Benimle çay içersiniz, değil mi?"

Vasin bavulumla çıkınıma şöyle bir baktıktan sonra, dışarı çıktı.

Kraft'ın öcünü almak için gerçekten onu daha çok öfkelendirecek bir şey söylemek istemiş, elimden geldiği kadarını da yapmıştım işte; ama ne gariptir, 'biz sağ kaldık' sözümü ciddi sanmıştı. Her neyse, şöyle de olsa, böyle de olsa, benden daha haklıydı. Duygular konusunda bile öyleydi. Bunu içimde hiçbir hoşnutsuzluk duymadan itiraf ediyor, ama gene de kesin olarak, ondan hoşlanmadığımı hissediyordum.

Çayı getirdikleri zaman, ona, yalnız bir gece için, evinde konuk olarak kalmama izin vermesini rica ettiğimi, buna olanak yoksa hemen söylemesini, o durumda bir hana taşınacağımı söyledim. Sonra nedenlerini özetleyerek, açıkça, Versilov'la bir daha barışmamak üzere kavga ettiğimi açıkladım. Vasin, beni dikkatle, hiç heyecan belirtisi göstermeden, sonuna kadar dinledi. Zaten genel olarak sadece sorulara yanıt vermekle yetiniyordu. Bununla birlikte, candan bir tavırla ve yeteri kadar açık, eksiksiz yanıtlar veriyordu. Daha önce kendisinden bir öğüt istemek niyetiyle getirmiş olduğum mektuptan ise hiç söz etmedim; önceki gelişimi ise basit bir ziyaret olarak anlattım. Bir defa, Versilov'a bu mektubun varlığını hiç kimsenin bilmeyeceği konusunda söz verdikten sonra, artık ondan kime olursa

olsun, söz etmek hakkını kendimde bulamıyordum. Özellikle bazı konuları Vasin'e açıklamak, nedense bana tiksindirici bir şey olarak görünüyordu. Ama yalnız bazı konularda öyleydi, başka konulardansa rahatça söz edebiliyordum. Böylece, her şeye karşın bir süre önce evinde, koridorda ve komşu kadınlarda olup biten, sonra da Versilov'un dairesinde sona eren sahneleri anlatarak Vasin'de bir ilgi uyandırabildim. Özellikle Stebelkov hakkında söylediklerimi, Stebelkov'un Dergaçov hakkında ne gibi sorular sorduğunu da bir daha anlatmamı istedi, hatta bu konuda düşünceye daldı; bununla birlikte, sonunda gene hafif alaylı bir tavırla güldü. O anda birden bana, hiç kimse, hiçbir zaman Vasin'i güç bir duruma düşüremezmiş gibi geldi; bu arada şunu da belirteyim ki, bu düşünce zihnimde onun için oldukça gurur okşayıcı biçimde canlanmıştı.

Stebelkov'dan söz ederek sonunda:

"Zaten Bay Stebelkov'un sözlerinden pek fazla bir şey çıkaramadım," dedim. "Garip biçimde, bir konudan ötekine atlayarak konuşuyor... Hem tutumunda biraz tutarsızlık var gibi..."

Vasin hemen ciddi bir tavır takındı:

"Gerçekten de güzel konuşmasını bilmez, yalnız bazen ilk anda son derece yerinde sözler söylemeyi başardığı olurdu. Hem zaten bunlar daha çok iş adamıdır, soyut düşüncelerden çok, işlerle ilgilenirler; onları bu noktadan değerlendirmek gerekir..."

Tam biraz önce tahmin ettiğim gibi konuşuyordu:

"Öyle ama sizin komşu hanımların odasında rezalet çıkardı. Allah bilir, iş nerelere varacaktı!"

Vasin, komşu kadınların orada üç hafta kadar bir süredir oturduklarını, taşranın bilmem hangi şehrinden geldiklerini anlattı. Odaları son derece küçükmüş ve her hallerinden çok fakir oldukları belli oluyormuş. Ömürleri oturup bir şeyler beklemekle geçiyormuş. Genç olanının gazetelere, iş arayan bir öğretmen olarak ilan verdiğinden haberi yokmuş. Ama Versilov'un onlara geldiğini işitmiş; Versilov onlara Vasin evde yokken gelmişmiş. Bunu Vasin'e ev sahibi kadın söylemiş. Komşu kadınlarsa tersine, herkese yabancılık gösteriyormuş. Hatta ev sahibesine bile. Son günlerde Vasin, işlerinin gerçekten yolunda gitmediğini fark etmeye başlamışmış. Ama bugünkü

sahnelere benzer olaylar şimdiye kadar hiç olmamışmış. Komşu kadınlar konusunda Vasin'le yapmış olduğumuz bütün bu konuşmaları sonradan ortaya çıkacak olaylar bakımından anlatıyorum; komşu kadınların odasında ise, yani kapının öbür tarafında, bütün bu süre içinde bir ölüm sessizliği sürüp gitmişti. Vasin, Stebelkov'un komşu kadınlar için kesinlikle ev sahibesiyle görüşmek gerektiği konusunda söylediği sözlerle, iki defa: "Göreceksiniz, bakın göreceksiniz!" dediğini anlattığım sırada açıkladıklarımı bambaşka bir ilgiyle dinledi. Sonra da: "Göreceksiniz, bu düşünce aklına boşuna gelmemiştir! Bu gibi durumlarda son derece keskin bir görüşü vardır," diye ekledi.

"Ne yani, sizce ev sahibesine bunları kapı dışarı etmesi için öneride mi bulunmalı?"

"Yok canım, kapı dışarı etmesi gerekir demek istemiyorum, sadece rezalet çıkmasın demek istiyorum... Zaten bu gibi öyküler eninde sonunda, şu ya da bu biçimde sona erer... Bırakalım bunu şimdi."

Versilov'un komşu kadınları ziyaret etmesinden ise herhangi bir sonuç çıkarmayı kesinlikle reddediyordu.

"Dünyada her şey olur; kim bilir belki de adam cebinde para bulunduğunu hissetmiştir... Ayrıca bunlara sadece sadaka da vermiş olabilir; onun böyle alışkanlıkları vardır, hatta belki de aslında bu tür eğilimleri de vardır."

Stebelkov'un bir "bebekten" söz ettiğini anlattım. Vasin, bambaşka ciddi bir tavırla ve kelimelerin üzerinde isteyerek dura dura (öyle yaptığını iyice hatırlıyorum), konuşmaya başladı.

"Stebelkov, bu konuda son derece yanılıyor. Bazen kendi pratik zekâsına ve düşüncesinin sağlamlığına fazlaca güveniyor. Bu yüzden de çoğu zaman oldukça keskin olan, kendine özgü bir mantığa dayanarak, olaylardan sonuç çıkarmakta acele ediyor; bununla birlikte, bu işte rol oynamış kişiler ele alınacak olursa, olup bitenlerin aslında çok daha akıl almayacak ve beklenmedik bir hava taşımaları da olmayacak şey değildir. Nitekim bu konuda da öyle olmuştur; Stebelkov, konuyu tam olarak bilmediği için, bebeğin Versilov'a ait olduğu sonucunu çıkarmıştır; oysa çocuk Versilov'un değildir."

İlle anlatsın diye, üsteledim. Sonunda da derin bir şaşkınlıkla şunları öğrendim: Meğer çocuk Prens Sergey Sokolskiy'denmiş. Lid-

ya Ahmakova hastalıktan mı yoksa sadece hayal kurmaya eğilimli olduğundan mı nedir, bazen deli gibi davranmış. Gönlünü prense, Versilov'dan daha önce kaptırmışmış. Prens de Vasin'in söylediğine göre "aşkını kabul etmeye pek fazla çekinmemiş." Aralarındaki ilişki, bir anlık, geçici bir şeymiş: Bilindiği gibi, sonunda kavga etmişler. Sonra da Lidya, prensi yanından kovmuş. "Prens de sanırım buna çok memnun olmuş." Vasin bunu söylerken: "Çok garip bir kızmış doğrusu," diye ekledi. "Belki de her zaman tam anlamıyla aklı başında değildi, kim bilir? Yalnız, prens Paris'e giderken kurbanını ne durumda bıraktığını hiç bilmiyormuş. Sonuna kadar da öğrenmemiş. Ta ki dönünceye kadar. Versilov genç kadınla arkadaş olunca, ona evlenmelerini önermiş; öneriyi yapmasının nedeni de, kadının, artık iyice kendini belli eden durumuymuş. (Kızın ailesi onun bu durumda bulunduğundan hemen hemen hiç kuşkulanmamış.) Âşık genç kız, coşkun bir sevinç içindeymiş ve Versilov'un yaptığı öneriyi sadece bir "kendini feda ediş" olarak kabul ediyormuş, bu arada tabii, böyle bir fedakârlığa değer veriyormuş. Vasin bunları anlatırken: "Her neyse, tabii sonunda bu işi çevirmeyi başardı," diye ekledi. Bebek (kız çocuğu imiş), gereken zamandan bir ay, ya da altı hafta mı ne önce dünyaya gelmiş. Almanya'da bir yerde bakılıyormuş. Ama sonradan Versilov onu geri almış, şimdi de Rusya'nın kim bilir neresinde, belki de Petersburg'da imiş."

"Peki, fosforlu kibrit meselesi ne oluyor?"

Vasin:

"Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum," diye sözlerini bitirdi. "Lidya Ahmakova doğum yaptıktan iki hafta sonra ölmüş; bu arada ne olup bittiğini bilmiyorum. Prens, Paris'ten döner dönmez, ortada bir çocuk bulunduğunu öğrenmiş ve sanırım, başlangıçta bu çocuğun kendisinden olduğuna inanmamış... Zaten bu öykü, şimdiye kadar gizli tutuluyordu."

Büyük bir öfke ile:

"Ne biçim bir adammış bu prens! Hasta bir kızcağıza karşı bu ne biçim davranış!" diye bağırdım.

"O zamanlar, o kadar hasta değilmiş canım... Hem sonra, kız onu kovmuş... Hoş, belki de bu gönül işinden vazgeçmekte aşırı bir acelecilik göstermiş ya, neyse..."

"Demek siz böyle bir alçağı haklı buluyorsunuz, öyle mi?"

"Hayır, ben sadece ona alçak demiyorum. Bu işin içinde alçaklık denilen şeyden başka, daha birçok faktör var. Hem zaten bu oldukça basit, olağan bir durum."

"Söyleyin, Vasin, siz onu yakından tanıdınız mı? Beni çok ilgilendiren bu konuda ne düşündüğünüzü bilmeyi ve size bu konuda güvenmeyi çok isterdim."

Ama Vasin cevap verirken, nedense birden garip ve aşırı derecede çekimser bir tavır takındı. Gerçi prensi tanıyormuş, ama onunla hangi koşullar altında, nasıl tanıştıklarını anlatmaktan belirli bir amaçla kaçınıyordu. Daha sonra karakter bakımından, bir oranda, hoş görüye yakışır olduğunu açıkladı. "Dürüst eğilimleri var, aynı zamanda duygulu bir insandır, ama isteklerini gereken yöne çevirmek için ne yeterince aklı, ne de iradesi var!" diyordu. "Daha doğrusu yeterince eğitilmemiştir; birçok düşünceyi ve olayı kavramaya gücü yoktur, öyleyken, gene de o kavrayamadığı konuların üzerine atılır durur. Sözgelimi insana üsteleyerek: 'Diyelim ki, ben bir prensim, soyumuz ta Rürik'e dayanıyor; öyleyken ekmek parası kazanmam gerekiyor, bu durumda neden bir kunduracı çırağı olmayayım? Eğer başka bir iş yapmaya yeteneğim yoksa? Tabelama şöyle yazarım: Kunduracı prens falanca. Hatta böyle bir tabelanın kibar bir görünüşü bile olurdu,' diyebilir." Vasin bunları söylerken: "İşin en önemli yanı da şu: Bir şey söyledi mi de, söylediğini yapar," diye ekledi. "Burada rol oynayan, hiç de inandırma gücü değil, sadece son derece yüzeyde kalan bir duygulanıştır. Buna karşılık, hemen sonra, içinde kaçınılmaz olarak pişmanlık uyanır. O zaman da biraz öncekinin tamamen tersi olan aşırı bir davranışa hazırdır; bütün ömrü bunlarla geçer. Çağımızda birçok insan böyle bir tutum yüzünden çıkınaza girmiştir. Aslında çıkmaza girmelerinin nedeni, çağımızda doğmuş olmalarıdır ya..."

Elimde olmayarak düşünceye daldım. Sonra:

"Daha önce alayından kovulduğu doğru mu?" diye öğrenmek istedim.

"Kovulup kovulmadığını bilmiyorum. Yalnız alayından ayrıldığını biliyorum. Gerçekten de tatsız birtakım olaylar yüzünden ayrıl-

mış. Geçen yıl sonbaharda emekliye ayrıldığı zaman, Luga'da iki üç ay kaldığını biliyor muydunuz?"

"Öğrendiğime göre siz de o sıralarda Luga'da imişsiniz."

"Evet, ben de bir süre orada kaldım. Prens de, Lizaveta Makarovna ile tanışıyordu."

"Ya öyle mi? Bunu bilmiyordum. İtiraf ederim, kız kardeşimle o kadar az konuşurdum ki... Peki, prens annemin evine girip çıkar mıydı, demek istiyorsunuz yani?" diye neredeyse bağırarak sordum.

"Yoo, hayır. Çok uzaktan tanışıyorlardı, prens, ahbaplarının ahbabı oluyordu."

"Durun, kız kardeşim bana bu çocuk hakkında ne dedi biliyor musunuz? Çocuk da mı Luga'daydı?"

"Evet, bir süre orada bulundu."

"Peki şimdi nerede?"

"Kesinlikle Petersburg'dadır."

Müthiş bir heyecan içinde:

"Annemin bu Lidya konusunda en küçük bir rol oynadığına dünyada inanmam!" diye bağırdım.

Vasin, hoşgörüyle gülümsedi.

"Bu öyküde, şimdi hepsini teker teker anlatmak istemediğim bütün o entrikaları bir yana bırakırsak, aslında Versilov'un oynadığı rol pek kötü değildi."

Sanırım benimle konuşmak artık ona ağır geliyordu, ama bunu belli etmemeye çalışıyordu. Tekrar:

"Bir kadının, kocasını bir başka kadına kendi isteğiyle bırakacağına hiçbir zaman inanamam, hiçbir zaman!" diye bağırdım. "Yemin ederim ki, annemin bu işle hiçbir ilgisi yoktur!"

"İyi ama benim bildiğime göre, o işe karşı da çıkmadı değil mi?"

"Onun yerinde olsaydım, sadece gururumu düşünerek ben de karşı çıkmazdım!"

Vasin:

"Bana sorarsanız, ben böyle bir sorunda, bir yargıda bulunmayı kesinlikle reddederim," diye sözlerini bitirdi.

Gerçekten de bu kadar akıllı olmasına karşın, belki de kadınlardan hiçbir şey anlamıyordu, bu yüzden birçok düşünceden ve olaydan

haberi olmayabilirdi. Susuyordum. Vasin'in geçici olarak bir anonim şirkette çalıştığını ve evine iş getirdiğini biliyordum. Üsteleyerek sormam üzerine o sırada da işleri olduğunu, hesap yapmak zorunda bulunduğunu açıkladı, ben de ondan benim için hiç üzülmemesini ve fazla resmiyet göstermemesini rica ettim. Sanırım, sözlerim hoşuna gitti; ama kâğıtlarının başına oturmadan önce, benim için divanın üzerinde yatak hazırlamaya koyuldu. Daha önce, bana kendi karyolasını vermek istemişti, ama ben karşı çıkınca galiba buna memnun olmuştu. Ev sahibesinden bir yastık, bir de yorgan aldık. Vasin, son derece ince ve terbiyeli bir insandı. Ama nedense benim yüzümden uğraşıp didindiğini izlemek bana ağır geliyordu. Üç hafta kadar önce, bir gece, bir rastlantı ile Petersburg Caddesinde, Yefim'de gecelemek daha çok hoşuma gitmişti. O zaman Yefim'in bana gene divanın üzerinde nasıl yatak hazırladığını ve teyzesinin nedense arkadaşlarının onun evinde gece yatısına kalmalarına kızacağını tahmin ederek bunun nasıl gizlice, ona hiç duyurmamaya çalışarak yaptığını anımsıyorum. Pek çok gülmüştük o zaman. Çarşaf yerine bir gömlek yaymış, yastık yerine de katlanmış bir palto kullanmıştık. Hatırlıyorum, Zverev, işini bitirince memnun memnun elini divana şap şap indirerek:

"*Vous dormirez comme un petit roi,*"* demişti.

O aptalca neşesi de, bir ineğe eyer nasıl yakışırsa kendisine o kadar yakışan o Fransızca cümle de, bana öyle bir etki yapmıştı ki, o gece, o soytarının evinde, son derece rahat bir uyku uyumuştum. Vasin'e gelince, onun arkasını dönüp de kendisini işine verdiğini görünce müthiş ferahladım. Divanda yattığım yerden Vasin'in sırtına bakarak uzun uzun ve pek çok şey düşündüm.

III

DÜŞÜNÜLECEK pek çok şey de vardı. Zihnim karmakarışıktı, öyleyken aklımda başı sonu olan tek bir düşünce yoktu; sadece çok belirsiz olarak bazı izlenimler uyanıyordu içimde, ama bunlardan hiçbiri beni tam anlamıyla sarmıyordu. Çünkü sayıları çoktu. Her şey zihnimden, arada hiçbir bağlantı bulunmadan kesik kesik

* (Fr.) "Burada küçük bir kral gibi uyuyacaksınız." *–çev.*

ve sıralı sırasız geçiyordu. Zaten hatırlıyorum ki, ben de herhangi bir şeyin üzerinde inceden inceye durmak ya da düşüncelerimi sıraya koymak istemiyordum. Kraft'la ilgili düşünce bile belirsiz olarak benim için artık ikinci plana geçmişti. O anda beni en çok heyecanlandıran şey, kendi durumumdu, artık "bağları koparmış olmam"dı, bavulumun yanımda olması, benim de evde olmamam ve yepyeni, bambaşka bir yaşantıya başlamamdı. Sanki o zamana dek beslediğim bütün niyetler ve yaptığım bütün hazırlıklar birer şakadan başka şey değildi. Sanki her şey ancak "şimdi, birden ve en önemlisi gerçekten başlamış" oluyordu. Bu düşünce, birçok nedenden ötürü, ruhumdaki duygular ne kadar bulanık olursa olsun, bana cesaret veriyor, beni neşelendiriyordu. Ama... Ama başka izlenimler de vardı; bunların arasında özellikle bir tanesi öbürlerini ikinci plana iterek, öne çıkmak ve bütün varlığımı sarmak istiyordu ve ne gariptir; o bile bana cesaret veriyor ve beni son derece neşeli bir yaşama katılmaya çağırıyordu. Oysa her şey başlarken içimde korku vardı; her şey korku noktasından hareket etmişti. Çoktandır korkuyordum, taa başından beri! Elimde olmayarak, heyecandan, Ahmakova'ya o belgeden söz ederek ağzımdan bir şeyler kaçırırım diye korkuyordum. 'Evet, fazla konuştum,' diye düşünüyordum. 'Tabii bir şeyler tahmin edeceklerdir... Felaket! Tabii kuşkulanırlarsa, bana rahat vermezler, her neyse... Varsın olsun, olsun! Belki de bulamazlar beni. Saklanıveririm, olur biter! Peki, ya gerçekten peşimde koşmaya başlarlarsa ne olacak?..' İşte o zaman içimde gittikçe artan bir memnunlukla ve son ayrıntısına dek, biraz önce Katerina Nikolayevna'nın karşısında nasıl durduğumu, onun o meydan okuyan ama müthiş bir şaşkınlıkla dolu gözlerinin bana nasıl dik dik baktıklarını anımsadım. 'Çıkarken de onu aynı şaşkınlık içinde bıraktım,' diye düşündüm. 'Ama gözleri pek o kadar siyah değilmiş... Yalnız kirpikleri çok siyah! Gözleri bu yüzden o kadar siyah görünüyor...'

Anımsıyorum, bunları hayalimde yeniden canlandırmak birden bana çok iğrenç bir şey olarak göründü... Hem kendime, hem onlara kızıyor, hem kendimden, hem de onlardan tiksiniyordum. Nedense, kendimi suçlayıp duruyor, başka şeyler düşünmeye çalışıyordum. Birden aklıma bir şey geldi: 'Acaba o "komşu kadın" sorunu yüzün-

den, Versilov'a karşı neden içimde en küçük bir öfke yoktu?' Bana kalırsa, o kadınlara çapkınlık etmeye, eğlenmeye gidiyordu. Buna kesin olarak inanıyordum. Ama beni asıl kızdıran bu değildi. Hatta bana öyle geliyordu ki, başka türlü bir davranış beklenemezdi ondan ve onu rezil ettiklerine gerçekten memnun olmama karşın, gene de nedense onu suçlamıyordum. Benim için önemli olan bu değildi. Önemli olan, benim o komşu kadınla birlikte içeri girdiğim sırada bana bu kadar öfkeyle bakmış olmasıydı. Şimdiye dek bana hiçbir zaman böyle bakmamıştı. Yüreğimde bir eziklik hissederek: 'Sonunda bana *ciddi bir tavırla* baktı ya!' diye düşündüm. 'Ah, eğer onu sevmeseydim, benden nefret etmesine bu kadar sevinmezdim!'

Sonunda uyku bastırdı; dalmış gitmişim. Yalnız uykumun arasında Vasin'in işini bitirerek, özenle eşyalarını topladığını ve yattığım divana uzun uzun baktıktan sonra soyunup mumu söndürdüğünü hatırlıyorum. Vakit gece yarısını geçmişti. Saat bire yaklaşıyordu.

IV

AŞAĞI yukarı iki saat sonra, birden uykulu uykulu yerimden fırladım ve o uzandığım divanın üzerine çıldırmış gibi oturdum. Komşu kadınların odasına açılan kapının öbür tarafından korkunç çığlıklar, ağlamalar, inlemeler duyuluyordu. Bizim odamızın kapısı ardına kadar açıktı ve artık ışıkları yanan koridorda insanlar koşuşuyor, bağırıp çağrışıyordu. Vasin'e seslenecek oldum, ama hemen, yatağında bulunmadığını anladım. Kibriti nerede bulacağını bilmediğim için, el yordamıyla giysilerimi buldum, sonra karanlıkta acele ederek giyinmeye başladım. Belliydi ki, ev sahibesi komşuların odasına koşup gitmişti. Belki öbür kiracılar da oradaydı. Bununla birlikte, sadece bir ses, o yaşlı komşu kadının sesi duyuluyordu. Bir tek o avaz avaz bağırıyordu, o kadar iyi hatırladığım, dünkü genç ses hemen hiç duyulmuyordu; hatırlıyorum, ilk aklıma gelen şey bu olmuştu o sırada. Henüz giyinmiştim ki, içeri Vasin girdi; alışkanlıkla, bir anda kibriti buldu ve hemen odayı aydınlattı. Üstünde yalnız iç çamaşırı, bir de robdöşambr vardı, ayaklarına terlik geçirmişti. Hemen giyinmeye başladı. Ona: "Ne oldu?" diye seslendim.

Neredeyse öfkeyle cevap verdi:

"Çok can sıkıcı bir şey, başımıza iş çıktı şimdi! Sizin dün anlattığınız o genç komşu kadın var ya, odasında kendini asmış!"

Öyle bir bağırmışım ki! İçimin nasıl yandığını anlatamam! Koşarak koridora çıktım. İtiraf ederim, komşu kadınların odasına girmeye cesaret edemiyordum. Ancak sonradan gördüm zavallı kadını, artık başkaları onu yere indirdikten sonra. O zaman bile onu ancak belirli bir uzaklıktan gördüm. Üzerine çarşaf örtmüşlerdi ve çarşafın altından ayakkabılarının daracık altları görünüyordu. Yüzüne hiç bakmadım. Annesi korkunç bir durumdaydı. Yanında bizim ev sahibesi vardı ve ev sahibesi hemen belirteyim, pek fazla korkmuş görünmüyordu. Evin bütün kiracıları oraya toplanmıştı. Sayıları fazla değildi. Her zaman ona buna söylenen, her şeye kusur bulan, ama şimdi hiç sesi çıkmayan yaşlı bir denizciyle Tver ilinden yeni gelmiş, oldukça saygıdeğer ve memur ailesi oldukları anlaşılan yaşlı bir karı kocadan başka kiracı yoktu zaten. Gecenin geri kalan saatlerini anlatmak istemiyorum; bir yığın uğraşı, sonra da bir yığın resmi kişinin ziyareti. Ortalık aydınlanıncaya kadar, gerçekten bütün vücudum tir tir titredi. Yatmamayı görev sayıyordum; oysa doğru söylemek gerekirse, hiçbir şey yaptığım yoktu. Zaten hepimiz son derece dinç görünüyorduk, ama bu, bambaşka, özel bir canlılıktı. Vasin bile arabayla bir yerlere gidip gelmişti. Ev sahibesi oldukça yaşlı, hem de sandığımdan çok çok daha iyi bir kadınmış. Anayı kızının cesedi başında yapayalnız bırakmanın doğru olmayacağına onu inandırdım (bunu lehime bir not olarak belirtmek isterim), kadını hiç değilse ertesi güne kadar odasında konuk etmesini söyledim. Ev sahibesi hemen kabul etti. Sonunda kızın anası ağlayıp çırpınmasına ve cesetten ayrılmak istememesine karşın, gene de ev sahibesinin odasına geçti, o da hemen bir semaver hazırlamalarını emretti. Ondan sonra bütün kiracılar odalarına dağılıp kapılarını kapadı. Ama ben gene de hiç, ama hiç yatmadım ve uzun süre ev sahibesinin odasında kaldım. Ev sahibesi, yanında fazladan bir mum, hem de kendisine olup bitenler konusunda bir şeyler açıklayabilecek birinin bulunmasına memnun bile olmuştu. Semaver çok işe yaramıştı. Zaten semaver, Rus yapısı eşyaların arasında en vazgeçilmez olanıdır. Bütün felaketlerde, bütün dertlerde, özellikle korkunç, beklenmedik olağanüstü durumlar-

da hep ona başvurulur. Dertli ana bile, iki fincan çay içti. Tabii pek çok ricadan ve hemen hemen zorlandıktan sonra kabul etmişti, ama gene de içmişti. Bununla birlikte, içtenlikle söylüyorum, ömrümde hiçbir zaman bu zavallı kadının yüzüne baktığım vakit olduğu kadar şiddetli, hem de kendini açıktan açığa belli eden bir acı görmemişimdir. İlk hıçkırık ve isteriye varan çırpınmalardan sonra kadıncağız, oldukça istekli olarak konuşmaya başladı. Ben de anlattıklarını can kulağıyla dinledim. Hatta bazı zavallılar vardır (böylelerine daha çok kadınlar arasında rastlanır), bu gibi durumlarda, ellerinden geldiği kadar çok konuşmalarına olanak vermek, bir zorunluluktur. Bundan başka, bazı insanların yaşamları fazla acı içinde, dert içinde geçmiştir; bunlar, ömürleri boyunca sabretmiş, olağanüstü denecek kadar çok ve gerçekten büyük acılara göğüs germiştir. Hatta küçük, önemsiz şeyler yüzünden bile üzüntü çekmişlerdir; bunları, artık hiçbir şey, hiçbir beklenmedik felaket şaşırtamaz ve en önemlisi, bunlar en çok sevdikleri varlığın tabutu önünde bile, başka insanlarla ilişkilerinde, güç bela edindikleri görgü kurallarından birini olsun unutamazlar. Onları suçlamıyorum da. Bu işin içinde ne aşağılık bir egoizm, ne de ilkel, basit bir eğitim görmüş olmanın etkisi vardır; öyleyken bu tip insanların yüreğinde belki de görünüşte en kibar, en soylu kadın kahramanların yüreklerindekinden çok daha fazla altın değerinde duygu vardır. Ama uzun süre baskı altında bulunmanın yarattığı alışkanlıklar, kendi kendini koruma içgüdüsü, uzun süre korkunun etkisi altında kalmış olmak ve eziklik, eninde sonunda her şeye üstün gelir. İntihar eden zavallı kadın, bu bakımdan, anneciğine benzemiyordu. Oysa galiba yüzlerinde benzerlik vardı. Yalnız rahmetli genç kadın, gerçekten güzel sayılabilirdi. Annesi ise, henüz pek o kadar ihtiyar değildi, belki elli yaşlarında kadar vardı ve kızı gibi sarışındı, ama gözleriyle yanakları içeri çökmüştü ve sarıya çalan iri düzensiz dişleri vardı. Zaten her şeyinde garip bir sarılık vardı, yüzünün ve ellerinin derisi tıpkı parşömen kâğıdına benziyordu. Koyu renk robu bile, eskilikten olsa gerek, sarımsıydı. Parmağının tırnağına ise bilmiyorum neden, özenle ve dikkatle sarı balmumu sürülmüştü.

Zavallı kadının öyküsünde bazı yerler birbirini tutmuyordu, aralarında bağlantı yoktu. Burada ancak kendi anladıklarımla sonradan kendi hatırladıklarımı anlatacağım.

V

MOSKOVA'DAN gelmişlermiş. Kadıncağız dul kalalı epey olmuş, bununla birlikte "yedinci dereceden memur olan danışman kocanın dul karısı" olarak kabul ediliyormuş. Kocası memur olarak çalışırmış. Ölümünden sonra da hemen hemen hiçbir şey bırakmamış. Kadın, "İki yüz rublelik bir maaştan başka bir şey bırakmadı. Ama nedir bugün iki yüz ruble?" diyordu. Gene de Olya'yı yetiştirmiş ve onu jimnazyumda okutmuş... "Hem de ne kadar iyi okuyordu, ne kadar iyi okuyordu! Okulu bitirdiğinde gümüş madalya vermişlerdi..." diyordu. (Bunu anlatırken de tabii uzun uzun gözyaşı döküyordu.) Rahmetli kocasının buralı, Petersburglu bir tüccarın batırdığı bir sermayesi varmış. Yaklaşık olarak dört bin ruble kadarmış. O tüccar birden tekrar zenginleşmiş. "Elimde belgeler var, ona buna danıştım, gidin hakkınızı arayın, kesinlikle paranızı olduğu gibi alırsınız, dediler..." diye anlattı. "Ben de giriştim işe. Tüccar, başlangıçta boyun eğiyordu. Durumu gidip yerinde kendi gözünüzle görün, dediler bize. Bunun üzerine biz de Olya ile birlikte, bir ay önce geldik işte.

Elimizdeki para ne olacak? Bu odayı kiraladık, çünkü en küçüğü buydu. Sonra, namuslu bir evdi. Kendimiz de görüyorduk bunu. Bu ise bizim için her şeyden önemliydi. Biz fazla işlere girip çıkmış kadınlar değildik, herkes bize kötülük edebilirdi. Sizin anlayacağınız, bir ay oraya buraya gittik durduk. Petersburg, adamı beş parasız bırakıyor! Bizim tüccar her şeyi inkâr etmeye başladı. 'Sizi ne tanıyorum, ne de biliyorum,' diyordu. Elimdeki belge tam değil. Kendim de anlıyorum bunu. Bunun üzerine bana 'falanca ünlü avukata gidin, kendisi profesörlük etmiştir, basit bir avukat değildir hukukçudur, ona söyleyin, size artık kesin olarak ne yapacağınızı söylesin,' diye öğüt verdiler. Avukata kalan son on beş rublemi götürdüm; avukat içeriden çıktı, ama beni üç dakika bile dinlemedi. 'Görüyorum, biliyorum, sizin tüccar isterse verir, istemezse vermez, ama dava açacak olursanız, üstelik para ödemek zorunda kalabilirsiniz; onun için iyisi mi barışın,' dedi. Hatta İncil'den örnek getirerek şaka bile etti; 'Yol yakınken barışın, borcunuzu son kuruşuna kadar ödeyin,'* dedi. Beni uğurlarken gü-

* Matta, 5:25-26 *-çev.*

lüyordu. Gitti benim on beş ruble! Olya'ya geldim, karşı karşıya oturduk, ağlamaya başladım. Olya ağlamıyordu; öyle gururlu gururlu oturuyor, öfkelenip duruyordu. Zaten her zaman öyleydi, bütün ömrünce hiç değişmedi, küçükken bile hiçbir zaman 'Ah! of!' diye sızlanmaz, hiçbir zaman ağlamazdı. Sadece öyle oturur, öfkeli öfkeli bakardı. O kadar ki, ben bile korkardım yüzüne bakmaktan. Hem inanır mısınız, sahiden korkardım ben ondan. Tam anlamıyla korkardım. Hem de çoktandır korkmaya başlamıştım. Bu yüzden bazen içimden ağlamak geldiği halde, yanında ağlamaya bir türlü cesaret edemezdim. Tüccara son bir kere daha gittim, yanında doya doya ağladım. Adam, pekâlâ, dedi, ama beni tam dinlemedi bile. Bu arada size şunu itiraf etmem gerekiyor ki, biz yola çıkarken burada o kadar uzun süre kalacağımızı hesaplamamıştık, bu yüzden çoktandır parasız oturuyoruz. Yavaş yavaş elbiselerimize el atmaya başladım. Neyi rehine verebilirsek onun parasıyla geçiniyorduk. Üstümüzde başımızda ne varsa hepsini rehine verdik; Olya bana son kalan çamaşırlarını vermeye başladı. İşte o zaman dayanamadım, acı acı ağlamaya başladım. Olya, ayağını yere vurduğu gibi fırladı, koşarak tüccara gitti. Tüccar duldu; Olya ile konuşmuş, 'Öbür gün saat beşte gelin, belki o zaman bir şeyler yaparım,' demiş. Olya neşeli döndü: 'İşte göreceksin, belki gerçekten bize bir şeyler yapar,' diyordu. Ben de sevindim tabii, ama yüreğimde bir eziklik vardı. 'İnşallah bir şey olmaz,' diye düşünüyordum, ama ona bir şey sormaya cesaret edemiyordum.

Aradan iki gün geçtikten sonra Olya, sapsarı bir halde döndü tüccarın yanından, tepeden tırnağa tir tir titriyordu, kendini karyolanın üzerine attı. Tabii o zaman hepsini anladım, ama gene de sormaya cesaret edemedim. Ne olmuş dersiniz? Haydut herif, meğer ona on beş ruble getirmiş ve 'Eğer kız oğlan kızsan o zaman sana daha kırk ruble veririm,' demiş. Kelimesi kelimesine açıkça böyle söylemiş, hem de hiç utanmadan. Olya'nın anlattığına göre, kızcağız üzerine atılacak olmuş, ama adam onu iterek öbür odaya geçmiş. Hatta kapıyı içeriden kilitlemiş. Bu arada ise, elimi vicdanıma koyarak söylüyorum, neredeyse yiyecek paramız bile kalmamıştı. Tavşan kürkünden kısa bir pelerinimiz vardı, gidip onu sattık. Olya, gazeteye gitti ve işte o ilanı verdi. İlanda 'Her çeşit ders verip okullara hazırlarım,

aritmetik dersleri de veririm,' diye yazmış. 'Otuz kapik verseler bile kabul ederim,' diyordu. Son zamanlarda ona bakarken, dehşet içinde kalıyordum. Benimle hiç konuşmuyor, saatlerce pencerenin önünde oturuyor, karşıki evin camına bakıyor, sonra birden: 'Bari çamaşır yıkasak, bari toprak kazsak,' diye bağırıyordu. Bağırıyor, ayağını yere vuruyordu, o kadar! Burada pek öyle tanıdığımız filan da yoktu. Kimseye başvuramazdık. Halimiz nice olacak, diye düşünür dururdum. Ama onunla konuşmaktan hâlâ korkuyordum. Bir gün, öğle uykusuna yatmıştı. Uyanınca gözlerini açtı, bana baktı; ben de o sırada sandığın üzerinde oturmuş, ona bakıyordum. Olya, hiç konuşmadan kalktı, yanıma yaklaştı bana sımsıkı sarıldı. İşte o zaman, ikimiz de dayanamadık, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladık. Oturuyor, ağlıyor, birbirimizin elini tutuyorduk. Olya, ömrü boyunca ilk defa bana öyle davranmıştı. İşte böyle... Biz baş başa otururken, sizin Nastasya içeri girerek: 'Bir hanımefendi geldi, sizi soruyor, sizin hakkınızda bir şeyler öğrenmek istiyor,' dedi. Bu anlattığım, dört gün önce oldu. O hanımefendi girdi içeri: baktık, çok güzel giyinmiş. Kendisi de Rusça konuşuyor ama Almanca konuşuyormuş gibi garip bir söyleyişi var. 'Gazeteye, ders verdiğinizi bildiren ilanı veren siz misiniz?' diye sordu. O zaman o kadar sevindik ki, hemen onu başköşeye oturttuk. Kadın şefkatle gülüyordu. 'Benim için değil, yeğenim için istiyorum, küçük çocukları var da,' diyordu, 'isterseniz bize buyurun, orada konuşuruz,' dedi. Adresini verdi. Voznesenskiy köprüsünün orada, falanca numarada oturuyormuş. Dairenin numarasını da verdi, sonra gitti. Oleçka, hemen ertesi günü oraya koştu. Ne oldu dersiniz? İki saat sonra döndü, sinir krizi geçirdi, çırpınıp durdu. Sonradan olanları anlattı: 'Kapıcıya sordum, falanca numaralı daire neresi, dedim. Kapıcı bana şöyle bir baktı,' diye anlatıyordu, 'siz, o daireyi neden arıyorsunuz, dedi.' Adam o kadar garip sormuş ki bu soruyu, insanın hemen o anda aklı başına gelebilirdi. Ama benim kızım o kadar gururlu, o kadar sabırsızdı ki. Böyle sorulardan ve kabalıklardan hiç hoşlanmazdı. Adam 'Buyurun, şurası!' diyerek parmağıyla merdiveni işaret etmiş, kendisi de arkasını dönüp kendi odasına gitmiş. Ne olmuş sonra dersiniz? Kızım içeri girmiş, kadını sormuş, o zaman dört bir yandan hemen bir sürü kadın koşup gelmiş: 'Buyurun, buyu-

run!' demiş. Kadınların hepsi gülüyormuş. Olya'ya doğru atılmışlar. Hepsinin yanakları allıklıymış, pis pis şeylermiş, piyano filan çalıyor, onu da içeri sürüklemeye çalışıyorlarmış. 'O anda yanlarından kaçıp gitmek istiyordum ama artık bırakmıyorlardı,' diye anlattı. İşte o zaman fena halde korkmuş. Dizlerinin bağı birden çözülmüş, ne yapsa, ne etse bırakmıyorlarmış, işte o kadar! Tatlı tatlı konuşuyor, onu kandırmaya çalışıyorlarmış. Bir şişe Porto şarabı açmışlar, sunmuşlar, içmesini istemişler. Kızım ayağa fırladığı gibi avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamış. Tir tir titriyormuş: 'Bırakın beni! Bırakın!' diye bağırıyormuş. Kendisini var gücüyle kapıya doğru atmış. Kadınlar kapıyı tutmuş. Kızım çığlık çığlığa bağırıyormuş, işte o zaman bir gün önce bize gelen kadın var ya, işte o gelmiş, Olyacığımın yanağına iki tokat aşk etmiş, sonra da onu ite kaka kapı dışarı etmiş: 'Sen namuslu bir evde oturmaya layık değilsin, pis karı!' diye bağırmış. Bir başka kadın da Olya merdivenden inerken arkasından: 'Sen kendin, bize ille seni içeri alalım diye yalvardın, belli ki yiyecek bir şeyin yok, ama biz çirkinliğini görünce, suratına bile bakmadık!' diye bağırıyormuş. Kızım o geceyi sabaha kadar ateşler içinde kıvranarak geçirdi. Sayıklayıp duruyordu. Sabahleyin kalkınca, baktım gözleri ateş saçıyor. Kalktı, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. 'Mahkemeye vereceğim onu, mahkemeye!' diye söylenip duruyordu. Ben susuyordum. Kendi kendime: 'Mahkemeye de versen ne kazanacaksın? Neyle kanıtlarsın bütün bunları?' diye düşünüyordum. Olya, dolaşıp duruyor, ikide bir parmaklarını büküyor, gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Ama dudaklarını sımsıkı kapamıştı. En küçük bir hareket yoktu dudaklarında. İşte o olaydan sonra bütün yüzü karardı ve hep öyle kaldı. Olayın üçüncü günü, üzüntüsü biraz hafifledi. Susuyordu. Sakinleşmiş gibiydi. İşte o gün öğleden sonra saat dörtte, Bay Versilov onurlandırdılar.

Şimdi açıkça söyleyeyim: Bir türlü anlayamıyorum hâlâ, hiç kimseye bu derece güvenmeyen Olya, nasıl olmuştu da o zaman, daha o adam ilk sözünü söyler söylemez onu dinlemeye başladı. İkimize de en çok etki yapan şey ciddi bir tavır takınmış olmasıydı. Hatta sesi. Alçak sesle, ciddi ciddi konuşuyordu. Hem de ince davranıyordu, ince de neymiş, saygı bile gösteriyordu. Bu arada macera arayan adam hali

yoktu. Açıkça belliydi ki, temiz bir yürekle gelmişti. 'Gazetede yayınladığınız ilanı okudum,' diyordu. 'Siz gerektiği gibi yazmamışsınız bu ilanı hanımefendi. Öyle yazmışsınız ki, başınıza dert bile getirebilirsiniz.' Sonra anlatmaya koyuldu. İtiraf ederim ki, ne dediğini anlamıyordum. Aritmetik, filan diyordu. Yalnız baktım, Olya kızardı. Birden canlanmış gibiydi. Sözlerini dinliyor, hatta onunla seve seve konuşuyordu. (Herhalde akıllı adamdı, değil mi ya!) Kulak verdim, baktım kızım ona teşekkür bile ediyor. Adamcağız her şeyi ayrıntılı olarak sordu kızıma. Belliydi ki, uzun süredir Moskova'da oturuyordu, jimnazyumun müdiresini bile şahsen tanıdığı anlaşıldı. 'Size kesinlikle ders bulurum, burada birçok tanıdığım vardır, önemli insanlardan ricada bulunabilirim,' diyordu. 'Sürekli bir iş istiyorsanız, onu bile bulabiliriz... Ama şimdilik, özür dilerim size açıkça bir şey sormak istiyorum: Acaba hemen şimdi size bir yardımım dokunabilir mi? Size herhangi bir yardımda bulunmama izin verirseniz, siz bana değil, ben size minnettar kalacağım! Çünkü bana zevk vermiş olacaksınız. Bu vereceğim şey, borcunuz olsun, işe girer girmez bunu en kısa sürede bana ödeyebilirsiniz. Şerefim üzerine yemin ederim ki, sizin şimdi içinde bulunduğunuz gibi muhtaç bir duruma ben düşmüş olsaydım ve siz her bakımdan varlıklı olsaydınız, hiç çekinmeden sizden ufak bir yardım istemeye gelirdim, hatta karımı, ya da kızımı gönderirdim.' Doğrusunu söyleyeyim, sözlerinin hepsini anımsıyorum. Yalnız bunları işitince, gözlerim doldu. Sonra baktım Olya'nın da dudakcıkları duyduğu minnet duygusundan ötürü titriyor. Adama: 'Yardımınızı kabul ediyorsam, bunu babam olabilecek yaşta, namuslu ve insansever bir kişiye güvendiğim için yapıyorum,' dedi... Çok güzel söyledi, doğrusu! Kısacık ve soylu bir sözdü: 'İnsansever bir kişiye' demişti. Versilov hemen kalktı: 'Derhal, derhal size hem ders, hem de iş bulacağım. Bugünden tezi yok, bununla uğraşacağım. Çünkü elinizde bu işi yapabileceğinizi gösterecek yeteri kadar belge var,' dedi... Haa söylemeyi unutmuşum, Bay Versilov daha içeri girer girmez Olya, jimnazyumdan almış olduğu bütün belgeleri ona göstermişti, o da hepsini incelemiş, sonra onu çeşitli derslerden sınavdan geçirmişti... Olya bana sonradan: 'Beni okulda okuduğumuz derslerden sınavdan geçirdi,' dedi. 'Ne kadar da akıllı adammış! İnsan böyle

kültürlü ve terbiyeli bir adamla konuşmak fırsatını o kadar az buluyor ki.' Sanki bütün varlığı ışık saçıyordu. Masanın üzerinde altmış ruble duruyordu. Olya: 'Bunları kaldırın anneciğim. Hele bir işe gireyim, bunları elimizden geldiği kadar çabuk geri veririz. Namuslu olduğumuzu kanıtlarız. İnce, terbiyeli insanlar olduğumuza gelince, bunu zaten kendisi görmüştür herhalde.' Sonra bir süre sustu. Baktım derin derin soluk alıyor. Birden bana doğru döndü: 'Biliyor musunuz anneciğim, eğer kaba insanlar olsaydık, gururlu davranıp paraları kabul etmezdik, şimdi bunları kabul etmekle, ona sadece ne derece ince insanlar olduğumuzu göstermiş oluyoruz. Her bakımdan saygıdeğer, saçları ağarmış bir insana güvendiğimizi belirtmiş oluyoruz, öyle değil mi?' Ben önce ne demek istediğini anlamadım. Onun için: 'Neden öyle diyorsun Olya? Soylu ve varlıklı bir insanın yaptığı yardımı niçin kabul etmeyelim? Hele o insan üstelik iyi yürekli bir insansa?' diye sordum. Olya, bana bakarak kaşlarını çattı: 'Hayır anneciğim, anlamadın, gerekli olan onun yardımı değil, onun insanseverliğidir, insanseverliğinin bir değeri vardır. Paraya gelince, onu hiç almasaydık belki daha iyi olurdu. Mademki, bana bir iş bulmaya söz verdi, bu bile yeter bize... Gerçi fakiriz ama...' Bunun üzerine: 'Aman ne diyorsun Olya,' dedim. 'Öyle muhtaç durumdayız ki, bu yardımı kesinlikle reddedemeyiz!' Hatta bunu söylerken hafifçe gülmüştüm. Tabii içimden seviniyordum. Ama aradan bir saat geçtikten sonra, Olya damdan düşer gibi: 'Siz o paraları harcamakta pek acele etmeyin, anneciğim!' dedi. Öyle kesin bir tavırla söylemişti ki, bunu. 'Neden?' diye sordum, 'Hiç, öyle' diye yanıtladı. Sonra sözünü yarıda keserek sustu. O akşam hep sustu zaten; yalnız gece vakti, saat ikiye doğru uyandım, kulak kabarttım, baktım, Olya yatağında dönüp duruyor: 'Uyumuyor musunuz anneciğim?' diye sordu. 'Hayır,' dedim, 'uyumuyorum.' 'Biliyor musunuz, bu adam beni aşağılamak istedi.' 'Ne diyorsun yavrum, ne diyorsun?' dedim. 'Kesinlikle öyledir!' dedi. 'Kesinlikle öyledir! Bu adam adi herifin biri, verdiği paranın bir kapiğini olsun tüketeyim demeyin.' Ona bir şeyler söylemeye kalkıştım, hatta hemen orada, karyolanın üzerinde biraz gözyaşı bile döktüm, Olya duvara doğru döndü: 'Susun rica ederim!' dedi. 'Bırakın, uyuyayım!' Ertesi sabah baktım, hiç kendinde değil! Dolaşıp duruyor. Evet, ister inanın, ister

inanmayın, Tanrı tanığım olsun ki, o anda hiç aklı başında değildi! Zaten o adi yerde, o evde hakarete uğradığı andan bu yana yüreği de, aklı da altüst olmuştu kızcağızın. O sabah yüzüne bakıyor, içimde hep kuşku duyuyordum. Bayağı korkuyordum. Ne dese hiçbir sözüne karşı çıkmayacağım, diye düşündüm. Olya: 'O adam bize adresini bile bırakmadı anneciğim,' dedi. 'Günah işliyorsun Olya; daha dün sözlerini dinledin, sonradan da onu göklere çıkardın, duyduğun minnetten ötürü neredeyse ağlayacaktın!' dedim. Ben bunu der demez, bir çığlık atarak ayağını yere vurdu: 'Siz içinde adi duygular besleyen bir kadınsınız. Eski terbiye görmüşsünüz, kölelik çağından kalma bir terbiye görmüşsünüz!' dedi... Ondan sonra da neler neler söyledi. Sonunda şapkasını kaptı, koşarak dışarı çıktı. Arkasından seslendim. 'Hay Allah! Nesi var acaba? Nereye koştu böyle?' diye düşünüyordum. Meğer adres bürosuna gitmiş, Bay Versilov'un nerede oturduğunu öğrenmiş. Sonradan geldi: 'Bugünden tezi yok, paralarını götürüp suratına atacağım!' dedi. 'O da Safronov gibi (bu bizim tüccarın adıydı) beni aşağılamak istedi,' dedi. 'Yalnız Safronov, kaba bir mujik gibi aşağılamıştı, bu ise kurnaz, yezit herifin biri!' İşte bu sırada, aksiliğe bakın, o dünkü bay çalmaz mı kapıyı? 'İşittiğime göre, burada Versilov'dan söz ediliyor, isterseniz onun hakkında bazı bilgiler verebilirim,' diye sesleniyordu. Olya, Versilov'un adını duyar duymaz, adamın üzerine deli gibi saldırdı neredeyse tamamen çıldırmış gibiydi. Konuştu, konuştu. Bense ona bakıyor, şaşıp kalıyordum: 'Hiç kimseyle konuşmayan, hiç konuşkan olmayan, hep susan, hiçbir zaman böyle şeyler söylemeyen kızım şimdi, üstelik hiç tanımadığı bir kişiyle nasıl oluyor da böyle konuşabiliyor?' diye düşündüm. Olya'nın yanakları al al olmuştu. Gözleri ateş saçıyordu... Adamsa bir amacı varmış gibi: 'Tamamen haklısınız, doğru söylüyorsunuz hanımefendi. Versilov, tıpkı gazetelerde dile düşen bizim o sözümona, generaller gibidir. Biliyorsunuz, emekliye ayrılmış bazı generaller var, bütün nişanlarını takınır, gazetelere ilan veren bütün dadıları tek tek dolaşır. Hem dolaşır, hem de aradıklarını bulurlar; bulamazlarsa da ziyanı yoktur, oturur, konuşur, bol bol vaatte bulunur, sonra çekip giderler. Ne de olsa, böylece biraz gönül eğlendirmiş olurlar ya!' Olya bile kahkahalarla gülmeye başladı. Yalnız kahkahası öfkeliydi. O adamsa, baktım, elini tutmuş kalbine

doğru götürüyor: 'Benim de kendime göre bir servetim var, hanımefendi, hem de her zaman güzel bir genç kıza evlilik önerebilirim, ama önce o sevimli, o minicik elini bir öpeyim, ondan sonra...' diyordu... Olya'nın elini öpmek için, onu kendine doğru çekip duruyordu; olduğu gibi görüyordum bunu! Bunun üzerine, Olya öyle bir fırladı ki, artık ben de dayanamadım. Onunla birlikte ben de ayağa fırladım, adamı ikimiz birlikte kapı dışarı ettik. İşte böyle. Akşama doğru, Olya paraları benden kaptığı gibi koşarak çıkıp gitti. Geri döndüğünde: 'O namussuzdan öcümü aldım, anneciğim!' dedi. 'Ah, Olya! Olya! Belki de bu davranışınla aslında soylu, iyiliksever bir adamı yitirmiş olduk, belki boşuna incittin onu!' dedim. O kadar kızmıştım ki ona, artık kendimi tutamadım. Ağlamaya başladım. Olya, üzerime vararak: 'İstemiyorum, istemiyorum! Dünyanın en namuslu adamı olsa bile, sadakasını istemiyorum!' diye bağırdı. Yattım, aklımın ucundan geçmiyordu öyle bir şey. Kaç kere, sizin aynadan duvarda kalmış olan o çiviye bakmışımdır. Ama böyle bir şey olacağı hiç ama hiç aklımdan geçmedi. Ne dün, ne de daha önce böyle bir şey düşündüm. Hiç sanmıyordum böyle bir şeyin olacağını. Hele Olya'dan hiç beklemiyordum bunu! Çoğu zaman uykum ağırdır. Uykumda horlarım. Başıma kan toplanıyor da ondan. Bazen de yüreğime bir şey tıkanıyormuş gibi olur, o zaman uykumda öyle bir bağırırdım ki, Olya artık dayanamaz beni uyandırırdı: 'Ne kadar derin uykunuz var anneciğim, gereğinde insan sizi uyandıramıyor bile,' derdi. 'Ah, Olya, ne yapayım, uykum ağır, gerçekten ağır!' derdim. İşte herhalde dün akşam da öyle olmuştur, herhalde gene horlamaya başladım, belki Olya'nın beklediği de buydu. Ben horlayınca artık hiç çekinmeden yataktan kalkmış olacak. Bavulun o uzun kayışı yok mu, hep göz önünde duruyordu. Bütün ay hep öyle duruyordu orada, daha dün sabah 'Şunu bir yere kaldırmalı, orada burada sürünmesin!' diye düşünmüştüm. İskemleye gelince, herhalde sonradan ayağıyla itmiştir onu. Gürültü çıkarmasın diye, altına etekliğini koymuş. Kim bilir, herhalde uzun, çok uzun bir süre sonra, belki bir saat, belki de daha fazla bir zaman sonra uyandım: 'Olya! Olya!' diye seslendim. Birden bir şey görür gibi oldum, seslendim ona. Sonra yatakta soluk aldığını işitmediğimden mi yoksa karanlıkta yatağın boş olduğunu fark ettiğimden mi bilmiyorum, yatak-

tan kalktım ve birden elimi uzattım. Ama kimse yoktu yatakta, yastık bile soğuktu. Birden yüreğime bir ok saplandı, sanki. Bütün duygularım uyuşmuş gibi, olduğum yerde donakalmıştım. Aklım karmakarışık olmuştu: 'Herhalde çıkmıştır,' diye düşündüm, bir adım attım, bir de baktım, karyolanın yanında, köşede, kapıya yakın yerde sanki Olya'nın kendisi duruyor. Olduğum yerde duruyor, hiç konuşmadan ona bakıyordum, o da karanlığın içinden tıpkı benim gibi bakıyordu bana, hiç kımıldamadan... 'Peki ama neden iskemleye çıktı?' diye düşündüm. 'Olya,' diye fısıldadım. Ama korkudan yüreğim titriyordu. 'Olya, beni duyuyor musun?' dedim. İşte o zaman birden her şeyi anladım. Bir adım attım, kollarımı ileri doğru uzattım, tam üstüne! Kucakladım onu, ama o kollarının arasında sallanıp duruyordu. Ben onu yakalamak istiyorum, o sallanıyor! Her şeyi anlamıştım ya, anlamak istemiyordum... Bağırmak istiyordum ama sesim çıkmıyordu. 'Ah!' diyordum içimden! Birden savrulduğum gibi yere düştüm, işte o zaman bağırmışım..."

O sabah artık saat altıya gelirken:

"Biliyor musunuz Vasin, sizin o Stebelkov olmasaydı, belki de bunlar olmazdı," dedim.

"Kim bilir? Gene de olurdu herhalde. Bu gibi durumlarda böyle yargılara varmak doğru olmaz, zaten o gelmeseymiş gene de her şey hazırmış... Hoş, bu Stebelkov, gerçekten bazen..."

Sözünü bitirmeden çok hoşnutsuz bir tavırla yüzünü buruşturdu. Saat yediye doğru gene arabaya binip gitti; hâlâ birtakım işlerle uğraşıp didiniyordu. Sonunda yapayalnız, tek başıma kalmıştım. Artık hava aydınlanmıştı. Hafifçe başım dönüyordu. Gözlerimin önünde hep Versilov'u görür gibi oluyordum. O bayanın öyküsü Versilov'u bambaşka bir ışık altında gösteriyordu. Daha rahat düşünebilmek için, olduğum gibi giysilerim ve çizmemle Vasin'in yatağına uzandım. Bir dakikacık yatacaktım. Hiç de uyumaya niyetim yoktu, öyleyken birden uykuya dalıvermişim. Nasıl olduğunu ben de bilmiyorum. Hemen hemen dört saat uyumuşum; kimse de beni uyandırmamış.

ONUNCU BÖLÜM



I

SAAT on buçukta uyandım ve uzun süre gözlerime inanamadım: O akşam uykuya daldığım divanın üzerinde annem oturuyordu, yanında da o zavallı komşu kadın, o intihar eden kızın annesi vardı. İkisi el ele tutuşuyor, herhalde beni uyandırmamak için fısıldaşıyor ve ikisi de ağlıyordu. Yataktan fırladığım gibi anneme doğru atılarak onu öpmeye başladım. Annemin gözleri, yüzü ışıl ışıl oldu, o da beni öptü ve sağ eliyle üç defa haç çıkararak kutsadı. Daha birbirimize bir söz söylememiştik ki, kapı açıldı, içeriye Versilov ile Vasin girdi. Annem hemen ayağa kalktı ve komşu kadınla birlikte dışarı çıktı. Vasin bana elini uzattı, ama Versilov bana bir tek söz söylemeden koltuğa çöktü. Belliydi ki, o da, annem de oldukça uzun bir süredir buradaydı. Versilov'un yüzünde somurtkan, tasalı bir ifade vardı. Herhalde daha önceden başlanmış bir konuşmayı sürdürerek kelimeleri uzata uzata: "En çok üzüldüğüm şey, her şeyi daha dün akşam düzeltmeye fırsat bulamamış olmamdır!" diyordu. "Bunu yapabilseydim herhalde bu korkunç olay olmazdı! Zaman da bulabilirdim hani: Henüz saat sekiz bile olmamıştı. Kızcağız, dün, bizim evden koşarak çıkar çıkmaz, hemen arkasından buraya gelmeye ve onu kötü bir niyetim olmadığına inandırmayı düşünmüştüm. Ama daha önceden kestiremediğim ve erteleyemeyeceğim bir iş çıkmıştı... Hoş, bu işi bugüne de bırakabilirdim ya... Hatta bir hafta sonraya bile erteleyebilirdim, her neyse, işte can sıkıcı iş engel oldu her şeye, her şeyi altüst etti. Ne yaparsın, bazen öyle oluyor işte!"

Vasin, konuşmasını keserek:

"Belki de onu inandırmaya zaman bulamazdınız, kim bilir," dedi. "Anlaşıldığına göre, karşısına siz çıkmadan önce de yüreği fena halde yanmış, fena tutuşmuş."

"Yok canım! Elbet bir yolunu bulurdum. Kesinlikle bulurdum bir yolunu. Ayrıca yerime Sonya Andreyevna'yı göndermeyi de aklımdan geçirmiştim. Bir an için, öyle bir şey düşünmüştüm. Ama sadece bir an için. Sonya Andreyevna tek başına da gelse, onu gene inadından vazgeçirmeyi başarırdı. Böylece talihsiz kızcağız, belki de sağ kalmış olurdu. Hayır, artık bir daha 'iyilik etmek' amacıyla burnumu hiçbir zaman hiçbir şeye sokmayacağım. Zaten ömrümde ilk kez kalkışmıştım böyle bir şeye! Üstelik yeni kuşaktan geri kalmadığımı ve çağdaş gençliği anladığımı sanıyordum... Evet, biz ihtiyarlar, neredeyse olgunlaşmadan önce yaşlanıyoruz. Söz gelmişken şunu da belirteyim ki, bugün gerçekten, daha dün öyle oldukları için, alışkanlıkla, kendilerini hâlâ yeni kuşaktan sayan ve çoktandır ıskartaya çıkarıldıkları halde, bunu hiç fark etmeyen sayısız insan vardır."

Vasin, ağırbaşlı bir tavırla:

"Bu işin içinde iyice anlaşılmayan bir nokta var," dedi. "Hem de göze batacak derecede anlaşılmayan bir nokta. Annesi, kızının genelevde feci bir harekete uğradıktan sonra, neredeyse aklını yitirmiş gibi olduğunu söylüyor. Buna içinde bulundukları şartları, daha önce de tüccarın kendisine yapmış olduğu aşağılamayı ekleyin. Bütün bunlar eskiden de olabilirdi, bu bakımdan bence bütün bu olup bitenler, hiçbir zaman, bugünkü gençliğe özgü şeyler değildir."

"Bugünkü gençlik biraz sabırsız... Ayrıca tabii gerçekleri de pek az anlıyorlar. Gerçi bu her zaman, her gençliğe özgü bir özellik olmuştur, ama bugünkü gençlikte biraz fazla... Söyleyin bakalım, Bay Stebelkov dün burada neler yapmış öyle?"

Birden söze karıştım:

"Her şey, Bay Stebelkov yüzünden oldu. O olmasaydı, hiçbir şey olmayacaktı; yangına körükle gitti."

Versilov söylediklerimi dikkatle dinledi, ama yüzüme bile bakmadı. Vasin kaşlarını çattı. Versilov söze devam ederek ve hiç acele etmeden, eskisi gibi kelimeleri uzata uzata:

"Kendimi gülünç bir tutumdan ötürü de suçluyorum," dedi. "Bana öyle geliyor ki, eskiden bu yana sahip olduğum kötü bir alışkanlığa uyarak, genç kızla konuşurken bir çeşit neşe gösterisinde bulundum, o havai gülüş... Sözün kısası onun karşısında yeteri kadar

ciddi, soğuk ve somurtkan bir tavır takınmadım. Galiba bu üç özellik de bugünün genç kuşağının son derece değer verdiği şeylerdir... Sizin anlayacağınız, genç kıza, gezdiği her yerde serüven arayan bir adam olarak görünmek, onda böyle bir izlenim yaratmak için elimden geleni yapmışım."

Sert bir tavırla, tekrar sözünü kestim:

"Yok canım, tamamen tersi olmuş. Annesi üsteleyerek, asıl ciddi, hatta sert ve içten tavrınızla üzerlerinde son derece iyi bir izlenim yarattığınızı söyleyip duruyor. Bunlar kendisinin kullandığı kelimeler. Rahmetli kızcağız da siz gittikten sonra, bu tutumunuzdan ötürü sizi öve öve göklere çıkarmış."

Versilov:

"Yaa, öyle mi?" diye mırıldandı. Nihayet bana şöyle bir göz atmıştı. Sonra Vasin'e minimini bir kâğıt parçası uzattı.

"Şu kâğıdı da alın bari, bu iş onsuz olmaz ki."

Vasin, kâğıdı aldı ve merakla baktığımı görünce, onu okumam için bana uzattı. Bu kısacık bir pusulaydı. Düzenli olmayan iki satırcıktan meydana gelmişti. Güç bela kurşun kalemle, üstelik belki de karanlıkta yazılmıştı:

"Sevgili anneciğim, hayat oyununun birinci perdesini yarıda kestiğim için beni bağışlayın. Sizi daima üzen, Olya."

Vasin:

"Bunu ancak sabahleyin bulmuşlar," diye açıkladı.

Şaşkınlıkla:

"Ne kadar garip bir pusula!" diye bağırdım.

Vasin:

"Neresi garip?" diye sordu.

"Böyle bir anda insan yazısında mizaha yakışır terimler kullanır mı?"

Vasin bana soru sormak istiyormuş gibi bakıyordu.

"Tabii ya, garip bir mizah gibi bu," diye devam ettim. "Jimnazyumda arkadaşlar arasında kullanılır bu dil... Canım, söyleyin Allah aşkına, böyle bir anda ve zavallı bir anneye yazılmış bir pusulada kim böyle bir dil kullanabilir? Oysa annesini pekâlâ seviyormuş, hay Allah! 'Hayat oyununun birinci perdesini yarıda kesiyorum!' diye yazılır mı?"

Vasin hâlâ anlamıyordu.

"Neden yazılmasın?"

Versilov, sonunda söze karışarak:

"Bu işin içinde mizalı filan yok," dedi. "Gerçi bu duruma pek uymayan bambaşka bir hava taşıyan bir terim, belki de gerçekten jimnazyumda, öğrenciler arası konuşmalarda kullanılan ya da okul arkadaşları arasında parola gibi kabul edilmiş bir sözdür, kim bilir... Hatta belki de tefrika edilen bir romandan alınmıştır, ama rahmetli, bu terimi o korkunç pusulada tamamen içten gelen, ciddi bir anlamla kullanmış."

"Öyle şey olamaz. Çünkü jimnazyumu gümüş madalyayla bitirmiş, neyin ne olduğunu bilir."

"Gümüş madalyanın bununla hiç ilgisi yok. Bugün birçok öğrenci jimnazyumu gümüş madalyayla bitiriyor."

Vasin gülümsedi.

"Bakın gene gençliği yeriyorsunuz."

Versilov yerinden kalkıp şapkasını alarak ona:

"Hiç de değil!" diye cevap verdi. "Bugünün gençliği belki de edebiyata pek o kadar düşkün değildir, ama kuşkusuz, birtakım... başka erdemlere sahiptir."

Son sözü alışılmamış bir ciddiyetle söylemişti.

"Ayrıca, *birçok genç* derken *bütün gençler* demek istemiyorum, sözgelimi sizi hiç de edebiyattan anlamayan, edebiyat nedir bilmeyen ve bu konuda hiç eğitilmemiş saymıyor, bununla suçlamıyorum, oysa siz de henüz gençsiniz!"

"Öyle ya, Vasin, pusuladaki o *oyunun birinci perdesi* sözünde hiçbir kötülük görmedi!" dedim.

Bunu sabredemeden söylemiştim. Versilov, hiçbir şey söylemeden Vasin'e elini uzattı; o da hemen onunla birlikte dışarı çıkmak için kasketini kaptı, sonra bana "Allahaısmarladık!" diye bağırdı. Versilov sanki ben orada yokmuşum gibi çıkıp gitmişti. Zaten benim de kaybedecek zamanım yoktu. Ne pahasına olursa olsun, hemen koşup kendime kiralık bir yer bulmam gerekiyordu. Şimdi bu her zamankinden daha gerekli olmuştu benim için.

Annem, ev sahibesinin odasında yoktu. Gitmiş, komşu kadını da birlikte götürmüştü. Sokağa içimde garip, bambaşka bir can-

lılık hissederek çıkmıştım... Ruhumda yeni ve müthiş bir duygu uyanmıştı. Ayrıca her şey ortada bir kasıt varmış gibi, bu duygumu güçlendiriyordu. Şansım yardım etti, bir rastlantıyla kendime hemencik kiralık bir yer buldum, üstelik tam bana göreydi; bu kiralık yerin nasıl olduğunu sonra anlatırım. Önce asıl önemli konuyu bitireyim.

Bavulumu almak için tekrar Vasin'in evine gittiğim zaman, saat biri biraz geçiyordu. Vasin'i gene evde bulmuştum. Beni görünce neşeli ve candan bir tavırla:

"Beni evde bulmanıza o kadar sevindim ki; şimdi çıkmak üzereydim," diye bağırdı. "Size bir olayı bildirmek istiyorum. Sanıyorum ki çok ilgileneceksiniz."

Ben de yüksek sesle karşılık verdim.

"İlginç olacağına şimdiden inanıyorum!"

"Allah Allah! Ne kadar da dinç bir haliniz var! Size bir şey sormak istiyorum, Kraft'ın kâğıtları arasında gizli tuttuğu ve dün Versilov'un eline geçen bir mektuptan haberiniz var mıydı? Kazandığı davada eline geçen mirasla ilgili bu mektubu biliyor muydunuz? Bu mektupta vasiyetnameyi yazan adam, son isteklerini bildirmiş, bu istekler de mahkemenin dün verdiği kararın tamamen tersiymiş. Mektup çoktan yazılmış. Sözün kısası, ben o mektupta neler yazılmış olduğunu kelimesi kelimesine pek bilmiyorum. Siz bu konuda bir şey biliyor musunuz?"

"Nasıl bilmeyeyim? Kraft bundan üç gün önce beni o bayların evinden alıp, bu mektubu vermek için evine götürmüştü, ben de mektubu dün Versilov'a verdim."

"Yaa, öyle mi? Ben de zaten öyle tahmin etmiştim. Düşünün bir, hani Versilov demin burada, o kızcağızı kararından caydırmak için buraya geleceği sırada kendisine engel olan işten söz etmişti ya, işte o iş bu mektup yüzünden çıkmış. Versilov, dün akşama doğru, Prens Sokolskiy'in avukatına gitmiş, mektubu ona vermiş ve mahkemeyle kazandığı bütün mirastan vazgeçmiş. Şu anda mirastan vazgeçişi artık hukuki bir formül içinde kesin biçimini almıştır. Aslında bağış yapmamış ama hazırlanan belgeyle prenslerin o miras üzerinde tam hakları olduğunu kabul etmiş."

Donup kalmıştım. Aynı zamanda içimde derin bir hayranlık uyanmıştı. Aslında Versilov'un bu mektubu yok edeceğini sanıyordum, bu kanıdaydım. Yalnız bu kadar da değil, gerçi Kraft'a böyle bir şeyin soylu bir insana yakışır bir davranış olmayacağını söylemiştim ve o meyhanede otururken kendi kendime hep, 'Ben namuslu bir insana geldim, bu adama değil,' diye tekrarlamıştım ama içimde, daha doğrusu yüreğimin taa derinliklerinde gizlenen bir duyguyla bu belgeyi tamamen ortadan kaldırmaktan başka yapılacak bir şey olmadığını kabul etmiştim. Daha doğrusu, böyle bir davranışı olağan saymaya hazırdım. Böyle davranırsa, Versilov'u suçlayacaktım ama bunu bile bile, gösteriş olsun diye ve sadece ahlak açısından kendime ondan daha üstün bir yer sağlayayım diye yapacaktım. Oysa şimdi. Versilov'un bu kahramanca hareketini işitince, içtenlikle, coşkun bir sevince kapılmıştım. Bütün varlığım pişmanlık ve utançla dolmuştu. Hiçbir şeye değer vermeyen o alaycı görüşümü ve iyiliğe karşı kayıtsız kalışımdan ötürü kendimi suçluyordum. Birden Versilov'u kendimden çok daha üstün bir varlık olarak görmeye başlamıştım. Ulaşamayacağım kadar üstündü benden... Sevincimden neredeyse Vasin'e sarılacaktım. Mutluluktan sarhoş gibiydim.

"Ne adam! Ne adam! Başka kim yapabilir bunu, kim?" diye bağırıyordum.

"Ben de sizinle aynı düşüncedeyim. Gerçekten birçok insan bunu yapmazdı... Ve bu kuşkusuz, içinde en küçük bir çıkar düşüncesi bulunmayan bir davranıştır."

"Ama diyeceksiniz değil mi?.. Bitirin sözünüzü Vasin, vereceğiniz yanıt 'ama' ile başlıyor, değil mi?"

Vasin gülümsedi:

"Tabii, bu işin de bir 'ama'sı var. Bence Versilov' un bu davranışı biraz aceleye gelmiş, ayrıca pek de o kadar yürekten gelmiyor."

"Yürekten gelmiyor mu?"

"Evet. Bu işin içinde nasıl anlatayım, kendini 'anıtlaştırmak' gibi bir şey var. Çünkü ne olursa olsun, insan aynı hareketi kendisini sıkıntıya düşürmeden de yapabilir. Mirasın yarısı değil, ama hiç değilse bir bölümü, şimdi de kuşkusuz Versilov'a kalabilirdi. Duruma ne kadar titiz bir gözle bakarsak bakalım, gene de öyle olmalıydı. Kaldı

ki o belgenin hukuk açısından kararı etkileyecek bir değeri yokmuş, dava da artık kazanılmış. Karşı tarafın avukatı da aynı düşüncede; biraz önce onunla konuştum. Öyle olsaydı, davranış, güzelliğinden gene de hiçbir şey yitirmiş olmazdı. Ama sadece gurura dayanan bir heves yüzünden bambaşka bir havaya bürünmüş işte. Asıl önemlisi, Bay Versilov heyecana kapılmış ve fazlaca acele etmiş. Demin kendisi de bu işi, bir hafta sonraya bile erteleyebileceğini söyledi."

"Size bir şey söyleyeyim mi Vasin? Bu düşüncenizi kabul etmek zorundayım ama... Böyle olması daha çok hoşuma gitti, daha hoş oldu bence böyle olması!"

"Tabii bu bir zevk meselesi. Konuyu siz açtınız, yoksa ben bir şey söylemezdim."

"İşin içinde bir kendini *anıtlaştırma* olsa bile, gene de böyle olması, daha iyi," diye söze devam ettim. "Anıt ne de olsa anıt olduğu için, çok değerli bir şeydir. İnsanın böyle kendini anıtlaştırma hevesine kapılması, 'ideale bağlanması' gibi bir şeydir. Bugün insanların içinde böyle bir şey yok diye daha iyi mi oluyor sanki? Diyelim ki o anıtın küçücük bir kusuru var. Varsın öyle olsun, ne çıkar? Hem zaten siz de aynı düşüncedesiniz Vasin, sevgili kardeşim, sevgili Vasinciğim! Tabii saçmalamaya başladım ama herhalde ne demek istediğimi anlıyorsunuz. Anlamasaydınız Vasin olmazdınız; hoş, ne olursa olsun anlasanız da anlamasanız da sizi kucaklar candan öperim, Vasin!"

"Sevinçten mi yani?"

"Hem de müthiş bir sevinçten! Çünkü o adam benim için ölüydü ama şimdi canlandı. Kayıptı, ama şimdi bulundu! Vasin, ben, pis çocuğun biriyim, hiç uygun değilim size. Bunu itiraf etmemin nedeni şu: Başka anlarda bambaşka bir insan oluyorum; çok daha üstün, çok daha derin bir insan oluyorum. Üç gün önce, hatırlıyorsunuz ya, yüzünüze karşı sizi göklere çıkarmıştım (ama bunu sadece beni küçük düşürdüğünüz, beni ezdiğiniz için yapmıştım), oysa aslında bunu yaptınız diye tam iki gün size karşı kin besledim! Daha o gece, kendi kendime, bir daha evinize hiç gitmeyeceğime söz vermiştim, öyleyken dün sabah, sadece içimde size karşı kötü hisler var diye geldim. Anlıyor musunuz, öfkeden geldim size. Burada iskemlenin üzerinde tek başıma oturdum ve bütün odanızı gözden geçirerek hep eleştir-

dim, her kitabınızı ayrı ayrı kötüledim kendime, hatta ev sahibenizi bile. Sizi elimden geldiği kadar küçük düşürmeye, sizinle içimden alay etmeye çalışıyordum."

"Bunları söylememeliydiniz..."

"Dün akşam, söylediğiniz bir sözden, kadınları anlamadığınızı sanmıştım. Sizi hiç değilse bu noktada yakaladığıma memnun olmuştum. Demin o *oyunun birinci perdesi* terimi konusunda konuştuğunuz sırada, sizi tekrar yakaladım ve içimde tekrar müthiş bir sevinç duydum. Neden biliyor musunuz, hep sizi o zaman göklere çıkardığım için."

Sonunda Vasin:

"Anlamaz olur muyum?" diye bağırdı.

Hâlâ gülümsemeye devam ediyor, sözlerime hiç şaşırmıyordu. "Hem, hemen hemen herkeste öyle olur, hatta her insanın ilk tepkisi budur; yalnız hiç kimse bunu itiraf etmez. Zaten hiç itiraf etmemek gerekir böyle şeyleri. Çünkü bu duygular nasıl olsa geçip gider ve bunlardan hiçbir sonuç çıkmaz."

"Sahi mi söylüyorsunuz, herkeste öyle mi olur? Herkes bu hisleri duyar mı? Peki, siz bunu söylerken nasıl oluyor da bu kadar sakin durabiliyorsunuz? İnsan böyle bir dünya görüşüyle yaşayamaz ki!"

"Peki, sizce:

Daha değerlidir karanlık gerçeklerden
Bizleri yükselten aldanmalar,*

Bu söz daha mı doğru?"

"Doğru ya!" diye bağırdım. "Bu iki mısrada kutsal bir anlam var!"

"Bu iki mısra doğru mudur değil midir, bilemeyeceğim; bu konuda karar vermeyi üzerime alamam. Herhalde gerçek, her zamanki gibi ortalarda bir yerdedir: Daha doğrusu, belirli bir olayda kutsal bir gerçek olan şey, bir başka olayda yalan olur. Bildiğim tek şey varsa, o da şudur: Bu düşünce daha uzun bir zaman insanlar arasında bir tartışma konusu olarak kalacaktır. Her neyse, görüyorum ki, şu anda coşmak, oynamak geliyor içinizden. Eh, coşun bari! Hareket yararlıdır, bana ise bu sabah, o kadar çok iş yüklediler ki... Eyvah! Sizinle konuşurken amma da gecikmişim!"

---

* Puşkin'in *Kahraman* şiirinden alınmıştır. *-ed.*

Artık bavulumu kaparak:

"Gidiyorum, gidiyorum, çekilip gidiyorum işte!" diye bağırdım. "Şimdi tekrar boynunuza atıldıysam bunun tek nedeni, demin, buraya girdiğim sırada, sizin bana bu olayı bu derece içten bir sevinçle bildirmeniz ve sizi evde bulmuş olduğuma *sevinmenizdi.* Üstelik bunu deminki, *hayatın birinci perdesi* meselesinden sonra yaptınız. Bu içten sevinç gösterisiyle bir anda o 'körpe ruhumu' gene lehinize olan duygularla doldurdunuz. Her neyse. Elveda! Elveda! Elimden geldiği kadar uzun bir süre, size uğramamaya çalışacağım. Biliyorum ki, buna son derece memnun olacaksınız. Gözlerinizden anlıyorum bunu, hem bu, ikimiz için de iyi olacak..."

Böyle gevezelik ede ede ve bu sevinç dolu gevezelikten neredeyse soluğum tıkanarak, bavulumu sürükleye sürükleye dışarı çıkardım. Sonra elimde bavulla, kiraladığım eve gittim. Asıl önemlisi, Versilov'un biraz önce böyle açıktan açığa bana kızması, benimle konuşmak, hatta yüzüme bakmak bile istememesi şimdi çok hoşuma gidiyordu. Bavulumu yeni eve taşıdıktan sonra, hemen, rüzgâr gibi, benim ihtiyar prensin yanına gittim, itiraf ederim, onsuz geçirdiğim bu iki gün bana biraz ağır gelmişti. Hem zaten herhalde o da Versilov olayını duymuştu.

II

PRENSİN beni görünce müthiş sevineceğini biliyordum ve yemin ederim Versilov'la bu konuda görüşmemiş olsaydım da ona bugün uğrayacaktım. Beni dün ve biraz önce korkutan tek şey, sanırım Katerina Nikolayevna'yla karşılaşma olasılığıydı, ama şimdi artık hiçbir şeyden korkmuyordum.

İhtiyar prens, sevincinden beni kucaklamaya başladı.

"Versilov'a ne dersiniz? İşittiniz mi?"

Doğruca en önemli konuya girmiştim.

"*Cher enfant*! Yavrum benim! Bu öylesine yüksek, öylesine soylu bir davranış ki, yani ne diyeyim, Kilyan'ın (bu, aşağıda çalışan memurun adıydı) üzerinde bile, müthiş bir etki yaptı! Pek aklı başında bir insanın yapacağı bir iş değil, ama göz kamaştıran bir davranış, olağanüstü bir kahramanlık doğrusu! İnsan böyle *ideallere* değer vermeli!"

"Öyle değil mi? Öyle değil mi? Bu konuda zaten sizinle daima aynı düşüncede olmuşuzdur."

"Yavrucuğum benim! Biz seninle zaten her zaman aynı düşüncedeyiz. Kuzum neredeydin sen? Seni görmek için evine gitmek istiyordum ama nerede bulacağımı bilmiyordum... Çünkü ne de olsa Versilov'un evine gidemezdim ya... Hoş, şimdi bütün bu olup bitenlerden sonra... Biliyor musun yavrum, bana öyle geliyor ki Versilov kadınları da bu tutumuyla elde ediyordur, evet, kesinlikle bu özellikleri ile; bu kuşku götürmez bir şey..."

"Aklıma gelmişken; size söylemek istediğim bir şey var: Dün hiç değeri olmayan, soytarı gibi bir adam, yüzüme karşı Versilov'u yererken, 'O bir kadın âşığı, bir kadın peygamberidir,' dedi, nasıl buluyorsunuz bu terimi? Sadece terimden söz ediyorum, ne dersiniz buna? Bunu size söylemek için hep aklımın bir köşesinde saklıyordum..."

"Kadın peygamberi ha? *Mais... Cest charmant!* Ha! Ha! Ha! Ama ne olursa olsun, ona çok uyuyor, daha doğrusu hiç uymuyor, tuh Allah kahretsin!.. Gene de, doğrusu tam yerinde bir söz... Yani demek istiyorum ki yerinde bir söz değil, ama..."

"Canım ziyanı yok, ziyanı yok utanmayın, sadece işin nükte tarafına bakın."

"Aslında gerçekten zekice bir söz doğrusu, hem biliyor musun, çok derin bir anlamı da var... Yepyeni bir düşünce bu! Daha doğrusu, inanır mısın... Her neyse, sana küçücük bir sır vereceğim. Sen o zaman şu Olimpiya'ya dikkatle bakmış mıydın? İnanır mısın, kızcağızın içinde Andrey Petroviç için, azıcık gönül sızısı var. Hatta sanırım ona karşı bazı duygular da besliyor..."

"Duygular besliyormuş! Peki, bundan istemez mi?"

Bu sözleri, başparmağımı işaret parmağımla orta parmağımın arasına sıkıştırıp elimi sallayarak bağırmıştım.

"*Mon cher,* bağırma, iş senin bildiğin gibi değil, hoş, belki de kendi açından haklısın ama söz gelmişken sorayım yavrum, geçen sefer Katerina Nikolayevna buradayken ne oldu sana öyle Allah aşkına? Ayakta sallanıyordun... Düşeceksin sandım. Neredeyse seni tutmak için atılacaktım, ne oldu?"

"Şimdi bunun sırası değil. Sizin anlayacağınız fena halde utanmıştım, bir olaydan ötürü utanmıştım işte..."

"Şimdi de kızardın."

"İyi ya, siz de bunu fırsat bilip, hemen sözün dal budak salmasına çaba gösterin. Pekâlâ biliyorsunuz ki, Katerina Nikolayevna, Versilov'a düşmandır... Sonra bütün o olaylar da var; işte bu yüzden heyecanlanmıştım. Aman! Bırakalım şimdi bunu. Sonra konuşuruz."

"Madem bırakalım diyorsun, hay hay, bırakalım. Zaten bütün bunları bir yana bırakırsak ben de memnun olurum. Sözün kısası, ben Katerina Nikolayevna'ya karşı son derece suçluyum. Hem hatırlıyorsun, o zaman senin yanında da söylenip dururdum... Bunları unut, dostum; Katerina Nikolayevna da, senin hakkında beslediği düşünceleri değiştirecektir, bunu çok iyi hissediyorum... Hah! İşte Prens Seryoja da geldi!"

İçeri genç ve yakışıklı bir subay girmişti. Ona müthiş bir merakla bakıyordum. Şimdiye kadar hiç görmemiştim onu. Gerçi yakışıklı olduğunu söyledim, herkes onun hakkında aynı şeyi söylüyordu, ama bu genç ve güzel yüzde hiç de çekici olmayan, anlayamadığım bir şey vardı. Bunu daha ilk andaki izlenimimi anlatmak için söylüyorum. Daha ilk bakışta, onu öyle görmüştüm ve bu izlenim içimde öyle bir yer etti ki, bir daha silinmedi. Zayıfça, boylu poslu, koyu kumral saçlıydı. Yüzü dipdiriydi. Bununla birlikte teni biraz sarıya kaçıyordu ve bakışında kararlı bir anlam vardı. O güzel, koyu renk gözleri oldukça soğuk bakıyordu. Hatta tamamen sakin olarak göründüğü sıralarda bile öyleydi. Ama gözlerindeki o kararlı anlam, insanı hemen itiyor gibiydi. Çünkü her nasılsa ve nedense bu kararlı tutumunu hiç de çaba göstermeden, kolaylıkla kazandığı anlaşılıyordu. Her neyse, anlatmayı beceremiyorum galiba... Tabii yüzü birden, kolayca değişebiliyordu, soğuk bir yüzken birden şaşılacak derecede şefkatli, yumuşak, hatta tatlı bir yüz oluveriyordu. Hem de en önemlisi, bu ani değişimler onda gerçekten içtenlikle ortaya çıkıyordu. Zaten insanı büyüleyen de bu içtenliği, bu saflığıydı. Bir özelliğini daha belirtmek istiyorum. Bütün o şefkatli, o candan ve içten anlamına karşın bu yüz, hiçbir zaman neşeli olamıyordu. Hatta candan kahkahalarla güldüğü sıralarda bile. Bu yüzden, insan onun yüreğinde hiçbir zaman gerçek,

hafif ve huzur dolu bir neşe bulunmadığını hissediyordu... Her neyse, bir insanın yüzünü böyle inceden inceye anlatmak zor şey. Hiç beceremiyorum böyle şeyleri, ihtiyar prens, hemen o aptalca alışkanlığına uyarak bizi tanıştırmak için ileri atıldı:

"Bu, benim genç dostum, Arkadiy Andreyeviç (Gene Andreyeviç demişti!) Dolgorukiy'dir."

Genç prens, yüzünde iki kat daha ince bir anlamla hemen bana doğru döndü; ama belliydi ki, adımı hiç duymamıştı.

İhtiyar prens, canı sıkılarak:

"Bu... Andrey Petroviç'in akrabasıdır," diye mırıldandı.

Bu ihtiyarlar da bazen, acayip alışkanlıklarıyla ne kadar can sıkıcı oluyor! Genç prens, hemen kim olduğumu tahmin etti. Acele ile:

"Ah, özür dilerim... O kadar çok zaman oldu ki," diye söylendi. "Geçen yıl Luga'da kız kardeşiniz Lizaveta Makarovna ile tanışmak onuruna kavuşmuştum; benim için olağanüstü bir zevk olmuştu... Kız kardeşiniz bana sizden söz etmişti..."

Hayretler içinde kalmıştım: Çünkü o anda yüzünde gerçekten içten gelen bir memnunluk okunuyordu.

İki elimi birden arkama götürerek:

"Bir dakika prensim," diye mırıldandım, "size içtenlikle bazı şeyleri söylemem gerekiyor, hem de bunları sevgili prensimizin yanında söylemekten son derece memnunum. Sizinle karşılaşmayı çoktandır istiyordum, hem de çok kısa bir süre önce, daha dün düşünmüştüm bunu; ama bambaşka niyetlerim vardı. Ne kadar hayret ederseniz edin, bunu size açık açık söylüyorum. Kısa bir açıklamada bulunayım: Sizi bir buçuk yıl önce, Ems'te Versilov'a ettiğiniz hakaret nedeniyle, düelloya davet etmek istiyordum. Gerçi belki benim bu davetimi kabul etmeyecektiniz. Çünkü henüz sadece öğrenciyim, henüz ergin yaşa ulaşmamış bir delikanlıyım. Öyleyken bu davranışımı nasıl karşılarsanız karşılayın, ne yaparsanız yapın, gene de davet etmeye niyetliydim sizi düelloya... Hatta itiraf ederim, şu anda bile aynı niyetteyim."

İhtiyar prens, sonradan bütün bunları son derece kibar biçimde söylemeyi başardığını anlattı. Genç prensin yüzünde samimi bir üzüntü belirmişti. Beni sözlerinin doğruluğuna inandırmak istediğini belli eden bir tavırla:

"Sözümü bitirmeme fırsat vermediniz. Demin size bütün o içten gelen sözleri söylediysem, nedeni, Andrey Petroviç'e karşı şimdi, yani şu anda beslediğim gerçek duygulardır. Size olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla açıklayamayacağım için üzgünüm. Ama şerefim üzerine söylüyorum ki, Ems'teki o yakışık almaz davranışımı çoktandır derin bir pişmanlık duygusuyla düşünüyorum. Petersburg'a gelmek üzere yola çıkarken Andrey Petroviç'in beni bağışlaması için elimden gelen her şeyi yapmaya karar vermiştim. Açıkçası, ondan özür dileyecektim. Kendisi nasıl özür dilememi arzu ederse, o biçimde özür dilemeye hazırdım. Düşüncelerimi ve görüşümü değiştiren şey, üstün ve güçlü birtakım etkilerdir. Birbirimizle mahkemelik oluşumuzun, kararım üzerinde hiçbir etkisi olamazdı. Onun bana karşı dünkü davranışı ise, doğru söylemek gerekirse, varlığımı o kadar sarstı ki, şu anda bile, inanır mısınız, hâlâ kendimi toparlamış değilim. İşte, bunun için size şunu açıklamam gerekiyor ki, ben, şu anda prens hazretlerine son derece önemli bir olayı bildirmek için gelmiştim. Bundan üç saat önce, yani onlar bir avukatla baş başa o belgeyi hazırladıkları sırada, Andrey Petroviç'ten bana yetkili bir kişi geldi ve onun beni düelloya davet ettiğini bildirdi... Bu, o Ems'teki öykü yüzünden, resmen yapılmış bir düello davetiydi..."

"Sizi düelloya mı davet etti?" diye bağırdım. O anda gözlerimin ateş saçtığını kanımın da yüzüme hücum ettiğini hissetmiştim.

"Evet, düelloya davet etti; ben de hemen daveti kabul ettim. Ama onunla düello etmeden önce, kendisine o korkunç hatayı işlediğimden ötürü duyduğum pişmanlığı anlatan bir mektup göndermeye karar verdim... Çünkü o davranışın sadece bir hataydı, yakışık almaz, uğursuz bir hata. Şunu da belirtmek istiyorum ki bu davranışımla, alayımdaki durumumu tehlikeye atmış oluyordum, bunu göze almak zorunda kaldım. Ayrıca düellodan önce böyle bir mektup yazarak kendimi kamuoyu karşısında suçlu durumuna düşürmüş oldum... Anlıyor musunuz? Buna karşın, gene de kararımı verdim. Ama mektubu göndermeye zaman bulamadım, çünkü Versilov'un beni düelloya davet edişinden bir saat kadar sonra, ondan bir pusula daha aldım. Bu pusulada Versilov beni rahatsız ettiği için özür diliyor ve beni düelloya davet etmiş olduğunu unutmamı rica ederek 'bir anlık bir

alçaklık ve egoizm eğilimine kapılmış olduğunu' yazıyordu, bu söylediklerim, onun sözleridir. Böylelikle şimdi o mektupla ilgili olarak atacağım adımı son derece kolaylaştırmış oldu. Henüz mektubumu göndermedim. Ama buraya, prense bu konuda bazı şeyler söylemeye geldim... Hem inanın bana, belki hiç kimse vicdanından benim kadar azar işitmemiş, bu yüzden benim kadar acı çekmemiştir... Bu açıklama size yetiyor mu Arkadiy Makaroviç? Hiç değilse şimdilik yeterli, değil mi? Samimiyetle konuştuğuma inanmak lütfunda bulunur musunuz?"

Tamamen yenilgiye uğramıştım. Karşımda kesin olarak açık yüreklilikle konuşan birini görüyordum. Oysa böyle biriyle karşılaşmayı beklememiştim. Hoş, zaten buna benzer bir şeyi hiç beklemiyordum ya... Prensin bu sözlerine yanıt olarak bir şeyler mırıldandım ve iki elimi birden ona uzattım; prens, her iki elimi de tutarak benimle sevinç içinde tokalaştı. Sonra yaşlı prensi biraz ileriye götürdü ve onunla yatak odasında beş dakika kadar konuştu. Sonra odasından çıkarken bana doğru dönerek, yüksek sesle ve açık açık:

"Şimdi beni çok sevindirmek isterseniz, benimle birlikte geliniz. O zaman Andrey Petroviç'e göndereceğim mektubu da, onun bana gönderdiği mektubu da size gösteririm."

Büyük bir hevesle razı oldum. Benim prens, oraya buraya bakındı, bir şeylerle uğraştı, sonra tam uğurlayacağı sırada, beni de bir iki dakika için yatak odasına çağırdı.

"*Mon ami*, ne kadar memnunum! Ne kadar memnunum... Bütün bunları seninle daha sonra konuşuruz. Sırası gelmişken söyleyeyim, şurada çantamda iki mektup var. Birini elden götürmek ve şahsen açıklamada bulunmak gerekiyor, öbürü ise bankaya yazılmış ama oraya da şahsen gitmek gerekiyor..." dedi.

Ve hemen güya ertelenmesine olanak bulunmayan bu iki işi bana verdi. Sanki bunlar olağanüstü bir çaba ve dikkat isteyen işlerdi. Yapılacak şey, arabayla söylenen yere gitmek ve gerçekten mektupları elden vererek imza atmak gibi işlerdi.

Mektupları alarak:

"Ah siz ne kurnazsınız!" diye bağırdım. "Yemin ederim ki bütün bunlar saçma ve aslında bunların hiçbiri iş değil. Siz, bile bile bunla-

rı durup dururken uydurdunuz. Sadece sizde bir görev yaptığıma ve boşu boşuna sizden para almadığıma beni inandırmak için."

"*Mon enfant*, yemin ederim bu konuda yanılıyorsunuz: Bunların her ikisi de kesinlikle ertelenmemesi gereken işler... *Cher enfant*!"

Birden son derece duygulanarak bağırmıştı:

"Sevgili delikanlı, oğlum!"

Her iki elini başımın üzerine koymuştu.

"Aziz ol! Talihin açık olsun, seni kutsuyorum... Yüreklerimiz her zaman bugünkü gibi tertemiz olsun... Her zaman iyi yürekli ve kusursuz olalım, güzel olan her şeyi elimizden geldiği kadar sevelim... Güzelliği bütün belirtileri içinde sevelim... Her neyse, *enfin... Enfin rendons grâce... Et je te benis!..*"*

Sözlerini bitiremedi, bana doğru eğilmiş olarak ağlamaya başladı. İtiraf ederim, ben de neredeyse ağlıyordum; gerçi bunu yapmadım ama hiç değilse, içtenlikle ve memnunlukla benim ihtiyar bunağa sarıldım. Uzun uzun öpüştük.

III

PRENS Seryoja (yani Prens Sergey Petroviç; bu asıl adıydı ama ben bundan böyle ona Prens Seryoja diyeceğim) beni son derece şık, özel bir arabayla evine götürdü. İçeri girer girmez evinin güzelliğine şaştım kaldım. Aslında olağanüstü bir güzellikte değildi, ama en "varlıklı insanların" sahip olduğu evlerden biri olduğu hemen belli oluyordu. Tavanları yüksek, geniş, aydınlık odalar (ikisini gördüm, geri kalanların kapısı ise kapalıydı), iyi eşyalar, hoş, belki de bunlar, ne bileyim Versay ya da Rönesans stili filan değildi ama yumuşak, rahat, zengin eşyalardı. Her yer bolluk içinde yaşandığını belli edecek biçimde döşenmişti. Halılar, oymalı tahtalar, biblolar... Oysa herkes bunların fakir olduğunu, beş parasız kaldığını söyler dururdu. Hatta kulağıma çalındığına göre, bu prens her yerde çalımlı tavırlar takınır, nereye gitse gösteriş yaparmış; burada da, Moskova'da da, eski alayında, hatta Paris'te bile öyle davranırmış. İşittiğime göre, kumar da oynarmış ve birtakım borçları varmış. Benim üzerimde ise buruşuk, üs-

(Fr.) "Kısacası... Kısacası şükredelim. Sen de Allah'a emanet ol." *–çev.*

telik tüy içinde kalmış bir ceket vardı; çünkü geceyi hiç soyunmadan, üzerimdeki giysilerle geçirmiştim. Gömleğimi değiştirmeyeli ise dört gün olmuştu. Bununla birlikte, doğru söylemek gerekirse, ceketim pek o kadar kötü değildi, ama prensin evine girer girmez Versilov'un bana bir elbise diktirmeyi salık verdiğini anımsadım.

Dalgın bir tavırla:

"İntihar eden bir kız yüzünden bütün geceyi giyinik olarak geçirdim, anlıyor musunuz?" diye söze başladım.

Ve prens ilgi gösterince hemen olup bitenleri ona kısaca anlattım.

Ama belliydi ki o anda zihnini en çok uğraştıran şey, mektubuydu. İşin en önemli tarafı biraz önce, damdan düşer gibi onu düelloya davet etmek niyetinde olduğumu söylediğim zaman, prensin gülümsemek şöyle dursun, gülümsemeyi hatırlatacak en küçük bir harekette bulunmayışı tuhafıma gitmişti. Gerçi onu gülümsemeye zorlamasını bilirdim. Ama bu tipte bir adamın böyle davranması, gene de garipti. Odanın ortasında karşı karşıya oturduk. Kocaman yazı masası vardı aramızda. Prens, Versilov'a yazdığı ve temize çektiği mektubu incelemem için bana verdi. Bu belge Prens Seryoja'nın biraz önce, prensimin yanında anlattıklarına tıpatıp uyuyordu. Hatta ateşli bir dille yazılmıştı. Onun bu her halinden belli olan açık yürekliliğini ve iyi olan her şeyi aynı uysallıkla karşılamaya hazır oluşunu nasıl nitelemek gerektiğini bir türlü kestiremiyordum, ama yavaş yavaş etkisi altında kalmaya başlamıştım. Çünkü ona inanmamam için ortada bir neden yoktu. Nasıl bir insan olursa olsun ve onun hakkında bana ne anlatmış olurlarsa olsunlar, gene de pekâlâ birtakım iyi eğilimlerde olabilirdi. Versilov'un son olarak yazdığı yedi satırlık pusulasında, daha doğrusu prensi düelloya davet etmekten vazgeçtiğini bildiren pusulada gerçekten "alçak ruhlu oluşundan" ve "egoizminden" söz ediyordu ama yazının bütününde garip bir kibir, bir kendini beğenmişlik... Daha doğrusu, Versilov'un bu davranışında, garip bir küçümseyiş seziliyordu. Ama sırası gelmişken belirteyim, bu düşüncemi prense söylemedim.

"Peki, sizi düelloya davet etmekten vazgeçişine ne diyorsunuz?" diye sordum. "Bunu bir korkaklık olarak kabul etmiyorsunuz herhalde!"

Prens gülümsedi:

"Tabii."

Ama gülümseyişi bir garipti. Ciddiydi. Zaten gittikçe daha düşünceli görünüyordu.

"Bu adamın cesaretli olduğunu çok iyi biliyordum. Bu davranışında herhalde bambaşka bir bakış açısı, onun kendine özgü düşünceleri rol oynamıştır..."

Sözünü keserek büyük bir heyecanla:

"Kuşkusuz öyledir," dedim. "Vasin adında biri, o mektup konusundaki davranışından ve mirastan tamamen vazgeçmesinden söz ederken, bunun kendini anıtlaştırma gibi bir şey olduğunu söyledi... Ama bence, bu gibi davranışlar gösteriş olsun diye yapılmaz, aksine bu tür şeyler içten gelen, temelde bulunan bir duyguyu yansıtır."

Prens:

"Bay Vasin'i çok iyi tanırım," dedi.

"Ha, evet, herhalde onunla Luga'da görüşmüşsünüz."

Birden bakıştık. Anımsıyorum, sanırım hafifçe kızardım. Hiç değilse konuşmanın konusunu değiştirdiğini anımsıyorum. Bununla birlikte, onunla sohbet etmeyi çok istiyordum. Bir gün önceki karşılaşma beni prense birtakım sorular sormaya yöneltiyordu ama işe nereden başlayacağımı bir türlü bilemiyordum. Zaten nedense kendimi hiç de iyi hissetmiyordum. Ayrıca o hayret edilecek terbiyesine, inceliğine, rahat davranışlarına şaşıp kalıyordum, sözün kısası, soyluların neredeyse daha beşikten sahip olduğu ve her tavırlarında sezilen o hafif cilaya şaşırıyordum. Mektubunda çok kaba iki gramer hatası gözüme çarpmıştı. Hem zaten ben bu tip karşılaşmalarda hiçbir zaman ezik durmam, aksine, kendimi zorlayarak sert bir tavır takınırım. Bu da, belki bazen kötü oluyor. Ama bu kez içimde huzursuzluk hissetmeme yol açan bir düşünce daha vardı: O da üstümün başımın tüy içinde olmasıydı. Bundan ötürü o kadar sıkılıyordum ki. Gereksiz yere bozuldum ve laubali davranmaya başladım... Prensin arada bir beni uzun uzun, tepeden tırnağa süzdüğünü fark ediyordum. Birden damdan düşer gibi:

"Benim gibi henüz *ağzı süt kokan* birinin başka bir insanın uğradığı hakaret yüzünden sizi düelloya davet etmiş olmasını, içinizden gülünç bulmadınız mı prensim?" diye sordum.

"İnsan, babasının uğradığı bir hakaretten ötürü gücenebilir. Hayır, davranışınızı gülünç bulmuyorum."

"Oysa bana öyle geliyor ki, bunu çok ama çok gülünç bir şey sayıyorsunuz... Daha doğrusu benim görüşüm öyle değil ama... Genel kanı... Kaldı ki soyadım Dolgorukiy, Versilov değil. Ve yanıtınızı verirken sadece sosyeteye bağlı biri olarak boyun eğmek zorunda kaldığınız o kibarlık kuralları uğruna yalan söylüyor ya da bu uğurda herhangi bir şeyi daha yumuşak sözler kullanarak açıklamaya çalışıyorsanız, demek ki, geri kalan her şeyde beni aldatıyorsunuz, öyle değil mi?"

Prens son derece ciddi bir tavırla:

"Hayır, davranışlarınızı gülünç bulmuyorum," dedi. "Damarlarınızda akan kanın babanızın kanı olduğunu hissetmemeniz olacak şey değil, öyle düşünmüyor musunuz? Gerçi, henüz gençsiniz ve aslına bakılırsa... Pek bilmiyorum... Sanırım, ergin yaşa ulaşmamış olanların düello etmesi yasaktır. Bu yüzden o yaşta bulunan birinin düello daveti kabul edilemez... Kural budur... Ama isterseniz, ciddi bir itiraz daha ileri sürülebileceğini söyleyeyim: Birini, hakarete uğramış bir başkasının namına düelloya davet ederseniz, bu davranışınızla hakarete uğramış kişiye karşı, bir oranda saygısızlık göstermiş olmuyor musunuz?"

Konuşmamızı birden bir şey bildirmeye gelen uşak yarıda kesti. Prens onu görür görmez, konuşmasını bitirmeden ayağa kalkarak hızlı adımlarla uşağa yaklaştı. Sanırım onu bekliyordu. Ona o kadar yaklaşmıştı ki, adam söyleyeceklerini alçak sesle söyledi. Ben de tabii ne söylediğini işitmedim. Prens bana doğru döndü:

"Özür dilerim, bir dakika sonra geleceğim."

Sonra çıkıp gitti. Odada yalnız kaldım, bir aşağı bir yukarı dolaşıp düşünüyordum. Garip şey, prens hem hoşuma gidiyordu, hem de ondan hoşlanmıyordum. Onda ne olduğunu söyleyemeyeceğim garip, ama insanı iten bir şey vardı. 'Benimle biraz olsun alay etmiyorsa, kuşkusuz son derece açık yürekli bir insandır. Ama benimle alay etseydi, belki de... Bana daha akıllı görünürdü,' gibi garip bir düşünce geçiyordu aklımdan. Masaya yaklaşarak Versilov'un yazdığı mektubu bir daha okudum. Okumaya kendimi o kadar kaptırdım ki, aradan geçen zamanı bile unuttum. Aklım başıma geldiği zaman, birden

prensin "bir dakikacık!" dediği sürenin neredeyse bir çeyrek saat sürdüğünü fark ettim. Bu beni biraz heyecanlandırdı. Odada tekrar bir aşağı bir yukarı dolaştım ve sonunda, anımsıyorum, şapkamı alarak, birini bulup prensi çağırtmak amacıyla dışarı çıkmaya karar verdim. Prens gelince de, onunla hemen vedalaşacak ve kesin bir tavırla işim olduğunu, daha fazla bekleyemeyeceğimi söyleyecektim. Böyle yapmak, bana daha kibarca bir davranış olarak görünüyordu. Çünkü zihnimden oldukça üzücü bir düşünce geçmişti, o sırada beni bu derece uzun bir süre yalnız bırakmış olması, bir küçümseme belirtisi olarak görünmüştü bana.

Bulunduğum odanın kapalı olan her iki kapısı da aynı duvarın iki ucundaydı. Hangi kapıdan girmiş olduğumuzu unutarak, daha doğrusu dalgınlıktan, kapılardan birini açtım ve birden uzun, daracık bir odada, divanın üzerinde oturan bir genç kızı, kız kardeşim Liza'yı gördüm. Yanında hiç kimse yoktu. Belliydi ki, birini bekliyordu. Daha ne kadar şaşırdığımı belli etmeme fırsat bulamadan, birden prensin sesini işittim. Biriyle yüksek sesle bir şeyler konuşuyor ve çalışma odasına dönüyordu. Hemen o açmış olduğum kapıyı kapadım. Bu yüzden öbür kapıdan içeri giren prens, hiçbir şey fark etmedi. Anımsıyorum, Anna Fedorovna adında birinden söz ederek benden özür dilemeye başlamıştı... Ama ben o kadar derin bir şaşkınlık ve utanç içindeydim ki, ne dediğini hemen hemen hiç anlamadan sadece eve dönmek zorunda olduğumu mırıldandım. Aynı sözleri üsteleyerek tekrarladım ve acele ederek dışarı çıktım. Son derece terbiyeli bir insan olan prens, herhalde benim bu davranışlarıma şaşıp kalmıştı. Beni ta sofaya kadar geçirdi, uğurlarken de hep bir şeyler söylüyordu ama ben yanıt vermiyor, hatta yüzüne bile bakmıyordum.

IV

SOKAĞA çıkar çıkmaz sola döndüm ve rastgele yürümeye başladım. İçimdeki düşünceler karmakarışıktı. Ağır ağır yürüyordum. Sanırım epey, altı yüz adım kadar filan, yürümüştüm. Birden birinin omzuma hafifçe vurduğunu hissettim. Arkama döndüm ve karşımda Liza'yı gördüm. Bana yetişmiş, şemsiyesinin ucuyla hafifçe

omzuma vurmuştu. Işıl ışıl yüzünde son derece neşeli, biraz da şakacı bir anlam vardı:

"Ah, bu tarafa doğru saptığına o kadar sevindim ki! Bu yöne doğru gitmeseydin bugün seninle görüşemeyecektim!"

Çok çabuk yürüdüğü için biraz zorlukla soluk alıyordu.

"Ne kadar soluk soluğa kalmışsın."

"Var gücümle koştum. Sana yetişmek istedim."

"Liza! Demin içeride seni görmedim mi ben?"

"İçeride dediğin neresi?"

"Prensin evinde... Prens Sokolskiy'in evinde..."

"Hayır, gördüğün ben değildim. Hayır, beni görmedin orada..."

Sustum. Birlikte on adım kadar yürüdük. Sonra Liza birden deli gibi kahkahalarla gülmeye başladı:

"Tabii beni gördün! Tabii beni gördün! Başka kim olabilirdi? Beni gördün! Demin kendi gözlerinle görmedin mi beni? Gözlerimin içine bakmadın mı? Ben de gözlerinin içine bakıyordum. Peki, şimdi nasıl oluyor da 'Orada seni mi gördüm?' diye soruyorsun. Ne acayip insansın sen! Biliyor musun, demin orada sen gözlerimin içine bakarken, neredeyse kahkahalarla gülecektim. Öyle kötü kötü bakıyordun ki bana!"

Deli gibi kahkaha atıyordu. Birden yüreğimdeki sıkıntının tamamen ve bir anda yok olduğunu hissettim.

"Peki, orada ne arıyordun, söylesene?"

"Anna Fedorovna'yı ziyarete gitmiştim."

"Hangi Anna Fedorovna'yı?"

"Stolbeyeva'yı. Biz Luga'da otururken onun evine gider, sabahtan akşama kadar onda otururduk. Annemle de ahbaplık ederdi, hatta bize de gelirdi. Orada başka hemen hemen hiç kimseye gitmezdi. Anna Fedorovna, Andrey Petroviç'in uzak akrabasıdır. Prens Sokolskiy'lerin de akrabası olur. Prens Sergey'in de ninesi mi, büyük teyzesi mi ne, öyle bir şeydir." "Prensin evinde mi oturuyor yani?"

"Hayır, prens onun evinde oturuyor."

"Peki, o ev kimin şimdi?"

"Anna Fedorovna'nın. Bu ev bir yıldır ona ait. Prens daha yeni gelmiş. Gelir gelmez de onun evine konuk olmuş. Zaten Anna Fedorovna Petersburg'a geleli, ancak dört gün olmuş."

"Bak... Sana bir şey söyleyeyim mi Liza? Boş ver evine de, kadının kendisine de..."

"Hayır, o çok iyi bir kadındır..."

"Varsın iyi olsun, Allah sahibine bağışlasın. Biz de iyiyiz! Bak ne güzel bir gün! Bak, kendimizi ne kadar iyi hissediyoruz! Ne kadar da güzelsin bugün, Liza! Bununla birlikte, o kadar çocuksun ki"

"Arkadiy, dünkü genç kız ne oldu? Söylesene."

"Ah, zavallı kız! Liza, ah zavallı!"

"Ah, gerçekten zavallı! Ne acı kaderi varmış! Biliyor musun, kızın ruhu şimdi karanlıklarda, sonsuz karanlıklarda işlediği o günahla birlikte ve acı içinde uçuşurken, bizim burada böyle neşeli neşeli yürümemiz bana günah gibi geliyor... İşlediği o günahta, suç kimin acaba Arkadiy? Ah ne korkunç şey! O sonsuz karanlığı hiç aklına getirmiyor musun? Ah, ölümden o kadar korkuyorum ki! Hem de günah olduğunu bile bile! Karanlığı sevmiyorum işte! Böyle parlak bir güneşle kıyaslanır mı karanlık? Annemin söylediğine göre, ölümden korkmak günahmış... Arkadiy, sen annemi iyice tanır mısın?"

"Henüz az tanıyorum Liza, az tanıyorum annemi."

"Ah! Bilemezsin o ne kadar iyi bir insandır; onu tanımalısın, onu kesinlikle tanımalısın! Özellikle nasıl bir insan olduğunu anlamalısın..."

"Ben seni de tanımıyordum, ama şimdi tanıyorum, olduğun gibi tanıyorum, her şeyini biliyorum senin! Bir anda tanıdım seni. Sen, gerçi ölümden korkuyorsun ama kesinlikle gururlu, korkusuz, cesur bir kızsın Liza! Benden iyisin, benden çok, çok daha iyisin! Seni çok seviyorum Liza, çok! Ah, Liza! Varsın, saati çalınca ölüm gelsin! Ne olacakmış? Yeter ki şimdilik yaşayalım, yaşayalım! O zavallı kıza acıyalım, ama yaşamı gene de kutsal bir şey sayalım, öyle değil mi? Sen öyle düşünmüyor musun? Dinle, benim bir 'ülküm' var, Liza. Sen Versilov'un mirastan vazgeçtiğini biliyor musun? Ruhumda neler olduğunu bilmiyorsun Liza. Versilov denilen adamın benim için ne demek olduğunu bilmiyorsun, anlıyor musun?"

"Amma da yaptın! Bilmez olur muyum hiç, her şeyi biliyorum."

"Hepsini biliyor musun? Ha, tabii sen bilebilirsin! Sen zekisin; Vasin'den de zekisin. Senin de annemin de gözleriniz insanın içini

okuyor! İkinizin de insancıl gözleri var. Daha doğrusu gözleriniz değil de bakışınız demek istiyorum. Ben ise yalancının biriyim... Benim birçok kötü tarafım var Liza."

"Seni birisi yönetmeli, buna ihtiyacın var. O kadar işte! O zaman hiçbir şeyin kalmaz."

"Sen beni idare etsene, Liza. Bak, bugün sana bakmak bile içime ferahlık veriyor. Biliyor musun, sen çok güzel bir kızsın. Şimdiye kadar gözlerine hiç bakmamıştım... Şimdi ilk kez görüyorum. Bu gözleri nereden aldın Liza? Satın mı aldın? Ne kadar para verdin? Bak, beni dinle Liza; benim hiç arkadaşım olmamıştır, anlıyor musun? O demin söz ettiğim 'ülküm' var ya, ona da 'saçma' gözüyle bakıyorum; ama senin yanındayken bana hiç de saçma görünmüyor... Seninle arkadaş olalım, ha? İster misin? Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

"Çok iyi anlıyorum."

"Hem biliyor musun, pazarlığa girişmeden, karşılığında bir şey beklemeden, gerçekten arkadaş olalım seninle!"

"Evet, hiçbir art düşünce beslemeden arkadaş olalım, gerçek arkadaş olalım. Yalnız önce, bir konuda anlaşmalıyız: Eğer bir gün birbirimizi suçlarsak, bir gün herhangi bir şeyden ötürü birbirimizden hoşnut olmazsak, kötü, acımasız insanlar haline gelirsek, hatta bütün bu konuştuklarımızı unutursak bile, bu günü ve seninle konuştuğumuz bu saati, bu dakikaları, hiç unutmayalım! Birbirimize bu konuda söz verelim. Bugünü, birlikte böyle kol kola yürüdüğümüz, böyle güldüğümüz ve yüreğimizin neşeyle dolu olduğunu hissettiğimiz bugünü, daima hatırımızda tutacağımıza söz verelim... Olmaz mı? Olur değil mi?"

"Peki Liza! Olur, işte bak, yemin ediyorum; ama biliyor musun, söylediklerini ilk kez işitiyor gibiyim... Sen çok kitap okudun mu Liza?"

"Bak hele! Şimdiye kadar bunu hiç sormamıştın! Ancak dün ilk defa yanlış bir söz kullandığım zaman buna dikkat etmek lütfunda bulundunuz, beyefendi, sayın filozof hazretleri!"

"Peki, sen neden daha önce davranıp benimle konuşmadın? Madem beni bu kadar aptal sanıyordun?"

"Hep akıllanacaksın diye bekliyordum. Zaten ne biçim insan ol-

duğunuzu daha geldiğiniz ilk gün anlamıştım, Arkadiy Makaroviç. Daha o zaman, 'Nasıl olsa günün birinde bana başvuracak, ne olursa olsun sonunda bana gelecek!' diye düşünmüştüm, yani sizin anlayacağınız, bu şerefi önce size vermek istedim, önce sizin ilk adımı atmanızı istedim. 'Hayır, şimdi birazcık arkamdan koşsun bakalım,' diye söyleniyordum içimden."

"Seni gidi yaramaz seni! Bana bak Liza, açıkça itiraf et bakayım: Bu ay içinde benimle içinden alay ettin mi, etmedin mi?"

"Ah! Ne garip, ne tuhaf insansın Arkadiy! İnsanı güldürüyorsun! Hem biliyor musun, belki de bu ay boyunca seni herkesten fazla sevmişimdir. Çünkü sen sersemin birisin. Ondan sevdim seni. Ama birçok bakımdan kötü yürekli bir sersem! Bunu da, şımarmayasın diye söylüyorum. Hem seninle biri daha alay ediyordu içinden. Kim bu, biliyor musun, annem; annem alay ediyordu, benimle birlikte gülüp duruyordu yaptıklarına! İkimiz: 'Ah, ne sersem şey! Ne sersem şey!' diye fısıldaşıp duruyorduk. Oysa sen bu arada oturup seni çekiştirdiğimizi sanıyordun!"

"Liza! Sen Versilov hakkında ne düşünüyorsun?"

"Onu çok düşünüyorum, ama sana bir şey söyleyeyim mi, şu anda ondan söz etmeyelim. Bugün söz etmeyelim, daha iyi olur, değil mi?"

"Doğru söylüyorsun! Sen çok zekisin Liza! Kesinlikle benden daha zekisin. Dur, bütün bunları bitireyim, o zaman sana da bazı şeyler söylerim..."

"Kaşlarını neye çatıyorsun?"

"Çatmıyorum, Liza, sana öyle gelmiş... Biliyor musun Liza, iyisi mi açık açık söyleyeyim: Benim bir özelliğim var; birinin ruhumda gizlediğim ince bir konuya değinmesinden hoşlanmam... Daha doğrusu, bence insanın bazı duygularını, herkes bunları hayran hayran izlesin diye açığa vurması, ayıp oluyor bence, öyle değil mi? Bu yüzden bazen kaşlarımı çatıp susmaktan daha çok hoşlanıyorum! Sen zekisin! Bunun ne demek olduğunu anlarsın."

"Yalnız bu kadar değil ki. Ben de senin gibiyim. Ne söylediysen hepsini bu yüzden anladım. Biliyor musun, annem de tıpkı bizim gibidir."

"Ah Liza! İnsan dünyada biraz daha fazla yaşayabilse! Ha? Ne dedin?"

"Ben bir şey söylemedim."

"Ne bakıyorsun öyle?"

"Sen de bakıyorsun ya. Ben yüzüne bakınca, seni sevdiğimi hissediyorum."

Liza'yı hemen hemen eve kadar geçirerek, ona adresimi verdim. Vedalaşırken de onu ömrümde ilk defa öptüm...

V

BÜTÜN bunlar iyiydi, güzeldi ya, hiç de iyi olmayan bir şey vardı: Geceden bu yana zihnimi hep aynı acı düşünce kurcalıyor, aklımdan hiç çıkmıyordu. Bu da, bir gün önce, akşam vakti, evimizin kapısında o zavallı genç kızla karşılaştığım sırada ona evi terk ettiğimi, aile ocağından ayrıldığımı, insanların kötü yürekli kişileri terk ettiklerini, gereğinde kendi yuvalarını kurduklarını, ayrıca Versilov'un evlilik dışı dünyaya gelmiş birçok çocuğu olduğunu söylemiş olmamdı! Oğlunun ağzından çıkan bu gibi sözler tabii ki genç kızın Versilov hakkında beslediği kuşkuları doğrulamış, hatta belki kendisini aşağıladığı konusundaki düşüncelerini güçlendirmişti. Stebelkov'u suçlamıştım, ama aslında belki de yangına körükle giden bendim, kim bilir? Bu düşünce, korkunç bir şeydi. Hâlâ da korkunçtur... Ama o sabah vicdanım sızlamaya başladığı halde, gene de bütün bunlar bana saçma görünüyordu. Zaman zaman kendi kendime: 'Eee, canım, ben bunları söylemeseydim de, gene aynı şeyler olacaktı. Zaten ben onları söylemeden de yeter derecede köpürmüş, içi adamakıllı yanmıştı,' diye tekrarlayıp duruyordum. 'Aman, canım, ziyanı yok, bu da geçer! Düzelirim elbet! Herhangi bir iyilik yaparak öderim bu yaptığımı... Herhangi bir iyilik ederek... Daha önümde elli yıl var,' diyordum.

Bunları düşündüğüm halde, o düşünce var ya, zihnimi gene de kurcalayıp duruyordu!



İKİNCİ KİTAP



BİRİNCİ BÖLÜM



I

HEMEN hemen iki aylık bir zaman bölümünü atlıyorum, ama okuyucum merak etmesin; her şey bundan sonra anlatacaklarım sayesinde aydınlanacak. Kesin olarak on beş kasım tarihinin altını çiziyorum. Çünkü o gün, benim için, birçok nedenle hatırlanacak bir gündür. Bir kez, beni bu tarihten iki ay önce görmüş olan herhangi bir insan, o sırada görmüş olsaydı, tanıyamazdı. Hiç değilse dış görünüş bakımından. Daha doğrusu, belki beni tanırdı ama gene de pek bir şey anlayamazdı. Çok şık giyinmiştim, bu bir; zamanında Versilov'un bana önerdiği o "namuslu ve zevk sahibi Fransız"a sadece kostümümü diktirmekle kalmamış, sonradan da bu kostümü fırlatıp bir kenara atmıştım. Şimdi artık dikişimi başka terziler yapıyordu. Daha lüks, daha birinci sınıf terziler. Üstelik bunlarda kredim bile vardı. Çok ünlü bir restoranda da bir hesap açmıştım. Ama orada henüz para vermeden yemek yemekten korkuyor, elime para geçti mi, hemen borcumu ödüyordum. Tabii bunun soylu, kibar insanlara yakışmayacak bir davranış olduğunu, böyle davranınakla kendimi ele verdiğimi biliyordum. Nevski Bulvarındaki Fransız berberle içli dışlı olmuştum. Saçlarımı tararken bana fıkralar anlatıyordu. İtiraf ederim ki, ben de onunla Fransızcamı ilerletmeye çalışarak, pratik yapıyordum. Gerçi Fransızca biliyordum, üstelik oldukça iyi biliyordum, ama gene de sosyetede söze Fransızca olarak başlamaktan çekiniyordum; zaten herhalde konuşmam Paris'ten gelme insanların söyleyişine pek benzemiyordu. Matvey adında bir de arabacım vardı; doludizgin at koşturan bir arabacıydı. Atı cinsti ve ne zaman istesem emrimdeydi. Atı, açık doru bir taydı. (Kula renginde atı sevmem.) Bununla birlikte gene de bazı düzensizlikler vardı: Kasım'ın on beşinde kış başlayalı üç gün olmuştu, oysa kürküm eskiydi, rakun kürküydü,

Versilov'un tepe tepe kullanmış olduğu bir şeydi; satsam, bekli yirmi beş ruble ederdi. Bir yenisini almam gerekiyordu ama ceplerim boştu. Bundan başka, o günün akşamı için hemen bir yerden para bulmam gerekiyordu, hem de ne pahasına olursa olsun bulmalıydım bu parayı! Yoksa mahvolacaktım: Bunlar benim o zamanki düşüncelerimi yansıtan sözler. Ama ne rezaletti! Peki, bütün bu binlikleri, bu paytonları, bu Borel'leri nereden bulmuştum? Nasıl olmuş da böyle birden her şeyi unutmuş ve bu kadar değişmiştim? Utanılacak bir işti bu! İşte okuyucum, şimdi utanç verici öykümü ve bu rezaletlere nasıl karışmış olduğumu anlatmaya başlıyorum. Benim için dünyada bu anılardan daha utanç verici bir şey olamaz!

Şimdi kendimi yargılayarak konuşuyorum ve biliyorum ki, suçluyum. O zamanlar, kapıldığım o doludizgin yaşantıda tek başınaydım; bir yöneticim, bana öğüt verecek bir danışmanım yoktu. Ama yemin ederim, daha o zaman bile kendi kendime ne derece düştüğümü anlıyordum. Bu yüzden yaptıklarımı kimse bağışlayamaz. Oysa bütün o iki ay boyunca hemen hemen mutluydum, hemen hemen ne demek, müthiş bir mutluluk içindeydim. O kadar mutluydum ki, ara sıra (Doğrusunu söylemek gerekirse, bu sık sık oluyordu!) alçaklığımın bilincine varmam ve bundan ötürü ruhumun sarsılmasına karşın, asıl bu bilinç yüzünden, içimde daha da büyük bir coşkunluk, bir sarhoşluk duyuyordum. 'Aman canım alçalırsam alçalayım, daha fazla düşecek değilim ya! Nasıl olsa kurtarırım kendimi! Benim şansım açık bir defa!' diyordum kendi kendime. Küçücük tahta parçalarından yapılmış, iki tarafında korkuluk bulunmayan ve bir uçurumun üzerinden geçen daracık bir köprüden yürüyordum, ama oradan böyle geçtiğim için, içimde müthiş bir neşe duyuyordum. Üstelik arada bir uçurumun derinliklerine bile bakıyordum. Tehlikeyi göze alış vardı ya, işte bu bana neşe veriyordu. Peki, ya "ülküm" ne olmuştu? Ülküm neredeydi? Onu sonraya bırakmıştım. Ülküm nasıl olsa bekleyecekti beni, hazırdı elimin altında; o olup bitenler "doğru yoldan azıcık sapma"dan başka bir şey değildi. 'Hem neden neşelenmeyecektim sanki?' Tekrar belirteyim ki, "ülkümün" asıl kötülüğü her çeşit, ama kesin olarak her çeşit sapmaya uymasıydı; kesin ve temelden her şeyi silen bir ülkü olsaydı, belki de ondan ayrılıp başka yönlere sapmaktan korkardım.

O sırada kiralık olarak tuttuğum küçük odayı henüz bırakmamıştım, hâlâ bendeydi. Ama artık orada oturmuyordum; o küçük odada sadece bavulum, torbam ve başka bazı eşyalarım vardı, asıl oturduğum yer ise Prens Sergey Sokolskiy'in eviydi. Onun evinde oturuyor, onun evinde yatıyordum. Üstelik haftalarca orada kaldığım oluyordu... Bu iş nasıl oldu, biraz sonra anlatırım, şimdilik o kirayla tuttuğum odadan söz edeyim. O küçücük odaya bağlanmıştım; değer veriyordum ona. Versilov, o zamanki dargınlığımızdan sonra, ilk defa beni orada ziyarete gelmişti. Hoş, sonradan çok geldi ya! Tekrar ediyorum, bütün bu süre, benim için son derece utanılacak bir dönem olmuştur, ama aynı zamanda müthiş bir mutluluk dönemiydi... Benim için her şey o sırada, o kadar iyi gidiyordu, her şey bana o kadar olumlu görünüyordu ki... Bazı coşkunluk anlarımda kendi kendime: 'O eski somurtkanlıklarım neye yaradı sanki? Ne anlamı vardı bütün bunların?' diye, eskiden sanki hastaymışım gibi, derin üzüntülere kapılıyordum. 'O yapayalnız geçmişin, sıkıntılı ve üzgün çocukluğumun, o yorgan altında kurduğum aptalca hayallerin, o yeminlerin, o yaptığım hesapların, üstelik "ülkümün" ne anlamı vardı sanki,' diye düşünüyordum. 'Bütün bunları uydurmuşum, bütün bunlar, sadece hayalimde kurduğum şeyler. Oysa dünya bambaşkaymış, bunlarla hiç ilgisi yokmuş; işte şu anda o kadar sevinçliyim ki, içimde öyle bir hafiflik duyuyorum ki, bir babam var Versilov, bir dostum var, Prens Seryoja! Sonra daha başkaları da, daha başkaları da var,' diyordum. Ama hayatımda başka kimin bulunduğunu anlatmayı sonraya bırakalım. Ne yazık ki ne yapıldıysa hepsi sevgi, vicdan, onur uğruna yapılmıştı, ama sonradan tümünün çirkin, kaba ve namussuzca şeyler olduğu anlaşıldı.

Bu kadarı yeter işte.

II

BANA ilk defa o günkü dargınlığımızın üçüncü günü gelmişti, o sırada evde değildim. Bu yüzden beni beklemek zorunda kaldı. Küçücük odama girdiğim zaman, onu üç gündür beklediğim halde, gene de gözlerim doluverdi ve kalbimde öyle bir sıkışma hissettim ki, kapıda durakladım.

Çok şükür, ev sahibimle birlikte oturuyordu. Anlaşılan ev sahibim, konuğum beklemekten sıkılmasın diye, hemen onunla tanışmak gereğini duymuş, ona harıl harıl bir şeyler anlatmaya koyulmuştu. Devlet dairelerinden birinde, fahri danışman* olan ev sahibim, artık kırkına dayanmış, yüzü çiçek bozuğu içinde, veremli karısı ile hasta çocuğunun yükünü yüklenmiş, çok fakir bir adamdı. Son derece insan canlısı, yumuşakbaşlı bir insandı. Oldukça inceydi de. Onun orada bulunuşuna sevindim. Bir anlamda durumu kurtarmış sayılırdı, çünkü Versilov'a ne diyeceğimi bilmiyordum. Üç gündür Versilov'un, benden önce davranarak, geleceğini biliyordum. Ciddi söylüyorum, gerçekten biliyordum bunu; tam benim istediğim gibi, önce o gelecekti bana, çünkü ben, dünyada ilk adımı atıp ona gitmezdim. Bunu da inatçılığımdan değil, ona karşı beslediğim sevgiden ötürü yapmazdım. Yani sevgiden ileri gelen bir çeşit kıskançlıktan ötürü, açıkçası bunun ne olduğunu anlatmayı bir türlü beceremiyorum. Zaten okuyucu bu yazdıklarımda, edebiyat filan bulamaz. Ama onu üç gündür beklediğim, üstelik hep odama nasıl gireceğini hayalimde canlandırdığım halde, gene de böyle olacağını hiç kestiremiştim. Oysa zihnimi iyice zorlayarak, bütün bu olup bitenlerden sonra nelerden söz edeceğimizi, teker teker hayalimden geçirmiştim.

Versilov, yerinden kalkmadan dostça bir tavırla bana elini uzattı:

"Hah, işte sen de geldin! Otur bakalım, yanımıza," dedi. "Pyotr İppolitoviç, eskiden Pavlovskiy kışlasının yanında bulunan taş hakkında çok ilgi çekici bir öykü anlatıyor... Oralarda bir yerlerdeydi sanırım..."

"Biliyorum o taşı, canım," diye aceleyle yanıtlayarak yanlarındaki iskemleye çöktüm.

İkisi de masanın önünde oturuyordu. Bütün odanın eni boyu iki sajen kare kadardı. Zorlukla, derin derin içimi çektim. Versilov'un gözlerinde memnunluğunu belirten bir kıvılcım yandı. Sanırım benim gösteriş yapmak isteğine kapılacağımdan kuşku duymuş ya da öyle davranacağımı sanmıştı. Tutumumu görünce, rahat etti.

"Madem öyle, bari öyküyü başından anlatın, Pyotr İppolitoviç."

---

* Fahri danışman statüsü dokuzuncu dereceden devlet memurluğuna denktir. Gogol'ün *Palto* hikâyesinin kahramanı Akakiy Akakiyeviç de bu statüde bir memurdu. –*ed.*

Demek birbirlerine artık kendi adlarını söyleyerek ve babalarının adını belirterek hitap ediyorlardı.

Pyotr İppolitoviç bana doğru döndü.

"Sizin anlayacağınız, bu iş rahmetli çarımız zamanında olmuş," diye söze başladı.

Sinirli sinirli konuşuyor, sesinde bir çeşit üzüntü hissediliyordu. Sanki söylediklerinin bir etki yapıp yapmayacağını önceden düşünerek üzüntü çekiyordu:

"Siz o taşı biliyorsunuz, değil mi? Sokağın ortasında duran bir taşmış işte. Neden, niçin orada duruyordu, belli değil. Bilinen bir şey varsa, o da herkese engel olduğudur, öyle değil mi? Çar hazretleri, birçok kez oradan geçmişler ve her seferinde bu taşı görmüşler. Sonunda taşın orada bulunuşu fena halde canlarını sıkmış. Gerçekten de dağ gibiymiş. Sokağın ortasında bir dağ duruyor, düşünebiliyor musunuz? Bir dağ... Bütün sokağı da berbat ediyor. Çar: 'Bu taş kaldırılsın!' demiş. Yani ortadan yok edilmesini söylemiş, anlıyor musunuz? Çarın 'yok olsun!' demesi ne demek? Rahmetliyi, herhalde anımsarsınız, değil mi? Hey Allahım! Ne yapmalıydı şimdi bu taşı? Herkes aklını kaçıracak olmuş. Duma bile karışmış işe. İşin en önemlisi bu görev, o zamanın en büyük devlet adamlarından birine verilmiş. Artık kim olduğunu anımsamıyorum. İşte o devlet adamı, söylenenlere kulak veriyormuş: 'On beş bin rubleye mal olur bu iş,' diyorlarmış. 'Bir kapik daha azına olmaz.' Hem de gümüş para olarak. (Çünkü rahmetli çarın zamanında kâğıt parayı daha yeni gümüş ölçüsüne vurmuşlar.) 'On beş bin ne demek? Rezalet!' Önceleri İngilizler taşın taa yakınına ray döşemeyi, taşı rayın üzerine koymayı ve buharlı lokomotifle götürmeyi istiyormuş. Ama bunu yapacak olsalar, kim bilir ne kadar paraya çıkardı? O zamanlar demiryolu yoktu ki, sadece Tsarskoye Selo'ya döşenen küçük demiryolu işliyormuş o kadar..."

Kaşlarımı çatmaya başlamıştım.

"Hay Allah! Bu da iş mi? Taşı parçalayıp bölselerdi ya," dedim.

Versilov'un karşısında utanıp sıkılmaya başlamıştım; ama o, bunları belli bir memnunlukla dinliyordu. Onun da ev sahibinin orada bulunmasına sevindiğini anlıyordum. Çünkü o da benimle baş başa kalmaktan utanıyordu. Bunu hissediyordum; üstelik anımsıyorum, onun bu hali beni duygulandırıyor gibiydi.

"Tam üstüne bastınız, parçalayıp bölmeliydi! Zaten herkes bu düşünceye dört elle sarılmıştı, en çok da Monferan savunuyordu bunu; kendisi o sıralarda, biliyorsunuz, İsaakiyevskiy Katedralini yapıyordu. 'Taşı parçalayıp, bölelim; sonra da yükleyip götürelim,' diyordu. Gelgelelim bu iş kaça patlardı?"

"Hiçbir şeye patlamazdı, çok basit bir işti, parçalayıp götürselerdi."

"Hayır, efendim, özür dilerim, bu işi yapmak için makine isterdi. Hem de buharla işleyen bir makine. Sonra taşı götürmeye kalkışsalar, nereye götüreceklerdi? Böyle dağ gibi bir taşı nereye koyabilirlerdi? Söylediklerine göre bu iş on bin rubleye mal olurmuş, bir kapik daha aşağısına olamazmış, on bin ya da on iki bin gidermiş bu işe!"

"Beni dinleyin Pyotr İppolitoviç, bunlar saçma, bu iş öyle olmadı ki..." dedim.

Ama tam bu sırada Versilov, hiç belli etmeden bana göz kırptı. Bu göz kırpışta ev sahibine karşı öyle ince bir anlayış, üstelik öyle bir acıma fark ettim ki, Versilov'un bu tutumu müthiş hoşuma gitti. Bu yüzden kahkahalarla güldüm. Hiçbir şeyi fark etmemiş olan ve öykü anlatan bütün insanlar gibi başkalarının, sözlerini ikide bir soru sorarak kesmelerinden fena halde korkan ev sahibi sevindi.

"İşte böyle," dedi. "Bunlar tartışıladursun, tam o sırada esnaftan biri çıkagelmiş. Hem de genç bir adammış. Hani biliyorsunuz ya, şu tipik Ruslardan, yuvarlak sakallı, uzun kaftanlı biri. Sanırım biraz çakırkeyf miymiş ne... Yok canım, yanlış söylüyorum, içkili filan değilmiş. Her neyse, işte esnaftan olan bu adam, İngilizlerle Monferan bu işi tartışırken, hemen orada duruyormuş. Bu görevi üzerine alan o önemli kişi de o sırada faytonla gelmiş. Dinlemiş, dinlemiş, sonra: 'Nasıl oluyor da bu kadar tartıştıkları halde, bir türlü karar veremiyorlar?' diye kızmış. Biraz daha ileride, o esnaftan olan genç duruyor ve yapmacık bir tavırla gülümsüyormuş. Belki de yapmacık bir tavırla gülümsemiyordu ya, ben öyle söyledim, sizin anlayacağınız öyle izliyormuş işte..."

Versilov, ev sahibine yardım etti.

"Alaylı alaylı gülümsemiştir."

"Evet, alaylı alaylı, doğru söylediniz. Hafif alaylı bir gülümseyiş varmış dudaklarında. Şöyle samimi, tam Ruslara özgü, yürekten gelen bir gülümseyiş. O önemli kişi de, o sırada fena halde canı sıkıldığı

için adama dönmüş: 'Bana bak sakallı, sen burada ne bekliyorsun? Kimsin sen?' diye sormuş. Adamcağız: 'Şey... Taşa bakıyorum ekselans,' diye karşılık vermiş. Evet, galiba 'ekselans' demiş o görevliye. Çünkü o görevli Prens Suvorov muymuş neymiş, yeni komutanın İtalya'dan gelme bir torunu muymuş ne... Hayır canım, Suvorov değilmiş. Ah! Kim olduğunu unutmuşum. Yazık! Yalnız, biliyor musunuz, 'ekselans' dedikleri çok samimi adammış, tam bir Rus'muş sizin anlayacağınız. Tip bakımından da öyleymiş. Yurtsever biriymiş, içinde tam bir Rus yüreği yatıyormuş; tabii, hemen adamın bir çare düşündüğünü anlamış:

'Söyle bakalım,' demiş, 'ne gülüyorsun öyle? Taşı buradan kaldırabilir misin?'

'İngilizler fazla istiyor efendim, pek çok para istiyorlar, çünkü Rusların cüzdanı kabarık, onlarınsa evde karın doyuracak şeyleri yok. Siz bana yüz rublecik verin, biz yarın akşam taşcağızı buradan yok edelim.' Böyle bir önerinin nasıl etki yaptığını düşünebiliyor musunuz? Tabii İngilizler adamcağızı neredeyse yiyecekmiş, Monferan gülüyormuş; yalnız o 'ekselans' dedikleri, o tam bir Rus yüreği taşıyan adam: 'Bu adama yüz ruble verilsin!' diye emretmiş, sonra:

'Söyle bakalım, gerçekten götürebilecek misin bu taşı?' demiş.

'Yarın akşam yok ederiz onu, efendim.'

'İyi ama bunu nasıl yapacaksınız?'

'Haa, bunu, eğer ekselansları alınmazlarsa, söylemeyeceğiz, bu artık bizim sırrımız,' demiş adamcağız. Hem de anlıyor musunuz, tam bir Rus gibi, bir memleket söyleyişiyle söylemiş bunu. Yanıtı hoşa gitmiş. 'Her ne isterse hepsi verilsin buna!' demişler. Sonra da istediğini yapmaya başlamışlar. Adam ne yapmış dersiniz?"

Ev sahibi, durakladı ve duygulu bir bakışla bizi tepeden tırnağa süzmeye başladı. Versilov gülümseyerek:

"Bilmiyorum," dedi.

Bense kaşlarımı fena halde çatmıştım. Ev sahibi:

"Şöyle yapmış," diye söze başladı. Bunları sanki bu işi kendi yapmış gibi gururlu gururlu anlatıyordu:

"Ellerinde kocaman kürekleri olan köylüler tutmuş. Şu bizim basit Rus köylülerinden. Sonra taşın tam önünden başlayarak toprağı kazdırmış. Toprağı oya oya bir çukur meydana getiriyorlarmış. Bü-

tün gece kazmışlar, sonunda orada kocaman, tam taşın boyunda bir çukur ortaya çıkmış. Yalnız taşın boyundan bir parçacık daha derinmiş. Çukuru açtıktan sonra adam, yavaş yavaş ve çok dikkatli davranarak, taşın altındaki toprağı da almalarını söylemiş. Tabii, sonunda altındaki toprağı da aldıkları zaman, taşın üzerinde duracağı bir şey kalmamış, dengesi bozulmuş. Taşın dengesi bozulunca, hepsi birden öbür yana koşmuş ve elleriyle, rastgele, tam bizim Ruslara özgü biçimde dağınık olarak, her yerden itmeye başlamışlar: Taş da 'Paaaat!' çukurun içine düşmüş! Hemen küreklerle toprak atmışlar, kaldırım taşlarını döşemişler, üzerini iyice bastırmışlar, dümdüz olmuş orası, taş da ortadan kaybolmuş!"

Versilov:

"Hay Allah!" dedi.

"Bunun üzerine öyle bir kalabalık dolmuş ki oraya, öyle bir kalabalık koşup gelmiş ki, iğne atsan yere düşmezmiş; o İngilizler de gelmiş. Tabii işi çoktan anlamışlar. Fena kızıyorlarmış. Monferan da faytonla gelmiş: 'Tam köylü işi olmuş, çok basit bir iş yapmışlar,' demiş. 'İyi ya zaten sorun bunda, basit olarak yapılmış olmasında! Siz ise budalalar, böyle basit bir şeyi bile düşünemediniz,' diyecek neredeyse insan! Sonra ne olmuş, onu da söyleyeyim size, o müdür, o devlet adamı var ya, o esnaftan adamı kucaklayıp öpmüş: 'Yahu sen nerelisin söylesene?' demiş. 'Yaroslav ilindenim, ekselans. Bizim mesleğimiz terzilik. Ama yaz olunca başkente gelip burada meyve satarız!' Tabii iş yukarıya kadar aksetmiş; üst makamlar adama madalya verilmesini emretmiş. Adamcağız boynunda o madalyayla dolaşır dururmuş. Sonradan içkiye vermiş kendini, öyle diyorlar. Siz de bilirsiniz ya bizim Ruslar içkiye dayanamaz! Yabancılar bu yüzden bizi böyle soyup soğana çeviriyor. Yaaa, işte böyle!"

Versilov:

"Evet, tabii, bizim çarıklı erkânıharp..." diye söze başlayacak oldu.

Ama tam bu sırada –Allahtan olacak–, öyküyü anlatan ev sahibini, hasta karısı çağırdı. O da koşup gitti. Gitmeseydi dayanamayacaktım. Versilov gülüp duruyordu.

"Ah yavrum, bu adam sen gelinceye kadar, beni tam bir saat eğlendirdi. Bu taş öyküsü var ya... Yurtseverliği yansıtan bu gibi öyküler arasında en saçmasıdır. Ama sözünü nasıl kesersin? Sen de gördün

ki, anlatırken hoşnutluktan dört köşe oluyordu. Hem zaten o taş yanılmıyorsam hâlâ, bugün de yerli yerinde duruyor. Çukura filan gömülmemiş."

"Hay Allah!" diye bağırdım. "Sahiden de öyle. Peki ama ne cesaretle..."

"Ne oluyorsun canım? Neredeyse küplere bineceksin. Yeter! Adama gelince, gerçekten işi karıştırmış: Ben bir zamanlar çocukluğumda bir taş hakkında buna benzer bir öykü işitmiştim. Ama tabii o öyküdeki taş, bu taş değildi. Düşün bir kez, adam 'Yukarıya kadar aksetti,' diyor. Canım, anlamıyor musun? 'İş yukarıya kadar aksetmiş,' derken bütün yüreği mutlulukla dolup taşıyor gibiydi. Bu zavallı insanların bulundukları çevrede böyle öyküler anlatılmazsa, olmaz. Bu tip birçok öyküleri vardır bunların. En önemlisi de şu: Bu öyküleri son derece hayale kapıldıkları, hayallerine bir türlü gem vuramadıkları için uydururlar. Hiçbir şey öğrenememişler, hiçbir şeyi bilmezler, ama bazen kâğıt oynamak ve günlük işlerle ilgili konular dışında, bütün insanları ilgilendirecek, şiirli konulardan da söz etmek isteğini duyarlar. Bu Pyotr İppolitoviç neyin nesidir?"

"Çok basit, zavallı bir insan işte, üstelik mutsuz da."

"Gördün mü ya? Kim bilir, belki kâğıt da oynuyordur. Tekrar ediyorum, bize bu saçmaları anlatırken, insan kardeşlerine olan sevgisini tatmin ediyordu. Bizi de mutlu etmek istiyordu. Hem yurtseverlik duygusu da böylece tatmin oluyordu. Bu tiplerin anlattığı bir öykü daha vardır; güya İngilizler bizim Zavyalov'a sırf kendi mallarının üzerine etiketini yapıştırmasın diye, bir milyon önermiş!"

"Hay Allah! Bu öyküyü işitmiştim."

"Kim işitmemiştir ki? Adamcağız kesinlikle bu öyküyü daha önce işittiğini biliyordu, ama gene de, bile bile, bunu hiçbir yerden işitmediğini hayal ederek anlatıyordu. İsveç kralının gördüğü hayalet öyküsü, sanırım artık onlar için modası geçmiş bir öykü oldu. Ama gençliğimde bu öyküyü büyük bir coşkunlukla ve esrarengiz bir şey söyler gibi fısıldarlardı. Tıpkı şimdi bu öykünün anlatıldığı gibi. Üstelik her şeyi ayrıntılarıyla, neyin nasıl olduğunu söyleyerek. Güya bu yüzyılın başında biri senatoya gelmiş ve senatörlerin karşısında diz üstü durmuş. Askeri Vali Başutskiy hakkında da pek çok öykü anlatılmıştır. Anıtı nasıl götürdükleri ağızdan ağıza dolaşmıştır. Bunlar sarayla ilgili öy-

küleri de çok sever. Sözgelimi, eski çarın zamanındaki bakanlardan, Çernişev hakkında dolaşan öyküleri. Güya Çernişev, yetmiş yaşında bir ihtiyar olduğu halde, kendisini değiştirmeyi o kadar başarıyormuş ki, on üç yaşında bir çocuk olarak görünürmüş, üstelik rahmetli çar, onu huzuruna aldığı bir sırada haline şaşırmış kalmış..."

"Bu öyküyü de işittim."

"Kim işitmemiştir ki? Bütün bu öyküler yalancılığın son perdesidir; ama şunu iyi bil ki, bu tür yalancılık, ülkemizde sandığımızdan çok daha derinlere kök salmış, çok daha fazla yayılmıştır. İnsan kardeşlerini mutluluğa kavuşturmak amacıyla yalan söylemek eğilimine, toplumun en namuslu insanlarının toplandığı basamaklarda bile rastlarsın. Çünkü hepimizin ortak bir derdi var, hiçbirimiz, yüreklerimize söz geçiremiyoruz. Yalnız, bizim aramızda başka tür öyküler anlatılır; sözgelimi bizimkiler Amerika hakkında neler neler anlatır, şaşar kalırsın, üstelik bunları devlet adamları bile anlatır! İtiraf ederim ki, ben bile bu tür yalancılığa meraklı tiplerden biriyim ve bütün ömrümce bundan bir türlü kurtulamadım."

"Çernişev hakkındaki öyküyü birkaç kez ben de anlatmışımdır."

"Ya, demek sen de anlattın, öyle mi?"

"Burada benden başka kiracı olan bir memur daha var. Onun yüzü de çiçek bozuğudur. Kendisi de artık yaşlanmıştır. Ama son derece hayalden yoksun adamdır. Pyotr İppolitoviç konuşmaya başladı mı dayanamaz, hemen sözünü keser ve tam tersini söyler. Adamcağızı öyle bir hale getirdi ki, Pyotr İppolitoviç ona köle gibi hizmet ediyor. Üstelik gözüne girmek için, olmadık şeyler yapıyor. Yeter ki, öbürü anlattıklarını dinlesin."

"Haa, bak o anlattığın tip başka türlü bir yalancıdır, üstelik belki birincilerden daha da nefret edilecek tiplerdendir. Birinci anlattığım tip, bütün varlığıyla coşkunluk içindedir! 'Sen benim yalan söylememe fırsat ver, bak, her şey ne kadar güzel olacak!' diyor gibidir, öbürü ise tepeden tırnağa somurtkandır. Güzelliğe, şiire tamamen sırt çevirmiştir: 'Yalan söyletmem! Ne zaman? Nerede? Hangi tarihte olmuş bu anlattıkları?' der gibi bir tutumu vardır. Senin anlayacağın, tamamen duygudan yoksun bir insandır. Dostum, sen sen ol, bir insanın azıcık yalan söylemesine daima fırsat ver, günah değil ki bu! Üstelik çokça yalan söylemesine fırsat ver. Birincisi senin bu

tutumun, kibarlığını, inceliğini gösterir; ikincisi sen öyle bir tutuma girdin mi, senin de yalan söylemene fırsat verirler, böylece bir taşla iki kuş vurmuş olursun. *Que diable*!* İnsan, hemcinslerini sevmeli. Her neyse benim artık gitmem gerekiyor."

İskemlesinden kalktı:

"Bakıyorum da çok güzel yerleşmişsin," diye ekledi. "Sonya Andreyevna'ya ve kız kardeşine sana uğradığımı ve seni sağlıklı gördüğümü söyleyeceğim. Allahaısmarladık, yavrum."

Nasıl? Söyleyecekleri bu kadar mıydı? Benim konuşmaya ihtiyaç duyduğum şeyler bunlar değildi ki; ben bambaşka bir şey beklemiştim, *en önemli* şeylerden söz açmasını istemiştim. Bununla birlikte, başka türlü davranamayacağını anlıyordum. Elimde mumla, onu merdivenden aşağı uğurluyordum; bir ara ev sahibim araya karışmak istedi, ama ben Versilov'a hiç belli etmeden, var gücümle, kolunu yakaladığım gibi adamı iterek uzaklaştırdım. Ev sahibi yüzüme derin bir şaşkınlıkla baktı, ama bir anda ortadan kayboldu.

Versilov, kelimeleri uzata uzata;

"Bu merdivenler yok mu bu merdivenler, artık bunlardan inip çıkmayı unuttum, oysa sen üçüncü katta oturuyorsun. Her neyse, şimdi artık yolumu bulurum... Zahmet etme yavrum, bir de soğuk alırsan ne yaparız?" diye mırıldanıyordu.

Belliydi ki, bunları laf olsun diye söylüyor, benim herhangi bir şey söylememden korkuyordu. Ama yanından ayrılmadım. Artık ikinci kat merdiveninden aşağı iniyorduk. Birden:

"Üç gündür hep sizi bekledim," dedim.

Bu sözler, dudaklarımdan sanki kendiliğinden dökülmüştü; soluk soluğa kalmıştım.

"Teşekkür ederim, yavrum."

"Kesinlikle geleceğinizi biliyordum."

"Ben de kesinlikle geleceğimi bildiğini biliyordum. Teşekkür ederim, yavrum!"

Versilov sustu. Artık dış kapıya yaklaşmıştık. Ben hâlâ arkasından yürüyordum. Versilov kapıyı açtı; hızla içeri dolan rüzgâr, elimdeki mumu söndürdü. İşte o zaman birden elinden yakaladım; ortalık kapkaranlıktı. Versilov irkildi ama hiçbir şey söylemedi. Eğilerek

* (Fr.) "Ne ikili!" *-çev.*

birden elini ta yüreğimden kopan bir duyguyla öpmeye başladım. Onu birkaç kez öptüm. Çok, çok öptüm işte.

"Yavrum! Çocuğum! Beni neden bu kadar seviyorsun?" deyip duruyordu.

Ama artık sesi bambaşkaydı. Titrek bir sesle söylemişti bunu. Sesinde değişik, yepyeni bir şey vardı. Sanki konuşan o değildi.

Ona yanıt vermek istedim, ama veremedim ve koşarak yukarı çıktım. O ise, hâlâ olduğu yerde duruyordu ve ancak ben odama kadar gidip de kendimi içeri atınca, aşağıda dış kapının nasıl açıldığını ve gürültüyle nasıl kapandığını işittim. Nedense, tekrar ortaya çıkan ev sahibimin yanından kayar gibi giderek kendi odama girdim. Kapıyı kapayıp sürgüledim ve mum yakmadan, kendimi yüzükoyun yatağın üzerine atarak, yastığa gömüldüm ve ağlamaya başladım; ağladım, ağladım. Tuşar'dan bu yana ilk defa ağlıyordum! Hıçkırıklar içimden öyle bir güçle kopuyordu ve o kadar mutluydum ki... Ama bunu nasıl anlatırsın!

Bütün bunları, şimdi hiç utanmadan yazdım. Çünkü bütün bunlar, saçmalıklarına karşın, belki de iyi şeylerdir.

III

AMA bunlar yüzünden ona neler çektirdim! Müthiş bir despot olmaya başladım. Tabii bu anlattığım sahnelerin, aramızda bir daha bahsi geçmedi. Aksine, bu olaylardan üç gün sonra karşılaştığımızda, sanki hiçbir şey olmamış gibi davrandık. Yalnız bu kadar da değil; ikinci karşılaşmamızın olduğu akşam, ona karşı neredeyse kaba bir tavır takındım. O da biraz soğuktu bana karşı. Bu karşılaşmamız yine odamda olmuştu; annemi görmek istediğim halde hâlâ ziyaret etmemiştim.

Bütün bu süre içinde, yani o iki ay boyunca, sadece, bizimle ilgisi olmayan en soyut konulardan söz ettik. Zaten beni asıl şaşırtan da bu oldu. Yaptığımız tek şey, hep bu kendimizle hiç ilgisi olmayan soyut konulardan söz etmekti; tabii aslında bu konuştuklarımız tüm insanlığı ilgilendiren ve bu açıdan belki en gerekli şeylerdi, ama bizim her günkü yaşantımızla hiçbir bağlantısı yoktu bunların. Oysa günlük yaşantımızı ilgilendiren pek çok, ama pek çok şeyden söz etmemiz, neyin ne olduğunu bütün ayrıntılarıyla ortaya koymamız ve

birbirimize açıklamamız gerekiyordu. Gelgelelim bunlardan hiç söz etmiyor, hep susuyorduk. Tabii kendimle ilgili, daha doğrusu özel yaşantımı ilgilendiren hiçbir konudan söz etmiyordum. Utancımdan mı öyle oluyordu yoksa delikanlılara özgü saflıktan mı, bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki asıl neden, o delikanlılara özgü saflıktı. Çünkü utançtan olsa öyle olmazdı, ne de olsa insan utancını eninde sonunda yenebiliyor. Ona bir despot gibi eziyet ediyordum, üstelik bazen laubaliliğe varan terbiyesizliklerde bulunuyordum. Hem de bunu içimden gelen duygulara rağmen yapıyordum. Bütün bunlar, kendiliğinden oluyor gibiydi. Bir türlü kendimi tutamıyordum. Onun bana karşı takındığı tutuma gelince, hep eskisi gibi, hafif alaylı bir tavrı vardı. Bununla birlikte, her şeye rağmen daima son derece şefkatliydi. Beni en çok şaşırtan şeylerden biri de, beni ziyaret etmekten çok hoşlanmasıydı. Bu yüzden, sonunda annemi çok seyrek ziyaret etmeye başladım. Haftada bir gidiyordum anneme, fazla değil; özellikle son zamanlarda, kendimi artık tamamen o yaşantıya kaptırdıktan sonra öyle oldu. Versilov, ev sahibimle sohbet etmekten de çok hoşlanıyordu. Bu tutumu, onun gibi bir adama yakıştıramadığım için, fena halde öfkeleniyordum. Aklıma bir başka düşünce daha geliyordu: Benden başka gideceği bir ahbabı yok muydu acaba? Ama kesin olarak biliyordum ki tanıdıkları vardı; üstelik son zamanlarda yüksek sosyeteye bağlı ve bir yıldır ihmal ettiği birtakım eski ahbaplarıyla yeniden ilişki kurmuştu. Ama sanırım onları pek fazla ilgi çekici bulmuyordu ve çoğuyla sadece resmi görüşmek üzere ahbaplık tazelemişti. En çok hoşlandığı ise beni ziyaret etmekti. Bazen beni çok duygulandıran bir şey oluyordu. Bu da akşamları kapımı açarken fena halde çekiniyormuş gibi bir tavır takınmasıydı: İlk anda garip bir endişeyle "Acaba seni rahatsız ediyor muyum? Rahatsız ediyorsam söyle, giderim," der gibi gözlerimin içine bakardı. Bir seferinde (bu söylediğim son zamanlarda oldu), biraz önce terziden gelen yeni giysimi giyerek tam Prens Seryoja'ya gideceğim sırada içeri girmişti. Prens Seryoja ile birlikte bir yere gidecektik. (Nereye gideceğimizi sonra anlatırım.) Versilov içeri girince, herhalde gitmeye hazırlandığımı fark etmeden oturdu; bazen böyle garip dalgınlıkları oluyordu. Sanki konuşulacak başka bir şey yokmuş gibi ev sahibinden söz etmeye başladı. Fena halde öfkelendim:

"Eee... Allah kahretsin o ev sahibini!" dedim.

Versilov birden ayağa kalktı:

"Ah, evladım, sanırım bir yere gidecektin, sana engel oldum... Özür dilerim, bağışla beni, çok rica ederim."

Boynu eğik bir tavırla gitmek üzere acele etti. İşte onun gibi bir insanın, sosyetede bu derece yeri olan, bağımsız bir kişinin, her şeyi bol bol olan bir adamın, karşımda böyle uysal davranması, birden, yüreğimde ona karşı beslediğim bütün sevgiyi, bütün güveni yeniden canlandırmıştı. İyi ama madem beni o kadar seviyordu, o zaman neden beni o rezaletleri yapmaktan alıkoymuyordu? O zaman bir tek kelime söylese belki de kendimi tutardım. Hoş, belki de tutamazdım ya, kim bilir? Ama benim o şıklığımı, o züppeliğimi, Matvey adındaki o arabacımı görmezlikten gelemezdi (üstelik bir seferinde onu kendi kızaklı arabamla götürmek istemiştim de binmeye razı olmamıştı; aslında birkaç defa önermiştim de, her seferinde önerimi reddetmişti), parayı har vurup harman savurduğumu görmüyor değildi ya, gene de bir tek kelime, bir tek söz söylemiyor, üstelik merak bile etmiyordu. Buna taa başından beri şaşırıyordum, evet, şimdi bile şaşıyorum buna! Bense o zamanlar onun karşısında hiç çekinmiyor, her şeyimi olduğu gibi ortaya döküyordum. Ama tabii olup bitenleri açıklamak için bir tek söz söylemiyordum. O sormuyordu, ben de söylemiyordum.

Bununla birlikte, iki üç defa günlük yaşantımla ilgili konulardan da söz ettiğimiz oldu. Bir seferinde, başlangıçta, o mirastan vazgeçtiği sırada ona: "Peki, şimdi neyle geçineceksiniz?" diye sormuştum.

Versilov, son derece sakin bir tavırla:

"Eh, ne yapalım, elbet bir çaresini buluruz yavrum," demişti.

Şimdi biliyorum ki, Tatyana Pavlovna'nın beş bin ruble kadar tutan minik serveti, bu son iki yıl içinde yarı yarıya Versilov'un uğruna tüketilmişti.

Bir başka sefer, her nasılsa annemden söz etmeye başlamıştık. Versilov, birden hüzünle:

"Evladım, Sonya Andreyevna'ya daha bir araya gelişimizin başında: 'Sevgilim, seni üzüyorum, üze üze bitireceğim seni, ama sen karşımda durduğun sürece içimde pişmanlık duymuyorum; fakat sen ölürsen kendi kendime öylesine işkence ederim ki, eninde sonunda

ben de ölürüm,' demiştim. Aslında bunu beraberliğimizin başında da ortasında da sonlarında da söylemişimdir."

Anımsıyorum ki o akşam benimle bambaşka bir havayla konuşuyordu:

"Keşke zayıf karakterli, düşkün bir adam olsaydım da böyle olduğum için, bu bilinçten ötürü acı çekmeseydim! Ama böyle bir şey yok; aksine sonsuz denecek derecede güçlü olduğumu biliyorum, hem de bu gücüm nereden ileri geliyor dersin? Söyleyeyim; bu güç kiminle olursa olsun, hangi koşullar altında olursa olsun, yaşayabilmemdedir. Gücüm, bizim kuşağımızdaki bütün aklı başında Rusların sahip olduğu bu yetenekten ileri geliyor; kişiliğimi hiçbir şeyle mahvedemezsin! Hiçbir şey yok edemez kişiliğimi, hiçbir şey de beni şaşırtamaz. Senin anlayacağın, sokak köpeği gibi yedi canlıyım ben. Aynı anda içimde, birbirlerine tamamen aykırı iki duyguyu rahatça duyabilirim. Tabii bu tamamen irademin dışında olur. Bununla birlikte, bunun ahlaksızca bir tutum olduğunu biliyorum; herhalde akla uygun bir şey de ondan. Elli yaşına gelmiş bulunuyorum, ama şimdiye kadar iyi bir hayat mı yaşadım yoksa kötü bir hayat mı, bilemiyorum. Tabii hayatı seviyorum, ama bu artık konumuzun dışında; yalnız benim gibi bir insanın hayatı sevmesi alçakça bir şey oluyor. Son zamanlarda hiç alışmadığımız, bambaşka olaylar oluyor. Kraft gibiler bile hayata ayak uyduramıyor, bunu yapacak yerde intihar ediyor. Ama açıkça belli olan bir şey var: Kraft gibiler aptal kişilerdir; bizler ise akıllı insanlarız. Demek ki burada da bir karşılaştırma yapmaya, ortaya bir paralel çizmeye olanak yok, bu yüzden de sorun gene de çözümsüz, yanıtsız kalıyor. Peki ama dünya yalnız bizim gibi insanlar uğruna mı ayakta duruyor? İşin aslına bakarsan, herhalde öyle. Ama bu düşünce artık fazlaca sıkıntı verir oldu. Gelgelelim... Her şeye karşın, sorun gene de çözümü bulunmadan duruyor işte."

Hüzünle konuşuyordu ama ben gene de bir türlü bilemiyordum, acaba samimiyetle mi söylüyordu bunları yoksa laf olsun diye mi? Versilov'da her zaman garip bir içine kapanış vardı, bir türlü vazgeçemiyordu bundan.

IV

O SIRADA Versilov'u soru yağmuruna tutmuştum, aç bir insan nasıl ekmeğin üzerine atılırsa, ben de onun üzerine öyle atılıyordum. Bana her zaman yanıt vermeye hazır ve bunda samimiydi, ama sonunda bütün sözlerini fazlaca genel anlamlı birtakım güzel sözlere bağlıyordu. O kadar ki, söylediklerinden hiçbir sonuç çıkarmaya olanak yoktu. Oysa bütün bu sorular beni ömrüm boyunca rahatsız etmiştir. Ve rahatça itiraf ederim, daha Moskova'dayken, bu sorulara yanıt bulmayı erteleyip duruyordum; aslında Petersburg'da Versilov'la karşılaşacağım âna kadar ertelemiştim onları. Bunu kendisine de açıkça söylediğim zaman benimle alay etmemişti. Kafama takılan politik ve sosyal meseleler konusunda, Versilov'dan hemen hemen hiçbir şey öğrenemedim. Oysa bütün bu meseleler, özellikle "ülküm" açısından beni en çok rahatsız eden şeylerdi. Bir seferinde, Dergaçov gibiler hakkında ondan zorla bir laf koparmayı başardım. Bana, "bunların hiçbir eleştiriye değmeyecek kadar aşağı kişiler" olduğunu söylemişti. Ama aynı zamanda, "bu düşüncesine hiçbir önem vermemek hakkını saklı tuttuğunu" eklemek gibi garip bir davranışta da bulunmuştu. Çağdaş devletlerin ve dünyanın sonu ne olacak, sosyal bakımdan toplumlar nasıl yenilenecek gibi konularda, uzun bir süre bana hiçbir şey söylemedi. Ama eninde sonunda, onu bu konularda da birkaç söz söylemeye zorladım. Bir seferinde:

"Bence bütün bunlar son derece basit olacak," dedi. "Bütün devletler, bütçeleri her bakımdan dengeli olduğu halde ve bütçelerinde hiç açık bulunmamasına karşın eninde sonunda *un beau matin** işler sarpa saracak ve hiçbiri borçlarını ödemeyi kabul etmeyecek, ama hiçbiri. Hepsi yepyeni birer toplum haline gelebilmek için, genel bir iflas durumuna düşecek. Böyle olunca, dünyadaki bütün tutucu çevreler buna karşı gelecek. Çünkü hisse senetleri bunların elinde toplanmış olacak, tabii bunlar alacaklı durumda olacak, bu yüzden iflasları kabul etmek istemeyecekler. O zaman tabii, bütün devletlerde genel bir ekonomik çöküntü olacak; pek çok Yahudi çıkacak ortaya, sonunda da bir Yahudi saltanatı başlayacak; ama ondan sonra, ellerinde hisse senedi bulunmayan, daha doğrusu hiçbir şeyi olmayanlar, yani yoksullar,

* (Fr.) "Bir sabah." -*çev.*

doğal olarak bu çöküntüde, bu kokuşmada rol oynamak istemeyecek... Bir çatışma başlayacak ve belki yetmiş yedi yenilgiden sonra, yoksullar hisse senedi sahiplerinin yerini alacak, kendileri onların yerine oturacak. Belki yeni bir çare bulacak, belki de bulamayacaklar, kim bilir? Ama sanırım sonunda onlar da iflas edecek. Ondan sonra bu dünyanın çehresini değiştirecek yenilikler konusunda bir tahminde bulunamayacağım, evladım. İyisi mi, sen kutsal kitaptaki Apokalipsis'e bak..."

"Canım, bütün bunlar böyle maddeci bir anlam mı taşıyacak? Yani bugünkü dünya sadece toplumların malî durumu yüzünden mi sona erecek?"

"Yok canım! Tabii ben sadece tablonun bir ucunu ele aldım, ama bu uç, tablonun geri kalan bölümlerine sıkı sıkıya bağlıdır."

"Peki, ne yapmalı sizce?"

"Hay Allah! Canım, sen acele etme, bütün bunlar pek o kadar çabuk olmayacak. Hem zaten hiçbir şey yapmamak daha iyidir. Böylece hiç değilse vicdan bakımından rahat edersin; çünkü hiçbir şeye katılmamış olursun."

"Eh, ama yeter artık, ciddi konuşun! Şimdi ben ne yapmalıyım? Nasıl yaşamalıyım? Bunu bilmek istiyorum."

"Ne mi yapmalısın yavrum? Namuslu ol. Hiçbir zaman yalan söyleme, insan kardeşlerinin durumunu kıskanma, yani bir tek sözle, 'on emri' oku, yeter. Orada yazılı olanlar sonsuzluğa dek geçerli olacaktır."

"Yeter, yeter, bütün bunlar o kadar eski ki! Hem zaten hepsi laftan başka bir şey değil; oysa bize gerekli olan laf değil, iş."

"Eh, ne diyeyim, çok canın sıkılırsa, birine âşık olmaya, ya da sadece bir şeyi sevmeye çalış. Herhangi bir şeye bağlansan da olur."

"Siz benimle sadece alay ediyorsunuz! Hem ben tek başıma o söz ettiğiniz 'on emri' uygulasam ne olur, uygulamasam ne olur?"

"Sen onları uygula da bak. O zaman içinde çırpındığın bütün o sorunlara ve kuşkularına karşın, büyük bir insan olursun."

"Hiç kimsenin tanımadığı büyük bir insan."

"Dünyada hiçbir şey gizli kalmaz, açıkça yapılan hiçbir şey saklanamaz."*

---

* Luka, 8:17 *-ed.*

"Canım siz benimle açıkça alay ediyorsunuz!"

"Eh, madem bunları o kadar yüreğine yakın tutuyorsun, o zaman en iyisi bir an önce herhangi bir konuda uzman olmaya bak. Bina yapmaya çalış, ya da avukat ol. Artık gerçek ve ciddi bir işle uğraşmaya başladın mı sakinleşir, saçmalıkları unutursun."

Hiçbir şey söylemedim; artık bu gibi sözlerden nasıl bir sonuç çıkarılabilirdi? Bununla birlikte bu gibi konuşmalardan sonra, her seferinde, eskisinden daha çok heyecan duyuyordum içimde. Bundan başka açıkça görüyordum ki, ne derse desin, Versilov'da gizli bir nokta kalıyordu. İşte beni ona gittikçe daha çok bağlayan, beni daha çok çeken onun bu yönüydü.

Bir seferinde sözünü keserek:

"Beni dinleyin," dedim, "her zaman bunları laf olsun diye söylediğinizden kuşku duymuşumdur. Bunları öfkeden, ya da üzüntü çektiğiniz için söylüyorsunuz. Ama içinizden kesinlikle gizli, yüce bir ideale sımsıkı bağlısınız, bir fanatik gibi. Yalnız bunu saklıyorsunuz, ya da itiraf etmekten çekiniyorsunuz."

"Böyle düşündüğün için teşekkür ederim yavrum."

"Dinleyin, yararlı olmaktan daha üstün bir şey yoktur. Söyleyin, şu anda en çok nasıl yararlı olabilirim? Biliyorum, bu soruma yanıt bulamazsınız; ama ne olursa olsun, sadece bu konudaki düşüncenizi öğrenmek istiyorum. Söyleyin, siz ne derseniz onu yapacağım, yemin ederim söylediğinizi yapacağım! Söyleyin, en üstün amaç, en üstün düşünce ne olabilir?"

"Diyelim ki, taşları ekmeğe çevirmek,* işte sana yüce bir düşünce."

"Sizce yüce ülkü bu mu? Ama doğru söyleyin, bana uzun bir yol göstermiş oluyorsunuz. Onun için söyleyin; sizce en yüce ülkü bu mu?"

"Aslına bakarsan, bu gerçekten yüce bir ülkü yavrum. Gerçekten yüce ama en yücesi değil; senin anlayacağın yüce ama ikinci derecede kalabilecek bir yücelikte. Aynı zamanda sadece şu an için yüce sayılabilir. Çünkü insanın karnı doydu mu, daha önce olup bitenleri hatırlamaz bile; aksine, doyar doymaz, 'Eh, karnım doydu, bakalım

* Matta, 4:3 *-ed.*

şimdi ne yapacağım?' diye sorar. Görüyorsun ya, böylece sorun sonsuzluğa kadar çözümsüz kalmış oluyor."

"Siz bana bir seferinde, Cenevre'de ortaya atılan ideallerden söz etmiştiniz; *Cenevre'de ortaya atılan idealler* neymiş, anlayamadım."

"Cenevre'de ortaya atılan idealler, Hazreti İsa'sız bir iyilik etme ülküsüdür yavrum. Senin anlayacağın, şimdi geçerli olan düşünceler bunlar, daha doğrusu, bugünkü bütün uygar dünyanın yöneldiği bir ülkü bu. Yalnız, bu o zamanlar ortaya atılan ve anlatılması uzun bir öyküdür. Bunları şimdi anlatmaya kalkışmak çok can sıkıcı bir şey olur. Onun için iyisi mi, seninle başka bir şeyden söz edelim, üstelik başka bir şeyi düşünerek susalım, daha da iyi olur."

"Siz de hep susmak istersiniz!"

"Evladım, şunu aklına koy ki, susmak hem iyi, hem tehlikesiz, hem de güzel bir şeydir."

"Güzel bir şey mi?"

"Tabii ya! Susmak daima güzeldir. Susan insan, konuşan insandan daima daha yakışıklıdır."

"Zaten şu anda ikimizin yaptığı bu konuşma, susmak gibi bir şey. Allah belasını versin böyle güzelliğin! Hele böyle bir çıkarın, büsbütün Allah belasını versin!"

Versilov, birden sesini biraz değiştirerek, üstelik duygulu, aynı zamanda biraz da ısrarlı bir tavırla:

"Yavrucuğum, evladım, içinde beslediğin idealler yerine herhangi bir burjuva erdemi koyup, seni onlarla avutmak, başını döndürmek istemiyorum, sana ille 'mutluluk kahramanlıktan daha iyidir' demek istemiyorum. Aksine kahramanlık etmek, her çeşit mutluluktan daha üstün bir şeydir. Hem zaten kahramanlık gösterme yeteneği bile, başlı başına bir mutluluktur. Seninle bu konuda anlaşıyoruz. Üstelik yaşadığımız bu küflenmiş, kokuşmuş çağda, içinde bilmem hangi 'ülküyü' besleyebildiğin için sana karşı saygı duyuyorum. (Üzülme, söylediklerini çok iyi anımsıyorum.) Ama gene de bir önlem almayı düşünmemek elimde değil. Çünkü, sen şu anda kesinlikle gürültülü patırtılı, çılgın bir hayat yaşamak, herhangi bir yeri tutuşturmak, herhangi bir şeyi paramparça etmek, bütün Rusya'dan üstün olmak, herkesin üstünden şimşekler saçan gürültülü bir bulut gibi geçerek, herkesi korku ve hayranlık içinde bırakmak istiyorsun.

Sonra da Kuzey Amerika'nın bilmem neresine gidip gözden yok olacaksın; herhalde içinde buna benzer duygular, düşünceler vardır. Bu yüzden, seni zamanında uyarmak gereğini duyuyorum. Çünkü seni gerçekten sevmeye başladım yavrum."

Bütün bunlardan nasıl bir sonuç çıkarabilirdim? Bu sözlerde beni hedef alan, daha doğrusu maddi durumum bakımından bir endişe gizliydi; böylece Versilov, bir baba olarak, günlük yaşayışımla ilgili duygularını açıklamış oluyordu. Gerçi bunlar iyi duygulardı ama bana ulaşılması gereken ülkü olarak bunlar mı söylenmeliydi? Her namuslu babanın, tıpkı eski çağlarda oğullarını Roma uğruna feda eden Horatius gibi, gerekirse oğlunu ölüme bile gönderebileceği *yüce ülkü* bu muydu?"

Ona sık sık din konusunda sorular sorarak da takılırdım, ama bu konuda daha da bulanık ve belirsiz düşünceler besliyordu. "Bu konuda ne yapmam gerekiyor," sorusuna en aptalca yanıtı veriyor, karşısında küçük bir çocuk varmış gibi, "Tanrı'ya inanmalı, Tanrı'ya yavrum," diyordu.

Bir seferinde, fena halde sinirlenerek:

"Peki ama ya ben bütün bunlara inanmıyorsam, o zaman ne olacak?" diye bağırdım.

"İyi ya, yavrum."

"Nasıl iyi yani?"

"İnanmamak, en iyi şeylere işarettir yavrum; üstelik en çok güven veren şeydir. Çünkü bizim Rus ateisti, eğer gerçekten ateist ise, aynı zamanda biraz da zekâsı varsa dünyanın en iyi insanıdır ve her zaman Tanrı'yı sevmeye, ona hoş görünmeye eğilimlidir. Çünkü iyi yüreklidir. İyi yürekli olmasının nedeni de, ateist olmaktan memnun olmasıdır. Ayrıca son derece vicdanlı, güvenilir insanlardır; üstelik milletimizin desteği, dayanağıdırlar..."

Tabii hiç değilse bu bir şeydi. Ama istediğim bu değildi; Versilov bir defa düşüncelerini tam anlamıyla açıkladı. Bunu garip bir biçimde yapmıştı. O kadar ki, beni daha da derin bir şaşkınlık içinde bıraktı, özellikle Katolikliğe geçtiği ve zincirler taktığı konusunda işittiğim bütün o dedikodulardan sonra. Bir gün, evde değil de uzun bir konuşmadan sonra, kendisini uğurladığım sırada, sokakta:

"Yavrum, evladım, insanları oldukları gibi sevemezsin," dedi. "Gelgelelim, onları sevmemiz gerekiyor. Bu yüzden onlara iyilik etmelisin. Burnunu tıkayarak, gözlerini kapayarak yapmalısın bunu. (Hele gözlerini kapamak şarttır.) Onların sana yaptığı kötülüklere elinden geldiği kadar kızmadan dayanmalısın, senin de bir insan olduğunu hatırından hiç çıkarmamalısın. Tabii, eğer orta tip insandan birazcık daha zeki olarak dünyaya gelmişsen, onlara karşı sert davranmak istersin. İnsanlar yaradılışları gereği alçak varlıklardır ve birini ondan korktukları için sevmekten hoşlanırlar; sakın böyle bir sevgiye kapılayım deme ve bu gibileri hiçbir zaman küçümsemekten geri kalma. Kur'an'ın bir yerinde Allah, Peygambere, imansızlara fareye baktığı gibi bakmasını, onlara iyilik etmesini, sonra da geçip gitmesini buyurur. Gerçi bu biraz gururluca bir söz, ama ne yapalım ki doğru. İnsanları, en iyi davrandıkları zaman bile küçümsemesini bilmelisin. Çünkü çoğu zaman iyilik ettikleri vakit, kötülük ederler. Ah yavrum, ben bütün bunları kendimden pay biçerek söylüyorum! Birazcık olsun zekâsı olan bir insan, kendinden nefret etmeden yaşayamaz; namusluymuş, ya da namussuzmuş, hiç önemi yok. Yakınını sevmek, severken de ondan nefret etmemek imkânsız bir şey. Bence insan, fiziksel olarak yakınını sevmek yeteneğinden tamamen yoksun biçimde yaratılmıştır. Senin anlayacağın, kullanılan kelimelerde bir yanlışlık var, daha en başta vardır bu yanlışlık. Bence 'insanlığı sevmek' sözündeki insanlık, sadece senin kendi ruhunda, kendi hayalinde uydurduğun insanlıktır (başka bir deyişle, sen kendini yaratmış oluyorsun, insanlığa karşı duyduğun sevgi de kendi kendini sevmenden başka bir şey değil), bu yüzden de söz konusu insanlık, hiçbir zaman, hiçbir yerde, gerçekte var olmayacaktır."

"Hiçbir zaman var olmayacak mı?"

"Yavrum, kabul ederim ki, bu biraz saçma oluyor, ne yapayım ki suç benim değil; ama evren yaratılırken benim düşüncemi sormadıkları için, bu konuda kendime göre bir görüş sahibi olma hakkını saklı tutuyorum."

"Peki, nasıl oluyor da böyle düşünceler beslediğiniz halde, size Hıristiyan diyorlar?" diye bağırdım. "Nasıl oluyor da size, zincirler takınıp dolaşan rahip ya da peygamber diyorlar, anlamıyorum!"

"Kimmiş bana böyle diyen?"

Ona hepsini anlattım; sözlerimi büyük bir dikkatle dinledi ama konuşmayı orada kesti.

Bir türlü anımsamıyorum, zihnimde bu derece yer eden bu konuşma hangi nedenle, hangi konuda açılmıştı? Ama Versilov'un neredeyse sinirlendiğini anımsıyorum, oysa hemen hemen hiçbir zaman sinirlenmezdi. Ateşli ateşli ve hiç alay etmeden konuşmuştu. Sanki onları söylediği ben değildim. Ama gene de ona inanmıyordum: Bu gibi konularda benim gibi biriyle ciddi konuşabilir miydi o?

İKİNCİ BÖLÜM



I

SABAH, yani on beş kasım sabahı, Versilov'u, Prens Seryoja'nın evinde buldum. Onu prensle bir araya getiren bendim. Ama ben olmadan önce de, aralarında birçok konuda temas olmuştu (Avrupa'da olup biten o eski öykü gibi şeyleri kastediyorum). Bundan başka prens, Versilov'a mirasın hiç değilse üçte birini bırakacağına söz vermişti ki, bu da en aşağı yirmi bin ruble edecekti. Anımsıyorum, prensin sadece üçte bir oranında bir pay verip de mirasın yarısını vermemesi çok tuhafıma gitmişti; ama düşüncemi açıklamamıştım. Prens, mirastan pay vereceğini kimsenin etkisi olmadan, kendiliğinden vadetmişti; Versilov, en küçük bir sözle onu bu işe yöneltmemiş, en küçük bir imada bile bulunmamıştı. Prensin kendisi, durup dururken bunu önermiş, Versilov ise hiçbir şey söylemeden sadece öneriyi hoş karşılamış, sonra da bu konuda bir tek söz söylememiş, üstelik verilen sözü biraz olsun anımsadığını belli edecek en küçük bir harekette bulunmamıştı. Bu arada sözü gelmişken şunu da belirteyim; prens başlangıçta Versilov'a, büyülenmiş gibi tutulmuştu. Versilov'un, özellikle sözleri onun üzerinde büyük bir etki yapıyordu. Üstelik prens bazen coşuyordu. Birkaç kez bu duygularını bana da açıkladı. Bazen benimle baş başa kaldığı zaman, neredeyse umutsuzlukla, "Bu kadar cahil olmasından, bu kadar yanlış bir yolda yürümesinden..." dem vurarak yakınıyordu. Ah, o zamanlar henüz o kadar iyi dosttuk ki!.. O zamanlar ben de Versilov'a, prensin sadece iyi yönlerinden söz ederek onu etkilemeye çalışıyor, kusurlarını örtbas etmeye uğraşıyordum, oysa kendim de görüyordum kusurlarını; ama Versilov sözlerime susarak ya da gülümseyerek karşılık veriyordu. Bir gün, onunla baş başa kaldığımız bir sırada:

"Kusurları olsa bile, hiç değilse, kusurlarının sayısı kadar erdemi de vardır!" diye bağırdım.

Versilov güldü:

"Hay Allah! Amma da dalkavukluk etmeye çalışıyorsun prense."

"Ben mi dalkavukluk ediyorum?"

Ne demek istediğini neredeyse anlayamayacaktım.

"Demek o kadar da erdemi var! Vay vay, eğer kusurları kadar erdemi olsaydı, evliya olurdu!"

Ama bu, tabii kesin bir yargı değildi. Zaten Versilov o zaman nedense prensten söz etmekten sakınıyordu. Hoş, günlük yaşantıyla ilgili her şey hakkında tutumu öyleydi ya... Ama prens hakkında, özellikle böyle davranıyordu. Daha o zaman onun bensiz de prense uğradığından ve aralarında bambaşka birtakım ilişkiler kurulduğundan kuşkulanıyor, ama bunu hoş görüyordum. Prensle, benim yanımda olduğundan, nasıl diyeyim, biraz daha ciddi konuştuğu, daha doğrusu ona karşı ağırbaşlı davrandığı, onunla daha az alay ettiği için kıskançlık duymuyordum. Zaten o zamanlar o kadar mutluydum ki, onun prense böyle davranması hoşuma bile gidiyordu. Davranışını hoş görmemin bir nedeni daha vardı; prens, zekâsı biraz sınırlı olan bir insandı. Böyle olduğu için de konuşmalarda kesinlikten hoşlanırdı, üstelik bazı nükteleri hiç anlamazdı. Ama son zamanlarda prens, davranışlarında garip bir bağımsızlık göstermeye başlamıştı. Versilov'a karşı beslediği duygular yavaş yavaş değişmeye yüz tutuyor gibiydi. Çok duygulu bir insan olan Versilov, bunu hemen fark etmişti. Şunu da belirteyim ki, prens, o sıralarda bana karşı da değişmişti. Üstelik bu değişikliği fazlaca belli oluyordu; başlangıçtaki sıcak dostluğumuzdan geriye sadece cansız bir kalıp kalmış gibiydi. Öyleyken gene de evine gitmeye devam ediyordum; bütün bunlara bu kadar kapıldıktan sonra artık nasıl gitmezdim? Ah, o zamanlar ne kadar beceriksizmişim! Nasıl oluyor da insanın yalnız duygularına kulak vermek gibi bir aptallık yapması, onu bu derece beceriksiz bir varlık haline getiriyor? Nasıl oluyor da onu bu kadar alçaltıyor? Prensten para alıyordum ve bunun önemi olmadığını, gereğinin bu olduğunu sanıyordum. Hoş, pek de öyle değil ya: Bunu yapmamam gerektiğini o zaman da biliyordum, ama bütün bunları pek az düşü-

nüyordum. Aslında prensin evine para için gitmiyordum. Oysa paraya çok ihtiyacım vardı. Para için gitmediğimi, ama her gidişimde para aldığımı pekâlâ biliyordum. Ne yapalım ki, artık kaptırmıştım kendimi bir kere; hem yüreğimde bambaşka bir şey vardı o zaman, içimde öyle bir coşkunluk duyuyordum ki!

O sabah, saat on bir sularında içeri girdiğim zaman, Versilov, uzun bir konuşmayı bitirmek üzereydi; prens, odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak dinliyordu, Versilov ise oturmuştu. Prens biraz heyecanlı görünüyordu. Versilov hemen hemen her zaman onda heyecan uyandırmasını biliyordu. Prens, saf bir adam gibi, son derece etki altında kalan bir insandı. Onun bu hali çoğunlukla kendisine yukarıdan bakınama yol açıyordu. Ama tekrar ediyorum, son günlerde her şeye öfkelenmeye, her şeye diş biliyormuş gibi garip davranmaya başlamıştı. Beni görünce durakladı ve hemen yüzündeki kaslar bir yana çekiliyormuş gibi oldu. O sabah yüzünde beliren gölgenin ne anlama geldiğini biliyordum, ama bu derece değişeceğini hiç kestiremeyiştim. Yüreğinde çeşit çeşit huzursuzluğun, endişenin biriktiğini biliyordum. İşin kötüsü, bu kuşkuların ancak onda biri kadarından haberim vardı. Geri kalanlar benim için tamamen gizli bir sır olarak kalmıştı. Bu yüzden onu avutmak, ona öğüt vermek için ikide bir ortaya atılışım çirkin, üstelik saçma bir şeydi. Bazen onun "bu gibi önemsiz şeyler yüzünden" çileden çıkmak gibi zayıf bir tarafı olduğu için ona yüksekten bakarak, onunla alay bile ettiğim oluyordu. Prens bu tutumum karşısında hep susuyordu; ama bu gibi anlarda içinde bana karşı müthiş bir nefret duymamasına imkân yoktu. Son derece yakışık almaz bir durumdaydım, ama bunu hiç ama hiç anlamıyor, kuşkulanmıyordum. Evet, Tanrı tanığımdır ki, en önemli şeyden haberim bile yoktu, aklımdan bile geçirmiyordum onu!

Prens gene de ince bir tavırla bana elini uzattı, Versilov ise sözünü kesmeden başını salladı. Divana kuruldum. O zamanki konuşmalarım ne konuşmaydı, ne tavırlar takınıyordum! O böyle yaptıkça, ben daha da fazla züppelik ediyor, onun ahbaplarına kendi ahbaplarımmış gibi davranıyordum... Ah, bütün bunları şimdi değiştirebilmeydim; öyle bir şey olabilseydi bambaşka davranmayı o kadar iyi başarırdım ki!

Unutmamak için iki kelime daha söyleyeyim; prens o zamanlar gene aynı yerde oturuyordu, ama şimdi artık hemen hemen bütün ev onundu; ey sahibesi Stolbeyeva, sadece bir ay kalmış, sonra da gene bir yerlere gitmişti.

II

ARİSTOKRASİDEN söz ediyorlardı. Şunu belirteyim ki, kendine göre birtakım ilerici görüşlere sahip olmasına karşın, bu aristokrasi konusu bazen prensi çok heyecanlandırırdı; üstelik bana öyle geliyor ki hayatında birçok kötü olay bu düşünceye saplanmasıyla başlamıştır. Fakir olduğu halde, sırf prenslik unvanına değer verdiği için, ömrü boyunca parasını har vurup harman savurmuş, bu yapmacık gurur yüzünden borca batmıştı. Versilov birkaç kez ona, prens olmanın bununla hiçbir ilgisi bulunmadığını ima etmeye çalışmış ve yüreğine daha üstün bir düşüncenin tohumlarını ekmek istemişti; ama sonunda prens, kendisine bir şeyler öğretmeye kalkıştıkları için güceniyormuş gibi davranmaya başlamıştı. Herhalde o sabah da buna benzer bir şey olmuştu, ama konuşmalarının başlangıcını işitmemiştim. Versilov'un söylediği sözler bana önce tutucu bir hava taşıyormuş gibi göründü, ama sonradan sözlerini düzeltti.

"Söz namustur, demek ki sözü yerine getirmek borçtur," diyordu. (Burada sözlerinin taşıdığı anlamı, hatırladığım kadarıyla vermeye çalışıyorum.) "Bir devlette iktidar ileri gelenlerin elindeyse ülke sağlam temellere oturmuş demektir. İktidarı elinde tutan ileri gelenler tabakasının her zaman bir namus anlayışı, bir namus görüşü vardır. Bu görüş, belki de yanlıştır, ama hemen hemen daima birleştirici bir etki yapar ve ülkeyi güçlendirir; yani ahlak bakımından olduğu gibi politik bakımdan da yararlıdır, üstelik politik bakımdan daha da yararlıdır. Ama köleler, yani iktidarda bulunan tabakadan olmayanlar, ezilir. Bunlar ezilmemek için eşit haklara sahip olmaya çalışır. Bizde de öyle olmuştur, öyle olması da güzeldir. Ama bütün denemeler göstermiştir ki, şimdiye kadar her yerde (yani Avrupa'da demek istiyorum), hakların eşit duruma getirilmesi sırasında namus anlayışında bir alçalma görülmüş, bu da görev duygusunun azalmasına yol açmıştır. Eskiden bir ülkenin insanlarını birleştiren idealin yerini bu-

gün egoizm almıştır ve sonunda her şey kişilerin özgürlüğüne bölünüp dağılmıştır. Özgürlüğe kavuşmuş insanlar, onları birleştiren bir idealden, bir düşünceden yoksun kalınca, aralarındaki bağ o derece kopmuştur ki, sonunda elde ettikleri bu özgürlüğü bile savunmaktan vazgeçmişlerdir. Ama Rusya'daki aristokrasi tipi hiçbir zaman Avrupa'daki aristokrasiye benzemez. Bizim aristokrasimiz, bugün haklarını yitirdikten sonra bile gene de en yüksek tabaka olarak kalabilir, namus duygusunun, aydınların, bilimin en yüce ideallerin, sözün kısası önemli olan her şeyin koruyucusu olarak görev alabilirdi. Tabii, bunu yapmak için artık ayrı bir kast olarak kendi içine kapanması gerekmez. Böyle bir şey, idealin ölümü olur. Tam aksine bizim aristokraside, çok eski çağlardan bu yana kapılar hep aralık kalmıştır. Şimdi ise bu kapıları ardına kadar açmanın zamanı gelmiştir. Her namuslu ve kahramanca davranışta bulunan kişi, bilimde ve kahramanlıkta ileri atılımda bulunan her insan, en üst tabakada bulunan kişiler arasına katılmaya hak kazanmalıdır. Böyle olunca, aristokrasi kendiliğinden sadece en iyi insanların topluluğu haline gelmiş olur. Yani eski anlamda birtakım üstünlüklere sahip insanların toplandıkları bir kast olmaktan çıkıyor, gerçekten üstün kişilerin toplandığı yer oluyor. Böylece yenilik yaratarak daha doğrusu kendi kendini yenileyerek, aristokrasi de ayakta kalabilirdi."

Prens öfke ile:

"Peki, ama sizin bu söylediğiniz olursa soyluların durumu ne olacak? Sizin bu söylediğiniz, Mason Locası tasarlamak gibi bir şey, aristokrasiyle ilgisi yok," diye yanıt verdi.

Tekrar ediyorum, prens son derece cahildi. Çok canım sıkılmıştı. O kadar ki, oturduğum divanda döndüm. Hoş, ben de Versilov'un düşüncelerini tamamen kabul etmiyordum ya! Versilov, prensin ona fena halde kızdığını anlamıştı.

"Masonluktan hangi anlamda söz ettiğinizi bilemiyorum," dedi. "Gerçi bir Rus prensi böyle bir düşünceye karşı geliyorsa, daha bunu gerçekleştirmenin zamanı gelmedi demektir ya... Kapıları sımsıkı kapanmış, kendi kendini sürekli olarak yenileyen bir egemen sınıfın arasına katılmak isteyen her insanın, belirli bir namus ve kültür derecesine sahip olması koşuluyla oraya kabul edilmesi tabii ki bir ütopyadır, bir hayaldir, ama neden gerçekleşemeyecek bir şey olsun?

Bu düşünce, pek az kişinin zihninde de yaşasa, gene mahvolmuş sayılmaz; karanlıkta ışıl ışıl parlayan minicik bir ateş gibidir."

"Siz *yüce ülkü, yüce düşünce, birleştiren ülkü* falan gibi sözleri kullanmaktan hoşlanıyorsunuz, ama *yüce düşünce* derken neyi kastettiğinizi bilmek isterdim."

Versilov anlamlı anlamlı, hafifçe güldü.

"Vallahi bu sorunuza nasıl yanıt vereceğimi bilemiyorum, sevgili prensim. Üstelik bu sorunuza verilecek yanıtın ne olduğunu kendim bile bilmiyorum desem, daha doğru olur. Yüce bir düşünce çoğu zaman bir duygudur, bazen uzun bir süre belirsiz kalan bir duygu. Bildiğim bir şey varsa, o da şudur: Hayatın özü böyle bir yüce düşünceden doğar. Ama aklın eseri olan, yapmacık ve yalnız düşüncelerden oluşan bir yaşamı kastetmiyorum, tam tersine can sıkıcı olmayan, neşe dolu bir hayat doğar böyle bir yüce düşünceden. Demek oluyor ki, hayatı doğuran yüce düşünce kesin olarak vazgeçilmez, zorunlu bir şey oluyor. Tabii bu, herkes için sıkıcı bir şey, ama ne yapalım ki öyle."

"Neden can sıkıcı olsun?"

"Çünkü düşünceler dünyasında yaşamak can sıkıcı bir şeydir, düşüncesiz yaşamak ise her zaman neşe verir."

Prens çok bozulmuştu:

"Peki sizce o hayatın özü nedir?"

Öfkelendiği belliydi.

"Bunu da bilmiyorum prens; bildiğim bir şey varsa, hayatın herhalde korkunç denecek kadar basit bir şey olduğudur. En alışılagelmiş, en çok göze batan ve her gün, üstelik her dakika karşılaştığımız bir şeydir. O kadar basittir ki, bu derece basit oluşuna bir türlü inanamıyoruz, üstelik belki onu hiç görmeden, fark etmeden binlerce yıldır yanından geçip gidiyoruz."

Prens:

"Ben sadece şunu söylemek istiyordum: Sizin aristokrasi anlayışınız aynı zamanda aristokrasinin yadsınması oluyor," dedi.

"Canım, konuyu bu açıdan ele alırsanız, belki bizde gerçek bir aristokrasi hiçbir zaman olmamıştır da diyebiliriz."

"Bütün bunlar son derece karanlık ve belirsiz. Madem konuşuyoruz, bence sözlerimizi açıklamak gerekir..."

Prens, alnını kırıştırmıştı. Bir ara yan gözle duvar saatine baktı. Versilov ayağa kalkarak şapkasını aldı.

"Açıklamak mı?" dedi. "Hayır, açıklamamak daha iyi. Hem benim bir tutkum var: Hiç açıklama yapmadan konuşmak. İnanın, öyle. Sonra bir garipliğim daha vardır: Diyelim ki, bir düşüncemi, inandığım bir düşüncemi açıklamaya başlıyorum, bunu yapmaya başlar başlamaz, hemen hemen her zaman, yaptığım açıklamanın sonunda kendim o açıkladığım düşünceye inanmaktan vazgeçiyorum; şu anda aynı durumun meydana gelmesinden korkuyorum. Allahaısmarladık Sayın Prensim. Size bir geldim mi, her zaman bağışlanmayacak kadar gevezelik ediyorum."

Versilov dışarıya çıktı; prens onu nezaketle geçirdi, ama ben gücenmiştim. Prens, yüzüme bakmadan çalışma masasına doğru yürüyerek:

"Siz ne horozlanıyorsunuz öyle?" diye birden parladı.

Sesim titreyerek:

"Horozlanıyorum, çünkü benimle konuşurken sesinizde garip bir değişiklik seziyorum," diye söze başladım. "Versilov'la konuşurken bile öylesiniz. Ben... Tabii belki Versilov sözlerine başlarken, biraz tutucu düşüncelerden hareket etmişti, ama sonradan düzeltti sözünü, hem... Söylediklerinde, belki de derin bir anlam vardı. Ama siz söylediklerini düpedüz anlamadınız ve..."

Prens neredeyse öfkeyle:

"Ben sadece durup dururken birinin ortaya atılıp bana ders vermesini ve beni çocuk yerine koymasını istemiyorum!" diye sözümü kesti.

"Prens, bu sözler..."

"Rica ederim, lütfen tiyatroda sahneye çıkmışsınız gibi hareketler yapmayınız, çok rica ederim. Ben yaptığım hareketin alçakça olduğunu biliyorum. Belki dolandırıcının biriyim, kumarbazın biriyim, hatta belki hırsızım... Evet, hırsızım çünkü bir ailenin geçimini sağlayacak parayı kumarda kaybediyorum ama kimsenin benim hakkımda yargıda bulunmasını istemiyorum. Hem istemiyorum, hem de buna izin vermem. Kendi davranışım hakkında gene kendim yargıda bulunacağım! Ne diye her yöne çekilebilecek, çift anlamlı sözlere başvuralım? Madem içini dökmek istiyordu, doğrudan konuşsaydı. Belirsiz birtakım saçmalıklar ileri sürmeseydi. Hem bunları söyle-

yebilmesi için her şeyden önce buna hakkı olması gerek. Bunu bana söyleyen kişinin kendisi namuslu olmalı her şeyden önce..."

"Bir kere ben söze nereden başlandığını bilmiyorum. Geldiğimde başlamıştınız. Neden söz ettiğinizi bu yüzden bilemiyorum; ikincisi, Versilov ne bakımdan namussuzmuş, bunu size sorabilir miyim?"

"Yeter! Rica ederim yeter. Dün benden üç yüz ruble istemiştiniz, işte, buyurun alın..."

Parayı önüme, masanın üzerine koydu. Kendisi de koltuğa oturup arkalığa dayanarak bir bacağını ötekinin üzerine sinirli sinirli attı. Utanç içinde durakladım.

"Acaba..." diye mırıldandım. "Gerçi bu parayı sizden istemiştim ve şu anda ona çok ihtiyacım var, ama sizin böyle konuştuğunuzu işittikten sonra..."

"Konuşmayı filan bir yana bırakın. Kaba bir şey söylediysem özür dilerim. İnanın, şu anda bunları düşünecek durumda değilim. Dinleyin, size ciddi bir şeyden söz etmek istiyorum: Moskova'dan bir mektup aldım; henüz çocuk denecek yaştaki kardeşim Saşa dört gün önce ölmüş, biliyor musunuz? Babam ise, bildiğiniz gibi iki yıldır yatalak, şimdi yazdıklarına göre ise durumu daha da ağırlaşmış, bir kelime bile söyleyemediği gibi, kimseyi tanıyamıyormuş. Bizimkiler orada miras meselesine sevinmiş. Babamı Avrupa'ya götürmek istiyorlarmış; ama doktorun bana yazdığına göre babam ya bir ya da iki hafta daha yaşayabilirmiş, o da zar zor. Demek oluyor ki geriye annem, kız kardeşim, bir de ben kalıyorum. Yani şimdi bir başıma kaldım... Sözün kısası ben bir başıma... O miras... O miras var ya, belki de elimize geçmeseydi, daha iyi olurdu! Ama benim size asıl söylemek istediğim şey şu: Bu mirasın içinden Andrey Petroviç'e *minimum** yirmi bin ruble vermeyi vadetmiştim... Ama şimdiye kadar bunu birtakım formaliteler yüzünden yapmaya fırsat bulamadım, anlıyor musunuz? Üstelik ben... Daha doğrusu biz... Yani babam, henüz o çiftliğe el koymuş değiliz. Bu arada son üç hafta içinde o kadar çok para kaybettim ki ve o alçak herif, o Stebelkov öyle yüksek faizler alıyor ki... Sizin anlayacağınız, şu anda, neredeyse elimde kalan son parayı size vermiş oluyorum..."

* Latince: "En az." *–çev.*

"Ya, madem öyle, prensim..."

"Ben bunu demek istemiyorum, bunu demek istemiyorum. Stebelkov, bugün herhalde para getirecektir ve onun getireceği parayla şimdilik idare ederim, yeter bana. Ama o Stebelkov, Allahın belası bir heriftir! Hiç değilse Andrey Petroviç'e on bin ruble verebilmek için, bana on bin ruble versin diye yalvardım, yakardım; Bay Versilov'a mirasın üçte birini vereceğime söz verdim ya, bu beni fena halde üzüyor, acı içinde kıvrandırıyor. Madem söz verdim, sözümü tutmalıyım. Yemin ederim hiç değilse bu konuda verdiğim sözden kurtulmak için çırpınıyorum. Bu sorumluluklar bana ağır geliyor! Ağır geliyor! Onlara dayanamıyorum! Bu ilişki, bana yük olmaya başladı... Andrey Petroviç'i görmek bile istemiyorum, çünkü alnım açık olarak gözünün içine bakacak halim yok... Peki ama neden benim bu zayıf durumumdan yararlanıyor?"

Derin bir şaşkınlık içinde prensin karşısında durakladım.

Hangi sözüyle, hangi davranışıyla zayıf durumunuzdan yararlandı prensim? Size bu konuda en küçük bir imada bulundu mu?"

"Hayır, bulunmadı; onun bu davranışını beğenmiyorum. Ama ben kendi kendime ima edip duruyorum. Sonunda da battıkça batıyorum işte... Bu Stebelkov yok mu..."

"Beni dinleyin prens, çok rica ederim sakinleşin. Görüyorum ki, gittikçe daha büyük bir heyecana kapılıyorsunuz, oysa bütün bunlar sadece birer hayal. Hem, ben de bağışlanmayacak kadar borca battım, hem de bağışlanmayacak kadar adice bir biçimde; yalnız, bu durumun geçici bir şey olduğunu biliyorum... Kumarda aklıma koyduğum sayıya ulaştım mı... Söyleyin, bu üç yüz rubleyle birlikte, size olan borcum iki bin beş yüz ruble ediyor, değil mi?"

"Sizden bir şey istemedim sanırım."

Prens, bunu birden diş gıcırdatır gibi söylemişti.

"Demin, Versilov'a on bin vermeniz gerektiğini söylemiştiniz. Sizden şimdi bu parayı aldığıma göre, bunu tabii Versilov'a vereceğiniz yirmi bin rubleden düşeceksiniz; başka türlü kabul etmem. Herhalde bunları size kendim öderim ya... Hem ne düşünüyorsunuz Allah aşkına? Versilov size kendisine para vereceksiniz diye mi geliyor?"

Prens sözlerinde gizli bir anlam varmış gibi: "Para istemek için gelseydi, benim için daha rahat olurdu."

"Yani size *yük olan bir ilişkiyi* ima ediyorsunuz, bu kastettiğiniz ilişki, Versilov'la ve benimle olan ilişki ise, vallahi bunu hakaret sayarım. Üstelik, 'Neden kendisi, bana örnek gösterdiği gibi bir insan değil sanki?' diyorsunuz. İşte sizin mantığınız bu! Bir kere bu mantık değil, izin verirseniz artık öyle düşüneceğim. Çünkü Versilov, dediğiniz gibi bir insan olsaydı, gene de gerçeği savunmaktan kendini alamazdı... Hem sonra 'gerçeği savunmak, peygamberlik etmek' ne demek? Siz kullandınız bu sözü onun için. 'Peygamber' dediniz. Söyleyin bakayım, Almanya'da onun hakkında *Kadın Peygamberi* diyen siz misiniz?"

"Hayır, ben değilim."

"Stebelkov'un bana söylediğine göre, sizmişsiniz."

"Yalan söylemiş. Ben alaylı ad takmakta usta değilim. Ama biri namus peygamberliği ediyorsa, önce kendisi namuslu olmalı, işte benim mantığım bu. Diyelim ki yanlış bir mantık, olsun! Madem ben öyle olmasını istiyorum, tabii öyle olacak. Hem hiç kimse, anlaşıldı mı, hiç kimse evime gelip de hakkımda yargıda bulunmak, bana küçücük bir çocukmuşum gibi davranmak cesaretini göstermesin! Yeter artık!"

Son sözlerini artık konuşmayı sürdürmemem için elini bana doğru sallayarak bağırmıştı.

"Ah, çok şükür!"

Kapı açıldı, içeriye Stebelkov girdi.

III

BİR parçacık olsun değişmemişti, gene çok züppece giyinmişti. Gene göğsünü şişiriyordu, gene insanın gözünün içine aptal aptal bakıyordu. Gene son derece kurnaz olduğunu sanıyor ve kendinden çok memnun görünüyordu. Yalnız bu kez içeri girerken, garip bir tavırla çevresine bakınmıştı; bakışında bambaşka, sakıngan ve her şeyi yüzümüzden hemen anlamak istiyormuş gibi bir hal vardı. Bununla birlikte hemen sakinleşti ve dudaklarında kendine güvendiğini belli eden bir gülümseyiş belirdi; bu hoş görülebilir çeşitten küstah bir gülümseyişti, ama gene de bana anlatamayacağım kadar aşağılık görünüyordu.

Onun prense çoktandır eziyet ettiğini biliyordum. Bir iki defa ben oradayken gelmişti. Hatta ben de geçen ay bir gün, onunla bir iş konusunda anlaşmıştım, ama bu kez, özel bir nedenle gelişine biraz şaşırmıştım.

Prens, onu selamlamadan:

"Şimdi, şimdi," dedi ve her ikimize de arkasını dönerek, çalışma masasının içinden gereken belgelerle hesaplarının yazılı olduğu kâğıtları çıkarmaya başladı. Bana gelince; ben, prensin son sözlerine gerçekten çok kırılmıştım. Versilov'un dürüst bir adam olmadığı konusunda yaptığı ima o kadar açıktı ki (aynı zamanda o kadar şaşırtıcıydı ki), sözlerini iyice açıklamasını istemeden bunları geçiştirmek olacak şey değildi. Ama Stebelkov oradayken böyle bir şey yapılamazdı. Gene divanın üzerine yayılarak, önümde duran kitabı açtım. Prense:

"Belinski!* İkinci cilt! İşte bu yepyeni bir şey! Ne o, şimdi kültür edinmeye mi niyetiniz var?" diye bağırdım.

Sanırım sesimde yapmacık bir anlam vardı. Prensin zihni başka şeylerle doluydu ve acelesi vardı. Öyleyken, söylediğim bu söz üzerine bana doğru döndü. Sert bir tavırla:

"Çok rica ederim, o kitabı karıştırmayın," dedi.

Artık bu kadarı fazlaydı, üstelik bunu Stebelkov'un yanında yapmıştı! Stebelkov da sanki bir kastı varmış gibi kurnaz kurnaz, pis pis gülümseyerek, gizlice başıyla bana prensi işaret etti. O budala adama sırtımı döndüm.

"Öfkelenmeyin prens; sizi en önemli kişiyle baş başa bırakıyorum ve şimdilik huzurunuzdan çekiliyorum..."

Kayıtsız davranmaya karar vermiştim. Stebelkov neşe içinde parmağıyla kendini işaret ederek:

"Yani ben miyim en önemli kişi dediğiniz?" dedi.

"Evet, tabii sizsiniz. Sizden önemli insan var mı? Bunu pekâlâ kendiniz de biliyorsunuz."

"Hayır efendim, özür dilerim. Dünyanın her yerinde ikinci adam vardır. Ben ikinci adamım. Birinci adam vardır, bir de ikinci adam vardır. Birinci adam bir davranışta bulunur, ikinci adamsa alır. De-

---

* Vissarion G. Belinski (1811-1848), Rus yazar ve edebiyat eleştirmeni. *-ed.*

mek oluyor ki aslında birinci gelen ikinci adamdır, birinci sayılan ise aslında ikinci adamdır; öyle mi değil mi?"

"Belki de öyledir. Yalnız, ne demek istediğinizi her zamanki gibi pek anlayamıyorum."

"Bir dakika, Fransa'da ihtilal oldu ve herkes idam edildi. Sonra Napolyon geldi, her şeye el koydu. İşte ihtilal birinci adam rolünde, Napolyon ise ikinci gelen adam rolündeydi. Ama sonunda ön plana gelen Napolyon oldu, ihtilal ise ikinci plana geçti, öyle mi değil mi?"

Bu arada şunu da belirteyim ki, benimle Fransız İhtilali'nden söz etmesinde, eskiden bu yana başvurduğu ve beni çok eğlendiren bir kurnazlık seziyordum; hâlâ bir çeşit ihtilalci görüyordu beni ve karşılaştığımız zaman, her seferinde buna benzer bir konuda söz açmayı zorunlu sayıyordu.

Prens:

"Buyurun," dedi, sonra ikisi öbür odaya gittiler.

Tek başıma kalınca, artık ne yapıp edip Stebelkov gidince o üç yüz rubleyi prense vermeye karar verdim. Bu paraya son derece ihtiyacım vardı. Ama artık kararımı vermiştim.

Öbür odada on dakika kadar kaldılar, önce sesleri hiç duyulmuyordu, sonra birden yüksek sesle konuşmaya başladılar. İkisi birden konuşuyordu ama prens birden müthiş bir öfkeye kapıldı, neredeyse ağzından köpükler saçarak bağırdı. Eskiden de bazen, durup dururken çılgınca öfkelenirdi; o kadar ki, ben bile bunu görmezlikten gelirdim. Ama tam bu sırada içeriye bir şey bildirmek üzere bir uşak girdi. Uşağa bulundukları odayı işaret ettim, o zaman odada derin bir sessizlik oldu. Prens, yüzünde son derece endişeli bir ifadeyle, ama gene de gülümseyerek odadan çıktı; uşak koşarak yanından uzaklaştı ve yarım dakika sonra da prense bir konuk geldi.

Bu önemli bir konuktu, omzunda kordonu, göğsünde adının baş harflerini taşıyan ince bir plakası vardı. Otuz yaşlarından fazla olmayan, beyefendiden bir adamdı. Yüksek sosyeteden olduğu belliydi; tuhaf bir hali vardı, son derece sert görünüyordu. Hemen okuyucuma şunu bildireyim ki, Prens Sergey Petroviç hâlâ Petersburg yüksek sosyetesine tam anlamıyla girmemişti. Hem de bunu büyük bir tutkuyla istemesine karşın. (Bunu istediğini biliyordum.) Bu yüzden

yapılan bu ziyarete büyük bir önem vermesi gerekiyordu. Bildiğim kadarıyla bu ahbaplık, prensin pek çok çaba göstermesi sayesinde, yeni kurulmuştu; konuk, prensin bir ziyaretine karşılık vermeye gelmişti. Ne yazık ki, ev sahibinin boş bulunduğu bir sıraydı. Prensin bir an için nasıl içi yanarak ve gözlerinde ne kadar şaşkın bir anlamla Stebelkov'a doğru dönecekmiş gibi davrandığını gördüm; ama Stebelkov, bu bakış karşısında sanki hiçbir şey olmamış gibi bir tavır takındı ve oradan çekip gitmeyi bir an olsun aklına getirmeden, kayıtsızca divana kuruldu, eliyle saçlarını karıştırmaya başladı; bunu, herhalde kimsenin emrine göre davranmayan bir kişi olduğunu belirtmek için yapıyordu. Üstelik, yüzünde son derece önemli biriymiş gibi ciddi bir anlam belirdi. Sözün kısası, olacak şey değildi yaptıkları. Bana gelince, tabii ben daha o zamanlar bile nerede, nasıl davranacağımı biliyordum ve tabii hiç kimseyi utandırmaz, mahcup etmezdim; ama prensin o şaşkın, o zavallı, aynı zamanda öfkeli bakışını bana doğru da çevirmiş olduğunu fark ettiğim zaman, şaşırdım kaldım. Demek ki, prens ikimiz için de utanıyor ve beni Stebelkov ile eşit sayıyordu. Bu düşünce beni deli etti; bunun üzerine daha da rahat bir şekilde yayıldım ve sanki hiçbir şey beni ilgilendirmiyormuş gibi bir tavırla kitabı karıştırmaya başladım. Stebelkov ise aksine gözlerini açarak öne doğru eğildi ve konukla prensin konuşmalarına kulak kabarttı. Herhalde böyle yapmakla, nazik ve cana yakın davrandığını sanıyordu. Konuk, bir iki kez Stebelkov'a baktı; doğru söylemek gerekirse, bana da bakmıştı.

Kendi ailelerinden aldıkları haberlerden söz etmeye başlamışlardı. Bu beyefendi, prensin, bir zamanlar tanınmış bir aileden olan annesini tanıyordu. Anladığım kadarıyla konuk, o cana yakın ve samimi tavırlarına karşın, aslında kibirlinin, kendini beğenmişin biriydi ve tabi kendisine o kadar değer veriyordu ki, ziyaret ettiği kim olursa olsun, ziyaretinin büyük bir onur kazandırdığını düşünüyordu. Prens tek başına olsaydı, yani yanında biz bulunmasaydık, kesin olarak inanıyorum ki daha gururlu davranır, daha hazırcevap olurdu; ama o anda belki de aşırı derecede nazik ve cana yakın gülümseyişinde sezilen belirsiz anlamla, o garip dalgınlığı, kendisini ele veriyordu.

Daha oturup konuşmaya başlayalı beş dakika olmamıştı ki, birden, bir konuğun daha geldiğini haber verdiler. Bu yeni gelen de, sanki ortada bir kasıt varmış gibi, insanı kötü duruma düşüren takımındandı. Bu adamı iyi tanırdım ve kendisi beni hiç tanımadığı halde, hakkında pek çok şey işitmiştim. Bu, henüz çok genç biriydi. Bununla birlikte, yirmi üç yaşında vardı herhalde. Harikulade güzel giyinmişti, iyi bir ailedendi ve çok yakışıklıydı, ama kuşkusuz, adi bir çevredendi. Bir yıl önce, atlı muhafız birlikler arasında en çok ün kazanmış olanında görevliydi ama istifa etmek zorunda kalmıştı ve istifasının nedenlerini herkes biliyordu. Hakkında akrabaları gazetelere ilanlar bile vermiş, borçlarını tanımadıklarını bildirmişlerdi; öyleyken hâlâ ayda yüzde on faizle borç para alıp kumarhanelerde müthiş kumar oynuyor, her şeyini, dillere destan olmuş bir Fransız kadın uğruna har vurup harman savurarak, eğlenceli hayatını sürdürüp duruyordu. Mesele şuydu: Bir hafta kadar önce, bir akşam, oyunda on iki ruble kazanmayı başarmıştı; bu yüzden büyük bir gurur duyuyordu. Prensle aralarında sıkı fıkı bir arkadaşlık vardı. Sık sık ortaklaşa oynarlardı. Ama prens onu görür görmez irkildi. Bunu oturduğum yerden fark ettim. O delikanlı, her yerde kendi evindeymiş gibi rahat davranır, yüksek sesle, neşeli neşeli konuşur, aklına geleni söylerdi, ama tabii o anda, ev sahibinin o önemli konuğunun karşısında, böyle bir çevreyle ilişkisi bulunduğu meydana çıktığı için tir tir titrediği, eminim aklının ucundan bile geçmezdi.

Girer girmez, prensle konuğunun konuşmasını kesmiş ve o akşam oynanan kumar partisini anlatmaya koyulmuştu. Oturmaya bile zaman bulmadan söze başlamıştı. Daha üçüncü cümlesini söylerken, o önemli konuğa doğru dönüp, onu da kendilerinden birine benzeterek:

"Siz de sanırım oradaydınız," dedi.

Ama sonra yaptığı yanlışlığı hemen fark etti:

"Ah, özür dilerim, ben sizi dünkülerden biri sanmıştım!" diye bağırdı.

Prens, aceleyle onları birbirlerine tanıttı:

"Aleksey Vladimiroviç Darzan, İppolit Aleksandroviç Naşyokin!"

Genç adamın öyle olmasına karşın gene de başkalarına tanıtılması olağandı. İyi ve tanınmış bir aileye mensuptu. Ama prens biraz önce bizi tanıtmamıştı, bu yüzden biz kendi köşemize çekilmiş otu-

ruyorduk. Ben başımı çevirip de onlara bakmak bile istemiyordum. Ama Stebelkov, o genci görür görmez sevinçle gülümsemeye başlamıştı ve belliydi ki, konuşmaya hazırlanıyordu. Bütün bunlar bana eğlenceli görünmeye başlamıştı.

Darzan:

"Sizi geçen yıl sık sık Kontes Verigina'nın evinde görürdüm," dedi.

Naşyokin nezaketle:

"Sizi anımsıyorum, efendim, ama sanırım o zamanlar askeri üniforma vardı üzerinizde," diye yanıtladı.

"Evet, askeri üniforma taşırdım o zamanlar, ama sayelerinde... A? Stebelkov burada mıymış? Ne işi var burada?"

Sonra artık açıkça Stebelkov'u işaret ederek:

"İşte, bu beyefendi gibiler sayesinde artık askeri üniforma taşımıyorum," dedi ve kahkahalarla gülmeye başladı.

Stebelkov bunu herhalde iltifat sanarak sevinçle gülüyordu. Prens kızararak, rastgele herhangi bir şey sormak için Naşyokin'e doğru döndü. Darzan ise Stebelkov'a yaklaştı, onunla harıl harıl konuşmaya başladı, ama artık alçak sesle konuşuyordu.

Konuk, prense:

"Galiba Avrupa'da Katerina Nikolayevna Ahmakova ile yakından tanışmıştınız, öyle mi?" diye sordu.

"Evet, tanışmıştım..."

"Sanıyorum yakında onun hakkında yeni bir haber duyacağız. Söylediklerine göre, Baron Byoring'le evlenecekmiş."

Darzan:

"Öyleymiş ya!" diye bağırdı.

Prens, Naşyokin'e:

"Bu söylediğiniz kesin mi?" diye sordu.

Hayret ettiği belliydi, soruyu sorarken kelimelerin üzerinde dura dura konuşmuştu.

"Bana öyle söylediler; sanıyorum bu artık herkesin ağzında ama doğrusunu isterseniz, doğru olup olmadığını bilemiyorum."

Darzan, yanlarına yaklaştı:

"Bu iş artık kesin canım! Dün bana Dubasov söyledi öyle olduğunu; o böyle şeyleri daima herkesten önce öğrenir. Zaten prensin de bunu bilmesi gerekirdi..."

Naşyokin, Darzan'ın sözünü bitirmesini bekledi ve gene prense doğru döndü:

"Katerina Nikolayevna artık sosyetede pek görünmüyor," dedi.

Prens garip, soğuk bir tavırla:

"Geçen ay babası hastaydı," diye belirtti.

Darzan birden:

"Sanırım epey serüveni olan bir hanım!" diye mırıldandı.

Başımı kaldırarak doğruldum:

"Bendeniz, Katerina Nikolayevna'yla tanışmak şerefini kazandım. Bu yüzden, hakkında dolaşan o rezilce söylentilerin sadece yalan olduğunu biliyorum. Bunlar ayıp şeyler... Ve hepsi de çevresinde pervane gibi dolaşıp da, en küçük bir şey elde etmeye fırsat bulamayanlar tarafından uydurulmuş öykülerdir. Bunun böyle olduğunu kesin olarak açıklamayı kendim için görev sayıyorum."

Sözlerimi böyle aptalca bitirerek sustum. Hâlâ herkese, yüzüm ateşler içinde ve dimdik oturmuş olarak bakıyordum. Hepsi bana doğru dönmüşlerdi, ama Stebelkov birden kıkır kıkır gülmeye başladı; derin bir şaşkınlık içinde kalan Darzan da gülümsedi.

Prens beni Darzan'a işaret etti:

"Arkadiy Makaroviç Dolgorukiy."

Darzan, candan bir tavırla açıkça bana doğru döndü.

"Ah, inanın bana *prensim*, bunları uydurmuyorum; hem dedikodu olsa bile, bunları ben yaymadım," dedi.

Hemen:

"A, ben sizin için söylemedim," diye karşılık verdim.

Ama Stebelkov, hiç yakışık almayacak biçimde gülmeye başlamıştı, neden sonra, Darzan'ın bana prens unvanı vermesine güldüğü anlaşıldı. Benim o Allahın belası soyadım, burada da yetişmiş, işleri berbat etmişti. Şimdi bile, daha o anda bu saçmalığı düzeltmek ve yüksek sesle sadece Dolgorukiy olduğumu, prens filan olmadığımı açıklamak cesaretini gösteremediğim için, utancımdan kızarıyorum. Bu, hayatımda ilk kez olmuştu. Darzan, şaşkınlıkla bir bana, bir gülüp duran Stebelkov'a bakıyordu. Birden prense:

"Ha! Söylemeyi unutmuştum!" dedi. "Demin sizin merdivende öyle güzel bir kıza rastladım ki, kimdi o kıvrak, o teni açık renk kız?"

Prens, hemen kızararak:

"Vallahi, kimden söz ediyorsunuz, bilemiyorum," diye yanıtladı.

Darzan güldü:

"Siz bilmeyeceksiniz de kim bilecek?"

Prens garip bir tavırla:

"Sanırım şey... Belki de şeydi..." diye kekeledi.

Stebelkov, birden beni işaret etti:

"O sorduğunuz bayan, beyefendinin kız kardeşleri, Lizaveta Makarovna'ydı! Bunu biliyorum, çünkü ben de demin kendilerine rastladım..."

Prens, bu kez yüzünde son derece ağırbaşlı ve ciddi bir tavırla söze karıştı:

"Ha... Tabii... Gerçekten oydu! Lizaveta Makarovna idi. Kendisi şimdi kiracı olarak evinde oturduğum Anna Fedorovna Stolbeyeva'nın yakın bir ahbabıdır. Herhalde bugün Darya Onisimovna'yı ziyarete gelmişti. Darya Onisimovna ise ev sahibem Anna Fedorovna'nın yakın bir ahbabıdır. Anna Fedorovna giderken evini gözetsin diye ona bırakmıştı..."

Gerçekten her şey dediği gibiydi. Bu Darya Onisimovna, daha önce öyküsünü anlattığım zavallı Olya'nın annesiydi. Tatyana Pavlovna, ne yapıp edip sonunda onu Stolbeyeva'nın evine yerleştirmişti. Liza'nın Stolbeyeva'yı zaman zaman ziyaret ettiğini ve bizim evde herkesin çok sevdiği zavallı Darya Onisimovna'yı ara sıra ziyaret ettiğini ben de biliyordum; ama o sırada, bütün bu olup bitenlerden, daha doğrusu, prensin son derece ciddi bir tavırla yaptığı açıklamadan ve özellikle Stebelkov'un o saçma davranışından ötürü, üstelik belki de biraz önce, bana prens unvanını verdikleri için, birden tepeden tırnağa kızarmıştım. Allahtan, tam o sırada Naşyokin gitmek için ayağa kalktı. Giderken elini Darzan'a da uzatmıştı. Stebelkov birden, içeride baş başa kaldığımız o kısacık an içinde, o sırada kapıda bize arkası dönük olarak duran Darzan'ı işaret ederek başını sallamaya başladı; bense Stebelkov'a yumruğumu gösterdim.

Bir dakika sonra Darzan da prensle ertesi günü, önceden kararlaştırdıkları gibi –herhalde bir kumarhanede– buluşacaklarını söyledikten sonra çıkıp gitti. Giderken Stebelkov'a bir şeyler bağırmış, bana da hafifçe eğilerek selam vermişti. Darzan çıkar çıkmaz Ste-

belkov ayağa fırlayarak odanın ortasında durdu ve parmağını yukarı doğru kaldırarak konuşmaya başladı:

"O kibar delikanlı var ya, geçen hafta öyle bir dolap çevirdi ki: Averyanov'a bono vermişmiş, ama verdiği bono sahteymiş. Üzerinde imzası olduğu gibi duruyormuş. Yalnız tabii geçerli değil! Bu iş cezaya girer. Sekiz bin cezası vardır."

Onu yok etmek istiyormuşum gibi yüzüne baktım:

"Ve tabii o bono şimdi sizin elinizde, öyle mi?"

"Ben bankayım, ben *Mont de Piete*'yim, bono da neymiş? Paris'teki *Mont de Piete*'yi işittiniz mi? Fakirlere ekmek veren ve iyilik eden bir yer. Sizin anlayacağınız, ben de bir *Mont de Piete*..."

Prens kaba ve öfkeli bir tavırla Stebelkov'u susturdu:

"Sizin burada ne işiniz var? Ne diye bu zamana kadar oturdunuz burada?"

Stebelkov, hızlı hızlı gözlerini kırpıştırıp duruyordu.

"Haa, ben mi? Yani kötü mü ettim?"

Prens:

"Hayır, hayır, öyle demek istemedim, ne demek istediğimi pekâlâ biliyorsunuz!" diye bağırarak ayaklarını yere vurdu.

"Yaa, madem öyle... Peki öyleyse... Ama şunu bilin ki bu iş böyle olmaz."

Stebelkov sert bir hareketle arkasını döndü, sonra başını eğip sırtını kamburlaştırarak hemen dışarı çıktı. Prens, Stebelkov artık kapıdan çıkacağı sırada arkasından:

"Şunu da bilin ki; sizden hiç korkmuyorum bayım! Bunu böylece bilesiniz!"

Fena halde sinirlenmişti. Bir an oturmak istedi, ama gözü bana ilişince vazgeçti. Bakışı bana da 'peki sen ne diye burada oyalanıyorsun' diye soruyor gibiydi.

"Prensim, ben..." diye söze başlayacak oldum.

"Özür dilerim, hiç zamanım yok, Arkadiy Makaroviç. Hemen faytonla bir yere gitmem gerekiyor!"

"Bir dakika, prensim, size önemli bir şey söylemeliyim; hem bir kere, şu üç yüz rublenizi geri alın lütfen."

"Bu da ne demek oluyor?"

Odada dolaşıp dururken, birden duraklamıştı.

"Hiç! Yani demek istiyorum ki, bütün bu olup bitenlerden... Ve Versilov'un şerefsiz bir adam olduğu konusunda bütün o söylediklerinizden, takındığınız o tavırlardan sonra... Yani sözün kısası, bu parayı sizden kesinlikle kabul edemem."

"İyi ama tam bir ay, pekâlâ !"

Birden iskemleye oturmuştu. Bense ayakta, masanın yanında duruyor, bir elimle Belinski'nin kitabını karıştırıyordum, öbür elimde şapkam vardı.

"O zamanlar duygularım başkaydı, prens... Hem zaten belirli bir sayıya ulaştıktan sonra, nasıl olsa artık daha ileri gitmeyecektim... Bu bir kumar... Her neyse. Sözün kısası, bunları kabul edemem!"

"Şu anda sadece kişiliğinizi belirtecek bir davranışta bulunamadığınız için de öfkeden küplere biniyorsunuz; lütfen o kitabı karıştırmayın. Rica ederim."

"Kişiliğimi belirtecek bir davranış demekle neyi kastettiniz? Zaten konuklarınızın yanında bana, neredeyse Stebelkov'la aynı seviyede biriymişim gibi davrandınız." Prens, hakaret anlamı taşıyan bir gülümseyişle:

"Demek bilmecenin anahtarı bu!" dedi. "Tabii Darzan size *prens* unvanını verdiği için de malıcup oldunuz."

Öfkeli öfkeli gülmeye başlamıştı. Birden parladım:

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum bile... Sizdeki prenslik unvanını bana bedava olarak verseniz bile kabul etmem."

"Ne inatçı olduğunuzu biliyorum. Ahmakova'yı savunmak için bağırıp çağırmanız, ne kadar gülünçtü... Bırakın o kitabı diyorum!"

Ben de bağırmaya başladım:

"Ne demek istiyorsunuz yani!"

Prens, birden sanki üzerime atılacakmış gibi sert, ani bir hareketle doğrularak avazı çıktığı kadar:

"Kitabı bırakın diyorum!" diye bağırdı.

"Artık bu kadarı da fazla!" dedim ve hızla odadan çıktım.

Ama daha salonun öbür ucuna gitmemiştim ki, prens, çalışma odasının eşiğinden bana seslendi:

"Arkadiy Makaroviç! Buraya dönün! Buraya dönün diyorum! Derhal, dönün!"

Ama ben kulak vermiyor, yürümeye devam ediyordum; prens hızlı adımlarla yetişti, beni kolumdan yakaladı ve çalışma odasına sürükledi. Bu kez karşı koymadım. Prens, heyecandan sapsarı olmuştu, demin fırlattığım üç yüz rubleyi uzatarak:

"Alın!" diyordu. "Bunları kesinlikle alacaksınız... Yoksa biz... Kesinlikle alacaksınız!"

"Nasıl alabilirim, prens?"

"Ne diyeyim. İsterseniz sizden özür dileyeyim. İster misiniz? Haydi, ne olur bağışlayın beni!"

"Ben sizi her zaman sevmişimdir prens, siz de beni seviyorsanız..."

"Ben de seviyorum. Alın şunları..."

Paraları aldım. Prensin dudakları titriyordu:

"O alçağın yüzünden öfkeye kapıldığınızı anlıyorum prens... Ama bu paraları ancak, eskiden birbirimize darıldıktan sonra yaptığımız gibi, kucaklaşıp öpüşürsek alırım."

Bunları söylerken, ben de titriyordum. Prens, utançla gülümseyerek:

"Hay Allah! Ne gerek var şimdi bu duygulanmalara!" diye mırıldanarak eğilip beni öptü.

Birden irkildim: beni öptüğü anda, yüzünde kesin olarak tiksinti belirdiğini fark etmiştim.

"Ne olursa olsun, size parayı getirdim ya değil mi?" dedim.

"Getirmeseniz de olurdu, canım."

"Sizin için getirdim bunları..."

"Getirdiniz, getirdiniz."

"Prens, sizinle eskiden dosttuk... Hem Versilov..."

"Tabii, öyledir evet; tamam!"

"Ama gene de vallahi bilemiyorum, bu üç yüz..."

Paraları elimde tutuyordum. Prens gene hafifçe güldü.

"Alın canım, alın!" diyordu.

Ama bu seferki gülümseyişinde çok kötü bir anlam vardı.

Paraları aldım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM



I

PARALARI prensi sevdiğim için almıştım. Buna inanmayan olursa, ona şunu söyleyebilirim: O anda, daha doğrusu paraları aldığım sırada, istersem aynı parayı başka bir yerden de bulabileceğime kesin olarak inanıyordum. Bu bakımdan onu, artık alçaklığın en alt basamağına düştüğüm için değil, nezaketen, sadece prensi kırmayayım diye almıştım. Ne yazık ki o sırada öyle düşünüyordum! Bununla birlikte oradan çıkarken içimde büyük bir sıkıntı vardı. O sabah prensin bana davranışında hiç alışık olmadığım bir değişiklik fark etmiştim; benimle daha önce hiç böyle konuşmamıştı, Versilov'a ise, tam anlamıyla başkaldırmıştı. Tabii Stebelkov daha önce kim bilir neler söyleyerek onun canını sıkmıştı. Ama bana karşı o tavırları, Stebelkov'la konuşmadan önce takınmaya başlamıştı. Tekrar ediyorum, prensin ilk zamanlardaki davranışları göz önünde tutulursa, bana karşı son zamanlarda takındığı tavırlarda sezilen bu değişiklik daha önce de, yani son günlerde hep vardı. Ama hiç değilse bu kadar belli değildi, bu dereceyi bulmamıştı! Asıl önemli olan buydu.

O, Başyaver Baron Byoring hakkında verilen saçma haberin de üzerinde etkisi olabilirdi... Ben bile yanından ayrılırken heyecan içindeydim, ama o zamanlar yaşadığım, bambaşka bir ışığın ortalığı ışıl ışıl aydınlatmasıydı. Havailiğimden o kadar çok şeyi görmezden gelmiştim ki! Hep acele ediyor, hiçbir şeyin üzerinde durmuyor, canımı sıkan ne varsa, hepsini zihnimden uzaklaştırmaya çalışıyor ve hep bana neşe veren, içimi aydınlatan o ışığa doğru dönüyordum.

Öğleden sonraydı, saat henüz bir bile değildi. Prensin evinden çıkar çıkmaz, benim Matvey'le, doğru -bilmem artık buna inanılır mı- Stebelkov'a gittim! Çünkü Stebelkov biraz önce, prense gelişiyle

değil de (çünkü daha önceden geleceğine söz vermişmiş), bana ikide bir göz kırpmasıyla beni çok şaşırtmıştı. Hoş, bu onda aptalca bir alışkanlıktı, ama o göz kırpmaları hiç de o sırada beklediğim anlamda değildi. Bir gün önce, akşam vakti, ondan postayla oldukça esrarengiz bir pusula almıştım. Bu pusulada, o gün, saat ikiye doğru evine gelmeni çok rica ediyor, "Benim için hiç beklenmedik birtakım konularda açıklamalarda bulunacağını" bildiriyordu. Ama biraz önce, prensin evinde, gönderdiği o pusula hakkında en küçük bir imada bile bulunmamıştı. Stebelkov'la benim aramda ne gibi bir sır olabilirdi? Böyle bir şeyi düşünmek bile gülünç olurdu; ama olup biten bütün o olaylardan sonra, şimdi ona giderken, içimde hafif bir heyecan bile duyuyordum. Tabii ona daha önce de birkaç defa başvurmuştum. İki hafta kadar önce para istemiştim ondan. O da vermeyi kabul etmişti, ama nedense o zaman anlaşamamıştık, bu yüzden verdiği paradan kendim vazgeçmiştim. O sırada, her zamanki alışkanlığına uyarak, belirsiz bir şeyler mırıldanmıştı. Birtakım özel şartlar mı öneriyordu ne, öyle bir şey. Ona prensin evinde her rastlayışımda hep gururlu ve küçümseyen bir tavır takındığım için, o sırada koştuğu özel şartları aklından bile geçirmemesi için sözünü bitirmesine fırsat vermemiş, kapıya kadar peşimden koşmasına önem vermeyerek çıkıp gitmiştim. İstediğim parayı da prensten almıştım.

Stebelkov, ayrı bir evde tek başına oturuyordu, varlıklı adamdı. Evi çok güzel dört odadan oluşuyordu, eşyası güzeldi. Hem kadın hem de erkek hizmetkârları vardı. Kâhya olarak da oldukça yaşlı bir kadın tutmuştu. Evine müthiş bir öfke içinde girmiştim. Daha kapıda:

"Bana baksanıza siz, ne oluyorsunuz Allah aşkına?" diye söze başladım. "Önce o gönderdiğiniz pusulayla ne demek istediniz? Aramızda hiçbir çeşit mektuplaşma olamaz, anlaşıldı mı? Hem demin prensteyken, benden ne istediğinizi neden açık açık söylemediniz? Ne sanıyorsunuz, ben sizin emrinizde miyim yani?"

Stebelkov, kendinden memnun olduğunu belirten yayvan bir gülümseyişle:

"Peki, ama siz neden sustunuz? Niçin bir şey sormadınız?"

Birden daha da sinirlenerek:

"Çünkü benim size ihtiyacım yok, sizin bana ihtiyacınız var," dedim.

Memnunluğundan, neredeyse zıplayacakmış gibi:

"Yaa... Madem öyle neden bana geldiniz?"

Hemen arkamı döndüm ve oradan çıkıp gitmek istedim, ama Stebelkov beni omzumdan yakaladı.

"Hayır, hayır, şaka ettim canım! Önemli bir şey var; hoş, siz de göreceksiniz ya önemli olduğunu."

Oturdum. İtiraf ederim, merak içindeydim. Büyük yazı masasının bir ucunda karşı karşıya oturuyorduk. Stebelkov, kurnaz kurnaz gülümseyerek, neredeyse parmağını kaldırıp konuşmaya hazırlanıyordu. Ama ben gene öfkeyle:

"Çok rica ederim, şimdi oyun falan oynamaya kalkışmayın, parmağınızı da yukarı kaldırmayın. Sonra, en önemlisi ikide bir benzetmeler yapmadan, doğrudan konuya girerek konuşun; yoksa şimdi giderim!"

Stebelkov, garip, budalaca bir sitemle: "Siz, çok gururlusunuz!" dedi. Koltukta hafifçe sallanmış ve alnını iyice kırıştırmıştı.

"Size karşı öyle olmalıyım," dedim.

"Bugün prensten para alıyordunuz, üç yüz ruble aldınız; ondan bende de var. Hem benim param daha iyidir."

Derin bir şaşkınlık içinde kalmıştım.

"Siz para aldığımı nereden biliyorsunuz? Bunu size kendisi mi söyledi?"

"O söyledi; ama üzülmeyin, laf arasında söz etti, gerçekten laf arasında. Bir kastı yoktu bunu söylerken. Ama ondan para almayabilirdiniz, öyle mi değil mi?"

"İyi ama işittiğime göre siz korkunç faizler alıyormuşsunuz."

"Ben bir *Mont de Piete* işletiyorum, kimsenin derisini yüzmüyorum. Yalnız dostlarım için işletiyorum bunu. Başkalarına borç vermiyorum. Başkaları için *Mont de Piete*..."

Bu *Mont de Piete* dediği şey, teminat karşılığında borç veren bir kurumdu. Başka bir evde işletiyordu bunu, epey de kâr getiren bir işti.

"Ama dostlarıma büyük paralar veriyorum."

"Peki, prens sizin bu tip dostlarınızdan mı?"

"Dos-tum-dur ama... Bana yüksekten bakar. Oysa bana yüksekten bakmaya hakkı yok."

"Demek bu kadar avucunuza aldınız onu öyle mi? Size çok borcu var mı?"

"Çok... Çok borçlandı bana."

"Size ödeyecektir onu, mirasa kondu..."

"Bu miras onun hakkı değil; hem bana nakit olarak borcu olduğu gibi, başka borçları da var. Miras, bunları ödemeye yetmez. Size ise faizsiz borç veririm."

Gülerek:

"Yani bana da *dost* gibi davranacaksınız, öyle mi? Peki, bunu hangi davranışımla hak ettim?" diye sordum.

"Sonradan hak edersiniz."

Gene bütün vücuduyla öne doğru eğilmişti ve neredeyse gene parmağını yukarı kaldıracaktı.

"Stebelkov! Parmak filan kaldırmak yok. Yoksa giderim ha!" dedim.

"Dinleyin... Belki de o Anna Andreyevna ile evlenir, kim bilir?"

Sol gözünü çok adice bir anlamla kısmıştı!

"Dinleyin Stebelkov, söylediklerniz rezalet çıkarabilecek sözler... Bir kez ne cesaretle Anna Andreyevna'nın adını ağzınıza alıyorsunuz?"

"Kızmayın canım."

"Sözlerinizi zorla dinliyorum, ama gene de dinliyorum, çünkü bu işin içinde bir dalavere olduğunu apaçık seziyor ve bunun ne olduğunu öğrenmek istiyorum... Ama böyle giderse dayanamayacağım Stebelkov!"

"Kızmayın canım. O kadar gururlu bir tavır takınmayın. Biraz daha az gururlu olun da, sözlerimi dinleyin; ondan sonra gene istediğiniz kadar gururlu davranabilirsiniz. Anna Andreyevna meselesini biliyorsunuz değil mi? Prensin belki de onunla evleneceğini biliyorsunuz değil mi?"

"Tabii, bu meseleyi işittim ve her şeyi biliyorum; ama prensle bu konuda hiç konuşmuş değilim. Bildiğim tek şey, bu düşüncenin şimdi hasta olan ihtiyar Prens Sokolskiy'in aklına geldiğidir; ama ben bu konuda hiçbir zaman, hiçbir şey söylemedim ve benim bu işte parmağım yoktur. Bunu size sadece durumu açıklamak için söyledim. Şimdi siz söyleyin bakalım: Birincisi bu konuyu bana neden açtınız? İkincisi, prens sizinle bu gibi konulardan mı söz ediyor?"

"Prensin benimle konuştuğu yok; o benimle konuşmak istemiyor. Ben onunla konuşuyorum, ama o beni dinlemek istemiyor. Bakın, demin bağırıp çağırdı."

"Tabii bağırır! Bu davranışını doğru buluyorum."

"İhtiyar Prens Sokolskiy, Anna Andreyevna için çok para verecektir; Anna Andreyevna, prensin gözüne girmiştir. Evlenirlerse o zaman Prens Sokolskiy, bana bütün paraları öder. Nakit olmayan borcu da öder. Kesinlikle ödeyecektir! Ama şimdilik ödeyecek gücü yok."

"Peki, benden ne bekliyorsunuz?"

"En önemli sorunumu sizin yardımınızla çözebilirim: Siz, tanınmış bir kişisiniz, her yerde tanıdıklarınız vardır. Her şeyi öğrenebilirsiniz."

"Hay Allah kahretsin... Peki ne öğrenmemi istiyorsunuz?"

"Prens Seryoja istiyor mu bunu? Anna Andreyevna istiyor mu? İhtiyar prens istiyor mu? Bunu kesin olarak öğrenmelisiniz!"

Öfke içinde:

"Sizin namınıza casusluk etmemi ne cesaretle öneriyorsunuz? Üstelik para karşılığında!" diye bağırdım.

"O kadar gururlu olmayın, o kadar gururlanmayın. Birazcık daha sabredin gurura kapılmadan, sadece beş dakikacık kadar!"

Beni tekrar oturttu. Herhalde, hareketlerimden ve bağırışlarımdan korkuyordu; ama sözlerini sonuna kadar dinlemeye kararlıydım.

"Bunları kısa bir süre içinde öğrenmeliyim, kısa bir süre içinde, çünkü... Belki de yakında, iş işten geçmiş olacak. Demin o subay, Ahmakova ile Baron arasındaki ilişkiden söz etmeye başladığı zaman, yüzünü nasıl ekşittiğini gördünüz mü?"

Sürüp giden sözlerini dinlemekle alçaldığımı fark ediyordum ama merakım o kadar uyanmıştı ki, artık bir türlü vazgeçemiyordum. Kararlı bir tavırla:

"Beni dinleyin... Siz alçağın birisiniz!" dedim. "Şimdi, burada oturuyor ve sizin bu insanlar hakkında söylediklerinizi dinliyorsam... Üstelik kendim de size yanıt veriyorsam, bunu hiç de size bu hakkı tanıdığım için yapıyor değilim. Sizin ne olduğunu anlayamadığım bir adilik peşinde olduğunuzu anlıyorum... Hem önce, bana şunu söyleyin: Prens Seryoja, Katerina Nikolayevna hakkında nasıl bir umut besleyebilir?"

"Hiçbir umudu olamaz, asıl bundan ötürü çileden çıkıyor ya!"

"Yalan söylüyorsunuz!"

"Çileden çıkıyor diyorum size. Anlaşıldığına göre, Ahmakova konusunda *pas* dedi. Yani bu oyunda ilk eli kaybetmiş oluyor. Şimdi tek umudu Anna Andreyevna'dır. Bunun böyle olduğuna iki bin rubleye bahse girerim... Hem de senetsiz sepetsiz."

Bunu söyledikten sonra kararlı ve son derece önemli bir kişiymiş gibi ciddi bir hava içinde iskemlenin arkalığına dayandı ve gözlerini iri iri açarak bana baktı. En küçük bir hareketini gözden kaçırmıyordum.

"Şu anda üzerinizde Bolşaya Milyonnaya'dan* çıkma bir elbise var; bu iş için para gerek! Para! Benim param prensin parasından iyidir! Size iki bin rubleden fazla para veririm..."

"İyi ama ne karşılığında? Söyleyin, ne karşılığında? Allah kahretsin sizi!"

Bunu söylerken, ayağını yere vurmuştum. Stebelkov, bana doğru eğildi, sonra anlamlı bir tavırla:

"İşime engel olmamanız için!" dedi.

"Canım, zaten işinizle hiç ilgilenmiyorum, bana ne?" diye bağırdım.

"Biliyorum. Ağzınızı sıkı tutuyorsunuz, susuyor iyi de ediyorsunuz."

"Size davranışlarımı beğendirmek zorunda değilim. Daha doğrusu ben davranışlarınız hakkında yargıda bulunmayı çok isterdim, ama bence bu bana düşen bir iş değil, üstelik benim için ayıp olur."

Stebelkov parmağını kaldırdı:

"Gördünüz mü ya? Gördünüz mü ya? Yakışık almaz tabii!"

"Neyi görüyorum?"

"Bunun sizin için olmaz bir şey olduğunu görüyorsunuz... Ha ha ha!" Gülmeye başlamıştı:

"Bunun size yakışık almaz bir şey olarak göründüğünü anlıyorum, anlıyorum, ama... Gene de bana engel olmayacaksınız değil mi?"

Göz kırpmıştı. Ama bu göz kırpışta o kadar küstahça, o kadar alaycı, aynı zamanda o kadar adice bir anlam vardı ki, bende de bir alçaklık olacağını tahmin ediyordu anlaşılan. Herhalde benim onun o alçakça tasarılarına ortak olacağıma güveniyordu... Bu, apaçık olarak belliydi, ama bunu bir türlü anlayamıyordum. Üzerimde etki yapan bir sesle:

---

* Petersburg'daki ünlü Millionnaya Caddesinin eski adı. *-ed.*

"Anna Andreyevna da kız kardeşiniz sayılır," dedi.

"Bu konudan söz etmenizi yasaklıyorum. Anna Andreyevna'nın adını bile ağzınıza almayacaksınız!"

"O kadar gururlanmayın canım, hele bir dakikacık daha bekleyin! Bakın, prens paraları alacak ve herkesin durumunu kurtaracaktır."

Stebelkov, bunu sözlerinin üzerinde dura dura söylemişti:

"Herkesin durumunu kurtaracaktır, herkesin, anlıyor musunuz?"

"Yani, o zaman ondan para alacağımı sanıyorsunuz öyle mi?"

"Şimdi alıyorsunuz ya!"

"Bu aldığım, kendi param!"

"Nasıl kendi paranız?"

"Benim aldıklarım Versilov'a ait paradır; prensin Versilov'a yirmi bin ruble borcu var!"

"Ama Versilov'a borcu var, size değil ki?"

"Versilov benim babam!"

"Olmaz öyle şey, siz bir Dolgorukiy'siniz, bir Versilov değilsiniz!"

"İkisi de aynı kapıya çıkar!"

Gerçekten de o zamanlar öyle düşünebiliyordum! Aslında ikisinin aynı kapıya çıkmadığını pekâlâ biliyordum, bunu anlamayacak kadar aptal değildim, ama gene de "kibarlık" olsun diye, bu tür düşünceler ileri sürüyordum.

"Yeter!" diye bağırdım. "Hiçbir şey anlamıyorum. Ne cesaretle beni buraya, bu saçma şeyleri konuşmak için çağırdınız?"

"Siz gerçekten olup bitenleri anlamıyor musunuz? Bunu bile bile mi söylüyorsunuz yoksa ciddi mi konuşuyorsunuz?"

Stebelkov bunu ağır ağır ve yüzüme, dudaklarında garip, inanmayan bir gülümseyişle bakarak söylemişti.

"Yemin ederim ki anlamıyorum!"

"Size söylüyorum ya, prens herkesin durumunu kurtarabilir, *herkesin*... Yeter ki siz engel olmayın! Siz onu bu düşünceden vazgeçirmeyin..."

"Siz aklınızı mı kaçırdınız? 'Herkesi'derken ne demek istiyorsunuz? Ne yani prens, Versilov'un da mı durumunu kurtaracak?"

"Söz konusu olan kişiler yalnız siz değilsiniz, Versilov da değil... Daha başkaları da var işin içinde. Anna Andreyevna'ya gelince, o da Lizaveta Makarovna gibi kız kardeşiniz, ablanızdır."

Gözlerimi iri iri açarak ona bakakalmıştım. Birden gözlerindeki o pis bakışta bana karşı bir acıma fark eder gibi oldum.

"Hoş, anlamamanız daha iyi ya! Evet, iyi, hem de çok iyi bir şey bunları anlamamanız. Doğrusu beğenilecek bir davranış bu... Ama tabii, eğer gerçekten anlamıyorsanız."

Tamamen çileden çıktım. Birden şapkamı kaptım:

"Allah belanızı versin sizin de, o saçma sözlerinizin de! Siz aklınızı kaçırmışsınız!" diye bağırdım.

"Bunlar saçma değil. Peki, şimdi anlaştık mı? Bakın ne diyeceğim size: Bana gene geleceksiniz!"

Kapının eşiğinde durup ona baktım. Kesin bir tavırla:

"Olmaz öyle şey, gelmeyeceğim işte!"

"Geleceksiniz, ama o zaman... O zaman aramızda başka bir pazarlık olacak. En önemli konuşmayı o zaman yapacağız. İki binlik önerimi unutmayın!"

II

ÜZERİMDE o kadar pis, o kadar bulanık bir izlenim bırakmıştı ki, evinden çıkınca, onu zihnimden silmek için elimden geleni yapıyor, sadece küfredip duruyordum. Prensin bu adamla benim hakkımda ve o para meselesi konusunda konuşmuş olma ihtimali, yüreğimi toplu iğne batıyormuş gibi sızlatıyordu. Kararlı bir tavırla, 'Kumarda kazanır, bugünden tezi yok, hemen, hepsini öderim,' diye düşünüyordum.

Stebelkov, ne kadar aptal olursa olsun, ne kadar peltek bir dille konuşursa konuşsun, gene de onu tam anlamıyla aşağılık bir herif, alçaklıkta doruğa ulaşmış bir adam olarak görüyordum. İşin en önemli noktası da şuydu: Bunların içinde, kesinlikle bir entrika vardı! Yalnız o sırada benim entrika falan çözecek zamanım yoktu. O kadar bağlanmıştı gözlerim; gerçekleri göremeyişimin nedeni buydu! Endişeyle saate baktım, ama henüz ikiye bile gelmemişti. Demek ki bir ziyaret daha yapabilirdim. Bu ziyareti yapmazsam, herhalde saat üçe kadar heyecandan ölürdüm. Faytonla Anna Andreyevna Versilova'ya, yani ablama gittim. Bizim ihtiyar prensin evinde, prensin hastalığı sırasında, onunla aramızda bir yakınlık meydana gelmişti. İhtiyar

prensi üç dört gündür görmediğim için vicdan azabı duyuyordum; ama Anna Andreyevna beni bu güç durumdan kurtarmıştı. İhtiyar prens, ona çok bağlıydı. Üstelik ona "koruyucu meleğim" diyordu. Söz gelmişken belirteyim, ihtiyar, Anna Andreyevna'yı Prens Sergey Petroviç'e vermeyi gerçekten düşünmüştü, üstelik bunu birkaç kez bana bile açıklamıştı. Ama tabii bunu gizli gizli söylemişti. Bu düşüncesini Versilov'a açıklamıştım. Versilov'un günlük olaylara bu kadar kayıtsız olmasına karşın, ona Anna Andreyevna ile karşılaşmalarımız hakkında herhangi bir şey anlattığım zaman, her seferinde özellikle büyük ilgi gösterdiğini fark ettim. Ona bunu söylediğim zaman Versilov mırıldanarak yanıtlamış, Anna Andreyevna'nın bu kadar ince bir sorunda yabancılardan öğüt almadan da karar verebilecek kadar aklı başında olduğunu söylemişti. Tabii Stebelkov, ihtiyarın Anna Andreyevna'ya drahoma vereceğini ummakta haklıydı, ama bundan kendisine bir pay koparabileceğini ne cesaretle düşünebiliyordu? Biraz önce Prens Seryoja, Stebelkov'un arkasından seslenerek, ondan hiç korkmadığını açıklamıştı. Acaba Stebelkov, ona, çalışma odasında, gerçekten Anna Andreyevna'dan mı söz etmişti? Onun yerinde ben olsaydım, kim bilir ne kadar öfkelenirdim!

Son zamanlarda Anna Andreyevna'yı oldukça sık ziyaret etmeye başlamıştım. Ama her ziyaretimde, garip bir şey oluyordu: Anna Andreyevna beni her zaman kendisi davet ediyor, ne zaman geleceğimi söylüyor ve herhalde beni bekliyordu, ama daha ben içeri girdiğim anda, hep, sanki onu beklenmedik bir sırada, rastgele ziyaret etmişim gibi bir tavır takınıyordu. Onun bu huyunu fark etmiştim ama gene de ona bağlanmıştım. Anna Andreyevna tabii Fanaryotova'nın, yani büyükannesinin evinde kalıyordu. Büyükannesi yetiştirmişti onu. (Versilov'un onlara geçimlerini sağlayacak para filan verdiği yoktu.) Ama durumu hiç de genel olarak ünlü hanımefendilerin evlerinde yetiştirdikleri genç kızların durumuna benzemiyordu. Puşkin'in *Maça Kızı*'nda anlattığı o ihtiyar kontesin yetiştirmesi gibi değildi. Kendisi bir hanımefendiydi. O, evde kendisine ayrılmış bir bölümde oturuyordu. Yani Fanaryotov'larla aynı kattaydı ama ayrı bir daireydi. İki odası vardı. Bu yüzden girerken de çıkarken de bir kere olsun Fanaryotov'lardan herhangi biriyle karşılaşmamıştım. Anna

Andreyevna evine istediklerini kabul etmekte ve zamanını istediği gibi kullanmakta tamamen serbestti. Zaten o zamanlar artık yirmi üç yaşına basmak üzereydi. Son yıl içinde artık sosyeteye hemen hemen hiç gitmez olmuştu. Oysa Fanaryotova hiç de cimri davranmıyor, torunu için hiçbir masraftan kaçınmıyordu, işittiğime göre onu çok seviyordu. Aslında Anna Andreyevna'yı her zaman gösterişsiz elbiseler içinde ve her zaman herhangi bir işle uğraşır, elinde ya bir kitap, ya da bir nakış bulundururken görmek hoşuma gidiyordu. Halinde bir manastır havası vardı, neredeyse rahibeye benziyordu ve bundan çok hoşlanıyordum. Fazla konuşmazdı, ama konuştuğu zaman sözleri çok yerinde olurdu. Aynı zamanda son derece iyi dinlemesini bilirdi; bu ise benim hiç beceremediğim bir şeydi. Kendisine, aralarında genel olarak hiçbir benzerlik olmadığı halde bana Versilov'u son derece anımsattığını söylediğim zaman, her seferinde hafifçe kızarırdı. Çabucak yanakları al al olur, ama yanaklarındaki pembelik çok hafif olurdu. Yüzündeki bu özellik çok hoşuma giderdi. Onunla konuşurken, Versilov'dan hiçbir zaman soyadını söyleyerek söz etmezdim; kesinlikle, "Andrey Petroviç" derdim. Bu alışkanlık kendiliğinden olmuştu. Zaten Fanaryotov'larda genel olarak herkesin herhalde Versilov yüzünden bir çeşit utanç hissettiğini fark etmiştim; hem de bunu sadece Anna Andreyevna'nın tutumundan anlamıştım. Hoş, burada "utanç" sözünü kullanmam doğru mu, bilmiyorum; bununla birlikte, bu duyguya benzer bir şey vardı. Anna Andreyevna ile konuşurken bazen ona Prens Sergey Petroviç'ten söz ediyordum, o da sözlerimi dikkatle dinliyordu, hem de bana öyle geliyordu ki, verdiğim haberler onu ilgilendiriyordu; ama her nasılsa daima bu haberleri ona ben kendiliğimden açıyordum, kendisi hiçbir zaman bu konuda bana soru sormuyordu. Ona, aralarında bir evlilik bağının kurulabileceğinden söz etmek cesaretini hiçbir zaman gösterememiştim. Oysa bunu söyleme isteğine sık sık kapılıyordum, çünkü bu düşünce bir bakıma benim de hoşuma gidiyordu. Ama onun odasında daha pek çok şeyden söz etmek cesaretini bulamıyordum. Öyleyken sıkılacak yerde, aksine, odasında kendimi çok iyi hissediyordum. Kendisini çok iyi yetiştirmiş ve okumaya çok düşkün olması, üstelik meslek kitapları bile okuması da çok hoşuma gidiyordu; benden çok daha fazla okuyordu.

İlk seferinde beni kendisi çağırmıştı. O zamanlar belki de ağzımdan bir şeyler öğrenmeyi düşündüğünü anlıyordum. Ah, o zamanlar birçok insan ağzımdan pek çok söz alabilirdi! 'Eh ne yapalım, beni evine kabul etmesinin tek nedeni de bu,' diye düşünüyordum; sözün kısası ona yararlı olabileceğimi düşünmek bile, bende bir sevinç yaratıyordu. Ve yanında oturduğum zamanlar, hep bana sanki yanımda oturan ablammış gibi geliyordu. Bununla birlikte, henüz, aramızdaki akrabalıktan bir kez olsun söz etmemiştik; söz etmek ne kelime, bir imada olsun bulunmamıştık! Sanki hiç öyle bir şey yokmuş gibi geliyordu. Üstelik bazen aklıma çok saçma bir şey geliyordu: 'Belki de bu akrabalıktan hiç haberi yoktur,' diye düşünüyordum, o derece rahat davranıyordu bana karşı.

III

ODASINA girdiğim zaman, orada Liza ile karşılaştım. Kız kardeşimin orada bulunması beni hayretler içinde bıraktı. Gerçi daha önce de görüştüklerini çok iyi biliyordum; o "bebeğin" dünyaya gelişi sırasında olmuştu bu. Gururlu ve utangaç Anna Andreyevna'nın, bu çocuğu ille görmek gibi acayip bir hevese nasıl kapıldığını ve orada Liza ile nasıl karşılaştığını belki sonra fırsat bulursam anlatırım; bunu bildiğim halde, gene de Anna Andreyevna'nın Liza'yı bir gün evine davet etmesi olasılığı, hiç aklıma gelmemişti. Bu durum, benim için hoş bir sürpriz oldu. Tabii, duygularımı hiç belli etmeden Anna Andreyevna'yı selamladım, Liza'nın elini içtenlikle sıktım ve yanına oturdum. İkisi bir işle meşguldüler. Masanın ve dizlerinin üzerinde Anna Andreyevna'nın sokağa çıkarken giydiği pahalı bir rop vardı; ama eski bir roptu, yani iki üç kez giyilmişti. Anna Andreyevna bir yolunu bulup biçimini değiştirmek istiyordu. Liza, bu bakımdan "çok usta"ydı, ince bir zevki vardı. Bu yüzden aralarında son derece ciddi bir "bilgiç kadın" tartışması oluyordu. Birden Versilov'u anımsayarak güldüm. Zaten, o sırada son derece neşeliydim. Anna Andreyevna, ciddi bir tavırla ve sözlerinin üzerinde dura dura:

"Bugün çok neşelisiniz ve öyle olmanız çok hoşuma gidiyor," dedi.

Sesi kalın, gür bir kontraltoydu. Ama her zaman sakin ve yavaş konuşurdu. Konuşurken de o uzun kirpiklerini hafifçe indirir ve o solgun yüzünde belirsiz bir gülümseyiş titrerdi.

Neşeli neşeli:

"Canım sıkıldığı zaman, ne çekilmez adam olduğumu Liza çok iyi bilir," dedim.

Yaramaz Liza:

"Belki Anna Andreyevna da biliyordur," diye beni iğneledi. Sevgili Lizacığım benim! O sırada içinden geçenleri bir bilseydim! Anna Andreyevna:

"Şimdi ne yapıyorsunuz?" diye sordu.

Bu arada şunu belirteyim: O gün kendisini ziyaret etmemi benden Anna Andreyevna rica etmişti.

"Şu anda, burada oturuyor ve kendi kendime, neden sizi nakış işlerken değil de kitap okurken görmek daha çok hoşuma gidiyor, diye soruyorum. Gerçekten, nakış işlemek nedense size yakışmıyor. Bu bakımdan Andrey Petroviç'e çekmişim."

"Siz, hâlâ üniversiteye girmeye karar vermediniz mi?"

"Konuşmalarımızı unutmadığınız için çok teşekkür ederim. Bunu anımsadığınıza göre, demek bazen beni düşünüyorsunuz, ama üniversite konusunda henüz kesin bir düşüncem yok, ayrıca kendime göre bazı amaçlarım var."

Liza:

"Yani herkesten gizlediği bir sırrı var," diye belirtti.

"Şakayı bırak Liza. Geçenlerde zeki bir adam, son yirmi yıl içinde ülkemizde meydana gelen bütün bu ilerici akımlarla, her şeyden önce son derece cahil olduğumuzu ortaya koyduğumuzu söyledi. Tabii, bizim üniversite mezunlarını da ima etmişti."

Liza:

"Herhalde babam söylemiştir bunu; hep onun düşüncelerini tekrarlayıp duruyorsun."

Anna Andreyevna, beni biraz savunuyormuş gibi:

"Zamanımızda akıllı insanların sözlerini büyük bir dikkatle dinlemek ve akılda tutmak yararlı bir şey," dedi.

Bu sözünü heyecanla destekledim:

"Çok doğru söylediniz, Anna Andreyevna. Şu anda Rusya'da olup bitenleri düşünmeyen bir insan gerçek anlamda yurttaş olamaz! Ben Rusya'ya belki de garip bir açıdan bakıyorum. Biz Tatar istilasına dayandık, sonra da iki yüzyıl köle olarak yaşadık. Ama tabii, bunların her ikisine de, işimize geldiği için dayanabildik. Şimdi ise bize özgürlüğü bağışladılar, bu yüzden özgürlüğe dayanmamız gerekiyor artık. Bakalım bunu başaracak mıyız? Bakalım özgürlük, zevkimize uygun bir şey olarak mı görünecek bize? Şimdi asıl sorun bunda."

Liza, Anna Andreyevna'ya şöyle bir göz attı. Anna Andreyevna ise hemen gözlerini indirerek yanı başında bir şeyler aramaya koyuldu; Liza'nın var gücüyle kendini tutmaya çalıştığını görüyordum. Bir ara bakışlarımız her nasılsa karşılaştı, o zaman Liza dayanamadı, kıkır kıkır gülmeye başladı. Kıpkırmızı oldum:

"Liza, sen adamı deli edersin!"

Liza, birden gülmeyi bırakarak neredeyse hüzünle:

"Beni bağışla, ne olursun!" dedi. "Aklımdan neler neler geçiyor bir bilsen."

Birden gözleri dolu dolu olmuş gibiydi, sesi titriyordu. Çok utandım. Elini tutarak, candan öptüm. Anna Andreyevna, Liza'nın elini öptüğümü fark ederek yumuşak bir tavırla:

"Siz çok iyi kalplisiniz," dedi.

"En çok, güldüğünü gördüğüme seviniyorum Liza," dedim. "İnanır mısınız Anna Andreyevna, son günlerde onunla her karşılaşmamızda hep beni garip bir bakışla karşılıyordu. Bakışında hep, 'Söyle bakalım, bir şeyler öğrendin mi? Her şey yolunda mı?' diye soruyormuş gibi bir anlam vardı. İnanın hep aynı ruh hali içindedir."

Anna Andreyevna, gözlerini ağır ağır çevirerek Liza'ya keskin bir bakışla baktı. Liza gözlerini indirdi. Bu arada şunu da belirteyim; yanlarına girdiğim zaman, tahmin ettiğimden de çok yakından tanıştıklarını açıkça fark etmiştim; birbirlerine yakın olduklarını düşünmek de bana zevk veriyordu. Duygulanarak:

"Biraz önce, benim iyi yürekli olduğumu söylediniz; evinizde bulunduğum sıralarda bütün varlığımın ne kadar iyiye doğru değiştiğini ve sizi ziyaret etmenin bana ne büyük bir zevk verdiğini bilemezsiniz, Anna Andreyevna," dedim.

Anna Andreyevna sözlerime çok önem verdiğini belirten bir tavırla:

"Ben de, şimdi bunu söylediğinize çok memnunum," dedi.

Açıklamam gereken bir şey var: Anna Andreyevna, o düzensiz yaşantımdan ve içine daldığım o bataklıktan hiçbir zaman bana söz etmezdi. Oysa onun bütün bunları bilmekle kalmayıp, ona buna sorular sorarak, bu konuyu araştırdığını biliyordum. Bu bakımdan o sırada söylediği sözler, bu konuyla ilgili olarak yaptığı ilk imalardı ve o böyle konuşunca, içimde ona karşı daha da büyük bir sevgi duydum.

"Hastamız nasıl?" diye sordum.

"Ah, çok daha iyi. Artık yürüyebiliyor. Dün de, bugün de faytonla bir gezinti yaptı. Siz bugün ona uğradınız mı? Sizi bekliyordu."

"Ona karşı suçluyum, ama şimdi artık onu siz ziyaret ediyorsunuz. Bu bakımdan benim yerimi çok iyi dolduruyorsunuz ama doğrusu çok vefasızmış, sizi bana tercih etti."

Anna Andreyevna, ciddi bir tavır takındı. Belki de bu şakacı sözlerimde gerçekten biraz bayağı bir hava vardı.

"Biraz önce Prens Sergey Petroviç'e uğradım," diye mırıldandım. Üstelik... Haa, söz açılmışken sorayım Liza, sen demin Darya Onisimovna'ya uğradın, değil mi?"

Liza, başını kaldırmadan, garip bir tavırla kısaca:

"Uğradım," diye yanıt verdi.

Sonra, birden damdan düşer gibi ve belki de laf olsun diye:

"Sen hasta prensi her gün ziyaret ediyorsun, değil mi?" diye sordu. Hafifçe güldüm.

"Gitmesine gidiyorum ya, yalnız, odasına bir türlü varamıyorum. İçeri girdim mi, hemen sola sapıyorum."

Anna Andreyevna:

"Prens bile Katerina İvanovna'ya sık sık uğradığınızı fark etmiş. Dün akşam bundan söz ederek gülüyordu," dedi.

"Neden gülüyordu? Bunda gülünecek bir şey mi var?"

"Şaka ediyordu. Biliyorsunuz şakayı sever. Söylediğine göre, genç ve güzel bir kadın, sizin yaşınızda delikanlıların içinde her zaman sadece öfkeyle nefret uyandırırmış..."

Anna Andreyevna bunu söylerken birden gülmüştü.

"Bir dakika... Çok yerinde bir söz söylemiş doğrusu!" diye bağırdım. "Ama bunu o söylememiştir. Herhalde siz söylediniz değil mi?"

"Neden ben söyleyeyim? Hayır, o söyledi."

"Peki, o güzel kadın, birden bu derece önemsiz bir varlık olduğu halde, hep bir köşeye çekilip, 'küçük' sayıldığı için öfkelendiği halde, birden o delikanlıya dikkat eder ve onu çevresindeki bütün hayranlara tercih ederse, o zaman ne olur?" diye sordum.

Bunu son derece cesaretli üstelik neredeyse meydan okuyan bir tavırla sormuştum. Kalbim hızlı hızlı çarpıyordu.

Liza güldü:

"O zaman, o kadının karşısında erir gidersin!"

"Eriyip gider miyim?" diye bağırdım. "Hayır, erimem. Bana öyle geliyor ki bu söylediğin doğru değil. Karşıma çıkan kadın yoluma engel olursa, benimle el ele, benimle birlikte yürümek zorunda kalır. Yoluma engel olan, cezasız kalmaz!"

Aradan uzun bir süre geçtikten sonra, bir gün söz arasında Liza bana bu sözleri son derece garip, ciddi, sanki birden derin bir düşünceye dalmışım gibi söylediğimi anlattı. Ama aynı zamanda o kadar gülünç bir halim varmış ki, insan bunları dinlerken gülmeden duramazmış. Gerçekten de Anna Andreyevna söylediklerime kahkahalarla gülmüştü.

"Alay edin, alay edin, zararı yok!" diye bağırdım.

Bir çeşit sarhoşluğun etkisi altındaymışım gibi bağırıyordum. Çünkü bütün bu konuşma da, söylediğimiz sözlerin yöneldiği konular da, çok hoşuma gidiyordu.

"Benimle alay etmeniz bile bana ancak zevk verir. Gülüşünüzü seviyorum, Anna Andreyevna! Sizin bir özelliğiniz var: Susar, susar, sonra birden kahkahalarla gülmeye başlarsınız; bir anda o kadar çabuk değişirsiniz ki, daha kısa bir süre önce bunu yüzünüzden anlamaya olanak bile yoktur. Moskova'da, bir hanım tanımıştım; aramızda uzaktan bir tanışıklık vardı, onu gizli gizli seyrederdim. O da tıpkı sizin gibi kusursuz bir güzelliğe sahipti, ama sizin gibi gülmesini bilmiyordu. Aslında sizin yüzünüz gibi çekici bir güzellikte olan yüzü, güldüğü zaman bütün çekiciliğini yitiriyordu; sizde ise, tam aksi oluyor, güldüğünüz zaman yüzünüz çok hoş oluyor... İşte, sizdeki bu özellik... Bundan size çoktandır söz etmek istiyordum."

Ona, o bayandan söz ettiğim ve "sizin gibi kusursuz bir güzelliğe sahipti" dediğim zaman, kurnazlık etmiştim; sanki bu söz kendiliğinden dudaklarımdan dökülmüş gibi, söylediklerimin hiç farkında değilmişim gibi bir tavır takınmıştım; çok iyi biliyordum ki, bir kadın, böyle "kendiliğinden" söylenen bir sözü, inceden inceye düşünülmüş en parlak iltifatlara tercih ederdi. Ve Anna Andreyevna ne kadar kızarırsa kızarsın, gene de biliyordum ki, bu sözler hoşuna gidiyordu. Zaten o bayanı uydurmuştum: Moskova'da böyle bir bayan falan tanıdığım yoktu; bunu sadece Anna Andreyevna'yı övmek, onun hoşuna gidecek bir şey söylemek için uydurmuştum.

Anna Andreyevna, son derece tatlı bir gülüşle:

"Vallahi son günlerde çok güzel bir kadının etkisi altında kaldınız gibi geliyor bize," dedi.

Bir yerlere uçuyor gibiydim... Onlara bir sır açmak isteğini bile duyuyordum içimde. Ama kendimi tuttum.

"Sırası gelmişken size hatırlatayım, daha geçenlerde Katerina Nikolayevna hakkında, neredeyse tamamen düşmanca sözler söylüyordunuz."

Gözlerim ateş püskürtüyordu neredeyse.

"Onun hakkında kötü bir şey söylemişsem, nedeni onun hakkında uydurulmuş korkunç bir iftiraydı. Güya Andrey Petroviç'e düşmanmış; zaten Andrey Petroviç'e de iftira ediyorlardı. Güya Andrey Petroviç onu seviyormuş da ona evlenme teklif etmemiş de... Bunun gibi saçma şeyler işte. Böyle bir şeyi düşünmek bile korkunç bir şey. Ortaya atılan bir başka iftira da en az onun kadar korkunç; güya Katerina Nikolayevna daha kocası hayattayken, Prens Sergey Petroviç'e onunla evlenmeyi vadetmiş. Dul kalınca onunla evlenecekmiş, ama sonradan sözünü tutmamış. Oysa ben, güvenilir bir kaynaktan, bunların hiç de öyle olmadığını, her şeyin sadece şakadan ibaret olduğunu biliyorum. Güvenilir bir kaynaktan biliyorum bunu. Bir gün orada, Avrupa'da, şakacıktan, prense, 'Belki ileride olur,' demiş; ama bunu laf olsun diye söylemiş, onun için buna şakadan söylenmiş bir sözden başka bir anlam verilemez. Çok iyi biliyorum ki, prens de böyle bir vaade değer verebilecek bir insan değildir, zaten böyle bir niyeti de yoktur."

Son sözü birden aklımı başıma toplayarak eklemiştim. Kurnazca bir başka düşünce ileri sürdüm:

"Sanırım prensin bambaşka niyetleri var," dedim. "Demin, yanında Naşyokin vardı. Onun söylediğine göre Katerina Nikolayevna, Baron Byoring ile evlenecekmiş ve inanın, prens bu haberi o kadar iyi karşıladı ki, daha fazlası da beklenemezdi, ciddi söylüyorum."

Anna Andreyevna, birden şaşırmış gibi kelimelerin üzerinde dura dura:

"Naşyokin, prense mi gelmişti?" diye sordu.

"Tabii ya. Anladığıma göre o biçim adamlardan biri olacak..."

"Baron Byoring'le evlenme işini prense, Naşyokin söyledi, öyle mi?"

Anna Andreyevna birden bu konuyla fazla ilgilenmişti.

"Düğünden, nikâhtan filan söz etmedi. Sadece böyle bir şeyin olabileceğini, bu gibi söylentilerin dolaştığını söyledi; güya sosyetede böyle bir söylenti ağızdan ağıza dolaşıyormuş: Bence bu tamamen saçma, öyle olduğuna da kesin olarak inanıyorum."

Anna Andreyevna, bir an düşündü, sonra diktiği kumaşın üzerine doğru eğildi. Birden heyecanla:

"Ben Prens Sergey Petroviç'i severim," diye ekledim. "Tabii kendine göre birtakım kusurları vardır, öyle olduğunu size daha önce de söyledim, özellikle bazı saplantılara kapılır... Ama kusurları bile, yüksek ruhlu, soylu bir insan olduğunu kanıtlar, öyle değil mi? Bakın, bugün onunla bir düşünce yüzünden az kalsın kavga ediyorduk. Şöyle bir kanısı var: İnsan soyluluktan söz ediyorsa, önce kendisi soylu olmalı, eğer soylu değilse, bu konuda ne derse desin hepsi yalandır. Söyleyin, bu sözler mantığa uygun mu? Bununla birlikte bu kanıda olması; içinde bir görev duygusunun, bir hakseverliğin ve her insanın, her şeyden önce namuslu olması gerektiği gibi yüksek birtakım düşüncelerin bulunduğunu kanıtlıyor, değil mi?"

Birden, gözüm şöminenin üstündeki saate ilişti, o zaman:

"Hay Allah! Saat kaç?" diye bağırdım.

Anna Andreyevna sakin bir tavırla saate baktıktan sonra:

"Üçe on var," dedi.

Prens Sergey'den söz ettiğim süre boyunca beni, gözlerini indirmiş olarak ve dudaklarında garip, kurnazca, ama aynı zamanda çok sevimli bir gülümseyişle dinlemişti. Prensi neden öve öve bu kadar göklere çıkardığımı biliyordu. Liza, başını nakışının üzerine eğmiş dinliyordu. Çoktandır artık konuşmamıza katılmıyordu.

Anna Andreyevna:

"Bir yere mi geç kaldınız?" diye sordu.

Birden içim yanıyormuş gibi fırladım.

"Evet... Hayır... Gerçi geciktim ama şimdi giderim. Yalnız bir söz daha söylemek istiyorum, Anna Andreyevna," diye heyecanla söze başladım, "bugün size bunu söylemeden duramam! İtiraf ediyorum; bana karşı gösterdiğiniz bu iyilikten ve incelik göstererek beni evinize davet etmiş olmanızdan ötürü, sizi kutsal bir varlık saymış, şimdiye kadar kaç kez sizin için dua etmişimdir... Sizinle tanışmam, üzerimde büyük bir etki yapmıştır... Sizin odanızdayken, ruhum tamamen temizleniyormuş gibi oluyor, yanınızdan ayrıldığım zaman da olduğumdan çok daha iyi bir insan haline geldiğimi hissediyorum. Doğru söylüyorum. Sizinle yan yana otururken, kötü şeylerden söz etmek şöyle dursun, kötü düşünceleri bile aklımdan geçiremem; kötü düşüncelerin ve duyguların hepsi sizin yanınızda yok oluyor. Yanınızdayken bir an için de olsa kötü bir şey anımsayacak olsam, hemen o anımsadığım kötü şeyden ötürü hemen utanç duyuyor, malıcup oluyor ve içimden yerin dibine geçecek gibi oluyorum. Hem biliyor musunuz, bugün yanınızda kız kardeşimi gördüğüme çok sevindim... Onun burada bulunması, sizin ne kadar soylu bir insan olduğunuzu gösteriyor... Ona karşı o kadar güzel davranıyorsunuz ki... Sözün kısası, ona kardeşçe bir ilgi göstermiş oluyorsunuz ve aradaki sınırları aşmama izin verirseniz, şunu demek isterim ki..."

Ben konuşurken Anna Andreyevna yavaş yavaş yerinden kalkıyor ve gittikçe daha fazla kızarıyordu; birden nedense bir şeyden korkmuş gibi oldu; sanki aşmamam gereken bir sınır varmış da onu aşacakmışım gibi birden hızlı hızlı konuşarak sözümü kesti:

"İnanın duygularınıza yürekten değer veriyorum... Zaten siz bunları söylemeden de duygularınızı anlamıştım. Hem de çoktandır anlamıştım."

Utanç içinde sustu. Bir yandan da elimi sıkıyordu. Liza birden hiç belli etmeden ceketimin kolunu yakalayarak aşağı doğru çekti. Anna Andreyevna'ya veda ederek dışarı çıktım; ama öbür odada Liza bana yetişti.

IV

"LİZA, ne diye kolumu çektin sanki?" diye sordum.

Liza aceleyle, öfkeli öfkeli:

"O kötü bir kadındır, kurnazdır, bunlara layık değildir... Buraya sadece ağzından laf almak için çağırıyor seni!" diye fısıldadı.

Yüzünü hiç böyle görmemiştim.

"Neler söylüyorsun Liza? O kadar iyi bir insandır ki o!"

"O halde kötü olan benim!"

"Ne oluyorsun canım!"

"Ben çok kötü bir insanım. Belki de o gerçekten dünyanın en kusursuz, en iyi insanıdır, bense kötü bir kızım. Her neyse yeter artık, şimdi bırak bunu. Dinle: Annemin bir ricası var: Kendisi sana söylemeye cesaret edememiş, *o işi yapmamalıymışsın,* aynen öyle söyledi. Ne olursun Arkadiy! Bırak şu kumarı, canım kardeşim benim. Yalvarırım sana... Annem de yalvarıyor..."

"Liza, ben de biliyorum bunun kötü bir şey olduğunu, ama... Bunun aşağılık, korkakça bir şey olduğunu da biliyorum, ama... Kumar bence saçma bir şey, daha çok önem verdiğim yok ona! Senin anlayacağın, aptal gibi borçlandım, ben sadece borçlarımı ödemek için oynamak istiyorum. Kazanabilirim, çünkü şimdiye kadar kumarı hiç hesap yapmadan, rastgele, aptal gibi oynadım. Şimdi ise artık her ruble için tir tir titreyeceğim... Bu kez kazanmazsam, bana ne dersen de! Kumara tutkum yok, benim için en önemli olan oyun değil, oyun benim için sadece bir anlık bir şey, inan bana! İstediğim anda vazgeçebilecek kadar güçlüyüm. Borcumu ödedim mi de artık tamamen sizin olacağım, anneme de öyle dersin, borcumu ödedikten sonra artık bir daha evinizden çıkmam..."

"O aldığın üç yüz ruble nelerine mal oldu!"

Birden irkildim.

"Sen nereden biliyorsun bu parayı aldığımı?"

"Darya Onisimonovna, demin hepsini işitmiş..."

Liza bunu söylerken, birden beni bir perdenin arkasına itti, ikimiz birden, kendimizi perdenin öbür tarafında "fener" adı verilen bir bölmede, daha doğrusu dört bir yanı pencere olan küçücük, yuvarlak bir odada bulduk. Daha aklımı başıma toplamama zaman kalmadan,

tanıdığım bir sesle bir mahmuz tıkırtısı işittim ve içeriye gireni yürüyüşünden tanıdım.

"Prens Seryoja!" diye fısıldadım.

Liza:

"Evet, o," diye fısıldayarak yanıtladı.

"Peki neden korktun öyle?"

"Hiç... Ne olursa olsun, benimle burada karşılaşmasını istemiyorum..."

"*Tiens!* Ne oluyor? Sana asılıyor mu yoksa?" diye sordum. "Öyle bir şey varsa, suratını dağıtırım! Nereye gidiyorsun şimdi?"

"Çıkalım buradan; ben de seninle birlikte gideceğim."

"İçeridekilerle vedalaştın mı?"

"Vedalaştım; kürküm sofada..."

Dışarı çıktık, merdivende aklıma şaşırtıcı bir şey geldi:

"Biliyor musun Liza, belki de bugün ona evlenme teklif etmeye gelmiştir!"

Liza:

"Ha... Hayır... Evlenme teklif etmeyecek..." dedi.

Bunu kesin bir tavırla, ağır ağır ve alçak sesle söylemişti.

"Bilemezsin Liza, gerçi biraz önce onunla darıldım, belki sana aramızda geçenleri anlatmışlardır, ama vallahi onu içtenlikle seviyor ve bu konuda başarılı olmasını diliyorum. Demin barıştık, biz insanlar mutlu olduğumuz zaman o kadar iyi yürekli oluyoruz ki... Bak, çok iyi birtakım eğilimleri vardır... İnsanları da sever... Hiç değilse yüreğinde bu iyi duygular filiz verebilir... Ve Versilova gibi akıllı, karakter sahibi bir genç kızın eline düşerse, tamamen düzelir, üstelik mutlu olur. Ne yazık ki, bunları konuşacak zamanım yok... Her neyse, faytonla biraz dolaşalım, ne olur... Zaman olsaydı, sana bazı şeyleri açıklayabilirdim!"

"Hayır, sen faytonla git, ben o tarafa gitmiyorum. Yemeğe gelecek misin?"

"Geleceğim, geleceğim, söz verdim ya. Dinle Liza, alçağın biri, daha doğrusu aşağılık herifin biri, canım Stebelkov işte, eğer kim olduğunu biliyorsan, adını da söyleyeyim bari işte bu; Stebelkov'un prensin üzerinde büyük bir etkisi var... Bonolar varmış elinde... Senin anlayacağın onu avucunda oynatıyor, üstelik o kadar sıkıştırıyor

ki. Bu da o kadar alçalmış ki onun karşısında... İkisi de bu durumdan kurtulmanın tek çaresi olarak, prensin Anna Andreyevna ile evlenmesini görüyor. Aslında kızcağızı uyarmalı. Hoş, bu söylediğim de saçma ya; Anna Andreyevna'nın kendisi de sonradan her şeyi düzeltebilir. Bakalım ne yapacak, acaba onu reddeder mi? Sen ne dersin?"

Liza sözümü keserek:

"Allahaısmarladık. Zamanım yok bunları konuşmaya," dedi.

Bana şöyle bir baktı. O zaman gözlerinde öyle bir nefret fark ettim ki, neredeyse korku içinde:

"Liza, yavrum, ne oluyor sana?" diye bağırdım.

"Ben sana kızmıyorum; yalnız kumar oynama..."

"Ha, sen kumarı mı kastediyordun? Merak etme, oynamam."

"Biraz önce 'Mutlu olduğumuz zamanlar,' diyordun, demek sen çok mutlusun, öyle mi?"

"Çok mutluyum Liza, çok mutluyum! Hay Allah! Saat üç olmuş da, geçmiş bile! Allahaısmarladık Lizacığım. Canım Lizacığım. Söyle: Bir erkek bir kadını bekletir mi? Bekletmesi hoş görülür mü?"

"Randevun mu var yoksa?"

Liza bunu söylerken hafifçe gülümsemişti, ama gülümseyişi cansızdı, titrekti.

"Elini ver de, bana uğur getirsin."

"Uğur mu? Elimi sıkarsan uğur mu gelecek sana? Dünyada vermem!"

Sonra aceleyle uzaklaştı. Garip şey, son sözlerini çok ciddi bir tavırla bağırmıştı. Her neyse, kendimi kızaklı arabama attım.

Evet, her şeyin başlıca nedeni, o andaki "mutluluk" tu. Bu mutluluk yüzünden, köstebek gibi, kendimden başka hiçbir şeyi göremiyor, hiçbir şeyi anlayamıyordum.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



I

ŞİMDİ gerisini anlatmaktan korkuyorum. Bütün bunlar olalı epey zaman geçti; her şey şimdi benim için bir serap gibi. Böyle bir kadın, o zamanlar benim gibi pis bir çocuğa nasıl randevu verebildi? Ne yapayım ki ilk bakışta durum öyle görünüyordu! Liza'yı bıraktıktan sonra yanından rüzgâr gibi uzaklaştığım sırada, kalbim küt küt atmaya başlamıştı. Düpedüz aklımı kaçırdığımı sanıyordum. Bana bir randevu verildiğini düşünmek, birden o kadar göze çarpan bir saçmalık olarak göründü ki, böyle bir şeye dünyada inanmazdım, öyleyken gene de içimde en küçük bir kuşku yoktu; hatta daha fazlasını da söyleyeyim: Saçmalık ne kadar göze batıyorsa, buna o kadar inanıyordum.

Saatin artık üçü geçmiş olması beni endişelendiriyordu: 'Madem bana randevu verildi, nasıl oluyor da bu randevuya geç kalıyorum?' diye düşündüm. Bu arada bazı aptalca sorular da takılıyordu aklıma. Sözgelimi, 'Acaba şimdi nasıl davransam daha iyi olur; cesur bir tavır mı takınsam yoksa çekingen mi?' gibi. Ama bütün bunlar sadece bir an için zihnimden geçiyordu, çünkü asıl önemli olan yüreğimdeki duyguydu; hem de öyle bir duyguydu ki, nasıl bir şey olduğunu bir türlü nitelendiremiyorduın. Bir gün önce bana: "Yarın saat üçte Tatyana Pavlovna'nın evinde olacağım," denilmişti, işte bu kadar. Oysa onu ziyaret ettiğimde, her zaman odasına kabul ediliyordum; bu bakımdan bana istediğini Tatyana Pavlovna'nın evine geçmeden de söyleyebilirdi. O halde neden bir başka yerde, Tatyana Pavlovna'da randevu vermişti? Buna, bir başka soru daha ekleniyordu: Acaba, Tatyana Pavlovna evde olacak mıydı, olmayacak mıydı? Bu gerçekten bir randevu ise, demek ki Tatyana Pavlovna evde olmayacaktı. Ama

bütün bunları önceden Tatyana Pavlovna'ya açıklamadan böyle bir şey sağlanabilir miydi? Demek ki, Tatyana Pavlovna da işin içindeydi, biliyordu, öyle mi? Bu düşünce bana akıl almayacak, –ve ne gariptir– günahkârca, üstelik neredeyse kaba görünüyordu.

Hem belki de, Katerina Nikolayevna, sadece Tatyana Pavlovna'yı ziyaret etmek istemişti ve bir gün önce bunu bana herhangi bir amaç gütmeden söylemişti, ben ise ne demek istediğini anlamamıştım. Zaten o sözler, laf arasında, kayıtsız bir tavırla, sakin sakin ve oldukça can sıkıcı bir konuşmadan sonra söylenmişti; can sıkıcı bir konuşmaydı, çünkü bir gün önce odasında bulunduğum bütün o süre içinde, nedense hep kendimi şaşırmış gibiydim. Oturuyor, ağzımda bir şeyler geveliyor, ne söyleyeceğimi bir türlü bilemiyor, kendi kendime kızıyor ve fena halde sıkılıyordum. Katerina Nikolayevna ise bir yere gitmeye hazırlanıyordu; bu yüzden, sonradan da anladığıma göre, gitmek üzere ayağa kalktığım zaman buna sevindiği her halinden belli olmuştu. Zihnim bu tür düşüncelerle doluydu. Sonunda, 'Girerim, zile basarım, aşçı kadın kapıyı açar, ona: "Tatyana Pavlovna evde mi?" diye sorarım,' diye karar verdim. Evde değilse, demek ki bana gerçekten *randevu verildi.* Bununla birlikte bu konuda hiç kuşkum yoktu, hiç!

Koşarak merdivenden yukarı çıktım ve daha merdivende, kapının önünde, bütün korkumun geçtiğini hissettim: 'Varsın öyle olsun, yeter ki bir an önce karşılaşalım!' diye düşünüyordum. Kapıyı aşçı kadın açtı ve o uyuşuk, salak tavrıyla, burnundan konuşarak, Tatyana Pavlovna'nın evde olmadığını söyledi. "Tatyana Pavlovna'yı bekleyen biri yok mu?" diye soracak oldum, ama soramadım: 'İyisi mi kendi gözümle göreyim,' diye söylendim ve aşçı kadına içeride bekleyeceğimi mırıldanarak sırtımdan kürkümü çıkarıp kapıyı açtım...

Katerina Nikolayevna, pencerenin önünde oturuyor, sözümona, Tatyana Pavlovna'yı bekliyordu.

Beni görür görmez hemen güya merak ve üzüntü ile:

"Yok mu?" diye sordu.

Sesi de, yüzü de beklediğim şeylere o kadar uymuyordu ki, eşikte hareketsiz kaldım:

"Kim yok mu?" diye mırıldandım.

"Tatyana Pavlovna! Size dün akşam söyledim ya, ona bugün saat üçte evine geleceğimi haber verin," diye.

"Ben... Ben onu görmedim ki."

"Söylemeyi unuttunuz mu?"

Oturdum. Yıldırımla vurulmuş gibiydim. Hay Allah, demek buymuş! Hem de işin en önemli yanı, her şey "iki kere iki dört eder" gibi apaçıktı, öyleyken gene de inatla başka türlü olduğuna inanıyordum.

"Bunu kendisine haber vermem için bana rica ettiğinizi anımsamıyorum. Zaten, rica etmediniz: Sadece saat üçte burada olacağınızı söylediniz."

Sabırsızlıkla sözümü kesti. Yüzüne bakmıyordum.

Katerina Nikolayevna, birden:

"Yaa!" diye bağırdı. "Peki, madem söylemeyi unuttunuz ve buraya geleceğimi biliyordunuz, o halde ne işiniz var burada?"

Başımı kaldırdım: Yüzünde ne alay, ne de öfke vardı, sadece dudaklarında yüzünü aydınlatan neşeli bir gülümseyiş, yüzünde de garip, zorlanmış olduğu belli çapkınca, şeytanca bir anlam vardı, söz gelmişken şunu da belirteyim, bu her zaman yüzünde görülen anlamdı, neredeyse çocuksu bir yaramazlığı vardı. Bütün yüzü sanki bana: "İşte görüyorsun ya, seni yakaladım. Şimdi ne diyeceksin bakalım?" diyor gibiydi.

Yanıt vermek istemiyordum, bu yüzden gene gözlerimi yere indirdim. Sessizlik yarım dakika kadar sürdü. Katerina Nikolayevna birden:

"*Papa**nın yanından mı geliyorsunuz?" diye sordu.

"Anna Andreyevna'nın yanından geliyorum, Prens Nikolay İvanoviç'e hiç uğramadım..."

Bunu söyledikten sonra, birden:

"Siz de bunu herhalde biliyordunuz," diye ekledim.

"Anna Andreyevna'nın yanında bulunduğunuz sırada, başınıza bir şey gelmedi ya?"

"Yani demek istiyorsunuz ki, şimdi çıldırmış gibi bir halim var, değil mi? Hayır, orada bir şey olmadı; daha Anna Andreyevna'ya gitmeden önce de öyle bir halim vardı."

"Peki, onun yanındayken aklınız başınıza geldi mi?"

---

* (Fr.) "Baba." *-çev.*

"Hayır, gelmedi. Hem orada, sizin Baron Byoring'le evleneceğinizi işittim."

Katerina Nikolayevna birden ilgilendi.

"Bunu size Anna Andreyevna mı söyledi?"

"Hayır, tam tersine ben ona bunu işittiğimi söyledim. Aynı şeyi, kısa bir süre önce Naşyokin onu ziyaret etmeye geldiği sırada Prens Sergey Petroviç'e söylemişti."

Hâlâ bir türlü gözlerimi kaldırıp yüzüne bakmıyordum; ona bakmak, bütün varlığının ışıkla, sevinçle, mutlulukla dolması demekti. Oysa ben o anda mutlu olmak istemiyordum. Kalbime, öfkeli bir ok saplanmıştı. Bu yüzden birden çok önemli bir karar vermiştim. Ondan sonra, birden şu anda hemen hemen hiç anımsamadığım birtakım şeylerden söz etmeye başladım. Soluk soluğa kalmış gibiydim, neredeyse mırıldanır gibi konuşuyordum, ama artık ona cesaretle bakabiliyordum. Kalbim hızlı hızlı çarpıyordu. O anki durumla hiç ilgisi bulunmayan bir şeyden söz açmıştım. Bununla birlikte, sanırım düzenli konuşuyordum. Katerina Nikolayevna, sözlerimi önce yüzünden hiç eksik olmayan, hep aynı değişmeyen, sabırlı gülümseyişiyle dinlemeye koyulmuştu, ama yavaş yavaş, o ısrarlı bakışında önce şaşkınlık, sonra da korku belirdi. Gülümseyişi hâlâ silinmemişti, yalnız şimdi dudaklarında titriyor gibiydi. Birden bütün vücuduyla tepeden tırnağa irkildiğini fark ederek:

"Neyiniz var?" diye sordum.

Katerina Nikolayevna bana neredeyse endişe ile:

"Sizden korkuyorum," dedi.

"Peki, neden gitmiyorsunuz öyleyse? Madem, Tatyana Pavlovna yok, madem gelmeyeceğini biliyorsunuz, o halde kalkıp buradan gitmeniz gerekir, değil mi?"

"Beklemek istiyordum, ama şimdi... Gerçekten..."

Hızla yerinden kalkmıştı. Ona engel oldum.

"Hayır, hayır, oturun. Bakın, gene irkildiniz. Ne garip, korktuğunuz zaman bile gülümsüyorsunuz... Zaten dudaklarınızda her zaman bir gülümseyiş var. Bakın, şimdi artık açıktan açığa gülümsüyorsunuz..."

"Siz sayıklıyor musunuz?"

"Sayıklıyorum ya..."

Katerina Nikolayevna:

"Korkuyorum..." diye fısıldadı.

"Neden korkuyorsunuz?"

Katerina Nikolayevna, gene gülümsedi. Ama bu kez gerçekten korktuğu belliydi.

"Sınırı aşarsınız diye korkuyorum..."

"Gülümseyişinize dayanamıyorum!"

O zaman tekrar konuşmaya başladım. Bütün varlığımla kendimi kapıp koyvermiştim; uçuyor gibiydim. İçimden beni sanki bir şeyler itiyordu. Onunla hiçbir zaman öyle konuşmazdım. Her zaman ürkeklik duyardım yanında. O anda bile içimde müthiş bir ürkeklik vardı ama gene de konuşuyordum; anımsıyorum, yüzünden söz etmeye başlamıştım. Birden: "Artık gülümseyişinize daha fazla dayanamayacağım!" diye bağırmaya başladım. "Ne diye sizi daha Moskova'dayken hep tehdit edici, son derece kusursuz ve ikide bir insana iğne gibi batan birtakım sosyete terimleri kullanan bir kadın olarak düşünüyordum sanki? Evet, Moskova'da Maria İvanovna ile birlikte, sizden söz ediyor, nasıl bir kadın olduğunuzu hayalimizde canlandırmaya çalışıyorduk... Maria İvanovna'yı anımsıyor musunuz? Evine gitmiştiniz. Buraya gelirken, vagonda, bütün gece sizi rüyamda görmüştüm. Buraya geldikten sonra da siz gelmeden önceki bütün bir ay boyunca, babanızın çalışma odasında asılı duran portrenize baktım durdum, ama o portreden hiçbir şey anlayamadım. Yüzünüzde çocuksu bir yaramazlık ve sonsuz bir saflık var. Zaten asıl önemli olan da bu! Buna sizi ziyaret ettiğim bütün bu süre boyunca şaşmış kalmışımdır. Ah! Siz gururla bakmayı ve insanı bir bakışta yerin dibine geçirmeyi biliyorsunuz: Moskova'dan geldiğiniz zaman, babanızın odasında, bana nasıl baktığınızı çok iyi anımsıyorum. O zaman sizi görmüştüm ya, gelin görün ki biri bana o sırada 'Onu nasıl buldun?' diye sorsaydı verecek yanıt bulamazdım. Ne boyda olduğunuzu bile söyleyemezdim. Sizi görür görmez birden kör olmuş gibiydim. Portreniz size hiç benzemiyor. Gözleriniz koyu değil, açık renk, sadece o uzun kirpiklerinizden ötürü koyu renk görünüyor. Tombul, orta boylusunuz. Ama tombulluğunuz aşırı değil, hafif, sağlıklı bir köylü kızının dolgunluğu. Zaten yüzünüz de tam anlamıyla bir köylü kızının yüzünü andırıyor. Evet, bir köy güzelinin yüzü gibi; darıl-

mayın sakın, bu iyi bir şey, üstelik daha da iyi bir şey evet; yuvarlak, yanakları al, aydınlık, cesaretle gülen ve çekingen bir yüzünüz var! Gerçekten çekingen. Katerina Nikolayevna Ahmakova'nın çekingen bir yüzü var! Düşünün bir. Evet, çekingen ve bakir bir yüz, yemin ederim ki öyle! Üstelik bakir olmaktan daha fazla bir şey var yüzünüzde, çocuksu bir yüzünüz var sizin! İşte yüzünüz böyle! Öyle oluşuna hep şaşıyor, hep kendi kendime: 'Bu kadın o kadın mı?' diye sorup duruyordum. Şimdi, çok zeki olduğunuzu biliyorum. Ama başlangıçta, oldukça saf olduğunuzu sanıyordum. Zekânız neşe dolu ama gösterişe hiç ihtiyacı olmayan bir zekâ... Ayrıca dudaklarınızdan gülümseyişin hiç eksik olmaması hoşuma gidiyor: Siz gülümsediniz mi, dünyalar benim oluyor! Bundan başka, sakin halinizden, sessizliğinizden ve kelimeleri kaydırıyormuşsunuz gibi sakin sakin, üstelik neredeyse tembel tembel söylemenizden hoşlanıyorum. Evet, asıl bu tembelliğiniz bana zevk veriyor. Bana öyle geliyor ki, üzerinde durduğumuz köprü yıkılsa bile, gene de kelimeleri kaydırarak, tam yerinde bir söz söylersiniz... Sizi gururun ve tutkunun en üst basamağına varmış bir insan sanıyorum, oysa siz bu iki ay boyunca, benimle hep sanki ikimiz birer üniversite öğrencisiymişiz gibi konuştunuz... Alnınızın böyle olacağını hayalimden bile geçirmemiştim: Biraz dar, tıpkı heykellerde olduğu gibi. Ama beyaz ve tertemiz; o kabarık saçların altında mermerdenmiş gibi görünüyor. Göğsünüz dimdik, yürüyüşünüz hafif; eşine rastlanmayan bir güzelliğiniz var, öyleyken hiç gururlu değilsiniz. Ben, ancak şimdi inandım buna, daha önce öyle olduğunuza bir türlü inanamıyordum."

Katerina Nikolayevna, benim bu çılgınca nutkumu gözlerini iri iri açarak dinliyor, benim de titrediğimi görüyordu. Birkaç kez sevimli, sakınan bir hareketle eldivenli küçük elini kaldırarak beni susturmak istemiş ama her seferinde derin bir şaşkınlık ve korku içinde onu tekrar indirmişti. Bazen birden bütün vücuduyla irkilerek geriye çekiliyordu. İki üç defa dudaklarında gene bir gülümseyiş belirir gibi oldu; bir ara fena halde kızardı, ama sözlerimin sonuna doğru, kesin olarak korkuya kapıldı ve sararmaya başladı. Ben sözlerime ara verir vermez, rica eder gibi bir tavırla elini uzatacak oldu, sonra gene kelimeleri kaydırıyormuş hissini veren sakin sesiyle:

"Böyle konuşulmaz... Böyle konuşulmaz..." dedi.

Sonra birden yerinden kalktı, acele etmeden atkısıyla samur manşonunu aldı.

"Gidiyor musunuz?" diye bağırdım.

"Beni gerçekten korkuttunuz... Durumu kötüye kullanıyorsunuz..."

Bu sözleri sitemle söylemişti.

"Dinleyin. Vallahi sınırı aşmayacağım."

"Daha şimdiden aşmaya başladınız bile."

Dayanamayarak gülümsemişti.

"Buradan geçmeme izin verecek misiniz, vermeyecek misiniz, bunu bile bilmiyorum."

Gerçekten de geçmesine engel olacağımı sanıyor gibiydi.

"İsterseniz kapıyı kendi elimle açayım. Buyurun, gidin. Yalnız şunu da bilin ki şu anda çok önemli bir karar vermiş bulunuyorum ve eğer ruhumu aydınlatmak istiyorsanız geri dönün, oturun ve hiç değilse iki söz söylememe fırsat verin. Ama istiyorsanız, gitmekte serbestsiniz. Kapıyı size kendi elimle açacağım!"

Katerina Nikolayevna yüzüme baktı ve tekrar yerine oturdu. Derin bir heyecan içinde:

"Başka bir kadın olsaydı, kim bilir nasıl bir öfke içinde çıkar giderdi, siz ise oturuyorsunuz!" diye bağırdım.

"Eskiden böyle konuşmaya hiçbir zaman cesaret edemezdiniz."

"Eskiden hep çekiniyordum. Şimdi bile içeri girdiğim sırada ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Şimdi çekinmiyor muyum sanıyorsunuz? Çekiniyorum, ama birden çok önemli bir karar verdim ve hissediyorum ki, bu kararı yerine getireceğim. Bu kararı verir vermez aklımı kaçırıyormuşum gibi oldum, bütün bunları bu yüzden söylemeye başladım... Şimdi dinleyin, söyleyeceğim söz şu: Ben sizin casusunuz muyum, değil miyim? Yanıt verin, soracağım soru buydu!"

Bütün yüzü hemen kızardı:

"Durun, daha yanıt vermeyin Katerina Nikolayevna, her şeyi sonuna dek dinleyin, sonra gerçeği olduğu gibi söyleyin."

İşte böyle bir çırpıda bütün sınırları, bütün engelleri aşarak kendimi boşluğa bırakmıştım.

II

"İKİ ay önce, burada, perdenin arkasında duruyordum biliyorsunuz. O sırada Tatyana Pavlovna'ya bir mektuptan söz ediyordunuz. Ben deli gibi dışarı fırladım ve ağzımdan bir şey kaçırdım. Bunun üzerine, bir şeyler bildiğimi hemen anladınız... Anlamamanıza olanak yoktu... Çok önemli bir belge arıyordunuz ve o belge yüzünden korku içindeydiniz... Bekleyin Katerina Nikolayevna, durun, daha konuşmayın. Size şunu söylemek istiyorum, kuşkularınız gerçekten bir temele dayanıyor: O belge var... Daha doğrusu vardı... Kendi gözlerimle gördüm onu; söz konusu belge sizin Andronikov'a yazdığınız mektuptu değil mi?"

Katerina Nikolayevna utanç ve heyecan içinde, acele ile:

"Siz bu mektubu gördünüz mü?" diye sordu. "Nerede gördünüz onu?"

"Gördüm... Kraft'ta gördüm... Hani tabancayla intihar eden var ya, işte onun evinde gördüm."

"Sahi mi? Kendi gözünüzle gördünüz mü? Peki ne oldu sonra?"

"Kraft yırttı onu."

"Gözünüzün önünde mi yırttı? Yırttığını gördünüz mü?"

"Evet, yanımda yırttı. Herhalde ölmeden önce onu yok etmek istiyordu, bu yüzden yırtmaya karar vermişti... O sırada sonradan intihar edeceğini bilmiyordum ki..."

Katerina Nikolayevna ağır ağır:

"Demek yok edildi, çok şükür," dedi ve içini çekerek haç çıkardı.

Onu aldatmıyordum. Daha doğrusu yalan söylemiştim; belge elimdeydi ve hiçbir zaman Kraft'ın eline geçmemişti, ama bu yalanım önemsiz bir şeydi, çünkü daha bunu ona söylerken, bu mektubu hemen o akşam yakmaya kendi kendime söz vermiştim. Yemin ederim, bu mektup yanımda değildi, evimdeydi. Hoş, belki de vermezdim, kim bilir? Çünkü o zaman mektubun bende bulunduğunu ve bunca zamandır kendisini gözetlediğimi, beklediğimi ve mektubu ona vermediğimi ona itiraf etmek ayıp olacaktı. Zaten hepsi birdi. Nasıl olsa evde yakacaktım onu. Böylece ne olursa olsun, yalan söylememiş olacaktım! Bu bakımdan, yüreğim rahattı, temizdi; yemin ederim öyleydi.

Neredeyse öfkeyle söze devam ettim:

"Madem öyle, şimdi söyleyin: Siz, bu belge hakkında bir şeyler bildiğimden kuşkulandığınız için mi beni hep "avlamaya çalışıyor", bana iltifatlar yağdırıyor, beni dairenizde kabul ediyordunuz? Durun Katerina Nikolayevna, bir dakika daha konuşmayın, izin verin de bütün söyleyeceklerimi söyleyeyim. Evinize sık sık geldiğim bütün bu süre boyunca, hep, sizin beni sadece bu mektup hakkında bildiklerimi ağzımdan almak için ille itirafa zorlamak üzere iltifatlara boğduğunuzdan kuşkulandım... Durun, bir dakika daha izin verin. Kuşkulanıyordum ama aynı zamanda acı çekiyordum; ikiyüzlülüğünüz benim için dayanılmaz bir şeydi, çünkü... Çünkü sizi dünyanın en üstün, en soylu varlığı olarak tanımıştım! Açıkça söylüyorum işte: Eskiden, size düşmandım ama sizi tanıyınca karşıma dünyanın en soylu varlığının çıktığını gördüm! Böyle olunca her bakımdan tamamen yenilgiye uğramış oldum. Ama o ikiyüzlülük, daha doğrusu böyle bir ikiyüzlülük gösterebileceğinizden kuşkulanmam, bana acı çektiriyordu... Şimdi her şey karara bağlanmalı, her şey açıklanmalı; sırası geldi artık. Yalnız durun, kısa bir süre daha konuşmayın; benim bütün bunlara, şimdi evet şu anda, hangi açıdan baktığını da öğrenin. Açıkça söylüyorum: Durum böyle olsa bile, size darılacak değilim... Yani demek istiyorum ki, bundan alınmayacağım, çünkü bu o kadar doğal bir şey ki! Anlamıyor muyum sanıyorsunuz? Bunda doğal olmayan, kötü olan, ne olabilir? Bir belge yüzünden üzülüp duruyorsunuz, falanca kişinin her şeyi bildiğinden kuşku duyuyorsunuz; peki bu durumda, böyle bir kişinin bildiklerini size açıklamasını pekâlâ isteyebilirdiniz... Bunda hiçbir kötülük yoktur, hiçbir kötülük! Bunu içtenlikle söylüyorum. Ama gene de şimdi bana bir şey, hiç değilse bir şey söylemeniz gerekiyor... Bana itiraf etmelisiniz... Bu kelimeyi kullandığım için özür dilerim. Benim, gerçeğe ihtiyacım var. Nedenini bilmiyorum ama öyle olması gerekiyor! Söyleyin, beni niçin iltifatlara boğdunuz, belge hakkında ağzımdan laf almak için mi Katerina Nikoloyevna?"

Kendimi, uçurumdan aşağı atıyormuşum gibi konuşuyordum; alnım ateş gibi olmuştu. Katerina Nikoloyevna beni endişesiz dinliyordu. Aksine yüzünde bir duygulanış seziliyordu; ama garip, utangaç

bir bakışı vardı. Sanki bir şeyden utanıyordu. Alçak sesle ve kelimeleri ağır ağır söyleyerek:

"Evet, onun için," dedi. "Beni bağışlayın. Suçluyum."

Bunu birden ellerini hafifçe bana doğru kaldırarak eklemişti. Bunu hiç beklemiyordum. Daha doğrusu ondan beklemiyordum bunu; hem de onu artık iyice tanıdığım halde.

"Bana *suçluyum* diyorsunuz. Demek, açıktan açığa *suç işledim* demek istiyorsunuz! Öyle mi?" diye bağırdım.

"Ah, size karşı suç işlediğimi çoktandır hissetmeye başlamıştım, bu yüzden şimdi bunlar açığa çıktı diye seviniyorum..."

"Çoktan mı hissediyordunuz? Peki, neden daha önce söylemediniz bunu?"

Katerina Nikoloyevna gülümsedi.

"Canım, nasıl söyleyeceğimi bilemiyordum, yani beceremezdim demek istiyorum."

Tekrar gülümsemişti:

"Ama vicdanım beni rahatsız ediyordu. Başlangıçta gerçekten, demin söylediğiniz gibi, sizi sadece bu yüzden "avlamaya çalışıyor" dum. Ama sonradan, daha doğrusu kısa bir süre sonra yaptıklarımdan tiksinmeye başladım... Bütün bu yapmacık davranışlarıından bıktım, usandım, inanın bana."

Son sözü, içinde acı duyuyormuş gibi bir tavırla söylemişti.

"Hoş, bütün bu didinmelerden de tiksiniyorum ya!"

"Peki, neden, neden o zaman bunu açıktan açığa sormadınız bana? Açıkça: 'Kuzum, senin bu mektuptan haberin var, o halde ne diye rol yapıyorsun?' diyebilirdiniz. Bunu söylemiş olsaydınız, hemen size her şeyi açıklar, her şeyi itiraf ederdim!"

"Nasıl söyleyeyim, açıkçası sizden... Biraz korkuyordum. Şunu da itiraf edeyim, size güvenim yoktu. Hem ben kurnazlık etmişsem, siz de kurnazlık ettiniz!"

Bunu hafifçe gülerek eklemişti. Derin bir şaşkınlık içinde:

"Gerçekten de güveninize layık değildim," diye bağırdım. "Ah, daha ne kadar alçaldığımı, ne adiliklere başvurduğumu bilmiyorsunuz!"

"Haydi canım, ne alçalması! Bunları sizden işitmeye alıştım, hep öyle konuşursunuz."

Dudaklarında hafif bir gülümseyiş belirmişti. Hüzünle:

"O mektubu yazmak, hayatımın en acı, en saçma davranışıdır. Bu davranışımın bilincine varmam, bana daima bir suçlama etkisi yapmıştır. Bazı şartların ve korkuların etkisiyle benim o sevgili, o vicdanlı babamdan kuşkulanmaya başlamıştım. Bu mektubun başkalarının eline... Kötü insanların eline geçebileceğini bildiğim için... Böyle düşünmekte tamamen haklı olduğumdan ötürü (bunu büyük bir heyecanla söylemişti), bu mektuptan yararlanacaklar, onu *papa*'ya gösterecekler diye tir tir titriyordum... Bu mektup, babamın üzerinde müthiş bir etki yapabilirdi... Bulunduğu durumda... Sağlığını da etkileyebilirdi... Bu mektup yüzünden bana olan sevgisi sönebilirdi..."

Gözlerimin içine bakarak ve herhalde bir an için bakışımda beliren anlamı fark ederek:

"Evet," diye ekledi, "evet kendi sonum için de korkuyordum. Babamın... Hastalığının etkisi altında... Beni bağışlarından yoksun bırakabileceğinden korkuyordum... Bu duygu da vardı içimde. Ama herhalde bu bakımdan da ona karşı suçluyum. Çünkü babam o kadar iyi yürekli, o kadar vicdanlı ki, böyle bir şey olsaydı bile herhalde beni bağışlardı. İşte olup bitenler bu kadar. Size karşı davranışlarıma gelince, doğrusu öyle davranmamalıydım..."

Birden gene utanmıştı.

"Beni utandırdınız," dedi.

"Hayır, utanacağınız hiçbir şey yok ortada!" diye bağırdım.

Gözlerini yere indirdi:

"Ben... Gerçekten heyecanınızdan yararlanmayı... düşünmüştüm... Bunu itiraf ediyorum." Sarhoş gibiydim:

"Katerina Nikolayevna!" diye bağırdım. "Kim, söyleyin, kim zorluyor sizi bana yüksek sesle bu tür itiraflarda bulunmaya? Bunları pekâlâ hiç sıkıntıya girmeden, hem de seçme terimler kullanarak, birtakım ince sözler söyleyerek, gerçi bütün bunlar oldu ama gene de hiçbir şey olmadı sayılır diye 'iki kere iki dört eder' biçiminde kanıtlayabilirdiniz, anlıyorsunuz ya ne demek istediğimi. Siz de o yüksek sosyetenizde gerçekleri genel olarak nasıl değiştiriyorlarsa, öyle yapabilirdiniz, öyle değil mi? Hem aptal, hem de ilkel dene-

cek kadar kaba olduğuma göre bunları söyleseydiniz, size hemen inanırdım. Hoş, ağzınızdan çıkan her şeye inanırdım ya! Pekâlâ böyle davranabilirdiniz, bunu yapmak sizin için hiç de zor bir şey olmayacaktı, değil mi? Gerçekten korkmuyordunuz ya benden? Nasıl oluyor da, benim gibi bir zıpçıktının, benim gibi zavallı bir delikanlının karşısında kendi isteğinizle bu derece küçülebildiniz?"

"Hiç değilse, bu bakımdan karşınızda alçalmış değilim."

Katerina Nikolayevna bunu son derece kendine güvenen bir tavırla söylemişti; herhalde benim bağırarak söylediğim sözün anlamını kavrayamamıştı.

"A, tabii, tam aksine, tam aksine! Siz benim bağırıp durmama bakmayın, laf olsun diye bağırıyorum..."

Katerina Nikolayevna elini kaldırarak onunla yüzünü örtmek istiyormuş gibi:

"Ah, bu yaptıklarım o kadar aptalca, o kadar saçma şeyler ki!" dedi. "Daha dün akşam, utanç içindeydim. Yanımda oturduğunuz sürece, bu yüzden o kadar huzursuzdum. Aslında şimdi koşullar birden öyle değişti ki, o uğursuz mektubun ne olduğunu öğrenmek benim için artık zorunlu bir şey oldu... Yoksa artık onu neredeyse unutmaya başlamıştım... Daha doğrusu sizi evimde kabul etmemin nedeni sadece bu değildi."

Bunu birden eklemişti. İçim titredi. Katerina Nikolayevna ince bir anlamı olan hafif bir gülümseyişle sözünü sürdürdü:

"Tabii, sadece o yüzden değildi! Ben... Demin sık sık, sanki iki üniversite öğrencisiymişiz gibi konuştuğumuzu söylediniz ya, çok yerinde bir sözdü bu, Arkadiy Makaroviç. İnanın bana, bazen sosyetede çok canım sıkılıyor; özellikle Avrupa'dan gelince ve bütün o aile felaketlerimizden sonra, öyle oldum... Üstelik şimdi oraya buraya gittiğim nadir oluyor... Hem de bu sadece üşenmemden ileri gelmiyor. Sık sık içimde köye gitme isteğini duyuyorum. Orada çoktandır okumak için ayırdığım, ama bir türlü okuyamadığım sevgili kitaplarımı tekrar okurdum... Bunu size daha önce de söylemiştim. Anımsıyor musunuz, Rus gazeteleri okuyorum diye, günde iki gazete okuyorum diye, benimle alay ederdiniz."

"Alay etmiyordum..."

"Tabii, alay etmiyordunuz, çünkü bu size de heyecan veriyordu. Bense çoktandır ta yürekten Rus olduğumu ve Rusya'yı sevdiğimi size itiraf etmiştim. Anımsıyor musunuz, sizinle hep 'gerçek olayları' okurduk, siz de öyle derdiniz (Bunu söylerken gülümsemişti.). Gerçi sık sık, acayip garip bir haliniz oluyor, ama o zamanlar, bazen uyuşukluktan sıkılıp canlanıyor ve her zaman taşı gediğine koymasını biliyordunuz, ayrıca beni ilgilendiren şeylere karşı ilgi duyuyordunuz. İnanın, 'öğrenci' olarak konuştuğunuz zamanlar, gerçekten sevimli ve orijinal buluşları olan bir kişi oluyorsunuz. Ama sanırım başka roller size pek yakışmıyor."

Bunu çok sevimli, ama kurnazca bir gülümseyişle söylemişti.

"Anımsıyor musunuz, bazen saatlerce, sadece birtakım sayılardan söz eder dururduk. Sayar, ölçer, biçer ve sözgelimi acaba ülkemizde kaç okul var ve öğrenim nasıl bir yöne doğru gelişiyor, diye merak ederek bu gibi konularla uğraşırdık. Cinayetleri ve kamu suçlarıyla ilgili haberleri sayıyor, bunları iyi haberlerle karşılaştırıyorduk... Bütün bu oluşumun nereye yöneldiğini ve ileride ne olacağını öğrenmek istiyorduk. Sizde içtenlik bulmuştum. Sosyetede bizimle, yani kadınlarla hiçbir zaman öyle konuşmazlar. Geçen hafta Prens X.'le Bismarck hakkında konuşmak istedim; çünkü onunla çok ilgileniyordum, ama kendi kendime onun hakkında bir türlü karara varamıyordum. Ne oldu biliyor musunuz, prens yanıma oturdu, bana bir şeyler anlatmaya koyuldu. Üstelik çok ayrıntılı bilgiler veriyordu, ama bunu garip bir alayla, daha doğrusu genel olarak 'büyük adamların' bizler, yani kadınlar burnumuzu 'bizi ilgilendirmeyen işlere soktuğumuz' zaman yaptıkları gibi, dayanılmaz bir küçümseyişle konuşuyordu... Oysa anımsıyor musunuz, ikimiz Bismarck hakkında tartışırken neredeyse kavga ediyorduk, değil mi? Siz bana, Bismarck'ın idealinden çok daha yüksek bir ülküye sahip olduğunuzu kanıtlamaya çalışıyordunuz."

Bunu söylerken birden gülmeye başlamıştı.

"Ömrümde benimle tam anlamıyla ciddi olarak konuşan yalnız iki erkeğe rastlamışımdır: Biri kocamdı. Çok, çok zeki, aynı zamanda çok vicdanlı, yüksek düşünceli bir insandı. Bir de... Artık söylemeye gerek yok, kim olduğunu biliyorsunuz..."

Bunu çok etkileyici bir sesle söylemişti.

"Öbürü de Versilov!" diye bağırdım.

Ağzından çıkan her sözü, neredeyse içim titreyerek dinliyordum.

"Evet, eskiden konuştuğu zaman onu dinlemeyi çok severdim, üstelik sonunda onunla tamamen açık konuşmaya başladım... Hoş, belki bu aşırı bir davranış oldu ya... Her neyse, tam ona açıldığım zaman bana inanmamaya başladı, bana inanmadı."

"İnanmadı mı?"

"Zaten bana hiçbir zaman hiç kimse inanmamıştır."

"Ama Versilov, Versilov!"

"O yalnız inanmamakla kalmadı..."

Bu sözü gözlerini indirerek ve garip bir tavırla gülümseyerek söylemişti:

"Aynı zamanda beni bütün kusurları kendinde toplamış bir varlık saydı."

"Ama sizin bir tek kusurunuz bile yok ki!"

"Yanılıyorsunuz, benim de bazı kusurlarım vardır."

"Versilov sizi sevmedi, bu yüzden anlamadı sizi!" diye bağırdım.

Gözlerim ateş saçıyordu. Katerina Nikoloyevna'nın yüzünde bir kasılma oldu. Heyecanla ve şiddetle üsteleyerek:

"Bırakın şimdi bunları ve bana bir daha hiçbir zaman o... O insandan söz etmeyin," diye ekledi. "Zaten konuştuklarımız yeter; gitmenin zamanı geldi. (Gitmek için ayağa kalkmıştı.) Peki şimdi söyleyin, beni bağışlıyor musunuz, bağışlamıyor musunuz?"

Bunu açık açık, yüzüme bakarak söylemişti.

"Sizi bağışlamak bana düşmez! Dinleyin Katerina Nikolayevna ve ne olur öfkelenmeyin; evleneceğiniz doğru mu?"

Katerina Nikolayevna bir şeyden korkmuş gibi utançla:

"Bu konuda henüz karar verilmiş değil," dedi.

"Bari iyi bir insan mı? Bağışlayın, bağışlayın bu sorumu ne olur!"

"Evet, çok iyi insandır..."

"Artık başka sorularıma yanıt vermeyin, bana yanıt vermek alçakgönüllülüğünde bulunmayın! Çünkü biliyorum, benim gibi bir insanın size bu tür sorular sorması olacak şey değil! Benim bilmek istediğim tek şey şuydu: O adam size layık mı, değil mi? Her neyse, onun hakkında kendi kendime bilgi edineceğim."

Katerina Nikolayevne korku ile:

"Ah, bakın size ne söyleyeceğim!" dedi.

"Merak etmeyin, bir şey yapacak değilim, bir şey yapacak değilim. Bunların hepsini bir yana bırakarak geçip gideceğim... Yalnız, size şunu söylemek istiyorum: Tanrı, size gönlünüze göre mutluluk versin... Çünkü şimdi, şurada, bu bir saat içinde, bana öyle mutluluk verdiniz ki! İçimde artık ömrümün sonuna kadar silinmeyecek bir iz bıraktınız. Şimdi bir hazine sahibi oldum: Kusursuz bir varlık olduğunuzu öğrendim, bu düşünce benim için bir hazinedir. İşin içinde kötü niyet, kabaca bir cilve olduğundan kuşkulanıyordum, bu yüzden mutsuzdum... Çünkü aklımdan geçen bu düşünceyi size yakıştıramıyordum... Son günlerde gece gündüz düşündüm. Şimdi ise her şey birden, gündüz gibi aydınlanıverdi! Daha girerken, buradan içimde bir sinsilik, bir kurnazlık izlenimiyle, başkalarının ağzından laf almaya çalışan dişi bir yılanla karşılaşmış olduğumu gösteren acı bir hisle ayrılacağımı düşünmüştüm. Oysa burada onurlu bir davranış, namuslu bir insana yakışır bir tutum, bir üniversite öğrencisi buldum! Ne o gülüyor musunuz? Ziyanı yok, ziyanı yok! Siz kutsal bir insansınız. Siz kutsal şeylerle alay etmezsiniz..."

"Yok canım. Alay etmiyorum. Sadece bu kadar korkunç sözler kullanmanıza şaşıyorum... Yani *ağızdan laf alan dişi yılan* ne demek Allah aşkına?"

Gülmeye başlamıştı. Coşkun bir heyecanla söze devam ettim.

"Bugün ağzınızdan çok önemli, çok değerli bir söz kaçırdınız. Karşımda heyecanımdan yararlanmayı düşündüğünüzü nasıl söyleyebildiniz? Diyelim ki kutsal bir varlıksınız ve bunu kim bilir hangi nedenle sadece kendinizi suçlu hissettiğiniz, üstelik kendi kendinize ceza vermeye kalkıştığınız için itiraf ettiniz... Hoş, ortada bir suç filan yok, çünkü öyle bir şey olsa bile, sizden gelen her davranış, her söz kutsal sayılır! Gene de o sözü, o terimi kullanmayabilirdiniz!.. Böyle normal olmayan bir tutum, temiz yüreklilikten de ileri gelse sadece tam anlamıyla günahtan uzak, bakir bir varlık olduğunuzu, bana saygı beslediğinizi, bana inandığınızı gösteriyor."

Sözlerimin arasında tutarlılık yoktu. Öyleyken gene de yüksek sesle devam ediyordum.

"Yok, kızarmayın, kızarmayın... Zaten size kim suç yükleyebilir? Kim, sizin için ateşli bir kadın diyebilir? Ah, özür dilerim. Yüzünüzden şu anda çok üzüldüğünüzü, acı çektiğinizi fark ediyorum; kendini yitirmiş bir delikanlının kullandığı bu beceriksizce sözlerden ötürü onu bağışlayın! Hem şu anda asıl sorun kelimelerde mi, terimlerde mi yani? İçinde bulunduğumuz durum, bütün o terimlerden çok daha üstün değil mi?.. Bir gün Versilov, Othello'nun Desdemona'yı öldürdükten sonra intihar etmesinin kıskançlıktan değil de idealini elinden almış olmalarından ileri geldiğini söylemişti. Bunu çok iyi anlıyorum, çünkü bugün siz bana ideal saydığım bir varlığı geri vermiş oldunuz!"

Katerina Nikolayevna duygulanmıştı:

"Beni fazla övüyorsunuz. Ben bunlara layık değilim," dedi.

Sonra şakacı bir tavırla:

"Size, gözleriniz hakkında söylediğimi anımsıyor musunuz?" diye ekledi.

"Bende göz yerine iki mikroskop bulunduğunu ve pireyi deve yaptığımı söylemiştiniz! Hayır, şimdi hiçbir şeyi büyüttüğüm yok! Ne oldu? Gidiyor musunuz yoksa?"

Odanın ortasında, elinde manşonu ve atkısıyla duruyordu.

"Hayır, siz çıktıktan sonra bekleyeceğim. Daha sonra çıkarım. Tatyana Pavlovna'ya bir iki kelime yazmak istiyorum."

"Şimdi gideceğim, şimdi! Yalnız şunu tekrarlamak istiyorum: Mutlu olun, ister tek başınıza, ister kimi seçerseniz onunla, mutlu olun, Tanrı mutlu etsin sizi! Benim ise, benim sadece ideale, ülküye ihtiyacım var! O yeter bana!"

"Sevgili, iyi yürekli Arkadiy Makaroviç inanın bana, sizin için üzülüyorum... Babam her zaman, sizin için sevimli, iyi yürekli bir çocuktur, der. İnanın, o yabancı insanların elinde bırakılmış çocuğu, o çocuğun yapayalnız kalınca kurduğu hayaller hakkında anlattıklarınızı daima anımsayacağım... Duygularınızın nasıl oluştuğunu, ruhunuzun nasıl geliştiğini çok iyi anlıyorum... Yalnız... Şu anda iki üniversite öğrencisi gibi konuşmamıza karşın... Bundan böyle, artık eskisi gibi görüşemeyiz, tabii... Siz de bunu anlıyorsunuz, değil mi?"

Bu sözleri birden yalvaran utangaç bir gülümseyişle söylemişti.

"Artık görüşemeyecek miyiz?"

"Görüşemeyiz, uzun süre görüşemeyiz artık... Suçlusu da benim... Şimdi artık görüşmemizin tamamen olanaksız bir şey olacağını görüyorum... Ara sıra *papa*da görüşeceğiz, o kadar..."

"Duygularımın fazla ateşli olmasından korkuyorsunuz, bana inanmıyorsunuz, değil mi?" diye neredeyse bağıracaktım.

Ama Katerina Nikolayevna birden karşımda o kadar utanmış görünüyordu ki, bunu bir türlü söyleyemedim. Katerina Nikolayevna, tam kapıdan çıkacağım sırada birden beni durdurdu.

"Söyleyin, kendi gözünüzle mi gördünüz... O mektubun... Yırtıldığını? İyice anımsıyor musunuz? Hem o mektubun Andronikov'a yazılmış olan mektup olduğunu nereden anladınız?"

"Kraft bana mektupta yazılı olanları anlatmış, üstelik bana göstermişti onu," dedim.

Sonra birden bunu nasıl ve niçin söylediğimi bilmeyerek, içimden geldiği gibi ve yüzüne hiç bakmadan:

"Elveda! Çalışma odanıza girdiğim zamanlar, sizin yanınızda çekingenlikten yerin dibine geçecekmişim gibi olurdum, ama siz çıktıktan sonra, biraz önce ayağınızın bastığı yeri atılıp öpmek isterdim," dedim ve hızla dışarı çıktım.

Rüzgâr gibi eve dönüyordum; içimde coşkun duygular vardı. Zihnimde düşünceler fırtınaya kapılmış gibiydi. Yüreğim dopdoluydu. Faytonla annemin evine yaklaşırken, birden Liza'nın Anna Andreyevna'ya karşı olan nankörlüğünü anımsadım, yaptığı hareketle biraz önce kullandığı o korkunç kelime aklıma geldi. O zaman birden hepsi için yüreğim sızlamaya başladı. Kapının önündeki basamaklardan yukarı çıkıp sahanlıkta durakladım: 'Hepsinin yürekleri amma da taşlaşmış. Hem Liza'ya da ne oluyor,' diye düşündüm.

Matvey'e gitmesini söyledim ve beni saat dokuzda kendi evimden almasını tembih ettim.

BEŞİNCİ BÖLÜM



I

YEMEĞE geç kalmıştım, ama henüz sofraya oturmamışlardı, beni bekliyorlardı. Belki de onlarda seyrek olarak öğle yemeğini yediğim için, ikram edilecek yemeklere özel olarak pişirilmiş başka şeyler de katmışlardı: Meze olarak sardalya falan gelmişti sofraya. Ama beni şaşırtan ve üzen bir şey vardı: Hepsini, nasıl diyeyim, nedense endişeli ve somurtmuş görüyordum. Liza, beni görünce belli belirsiz gülümsemişti. Annemin ise endişe içinde olduğu her halinden anlaşılıyordu. Versilov da gülümsüyordu ama kendini zorladığı belliydi. 'Yoksa kavga mı ettiler?' diye düşündüm. Bununla birlikte, başlangıçta her şey doğru dürüsttü. Yalnız Versilov hamurlu çorbası geldiği zaman, hafifçe yüzünü buruşturdu. Hele sonradan köfteli pilav getirilince, fena halde somurttu. Canı sıkılarak:

"Midemin bir yemeğe dayanmadığını söyledim mi, hemen ertesi günü aynı yemek gelir sofraya!" diye söylendi. Bunu elinde olmayarak söylediği belliydi.

Annem ürkek bir tavırla:

"Başka ne pişirelim Andrey Petroviç? Başka bir yemek uyduramıyor ki insan!.." diye yanıtladı.

"Annen, bazı gazetelerimizin tam tersi! Onlara göre yeni olan ne varsa, hepsi iyidir."

Versilov daha şakacı, daha dostça bir tavırla işi şakaya boğmak istemiş, ama nedense bunu başaramamıştı. Sadece annemi daha fazla ürkütmüş oldu. Tabii annem, kendisinin gazetelerle karşılaştırılmasından hiçbir şey anlamamıştı. Bu yüzden şaşkınlık içinde bakınıp duruyordu. Tam bu sırada Tatyana Pavlovna içeri girdi ve yemek yemiş olduğunu söyleyerek, annemin yanına, divanın üzerine oturdu.

Hâlâ bir türlü bu kadının gözüne giremiyordum. Hatta tamamen aksi olmuştu. Tatyana Pavlovna aklına gelen her şeyi bahane ederek, bana daha fazla takılmaya başlamıştı. Bana karşı duyduğu hoşnutsuzluk özellikle son zamanlarda daha da artmıştı: O şık elbiselerimi görmek bile istemiyordu. Üstelik Liza, Tatyana Pavlovna'nın benim cins atları olan bir faytonu emrimde tuttuğumu işittiği zaman, neredeyse baygınlık geçirdiğini anlatmıştı. Sonunda fırsat buldukça onunla karşılaşmamak için elimden geleni yapmaya başlamıştım. İki ay önce, miras verildikten sonra, Versilov'un davranışı hakkında onunla konuşmak için bir ara evine uğramış, ama onda en küçük bir anlayış bulamamıştım. Aksine fena halde kızgındı. Mirasın yarısından değil de bütününden vazgeçilmesi hiç hoşuna gitmemişti; bana da sadece son derece sert bir tavırla:

"Bu paralardan ve düellodan, sadece Arkadiy Makaroviç onun hakkında beslediği düşünceleri düzeltsin diye vazgeçtiğine inanmıyorsan, elimi keserim!" demişti.

Doğrusu, tahmini yerindeydi; aslına bakılırsa, gerçekten o zaman bu duygudaydım.

O gün de, Tatyana Pavlovna'nın daha içeri girer girmez, hemen bana saldıracağını anlamıştım; üstelik onun bu istekle gelmiş olduğundan biraz kuşkum vardı. Bu yüzden son derece kayıtsız bir tavır takınmıştım; böyle bir tutumda bulunmak, bana hiç de zor gelmiyordu, çünkü biraz önce olup bitenlerden sonra, içim hâlâ sevinçle, coşkun bir mutlulukla doluydu. Şunu da ilk ve son defa olarak belirteyim, kayıtsız tavırlar bana hiçbir zaman yakışmaz. Daha doğrusu benim tipime uymaz. Aksine içimde büyük bir utanç uyandırır. O sırada da öyle olmuştu. Damdan düşer gibi başladım söze; içimde bir kötülük yoktu, sadece hiç düşünmeden konuşmuştum. Liza'nın son derece canı sıkılıyormuş gibi oturduğunu fark edince, birden mırıldanıyormuşum gibi üstelik ağzımdan çıkanların üzerinde durmadan:

"Kırk yılda bir burada yemek yiyorum da şu haline bak Liza, bir kastın varmış gibi somurtup duruyorsun!" dedim.

Liza:

"Başım ağrıyor," dedi.

Tatyana Pavlovna, hemen tırnaklarını bana geçiriverdi:

"Hay Allah! Ne diye hastalanıyorsun Liza? Arkadiy Makaroviç lütfedip yemeğe gelmişler, ona hoş görünmek için dans etmelisin, neşelenmelisin!"

"Siz gerçekten başımın en büyük derdisiniz, Tatyana Pavlovna! Bir daha siz buradayken hiç gelmeyeceğim!" dedim ve içten gelen bir öfkeyle elimi şiddetle masanın üzerine indirdim.

Annem irkildi. Versilov ise bana garip bir tavırla bakıyordu. Birden gülümseyerek onlardan özür diledim. Ama gene kayıtsız bir tavırla Tatyana Pavlovna'ya doğru döndüm:

"Tatyana Pavlovna, o *başımın derdi* sözümü geri alıyorum," dedim.

"Alma, alma," diye sert bir tavırla sözümü kesti. "Başının derdi olmak bana çok daha gurur verici geliyor. Aksi olmaktansa, böyle olsun daha iyi, inan bana."

Versilov gülümseyerek:

"Oğlum, insan yaşamın ufak tefek dertlerine dayanmasını bilmeli!" diye mırıldandı! "Dertsiz bir yaşamı yaşamaya değmez."

Sinirli sinirli güldüm:

"Biliyor musunuz, bazen son derece tutucu oluyorsunuz."

"Vız gelir bana, oğlum."

"Hayır, vız gelmez! Neden bir eşeğe, eşek olduğunu açıkça söylemiyorsunuz?"

"Şimdi kendini mi kastediyorsun yani? Bir defa ben kimse hakkında yargıda bulunmayı üzerime almak istemiyorum, bunu yapamam da."

"Neden istemiyorsunuz, neden yapamazmışsınız?"

"Hem üşeniyorum, hem de bu iş bana tiksinti veriyor. Akıllı bir kadın, bir gün başkalarını yargılamaya hakkım olmadığını söylemişti, çünkü ben 'acı çekmesini' bilmiyormuşum. Başkalarını yargılamak için, insanın her şeyden önce o yargıda bulunmak hakkını kazanacak kadar çile çekmesi, acı çekmesi gerekirmiş. Bu biraz yüksekten atma oluyor, ama bana uygulanırsa, belki de doğrudur; bu yüzden o kadının bu düşüncesini seve seve kabul etmiştim."

Bağırır gibi:

"Bunu size Tatyana Pavlovna mı söyledi?" diye sordum.

Versilov, bana biraz hayretle baktı.

"Sen nereden anladın?"

"Tatyana Pavlovna'nın yüzünden anladım, birden tepeden tırnağa irkildi de."

Tahminim tamamen rastlantıydı. Ama sonradan anlaşıldığına göre, bu cümleyi Tatyana Pavlovna, Versilov'a bir gün önce şiddetli bir tartışma sırasında söylemiş. Hem zaten, bir defa daha tekrarlayayım; ben o sırada içimdeki o sevinçli ve coşkun duygularla aralarına damdan düşer gibi apansız daldığım zaman, onları gafil avlamıştım: her birinin o sırada kendi derdi vardı, hem de hepsinin derdi büyüktü.

"Bir şey anlamıyorum. Çünkü bütün bunlar son derece soyut konular. Bu sizin bir özelliğiniz. Soyut konulardan söz açmayı çok seviyorsunuz, Andrey Petroviç; bu bir egoizm belirtisidir. Soyut konulardan söz etmeyi yalnız egoistler sever."

"Pek aptalca bir söz değil hani, ama sen bana ikide bir takılma."

İçimdeki o coşkun duyguların etkisi altında ille düşüncemi kabul ettirmek istiyor, gene söze karışıyordum:

"Neden canım? Bir dakika, 'yargıda bulunmak hakkını kazanmak için, çile çekmek' ne demek? Kim dürüstse, kim namusluysa, o yargıda bulunabilir; benim düşüncem bu."

"Bu kafadaysan, pek az yargıç bulabilirsin."

"Böyle birini şimdiden biliyorum."

"Kimmiş bu?"

"Şu anda benimle oturup konuşan."

Versilov, garip bir tavırla hafifçe güldü, taa kulağıma eğildi ve beni omzumdan tutarak: "O sana her zaman yalan söylüyor," diye fısıldadı.

Şimdiye kadar, o anda ne düşündüğünü bir türlü anlayamıyorum, ama herhalde, o sırada nedense büyük bir endişe içindeydi. (Bir haber aldıktan sonra bu hale gelmişti, öyle olduğunu sonradan anladım.) Ama bu "o sana her zaman yalan söylüyor" sözü, o kadar beklenmedik, o kadar ciddi, o kadar garip aynı zamanda öylesine şaka götürmez bir tavırla söylenmişti ki, tepeden tırnağa irkildim. Neredeyse korkmuştum. Versilov'a şaşkın şaşkın baktım. Ama Versilov hemen kendini toplayarak kahkahalarla gülmeye başladı. Kulağıma bir şeyler fısıldadığını görünce, korkuya kapılmış olan annem:

"Tanrıya şükürler olsun!" dedi. "Ben de sandım ki az kalsın... Sen Arkaşa, bize darılma; biz olmasak da, dünyada gene akıllı insanlar olacaktır; ama sen bizsiz, biz de sensiz kalırsak, kimler sevecek seni, söylesene?"

"Zaten akrabalık bağından doğan sevgi bu yüzden ahlak dışı bir sevgidir, anne. Çünkü böyle bir sevgi hak edilmemiş bir sevgidir. İnsan sevgiyi hak etmeli."

"Dur bakalım, daha hak etmeye zamanın var, şimdilik burada hepimiz, seni, karşılığında hiçbir şey beklemeden seviyoruz."

Herkes birden gülmeye başladı. Ben de gülerek:

"Eh anne, taşı tam gediğine oturttunuz!" diye bağırdım.

Tatyana Pavlovna gene atıldı:

"Sen de hemen gerçekten sevilecek birtakım özelliklerinden ötürü sevildiğini sanmışsındır. Hem yalnız bu kadar da değil, sadece, hiçbir karşılık beklemeden sevmekle yetinmiyorlar, içlerinde tiksinti duydukları halde seviyorlar seni!"

Neşe ile:

"Hiç de değil işte!" diye bağırdım. "Hem biliyor musunuz, bugün öyle biri bana beni sevdiğini söyledi ki!"

Tatyana Pavlovna, benden tam bu sözleri bekliyormuş gibi hiç de normal olmayan bir öfke ile:

"Seninle alay etmiştir bunu söylerken!" diye sözümü kesti. "Canım, kibar bir insan, hele bir kadın, sadece senin ruhundaki o pisliği hisseder etmez, içinde iğrenme duyar. Bak, saçlarını ayırmışsın, gömleğin filan incecik, elbisen Fransız terzisinin elinden çıkma, ama bütün bunlar pislik! Elbiselerini kim diktiriyor? Kim besliyor seni? Rulet oynayasın diye kim para veriyor sana? Kendisinden hiç utanmadığın, para aldığın kişinin kim olduğunu bir hatırla!"

Annem o kadar kızardı ki... Yüzünde o zamana kadar, böylesine bir utanç görmemiştim. Tepeden tırnağa titredim. Kıpkırmızı olmuştum.

"Sarf ediyorsam, kendi paramı sarf ediyorum ve bu konuda hiç kimseye hesap vermek zorunda değilim!" diye kısaca yanıt verdim.

"Kendi paran mı? Hangi kendi paran?"

"Benim olmasa bile, Andrey Petroviç'in parası. O benden bir şey esirgemez... Prensten, Andrey Petroviç'e olan borcuna karşılık para alıyorum..."

Versilov birden, kesin bir tavırla:

"Oğlum, onun elinde bana ait tek bir kuruş bile yoktur," dedi.

Bu cümle, korkunç bir anlam taşıyordu. Olduğum yerde donakaldım. A, tabii, o zamanki çelişkilerle dolu ve hiçbir şeyi umursamaz, her şeye tamamen kayıtsız tutumumu anımsayarak, o sırada "son derece kibar" bir davranışla, parlak bir sözle, ya da herhangi bir başka şeyle işin içinden çıkabilirdim. Ama birden, Liza'nın kaşları çatılmış yüzünde garip, öfkeli, suçlayan, hem de haksız yere suçlayan ve neredeyse alaya benzeyen bir anlam fark ettim. İşte o zaman, şeytan dürttü beni. Birden ona doğru dönerek:

"Siz galiba sık sık prensin evinde Darya Onisimovna'yı ziyaret ediyorsunuz küçük hanım, öyle değil mi? O halde lütfen Darya Onisimovna'ya bu üç yüz rubleyi verir misiniz? Bugün bunların yüzünden sizden epey azar işittim, yeter!"

Paraları çıkarıp Liza'ya uzattım. Şimdi bu aşağılık sözlerin hiçbir kötü niyet taşımadığına, herhangi bir şeyi ima etmeden söylenmiş olduğuna inanılır mı? Oysa bu söylediklerimde en küçük bir ima olamazdı, çünkü o sırada hiç, ama hiçbir şey bilmiyordum! Belki de sadece içimde herhangi bir sözle, Liza'yı hafifçe iğnelemek isteğini duymuştum o kadar; tabii bu başka bir sözle kıyaslanırsa, son derece safça bir şeydi: "Madem küçük hanım, kendisini hiç ilgilendirmeyen bir konuya burnunu sokuyor; madem ille bu işe karışmak niyetinde; o halde o prensle, o genç adamla, o Petersburglu subayla karşılaşıp, bunları lütfen kendi eliyle ona vermez mi? Madem erkeklerin işlerine burnunuzu sokmak istiyorsunuz, buyurun," gibi bir sözdü işte. Ama annemin yerinden kalkarak karşıma dikilip parmağını salladığını görünce ve beni tehdit ederek:

"Bunu yapamazsın! Bunu yapamazsın!" diye bağırdığını işitince, o kadar şaşırdım ki.

Annemin böyle bir davranışta bulunabileceğini aklımdan bile geçirmezdim. Ben de fırladım. İçimde korku değil, garip, anlatamayacağım bir acı vardı. Sanki içimde birden, bana son derece acı çektiren bir yara açılmıştı. Birden son derece ciddi, üstelik feci bir olayın meydana gelmiş olduğunu sezer gibi oldum. Zaten annem, uzun süre dayanamadı, elleriyle yüzünü örterek hızla odadan çıkıp gitti. Liza

da benim bulunduğum yöne bir kere olsun bakmadan onu izledi. Tatyana Pavlovna, yarım dakika kadar hiç konuşmadan bana baktı durdu. Sonra gizli bir şey söylüyormuş gibi ve derin bir hayretle:

"Kuzum sen bunu gerçekten espri yapmak için mi söyledin?" diye sordu, ama yanıtımı beklemeden onların ardından çıktı gitti.

Versilov asık yüzlü, üstelik neredeyse öfkeli bir tavırla sofradan kalktı, köşede duran şapkasını aldı. Sonra alaylı alaylı bana:

"Bence sen hiç de o kadar aptal değilsin, sadece safsın," diye söylendi. "Eğer gelirlerse, pasta yemek için beni beklememelerini söyle, ben biraz gezineceğim."

Tek başıma kaldım; önce her şey bana garip görünüyordu, sonra içimde kırgınlık duydum, ama en sonunda açıkça suçlu olduğumu anladım. Bununla birlikte, aslında suçumun ne olduğunu pek bilmiyordum, sadece bir şeyler seziyordum. Pencerenin önüne oturmuş, beklemeye koyulmuştum. On dakika kadar bekledikten sonra, ben de şapkamı alıp yukarı, eski küçücük odama gittim. Onların da orada olduğunu biliyordum. Daha doğrusu herhalde annemle Liza oradaydılar. Tatyana Pavlovna ise gitmiş olmalıydı. Gerçekten de ikisini baş başa, divanımın üzerinde oturmuş buldum, birbirlerine fısıldaşarak bir şeyler söylüyorlardı. Ben gelince hemen fısıldaşmayı kestiler. Derin bir şaşkınlıkla bana hiç kızmadıklarını fark ettim; hiç değilse annem bana gülümsüyordu:

"Suç bende, anne," diye söze başlayacak oldum. Annem hemen sözümü kesti:

"Ziyanı yok! Ziyanı yok! Ne olacak? Siz birbirinizi sevin, birbirinize hiçbir zaman darılmayın, yeter. O zaman Tanrı sizi de mutluluğa kavuşturur."

Liza, buna kesin olarak inandığını belli eden bir heyecanla:

"O beni hiçbir zaman kırmaz, demiştim ya anne!" dedi.

"O Tatyana Pavlovna olmasaydı, bir şeycik olmayacaktı!" diye bağırdım. "Fesat bir kadın o!" Liza, anneme beni işaret etti:

"Görüyor musunuz anne? İşitiyor musunuz?"

Bir bildiride bulunur gibi:

"Bakın, ikinize de bir şey söyleyeceğim: Dünyada ne kötülük varsa, hepsi bende; kötü olan yalnız benim, geri kalan herkes kusursuz, herkes iyi!"

"Arkaşa, oğlum, öfkelenme... Yalnız gerçekten şundan bir vazgeçsen..."

"Oyundan mı? Kumardan mı? Vazgeçeceğim, anne. Bugün son defa oynamaya gideceğim, özellikle Andrey Petroviç'in kendisi, açıkça prensin elinde bir tek kuruşu olmadığını bildirdikten sonra... Bunu yapmak zorundayım. Ne kadar utandığımı bilemezsiniz... Bununla birlikte, onunla konuşup, her şeyi açıklığa kavuşturmalıyım... Anneciğim, canım anneciğim, geçen kez burada... Hiç olmayacak bir söz ettim, ağzımdan kaçtı... Anneciğim, yalan söyledim: İçtenlikle inanmak istiyorum, sadece gösterişti o sözlerim, aslında İsa'yı çok seviyorum."

Bir önceki ziyaretimde, gerçekten aramızda öyle bir konuşma olmuştu; annem çok üzülmüş ve endişeye kapılmıştı, O sırada ise sözlerimi dinledikten sonra, bana bir çocukla konuşuyormuş gibi gülümsedi.

"İsa, her şeyi bağışlar, Arkaşa. Ettiğin hakaretleri de bağışlar, senden daha kötü davrananları bile bağışlar. İsa babadır, İsa'nın başka bir şeye ihtiyacı yoktur, o en derin karanlıklarda bile ışıldar..."

Onlarla vedalaşarak, o gün Versilov'la tekrar karşılaşmam için talihimin bana yardım edip etmeyeceğini düşüne düşüne dışarı çıktım; onunla konuşmaya çok ihtiyacım vardı. Biraz önce bunu yapamamıştım. Beni evimde beklediğine iyice inanmıştım. Yaya gittim; hava ılıkken yavaş yavaş soğumuştu ve yürümek insana çok zevk veriyordu.

II

VOZNESENSKİY Köprüsü yakınlarında, avlusu olan kocaman bir evde oturuyordum. Neredeyse dış kapıdan içeri gireceğim sırada, evimden çıkan Versilov'la burun buruna geldim.

"Her zamanki alışkanlığıma uyarak, gezine gezine bir de baktım ki, senin eve kadar gelmişim. Üstelik Pyotr İppolitoviç'te seni bekledim, ama canım sıkıldı. İçeride kavga edip duruyorlar zaten, üstelik bugün karısı yatağa düştü, şimdi ağlıyor. Baktım baktım, sonra dışarı çıktım."

Benim de nedense canım sıkıldı.

"Sanırım yalnız benim evime geliyorsunuz. Benden bir de Pyotr İppolitoviç'ten başka ahbabınız yok mu koca Petersburg'da?"

"Oğlum, olsa ne çıkar, olmasa ne? Hepsi bir!"

"Peki, şimdi nereye gidiyorsunuz?

"Yok, artık evine gitmem. Ama istiyorsan birlikte geziniriz, güzel bir akşam doğrusu." Birden:

"Bana birtakım soyut konulardan söz açacağınıza, benimle açık açık, doğru dürüst konuşsaydınız; hiç değilse o Allahın cezası kumar konusunda küçücük bir imada bulunsaydınız, belki de kendimi aptal gibi kaptırmazdım bu işe!" dedim.

Versilov, kelimeleri sanki süzgeçten geçiriyordu:

"Pişman mı oldun yoksa? Bak, bu iyi. Zaten ben her zaman kumarın senin gözünde en önemli şey olmadığını, ona sadece geçici bir eğlence gözüyle baktığını tahmin ediyordum... Haklısın yavrum, kumar eşekçe bir şeydir, üstelik insan para da kaybedebilir."

"Hem de başkalarının parasını."

"Sen başkalarının parasını da mı kaybettin yoksa?"

"Size ait paraları kaybettim ya. Prensten sizin namınıza para alıyordum. Tabii son derece saçma ve aptalca bir davranış oluyor benim bu yaptığım... Sizin paranızı kendi param saymak olacak şey değil, ama ben hep kazanıp, kaybımı kapamak istiyordum."

"Sana tekrar hatırlatayım; benim onda hiç param yok. Biliyorum, o delikanlının kendisi de çok sıkışık durumda, bu yüzden bana vermiş olduğu sözden ötürü kendisini borçlu saymıyorum."

"O halde durumum iki kat kötüleşmiş oluyor... Gülünç duruma düşmüş oluyorum! Ama madem öyle, ne diye bana para veriyor? Bundan böyle artık ondan para alır mıyım?"

"Bu senin bileceğin bir iş... Ama ondan para alman için, gerçekten ortada en küçük bir neden yok, sen öyle düşünmüyor musun, ne dersin ha?"

"Dostluktan başka..."

"Şimdi dostluğu falan bir tarafa bırakalım. Acaba ondan para almanın çok normal bir şey olduğunu düşünmen için bir neden mi vardı? Yani demek istiyorum ki, belki bunu herhangi bir düşünceyle, ne bileyim ben, belki bir hesaba dayanarak yaptın, kim bilir?"

"Ne gibi bir hesabım olabilir? Anlamıyorum."

"Anlamıyorsan daha iyi, bak, sana şunu itiraf edeyim yavrum, ben zaten öyle olduğuna kesin olarak inanıyordum. *Brisons-là, mon cher** ve bundan sonra artık kumar oynamamaya çalış, olmaz mı?"

"Keşke bunu bana daha önceden söyleseydiniz! Şimdi bile, kelimeleri ağzınızda geveler gibi konuşuyorsunuz."

"Sana bunu daha önce söylemeye kalksaydım, seninle sadece kavga ederdik. Sonra da akşamları beni evine seve seve kabul etmezdin. Hem şunu bil ki, bütün bu önceden önlem alıp, engel olmalar ve önceden kurtarma amacıyla verilen öğütler sadece bir başkasının namına, bir başkasının vicdanına dışarıdan bir baskı yapmaktır, başka bir şey değildir yavrum. Ben ömrüm boyunca, yeteri kadar başkalarının vicdanına karışmışımdır, sonunda da bu işte sadece itilip kakıldım ve alaylara hedef oldum. İtilip kakılmalar, alaylar tabii bana vız gelir. Asıl önemlisi şu: Böyle bir yöntemle insan hiçbir şeye ulaşamaz. Ne biçimde baskı yaparsan yap, başkasının işine burnunu nasıl sokarsan sok, hiç kimse seni dinlemez... Üstelik sonunda herkes senden nefret etmeye başlar."

"Bana soyut olmayan konulardan söz açtığınıza memnunum. Size çoktandır bir şey sormak istiyorum; nedense şimdiye kadar bir türlü bunu sormam için elverişli bir ortam olmadı. İyi ki sokaktayız. Bundan iki ay önce evinizde geçirdiğim son gece, ikimiz benim o 'tabutlukta' oturduğumuz sırada, size annemle Makar İvanoviç hakkında bazı sorular sormuştum, o zaman size karşı ne kadar 'kayıtsız' davrandığımı anımsıyor musunuz? Benim gibi ne idiği belirsiz bir çocuğun, annesi için böyle terimler kullanması hoş karşılanabilir miydi? Peki, ne oldu? En küçük bir sözle bile bunu hoş karşılamadığınızı belli etmediniz. Aksine, siz de 'yüreğinizi iyice açtınız', böyle davranmakla da, beni daha kayıtsız davranmaya kışkırtmış oldunuz."

"Yavrum, bu sözleri senden işitmek, bana çok zevk veriyor... Böyle duygular... Evet, çok iyi anımsıyorum. Gerçekten de o zaman yüzünün kızarmasını bekliyordum ve o sırada seni kışkırtmışsam, belki bunu, sadece seni artık aşamayacağın bir sınıra götürmek istediğim için yapmışımdır..."

---

* (Fr.) "Bu konuyu burada bırakalım." *-çev.*

"Siz beni sadece aldattınız ve yüreğimdeki temiz duyguların pınarını daha fazla bulandırmaktan başka bir şey yapmadınız. Evet, zavallı bir delikanlı olabilirim ve belki zaman zaman neyin kötü, neyin iyi olduğunu pek bilemiyorum. Siz bana o zaman gideceğim yolu bir parçacık olsun göstermiş olsaydınız, hemen nereye doğru yönelmem gerektiğini anlar ve kendi kendime doğru yolu bulurdum. Ama siz, o zaman beni sadece öfkelendirdiniz."

"*Cher enfant* zaten daima, ne olursa olsun seninle aynı noktada birleşeceğimizi hissediyordum. Bak şimdi yüzünde beliren bu 'kırmızılık' kendi kendine oluştu, hem de benim bir şeyler göstermeme, öğüt vermeme hiç ihtiyaç kalmadan. Böyle olması da yemin ederim, senin için çok daha iyi bir şey... Görüyorum ki son zamanlarda epey şey kazandın... Bütün bunları o genç prensin çevresinde mi öğrendin yoksa?"

"Beni övmeyin. Bundan hoşlanmıyorum. Yüreğimde kötü bir kuşku uyandırmayın: Sadece ikiyüzlülükten ötürü, gerçeğe tamamen aykırı olarak, sadece hoşa gitmeye devam etmenizi sağlamak için beni göklere çıkardığınızı düşünmeme fırsat vermeyin. Bakın, ben son zamanlarda... Anlıyor musunuz... Kadınlara gidiyordum. Beni her yerde çok iyi karşılıyorlar, sözgelimi Anna Andreyevna'da öyle oluyor. Hoş, bunu siz de biliyorsunuz ya!"

"Bunu gene Anna Andreyevna'dan öğrendim, oğlum. Evet, Anna Andreyevna çok sevimli ve zeki bir kadındır. *Mais brisons-là mon cher**. Bugün garip bir halim var, çok kötü hissediyorum kendimi. Can sıkıntısı mıdır, nedir? Bu durumumu basuruma yoruyorum. Evde neler oldu? Bir şey olmadı ya? Tabii, sonunda onlarla barışmışsındır, sonra da kucaklaşmalar filan olmuştur, öyle değil mi? *Cela ve sans dire***. Bazen onlara dönmek, bana garip bir hüzün veriyor, üstelik en kötü gezintiden sonra bile. İnan bana, bazen, yağmur yağdığı halde, sadece yeniden o uçurumlara dalmayayım diye gezintimi uzatarak, bile bile bir tur yaparım... Hey Allahım! O ne can sıkıntısı, ne can sıkıntısı!"

"Annem..."

---

* (Fr.) "Bunu burada keselim." *-çev.*

** (Fr.) "Böyle olacağı belliydi." *-çev.*

"Annen, hiçbir kusuru olmayan, çok iyi bir insandır. *Mais...** Her neyse... Sözün kısası, herhalde onlara layık değilim. Sırası gelmişken sorayım, ne oldu onlara bugün? Son zamanlarda hepsinin garip bir hali var... Biliyor musun, çoğu zaman hiçbir şeyin farkında değilmişim gibi bir tavır takınmaya çalışıyorum, ama bugün orada kesinlikle bir şeyler oldu... Sen hiçbir şey fark etmedin mi?"

"Ben de kesin bir şey bilmiyorum, üstelik insanı ısırmadan duramayan o Allahın belası Tatyana Pavlovna olmasaydı, ben de hiçbir şey fark etmeyecektim. Haklısınız. Orada bir şeyler olmuş. Biraz önce Liza'yı Anna Andreyevna'da gördüm, oradayken garip bir hali vardı... Üstelik beni şaşırttı. Siz onun ara sıra Anna Andreyevna'ya gittiğini biliyorsunuz değil, mi?"

"Biliyorum, yavrum. Ya sen... Sen de o sırada Anna Andreyevna'nın yanında mıydın? Saat kaçtı? Tahmin edebilir misin? Bunu bir olayı aydınlatmak için öğrenmem gerekiyor."

"Saat ikiyle üç arasındaydı. Hem de oradan çıkacağım sırada, Prens Seryoja geliyordu..."

Sözün burasında ona yapmış olduğum ziyareti en ince ayrıntılarıyla anlattım. Hepsini, hiç konuşmadan dinledi; prensin, Anna Andreyevna'ya evlenme teklif edebileceği konusunda bir tek söz söylemedi; coşkun bir heyecan içinde Anna Andreyevna'yı göklere çıkarınam üzerine, gene sözcükleri ağzında geveleyerek, "O, sevimli bir kadındır," dedi.

Birden, sanki sözler dudaklarımdan kendiliğinden dökülüyormuş gibi:

"Onu bugün müthiş şaşırttım," dedim. "Sosyetede ağızdan ağıza dolaşan en son haberi vermiştim de... Güya Katerina Nikolayevna Ahmakova, Baron Byoring'le evleniyormuş."

"Yaa, öyle mi? Hayret! Anna Andreyevna'nın kendisi, senin 'haber' dediğin olayı, daha öğleden önce, yani sen onu bu sözlerle şaşırtmadan çok daha önce bana bildirmişti, ne dersin buna?"

"Nasıl olur?"

Yürürken birden duraklamıştım.

---

* (Fr.) "Fakat." *-çev.*

"Olur mu öyle şey? Bunu nereden öğrenmiş olabilir? Gerçi düşününce, bunu pekâlâ benden önce öğrenebilirdi, ama sözlerimi, sanki kendisine bu bildirdiğim şey hiç duymadığı yepyeni bir habermiş gibi, sonuna kadar dinledi. Ne diye şaşıyorum sanki? Yaşasın görüş açısı geniş kişiler! İnsanların çeşit çeşit karakteri olduğunu kabul etmek gerekir, değil mi? Sözgelimi bakın ben bunu haber alır almaz hemen ağzımdan kaçırdım, ama o bir şey öğrendi mi, o öğrendiğini hemen bir kutuya sımsıkı kilitler... Varsın öyle olsun canım, varsın öyle olsun, gene de o dünyanın en iyi, en güzel ve en kusursuz karakterli varlığıdır."

"A tabii, herkesin kendine göre bir huyu vardır! Hem işin en ilgi çekici yanı şu: O kusursuz karakterli insanlar var ya, bazen karşılarındakini son derece müşkül duruma sokarlar; düşün, bugün Anna Andreyevna birden durup dururken bana, 'Katerina Nikolayevna Ahmakova'yı seviyor musunuz, sevmiyor musunuz?' diye bir soru sormaz mı?"

Gene fena halde şaşırdım:

"O ne acayip, ne akıl almaz soru!" diye bağırdım.

Neredeyse gözlerim kararmıştı. Bu konuda onunla o zamana kadar hiç konuşmamıştım, öyleyken işte şimdi kendisi...

"Peki, bu konuda ne düşüncede olduğunu nasıl belirtti?"

"Belirtmedi, yavrum, hiçbir şey söylemedi. Senin anlayacağın, sırlarını sakladığı kutu daha da sıkı kilitlendi. Bu arada, asıl önemli olan bir nokta var, bunu unutma, şimdiye kadar benimle bu tür konuşmalar yapabileceğini ne ben düşünmüştüm ne de o... Hoş, sen onu yakından tanıdığını söylüyorsun, bu bakımdan böyle bir meselenin ona ne derece yakıştığını anlayabilirsin... Sen *onun* bu tutumunu neye yorarsın?"

"Ben de sizin gibi şaştım kaldım. Belki de bir çeşit meraktır bu, ya da belki şakadan sormuştur, kim bilir?"

"Yok canım, aksine son derece ciddi bir tavırla sormuştu, hem de aslına bakarsan, yaptığı sadece soru sormak değildi, soruşturma gibi bir şeydi ve herhalde son derece önemli, kesin birtakım nedenlere dayanıyordu. Sen bugün ona uğrayacak mısın? Ondan bir şeyler öğrenebilir misin acaba? Üstelik benim senden bunu rica etmeye bile niyetim vardı, anlıyor musun?.."

"Burada asıl önemli olan, böyle bir şeyin olabileceğini düşünmek, bunu kabul etmek! Özür dilerim, hâlâ bir türlü şaşkınlığımdan kurtulamıyorum. Sizinle hiçbir zaman bu konuda, daha doğrusu buna benzer bir konuda konuşmak cesaretini gösterememişimdir, hiçbir zaman..."

"Ve akıllıca davranmış oldun, yavrum."

"Sizin geçmişteki entrikalarınız ya da geçmişte kurduğunuz ilişkiler, aramızda konuşulması ayıp konulardır. Bu bakımdan, benim böyle bir konudan size söz açmam, aptalca bir şey olurdu. Ama ben son zamanlarda, evet, son zamanlarda birkaç kez kendi kendime şu soruyu sormuşumdur; Siz bir zamanlar bu kadını sevmişseniz, bu sevginiz bir an bile sürmüş olsa, evet, bir an bile sürmüş olsa, tabii onun hakkında hiçbir zaman bu kadar korkunç bir hataya düşmezdiniz, yani onun hakkında sonradan ileri sürdüğünüz yargılarınızda ortaya çıkan korkunç yanılgıda bulunmazdınız! Sonradan olup bitenleri biliyorum: Yani aranızda meydana gelen düşmanlıktan ve birbirinize karşı beslediğiniz nefretten haberim var; işittim, kulaklarım doludur bu konuyla, hatta daha Moskova'dayken işitmiştim bunu; ama işte burada, son haddine varmış bir nefret, müthiş bir düşmanlık, yani tam anlamıyla *sevgiye aykırı* bir şey ortaya çıkıyor. Buna karşın Anna Andreyevna durup dururken size: 'Onu seviyor musunuz?' diye soru soruyor. Yani bu konuda bu kadar az mı bilgisi var? Olacak şey değil! Şaka etmiştir, inanın şaka etmiştir!"

"Ama fark ediyorum, sen de bu konudan aşırı bir heyecanla söz ediyorsun."

Versilov bunu söylerken sesinde birden sinirli ve dokunaklı bir anlam belirmişti. İnsanın yüreğine işleyen bir ses oluvermişti. Böyle haller onda pek seyrek görülürdü.

"Biraz önce kadınlara gittiğini söylemiştin... Tabii, benim sana... Bu konuda, demin belirttiğim gibi soru sormam biraz garip... Ama yeni edindiğin kadın ahbaplar arasında o kadın da var mı?"

"O kadın... Dinleyin Andrey Petroviç, dinleyin: O kadın daha önce prensin yanında, *hayatın özü* dediğiniz şeydir, anımsıyor musunuz söylediklerinizi? *Hayatın özü* olan şeyin son derece basit ve apaçık olduğunu, gözünüzün önünde böyle apaçık bulunduğu halde,

işte bu basitliğinden, bu açıklığından ötürü, bir türlü ona inanamadığımızı, ömrümüz boyunca bunca çaba göstererek, aradığımız şeyin o olduğunu bir türlü anlayamadığımızı söylemiştiniz, anımsıyor musunuz? İşte siz, o kadınla, böyle bir görüşle karşılaşmıştınız. Karşınızdaki, kusursuz ideal bir varlıktı, siz ise, o idealde *bütün kusurların* var olduğunu düşündünüz. İşte benden bu kadar!"

Okuyucu bu sözlerimden artık kendimden ne derece geçtiğimi anlayabilir.

Versilov:

"Demek, *bütün kusurları* onda gördüm öyle mi? Yaa! Bu cümle bana yabancı gelmedi. Eğer aranızdaki yakınlık, sana bu cümlenin de açıklanmasına olanak verecek kadar ilerlemişse, o halde, seni belki başka bir şeyle de kutlayabilirim, değil mi? Demek aranızdaki yakınlık öyle bir dereceyi bulmuş ki, belki de ağzını sıkı tuttuğun ve sır vermediğin için seni övmem gerekecek. Böyle bir ağız sıkılığı gösterebilecek genç çok azdır."

Sesinde son derece sevimli, dostça ve insanı okşuyormuş gibi tatlı bir gülüş hissediliyordu... Sözlerinde de insanı kışkırtan ve sevimli bir anlam vardı, gecenin karanlığında fark ettiğim kadarıyla, yüzü bile ışıklanmıştı sanki. Şaşılacak bir heyecan içindeydi. Elimde olmayarak bütün varlığının alevlendiğini hissettim.

"Ağız sıkılığı mı, sır tutmak mı? Yok canım, hayır, hayır!" diyordum."

Hem kızarıyor, hem de her nasılsa yakaladığım elini sıkıyordum. Ama bunu fark etmediğim için elini bir türlü bırakmıyordum.

"Hayır, buna razı olamam!.. Yani beni kutlamanız için ortada hiçbir neden yok, zaten bu bakımdan hiçbir zaman, hiçbir zaman, hiçbir şey olamaz!" diyordum.

Soluk soluğa kalmıştım. Kendimi boşluğa bırakmış, uçuyordum. Üstelik o anda böyle, kendimi boşluğa bırakmış gibi, uçuyormuşum gibi konuşmayı o kadar istiyordum, bundan o kadar büyük bir zevk duyuyordum ki...

"Biliyor musunuz, diyorum ki, ne olur, hiç değilse bir seferlik, bir defacık olsun, ne olur!.. Görüyorsunuz, bir tanecik, sevgili babacığım, size baba dememe izin verirsiniz değil mi? Yalnız, bir baba ile

oğulun değil, insanın herhangi bir yabancıya bile bir kadınla olan ilişkisinden söz etmesi olacak şey değil. Üstelik bu ilişki en temiz ilişkilerden olsa bile! Yalnız bu kadar da değil, bence bu ilişkiler ne kadar temizse, onlardan başkalarına söz etmek o derece yasak olmalı! Bunlardan başkalarına söz etmek, tiksindirici, kaba bir şey. Sözün kısası, bu gibi konularda başkası insana sırdaş olamaz! Ama ortada hiçbir şey yoksa, hiç ama hiçbir şey yoksa, o zaman tabii söz edilebilir, o zaman sakınca yoktur, değil mi?"

"İnsan içinden nasıl gelirse, öyle davranmalı."

"Yakışık almaz, çok yakışık almaz bir soru soracağım şimdi: Siz, ömrünüz boyunca kadınlar tanıdınız, onlarla ilişki kurdunuz değil mi?.. Yani, genel anlamda, genel anlamda demek istiyorum, özel bir ilişkiden söz etmiyorum!"

Gittikçe daha çok kızarıyor ve heyecandan neredeyse soluğum tıkanıyordu.

"Eh, diyelim ki bazı günahlar işledim."

"Bakın size bir olaydan söz edeceğim, siz de bana, denemelerden geçmiş bir erkek olarak, bu olayın ne anlama geldiğini açıklayın: Bir kadın, sizinle veda ederken damdan düşer gibi, şöyle sanki elinde olmayarak söylemiş gibi, başka bir yöne bakarak: "Yarın saat üçte falanca yerdeyim," derse... Diyelim ki, orası Tatyana Pavlovna'nın evi olsun..."

Sözün burasında, artık tamamen kendimi yitirdim, artık dönmemecesine boşluğa atılmışım ve uçuyormuşum gibi bir his vardı içimde. Kalbim, şiddetle bir defa vurdu ve sonra sanki durdu. Artık konuşacak halim bile kalmamıştı. Versilov, beni can kulağıyla dinliyordu.

"Evet, işte diyelim ki ertesi günü saat üçte ben de Tatyana Pavlovna'nın evindeyim, girerken şöyle düşünüyorum: 'Aşçı kadın açarsa –aşçı kadını tanıyorsunuz değil mi– her şeyden önce: "Tatyana Pavlovna evde mi?" diye sorarım. Ve eğer aşçı kadın Tatyana Pavlovna'nın evde olmadığını, içeride bir kadın konuğunun bulunduğunu söylerse...' onun bu sözünden, nasıl bir sonuç çıkarmalıyım? Söyleyin, siz olsaydınız... Yani diyelim ki, içeri giren sizsiniz..."

"Sana açıktan açığa randevu verilmiş. Demek öyle bir şey oldu. Hem de bugün oldu, öyle mi? Söyle!"

"Yok canım, hayır, hayır! Hiçbir şey olmadı! Daha doğrusu olmasına oldu ama sizin sandığınız gibi değil; gerçi randevu verilmiş ama o amaçla değil, bunu hemen söyleyeyim. Sonradan beni alçağın biri sanmayasınız. Yani öyle bir şey oldu ama..."

"Yavrum, bu iş bende öyle bir merak uyandırdı ki bir önerim var..."

"Bir zamanlar ben de dilenenlere onar, yirmi beşer veriyordum. Kendimi asacağım çengel için istiyorum! Birkaç kapikçik verin yeter, ne olur. Şu karşınızda size yalvaran bir teğmendir, eski bir teğmen dileniyor karşınızda!"

Birden karşımıza çıkan uzun boylu bir dilencinin karaltısı yolumuzu kesmişti; belki de gerçekten emekliye ayrılmış bir teğmendi, kim bilir? İşin en garip tarafı, mesleğine göre oldukça iyi giyinmiş olmasıydı, buna karşın gene de elini uzatmış, dileniyordu.

III

BU TEĞMENLE ilgili son derece önemsiz öyküyü anlatmadan geçmeyi kasten istemiyorum, çünkü şimdi hayalimde Versilov, kendisi için hayati bir dakika olan o uğursuz anda, aynı şartlar altında ve en küçük ayrıntılarıyla, bütünüyle canlanıyor. Meğer o an, onun için uğursuz bir anmış, oysa benim bundan haberim bile yoktu!

Versilov birden anormal bir derecede sesini yükseltti ve:

"Şimdi yakamızı bırakmazsanız, derhal polis çağıracağım!" diyerek teğmenin önünde durdu.

Böyle filozof bir kişinin, bu kadar önemsiz bir nedenle, bu derece öfkeye kapılabileceğini aklıma bile getirmezdim. Üstelik şunu da unutmayın ki, konuşmamızı Versilov'un açısından en ilgi çekici noktada kesmiştik, kendisi bile bunun öyle olduğunu söylemişti.

Teğmen, elini sallayarak, kaba bir tavırla:

"Yani bir beşlik bile mi yok cebinizde?" diye bağırdı. "Canım, bugün her sokak serserisinin cebinde bir beşlik vardır! Haydutlar! Alçaklar! Kendisi kürk içinde dolaşıyor da, bir beşlik vermeyi bile devlet meselesi haline getiriyor!"

Versilov:

"Polis!" diye bağırdı.

Ama bağırmaya hiç gerek yoktu: Polis memuru köşede duruyordu, zaten kendisi de dilenci teğmenin küfürlerini işitmişti.

Versilov:

"Lütfen bana tanık olunuz, hakarete uğramış bulunuyorum; size gelince, buyurun karakola gidelim," dedi.

"Eeh, bana vız gelir, orada hiçbir şey kanıtlayamazsınız ki! Her şeyden önce aklı başında bir insan olduğunuzu kanıtlayamazsınız..."

Versilov öğüt verir gibi:

"Elinizden kaçırmayın memur bey, siz de bizimle birlikte oraya kadar gelin," dedi. Versilov'a:

"Biz şimdi gerçekten mi karakola gidiyoruz? Bırakın canım, Allahından bulsun!" diye fısıldadım.

"Tabii gideceğiz, yavrum. Sokaklarımızdaki bu başıbozukluk, artık düzensizliğin son perdesi. Herkes bizim gibi görevini yapsaydı, çok daha yararlı bir iş görmüş olurdu. *C'est comique, mais c'est ce que nous ferons.**"

Teğmen yüz adım kadar, hep ateşli ateşli konuştu durdu. Hep kendi kendine cesaret vermeye çalışıyor, horozlanıyordu; kesin bir tavırla bu işin "olacak bir şey olmadığını", bir "beşlik" yüzünden sorun çıkarmamak gerektiğini falan söylüyordu. Ama sonunda polis memuruna bir şeyler fısıldamaya başladı. Aklı başında bir adam ve herhalde sokak kavgalarına tamamen karşı olan polis memuru, galiba onun tarafını tutuyordu. Ama sadece belirli bir oranda. Teğmenin sorduğu sorulara, alçak sesle: "Şimdi artık olmaz," "Sorun büyüdü," ya da "Şimdi özür dilerseniz, beyefendi de sizi bağışlarsa, belki o zaman..." gibi sözler söylüyordu.

"Pekâlâ, bir dakika, sayın beyefendi. Dinleyin canım, nereye gidiyoruz biz şimdi? Size soruyorum. Nedir derdimiz yani, bu işin esprisi nerede?"

Teğmen yüksek sesle bağırıyordu:

"Zavallı bir adam, yanlış davrandığını kabul ederek özür dilemeye razı ise... Yani, onu bu derece küçük düşürmek sizin için gerekli bir şeyse... Hay Allah kahretsin! Canım, şimdi burası salon değil ki, sokaktayız! Sokakta olduğumuza göre de böyle bir özür dileyiş yeterli..."

---

* (Fr.) "Gülünç şey ama gene de bunu yapacağız." *–çev.*

Versilov durdu ve birden kahkahalarla gülmeye başladı; o kadar güldü ki, bir an onun bütün bu sorunu sadece eğlence olsun diye çıkardığını sandım. Ama öyle değildi.

"Hay hay, sizi candan bağışlıyorum sayın subayım; inanın ki yetenekli bir kişisiniz. Bundan böyle salonlarda da öyle davranın, çünkü yakında salonlarda da böyle davranmanız tamamen yeterli olacaktır. Şimdi ise buyurun alın şu iki yirmiliği, bir iki kadeh atın, meze de ısmarlayın kendinize; sizi rahatsız ettiğim için de özür dilerim memur bey, bu yorgunluğunuz karşılığında size başka türlü de teşekkür ederdim, ama şu anda o kadar resmi bir havanız var ki..."

Bana doğru döndü:

"Yavrum, şurada bir meyhane var, aslında berbat bir batakhanedir, ama seninle orada çay içebiliriz; onun için istersen, teklif ediyorum, oraya gidelim. Hemen şuradadır. Haydi gel, gidelim."

Tekrar ediyorum, şimdiye kadar onu hiç bu kadar heyecanlı görmemiştim. Gerçi, yüzü neşeli ve ışıl ışıldı ama cüzdanından o iki yirmiliği çıkarıp da subaya verdiği sırada ellerinin titrediğini, parmaklarının da isteğine hiç uymadığını fark etmiştim. O kadar ki, sonunda parayı çıkarıp, teğmene vermemi benden rica etti; bunu bir türlü unutamıyorum.

Beni yolun yan tarafındaki hendekte, aşağıda, küçük bir meyhaneye götürdü. İçeride az müşteri vardı. Akordu bozuk, kısık sesli bir laterna çalıyor ve içerisi yağlı peçete kokuyordu; bir köşeye oturduk.

"Belki de bilmiyorsun. Ben bazen can sıkıntısından... Varlığımı saran müthiş bir can sıkıntısından kurtulmak için bu çeşit batakhanelere uğramayı severim. Buradaki hava, bu duraklaya duraklaya çalınan kekeme Lucia* aryası, bu yakışıksız, biçimsiz Rus elbiseleriyle dolaşıp duran garsonlar, bu tütün kokusu ve bilardo salonundan gelen bağırışlar, sözün kısası, bütün bunlar o kadar bayağı, o kadar kaba ve basit ki, neredeyse fantastik bir hava yaratıyor. Her neyse, biz konumuza dönelim yavrum, olmaz mı? Rastladığımız o savaş ilahının oğlu, sanırım sözlerimizi ilgi çekici bir noktada kesmişti... Hah, işte çay da geldi. Ben burada çay içmekten hoşlanırım... Düşün bir kere, senin Pyotr İppolitoviç var ya, durup dururken evinizdeki

* Gaetano Donizetti'nin (1797-1848), *Lucia di Lammermoor* adlı operasındaki bir aryadan söz ediliyor. *-ed.*

öbür çopur kiracıyı, geçen yüzyılda İngiliz parlamentosunda, özel bir amaçla hukukçulardan meydana gelmiş bir komisyonun toplandığına, bu komisyonun da İsa'nın Pilatus'la başrahip huzurunda bakılan davasını, olduğu gibi, ta başından sonuna dek incelemekle görevlendirildiğine inandırmaya çalışıyordu. Komisyonun bunu yapmasının tek nedeni, bu davanın bugün bizim yasalara göre görüldüğü takdirde, durumunun ne olacağını anlamakmış. Her şeyin aynı derecede ciddi ve resmi bir hava içinde yapılması, yani davanın avukatların, savcıların ve diğer görevlilerin huzurunda görülmesi gerekiyormuş... Sonunda da jüri üyeleri, sanığın suçlu olduğu yargısına varmak zorunda kalmış... Şaşılacak işler yani! O aptal kiracı da tartışmaya girişti, fena halde öfkelendi ve kavga çıkararak yarın başka bir yere taşınacağını söyledi... Ev sahibi kadın, elinden bir gelir kaynağı kaçtığı için ağlamaya başladı... *Mais Passons.** Bu tip meyhanelerde bazen bülbüller olur. *A lâ Pyotr İppolitoviç.***Eski bir Moskova fıkrası vardır, bilir misin? Moskova'daki meyhanelerden birinde bir bülbül ötüyormuş, içeriye bir tüccar girmiş, 'zevkimi bozmayın' der gibi 'Kaç para bu bülbül?' diye sormuş. 'Yüz ruble,' demişler, 'Kızartsınlar ve sofraya getirsinler!' diye emretmiş. Bülbülü kızartıp sofraya getirmişler. Adam: 'Bir on kapiklik kadar kessene,' demiş. Ben bu fıkrayı Pyotr İppolitoviç'e anlattım ama o buna inanmadı, üstelik öfke ile..."

Versilov, daha birçok şey anlattı. Bunları örnek olsun diye buraya alıyorum. Durmadan sözümü kesip duruyordu. Öyküme başlamak için ağzımı açtım mı, hemen konuşmaya başlıyor, saçma sapan ve konuyla hiç ilgisi bulunmayan şeyler söylüyordu; konuşurken heyecanlıydı, neşeliydi. Allah bilir nelere gülüyor, üstelik durup durup sırıtıyordu, ama şimdiye kadar onu bu halde hiç görmemiştim. Bir bardak çayı bir solukta içti, sonra kendisine bir bardak daha doldurdu. Şimdi, o zamanki durumunu anlıyorum. O sırada kendisi için çok değerli, ilgi çekici ve uzun süredir beklediği mektubu almış bir adama benziyordu. Mektubu bir kez önüne koyduktan sonra, onu bile bile açmayan, bunu yapacak yerde onu elinde uzun uzun çeviren, zarfını inceleyen, damgasına bakan, sonra da gidip öbür odada bulunanlara birtakım emirler veren, sözün kısası, en ilgi çekici dakikayı

* (Fr.) "Ama bunu geçelim." *-çev.*
** (Fr.) "Pyotr İppolitoviç'in şerefine." *-çev.*

durmadan erteleyen, o dakikanın nasıl olsa geleceğini kesin olarak bilen ve bütün bunları, işin zevkine iyice varmak için yapan bir adamı andırıyordu.

Tabii ona her şeyi başından anlattım ve belki bir saat durmadan konuştum. Zaten başka türlü de olamazdı; daha önceden de onunla konuşmak benim için büyük bir ihtiyaçtı. Daha ilk buluşmamızdan, Moskova'ya geldiği zaman prensin evinde karşılaşmamızdan başladım, sonra bunların nasıl ağır ağır geliştiğini anlattım. Hiçbir şeyi atlamadım. Zaten atlayamazdım da: Söyleyeceğim sözü Versilov'un kendisi buluyor, daha önceden tahmin ediyor, bana yardım ediyordu. O kadar ki, bazen bana fantastik bir şey olmuş gibi geliyordu, sanki Versilov bütün bu iki aylık süre içinde, anlattığım o olaylar sırasında oralarda bir yerlerde oturmuş, ya da bir kapının arkasında durmuştu. Konuşurken yapacağım her hareketi, içimde uyanan her duyguyu önceden biliyordu. Böyle ona günah çıkartır gibi her şeyi itiraf ederken, içimde sonsuz bir zevk duyuyordum, çünkü onda öylesine candan bir yumuşaklık, öylesine derin bir psikolojik incelik seziyordum ki! Daha ben leb demeden leblebiyi anlamakta şaşılacak bir yeteneği vardı. Sözlerimi büyük bir dikkatle, üstelik neredeyse ancak bir kadından beklenebilecek kadar büyük bir şefkatle dinliyordu. Asıl önemlisi, konuşmamıza öyle bir hava vermeyi başarmıştı ki, artık hiçbir şeyden ötürü utanmıyordum; bazen herhangi bir ayrıntıyı açıkladığım sırada, birden beni durduruyordu. Evet, sık sık beni durduruyor, sinirli sinirli: "Sakın küçük ayrıntıları unutma. Bazen bir ayrıntı ne kadar küçük olursa, o derece önem kazanır," diye tekrarlayıp duruyordu. Bu gibi sözler söyleyerek birkaç defa sözümü kesti. A, tabii, başlangıçta yüksekten atıyordum, yani ondan söz ederken kendimi yüksekte görüyormuşum gibi bir tutumum vardı, ama kısa bir süre sonra gerçekleri anlatmaya başladım. İçtenlikle o kadının ayağının bastığı yeri neredeyse öpmeye hazır olduğumu söyledim. En güzeli, içime en çok ferahlık vereni de, Versilov'un "insanın bir belgeden ötürü korku içinde kıvrandığı halde" o gün, o kadının benim karşımda olduğu gibi tertemiz ve tamamen suçsuz kalabileceğini bu derece iyi anlamasıydı. Kullandığım "üniversite öğrencisi" sözünün anlamını da çok iyi anlamıştı, ama sözlerimi bitireceğim anda, dudaklarımdaki o candan gülümseyişe karşın, ara sıra gözlerinde ar-

tık aşırı bir sabırsızlık fark ediyordum. Sanki dalgındı, sanki birden sertleşmişti. Öykünün "belge" bölümüne gelince, 'Acaba ona asıl gerçeği söylesem mi, söylemesem mi?' diye düşündüm ve duyduğum o heyecana karşın, gene de söylemedim. Bunu, burada, sonradan ömrüm boyunca anımsamak için belirtiyorum. Ona da durumu aynen Katerina Nikolayevna'ya yaptığım gibi, mektubun Kraft'ın elinde olduğunu belirterek anlattım. Versilov'un gözleri kıvılcımlandı, kıvıl kıvıl oldu. Alnında garip, derin bir üzüntü yansıtan bir çizgi belirdi.

"Kraft'ın bu mektubu mum alevinde yaktığını iyice anımsıyorsun, değil mi yavrum? Yanılmıyorsun ya?" diye sordu.

Kesin olarak:

"Yanılmıyorum," dedim.

"Sorun şu: O mektupçuk onun için o kadar önemli ki, senin elinde olsaydı, bugünden tezi yok..."

Ama "istesem" ne yapabileceğimi söylemedi, sözünü yarıda kesti:

"Yani şimdi o mektup senin elinde değil mi demek istiyorsun?"

İçim titredi. Birden irkildim, ama ne halde olduğum hiç belli olmadı, içimde kaynaşan duyguları en küçük bir belirtiyle hiç ele vermedim, ama gene de bana sorulan sorunun niteliğine inanmak istemiyordum.

"Nasıl elimde olur? *Şimdi, şu anda* elimde olabilir mi? Mademki Kraft'ın onu daha o zaman yaktığını söylüyorum?"

Versilov dik dik bakan ateşli gözlerini unutamayacağım bir anlamla yüzümden ayırmayarak: "Öyle mi?" dedi.

Gerçi gülümsüyordu ama o dakikaya kadar her halinde sezilen o candan yakınlık, o daha çok kadına yakışır incelik birden yok oluvermişti. Bu duygularının yerini belirsiz ve dağınık duygular almıştı; dalgınlığı gittikçe artıyordu. O sırada duygularını bastırabilseydi, daha doğrusu o dakikaya kadar yaptığı gibi kendini tutabilseydi, herhalde bana o belge hakkında soru sormazdı; sorduğuna göre, demek kendisi de hemen hemen çıldıracak hale gelmişti. Bununla birlikte, bunları ancak şimdi söyleyebiliyorum; yoksa o sırada Versilov'da meydana gelen değişikliği bu kadar çabuk fark etmemiştim; hâlâ kendimi heyecanıma kaptırmış uçuyor, içimde de hâlâ aynı müziği duyuyor gibiydim. Ama öyküm bununla bitmiyor; Versilov'a bakıyordum. Ona son virgülüne kadar her şeyi söyledim, bunun üzerine, birden:

"Şaşılacak şey, çok şaşılacak şey yavrum!" dedi. "Orada üçten dörde kadar kaldığını, Tatyana Pavlovna'nın da o sırada evde bulunmadığını söylüyorsun, öyle değil mi?"

"Tam üçten dört buçuğa kadar kaldım orada."

"İyi ya, ben dakikası dakikasına tam saat üç buçukta Tatyana Pavlovna'ya uğradım. Beni mutfağa aldı. Biliyorsun, onu her ziyaretimde, hemen hemen her zaman servis kapısından içeri girerdim."

Derin bir şaşkınlık içinde, çekildim.

"Sizi mutfağa mı aldı? Bu da ne demek oluyor?"

"Evet, mutfağa aldı ve beni kabul edemeyeceğini söyledi; yanında iki dakika kadar kaldım. Zaten sadece onu yemeğe davet etmek için uğramıştım."

"Belki o sırada dışarıdan yeni gelmişti, kim bilir?"

"Bilmiyorum. Bununla birlikte öyle olduğunu hiç sanmıyorum. Üzerinde bir hırka vardı. Bu anlattığım, tam saat üç buçukta oldu."

"Ama... Tatyana Pavlovna size, benim orada olduğumu söylemedi, değil mi?"

"Tabii ya, orada bulunduğunu söylemedi... Söylemiş olsaydı, sonradan sana bu konuda soru sormazdım."

"Bir dakika... Bu çok önemli..."

"Önemli ya, yalnız bu görüşe bağlı bir şey; rengin sarardı, yavrum. Sence bu işte nedir bu kadar önemli olan?"

"Bir çocukla alay eder gibi alay etmişler benimle!"

"Yok canım. Sadece 'senin o ateşli duygularından' korkmuş olacak, o kadar. Zaten kendisi de sana öyle olduğunu söylemiş, tabii korkunca da, işi garantiye almak için, evde Tatyana Pavlovna'nın da bulunmasını sağlamış."

"Aman yarabbi! Ne oyun, ne oyun! Bakın, bunu yapmakla o kişinin yanında, yani Tatyana Pavlovna oradayken, içimdeki duyguları açıklamama fırsat vermiş oldu; tabii öbürü size demin anlattıklarımın hepsini işitmiştir! Bunu... Düşünmek bile korkunç bir şey!"

"*C'est selon, mon cher.** Hem biraz önce, genel olarak kadınlar hakkında yargıda bulunurken daha 'geniş' bir görüş açısından hareket etmek gerektiğini sen de söylemiştin, üstelik: 'Yaşasın geniş görüşlülük!' diye bağırmıştın."

* (Fr.) "Bu, görüşe göre değişir." *–çev.*

"Ben Othello siz de Yago olsaydınız, bundan daha yerinde davranamazdınız... Şaka ediyorum, canım! Bu işte Othello filan olamaz, çünkü o oyundaki gibi bir ilişki yok ortada. Hem nasıl kahkahalarla gülmeyeyim bu işe? Alacakları olsun! Ziyanı yok! Gene de benden çok daha yüksek olduğunu kabul ettiğim şeye inanıyorum ya, ne olursa olsun idealimi yitirmiyorum ya!.. Bunu şaka niyetine yapmışsa, bağışlıyorum, zavallı bir delikanlıyla eğlenmiş... Ben bir öğrenciyim ve her şeye karşın öğrenci olarak kaldım, ama ne olursa olsun, onun gönlünde, onun yüreğinde bir yerim vardı, daima da olacaktır! Bu kadarı yeter! Durun. Ne dersiniz? Acaba şimdi bütün gerçeği olduğu gibi öğrenmek için ona gitmeli miyim, gitmemeli miyim?"

Konuşurken "kahkahalarla gülüyorum" diyordum ama gözlerim dolu dolu olmuştu:

"Ne diyeyim sana? İstiyorsan git yavrum."

"Şimdi, bütün bunları size açıkladığım için ruhum kirlenmiş gibi bir his duyuyorum. Darılmayın, ne olursunuz. Ama tekrar ediyorum, bir kadın hakkında, üçüncü bir kişiye açıklama yapılmaz; bu işte sırdaş olsa, o bile anlamaz durumu. Melek de olsa, gene anlamaz. Kadına saygın varsa, kendine sırdaş arama; kendine biraz olsun saygın varsa gene sırdaş arama! Bakın, işte şimdi kendime saygım kalmadı. Allahaısmarladık; bu yaptığım için kendimi hiç bağışlamayacağım..."

"Yeter yavrum, sorunu büyütüyorsun. Demin aramızda hiçbir şey olmadı dedin ya..."

Hendeğin üst tarafına çıkmıştık. Orada vedalaştık. Versilov, sesinde garip bir titreyişle:

"Beni bir kez olsun içten gelen bir duyguyla, çocuklara yakışır biçimde, yani bir çocuğun babasını öptüğü gibi öpmeyecek misin?" diye sordu.

Onu büyük bir sevgiyle öptüm.

"Yavrum!.. Her zaman, şimdiki gibi temiz yürekli kalmanı isterim."

O zamana kadar onu henüz hiç öpmemiştim. Böyle bir şeyi kendiliğinden isteyeceğini aklımdan bile geçirmezdim.

ALTINCI BÖLÜM



I

EVE gitmek için acele ederek: 'Oraya gitmekten başka çare yok,' diye düşünüyordum. 'Hemen gitmeliyim. Herhalde onu evde tek başına bulacağım. Tek başına da olsa, yanında herhangi bir başka kişi de olsa hepsi bir. Onu çağırtabilirim. Beni kesinlikle kabul edecektir; belki şaşırır ama gene de kabul eder. Kabul etmezse ısrar ederim, beni kabul etsin diye birini gönderirim, son derece önemli bir nedenle görüşmem gerektiğini bildiririm. Tabii mektupla ilgili bir şeydir diye düşünecek, bunun üzerine de beni kabul edecektir. Böylece Tatyana hakkında her şeyi öğrenmiş olacağım. Peki... Peki sonra ne olacak? Bu işte ben haksızsam, sonradan ona herhangi bir hizmette bulunarak suçumu bağışlatırım, yok eğer ben haklıysam ve o suçluysa, o zaman zaten her şey sona ermiş demek olacaktır! Ne olursa olsun artık her şey sona erecek ya!.. Hem öyle davranırsam ne kaybetmiş olurum? Hiçbir şey kaybetmiş olmam! Gitmeliyim! Gitmeliyim!'

Ama gitmedim işte! Bunu hiçbir zaman unutmayacak ve her zaman gururla anımsayacağım. Gerçi bunu hiçbir zaman hiç kimse bilmeyecek, bu sır benimle birlikte yok olacak, ama bunu bilmem, daha doğrusu böyle bir anda en soylu davranışta bulunabildiğimi düşünmem bile benim için yeterli! Sonunda kendimi toplayarak: 'Bu, gönlümü çelen bir iş, ama ne olursa olsun kapılmayacağım, onu bir yana bırakıp kendi yolumda yürüyeceğim,' diye karar verdim. Olağan bir olayı ileri sürerek beni korkutmak istediler, ama ben ileri sürülene inanmadım ve onun temiz bir varlık olduğuna inancımı yitirmedim! Niçin gideyim oraya? Neyi öğrenmek için? Hem ne diye bana inansın? Kesinlikle öyle olmasını gerektiren bir neden yok ki. Neden be-

nim ona inandığım gibi, o da ille benim "temiz duygularla dolu olduğuma" inansın? Neden "ateşli duygularımdan" korkmasın ve neden güvenliğini sağlamak amacıyla Tatyana'yı elinin altında bulundurmasın? Henüz onun gözünde böyle bir düzeye ulaşmadım ki. Varsın ona layık olduğumu bilmesin, varsın benim "kışkırtıcı duygulara" kapılmadığımı öğrenmesin, varsın onun hakkında düzmeceler savuran kötü insanlara inanmadığımı bilmesin: Ben biliyorum ya! Bunu bildiğim için kendime saygı duyuyorum ya! İnsan, kendi duygusuna saygı beslemeli. Gerçi Tatyana oradayken, duygularımı açıklamama fırsat verdi, Tatyana'nın orada bulunmasına göz yumdu; onun orada oturduğunu ve gizli gizli beni dinlediğini (çünkü öbürü gizli gizli içerisini dinlemeden duramaz), içinden benimle alay ederek güldüğünü biliyordu, bu korkunç, korkunç bir şey! Peki ama ya bundan kaçınmaya olanak yoksa? O durumda ne yapabilirdi? Böyle davrandı diye nasıl suçlanabilir? Hem ben bile kısa bir süre önce, Kraft'tan söz ederek ona yalan söylemiştim. Ben de onu aldatmıştım, çünkü benim de bundan kaçınmama olanak yoktu. Bu yüzden istemeyerek, ortada hiçbir suç yokken, yalan söyledim.'

Birden içimde büyük bir üzüntü duyarak kıpkırmızı oldum.

'Aman Yarabbi! Ben neler yaptım ona şimdi! Ben! Yani benim yaptığım, onu gene Tatyana gibi birinin gözleri önüne sermek değil miydi? Biraz önce, her şeyi Versilov'a anlatmadım mı? Bununla birlikte... Canım ne oluyor bana şimdi? Arada bir fark var. Benim davranışım yalnızca o belgeyle ilgiliydi; ben Versilov'a yalnızca o belge sorununu açıkladım, zaten başka açıklayacak şey yoktu. Olamazdı da zaten. Hem Versilov'a "Zaten bir şey olamazdı!" diyerek önlem almadım mı? Versilov anlayışlı insandır. Hımmm... İyi ama hayret, bu kadına karşı içinde ne büyük bir nefret besliyor! Belki de o zamanlar bir hiç yüzünden aralarında feci bir şey olmuştur, kim bilir? Tabii ne olduysa, mutlaka gurur yüzünden olmuştur! Versilov, sınırsız bir onur duygusundan başka hiçbir şey duyamaz, başka bir duygu olamaz içinde!'

Evet, bu son düşünce, zihnimde kendiliğinden belirmişti, üstelik böyle bir şeyi düşündüğümü fark etmemiştim bile. Zihnimden o sırada birbiri ardına geçen düşünceler hep bu tür şeylerdi. O sırada kendime karşı son derece samimiydim. Hiç kurnazlığa sapmıyordum,

kendimi aldatmıyordum. Bu arada kavrayamadığım bir şey kalmışsa, nedeni sadece aklımın buna yetmemiş olmasıdır, kendime karşı sinsice bir tavır takınmış olmam değil.

Evet, müthiş bir neşe içinde dönmüştüm, bununla birlikte, hislerim oldukça bulanıktı. Ama duygularımı yorumlamaktan korkuyor ve gönlümü avutmak için elimden geleni yapmaya çalışıyordum. Gelir gelmez, hemen ev sahibinin karısına gittim. Gerçekten, ev sahiplerim olan karı koca arasında şiddetli bir çatışma olmuştu. Kadının veremi ilerlemişti. Tipik bir memur karısıydı, belki de iyi yürekliydi ama bütün veremliler gibi son derece şımartılmıştı. Hemen onları barıştırma işine giriştim. Sonra öbür kiracıya gittim; çok kaba, yüzü çiçek bozuğu, aptal, aynı zamanda pek kendini beğenmiş ve bankalardan birinde memur olarak çalışan, Çerviyakov adında biriydi. Bu adamı ben de hiç sevmezdim, ama onunla oldukça iyi geçinirdim; çünkü sık sık onunla ağız birliği ederek, Pyotr İppolitoviç'le alay etmek gibi adice bir davranışta bulunurdum. Adamı bizim evden taşınmaması için kandırdım; zaten kendisi de, gerçekten taşınmaya karar verebilecek durumda değildi. Her neyse, ev sahibi kadını tamamen yatıştırmayı başardım, üstelik başının altındaki yastığı güzelce düzelttim. Ben bu işi yaparken, kadın, kocasını iğnelemekten zevk duyarak: "İşte bakın, Pyotr İppolitoviç yastığımı hiçbir zaman böyle düzeltemez!" diyordu. Sonra, mutfakta kadının hardal dolu çanaklarıyla uğraşarak, kendi elimle, ona kusursuz iki hardal yakısı hazırladım. Zavallı Pyotr İppolitoviç, sadece yaptıklarıma bakıyor, beni kıskanıyordu, ama elini çanaklara sürmesine bile izin vermedim. Sonunda armağanım, kadının minnetle, açıktan açığa gözyaşı dökmesi oldu. Anımsıyorum, birden bütün bunlar içimde usanç uyandırdı, bir anda hasta kadına hiç de iyi yürekliliğimden ötürü hizmet etmediğimi, bunun bambaşka bir nedene dayandığını anladım.

Sinirli sinirli Matvey'i bekliyordum. O gece son kez şansımı denemeye karar vermiştim ve... Ve şanstan başka, içimde kumar oynamak için müthiş bir ihtiyaç duyuyordum. Başka türlü dayanamazdım. Gidecek başka bir yerim olmasaydı belki de dayanamaz, Katerina Nikolayevna'ya giderdim. Matvey, kısa bir süre sonra gelecekti, ama birden kapı açıldı ve içeriye beklenmedik bir konuk, yani Darya Onisimovna girdi. Şaşkınlıkla yüzümü buruşturdum. Darya Onisimov-

na evimin yerini biliyordu, çünkü bir gün annemin ricası üzerine bana uğramıştı. Kadını oturtarak ona soru sorar gibi bakmaya başladım. Darya Onisimovna hiçbir şey söylemiyor, sadece gözlerimin içine bakıyor, ezik bir tavırla gülümsüyordu.

Birden aklıma geldi.

"Liza'nın yanından mı geliyorsunuz?" diye sordum.

"Hayır, sadece buradan geçerken size uğrayayım, dedim."

Ona biraz sonra gideceğimi bildirdim. Kadın, gene sadece şöyle uğradığını biraz sonra, kendisinin de gideceğini söyledi. Nedense birden ona acıdım. Şunu da söyleyeyim ki, Darya Onisimovna hepimizden, özellikle annemle Tatyana Pavlovna'dan çok yardım görmüştü. Ama bizimkiler onu Stolbeyeva'ya yerleştirdikten sonra artık her nasılsa unutmaya başlamışlardı. Bir tek Liza unutmamıştı ve sık sık ona uğruyordu. Unutmamasının nedeni, galiba Darya Onisimovna'nın tutumuydu, çünkü bu kadının ezikliğine ve dalkavukça gülümsemelerine karşın gerekince ortadan yok olmak gibi bir yeteneği vardı. Oysa ben bu gülümseyişlerinden, her zaman göz göre göre yüzüne bambaşka bir anlam vermesinden hiç hoşlanmazdım, üstelik "Olya'sının matemini pek de uzun bir süre tutmadı," diye düşündüğüm bile olmuştur. Ama bu sefer nedense içimde ona karşı bir acıma uyanmıştı.

Bu sırada kadın birden, tek bir söz söylemeden eğildi, gözlerini yere indirdi ve iki elini öne doğru uzatarak, belime sarıldı, yüzünü de dizlerime yaklaştırdı. Elimi yakalamıştı. Öpeceğini sandım ama kadıncağız sadece elimi gözlerine bastırdı. Sıcak gözyaşları yağmur gibi elimin üzerine damlıyordu. Darya Onisimovna hıçkırıyor, tepeden tırnağa titriyor, sessiz sessiz ağlıyordu. İçim sızladı, buna karşın neredeyse canım sıkılmıştı. Ama kadın bana öfkeleneceğim diye hiç korkmadan saf saf sarılmıştı. Oysa biraz önce, bana o kadar korkulu ve köle gibi ezik bir tavırla gülümsemişti ki... Sakinleşmesini rica ettim.

"Evladım, yavrum, ne yapacağımı bilemiyorum. Karanlık bastırdı mı dayanamıyorum işte; karanlık bastırdı mı direncim filan kalmıyor. Sanki gizli bir güç beni sokağa, karanlığın içine çekiyor. Kafamdaki hayaller çekiyor beni oraya, önemli olan bu. Öyle bir düşünceye kapıldım ki, sanki dışarı çıkar çıkmaz, birden sokakta onun-

la karşılaşacakmışım gibi oluyorum. Sokaklarda yürüyor, her yerde onu görür gibi oluyorum. Daha doğrusu, o yürüyenler başkaları, bense bile bile arkalarından gidiyorum, hem yürüyor, hem de: 'Şu giden, evet, şurada giden benim Olya'm olmasın?' diye düşünüyorum. Düşünüyorum, düşünüyorum, hep düşünüyorum. Sonunda aptallaştım işte. Sokaklarda insanlara çarpıp duruyorum. Bıktım usandım! Sarhoş gibi ona buna çarpıyorum, üstelik bazıları küfrediyor. Artık halimi herkesten gizli tutuyor, hiç kimseye gitmiyorum. Hem zaten nereye gidersem gideyim, içim daha çok sıkılıyor. Biraz önce evinizin önünden geçerken: 'Bir de, ona bir uğrayayım, o herkesten daha iyi yüreklidir; hem o gün o da oradaydı,' diye düşündüm. Evladım, bağışlayın beni, benim gibi hiçbir işe yaramayan birini... Merak etmeyin, şimdi giderim..."

Birden ayağa kalkarak aceleyle toparlandı. Bu sırada Matvey çıkageldi; kadını da yanıma, kızaklı arabama bindirdim ve yolda giderken, onu evine, daha doğrusu Stolbeyeva'nın evine bıraktım.

II

SON zamanlarda rulet oynamak için Zerşikov'un evine gitmeye başlamıştım. Daha önce bu tür iki üç eve, hep de prensle gitmiştim. Bu gibi yerlerde beni, prens "tanıtıyordu". Bunlardan birinde, çok yüksek banko tutuluyor, ortaya büyük paralar konarak kumar oynanıyordu. Ama ben oradan hoşlanmamıştım; görüyordum ki orada insan ancak elinde bol para varsa hoş vakit geçirebilirdi. Ayrıca oraya yüksek sosyetenin "gürültü çıkarmaya meraklı" gençlerinden pek çok küstah kişi geliyordu. Zaten prensin hoşlandığı buydu; gerçi oynamayı severdi ama o serserilerle ahbaplıktan da hoşlanırdı. Bu gibi toplantılara gittiğimiz zaman, içeriye benimle birlikte girdiği halde, o akşam boyunca prensin hep benden uzaklaştığını, üstelik kendi "adamlarından" hiç kimseyle beni tanıştırmadığını fark etmiştim. Ben de yabani biri gibi duruyor, üstelik bazen o kadar olmayacak şeyler yapıyordum ki herkesin dikkatini çekiyordum. Bazen oyun masasında herhangi biriyle konuştuğum da oluyordu; ama bir seferinde, kumar oynadığımın ertesi günü, aynı salonda sadece konuşmakla yetinmeyip, kumar masasında yan yana oturup gülüştü-

ğüm, üstelik kazanması gereken iki kâğıdı, doğru olarak onun yerine tahmin ettiğim bir küçük beye selam verecek oldum, bir de baktım ki beni hiç tanımıyormuş gibi davranıyor. Üstelik doğru söylemek gerekirse daha da kötü davranmıştı: Bana yapmacık bir şaşkınlıkla bakmış, sonra gülümseyerek yanımdan geçip gitmişti. Bu yüzden kısa bir süre sonra, oraya gitmekten vazgeçtim ve bir batakhaneye gitmeye alıştım. Batakhane diyorum, çünkü ona verilecek başka bir ad bulamıyorum. Burada rulet oynanıyordu; oldukça önemsiz, küçük bir oyundu ve evi bir kapatma işletiyordu ama kendisi salona hiç gelmiyordu. Burada herkes son derece serbest davranıyordu. Gerçi kumar oynamak için subaylarla zengin tüccarların da geldiği oluyordu ama oyun oldukça bayağı bir hava içinde oynanıyordu; zaten birçoklarını buraya çeken de buydu. Ayrıca orada oynadığım vakitler çoğu zaman şansım açık oluyordu. Ama çok çirkin bir olaydan sonra oradan da vazgeçtim. Oyunun en civcivli anında patlak veren olay, kim olduğunu bilmediğim iki kumarbazın arasında bir dövüşle sona ermişti. Bunun üzerine oradan vazgeçip, Zerşikov'a gitmeye başlamıştım. Buraya da beni gene prens sokmuştu. Kumar oynanan evin sahibi, emekli bir süvari yüzbaşısıydı ve evindeki toplantılarda oldukça iyi bir hava eserdi. İçeride askerlerin bulunduğu belli olur ve onuru koruma konusunda olsun, kurallara uyma konusunda olsun çok titiz davranılırdı. Oyunda fazla konuşulmazdı; önemli bir iş yaparmışçasına, herkes ciddi oynardı. İşi şakaya boğan ya da hovardalıklarıyla ün salmış kişilerden hiçbiri burada görünmezdi. Bundan başka, bankoda toplanan para, hiç de şakaya alınacak bir miktar değildi. İçeride hem banko, hem de rulet oynanırdı. O geceye, yani on beş kasım gecesine dek, oraya ancak iki kez gitmiştim. Ve sanırım Zerşikov beni şahsen tanıyordu; ama henüz orada hiç ahbap edinmemiştim. O akşam gece yarısına doğru, sanki ortada bir kasıt varmış gibi, prensle Darzan, benim gitmekten vazgeçtiğim o sosyete serserilerinin banko oynadıkları evden dönerken, bulunduğum yere uğramışlardı. Böylece o akşam, başlangıçta bana tamamen yabancı olan bir kalabalığın içinde, hiç kimsenin tanımadığı biri durumundaydım.

Bu satırların bir okuyucusu varsa ve şimdiye kadar başımdan geçenler hakkında yazdıklarımı okumuşsa, kuşkusuz, artık benim herhangi bir topluma girebilecek tipte yaratılmadığımı anlamış-

tır, bu yüzden bunu anlatmaya gerek yoktur. Aslında ben herhangi bir toplulukta nasıl davranacağımı bir türlü bilemem. Kalabalık bir yere girdiğim vakit, her zaman bütün bakışların beni elektriklediğini hissediyorum. Tüylerim diken diken oluyor, gerçek anlamında, yani fizik bakımdan tüylerim dikiliyor demek istiyorum. Tiyatro gibi yerlerde bile öyle oluyor. Artık onun bunun evinden söz etmiyorum. Bütün o rulet oynanan yerlerde ve toplantılarda ne yapsam, doğru dürüst bir tavır takınamıyordum. Ya oturduğum yerde, kendi kendime, aşırı derecede yumuşak ve ince davrandığımdan ötürü söyleniyorum, ya da birden kalkıp olmayacak kaba bir davranışta bulunuyorum. Oysa benimle karşılaştırıldığında ne alçaklar bu gibi yerlerde şaşkınlık uyandıracak kadar gösterişli bir tavır takınmayı becerir. Beni en çok kızdıran şey de buydu; o kadar kızıyordum ki bu halime, soğukkanlılığımı gittikçe daha çok yitiriyordum. Açık söyleyeyim, yalnız şimdi değil, daha o zaman bile, bütün o topluluk, üstelik bütün kazandığım paralar, bana tiksinti vermeye ve acı çektirmeye başlamıştı. Gerçekten acı çekiyordum. Tabii, büyük bir zevk de duyuyordum. Ama duyduğum bu zevk, çektiğim acılardan sonra geliyordu; bütün bunlar, yani o insanlar, o oyun, en önemlisi kendi kişiliğim, hepsi birden çok pis görünüyordu gözüme. Her seferinde bütün bir gece boyunca oyun oynadıktan sonra, sabah karşı odamda uykuya dalacağım sırada, 'Hele bir kazanayım, bunlarla ilgimi derhal, tamamen keseceğim,' diyordum kendime. Kazandığım paraya gelelim. Önce şunu belirteyim ki, parayı hiç sevmezdim. Şimdi, bu gibi durumlarda herkesin ileri sürdüğü o basit, o beylik sözleri kullanacak değilim; yani sadece heyecan duymak, zevk almak, tehlikenin tadını tatmak, kendimi avutmak gibi nedenlerle kumar oynadığımı... Aslında kazanmayı hiç düşünmediğimi ileri sürecek değilim. Paraya çok ihtiyacım vardı. Gerçi kumar, başvurmayı düşündüğüm bir yol değildi, amacım değildi, ama ne olursa olsun, paraya kavuşmak için şu ya da bu yolu denemeye karar vermiştim. Demek istediğim, bu benim için sadece bir deneme olacaktı. Sözün kısası, bir de bu yoldan amacıma ulaşmayı düşünmüştüm. İşin içinde beni son derece şaşırtan güçlü bir düşünce vardı: 'Milyoner olabilmek için ne olursa olsun, mutlaka, bunu sağlayabilecek güçlü bir karaktere sahip olmak gerektiğini ileri sürmemiş miydim? Daha önce de karakterimi denememiş

miydim? İşte kendini bir de burada göster. Bakalım ruletin başında, yöneldiğin o ideale ulaşmak için olduğundan daha fazla mı karakter sahibi olmak gerekiyor?' diyordum kendi kendime. Oysa şimdiye dek olduğu gibi o zaman da, herkesin kızıştığı bir oyunda, soğukkanlılığı tam anlamıyla korumak koşuluyla ve bu arada ince bir zekâ gösterip hesap yaparak, kör, kaba bir rastlantının üstesinden gelmemeye, kazanamamaya olanak bulamadığı kanısını besliyordum. Bu yüzden tabii, her an, karakterimin gerektirdiği soğukkanlılığı biraz daha yitirdiğimi, tamamen bir çocuk gibi kendimi kaptırdığımı fark ederek, gittikçe daha çok sinirleniyordum; bu doğal bir şeydi. 'Açlığa dayanabilen ben, böyle bir saçmalığa dayanamıyorum işte,' diyordum. İşte, beni kışkırtan düşünce buydu. Ayrıca ne kadar gülünç görünürsem görüneyim ve beni ne kadar küçük düşürürlerse düşürsünler, içimde, gizli bir hazine gibi, günün birinde hepsinin benim hakkımda beslediği düşünceleri değiştirmeye zorlayacak kadar büyük bir gücün bulunduğu bilincini taşıyordum. Evet, daha neredeyse o beni ayaklar altında çiğnedikleri çocukluk yıllarımdan bu yana, içimde olan bu bilinç, o zamanlar bana hayat veren tek pınar, tek ışık ve onurumun dayandığı tek temeldi. Benim silahımdı, avuntumdu. Bu bilinç olmasaydı, belki daha çocukken kendimi öldürürdüm, kim bilir. Bu düşünceleri beslediğim için, kumar masasında ne kadar zavallı bir varlık haline geldiğimi görerek, sinirlenmeden durabilir miydim? Kumardan bir türlü vazgeçemeyişim işte bunlardan ileri geliyor; şimdi bunu apaçık anlıyor, görüyorum. En önemli olan bu nedenler bir yana, bana asıl acı çektiren aşağılık bir gurur duygusu da vardı; kaybetmem beni hem prensin, hem de Versilov'un önünde küçük düşürüyordu. Gerçi Versilov herhangi bir şey söylemek tenezzülünde bulunmuyordu ama öyleydi; bunu hissediyordum. Herkesin karşısında, Tatyana'nın karşısında bile, küçük düşmüş oluyordum. Son olarak, bir itirafta daha bulunayım: O zamanlar artık kötü kötü huylar edinmiştim; artık lokantada yedi çeşit yemeğin sunulduğu bir öğle yemeğinden, Matvey'den, İngiliz mağazasına gitmekten, güzel kokular aldığım parfümeri satıcısının düşüncesini sormaktan, sözün kısası bütün bunlardan artık vazgeçemiyordum. Bunu o zamanlar da anlıyordum ama aldırmıyor, üzerinde durmuyordum; şimdi ise bunları yazarken yüzüm kızarıyor.

III

TEK başıma içeri girip de kendimi tanımadığım bir karanlığın ortasında bulunca, önce kumar masasının bir köşesine iliştim ve küçük paralar ileri sürerek oynamaya başladım. Böylece hiç kımıldamadan iki saat oturdum. Bu iki saat boyunca, içeride son derece karışık bir hava vardı; ne doğru dürüst oynuyor, ne de vazgeçiyorlardı. Şaşılacak kadar büyük fırsatlar kaçırdım; öyleyken ne olursa olsun öfkelenmemeye ve soğukkanlılıkla, güvenle işin üstesinden gelmeye çalışıyordum. Sonunda, o iki saat boyunca ne kâr ettim, ne de zarar. Üç yüz rubleden ancak on-on beş ruble kaybetmişim. Bu önemsiz sonuç beni fena halde kızdırmıştı. Ayrıca, son derece çirkin, adice bir şey de oldu. Bu rulet masalarının başında, bazen hırsızların bulunduğunu bilirdim. Bayağı, sokak hırsızı değil, tanınmış kumarbazlardı bunlar. Sözgelimi, kesin olarak bilinen, tanınmış bir kumarbaz olan Aferdov hırsızın biridir; bu adam şimdi de hâlâ şehirde elini kolunu sallaya sallaya dolaşır. Daha geçenlerde onu kendi malı olan midilli atlarının koşulduğu çift atlı bir arabada gördüm. Ama ne olursa olsun, gene de hırsızdır ve paramı çalmıştır. Her neyse, bu öyküyü daha sonra anlatacağım. O akşam olup bitenler sadece bir başlangıçtı. O iki saat boyunca hep masanın köşesinde oturmuştum, bütün bu süre boyunca tam yanı başımda, solumda, şık giyinmiş, çelimsiz, neredeyse hastalıklı züppenin biri vardı. Sanırım Yahudiydi. Şunu da söyleyeyim; bu adam şimdi bir yerlerde çalışıyor. Birden yirmi ruble kazandım. İki kırmızı kâğıt para önümde duruyordu. Bir ara baktım, o Yahudi herif elini uzatmış, son derece sakin bir tavırla, bana ait olan kâğıt paralardan birini alarak kendine doğru çekiyor. Ona engel olmak istedim, ama adam son derece terbiyesiz bir tavırla, hem de sesini hiç yükseltmeden, bu paranın kendisinin kazandığı para olduğunu, biraz önce onu kumar masasına sürdüğünü, şimdi de geri aldığını söyledi; üstelik konuşmayı fazla sürdürmek bile istemedi ve bana arkasını döndü. Aksilik olacak ya, çok saçma bir ruh hali içindeydim; zihnimde büyük bir düşünce oluşmuştu. Bu yüzden tartışmayı hemen orada keserek kalktım ve hiç itiraz etmeden adama, kırmızı banknotlarımdan birini neredeyse hediye ederek çekildim. Zaten o terbiyesiz hırsızın karşısında olay çıkarmak zordu, çünkü artık zamanı geçmişti; oyun hemen yeniden başlamıştı

ve sürüp gidiyordu. İşte, işlediğim büyük hata, sonradan başıma gelenlere yol açan büyük hata buydu: Yanımızda bulunan iki üç kumarbaz, çekişmemizi fark etmiş ve benim bu kadar kolay vazgeçtiğimi görünce, herhalde benim bunu yapabilecek biri olduğumu sanmışlardı. Saat tam on ikiydi; öbür odaya geçtim. Zihnimde tasarladığım yeni plan üzerinde uzun uzun düşündüm, sonra geri dönerek, bankodan kâğıt paralarım karşılığında birer yarım İmperial* aldım. Elimde kırk yarım İmperial'den biraz fazla para vardı. Bunları onar onar kümelere ayırdım, on tane sinide sıfırın üzerine oynamaya karar verdim. Her biri dört yarı İmperiallik kümeleri birbiri ardına sürecektim. 'Kazanırsam şansım yardım ediyor demektir, kaybedersem, daha iyi olur, bir daha kumar oynamam,' diye düşündüm. Şunu da söyleyeyim ki, o iki saat boyunca rulette "sıfır" hanesi hiç çıkmamıştı. Bu yüzden, artık hiç kimse sıfıra para koymaz olmuştu.

Paraları ayakta, hiç konuşmadan, kaşlarımı çatıp dişlerimi sıkarak sürüyordum. Daha üçüncü elde Zerşikov yüksek sesle, bütün gün hiç çıkmamış olan sıfırın kazandığını bildirdi. Bana altın olarak yüz kırk yarım İmperial ödediler. Elimde daha yedi küme vardı. Bu yüzden oynamaya devam ettim; oysa o anda çevremde sanki her şey fırıl fırıl dönmeye, zıp zıp zıplamaya başlamıştı. Biraz önce yanında oturduğum ak saçlı, bıyıklı, kırmızı yüzlü ve fraklı bir başka kumarbaza, oyun masasının öbür ucundan:

"Buraya geçin!" diye seslendim.

Adam, kaç saattir anlatılmaz bir sabırla küçük küçük paraları ileri sürüyor ve art arda bütün oyunlarda yenik düşüyordu.

"Buraya geçin! Burada şans yardım ediyor!"

Bıyıklı adam masanın öbür ucundan garip, tehdit edici bir şaşkınlıkla:

"Bana mı söylüyorsunuz?" diye sordu.

"Evet, size. Orada durursanız, elinizdekini avucunuzdakini yitirirsiniz."

"Sizi ilgilendirmez! Rica ederim, işime karışmayın!"

Ama artık dayanamıyordum. Karşımda, masanın öbür yanında, yaşlı bir subay oturuyordu. İleri sürdüğüm paralara bakarak, yanındaki adama:

---

* İmperial: Eskiden Rusya'da basılan altın para. *-çev.*

"Garip şey! Sıfır! Bana kalsa, sıfır üzerine para koymaya cesaret edemem," diye mırıldanmıştı. Yeniden para sürerek:

"Cesaret, albayım!" diye bağırdım.

Albay, sert bir tavırla sözümü kesti:

"Lütfen beni rahat bırakınız, önerilerinize ihtiyacım yok. Hem siz burada çok bağırıyorsunuz."

"Ben sizin iyiliğiniz için söylüyorum; hem isterseniz bahse girelim, şimdi gene sıfır çıkacak. On altınına bahse giriyorum, işte koyuyorum, var mısınız?"

Bunu söylerken on yarım İmperiali ileri sürmüştüm.

Albay soğuk ve sert bir tavırla:

"On altınına bahse mi gireceğiz? Kabul," dedi. "Bahse girerim ki, sıfır çıkmayacak!"

"On Fransız altını olsun, albayım."

"Hangi on Fransız altınından söz ediyorsunuz?"

"On yarım İmperial var burada albayım, kibarca söylersek on Fransız altını eder."

"Doğru dürüst konuşsanıza, yarım İmperial ileri sürdüğünüzü söyleyin ve lütfen benimle şaka etmeyin."

Tabii, bahsi kazanacağımı ummuyordum. Sıfırın çıkma olasılığı otuz altıda birdi; ama ben gene de bahsi önermiştim, çünkü her şeyden önce gösteriş yapmak istiyordum; ikincisi, herkesin herhangi bir hareketle benimle ilgilenmesini sağlamak istiyordum. Orada nedense hiç kimsenin benden hoşlanmadığını ve bunu bana özel bir zevk duyarak hissettirmeye çalıştığını apaçık anlıyordum. Rulet dönmeye başladı ve tekrar sıfır çıkınca herkes öylesine bir şaşkınlık içinde kaldı ki! Hepsi bağırıştı. İşte o zaman, kazanmanın verdiği sarhoşluk, beni tamamen esir aldı. Elime yüz kırk yarım İmperial daha saydılar. Zerşikov kazandığım paranın bir bölümünü kâğıt para olarak isteyip istemediğimi sordu, ama ben ona yanıt olarak sadece bir şeyler mırıldanmakla yetindim, çünkü artık sakin sakin, doğru dürüst konuşamıyordum. Başım dönüyor, dizlerim kesiliyordu. Birden, artık ilerisini gerisini düşünmeden, tehlikeli oyunlara girişeceğimi hissettim; bundan başka, gene bir şeyler yapmak, gene biriyle bahse tutuşmak, birine birkaç bin ruble sayıp vermek isteğini duyuyordum. Avucumda robot gibi kâğıt ve altın paralarımı topluyor ama bir türlü

oturup da bunları sayamıyordum. O sırada birden, arkamda prensle Darzan'ın durduğunu fark ettim. İkisi banko oynadıkları yerden biraz önce gelmiş ve sonradan öğrendiğim gibi, orada ellerinde avuçlarında ne varsa hepsini kaybetmişlerdi.

Darzan'a:

"Ah, Darzan! Bakın, şans burada olana yardım ediyor! Sıfıra oynayın!" diye bağırdım.

Darzan soğuk bir tavırla:

"Kaybettim, param yok!" dedi.

Prens ise, sanki benim orada olduğumu görmemiş, beni tanımamış gibi davranmıştı. Kazandığım altın kümesini göstererek:

"İşte para var burada!" diye bağırdım. "Ne kadar istiyorsunuz?"

Darzan kıpkırmızı oldu:

"Allah belanızı versin!" diye bağırdı. "Sizden para istediğimi anımsamıyorum."

Zerşikov, ceketimin kolunu çekerek:

"Sizi çağırıyorlar!" dedi.

Beni çağıran, bahiste bana on İmperial kaptıran albaydı. Beni birkaç kezdir çağırmış, üstelik küfretmişti. Öfkeden yüzü kıpkırmızıydı.

"Buyurun, alın lütfen!" diye bağırdı. "Başınızda durmak zorunda değilim. Yoksa sonradan ödemediğimi söylersiniz. Sayın bunları."

Elinde tuttuğu küçük altın kümesini avucuma alarak: "İnanıyorum, inanıyorum, albayım; saymadan da inanıyorum. Yalnız, lütfen bana o kadar bağırmayın ve öfkelenmeyin."

Albay son derece sert bir tavırla:

"Sayın bay, rica ederim, coşkun sevincinizi bir başkasıyla paylaşın. Sizinle birlikte kaz güttüğümü anımsamıyorum."

Salonda alçak sesle söylentiler duyuluyordu: "Buraya bu tipleri almak garip şey doğrusu, kimmiş? Kimsenin tanımadığı bir delikanlı canım."

Ama ben artık dinlemiyor, paramı boşuna oraya buraya koyuyordum. Artık sıfır üzerine de oynamıyordum. İlk on sekiz sayının üstüne renk renk, koca bir deste para koymuştum.

Arkadan prensin sesi duyuldu:

"Gidelim, Darzan."

Onlara doğru döndüm:

"Eve mi gidiyorsunuz? Durun, beni bekleyin; birlikte çıkarız, ben oyunu bitirdim."

Üzerine oynadığım sayı kazanmıştı; bu seferki büyük bir kazançtı.

"*Basta!*"* diye bağırdım ve titreyen ellerimle altınları avuçlayarak alıp ceplerine doldurmaya başladım. Kâğıt paraları da hiç saymadan, garip bir hareketle, beceriksizce, parmaklarımla buruşturarak ceplerime dolduruyordum. Hepsini birlikte önce yan cebime sokmak istedim. Birden, yanı başımda oturan ve benim gibi büyük para ileri sürerek oynamış olan Aferdov'un yüzüklü ve tombul eli bana ait olan renk renk üç banknotun üzerine kapandı, onları avucuyla örttü. Sert bir tavırla ve kelimelerin üzerinde dura dura:

"Özür dilerim, bunlar size ait değil!" dedi.

Bununla birlikte, oldukça yumuşak sesle konuşmuştu.

İşte, aradan birkaç gün geçtikten sonra, bu derece korkunç sonuçlar yaratan olayın başlangıcı buydu. Şu anda namusum üzerine yemin ederim ki, o üç yüzlük bana aitti. Ama ne talihsizlik, bunların bana ait olduğunu kesin olarak bildiğim halde, gene de içimde onda bir oranında da olsa kuşku vardı; namuslu bir insan için böyle bir kuşku en önemli şeydi; ben de namuslu bir insanım. Asıl önemli nokta şuydu: O zamanlar Aferdov'un hırsız olduğunu henüz kesin olarak bilmiyordum; o zaman soyadını bile doğru dürüst bilmiyordum, bu bakımdan gerçekten yanılmış olduğumu ve bu üç yüzlük banknotun gerçekten biraz önce bana sayıp verdikleri paralar arasında bulunmadığını düşünebilirdim. Paralarımı hiç saymıyor, sadece avuçlarımla onları kendime doğru çekmekle yetiniyordum. Aferdov'un önünde de bütün bu süre boyunca para vardı, üstelik tam bana ait para kümesinin yanında bulunuyordu. Ama onunkiler düzenli konulmuştu ve sayılıydı. Hem Aferdov'u burada herkes tanıyordu. Onu zengin bir adam sanıyor, kendisine saygı gösteriyorlardı. İşte, bütün bunlar beni de etkilemişti. Bu yüzden gene karşı çıkmadım. Bu da korkunç bir hataydı! En büyük budalalık ise o sırada coşkun bir sevinç içinde bulunmamdı. Öfkeden dudaklarım titreyerek:

"Ne yazık ki kesin olarak anımsamıyorum, ama bana öyle geliyor ki, bu paralar benim," dedim.

---

* (İt.) "Bitti!" *-çev.*

Bu sözlerim, hemen homurtulara yol açtı. Aferdov, dayanılmaz derecede yüksekten bakarak:

"Böyle şeyler söyleyebilmek için, *kesin olarak* anımsamak gerekir. Oysa demin böyle olup olmadığını kesin olarak anımsamadığınızı kendiniz söylediniz!"

Birkaç kişinin:

"Kim bu canım? Nasıl göz yumarlar buna?" diye söylendikleri görüldü.

Tam yanımda son derece alçakça bir anlam taşıyan bir ses:

"Bu iş başlarına ilk kez gelmiyor; biraz önce de şurada, Rehberg'le de, bir on rublelik yüzünden az kalsın olay çıkıyordu," dedi.

"Yeter canım, yeter!"diye yüksek sesle söylendim. "Karşı çıkmıyorum, buyurun alın! Prens... Prensle Darzan nerede? Gittiler mi? Baylar, nereye gittiler, görmediniz mi? Prensle Darzan nereye gitti?"

Böyle söylendikten sonra, bütün paralarımı kaptım, ama birkaç yarım İmperiali gene de cebime sokmaya fırsat bulamadan, onları avucumda tutarak, prensle Darzan'a yetişmek için koştum!

Okuyucum herhalde kendime acımadan, her şeyi olduğu gibi ortaya koyduğumu ve o anda nasıl davrandığımı açıkça anlattığımı, sonradan olabilecek şeyler iyice anlaşılsın diye, en aşağılık yönlerimi bile açıkladığını görüyordur.

Prensle Darzan, benim kendilerine seslenmeme ve bağırışlarıma hiç önem vermeden, merdivenden aşağı inmişlerdi. Onlara yetişmiştim, ama bir an kapıcının önünde durakladım ve Allah bilir neden, adamın eline üç İmperial sıkıştırdım; kapıcı bana şaşkın şaşkın baktı, teşekkür bile etmedi. Ama umurumda bile değildi. Orada Matvey olsaydı, herhalde ona bir avuç altın boşaltırdım; galiba öyle de yapmak istiyordum. Ama dış kapının önüne çıkınca, birden, Matvey'i biraz önce evine gitsin diye bırakmış olduğumu hatırladım. İşte bu sırada, prensin cins at koşulu kızaklı arabasını getirdiklerini, onun da bindiğini gördüm.

Örtüyü yakalayarak prensin arabasına binmek için yana doğru açtım:

"Ben de sizinle geliyorum prens, ben de size geliyorum!" diye bağırdım.

Ama birden önümden geçen Darzan kendini kızağın içine attı ve arabacı, örtüyü elimden hızla çekerek, onunla efendilerini örttü. Çileden çıkarak:

"Allah kahretsin!" diye bağırdım.

Darzan arabaya binsin diye, örtüyü düğmelerinden çözüp yana açıyormuşum gibi davranmış oluyordum. Uşak gibi ona hizmet etmiş görünüyordum.

Prens:

"Eve çek!" diye bağırdı. Avazım çıktığı kadar:

"Dur!" diye bağırdım ve var gücümle kızağa yapıştım.

Ama at ileri doğru atıldı, o zaman karlara yuvarlandım. Güldüklerini görür gibi olmuştum. Bir anda kendimi toparlayarak ayağa fırladım, ilk karşıma çıkan arabalardan birine bindim ve rüzgâr gibi prensin evine gittim. Bindiğim arabanın kısrağını durup durup kırbaçlatıyordum.

IV

KISRAK, sanki kasıtlıymış gibi, arabacıya tam bir ruble vereceğimi söylememe karşın, sabrımı taşıracak kadar ağır gidiyordu. Arabacı sadece kırbacını savurup duruyordu. Tabii, hayvanı ancak bir rubleliği hak edecek kadar kırbaçlıyordu aslında. Kalbim duracak gibi oluyordu. Arabacıyla sohbete başlayacak oldum, ama kelimeleri doğru dürüst söyleyemiyor, bu yüzden homurdanır gibi saçmalayıp duruyordum. Prensin evine nasıl bir ruh hali içinde daldım, Allah bilir! Prens, henüz yeni dönmüştü. Arabası ile Darzan'ı evine bırakmıştı ve tek başınaydı. Sapsarı olmuş bir halde, öfke içinde, çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Tekrar ediyorum: Kumarda çok para kaybetmişti. Bana garip, dalgın bir şaşkınlıkla bakakalmıştı. Kaşlarını çatarak:

"Gene mi siz?" dedi.

Soluk soluğa:

"Sizinle olan ilişkimi hemen şu anda tamamen kesmeye geldim beyefendi!" dedim. "Ne cesaretle bana karşı öyle davrandınız?"

Prens, bana soru sorar gibi bakıyordu.

"Madem Darzan'la gidecektiniz, bana öyle diyebilirdiniz, Darzan'la birlikte gideceğinizi söyleyebilirdiniz, bunu yapacak yerde atın dizginlerini çektiniz, ben de..."

"Haa, evet, sanırım karların içine düştünüz."

Prens bunu söylerken gözümün içine baka baka gülmeye başlamıştı.

"Bu tür hareketlerin yanıtı düelloya davettir, ama önce sizinle şu hesabımızı kapayalım..."

Bunun üzerine, titreyen elimle cebimden paralarımı çıkarmaya ve bir bölümünü divanın üstüne, bir bölümünü mermer, küçük masanın üzerine, bir bölümünü de, ne olduğunu bilmediğim açık bir kitabın üstüne koymaya başladım. Küçük küçük kümeler, desteler, avuç içi kadar minik yığınlar halinde dağıtıyordum onları; üstelik bir kaç madeni para halının üzerine yuvarlandı.

"Haa, evet, sanırım kazandınız, değil mi?.. Sesinizin tonundan belli."

Prens, o zamana kadar, benimle hiç bu kadar küstah bir tavırla konuşmamıştı. Son derece sararmıştım.

"Burada ne kadar para var bilmiyorum... Saysak iyi olur. Size üç bin kadar borcum var... O kadardı, değil mi? Daha fazla mıydı, daha az mıydı?"

"Sanırım sizi borcunuzu ödeyin diye zorladığım yok."

"Zorlamıyorsunuz, ama ben ödemek istiyorum, nedenini de herhalde bilirsiniz. Bu renk renk destenin içinde biliyorum ki üç bin ruble var, buyurun!"

Bunu söylerken titrek parmaklarımla parayı saymaya koyulacak oldum, ama vazgeçtim.

"Nasıl olsa biliyorum canım, bin rubledir! İşte, bu bin rubleyi kendime alıyorum, geri kalanların hepsini ise, işte, bu kümeleri, hepsini borcuma karşılık, borcumun bir bölümüne karşılık siz alın. Burada öyle sanıyorum ki iki bin ruble kadar var, belki de daha fazladır kim bilir!"

Prens sırıttı.

"Ama bin rubleyi gene de kendinize bırakıyorsunuz, değil mi?"

"Sizin ihtiyacınız mı vardı? O halde... Ben istememiştim ki... Ben, bunu istemeyeceğinizi düşünmüştüm... Ama ihtiyacınız varsa buyurun alın."

Prens nefretle bana arkasını döndü:

"Hayır, ihtiyacım yok," dedi ve orada gene bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Birden yüzünde isyan dolu bir ifadeyle bana doğru döndü.

"Hem durup dururken, borcunuzu ödemek nereden aklınıza esti?"

Bunun üzerine avazım çıktığı kadar:

"Size bunları sonradan, biraz önceki hareketinizin hesabını sorabilmek için veriyorum!" diye bağırdım.

Prens, birden çileden çıkmış gibi ayaklarını vurarak, neredeyse üstüme yürüyecek oldu.

"Defolun burdan! O büyük büyük konuşmalarınızdan ve o hareketlerinizden bıktım usandım! Çoktandır sizi kovmak istiyordum, sizi de, sizin o Versilov'u da!"

"Siz çıldırmışsınız!" diye bağırdım.

Gerçekten de çıldırmış gibiydi.

"İkiniz de beni insanın kafasını o çatır çatır ezen sözlerinizle mahvettiniz, hep laf, laf, laf... Bir de, onurdan söz ediyorsunuz! Tuh, Allah kahretsin! Çoktandır sizinle ilişkimi koparmak istiyordum... Artık bu anın gelip çattığına memnunum. Kendimi bağlı hissediyordum. İkinizi de... Evime kabul ettiğim için yüzüm kızarıyordu! Şimdi ise artık kendimi hiçbir şeyle, hiçbir şeyle bağlı saymıyorum, bunu böylece bilesiniz! Sizin Versilov, Ahmakova'nın üzerine atılıp, onu rezil edeyim diye beni kışkırtıp duruyordu... Onun için bundan böyle benim yanımda onurdan filan söz etmek cesaretinde bulunmayınız. Çünkü siz ikiniz de ahlaksız insanlarsınız... İkiniz de! İkiniz de! Benden para almaya utanmıyor muydunuz?"

Gözlerim karardı. Alçak sesle:

"Sizden bir dost olarak para alıyordum," diye söze başladım. "Kendiniz teklif ediyordunuz parayı bana, ben de dostça duygular beslediğinize inanıyordum..."

"Ben, sizin dostunuz değilim! Ben size bu parayı bunun için vermiyordum. Pekâlâ biliyorsunuz niçin verdiğimi!"

"Ben o parayı sizden Versilov'a ödeyeceğiniz paraya karşılık alıyordum; tabii kabul ediyorum, bu aptalca bir şeydi ama..."

"Versilov'un iznini almadan, onun namına para alamazdınız. Ben de ondan izin almadan, ona ait bir parayı size veremezdim... Ben size kendime ait paraları veriyordum, siz de bunu biliyordunuz, bile bile de alıyordunuz; ben de kendi evimde bu rezilce komediye göz yummak zorunda kalıyordum!"

"Neyi bile bile alıyordum? Ne komedisi? Neden veriyordunuz, peki bana bu parayı?"

Prens gözlerimin içine baka baka kahkahalarla güldü.

"*Pour vos beaux yeux, mon cousin!*"*

Avaz avaz:

"Allah belanızı versin!" diye bağırdım. "Hepsini alın. İşte bakın, o bin rubleyi de koydum, buyurun! Şimdi artık hesaplaşmış olduk ve yarın..."

Geçinmek için kendime ayırdığım renk renk para destesini de üzerine fırlattım. Deste tam yeleğine çarptı, sonra şap diye yere düştü. Prens, geniş üç adımla, taa yanıma kadar geldi ve gözlerimin içine baktı. Sonra, öfkeyle, sanki kelimeleri katlıyormuş gibi, her birinin üzerinde dura dura:

"Bütün bu ay boyunca, benden para alırken, kız kardeşinizin benden hamile kaldığını bilmediğinizi söylemek cesaretinde bulunur musunuz?" diye sordu.

"Ne? Nasıl?" diye bağırdım ve birden dizlerimin kesildiğini hissederek, bitkin bir halde, divanın üzerine yığıldım.

Sonradan prensin kendisi, bana o sırada yüzümün kâğıt gibi bembeyaz olduğunu söyledi. Aklım karışmıştı. Anımsıyorum, hiç konuşmadan birbirimizin yüzüne bakakalmıştık. Birden, prensin yüzünde korkuya benzer bir duygu belirir gibi oldu; öne doğru eğildi, beni omuzlarımdan yakaladı ve düşmeyeyim diye tuttu. Yüzündeki o hareketsiz gülümseyiş iyice aklımda kaldı. Bu gülümseyişte, hem güvensizlik, hem şaşkınlık vardı. Evet, sözlerinin üzerimde böyle bir etki yapacağını hiç beklemiyordu, çünkü suçlu olduğuma kesin olarak inanmıştı.

Sonunda bayılmışım. Ama yalnız bir an için; hemen kendimi toparladım, ayağa kalktım. Artık yüzüne bakıyor, durumu anlamaya

---

* (Fr.) "Güzel gözlerinizin hatırı için, sevgili kuzenim." *-çev.*

çalışıyordum. Birden bütün gerçek, bu kadar uzun bir süredir uyuşmuş olan zihnimin karşısına olduğu gibi çıktı! Bana bunları daha önceden söyleyip de, "O anda ne yapardın?" diye sorsalardı, herhalde "Onu paramparça ederdim," diye yanıt verirdim. Oysa bambaşka bir şey oldu. Ama bu artık hiç elimde değildi. Birden iki elimle yüzümü kapayarak acı acı, içimde bir şey parçalanmış gibi ağlamaya başladım. Kendiliğinden oldu öyle! Birden delikanlının içinde yaşayan küçük çocuk ortaya çıkmıştı. Demek ki o zamanlar, içimdeki küçük çocuk hâlâ yaşıyordu, hem de yüreğimin tam yarısını kaplıyordu. Kendimi divanın üzerine atmış: "Liza! Liza! Zavallı, talihsiz Liza!" diye hıçkırıyordum. Prens, daha o anda, kesin bana inandı. Derin bir üzüntü ile:

"Aman Yarabbim. Size karşı ne kadar suçluyum! Ah, kuşkulu yaratılışım yüzünden, sizin hakkınızda ne alçakça şeyler düşünüyordum... Beni bağışlayın Arkadiy Makaroviç ne olur!"

Birden ayağa fırladım. Ona bir şeyler söylemek istiyordum. Tam karşısında durmuştum. Ama hiçbir şey söylemeden koşarak odasından, üstelik evinden dışarı çıktım. Sallana sallana, ağır ağır eve döndüm. Nerelerden geçtiğini artık pek anımsamıyorum. Kendimi yatağımın üzerine yüzükoyun attım, yüzümü yastığa bastırdım ve karanlıkta düşündüm durdum. Bu gibi anlarda insan, düzenli ve mantıklı biçimde düşünemiyor. Zihnim ve hayallerim sanki bir türlü düz bir çizgi üzerinde duramıyor, ikide bir oradan aşağıya yuvarlanıyordu. Üstelik anımsıyorum, bu işle hiçbir ilgisi olmayan şeyleri bile hayalimden geçirmeye başlamıştım. Neler, neler geçti aklımdan! Ama o dert, o felaket, gene birden acıyla ve içimi sızlatarak aklıma geliyor, o zaman tekrar parmaklarımı bükerek: "Liza! Liza!" diye söylenerek ağlıyordum. Nasıl uykuya daldığını anımsamıyorum, ama derin, avutan bir uykuydu bu.

YEDİNCİ BÖLÜM



I

SABAHLEYİN uyandığımda saat sekiz kadar vardı, hemen kapımı kilitledim, pencerenin kenarına oturdum ve düşünmeye başladım. Böylece saat ona kadar oturmuşum. Hizmetçi kadın iki kez kapımı çalmıştı ama onu kovmuştum. Sonunda artık saat on bire doğru, kapı tekrar çalındı. Az kalsın gene bağıracaktım, ama bu kez gelen Liza'ydı. Onunla birlikte hizmetçi de geldi, bana kahve getirdi ve sobayı yakmak için uğraşmaya başladı. Hizmetçiyi kovmak olacak şey değildi. Fekla, sobaya odun doldurup da, ateşi yakmak için üfleyip durduğu sürece, küçücük odamda iri adımlarla, bir aşağı bir yukarı dolaştım durdum. Konuşmaya başlamadım, üstelik Liza'ya hiç bakmamaya çalışıyordum. Hizmetçi, anlatamayacağım kadar ağır davranıyordu, hem de bunu bile bile yapıyordu. Bütün hizmetçiler böyle durumlarda, yani efendilerinin rahatça konuşmalarına engel olduklarını hissettikleri zaman, öyle davranır. Liza, pencerenin önündeki iskemleye oturmuş, bana dikkatle bakıyordu. Birden:

"Kahven soğuyacak!" dedi.

Liza'ya baktım: Yüzünde en küçük bir utanç yoktu. Tamamen sakindi, üstelik dudaklarında gülümseyiş bile vardı. Sabrım tükendi. Omuzlarımı kaldırarak:

"Siz kadınlar yok musunuz!" dedim.

Hizmetçi sonunda sobayı yaktı, sonra da ortalığı toplamaya koyulacak oldu. Ama onu öfkeyle kovdum, ardından da kapıyı kilitledim.

Liza:

"Kapıyı neden kilitledin, söyler misin lütfen?" diye sordu.

Karşısına dikildim:

"Liza, beni böyle aldatacağını hiç aklımdan geçirmezdim!" diye bağırdım.

Bunu, birden, söze böyle başlayacağını hiç düşünmeden söylemiştim, ama bu kez gözlerim dolacak yerde, yüreğime birden neredeyse öfkeli, garip bir duygu saplanmıştı. Öyle bir saplanıştı ki bu, kendim bile şaştım kaldım. Liza kızardı ama yanıt vermedi. Sadece hiç çekinmeden gözlerimin içine bakmaya devam ediyordu.

"Dur, Liza, dur! Ah, ne aptalmışım! Yalnız acaba gerçekten aptallık mı ettim? Şimdiye kadar yapılan bütün imalar, ancak dün aynı noktada toplandı. Ama ben bunları daha önce nereden öğrenebilirdim? Senin Stolbeyeva'ya ve o... Darya Onisimovna'ya uğramandan çıkaramazdım ya bunu? Zaten seni güneş gibi lekesiz, pırıl pırıl bir varlık sayıyordum Liza. Hem öyle olmasa da herhangi bir şey aklıma gelebilir miydi? Anımsıyor musun, iki ay önce sana, *onun* evinde rastlamıştım, o zaman ikimiz güneşte nasıl yürümüş, içimizde ne derin bir sevinç duymuştuk... Peki, o zaman artık bu iş olmuş bitmiş miydi? Olmuş muydu yani?"

Liza, "Evet" anlamında başını eğdi.

"O halde, demek beni daha o zaman aldatıyordun! Ama bu benim aptallığımdan değil, daha çok bencilliğimden ileri geldi, anlıyor musun; asıl neden aptallığım değil, nasıl anlatayım, yüreğimin bencil olması, bir de sanırım kutsallığa inanışım. Ah, zaten daima hepinizin ulaşamayacağım kadar yüksek insanlar olduğunuza inanmışımdır, oysa işte bak görüyor musun neler oldu! Sonra, dün olup bitenlere gelelim; o bir günlük süre içinde bile ve bütün imalara karşın, bir türlü olanları anlamaya, kavramaya fırsat bulamadım... Hoş, aklım dün hiç de bunlarla meşgul değildi ya!"

Bu sırada birden Katerina Nikolayevna'yı anımsadım ve gene yüreğime iğne batmış gibi garip bir acı hissederek kıpkırmızı kesildim. O anda iyi yürekli bir insan gibi davranamazdım tabii.

Liza alçak, yumuşak bir sesle, kısaca, ama kesin olarak ve güvenle:

"Canım, kendini ne diye savunuyorsun? Sanırım kendini suçlu hissediyorsun, onun için bir an önce temize çıkmaya çalışıyorsun. Senin bunda ne suçun olabilir, Arkadiy?"

"Suçun ne, ne demek? Şimdi, bu durumda ne yapmam gerekir? Söylesene! Hiç değilse bu soruya yanıt bulmalıyım! Bir de sen, 'Suçun ne?' deyip duruyorsun. Nasıl davranacağımı bile bilmiyorum! Kızla-

rın erkek kardeşleri bu gibi durumlarda ne yapar, bilmiyorum... Bildiğim bir şey varsa o da şu: Böyle durumlarda elde tabanca, nikâh kıydırırlar insana... Ben de namuslu bir insana yakışır biçimde davranmak istiyorum. Gelgelelim, böyle bir durumda namuslu bir insanın ne yapması gerektiğini bilmiyorum!.. Neden mi? Çünkü biz aristokrat değiliz, o ise prenstir ve kendi yaşantısını prensliğinin temeli üzerine oturtmuştur. O bizim gibi insanları, namuslu da olsak, dinlemeye bile tenezzül etmez. Üstelik yasaya göre, sen ve ben kardeş de değiliz, yasa dışı doğmuş ne idiği belirsiz, soyadı bulunmayan çocuklarız; bir kölenin çocuklarıyız. Prensler, kölelerle evlenir mi hiç? Pis bir durum işte! Bütün bunlara karşın, sen gene de oturmuş bana şaşırıyorsun."

Liza tekrar kızardı.

"Acı çektiğine inanıyorum, ama acele ediyorsun ve kendi kendine boşuna eziyet ediyorsun..."

"Acele mi ediyorum? Yani sence, daha şimdiden yeteri kadar gecikmedim mi? Bunları söylemek sana mı düşüyor Liza, sana mı?"

Kendimi tekrar kaptırmıştım, sonunda artık tamamen öfkelendim:

"Peki, bu derece rezil olmam önemli değil mi? Kim bilir prens beni ne kadar aşağılık görüyordur, ne kadar nefret ediyordur benden! Ah, şimdi her şeyi apaçık anlıyorum, her şey gözlerimin önüne bir tablo gibi seriliyor: Herhalde prens çoktandır, ikinizin arasındaki ilişkiyi tahmin ettiğimi, ama bile bile sustuğumu, üstelik belki de kasıtlı olarak burnumu Kaf dağına kaldırdığımı, üstelik ikide bir 'onurumdan' söz ederek böbürlendiğimi sanmıştır. Hakkımda böyle düşünceler beslemiştir işte! Kız kardeşim karşılığında, kız kardeşimin namusuna leke süren bir rezalet karşılığında, ondan para alıyormuşum da haberim yokmuş! Bunu görmek ona tiksinti vermiştir ve aslına bakarsan onu tamamen haklı buluyorum. Her gün bir alçağın biriyle görüş, onu evinde kabul et, sırf o ilgilendiği kadının erkek kardeşidir diye bunlara dayan, üstelik o alçak durup durup namustan söz etsin... Canım, buna yürek dayanmaz, kupkuru olur insanın yüreği, onun gibi birinin yüreği olsa bile! Sen ise bütün bunlara göz yumdun, bana önceden haber vermedin! Benden o kadar nefret ediyor ki, hakkımda Stebelkov'a söz etmiş; ayrıca dün, bana Versilov'la ikimizi

evinden kovmak istediğini söyledi. Ya Stebelkov'a ne dersin! 'Canım, Anna Andreyevna da tıpkı Lizaveta Makarovna gibi kız kardeşiniz sayılır,' diyordu. Üstelik arkamdan, 'Benim paralarım daha iyi,' diye seslenmişti. Bense, edepsizce *evinde* divanlara kuruluyor, onunla eşit durumdaymışım gibi, o kahrolası dostlarıyla ahbaplık etmeye kalkışıyordum. Sen de bütün bunlara göz yumdun! Darzan'ın sesinde dün akşam sezilen anlama bakılırsa, o da şimdi bunları biliyordur belki... Demek, herkes, herkes biliyordu durumu benden başka!"

Liza, sözümü kesti.

"Hiç kimse, hiçbir şey bilmiyor. Ahbaplarından hiçbirine, hiçbir şey söylemedi. Söyleyemezdi de. Stebelkov'a gelince, onun hakkında sadece bir tek şey biliyorum, o da şu: Bu Stebelkov ona eziyet ediyor. Zaten durumu yalnız o Stebelkov tahmin edebilir... Senin hiçbir şey bilmediğini prense kaç defa söylemişimdir, sözlerime kesin olarak inanıyordu. Onun için dün aranızda olup bitenler, nasıl ve neden oldu bir türlü anlamıyorum."

"Çok şükür, hiç değilse dün onunla hesaplaştım, bu bakımdan hiç olmazsa bu yük kalktı yüreğimden! Annem durumu biliyor mu Liza? Bilmez olur mu, değil mi?.. Daha dün, daha dün, nasıl da üzerime varmıştı!.. Ah, Liza! Kuzum her şeye karşın, her bakımdan kendini haklı mı sayıyorsun yoksa? Kendinde bir parçacık olsun suç bulmuyor musun? Hoş, bugün, bu gibi konulara nasıl bakıldığını ve senin ne düşüncede olduğunu, daha doğrusu benim için olsun, annem için, baban için neler düşündüğünü bilmiyorum... Versilov'un bunlardan haberi var mı?"

"Annem ona hiçbir şey söylemedi: O da sormamış zaten, herhalde sormak da istemiyor."

"Demek biliyor da, bildiğini belli etmek istemiyor, tam ona yakışır bir tutum! Peki, diyelim erkek kardeşinin, tabancalardan söz eden aptal kardeşinin tutumuyla alay ediyorsun, ama bari anneni, anneni hiç mi düşünmedin? Bu durumun annene leke sürdüğünü hiç mi düşünmedin Liza? Oysa ben, bütün gece bunu düşünerek kendimi yiyip bitiriyordum. Şu anda annemin ilk aklına gelecek düşünce şudur: 'Bütün bunlar, zamanında ben de suç işlediğim için başımıza geldi, anasına bak, kızını al derler!'

Liza'nın gözlerinden yaşlar fışkırdı:

"Ne kadar öfkeli, ne kadar acımasız konuşuyorsun!" diye bağırdı ve ayağa kalkarak hızlı adımlarla kapıya doğru yürüdü.

Onu yakalayarak tekrar oturttum, kendim de yanına oturdum. Elimi çekmeden:

"Dur, dur! Nereye gidiyorsun!" dedim.

"Zaten daha buraya gelirken, her şeyin öyle olacağını düşünmüştüm, suçluluğumu kesinlikle kabul etmemi isteyeceğini, bunu kendiliğimden itiraf etmemi bekleyeceğini anlamıştım. Hay hay, kendimi suçluyorum işte. Zaten demin sustumsa bu sadece gururumdan ileri geldi, sadece bu yüzden bir şey söylemedim. Oysa sizlere ve özellikle anneme, kendimden çok acıyordum..."

Liza, sözünü bitiremeden, acı acı ağlamaya başladı.

"Yeter Liza, istemez. Hiçbir şey istemiyorum senden. Seni yargılamak bana düşmez. Liza, söyle, annem nasıl? Söyle, bu işi çoktan mı biliyor."

"Çoktan biliyor sanıyorum; ama *bunun* ne zaman olup bittiğini ona yeni açıkladım."

Gözlerini yere indirerek, alçak sesle konuşmuştu.

"Peki annem ne dedi?"

Liza, sesini daha da alçalttı.

"Annem, 'Ziyanı yok, karnında taşı,' dedi."

"Ah, Liza, demek öyle dedi ha? Taşı onu, dedi. Sakın kendine bir şey yapayım deme, anlıyor musun, Allah korusun."

Liza kararlı bir tavırla:

"Yapmam," dedi ve gözlerini tekrar bana doğru kaldırarak: "Merak etme, işin içinde senin bilmediğin bambaşka şeyler var," diye ekledi.

"Lizacığım, sevgili kardeşim, şimdi anlıyorum ki, bu konuda hiçbir şey bilmiyormuşum ama hiç değilse şimdi, seni ne kadar sevdiğimi anlamış oldum. Yalnız anlayamadığım bir şey var Liza: Nesine âşık oldun onun? Böyle bir insanı nasıl sevebildin? Asıl merak ettiğim bu."

Liza hafifçe gülümsedi.

"Ve tabii bunu da düşünerek gece boyunca kendini üzdün durdun değil mi?"

"Dur Liza, belki bu saçma bir soruydu, onun için gülüyorsun; gül bakalım, ama gene de insan şaşırmaktan kendini alamıyor: Sen ve o, ikiniz birbirinize o kadar aykırı yaradılıştasınız ki! Onu iyice inceledim; o, somurtkan, alıngan bir insandır, belki çok iyi bir kalplidir, bunu bir yana bırakalım, ama iyi kalpli de olsa, her şeyde önce kötülük görmeye son derece büyük bir eğilimi var (Bu bakımdan tamamen bana benziyor!). Aristokrasiye tutku derecesine varan bir saygı duyuyor, bunu kabul ederim, yalnız sanırım böyle bir duyguyu ideal olarak kaldığı sürece hoş görebilirim. Pişmanlık duymaya da eğilimi var, hep durmadan kendisine lanetler yağdırır, her yaptığından pişmanlık duyar, ama hiçbir zaman tutumunu düzeltmez. Hoş, belki bu bakımdan da bana benziyor ya! Bu adamın kafasında binlerce önyargı, binlerce yanlış düşünce vardır ama doğru dürüst tek bir düşünce yoktur! Hep, yüce bir davranışta bulunmanın yollarını arar, ama önemsiz konularda hep adiliklerde bulunur. Özür dilerim, Liza, sen bana bakma ben, aptalın biriyim. Bunları söylerken seni kırmış oluyorum, bunu biliyorum, anlıyorum..."

Liza gülümsedi:

"Çizdiğin portre doğru olabilirdi, ama benim yüzümden ona fena halde kızıyorsun, onun için söylediklerinden hiçbiri doğru değil. O daha başlangıçta sana karşı güvensizlik duyuyordu, ama sen bunu fark edemiyordun. Biz ise onunla daha Luga'da... Zaten Luga'dan bu yana, yalnız benimle görüşmüştür. Evet, alıngan ve hastalıklı adamdır, üstelik ben olmasaydım, belki de çıldırırdı; gene de beni bırakırsa ya çıldıracak ya da intihar edecektir; sanırım bunu kendisi de anladı, daha doğrusu öyle olduğunu biliyor."

Liza bu son sözü kendi kendine konuşuyormuş gibi, dalgın bir tavırla söylemişti:

"Evet, her zaman zayıf karakterlidir, ama bu tip zayıf karakterli insanlar, günün birinde olağanüstü denecek derecede güç bir işi başarabilir. Tabancadan söz ettiğin zaman, ne garip konuşmuştun Arkadiy. Bu işte öyle şeylere gerek yok, ne olacağını biliyorum. Ben üzerine düşmüyorum, o benim üzerime düşüyor. Annem ağlayıp duruyor ve: 'Onunla evlenirsen, mutsuz olacaksın, seni sevmekten vazgeçecektir,' diyor. Ben buna inanmıyorum; belki de mutsuz olu-

rum, ama beni sevmekten vazgeçmez. Onunla evlenmeye bu yüzden değil, başka bir nedenle razı olmuyordum. İki aydır bir türlü razı olmuyordum, ama bugün ona 'Evet, seninle evlenirim,' dedim. Arkaşa, biliyor musun, dün... (Gözleri ışıl ışıl olmuştu, birden boynuma sarıldı.) Dün, Anna Andreyevna'ya gitmiş ve açıkça onu sevmesinin söz konusu olamayacağını söylemiş... Evet, ona her şeyi olduğu gibi açıklamış, böylece bu iş tamamen sona ermiş oluyor! Zaten, böyle bir şey, hiçbir zaman aklından bile geçmemiş, bütün bunları hayalinde Prens Nikolay İvanoviç kurmuş, bir de ona eziyet eden bütün o insanlar baskı yapıp duruyorlarmış bu konuda; biri Stebelkov, öbürü de, bir başkası... İşte, ona bu yüzden bugün *evet* dedim. Sevgili Arkadiy, şimdi seni çağırıyor. Ne olursun, dün olup bitenlerden ötürü kırgın durma. Bugün biraz rahatsız, bu yüzden bütün gün evde kalacak. Gerçekten rahatsız Arkadiy. Sakın bahanedir diye düşünme. Beni bile bile gönderdi ve sana ihtiyacı olduğunu bildirmemi rica etti. Sana bazı şeyler söyleyecekmiş. Bunları burada, evinde söylemek pek yerinde bir şey olmazmış. Her neyse, allahaısmarladık! Ah Arkadiy, söylemekten utanıyorum, ama buraya gelirken artık beni sevmeyeceksin diye fena halde korkuyor, yol boyunca hep haç çıkararak dua edip duruyordum, oysa sen öyle iyi yüreklisin ki, sevgili Arkadiyciğim! Bugünkü tutumunu hiçbir zaman unutmayacağım! Annemin yanına gidiyorum. Sana gelince hiç değilse onu bir parçacık sevmeye çalış, olmaz mı? Ha?"

Liza'yı derin bir sevgiyle kucakladım:

"Bence senin güçlü bir karakterin var, Liza," dedim. "Senin onun üzerine değil de, onun senin üzerine düştüğüne inanıyorum, bununla birlikte gene de..."

Liza, sözümü kesti:

"Bununla birlikte nesini sevdim, bütün sorun burada!" diyerek eskisi gibi yaramaz bir tavırla gülümsedi.

"Bütün sorun burada" derken, şaşılacak derecede bana benzetmişti. Üstelik bunu söylerken, tıpkı benim yaptığım gibi işaret parmağını kaldırarak onu gözünün önünde dimdik tutmuştu. Öpüştük, ama Liza gittikten sonra yüreğimde gene müthiş bir sızı duydum.

II

ŞİMDİ, sadece kendim için şunu belirteyim: Liza gittikten sonra, zihnimden en beklenmedik, en çeşitli düşüncelerin geçtiği anlar oldu. Üstelik bu düşüncelerden ötürü büyük bir memnunluk da duymuşumdur. 'Ne diye uğraşıyorum sanki, bana ne canım? Acaba herkeste mi öyle oluyor yoksa öyle şeyler duymayanlar da var mı? Hem Liza'ya ne oldu sanki? "ailenin namusunu" korumakla görevli miyim neyim, ailenin namusunu kurtarmak bana mı düşüyor?' diye düşünüyordum. Bu ayrıntıları, sadece henüz iyiyle kötüyü ayırmakta ne derece kararsız olduğumu göstermek için belirtiyorum. Beni kurtaran sadece bir duyguydu: Liza'nın ve annemin mutsuz olduğunu biliyordum, onları anımsadığım zaman, içimde öyle bir his duyduğum için öyle olduklarını biliyordum, bu yüzden olup bitenlerin herhalde iyi şeyler olmadığını seçiyordum.

Şimdi önce şunu bildireyim: O günkü olaylardan başlayarak, yatağa düştüğüm o feci güne kadar her şey öylesine büyük bir hızla geçti ki, şimdi bunları anımsarken, kendim bile nasıl olup da bunlara dayandığıma, kaderin beni nasıl olup da tamamen ezmediğine şaşıp kalıyorum. Olup bitenler aklımı, dahası duygularımı tamamen güçsüz bırakmıştı ve eğer sonunda dayanamayarak cinayet işlemiş olsaydım (gerçekten az kalsın cinayet işlenecekti), jüri üyeleri, belki de beni suçsuz sayar, beraat ettirirlerdi. Her neyse şimdi her şeyi sırasıyla ve düzgün olarak anlatmaya çalışacağım, bununla birlikte şunu da belirteyim: O zaman düşüncelerimde pek az düzen vardı. Olaylar rüzgâr gibi üzerime gelmişti ve düşünceler zihnimde kuru sonbahar yaprakları gibi fırıl fırıl dönmeye başlamıştı. Bütün varlığım, sadece başkalarına ait düşüncelerden oluştuğuna göre, kendi başıma karar vermek gerekince, yalnız bana ait düşünceleri nereden bulabilirdim? Yol gösterecek hiç kimsem yoktu.

Prense akşam gitmeye karar vermiştim; böylece onunla her şeyi serbest olarak konuşabilirdim. Akşama kadar evde kaldım. Ama alacakaranlık bastırırken, Stebelkov'dan postayla pusula aldım. Bu üç satırlık pusulada Stebelkov, ısrarla, son derece inandırıcı sözler kullanarak, ertesi sabah saat on birde onu ziyaret etmemi rica ediyor, "Son derece önemli işler var, bunun böyle olduğunu kendiniz de

bunlardan söz ettiğimiz zaman göreceksiniz," diyordu. Her şeyi ayrıntılarıyla düşündükten sonra koşullara göre hareket etmeye karar verdim; çünkü ertesi güne kadar daha çok zaman vardı.

Artık saat sekiz olmuştu; bana kalsa çoktan giderdim ama hâlâ Versilov'u bekliyordum, ona birçok şeyi açıklamak istiyordum ve hâlâ içim yanıyordu. Ama Versilov bir türlü gelmiyordu. Zaten gelmedi de. Annemle Liza'ya henüz gidemezdim, hem Versilov'un oraya herhalde bütün gün uğramadığını hissediyor gibiydim. Yürümeye başladım ve artık yola koyulduktan sonra hendeğin öbür yanında bulunan o dünkü meyhaneye uğramayı akıl ettim. İyi de ettim. Versilov gerçekten bir gün önceki yerinde oturuyordu. Bana garip bir tavırla bakarak, gene garip garip gülümsedi:

"Senin buraya geleceğini biliyordum," dedi.

Gülümseyişi iyilik dolu bir gülümseyiş değildi, çoktandır dudaklarında öyle bir gülümseyiş görmemiştim. Oturduğu küçük masaya ben de oturdum ve ona her şeyi taa en başından, bütün olayları teker teker belirterek anlattım. Prensle Liza'nın durumundan ve o gece ruletten sonra prensle aramızda meydana gelen çatışmadan söz ettim; tabii, rulette kazandığım paraları da söylemeyi unutmadım. Versilov beni büyük bir dikkatle dinledi ve prensin Liza ile evlenmeye karar verişi konusunda tekrar tekrar soru sordu.

"*Pauvre enfant.*"* Belki de bu işten kazançlı çıkmayacak. Ama herhalde evlenmezler... Gerçi prensten her şey beklenir ya..."

"Bana bir dost olarak söyleyin: Sizin bundan haberiniz var mıydı, bunu önceden hissetmiş miydiniz?"

"Evladım, bu durumda ne yapabilirdim? Bütün bunlar başkalarının duygularını ve vicdanını ilgilendiren şeyler. Söz konusu vicdan, zavallı bir kızcağızın vicdanı olsa bile. Sana tekrar ediyorum: Bir zamanlar, yeteri kadar başkalarının vicdanına karışmışımdır. Bu çok rahatsız edici bir davranış biçimidir! Şimdi bir felaket olunca ve yapılması gereken şeyi anlarsam, gücüm yettiği kadar yardım etmekten kaçınmıyorum, o kadar. Gelelim sana, sen her şeye karşın, bütün bu süre içinde hiçbir şeyden kuşkulanmadın, öyle mi yavrum?" Birden kıpkırmızı oldum:

---

* (Fr.) "Zavallı çocuk." *-çev.*

"İyi ama Liza ile prens arasındaki ilişki konusunda en küçük bir bilgim olduğundan içinizde ufacık bir kuşku olsa bile, nasıl oluyor da aynı süre içinde, göz göre göre, prensten para aldığımı bildiğiniz halde, nasıl oluyor da, benimle konuşabiliyor, yan yana oturabiliyor üstelik bana elinizi uzatabiliyordunuz? Beni alçağın biri saymanız gerekirdi. Çünkü benim her şeyi bildiğimi ve kız kardeşimin durumunu bile bile prensten para aldığımı düşünmüşsünüzdür, bundan kuşkulandığınıza yemin edebilirim."

Versilov hafifçe güldü:

"Bu da bir vicdan sorunu... Hem nereden biliyorsun..."

Bunu esrarengiz bir tavırla ve kelimeleri tane tane söyleyerek eklemişti.

"Hem nereden biliyorsun, belki ben de tıpkı senin gibi korkuyordum; belki ben de sen dün başka bir olay karşısında kendi 'idealini' yitirmekten nasıl korkmuşsan, ben de karşımda o duygulu, ateşli ve namuslu çocuğumun yerine, alçağın birini göreceğimden korktum, kim bilir? Belki bundan korktuğum için, hep karşılaşacağımız dakikayı erteleyip duruyordum. Neden bende uyuşukluk ya da kötü niyet gibi şeylerin bulunduğunu düşünecek yerde daha safça, üstelik belki daha aptalca, ama hiç değilse biraz daha kibar duyguların bulunduğunu düşünmedin? *Que diable!* Hoş, çoğu zaman aptal ve kibarlıktan yoksun bir insan gibi davranıyorum ya. Her neyse, sende de bu tür eğilimler olsaydı benim ne işime yarardın? Yalvarmak ve düzeltmeye çalışmak, bu gibi olaylarda insanı küçük düşürür; öyle olsaydın, benim için bütün değerini yitirmiş olurdun, üstelik düzelmiş olsan bile..."

"Peki Liza'ya acıyor musunuz söyleyin, acıyor musunuz?"

"Çok acıyorum, yavrum. Benim bu derece duygusuz olduğumu da nereden çıkardın?.. Aksine ona, elimden geldiği kadar yazdım... Peki, sen nasılsın? Senin işlerin nasıl gidiyor?"

"Benim işlerimi bir yana bırakalım şimdi; artık 'benim' diyebileceğim bir işim yok. Bir dakika, prensin onunla evleneceğine niçin inanmıyorsunuz? Kendisi dün akşam Anna Andreyevna'ya uğramış ve kesin olarak ondan vazgeçtiğini söylemiş... Daha doğrusu, o aptalca düşünceden caymış... Yani Prens Nikolay İvanoviç'in kafasından çıkan ikisini evlendirme düşüncesi var ya, işte bu düşünceden vazgeçmiş. Kesin olarak kararını vermiş."

"Ya, öyle mi? Peki, bu iş ne zaman olmuş? Hem sen bunu kimden işittin?"

Bunu merakla sormuştu, öğrenmek istiyordu. Bunun üzerine bildiğim her şeyi anlattım. Versilov, düşünceli bir tavırla, kendi kendine birtakım şeyleri kavramaya çalışıyormuş gibi:

"Hımm... Demek bütün bunlar tam bir saat içinde olmuş bitmiş... Daha doğrusu bir başka konuşmadan önce... hımm... Canım, tabii öyle ya, aralarında pekâlâ böyle bir konuşma yapılmış olabilirdi... Gerçi şimdiye kadar bu konuda her iki tarafın da hiçbir şey söylemediği gibi, hiçbir şey yapmadığını biliyorum ama... Ama tabii, işi açıklığa kavuşturmak için iki kelime yeterli olabilir. Yalnız bir şey var..."

Birden garip bir tavırla hafifçe güldü: "Şimdi sana vereceğim olağanüstü haberle ilgini çekeceğim herhalde: Senin prens, dün akşam Anna Andreyevna'ya evlenme teklif etmiş olsaydı (tabii Liza'nın durumundan kuşkulandığım için, böyle bir şeyi var gücümle engellemeye çalışırdım, *entre nous soit dit**), Anna Andreyevna kesinlikle, ne olursa olsun, teklifini hemen reddedecekti. Sanırım Anna Andreyevna'yı çok seviyor, ona karşı büyük bir saygı duyuyor, ona değer veriyorsun değil mi? Bunları ona karşı duyman, çok kibarca bir davranış, bu yüzden söyleyeceklerimi işitince, herhalde onun namına sevineceksin: Anna Andreyevna evleniyor evladım. Bunu dönek bir karakterde olmadığı için söylüyorum, bence kesinlikle evlenecek; bunu yaparsa da bana artık mutlu olması için evliliği kutsamaktan başka yapılacak iş kalmayacak."

"Evleniyor mu? Kiminle evleniyor?" diye şaşkınlıkla bağırdım.

"Bil bakalım kiminle? Ama seni üzmek istemiyorum. Söyleyeyim bari: Prens Nikolay İvanoviç'le yani senin o sevimli ihtiyarcığınla."

Gözlerim fal taşı gibi açılmıştı. Versilov devam etti, tembel tembel ve kelimelerin üzerinde dura dura konuşuyordu:

"Herhalde bunu çoktandır tasarlamış ve tabii bu planı bir sanatçı gibi, enine boyuna işleyerek kafasında incelemiştir. Bana öyle geliyor ki, bu konudaki konuşma, Prens Seryoja'nın onu ziyaret etmesinden tam bir saat sonra oldu (Hay Allah! Demek gözyaşı dökmenin hiç

* (Fr.) "Aramızda kalsın." *-çev.*

sırası değilmiş o anda!). Anna Andreyevna, doğrudan Prens Nikolay İvanoviç'e gidip ona evlenme teklifinde bulunmuş."

"Ne diyorsunuz? Evlenme teklifinde bulunmuş ne demek? Yani prens ona evlenme teklif etti demek istiyorsunuz herhalde, değil mi?"

"Yok canım! Prens böyle bir şey yapamaz ki! Anna Andereyevna'nın kendisi teklifte bulunmuş, işin asıl ilgi çekici yanı bu ya!.. Prens, sevincinden çılgına dönmüş. Söylediklerine göre şimdi hep oturuyor ve bu iş nasıl önce onun aklına gelmedi diye kendi kendine şaşıp duruyormuş. Üstelik işittiğime göre, azıcık hastalanmış bile... Gene heyecandan ve sevinçten olacak."

"Bir dakika. O kadar alaycı bir tavırla konuşuyorsunuz ki... Neredeyse söylediklerinize inanmayacağım. Canım Anna Andreyevna bunu nasıl teklif edebilir? Ne söylemiş teklif ederken?"

Versilov, birden yüzüne şaşılacak kadar ciddi bir ifade vererek:

"Buna içten sevindiğine kesin olarak inan yavrum," dedi. Prens ihtiyar tabii. Ama bütün yasalara ve geleneklere uygun olarak evlenebilecek durumdadır. Anna Andreyevna'ya gelince, bu işte de gene başkasının vicdanı söz konusu, yani biraz önce sana söylediğim durum tekrarlanmış oluyor, yavrum. Bununla birlikte, Anna Andreyevna bu işlerden özel bir görüş ve karar sahibi olabilecek kadar anlar. Yalnız, teklifi hangi kelimeleri kullanarak yaptığını ve bu olayın özel ayrıntılarını sana açıklayabilecek durumda değilim yavrum. Merak etme, Anna Andreyevna bunu başarmıştır, hem de öyle başarmıştır ki, seninle ben kırk yıl düşünsek, daha iyisini bulamayız. İşin en iyi tarafı da şu: Bu durumda skandal filan olmayacak, senin anlayacağın, her şey sosyetenin gözünde *trés comme il faut** olmuş. Tabii, Anna Andreyevna'nın bunu yapmakla sosyetede bir yer sahibi olmak istediği belli, ama buna layıktır. Bütün bunları anlıyor musun evladım? Tam anlamıyla sosyeteyi ilgilendiren işler. Anna Andreyevna'nın teklifine gelince. Öyle sanıyorum ki, herhalde bunu son derece güzel ve zarif bir biçimde yapmıştır. Her şeyden önce ciddi bir tiptir. Tıpkı rahibe gibidir, el değmemiş, bakir bir genç kızdır, senin bir gün tanımladığın gibi gerçekten 'sakin bir kızcağız'dır, ben de onun hakkında çoktandır öyle düşünüyorum. Hem Anna And-

* (Fr.) "Çok iyi. Tam gerektiği gibi." –*çev.*

reyevna neredeyse prensin yetiştirmesidir, sen de öyle olduğunu biliyorsun ya, şimdiye kadar kaç kez onun iyiliğini görmüştür. Bana da, çoktandır durup durup 'Ona karşı o kadar saygı besliyorum, ona o kadar değer veriyorum, ona o kadar acıyorum ve ona karşı içimde o kadar sempati duyuyorum ki,' gibi sözler ediyordu. Senin anlayacağın buna benzer şeyler işte. Bunları o kadar söyledi ki, bir bakıma bu işe hazırlıklıydım. Bütün bunları bana bu sabah onun namına ve onun ricası üzerine oğlum, yani Anna Andreyevna'nın ağabeyi Andrey Andreyeviç haber verdi. Sanırım onunla tanışıyorsun. Oğlumla her altı ayda bir görüşüyorum. Her neyse, o da kız kardeşinin attığı adımı saygıyla destekliyor."

"Öyleyse bu iş artık herkesin bildiği bir şey öyle mi? Hay Allah! O kadar şaşırdım ki!"

"Hayır. Henüz herkes bilmiyor, belirli bir süre de gizli tutulacak... Ondan sonra artık ne olur, bilmiyorum. Zaten bu işlere hiç karışmıyorum. Ama bütün bu anlattıklarım doğru."

"Peki, demek oluyor ki, bu durumda Katerina Nikolayevna... Haber Byoring'in hoşuna gidecek mi acaba, ne dersiniz?"

"Ha, bak orasını bilemem... Hem hoşuna gitmeyecek olan ne? Ne bileyim ben! Yalnız inan bana, Anna Andreyevna bu bakımdan da son derece namuslu bir kişidir. Her neyse, her şey bir yana, şu Anna'nın yaptığına ne dersin! Önce, dün sabah bütün bunlar olmadan önce, acaba dul Bayan Ahmakova'yı seviyor muyum sevmiyor muyum diye soru sorarak ağzımı aradı, duygularımı öğrenmek istedi. Anımsıyor musun? Bunu dün sana şaşkınlık içinde söylemiştim. Tabii, ben prensin kızıyla evlenirsem, Anna Andreyevna babasıyla evlenemezdi ki, değil mi? Anlıyor musun, şimdi?"

"Ha... Sahi... Öyle oldu ya!" diye bağırdım. "İyi ama Anna Andreyevna gerçekten Katerina Nikolayevna ile evlenmek isteyebileceğinizi düşünmüş olabilir mi?"

"Demek ki düşünmüş yavrum. Her neyse... Her neyse, sanırım bir yere gidiyordun, sana engel olmayayım, zamanı geldi ise gidebilirsin... Biraz başım ağrıyor. Luçiya'yı çalmalarını söyleyeceğim. Can sıkıntısının yarattığı ciddi ve resmi havadan hoşlanırım. Bunu sana daha önce de söylemiştim sanırım... Hep sözlerimi tekrarlayıp duruyorum, hiç hoş değil doğrusu... Her neyse, belki ben de giderim. Seni

severim yavrum ama şimdi gidersen iyi olur, haydi güle güle!.. Başım ya da dişlerim ağrıdığı vakit, her zaman yalnız kalmak isterim; böyle anlarda yalnızlığı çok ararım."

Yüzünde çok üzüldüğünü belli eden garip bir çizgi belirdi; şimdi inanıyorum, o sırada kesinlikle başı ağrıyordu, evet özellikle başı ağrıyordu herhalde...

"Yarın görüşürüz," dedim.

Versilov'un dudakları bir gülümseyişle kıvrıldı:

"Yarın olsun da hele, bakalım neler olacak..."

"Ya ben size gelirim, ya da siz bana gelirsiniz."

"Hayır, ben sana gelmem. Ama sen bana koşa koşa geleceksin."

Yüzünde artık aşırı derecede kötümser bir ifade vardı, ama o sırada Versilov'u bile düşünecek halim yoktu: Öyle bir olay olmuştu ki!

III

PRENS gerçekten de rahatsızdı. Evinde yapayalnız, başına ıslak bir havlu sarılmış olarak oturuyordu. Beni çoktandır beklediğini hemen anladım; ama yalnız başı ağrımıyordu, daha çok moral bakımından hastaydı ve bu moral bozukluğu bütün vücudunu hasta etmişti. Tekrar şunu açıklamak istiyorum: Son zamanlarda, daha doğrusu o felaket gününe kadar hep, neredeyse akıllarını kaçırmış gibi müthiş bir heyecan içinde çırpınan insanlarla karşılaştım durdum. O kadar ki, sonunda bu heyecanın, elimde olmayarak bana da bulaşması doğal bir şeydi. İtiraf ediyorum, prense içimde kötü duygularla gelmiştim, hem zaten bir gün önce, onun yanında ağlamaya başladığım için müthiş bir utanç duyuyordum. Hem zaten o ve Liza, ikisi birlikte beni o kadar güzel aldatmışlardı ki, aptal yerine konduğumu fark etmemem olanaksızdı. Sözün kısası, yanına geldiğim zaman, içimde yapmacık bir acıma vardı. Ama o yapmacık, o sahte hava hemencecik dağılıverdi. Hakkını vermeliyim doğrusu, prens, kuşkusundan kurtulur kurtulmaz, insana bütün varlığıyla candan bağlanıyordu; davranışlarında hemen hemen çocuksu bir sokulganlık, bir inanma ve güven ihtiyacıyla sevgi sezilirdi. Beni gözlerinde yaşlarla öptü ve hemen konuya girdi... Evet, gerçekten bana çok ihtiyacı vardı. Sözlerinde ve düşüncelerinin akışında müthiş bir karışıklık vardı.

Son derece kararlı bir tavırla bana Liza ile evlenmek niyetinde olduğunu bildirdi, hem de bir an önce evlenmek istiyordu. "Onun soylu bir aileden olmaması, inanın bir an olsun beni düşündürmemiştir," diyordu bana. "Dedem, çiftlikte çalışan bir köylü kızıyla evliymiş. Kız, dedemin komşusu olan bir çiftlik sahibinin köle köylülerinin oynadıkları özel tiyatroda şarkıcıymış. Tabii, ailem benim için kendilerine göre birtakım umutlar beslemiştir. Ama şimdi, akrabalarımın fedakârlık etmesi gerekiyor. Hem zaten aramızda bu konuda çatışma falan olmayacak. Bugün içinde bulunduğum durumdan ötürü akrabalarımla olan bağlarımın hepsini koparmak, evet, tamamen koparmak istiyorum! Her şey bambaşka olmalı, her şey yeni baştan düzenlenmeli! Kız kardeşinin beni hangi özelliklerimden ötürü sevdiğini anlamıyorum. Ama tabii, o olmasaydı belki de şu anda sağ olmayacaktım. En kutsal şeylerin üzerine size yemin ederim ki, şu anda Luga'da onunla karşılaşmamızı, kaderin kurtarıcı bir işareti olarak sayıyorum. Bana öyle geliyor ki, aslında beni 'bu derece düşmüş olduğum için' seviyor... Ama bilmem bunun ne anlama geldiğini anlayabilecek misiniz, Arkadiy Makaroviç?"

Ona son derece inandığımı belirten bir tavırla:

"Çok iyi anlıyorum!" dedim.

Masanın önünde, koltukta oturuyordum, o ise odada dolaşıp duruyordu:

"Size o ilk karşılaşmamızı olduğu gibi, en küçük noktasını gizlemeden anlatmalıyım. Her şey, yüreğimde sakladığım bir sırla başladı. Bu sırrı yalnız o öğrenmiştir. Çünkü ben yalnız ona inanmak cesaretini gösterdim. Şimdiye kadar da hiç kimse, hiçbir şey bilmiyordu. O zaman, yani Luga'ya geldiğim zaman, içimde derin bir umutsuzluk vardı. Stolbeyeva'nın evinde oturuyordum. Niçin o evde oturduğumu bilmiyorum. Belki de tam anlamıyla yalnız kalmak istiyordum, kim bilir? O sırada alaydaki görevimden yeni ayrılmıştım. Bu alaya Avrupa'dan dönüşümde, Andrey Petroviç'le Avrupa'daki karşılaşmamızdan sonra girmiştim. Oraya girdiğimde elimde para vardı; har vurup harman savuruyordum paraları. Ama subay arkadaşlarım beni sevmiyorlardı. Oysa ben onlara hakaret etkisi yapacak herhangi bir davranışta bulunmamaya çalışıyordum. Size itiraf ediyorum işte; hiç kimse, hiçbir zaman beni sevmemiştir. Orada bir asteğmen vardı;

Stepanov adında biri. Aslında son derece basit, önemsiz bir adamdı. Üstelik ezik bir insana benziyordu. Sözün kısası hiçbir belirgin özelliği yoktu. Bununla birlikte, namuslu adamdı. Bana dadanmıştı. Onun yanında hiç çekinmiyordum. Odamda bir köşeye oturur, sabahtan akşama kadar susardı. Gerçi kendine önem verirdi, ama benim hiçbir işime engel olmazdı. Bir gün, ona bir öykü anlattım, bu arada pek çok olmayacak şey de uydurdum; güya albayın kızı bana karşı eğilim besliyormuş, albay da ilerisi için benim hakkımda birtakım niyetler beslediğinden ötürü, tabii ben ne istersem, onu yaparmış, falan filan... Sözün kısası, şimdi burada ayrıntılara girmek istemiyorum, bu anlattığım öykü sonradan çok karışık ve çirkin dedikodulara yol açtı. Dedikoduyu Stepanov değil, emir erim çıkarmıştı. Meğer o gün söylediklerimi gizli gizli dinlemiş ve hatırında tutmuşmuş. Aklında kalmasının nedeni, anlattıklarım arasında genç kıza leke süren gülünç bir fıkranın bulunmasıydı. İşte bu emir eri, dedikodu çıkınca subayların yaptığı soruşturmada, bu işte Stepanov'un suçlu olduğunu söylemiş. Daha doğrusu, bunları Stepanov'a anlattığını açıklamış. Stepanov zor durumda kalmış, bir türlü işittiklerini inkâr edememiş; bu, artık bir namus işi olmuştu. O anlattığım hikâyenin üçte ikisini ben uydurduğum için, subaylar fena halde öfkelenmiş. Bu yüzden alay komutanı, hepimizi kendi evinde toplayarak, bu konuda açıklama yapmak zorunda kaldı. İşte bu sırada Stepanov'a, herkesin içinde şu soruyu sordular: 'İşittin mi, işitmedin mi?' O da gerçeği olduğu gibi söyledi. Peki, ben ne yaptım o zaman? Ben, bin yıllık prens soyundan gelen ben, ne yaptım? Stepanov'un gözlerinin içine baka baka, söylediklerimi inkâr ettim, yalan söylediğini ileri sürdüm, daha doğrusu terbiyelice 'sözlerimi yanlış anladığını' belirttim... Ayrıntılara gene girmeyeceğim, ama durum benim için daha iyiydi çünkü Stepanov bana sık sık uğruyordu, bu yüzden konuya daha gerçeğe yakın bir hava vererek, güya Stepanov birtakım çıkarlar yüzünden emir erimle ağız birliği etmiş gibi birtakım imalarda bulunabilirdim. Stepanov bu sözlerim karşısında sadece hiç konuşmadan bana baktı ve omuzlarını silkti. Bakışını hâlâ anımsıyorum; hiçbir zaman da unutmayacağım. Sonradan, belirli bir süre geçince, yavaş yavaş emekliye ayrıldı. Ama ondan sonra ne oldu dersiniz? Subayların hepsi, bir tanesi olsun ayrı

kalmamacasına, hep birlikte onu ziyaret ettiler ve emekliye ayrılmaması için ricada bulunarak, onu razı ettiler. İki hafta kadar sonra ben de alaydan ayrıldım. Hiç kimse beni kovmuyordu, hiç kimse ayrılmam için bana baskı yapmamıştı; kendiliğimden, ailemin durumunu bahane ederek emekliliğimi istedim. İş böylece bitti. Başlangıçta hiçbir şey olmamış gibi hissediyordum kendimi; üstelik onlara hiç kızmıyordum. Luga'da oturuyordum, Lizaveta Makarovna ile tanıştım. Ama sonradan, aradan bir ay geçince, artık tabancama bakmaya ve intihar etmeyi düşünmeye başladım. Ben her işe karamsar açıdan bakarım Arkadiy Makaroviç. Alay komutanına ve arkadaşlarıma bir mektup hazırlamıştım. Mektupta uydurduğum yalanları itiraf ederek Stepanov'un namusuna sürülen lekeyi siliyordum. Onu yazdıktan sonra kendi kendime şu soruyu sordum: 'Acaba gönderip yaşamaya mı devam etmeli, yoksa gönderdikten sonra ölümün kucağına mı atılmalı?' Bana kalsa bu sorunun yanıtını hiçbir zaman veremezdim. Bir rastlantı, kör bir rastlantı sonucu Lizaveta Makarovna ile ayaküstü yaptığım garip bir konuşmadan sonra, aramızda birden büyük bir yakınlık doğdu. Lizaveta Makarovna önceleri Stolbeyeva'ya gelirdi; orada karşılaşırdık, selamlaşırdık, üstelik çok az konuştuğumuz da olurdu, ama o kadar. Öyleyken işte o sırada birden hepsini ona olduğu gibi açıkladım. Bunun üzerine bana elini uzattı."

"Peki, Liza bu soruna nasıl bir çözüm yolu buldu?"

"Mektubu göndermedim. Lizaveta Makarovna öyle karar vermişti. Neden olarak da şunu ileri sürdü: Mektubu gönderecek olursam, tabii, soylu bir davranışta bulunmuş olacaktım, bu davranışım, üstüme sürülen bütün o çamuru silmeye yeterliydi, üstelik daha fazlasını da sağlayabilirdi, ama buna dayanabilecek miydim? Lizaveta Makarovna'ya göre böyle bir şeye hiç kimse dayanamazmış. Çünkü böylece insanın bütün ilerisi mahvolurmuş ve artık sıfırdan yepyeni bir hayata başlamak tamamen olanaksız olurmuş. Ayrıca Stepanov da benim bu davranışımdan ötürü epey acı çekecekmiş; hem subayların tümü zaten bu mektup olmadan da onu temize çıkarmışlarmış. Sizin anlayacağınız böyle garip bir çelişki var ortada; her neyse, Lizaveta Makarovna beni bu adımı atmaktan alıkoydu, kendimi tamamen onun eline bırakmıştım."

"İkiyüzlülük etmiş, sinsice bir çözüm yolu bulmuş ama tam anlamıyla kadına yakışır bir şey yapmış!" diye bağırdım. "Demek sizi daha o zaman seviyordu!"

"Beni yeniden hayata bağlayan da bu oldu. Kendi kendime tamamen değişmeye, yaşantıma bambaşka bir yön vermeye, kendi vicdanıma karşı olsun, onun gözünde olsun temize çıkmaya çalışacağıma söz vermiştim kendime. Gelgelelim sonuca bakın; sonunda sizinle birlikte rulet oynanan yerlere gitmeye, banko oynamaya başladık; miras elime geçince dayanamadım işte, önümde açılan olanaklara, bütün o insanlara, o cins atlara sevinmiştim... Liza'ya eziyet ediyordum, rezalet işte!"

Eliyle alnını ovdu ve odada dolaştı.

"Siz ve ben, ikimiz de Rusları avucunda oynatan bir kaderin esiriyiz Arkadiy Makaroviç. Siz de ne yapacağınızı bilmiyorsunuz, ben de, öyle değil mi? Bir Rus, alıştığı birtakım kurallara bağlı beylik bir yaşantıdan bir parçacık ayrıldı mı, hemen ne yapacağını bilmeyecek duruma düşer. Alışılmış yaşantıda her şey apaçıktır. Gelir, rütbe, sosyal durum, özel araba, ziyaretler, iş yeri, eş, her şey bellidir ama birazcık değişiklik oldu mu, bakın neler oluyor! Hepimiz öyle bir şey olunca rüzgârda savrulan birer yaprak haline geliriz. Ben ne yapacağımı bilemiyorum! Bu iki ay boyunca hep düzenli bir yaşantıya dört elle sarılmaya çalıştım, düzenli yaşantıyı sevmeye başladım, ona kapıldıkça kapıldım. Siz daha ne derece düştüğümü ne kadar alçaldığımı bilmiyorsunuz: Ben Liza'yı seviyordum, içtenlikle seviyordum; ama aynı zamanda Ahmakova'yı düşünüyordum."

Yüreğim yanarak:

"Sahi mi?" diye bağırdım. "Bir dakika, dün bana Versilov hakkında bir şey söylemiştiniz. Versilov gerçekten sizi Katerina Nikolayevna'ya karşı alçaklık etmeye mi kışkırtıyordu?"

"Belki de işi büyütüyordum canım, belki de alıngan olduğum için hem size hem de ona karşı suçluyum. Bırakalım bunu şimdi. Belki siz şimdi bütün bu süre içinde, yani taa Luga'dan bu yana hayatta bana ışık verecek bir ülkü, bir ideal beslemediğimi sanıyorsunuz. Ama yemin ederim ülküm bir an için olsun silinmemiştir. Onu hep içimde yaşatmışımdır ve ülküm bu süre içinde güzelliğinden hiçbir şey yi-

tirmemiştir. Lizaveta Makarovna'ya ettiğim yemini pekâlâ anımsıyorum; ne olursa olsun kendimi tamamen değiştirecektim. Dün, Andrey Petroviç burada aristokrasiden söz ederken, inanın bana yeni bir şey söylemiş olmadı, idealim sağlam temeller üzerine oturtulmuştur: Sadece bir kaç dönümlük toprak! Evet, sadece birkaç dönümlük, çünkü artık mirastan elimde hemen hemen hiçbir şey kalmadı. Ondan sonra sosyeteyle olan bağlarımı tamamen ve kesin olarak koparacağım, iş hayatımla da koparacağım ilişkimi; bir köy evi, ailem, bir de kendim, yani sizin anlayacağınız çiftçi ya da buna benzer bir şey olacağım. Ha, bu bizim soyumuzda bir yenilik olmayacak. Amcam kendi elleriyle çift sürmüştür, dedem de öyle. Biz sadece bin yıllık bir geçmişi olan ve Rohan gibi soylu prensleriz, ama aslına bakılırsa, fakir insanlarız. İşte çocuklarıma da bunu öğretmek isterdim: 'Ömrünün sonuna dek şunu unutma ki sen soylusun, senin damarlarından akan kan, Rus prenslerinin kutsal kanıdır, ama babanın toprağı kendi elleriyle sürmesinden utanma! Baban bunu prenslere yakışır biçimde yapmıştır,' derdim. Çocuklarıma o bir avuç topraktan başka miras bırakmazdım, ama buna karşılık yükseköğrenim yaptırırdım; bunu kendim için görev sayardım. Ah, tabii bu işte bana Liza da, çocuklar da, iş de yardımcı olacaktı. Ah, onunla birlikte bütün bunları hayalimizde nasıl canlandırmıştık. Burada bile, bu odalarda bile hayal kurduk. Peki, sonunda ne oldu? Bu hayalleri kurarken, bir yandan da Ahmakova'yı düşünüyordum. Hem de o kadını hiç sevmediğim halde. Onu ve böylece sosyeteye yeniden girmeme fırsat verecek bu evliliği, zengin bir kısmeti düşünüyordum! Ama dün, Naşyokin'in o Byoring hakkında verdiği haberden sonra, Anna Andreyevna'ya gitmeye karar verdim."

"İyi ama Anna Andreyevna'ya ondan vazgeçtiğinizi belirtmek için gitmiştiniz değil mi? Bu artık dürüst bir davranıştı, değil mi?"

"Öyle mi düşünüyorsunuz?"

Prens karşımda durmuştu.

"Hayır. Siz daha benim ne yaradılışta bir adam olduğumu bilmiyorsunuz! Ya da... Ya da bu işin içinde benim de bilmediğim bir şey var: Çünkü herhalde, burada sadece yaradılışım rol oynamıyor. Sizi gerçekten içtenlikle severim Arkadiy Makaroviç. Ayrıca bu son iki ay içinde olup bitenler yüzünden size karşı çok suçluyum. Onun

için Liza'nın kardeşi olarak, her şeyi bilmenizi istiyorum: Ben Anna Andreyevna'ya ondan vazgeçmek için değil, ona evlenme teklifinde bulunmak için gitmiştim!"

"Öyle şey olur mu? Ama Liza demişti ki..."

"Liza'ya yalan söylemiştim."

"Bir dakika: Demek Anna Andreyevna'ya resmen bir evlenme teklifinde bulundunuz, o da teklifinizi reddetti, öyle mi? Ayrıntılar benim için önemli de ondan soruyorum, prens."

"Hayır, teklifte bulunamadım, ama bunu yapmamış olmamın nedeni sadece gecikmiş olmamdır; kendisi benden önce davranıp, tabii bunu bana açıktan açığa söylemedi, ama anlamı son derece belli, apaçık sözler kullanarak 'kibarca' bana bu niyetimin gerçekleşmesinin olanaksızlığını belirtti."

"Ne olursa olsun, teklifte bulunmuş sayılmazsınız, bu bakımdan ne de olsa gururunuz çiğnenmedi!"

"Nasıl oluyor da öyle düşünebiliyorsunuz?.. Peki ya kendi vicdanımın yargısı ne olacak? Ya Liza, o aldattığım ve... Terk etmek istediğim Liza ne olacak? Evlenseydim terkedilmiş olmayacak mıydı? Ya kendime, ya bütün atalarıma tamamen değişeceğime, yepyeni bir yaşantıya başlayacağıma, bütün alçaklıklarımı ödeyeceğime verdiğim söz, ettiğim yemin ne olacak? Yalvarırım size, Liza'ya bunlardan söz etmeyin. Belki de Liza yalnız bu bakımdan beni bağışlayamaz. Dünden bu yana hastayım. Asıl önemli olan da şu: Artık her şey bitti. Sizin anlayacağınız Sokolskiy Prenslerinin sonuncusu bir pranga mahkûmu olarak Sibirya'ya gidecek. Zavallı Liza! Sizi bütün gün çok bekledim, Arkadiy Makaroviç. Liza'nın kardeşi olarak size henüz onun bilmediği bir şeyi açıklamak istiyordum. Ben bir kamu suçlusuyum; sahte hisse senetleri yapımı gibi bir işte parmağım var... Demiryolu Şirketi hisse senetlerinin sahtelerinin yapımına karıştım."

Dehşet içinde yüzüne bakarak yerimden fırladım.

"Bu da ne demek oluyor? Nasıl Sibirya'ya yani?"

Prensin yüzünde derin, kapkaranlık ve hiçbir umut ışığı bırakmayan acı bir ifade vardı:

"Oturun," dedi. Kendisi de karşımdaki koltuğa oturdu. "Bir kez olayı öğrenin: Bir yıl kadar önce yani Ems'te, Lidya ile Katerina Nikolayevna meselesinin geçtiği yaz var ya, iki ay için Paris'e gitmiştim

ya, işte o zaman tabii beş parasız kalmıştım. İşte o sıralarda, Stebelkov karşıma çıktı. Hoş, onu daha önceden de tanıyordum ya. İşte bu Stebelkov, bana para verdi, üstelik daha fazla da vereceğini vaat etti. Yalnız buna karşılık kendisine yardım etmemi istiyordu. Bir sanatçı, bir desinatör, bir gravür, bir taş basma ustası ve birkaç başka yardımcı, bu arada da bir kimya uzmanıyla bir teknisyen arıyormuş. Bunların hepsini belirli bir amaçla istiyordu. Amaçlarının ne olduğunu, daha başlangıçta kolayca anlaşılacak biçimde belli etmişti. Stebelkov ne karakterde bir insan olduğumu biliyordu, bu iş beni sadece eğlendirirdi; sorun şuydu: Benim daha ilkokulda tanıdığım biri vardı. Kendisi bugün Rusya'dan ayrılmış bir göçmendir, hoş Rus asıllı değildir ya, her neyse, şimdi Hamburg'un bilmem hangi semtinde oturuyor. İşte bu adamın daha Rusya'dayken sahte belge düzenlemekten bir kez başı belaya girmişti. Stebelkov ona başvurmayı tasarlamıştı. Ama ona başvurabilmek için birinin salık vermesi gerekiyordu, yardımımı bunun için istiyordu. Stebelkov'a iki satırlık bir pusula verdim ve hemen orada karaladığım bu pusulayı tamamen unuttum. Ondan sonra Stebelkov benimle iki kez daha görüştü. Bu görüşmelerimizde ondan toplam olarak üç bin ruble kadar para aldım. Bütün bunları tamamen aklımdan çıkarmıştım. Buraya geldikten sonra da hep ondan senet ve kendisine rehin bıraktığım eşya karşılığında para alıp duruyordum. Karşımda köle gibi yerlere kapanıp duruyordu, oysa dün birden onun ağzından ve ilk kez olarak bir kamu suçlusu olduğumu öğrenmiş bulunuyorum."

"Dün mü öğrendiniz? Ne zaman?"

"Dün, işte. Naşyokin gelmeden önce onunla karşılıklı olarak çalışma odamda bağrıştığımız sırada. Bana ilk kez ve artık apaçık olarak Anna Andreyevna'dan söz etmek yürekliliğini göstermişti. Yüzüne bir tokat indirmek için elimi kaldırmıştım, ama birden ayağa kalktı ve bana kendisiyle işbirliği ettiğimi, suç ortağı olduğumu, yani tıpkı onun gibi bir sahtekâr durumunda bulunduğumu unutmamamı söyledi, sözün kısası, belki aynen bu sözleri kullanmadı ama düşüncesi buydu."

"Saçma! Bunlar sadece kendi hayalinde yaşattığı şeyler, değil mi?"

"Hayır, hayal değil. Bugün bana geldi ve durumu daha ayrıntılı olarak anlattı. Meğer o hisse senetleri çoktandır piyasaya sürülmüş

ve daha da sürülecekmiş, ama sanırım bazı yerlerde sahte oldukları ortaya çıkmaya başlamış. Tabii ben bu işe doğrudan doğruya karışmış değilim. Ama Stebelkov, 'Siz o zaman lütfedip bana o pusulayı vermiştiniz ya!' dedi. Bana söylediği bu."

"Canım, siz pusulayı yazarken bir şey bilmiyordunuz ki. Yoksa biliyor muydunuz?"

Prens alçak sesle:

"Biliyordum," diye karşılık vererek gözlerini yere indirdi. "Yani anlıyor musunuz, hem biliyordum, hem bilmiyordum. Gülüyordum bu işe, eğleniyordum. O zamanlar hiçbir şey düşündüğüm yoktu. Zaten benim sahte hisse senedi filan çıkarmaya ne ihtiyacım ne de niyetim vardı. Bununla birlikte, bana o zaman verdiği üç bin ruble var ya, Stebelkov onları da hesaba katmıştı: Ben de bunu bile bile, bunları hesaba katmasına razı olmuştum. Hem belki de ben gerçekten sahte para basmış bir kalpazanım, ne biliyorsunuz? Bu işin ne olduğunu bilmezlikten gelemezdim, yaşım küçük değil ki, biliyordum işin ne olduğunu, ama bu iş beni eğlendiriyordu. İşte böylece, kürek mahkûmu olmaya layık, aşağılık birtakım adamlara yardım etmiş oldum; hem de para karşılığında! Madem bunu yaptım ben de kalpazanın biriyim!"

"Yok canım, işi büyütüyorsunuz; gerçi suçlusunuz ama işi büyütüyorsunuz!"

"İşin en önemlisi, Jiberskiy adında biri var. Daha genç, hukuk öğrenimi görmüş biri. Avukat yardımcısı gibi bir şey. O hisse senedi işinde o da pay sahibiymiş, sonradan o Hamburg'daki adamdan bana gelmişti, tabii, önemsiz şeyler için; üstelik ne diye gelip gittiğini bile bilmiyordum. Aramızda o hisse senetlerinden söz bile edilmemişti... Ama bu adamın elinde benim yazdığım iki belge var. Hoş, aslında bunlar ikişer satırlık pusulalardan başka bir şey değil. Ama tabii ikisi de o işte parmağım olduğunu kanıtlıyor; bunu bugün iyice anlamış bulunuyorum. Stebelkov'un anlattığına göre, bu Jiberskiy her şeye engel oluyormuş. Bir şeyler çalmış, birilerine ait paraları çalmış, üstelik çaldığı paralar devlete gitmiş. Her neyse; zimmetine geçirmiş onları, üstelik daha da çalmak, sonra da kaçmak niyetindeymiş. İşte bu adamın göç edip başka bir ülkeye yerleşmesi için, en az sekiz bin

rubleye ihtiyaç varmış. Mirastaki payım Stebelkov için yeterliymiş, ama söylediğine göre Jiberskiy'i de memnun etmek gerekiyormuş. Yani şimdi benim, mirastaki hakkımdan vazgeçip, üzerine on bin ruble daha eklemem gerekiyor. İşte son sözleri bu. Ancak o zaman yazdığım o iki pusulayı bana geri vereceklermiş. İkisi işbirliği ediyor, bu apaçık bir şey."

"Amma da saçma! Canım, bunlar sizi ihbar ederlerse, kendilerini de ele vermiş olurlar! Taş çatlasa ihbar etmezler sizi!"

"Anlıyorum, zaten onlar da 'ihbar edeceğiz,' diye gözdağı veriyorlar; yalnız 'Tabii biz ihbar etmeyiz, ama iş meydana çıkarsa, o zaman...' diyorlar. İşte söyledikleri bu. Başka bir şey söyledikleri yok. Ama bana öyle geliyor ki, bu bile yeterli! Zaten sorun bunda değil, iş meydana çıksın çıkmasın önemi yok, o iki pusula şu anda cebimde olsaydı, gene önem vermezdim. Beni asıl çileden çıkaran şey, bu sahtekârlarla işbirliği eden bir insan durumuna düşmüş olmamdır, onlarla arkadaş sayılmamdır hem de ömür boyu, ömür boyu! Rusya'yı aldatmak, çocuklarıma yalan söylemek, Liza'ya yalan söylemek, kendi vicdanıma yalan söylemek!.."

"Liza biliyor mu bunları?"

"Hayır, hepsini bilmiyor. Bulunduğu durumda bunlara dayanamazdı. Şimdi sırtımda alayımın üniformasını taşıyorum ama alayımdan olan bir erle her karşılaşışımda, her seferinde, bu üniformayı taşımaya hakkım olmadığını hissediyorum."

"Dinleyin," diye bağırdım, "şimdi bunları konuşmanın sırası değil. Bir tek gerçek kurtuluş çareniz var, Prens Nikolay İvanoviç'e gidin, ondan on bin ruble alın, hiçbir şey açıklamadan, bu parayı size vermesini rica edin, sonra o iki sahtekârı çağırın, onlarla hesabınızı kesin ve o yazdığınız pusulaları onlardan geri alın. Böylece iş bitmiş olur! İş bittikten sonra, gidip rahatça çift sürün. Boş hayalleri filan da bir yana bırakın ve yaşama güvenin."

Prens kararlı bir tavırla:

"Bunu düşündüm," dedi. "Bugün sabahtan akşama kadar hep karar vermeye çalışıyordum, sonunda da karar verdim. Yalnız sizi bekliyordum; gideceğim oraya. Biliyor musunuz, Prens Nikolay İvanoviç'ten ömrümde bir tek kuruş almamışımdır. Kendisi ailemize

iyilik etmiştir, üstelik bize yardımda bulunmuştur, ama ben ondan, hiçbir zaman doğrudan para almış değilim. Ama şimdi artık karar verdim. Bu arada şunu da belirteyim; bizim, yani Sokolskiy'lerin soyu, Prens Nikolay İvanoviç'in soyundan daha eskidir. Onlar bizim ailenin küçük dalıdır, aslında eklenmiş bir dal sayılır, üstelik bizim aileden olup olmadıkları neredeyse tartışılan bir konudur... Atalarımız birbirine düşmanmış. Büyük Petro'nun yaptığı devrimler sırasında, dedemin dedesi, gene Petro adında biri, devrimlere karşı gelmiş bir Raskolnik'miş, öyle de kalmış. Sonra da Kostroma ormanlarında oradan oraya saklanmış durmuş. İşte bu Prens Petro ikinci defa, soylu aileden olmayan bir kızla evlenmiş... Öbür Sokolskiy'ler böylece ortaya çıkmışlar, ama ben... Hay Allah, neler söylüyorum şimdi!"

Çok yorgundu, neredeyse konuştuğunu şaşırıyor gibiydi. Şapkamı alarak ayağa kalktım.

"Ne olur sakinleşin," dedim. "Yatıp uyuyun, bu bir. Prens Nikolay İvanoviç ne olursa olsun yardımını esirgemez, hele şimdi sevinç içinde olduğu böyle bir sırada... Ortada dolaşan söylentilerden haberiniz var mı? Sahiden bilmiyor musunuz? Olmayacak bir şey işittim, güya prens evleniyormuş; bu sırmış, ama tabii sizden gizlenecek bir sır değil."

Elimde şapkayla ona hepsini bir bir anlattım. Prensin hiçbir şeyden haberi yokmuş. Çabucak işin ayrıntılarını ve her şeyden önce bütün bunların ne zaman, nerede olduğunu, ayrıca bu söylentilerin ne derece gerçeğe uygun olduğunu sordu. Tabii, kendisinden bunların bir gün önce Anna Andreyevna'ya yaptığı ziyaretten hemen sonra olduğunu ondan gizlemedim. Bu haberin onun üzerinde ne kadar büyük bir etki yaptığını anlatamayacağım; neredeyse hastalanıyordu. Yüzü birden kırıştı, eğriliyormuş gibi oldu, dudaklarında da sinirli sinirli titreyen eğri bir gülümseyiş belirdi; sonunda sapsarı oldu ve gözlerini yere indirerek derin düşünceye daldı. O zaman bir gün önce Anna Andreyevna'nın kendisine ret cevabı vermiş olmasının onu fena halde sarstığını anladım. Belki de o sırada böyle hasta olduğu için, bir gün önce genç kızın karşısında oynadığı gülünç, üstelik küçük düşürücü rolün taşıdığı anlamı, artık her şey daya-

nılmayacak bir çıplaklıkla gözlerinin önüne serildiği an kavramıştı. Demek bütün o süre içinde, genç kızın kendisine olumlu bir yanıt vereceğine kesinlikle inanıyordu. Bütün bunlardan başka, belki Liza'ya karşı bu derece alçakça bir davranışta bulunduğunu, üstelik bu işi boşuna yaptığını da düşünüyordu. Tabii bunun da rolü vardı! Bu sosyete züppeleri birbirlerine nasıl bir açıdan bakar, ne gibi nedenlerle birbirlerine saygı gösterirler, şaşılacak şeydir! Bu prens, Anna Andreyevna'nın Liza'yla yani kız kardeşiyle olan ilişkisinden haberi olduğunu, haberi olmasa bile bunu mutlaka günün birinde öğreneceğini tahmin edebilirdi; öyleyken, gene de "vereceği karardan" hiç mi hiç kuşkulanmıyordu!

Gururlu, üstelik meydan okuyan bir tavırla birden gözlerini bana doğru kaldırdı.

"Peki, siz şimdi böyle bir haberi bana verdikten sonra, Prens Nikolay İvanoviç'e gidip kendisinden para isteyebileceğimi nasıl düşünebiliyorsunuz? Demek kısa bir süre önce evlenme teklifime ret yanıtı vermiş bir kızın nişanlısından isteyeceğim bu parayı öyle mi? Bu ne alçaklık, ne uşakça bir davranış! Hayır, şimdi artık her şey mahvoldu. Şimdi o ihtiyarın yardımı, benim için son bir umut olsa bile, varsın o umut da mahvolsun!"

İçimden bu düşüncesini doğru buluyordum; ama ne olursa olsun gerçeğe daha geniş bir açıdan bakmak gerekiyordu. İhtiyar prens rakip sayılır mıydı? Zihnimde birkaç düşünce birden kaynaşmaya başlamıştı. Ama bu düşünceler aklıma gelmeden biraz önce de ertesi gün kesinlikle ihtiyarı ziyaret etmeye karar vermiştim. O sırada ise, verdiğim haberin genç prenste yaptığı etkiyi yumuşatmaya ve zavallıyı uyuması için yatağına yatırmaya çalışıyordum. "Birazcık uyuyun, göreceksiniz, düşünceleriniz daha belirgin olacak!" Prens, elimi candan sıktı ama beni öpmedi. Ona ertesi günü akşam geleceğime söz vererek: "Konuşuruz, konuşuruz! Konuşulacak o kadar çok şey birikti ki," dedim. Bu sözlerimi dinlerken garip, kaderine boyun eğen bir insan tavrıyla gülümsedi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM



I

GECE rüyamda sabaha kadar hep rulet, kumar, altın, hesaplaşma gibi şeyler gördüm. Hep kumar masasının başında bir şeyler tasarlıyordum, hep belirli bir para ileri sürerek, şansımın sonunda bana yardım etmesini bekliyordum. Bütün bunlar beni bütün gece, bir karabasan gibi ezdi. Ağır bir yük altında eziliyor gibiydim. Doğrusunu söyleyeyim, bir gün önce de, sabahtan akşama dek, üzerimde olağanüstü etkiler bırakan bütün o olaylara karşın, her an, Zerşikov'da kazandığım parayı düşünüp duruyordum. Bu düşünceyi zihnimden kovmaya çalışıyordum ama kazandığım paranın içimde bıraktığı etkiyi bir türlü silemiyor, onu anımsadığım anda irkiliyordum. Kumarda kazandığım para yüreğimde yer etmişti. Yoksa doğuştan kumarbaz mıydım ben? Öyle olmasam bile kesinlikle, bir kumarbazın sahip olması gereken özelliklere sahiptim, üstelik şimdi bile, bunları yazarken, zaman zaman kumarı düşünmek hoşuma gidiyor! Bazen birkaç saat, hiç konuşmadan oturduğum ve kumarda kazanacağım paraları tasarlayarak, oyunun nasıl ilerlediğini, paraları nasıl ileri sürdüğümü ve nasıl kazandığımı hayalimde canlandırıyorum. Evet, içimde birçok "özellik" var ve ruhum hiç de huzur içinde değildir.

Saat onda Stebelkov'a gitmeye niyetlenmiştim, hem de yaya olarak gidecektim. Matvey'i daha gelir gelmez evine göndermiştim. Kahvemi içerken, zihnimde her şeyi iyice tasarlamaya çalışıyordum. Nedense kendimden memnundum; bir ara kendimi sınadım ve memnunluğumun aslında "o gün Prens Nikolay İvanoviç'e gideceğimden" ileri geldiğini anladım. Ama o gün, benim için uğursuz ve beklenmedik olaylarla dolu bir gün olacaktı, hemen de sürprizle başladı.

Saat tam onda, kapı ardına kadar açıldı ve Tatyana Pavlovna içeri girdi. Her şeyi bekleyebilirdim ama onun beni ziyaret edeceği aklı-

ma bile gelmezdi. Bu yüzden, onu görür görmez korku içinde ayağa fırladım. Yüzünde müthiş bir öfke vardı, hareketleri son derece dağınıktı ve herhalde o anda ne durumda olduğu sorulsa, belki kendisi de bilemezdi. Niçin koşarak evime girmişti acaba? Hemen açıklayayım: Tatyana Pavlovna, biraz önce, onu ağırlığının altında ezen, olağanüstü bir olayı öğrenmişti ve aldığı bu haberin etkisi altındaydı. Bu, haber benimle de ilgiliydi. Hoş, zaten Tatyana Pavlovna sadece yarım dakika ya da bir dakika kaldı, daha fazla değil. Girer girmez de, hemen tırnaklarını bana geçirdi. Karşımda durmuş, bütün vücuduyla öne doğru eğilmişti.

"Yaptığını beğendin mi? Seni piç kurusu seni! Ne yaptın? Yoksa bilmiyor musun? Şuna bakın! Bir de kahve içiyor! Seni geveze seni! Seni laf ebesi seni. Seni hayal peşinde koşan kuş beyinli âşık seni... Senin gibilerini kızılcık sopasıyla döverler, kızılcık sopasıyla! Kızılcık sopasıyla!"

"Tatyana Pavlovna, ne oldu? Söyleyin, ne oldu? Anneme mi bir şey oldu yoksa?.."

Tatyana Pavlovna, tehdit dolu bir sesle:

"Ne olduğunu sonra öğrenirsin!" diye bağırdı ve koşarak odadan çıktı. Gelmesiyle gitmesi bir olmuştu.

Tabii, arkasından koşacaktım ama bir düşünce bana engel oldu, hatta düşünce değil de, garip bir huzursuzluk hissediyordum ki, kullandığı o "kuş beyinli âşık" terimi söylediği sözler arasında en önemlisiydi. Olup bitenleri anlayamamıştım tabii, ama kısa bir süre sonra aceleyle çıktım. Bir an önce Stebelkov'la işimi bitirip, Prens Nikolay İvanoviç'e gidecektim. Bir içgüdünün etkisiyle, her şeyin anahtarını orada bulacağını düşünüyordum.

Şaşılacak şeydi, nasıl öğrendiğini bilemiyorum ama Stebelkov artık Anna Andreyevna konusunda her şeyi öğrenmişti, üstelik ayrıntılardan da haberi vardı; söylediklerini ve konuşurken yaptığı hareketleri artık anlatmayacağım, yalnız coşkun bir sevinç içindeydi. "Sanatçıya yakışır ince bir atılım" olarak nitelendirdiği olaydan ötürü, neredeyse kendini yitirecek kadar coşkun bir memnunluk içindeydi.

"Kadın dediğin işte böyle olur! Evet, efendim kadın dediğin budur!" diye yüksek sesle söyleniyordu. "Evet, bu hiç de bizim alıştığımız tipte davranışlardan değil; biz hep yerimizde sayar ve başka

hiçbir şeyi aklımıza getirmeyiz, o ise birden içinde asıl kaynaktan su içmek isteğini duymuş ve içmiş. Bu... Bu bir eski zaman tanrıçası. Bu eski çağlardan kalma bir minerva heykeli. Ama bu heykel canlı, üzerinde bugünün giysileri var ve çağımızda yaşıyor!"

Stebelkov'dan konuşmamız gereken konuya geçmesini rica ettim; meğer bu konu, daha önceden de tahmin ettiğim gibi, sadece prense gidip, onu Prens Nikolay İvanoviç'ten, kendisine son bir yardımda bulunmasını istemesi için kandırmaktan başka bir şey değildi. Stebelkov, "Tabii, bunu yapmazsa çok, çok kötü durumda kalabilir. Böyle bir şey olursa da artık bunda benim de suçum olmayacak; öyle mi değil mi?" diyordu.

Gözlerimin için bakıyor, ama kanımca dün olup bitenlerden fazla bir şeyler öğrenmiş olabileceğim aklının ucundan bile geçmiyordu. Zaten geçemezdi: Çünkü ben bir tek sözle, ya da bir tek imayla olsun, o "hisse senetleri" konusunda bilgim olduğunu hiç belli etmedim. Uzun süre tartıştık durduk. Sonunda Stebelkov bana hemen para vereceğini vaat etmeye başladı, "Hem de epey para veririm, epey para veririm; siz yalnız prensin oraya varmasını sağlayın. İşimiz acele, çok acele, zaten işin asıl önemi de bundan ileri geliyor, artık beklemeye hiç zaman kalmamış olmasından, çok acele olmasından!" diyordu.

Onunla bir gün önceki gibi tartışmaya niyetim yoktu, bu yüzden ayağa kalkarak dışarı çıkmaya hazırlandım ama her ihtimale karşı giderken: "Eh, çalışırım," dedim. Ama Stebelkov birden beni fena halde şaşırttı: Artık kapıya doğru yürüyordum, Stebelkov birden belime sarıldı ve bana... Aklımın hiç alamayacağı şeyleri söylemeye başladı.

Okuyucumu yormamak için bütün ayrıntıları vermeyeceğim, konuşmayı da kelime kelime, tam olarak tekrarlamayacağım. Söylediklerinin özeti şuydu: Benden kendisini Dergaçov'la tanıştırmamı istiyordu! "Beni onunla tanıştırın, mademki oraya gidiyorsunuz, ne olur!" diyordu.

Birden sustum; duygularımı herhangi bir hareketle belli etmemek için var gücümü kullanıyordum. Hem zaten Dergaçov'la fazla bir tanışıklığım olmadığını ve evine ancak bir kez o da sadece bir rastlantıyla gitmiş olduğumu söyledim.

"Ama madem sizi bir kez *oraya kabul ettiler*, o halde ikinci bir kez de gidebilirsiniz, değil mi?"

Kendisine açıkça ve son derece soğukkanlı bir tavırla bunu neden istediğini sordum. Ve şimdiye kadar, bir türlü anlayamıyorum, nasıl oldu da Vasin'in "iş adamı" olarak tanımladığı ve her halinden hiç de aptal olmadığı belli olan bu adam, bu derece saflık etti? Bana açıkça Dergaçov'un evinde olup bitenlerden söz ederek: "Orada kesinlikle yasak, hem de kesin olarak yasalarla yasak edilmiş şeylerin olup bittiğinden kuşkulanıyorum, öyle bir şey varsa, bunu öğrenerek, kendime bir çıkar sağlayabilirim," diyor, bunu söylerken de gülümseyerek, sol gözünü kırpıyordu.

Bu sözlerine kesin olarak hiçbir yanıt vermedim, ama durumu düşünecekmişim gibi bir tavır takınarak "Bir düşüneyim bakayım," diye söz verdim ve hemen dışarı çıktım. İşler karışıyordu. Soluğu Vasin'de aldım. İçeri girdiğim zaman evindeydi. Beni görünce, esrarengiz bir tavırla:

"Aa, siz de mi?" dedi.

Bu cümleyle ne demek istediğini sormadan doğruca konuya girdim ve ona her şeyi anlattım. Belliydi ki, şaşırıp kalmıştı. Bununla birlikte soğukkanlılığını yitirmedi. Her şeyi en ince ayrıntılarıyla tekrar, tekrar sordu.

"Belki de yanlış anladınız. Olabilir değil mi?" dedi.

"Hayır; doğru anladım, zaten sözleri apaçık bir anlam taşıyordu."

Vasin içtenlikle:

"Ne olursa olsun, size çok teşekkür ederim," dedi. "Evet, eğer her şey dediğiniz gibi olmuşsa, demek sizin belirli bir para ortaya konulunca karşı duramayacağınızı umuyordu."

"Üstelik ne durumda olduğumu çok iyi biliyor: Bütün bu süre içinde hep kumar oynadım, çok kötü işler yaptım, Vasin."

"Haberim var."

"Beni en çok şaşırtan, onun sizin hakkınızda da bilgi sahibi olmasıdır. Sizin de oraya gittiğinizi biliyor, haberiniz var mı?" diye tehlikeyi göze alarak sordum.

Vasin açıkça:

"Ama benim orada olup bitenlere hiç karışmadığımı da çok iyi biliyor," diye işi önemsemediğini belirten bir tavırla yanıt verdi. "Zaten bütün o gençler daha çok gevezelik ediyor, başka bir şey yaptıkları yok; hoş, siz de bunu herkesten çok iyi anımsarsınız ya."

Bana öyle geliyordu ki, nedense bana güveni yoktu. "Ne olursa olsun, size çok teşekkürler ederim."

Tekrar:

"İşittiğime göre, Bay Stebelkov'un işleri biraz bozulmuş," diye ağzını aradım. "Daha doğrusu, kulağıma çalındığına göre bir hisse senedi sorunu varmış..."

"Ne hisse senedi? Ne işittiniz bu konuda?"

Bu hisse senetlerinden kasıtlı olarak söz açmıştım, ama tabii ona prensin bana bir gün önce açıkladığı sırrı anlatmaya niyetim yoktu. Sadece ona bir imada bulunmak, sonra da yüzünden, gözlerinden bu hisse senetleri hakkında bir şey bilip bilmediğini öğrenmek istiyordum. Amacıma ulaştım: Yüzündeki belirsiz bir hareketten, onun da bu konu hakkında da bazı şeyler öğrenmiş olduğunu anladım. Hangi hisse senetleri sorusuna yanıt vermeyerek bir süre sustum; ama o da, şaşılacak şeydir, bu konuda başka bir şey söylemedi. İlgi ile:

"Lizaveta Makarovna nasıllar?" diye sordu.

"İyidir. Kız kardeşim size karşı her zaman saygı beslemiştir..."

Gözlerinde bir memnunluk belirmişti. Onun Liza'ya karşı kayıtsız olmadığını çoktandır tahmin etmiştim.

Vasin birden:

"Geçenlerde Prens Sergey Petroviç bana uğradı," dedi.

"Ne zaman?" diye bağırdım.

"Tam dört gün önce."

"Dün olmasın?"

"Hayır, dün değil."

Bana soru sormak istiyormuş gibi baktı:

"Belki daha sonra size o konuşmamızı daha ayrıntılı olarak anlatırım, yalnız şimdilik size şunu haber verme gereğini duyuyorum (Vasin bu sözleri gizli bir şeyden söz ediyormuş gibi söylemişti); geldiğinde, nasıl diyeyim, bana normal değilmiş gibi geldi, üstelik... Sanırım aklı başında değildi. Ayrıca şunu da söyleyeyim, biri daha ziyaret etti beni (birden gülümsemişti), hem de haline bakınca, onun da pek normal olmadığını düşünmek zorunda kaldım."

"Prens biraz önce burada mıydı?"

"Hayır, gelen prens değildi, şimdi prensten söz etmiyorum. Biraz önce bana gelen Andrey Petroviç Versilov'du ve... Sizin bildiğiniz bir şey var mı acaba? Başına bir şey gelmiş olmasın?"

Aceleyle:

"Belki de gelmiştir, yalnız aranızda ne oldu söyler misiniz?" diye sordum.

"Tabii bunu gizli tutmam gerekirdi... Sizinle garip bir konuşmamız var, hep çok gizli şeylerden söz ediyoruz (tekrar gülümsemişti). Bununla birlikte, Andrey Petroviç bana aramızda geçen sözleri gizli tutmam için herhangi bir uyarıda bulunmadı. Zaten siz oğlusunuz. Ona karşı beslediğiniz duyguları da bildiğime göre, bu kez sizi uyarmakla çok iyi etmiş olacağım sanırım. Bana 'Bugünlerde, çok yakın bir zamanda herhangi bir olay olur da, düello etmek zorunda kalırsam, tanığım olmaya razı olur musunuz?' diye sormuştu. Tabii, ona kesin olarak ret yanıtı verdim."

Tabii son derece şaşırmıştım; bu haber, aldığım bütün öbür haberlerden çok daha endişe vericiydi. Bir şey olmuştu, bir olay meydana gelmişti, kesinlikle henüz bilmediğim şeyler olup bitmişti! Birden Versilov'un bir gün önce, bana: "Ben sana gelecek değilim, sen bana koşup geleceksin," deyişini anımsadım. Rüzgâr gibi, Prens Nikolay İvanoviç'e gittim. İşin çözüm noktasının orada bulunduğunu seziyordum. Vasin benimle vedalaşırken tekrar tekrar teşekkür etti.

II

İHTİYAR prens, şöminenin önünde oturuyordu, ayaklarını battaniyeye sarmıştı. Beni garip, neredeyse soran bir bakışla karşıladı. Sanki geldiğime şaşırmıştı; oysa kendisi her gün beni çağırmaları için adam gönderip duruyordu. Bununla birlikte, selamıma şefkatle karşılık verdi, yalnız ilk sorularımı sanki benden biraz tiksiniyormuş gibi ve büyük bir dalgınlıkla yanıtladı. Zaman zaman sanki zihninde bir şeyler tasarlıyor gibiydi; bana büyük bir dikkatle bakıyordu. Kuşkusuz, benimle ilgisi bulunan, ama unuttuğu bir şeyi anımsamaya çalışıyordu. Ona açıktan açığa her şeyi işittiğimi ve bu işe çok sevindiğimi söyledim. Dudaklarında hemen yürekten gelen, iyilik dolu bir gülümseyiş belirdi ve biraz canlandı; o sakıngan, o güvensiz tavrı bir

anda değişiverdi. Sanki demin bu duygular içinde olduğunu unutmuştu. Evet, öyleydi, tabii tamamen unutmuştu.

"Yavrum, sevgili evladım, zaten önce senin geleceğini biliyordum. Hem de biliyor musun, daha dün seni düşünerek: 'Bu işe kim sevinir acaba? Herhalde o sevinir,' diye düşünmüştüm. Başka hiç kimse sevinmez; öyle olsun ziyanı yok. İnsanların dili kötüdür. Ama buna hiç mi hiç önem vermiyorum... *Cher enfant*, bütün bunlar o kadar yüksek, o kadar güzel şeyler ki... Hem zaten sen de onu çok iyi tanıyorsun. Anna Andreyevna da senin hakkında çok iyi düşünceler besliyor. Onun yüzü, ancak bir İngiliz *kipsek*'inde* görülebilen ciddi, harikulade güzel bir yüz, son derece güzel bir İngiliz gravürü gibi bir şey; bundan daha güzeli olamaz... Üç yıl önce elimde bu gravürlerden tam bir koleksiyon vardı... Zaten ben de her zaman, her zaman bu niyeti beslemişimdir içimde; evet her zaman. Yalnız şaştığım bir şey var, nasıl oldu da düşünemedim bunu."

"Benim anımsadığıma göre, siz her zaman Anna Andreyevna'yı böyle sevmiş ve herkesten yüksek tutmuşsunuzdur."

"Evladım, biz kimseye zarar vermek istemeyiz. Dostlarla, akrabalarla, insanın yüreğine yakın olanlarla yaşamak, cennette yaşamak gibidir. Bütün şairler söylemiştir bunu... Yani bunun böyle olduğu, daha tarihten önceki çağlarda anlaşılmıştır. Biliyor musun, biz yazın, önce Soden'e, sonra da Bad Gastein'e gideceğiz. İyi ama sen bana uğramayalı çok zaman oldu yavrum; ne oldu sana? Seni bekledim durdum. Doğrusu aradan uzun, çok uzun bir süre geçti, öyle değil mi? Ne yazık ki, şu anda içim rahat değil. Yalnız kaldım mı rahatım, huzurum kalmıyor. Bu yüzden yalnız kalmam yasak, işte doğru değil mi? Bu iki kere iki eder dört gibi gerçek. Onun söylediği ilk sözlerden hemen ne söyleyeceğini anlamıştım. Ah, evladım, bana sadece iki söz söyledi, ama bu iki sözün her ikisi de harikulade güzel birer şiir gibiydi. Haa, sırası gelmişken sorayım, sen onun kardeşi, hemen hemen kardeşi oluyorsun, değil mi? Yavrum, evladım seni boşu boşuna bu kadar sevmedim ya! Yemin ederim, bütün bunları önceden hissetmiştim. O bana bunları söyleyince, elini öperek ağlamaya başladım."

---

* Bir İngiliz madalyonu. *-çev.*

Tekrar ağlamaya hazırlanıyormuş gibi mendilini çıkarmıştı. Son derece sarsıldığı belliydi ve ahbaplığımızın sürdüğü bütün o süre boyunca, anımsadığıma göre, "moral bozukluğu" bakımından en kötü anlarından birini yaşıyordu. Genel olarak, üstelik çoğu zaman bu durumuyla karşılaştırılmayacak kadar dinç ve çok daha iyi yürekli görünürdü. Sözünü sürdürerek,

"Hepsini bağışlayabilirdim," diye dili peltekleşerek konuşuyordu. "Hepsini bağışlamak istiyorum, hem zaten çoktandır artık hiç kimseye kızdığım yok. Sanat, *la poésie dans la vie**, mutsuz insanlara yardım etmektir, bu yardım edişte kutsal kitabın söz ettiği güzellik vardır. *Quelle charmante personne. Les chants de Salomon... Non, c'est n'est pas Salomon, c'est David qui mettait une jeune belle dans son lit pour se chauffer dans sa vieillesse. Enfin David, Salomon.*** Bütün bunlar kafamın içinde fırıl fırıl dönüyor bir garip karışıklık işte. Dünyada her şey aynı zamanda hem yüce, hem de gülünç olabilir *cher enfant. Cette jeune belle de la vieillesse de David-c'est tout un poéme.**** Ama bu konuyu Paul de Kock***** ele almış olsaydı, bir çeşit *scene de bassinoire****** gibi bir şey ortaya çıkardı, hepimiz de gülerdik. Paul de Kock'un ne ölçüsü var, ne de zevki. Hoş, yeteneği var ama... Katerina Nikolayevna gülümsüyordu... Kimseyi rahatsız etmeyeceğimizi söyledim. Madem bir kez aramızda bir gönül serüveni başladı, hiç değilse onu sona erdirmemize fırsat versinler. Varsın hayal olsun, hiç değilse hayalimizi elimizden almasınlar."

"Hayal ne demek? Nasıl hayal, prens?"

"Nasıl hayal mi? Basbayağı hayal işte! Ama varsın hayal olsun, yeter ki bu hayalle ölmeme izin versinler, engel olmasınlar."

"Aman prensim, niçin öleceksiniz? Yaşayın, şimdi tam yaşamanız gereken zaman!"

"Peki ben ne diyorum? Ben de aynı şeyi tekrarlayıp duruyorum ya. Vallahi, hayatın neden bu kadar kısa olduğunu bir türlü anlaya-

---

* (Fr.) "Yaşamdaki şiirdir." *-çev.*

** (Fr.) "Ne sevimli biri. Süleyman'ın nağmeleri... Yok, Süleyman değildi, yaşlılığında ısınmak için yatağına genç bir güzel alan Davut'tu. Neyse, Davut ya da Süleyman." *-çev.*

*** (Fr.) "Sevgili yavrum, Davut'un yaşlılığının genç güzeli-baştan sona şiir işte." *-çev.*

**** Charles Paul de Kock (1793-1871): Fransız roman yazarı. *-çev.*

***** (Fr.) "Adi bir sahne." *-çev.*

mıyorum. Herhalde bıkmayalım diye. Çünkü hayat Tanrı'nın kendi eliyle yarattığı bir sanat eseridir, Puşkin'in şiirleri gibi... En son ve en kusursuz biçimini bulmuş bir sanat eseridir. Ama hayattan bıkmayan varsa, ona daha da uzun bir süre tanımalı, daha uzun yaşamasına fırsat vermeli."

"Bir şey soracağım prensim, bu iş artık resmen açıklandı mı?"

"Hayır yavrum, hiçbir şey açıklanmadı; hepimiz bu konuda sözleştik. Bu iş aile arasında, aile arasında, sadece aile arasında... Şimdilik duygularımı yalnız Katerina Nikolayevna'ya açtım, çünkü kendimi onun karşısında suçlu hissediyorduın. Ah, Katerina Nikolayevna melektir, melek!"

"Evet, evet!"

"Değil mi ya? Sen de mi 'evet' diyorsun? Oysa ona düşınan olduğunu sanıyordum. Haa, evet, sırası gelmişken söyleyeyim, Katerina Nikolayevna seni artık buraya kabul etmemem için ricada bulunmuştu. Hay Allah, içeri girdiğin anda, bunu tamamen aklımdan çıkarmıştım!"

Birden irkildim.

"Ne diyorsunuz? Suçum neymiş? Ne zaman söyledi bunu?"

(Sezişim beni aldatmamıştı. Evet, daha Tatyana ile konuştuğumdan bu yana hep böyle bir şey işiteceğimi hissediyordum!)

"Dün söylemişti, yavrum, dün. Üstelik şimdi buraya nasıl girdiğini bilemiyorum, çünkü önlem alındı. Nasıl buraya girdin sen?"

"Dosdoğru girdim işte."

"Tabii öyle olmuştur. Kurnazlık ederek girmeye kalkışsaydın herhalde seni yakalarlardı; ama dosdoğru girdiğin için senden kuşkulanmamış, içeri almışlardır. Aslında davranışta açıklık, en büyük kurnazlıktır *mon cher*."

"Bir şey anlamıyorum. Demek siz de beni buraya kabul etmemeye karar vermişiniz, öyle mi?"

"Hayır dostum, ben ona, bu konuda tarafsız olduğumu söylemiştim... Sadece bu işe razı oldum, bununla yetindim. Ve inan sevgili yavrum, ben seni çok severim. Ama Katerina Nikolayevna bu konuda aşırı derecede üsteledi... Haa bak işte!"

Bu sırada birden kapıda Katerina Nikolayevna göründü. Faytonla bir yere gitmeye hazırlandığı giyiminden belliydi ve eskiden yaptığı

gibi babasını öpmek için odasına uğramıştı. Beni görünce durakladı, ne yapacağını şaşırdı, sonra hızla arkasını dönerek dışarı çıktı.

Son derece şaşkınlığa kapılan ve müthiş heyecanlanan prens:

"*Voila*!"* diye bağırdı.

"Bu işte bir yanlış anlama var!" diye bağırdım: "Bir dakika... Şimdi... Şimdi yanınıza döneceğim prens!"

Bunu söyledikten sonra, Katerina Nikolayevna'nın arkasından koştum.

Bunun üzerine meydana gelen olaylar o kadar çabuk oldu ki, düşüncelerimi toparlamaya fırsat bulmak bir yana, bundan sonra nasıl davranacağımı kestirmek için bile, kendimi bir parçacık olsun hazırlamaya zaman bulamadım. Tabii buna hazırlıklı olsaydım, bambaşka biçimde davranırdım! Ama küçücük bir çocuk gibi şaşırdım. Neredeyse Katerina Nikolayevna'nın dairesine atacaktım kendimi, ama uşak yolumu keserek Katerina Nikolayevna'nın dışarı çıktığını ve o sırada faytona binmek üzere olduğunu söyledi. Apar topar cümle kapısına giden merdivenden aşağıya iniyordu. Yanında –belki de kolunda– biri vardı. Bu, uzun boylu, üstünde üniforması bulunan bir subaydı. Kaputunu giymemişti, yalnız kılıcı belindeydi, kaputunu arkasından uşak taşıyordu. Bu, barondu. Otuz beş yaşlarında, albay rütbesinde, oldukça züppe bir subay tipiydi. Kupkuru bir vücudu vardı. Yüzü biraz fazla uzundu ve bıyıkları, dahası kirpikleri de, kızıla çalan bir renkteydi. Gerçi yüzü hiç de güzel değildi ama sert, üstelik meydan okuyan bir anlam taşıyordu. Bu tanımlamayı, ayaküstü fark edebildiğim kadarını anlatarak yapıyorum. Onu daha önce hiç görmemiştim. Arkalarından şapkasız ve kürksüz olarak merdivenden aşağı koşuyordum. Beni önce Katerina Nikolayevna gördü ve hemen barona bir şeyler fısıldadı. Baron başını çevirecek oldu ama vazgeçti ve hem uşağa hem de kapıcıya bakarak başını salladı. Uşak artık tam dış kapının yanına vardığım sırada bana yaklaşacak oldu, ama onu elimle iterek dış kapıdan çıkıp, bahçe kapısının önüne gittim. Byoring, Katerina Nikolayevna'yı faytona oturtuyordu. Aklım başımdan gitmiş gibi:

"Katerina Nikolayevna! Katerina Nikolayevna!" diye bağırırcasına yüksek sesle söylenip duruyordum.

---

* (Fr.) "İşte!" –*çev.*

(Aptal gibi davranıyordum, tam bir aptal gibi! Ah her şeyi olduğu gibi anımsıyorum, başımda şapkam bile yoktu!)

Byoring gene müthiş bir öfkeyle uşağa doğru dönecek oldu ve ona bağırarak bir iki söz söyledi. Ama bir tek söz mü söylemişti yoksa iki söz mü, fark edemedim. Sadece birinin beni dirseğimden sımsıkı yakaladığını hissettim. Tam bu sırada fayton yavaşça hareket etti. Tekrar bağırarak faytonun ardından atılmak istedim. Katerina Nikolayevna kupa arabasının penceresinden bakıyordu, bunu görüyordum; aynı zamanda, sanırım, büyük bir endişe içindeydi. Ama faytonun ardından atıldığım sırada, birden elimde olmayarak ve böyle bir şey yapmayı hiç düşünmediğim halde, Byoring'i şiddetle itmiştim. Üstelik galiba fena halde canını acıtarak ayağına basmıştım. Byoring hafifçe bağırdı, dişlerini gıcırdattı, sonra güçlü bir elle beni omzumdan yakaladığı gibi öfkeyle itti. Öyle bir itmişti ki, üç adım geriye fırlamıştım. Bu sırada getirip kaputunu verdiler, Byoring kaputunu omzuna aldı, arabaya bindi ve oradan bir kez daha tehdit dolu bir sesle, uşaklarla kapıcıya beni işaret ederek bir şeyler bağırdı. Bunun üzerine beni yakaladılar ve daha ileri gitmeme engel oldular. Uşaklardan biri sırtıma kürkümü koydu, öbürü de başıma şapkamı geçirdi. Artık bu arada neler konuştuklarını anımsamıyorum, bir şeyler söylüyorlardı, ama ben artık duruyor, konuştuklarını işittiğim halde söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum. Sonra birden onları bırakarak koşmaya başladım.

III

HİÇBİR şey anlamadan ve kalabalıkta ona buna çarparak, koşa koşa, sonunda Tatyana Pavlovna'nın evine vardım; yolda bir fayton tutmayı bile akıl etmemiştim. Byoring, beni onun gözü önünde itmişti! Tabii, ayağına basarak fena halde canını acıtmıştım, o da beni nasırına basılmış bir insanın içgüdüsüyle itmişti. (Belki de gerçekten nasırına basmıştım, kim bilir?) Ama o bunu görmüştü, uşakların beni yakaladıklarını da görmüştü, bütün bunlar gözünün önünde olmuştu! Koşarak Tatyana Pavlovna'nın evine girdiğim zaman, ilk anda hiçbir şey söyleyemedim. Alt çenem sanki nöbete tutulmuştu, üstelik ağlıyordum... Ah, ne büyük bir hakarete uğramıştım!

Tatyana Pavlovna:

"Oh olsun! Ne oldu? İte kaka dışarı attılar seni değil mi? Oh, hak ettin, iyi olmuş!" diye söyleniyordu.

Hiç konuşmadan divanın üzerine çökmüş, ona bakıp duruyordum. Tatyana Pavlovna beni tepeden tırnağa süzdü:

"Aman canım, ne olmuş yani? Al, bir bardak su iç. İç şu suyu! İç! Söyle, bakalım ne haltlar karıştırdın gene orada?"

Mırıldanıyormuşum gibi konuşarak beni kovduklarını, Byoring'in de beni sokakta ittiğini anlattım.

"Peki şimdi bir şey anlayabilecek durumda mısın yoksa daha kendini toparlayamadın mı? Al bakalım, oku da marifetini gör."

Bunları söylerken masanın üzerinden bir pusula alarak, onu bana verdi ve olacakları bekliyormuş gibi karşımda durdu. Versilov'un yazısını hemen tanıdım. Pusula sadece birkaç satırdan oluşuyordu: Katerina Nikolayevna'ya yazılmıştı. Bunu fark edince irkildim ve hemen iyice aklım başıma geldi. O korkunç, o berbat, o anlamsız, o serseriye yakışır pusulada kelime kelime şunlar yazılmıştı:

"Çok saygıdeğer Bayan Katerina Nikolayevna,

Gerek yaradılış bakımından, gerek tutumunuz bakımından ne kadar ahlaka aykırı davranışlarda bulunursanız bulunun, gene de tutkularınıza sahip olacağınızı ve hiç değilse çocukların namusuna el atmayacağınızı düşünürdüm. Ama siz, bunu yapmaya utanmadınız. Size şunu haber vermek istiyorum: Bildiğiniz o belge, herhalde, mum alevine tutulup yakılmamıştır, hiçbir zaman da Kraft'ın eline geçmemiştir. Bu yüzden böyle bir davranıştan kazançlı çıkamazsınız. Onun için bir delikanlıyı boşuna ahlaksızlığa itmeyiniz. Ona acıyınız, kendisi henüz ergin değildir. Neredeyse çocuk sayılır. Henüz hem zekâ bakımından, hem fizik bakımından tam anlamıyla gelişmiş değildir. Ondan ne bekliyorsunuz? Onun durumuyla ilgileniyorum; bu yüzden size yazmak yürekliliğini göstermiş bulunuyorum. Bununla birlikte, bu mektubu yazmakla da bir sonuç elde edeceğimi ummuyorum. Bu pusulanın bir kopyasını Baron Byoring'e de gönderdiğimi saygılarımla bildirmek isterim.

A. Versilov

Okurken sararmıştım, ama sonradan birden kıpkırmızı oldum ve dudaklarım öfkeden titremeye başladı. Müthiş bir kızgınlık içinde:

"Beni kastediyor! Kendisine üç gün önce açıklamış olduğum şeylerden söz ediyor!" diye bağırdım.

Tatyana Pavlovna pusulayı elimden kaptı:

"İyi ya, sen açıkladın, o da yazıyor!"

"Evet... Ama benim anlattığım hiç de bunlar değildi ki! Aman Yarabbim, şimdi kim bilir o benim hakkımda neler düşünecek! İyi ama bu adam deli, öyle değil mi? Çıldırmış bu adam... Dün akşam onunla görüştüm. Bu mektup ne zaman gönderilmiş?"

"Dün, gündüz. Akşama doğru da onun eline geçmiş. Bugün ise bu mektubu kendi eliyle bana verdi."

"Ama yineliyorum, ben onunla dün görüştüm. Çıldırmış! Versilov öyle bir şey yazmış olamaz, bunu yazan delinin biridir! Bir kadına kim yazabilir böyle bir mektubu?"

"Bu tür deliler yazar işte böyle mektupları. Çileden çıktıkları zaman, kıskançlıktan, öfkeden gözleri hiçbir şey görmeyecek, kulakları hiçbir şey işitmeyecek hale geldikleri ve kanları zehire döndüğü zaman, bu tür şeyler yazarlar işte... Oysa sen, hâlâ onun ne tür bir insan olduğunu bilmiyorsun! Şimdi bunu yaptığı için kafasına öyle bir yumruk indirmeli ki, altında eziliversin, yamyassı olsun. Yok olsun da, ardında sadece yerde ıslak bir leke kalsın! Kendi kendine başını belaya sokuyor! Madem öyle yapacaksın, bari Nikolayevskaya hattına git, başını rayların üstüne koy, daha iyi. Madem artık kafası kendisine taşıyamayacağı kadar ağır geliyor, hemen oracıkta başı kopuverir işte! Hem sen ne diye gidip ona söylüyorsun bunları! Ne diye kışkırttın onu ha? Böbürlenmek mi istedin?"

Elimle başıma vurdum:

"Ama o ne nefret! O ne nefret!" diye söylendim. "Hem de niçin, neden? Hiç kadına öyle davranılır mı? Hem ne yaptı ki ona? Aralarında ne gibi bir ilişki vardı acaba? Bu tür mektupları yazabildiğine göre..."

Tatyana Pavlovna müthiş bir öfkeyle, benimle alay eder gibi:

"Nefret dedin ya!" dedi.

Kanım gene başıma toplanmıştı. Birden sanki bambaşka, yepyeni bir şey anlıyor gibi olmuştum; ne kadar gücüm varsa hepsini gözle-

rimde toplamış gibi, Tatyana Pavlovna'ya soran bir anlamla bakıyordum. Tatyana Pavlovna:

"Defol, bırak yakamı!" diye incecik bir sesle bağırdı ve hızla arkasını dönerek, benden vazgeçmiş gibi elini salladı: "Hepinizle yeteri kadar uğraştım! Yeter artık! Artık hepiniz yerin dibine batsanız vız gelir bana!.. Yalnız annene acıyorum, başka kimseye değil."

Tabii oradan doğru Versilov'a koştum. Ama o ne alçakça işti! O ne alçakça davranıştı!

IV

VERSİLOV tek başına değildi. Hemen şunu söyleyeyim ki, mektubu Katerina Nikolayevna'ya, bir kopyasını da gerçekten, Allah bilir neden, Baron Byoring'e gönderdikten sonra, bu davranışının doğuracağı "sonuçları" beklemesi normal bir şeydi. Bu yüzden kendine göre bazı önlemler almıştı; daha sabahtan annemle Liza'yı (sonradan öğrendiğime göre, kız kardeşim sabahleyin eve döndükten sonra hastalanarak yatağa düşmüştü) yukarıya, "tabutluğa" geçirmişti; öbür odalar, özellikle konuk odamız, büyük bir titizlik gösterilerek süpürülmüş, derlenip toplanmıştı. Gerçekten de öğleden sonra saat ikide Versilov'a Baron R... adında biri geldi. Adam askerdi. Albay rütbesinde ve kırk yaşlarında kadardı. Alman asıllıydı, uzun boylu, kupkuru ve görünüşe bakılırsa fizik bakımından son derece güçlü bir adamdı. Tıpkı Byoring gibi kızıla çalan saçları vardı, yalnız yer yer biraz dökülmüştü. Bu adam Rus ordusunda sayıları pek çok olan Baron R...lerden biriydi. Bunların hepsi baronluklarına son derece önem verirlerdi. Aslında tamamen varlıksız kişilerdi, sadece maaşlarıyla geçinirlerdi, ama görevlerine çok bağlı, aynı zamanda cephede son derece iyi savaşan insanlardı. Konuşmalarının başlangıcını kaçırmıştım; ikisi de çok heyecanlıydı. Nasıl heyecanlı olmasınlar? Versilov masanın önündeki divanın üzerinde, Baron ise yandaki koltukta oturuyordu. Versilov sararmıştı, ama elinden geldiği kadar sakin kalmaya çalışarak, kelimelerin üzerinde dura dura konuşuyordu. Baron ise durmadan sesini yükseltiyordu ve belliydi ki, heyecanlı hareketlerde bulunmak eğilimindeydi. Kendisini güç bela tuttuğu

anlaşılıyordu. Aynı zamanda sert, yüksekten bakan, üstelik karşısındakini küçümseyen bir tavrı vardı. Öyle olduğu halde, olup bitenlere oldukça şaşırdığı belliydi. Beni görünce kaşlarını çattı, ama Versilov gelişime sevinmiş gibiydi.

"Merhaba yavrum. Baron, işte mektupta söz ettiğim delikanlı budur ve inanın, konuşmamıza engel olmayacak, üstelik belki işimize yarayacaktır."

Baron, beni küçümseyen bir tavırla tepeden tırnağa süzdü.

Versilov:

"Yavrum," diye söze devam etti, "inan gelişine sevindim, biz Baronla işimizi bitirinceye kadar şurada, köşede biraz oturmanı rica edeceğim. Üzülmeyin Baron, sadece köşede oturacak."

Nerede oturacağım umurumda bile değildi, çünkü artık kararımı vermiştim. Bundan başka bütün bunlar beni şaşırtıyordu; hiç konuşmadan köşeye oturdum. Elden geldiği kadar uzak bir köşeye çekilmiştim. Orada konuşmalar sona erinceye kadar, hiç kımıldamadan, gözümü bile kırpmadan öyle oturdum...

Versilov:

"Tekrar ediyorum baron," diye kesin bir tavırla, kelimeleri tek tek söyleyerek konuşuyordu. "Tekrar ediyorum, hiç de hak etmediği ve hasta olduğum bir sırada o mektubu yazdığım Katerina Nikolayevna Ahmakova'yı, yalnız dünyanın en soylu varlığı saymakla yetinmiyor, aynı zamanda onu dünyanın en kusursuz insanlarından da daha üstün bir varlık olarak kabul ediyorum!"

Baron:

"Kendi sözlerinizi böylece yalanlamanız, daha önce belirttiğim gibi, onları tekrarlamanızdan başka bir şey olmuyor," diye homurdandı. "Bunları söylemeniz kesin olarak saygısızlıktır."

"Gene de söylediklerimi benim belirttiğim anlamda kabul ederseniz, daha doğru davranmış olursunuz. Anlıyor musunuz, ben sık sık nöbet geçiririm; üstelik... Çeşitli rahatsızlıklarım vardır. Hatta bu yüzden tedavi görüyorum, işte böyle hasta olduğum bir sırada, bir rastlantı sonucu..."

"Bu açıklamalarınızı hiç kabul edemem ve size tekrar tekrar söylüyorum, bakın inatla gene hata işlemeye devam ediyorsunuz. Belki de bunda bir kastınız var ve bile bile hata etmek istiyorsunuz. Ama

size daha başlangıçta haber vermiştim ki, o hanımefendi hakkında, daha doğrusu General Ahmakov'un dul eşine yazmış olduğunuz mektup hakkında, bu konuşmamızda bir tek söz edilmeyecektir! Bu konu, konuşmamızın kesin olarak, tamamen dışında bırakılacaktır; öyleyken siz tekrar tekrar aynı konuya dönüyorsunuz. Baron Byoring benden, size özellikle şunu açıklamamı rica etti: Bu işte kendilerini ilgilendiren tek şey, sizin küstahça bir davranışla, o 'kopyayı' göndermiş olmanız ve bu kopyanın altına 'Bu sözlerimin karşılığını, her ne şekilde olursa olsun daima vermeye hazırım,' diye eklemenizdir."

"İyi ama bana öyle geliyor ki o eklediğim söz, açıklamalara gerek göstermeyecek kadar açıktır."

"Anlıyorum, bunu sizden daha önce de işittim. Demek oluyor ki özür bile dilemiyorsunuz. Özür dileyeceğinize, 'karşılığını her ne şekilde olursa olsun vermeye hazır olduğunuzu' üsteleyerek tekrar ediyorsunuz. Ama böyle bir karşılık artık pek kolay bir çözüm yolu olacak. Onun için, konuşmanıza üsteleyerek vermek istediğiniz anlamı göz önünde bulundurarak, size kişisel görüşümü artık hiç çekinmeden söylemek hakkını buluyorum kendimde. Bu tartışmadan sonra vardığım sonuç şudur: Baron Byoring, hiçbir koşul altında, sizinle eşit durumda, herhangi bir hesaplaşmada bulunamaz."

"Böyle bir sonuca varmış olmanız, tabii dostunuz Baron Byoring'in çok işine gelen bir şey olacaktır ve itiraf ederim, beni bu konuda hiç şaşırtmadınız. Benim de zaten sizden beklediğim buydu."

Bu arada, parantez içinde şunu söyleyeyim; daha ilk bakışta, daha söylediği ilk sözlerden, Versilov'un işi bile bile körüklediğini, sinirli barona meydan okuyarak onu durmadan kışkırttığını ve belki de sabrını taşırmaya çalıştığını apaçık anlamıştım. Baron irkilmişti.

"Kulağıma çalındığına göre çok hazırcevapmışsınız, ama hazırcevaplık zekâ demek değildir."

"Bu sözlerinizde son derece derin bir anlam var, albayım."

Baron:

"Ben buraya sizden övgü istemeye gelmedim!" diye bağırdı. "Boşuna sözler etmeye de gelmedim! Lütfen dinleyin. Baron Byoring, mektubunuzu aldıktan sonra, büyük bir kuşkuya kapılmış, çünkü bu mektup, akıl hastanesine gönderilmesi gereken birinin elinden çıktığını kanıtlıyormuş. Tabii sizi... Sakinleştirmek için derhal birtakım

çareler bulunabilir. Ama bazı düşüncelerle size gene de özel bir işlem yapılmıştır. Hoşgörü gösterilerek hakkınızda soruşturma yapılmıştır. Meydana çıktığına göre, zamanında yüksek sosyeteye bağlıymışsınız, üstelik bir zamanlar hassa alayında görevliymişsiniz, ama şimdi sosyeteden çıkarılmış bulunuyorsunuz ve bugün iyi bir ün sahibi olmaktan çok uzaksınız. Bunlara karşın, buraya durumu bir de kendi gözümle görüp, değerlendirmek üzere geldim. Oysa siz, bütün o yaptıklarınız yetmiyormuş gibi, bir de kelime oyunu yapmaya yelteniyor, üstelik birtakım nöbetler, krizler geçirdiğinizi söylüyorsunuz. Yeter artık! Baron Byoring'in sosyal durumu da, adı da sanı da böyle bir işte sizinle aynı düzeye inmesine olanak vermiyor... Sözün kısası, daha önceki davranışınız tekrarlanır, ya da tarafınızdan buna benzer herhangi bir şey yapılırsa, sizi hemen uslandırmak için kestirme birtakım güvenilir çarelere başvurulacağını haber vermeye yetkiliyim saygıdeğer beyefendi. Bunun böyle olacağına inanın. Ormanda bulunmuyoruz. Düzenlenmiş, organize bir ülkede oturuyoruz!"

"Memleketimizin gerçekten böyle olduğuna kesinlikle inanıyor musunuz, benim iyi yürekli Baron R..." Baron birden ayağa kalktı:

"Allah kahretsin! Beni fazla kışkırtıyorsunuz! Şimdi size hiç de 'iyi yürekli sevgili Baron R...niz' olmadığımı kanıtlamak isterdim."

Versilov da ayağa kalkmıştı.

"Özür dilerim, tekrar bildirmem gerekiyor; karımla kızım burada, yakındalar... Bu yüzden, bu kadar yüksek sesle konuşmamanızı rica edeceğim. Bağırışlarınız herhalde onlara kadar gidiyordur."

"Karınız... Allah kahretsin... Zaten, burada sizinle oturup konuşmuşsam bunu sadece bir tek amaçla, bu pis işi açığa kavuşturmak amacıyla yaptım!"

Baron bunu aynı öfkeyle ve sesini hiç de alçaltmadan söylemişti. Müthiş bir kızgınlıkla:

"Yeter artık!" diye bağırdı: "Siz, yalnız dürüst insanların çevresinden atılmış bir kişi değilsiniz, siz bir manyaksınız, gerçekten aklını kaçırmış bir manyaksınız, zaten öyle olduğunuzu söylemişlerdi! Siz hoşgörü gösterilmeye layık değilsiniz ve hemen haber vereyim; bugünden tezi yok, sizin için birtakım önlemler alınacaktır, aklınızı başınıza getirmenin çaresini bulacakları bir yere götürüleceksiniz... Sonra da kentin dışına çıkarılacaksınız!"

Bunları söyledikten sonra, iri ve hızlı adımlarla odadan çıktı. Versilov, onu uğurlamadı. Ayakta durmuş, bana dalgın dalgın bakıyor, sanki beni görmüyordu; birden gülümsedi ve başını sallayarak saçlarını dalgalandırdı, sonra şapkasını alıp o da baron gibi kapıya doğru yöneldi. Elini yakaladım.

"Haa! Evet, sen de buradaydın öyle ya!.. Söylediğini işittin mi?"

Karşımda durmuştu.

"Bunu nasıl yapabildiniz! Söylediklerimi bu derece nasıl değiştirebildiniz? Ne cesaretle beni bu derece rezil ettiniz!.. Üstelik bu kadar kötü niyetlerle hareket ederek!"

Versilov hiç gözünü kırpmadan bakıyordu, ama dudaklarından gülümseyiş gittikçe daha fazla yayılıyordu, sonunda da basit bir gülümseyiş belirtisi olmaktan çıkıp, açıktan açığa bir gülüş oldu.

"Siz beni rezil etmekten başka bir şey yapmış olmadınız ki... Hem de onun karşısında! Onun karşısında rezil ettiniz! Onun gözünde beni gülünç duruma düşürdünüz! O adama gelince... Beni itti!" diye kendimi yitirmiş gibi bağırıp duruyordum.

"Sahi mi? Vah zavallı yavrum, sana ne kadar acıyorum... Demek orada seninle eğlendiler, öyle mi?"

"Benimle alay ediyorsunuz, benimle alay ediyorsunuz! Durumu gülünç buluyorsunuz."

Versilov, hızlı bir hareketle elini benim elimden çekerek şapkasını giydi, sonra artık açıktan açığa kahkahalarla gülerek evden çıkıp gitti. Ne diye peşinden koşacaktım? Bunu yapmam için bir gerek var mıydı? Her şeyi anlamış ve bir anda her şeyi yitirmiştim! Birden annemi gördüm; yukarıdan inmişti, çekine çekine bakınıyordu.

"Gitti mi?"

Anneme sarıldım. O da bana iyice sokuldu, iyice...

"Anneciğim, sevgili anneciğim, artık burada kalamazsınız. Hemen gidelim buradan, sizi bir yere yerleştiririm, sizin için köle gibi çalışırım. Hem sizin için, hem Liza için... Bırakın hepsini, hepsini bırakın, çıkıp gidelim buradan. Yalnız kalalım. Anneciğim, Tuşar'dayken bana nasıl geldiğinizi ve benim sizi nasıl tanımazlıktan geldiğimi anımsadınız mı?"

"Anımsıyorum yavrum; sana karşı ömrüm boyunca suçlu olmuşumdur. Seni ben doğurdum, ama seni öğrenemedim yavrum."

"Suçlu olan odur anne. Odur her şeyin tek suçlusu; sizi hiçbir zaman sevmemiştir o."

"Hayır, sevmiştir."

"Gidelim, anne."

"Onu bırakıp da nereye giderim? Ne sanıyorsun? Sanki mutlu mu o?"

"Liza nerede?"

"Yatıyor; geldiğinde rahatsızlandı, korkuyorum. Oradakiler ona çok mu kızıyor? Ne yapacaklar şimdi ona? Nereye gitti? O subayın savurduğu tehditler neydi?"

"Merak etmeyin, ona bir şey olmayacak, anne. Onun başına hiçbir zaman hiçbir şey gelmez, gelemez de. Öyle bir insandır o! İnanmazsanız, bakın Tatyana Pavlovna geliyor, ona sorun, işte geldi. (Bu sırada Tatyana Pavlovna odaya girmişti.) Allahaısmarladık anne. Biraz sonra yanınıza dönerim, geldiğim zaman da, size yine aynı şeyleri soracağım..."

Koşarak dışarı çıktım; o anda yalnız Tatyana Pavlovna'yı değil, hiç kimseyi görecek halim yoktu. Yalnız anneme üzülüyordum. Ne olursa olsun tek başıma kalmak istiyordum, tek başıma.

V

AMA daha sokağın öbür ucuna varmamıştım ki, yürüyemediğimi hissettim. Bütün o insanlara, bu yabancı ve kayıtsız kalabalığa çarpa çarpa, anlamsız anlamsız yürümenin âlemi yoktu; peki ama nereye gidebilirdim? Kimin bana ihtiyacı vardı? Bundan böyle artık neye ihtiyacım olabilirdi? Hiç düşünmeden, robot gibi, Prens Sergey Petroviç'in evine gittim. Ona gideceğim aklıma bile gelmemişti. Prens evde yoktu. Pyotr'a (bu prensin uşağıydı), prensin çalışma odasında bekleyeceğimi söyledim. Daha önce de çok kez aynı şeyi yapmıştım. Prensin çalışma odası geniş, tavanı çok yüksek, dört bir yanı eşyayla dolu bir odaydı. En karanlık köşesine çekildim, divanın üzerine oturarak dirseklerimi masaya koydum. Başımı da ellerime dayadım. Evet, işte sorun buydu: "Bundan böyle artık neye ihtiyacım olabilirdi?" O sırada, bu soruyu sorabilecek durumdaydım ama ona yanıt bulmaya hiç halim yoktu.

Zaten ne doğru dürüst düşünebiliyor, ne de kendime soru sorabiliyordum. Daha önce de söylediğim gibi, o günlerde art arda olup bitenlerin ağırlığı altında tamamen ezilmiştim. O sırada, oturduğum yerde, sanki aklımda her şey müthiş bir karışıklık içinde dönüp duruyor gibiydi. Arada bir, 'Evet, onda fark etmediğim çok şey var, fark edemedim onları, hiçbir şeyini doğru dürüst kavrayamadım,' diye düşüncelere kapılıyordum. 'Gerçi biraz önce gözlerimin içine baka baka güldü ama alay ettiği ben değildim; bütün bunların hedefi Byoring'di, ben değildim. Demek daha üç gün önce, yemekteyken, her şeyi öğrenmişti; bu yüzden somurtuyordu. Meyhanedeyken bilerek ağzımdan laf aldı. Ona aptalca günah çıkarmam için kışkırttı beni, sonra da gerçekleri kendi isteği gibi tamamen değiştirdi. Hem zaten onun gerçeğe ihtiyacı yoktu ki! Katerina Nikolayevna'ya yazdığı o mektubun tek bir kelimesine bile inanmıyor. Onun istediği tek şey incitmek, saçma bir davranışta bulunmak, bunun için ne yaptığını bile bilmeden, bir sözde neden bulup aşağılamaktı. Sözde nedeni de ben vermiş oldum işte... Tam kuduz bir köpeğe yakışır bir davranış! Ne yani, şimdi Byoring'i öldürmek mi istiyor yoksa? Neden? Bunu neden istediğini kendi yüreği bilir! Ben ise onun içinde olup bitenleri hiç mi hiç bilmiyorum... Evet, evet, şimdi şu anda bile bilmiyorum bunu. Onu bu derece tutkuyla mı seviyor yoksa? Ya da bu kadar mı nefret ediyor ondan? Bilmiyorum, ama bakalım kendisi biliyor mu bunu? Ne diye anneme, "onun başına bir şey gelmez" dedim sanki? Ne demek istedim yani? Acaba onu artık tamamen yitirdim mi yoksa yitirmedim mi?' diye düşünüyordum.

'O kadın gördü, beni nasıl ittiklerini gördü... Kendisi de gülüyordu, yoksa gülüyor muydu? Ben de olsam gülerdim! Casus diye dövüyorlardı beni, casus!'

Birden aklımdan şöyle bir düşünce geçti: 'Acaba Versilov o pis mektupta söz konusu belgenin hiç de yakılmamış olduğunu ve olduğu gibi durduğunu belirtirken ne demek istemişti?

Byoring'i öldürmeyecektir, şimdi herhalde meyhanede oturup Luçiya'yı dinliyordur! Ama belki Luçiya'yı dinledikten sonra gidip Byoring'i öldürür, kim bilir? Byoring beni itti. Neredeyse bana vuracaktı; vurdu mu yoksa? Byoring, Versilov'la bile düello etmeye tenezzül etmiyor, benimle hiç eder mi? Belki de yarın onu sokakta bekleyip tabancayla öldürmem gerekecek, kim bilir?..' İşte neredeyse

bir robot gibi ve üzerinde pek fazla durmadan hep bunları aklımdan geçiriyordum.

Bazen bana, şimdi kapı açılacak, Katerina Nikolayevna içeri girerek bana elini uzatacak, sonra ikimiz de kahkahalarla güleceğiz gibi geliyordu... Ah, sevgili öğrencim benim! Bu hayaller zihnimden, artık odanın içi epey karardıktan sonra geçmeye başlamıştı. Daha doğrusu hayal değil de, içimden gelen bir istekti. 'Canım, daha kısa bir süre önce karşısında duruyor, onunla vedalaşıyordum, o da bana elini uzatıyor, gülüyordu, değil mi? Peki nasıl oldu da bu kadar kısa bir süre içinde, aramızda bu derece korkunç bir mesafe açıldı! Yapılacak şey çok basit: Gidip hemen, şu anda açıkça, evet açıkça ona her şeyi anlatmalı! Hayret! Dünya birden nasıl bambaşka oluverdi! Evet, yepyeni bir dünya, başka, tamamen başka, yepyeni bir dünya oldu... Liza ise, prens ise, o eski dünyamdan kalma insanlar... İşte ben şimdi, şu anda prensin evinde oturuyorum. Peki ama madem öyle, annem onunla nasıl yaşayabiliyordu? Onun yerinde ben olsam, yapabilirdim bunu; benden her şey beklenir, ama annem? Şimdi ne olacak acaba?' İşte böyle Liza'nın, Anna Andreyevna'nın, Stebelkov'un, prensin, Aferdov'un, yani herkesin hayali, hasta zihnimin içinden yıldırım gibi ve hiç iz bırakmadan geçip gidiyordu. Bununla birlikte düşünceler gittikçe daha belirsiz, daha dağınık bir hal alıyordu; herhangi bir düşüncenin üzerinde durmayı başarınca, daha doğrusu böyle bir düşünceye tutunmayı başarınca seviniyordum.

Birden 'Benim kendime ait bir "ülküm" var!' diye düşünecek oldum. 'Peki ama gerçekten mi öyle? Yoksa bunu ezberledim de farkında olmadan mı tekrarlıyorum? Benim ülküm karanlığa, yalnızlığa çekilmekti. Oysa şimdi eski karanlık dünyama çekilebilir miyim artık? Aman Allahım, o "belgeyi" yakmadım ki! Üç gün önce olup bitenler yüzünden yakmayı unuttum. Ama eve döner dönmez mumla yakarım, özel olarak mum kullanacağım bu iş için; yalnız şu anda iyice düşünemiyorum...'

Hava çoktan kararmış, Pyotr da içeri mum getirmişti! Bir süre yanı başımda durdu, sonra yemek yiyip yemediğimi sordu. Yanıt olarak sadece elimi sallamakla yetindim. Böyle davranınama karşın bir saat sonra, bana çay getirdi. Ben de fena halde susamış gibi büyük bir fincan çayı lıkır lıkır içtim. Sonra saatin kaç olduğunu sordum. Saat

sekiz buçuktu. Öyleyken, orada beş saattir oturduğuma hayret bile etmedim. Pyotr.

"Yalnızca üç kez kadar geldim, ama sanırım uyuyordunuz," dedi.

Oysa içeri girdiğini anımsamıyordum bile. Neden bilmiyorum, birden uyumuş olduğum için fena halde korkarak kalktım ve bir daha "uyumamak" için odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladım. Sonunda fena halde başım ağrımaya başladı. Saat tam onda prens içeri girdi, ama onu görünce kendisini bunca zaman beklemiş olmama şaştım kaldım: Onu tamamen unutmuştum. Tamamen!

Prens:

"Demek buradaydınız, oysa ben sizi almak için evinize uğradım," dedi.

Yüzünde somurtkan ve sert bir ifade vardı. Hiç gülümsemiyordu. Gözlerinden, aklının bir şeye takıldığı belliydi. Düşünceleri bir tek konu üzerinde toplanmış gibi:

"Bütün gün uğraştım ve her çareye başvurdum. Ama hangi dala el atsam kırılıyordu. Bu durumda, korkunç şeyler bekliyor beni. (Not: Tahmin ettiğim gibi, kendi düşüncesine uyarak Prens Nikolay İvanoviç'e uğramamıştı.) Jibelskiy ile görüştüm, laftan anlayacak insan değil. Anlıyor musunuz, önce elimizde para olmalı. Ondan sonra görürüz. Parayla da çare bulamazsak, o zaman... Ama bugün bunu düşünmemeye karar verdim. Hele parayı bulalım, yarın düşünürüz. Sizin kumarda üç elde kazandığınız para kuruşuna kadar duruyor. Üç bin rublenin yalnız üç rublesi eksik. Bana olan borcunuzu içinden çıkarırsak, geriye üç yüz kırk ruble kalıyor. Siz bu üç yüz kırk rubleyi alın, bir de yedi yüz ruble katın bu paraya, yuvarlak hesap bin olsun. Ben de geri kalan iki bin rubleyi alacağım. Böylece Zerşikov'da masanın iki ayrı ucuna oturup, on bin ruble kazanmayı deneyelim, belki de bir şeyler başarabiliriz. Kazanmazsak, o zaman... Hoş, zaten geriye başka bir çare kalmıyor ya..."

Kaderine boyun eğen bir insan tavrıyla bana baktı. Birden derin bir uykudan uyanır gibi:

"Evet, evet!" diye bağırdım. "Gidelim! Zaten ben de sizi bunun için bekliyordum."

Bu arada şunu belirteyim, o saatler boyunca bir an için olsun rulet oynamaya gitmeyi aklımdan bile geçirmemiştim. Prens:

"Ama alçakça bir şey değil mi bu? Alçakça bir davranış olmayacak mı?" diye sordu.

"Yani rulet oynamaya gidersek mi? Ama bundan başka çaremiz yok ki! Para dünyada her şeyi halleder. Bu işte sadece ikimiz tamamen suçsuz insanlarız. Byoring kendini sattı işte. Anna Andreyevna da öyle, ya Versilov'a ne dersiniz? İşittiniz mi, ne o öyle? Versilov manyak mı manyak, vallahi manyak!"

"Rahatsız falan değilsiniz ya Arkadiy Makaroviç? Gözlerinizde bir tuhaflık var."

"Bunu oraya bensiz gitmek için mi söylüyorsunuz? Artık sizden bir adım olsun ayrılmam. Bütün gece boşuna rüyamda kumar oynadığımı görmedim ya!.. Haydi gidelim, gidelim!"

Bunu söylerken sanki birden her şeye çare bulmuşum gibi arada bir bağırarak konuşuyordum.

"Peki öyleyse. Madem öyle, gidelim. Gerçi şu anda ateşiniz var, ama ziyanı yok, sonra bakarız..."

Sözlerini bitirmedi. Yüzünde son derece üzgün, son derece acı bir ifade vardı. Artık dışarı çıkmak üzereydik. Birden durakladı.

"Biliyor musunuz? Bu felaketten kurtulmak için kumardan başka bir hal çaresi daha var."

"Nedir?"

"Prenslere yakışır bir hal çaresi!"

"Nedir o? Nedir?"

"Sonradan öğrenirsiniz ne olduğunu. Yalnız şunu bilin ki, artık o çareye başvurmaya layık değilim, çünkü geç kaldım. Haydi gidelim, son söylediğimi unutmayın. Şimdilik uşaklara yakışan hal çaresini deneyelim bakalım... Şu anda aklım başımda olarak ve kendi isteğimle gittiğimi, uşak gibi davrandığımı bilmiyor muyum sanıyorsunuz?"

VI

BÜTÜN kurtuluşum, bütün dertlerimin çaresi ruletmiş gibi, kendimi oraya attım. Oysa daha önce söylediğim gibi, prens gelmeden önce ruleti aklıma bile getirmemiştim. Zaten kendim için değil, prensin parasıyla, onun adına oynamaya gidiyordum. Bir türlü

anlamıyorum, neydi beni oraya sürükleyen? Bununla birlikte gerçekten dayanılmaz biçimde oraya sürüklendiğimi hissediyordum. Ah, bütün o insanlar, o yüzler, o krupiyeler, o kumar masası başında atılan çığlıklar, sözün kısası Zerşikov'un o adi kumar salonu, hiçbir zaman bana bu kadar tiksinti verici, bu kadar karanlık, bu kadar kaba ve can sıkıcı bir yer olarak görünmemiştir! Kumar masası başında geçirdiğim o saatler boyunca, zaman zaman yüreğimde uyanan acıyı, üzüntüyü çok iyi anımsıyorum. Peki ama neden çıkıp gitmiyordum oradan sanki? Neden dayanıyordum bütün bunlara? Niçin fedakârlık etmeyi, kendimi bir kurban olarak ortaya atmayı kabul etmiştim ve büyük bir başarıya ulaşacakmışım gibi davranıyordum? O günkü durumumu düşünüyorum da, bir tek şey söyleyebilirim bu konuda; o anlarda aklımın başımda olduğunu pek kesin olarak söyleyemeyeceğimi anlıyorum. Öyleyken, hiçbir zaman o geceki kadar akıllıca kumar oynamamışımdır. Hiç konuşmuyor, bütün düşüncelerimi oyunun üzerinde topluyor, dikkatli davranıyor, her şeyi en ince noktasına kadar hesap ediyordum. Sabırlı ve tutumlu davranıyordum, ama karar verilmesi gerektiği anlarda kararlıydım. Gene sıfırın, yani gene Zerşikov ile her zaman onun sağ yanında oturan Aferdov'un arasında bir yere oturmuştum; oturduğum yer, bana sıkıntı veriyordu ama paramı kesinlikle oradaki haneye koymak istiyordum. Sıfırdan başka bütün haneler doluydu. Neredeyse bir saatten fazla bir süredir oynuyordum. Sonunda oturduğum yerden, prensin birden ayağa kalktığını ve sapsarı olmuş bir halde bizim oturduğumuz tarafa geçerek, tam karşımda, masanın öbür ucunda ayakta durduğunu gördüm. Bütün parasını kaybetmişti ve hiç konuşmadan benim nasıl oynadığıma bakıyordu. Bununla birlikte herhalde neyi, niçin yaptığımı anlamıyor, üstelik o sırada oyunu düşünmüyordu bile. Ben yeni kazanmaya başlamıştım. Zerşikov da bana kazandığım parayı sayarak veriyordu. Birden Aferdov, hiç konuşmadan, gözümün

önünde, akıl almaz derecede küstahça bir davranışla bana ait olan yüz rubleliklerden birini alarak, kendisinin önünde küme halinde duran paralara kattı. Bir çığlık atarak elini tuttum. İşte o zaman içimde beklenmedik, garip bir değişiklik oldu: Sanki zincirden boşalmıştım; sanki o gün uğradığım bütün hakaretler, geçirdiğim bütün o korkunç dakikalar hep o bir tek an üzerinde, bana ait olan yüz rubleliğin kay-

bolduğu an üzerinde toplanmıştı. Sanki içimde biriken ve baskı altında tuttuğum ne kadar duygu varsa, hepsi birden patlak vermek için bu anı beklemişti. Çileden çıkarak, çevremdekilere bakınarak:

"Bu adam hırsız. Şimdi benden bir yüz rublelik çaldı!" diye yüksek sesle söyleniyordum.

Bunun üzerine ortaya çıkan müthiş karışıklığı anlatmadan geçiyorum; böyle bir iş, orada, o zamana kadar işitilmedik, duyulmadık bir şeydi. Zerşikov'un evinde herkes doğru dürüst oynardı; evinde oynanan kumar, bu bakımdan ün salmıştı. Ama ben artık kendimi kaybetmiştim. O gürültü patırtı ve çığlıklar arasında, birden Zerşikov'un sesi duyuldu:

"Peki ama ortada para yok. Oysa demin burada duruyordu! Hem de dört yüz ruble idi!"

Aynı anda bir başka olay daha ortaya çıktı: Bankoda bulunan paralar kaybolmuştu. Hem de Zerşikov'un burnunun dibinden yok olmuştu paralar. Kaybolan dört yüz rublelik bir desteydi. Zerşikov, biraz önce paraların bulunduğu yeri, "Demin şuradaydı!" diyerek işaret ediyordu. O yer ise tam benim yanımdaydı, neredeyse onlara değiyordum, benim paramın bulunduğu yerin tam yanındaydı. Daha doğrusu Aferdov'a değil, daha çok bana yakındı. Aferdov'u işaret ederek:

"Hırsız burada! Bakın gene çaldı. Üstünü arayın!" diye yüksek sesle bağırdım.

Herkes bağırıp çağırırken, arada gökgürültüsü gibi kalın ve etkili bir ses duyuldu:

"Bütün bunlar buraya ne idiği belirsiz kişiler geldiği için oluyor. Hiç kimsenin salık vermediği adamları alıyorlar içeriye! Kim getirdi bu adamı? Kimdir bu adam?"

"Dolgorukiy adında biri."

"Prens Dolgorukiy mi?"

Biri:

"Prens Sokolskiy getirdi onu buraya!" diye bağırdı.

Çileden çıkarak masanın öbür ucundan prense:

"İşitiyor musunuz prens? Beni hırsız sayıyorlar. Oysa demin benim paramı çaldılar! Söyleyin onlara canım! Söylesenize kim olduğumu!"

İşte o zaman, o günkü olaylardan çok daha korkunç bir şey oldu... Üstelik diyebilirim ki ömrümün en korkunç olayı budur; prens döneklik etti. Omuzlarını nasıl silktiğini görüyor ve dört bir yandan yöneltilen sorulara kesin bir tavırla, açık açık:

"Ben kimseden sorumlu değilim. Rica ederim, beni rahat bırakın," diye yanıt verdiğini işitiyordum.

Bu arada, Aferdov, kalabalığın ortasında duruyor ve yüksek sesle üstünü aramalarını isteyip duruyordu. Ceplerini kendi eliyle tersine çeviriyordu. Ama onun bu isteklerine: "Hayır, hayır, hırsızın kim olduğunu biliyoruz!" diye bağırarak karşılık veriyorlardı. Bunun üzerine çağırılan iki uşak, beni arkadan, kollarımdan yakaladı. Ellerinden kurtulmaya çalışarak:

"Üstümü aratmam, buna izin vermem!" diye bağırıyordum.

Ama beni sürükleyerek yandaki odaya götürdüler ve orada, kalabalığın ortasında tepeden tırnağa aradılar. Bense bağırıyor ve çırpınıp duruyordum.

Biri:

"Herhalde atmış olacak yerleri aramalı," diye kesin bir tavırla söylendi.

"Yok canım, yerleri nasıl ararız şimdi?"

"Herhalde bir fırsatını bulup masanın altına atmıştır!"

"Tabii, minareyi çalan kılıfını hazırlar..."

Beni dışarı çıkardılar, ama her nasılsa bir fırsatını buldum ve kapıda durup anlamsız, müthiş bir öfkeyle ve salonu çınlatan bir sesle:

"Rulet, polis tarafından yasak edilmiştir. Bugünden tezi yok hepinizi ele vereceğim!" diye bağırdım.

Beni aşağı indirdiler, giydirdiler ve önümde sokağa açılan kapıyı açtılar.

DOKUZUNCU BÖLÜM



I

GÜN felaketle bitmişti, ama geriye gece kalıyordu. O gece olup bitenler hakkında şunları anımsıyorum:

Sanırım kendimi sokakta bulduğum zaman, saat bire geliyordu. Bulutsuz bir geceydi, sessizdi ve donduracak kadar soğuktu. Neredeyse koşarak gidiyor, çok acele ediyordum, ama hiç de eve gitmeye niyetim yoktu. 'Ne diye eve gideyim? Şimdi artık benim için ev diye bir şey kaldı mı sanki? Ev, insanların yaşadığı bir yerdir, bense ancak yarın uyandığım zaman yeniden yaşamaya başlayacağım, şimdi öyle bir şey olabilir mi? Şu anda hayatım bitmiştir, artık yaşayamam ben,' diyordum kendi kendime. Böylece sokaklarda, nereye gittiğimi hiç bilmeden dolaşıp duruyordum. Üstelik koşa koşa giderken gerçekten bir yere varmak niyetinde olup olmadığımı bile bilmiyordum. Vücudum ateş içindeydi, bu yüzden ikide bir ağır kürkümün önünü açıp duruyordum. O anda şimdi artık ne yapsam, hiçbir amaca ulaşamam gibi geliyordu bana. Ve ne gariptir, çevremde her şey, üstelik soluk alırken içime dolan hava bile, bambaşka bir yıldızdan geliyor gibiydi. Sanki birden kendimi ayda bulmuştum. Bütün bunlar, yani şehrin kendisi, yoldan geçenler, üzerinde koştuğum kaldırım, hiçbiri artık bana ait, benimle ilgisi olan şeyler değildi. Hayalimde 'İşte burası saray meydanı, şurası da İsaakiy Kilisesi," diye söyleniyordum. 'Ama artık bunlarla hiçbir ilgim yok,' diyordum, her şey birden garip biçimde yabancılaşmıştı, hepsi birden, bana ait olan şeyler olmaktan çıkmıştı. 'Annem var, kız kardeşim Liza var ama şimdi artık Liza'dan, annemden falan bana ne? Her şey bitti, her şey bir anda bitti, ortada bir tek şey kaldı: O da benim hırsız oluşum ve ömrümün sonuna kadar hırsız olarak kalacağım... Hırsız olmadığımı neyle kanıtlarım? Artık bunu neyle kanıtlayabilirim? Amerika'ya mı gitsem acaba? İyi ama

oraya gitmekle bir şey kanıtlamış olmam ki! Herkesten önce Versilov inanacaktır çalmış olduğuma! "Ülküm" mü? Ne ülküsü? Şimdi artık, ülkü filan kalır mı? Elli yıl sonra, yüz yıl sonra sokakta yürüyeceğimi düşünelim, o zaman bile beni işaret ederek: "İşte bu adam hırsızdır!" diyecek biri çıkacaktır. "Bu adam 'ülküsünü' gerçekleştirmek için rulet masası başında para çalmakla işe başladı," diyecektir...'

İçimde öfke var mıydı? Bilmiyorum, belki de vardı, kim bilir? Benim garip bir huyum vardır, belki taa ilk çocukluk yıllarımdan bu yana bu huyum hiç değişmemiştir: Biri bana kötülük etti mi, bu kötülüğü artık son dereceye vardırdı mı, sabrımı taşıracak bir derecede bana hakaret etti mi, hemen içimde dayanılmaz biçimde, hedef olduğum bu hakarete pasif olarak boyun eğmek, hatta hakareti yapmış olanın isteklerini daha önce davranarak gerçekleştirmek isterim. "Alın işte, beni küçük düşürdünüz ya, şimdi ben kendimi alçaltayım da görün marifetinizi, zevkle seyredin!" diyecekmişim gibi. Tuşar beni döver, böylelikle bir senatör oğlu değil de bir uşak olduğumu göstermek isterdi; ben daha o zaman uşak rolünü hemen benimsemiştim. Yalnız giyinmesine yardım ederek ona hizmet etmekle kalmıyor, fırçayı kendiliğimden kapıyor, onun ricasını ya da emrini beklemeden üzerindeki son toz parçacıklarını bu fırçayla almaya çalışıyordum. Üstelik bazen, tamamen uşakça aşırı bir hizmet etme eğilimine kapılarak, elimde fırça, frakının üzerinden son toz tanesini almak için ardından koştuğum olurdu. O kadar ki, artık bazen kendisi beni durdurur, "Yeter, yeter Arkadiy, yeter artık, oldu," diyordu. Bazen gelir, üstündekileri çıkarır, iyice fırçalar, temizler, dikkatle katlar, sonra da kareli, ipekli bir mendille örterdim. Arkadaşların benimle alay ettiğini ve böyle davrandığım için beni küçük gördüğünü biliyordum. Evet, çok iyi biliyordum. Ama bana zevk veren de buydu: "Madem uşak olmamı istediler, uşak oldum işte. Madem kaba herifin biriyim, görün bakın ne adi oluyorum," der gibiydim. Böyle pasif bir nefreti ve için için yanmaya devam eden bu tür kini, yıllarca içimde besleyebilirdim. Zaten öyle olmamış mıydı? Zerşikov'da salonu çın çın çınlatarak kendimi tamamen yitirmiş gibi: "Hepinizi ele vereceğim! Rulet polisçe yasaklanmıştır!" diye bağırmamış mıydım? İşte, yemin ederim, bu bağırışımda da o çocukluktaki davranışlarıma benzer bir şey vardı: Beni küçük düşürmüşlerdi! Üstümü aramış,

resmen hırsız olarak tanımlamışlardı beni, mahvetmişlerdi beni; bunun üzerine ben de, "Madem öyle, işte hepiniz bilin ki doğru tahmin ettiniz, ben yalnız hırsız değil aynı zamanda muhbirim de!" diye onlara meydan okumuş gibiydim. Şimdi olup bitenleri anımsıyorum da onun için hepsini bir araya toplayıp anlatabiliyorum, yoksa o sırada çözümlemelerde filan bulunacak durumum yoktu. O anda içimde herhangi bir niyet beslemeden bağırmıştım, hatta bir saniye öncesine kadar, böyle bağıracağımı bilmiyordum bile: Bu bağırış, kendi kendine çıkmıştı ağzımdan, başka bir şey yapamazdım, madem öyle bir *huyum* vardı, başka ne yapabilirdim?

Koşarken bir yandan da sayıklamaya ve hayal görmeye başlamıştım. Ama çok iyi anımsıyorum ki, bilinçli olarak hareket ediyordum. Bununla birlikte kesin olarak söyleyeyim, bilincim yerinde olduğu halde birtakım düşünceleri aklımdan geçirebilecek ve bunlardan sonuçlar çıkaracak durumda değildim. Kendim bile o dakikalarda "bazı düşünceleri zihnimden geçirebileceğimi, bazılarını ise artık hiç düşünemeyecek durumda olduğumu" hissediyordum. O sırada verdiğim bazı kararlar da, bunları tamamen bilinçli olarak verdiğim halde, pekâlâ mantığa aykırı olabilirdi. Yalnız bu kadar da değil; çok iyi anımsıyorum, zaman zaman şu ya da bu kararının tamamen saçma olduğunu kavradığım halde, tamamen bilinçli olarak, bu saçma kararı gerçekleştirmeye kalkışabilirdim. Evet, o gece tam bir cinayet havası vardı ve cinayet işlenmediyse, bu tamamen rastlantıyla olmuştur.

Birden Tatyana Pavlovna'nın o sırada Versilov hakkında: "Bari Nikolayevskaya demiryoluna gitsin, kafasını rayların üzerine koysun. Tren geçince, kafası kopmuş olurdu," dediğini anımsadım. Bu anı, nedense bir an için bütün öbür duygularımı bastırdı. Ama ben hemen ve acı duyarak onu zihnimden sildim: 'Kafayı rayların üzerine koyup ölmek işten değil. Ama ertesi günü: "Bu işi hırsızlık ettiği için, utancından yaptı," derler. Hayır, ne olursa olsun yapmam bunu!' diye düşündüm. İşte tam o sırada, anımsıyorum, birden müthiş bir öfke duydum. Zihnimden şu düşünce geçti: 'Ne yapmalı acaba? Artık ne yapsam kendimi temize çıkaramam. Yeni bir hayata da başlayamam, onun için iyisi mi boyun eğmeli, uşak olmalı, köpekleşmeli, bir böcek haline gelmeli, muhbir olmalı. Evet, madem öyle, sahici bir muhbir olmalı. Ondan sonra da gizli gizli herhangi bir yere gitmeye hazırlan-

malı ya da her şeyi birden havaya uçurmalı! İşte o zaman hepsi anlar bunu o hırsız dedikleri kişinin yapmış olduğunu... Bunu yaptıktan sonra da intihar etmeli!'

Yan sokağa koşarak nasıl girdiğimi anımsamıyorum, Atlı Muhafızlar Bulvarının yakınında bir yerdeydi. Her iki yanında, hemen hemen yüz adımlık uzaklık boyunca, yüksek taş duvarlar, evlerin arka bahçelerini çeviren setler birbirini izliyordu. Soldaki duvarlardan birinin arkasında, yüksek bir odun yığınını gördüm. Uzayıp giden bir yığındı. Sanki orası bir odun deposuydu. Yığın, duvarın boyunu hemen hemen bir sajen kadar aşıyordu. Birden durup, durumu düşünmeye başladım. Cebimde küçük, gümüş bir kibrit kutusunun içinde balmumu* kibrit vardı. Tekrar ediyorum, o sırada düşündüğüm şeyin ne olduğunu, ne yapmak istediğimi iyice biliyordum, şimdi de o anda bilinçli olduğumu anımsıyorum, ama o yapmak istediğim şeyi niçin gerçekleştirmeye kalkıştığımı bilmiyorum. Hiç bilmiyorum. Sadece birden içimde büyük bir istek uyandığını anımsıyorum: 'Duvara kolayca tırmanılabilir,' diye düşünüyordum. Tam da sırasıymış gibi hemen orada, iki adımlık uzaklıkta duvarda bir kapı gördüm, herhalde aylardır sımsıkı kapalı kalmıştı. Düşüncelerime devam ederek kendi kendime söyleniyordum: 'Aşağıdaki çıkıntıya basarak kapının üst tarafına tutunup duvara çıkılabilir, kimse de fark etmez. Hiç kimse yok ki ortada, her taraf sessiz! Çıktım mı, yukarıda duvarın üzerine yerleşir, odunları kolaylıkla yakabilirim. Aşağıya dahi inmeden yapabilirim bunu. Çünkü odunlar hemen hemen duvara bitişik. Soğuktan daha da iyi yanarlar, yeter ki elle, yığının içinden bir kayın ağacı kütüğü çıkarılabilsin... Hoş, kütüğü çekerek çıkarmaya da gerek yok. Duvarın üzerinde otururken, elle bir kayın ağacı kütüğünün kabuğunu sıyırıp onu kibritle yakmak kolay. Kabuğu yakıp, odunların arasına soktum mu, işte al sana bir yangın! Sonra aşağı atlayıp giderim; koşmaya bile gerek yok. Çünkü yangını daha uzun süre fark etmezler...' İşte zihnimde bunları tasarlıyordum ve birden kesin karar verdim. İçimde müthiş bir zevk, bir memnunluk duyarak yukarı tırmandım. Tırmanmasını çok iyi bilirdim. Jimnastik, daha

---

* Bugün kullanılan kibritler yapılmadan önce kullanılan ve mumdan imal edilen kibrit. *-çev.*

jimnazyumdayken en başarılı olduğum daldı. Ama ayağımda lastik vardı, bu yüzden işin tahmin ettiğimden daha güç olacağı anlaşıldı. Bununla birlikte, gene de yukarıda belirsiz olarak görünen çıkıntıyı yakalayıp ona tutunmayı başardım ve kendimi yukarı çektim, öbür elimi de duvarın üst tarafını yakalamak üzere uzatacak oldum. Birden vücudum ağır geldi, o zaman aşağı uçarak arka üstü düştüm. Herhalde ensemi toprağa çarpmış ve orada iki üç dakika kadar baygın bir halde yatmış olacağım. Kendime gelince, birden dayanılmaz bir soğukluk hissederek, mekanik bir şekilde, üzerimdeki kürkün önünü kapadım ve ne yaptığımı iyice anlayamadan, sürüne sürüne kapının köşesine kadar giderek orada elimden geldiği kadar büzülüp kapıyla duvar çıkıntısının arasındaki içerlek yere oturuverdim. Düşüncelerim karışıyordu. Herhalde hemen uyumuş olacağım. Şimdi düş görüyormuşum gibi, birden kulaklarımda gür, kalın bir çan sesi işittiğimi, hatta bu sese zevkle kulak kabarttığımı anımsıyorum.

II

ÇAN tok ve iki üç saniyede bir duyulan belirgin bir ses çıkarıyordu, ama kiliseye davet için çalınmadığı belliydi; garip, hoş, dalgalanan, yayılan bir sesti. Birden bu sesin tanıdığım bir ses olduğunu fark ettim. Tuşar'ın pansiyonu karşısındaki kırmızı kilisenin, Aziz Nikola kilisesinin –anımsadığıma göre daha Aleksey Mihayiloviç zamanında yapılmış, eski, oymalı, çok kubbeli ve sütunlu Moskova kilisesinin– çanları çalınıyordu. Kutsal hafta* yeni bitmişti ve Tuşar'ın bahçesindeki incecik kayın ağaçlarında körpe, yeşil yaprakçıklar titreşiyordu. Parlak bir akşam güneşi, eğri ışınlarını sınıfımıza doldurmuştu. Tuşar'ın beni daha bir yıl önce kontların ve senatörlerin çocuklarından ayırarak yerleştirdiği soldaki küçücük odamda bir konuğum vardı. Evet, soyu sopu olmayan, benim gibi birinin konuğu vardı. Tuşar'a geldiğimden bu yana ilk defa gelmişti. Konuğumu daha içeri girdiği anda tanımıştım: Bu, annemdi. Oysa bana köyün kilisesinde kutsal ekmeği yedirdiği ve kubbenin altında o güvercinin uçtuğu günden bu yana, kendisini bir kez olsun görmemiştim. Baş başa

* Paskalyadan önceki pazar günü başlayan ve paskalya ile biten hafta. *–çev.*

oturuyorduk, ona garip garip ve dikkatle bakıyordum. Neden sonra, aradan yıllar geçince, onun o sırada durup dururken Avrupa'ya giden Versilov'dan ayrı kalınca, Moskova'ya *kendi isteğiyle*, üstelik elindeki üç beş kuruşu harcayarak, bana bakmakla görevlendirilen kişilerden hemen hemen gizli olarak ve sadece beni görmek için gelmiş olduğunu öğrenecektim. İçeri girince ve Tuşar'la görüştükten sonra, bana annem olduğunu belirtecek bir tek söz söylememesi de garipti. Yanımda öyle oturuyordu. Ve anımsıyorum, bu kadar az konuştuğuna hayret bile etmiştim. Elinde bir çıkın vardı. Çıkını açtı. İçinden altı portakal, bir kaç priyanik*, iki tane de bildiğimiz Fransız ekmeği çıktı. Fransız ekmeği getirişine alınmış ve kırgın bir tavırla ona, burada yemeklerin çok iyi olduğunu, her gün çay zamanı bize birer tam Fransız francalası verdiklerini söylemiştim.

"Ziyanı yok yavrum, kusura bakma. Saflığımdan olacak... Belki orada, okullarında, onları iyi beslemiyorlardır diye düşünmüştüm, alınma yavrucuğum."

"Hem Antonina Vasilyevna'ya (yani Tuşar'ın karısına) karşı ayıp olur. Arkadaşlarım da benimle alay eder sonra..."

"Almayacak mısın yani? Belki yersin ha?"

"Belki de yerim, neyse bırakın kalsın..."

Tatlılara dokunmadım bile; portakallarla priyanikler önümde, küçük masanın üzerinde duruyordu. Ben ise gözlerimi yere indirmiş olarak kendime son derece değer veriyormuşum gibi bir tavırla oturuyordum. Kim bilir, belki de bu ziyaretinin beni arkadaşlarımın yanında utandırdığını ondan gizlememeyi çok istiyordum; bir parçacık olsun ona bunu hissettirmek istiyordum, sırf anlasın diye: "Bak işte, beni rezil ediyorsun ama bunu bile anlayamıyorsun," der gibi bir halim vardı herhalde. Ha! Şunu da söyleyeyim, o zaman elimde fırçayla üzerinden toz tanelerini süpürmek için Tuşar'ın peşinden koşmaya başlayalı epey olmuştu! Annem gider gitmez arkadaşlarımın benimle ne kadar çok alay edeceğini hayalimde canlandırıyordum. Üstelik belki Tuşar'ın kendisi de alay edecekti. Bu yüzden içimde anneme karşı, en küçük bir iyi duygu yoktu. Yalnız ara sıra koyu renk eski robuna, oldukça kalınlaşmış, neredeyse işçilerinkine benzemiş

---

* Priyanik: Tatlı poğaça. *-çev.*

ellerine ve kaba saba ayakkabılarıyla son derece zayıflamış yüzüne bakıyordum; alnında artık çizgiler belirmeye başlamıştı. Bununla birlikte Antonina Vasilyevna o akşam annem gittikten sonra bana, "Herhalde *mama*'nız bir zamanlar oldukça güzeldi," demişti.

Öyle oturduğumuz sırada birden, elinde tepsiyle Agafya içeri girmişti. Tepsinin üzerinde bir fincan kahve vardı. Öğleden sonraydı. Tuşar'lar o saatte konuk odalarında kahve içerlerdi. Ama annem teşekkür etti ve fincanı almadı. Sonradan öğrendiğime göre, o zamanlar kendisinde çarpıntıya yol açan kahveyi hiç içmezmiş. Ama önemli bir şey vardı: Tuşar'lar, herhalde annemin ziyaretini ve onun beni görmesine izin vermelerini, içlerinden, olağanüstü bir hoşgörü belirtisi sayıyordu. Bu bakımdan anneme gönderilen o bir fincan kahve, insancıl duygularının bir işaretiydi. Bu anlamda, Tuşar'ların uygar insanlar olarak, daha doğrusu Avrupalı olarak sahip oldukları görüşlere onur katan bir şeydi. Annem ise bir kastı varmış gibi, kahveyi reddetmişti!

Beni Tuşar'ın yanına çağırmışlardı. Tuşar, bütün defterlerimi ve kitaplarımı alıp, anneme gösterinemi emretti. "Okulumda şimdiden ne kadar çok bilgi edindiğinizi görsün," demişti. Bu arada Antonina Vasilyevna dudaklarını kısarak, alıngan ve alaylı bir tavırla, kelimelerin üzerinde dura dura:

"Galiba *mama*'nız bizim kahvemizden hoşlanmadı," demişti.

Defterlerimi toplayarak, beni bekleyen anneme götürmüş, götürürken de sınıfta bir araya toplanarak gizli gizli annemle beni gözetleyen "kontlarla, senatörlerin çocukları"nın önünden geçmiştim. Öyleyken, işte, Tuşar'ın verdiği emri harfi harfine yerine getirmek, bana zevk bile veriyordu. "Bunlar Fransızca gramer dersleri, bu öğretmenin yazdırarak yaptırdığı bir egzersiz, şuradaki de yardımcı fiilleri, yani *avoir* ve *être** fiillerini öğrenmek için yaptığımız egzersizler, şuradaki coğrafyada öğrendiklerimiz, Avrupa'nın en önemli şehirlerinin tanıtılması ile dünyanın bütün bölümleri," falan, filan diyordum. Yarım saat ya da daha fazla bir süre hep aynı tonda, incecik bir sesle, uslu uslu, gözlerimi indirmiş olarak, hepsini bir bir anlattım. Annemin bilim konularından hiçbir şey anlamadığını, üs-

* (Fr.) "Sahip olmak" ve "olmak." *–çev.*

telik belki de okuma yazma bile bilmediğini biliyordum. Ama belki asıl bu yüzden o anda oynadığım rol hoşuma gidiyordu. Bununla birlikte, annemi bir türlü bıktıramadım; sözümü hiç kesmeden, son derece büyük bir dikkatle hatta hayranlıkla dinliyor, bütün anlattıklarıma kulak veriyordu. O kadar ki, sonunda kendim bıkıp anlatmaktan vazgeçtim; yalnız annemin bakışı hüzünlüydü ve yüzünde bir zavallılık vardı.

Sonunda gitmek için ayağa kalktı; birden içeriye Tuşar girdi ve çok önemli bir kişiymiş gibi aptal aptal, anneme, oğlunun başarılarından memnun olup olmadığını sordu. Annem, aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan birtakım sözler mırıldanmaya ve teşekkür etmeye koyuldu; bu sırada Antonina Vasilyevna da yaklaştı. Annem, her ikisinden de, "yetimi yardımsız bırakmamaları" için ricada bulundu. "Şimdi artık yetim sayılır, ne olur iyiliğinizi ondan esirgemeyiniz," dedi... Sonra gözleri dolu dolu, ikisinin de önünde ayrı ayrı, tam basit halktan insanların, önemli kişilerden dilekte bulunmak istedikleri zaman eğildikleri gibi, ta yerlere kadar eğildi. Tuşar'lar, böyle bir şeyi hiç beklemiyordu. Antonina Vasilyevna'nın yumuşadığı belliydi; tabii gönderdiği bir fincan kahve hakkındaki düşüncesini o anda değiştirmiştir. Tuşar kendisini zorlayarak, son derece ciddi bir tavırla, ne kadar insancıl olduğunu belirtmek için, "Çocukları şımartmaya gelmez, buradaki çocukların hepsi benim çocuklarımdır, ben onların babasıyım; sizin çocuğunuz da senatör ve kont çocuklarıyla hemen hemen eşit düzeydedir, buna değer vermelisiniz," falan gibi sözlerle karşılık verdi. Annem sadece yerlere kadar eğilip duruyor bu arada utancından yerin dibine geçiyordu. Sonunda bana doğru döndü ve gözlerinde pırıl pırıl yaşlarla: "Elveda, yavrum!" dedi.

Sonra da beni öptü, daha doğrusu ben onun beni öpmesine izin verdim. Belliydi ki beni tekrar tekrar öpmek, kucaklamak istiyordu; ama yabancıların karşısında utancından mı, başka türlü acı bir duygudan mı, yoksa benim onun yanında bulunmaktan utandığımı anladığından mı bilmiyorum, birden aceleyle Tuşar'ların karşısında bir kez daha yerlere kadar eğildi ve çıkmak üzere kapıya doğru yürüdü. Olduğum yerde kalmıştım.

Antonina Vasilyevna:

"*Mais suivez donc votre mère,*" dedi, "*il n'a pas de coeur, cet enfant!*"*

Tuşar ona yanıt olarak omuzlarını silkti. Bu davranışı herhalde, "boşuna ona bir uşak muamelesi yapmıyorum ya" anlamına geliyordu.

Söz dinleyerek, annemin arkasından aşağı indim; kapıya çıktık. O anda, içeride herkesin pencerenin önüne toplanarak bizi izlediğini biliyordum. Annem kiliseye doğru döndü, üç kez geniş bir hareketle haç çıkardı. Dudakları titriyordu. Kuledeki çan tok, dört bir yanı çınlatan, düzenli bir sesle uğulduyordu. Annem bana doğru döndü ve dayanamadı; iki elini başımın üzerine koyarak ağlamaya başladı.

"Anneciğim, yeter... Ayıp... Şimdi bizi pencereden izliyorlar..."

Annem irkilerek aceleye kapıldı.

"Peki, peki, Tanrı'm... Eh öyleyse, Tanrı yardımcın olsun... Haydi melekler korusun seni. Hazreti Meryem korusun. Aziz Nikolay korusun... Yarabbim, Yarabbim!"

Sözleri ezbere tekrarlıyormuş gibi tekrar tekrar söylüyor, durmadan beni haçla kutsuyor, gittikçe daha acele ederek, daha sık, daha çok kutsamaya çalışıyordu: "Yavrum benim, biricik evladım benim! Bir dakika, evladım..."

Aceleyle elini cebine soktu, küçük, lacivert, kareli, bir ucu sıkıca bağlı küçük bir mendil çıkardı ve ucunu çözmeye çalıştı... Ama mendilin ucunu bir türlü çözemiyordu.

"Eh ne yapalım, ziyanı yok, mendil de sende kalsın. Al, temizdir, işine yarar, sanırım ucunda dört tane yirmişerlik var. Belki ihtiyacın olur. Bağışla yavrum, daha fazlası bende de yok... Bağışla yavrucuğum."

Mendili aldım. Az kalsın: "Bay Tuşar ile Antonina Vasilyevna'nın bize bol bol harçlık verdiklerini, hiçbir şeye ihtiyacımız olmadığını," söyleyecektim ama kendimi tuttum ve mendili aldım.

Annem bir kez daha haç çıkardı, bir kez daha bilmediğim bir dua mırıldandı ve birden evet, birden benim karşımda da, tıpkı yukarıda Tuşar'ların karşısında yaptığı gibi, taa yerlere kadar eğildi. Evet, taa yere kadar, ağır ağır, iki büklüm olarak eğilmişti. Bunu ömrüm boyunca unutmayacağım! Tepeden tırnağa irkildim, neden irkildiğimi kendim de bilmiyorum. Acaba böyle eğilerek ne demek istemişti? Aradan

* (Fr.) "Canım, annenizin arkasından gitsenize", "bu çocukta insaf yok!" –*çev.*

çok zaman geçtikten sonra bir kez aklımdan geçtiği gibi, 'Acaba bana karşı suçlu olduğunu kabul ettiğini mi göstermek istemişti bu davranışı ile?' Bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o anda daha da fazla utandığımdır. O anda sadece 'Yukarıdan bakıyorlar. Hele Lambert kim bilir neler yapacak bana, belki de döver, kim bilir,' diye düşünüyordum.

Sonunda annem gitti. Portakallarla priyanikleri, daha ben okula dönmeden çok önce, senatör ve kont çocukları yemiş bitirmişti. O dört yirmiliği ise hemen Lambert elimden kaptı; bu parayla pastaneden piroşki'lerle çikolata alındı. Ama bana birazını olsun ikram etmediler.

Aradan tam altı ay geçmiş ve artık rüzgârlı, fırtınalı ekim ayı gelip çatmıştı. Annemi tamamen unutmuştum. Ah, daha o zaman yüreğimde artık her şeye karşı nefret uyanmış, bütün varlığımı kaplamıştı. Gerçi hâlâ eskisi gibi Tuşar'ın üstünü fırçayla temizliyordum ama şimdi artık ondan var gücümle nefret ediyordum. Hem de bu nefret gün geçtikçe artıyordu. Gün geçtikçe. İşte o günlerde, hüzün dolu akşam saatlerinden birinde, nedense çekmecemdeki eşyaları gözden geçirmeye başladım. Birden köşede, annemin o küçük, lacivert, patiska mendilini gördüm; mendil onu oraya sıkıştırdığım günden bu yana orada kalmıştı. Onu çıkardım, hatta oldukça merakla inceledim; ucunda hâlâ bağlanan yerin izi vardı, üstelik paranın sıkıştırıldığı köşede eskiden orada küçük bir yuvarlağın bulunduğu iyice görülüyordu; her neyse, mendili tekrar yerine koyarak çekmeceyi kapadım. O akşam yortu arifesiydi. Akşam ayini için çanlar çalınıp duruyordu. Öğrenciler öğle yemeğinden sonra evlerine dağılmıştı, ama Lambert bu kez her nasılsa pazar gününü geçirmek üzere okulda kalmıştı. Bilmiyorum neden, onu almaya gelmemişlerdi. Gerçi Lambert beni o zaman da eskisi gibi dövüyordu ama artık bana birçok şey de açıklıyordu ve bana ihtiyacı vardı. O akşam geç vakte kadar, ikimizin de görmediği Le Page tabancalarından, Çerkez kılıçlarından, bu kılıçların insanların kafasını nasıl uçurduğundan ve haydutların kullandığı kılıçlara sahip olmanın ne kadar iyi bir şey olduğundan söz ettik durduk. Sonunda Lambert gene o pis konulardan söz açtı. Genel olarak söylediklerine içimden şaşırırdım, bununla birlikte bunları dinlemekten çok hoşlanırdım. Ama o akşam birden, artık dayanamadım ve ona başımın ağrıdığını söyledim. Saat onda yatağa yattık; yorganı

başıma çektim ve yastığın altından o lacivert, küçük mendili çıkardım; bir saat kadar önce, bir neden bulup onu almak için çekmeceme gitmiş ve yataklarımız hazırlanırken, hemen onu yastığın altına sokmuştum. Mendili yüzüme bastırdım ve birden onu öpmeye başladım. Olup bitenleri anımsayarak: "Anneciğim, anneciğim," diye fısıldıyor ve göğsümün kıskaç içine alınmış gibi sıkıştığını hissediyordum. Gözlerimi kapadım ve annemin dudakları titreyerek önce kiliseye doğru, sonra da beni kutsamak için bana bakarak nasıl haç çıkardığını görür gibi oldum. Annem bunları yaparken ben ona: "Ayıp, bakıyorlar!" demiştim. Bunu anımsayarak: "Anneciğim! Anne! Ömrümde yalnız bir kez beni ziyaret ettin... Anneciğim! Anne! Ömrümde yalnız bir kez beni ziyaret ettin... Anneciğim, neredesin şimdi acaba? Benim uzaklardan gelen konuğum, neredesin? Acaba şu anda ziyaret ettiğin zavallı oğlunu anımsıyor musun?.. Hiç değilse, bir kez kendini göster bana, hiç değilse rüyamda görün, hiç değilse seni bağrıma basayım, o koyu mavi gözlerini öpeyim, hiç değilse artık yanında bulunmaktan utanmadığımı, seni o zaman da sevdiğimi, o zaman da yüreğimin sızladığını, öyleyken orada uşak gibi oturduğumu söyleyebileyim. Seni o zaman ne kadar sevdiğimi hiçbir zaman bilemezsin anneciğim! Neredesin acaba şimdi? Beni işitiyor musun anne?.. Anne, köydeki o güvercini anımsıyor musun?" diye söyleniyordum.

Lambert karyolasında, yattığı yerden:

"Hay Allah kahretsin... Delirdi mi ne? Dur hele, göstereceğim sana! İnsanı uyutmuyor be..." diye homurdanıyordu.

Sonunda dayanamayarak yataktan fırladı, koşarak yanıma yaklaştı ve yorganı üzerimden çekip almak istedi. Ama ben, başımın üzerine çekerek sımsıkı sarıldığım yorganı var gücümle tutuyordum. Lambert:

"Zırlayıp duruyorsun, ne zırlıyorsun be? Aptal! Salak! Al sana!"

Beni dövmeye başlamıştı, canımı fena halde acıtarak sırtıma, yan tarafıma yumruklar indiriyordu. Gittikçe daha çok canımı acıtıyordu, gittikçe daha çok... İşte o sırada birden gözlerimi açtım...

Hava artık iyice ağarmıştı. Karların üzerinde ve duvarda buzdan, iğne gibi ince ince parçacıklar pırıl pırıl parlıyordu... Oturduğum yerde iyice büzülmüştüm, yarı ölü gibiydim, kürkümün içinde neredeyse donuyordum. Biri başımda duruyor, sağ ayağının ucuyla yan tarafıma,

canımı fena halde acıtarak tekme ata ata beni uyandırmaya çalışıyor, yüksek sesle küfrediyordu. Yavaşça doğruldum, baktım, karşımda sırtına çok pahalı bir ayı kürkü geçirmiş, başında samur bir şapka, kara gözlü, kömür gibi simsiyah favorileri çok ustaca tıraş edilmiş, burnu kemerli, dişleri dudaklarının arasında pırıl pırıl görünen, al yanaklı, bembeyaz yüzü tıpkı maske gibi olan bir adam duruyordu... Bana doğru iyice eğilmişti, her soluk alışında ağzından bir buğu çıkıyordu.

"Hay Allah! Donmuş! Seni sarhoş herif seni! Budala! Köpek gibi donacaksın be! Kalksana! Kalksana!"

"Lambert!" diye bağırdım.

"Sen kimsin be?"

"Dolgorukiy."

"Dolgorukiy mi? Kaçırdın mı sen? Hangi Dolgorukiy?"

"*Sadece* Dolgorukiy işte... Tuşar'daki Dolgorukiy... Hani meyhanede, yan tarafına çatal saplamıştın ya, işte o Dolgorukiy'im ben!"

"Haa," diye bağırdı.

Dudaklarında garip, yayvan ve neden sonra beni tanıdığını belli eden bir gülümseyiş belirmişti. (Beni hiç unutabilir miydi?)

"Haa! Demek sensin!"

Beni kaldırdı, ayakta durdurdu. Güç bela durabiliyordum ayakta. Kımıldayacak halim yoktu. Beni tutarak götürdü. İkide bir sanki durumu kavramaya ve anımsamaya çalışıyormuş gibi gözlerimin içine bakıyor, bütün dikkatini sözlerimin üzerinde toplayarak, beni can kulağıyla dinliyordu. Ben de bütün gücümü kullanarak durmadan, susmadan bir şeyler ınırıldanmaya çalışıyor ve konuşabildiğime, karşıma çıkanın da Lambert olmasına o kadar seviniyordum ki... O anda bana "kurtuluşumu" sağlayacak bir insan olarak mı görünmüştü yoksa onu bambaşka bir dünyanın insanı olarak kabul ettiğimden ötürü mü bilmiyorum, kendimi kollarına atmıştım. Zaten o sırada düşünemiyordum. Hiç düşünmeden atılmıştım kollarına! O sırada neler söylediğimi hiç anımsamıyorum, üstelik doğru dürüst konuşabildiğimi bile sanmıyorum. Belki kelimeleri de doğru dürüst söyleyememiştim ama o beni can kulağıyla dinliyordu. İlk karşımıza çıkan faytonu tutmuştu, böylece birkaç dakika sonra artık onun sıcacık odasında oturuyordum.

III

KİM olursa olsun, her insanın anıları arasında herhalde başına gelen ve kendisinin fantastik, olağanüstü, alışılmış olayların dışında neredeyse mucize saydığı, ya da öyle saymaya eğilimli olduğu bir anı vardır. Bu belki de bir rüya, bir rastlayış, bir fal, bir seziş ya da buna benzer herhangi bir şeydir. Lambert'le o zamanki karşılaşmamı, ben de hâlâ ilerisi için anlamlı bir işaret olarak saymak eğiliminde yim... Hiç değilse, o andaki koşullar ve bu rastlayışın doğurduğu sonuçlar bakımından öyle olmalı. Bununla birlikte bütün bunlar, bir bakıma son derece normal olmuştu. Meğer Lambert geceleri çalıştığı yerden dönüyormuş (ne gibi bir işte çalıştığı sonradan anlatılacaktır). Petersburg'a geleli ancak birkaç gün olmuş, yarı sarhoş bir halde o yan sokakta, kapının önünde bir an için durakladığı sırada gözleri bana ilişmişti.

Kendimi pek büyük olmayan, oldukça basit döşenmiş bir odada bulmuştum. Burası Petersburg'da sayıları pek çok olan, basit, orta tip ve möbleli olarak kiraya verilen bir pansiyon odasıydı. Ama Lambert son derece güzel ve zengin giyinmişti. Ancak yarı yarıya boşaltılmış iki bavul, rastgele yere atılmıştı. Odanın köşesi, karyolanın bulunduğu yeri gözden saklayan bir paravanla ayrılmıştı. Lambert:

"Alphonsine!" diye bağırdı.

Paravananın arkasından titrek bir kadın sesi duyuldu:

"*Présente!*"*

Söyleyişinden Parisli olduğu belliydi. İki dakika kadar sonra da paravanın arkasından Matmazel Alphonsine fırladı. Aceleyle giyindiği belliydi. Üzerinde kısa bir sabahlık vardı. Anlaşılan o sırada yataktan kalkmıştı. Garip bir yaratıktı; uzun boylu, uzun yüzlü, tahta gibi kupkuru, henüz genç, esmer, beden kısmı uzun, gözleri fıldır fıldır ve yanakları çökük, son derece yıpranmış bir yaratıktı!

"Çabuk! (Lambert kadınla Fransızca konuşuyordu, ama ben şimdi söylediklerini Rusçaya çeviriyorum.) Herhalde yukarıda semaver yakmışlardır; çabuk kaynar su, kırmızı şarap ve şeker, bir de bardak

* (Fr.) "Buradayım!" *-çev.*

getir. Buraya, çabuk! Bu adam donmuş. Kendisi arkadaşımdır... Geceyi karın üzerinde geçirmiş."

Kadın, sahneye çıkmış gibi bir hareketle kollarını iki yanına vurarak:

"*Malheureux!*"* diye bağıracak oldu.

Ama Lambert bir köpek yavrusuna bağırıyormuş gibi:

"Haydi be!" diye bağırarak parmağını tehdit eden bir tavırla salladı.

Kadın hemen acayip hareketler yapmaktan vazgeçti, emri yerine getirmeye koştu.

Lambert beni tepeden tırnağa gözden geçirdi, her tarafımı yokladı, nabzıma baktı, alnıma ve şakaklarıma dokundu.

"Garip şey," diye mırıldanıyordu, "nasıl donmadın? Tabii, bütün vücudun kürkle örtülüydü de ondan, başını da sokmuştun içine. Kürkten yapılmış bir yuvanın içindeymiş gibi büzülmüş oturuyordun..."

Sıcak çayla dolu bardak gelmişti: Onu, kırk yıl susamış gibi lıkır lıkır içtim ve içtiğim çay beni hemen canlandırdı; tekrar dilim dolaşarak bir şeyler anlatmaya koyuldum. Köşede, divanın üzerinde yatmış bir halde hep konuşup duruyordum, üstelik konuşurken neredeyse tıkanıyordum, ama ne söylüyordum? Ne anlatıyordum? Gene de hemen hemen hiç anımsamıyorum. Üstelik bazı bölümler tamamen aklımdan çıktı. Tekrar ediyorum: Lambert o zaman anlattıklarımdan bir şey anladı mı, bilmiyorum. Yalnız sonradan apaçık olarak sezdiğim bir şey var, o da şu: Lambert, o kısa süre içinde söylediklerimden, benimle karşılaşmasını önemsemesi gerektiğini sezmesine yetecek kadar çok şey anlamıştı. Sonradan yeri geldiği zaman bunda ne gibi bir hesabı olabileceğini açıklayacağım.

O sırada yalnız son derece heyecanlı değildim, aynı zamanda sanırım neşeye kapıldığım da oluyordu. Storlar yukarı çekilince, birden odayı aydınlatan güneşi ve çıtır çıtır yanmaya başlayan sobayı anımsıyorum. Ama kim, ne zaman, nasıl yakmıştı sobayı, bir türlü anımsayamıyorum. Matmazel Alphonsine'in kucağında tuttuğu ve cilveli bir tavırla bağrına bastığı minicik, kara, süs köpeğini de anımsıyorum. Bu süs köpeği nedense bir ara beni çok eğlendirdi. O kadar ki, anlatmaktan vazgeçerek bir iki kez ona doğru uzandım.

* (Fr.) "Zavallı!" –*çev.*

Ama Lambert elini salladı, bunun üzerine Alphonsine o küçük süs köpeğiyle birlikte bir anda, paravanın arkasında kayboldu.

Lambert ise hep susuyor, karşımda oturuyor, iyice eğilerek sözlerimi can kulağıyla dinliyordu; arada bir de o yayvan gülümseyişiyle uzun uzun gülümsüyor, sırıtıyormuş gibi dişlerini gösteriyor ve bütün gücüyle anlattıklarımı kavramaya çalışıyormuş gibi gözlerini kısıyordu. Ne demek istediğimi sezmeye çalıştığı belliydi. Sadece çok iyi anımsıyorum, kendisine o "belgeden" söz ettiğim sırada, doğru dürüst anlaşılabilecek biçimde konuşamıyor, anlattıklarım arasında bir bağlantı kuramıyor ama Lambert'in yüzünden sözlerimi bir türlü anlayamadığını, bununla birlikte anlamayı çok istediğini iyice fark ediyordum. Üstelik bir ara dayanamayıp sözümü keserek, bana soru bile sordu. Oysa bu tehlikeli bir şeydi. Çünkü o anda sözümü kestiler mi, kendiliğimden konuyu tamamen değiştiriyor ve biraz önce anlattıklarımı tamamen unutuyordum. Böylece ne kadar zaman oturup konuştuk, bilmiyorum; üstelik tahminde bile bulunamıyorum. Birden Lambert ayağa kalkarak Alphonsine'i çağırdı.

"Dinlenmeye ihtiyacı var; belki de doktor çağırtmak gerekecek. Ne isterse hepsi yerine getirilecektir, yani... *vous comprenez ma fille? Vous avez l'argent,** yok mu? İşte alın."

Bunu söylerken kıza bir onluk çıkarmıştı. Onunla fısıldaşıyor, "*Vous comprenez! Vous comprenez!*"** diye tekrarlıyor, sert bir tavırla kaşlarını çatarak tehdit edici bir biçimde parmağını sallıyordu.

Kadının Lambert'in karşısında korkudan tir tir titrediğini fark ediyordum. Lambert bana gülümseyerek:

"Biraz sonra gelirim, iyisi mi sen uykunu almaya bak," dedi ve şapkasını aldı.

Alphonsine çok üzülüyormuş gibi:

"*Mais vous n'avez pas dormi de tout, Maurice!*"*** diye bağıracak oldu. Ama Lambert:

---

* (Fr.) "Anlıyorsunuz, değil mi kızım? Paranız var mı?" *-çev.*

** (Fr.) "Anlıyorsunuz değil mi? Anlıyorsunuz değil mi?" *-çev.*

*** (Fr.) "Ama hiç uyumadınız Maurice!" *-çev.*

"*Taisez-vous, je dormirai après,*"* dedi ve dışarı çıktı.

Alphonsine, arkasından bana bir işaret yaparak sahnedeymiş gibi: "*Sauvée,*"** diye fısıldadı.

Hemen odanın ortasından poz alarak, rol yapar gibi:

"*Monsieur, monsieur! Jamais homme ne fut si cruel, si Bismarck, que cet être, qui regarde une femme, comme une saleté de hazard. Une femme, qu'est-ce que ça dans notre époque? Tue-la! Voila de dernier mot de l'Académie Française!..*"***

Gözlerimi fal taşı kadar açmış kadına bakakalmıştım; şaşı görüyordum, sanki karşımda iki tane Alphonsine vardı... Birden ağladığını fark ettim, irkildim ve ancak o zaman kadının benimle çoktandır konuştuğunu anladım. Demek ki, bütün bu süre içinde uyumuş ya da baygın yatmıştım.

Yüksek sesle konuşuyordu:

"*...Hélas! de quoi m'aurait servi de le découvrir plutôt,*" diye bağırdı, "*et n'aurais-je pas autant gagné à tenir ma honte cachée toute ma vie? Peut-être n'est-il pas honnête à une demoiselle de s'expliquer si librement devant monsieur, mais enfin je vous avoue que s'il m'était permis de vouloir quelque chose, oh, ce serait de lui plonger au coeur mon couteau, mais en détournant les yeux, de peur que son regard exécrable ne fit trembler mon bras et ne glaçât mon courage! Il a assassiné ce pape russe, monsieur, il lui arracha sa barbe rousse pour la vendre à un artiste en cheveux au pont de Maréchaux, tout près de la maison de Monsieur Andrieux – hautes nouveautés, articles de Paris, linge, chemises, vous savez, n'est-ce pas? ... Oh, monsieur, quand l'amitié rassemble à table épouse, enfants, soeurs, amis, quand une vive allégresse enflamme mon coeur, je vous le demande, monsieur: est-il bonheur préférable à celui dont tout jouit? Mais il rit, monsieur, ce monstre exécrable et inconcévable, et si ce n'était pas par l'entremise de Monsieur Andrieux, jamais, oh, jamais je ne serais ...*

---

* (Fr.) "Önemli değil, sonra uyurum." *–çev.*

** (Fr.) "Kurtuldum." *–çev.*

*** (Fr.) "Bayım, Bayım! Hiçbir insan, kadına, karşısına tesadüfen çıkmış bir pislik gibi bakan bu yaratık, bu Bismarck müsveddesi kadar zalim olmamıştır. Zamanımızda kadın nedir ki? Öldürüverirsin biter! Fransız Akademisi'nin son sözü budur işte!.." *–çev.*

*Mais quoi, monsieur, qu'avez vous, monsieur?"**

Bana doğru atıldı: sanırım titremeye başlamıştım. Belki de bayıldım, bilmiyorum. Bu yarı deli varlığın üzerimde ne kadar sıkıcı, ne kadar hasta edici bir etki yaptığını anlatamam. Belki de kendisine beni eğlendirmesi için emir verilmiş olduğunu düşünüyordu: Ne olursa olsun, benden bir an için olsun uzaklaşmıyordu. Belki de bir zamanlar sahneye çıkmıştı, ezber okuyuşu korkunçtu, dönüp duruyor, durmadan konuşuyordu; ben ise çoktandır susmuştum. Anlattıklarından tek anladığım şey, bir zamanlar "*la Maison de monsieur Andrieux – houtes nouveaute's, articles de Paris, etc.*"** dediği bir kuruluşla sıkı bir bağlantısı bulunduğu, üstelik belki de o *la Maison de monsieur Andrieux*'den*** çıktığıydı; ama her nasılsa o *monsieur Andrieux* tarafından ömrünün sonuna dek, bir daha onunla görüşmemek üzere, *ce monstre furieux et inconcevable***** yüzünden reddedilmişti, işte asıl büyük felaketi buydu... Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu ama bana öyle geliyordu ki bu sadece gösterişti. Aslında hiç de ağlamıyordu. Bazen kuşkuya kapılıyordum, birden kadın karşımda iskelet gibi dağılıverecek sanıyordum; kelimeleri garip, ezik, titrek bir sesle söylüyordu. Sözgelimi *préférable* sözünü prefer-a-able biçiminde söylemiş, üstelik *a* hecesini söylerken koyun gibi melemişti. Bir ara kendime geldiğim sırada, odanın ortasında piruetler yaptığını gördüm. Ama dans etmiyordu, bu yaptığı piruetin de anlattığı öyküyle ilgisi vardı, yani bunu sadece anlattığını hareketlerle de belirtmek için yapıyor-

---

* (Fr.) "... Heyhat! Bunu daha önce kavramış olmam neye yarardı, hem ömrüm boyunca utancımı herkesten saklamakla daha kazançlı olmaz mıydım? Belki de bir genç kızın, bir beyefendinin karşısında böyle serbestçe açıklamada bulunması namuslu bir davranış olarak görülmez ama size bir itirafta bulunmak isterdim, tabii bir şey istememe izin verilseydi, istediğim şey kalbine bir bıçak saplamak olurdu, ama iğrenç bakışı elimi titretir, cesaretimi dondurur korkusuyla, gözlerimi kaçırarak! Kendisi o Rus papazını öldürmüş, kızıl sakalını da Mareşaller Köprüsünde Bay Andrieux'nun dükkânının hemen yanında bir berbere satmak için koparmıştır. Dükkânı biliyorsunuz değil mi? En son yenilikler, Paris'ten getirilmiş mallar, iç çamaşırları, gömlekler... Ah, beyefendi dostluk, nikâhlı bir eşe, çocuğa, kızkardeşlere, dostlara benzediği, kalbim alevlendiği zaman, her şeye yansıyan bu mutluluktan üstün bir şey olabilir mi? Size soruyorum beyefendi. Bu nefret edilecek, inanılmaz bir canavardır. Ve eğer Bay Andrieux araya girmeseydi, ben hiçbir zaman... Ama neyiniz var beyefendi?.." *–çev.*

** (Fr.) "Bay Andrieux'nun Dükkânı – yenilikler, Paris işi eşya vs." *–çev.*

*** (Fr.) "Andrieux'nun Dükkânı." *–çev.*

**** (Fr.) "O öfkeli ve anlaşılmaz canavar." *–çev.*

du. Birden odada bulunan eski, küçük, akordu bozuk bir piyanoya doğru atıldı, kapağını açtı, tak tak vurarak çalmaya ve şarkı söylemeye başladı. Sanırım on dakika kadar ya da biraz daha uzun bir süre kendimden geçtim. Uyuyakaldım. Ama süs köpeği ciyak ciyak bir ses çıkardı. Bunun üzerine kendime geldim. Bir an için tamamen bilincime tekrar kavuştum. O zaman zihnim, bilincimin ışığıyla tamamen aydınlandı; bunun üzerine müthiş bir korku içinde fırladım.

'Lambert! Ben Lambert'in evindeyim!' diye düşündüm ve şapkamı kaptığım gibi, sırtımda kürkümle kendimi dışarı attım.

Hiçbir şeyi gözünden kaçırmayan Alphonsine:

*"Où allez-vous, monsieur?"** diye bağırdı.

"Buradan gitmek istiyorum, çıkmak istiyorum buradan! Bırakın beni, tutmayın beni..."

Alphonsine bütün gücünü kullanarak beni sakinleştirmek istedi:

"Oui, monsieur, dedi ve koridora açılan kapıyı açmak üzere kendisi atıldı. *"Mais ce n'est pas loin, monsieur, c'est pas loin du tout, ça ne vaut pas la peine de mettre votre chouba, c'est ici près, monsieur,"*** diye yüksek sesle konuşuyor, bütün koridoru çınlatıyordu.

Odadan koşarak çıkınca, sağa doğru döndüm. Kadın, var gücüyle o uzun, kemikli parmaklarıyla kürkümü sımsıkı yakaladı.

*"Par ici, monsieur, c'est par ici!"**** diye bağırıyor, bir eliyle de koridorun solunda bulunan, ama benim hiç de gitmek istemediğim bir yeri işaret ediyordu.

Elinden kurtularak dış kapıya, merdivene doğru koştum. Alphonsine peşimden koşarak, o ezik sesiyle:

*"Il s'en va, il s'en va! Mais il me tuera, monsieur, il me tuera!"***** diye bağırıyordu.

Ama artık merdivene ulaşmıştım ve kadın arkamdan koşarak aşağı indiği halde, gene de dış kapıyı açmaya, kendimi sokağa atmaya ve karşıdan gelen ilk faytona binmeye fırsat buldum. Arabacıya annemin adresini verdim...

---

* (Fr.) "Nereye gidiyorsunuz bayım?" *-çev.*

** (Fr.) "Ama orası uzak değil bayım, hiç de uzak değil, kürkünüzü giymenize gerek yok; hemen şurası, beyefendi." *-çev.*

*** (Fr.) "Buradan, beyefendi, buradan." *-çev.*

**** (Fr.) "Gidiyor, gidiyor! Ama beni öldürecek, beyefendi, beni öldürecek!" *-çev.*

IV

AMA bir an için kavuştuğum bilinç, çabucak sönüvermişti. Hâlâ beni eve nasıl getirdiklerini, annemin odasına nasıl soktuklarını belirsiz olarak anımsıyorum. Oraya gider gitmez, kendimi tamamen kaybettim. Bana sonradan anlattıklarına göre, ertesi gün bir an için tekrar kendime gelmişim. Zaten bunu kendim de anımsıyorum. Versilov'un odasında, onun divanı üzerinde bulunduğumu anımsıyorum; çevremde Versilov'un, annemin, Liza'nın yüzlerini anımsıyorum. Hele Versilov'un Zerşikov'dan ve prensten söz ederek bana bir mektup gösterdiği, beni sakinleştirmeye çalıştığı iyice aklımda kalmış. Sonradan bana anlattıklarına göre, müthiş bir korku içinde hep Lambert adında birini sormuşum ve hep küçük bir köpeğin havlamalarını işittiğimden söz etmişim, ama bilincimin son derece solgun olan ışığı, hemencecik sönüverdi. O ikinci günün akşamı artık ateşler içinde yanıyor, şiddetli bir nöbet geçiriyordum. Ama sonradan ortaya çıkacak olayları açıklamadan önce bazı şeyleri anlatayım.

O akşam ben Zerşikov'dan koşarak dışarı çıktıktan ve içerideki hava epey yatıştıktan sonra, Zerşikov oyuna yeniden başlayarak, birden yüksek sesle üzücü bir yanlışlığın yapılmış olduğunu açıklamış; meğer ortadan kaybolan paralar, yani o dört yüz ruble, öbür para yığınının içinde bulunmuş ve kasanın hesapları tamamen doğru çıkmış. O zaman salonda kalmış olan prens, Zerşikov'u sıkıştırmış, kendisinden benim suçsuz olduğumu resmen bildirmesini istemiş, üstelik bununla da kalmayarak benden mektupla özür dilemesi için üstelemiş. Zerşikov, prensin bu isteğini çok yerinde bulmuş ve herkesin içinde hemen ertesi günü bana durumu açıklayan ve benden özür dileyen bir mektup göndereceğine söz vermiş. Prens, ona Versilov'un adresini vermiş ve Versilov'a ertesi gün gerçekten Zerşikov'un kendi eliyle bana yazdığı bir mektupla, rulet masasının üzerinde unuttuğum bin üç yüz rubleden biraz fazla tutan bir para gelmiş. Böylece Zerşikov'un evinde olup bitenler sona ermiş; bu sevindirici haber, kendime geldiğim zaman, iyileşmemde büyük rol oynadı.

Prens, oyundan döndükten sonra aynı gece, iki mektup karalamış; birini bana, öbürünü ise teğmen Stepanov'la aralarında olayın

geçtiği eski alayına yazmış. Her iki mektubu da, hemen ertesi sabah göndermiş. Sonra da komutanlığına bir rapor yazmış ve elinde bu raporla sabahın erken saatinde, kendiliğinden, alayının komutanına gitmiş, ona "bir kamu suçlusu olduğunu ... şirketinin hisse senetlerinin sahtelerini yapanlarla ortaklık ettiğini, bu yüzden kendisini adalete teslim ettiğini ve yargılanmasını rica ettiğini söylemiş. Bunları söylerken de her şeyin yazılı olarak ayrıntılarıyla açıklandığı raporu sunmuş. Bunun üzerine kendisini tutuklamışlar.

Prensin o gece bana yazdığı mektup kelimesi kelimesine şöyleydi:

"Çok saygıdeğer Arkadiy Makaroviç!

Uşaklara yakışır bir 'çözüm yolu' denediğim için vicdanımı bir parçacık olsun avutmak hakkını yitirmiş bulunuyorum; bu yüzden, sonunda adalete uygun bir davranışta bulunmaya karar verdim. Yurduma ve milletime karşı suçluyum, bu yüzden soyumun son ferdi olarak, kendi kendimi cezalandırıyorum. Nasıl oluyor da kendimi korumak gibi alçakça bir düşünceye dört elle sarıldım ve bir süre bunlardan parayla kurtulabileceğimi düşünebildim? Başarsaydım, kendi vicdanıma karşı ömrümün sonuna kadar yine suçlu kalacaktım. O adamlar beni suçlu durumuna düşüren o pusulaları geri verselerdi, yakamı ömrümün sonuna kadar yine bırakmayacaklardı! O halde geriye ne kalıyordu? Onlarla birlikte yaşamak, ömrümün sonuna kadar onlarla işbirliği etmek; işte beni bekleyen kader buydu! Bu kaderi kabul edemezdim; bu yüzden içimde, şimdi davrandığım gibi davranmaya yetecek kadar bir karakter sağlamlığı ya da belki sadece umutsuzluk hissettim.

Eski alayımdaki eski arkadaşlarıma mektup yazdım ve Stepanov'un suçsuz olduğunu açıkladım. Bu davranışım, suçumu ortadan kaldıran bir kahramanlık değildir, olamaz da: Bu sadece yarın ölecek olan birinin ölüm döşeğindeki vasiyetinden başka bir şey değildir. Yaptığımı bu açıdan ele almalı.

Kumarhanede size arkamı döndüğüm için beni bağışlayın; bunu o anda size güvenmediğim için yapmıştım. Şimdi artık ölü bir insan olduğum bir sırada, bu çeşit itirafları... Öbür dünyadan rahatça yapabiliyorum.

Zavallı Liza! Benim bu kararım hakkında hiçbir şey bilmiyordu; bana lanet yağdırmasın. Durumunu inceden inceye düşünsün. Ken-

dimi onun gözünde temize çıkaramam. Ona herhangi bir şeyi anlatmak için bile kelime bulamıyorum. Ayrıca şunu da bilin ki Arkadiy Makaroviç, dün sabah Liza son kez evime geldiği zaman, ona kendisini aldatmış olduğumu ve Anna Andrayevna'ya evlenme teklifinde bulunmak için gitmiş olduğumu itiraf ettim. Artık kafama koyduğum kararı göz önünde bulundurarak ve onun bana olan sevgisini görerek, bunu vicdanımın üzerinde bir yük olarak bırakamazdım. Bu yüzden durumu ona açıkladım. Liza beni bağışladı, bütün yaptıklarımı bağışladı, ama ona inanmadım; bu bir bağışlama değil, onun yerinde ben olsaydım bağışlamazdım!

Beni arada bir anımsayın.

Talihsiz dostunuz son Prens Sokolskiy."

Kendimi kaybetmiş olarak tam dokuz gün yatmışım.



ÜÇÜNCÜ KİTAP



BİRİNCİ BÖLÜM



I

ŞİMDİ bambaşka bir konuya geçelim.

Hep "başka bir konuya geçelim, başka bir konuya geçelim," diyorum ama gene de hep yalnız kendi hakkımda bir şeyler çiziktirip duruyorum. Bununla birlikte, daha önce bin kez belirttiğim gibi, istediğim hiç de kendimi anlatmak değildir; zaten anılarıma başlamadan önce de kesin olarak istemiyordum bunu. Okuyucuya hiçbir bakımdan gerekli olmadığımı çok iyi anlıyorum. Ben başkalarını anlatıyorum ve daha da anlatmak istiyorum, kendimi değil. Eğer arada bir konuya kendim giriyorsam, bu sadece kaba bir hatadan ileri geliyor; çünkü ne kadar istesem de bundan bir türlü kaçınamıyorum. Önemli olan başka bir şey var; başımdan geçen serüvenleri bu kadar heyecanla anlatırken, başkalarına şimdi de tıpkı o zamanki gibi olduğumu düşünmeye fırsat vermiş oluyorum; bu canımı sıkıyor. Bununla birlikte, okuyucu birkaç kez "Ah, keşke eskiden olup bitenleri değiştirmeye ve her şeye yeniden başlamaya olanak bulunsaydı!" diye söylendiğini anımsıyordur. Şimdi tamamen değişmemiş ve bambaşka bir insan haline gelmemiş olsaydım, bu sözüm üzerinde bu kadar durmazdım. Bu, artık açıkça anlaşılmalı; ikide bir yazının tam ortasına, araya sokmak zorunda kaldığım bütün bu özür dileyişlerden, bu önsözlerden ne kadar usandığımı anlayabilen çıksa, ne kadar iyi olur!

Konuya geçelim.

Dokuz günlük bir süre boyunca kendimi kaybetmiş olarak yattıktan sonra, ayıldığımda yeniden doğmuştum ama ahlakım düzelmemişti; ayrıca bu yeniden doğuşum, genel bir anlamda ele alınacak olursa, tabii saçma bir şeydi ve şimdi olsaydı belki de öyle olmazdı. Kafamdaki düşünce, daha doğrusu içimdeki duygu, daha önce belki bin kez istediğim gibi, onlardan tamamen ayrılmaktı. Ama durum

eskisi gibi değildi, o zamanlar aynı amaca yöneliyordum ama onu bir türlü gerçekleştiremiyordum; bu kez öyle değildi. Hiç kimseden intikam almak istemiyordum. Öyle bir niyetim olmadığına namusumun üzerine yemin ederim, ama herkese kırgındım. İçimde tiksinti duymadan, hiç kimseye lanet etmeden çıkıp gitmek istiyordum. Ama istediğim şey, kendi gücüme kavuşmaktı ve bu güç gerçek, bağımsız, onlardan hiçbirine, hatta bütün dünyada hiçbir insana bağlı olmayan bir güç olmalıydı. Oysa az kalsın dünyada her şeyi olduğu gibi kabul ediyordum! O zaman aklımdan geçen bu hayali bir düşünce olarak değil de o anda içimden bir türlü silemediğim bir izlenim olarak anlatıyorum. Bu duygumu henüz yatakta olduğum sırada söz haline dökmek istemiyordum. Beni götürüp yatırdıkları Versilov'un odasında hasta ve güçsüz yatarken, ne derece güçsüz olduğumu, ne derece düştüğümü derin bir üzüntü içinde kavrıyordum. Yatağın üzerinde bir insan değil, saman çöpü gibi bir şey yatıyordu. Hem bu duruma düşmemin nedeni sadece hastalık değildi. Öyle olması da gururumu o kadar kırıyordu ki! İşte o zaman varlığımın derinliklerinden bütün gücüyle bir isyan yükselmeye başladı, garip ve sonsuzluğa kadar abartılmış bir meydan okuyuş, her şeyi küçümsüyordu. Bütün varlığımın ömrüm boyunca başka hiçbir zaman, iyi olmaya başladığım o ilk günlerde, yani yatağa fırlatılmış bir saman parçası olduğum sıralarda olduğu kadar her şeyi küçümseyen, her şeye yukarıdan bakmama yol açan etkilerle dolu olduğumu hissetmemişimdir.

Ama şimdilik susuyordum. Üstelik hiçbir şeyi o süre içinde düşünüp bir sonuca bağlamamaya karar vermiştim! Hep yüzlerine dikkatle bakıyor, istediğim şeyleri yüzlerinden anlamaya çalışıyordum. Belliydi ki, soru sormak da, merak belirtisi göstermek de istemiyor ve benimle hep bambaşka ve durumla hiç ilgisi olmayan konulardan söz ediyorlardı. Bu hoşuma gidiyor, ama içimde bir kırgınlık da yaratıyordu; bu çelişkiyi artık açıklamayacağım. Liza'yı annemden daha seyrek görüyordum. Oysa Liza, beni her gün, üstelik bazen günde iki defa ziyaret ediyordu. Konuşmalardan işittiğim bazı bölümlerden ve genel olarak hepsinin halinden Liza'nın başında pek çok iş biriktiğini ve bu işleri yüzünden sık sık evden ayrıldığını anladım. Zaten Liza'nın "kendine ait gizli birtakım işleri" olabileceği düşüncesinde bile benim için gurur kırıcı bir şey varmış gibi bir duygu içindeydim.

Belki de bunlar sadece hastalıklı ve fizyolojik birtakım anlatmaya değmez izlenimlerdi, kim bilir? Tatyana Pavlovna da beni hemen hemen her gün ziyaret ediyor, bana karşı hiç de ince davranınamasına rağmen, hiç değilse bana eskisi gibi söylenmiyordu. Bu da beni son derece üzüyordu. O kadar ki, sonunda kendisine açıkça: "Siz kavga etmediğiniz zaman çok can sıkıcı oluyorsunuz," dedim. Tatyana Pavlovna: "Yaa, madem öyle ben de bir daha seni ziyaret etmem," diye kestirip attı ve çıkıp gitti. Bense, hiç değilse aralarından birini yanımdan kovduğuma memnun olmuştum.

En çok annemi üzüyor, en çok ona sinirleniyordum. Birden iştahım fena halde açılmıştı. Yemek geciktiği zaman son derece söyleniyordum. (Oysa yemek hiçbir zaman gecikmiyordu.) Annem beni nasıl memnun edeceğini bilemiyordu. Bir seferinde bana çorba getirmiş ve her zamanki gibi onu kendi eliyle bana yedirmeye başlamıştı. Bense bir taraftan yiyor, bir taraftan da söylenip duruyordum. Birden, böyle söylendiğim için fena halde sıkıldım. 'Belki de dünyada yalnız onu seviyorum, öyleyken gene ona eziyet ediyorum,' diye düşündüm. Ama içimdeki öfke bir türlü sönmüyordu, bu yüzden birden ağlamaya başladım. Zavallı annem ise fazla duygulandığımdan ötürü ağladığımı sandı ve bana doğru eğilerek beni öpmeye başladı. Kendimi tutarak güçlükle sabrettim. O anda, ona karşı gerçekten öfke duyuyordum. Ama annemi her zaman sevmişimdir. O anda da seviyordum. Hiç de nefret etmiyordum ondan. O duygum ise, çoğu zaman olağan bir şeyden ileri geliyordu: İnsan en çok sevdiğini çoğu defa herkesten önce kırar.

O ilk günlerde sadece doktordan nefret ediyordum. Bu doktor gençti ve kibirli bir tavırla sert, üstelik terbiyesizce konuşuyordu. Bu bilim adamlarının hepsi, sanki bir gün önce beklenmedik, olağanüstü bir şey öğrenmiş gibi konuşur. Oysa bir gün önce, olağanüstü hiçbir şey de olmamıştır. Ne yapmalı ki "orta tip aydın" ile "sokak adamı" her zaman öyledir. Davranışları karşısında uzun süre sabrettim. Ama sonunda birden patladım ve ona bizimkilerin önünde, buraya boşuna gidip geldiğini, onun yardımı olmadan da nasıl olsa iyileşeceğimi, kendisinin de gerçekçi göründüğü halde aslında birçok önyargıyla dolu bir insan olduğunu, bu yüzden tıp biliminin şimdiye kadar hiçbir zaman hiç kimseyi hastalıktan kurtaramadığını anlamadığını,

bundan başka herhalde çok cahil olduğunu söyledim. Sonra da "Hoş, son zamanlarda burunları Kaf Dağı'nda gezen bütün teknisyenlerimiz ve uzmanlarımız öyledir ya!" diye ekledim. Doktor çok kırıldı (bu kırılganlığıyla da ne biçim adam olduğunu kanıtlamış oldu), bununla birlikte gene de ziyaretlerini kesmedi. Sonunda Versilov'a eğer doktor gidip gelmeleri kesmezse, ona on kat daha tatsız şey söyleyeceğimi belirttim. Versilov, iki kat daha tatsızını bile söylememin imkânsız olduğunu söyledi. Bunu fark ettiğine memnun oldum.

Ama ne adamdı! Versilov'dan söz ediyorum. Bütün bunlar sadece onun yüzünden olmuştu ama bir tek ona kızmıyordum o zaman. Gönlümü fetheden yalnız tutumu değildi. Bana öyle geliyordu ki, o sırada ikimiz de birbirimize birçok açıklamada bulunmakla sorumlu olduğumuzu hissetmiştik... Bu yüzden hiçbir zaman, hiçbir açıklamada bulunmamayı yeğliyorduk. Hayatın buna benzer durumlarında, zeki bir insanla karşılaşmak son derece zevkli oluyor! Öykümün ikinci bölümünde bazı şeyleri atlayarak, Versilov'un bana çok kısa olarak ama açıkça, tutuklanmış olan prensin yazdığı mektuptan, Zerşikov'dan ve Zerşikov'un lehime yaptığı açıklamadan falan söz ettiğini anlatmıştım. Ne olursa olsun, susmaya kararlı olduğum için, o zaman elimden geldiği kadar soğuk bir tavırla ona kısacık iki üç soru sormakla yetinmiştim. Versilov bu sorulara açıkça ve kesin olarak, fazla konuşmaya girişmeden, üstelik en iyi yolu seçerek fazla duygu belirtisinde bulunmadan yanıt vermişti. Aşırı duygulardan o zaman korkuyordum.

Lambert hakkında bir şey söylemiyorum. Ama okuyucu herhalde onu çok düşündüğümü tahmin etmiştir. Sayıklarken birkaç kez Lambert'ten söz etmiştim; ama nöbetim geçip de kendime geldiğim ve çevremdekilere dikkatle baktığım zaman, hemen, o gece Lambert'in evinde olup bitenlerin gizli kaldığını, Versilov'la birlikte bizimkilerin hiçbir şey bilmediğini düşündüm. O zaman sevindim, korkum da tamamen geçti. Ama sonradan şaşkınlıkla öğrendiğim gibi, yanılmışım: Meğer Lambert, hastalığım sırasında ziyaretime gelmiş. Ama Versilov bu konuda sustuğu için, Lambert'in artık beni tamamen zihninden sildiğini sanmıştım. Bununla birlikte, sık sık onu düşünüyordum. Yalnız bu kadar da değil; onu düşündüğüm zaman içimde sadece tiksinti duymakla kalmıyor, sadece merak et-

miyor, ona karşı bir çeşit ilgi duyuyordum. Zihnimde oluşan yeni planlara, içimde uyanan yeni duygulara uygun yepyeni bir çıkış noktası bulacağını hissettiren şeylerin Lambert'e bağlı olduğunu seziyor gibiydim. Sözün kısası, Lambert'i artık her şeyi yeniden zihnimde inceden inceye geçireceğim zaman düşünmeye karar vermiştim. Burada bir gariplikten de söz edeyim: Lambert'in nerede oturduğunu ve bütün bunların hangi sokakta olup bittiğini tamamen unutmuştum. Odayı, Alphonsine'i, küçük köpeği, koridoru, hepsini bir bir anımsıyordum; gerekirse resmini bile yapabilirdim. Ama bütün bunlar nerede, hangi sokakta, hangi evde olmuştu, tamamen unutmuştum. En garibi de şu: Bunları bilmediğimi artık tamamen kendime geldikten üç ya da dört gün sonra, daha doğrusu Lambert'le ilgilenmeye başladığımdan epey sonra anladım.

İşte yeniden doğduğum zaman, ilk izlenimlerim böyleydi. Ancak en yüzeyde olanları belirtmiş bulunuyorum, ama herhalde en önemli noktayı belirtmeyi gene de beceremedim. Aslında belki de en önemli şey, belki daha o zaman zihnimde belirlenmiş ve belirli bir biçim almıştı; hep sadece bana et suyu getirmiyorlar diye öfkelenip kızmıyordum ya! Ah, o zamanlar, özellikle uzun bir süre için yapayalnız kaldığım dakikalarda, ne kadar derin bir hüzün ve özlem duyduğumu anımsıyorum. Onlar ise, sanki bir kasıtları varmış gibi çabucak, yanlarında sıkıldığını ve bana gösterdikleri ilginin sinirlerimi bozduğunu fark ederek, beni gittikçe daha sık olarak yalnız bırakmaya başlamışlardı: Doğrusu bu artık pek gereksiz bir ince düşünüş belirtisiydi.

II

KENDİME gelişimin dördüncü günü, öğleden sonra saat üçe doğru, yatağımda yatıyordum. Yanımda hiç kimse yoktu. Hava açıktı ve biliyordum ki, saat dörde doğru güneş batmaya yüz tuttuğu zaman eğri, kırmızı bir ışın doğruca dibinde yattığım duvarın köşesine çarpacak ve köşeyi parlak bir leke meydana getirecek biçimde aydınlatacaktı. Bunu daha önceki günlerden biliyordum; bu kesinlikle bir saat sonra olacaktı. Asıl önemli olan, bunu daha önceden iki kere iki dört eder gibi bir kesinlikle bilişimdi. Buna müthiş öfkeleniyor-

dum. Bütün vücudum titreyerek, yan tarafıma döndüm ve birden derin bir sessizliğin ortasında, net olarak: "Yarabbim! Hazreti İsa! Ey, ulu Tanrı'm! Bağışla bizi!" sözlerini işittim. Kelimeler fısıltı gibi bir sesle söylenmişti. Hemen sonra da sanki biri göğsünü iyice havayla dolduruyormuş gibi derin bir iç çekiş duyuldu. Ondan sonra da her şey, gene derin bir sessizliğe gömüldü. Hemen başımı kaldırdım.

Zaten önceden de, daha doğrusu bir gün önce, yani iyileştiğimin üçüncü gününden bu yana, aşağıdaki üç odamızda olağanüstü birtakım şeylerin döndüğünü sezmiştim. Anlaşıldığına göre salonun öbür ucundaki küçük odada, yani eskiden annemle Liza'nın oturduğu odada, şimdi bir başkası vardı. Daha önce de, gündüz olsun, gece olsun, birtakım sesler işitmiştim, ama bunlar sadece bir an sürmüş hemen sonra da birkaç saat için, yeniden derin bir sessizlik olmuştu. Bu yüzden bu seslere hiç önem vermemiştim. Bir gün önce, o odada belki de Versilov'un kaldığını düşünmüştüm. Hemen sonra da onun içeriye girmesi bu düşüncemi güçlendirmişti. Oysa gene onların konuşmalarından kesin olarak biliyordum ki, Versilov, hastalığım süresince bir başka eve taşınmıştı ve gecelerini o evde geçiriyordu. Annemle Liza'ya gelince, onların çoktandır (bunun ben rahat edeyim diye yapıldığını sanıyordum) yukarıya, benim eski "tabutluğuma" taşındıklarını biliyordum. Üstelik kaç kez içimden 'İkisi oraya nasıl sığabildi?' diye düşündüğüm olmuştu. İşte şimdi birden anlaşılıyordu ki, annemle Liza'nın eski odasında bilmediğim biri vardı ve o bilmediğim kişi Versilov filan değildi. Kendimden hiç beklemediğim bir çeviklikle (o zamana kadar hep tamamen güçsüz kaldığımı sanmıştım), ayaklarımı yataktan aşağı indirdim, terliklerimi geçirdim ve üzerime, elimin altında bulunan kül rengi, kuzu derili sabahlığımı aldım. (Bu sabahlık Versilov'un bana yaptığı bir bağıştı.) Sonra konuk odamızı boydan boya geçerek, eskiden annemin yatak odası olan odaya gittim. Orada gördüğüm şey, tamamen aklımı başımdan aldı: Öyle bir şey olacağını hayalimden bile geçirmemiştim. Bu yüzden kapının eşiğinde taş kesilmiş gibi duruyordum.

İçeride bembeyaz saçlı, ihtiyar bir adam oturuyordu. Uzun ve son derece beyaz bir sakalı vardı. Belliydi ki orada çoktandır oturuyordu. Yatakta değildi; anneme ait küçük tabureye oturmuş, sadece sırtını karyolaya dayamıştı. Bununla birlikte o kadar dik oturuyordu ki,

hiçbir yere dayanmaya ihtiyacı yokmuş gibi görünüyordu; oysa hasta olduğu her halinden belliydi. Gömleğinin üzerine kürk kaplı bir kaftan geçirmişti, dizleri annemin battaniyesiyle örtülüydü, ayağında da ayakkabı vardı. Uzun boylu olduğu anlaşılıyordu. Geniş omuzluydu. Ve hastalığına karşın, daha doğrusu epey solgun ve zayıf göründüğü halde, çok zindeydi. Uzun bir yüzü, ama pek uzun olmayan gür saçları vardı. Yetmiş yaşından fazla görünüyordu. Yanı başındaki küçük bir masanın üzerinde, elinin hemen altında üç dört kitapla, gümüş çerçeveli bir gözlük vardı. Gerçi onunla karşılaşacağım hiç aklıma gelmemişti ama onun nasıl olup da bütün o günler boyunca, bu kadar yakınımda, bana hiçbir şey işittirmeyecek kadar sessiz oturmuş olduğunu aklım almıyordu

Beni görünce hiç kımıldamadı. Sadece uzun uzun ve hiç konuşmadan bana bakıyordu. Ben de ona bakakalmıştım. Yalnız şu farkla: Benim ona bakışımda sonsuz bir şaşkınlık vardı, onunkinde ise en küçük bir şaşkınlık belirtisi yoktu. Aksine on beş ya da on saniye süren sessizlikte beni dikkatle inceliyormuş gibi tepeden tırnağa süzdükten sonra, birden gülümsedi, üstelik hafif ve hemen hemen hiç duyulmayan bir sesle güldü. Gerçi bu gülüşü çok kısa sürdü ama aydınlık ve neşeli izi, yüzünde ve en önemlisi o masmavi ışıklı, iri, ihtiyarlıktan dolayı şişkin görünen, aşağı doğru sarkmış ve etrafında sayısız mini mini kırışıklık belirmiş gözlerine yansımış, orada kalmıştı. İşte beni en çok etkileyen bu gülüşü oldu.

Bende gülen bir insanı izlemek çoğu zaman nefret uyandırır. İnsanların gülüşünde daima bir adilik, neredeyse küçültücü bir şey vardır; ama gülen kişi, başkalarında bıraktığı izlenimin ne olduğunu hiçbir zaman bilemez. Uyurken yüzünün nasıl olduğunu bilmediği gibi, bunu da bilmez; hoş, genel olarak hiç kimse uyurken yüzünün nasıl göründüğünü bilmez ya... Bazı insanların yüzü uyurken de, rüya görürken de ışıl ışıldır; bir başkası ise uyanıkken zeki de olsa uykusunda yüzü son derece aptalca bir anlam taşımaya başlar, bu yüzden de gülünç görünür. Bunun neden ileri geldiğini bilmiyorum. Benim söylemek istediğim gülen bir insanın, tıpkı uyuyan insan gibi, çoğu zaman kendi yüzü hakkında hiçbir şey bilmediğidir. Pek çok insan gülmesini hiç ama hiç bilmez. Hoş, bunda bilinecek pek bir şey yok ya. Bu Tanrı vergisi bir şeydir, insan bunu kendi çabasıyla elde edemez. Ancak

kendini yeniden eğitirse, benliğini daha iyiye doğru geliştirirse ve karakterindeki bütün kötü güdüleri yenebilirse, gülüşünü değiştirebilir. Kendini böyle eğitmiş bir insanın gülüşü herhalde iyiye doğru değişebilir. Kimi insan gülüşüyle kendini tamamen ele verir; birden bütün geçmişini öğreniverirsiniz. Tartışmasız zekice bir gülüş bile, bazen nefret uyandırabilir. Gülüş, her şeyden önce içtenlik ister; oysa insanlarda içtenlik nerede? Gülüş, hiç öfke istemez; oysa insanlar çoğu zaman öfkeyle güler. İçten ve öfkesiz bir gülüş gerçek bir neşe belirtisidir; oysa çağımızda neşe nerede? Hem insanlar neşelenmeyi biliyorlar mı ki? (Bu, çağımızdaki neşe hakkında Versilov'un düşüncesiydi ve içimde yer etmişti.) İnsanın neşesi onu en çok ele veren özelliğidir; güldü mü, bütün varlığıyla kendini ele vermiş olur. Bazı tipleri uzun süre bir türlü anlayamazsınız, ama söz konusu kişi her nasılsa büyük bir içtenlikle güldü mü, bütün karakteri, birden, sanki avucunuzun içindeymiş gibi ortaya çıkar. Ancak kendini moral bakımdan en üstün basamağa ulaştırmış ve en iyi biçimde gelişmiş bir insan, neşesini başkalarına bulaştırarak, başkalarını da neşelendirerek, tam anlamıyla içtenlikle yani, candan gülebilir. Burada söz ettiğim zekâ bakımından bir gelişme değildir; ben bütün olarak karakterden söz ediyorum. Bir insanı iyice tanımak ve ruhunda nelerin gizlendiğini öğrenmek isterseniz, nasıl sustuğuna, nasıl konuştuğuna, nasıl ağladığına, hele hele en yüce düşünceler karşısında nasıl heyecanlandığına bakacak yerde nasıl güldüğüne bakarsanız, daha iyi etmiş olursunuz. Bir insan güzel mi gülüyor, demek ki iyi insandır. Bu arada bütün ayrıntıları iyice izlemek gerekir. Sözgelimi bir insanın gülüşü hiçbir zaman size aptalca görünmemeli; söz konusu insan ne kadar neşeli, ne kadar saf olursa olsun! Gülüşünde en küçük bir aptallık belirtisi sezdiniz mi, demek ki söz konusu insan kesinlikle sınırlı bir zekâya sahiptir; daha önce durmadan yüksek düşünceler ileri sürmüş olsa bile! Bir insanın gülüşü aptalca değilse ama gülmeye başladı mı nedense size çok az da olsa gülünç görünmüşse, bilin ki söz konusu insanın gerçek anlamda haysiyeti yoktur, hiç değilse tam anlamıyla haysiyetli bir insan değildir. Ya da bu gülüş başkalarını da neşelendirdiği halde, gene de size biraz adice görünüyorsa, bilin ki söz konusu insanın karakteri de biraz adidir ve daha önce kendisinde fark etmiş olduğunuz bütün o soylu, o yüksek düşünce ve duygular, ya özel bir amaçla zorla takınıl-

mış ya da bilinçsiz olarak başkalarından kapma şeylerdir ve bu insan sonradan kesinlikle kötüye doğru değişecektir. Yani "yararlı" şeylerle uğraşmaya başlayacak, o soylu düşünceleri ise hiç acımadan gençliğe özgü bir yanılma ya da saplantı diye bir kenara atıverecektir.

İnsanların gülüşü üzerine bu uzun tiradı buraya özel bir amaçla aldım, onu yazmak için öykümün akışından bile fedakârlık ettim, çünkü bu düşünceleri, hayatım boyunca düşünerek vardığım en ciddi sonuçlardan biri olarak kabul ediyorum. Ve özellikle artık seçtikleri insanla evlenmeye hazır olan, ama hâlâ kararsızlık ve güvensizlik içinde onun her halini dikkatle inceleyen ve bir türlü son kararlarını veremeyen gelinlik kızlara öğüt veririm bunu. Ama o genç kızlar nikâhla ilgili bir konuda, daha doğrusu hiçbir şey anlamadığı bir konuda öğüt vermeye kalkışan bu zavallı delikanlıyla alay etmesin! Ne olursa olsun ben bu işi şöyle anlıyorum: İnsanın gülüşü, ruhunun en sağlam ölçüsüdür. Bir çocuğa bakınız: Yalnız çocuklar tam anlamıyla güzel gülebilir. İnsanı bu kadar büyülemeleri de zaten bundan ileri geliyor. Ağlayan çocuktan nefret ederim. Gülen ve neşelenen çocuk ise, cennetten bir ışık, ileriye açılan bir penceredir; daha doğrusu insanın artık bir çocuk kadar temiz ve candan bir varlık haline geleceği günlerin işaretidir. İşte o ihtiyarın bir anlık gülüşünde de, birden çocuksu ve inanılmayacak kadar çekici bir şey belirip kaybolmuştu. Hemen ona yaklaştım.

III

"OTUR, iliş şuraya, herhalde henüz ayaklarının üstünde sağlam duramıyorsundur," diye candan bir tavırla beni davet etti.

Yanında yer gösteriyor ve hep aynı ışıklı gözlerle yüzüme bakmaya devam ediyordu. Yanına oturarak:

"Biliyorum, siz Makar İvanoviç'siniz," dedim.

"Bildin yavrum. Bak, yataktan kalkman çok iyi oldu. Sen delikanlısın, bu senin için çok iyi bir şey. İhtiyarın yeri mezardır. Delikanlıya yakışan ise yaşamaktır."

"Hasta mısınız?"

"Hastayım ya evladım, en çok da ayaklarım ağrıyor; evin eşiğine kadar getirdiler beni. Zavallı ayacıklarım... Ama buraya gelince

oturdum ya, işte hemen şişiverdiler. Senin anlayacağın bu iş daha geçen perşembeden başladı. Hani derece azalmıştı ya... (Not: Yani "ayaz başladığı zaman" demek istiyordu.) Şimdiye kadar ayaklarımı hep merhemle ovdum. Görüyorsun ya, bunu bana üç yıl önce Lihten, yani bizim doktor Edmund Karhç, Moskova'da vermişti. O zaman bu merhem bana iyi geliyordu. Ah! Hem de öyle iyi geliyordu ki! Ama nedense şimdi işe yaramamaya başladı. Göğsüm de tıkalı, hele dünden bu yana sırtım da ağrıyor. Sanki köpekler kemirip duruyor sırtımı... Geceleri hiç uyuyamıyorum."

Sözünü kestim:

"Nasıl oluyor da burada olduğunuz hiç işitilmiyor?"

Bir şey anlamaya çalışıyormuş gibi yüzüme baktı. Sonra birden anımsamış gibi:

"Sakın anneni uyandırayım deme," dedi. "Bütün gece benim başımda uğraştı durdu. O kadar sessiz hareket ediyordu ki, tıpkı sinek gibiydi; şimdi ise herhalde uzanmıştır. Ah, bir ihtiyar hastalandı mı iş berbat oluyor."

İçini çekti:

"Hani dersin ki, peki ruhun ne diye yaşama dört elle sarılıyor? Sarılıyor işte! Ne olursa olsun, dünyada yaşadığına sevinir durursun; hatta bütün ömrünü yeni baştan yaşamak gerekse, ruhun bundan da korkmayacak; hoş, belki bu tür düşünceler günahtır ya..."

"Neden günah olsun?"

"Hayaldir bu düşünce de ondan. İhtiyara dünyayı terk etmek yakışır. Gene de ölümü isyan ederek ya da hoşnutsuzlukla karşılarsan, büyük bir günah işlemiş olursun. Ama bak hayatı ruhsal bir zevk, ruhsal bir neşe kaynağı olarak sevmişsen, bana öyle geliyor ki, Tanrı bağışlar, hatta ihtiyar olsan bile. İnsanın bütün günahları bilmesi zor şey. Ne günahtır, ne değildir, bu insan zekâsını aşan bir konu. İhtiyar bir insan, her zaman, her şeyden memnun olmalı; ölüm saati çalınca da, aklı başında olarak, kutsal bir neşe içinde ve kendisine yakışır biçimde, yaşadığı günlere tamamen doymuş olarak, son saatini karşılarken içini çekerek, sevinerek ölmeli. Tıpkı kendisine verilen gizli görevi, sırrı yerine getirdikten sonra demetine katılan bir buğday başağı gibi."

"Gizli görev diyorsunuz hep; ne demek gizli görevini tamamlamak? Nedir o sır dediğiniz?" diye sordum ve başımı çevirip kapıya baktım.

Baş başa oluşumuza ve çevremizde derin bir sessizliğin olmasına memnundum. Parlak ışıklar pencereden içeri doluyordu, güneş neredeyse batacaktı. İhtiyar adam biraz yüksekten ve yanlışlar yaparak konuşuyordu ama sözleri çok samimiydi ve garip bir heyecan içindeydi. Gelişime gerçekten sevinmiş gibiydi. Ama halinden, kuşkusuz nöbet geçirdiğini, hem de bunun çok şiddetli bir nöbet olduğunu fark ediyordum. Ben de hastaydım, benim de odasına girdiğim andan bu yana ateşim yükselmişti.

"Sır mı nedir? Her şey sırdır evladım, her şeyde Tanrı'nın sırrı vardır. Her ağaçta, her otta aynı sır gizlidir. Küçük bir kuş mu ötüyor, gece gökte küme küme yıldızlar mı parlıyor, hepsi aynı sırrın, tek sırrın parçasıdır. Sırların en büyüğü ise insan ruhunu öbür dünyada bekleyen şeydedir. İşte böyle, evladım!"

"Bunu hangi anlamda söylüyorsunuz, anlamıyorum... Tabii bunu sizi kızdırmak için söylemiyorum, inanın ben de Tanrı'ya inanıyorum; ama bütün bu 'sır' dedikleriniz çoktandır insan zekâsıyla çözümlenmiştir. Henüz çözümü bulunmamış olanların da hepsi kesinlikle günün birinde çözümlenecektir. Üstelik belki de bu, en kısa süre içinde olacaktır. Botanik bilimi ağacın nasıl yetiştiğini tam olarak bilmektedir, fizyolog ile anatomi bilgini, kuşun neden öttüğünü bile bilir, bilmiyorsa da yakında öğrenecektir. Yıldızlara gelince, hepsi yalnız sayılmakla kalmamış, her birinin her hareketi, dakikası dakikasına kesinlikle hesaplanmıştır. O kadar ki bin yıl öncesinden bile bir kuyruklu yıldızın, ne zaman, nerede görüneceği dakikası dakikasına bilinmektedir... Şimdi bu alanda bilim o kadar ilerledi ki, en uzak yıldızların içinde ne gibi maddeler bulunduğu bile biliniyor. Sözgelimi mikroskobu ele alalım. Mikroskop, cisimleri milyon kere büyüten özel bir camdır, onunla bir damla suya bakınız. O damlanın içinde yepyeni bir dünya göreceksiniz. Canlılarla dolu bir dünya! Bu da eskiden bir sırdı, değil mi? Ama işte sonunda bu sırrı buldular."

"Bunları işittim yavrum, başkalarından çok işittim bunları. Ne diyeyim? Bu yapılanlar büyük ve onur verici işler; ama her şey insana

Tanrı iradesiyle verilmiştir. Tanrı, boşuna insanın içine hayat soluğunu üflemedi ya: 'Yaşa ve öğren!' demek için yapmıştır bunu."

"Canım bunlar birtakım genel düşünceler. Yoksa siz bilime düşman değilsiniz, değil mi? Koyu bir dinci misiniz yoksa? Yani bilmiyorum, ne demek istediğimi anlıyor musunuz?"

"Ben bilim düşmanı değilim evladım; küçük yaştan bu yana bilime saygı duymuşumdur. Gerçi fazla akıllı değilim ama bundan yakınmıyorum ne yapalım; bilim sahibi olmak bana nasip olmamışsa, başkasına nasip olmuştur. Belki de bu kadar akıllı olmayışım daha iyi bir şeydir. Herkesin nasibi kendine. Ayrıca yavrucuğum, bilim herkese yararlı olmaz. Hiçbirimiz kendi isteklerimize zincir vuramayız. Herkes bütün dünyayı şaşırtmak ister, öyle bir güç elimden gelebilseydi, belki ben de herkesten fazla isterdim bunu. Ama şimdi pek fazla bir yeteneğim olmayınca, hiçbir şey bilmediğim için kendimi başkalarından üstün sayamam değil mi? Sana gelince, sen henüz genç ve zekisin. Senin nasibin de bu. Sen de öğren. Her şeyi öğren ki, bir dinsize ya da bir serseriye rastladığın vakit, ona gereği gibi cevap verebilesin, o da yersiz sözlerine seni hedef etmesin ve henüz olgunluğa erişmemiş düşüncelerini bulandırmasın. O söz ettiğin cama gelince, onu daha geçenlerde gördüm."

Bir an susarak içini çekti. Gelişimle büyük bir zevk verdiğim artık açıkça belli oluyordu. Düşüncelerini başka biriyle paylaşma isteği onda susuzluk gibi bir ihtiyaç, neredeyse hastalıklı bir istekti. Üstelik zaman zaman bana bir çeşit olağanüstü sevgiyle baktığını söylesem, hiç yanılmış olmayacağım: Beni okşar gibi elini koluma koyuyor, omzumu okşuyordu... Bununla birlikte itiraf etmeliyim ki, zaman zaman beni tamamen unutuyor, odada tek başına kalmış gibi davranıyordu. Gerçi sonradan gene heyecanla konuşuyordu ama sanki bu sözlerini boşuna, havaya söylüyor gibiydi.

"Gennadiev Çölü'nde büyük bir bilge vardır. Soylu bir insandır ve rütbesi yarbaydır, aynı zamanda büyük bir servet sahibidir. Bu bilge, manastıra girmeden önce evlilik hayatının yükünü üzerine almak istememiş; dünyadan elini eteğini çekeli ise artık neredeyse on yıl olacak. Sessiz, gürültüsüz sığınakları dünyadaki eski yaşantısından üstün saymış, böylece dünya uğraşlarının alevlendirdiği duygularını yatıştırmış. Yaşantısında tam bir manastır disiplini uyguluyor, öyley-

ken, bir türlü saçlarını kestirip rahip olmak istemiyor. Kitaplara gelince, onda o kadar çok kitap var ki evladım, bu kadarını hiç kimsede görmedim. Kendisi söyledi bana: Kitapları sekiz bin ruble tutuyormuş. Adı Pyotr Valeryaniç'tir. Bana zaman zaman öğütler vermiştir; onu dinlemeye bayılırdım. Bir gün ona: 'Beyefendi, nasıl oluyor da bu derece büyük bir zekâya sahip olduğunuz, on yıldır bir manastır hayatı yaşadığınız ve benliğinizi tamamen baskı altına aldığınız halde, dürüst bir davranışla saçlarınızı kestirip rahip olmuyorsunuz? Saçlarınızı kestirmiyorsunuz; oysa daha da kusursuz olmak için böyle davranmanız gerekmez miydi?' diye sordum. Benim bu soruma karşılık şunları söyledi: 'Zekâmdan ne söz ediyorsun ihtiyar? Ne biliyorsun, belki de zekâm bütün varlığını doldurmuştur, yani ben onu baskı altına almış değilim, o benim içimi doldurmuştur. Hem ne diye rahip olmamdan söz ediyorsun? Belki ben çoktandır ölçüyü kaçırdım. Ne diye benliğimi baskı altına almış olduğumu ileri sürüyorsun? Bak sana bir şey söyleyeyim: Paralarımdan hemen, şu anda vazgeçmeye hazırım, rütbelerimden de vazgeçebilirim. Hatta bir süvari subayı olarak neye sahipsem, hepsini şu anda şu masanın üzerine koyup, hepsinden elimi çekebilirim. Gelgelelim bir pipo dolusu tütünden on yıldır bir türlü kurtaramıyorum kendimi! Madem bunu yapamıyorum nasıl rahip olabilirim? Bende gördüğünü sandığın ve göklere çıkardığın o benliği zincire vuruş nerede kaldı?' O böyle söyleyince, her şeyinden bu derece vazgeçişine şaşıp kalmıştım. İşte, geçen yaz, Petrovka bayramındayken, aynı manastıra uğradım –Tanrı nasip etti işte–, baktım, hücresinde senin o söz ettiğin şey yani mikroskop duruyor, meğer büyük para karşılığında onu Avrupa'dan getirtmiş. 'Dur ihtiyar, sana şaşılacak bir şey göstereceğim, böyle bir şeyi şimdiye kadar hiç görmemişsindir,' dedi. 'Bak, su damlasını görüyor musun? Gözyaşı gibi tertemiz: İyi mi? Gel de şimdi bak bakalım içinde neler varmış. Bunu görünce anlayacaksın ki, yakında mekanik uzmanları Tanrı'nın bütün sırlarını bulup çözecek, seninle bana bir tanesini olsun bırakmayacak!' Böyle söyledi işte. Söyledikleri iyice aklımda kaldı. Oysa ben, o mikroskop dediğin şeyi daha otuz beş yıl önce efendimiz Aleksandr Vladimiroviç Malgasov'da yani Andrey Petroviç'in büyük dayılarından birinin evinde görmüştüm. Sonradan dayısı ölünce bu mikroskop Andrey Petroviç'e miras kalmıştı. Büyük dayıları beyefendi adamdı,

ünlü bir generaldi, birçok av köpeği vardı. Ben de onun yanında uzun yıllar av köpeği yetiştiricisi olarak çalışmışımdır. İşte, o zaman o da böyle bir mikroskobu ortaya koymuştu. O da Avrupa'dan gelirken getirmişti onu ve çiftlikte ne kadar uşak varsa, erkek, kadın hepsinin teker teker, sırayla mikroskoptan bakmasını emretmişti. Mikroskobun altına görelim diye pire, bit, sonunda da iğneler, saçlar, bir de bir damla su koymuşlardı. Öyle bir eğlence çıkmıştı ki! Mikroskoba yaklaşıp bakmaya korkuyorlardı. Beyefendiden de korkuyorlardı. Çabuk kızan adamdı. Bazıları bakmasını bile bilemiyor, gözlerini kısıyor, bu yüzden hiçbir şey göremiyordu; bazıları ise müthiş bir korku içinde, avaz avaz bağırıyordu. Muhtar Savin Makarov gözlerini iki eliyle kapamış, 'Ne isterseniz yapın bana, gidemem!' diye bağırmaya başlamıştı. Herkes çok eğlendi, boşu boşuna epey güldü işte. Bununla birlikte ben, Pyotr Valeryaniç'e, aynı 'mucizeyi' gördüğümden bu yana otuz beş yıldan fazla bir süre geçtiğini, yani o bilgeden daha önce mikroskop denen şeyi görmüş olduğumu itiraf etmedim. Çünkü adamcağızın bana bunları büyük bir zevkle gösterdiğini fark ediyordum. Bu nedenle aksine, bu işe şaşıyormuşum, hatta dehşet içinde kalıyormuşum gibi bir tavır takınmıştım. Kendime geleyim diye bir süre bekledi. Sonra: 'Eh, söyle bakalım ihtiyar, ne diyeceksin şimdi?' diye sordu. Bense, eğilerek: 'Tanrı dünyayı yaratırken, "ışık olsun" demiş, bunun üzerine ışık meydana gelmiş,' dedim. Bu sözüm üzerine, 'Peki, ya karanlık yok muydu?' diye karşılık verdi. Hem de bunu garip bir tavırla, hatta gülerek söylemişti. O zaman şaşıp kalmıştım bu haline. Ona gelince darılmış gibiydi. Birden susuverdi."

"Anlaşılan sizin Pyotr Valeryaniç manastırda kutya* yemekten, secdeye kapanmaktan başka bir şey yapmıyor, Tanrı'ya da inanmıyor. Siz de işte böyle bir ruh hali içinde bulunduğu bir sırada gitmişsiniz yanına, iş bu kadar basit," dedim. "Üstelik oldukça garip adammış. Herhalde siz gelmeden önce, belki on kez, aynı mikroskopla şuna buna bakmıştır. Ne yani, on birinci seferinde mi böyle aklını kaçıracak hallere gelmiş? Sinirlilikten ileri gelen aşırı bir duygululuk bu... Herhalde manastırda kala kala sonunda böyle aşırı bir duygululuğa kapılmıştır."

---

* Buğdaydan yapılan bir çeşit tatlı. *-çev.*

İhtiyar, etkileyen bir sesle:

"Hayır, o temiz ve çok zeki bir adamdır," dedi. "Hem de sandığın gibi dinsiz filan değildir. Kafasının içi dolu ama yüreği huzursuzluk içinde... Mesele bu. Şimdi beyler arasında bu tür pek çok insan vardır, okumuş olanlar arasında da... Başka bir şey daha söyleyeyim mi, bu tür insanlar, durmadan kendilerine eziyet eden kişilerdir. Sen bu tür insanlara saygı göster ve canlarını sıkma. Gece uykuya yatarken de dualarında onları anmayı unutma. Çünkü bu tür insanlar, Tanrı'yı arayan kişilerdir. Sen uykuya yatmadan önce dua eder misin?"

"Hayır, bunu yapmayı anlamsız bir gösteriş sayıyorum. Bununla birlikte, size şunu itiraf etmeliyim: Sizin o Pyotr Valeryaniç hoşuma gitti. Hiç değilse saman gibi adam değil. Ne de olsa insan; hem de her ikimizin de yakını olan, her ikimizin de tanıdığı birine oldukça benzeyen bir insan."

İhtiyar, yanıtın sadece birinci cümlesi üzerinde durmuştu.

"Dua etmemekle iyi yapmıyorsun evladım. Dua etmek iyidir. İnsanın yüreğine neşe verir. Uykuya yatmadan önce de, uykudan kalktıktan sonra da, gece uyanınca da dua etmek, insana neşe verir. Bu sözüme dikkat et. Yazın ise, temmuz ayında, yortuyu orada geçirmek üzere Bogortskiy Manastırı'na gitmek için hepimiz acele ediyorduk. Manastıra yaklaştıkça kafilemize birçok insan katılıyordu. O kadar ki, sonunda neredeyse iki yüz kişi olmuştuk. Herkes, her ikisi de yüce birer 'mucize yaratıcı' olan aziz Anikiy ile Aziz Grigoriy'den kalma kutsal ve çok değerli eşyaları görüp öpmek için sabırsızlanıyordu. Hepimiz tarlada geceledik yavrum. O sabah erkenden uyandım. Daha herkes uyuyordu. Hatta henüz güneş ormanın ötesinden yükselmiş değildi. Yerlere kapandım yavrucuğum, sonra başımı çevirerek gözlerimi dört bir yanda gezdirdim ve içimi çektim! Her yerde öylesine anlatılmaz bir güzellik vardı ki! Her şey bir sessizlik içindeydi. Havada bir hafiflik vardı, otlar yeşermişti. 'Varsın yeşersin Tanrı'nın otçukları!' dedim. Bir kuş öttü. 'Öt kuşcağızım, Tanrı'nın yarattığı kuş, öt,' dedim. Bir kadının kucağındaki çocuk viyakladı. 'Tanrı yardımcın olsun minik insan yavrusu, sen de büyü, mutluluğa eriş yavrucuğum!' diye söylendim... İşte, ömrümde ilk kez olarak o zaman, bütün o gördüklerimi içimde duydum, kucakladım... Tekrar yerlere kapandım, öyle hafif bir uykuya dalmışım ki! Dünyada yaşamak güzel bir şey,

yavrum! Ah, ağrılarım biraz hafiflese... Bahar gelince gene yollara düşerdim. Sır olmasına gelince, öyle olması daha da iyi: Sır, insan yüreğine korku verir ama olağanüstü güzel bir şeydir. O duyduğu korku bile insan yüreğine neşe verir: 'Her şey senden gelir ey ulu Tanrı'm! Ben de senin bir parçanım. Beni kabul et!' dersin, olur biter. İsyan etme delikanlı. Bunların bir sır olması çok daha güzel bir şey."

Son sözü çok duygulanarak söylemişti.

"Demek sır olması daha da güzel bir şey... Bu sözleri hep aklımda tutacağım. Siz korkunç denecek derecede yanlış konuşuyorsunuz, ama ne demek istediğinizi anlıyorum... Şaşıyorum: Anlatabileceğinizden çok daha fazlasını biliyor ve anlıyorsunuz; yalnız konuşurken, sayıklıyor gibisiniz..."

Bu sözleri elimde olmayarak ihtiyarın ateşler içinde yandığını belli eden gözlerine ve sararan yüzüne bakarak söylemiştim, ama sanırım o sözlerimi işitmemişti bile. Biraz önceki konuşmasına, yarıda bıraktığı yerden devam ediyormuş gibi:

"Biliyor musun sevgili delikanlı," diye tekrar başladı, "biliyor musun ki bu dünyada yaşayan insanın belleğinin bir sınırı vardır? İnsan belleği ancak yüz yılı kapsayabilir. Ölümünden sonra, çocukları ya da yüzünü görmüş olan torunları onu daha yüz yıl hatırlayabilir, ondan sonra gerçi anısı yaşayabilir ama artık bu anı ağızdan ağıza geçen, yalnız düşüncelere dayanan bir anıdır, çünkü sağlığında yüzünü görmüş olanların hepsi artık öbür dünyaya göçmüştür. Mezarında otlar biter, kabrindeki beyaz taş yıpranır, dökülür ve herkes o insanı unutur gider. Hatta torunlarının torunları bile unutur onu. Adı bile silinir. Çünkü insanların anıları arasında yaşayanlar pek azdır, ama varsın öyle olsun! Varsın unutsun yavrucuklar, 'Ben sizi yattığım mezardan da seveceğim,' derim onlara. 'Neşeli seslerinizi, ölülerin anıldığı günlerde atalarınızın küçük mezarları üzerindeki adımlarınızı işitiyorum; vakit varken şu güneşin altında yaşamanıza bakın, neşe duyun, sizin için Tanrı'ya dua ediyorum. Belki de rüyanıza girerim... Ölmüş olsam da ne çıkar? Sevgi ölümün ötesinde de devam eder!' derim..."

İşin önemli tarafı, ben de o sırada tıpkı onun gibi nöbet geçiriyordum; öyleyken yanından ayrılıp gidecek ya da yumuşak sözlerle onu yatıştırıp, yatağına yatıracak yerde (ki bunu yapmalıydım, çünkü adamcağız artık iyice sayıklıyor gibiydi), birden elini sımsıkı

yakaladım, onu sıkarak ihtiyara doğru eğilip, müthiş bir heyecanla, gözlerim dolu dolu olarak:

"Burada oluşunuza sevindim!" diye fısıldadım. "Belki de çoktandır sizi bekliyordum. Buradakilerin hiçbirini sevmiyorum: Bunlar doğru dürüst insanlar değil... Ben onların yolundan gitmeyeceğim. Ama nereye gideceğimi bilmiyorum, sizinle gideceğim..." dedim.

Allahtan bu sırada birden annem içeri girdi. O girmeseydi sözlerimi neyle bitirirdim, bilmiyorum. Annem uyanır uyanmaz hemen gelmişti ve yüzünde endişeli bir ifade vardı; elinde küçük bir şiş, bir de kaşık tutuyordu. Bizi görünce:

"Zaten böyle olacağını biliyordum!" diye bağırdı. "Kininli ilacınızı tam zamanında veremedim, geciktim. Bu yüzden ateşler içinde yanıyorsunuz işte! Hay Allah! Uyumuş kalmışım Makar İvanoviççiğim!"

Ayağa kalkarak dışarı çıktım. Annem ona ilacını içirdi, sonra da onu yatağına yatırdı. Ben de kendi yatağıma yattım ama uyuyamadım, büyük bir heyecan içindeydim. Odama müthiş bir merak içinde dönmüştüm. Aklım fikrim biraz önceki beklenmedik sahneyle doluydu. Annemden o sırada ne bekliyordum, bilmiyorum. Daha doğrusu zihnimden geçenler gerçek düşünce değil, birer düşünce kırıntısıydı. Yüzümü duvara dönmüş olarak yatıyordum; birden gözlerim, biraz önce büyük bir öfkeyle beklediğim parlak, ışıklı lekeye takıldı ve anımsıyorum, birden bütün ruhum müzikle dolmuş gibi oldu; sanki taa yüreğime yepyeni bir ışık süzülüvermişti. Bu tatlı dakikayı anımsıyor ve onu hiç unutmak istemiyorum. Bu, sadece bir an süren yeni bir umut, yeni bir güç anıydı... O sırada hastalığımdan kurtuluyordum, iyileşiyordum. Bu bakımdan bu tür duygular, sinir sistemimin durumundan ötürü ortaya çıkmış şeyler olabilirdi; öyleyken gene de o an içimde uyanan ışık dolu umuda, şimdi bile inanıyorum. İşte yazmak ve anımsamak istediğim buydu. Tabii Makar İvanoviç'le birlikte gezgin bir hacı gibi yola koyulmayacağımı o zaman da kesin olarak biliyordum. Ama o anda bütün varlığımı saran bu yepyeni eğilimin ne olduğunu anlayamıyordum. Yalnız bunu sayıklarken söylemiş olsam bile, bir kez artık: "Bunlar saygıdeğer insanlar değil!" demiştim. Neredeyse kendimi yitiriyormuşum gibi, "Ben saygıdeğer insanlar arıyorum, bunlarda ise saygı uyandıran hiçbir şey yok, bu yüzden bırakacağım onları," diye o anda düşünmeye başladım işte.

Arkamda bir ses oldu, dönüp baktım: Annem bana doğru eğilmiş, çekingen ve meraklı bir tavırla gözlerimin içine bakıyordu. Birden elini tuttum:

"Anne! Sevgili bir konuğumuz olduğuna bana neden söylemediniz?" diye sordum.

Bunu o anda soracağımı kendim de bilmiyordum. Soru kendiliğinden dudaklarımdan dökülüvermişti. Annemin yüzündeki kaygı birden yok oldu, onun yerine bir sevinç belirir gibi oldu, ama bana yanıt olarak sadece:

"Liza'yı da unutma, Liza'yı; Liza'yı unuttun!"

Bunu bir tekerleme söyler gibi hızlı hızlı söylemiş, söylerken de kıpkırmızı olmuştu. Bir an önce çekilip gitmek istediği belliydi. Duygularını abartıp oraya buraya bulaştırmaktan nefret ederdi. Bu bakımdan tamamen bana benzerdi. Daha doğrusu hem çekingendi, hem de temiz yürekliydi. Ayrıca tabii benimle Makar İvanoviç hakkında konuşmaya girişmek istemiyordu; birbirimize gözlerimizle belirttiklerimiz bile yeterliydi bu konuda. Ama duyguları aşırı derecede dalgalandırmaktan asıl nefret eden ben, zorla elinden tutarak, annemin gitmesine engel oldum. Tatlı tatlı gözlerinin içine bakıyor, sessiz sessiz ve şefkatle gülüyor, öbür elimle de sevgili yüzünü, içeriye çökmüş yanaklarını okşuyordum. Annem iyice eğilerek, kendi alnını benim alnıma değdirdi:

"Haydi, Hazreti İsa korusun seni!" dedi.

Birden öyle iki büklüm dururken, yüzü ışıl ışıl olmuştu:

"İyi ol da hele... Bu davranışını hiç unutmayacağım. Hasta zavallı, çok hasta... Her neyse, ne gelirse Tanrı'dan gelir, bu dünyada... Ölüm de... Hay Allah! Neler söylüyorum! Allah korusun! Olmaz inşallah öyle bir şey!"

Annem gitti. Kendisini son derece cömert bir davranışla bir kez bağışlamış ve sonuna dek sözünü geri almamış, gezgin, nikâhlı kocasına karşı ömrü boyunca büyük bir saygı beslemiş, ondan daima çekinmiş, karşısında tir tir titremiş ve ona büyük bir hayranlık duymuştu.

İKİNCİ BÖLÜM



I

AMA ben Liza'yı "unutmamıştım", annem bunda yanılmıştı. Çok duygulu olduğu için, iki kardeş arasına soğukluk gibi bir şey girdiğini fark etmişti. Ama bunun nedeni sevginin sönmüş olması değil, daha çok kıskançlıktı. Sonradan ortaya çıkacak olaylar iyice anlaşılsın diye, durumu iki sözle anlatayım.

Zavallı Liza'da, daha prensin tutuklandığı günden bu yana garip bir kibir, bir gurur, başkalarının kendisine yaklaşmasına olanak vermeyen bir yüksekten bakma türemişti; işte bu insanın neredeyse sabrını taşırıyordu ama, evde herkes gerçeği de, Liza'nın ne kadar acı çektiğini de anlamıştı ve başlangıçta bize karşı takındığı bu tutuma bakarak surat asmış, kaşlarımı çatmışsam, bu sadece en küçük şeylere bile sinirlenmemden ileri geliyordu. Bu sinirlilik, hastalığımdan ötürü on kat artmıştı, şimdi öyle düşünüyorum. Aslında, Liza'ya karşı sevgim sönmemişti. Aksine, şimdi onu daha da fazla seviyordum, yalnız yaklaşmak için ilk adımı ben atmak istemiyordum; bununla birlikte onun da ne pahasına olursa olsun ilk adımı atmayacağını anlıyordum.

Sorun şuydu; prens hakkındaki her şey meydana çıkınca, daha doğrusu prens tutuklandıktan hemen sonra, Liza ilk iş olarak, bize ve başka kim olursa olsun herkese karşı, sanki kendisine acımak ya da onu herhangi bir şeyle avutmak ve prensi de temize çıkarmaya çalışmak olacak şey değilmiş, böyle bir şeyin düşünülmesini bile kabul edemeyecekmiş gibi bir tutuma girmişti. Tam tersine, hiç kimseyle tartışmaya girişmeden, en küçük bir açıklamada bulunmaya kalkışmadan, sanki talihsiz nişanlısının davranışıyla gururlanıyormuş gibi, bunu büyük bir kahramanlık sayıyormuş gibi davranıyordu. Sanki her an, hepimize (tekrar ediyorum, bu konuda ilk kez söz söylemiyordu), "Hiçbiriniz aynı şeyi şey yapamazsınız, hiçbiriniz

sadece onurunuz ve görev duygunuz öyle emrediyor diye kendinizi ele veremezsiniz; hiçbirinizde bu kadar incelik, böyle derin bir namus duygusu ve bu kadar temiz bir vicdan yoktur. Davranışları ele alsak bile ne çıkar bundan? Hangimizin açığa vurmadığı kötü davranışları yoktur? Yalnız, herkes kendi kötü davranışlarını saklar. O ise kendi gözünde değersiz bir insan olarak kalmaktansa, hayatını mahvetme yolunu seçti," diyor gibiydi. İşte, görünüşe göre, her davranışı böyle bir anlam taşıyordu. Bilmiyorum ama belki ben de onun yerinde olsaydım, aynı biçimde davranırdım. Hem içinden geçen düşüncelerin de bu tür şeyler olup olmadığını bilmiyorum; belki de öyle düşünmüyordu. Aklının henüz bulanmamış ve her şeyi açık olarak gören öbür yanı ile herhalde "kahraman" saydığı kişinin bütün adiliğini görüyor olmalıydı. Çünkü o talihsiz ve belki de bir anlamda vicdanlı insanın aynı zamanda son derece adi, önemsiz bir adam olduğuna artık kim karşı çıkabilirdi? Zaten Liza'nın bu meydan okuyuşu ve neredeyse hepimizin üzerine atılacakmış gibi bir tutuma girmesi ve prens hakkında bambaşka şeyler düşündüğümüzden sürekli olarak kuşkulanması bir bakıma, ta yüreğinin derinliklerinde o talihsiz sevgilisi hakkında bambaşka bir yargının oluştuğunu sezdiriyordu. Yalnız hemen şunu ekleyeyim ki, tabii bu sadece benim görüşümdü, bence yarı yarıya da olsa, Liza haklıydı; üstelik olup bitenlerden sonuç çıkarmakta kararsızlık gösterdiği için bizden çok daha fazla bağışlanabilirdi. Ben bile, şimdiye dek, artık her şey bittikten sonra, hepimizi böyle bir bilmece karşısında bırakan talihsiz adamın davranışını, kesin olarak nasıl değerlendirmek gerektiğini, onun hakkında ne gibi bir yargıya varacağımı bilemiyorum. Bunu açıkça itiraf ederim.

Buna karşın, Liza'nın yüzünden evde neredeyse bir cehennem hayatı başlamıştı. Bu kadar büyük bir aşk yaşamış olan Liza, herhalde çok acı çekiyordu. Karakteri yüzünden de acısını açığa vurmadan, sessizce çile doldurmayı seçmişti. Karakterlerimiz benziyordu, yani o da başına buyruk ve gururluydu. Zaten o zaman da, bugün de prensi karakterinden ötürü sevmeye başladığını düşünmüşümdür; evet prensin son derece zayıf iradeli oluşundan ve daha ilk konuşmalarında ya da ilk karşılaştıkları anda, tamamen Liza'ya boyun eğmesinden ötürü sevmişti onu. Bu tür şeyler, insanın yüreğinde kendiliğinden

oluşur; daha önce hesabı kitabı yapılmaz. Ama güçlü bir insanın zayıf bir kişiye karşı duyduğu sevgi, bazen sevgiyle kıyaslanmayacak derecede şiddetli olur ve daha çok acı çektirir. Çünkü bu durumda insan, elinde olmayarak, daha az güçlü olan sevgilisinin de sorumluluğunu üzerine alır. Hiç değilse, ben öyle düşünüyorum. Hepimiz daha başlangıçta Liza'ya karşı en büyük şefkati ve ilgiyi göstermeye başlamıştık, özellikle annem öyle davranıyordu; ama Liza yumuşamadı, gösterilen ilgiye karşılık vermedi, üstelik her çeşit yardımı reddediyormuş gibi davrandı. Başlangıçta annemle konuşuyordu ama her geçen gün daha az konuşmaya, daha sert yanıtlar vermeye, üstelik daha olumsuz davranmaya başlamıştı. Versilov'a da başlangıçta danışıyor, ondan öğüt istiyordu. Ama kısa bir süre sonra danışman ve yardımcı olarak, sonradan şaşkınlıkla öğrendiğim gibi, Vasin'i seçti... Ona her gün uğruyordu, bundan başka mahkemeye, prensin komutanına, avukatlara ve savcıya gidiyordu; bu yüzden, sonunda artık evde günlerce görünmez oldu. Tabii günde bir iki kez, cezaevinin soylulara ayrılmış bölümünde tutuklu bulunan prensi de ziyaret ediyordu. Ama sonradan kesin olarak anladığım gibi, bu ziyaretler Liza için çok üzücü olmaya başlamıştı. Gerçi birbirini seven iki insanın arasında olup bitenleri tam olarak üçüncü bir kişi anlayamaz ama biliyorum ki, prens her an Liza'yı şiddetle yaralıyordu. Hem de ne gibi davranışlarla; garip görünecek ama sürekli olarak kıskançlık etmekle... Her neyse, bunu sonra anlatacağım. Acaba ikisinden hangisi ötekine daha fazla acı çektiriyordu? Bu konuda karar vermek zor. Bizim aramızdayken kahraman saydığı insanın davranışıyla gururlanan Liza, belki de onunla baş başa kalınca, asıl düşüncesine uygun olarak, tamamen başka türlü davranıyordu; bunu bazı verilere dayanarak söylüyorum. Ama bunları da sonra anlatacağım.

Şunu demek istiyorum: Liza ile aramızdaki ilişkide, bu bakımdan, her şey ortaya dökülmüş gibiydi. Ama görünüşte her iki tarafta da zoraki ve kıskanç bir yalancılıktan başka bir şey yoktu. Oysa birbirimizi hiçbir zaman o sırada olduğundan daha fazla sevmemişizdir. Şunu da eklemek isterim: Liza, Makar İvanoviç'in bize gelişinde önce şaşkınlık ve merak gösterdikten sonra, nedense ona karşı neredeyse kayıtsız, üstelik yüksekten bakan bir tutuma girmişti. Bunu kasıtlı olarak yapıyormuş gibi, ona hiç önem vermiyordu.

Daha önceki bölümde anlattığım gibi, kendi kendime "susma" sözü verdiğim için, tabii teorik olarak, daha doğrusu hayalimde, bu sözü tutacağımı sanıyordum. Ah, Versilov'la seve seve, sözgelimi zoolojiden ya da Roma İmparatorlarından söz etmeyi yeğliyordum; yeter ki o kadından ya da Versilov'un ona yazdığı ve içinde "o belge yakılmadı, hâlâ olduğu gibi duruyor ve günün birinde ortaya çıkacaktır" diye çok önemli bir satır bulunan mektuptan söz etmeyelim. Öyle bir satırdı ki bu, daha kendime gelir gelmez, ateşler içinde kıvrandıktan sonra ayılır ayılmaz, aklıma takılmıştı. Ama ne yazık! Daha düşüncemi gerçekleştirmek üzere attığım ilk adımlarda, üstelik o adımları atmadan da önce, insanın bu tür ön kararlarda kendisini tutmasının ne kadar güç, hatta olanaksız olduğunu anlamıştım. Makar İvanoviç'le tanışmamızdan sonraki gün ise, beklenmedik bir durum yüzünden müthiş heyecanlandım.

II

BENİ heyecanlandıran şey, rahmetli Olya'nın annesi Darya Onisimovna'nın beklenmedik ziyaretiydi. Annemden Darya Onisimovna'nın hastalığım süresince bize bir iki kez uğradığını ve sağlık durumumla çok ilgilendiğini işitmiştim. Annemin deyimiyle "o iyi yürekli kadın" acaba beni görmek için mi uğramıştı yoksa daha önceden edindiği alışkanlığa uyarak sadece anneme uğradığı için mi gelmişti, bunu sormadım. Annem bana çorba içirmeye geldiği zamanlar (henüz kendi kendime yemek yiyemediğim günlerde), genel olarak beni eğlendirmek için olup biten her şeyi her zaman anlatırdı. Bense her seferinde inatla bana verdiği bütün bu haberlerle hiç ilgilenmiyormuşum gibi bir tavır takınmaya çalışıyordum. Darya Onisimovna hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için bu yüzden fazla soru sormadım. Üstelik hiçbir şey söylemedim.

Darya Onisimovna geldiğinde, saat on bire yakındı; karyoladan kalkıp masanın yanındaki koltuğa geçmek istediğim sırada içeri girmişti. Bunun üzerine, bile bile yatakta kaldım. Annemin yukarıda çok işi vardı, bu yüzden Darya Onisimovna geldiği halde aşağı inmedi. Böylece kadınla baş başa kaldık. Darya Onisimovna karşımda, duvarın dibindeki iskemleye oturdu; hep gülümsüyor, bir tek kelime

söylemiyordu. Böylece uzun süre susacağımızı hissettim; zaten gelişi bile üzerimde, sinirlerimi fena halde geren bir etki yapmıştı. Selamına başımı sallayarak bile karşılık vermemiştim. Sadece doğrudan doğruya gözlerinin içine baktım. Ama o da gözlerimin içine bakıp duruyordu. Birden sabrım tükendi:

"Herhalde şimdi prens gittikten sonra, evinizde tek başına sıkılıyorsunuzdur, değil mi?" diye sordum.

"Hayır, şimdi o evde oturmuyorum. Anna Andreyevna'nın emri üzerine bebeklerine bakıyorum."

"Kimin bebeğine?"

Darya Onisimovna başını çevirip kapıya bakarak, sır söyler gibi:

"Andrey Petroviç'in bebeğine," diye fısıldadı.

"Canım, Tatyana Pavlovna var ya orada..."

"Tatyana Pavlovna da, Anna Andreyevna da; ikisi birlikte bakıyor. Lizaveta Makarovna da, üstelik anneniz de... Hepsi geliyor. Hepsi ilgileniyor. Tatyana Pavlovna ile Anna Andreyevna şimdi çok iyi dost oldu."

İşte bu yeni haberdi. Darya Onisimovna konuşurken birden çok canlanmıştı. Ona nefretle bakıyordum:

"Bana son gelişinizden bu yana çok iyileşmişsiniz."

"Ha, evet."

"Şişmanladınız sanırım, öyle değil mi?"

Garip garip baktı.

"Kendilerini çok sevdim, çok sevdim."

"Kimi yani?"

"Anna Andreyevna'yı, başka kimi olacak? Çok sevdim onu. Öyle kibar bir genç kız ki, sonra o kadar aklı başında ki..."

"Ya, demek öyle... Peki şimdi nasıl?"

"Çok sakin oturuyorlar, çok sakinler."

"Zaten her zaman sakindi."

"Her zaman öyleydi ya..."

Birden sabredemedim.

"Buraya dedikodu etmeye geldiyseniz şunu bilin ki, ben hiçbir şeye karışmıyorum; her şeyi bırakmaya... Her şeyi, herkesi bırakmaya karar verdim. Hiçbir şey umrumda değil artık. Çıkıp gideceğim buradan!"

Sustum. Birden aklım başıma gelmişti. Ona zihnimde tasarladığım yeni planları açıklamak gibi birtakım şeyler söylemek, bana küçük düşürücü bir şey olarak görünüyordu. Ama beni hiçbir şaşkınlık ve heyecan belirtisi göstermeden dinlemişti. Bu sözlerden sonra gene sessizlik oldu. Birden Darya Onisimovna kalktı, kapıya yaklaştı ve başını dışarı çıkararak yandaki odaya baktı. Orada hiç kimsenin bulunmadığına, o anda baş başa olduğumuza iyice inandıktan sonra çok sakin bir tavırla dönüp eski yerine oturdu. Birden güldüm.

"Oo, çok güzel!" dedim.

Darya Onisimovna, birden hafifçe bana doğru eğildi ve asıl öğrenmek istediği buymuş gibi, sadece bunu öğrenmek için gelmişmiş gibi sesini alçaltarak:

"O memurların evinde kiraladığınız odada, kiracı olarak gene oturacak mısınız?" diye sordu.

"Ha, odayı mı soruyorsunuz? Bilmiyorum. Belki de başka bir yere taşınırım... Ne bileyim ben?"

"Ama ev sahipleriniz sizi çok bekliyorlar; o memurla karısı büyük bir sabırsızlık içindeler. Andrey Petroviç onlara döneceğinizi söylemiş hem de kesin konuşmuş bu konuda."

"Peki ama size ne bundan?"

"Anna Andreyevna da bunu öğrenmeyi çok istiyordu; orada kalacağınızı öğrenince çok memnun oldular."

"Anna Andreyevna benim orada kalacağını bu kadar kesin olarak nereden biliyor?"

Buna ek olarak: "Hem ne diye öğrenmek istiyor bunu?" diye sormak üzereydim, ama kendimi tuttum. Gururumu düşündüğüm için sormadım.

"Zaten Bay Lambert de ev sahiplerinize aynı şeyi söylemişler."

"Bay Lambert?" dedim.

"Bay Lambert de Andrey Petroviç'e son derece kesin konuşarak orada kalacağınızı söylediler, Anna Andreyevna'ya da bu konuda kesin söz verdiler."

Bütün vücudum tepeden tırnağa titriyormuş gibi oldu. Ne olmayacak şeylerdi bunlar! Demek Lambert, Versilov'la tanışmanın fırsatını bulmuştu. Demek Versilov'a kadar sokulmuştu. Bir yandan Lambert, bir yandan Anna Andreyevna, hay Allah! Demek onunla da tanışmış-

tı! Bütün vücudum ateşler içinde kaldı, ama gene de sustum. Bütün varlığıma müthiş bir gurur dolmuştu. Gerçi gurur muydu yoksa başka bir şey miydi pek bilmiyorum. Yalnız, o anda, kendi kendime, 'Eğer durumun açıklanması için bir tek söz daha söylemesini rica edersem, gene aynı âleme dalmış olacağım ve bir daha bu âlemle bağlarımı hiç kesemeyeceğim,' diyordum. İçimde nefret uyanmıştı. Var gücümü kullanarak hiçbir şey söylememeye ve yattığım yerde hareketsiz kalmaya çalışıyordum; Darya Onisimovna da bir dakika kadar sustu.

Birden ne yaptığımı bilmeden:

"Peki, Prens Nikolay İvanoviç nasıl?" diye sordum.

Aslında bu soruyu sadece sözü başka bir konuya yöneltmek için sormuştum. Oysa elimde olmayarak, en önemli soruyu sormuş oluyordum. Böylece, daha biraz önce içim titreşerek terk etmek istediğim âleme, yeniden çılgın gibi dönmüş oluyordum.

"Prens hazretleri Tsarskoye Selo'dalar. Biraz hastalık geçirdiler. Şimdi şehirde grip salgını var da; herkes prens hazretlerine Tsarskoye Selo'ya, oradaki evlerine gitmelerini önermiş, temiz hava almaları için."

Bir şey söylemedim.

"Anna Andreyevna ile generalin hanımı her üç günde bir prens hazretlerini ziyaret ediyorlar. İkisi birlikte gidiyor oraya."

Anna Andreyevna ile generalin hanımı (yani *o kadın*) dost olmuş! İkisi birlikte gidiyormuş oraya! Gene bir şey söylemedim.

"İkisi o kadar iyi arkadaş oldular ki ve Anna Andreyevna, Katerina Nikolayevna hakkında o kadar iyi şeyler söylüyor ki..."

Hep susuyordum.

"Katerina Nikolayevna ise gene yüksek sosyetede 'oradan oraya koşturup duruyorlar.' Bir eğlence bitiyor, bir başkası başlıyor, yıldız gibi pırıl pırıl parlıyor sosyetede; üstelik söylediklerine göre, bütün saraylılar ona âşık olmuş... Bay Byoring'den ise tamamen vazgeçmişler; yani sizin anlayacağınız düğün filan olmayacak. Herkes bunu kesin olarak söylüyor... Güya bu iş taa o zaman olmuş."

Demek, iş Versilov'un mektubundan sonra olmuştu. Tepeden tırnağa titredim ama gene tek bir söz söylemedim.

"Anna Andreyevna, Prens Sergey Petroviç için o kadar üzülüyorlar ki... Katerina Nikolayevna da üzülüyorlar... Herkes prensin be-

raat edeceğini, öbür adamın, o Stebelkov'un ise mahkûm olacağını söylüyor..."

Kadına nefretle baktım. Darya Onisimovna kalktı ve birden bana doğru eğildi:

"Anna Andreyevna, özellikle sizin sağlık durumunuzu öğrenmemi emrettiler," dedi.

Artık tamamen fısıldayarak konuşuyordu.

"Ve iyileşip de dışarıya çıkmaya başlar başlamaz, kendilerini ziyaret etmenizi rica etmem için, çok kesin emir verdiler. Haydi, allahaısmarladık. Geçmişler olsun, gördüklerimi söylerim ona..."

Çıkıp gitti. Yatağın üzerinde doğrulup oturdum. Alnımda soğuk bir ter belirmişti. Ama duyduğum korku değildi. Daha doğrusu hastalığım sırasında olsun, iyileşmeye başladığım ilk günlerde olsun, Lambert'le o geceki karşılaşmamızı bu kadar büyük bir korkuyla anımsadığım halde, onun hakkında bana verilen bu çirkin ve anlaşılmaz haber de Lambert'in yaptığı araştırmalar, soruşturmalar da içimde hiç dehşet uyandırmamıştı. Üstelik tamamen tersi olmuştu. Darya Onisimovna'nın çıkıp gitmesinden hemen sonraki o kendimi henüz toparlayamadığım ilk anda, yatakta otururken, Lambert'i düşünmedim bile... Beni o sırada en çok alevlendiren şey, *onun* hakkında aldığım haberdi; onun Byoring'le ilişkisini kesmesi, yüksek sosyetede mutlu bir yaşantı içinde olması, eğlencelere katılması, beğenilmesi, "pırıl pırıl parlaması" idi. Darya Onisimovna'nın söylediği söz, hâlâ kulağımdaydı: "Yıldız gibi pırıl pırıl parlıyor," demişti. Birden içine düştüğüm bu girdaptan kendi gücümle kurtulamayacağımı hissettim; öyleyken, kendimi tutmayı, susmayı ve Darya Onisimovna'ya o anlattığı şaşılacak öykülerden sonra, hiç soru sormamayı başarmıştım! O hayatı yaşamaya susamış olmam, *onların* yaşantısına katılma isteği, bütün varlığını sarmıştı. Ayrıca bir başka tatlı şeye daha susamıştım. Hem de bu susayışı mutluluk derecesinde gerçek bir acı duyacak derecede hissediyordum. Düşüncelerim ise garip biçimde fırıl fırıl dönüyordu, ama ben dönmelerine hiç engel olmuyordum. 'Demek annem bile Lambert'in gelmiş olduğunu benden sakladı... Herhalde Versilov söylememesi konusunda uyarmıştı. Ölürüm de Versilov'a Lambert hakkında hiçbir şey sormam!' Hep bu çeşit, aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan düşünce parçacık-

ları geçiyordu aklımdan. Durup durup tekrar 'Versilov' diye söyleniyordum. 'Versilov ile Lambert... Aman Yarabbi! Kim bilir şimdi ne haberler vardır onlarda! Aferin Versilov'a! O Alman'ı, o Byoring'i yazdığı mektupla iyice korkutmuş. Ona iftira etmişti, *la calomnie il en reste tonjours quelque chose*,* tabii saraya bağlı Alman'ın rezalet çıkacak diye ödü patlamıştır. Ha, ha!.. Ders olsun ona bu. Lambert... Yoksa Lambert bir fırsatını bulup ona da mı el attı? Durur mu hiç? O da pekâlâ Lambert'le "ilişki kurabilir" neden kurmasın sanki?

Birden bütün bu saçmalıkları düşünmekten vazgeçerek, umutsuzluk içinde kendimi yastığın üzerine bıraktım. Sonra birden karar vererek "Ama olmayacak işte!" diye bağırarak yataktan fırladım, ayağıma terlikleri geçirdim, üzerime sabahlığı aldım ve doğru Makar İvanoviç'in odasına gittim. Sanki üzerime sel gibi gelen bütün bu belalardan beni kurtaracak tek şey, başvuracağım tek sığınak, tutunacağım dal, oradaydı.

Gerçekten de, belki o anda bütün varlığımla böyle bir düşünceye kapılmış olabilirim. Yoksa ne diye böyle birden karşı durulmaz bir hisle, birden yerimden fırlayıp, o moral bozukluğu içinde soluğu Makar İvanoviç'in yanında alayım?

III

AMA Makar İvanoviç'in odasında, hiç beklemediğim halde, başkalarını gördüm. İçeride annemle doktor vardı. Oraya giderken, nedense ihtiyarı kesinlikle bir gün önce olduğu gibi, yalnız bulacağımı düşündüğüm için, eşikte, ne yapacağımı bilemeden, kararsızlık içinde durakladım. Ama surat asmama vakit kalmadı, hemen Versilov, onun da arkasından Liza yaklaştı... Demek hepsi belirli bir nedenle Makar İvanoviç'in odasında toplanmıştı, hem de "orada bulunmalarının hiç sırası değilken!"

Doğruca Makar İvanoviç'e yaklaşarak:

"Sağlık durumunuzu öğrenmeye geldim," dedim.

"Teşekkür ederim yavrum, seni bekliyordum. Geleceğini biliyordum! Gece hep seni düşündüm."

---

* (Fr.) "İftira daima ardında iz bırakır." *-çev.*

Şefkatle gözlerimin içine bakıyordu ve anlıyordum ki, belki Makar İvanoviç, beni herkesten daha değer verilecek bir sevgiyle seviyordu. Ama o sırada yüzünün neşeli görünmesine karşın, gene de hastalığın bir gece içinde epey ilerlemiş olduğunu fark ettim. Meğer ben gelmeden biraz önce, doktor onu iyice muayene etmişmiş. Sonradan bu doktorun (kavga ettiğim genç doktor oydu ve Makar İvanoviç geldiğinden bu yana onu tedavi etmeye çalışıyordu), hastasıyla epey ilgilendiğini öğrendim. Gerçi bunlara tıp dilinde ne ad verildiğini bilemeyeceğim ama, doktor, Makar İvanoviç'te her biri ilerlemiş birkaç hastalık bulunduğunu tahmin ediyordu. Daha ilk bakışta fark ettiğime göre, Makar İvanoviç doktorla artık arkadaş olmuştu; bunu fark eder etmez durumdan hoşlanmadım. Tabii o sırada çok kötü duygular içindeydim.

Versilov:

"Gerçekten, sevgili hastamız bugün nasıl acaba Aleksandr Semyonoviç?" diye sordu.

Bu kadar sarsılmamış olsaydım, Versilov'un ihtiyara karşı olan tutumuna bakmak, onu gözetlemek benim için herhalde son derece ilginç bir şey olacaktı. Daha bir gün önce düşünmüştüm bunu. En çok şaştığım şey, o anda Versilov'un yüzünde beliren son derece yumuşak ve tatlı anlamdı; yüzündeki bu anlamda, tamamen içten bir şey vardı. Galiba, Versilov'un candan davrandığı sıralarda, yüzünün şaşılacak derecede güzelleştiğini fark ettiğimi belirtmiştim.

Doktor:

"Hep kavga ediyoruz işte," dedi.

"Makar İvanoviç'le mi kavga ediyorsunuz? İnanmam! İnsan Makar İvanoviç'le kavga edemez."

"Dinlemiyor ki beni! Geceleri uyumuyor..."

Makar İvanoviç gülmeye başladı:

"Canım vazgeç, yeter Aleksandr Semyonoviç, söylenme artık. Eh, söyleyin bakalım, aziz Andrey Petroviç, bizim küçük hanıma ne oldu? Bakın, sabahtan bu yana hep kendini yiyip duruyor, endişe içinde kıvranıyor."

Bunu söylerken annemi işaret etmişti. Annem, gerçekten büyük bir endişeyle:

"Ah, Andrey Petroviç, ne olur çabuk anlat, üzme beni!.. Zavallı kadıncağız için mahkemede ne karar verdiler?"

"Sizin anlayacağınız, mahkûm ettiler bizim küçük hanımı!"

Annem:

"Eyvah!" diye bağırdı.

"Canım merak etme, Sibirya'ya göndermeyecekler, on beş ruble para cezası verdiler, o kadar; öyle bir komedi oldu ki!"

Versilov oturdu. Doktor da oturmuştu. Tatyana Pavlovna'dan söz ediyorlardı. Bense henüz olup bitenlerle ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Makar İvanoviç'in soluna oturmuştum. Liza ise karşıma, Makar İvanoviç'in sağına geçmişti. Liza'nın, o sırada kendine ilişkin bir derdi olduğu belliydi! Hem de bu, o gün ortaya çıkan bir dertti ve Liza anneme bundan söz etmek için gelmişti; yüzünde huzursuz ve öfkeli bir ifade vardı. Bir ara bakıştık, o zaman içimden 'İkimiz de rezil olduk; bana düşen, onunla barışmak üzere ilk adımı atmaktı,' diye düşünmüştüm. Liza'ya karşı içimde birden bir yumuşama olmuştu. Bu arada Versilov, o sabah olup bitenleri anlatmaya başlamıştı.

Mesele şuydu; o sabah Tatyana Pavlovna'nın, evinde çalışan aşçı kadınla mahkemesi varmış. Dava konusu son derece basitmiş. Daha önce de o öfkeli, Finli kadının, bazen kızınca haftalarca sustuğunu, üstelik hanımının sorularına bile yanıt vermediğini, Tatyana Pavlovna'nın ona karşı zayıf davrandığını, bu kadının her yaptığını hoş gördüğünü ve ne olursa olsun onu evinden bir daha dönmemesini sağlayacak şekilde kovmayı göze alamadığını söylemiştim. Bütün bu evlenmemiş ihtiyar kızlara ve hanımefendilere özgü psikolojik hevesler, bence son derece sıradan, dikkate değmez şeylerdir. Burada bu öyküden söz ediyorsam, bunu sadece öykünün sonraki bölümlerinde bu aşçı kadına pek o kadar küçük olmayan, hatta uğursuz bir rol düşeceği içindir. İşte Tatyana Pavlovna birkaç gündür artık sorularına hiçbir yanıt vermeyen inatçı Finli kadının tutumundan ötürü sabrının taştığını duyarak birden ona el kaldırmış. Oysa o zamana dek hiç böyle bir şey olmamışmış. Bunun üzerine Finli kadın bir tek söz söylememiş, ama aynı gün, binanın aşağısındaki –servis merdiveninden inilen– küçük bir odada oturan, emekliye ayrılmış Astsubay Osetrov ile anlaşmış. Bu Osetrov, hayatını kazanmak için çeşit çeşit işlerle uğraşırmış, bu arada da mahkemelerde bu tür davalar açarmış.

Sonunda Tatyana Pavlovna'yı mahkemeden çağırmışlar, Versilov'un da her nedense bu davada tanıklık etmesini istemişler.

Versilov, bütün bunları alışılmamış derecede neşeli bir tavırla ve ikide bir şaka ederek anlatmıştı; o kadar ki, annem bile kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Versilov taklit yaparak Tatyana Pavlovna'yı da, astsubayı da, aşçı kadını da canlandırıyordu. Aşçı kadın, daha başlangıçta yargıçtan suçluya para cezası vermesini istemiş. 'Hanımımı hapse atarlarsa kime yemek yaparım ben?' demiş. Tatyana Pavlovna yargıcın sorularına son derece kibirli bir tavırla ve kendisini savunmak alçakgönüllülüğünde bile bulunmadan cevap vermiş, üstelik tamamen aykırı bir tutuma girerek sözlerini: 'Dövdüm ya, daha da döverim,' diyerek bitirmiş. Bunun üzerine de hemen yargıçlar kuruluna kaba bir karşılık verdiği için üç ruble para cezasına çarptırılmış. Uzun boylu, kupkuru bir genç olan astsubay, müvekkilini savunmak için, uzun bir nutka başlayacak olmuş. Ama söyleyeceğini şaşırarak rezil olmuş ve bütün salonu güldürmüş. Dava kısa bir süre içinde sona ermiş, Tatyana Pavlovna'yı da hakarete uğramış bulunan Maria'ya on beş ruble ödeme cezasına çarptırmış. Tatyana Pavlovna hiç ertelemeden, hemen orada cüzdanını çıkarmış ve parayı ödemeye kalkışmış. Bu arada astsubay işe karışarak elini uzatacak olmuş, ama Tatyana Pavlovna neredeyse eline vurarak onu bir kenara itmiş ve Maria'ya doğru dönmüş. Kadın: 'Üzülmeyin hanımefendi, rahatsız olmayın, sonradan ücretime eklersiniz, bu adamın hesabını ise kendim görürüm,' demiş. Tatyana Pavlovna, Maria'nın sonunda onunla konuşmasına son derece sevinerek astsubayı işaret etmiş: 'Bakıyorum da kendine epey uzun boylu birini bulmuşsun Maria!' demiş. Maria çapkın çapkın: 'Gerçekten de uzun boylu, hanımefendi,' diye cevap vermiş. 'Bugün bezelyeli köfte emretmiştiniz galiba, iyice işitmedim, buraya gelmek için acele ediyordum, öyle değil miydi?' 'Hayır, lahanalı olsun, Maria. Hem de sakın dün yaptığın gibi yakayım deme.' 'Merak etmeyin hanımefendi, bugün artık elimden geldiği kadar güzel olmasına çalışacağım; lütfen elinizi verir misiniz?' Maria bunu söyledikten sonra da hanımefendisiyle barıştığını göstermek için elini öpmüş. Sözün kısası, bütün salondakileri neşelendirmiş.

Annem, aldığı haberden ve Andrey Petroviç'in anlattıklarından çok memnun olmuştu. Ama gene endişeyle arada bir Liza'ya bakıp duruyordu. Başını sallayarak:

"Ama ne kadın!" dedi.

Makar İvanoviç hafifçe güldü.

"Küçüklüğünde de öyleydi, gözü pek bir kızdı."

Doktor:

"Bütün bunlar sadece safra kesesinin bozukluğundan ve tembellikten ileri geliyor," dedi.

"Ben mi gözümü budaktan esirgemezdim? Benim mi safram bozuk? Ben mi tembelim?"

Tatyana Pavlovna birden içeri girmişti. Görünen oydu ki, olup bitenlerden de, kendinden de hoşnuttu.

"Hiç değilse sen saçmalama Aleksandr Semyonoviç; benim ne derece tembel olduğumu bilirsin. Çünkü beni tanıdığında on yaşında bile yoktum. Safra keseme gelince, kabahat senin; bir yıldır iyileştirmeye çalışıyorsun da gene bir türlü başaramıyorsun, bundan utanması gereken sensin. Her neyse, benimle yeteri kadar alay ettiniz. Teşekkür ederim Andrey Petroviç, zahmet ederek mahkemeye kadar geldiniz. Söyle bakalım, nasılsın Makarcığım, buraya yalnız seni görmeye geldim, bunu değil. (Beni işaret etmişti, ama bunu söylerken bir yandan da dostça bir tavırla omuzuma vurmuştu; onu hiç bu kadar neşeli görmemiştim.)

Birden doktora doğru dönerek ve endişe içinde kaşlarını çatarak:

"Söyle bakalım, ne diyeceksin?" diye sordu.

"Ne diyeceğim, bir türlü yatağa yatmak istemiyor. Böyle otururak kendini boşuna yoruyor." Makar İvanoviç:

"Canım, birazcık oturmak istiyorum, hiç değilse biraz çene çalayım..."

Yüzü bir şey için yalvarıp duran bir çocuğun yüzüne benzemişti.

Tatyana Pavlovna:

"Ha bak, çene çalmayı severiz, hepimiz severiz; çevremizde birkaç kişi toplandı mı gevezelik etmek pek hoşumuza gider. Makaruşka'nın bu huyunu iyi bilirim."

İhtiyar tekrar gülümseyerek doktora doğru döndü.

"Amma da acelecisin, hay Allah! Amma da sabırsızsın! İnsana lakırdı ettirmiyorsun; sen hele biraz bekle, bırak söyleyeyim: Yatacağım evladım, söylediğini işittim, ama biz ne deriz bilir misin: 'Yatağa

yattın mı, bir de bakarsın, kalkamıyorsun bir daha!' Yaa, işte benim içimi kemiren dert bu."

"Tamam. Ben de zaten öyle olacağını biliyordum. Bunlar halk arasında ağızdan ağıza dolaşan birtakım ön yargılar: 'Döşeğe uzandım mı, bir de bakarsın, Allah korusun, bir daha kalkamam,' derler. Halk arasında sık sık uyanan bir korkudur bu. Onun için hastaneye yatmaktansa, hastalığı ayakta geçirmeyi isterler. Size gelince Makar İvanoviç, siz sadece özlem duyuyorsunuz. Özgürlüğü ve şehirden şehire giden geniş anayolları özlüyorsunuz. Sizin bütün hastalığınız bu; alışmamışsınız uzun bir süre aynı yerde oturmaya. Siz bir gezgin değil misiniz? Halkımızda gezginlik, serserilik hemen hemen tutku halindedir. Bunu halkımızda kaç kez fark etmişimdir. Bizim halkımız her şeyden önce oradan oraya gezen, serseri bir halktır."

Tatyana Pavlovna, hemen sözünü kesti.

"Yani şimdi sence Makar serseri, öyle mi?"

"Yok canım, o anlamda kullanmadım bu sözü; benim kullandığım söz genel bir anlamda. Yani diyelim ki, din uğruna bir gezgindir. Evet, din uğruna yapıyor bunu, ama gene de gezgin işte. Yani iyi, saygılı bir anlamda kullandım bu terimi, ama ne de olsa gene bir çeşit serseri sayılır... Tıp açısından..."

Birden doktora döndüm.

"İnanın bana, burada serseriler varsa, sadece ikimiziz... Yani siz ve ben. Burada oturanlara gelince; kaç kişiyseler, onların da hepsi öyledir. Yalnız bu ihtiyar serseri değildir. Siz ve ben ondan daha pek çok şey öğrenebiliriz. Çünkü onun hayatında, sağlam olarak bağlandığı bir şey var; bizim ise, burada kim varsa herkes için söylüyorum bunu, hiçbirimizin hayatta sağlam hiçbir şeyi yoktur... Hoş, siz bunları nasıl anlayabilirsiniz?"

Herhalde bunu sert bir tavırla söylemiştim. Ama zaten oraya bu amaçla gelmiştim. Aslında ne diye hâlâ orada oturduğumu bilmiyordum. Bir çeşit deliliğe kapılmış gibiydim. Tatyana Pavlovna kuşkuyla, yan yan bana baktı:

"Sana ne oluyor? Söyle Makar İvanoviç, nasıl buldun bunu?"

Parmağıyla beni işaret ediyordu. İhtiyar, ciddi bir tavırla: "Maşallah, çakı gibi!" dedi.

Ama "çakı gibi" sözü üzerine hemen herkes gülmeye başladı. Kendimi güç bela tutuyordum. Herkesten çok da doktor gülüyordu. Aslında oldukça kötü bir şey vardı; o sırada onların daha önceden sözleşmiş olduğunu bilmiyordum. Meğer Versilov, doktor ve Tatyana Pavlovna daha üç gün önce kendi aralarında, annemin kötü birtakım sezgilere kapılması ve Makar İvanoviç için endişe duymasını önlemek için ellerinden geleni yapmak üzere anlaşmış. Makar İvanoviç ise benim o sırada kuşkulandığımdan çok daha umutsuzmuş. Bu yüzden hepsi şaka ediyor ve gülmeye çalışıyordu. Yalnız doktor budalanın biriydi, öyle olduğu için de, doğal olarak şakalaşmayı beceremiyordu. İşte, sonradan olanlar bu yüzden oldu. Ben de anlaştıklarını bilseydim, sonradan yaptıklarımı yapmazdım. Liza da o sırada bir şey bilmiyordu.

Oturduğum yerde konuşulanlara fazla dikkat etmeyerek sadece kulak kabartmakla yetiniyordum. Onlar konuşup gülüyordu; benim aklımda ise sadece Darya Onisimovna ile onun vermiş olduğu haberler vardı. Kadının anlattıklarını bir türlü zihnimden silemiyor, onlardan kurtulamıyordum. Hep Darya Onisimovna'nın nasıl oturduğunu, nasıl bakındığını, ölçülü bir tavırla nasıl yerinden kalkıp öbür odaya göz attığını görür gibi oluyordum. Sonunda hepsi birden kahkahalarla gülüştü: Tatyana Pavlovna, hiç bilmediğim bir nedenle, durup dururken doktora "dinsiz" demişti.

"Haydi canım, siz doktorlar yok musunuz, hepiniz dinsizsiniz!.."

Doktor aptal aptal, sözümona buna darılmışmış ve Makar İvanoviç'e sığınıyormuş gibi:

"Makar İvanoviç,"diye bağırdı, "siz söyleyin ne olur, dinsiz miyim ben, değil miyim?"

İhtiyar, dikkatle ona baktıktan sonra, ciddi bir tavırla:

"Sen mi dinsizmişsin? Hayır, sen dinsiz değilsin. Hayır, çok şükür Tanrı'ya, öyle değilsin!"

Başını salladı. "Sen, sadece içi neşeyle dolu bir insansın."

Doktor alaylı alaylı:

"Yaa, demek sizce neşeli olan, dinsiz olamaz, öyle mi?"

Versilov hiç gülmeden:

"Bu da değişik bir düşünce, işte," dedi.

Elimde olmayarak:

"Hem de özlü, derin bir düşünce!" diye bağırdım.

Makar İvanoviç'in ileri sürdüklerine gerçekten şaşmıştım. Doktor ise soru soruyormuş gibi bakınıp duruyordu. Makar İvanoviç hafifçe gözlerini yere indirdi:

"O bilim adamları, o profesörler yok mu," (belliydi ki, biraz önce profesörlerle ilgili bir şeyler söylemişlerdi) diye söze başladı, "eskiden onlardan o kadar korkuyordum ki, karşılarında söz söylemeye cesaret bile edemiyordum; çünkü en korktuğum şey karşıma bir dinsizin çıkmasıydı. Kendi kendime: 'Benim bir tek ruhum var; onu yitirir, mahvedersem, kendime bir başka ruh bulamam ki,' diye düşünüyordum. Ama sonradan cesaret buldum: 'Ne yani? Bunlar Allah değil ya, bizim gibi insan, bizim gibi birtakım kuşkuları olan kişiler!' diye söylendim. Zaten çok da merak ediyordum onları: 'Böylece dinsizliğin ne olduğunu anlarım,' diye düşünüyordum. Yalnız sonradan o merakım da söndü gitti evladım."

Susmuştu, ama belliydi ki dudaklarında aynı saf, yürekten gelen, ağırbaşlı gülümseyişiyle sözünü sürdürmeye niyeti vardı. Bir saflık vardır, insanı her karşısına çıkana güvenmeye iter; hem de alay konusu olduğunu hiç fark etmeden. Bu tür saflıkları olan kişiler, her zaman zekâları sınırlı insanlardır, çünkü karşılaştıkları ilk insanın karşısında, yüreklerinde en değerli ne varsa hepsini ortaya döküverirler. Ama Makar İvanoviç'te başka bir özellik fark ediyor gibiydim. Onu konuşmaya iten bambaşka bir şeydi. Sadece içten gelen, suçsuz bir insan olmasından ileri gelen bir saflık değildi. O sözlerinin altında propaganda yapan biri saklanıyor gibiydi. Doktorla, hatta belki de Versilov'la konuşurken alaylı alaylı gülümsediğini memnunlukla fark eder gibi olmuştum. Belliydi ki bu konuşma, o bir hafta içinde yapmış oldukları tartışmaların bir devamıydı. Ne yazık ki, söylenenler arasında bir kelime kulağıma çalınmıştı; bu, daha bir gün önce beni çileden çıkaran sözdü, onun için durup dururken bir çıkış yaptım; bundan ötürü hep pişmanlık duyuyorum.

İhtiyar adam düşüncelerini bir noktada toplayarak:

"Ben dinsiz bir insandan, belki bugün de, şimdi de korkarım! Yalnız bir sorun var, dostum Aleksandr Semyonoviç: Ben ömrüm boyunca bir kez olsun, gerçekten dinsiz bir insana rastlamadım, böyle birine rastlayacak yerde hep huzursuz insanlara rastladım. Evet, böyle bir tanımlama yapmak daha iyi olacak. Bunlar çeşit çeşit insanlardır, ne ol-

duklarını bile anlayamazsın; büyükleri de var küçükleri de; budalaları da bilgin olanları da; hatta aralarında son derece basit insanlar bile var. Gelgelelim hepsinde bir telaş göze çarpar. Çünkü bunlar kitaplar okur ve kitapların verdiği zevki doya doya tattıktan sonra, ömürleri boyunca tartışır durur. Oysa aslında şaşkınlık içindedirler ve hiçbir şeyi de tam anlamıyla çözemezler! Bir de bakarsın biri, o kadar dağıtmıştır ki kendini, kişi olarak benliğini bile anlayamaz. Bir başkası taş gibi kaskatı görünür, oysa yüreği hayallerle doludur; bir üçüncüsü duygusuz ve yalnız yüzeyde kalan bir insandır ve tek düşüncesi başkalarıyla alay ederek doya doya eğlenmektir. Bazıları kitaplardan sadece çiçekler derlemekle kalmıştır, üstelik o derledikleri yalnız kendi açılarından çiçektir; kendileri ise kibir içindedir ve hiçbir sonuca ulaşmamıştır. Onun için tekrar söyleyeyim; dünyada can sıkıcı o kadar çok şey var ki! Bakarsın basit bir insan sefalet içinde kıvranıyor, yiyecek ekmeği yok, çocukları barındıracak, koruyacak olanaklardan yoksun, uyumak için döşek yerine saman üzerinde yatıyor, öyleyken gene de yüreği huzur dolu, neşe dolu, hafiftir. Günah da işlese, kabalık da etse, gene de içinde huzur vardır. Diğer yüksek bir insan ise, kendini içkiye verir, tıka basa yer, bir yığın altın üzerinde oturur, öyleyken yüreğinde gene kasvetten başka bir şey yoktur. Bazı insanlar bütün bilimleri öğrenmiştir, öyleyken gene de mutsuzdur. Onun için ben şöyle düşünüyorum: Bir insan, ne kadar çok akıllanırsa, hüznü de o kadar artar. Başka bir örnek daha alalım: Bilim adamları dünya olalı beri başkalarına bir şeyler öğretir durur, gelgelelim dünyanın evrende en kusursuz, en neşe verici ve en derin huzuru sağlayan güvenli bir barınak olmasını sağlayacak bir şey öğretebildiler mi? Başka bir şey daha söyleyeyim: Bunlarda dürüstlük yoktur. Hatta dürüst olmayı istemezler; bunların hepsi mahvolmuşlardır, yalnız her biri mahvoluşunu över durur ama bir türlü *gerçeğe* dönmeyi akıl edemez. Oysa Tanrı'sız yaşamak, çile çekmekten başka bir şey değildir. Sonunda anlaşılıyor ki, bize ışık tutan şeye lanetler yağdırıyor da, bunu kendimiz bile fark edemiyoruz. Zaten bunlara ne gerek var? İnsan herhangi bir şeye tapmadan duramaz. Hiçbir şeye tapmayan insan kendi kişiliğinin yüküne dayanamaz. İnsan nasıl bir insan olursa olsun, Tanrı'yı yok saysa bile puta tapar. Bu put, ister tahtadan, ister altından, ister sadece düşünceden olsun. Bütün bunlar dinsiz değil, puta tapan kişilerdir. Onları böyle tanıtmalı. Tabii dinsizler

de var, olmaz olur mu? Tam anlamıyla dinsizler de vardır, ama onlar bu anlattığım puta tapanlardan çok daha korkunç varlıklardır; çünkü dudaklarında Tanrı'nın adıyla dolaşırlar. Kaç kez işitmişimdir böyle insanların olduğunu. Ama bunlardan hiçbirine rastlamamışımdır. Evet, böyleleri de var dostum, hem bana öyle geliyor ki bunların var olması, gerekli bir şey."

Versilov ihtiyarın sözünü destekledi:

"Vardır ya Makar İvanoviç ve dediğiniz gibi gerçekten *var olmaları gereklidir*."

"Evet, muhakkak vardır böyleleri. *Var olmaları gereklidir*!"

Bu sözler dudaklarımdan kendiliğinden, kaçınılmaz bir biçimde büyük bir heyecanla dökülmüştü. Neden öyle olduğunu bilemiyorum. Ama Versilov'un sözlerindeki anlam beni de etkilemişti. İhtiyarın söylediği "var olmaları da gereklidir" sözünde gizli olduğunu sezinlediğim düşünceyle büyülenmiş gibiydim. Bu konuşma, benim için tümüyle beklenmedik bir şeydi. Hemen ondan sonra oluşan da beklenmedik bir olaydı.

IV

O GÜN hava çok açıktı; genel olarak Makar İvanoviç'in odasındaki storu, doktorun emri üzerine bütün gün kapalı tutarlardı. Aslında penceresinde stor değil de, perde vardı; bu yüzden pencerenin üst kısmı gene de açık kalıyordu. Pencereye perde asılmış olmasının nedeni, ihtiyarın eski stor varken güneşi görmekten ötürü sıkılmasıydı. İşte biz de o gün güneş ışını doğrudan doğruya Makar İvanoviç'in yüzüne çarpıncaya kadar oturduk. Makar İvanoviç, önceleri dikkat etmemişti ama konuşma sürüp giderken bir kaç kez başını bir yana eğmişti. Çünkü parlak ışık, hasta gözlerini fena halde rahatsız ediyordu. Yanında oturan annem, birkaç kezdir endişeyle pencereye bakmıştı. Yapılacak şey basitti, pencereyi herhangi bir başka şeyle tamamen örtmeliydi. Ama annem bunu yapacak yerde, konuşmaya engel olmamak için, Makar İvanoviç'in oturduğu tabureyi bir yana, sağa doğru çekmeyi denedi. Aslında taburenin üç *verşok**

* Verşok: Metrik sistemden önce kullanılan bir Rus uzunluk ölçüsü birimi, 4.4 cm'dir. *-çev.*

kadar, çok çok bir metrenin dörtte biri kadar çekilmesi yeter de artardı bile. Annem bir kaç kez eğilmiş, tabureyi yakalamış, ama onu bir türlü çekememişti; tabure, üzerinde oturan Makar İvanoviç'le birlikte hiç yerinden kımıldamamıştı. Makar İvanoviç, annemin gösterdiği çabayı fark etmiş ve konuşurken tümüyle bilinçsiz olarak, bir kaç kez yerinden kalkmaya çalışmıştı ama ayaklarında güç yoktu. Bununla birlikte, annem gene de çaba göstermeye, onu çekmeye devam ediyordu. Böyle yapması sonunda Liza'yı fena halde öfkelendirdi. Liza'nın birkaç kıvılcım saçan sinirli bakışını hatırlıyorum. Ama ilk anda, bu bakışları neye yoracağını bilememiştim, zaten kendimi konuşmanın ilgi çekici havasına kaptırmıştım. İşte bu sırada Liza'nın birden Makar İvanoviç'e sert bir tavırla bağırdığı duyuldu:

"Canım biraz kımıldasanıza! Annem ne kadar zorluk çekiyor görmüyor musunuz?"

İhtiyar, Liza'ya şöyle bir baktı. Onu tepeden tırnağa süzdü. Sonra aceleyle yerinden kalkmaya çabaladı. Ama çabası boşuna gitti. Ancak iki *verşok* kadar doğruldu ve tekrar tabureye çöktü. Büyük bir üzüntüyle yakınır gibi:

"Yapamıyorum, evladım," diye Liza'ya karşılık verdi.

Bunu söylerken ona garip, söz dinleyen bir tavırla bakmıştı.

"Bir kitap dolusu söz ediyorsunuz da, kımıldamaya gücünüz yok mu?"

Tatyana Pavlovna:

"Liza!" diye bağırdı.

Makar İvanoviç, tekrar olağanüstü bir çaba gösterdi. Liza, tekrar:

"Koltuk değneğini alsanıza! Yanınızda duruyor! Koltuk değneğinin yardımıyla pekâlâ kalkabilirsiniz," diye kesin bir tavırla konuştu.

İhtiyar:

"Öyle ya!" diyerek, aceleyle koltuk değneğini kaptı.

Versilov yerinden kalkarak:

"Basit bir şey canım! Hepimiz kaldıralım onu, olur biter."

Doktor da Makar İvanoviç'e yaklaştı, Tatyana Pavlovna da yerinden fırladı. Ama Makar İvanoviç'e yaklaşmaya fırsat bulamadılar. İhtiyar, var gücüyle koltuk değneğine dayanarak birden yerinden kalkmıştı ve zafer kazanmış bir tavırla çevresine bakınarak sevinçle:

"İşte kalktım!" dedi.

Bunu neredeyse gururla, sevinçle, gülerek söylemişti.

"Çok teşekkür ederim evladım. Bana akıl verdin. Oysa ben, artık ayacıklarımın iş göremeyeceğini sanıyordum..."

Ama uzun süre duramadı. Bu sözleri söylediği anda, birden vücudunun bütün ağırlığıyla dayandığı koltuk değneği garip bir şekilde halının üzerinde kayıverdi, "ayacıkları" artık onu taşımıyordu; adamcağız ayakta durduğu yerden, olduğu gibi yıkılıverdi. Korkunç bir görünümdü. Hatırlıyorum. Herkes bağırdı ve herkes ihtiyarı yerden kaldırmak için ileri doğru atıldı. Çok şükür, Makar İvanoviç'in hiçbir yeri kırılmamıştı. Sadece her iki dizini vücudunun olanca ağırlığıyla tak diye çarparak düşmüştü. Ama düşerken sağ elini uzatmış, bu sayede tutunabilmişti. Makar İvanoviç'i kaldırıp yatağın üzerine oturttular. Müthiş sararmıştı, ama bu sararma korkudan ileri gelmiyordu. Sarsıntıdan olmuştu. (Doktor başka hastalıklara ek olarak bir de kalp hastalığı tanısında bulunmuştu.) Annem korkudan ne yapacağını şaşırmıştı. Ama Makar İvanoviç, sapsarı olmuş bir halde, vücudu titreyerek, henüz tamamen kendini toparlamadan gene Liza'ya doğru döndü ve neredeyse şefkatli, tatlı, hafif bir sesle:

"Olmadı, evladım. Demek ayacıklarım gerçekten artık sağlam basamıyor!"

O andaki izlenimlerimi anlatamam. Asıl dikkatimi çeken şuydu: Zavallı ihtiyarın sesinde en küçük bir yakınma ya da sitem yoktu; tersine belliydi ki, daha başlangıçta Liza'nın sözlerinde hiçbir öfke belirtisi fark etmemişti, hatta Liza'nın kendisine bağırışını tamamen yerinde bir davranış olarak kabul etmiş, yani suç işlediği için "azarlanması" gerektiğini sanmıştı. Bütün bunlar Liza'yı çok sarsmıştı. İhtiyar düştüğü sırada herkes gibi Liza da ayağa fırlamış, olduğu yerde taş kesilmişti. Tabii bütün bunlara kendisi yol açtığı için üzülüyordu. Makar İvanoviç'in bu sözlerini işitince ise birden, kısacık bir an için, utançtan ve pişmanlıktan, kıpkırmızı kesildi.

Tatyana Pavlovna:

"Yeter artık!" diye emir verir gibi konuştu: "Bütün bunlar hep bu gevezelikten oluyor! Haydi bakalım herkes yerine; hem bir doktor hastasının başında gevezeliğe başlarsa, artık başka ne beklenir!"

Hastanın başucunda uğraşıp duran Aleksandr Semyonoviç:

"Çok doğru söylediniz!" diye ekledi." Kabahat bende Tatyana Pavlovna, onun dinlenmeye gereksinimi var!"

Ama Tatyana Pavlovna, doktorun sözlerine hiç kulak vermiyordu. Bir an, ısrarla Liza'ya baktı, sonra beklenmedik bir şey söyledi:

"Buraya gel Liza, haydi öp beni! Benim gibi bunak bir ihtiyarı öpmek içinden geliyorsa."

Bunun üzerine Liza, Tatyana Pavlovna'yı öptü. Bunu neden yaptığını bilmiyorum. Nedense o anda öyle yapmak gerekiyordu; üstelik ben bile az kalsın Tatyana Pavlovna'ya doğru atılıp onu öpecektim. O sırada Liza'yı sitemler altında ezmek gerçekten doğru olmayacaktı, tam aksine, içinde yeni uyanan güzel duygusundan ötürü onu kutlamalı, ondaki bu değişikliği hoşnutlukla karşılamalıydı. Bütün bu düşüncelere karşın, birden ayağa kalktım ve kesin bir tavırla, kelimelerin üzerinde dura dura konuşmaya başladım:

"Demin gene 'dürüstlük' kelimesini kullandınız, Makar İvanoviç. Bense daha dün... Bu son günlerde, aslında bütün ömrüm boyunca hep bu söz yüzünden acı çektim... Hoş, çektiğim acıların nedenini bilmiyordum. Şimdi ise rastlantı sonucu söylenen bu sözleri, kaderin bir işareti, neredeyse bir mucize sayıyorum... Bunu huzurunuzda bildirmeyi görev sayıyorum..."

Ama herkes beni hemen susturdu. Tekrar ediyorum: Annemle Makar İvanoviç'i üzmemek için aralarında yaptıkları anlaşmadan haberim bile yoktu; tabii beni de daha önceki marifetlerim yüzünden bu tür rezaletler koparabilecek biri sayıyorlardı.

Tatyana Pavlovna neredeyse çileden çıkıyordu:

"Susturun şunu! Susturun şunu!" diye bağırdı.

Annem titremeye başladı. Makar İvanoviç de herkesin korkuyu kapıldığını fark edince, korktu.

Versilov:

"Arkadiy, yeter!" dedi.

Sesimi daha çok yükselttim.

"Bence baylar, evet, bence hepimizin burada bu yavrunun (bunu söylerken Makar'ı işaret etmiştim) yanında toplanmış olması çok çirkin bir şey. Burada bulunanlar arasında tertemiz ve günahsız tek kişi annemdir, ama annem de..."

Doktor ısrarla:

"Şimdi onu korkutacaksınız!" dedi.

"Bilmiyorum, beni bütün dünyaya düşman kesilmiş sayıyorsunuz," diye kekeleyecek oldum. (Ya da buna benzer bir şey söyledim.)

Bunu söylerken tekrar arkama dönüp bakmış ve Versilov'a meydan okur gibi bakmaya başlamıştım. Versilov tekrar:

"Arkadiy!" diye bağırdı. "Bir zamanlar aramızda, gene burada tıpkı buna benzer bir sahne olmuştu. Yalvarırım sana, hiç değilse şimdi kendine sahip ol!"

Bunu nasıl bir heyecanla söylediğini anlatamam. Yüzünün bütün çizgilerinde tam anlamıyla içten gelen ve bütün varlığını kapladığı belli müthiş bir acı seziliyordu, en çok şaşılacak şey de o sırada suçluymuş gibi bir tavır takınmasıydı. Yargıç bendim, o ise suç işlemiş biriydi sanki. Bütün bunlar sabrımı taşırdı. Versilov'a:

"Evet!" diye karşılık verdim. "Buna benzer bir sahne daha önce de oldu; işte o zaman Versilov'u yüreğimden koparıp attım ve onu toprağa gömdüm... Ama sonradan bir dirilme oldu, şimdi ise... Artık bir daha gün doğmayacak! Ama... Ama siz burada bulunanlar, hepiniz, neler yapabileceğimi göreceksiniz: Size neler gösterebileceğimi aklınızın ucundan bile geçiremezsiniz."

Bunu söyledikten sonra odama koştum. Versilov da arkamdan koşarak geldi...

V

HASTALIĞIM ilerlemiş, şiddetli bir ateşle kriz patlak vermişti. Gece de sayıklamaya başlamıştım. Ama hepsi sayıklama değildi: Arada birçok düş de gördüm, hepsi zincirleme olarak ve çok dağınık biçimde birbirini izliyordu. Bunların arasından bir düş, daha doğrusu bir düş parçası ömrümün sonuna dek aklımda kaldı. Bunu ayrıca hiçbir açıklama yapmadan anlatacağım; bu rüya bana ileride olup bitecekleri işaret ediyordu. Bu yüzden onu anlatmadan geçemeyeceğim.

Birden kendimi, yüreğimde çok önemli ve gurur verici bir amaçla, tavanı yüksek, geniş bir odada bulmuştum. Ama orası Tatyana Pavlovna'nın odası değildi. Odayı çok iyi hatırlıyorum; bunu önceden belirtmeliyim. Ama o odada tek başıma olduğum halde, dur-

madan kuşku ve üzüntüyle tümüyle yalnız başıma bulunmadığımı, birilerinin beni beklediğini, daha doğrusu benden bir şeyler istediklerini hissediyordum. Bir yerde, kapıların ardında birileri oturuyor ve ne yapacağımı bekliyorlardı. Dayanılmaz bir izlenimdi bu: 'Ah, keşke yapayalnız olsaydım!' diye düşünüyordum kendi kendime. Birden odaya *o kadın* girdi. Çekingen bir tavırla bakınıyordu. Belliydi ki korkuyordu. Gözlerimin içine bakıp duruyordu. *Elimde belge vardı.* O da gönlümü çelmek için bana gülümsüyor, sokuluyordu; ona acıyordum, ama içimde bir tiksinti duymaya başlamıştım. Birden elleriyle yüzünü kapadı. Bunun üzerine, anlatılmaz bir tiksintiyle "belgeyi" masanın üzerine fırlattım: "Yalvarırım! Buyurun, alın! Sizden hiçbir şey istemiyorum! Ettiğiniz hakaretlerin öcünü, sizden nefret ederek alıyorum!" dedim ve odadan çıktım. Çıkarken göğsümü kabartan büyük bir gurur duygusundan, neredeyse soluğum tıkanacak gibi oluyordu. Ama kapının önünde, karanlıkta koluma Lambert yapıştı! "Aptal, aptal!" diye fısıldayarak var gücüyle elimden tutmuş, gitmeme engel oluyordu. "O kadın, Vasilyevskiy Adası'nda sermaye çalıştıracağı bir genelev açacak. (Not: Yani babası benden o belge hakkında bir şeyler öğrenip de, onu mirasından mahrum ederse, onu evden kovarsa, geçinmek için bunu yapacak! Lambert'in sözlerini olduğu gibi, daha doğrusu rüyamda söylediği gibi yazıyorum.)

Bir yerlerde, hemen merdivenin orada, Anna Andreyevna'nın incecik sesi duyuluyordu:

"Arkadiy Makaroviç *dürüstlük* arıyormuş!"

Ama sesinde bir övgü değil, dayanılmaz bir alay vardı. Bunun üzerine Lambert'le birlikte odaya döndüm. Ama *o kadın* Lambert'i görür görmez birden kahkahayla gülmeye başladı. O andaki ilk izlenimim müthiş bir korku oldu. Öylesine bir korku ki, olduğum yerde donakaldım ve artık yaklaşmak istedim. Ona bakıyor bir türlü gözlerime inanamıyordum; sanki yüzündeki maskeyi birden çıkarmıştı. Çizgileri aynıydı, ama artık yüzünün her noktası adice bir küstahlıkla müthiş çirkinleşmişti. Lambert: "Sus payı isterim hanımefendi, sus payı!" diye bağırdı. Bunun üzerine ikisi birden daha çok kahkaha atarak gülmeye başladı, benim ise yüreğim eziliyordu: 'Ah, bu utanması sıkılması olmayan kadın, bir bakışıyla tertemiz, iyi duygularla dolu yüreğimi titreten kadın olabilir mi?' diyordum kendi kendime.

Lambert:

"İşte, bunlar, bu kendilerini üstün gören kişiler, yüksek sosyete dedikleri dünyalarında para karşılığında, bunu bile yapar!" diye bağırdı.

Ama utanmaz kadın, onun bu sözünden en küçük bir utanç duymadı; bu derece korkmuş olmama kahkahalarla gülüyordu. Sus payı vermeye hazırdı, bunu görüyordum ve... Aman Allahım, ne oluyordu bana böyle? Artık ne acıma duyuyordum, ne de tiksinti... Ömrümde hiç bu kadar titrememiştim... Bütün varlığını yepyeni, anlatılmaz, o zamana dek varlığını hiç bilmediğim, hiç duymadığım ve dünya kadar şiddetli bir duygu doldurmuştu... Ah, şimdi artık çekip gitmeye gücüm yoktu, bunu artık hiç yapamazdım! Ah, bütün bunların bu kadar ayıp şeyler olması, o kadar hoşuma gidiyordu ki! Ellerini yakaladım; ona dokunmak, içimi dayanılmaz derecede acı veren bir zevkle doldurmuştu. Dudaklarımı onun küstah, kıpkırmızı, gülmekten titreyen, beni çağıran dudaklarına yaklaştırdım.

Ah, Allah kahretsin bu adi anıyı! Lanet olsun o düşe! Yemin ederim, bu adi düşü görmeden önce, aklımdan o utanç verici düşünceye biraz olsun benzeyen hiçbir şey geçmemişti. Hatta elimde olmadan hayalimde bile buna benzer bir şey kurmamıştım. (Bununla birlikte, "belge" hâlâ cebime dikiliydi, onu oradan hâlâ çıkarmamıştım, üstelik zaman zaman garip bir gülümseyişle cebimi yokladığım bile oluyordu.) Peki, o halde bütün bunlar nasıl oluyor da böyle bütün ayrıntılarıyla birlikte hazır olarak kafamda uyanıveriyordu? Herhalde örümcek ruhluyum da ondan öyle olmuştu! Demek bütün bunlar çoktandır, farkında olmadığım halde içimde uyanmış ve ahlaksız yüreğimin bir köşesinde yatıyordu; yani isteğimin altında bunlar vardı. Ama uyanık olduğum sıralarda yüreğim bu gibi şeylerden utanıyor, aklım da henüz böyle bir şeyi bilinçli olarak kabul edemiyordu. Ruhum ise kendiliğinden her şeyi olduğu gibi ortaya döküp, düşümde göstermişti. İçimde gizli olan ne varsa hepsini, en ince ayrıntısına kadar, tam bir tablosunu veriyormuş gibi açıklamıştı; üstelik bunu ileride olacakları anımsatacak biçimde yapmıştı. Peki ama o sabah ben, Makar İvanoviç'in odasından koşarak çıkarken *bunu* mu kanıtlamak istemiştim onlara? Her neyse, yeter artık! Zamanı gelinceye dek artık bir daha bu konuda bir kelime daha söylenmeyecek! Gördüğüm bu düş, yaşantımda başıma gelmiş en garip serüvenlerden biridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM



I

ÜÇ GÜN sonra, sabahleyin yatakta doğruldum ve ayaklarımı yere indirir indirmez, artık bir daha yatağa düşmeyeceğimi hissettim. Çok yakında tamamen iyileşeceğimi bütün varlığımla hissediyordum. Bütün bu küçük ayrıntıları belki buraya yazmaya değmezdi. Ama o geçirdiğim birkaç gün, herhangi önemli ve özel olay olmadığı halde, içimde sevinç verici ve sakin bir dönem olarak anılarım arasında yer etti. Böyle bir şeyin ise anılarım arasında yer etmesi enderdir. O sıradaki ruh halimi şimdilik anlatmayacağım; okuyucum bu ruh halimin temelindeki duyguları bilseydi, sanırım inanmazdı. Sonuçların olaylardan çıkarılması daha iyi olur. Şimdilik yalnız şunu söyleyeceğim: Okuyucu söz ettiğim gibi bir *örümcek ruhu* taşıdığını aklında tutsun. Hem de bu ruh hali, "onlardan" tamamen ayrılmak, "dürüstlük uğruna" dünyayla bütün ilişkisini kesmek isteyen birinde oluyordu. Dürüstlüğe susamıştım, dürüst olmak istiyordum, bu konuda artık hiçbir kuşkum yoktu; ama içimdeki bu isteğin nasıl olup da bambaşka isteklerle bağdaştığı benim için sırdır. Galiba da sonsuza kadar sır olarak kalacaktır. İnsanlardaki bu özelliğe her zaman şaşmışımdır (aslında, galiba bu özellik daha çok Ruslara has bir şey): Bir yandan içtenlikle en yüksek ideale bağlanır, bir yandan son derece adice davranırlar; üstelik bu tutumlarında çok içtendirler. Acaba bu yalnız Ruslara özgü ve onları çok ilerilere götürecek bir geniş görüşlülük mü yoksa basit bir duygu, sıradan davranış mı; işte mesele bu!

Her neyse, bırakalım bunu. Şöyle de olsa, böyle de olsa, sonunda ortalık sütliman olmuştu. Açıkça anlıyordum ki bir an önce harekete geçebilmek için, ne olursa olsun önce iyileşmem gerekiyordu. Bu yüz-

den sağlık kurallarına dikkat ederek yaşamaya ve doktoru dinlemeye karar vermiştim (doktorun şöyle veya böyle olması, artık umurumda bile değildi). O fırtınalı duygular içindeyken yöneldiğim amaçları, çok akıllıca davranarak (ki bu da sanırım geniş görüşlü olmamdan ileri geliyordu) evden çıkıp gideceğim güne, yani tamamen iyileşeceğim güne kadar bir yana bırakmaya karar vermiştim. Bütün o barışçı duygularım, kalbimi çarptıran hatta bana acıya varan tatlı bir zevk duyuran sakinliği içime sindirmenin verdiği hislerim, yakında fırtınalar yaratacak kararlar verileceğini hissettiren heyecanlarla nasıl bağdaşıyordu bilmiyorum, ama her şeyi, gene "geniş görüşlü" olmama yoruyorum. Her neyse, daha kısa bir süre önce duyduğum huzursuzluk artık yok olmuştu; her şeyi belirli bir süre ertelemiştim. Hem de bunu daha kısa bir süre önce yapmış olduğum gibi, ileride ne olacak diye korkudan tir tir titreyerek değil de, elindeki imkânlara ve gücüne tamamen güvenen bir zengin gibi yapmıştım. Beni bekleyen sonun meydan okuyormuş, küçümsüyormuş duygusu veren belirtileri gittikçe artıyordu. Gittikçe. Ve sanıyorum ki bu bir bakıma, gerçekten artık iyileşmemden ve beni hayata bağlayan güçlere yeniden kavuşmamdan ileri geliyordu. İşte şimdi bu yüzden tam olarak ve gerçek anlamda iyileşmeye başladığım o birkaç günlük dönemi, şimdi zevkle hatırlıyorum.

Ah, yaptığım her şeyi, daha doğrusu o çıkışımı bağışlamışlardı. Hem de bunu gözlerinin içine baka baka aşağılık davrandıklarını ileri sürdüğüm insanlar yapmıştı! İnsanların bu yönünü severim. Buna "yürekten gelen akıl" derim. Ne olursa olsun böyle bir şey beni her zaman insanlara bağlamıştır, ama doğal olarak belirli bir ölçüye kadar. Versilov'la en yakın iki dost gibi gene konuşmaya devam ediyorduk, ama bu dostluğumuz belirli bir ölçüdeydi: İşe biraz fazla heyecan karıştı mı (ki arada bir karıştığı oluyordu), ikimiz de bir şeyden azıcık utanıyormuşuz gibi hemen kendimizi tutuyorduk. Bazı olaylarda, zaferi kazananın yendiği kişiden utanmaması elde değildir, üstelik utanmasının asıl nedeni, o yendiği kişiye üstün gelmiş olmasıdır. Belli ki şimdi zafer kazanan bendim; doğaldır ki bu yüzden utanç duyan da bendim.

O sabah, yani hastalığım üsteledikten sonra yataktan kalktığım zaman, Versilov bana uğramıştı. Onların annemle Makar İvanoviç konusunda ağız birliği ettiklerini de işte o sırada ondan öğrenmiştim;

Versilov bunu söylerken, arada, ihtiyarın biraz daha iyi olduğunu, ama doktorun artık sağlığı konusunda kesin olarak hiçbir sorumluluk kabul etmediğini söyledi. Bunun üzerine, içtenlikle, bundan böyle daha dikkatli, daha çok sakınarak davranacağıma söz verdim. Versilov bunları bana söylerken, birden ilk kez olarak, onun da ihtiyara karşı büyük bir içtenlikle ilgi duyduğunu fark ettim. Daha doğrusu gösterdiği ilgi, benim onun gibi bir insandan bekleyeceğimden çok daha fazlaydı. Ayrıca, onun ihtiyara yalnız annemden ötürü değil de anlayamadığım bambaşka bir nedenle çok değerli bir varlık gözüyle baktığını anladım. Bu, beni hemen ilgilendirdi, hatta biraz da şaşırttı ve kabul ederim ki Versilov olmasaydı, yüreğimde en değişik, en sağlam anılardan biri olarak kalan bu ihtiyarın birçok yönüne belki de dikkat etmeyecek, ona değer vermeyecektim.

Versilov, benim Makar İvanoviç'e karşı olan tutumumdan korkuyor gibiydi. Daha doğrusu benim zekâma da, her yerde gerektiği gibi davranma yeteneğime de güvenmiyordu. Bu yüzden düşüncelerime tümüyle karşıt düşünceler besleyen, bambaşka görüşte olan bir insana karşı nasıl davranmak gerektiğini anladığımı, başka bir deyişle, sırasında anlayışlı hatta geniş görüşlü olabildiğimi anlayınca, içi rahatladı. Şunu da kabul ederim ki (bu açıklamalarımla kendimi küçük düşürmediğimi sanıyorum), bir halk adamı olan Makar İvanoviç'te bazı duygular ve görüşler yönünden benim için yepyeni ve o zamana dek hiç bilmediğim, daha doğrusu eski görüşlerime oranla çok daha açık seçik, çok daha avutucu şeyler bulmuştum. Bununla birlikte, insanı isyan ettiren o sarsılmaz sakinliği ve hiç kararsızlık göstermeden kesin olarak inandığı bazı önyargıları insanı çileden çıkarıyordu. Ama doğal olarak bu yalnızca cahilliğinden ileri geliyordu; ruhunda her şey yerli yerindeydi, hatta diyebilirim ki bu tür insanlar arasında ondan daha iyisine rastlamadım.

II

ONDA her şeyden önce çekici olan şey, daha önceden belirttiğim gibi, son derece temiz yürekli olması ve en küçük bir bencillikten yoksun bulunmasıydı; insan neredeyse tümüyle günahsız bir yürek taşıdığını hissediyor gibiydi. İçinde "neşeli bir huzur" vardı,

bu yüzden de "dürüst"tü. "Neşe" sözünü çok seviyor ve sık sık kullanıyordu. Gerçi bazen hemen hemen hastalıklı bir heyecana kapılıyor, bir çeşit hastalıklı ve aşırı duygululuk gösteriyordu, ama bunun biraz da vücudunun ateş içinde olmasından ileri geldiğini sanıyorum. Zaten, bütün o süre içinde, ateşten bir türlü kurtulamıyordu; ama bu onun harika dinginliğini engellemiyordu. Çelişkileri de vardı: Şaşılacak bir yürek temizliğiyle bazen şakayı bile fark etmemesine yol açan (ki buna fena halde canım sıkılıyordu), bununla birlikte daha çok polemiğe kaçan şiddetli tartışmalarda kendini gösteren garip, kurnazca bir inceliği vardı. Polemik yapmaya bayılıyordu, ama bunu bazen sadece görüşlerini kendi açısından açıklayarak yapıyordu. Belliydi ki, Rusya'da oradan oraya epey dolaşmış, pek çok şey işitmişti; ama tekrar ediyorum, her şeyden önce aşırı derecede duygulanmaktan hoşlanıyordu, bu yüzden içinde böyle bir duygululuk uyandırabilecek her şeye karşı eğilimi vardı. Zaten başkalarını da duygulandıracak hikâyeler anlatmaktan hoşlanıyordu. Hoş, genel olarak hikâyeler anlatmaktan hoşlanırdı ya. Ondan, oradan oraya dolaşırken başından geçmiş olaylarla, en eski çağlarda yaşamış ve kendilerini "din uğruna feda etmiş insanlar" hakkında çeşit çeşit efsaneler dinlemişimdir. Bu konuda bilgim yoktu, ama öyle sanıyorum ki, bu efsanelerden birçoğuna kendi uydurduklarını katıyordu, herhalde bunların çoğunu basit halkın ağzından ağıza anlattığı öykülerden almış, kendine mal etmişti. Anlattıklarından bazı şeyleri kabul etmek olanaksızdı. Ama artık göz göre göre yapılmış değişikliklerin ve açıktan açığa uydurulmuş bölümlerin arasında, her zaman halkın duygusunu tam anlamıyla yansıtan, her zaman insana çok dokunan şaşılacak bir bütünlük hissediyordum... Bu anlattıkları arasında, uzun bir öykü anımsıyorum. Bunda Mısırlı Azize Mariya'nın yaşamı anlatılıyordu. O zamana kadar bu "yaşantı" hakkında da bu tür kişilerin yaşantıları hakkında en küçük bir bilgim yoktu. Açık söylüyorum: Bu öyküyü insan neredeyse gözleri dolmadan dinleyemez, üstelik bu gözyaşları aşırı duygulanmadan değil, garip bir heyecandan ileri gelir. Çünkü bu öyküde tıpkı o azizenin kendini attığı aslanlarla dolu kızgın çöller kadar sıcak ve alışılmamış bir şey vardır. Bununla birlikte, bu konuda konuşmak istemiyorum. Hem zaten, bunlar benim bilgim dışımda kalan şeyler.

Duygululuktan başka, bugünkü dünyamızda hâlâ oldukça su götürür birtakım konularda bazen son derece değişik görüşlere sahip olması da hoşuma gidiyordu. Sözgelimi bir defasında bir er hakkında pek o kadar eski olmayan bir öykü anlattı; söylediğine göre olaya neredeyse kendisi tanık olmuşmuş. Bir er, yurt görevini bitirdikten sonra kendi yurduna yani köyüne, köylülerinin arasına dönmüş, ama gene onların arasında yaşamak hoşuna gitmemiş. Köylüler de ondan hoşlanmamış. Adamcağızın ayağı kaymış, kendini içkiye vermiş ve bilmem nerede, bilmem kimi soymuş; karşısında elle tutulur bir kanıt yokmuş, öyleyken eri yakalamış ve yargılamaya başlamışlar. Mahkemede avukat neredeyse tamamen beraatini sağlamak üzereymiş. Kanıt yokmuş ya, işte bunu diyormuş da, başka bir şey demiyormuş. Er, avukatın anlattıklarını dinlemiş, dinlemiş, sonra birden ayağa kalkarak avukatın sözünü kesip: "Dur bakalım, sen neler söylüyorsun? Biraz sus da," diyerek hepsini olduğu gibi ortaya dökmüş, hiç mi hiçbir şeycik saklamamış; hepsini açıklamış, hem de ağlayarak ve pişmanlık duyarak. Jüri üyeleri karar vermek üzere odaya kapanmış, sonra birden dışarı çıkıp: "Hayır, suçu yoktur," demişler. Herkes bağırıp çağırmaya, sevinmeye başlamış, er ise, olduğu yerde taş gibi hiç kımıldamadan duruyor, olup bitenden hiçbir şey anlamıyormuş; yargıçlar kurulu başkanının onu özgürlüğe kavuştururken öğüt olarak söylediği sözlerden de hiçbir şey anlayamamış. Her neyse, bu er tekrar özgürlüğe kavuşmuş, ama artık kendine olan güvenini tümüyle yitirmişmiş. Dertlenip duruyor, derin düşüncelere dalıyormuş. Ne yemek yiyor, ne içiyor, ne de insanlarla konuşuyormuş. Beşinci gün ise artık dayanamamış, gidip kendini asmış. Makar İvanoviç, sözünü: "İşte, insan yüreğinde bir günah hissetti mi, böyle olur!" diye bitirdi. Doğal olarak bu sıradan, saçma bir öykü; bugün bütün gazetelerde bu türden sayısız olay vardır. Ama benim hoşuma giden şey, Makar İvanoviç'in sesinin tonuydu. Daha doğrusu kullandığı bazı sözlerden çok hoşlandım. Bunlarda kesin olarak yepyeni düşünceler vardı. Erin köyüne dönüşünü ve köylülerin ondan hoşlanmayışını anlatırken şöyle demişti: "Er dediğin nedir ki: er, bildiğin bir *köylü müsveddesidir*" demişti. "Az kalsın davayı kazanmak üzere olan avukattan *kiralanmış bir vicdandır*! Bunu herkes bilir!" Bu iki deyimi de hiç zorlanmadan, sanki bunları kullandığını hiç fark

etmiyormuş gibi söylemişti, oysa bu iki deyimle de her iki konuda bambaşka bir görüş vardı. Tabii bunlar bütün halkın görüşünü yansıtmıyordu. Ama ne olursa olsun, Makar İvanoviç'in malı olan, kendine özgü ve başkalarından kapmadığı görüşleriydi ya! Bazı konularda halkın zihnindeki düşünceler, orijinallik bakımından, gerçekten bazen olağanüstü bir güzelliktedir.

Gene aynı konuya değinerek, ona:

"Peki, intihar hakkında ne dersiniz Makar İvanoviç? Sizce intihar nasıl bir şeydir?" diye sordum.

Makar İvanoviç içini çekerek:

"İntihar, insanların işleyebileceği en büyük günahtır," diye yanıtladı. "Ama bu işte yargıç, sadece Tanrı'dır. Çünkü her şeyi, her sınırı, her ölçüyü ancak o bilir. Bize düşen şey ise, böyle bir günahkâr için mutlaka dua etmektir. Böyle bir günah işleyen işittin mi, yatağa yatarken içtenlikle, duygululukla o günahkâr için dua et; hiç değilse onu anarak Tanrı'ya el uzatıp içini çek. Onu hiç tanımamış olsan bile! Hatta onu tanımamış olman, duana daha büyük bir değer kazandırır."

"Ama madem zaten mahkûm olmuştur, duam neye yarar?"

"Sen onun hakkında verilen kararı ne biliyorsun? Birçokları, ah, birçokları iman etmez, üstelik imansızlıklarıyla cahil insanların zihinlerini bulandırır; ama sen onları dinleme, çünkü onlar nereye gittiklerini kendileri de bilmez. Suçlu olarak kabul edilen bir insan için, dünyada yaşayan bir başka insanın duası, gerçekten Tanrı'ya ulaşır. Kendisi için dua edecek hiç kimsesi olmayan biri ne durumdadır, hiç düşündün mü? Onun için uykuya yatarken, dua etmeye hazırlandığın anda, daha doğrusu duan bitince sonunda: 'Onları bağışla Tanrı'mız, ey Hazreti İsa, kendileri için dua edecek kimseleri bulunmayan bütün insanları bağışla,' deyiver. Bana inan, öyle bir dua Tanrı'ya ulaşır ve gerçekten güzel bir duadır. Henüz sağ olan bütün günahkârları da unutma: 'Tanrı'm, kaderlerini değiştir, kurtar onları, o pişman olmayanları!' de. Bu da güzel bir duadır."

Makar İvanoviç'e bu konuda söz verişimin kendisine sonsuz bir memnunluk duyuracağını hissederek ona dua edeceğimi söylemiştim. Bu sözüm üzerine, yüzü gerçekten ışıl ışıl olmuştu. Ama hemen şunu da ekleyeyim ki, bu gibi olaylarda benimle hiçbir zaman yuka-

rıdan, yani beni küçümseyerek, sanki kendisi rastladığı herhangi bir delikanlıyla konuşan bilge bir ihtiyarmış gibi davranmazdı; aksine sık sık beni dinlemekten hoşlanırdı, hatta dinlerken kendini unuturdu. Çeşit çeşit konulardan söz ederdik onunla. Herhalde karşısındakinin, kibarca konuştuğu zaman kullandığı deyimle bir "yeni yetme" olduğunu (tabii "yeni yetme" yerine, "delikanlı" demesi gerektiğini çok iyi biliyordu), bununla birlikte, bu "yeni yetmenin" eğitim bakımından kendisinden çok daha yüksek bir düzeyde bulunduğunu çok iyi anlıyordu. Sık sık dünyayı terk edip, ıssız bir yerde manastıra kapanmış kişilerin yaşamından söz etmekten hoşlanırdı ve "dünyayı terk edip manastıra kapananları" din uğruna "gezginlik" edenlerden çok daha yüksek tutardı. Bunun üzerine heyecanla ona karşı çıkar ve insanlığa yapabilecekleri yararlı işler varken dünyayı terk edip bir tek kendi ruhlarının selametlerini kazanmak gibi bencilce bir düşünceye kapılan bu insanların bencilliklerini belirttim. Önce söylediklerimi anlamıyordu. Üstelik öyle sanıyorum ki, bunları sonradan da anlamadı; gene dünyayı terk edip manastıra kapanmayı savunuyordu: "Doğal ki önce kendine acırsın (yani manastıra kapandığında) ama sonradan her gün biraz daha kıvanç duyarsın içinde, sonunda da artık Tanrı'yla yüz yüze gelirsin!" diyordu. İşte onun bu sözleri üzerine, gözlerinin önüne, bir bilim adamının, bir doktorun ya da genel olarak insanlığın dostu olan bir kişinin dünyadaki yararlı uğraşılarını belirgin olarak gösteren tam bir tablo serdim ve içinde coşkun bir hayranlık uyandırdım, çünkü kendim de yürekten gelen derin bir coşkuyla konuşmuştum. İkide bir: "Evet yavrum, öyle yavrum, hay Allah senden razı olsun, doğru düşünüyorsun," diye sözlerimi doğruluyordu; ama sözümü bitirdiğimde, gene de her şeyi olduğu gibi kabul etmedi. Derin derin içini çekerek: "Orası öyle ama kendilerini tutabilecek, dikkatlerini bambaşka konulara çevirmeyecek, başka yönlere doğru dönmeyecek kişiler çok mu dünyada? Gerçi para Tanrı değildir, ama gene de yarım Tanrı sayılır. İnsanları günaha sokan bir şeydir para! Üstelik bir de kadınlar var, insanın içinde uyanan kuşkular var, kıskançlık var. Bu durumda o anlattığım yüce amacı, o önemli işi unutup giderler, sıradan işlerle uğraşmaya başlarlar. Çölde, manastırda öyle mi ya? Çölde ya da manastırda, insan her gün kendi kendini büyük bir atılıma hazırlar. Yavrum! Söyle bakayım bana, dünya ne ki?" dedi. "Dünya ne

ki?" cümlesini derin bir duygulanışla söylemişti. "Dünya sadece düş değil mi? Azıcık kum al eline, git o kumu bir taşın üzerine serp; sonra bekle bakalım, taşın üstünde altın renginde bir kum yetişinceye dek. İşte o kum yetiştiği an, düşün gerçek olur, biz böyle deriz. Oysa İsa öyle mi der ya? 'Git, bütün servetini dağıt, git herkesin hizmetkârı ol!' der. Üstelik bunu yaptın mı da, eskisinden bin kat daha zengin olursun. Çünkü artık yalnız yemekle, değerli elbiselerle kendi gururunu ve kıskançlığını tatmin etmek yoluyla değil, bambaşka bir şeyden ötürü mutluluğa kavuşurken, ölçemeyeceğin derecede çoğalan bir sevgi bulduğun için zenginleşmiş olursun. Artık elde edeceğin şey küçük bir servet, yüz bin rublelik bir para, ya da milyonlar değildir! Böylece bütün dünyayı kazanır, onu avucunun içine almış olursun! Bugün açgözlülük ederek, hiç gereği olmadığı halde, ha bire bir şeyler biriktiririz, sonra da biriktirdiğimizi çılgınca harcarız. Oysa dediğim gibi davranırsan, artık ne öksüzler, ne yetimler, ne fakirler olacak; çünkü dünyada kim varsa, hepsini benimsemiş olacaksın, hepsi akraban olacak! Hepsini kazanmış olacaksın, bir tanesi bile kenarda kalınamacasına hepsini satın almış olacaksın! Bugün en zengin, en ünlü kişinin kendi yakınlarına bile kayıtsız kaldığı ve artık gönlünü eğlendirmek için nasıl bir eğlence uyduracağını bilemediği, ender görülen bir şey değildir; o zaman ise yaşadığın günler, saatler neredeyse bin kat artmış olacak; çünkü en küçük bir dakikanı yitirmek istemeyeceksin, her an yüreğinde huzur duyacaksın. İşte o zaman, bilginin kaynağına inmiş olacaksın! Hem de bunu yalnız kitaplardan öğrendiklerinle yapmayacaksın, doğrudan doğruya Tanrı ile yüz yüze gelmiş olacaksın; bu yüzden dünya güneşten de daha parlak olacak ve artık ne üzüntü, ne dertli iç çekişler olacak; sadece bir tek paha biçilmez cennet ortaya çıkacak..."

İşte Versilov'un en çok sevdiği de galiba bu coşkulu çıkışlardı. Bunları konuştuğumuzda, Versilov da oradaydı. Birden ölçüsüz derecede yüreğim oynayarak (o akşamı şimdi hatırlıyorum), sözünü kesmiştim.

"Makar İvanoviç! Sizin bu söylediklerinizi komünizm! Tam anlamıyla komünizm; madem öyle öneriyorsunuz, demek öylesiniz!"

Bu sözün ne anlama geldiğini kesin olarak hiç bilmediği için, üstelik bu kelimeyi bile ilk kez işittiği için, ona hemen oracıkta, bu

konuda ne biliyorsam hepsini açıkladım. İtiraf ederim ki ben de bu konuda pek az şey biliyordum, bildiklerim parça parça şeylerdi, hem de bu konuda hiç de uzman değildim; bununla birlikte ne biliyorsam hepsini büyük bir heyecanla ortaya döktüm. Şimdiye kadar, hoşnutlukla, ihtiyarın üzerinde ne kadar derin bir etki yapmış olduğumu hatırlıyorum. Hatta buna bir izlenim de denemezdi, neredeyse ruhsal sarsıntı gibi bir şeydi. Ayrıca ihtiyar, tarihsel ayrıntılarla da çok ilgilenmişti: "Nerede? Nasıl? Kim ortaya attı? Kim söyledi?" diye sorup duruyordu. Bu huyun genel olarak halk arasında yaygın bir özellik olduğunu fark etmiştim: halk adamı ilgilendiği bir konuda genel bir anlam taşıyan herhangi bir düşünceyle yetinmez, ille de en kesin, en doğru ayrıntıları öğrenmek ister. Bense bu ayrıntıları verirken hep söyleyeceğimi şaşırıyor, ikide bir susuyordum ve odada Versilov da bulunduğu için ondan biraz utanıyordum. Bu utancım yüzünden de daha fazla heyecanlanıyordum. Sonunda Makar İvanoviç artık o kadar duygulandı ki, her sözümü sadece: "Öyle, öyle!" diye destekliyordu, ama artık belliydi ki, bunu bir şey anlamadan ve ipin ucunu iyice kaçırmış olarak yapıyordu. Canım sıkılmıştı, ama Versilov birden konuşmayı keserek ayağa kalkmış ve eve gitmek zamanın geldiğini söylemişti. O sırada hepimiz bir aradaydık ve artık geç olmuştu. Bir dakika sonra Versilov odama uğradığı zaman, hemen ona Makar İvanoviç'i nasıl bir insan saydığını, onunla ilgili ne düşündüğünü sormuştum. Versilov neşeyle hafifçe gülmüştü (ama gülüşü benim komünistlik konusunda yapmış olduğum yanılgılarla ilgili değildi; aksine, o yanılgılardan hiç söz etmedi). Yineliyorum: Versilov, Makar İvanoviç'e yapışmış gibiydi, çoğu zaman ihtiyarı dinlediği sırada dudaklarında son derece cana yakın bir gülümseyiş fark ederdim. Bununla birlikte bu gülümseyiş, ihtiyarı eleştirmesine engel olmazdı. Soruma seve seve karşılık verdi:

"Her şeyden önce Makar İvanoviç, köylü değil, çiftlikte çalışmış bir adam, dedi. Yani, eskiden hizmetkârlık, uşaklık etmiş bir insan. Uşak olarak, başka uşaktan dünyaya gelmiş biri. Çiftliklerde çalışan hizmetkârlar ve uşaklar, eski çağlarda, efendilerinin özel yaşantılarında önem verdiği pek çok duygusal ve düşünsel konulardaki tutumlarının birçoğunu paylaşırdı. Dikkat edersen Makar İvanoviç, şimdi bile, en çok beylerin ve yüksek sosyetede yaşayanların özel

yaşamındaki olaylarla ilgileniyor. Son zamanlarda Rusya'da olup biten şeylerle ne derece ilgilendiğini henüz bilmiyorsun. Onun büyük bir politikacı olduğunu biliyor musun? Sen yalnız ona nerede, kimin savaştığını anlat, bizim savaşıp savaşmayacağımızı söyle, yemek yemeği bile unutur. Eskiden bu tür konuşmalarla ona en üstün zevki tarttırdığım olurdu; kendinden geçerdi. Bilime de çok saygısı vardır, en çok da astronomiden hoşlanır. Bütün bunların yanında, artık zihninde o derece kendine özgü, bağımsız ve apayrı görüşler oluşturmuştur ki, artık ne yapsan onun bu görüşlerini değiştiremezsin. Birtakım kanıları var; bunlar sağlam temellere dayanan ve oldukça açık olarak anlaşılabilen, hatta gerçeğe dayanan kanılardır. Son derece cahil olduğu halde, bazı akımlar hakkında bilgisi olduğunu, birden beklenmedik biçimde ortaya koyuverir. Bu tür bilgisi olduğunu önceden anlayamazsın bile. Her şeyi bırakıp çöllere çekilmeyi coşkuyla över, ama kendisi ne çöle gider, ne manastıra. Ne vaat edersen et, yapmaz bunu! Çünkü kendisi Aleksandr Semyonoviç'in çok sevimli bir söz kullanarak dediği gibi, son derece 'serseri ruhlu'dur. Bu arada şunu da söyleyeyim, sen o Aleksandr Semyonoviç'e boşuna kızıyorsun. Daha ne söyleyeyim? Bir de şunu ekleyebilirim: Makar İvanoviç, bir dereceye kadar sanatçıdır, sözlerinden birçoğu kendi buluşudur, ama söyledikleri arasında kendisine ait olmayan sözler de vardır. Düşüncelerini ortaya koyarken mantık bakımından oldukça topallar, bazen de son derece soyut konulara değinir. Arada bir aşırı bir duygululuğa kapıldığı da olur, ama bu duygululuk tam anlamıyla halktan gelmedir. Daha doğrusu bunlar halkımızın dinsel konulara bol bol kattığı aşırı duygululuktan başka bir şey değildir. Artık temiz yürekliliğinden ve kin gütmeyen bir insan oluşundan söz etmeyeceğim, bu konuda seninle tartışmaya başlayacak değiliz ya..."

III

MAKAR İvanoviç'in karakterini çizen tabloyu tamamlamak için, anlattığı öykülerden, özel yaşamıyla ilgili olan herhangi birini aktaracağım. Bu öykülerin garip bir özelliği vardı: Bunlardan hiçbir genel anlam çıkarılamazdı. Sıradan bir öğüt, ya da genel olarak tutulması gereken yola ışık tutacak sıradan bir dü-

şünceye de varılmazdı bu anlattıklarından, yalnız şu söylenebilirdi: Bunların hepsi de az çok insanı duygulandırıyordu. Ama bu arada, duygulandırmayan, baştanbaşa neşeli öyküler de vardı. Hatta bazılarında yoldan çıkmış bazı rahiplerle bir alay ediş bile vardı. O kadar ki, Makar İvanoviç bunları anlatırken asıl düşüncesine zarar bile verirdi, bunu kendisine de söylemiştim; ama o bunu anlamadı, daha doğrusu ne demek istediğimi kavrayamadı. Kimi kez onu bu kadar çok anlatmaya kışkırtan şeyin ne olduğunu anlamak zordu, o kadar çok konuşurdu ki; kimi kez bu kadar çene çalmasına şaşırıp kalır, bunu bir bakıma yaşlılığına ve hastalığına yorardım.

Bir keresinde Versilov bana:

"Makar İvanoviç, eskiden pek öyle değildi," diye fısıldadı. "Yakında ölecek, hem de herhalde sandığımızdan da daha çabuk ölecek; onun için buna hazırlıklı olmalıyız." Evimizde aşağı yukarı "gece toplantısı" gibi birtakım toplantılar yapmanın alışkanlık haline geldiğini söylemeyi unutmuştum. Akşamları Makar İvanoviç'in başucundan hiç ayrılmayan annemden başka, odasına Versilov da geliyordu. Ben de gidiyordum oraya, zaten başka gidecek yerim de yoktu; son günlerde, hemen hemen her akşam Liza da gelmeye başlamıştı, gerçi başkalarından daha geç uğruyor ve hemen hemen her zaman hiç konuşmadan oturuyordu, ama gene de geliyordu. Tatyana Pavlovna da aramıza katılıyordu, sonra seyrek aralarla da olsa, doktor da bulunuyordu bu toplantılarda. Doktorla her nasılsa durup dururken ahbap olmuştum; gerçi pek sıkı bir ahbaplık değildi, ama gene de eski çatışmalar olmuyordu aramızda. Sonunda ayırt ettiğim basitliği hoşuma gitmeye başlamıştı, ayrıca ailemize garip bir bağlılık duyduğunu da fark etmiştim. Bu yüzden, sonunda doktor olarak başkalarına yukarıdan bakmasını bile hoş görmeye karar vermiştim. Hem de temiz çamaşır giymese de, hiç değilse ellerini yıkamayı ve tırnakları temizlemeyi öğretmiştim. Bunların züppelikle ya da bir sanatçı gibi zarif görünmekle hiçbir ilgisi bulunmadığını ona açıkça anlatmış, temizliğin, normal olarak bir doktorun mesleğinden ileri gelmesi gereken bir şey olduğunu belirtmiş, bunun böyle olduğunu ona kanıtlamıştım. Sonraları Lukerya da mutfağından çıkıp, kapıda, ayakta durarak Makar İvanoviç'in söylediklerini dinlemeyi alışkanlık edinmişti. Üstelik bir kere, Versilov kapının berisinde durmaması

için onu çağırmış, bizimle birlikte oturmasını söylemişti. Versilov'un bu davranışı hoşuma gitmişti; ama Lukerya ondan sonra, kapıya yaklaşmaktan vazgeçmişti. Herkes bir olmaz ya!

Burada öykülerden birini rastgele ele alıyorum. Bu öyküyü ele alışımın tek nedeni, onu daha iyi anımsamamdır. Bu öykünün konusu bir tüccardır ve öyle sanıyorum ki, bu tür olaylar kentlerimizde de ilçelerimizde de binlerce kez oluyor; yeter ki insan bunları görebilsin, isteyenler bu öyküyü okumadan geçebilir; zaten onu Makar İvanoviç'ten dinlediğim gibi veriyorum.

IV

"BU İŞ bizim Afimyevskiy şehrinde oldu, efendime söyleyeyim, anlatacağım nasıl bir mucize olduğunu. Soyadı Skotoboynikov olan bir tüccar vardı, adı Maksim İvanoviç'ti ve çevrede ondan daha zengin bir insan yoktu. Bir basma fabrikası yaptırmıştı; yanında birkaç yüz işçi çalıştırıyordu; bundan ötürü kendisini çok yüksek görmeye başlamıştı. Hem şunu da söyleyeyim, artık her şeyi ve herkesi parmağında oynatıyordu, hükümet adamları da ona hiçbir konuda engel olmuyordu; başpiskopos bile gösterdiği büyük çaba nedeniyle ona teşekkür etmişti: Manastıra pek çok bağış yapmıştı. İşte bu adam coştuğu zaman öbür dünyada başına gelecekler için üzülüp durur, üstelik bundan sonraki yüzyılda olacaklar için de epey kaygılanırdı. Karısı ölmüştü, çocuksuzdu; söylendiğine göre, evliliğinin daha ilk yılında karısını öbür dünyaya yollamışmış, hatta gençliğinde ona buna dayak atmaktan, yumruk sallamaktan hoşlanırmış. Ama bu olay anlatacaklarından çok daha önce olmuşmuş; karısı öldükten sonra da, yeniden bir evlilik yaparak sorumluluk altına girmek istememiş. İçkiye de hiç dayanamazdı. İçme zamanı geldi mi çırılçıplak soyunur, körkütük sarhoş bir halde şehirde koşar, avazı çıktığı kadar bağırırdı; gerçi bizim şehir pek öyle ünlü şehirlerden değildi, ama gene de ayıptı bu yaptıkları. Gelgelelim içme zamanı geçtikten sonra da birden aklı başına gelir, ciddileşirdi ve o zaman, hangi yargıda bulunsa, yargıları hep yerinde olur, ne emretse verdiği bütün emirler iyi olurdu. Adamlarıyla keyfine göre hesaplaşırdı; defterleri önüne alır, gözlüğünü takar: 'Söyle bakayım Foma, benden ne kadar alaca-

ğın var?' diye sorardı. 'Noel yortusundan bu yana bir şeycik almadım Maksim İvanoviç, otuz dokuz ruble alacağım var sizden!' 'Eyvah, amma da çok para! Bu kadarı sana fazla. Seni satsak bile bu kadar para etmezsin; bu kadarı sana yakışmaz zaten. On rublesini hesaptan düşelim bakalım, al sana yirmi dokuz ruble.' Adamcağız da susardı; zaten hiç kimse sesini çıkarmaya cesaret edemezdi. Hepsi susardı. 'Ben kime ne kadar para vermek gerekir, bilirim. Bizim buranın halkına başka türlü davranılmaz. Buranın halkı ahlaksızdır; ben olmasaydım, hepsi açlıktan ölürdü, ne kadar insan varsa, hepsi ölürdü. Ayrıca şunu da söyleyeyim, buranın halkı hırsızdır, bir şey gördü mü hemen aparmak ister. İçinde bir parçacık olsun mertlik yoktur. Bir de şunu hesaba katmalı: Bunların hepsi sarhoş; hesabını tam ödedin mi, bütün parasını götürüp meyhaneye verir ve meyhanede çırılçıplak kalır. Bir tek kuruş kalmaz kendisine! Oradan olduğu gibi çırılçıplak sokağa çıkar. Üstelik adiliği de vardır. Bir de meyhanenin karşısına oturur, sızlanmaya başlar: "Ah, sevgili anneciğim, ne diye benim gibi arlanmaz paklanmaz bir ayyaşı dünyaya getirdin? Ah, keşke benim gibi bir ayyaşı dünyaya getirdiğin anda, ezip öldürseydin!" der durur. Şimdi, böyle bir adam insan mı yani? Hayvandır böyle bir yaratık, insan değil! Böyle bir adamı her şeyden önce doğru dürüst adam haline sokmalı, ondan sonra para vermeli ona! Ben kime ne zaman para vermek gerekir, bilirim!'

İşte Maksim İvanoviç bizim Afimyevskiy halkı hakkında böyle konuşurdu; gerçi söyledikleri kötüydü, ama gene de doğruydu. Bizim halk laf dinleyecek bir halk değildi; kendini tutamazdı.

Bu şehirde bir başka tüccar vardı, ama sonradan öldü; bu tüccar genç ve havai bir adamdı, iflas etmiş, bütün sermayesini yitirmişti. Son yıl karaya vurmuş balık gibi çırpınıp duruyordu. Ne yapmalı ki, yaşam ona acı bir ders vermişti. Bu tüccar, Maksim İvanoviç'le hiçbir zaman anlaşamazdı, öldükten sonra da ona borçlu kaldı. Son saatinde bile hâlâ Maksim İvanoviç'e lanetler yağdırıp duruyormuş. Arkasında henüz genç yaşta olan karısı ve beş çocuğu kaldı. Kocası ölen, hayatta tek başına kalan dulun durumu, tıpkı yuvasız kalmış bir dişi kırlangıcın durumuna benzer, azımsanacak bir acı değildir bu. Hele bir de beslenmesi gereken küçük yaşta beş çocuk varsa ve elde avuçta bir şey yoksa o zaman felakettir. Kadının son varlığı olan ahşap

evini Maksim İvanoviç, kocasının borcunu karşılık almıştı. Bunun üzerine kadın beş çocuğunu kilisenin kapısı önüne dizdi. En büyük çocuğu sekiz yaşında vardı, öbürleri hep birbirinden küçük kızlardı; en büyük kızı dört yaşındaydı, küçüğü ise daha kucağında taşıdığı bir süt çocuğuydu, sabah duası bittikten sonra, Maksim İvanoviç kiliseden çıktı, o çıkınca bütün yavrucaklar, hep birlikte yan yana diz çökmüş, daha önce anneleri öğretmişmiş. Kadın, ellerini bitiştirip kucağında beşinci çocuğuyla diz çökmüş. Sonra herkesin gözü önünde yerlere kapanmış. 'Efendimiz, Maksim İvanoviç, yetimlere acı, ne olursun, son lokmanızı elimizden alma; öz yuvamızdan kovma bizi!' diye yalvarmış. Orada bulunan kim varsa, herkesin gözleri dolmuş, kadın çocuklara o kadar iyi öğretmiş ki yapacaklarını. 'Herkesin karşısında gururlanır ve bağışlar, evi yetimlere geri verir,' diye düşünmüş olacak. Ama öyle olmadı. Maksim İvanoviç kadının karşısında dikilmiş: 'Sen genç bir dulsun, senin istediğin koca! Yetimler için filan ağlamıyorsun sen. Rahmetli kocan ölüm döşeğinde bana lanet etti,' demiş ve yanından geçip gitmiş. Evi vermemiş. 'Ne diye onların budalalıklarına uyayım (yani şımartayım, demek istiyordu), bir iyilik yap, sana daha fazla kötülük etmeye başlarlar; ne yapsam boşa gider, geriye sadece dedikodusu kalır,' diye düşünmüştür herhalde. Zaten gerçekten de dedikodu çıkmıştı. Güya Maksim İvanoviç o dula daha kızken, daha on yıl önce birilerini göndermişmiş, hatta büyük bir servet teklif etmişmiş (kadın güzel mi güzeldi). Bunun günah olduğunu, Tanrı evini yıkmak gibi bir şey olduğunu unutmuşmuş; ama o zaman fırsat bulamamış işte. Zaten bu tür adilikleri bizim ilde, hatta bütün bölgede yapıyordu. Az değildi yaptıkları, hele bu konuda ölçüyü büsbütün kaçırdıydı.

Yanında yavruları olan ana, avaz avaz bağırmaya başlamış. Ama adam yetimleri evlerinden atıp, sokakta bırakmış işte, hem de bu işi sadece öfkeden yapmamış.

Bazen insan ne diye bir şeyin üzerinde inat ettiğini kendi de bilmez. Her neyse, önceleri kadına yardım ettiler, ama sonradan evlerde çalışmaya başladı. Gelgelelim bizim şehirde, fabrikadan başka para kazandıracak yer var mı? Kadıncağız bir evde yerleri siler, bir başka yerde bostanı çapalar, üçüncü bir yerde hamamı yakardı. Hep de kucağında bebeğiyle dolaşır, ağlar dururdu; öbür dört çocuğu ise hemen

oralarda, sokaklarda, üzerlerinde bir gömlekle koşuşur dururdu. Kadın onları kilisenin kapısı önüne dizdiği vakit, ne de olsa çocukların ayağında patikler vardı, belki şık patikler değildi ama ne de olsa yalınayak değildiler. Sırtlarında paltolar vardı. Ne de olsa tüccar çocuklarıydı; ama işte sonradan yalınayak koşuşmaya başladılar. Hoş, zaten çocuğun sırtına elbise mi dayanır? Ama durumları çocukların umurunda değildi; yeter ki hava güneşli olsun, zavallı yavrucuklar gelip çatan felaketi hissetmiyor, sevinip duruyorlardı, kuş yavruları gibi. Sesleri çıngırak gibi çın çın çınlıyordu. Kadıncağız: 'Kış gelip çatarsa, sizleri nerede barındıracağım? İnşallah Tanrı o zamana kadar sizi yanına alır!' diye düşünüyordu. Ama kışın gelip çatmasına zaman kalmadı. Bizim oralarda çocuklara musallat olan bir öksürük vardır. Boğmaca derler. Bir çocuktan ötekine geçer. En önce memedeki küçük kız öldü, onun arkasından da öteki çocuklar hastalandı. Kadıncağız dört kızının dördünü de, aynı yılın güzünde, birbiri ardına mezara koydu. Yalnız birini sokakta at ezdi. Eh, sonra ne oldu dersin? Kadın, çocuklarını mezara koyar koymaz dövünmeye başladı; daha bir süre önce: 'Tanrı bunları alsın benden,' diye lanet ediyordu ya, çocuklar ölünce, acı çekmeye başladı. Ne yaparsın, ana yüreği!

Sağ olarak elinde yalnız en büyük erkek çocuk kalmıştı; kadıncağız artık onun üzerine titriyordu. Çok zayıf bir çocukcağızdı, nazik bir yaradılışı vardı; yüzü bir kız çocuğunun yüzü gibi sevimliydi. Kadın çocuğu fabrikada çalışan vaftiz babasına götürdü. Vaftiz babası müdürdü fabrikada. Kendisi de bir memurun evine dadı olarak girdi. Oğlan, bir gün avluda koşturuyormuş, birden fabrikanın kapısına çift atlı bir arabayla Maksim İvanoviç gelmiş, üstelik o sırada çakırkeyfmiş; çocuk merdivenden koşarken, tam üstüne gelmiş. Elinde olmayarak olmuş tabii, yani çocuğun ayağı kaymış, bunun üzerine tam Maksim İvanoviç arabadan indiği sırada ona çarpmış. İki eliyle Maksim İvanoviç'in tam karnına dayanmış. Maksim İvanoviç, oğlanı saçlarından yakaladığı gibi avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamış: 'Sen kimin çocuğusun? Sopaları getirin! Hemen şurada, gözümün önünde falakaya çekin şunu!' Çocuk, korkudan ölü gibi olmuş! Çocuğu dövmeye, o da bağırmaya başlamış. Maksim İvanoviç kızmış: 'Ne? Bir de bağırıyor musun? Öyleyse sesi kesilinceye kadar dövün şunu!' demiş. Az mı dövmüşler, çok mu dövmüşler, bilmiyorum; her neyse çocuk

bayılıncaya kadar sesini kesmemiş. Kendinden geçince dövmeyi bırakmışlar, korkmuşlar. Çocuk, artık soluk almıyormuş. Olduğu yerde baygın yatıyormuş. Sonradan anlattıklarına göre pek de o kadar dövmemişler ya, çocuk pek ürkekmiş. Maksim İvanoviç bile neredeyse korkmuş: 'Kimin çocuğu bu?' diye sormuş. Kimin çocuğu olduğunu söylemişler; 'Yaa, öyle mi! Götürün şunu anasına öyleyse, ne diye buralarda, fabrikada dolaşıyor?' demiş. Sonra iki gün hiçbir şey söylememiş, ama sonunda dayanamamış: 'Ne oldu o çocuk?' diye sormuş. Çocuk, çok kötü durumdaydı; hastalanmıştı, annesinin evinde bir köşede yatıyordu. Kadıncağız, çocuğu hastalandığı için çalıştığı memurların evinden çıkmıştı. Oğlan zatürreye tutulmuştu. Maksim İvanoviç, bunu öğrenince: 'Hay Allah, ne diye hastalandı bilmem ki? Hani fena halde dayak yedi desek doğru olmaz, pek o kadar şiddetli vurmadılar ki... Ben başkalarının çocuklarını da böyle dövdürmüşümdür; hiç böyle şeyler başıma gelmedi,' demiş. Çocuğun anası gidip şikâyet eder diye beklemiş; ama gene de gururundan bir şey söylemiyor, susuyormuş. Kadıncağız ne yapsın, şikâyet etmeye cesareti yoktu ki! İşte bunun üzerine Maksim İvanoviç, çocuğun anasına on beş rubleyle, ücretini kendisinin ödediği bir doktor göndermiş; bunu korktuğundan filan yapmamış. Öyle işte bazı düşüncelere kapıldığından yapmış olacak. O sırada da kendini içkiye kaptırma zamanı gelmiş, Maksim İvanoviç tam üç hafta içmiş durmuş.

Böylece kış geçti, tam Paskalya yortusunda, yani o kutsal pazar günü, Maksim İvanoviç tekrar: 'O çocuk ne oldu Allah aşkına?' diye sormuş. Oysa bütün kış susmuşmuş, hiç sormamışmış onu. Bunun üzerine kendisine, 'Çocuk iyi oldu, annesinin yanında, annesi de gündelikçi olarak çalışıyor,' demişler. O zaman Maksim İvanoviç, hemen o gün dul kadına gitmiş. Evine girmemiş, sadece kadını kapıya çağırtmış, kendisi ise arabada oturuyormuş. 'Bana bak saygıdeğer bayan, senin oğlun için gerçekten bir velinimet olmak ve ona sonsuz iyilikler yapmak istiyorum, bundan böyle onu kendi evime, yanıma alacağım. Eğer sözümden çıkmaz, gözüme girerse, ona yetecek kadar bir sermayeyi de miras olarak kendisine ayıracağım. Hatta tam anlamıyla gözüme girerse, ölünce bütün malımı, mülkümü, her şeyimi ona bırakabilirim. Yani onu manevi evlat olarak kabul edebilirim. Tıpkı öz oğlum gibi bakacağım ona. Yalnız bir tek şartım

var: Zatınız, büyük yortulardan başka günlerde evime hiç gelmeyeceksiniz. Bu şartlarımı kabul ediyorsanız, yarın sabahleyin getirin oğlanı bana, hep sokaklarda çelikçomak oynayacak değil ya,' demiş. Bunu söyledikten sonra da, çocuğun anasını neredeyse çıldıracak bir durumda bırakarak çekip gitmiş. Olayı işitenler olmuş, kadına: 'Çocuk büyürse, onu böyle bir fırsattan yoksun bıraktığın için yaptığını yüzüne vuracaktır,' demişler. Kadın, geceyi çocuğunun başucunda ağlayarak geçirmiş, ertesi günü de çocuğu götürmüş. Çocuk ise ölü mü diri mi belli değil, öyle bir haldeymiş.

Maksim İvanoviç onu bir beyzade gibi giydirmiş. Bir de öğretmen tutmuş ona. Evine girdiği andan başlayarak da kitabın önüne oturtmuş. Ondan sonra da hep böyle sürüp gitmiş, Maksim İvanoviç çocuğu bir an için olsun gözünden uzaklaştırmıyormuş, hep yanında tutuyormuş. Çocuk birazcık dalga geçti mi, hemen: 'Kitabın önüne otur! Öğren; ben seni adam etmek istiyorum,' diye bağırırmış. Oysa çocuk sağlıksızdı, daha o dayağı yediği gün öksürmeye başlamıştı. Maksim İvanoviç bu işe şaşıp kalıyormuş: 'Artık benim evimde hayat yoksa hiçbir yerde yoktur. Anasının evinde yalınayak dolaşıyordu, kuru ekmek yiyordu, öyleyse ne diye şimdi eskisinden daha çürük?' diye soruyormuş. Öğretmen ise: 'Her çocuğa hareket gereklidir, hep ders çalışmak değil; bu çocuğun kesinlikle hareket etmesi gerekli,' demiş ve bu sözlerinin anlamını Maksim İvanoviç'e mantıklı olarak anlatmış. Bunun üzerine Maksim İvanoviç: 'Doğru söylüyor,' diye düşünmüş. O öğretmen Pyotr Stepanoviç ise, Allah rahmet eylesin, ermiş gibi bir adamdı. Müthiş içki içerdi, o kadar ki, çalıştığı her yerden bu yüzden kovuluyordu. Bizim şehirde de aynı tutumdaydı, hep sadakayla yaşıyor gibiydi, ama çok akıllıydı ve bilim dallarını iyi biliyordu. Kendisi için: 'Benim yerim burası değil, ben ancak üniversitede profesör olmalıyım, burada boşuna küfleniyorum, neredeyse elbiselerim bile benimle alay ediyor!' derdi. Maksim İvanoviç oturup duran çocuğa: 'Koşsana, oynasana!' diye bağırıyormuş. Çocuk ise karşısında soluk bile alamıyormuş. İş öyle bir dereceye gelmiş ki, çocuk, Maksim İvanoviç'in sesini bile duymaya dayanamıyormuş; onu işitti mi tepeden tırnağa tir tir titremeye başlıyormuş. Maksim İvanoviç ise, bu işe daha da çok şaşıyormuş: 'Öyle desem olmuyor, böyle desem olmuyor, ne bu böyle!.. Ben onu bataktan kurtardım, tepeden

tırnağa güzel güzel giydirdim; ayağındaki kısa botların içi kumaş kaplıdır, gömleği işlemelidir, bir general oğlu gibi bakıyorum ona, öyleyken neden bana bağlanmıyor? Niçin kurt yavrusu gibi hep bir köşeye sinip susuyor?' diyormuş. Gerçi Maksim İvanoviç'in yaptıklarına, artık çoktandır hiç kimse şaşmıyordu, ama bu sefer haline gene hayretler içinde kalmışlar. Adam kendinden geçiyormuş; bu minik çocuğa kancayı öyle bir takmış ki, bir türlü ondan ayrılamıyormuş. 'Bu oğlanı karakter sahibi etmezsem, öleyim bari,' diyormuş. 'Bunun babası ölüm döşeğinde, kutsal ekmeği yedikten sonra lanetlemişti beni,' ama bunda bile sopaya başvurmamış (o dayak faslından sonra korkuyordu). Çocuğu korkudan dondurmuş. Sopaya başvurmadan korkutmuş onu; mesele burada.'

Böylece günün birinde felaket gelip çatmış. Maksim İvanoviç bir gün odadan çıkacak olmuş, o çıkar çıkmaz, çocuk da kitabı bırakıp iskemlenin üzerine çıkmış. Daha önceden şifonyerin arkasına topunu düşürmüşmüş, işte o topu alayım derken, şifonyerin üzerinde duran porselen lambaya kolu takılmış, lamba gümbür diye yere düşmüş, paramparça olmuş. Bütün evi çın çın çınlatmış düşerken, çok da pahalı bir şeymiş, Saksonya porselenindenmiş. İşte Maksim İvanoviç üç oda öteden gürültüyü işiterek birden avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamış. Çocuk fırlamış, müthiş bir korkuyla öylesine koşmaya başlamış. Önce taraçaya çıkmış, sonra bahçeye, bahçenin arka kapısından da doğru kıyıya çıkmış. Kıyıda bir bulvar, bulvarın ortasında da eski kıyı fundaları vardı; sözün kısasa eğlenceli bir yerdi. Çocuk taa kıyıya, suyun başladığı yere kadar koşmuş, çevreden hep görmüşler, ellerini iki yanına indirmiş; tam salın iskeleye yanaştığı yerde yapmış bunu, suyu görünce korkmuş mu ne? Taş gibi duruyormuş oracıkta. Durduğu yer nehrin en geniş yeridir, sular arada hızlı hızlı akar, sandallar geçer. Öbür kıyıdaki dükkânlar, meydan ve altın kubbeleriyle, ışıl ışıl kilise görünür. İşte tam bu sırada, karşı kıyıya geçmek için, yanında kızıyla birlikte Albay Ferzing'in karısı gelmiş (bizim orada bir piyade alayı vardı). Albayın hanımının kızı da henüz çocuk denecek yaşta, sekiz yaşlarında filanmış, üzerinde beyaz bir elbiseyle yürüyor, çocuğa bakıp duruyormuş. Kızın elinde minicik bir köylü sepeti, sepetin içinde de bir kirpi varmış. 'Bakın anneciğim, çocuk kirpime nasıl bakıyor!' demiş. Albayın hanımı: 'Hayır, kirpiye bakmıyor, bir

şeyden korkmuş gibi,' demiş. 'Neden korktunuz böyle güzel çocuk? (Bütün bunları sonradan ağızdan ağıza anlatıyorlardı). Hem bu ne kadar güzel çocuk böyle, ne de güzel giyinmiş, siz kimin oğlusunuz yavrum?' Çocuk ise o zamana dek hiç kirpi görmemişmiş. Yaklaşıp bakmış. Biraz önceki durumunu tümüyle unutmuş. Çocukluk işte! 'Ne var sizin o sepetinizde?' diye sormuş. Küçük bayan: 'Kirpi aldık, biraz önce bir köylüden satın aldık onu; o da ormanda bulmuş,' diye cevap vermiş. 'Yani nasıl? Kirpi ne demek?' Çocuk artık gülüyor, parmağıyla kirpiye dokunup duruyormuş; kirpi ise çocuk dokundukça ha bire dikenlerini kabartıyormuş. Küçük kız, çocuğun ilgisine bakıp seviniyormuş: 'Biz onu eve götüreceğiz, terbiye etmek istiyoruz onu,' diyormuş. Çocuk: 'Ah, ne olur kirpinizi bana hediye edin!' diye rica etmiş. O kadar dokunaklı bir yalvarışı varmış ki. Ama daha bunları söyler söylemez, birden yukarıda Maksim İvanoviç'in bulunduğunu ve ona: 'Ah, demek sen buradasın ha! Tutun şunu!' diye bağırdığını işitmiş. (Adamın o kadar gözü dönmüş ki, şapkasız dışarı fırlamış ve oğlanın arkasından koşmaya başlamışmış.) Çocuk, olup bitenleri hemen hatırlamış. Bir çığlık atmış, suya doğru koşmuş, iki elini yumruk yaparak iki yandan göğsüne bastırınış, sonra gözlerini göklere doğru kaldırmış (Herkes görmüş bunu, herkes!), sonra şap diye kendisini suya atmış! Tabii bağırışmışlar, saldan atlayanlar olmuş, yakalamak istemişler, ama su götürmüş çocuğu. Söyledim ya, nehir hızlı akar arada. Çocuğu çıkardıkları zaman ise artık boğulmuşmuş, senin anlayacağın ölmüş. Göğüscağızı zayıftı, suya dayanamadı anlaşılan. Hem zaten ne canı vardı ki? O zamana kadar, hiç kimse oralarda bu kadar küçük bir çocuğun kendi hayatına kıydığını hiç mi hiç görmemişti! Öyle bir günah ki bu! Hem o minicik ruh, öbür dünyada hesap verirken Tanrı'ya, ne diyebilir?

İşte Maksim İvanoviç o zamandan başlayarak hep bunu düşünmüş. Sonradan da o kadar değişti ki, artık neredeyse kendisini kimse tanıyamıyordu. Anlaşılan o anda çok acı çekti. Önce kendini içkiye verdi, müthiş içti, sonunda vazgeçti, içki iyi gelmiyordu herhalde. Fabrikaya gitmekten de vazgeçmişti, artık kimseyi dinlemiyordu. Kendisine bir şey söylemeye kalkıştılar mı hep susuyor, ya da elini sallamakla yetiniyordu. Böylece iki ay kadar geçirdi, sonra durup dururken kendi kendine konuşmaya başladı. Dolaşıyor, kendi ken-

disiyle konuşuyordu. Vaskova adındaki şehre yakın köyde yangın çıkmış, dokuz ev yanmıştı; Maksim İvanoviç durumu görmek için oraya gitmiş. Yangında her şeyini yitirenler çevresini almış, ağlayıp sızlamaya başlamış. Bunun üzerine yardım etmeyi vaat etmiş, hatta bu konuda gereken emirleri bile vermiş, ama sonradan kâhyasını çağırtmış ve verdiği bütün emirleri geri almış: 'İstemez, hiçbir şey vermeyeceksiniz!' demiş. Ama neden öyle yaptığını söylememiş. 'Tanrı beni bütün insanlara gözdağı vermek için gönderdi. Bir canavar gibi. Eh, madem öyle, varsın öyle olsun. Adım rüzgâr gibi dört bir yana dağılsın,' diyormuş. Piskopos bile ayağına gelmiş. Sert adamdı bizim piskopos, manastırda rahiplerin hep bir arada yaşamalarını ilk uygulayan oydu. Piskopos, Maksim İvanoviç'e sert bir tavırla: 'Ne oluyorsun?' diye sormuş. Maksim İvanoviç bunun üzerine ona: 'İşte bundan ötürü,' diyerek ona içini açmış ve şu alıntıyı yapmış: 'Her kim bana iman eden küçüklerden birini kötülüğe iterse, gazabımdan kurtulamaz, böyle biri boynuna ağır bir taş assın ve dipsiz denizlerde boğulup gitsin!' (Mat. 18:6)

Piskopos:

'Evet,' demiş, 'gerçi orada açıktan açığa öyle demiyor ama gene de buna değinen sözler var. İnsan kendi ölçüsünü kaçırırsa felaket olur, mahvolur böyle bir insan! Sana gelince, sen kendini her şeyin üstünde saydın.'

Maksim İvanoviç ise öyle oturup duruyormuş, sanki inme inmiş vücuduna! Piskopos bakmış, bakmış, sonra:

'Bana bak,' demiş, 'söyleyeceğimi aklında tut. Kutsal kitapta der ki: "Umudunu yitiren insanın sözleri rüzgârda dağılır." Bir de şunu anımsa: "Tanrı'nın melekleri bile kusursuz değildir. Kusursuz ve günahsız olan yalnız efendimiz Hazreti İsa'dır. Melekler de O'na hizmet eder." Sen o çocuğun ölümünü istemedin ki... Sadece akılsızca davrandın. Yalnız burada bir şey var. Ben bile şaşıyorum buna: Sen bundan çok daha büyük ahlaksızlıklar yapmışsındır, az mıdır yaptıkların? Soyup soğana çevirdiğin, can evinden vurduğun, felakete sürüklediğin hemen hemen cinayet işlercesine yok ettiğin insanlar az mı? O çocuğun dört kız kardeşinin dördü de daha bebekken neredeyse gözlerinin önünde ölmedi mi? Neden yalnız bir bu zihnini bulandırıyor? Oysa sanıyorum, o eskiden ölenlere acımak şöyle dursun,

onları anımsamıyorsun bile, öyle değil mi? O halde, neden ölümünde hemen hemen hiç suçun bulunmayan bu küçük çocuktan ötürü bu kadar korkuya kapılıyorsun?'

Maksim İvanoviç:

'Düşlerime giriyor,' demiş.

'Eh, ne oluyor giriyorsa?'

Ama Maksim İvanoviç artık başka şey açıklamamış. Oturup duruyor, susuyormuş. Piskopos şaşıp kalmış ve başka hiçbir şey öğrenemeden çıkıp gitmiş, insan böyle bir durumda, başka bir şey yapamaz ki.

Bunun üzerine Maksim İvanoviç o öğretmeni, Pyotr Stepanoviç'i getirsinler diye adam salmış; bu öğretmenle o olaydan bu yana görüşmemişlermiş. Adamı görünce 'Anımsıyor musun?' diye sormuş.

Öğretmen:

'Anımsıyorum ya,' demiş.

Maksim İvanoviç:

'Sen buranın meyhanesi için yağlıboya resim yapıyordun, başpiskoposun portresinin bir kopyasını da yapmıştın. Şimdi bana yağlıboya bir portre yapabilir misin?' diye sormuş.

Öğretmen:

'Ben her şey yapabilirim, benim her çeşit yeteneğim vardır!' demiş.

'O halde bana bir portre yapacaksın, yaptıklarının en büyüğü olacak, duvarı olduğu gibi kaplayacak. Bu tabloda her şeyden önce nehri, kıyıya inen yolu ve salı yapacaksın ve o sırada orada kimler bulunmuşsa hepsini canlandıracaksın. Albayın hanımını da, kızını da, kirpiyi de yap. Ayrıca öbür kıyıyı da çizeceksin, her şeyi olduğu gibi canlandıracaksın. Kilisesi de, meydanı da, dükkânları da, arabaların durduğu yer de, hepsi, hepsi olduğu gibi görünsün. Hepsinin resmini yapacaksın. Sonra hemen salın yanında çocuğu da istiyorum, tam kıyıda, aynı yerde ve mutlaka iki elini yumruk yapıp göğsüne bastırmış olsun. Özellikle ve kesinlikle bunu isterim. Çocuğun başının üzerinde de, karşı kıyıda, kilisenin üst yanında gökler görünsün ve o göğün aydınlığında, çocuğun öbür dünyaya gelişini karşılamak üzere melekler uçsun. Böyle bir resim çizebilir misin, çizemez misin?'

'Benim elimden gelmeyecek şey yoktur.'

'Ben değil senin gibi basit bir boyacıyı, istersem Moskova'dan en birinci ressamı, hatta istersem Londra'dan bile en iyisini getirtebilirim, ama sen onun yüzünü hatırlıyorsun. Tablodaki resmi ona benzemese ya da az benzerse sana topu topu elli ruble, tıpatıp benzerse iki yüz ruble veririm. Unutma, gözleri masmaviydi... Bu yapacağın tablo, tabloların en büyüğü olmalı...'

Hazırlık yapılmış. Pyotr Stepanoviç başlamış çalışmaya, yalnız bir ara gelip:

'Hayır, onun resmini böyle yapmamız doğru olmayacak,' demiş.

'Nasıl böyle yani?'

'Demek istediğim o günah, yani intihar, bütün günahlar arasında en büyüğüdür. Böyle bir günah işledikten sonra onu gökte melekler nasıl karşılayabilir?'

'Canım çocuk o... Onun günahı filan olmaz.'

'Hayır, çocuk sayılmaz, artık aklı erecek çağdaydı: Sekiz yaşına basmıştı bu olay olduğu vakit. Onun için, ne de olsa, davranışının hesabını vermek zorunda kalmıştır.'

Bu sözler üzerine Maksim İvanoviç daha da büyük bir korkuya kapılmış. Pyotr Stepanoviç:

'Bense şöyle düşünmüştüm,' demiş, 'madem durum bu, o halde gökleri açmayalım, melekleri de yapmayalım; sadece gökten ona doğru bir ışık indiririm, şöyle aydınlık bir ışık indiririm, olur biter; sanki hiçbir şey olmamış gibi olacak, ama gene de istediğimiz sonuca ulaşmış oluruz.'

Öyle de yaptılar, yukarıdan aşağı bir ışık indirdiler. Sonradan, aradan artık epey vakit geçtikten sonra, o tabloyu ve o ışığı kendi gözümle gördüm, nehri de gördüm. Pyotr Stepanoviç koca duvarı boyamıştı; dere baştanbaşa maviydi, hemen oracıkta o sevimli çocuk vardı, iki elini göğsüne bastırıyordu, küçük kız çocuğunu, kirpiyi, hepsini, hepsini göstermişti tabloda. Yalnız Maksim İvanoviç o zaman tabloyu hiç kimseye göstermedi, çalışma odasını hep kilitli tutarmış; herkesin gözünden uzak olsun tablo diye. Tabloyu görmek için şehirden gelmek isteyenler o kadar çoktu ki... Ama Maksim İvanoviç hepsini kovmalarını emretmişti. Büyük dedikodu çıkmıştı o zaman. Pyotr Stepanoviç ise aklını kaçırmış gibi olmuş, hep: 'Şimdi artık her şeyi yapabilirim; bundan böyle benim yerim ancak Petersburg'da

sarayda olmalı,' diyormuş. Çok sevimli adamdı, ama böbürlenmeyi çok severdi. Desteksiz atar dururdu. Her neyse, onun da yazgısı belli oldu: İki yüz rubleyi aldığı an hemen kendini içkiye verdi ve böbürlene böbürlene parayı herkese göstermeye başladı; bunun üzerine adamcağızı sarhoş bir durumdayken, gece bizim esnaftan biri öldürmüş; üstelik katil, birlikte içki içtiği adammış, paralarını da o almış. Ertesi sabah hepsi meydana çıktı.

Sonunda öyle bir şey oldu ki, bugün bile anımsarlar. Maksim İvanoviç birden soluğu o dul kadının yanında almış: Kadın, kocası esnaftan olan bir kadının kulübesinde kirada oturuyormuş. Maksim İvanoviç bu sefer artık avluya girmiş; kadının karşısında durmuş ve yerlere kadar eğilmiş. Kadın çocuğu boğulalı beri hastaymış, güç bela kımıldayabiliyormuş. Maksim İvanoviç avazı çıktığı kadar: 'Bacım, namuslu dul bacım, ne olursun, bana var. Benim gibi bir canavarla evlen, dünya gözüyle yaşamamı sağla!' diye bağırmış. Kadın neredeyse orada ölecekmiş gibi taş kesilmiş, ona bakıp duruyormuş. Maksim İvanoviç: 'Bir çocuğumuz daha olsun istiyorum; bir oğlumuz olursa, öbür çocuk ikimizi de bağışladı demektir, seni de, beni de. Çocuk bana öyle emretti!' demiş. Kadın adamcağızın aklını yitirdiğini, kendinde değilmiş gibi göründüğünü fark etmiş, ama gene de artık sabredememiş:

'Bütün bunlar boş şeyler,' diye karşılık vermiş. 'Bütün bunlar sadece yeteri kadar yürekli olmayışımızdan ileri geliyor. Yavrucaklarımı da gene aynı yüreksizlikten yitirdim. Sizinle evlenmek değil, sizi karşımda görmek bile bana işkence, böyle ömür boyu sürecek bir çileyi kabul edemem.'

Maksim İvanoviç oradan çekilip gitmiş ama dediğinden caymamış. Bütün şehir böyle bir mucize olunca başlamış çalkalanmaya. Maksim İvanoviç ise hemen, kadına görücü göndermiş. İl merkezinden iki teyzesini getirtmiş. Teyzeleri şehirde ufak çapta ticaret işiyle uğraşıyormuş. Her neyse, ister teyzesi olsunlar ister olmasınlar, ne de olsa akrabalarıydı. Anlaşılan kadının onur duygusunu okşamak istiyordu. Teyzeleri kadını yumuşatmaya başlamışlar, gönlünü çelmek için uğraşıyor, kulübeden hiç çıkmıyorlarmış. Maksim İvanoviç şehirden de tüccarlardan da kadınlar göndermiş, hatta kilise papazının karısıyla bazı memurların eşlerini de göndermiş kadına; yani bütün

şehir çevresini etkisi altına almış. Kadın ise hep kendini naza çekiyormuş. 'Yetimlerim sağ olsaydı, belki o zaman bir şey düşünürdüm, ama şimdi neye yarar? Hem de yetimlerime karşı böyle bir günahı nasıl yüklenirim?' diyormuş. Maksim İvanoviç, başpiskoposu da araya girmesi için kandırmış. Bunun üzerine başpiskopos da kadının kulağına: 'Sen bu adamı yepyeni bir insan yapabilir, onu doğru yola sokabilirsin,' diye fısıldamış. Kadın, dehşet içindeymiş. İnsanlar da haline şaşıp kalıyor; 'Canım artık böyle bir mutluluğu insan reddeder mi?' diyorlarmış. Sonunda kadını nasıl yola getirmiş biliyor musun; 'Ne olursa olsun o çocuk intihar etti, hem de bebek değildi, artık aklı başındaydı, onun için sağ olsaydı artık kutsal etmeği yemesine bile izin verilmezdi. Demek ki ne olursa olsun davranışının hesabını vermek zorunda. Sen benimle evlenirsen, çok önemli bir söz vereceğim, çocuğun ruhu için yeni bir kilise yaptıracağım,' demiş. Kadın buna artık dayanamamış ve razı olmuş. İşte böylece evlendiler.

'Ondan sonra herkes şaştı kaldı hallerine. Daha ilk günden birbirleriyle çok iyi anlaşmışlar, tek bir varlık gibi olmuşlar, evliliklerini her türlü tehlikeden korumak için ellerinden geleni yapmışlar. Kadın daha o kış hamile kaldı. Bunun üzerine, Tanrı'nın gazabından korkmaya ve bütün kiliseleri dolaşmaya başlamışlar. Üç manastır ziyaret ederek orada yapılan kehanetlere kulak vermişler. Maksim İvanoviç ise vaat ettiği kiliseyi yaptırdığı gibi şehirde bir hastane, bir de düşkünler evi yaptırmış. Ayrıca, dullar ve yetimler için büyük para bağışlamış. Kimin kalbini kırdıysa, hepsini hatırlamış. Kimden ne aldıysa, hepsini geri vermek istiyormuş; parayı avuç avuç dağıtmaya başlamış, o kadar ki karısı ve başpiskopos sonunda ellerini tutmak zorunda kalmışlar. 'Şimdiye kadar yaptıkların da yeter,' diyorlarmış. Bunun üzerine Maksim İvanoviç sözlerini dinlemiş. Yalnız 'Ben o gün Foma'ya hak ettiğinden az para verdim,' diye tutturmuş. Her neyse, Foma'ya alacağını vermişler. Foma o kadar duygulanmış ki, ağlamaya başlamış. 'Ben zaten bunları almasam da... Bana bunları vermeseniz de sizden memnunum ve size ömrümüzün sonuna dek dua borçluyum,' demiş. Demek ki, Maksim İvanoviç'in yaptıkları herkesi etkilemiş ve demek ki dedikleri doğru; insan, iyilik ederek örnek olursa, sonsuzluğa dek anılır. Oranın halkı böyle iyi yürekli bir halktır işte.

Fabrikayı Maksim İvanoviç'in karısı yönetmeye başlamış, hem de öyle bir yönetiyormuş ki, bugün bile hâlâ onun yönetimini anımsarlar. Maksim İvanoviç içkiyi bırakmamış, ama kadın o Maksim İvanoviç'in kendisini içkiye kaptırma zamanı gelip çattığı anda, her haline dikkat ediyor, sonra da onu iyileştiriyormuş. Maksim İvanoviç'in konuşması da ciddilik kazanmış, sesi bile değişmiş. Herkese sonsuz derecede acır olmuş. Hayvanlara bile acıyormuş; bir gün, penceresinden köylülerden birinin, atının kafasına fena halde vurduğunu görmüş, hemen adam göndermiş ve atı köylüden fiyatının iki katına satın almış. Ayrıca ağlama yeteneğine de kavuşmuş; kader onu da nasip etmiş. Biri onunla konuşmaya başladı mı, hemen gözlerinden yaşlar fışkırıyormuş. Kadının doğum zamanı gelince ise, Tanrı dualarını işitmiş ve onlara bir erkek çocuk ihsan etmiş. Bunun üzerine Maksim İvanoviç'in yüzü o zamandan bu yana ilk defa aydınlanmış; pek çok sadaka dağıtmış, pek çok borçlusunu bağışlamış, çocuğun vaftiz gününe de bütün şehir halkını davet etmiş. Davet etmiş ya, ertesi günü dışarıya çıktığında gece gibi kapkaranlıkmış yüzü. Kadın kocasına bir şeyler olduğunu fark etmiş; bunun üzerine yeni doğan bebeği yanına götürmüş. 'Yavrum bağışladı bizi, gözyaşlarımızı, dualarımızı kabul etti,' demiş. Oysa açıklamak gerekirse, bu konuda, bütün o yıl boyunca aralarında bir kez olsun tek söz etmemişler; sadece içlerinde saklamışlar bunu. Maksim İvanoviç kadının bu sözü üzerine, ona kaşlarını öylesine çatarak bakmış ki, yüzü gece gibiymiş: 'Dur bakalım, acele etme, tam bir yıldır girmiyordu rüyama, ama bu gece girdi işte,' demiş. Kadın sonradan: 'İşte o zaman, bu garip sözlerden sonra yüreğim dehşet içinde kaldı" diyordu.

Boşuna da girmemiş rüyasına çocuk. Maksim İvanoviç daha bu sözü söyler söylemez, neredeyse hemen o anda, o dakikada yeni doğan bebeğe bir şey olmuş: Bebek durup dururken hastalanmış. Sekiz gün hastalık çekmiş; annesi, babası durmadan dua etmiş, doktorlar çağırmış, hatta Moskova'dan kara trenle en birinci doktoru getirtmişler. Doktor gelince kızmış: 'Ben en birinci doktorum, beni bütün Moskova bekliyor,' demiş. Damla vermiş, hemen sonra da çekip gitmiş. Giderken de sekiz yüz ruble götürmüş. Çocuk ise hemen o akşam ölmüş.

Sonra ne oldu dersin? Maksim İvanoviç varını yoğunu sevgili eşi üzerine yapmış, bütün sermayesini ve belgeleri ona teslim etmiş, her şeyi doğru dürüst yasalara uygun biçimde düzenlemiş, ondan sonra karşısında durup yerlere kadar eğilmiş: 'Değerli karıcığım benim, bırak beni, henüz fırsat varken gidip ruhumu kurtarayım. Eğer ruhumun esenliğe ulaşması için bir şeyler yapamazsam, bir daha geriye dönmem. Sert ve acımak bilmeyen bir adamdım, herkesi eziyordum, ama öyle sanıyorum ki, çekeceğim çileler ve yapacağım hac ziyaretleri sırasında başıma geleceklerden ötürü Tanrı benden affını esirgemeyecek, çünkü bütün bunları bırakmak da az bir ceza ve önemsiz bir acı değildir,' demiş. Karısı ise pek çok gözyaşı dökerek onu vazgeçirmeye çalışıyormuş: 'Bu dünyada senden başka kimsem yok. Kim destek olacak bana sen gidersen? Ben bir yıldır yüreğimde sevgi duyuyorum,' demiş. Bütün şehir halkı da son bir ay onu caydırmaya çalışmış, herkes ona yalvarıyormuş; hatta kaçmasın diye, onu gözetlemeye ve gitmesine zorla engel olmaya karar vermişler ama Maksim İvanoviç onları dinlememiş. Bir gece gizlice çıkıp gitmiş, ondan sonra da bir daha dönmemiş. Söylediklerine göre, bugüne kadar da oradan oraya giderek çile dolduruyormuş, sevgili eşine de her yıl durumunu bildiriyormuş."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



I

ŞİMDİ anılarımın bitimi olan en son yıkımı anlatmaya başlayacağım. Ama yazmaya başlamadan önce bazı şeyleri atlayıp, hareket geçtiğim zaman hiç bilmediğim, çok sonra öğrenip kavrayabildiğim, daha doğrusu artık her şey bittikten sonra anladığım bir şeyi açıklamak zorundayım. Başka türlü yazdıklarım anlaşılmaz, çünkü onu anlatmadan yazmaya kalkışırsam, hep bilmeceler sıralamak zorunda kalacağım. Bu yüzden açık ve basit bir açıklamada bulunacağım, bunu yaparken de sanat dedikleri şeyden özveride bulunacağım ve bunu sanki ben yazmıyormuşum, daha doğrusu, işin içinde kendi duygularım yokmuş, sanki bunlar gazetelerde karşılaşılan birer *entrefilet** imiş gibi yazacağım.

Gerçek şu ki, çocukluk arkadaşım Lambert öyle bir kişiydi ki, pekâlâ kendi aralarında –bugün şantaj adı verilen ve yasalarda özel bir tanımlaması yapılarak ne gibi cezalara çarptırılması gerektiği araştırılan– birtakım işler çevirip küçük çıkarlar peşinde koşan aşağılık çetelerden birine bağlı olabilirdi. Lambert'in bulunduğu çete Moskova'da kurulmuştu, hatta orada epey marifet göstermişti. (Sonradan işin boyutlarının bir kısmı ortaya çıkarıldı.) İşittiğime göre bir süre bunları Moskova'da, son derece deneyimli ve hiç de aptal olmayan, aynı zamanda artık yaşı ilerlemiş bir adam yönetiyormuş. Bunlar giriştikleri işlere hem bütün çeteyle birlikte, hem de ayrı ayrı el atıyormuş. Şeflerinin yönetimi altında en pis ve en yüz kızartıcı işlerin yanında (hoş, bunlar hakkında gazetelerde de haberler çıktı ya), oldukça karışık, hatta kurnazca tasarlanmış birtakım işlere bile girişiyorlarmış. Bunlardan bazılarını sonradan öğrendim, ama burada ayrıntıla-

* (Fr.) "Haberler arasına sıkıştırılmış birkaç satır." *–çev.*

rını vermeyeceğim. Yalnız şunu belirteyim ki, kullandıkları yöntem, insanların, hatta bazen en namuslu bilinen ve oldukça yüksek mevki sahibi kişilerin, bazı sırlarını öğrenmekten başka bir şey değildi. Sırlarını öğrenince bu kişilere gider, belgeleri ortaya çıkaracaklarını söyleyerek tehditler savurur (bazen o söz ettikleri belgeler ellerinde bulunmadığı halde öyle yaparlarmış) ve sus payı olarak para isterlermiş. Bazı şeyler vardır ki, günah değildir, suç bile sayılmaz, ama bunların ortaya çıkmasından namuslu ve sağlam karakterli bir insan bile korkabilir. Bunlar daha çok aile sırları üzerinde dururlarmış. Şeflerinin bazen ne kadar büyük bir beceriklilik gösterdiğini belirtmek için hiçbir ayrıntıya girmeden, üç dört satırla, bir marifetini anlatacağım. Oldukça namuslu bir ailede gerçekten günah sayılabilecek ve suç olan bir iş olmuş; daha doğrusu tanınmış ve saygıdeğer bir adamın karısı, genç ve zengin bir subayla gizli bir gönül ilişkisi kurmuş. Bunlar işin kokusunu almış ve şöyle yapmışlar: Doğruca genç adama gidip, bu işi kadının kocasına açıklayacaklarını bildirmişler. Ellerinde en küçük bir delil yokmuş, genç adam da bunu pekâlâ biliyormuş, kendileri de bunu ondan saklamamış. Zaten kullanılan yöntemin bütün becerikliliği ve kurnazlığı da kocanın bu haberi alınca ortada hiçbir delil olmadan da, sanki matematik olarak en gerçeğe uygun kanıtlar ileri sürülmüş gibi davranacağı düşüncesine dayanmasındaydı. Bu konuda, o adamın karakterini ve aile hayatının hangi koşullar içinde geçtiğini kesin olarak bilmelerine güveniyorlardı. İşin en önemli yanı da şu: Bu çetede, en dürüst insanların çevresine mensup bir genç adam vardı; o işte de gereken bütün bilgileri daha önceden bu genç sağlamıştı. Kadının sevgilisinden oldukça önemli bir para sızdırmışlar, hem de bunu kendilerini hiç tehlikeye atmadan yapmışlar, çünkü işin gizli kalmasını kurbanlarının kendisi istiyormuş.

Gerçi Lambert de işlerine katkıda bulunuyormuş, ama o Moskova'daki çeteye doğrudan doğruya bağlı değilmiş; yalnız işin tadını alınca, yavaş yavaş ve önce deneme olsun diye, kendi hesabına çalışmaya başlamış. Hemen şunu da söyleyeyim, Lambert bu işlere hiç yetenekli değildi. Gerçi oldukça zekiydi ve çıkarını biliyordu, ama heyecana kapılıyordu, üstelik açık yürekli mi diyeyim, saf mı diyeyim, öyle bir şeydi. Yani ne insanları tanıyordu, ne de sosyeteyi.

Örneğin, o Moskova'daki şeflerinin önemini galiba anlamıyordu. Ve bu tür işleri düzenleyerek yönetmenin son derece kolay olduğunu sanıyordu. Sonra herkesin kendisi gibi adi olduğunu tahmin ediyordu. Ya da örneğin, bir kez falanca adamın korktuğunu, ya da filanca nedenlerle korkması gerektiğini düşündü mü, gerçekten korktuğu sonucuna varıp, bundan bir daha artık hiç kuşku duymazdı. Tıpkı tümdengelimde olduğu gibi. Bunu nasıl anlatacağını bilemiyorum; sonradan olayları açıklayarak daha iyi anlatacağım, ama bence Lambert akılca pek az gelişmişti, bazı iyi, soylu duygulara ise inanmak ne kelime, belki bu tür duyguların gerçekten var olabileceğini aklından bile geçirmiyordu.

Petersburg'a çoktandır buranın Moskova'dan çok daha geniş bir avlanma alanı olduğunu düşündüğü, Moskova'da bilmem hangi işten ötürü başı belaya girdiği ve biri hakkında kötü niyetler besleyerek, onu her yerde aradığı için gelmişti. Petersburg'a gelir gelmez, hemen eski arkadaşlarından biriyle ilişkiye geçmişti, ama buradaki avlanma alanının çok dar olduğunu, ancak küçük çapta bazı işler çevrilebileceğini hemen anlamıştı. Sonradan ahbapları artmıştı, ama hiçbir işin çıktığı yoktu. Kendisi bana sonradan: "Buranın halkı berbat! Oğlanlardan başka bir şey yok burada," demişti. İşte bir sabah, gün doğarken, birden beni bir duvarın dibinde donmak üzere olduğum bir sırada bulmuş ve böylece kendi düşüncesine göre, "en kârlı işin karşısına çıktığını" düşünmüştü.

Meğer işin temeli, Lambert'in evinde, vücudumun üstündeki buzlar eridikten sonra ona söylediğim yalanlarmış. A! Tabii o sırada sayıklıyor gibiydim. Ama gene de söylediğim sözlerden her şey açıkça anlaşılıyordu, yani o uğursuz gün bana savrulan hakaretler arasında en çok aklımda kalanının, yüreğimde yer eden şeyin, Byoring ile o kadından görmüş olduğum hakaret olduğu ortaya çıkmıştı. Başka türlü olsaydı, Lambert'in evinde sayıklarken sadece bundan söz etmez, sözgelimi Zerşikov'u sayıklardım. Oysa sonradan Lambert'in kendi ağzından işittiğim gibi, ikincisini değil, birincisini söylemiştim. Bundan başka, o korkunç sabah, coşkun bir ruh hali içindeydim ve Lambert'e de, Alphonsine'e de birer kurtarıcı, birer koruyucu gözüyle bakıyordum. Sonradan iyileşmeye başlayıp da yatağımda;

acaba Lambert söylediğim o yalanlardan neler öğrendi ve o yalanları söylerken acaba ağzımdan neler kaçırdım diye düşündüğüm vakit, bir defa olsun, onun bu kadar çok şey öğrenmiş olabileceği aklımdan geçmedi! Ah! Tabii, duyduğum vicdan azabına bakılırsa, daha o zaman herhalde pek çok gereksiz şeyden söz etmiş olabileceğimden kuşkulanıyordum, ama tekrar ediyorum, hiçbir zaman bu kadar çok şey söylemiş olabileceğini tahmin edemezdim! Ayrıca o sırada, Lambert'in evindeyken kelimeleri doğru dürüst söyleyemediğimi de düşünüyor, buna güveniyor ve hesabını ona göre yapıyordum. Doğru dürüst konuşamadığımı iyice anımsıyordum. Oysa sonradan anlaşıldığı gibi, umduğumdan çok daha açık seçik konuşmuşum. Ama bundan da daha önemli bir şey vardı: Bütün bunlar çok daha uzun bir süre sonra ortaya çıktı ve asıl yıkım bu gecikmeden ileri geldi.

Lambert, sayıklamalarımdan, yalanlarımdan, kekeleyerek söylediğim sözlerden, coşkun heyecanımdan ve daha birçok şeyden önce kesin olarak herkesin soyadını, hatta söz ettiğim insanlardan bazılarının adreslerini öğrenmişti. İkincisi, o kişilerin önemi konusunda oldukça gerçeğe uygun bilgilere sahip olmuştu ("o kişiler" dediğim, ihtiyar prens, *o kadın*, Byoring, Anna Andreyevna hatta Versilov'du). Üçüncüsü, benim hakarete uğramış olduğumu ve öç almak amacıyla tehditler savurduğumu anlamıştı. Son olarak da, en önemli olan, dördüncü bir nokta daha vardı: O da Lambert'in ortada esrarengiz bir belgenin bulunduğunu, bunun tutulduğunu, aslında bir mektup olduğunu ve bu mektup yarı deli olan ihtiyar prense gösterilecek olursa, prensin öz kızının kendisini deli saydığını, hatta bu konuda daha önceden "hukukçularla görüştüğünü" ve bir yolunu bulup onu akıl hastanesine kapatmaya uğraştığını öğreneceğini ve bu sayede ya tamamen delireceğini ya kızını evinden kovup mirasından yoksun bırakacağını, ya da Matmazel Versilov adında birisiyle evleneceğini; zaten onunla çoktandır evlenmek istediğini, ama bunu yapmasına izin vermediklerini öğrenmiş olmasıydı. Sözün kısası Lambert, pek çok şeyi anlamıştı; kuşkusuz geriye daha birçok karanlık nokta kalıyordu, ama o şantaj ustası gene de doğru bir ipucu elde etmişti. Sonradan Alphonsine'in elinden kurtulup da kaçtığım an, Lambert hemen adresimi bulmuş (hem de bunu en basit çareye başvurarak,

adres bürosuna sorarak öğrenmiş); sonra da çabucak gereken soruşturmaları yapmış ve sayıklarken ona bazılarından söz ettiğim bütün o kişilerin gerçekten var olduğunu öğrenmiş. Bunun üzerine harekete geçerek hemen ilk adımı atmış.

İşin en önemli noktası, o belgenin var olması, benim elimde bulunması ve büyük bir değer taşımasıydı. Lambert belgenin çok değerli olduğundan en küçük bir kuşku duymuyordu. Burada özel bir durumdan söz etmeden geçeceğim. Bundan daha ilerde söz etmek daha doğru olacak; yeri gelince. Yalnız şunu belirteyim, Lambert'e o belgenin gerçekten var olduğu ve gerçekten büyük bir değer taşıdığı kanısını veren şey, işte bu özel durumdu. (Önceden söyleyeyim, bu özel durum, uğursuz bir rol oynamıştır; öyleyken bunun böyle olacağını değil o zaman, öykümün taa sonuna dek, yani her şeyin birden başımıza yıkıldığı ve kendiliğinden ortaya çıktığı ona dek aklımdan bile geçirmezdim.) İşte Lambert, en önemli noktada kesin bir kanıya varınca, ilk adımı atmak üzere Anna Andreyevna'ya gitmişti.

Bu arada şunu da söyleyeyim, Lambert nasıl olup da Anna Andreyevna gibi üstün bir kişiliğe sahip, onun kadar ulaşılmaz bir insanın çevresine sokulabilmiş, eteğine nasıl yapışmıştı, bu nokta benim için hâlâ çözümlenmemiş bir bilmecedir. Gerçi Lambert önceden birtakım soruşturmalar yapmış, ama bundan ne çıkardı? Gerçi son derece güzel giyimliydi ve Paris söyleyişiyle konuşuyor, hatta aslı Fransızca olan bir soyadı taşıyordu, ama Anna Andreyevna onu daha ilk görüşünde bir üçkâğıtçı olduğunu anlamamış olabilir miydi? Diyelim ki, o sırada böyle bir üçkâğıtçıya gerek vardı. Ama bu kadar mı zor durumdaydı?

Görüşmelerinin nasıl geçtiği hakkında hiçbir zaman hiç kimseden bilgi edinemedim, ama sonradan birçok kez hayalimde bu sahnenin nasıl geçtiğini kendi kendime canlandırmışımdır. Gerçeğe en yakın olanı, Lambert'in daha söze ilk başlayışında, daha ilk hareket-te, Anna Andreyevna'nın karşısında, benim çocukluk arkadaşım, daha doğrusu çok sevdiği candan bir arkadaşı için içi titreyen bir insan rolünü oynamış olmasıdır. Ama tabii daha bu ilk görüşmelerinde hemen apaçık olarak "belgenin" bende bulunduğunu ima etmenin çaresini bulmuş, bunun bir sır olduğunu ve bu sırrı yalnız kendisi-

nin, yani Lambert'in bildiğini, benim de bu belgeyi kullanarak Bayan Ahmakova'dan öç almaya hazırlandığımı falan filan sezdirmiştir. En önemlisi de şu: Lambert kesinlikle bu belgenin ne derece önem ve değer taşıdığını Anna Andreyevna'ya elinden geldiği kadar net anlatmanın çaresini bulmuştur. Anna Andreyevna'ya gelince, kendisi o sırada gerçekten öyle bir durumdaydı ki, bu tür bir habere dört elle sarılmamazlık, Lambert'in anlattıklarını büyük bir dikkatle dinlememezlik ve anlatılan oltaya takılmamazlık edemezdi, sadece "bir ölüm dirim savaşı" sürdürmek için yapmak zorundaydı bunu! Çünkü tam o sırada nişanlısını kaçırmış, vesayet altına alarak Tsarskoye Selo'ya götürmüşlerdi. Anna Andreyevna'nın kendisini bile vesayet altına almışlardı. İşte bu durumda birden karşısına böyle bir fırsat çıkıyordu. Artık burada söz konusu olan şey, kadınların birbirlerinin kulağına fısıldadığı dedikodular, yakınmalardan ötürü gözlerden fışkıran yaşlar, söylentiler değildi. Ortada bir mektup vardı. Birinin yazdığı bir mektup! Yani nişanlısı olan adamın kızının ve o nişanlandığı adamı elinden almış bulunan bütün diğer kişilerin kötü niyetler beslediğini kanıtlayan somut bir delil vardı. Bu bakımdan, prensin kaçması, kurtulması gerekiyordu! Kurtulması için evinden kaçıp gene ona, yani Anna Andreyevna'nın evine sığınması gerekse bile. Ancak bunu yaparsa yirmi dört saat içinde, Anna Andreyevna ile evlenebilirdi. Bunu yapmazsa, malına, mülküne el koyabilir, kendisini de akıl hastanesine kapatabilirlerdi!

Belki de Lambert genç kızın karşısında kurnazlığa bile başvurmamıştır, belki bir an için bile bu yolu denememiş, onunla karşılaşır karşılaşmaz: "Matmazel, karşınızda iki yol var; ya evde kalmış yaşlı bir kız, ya da bir prenses, milyonları olan bir kadın olacaksınız. O belge var ya, ben onu o delikanlıdan çalar, size veririm... Karşılığında da sizden otuz bin ruble isterim," demiştir. Aslında gerçekten öyle söylediğini düşünüyorum. Lambert herkesi kendisi gibi adi sanıyordu; tekrar ediyorum Lambert'te adi insanlara has bir basitlik, adi insanlara has bir çeşit aptallık vardı... Her neyse, öyle de olsa, böyle heyecanlı bir anında bile şaşırmamış, pekâlâ kendine hâkim olmuş ve şantajcının sözlerini sonuna dek dinlemeyi başarmıştır. Hatta bunu "geniş görüşlü bir insan olduğunu" göstermek için yap-

mıştır. Tabii, herhalde başlangıçta azıcık kızarmıştır, ama sonradan kendini toparlamış ve sonuna kadar dinlemiştir herhalde söylenenleri. Peki, ama bu ulaşılmaz, bu gururlu ve gerçekten saygıdeğer genç kızın Lambert'le el ele olduğunu nasıl düşünebilirdim? Akıllı olmak bu mu yani? Bu derece derin bir Rus zekâsı her şeyi geniş bir açıdan almaya meraklıdır. Hele kadın aklı alırsa, hele böyle şartlar altında bulunursa!

Şimdi her şeyi özetleyeyim: Hastalığımdan sonra dışarı çıkacağım gün ve saatte, Lambert özellikle iki nokta üzerinde duruyordu (şimdi bunu artık kesin olarak biliyorum). Birincisi, Anna Andreyevna'dan en az otuz bin rublelik bir senet almak, ondan sonra prensi kaçırmak ve hemen Anna Andereyevna ile evlendirmek... Ya da bunun gibi bir şeyler tasarlıyordu. Yalnız benim yardımımı, daha doğrusu belgenin ellerine geçmesini bekliyorlardı.

İkinci bir tasarı daha vardı: Anna Andreyevna'ya ihanet etmek, onu yüzüstü bırakıp belgeyi, (daha kazançlı olursa) rahmetli generalin karısı Ahmakova'ya satmak! Bu işte, Byoring bile vardı hesapta. Ama Lambert henüz Ahmakova'ya gitmemişti, sadece onu gözetlemekle yetinmişti. Bu iş için de beni bekliyordu.

Ah, bana öyle gereksinimi vardı ki, daha doğrusu bana değil de, o belgeye öyle ihtiyacı vardı ki! Benim için de iki tasarı hazırlamıştı. Birincisi şuydu: Başka türlü hareket etmenin çaresini bulamazsa, benimle birlikte işe girişecek ve önce hem maddi, hem manevi bakımdan kendisine boyun eğmemi sağladıktan sonra, parayı benimle yarı yarıya bölüşecekti. Ama tasarladığı ikinci olay daha çok hoşuna gidiyordu; bu tasarının temelindeki düşünce, beni bir çocuk gibi aldatmak, belgeyi benden çalmak ya da onu zorla elimden almak. En çok hoşuna giden bu tasarıydı; hayalinde hep onun üzerinde duruyordu. Tekrar ediyorum özel bir nedenle ikinci tasarının başarıya ulaşacağından hiç kuşku duymuyordu, bu nedenin ne olduğunu daha önce de söylediğim gibi sonra anlatacağım. Her neyse, Lambert beni içi titreyerek, sabırsızlıkla bekliyordu: Çünkü her şey bana bağlıydı, atacağı bütün adımlar da, vereceği kararlar da bana bağlıydı.

Ama bu arada hakkını vermek gerekiyor. Bütün heyecanına karşın Lambert, belirli bir süreye kadar kendini tutmayı başarmıştı.

Hastalığım sırasında evime gelip de yanıma çıkmamıştı, yalnız bir kez gelmiş, Versilov'la görüşmüştü. Beni rahatsız etmiyor, beni korkutmuyor, belirli bir gün ve saat gelinceye kadar, dışarı çıkacağım gün gelip çatıncaya kadar karşımda tamamen bağımsız bir insan gibi davranıyordu. Belgeyi bir başkasına verebileceğimi, bu konuda bir başkasına açıklamada bulunacağımı ya da belgeyi yok edeceğimi düşünmüyordu, bu konuda içi rahattı. Sözlerimden, bu sırra ne kadar değer verdiğimi ve belgenin varlığını biri öğrenir diye ne kadar korktuğumu anlamış olabilirdi. İyileşir iyileşmez, daha ilk gün, başka hiç kimseye değil de, herkesten önce ona geleceğimi kesin olarak biliyordu. Bu konuda en küçük bir kuşkusu yoktu: Darya Onisimovna bana bir bakıma onun emriyle gelmişti ve Lambert içimde merak ve korku uyanmış olduğunu, kendimi artık tutamayacağımı biliyordu... Hem zaten tedbirini de almıştı, dışarı çıkacağım günün tarihini bile öğrenmiş olabilirdi. Bu bakımdan, istesem de elinden kurtulamazdım.

Ama Lambert beni ne kadar sabırsızlıkla beklese de şurası kesin ki, Anna Andreyevna kadar çok beklememiştir. Açıkça söyleyeyim, belki de Lambert ona ihanet etmeye hazırlanırken, bir bakıma haklıydı. Belki suç Anna Andreyevna'daydı. Aralarında kuşkusuz bir işbirliği kurulmuş olmasına karşın (bu işbirliğinin nasıl bir biçim aldığını bilmiyorum, ama aralarında böyle bir şey olduğuna kesin bir inancım var), Anna Andreyevna son dakikaya kadar ona karşı tam anlamıyla açık ve içten davranmamıştı. Yüreğini ona olduğu gibi açmamıştı. Ona her şeyi kabul ettiğini, bütün vaatlere hazır olduğunu ima etmişti, ama sadece ima ile yetinmişti; belki de Lambert'in bütün tasarısını en son ayrıntısına kadar dinlemiş, ama sözlerini sadece susmakla desteklemişti. Bunun böyle olduğunu ileri sürmek için elimde kesin kanıtlar var. Anna Andreyevna'nın böyle davranmasının nedeni ise şuydu: Anna Andreyevna *beni bekliyordu.* O adi herifle yani Lambert'le işbirliği yapmaktansa, benimle konuşmayı seçiyordu, bu benim için kesin bir şey, bunu anlayışla karşılıyorum; yalnız Anna Andreyevna'nın bunda bir yanlışı vardı, o da şuydu: Bu tutumunu sonunda Lambert de anladı. Anna Andreyevna'nın onu atlatarak bir çaresini bulup o belgeyi benim elimden alması ve benim-

le anlaşmaya girişmesi, Lambert'in hiç işine gelmiyordu. Kaldı ki, o sırada artık "işin" sağlam olduğuna kesin olarak inanıyordu. Onun yerinde bir başkası olsaydı, korkar ve hâlâ kararsızlık içinde bocalardı; ama Lambert gençti, küstahtı, kolay kazanç elde etmek için son derece sabırsızlanıyordu, insanları az tanıyordu ve kesinlikle hepsini adi sanıyordu, onun gibi bir insan bu konuda kuşku duyamazdı. Kaldı ki artık en önemli noktalarda Anna Andreyevna'nın ağzından laf almayı başarmıştı.

Şimdi son ve en önemli sözü söylüyorum: Acaba Versilov o güne kadar bunlar hakkında bir şeyler biliyor muydu? Ve Lambert'in çok ileride gerçekleştirmeyi düşünse bile herhangi bir tasarısında rol almış mıydı? Hayır, hayır, hayır, *henüz* böyle bir şey yoktu. Bununla birlikte, belki de daha o zaman yüreğine uğursuz bir çengel atılmış... Her neyse, artık yeter!.. Yeter! Artık, fazlaca konu dışına çıkıyor ve hep ileride olacaklardan söz ediyorum.

Peki, benim rolüm neydi bu işin içinde? Bir şeyler biliyor muydum? Daha doğrusu hastalığımdan kurtulup da sokağa çıkacağım gün, bir şeyden haberim var mıydı? Daha önce, bu *entrefilet*'ye başlarken, ayağa kalktığım gün hiçbir şey bilmediğimi, her şeyi çok daha sonra, yani artık her şey olup bittikten sonra öğrendiğimi söylemiştim. Gerçekten öyle oldu, ama acaba bunu söylerken tamamen doğruyu mu söylemiş oluyorum? Hayır, öyle demememem gerekir; tabii, kuşkusuz bir şeyler biliyordum, üstelik bildiğim birçok şey vardı, ama bunlar ne biçim bilgilerdi? Okuyucu *düşü anımsasın* yeter! Madem öyle bir düş görmüştüm, daha doğrusu madem böyle bir düş varlığının derinliklerinden kopup, böyle bir biçime dökülmüştü, demek birçok şey biliyordum, daha doğrusu biliyordum değil de, seziyordum... Evet, şimdi şu açıkladığım, ama ancak "artık her şey olup bittikten sonra" öğrendiğim şeylerden birçoğunu seziyordum. Henüz pek bir bilgim yoktu, ama sezdiklerimden ötürü yüreğim çarpıyordu ve artık düşlerime kötü ruhlar girmeye başlamıştı. Öyleyken işte böyle bir adama, daha doğrusu ne biçim insan olduğunu kesin olarak bildiğim, üstelik onun bazı ayrıntılarını sezdiğim halde gene de ona gitmek için çırpınıp duruyordum! Ama neden çırpınıyordum sanki? İşte şimdi, şu anda, bunları yazdığım sırada, o

sırada ona bir an önce gitmek için neden böyle çırpındığını bütün ayrıntılarıyla biliyormuşum gibi geliyor. Oysa gene söylüyorum, o zaman henüz hiçbir şey bilmiyordum. Belki okuyucum ne demek isteğimi anlayacaktır. Şimdi art arda meydana gelen, zincirleme olaylara geçelim.

II

HER şey, sokağa çıkışımdan iki gün önce, akşamüzeri, Liza'nın müthiş bir kuşkuyla eve dönmesiyle başladı. Büyük bir hakarete uğramıştı; gerçekten başına dayanılmayacak bir şey gelmişti.

Liza'nın Vasin'le olan ilişkisinden daha önce söz etmiştim. Liza, sadece artık bize gereksinimi olmadığını göstermek için değil, gerçekten değer verdiği için ona gitmişti. Tanışıklıkları daha Luga'da başlamıştı. Ve bana her zaman Vasin, Liza'ya karşı pek ilgisiz değilmiş gibi geliyordu. Liza'nın başına gelen yıkımın etkisi altında, sağlam, heyecansız, her zaman olayların üstünden bakan bir zekâ sahibinden öğüt istemesi normal bir şeydi; Vasin'in böyle bir zekâ sahibi olduğunu tahmin ediyordum. Ama kadınlar erkeklerin zekâsını değerlendirmekte pek usta değildir. Bir erkek hoşlarına gitti mi, o erkekteki çelişkileri bile, bu çelişkiler isteklerine uyuyorsa, zevkle son derece mantıklı birer sonuç sayabilirler. Liza'nın Vasin'de hoşlandığı şey, bulunduğu duruma ilgi göstermesi ve ilk konuşmalarında sandığı gibi prense karşı yakınlık duymasıydı. Ayrıca Vasin'in kendisine ne gibi duygular beslediğini hissettiği için, tabii onun rakibi olarak kabul ettiği bir erkeğe yakınlık göstermesine değer vermemezlik edemezdi. Liza, öğüt almak amacıyla bazen Vasin'e uğradığını söylediği anda prens bu haberi büyük bir endişeyle karşılamış, Liza'yı kıskanmaya başlamış; Liza gururunun kırıldığını, hakarete uğradığını hissetmiş, bu yüzden de kasıtlı olarak Vasin'le arkadaşlık etmeye devam etmişti. Prens söylenmeyi kesmişti, ama hâlâ somurtuyordu. Liza ise, sonradan, bana kısa bir süre içinde artık Vasin'den hoşlanmamaya başladığını açıklamıştı (ama bunu çok daha sonra söylemişti); Vasin kendi halinde, sakin insandı. Zaten Liza'ya sonradan oldukça tatsız bir şey olarak görünen de, başlangıçta o kadar çok hoşlandığı bu hep

aynı düzeyde sürüp giden sonsuz sakinliğiydi. Vasin becerikli adam olarak görünüyordu ve gerçekten de Liza'ya görünüşte birkaç iyi öğüt vermişti, ama sonradan sanki bir kastı varmış gibi bütün bu öğütlerin gerçekleşmesi olanaksız şeyler olduğu meydana çıkmıştı. Üstelik kimi zaman son derece yüksekten bakarak yargılarda bulunuyormuş, hem de Liza'nın karşısında hiç çekinmeden, evet, arkadaşlıkları ilerledikçe daha da serbest davranır olmuş. Liza ise onun bu tutumunu kendisinin o sıradaki durumuna kayıtsız kalmasına ve bu kayıtsızlığın gittikçe artmasına yoruyordu. Bir seferinde Liza, Vasin'in bana karşı her zaman iyi düşünceler beslediğinden ve zekâ bakımından benden çok üstün olduğu halde, benimle sanki onunla eşitmişim gibi konuştuğundan ötürü (bunlar Liza'nın kendi sözleri) ona teşekkür edecek olmuş. Bunun üzerine Vasin:

"Yanılıyorsunuz, ben bundan ötürü öyle davranmıyorum," demiş. "Böyle davranmamın nedeni, onda başkalarından farklı hiçbir şey göremeyişimdir. Ben onu ne akıllı geçinen insanlardan daha aptal, ne de iyi yürekli olanlardan daha kötü yürekli bir insan olarak kabul ediyorum. Ben herkese karşı aynı biçimde davranırım, çünkü benim gözümde herkes aynıdır."

"Nasıl olur? Aralarındaki farkları görmüyor musunuz yoksa?"

"A, tabii, herkes herhangi bir şeyle birbirinden ayrılır, ama benim gözümde bu farklar yoktur. Çünkü insanların arasındaki ayrımlar beni hiç ilgilendirmez: Benim için herkes eşittir. Bu yüzden karşımdaki kim olursa olsun, ona karşı ayrı bir tutuma girmem, herkese aynı derecede iyi duygular beslerim."

"Peki, bu size can sıkıcı bir şey olarak görünmüyor mu?"

"Hayır, ben her zaman kendimden hoşnut kalırım."

"Hiçbir şey istemez misiniz içinizden?"

"İstemez olur muyum? Ama pek çok istemem. Zaten hemen hemen hiçbir şeye gereksinimim yok, sahip olduğumdan bir ruble fazlasını istemiyorum. Altın bir elbise içindeyim ben. Evet, olduğum gibi, öyleyim. Yani sırtımda gerçekten altın bir elbise olsa, gene de Vasin'e bir şey eklemiş olmam, demek istiyorum. Şunu bunu elde etmeye özenmiyorum. Bulunduğum durumdan daha üstün bir yer olabilir mi?"

Liza bana şerefinin üstüne yemin ederek, Vasin'in bütün bunları kelimesi kelimesine, aynen böyle söylediğini ifade etmişti. Hoş, bu konuda yargıda bulunmak yersiz; çünkü bu yargıda bulunmadan önce, bu sözlerin hangi koşullar altında söylenmiş olduğunu bilmek gerekir.

Liza, yavaş yavaş Vasin'in prense karşı hoşgörü göstermesinin, herkesi eşit olarak görmesinden ve onun gözünde "insanlar arasında fark bulunmamasından" ileri geldiği sonucuna varmıştı, hiç de kendisine karşı yakınlığından ötürü öyle davrandığını sanmıyordu artık. Ama sonunda Vasin bir ara o kayıtsız tavrından vazgeçmeye ve prensi yalnız suçlamakla kalmayıp, ona karşı hakaret dolu, alaylı bir tavır takınmaya başlamış. Onun bu tutumu Liza'yı kırmış, ama Vasin gene de bu tür konuşmalardan vazgeçmemiş. En önemlisi de şu: Vasin her zaman o kadar yumuşak konuşuyormuş ki, prensi suçlarken bile en küçük bir öfke belirtisinde bulunmuyormuş. Sadece Liza'ya, kahraman sandığı bu kişinin bütün adi yönlerini mantıklı birtakım çıkarımlarla ortaya koyuyormuş; ama işte asıl alaylı tavır da bu mantıklı sözlerin içinde gizleniyormuş. Sonunda neredeyse açıktan açığa Liza'ya aşkının bütün "saçmalığını", bu aşkın inada dayanan, zoraki bir şey olduğunu ortaya koymuş. "Siz duygularınızın içinde ne yapacağınızı şaşırmışsınız, insan bu tür şaşkınlıklarının bir kez bilincine vardı mı, onları hemen düzeltmeli," demiş.

Bu konuşma o gün olmuşmuş; Liza, Vasin bunu söyler söylemez öfkeyle yerinden kalkarak gitmek istemiş. Ama o akıllı, o zeki adam bu durumda ne yapmış, sözlerini neyle bitirmiş? Kibar bir tavır takınarak, üstelik de coşkuyla, Liza'ya evlenme önererek. Liza hemen orada gözlerinin içine bakarak ona "Aptal," demiş ve oradan çıkıp gitmiş.

Zavallı denecek dereceye düşmüş bir adama, yalnızca söz konusu zavallı, o kadına "layık değil" diye ihanet etmeyi teklif etmek ve en önemlisi bu öneriyi, o zavallıdan hamile kalmış bulunan bir kadına yapmak... İşte zeki geçinen adamların aklı bu kadar! Ben buna, aşırı derecede kitapların arasında kalmaktan ileri gelen teorik bir tutum ve sonsuz bencillikten doğan tam bir "hayatı bilmemezlik," derim. Liza, Vasin'in bu davranışıyla neredeyse gururlandığını bile

fark etmiş. Bu gururu belki de artık Liza'nın hamile olduğunu bilmesinden ileri geliyordu, kim bilir? Liza, gözlerinde öfkeli yaşlarla hemen prense koşmuş. Ama prens, tutumu ile Vasin'i bile gölgede bırakmış. Öyle sanıyorum ki, Liza'nın anlattıklarından sonra artık ortada kıskanılacak hiçbir şey bulunmadığına kesin olarak inanabilirdi; oysa prens öyle yapmayıp tamamen çılgına dönmüş. Gerçi bütün kıskanç insanlar öyledir ya! Liza'nın anlattıkları üzerine prens onunla fena halde kavga etmiş ve kızcağıza öyle hakaretler savurmuş ki, Liza neredeyse artık onunla her türlü ilişkisini koparmaya karar verecek olmuş.

Bununla birlikte eve geldiği zaman hâlâ kendini tutuyordu, anneme herhangi bir şey açıklayamamıştı. Hayret! O, akşam hepsi sanki ortada hiçbir şey olmamış gibi, eskiden olduğu gibi, biraraya gelmişti. Aradaki soğukluk yok olmuştu; tabii annem de, Liza da doya doya ve her zamanki gibi birbirlerine sarılarak ağladılar ve belliydi ki Liza artık sakinleşmişti. Bununla birlikte, hâlâ çok somurtkan bir hali vardı. Makar İvanoviç'in yanında o akşam bir tek söz söylemedi, hatta bir an için olsun odadan çıkmadan oturdu. Makar İvanoviç'in söylediklerini büyük bir dikkatle dinliyordu. O tabure öyküsünden sonra, adamcağıza karşı olağanüstü ve garip bir çekingenlikle karışık saygı gösteriyordu; ama gene de hiç konuşmuyordu.

Makar İvanoviç ise o sırada, garip, beklenmedik biçimde ve şaşılacak bir beceriklilikle konuşmayı bambaşka bir konuya yönetmişti; şunu da belirteyim ki, Versilov ile doktor daha o sabah Makar İvanoviç'in sağlık durumu konusunda kaşlarını çatarak uzun uzun konuşmuştu. Şunu da söyleyeyim, birkaç gündür evimizde annemin doğum gününü kutlamaya hazırlanıyorduk; doğum günü beş gün sonra kutlanacaktı ve herkes bu konudan sık sık söz ediyordu. Makar İvanoviç, o günden söz açılınca nedense birden hayalinde anılarını canlandırmış, annemin çocukluğunu, henüz "ayacıklarının üstünde duramadığı" günleri hatırlamıştı. İhtiyar: "Bazen ona yürümeyi öğretmek istiyor, onu bir köşeye koyup, üç adım kadar geriye çekiliyor, onu çağırıyordum. O da olduğu yerde hafif hafif sallanarak odanın öbür ucuna, bana doğru gelmek istiyor, ama korkuyor, gülüyor, benim yanıma koşunca da üzerime atıldığı gibi boynuma sarılıyordu.

Sonra sonra masallar anlatırdım. Sonya Andreyevna, masalları o kadar çok severdin ki yavrum; kucağımdan iki saat inmez hep dinlerdin. Evde herkes şaşıp kalırdı bu işe: "Şuna bakın hele, Makar'a amma da bağlandı!" derlerdi. Bazen de seni ormana götürür, bir ağaç çileği bulur, ağacın altına seni oturtur, sonra da senin için ağacın dallarından düdükler yapardım. Seninle doya doya gezdikten sonra, eve dönerken kucağıma alırdım seni. Mışıl mışıl uyurdu yavrucak kucağımda. Bir kez de kurttan korkmuştu, bana doğru atılmış, tir tir titriyordu, oysa ortada kurt falan yoktu."

Annem:

"Bunu ben de anımsıyorum," dedi.

"Sahiden anımsıyor musun?"

"Birçok şeyi anımsıyorum. Kendimi bildim bileli üzerimde sevginizi, sevecenliğinizi her zaman hissetmişimdir."

Annem bunu duygulu bir sesle söylemiş, sonra birden kıpkırmızı olmuştu. Makar İvanoviç bir süre sustu, sonra:

"Hakkınızı helal edin yavrularım. Bu dünyayı terk ediyorum artık. Son saatim geldi çattı. İhtiyarlığımda bütün dertlerimin tesellisini buldum; bunun için size teşekkür ederim yavrularım."

Versilov, biraz endişelenerek:

"Bunu da nereden çıkarıyorsunuz Makar İvanoviç, canım!.." diye yüksek sesle söylendi. "Doktor, demin çok daha iyi olduğunuzu söyledi..."

Annem ürkek bir tavırla kulak kabarttı. Makar İvanoviç:

"Canım senin Aleksandr Semyoniç ne bilir?" dedi. "Sevimli adamdır, ama o kadar işte. Üzülmeyin dostlarım! Ne sanıyorsunuz yani? Ölmekten korkuyor muyum ben? Bugün, sabah duasından sonra, içimde sanki artık bir daha buradan sağ çıkmayacakmışım gibi bir his vardı; kader son sözünü söyledi artık. Eh, ne yapalım, Tanrı'ya şükürler olsun; yalnız hepinizi doya doya görmek istiyorum daha. Çok çile çekmiş Hazreti Eyüp bile çocuklarına bakarken teselli buluyormuş. Ama acaba onun bu duygusu daha önceki çocuklarını unuttuğundan mı ileri geliyordu? Onları unutabilir miydi? Öyle bir şey unutulamaz! Yalnız yıllar ilerledikçe, hüzün, her nasılsa huzurla sakince karışıyor ve insana iç çektiren aydınlık bir duygu haline

geliyor. İşte dünya da öyle oluyor: Her ruh denemelerden geçer, ama katlandığı acıların tesellisini de bulur. Sizlere küçük bir söz söylemeye karar verdim; pek önemli bir söz değil."

Bu sözü dudaklarında hiçbir zaman unutamayacağım, son derece tatlı ve huzur dolu bir gülümseyişle söylemişti. Birden bana doğru döndü.

"Sen, kutsal kilise uğrana canla başla çalış, gerekirse zamanı gelince canını ver uğrunda!" dedi.

Birden hafifçe güldü:

"Canım, dur, korkma! Bunu hemen yap, demek istemiyorum. Şimdi belki de bunu düşünmüyorsun, ama sonra belki düşünürsün. Yalnız şunu söyleyeyim: Bir iyilik etmeyi tasarlarsan, bu iyiliği yalnız Tanrı için yap, şunu bunu kıskandığından ötürü değil. İşine dört elle sarıl ve durup dururken çeşit çeşit korkulara kapılıp da işinden cayma; ne yapıyorsan hepsini yavaş yavaş, acele etmeden, iki ayağını bir pabuca sokmadan yap; işte sana söyleyeceğim bu kadar, bu kadarı sana yeter! Yalnız, belki 'her gün, dua etmeye alış' diyeceğim. Ama bunu da laf olsun diye söylüyorum. Belki bir gün bu sözlerimi anımsarsın, kim bilir? Size de bazı şeyler söylemek isterdim Andrey Petroviç, ama Allah bilir ya, ben söylemeden de, vicdanınız size ne yapacağınızı gösterecektir. Zaten bu konuda çoktandır sizinle artık konuşmamaya karar verdik, taa o ok kalbime saplandığından bu yana. Şimdi ise artık bu dünyadan göçerken, hatırlatmak istiyorum... O zaman verdiğiniz sözü..."

Son sözleri gözlerini yere indirerek, neredeyse fısıldar gibi söylemişti. Versilov utanç içinde:

"Makar İvanoviç!" diyerek iskemleden kalktı.

"Hayır, hayır, utanmayın beyefendi. Ben sadece bir anımsatayım dedim... Hoş, bu işi Tanrı hepimizden daha iyi bilir ya, bu işte en çok ben suçluyum; çünkü siz benim efendim bile olsanız, gene de bu derece zayıf davranmamalıydım. Onun için sen de kendi vicdanına fazla eziyet etme Sonya. Çünkü bu işte senin günahın varsa, aslında benim günahımdır. Senin ise, öyle sanıyorum, o zamanlar daha aklın bile ermiyordu bu işlere, hatta belki siz de aynı durumdaydınız beyefendi. Demek istediğim, siz de tıpkı onun gibiydiniz."

Bunu söylerken bilinmez bir acıdan ötürü dudakları titreyerek gülümsemişti:

"Gerçi o zamanlar sana bir ders verebilirdim karıcığım, hatta sopayla yapabilirdim bunu, belki de bunu yapmam gerekirdi. Ama gözlerin dolu dolu ayaklarıma kapandığın ve hiçbir şey saklamadan her şeyi bana açıklayıp... ayaklarımı öptüğün an, acıdım sana. Bunları sana sitem etmek için anımsamıyorum, sevgilim. Sadece Andrey Petroviç'e bir anımsatma olsun diye... Hoş, kendiniz de bana soylu bir kişi olarak verdiğiniz sözü herhalde anımsarsınız beyefendi. Nikâh bütün günahları örter... Çocukların önünde söylüyorum bunu beyim, sayın efendim benim..."

Son derece heyecanlanmıştı ve Versilov'a sanki ondan bunları doğrulayacak bir söz bekliyormuş gibi bakıyordu. Tekrar ediyorum; bütün bunlar o kadar beklenmedik biçimde olmuştu ki, oturduğum yerde hareketsiz kalmıştım. Versilov bile en az onun kadar heyecana kapılmıştı; hiç konuşmadan anneme yaklaştı ve ona var gücüyle sarıldı; sonra annem gene hiç konuşmadan Makar İvanoviç'e yaklaştı ve ayaklarına kadar eğildi.

Sözün kısası, son derece dokunaklı bir sahne olmuştu; o sırada odada yalnız bizimkiler vardı, Tatyana Pavlovna bile yoktu. Liza oturduğu yerde doğrulmuş gibiydi ve hiç ses çıkarmadan dinliyordu; birden kalktı, kesin bir tavırla Makar İvanoviç'e:

"Kutsayın beni, Makar İvanoviç! Beni büyük acılar bekliyor. Yarın kaderim belli olacak... Bugün benim için dua edin..."

Sonra odadan çıktı. Biliyorum, Makar İvanoviç Liza hakkında her şeyi annemden öğrenmişti. O akşam ilk kez olarak Versilov ile anneme yan yana, eşit insanlar gözüyle baktım. Oysa o zamana kadar annemi hep sadece Versilov'un kölesi olarak görmüştüm. Henüz bilmediğim daha pek çok şey vardı. Bunları bilmediğim halde, yargıda bulunarak suçladığım insanda o zamana kadar fark etmediğim birçok özellik bulunduğunu anlamıştım, bu yüzden odama döndüğümde içimde utanç duyuyordum. Şunu da söylemeliyim; o sırada içimde onun hakkında duyduğum bütün kararsızlıklar yoğunlaşmıştı; hatta Versilov hiçbir zaman bana bu derece esrarengiz ve ne olduğu anlaşılmayan bir insan olarak görünmemişti; zaten yazdığım öykünün asıl konusu da bu. Neyse, her şey sırasında olmalı.

Artık yatağa yatarken kendi kendime: 'Demek Versilov, Makar İvanoviç'e "soylu bir kişi olarak" annem dul kalınca, onunla nikâhlanacağına söz vermiş. Oysa bana daha önce Makar İvanoviç'i anlatırken, bu konuda bir şey söylememişti,' diye düşündüm.

Ertesi gün, Liza bütün gün evde yoktu. Geç vakit dönünce de doğru Makar İvanoviç'in yanına girdi. Onları rahatsız etmemek için, neredeyse yanlarına gitmekten vazgeçecektim, ama kısa bir süre sonra annemle Versilov'un da orada olduğunu fark edince, gittim. Liza ihtiyarın yanında oturuyor, başını omzuna dayamış, ağlıyordu; Makar İvanoviç ise yüzünde üzgün bir ifadeyle hiç konuşmadan Liza'nın başını okşuyordu.

Versilov (artık sonradan, benim odama gelince), prensin kendi düşüncesinde ısrar ettiğini ve Liza ile ilk fırsatta yani daha mahkeme kararını vermeden nikâhlanmaya kararlı olduğunu söyledi. Liza karar vermekte güçlük çekmişti. Oysa artık karar vermemeye hiç hakkı yoktu. Zaten Makar İvanoviç de ona nikâhlanmasını "emrediyordu." Tabii, sonradan bu iş nasıl olsa kendiliğinden olacaktı ve Liza herhalde hiç kimsenin emri olmadan ve kararsızlık göstermeden nikâhlanacaktı, ama o sırada sevdiği insandan öyle bir hakaret görmüştü ve içinde duyduğu sevgiden ötürü kendi gözünde o kadar düşmüştü ki, bu kararı vermek ona güç geliyordu. Bununla birlikte Liza'nın uğradığı o hakaretten başka, işin içinde aklımın ucundan bile geçmeyen başka bir olay daha karışmıştı. Versilov birden:

"Bütün o Petersburglu gençler dün akşam tutuklanmış, haberin var mı?" diye sordu.

"Nasıl olur? Dergaçov da mı?" diye bağırdım.

"Vasin'i de tutuklamışlar."

Şaşıp kalmıştım. Özellikle Vasin'in tutuklanması beni hayretler içerisinde bırakmıştı.

"Canım onun bu işte parmağı olabilir mi? Aman Allahım! Şimdi kim bilir başlarına neler gelecek? Hem de bu iş tam Liza, Vasin'i suçladığı bir sırada olsun, hayret!.. Ne dersiniz, acaba onlara ne yaparlar? Bu iş muhakkak Stebelkov'un başının altından çıkmıştır! Bu işte Stebelkov'un parmağı olduğuna yemin ederim."

Versilov bana garip bir tavırla baktı.

"Şimdi bırak bunu."

Bana durumu anlamayan, tahmin edemeyen bir insanmışım gibi bakıyordu:

"Ne gibi işlere karıştıklarını ve başlarına neler geleceğini kim bilebilir? Ben şunu söylemek istemiştim: İşittiğime göre sen yarın sokağa çıkmak istiyormuşsun. Prens Sergey Petroviç'i ziyaret edecek misin?"

"İlk işim onu ziyaret etmek olacak; gerçi bu iş benim için çok zor ama olsun, gene de gideceğim. Siz ona bir haber mi göndermek istiyorsunuz?"

"Hayır, haber falan gönderecek değilim. Kendim görüşeceğim onunla. Liza'ya acıyorum. Hem Makar İvanoviç, Liza'ya bu konuda ne öğüt verebilir ki? Zaten kendisi insanlardan, hayattan bir şey anlamıyor. Sana bir şey daha söylemek istiyorum yavrum (bana çoktandır "yavrum" dememişti), burada da bazı gençler var... Bunlardan biri senin eski arkadaşın olan Lambert... Bana öyle geliyor ki, bütün bunlar son derece ahlaksız kişiler... Yani haberin olsun demek istedim... Gerçi tabii bu senin bileceğin bir şey ve senin işine karışmaya hakkım yok, anlıyorum ama gene de..."

Ne söyleyeceğimi bilmeden, sanki birden ilham gelmiş gibi konuşmaya başladım. Zaten sık sık öyle olurdum.

"Andrey Petroviç," diyerek elini tuttum.

Hemen hemen karanlıkta konuşuyorduk.

"Andrey Petroviç, şimdiye kadar sustum, herhalde siz de fark etmişsinizdir. Şimdiye kadar hep sustum. Neden sustum biliyor musunuz, sizin benden gizlediğiniz işlere burnumu sokmamak için. Bunlara hiç karışmamaya kesin olarak karar verdim. Ben korkağın biriyim; o gizlediğiniz şeylerin, sizi birden, bir daha dönmemek üzere kalbimden söküp götürmesinden korkuyorum. Oysa bunu istemiyorum. Madem ben sizin sırlarınızı öğrenmek istemiyorum, siz de ne diye benim sırlarımı öğreneceksiniz? Siz de, ben nereye gidersem gideyim, önem vermeyin, benimle ilgilenmeyin! Doğrusu bu, değil mi?"

Versilov:

"Haklısın, ama artık başka bir söz söyleme, yalvarırım sana!" diyerek odamdan çıktı.

Böylece, elimizde olmayarak az da birbirimizin duygularını öğrenmiş oluyorduk. Ama Versilov o sözleri söylemekle, ertesi gün hayatta atacağım önemli adımdan önce duyduğum heyecanı arttırmaktan başka bir şey yapmamış oluyordu. Bu yüzden gece uykum bölük pörçük oldu, hep uyandım durdum, ama gene de kendimi iyi hissediyordum.

III

ERTESİ gün evden çıkacağım sırada, saat on olmuştu. Öyleyken sessizce, hiç gürültü etmeden, hiç kimseyle vedalaşmadan ve hiç kimseye bir şey söylemeden çıkmayı başardım, yani sıvıştım. Neden öyle yaptığımı bilmiyorum; ama o sırada annem beni gözlemiş olsaydı ve çıktığımı görünce benimle konuşmaya girişseydi, sanırım ona öfkeli bir söz söylerdim. Sokağa çıkınca, dışarıdaki soğuk havayı içime çeker çekmez, tepeden tırnağa müthiş bir hisle irkildim, neredeyse hayvansal bir duyguydu bu. Cinsel zevk gibi bir şey. Niçin gidiyordum? Nereye gidecektim? Hiç belli değildi. Ama bu gidişimin *açlığını doyuran* bir yanı vardı. Hem korkuyordum, hem de içimden seviniyordum. Kendi kendime cesaret vererek: 'Bakalım bugün kendime leke getirecek miyim, getirmeyecek miyim?' diye düşünüyordum. Bununla birlikte, o gün atacağım adımın son adım olacağını ve izlerini ömrüm boyunca bir daha silemeyeceğimi artık kesin olarak biliyordum. Her neyse, durup durup bilmeceler ileri sürmenin âlemi yok.

Evden çıkınca, doğru prensin bulunduğu cezaevine gittim. Daha üç gün önce, Tatyana Pavlovna'dan oranın müdürüne yazılmış bir mektup almıştım ve müdür beni çok iyi karşılamıştı. İyi bir insan mıydı, bilmiyorum. Zaten bence müdürün iyi olup olmaması üzerinde durmak gereksiz bir şey. Her neyse, müdür prensle görüşmeme izin verdi, üstelik nazik bir davranışla kendi odasını bize vererek, görüşmenin o odada yapılmasını sağladı. Odası basitti –orta tip bir memurun beylik odasıydı işte–, bence bunu da anlatmak gereksiz ya... Her neyse, prensle başbaşa kaldık. Prens, yanıma yarı üniforma duygusunu veren bir ev giysisiyle gelmişti. Sırtında son derece temiz bir gömlek, boynunda çok şık bir kravat vardı. Yüzü tertemizdi, saç-

ları da iyice taranmıştı. Bununla birlikte son derece zayıflamış ve sararmıştı. Bu sarılığı gözlerinden bile ayırt ediliyordu. Sözün kısası, görünümü o kadar değişmişti ki, şaşkınlık içerisinde durakladım.

"Ne kadar değişmişsiniz!" diye bağırdım.

"Ziyanı yok! Buyurun, oturun, dostum."

Neredeyse züppece bir tavırla bana koltuğu işaret ediyordu. Kendisi de karşıma oturdu.

"Hemen en önemli konuyu ele alalım: Bakın, sevgili Aleksey Makaroviç..."

"Arkadiy," diye sözünü düzelttim.

"Efendim? Haa, evet! Neyse, hepsi bir. Haa, evet!"

Birden aklı başına gelmiş gibiydi.

"Özür dilerim, dostum, şimdi önemli konuya geçelim..."

Anlaşılan, bir şeylerden söz etmek için son derece acele ediyordu. Belliydi ki, benim bilmediğim ama onun için son derece önemli bir düşünceye dört elle sarılmıştı ve bu düşünceyi söze dökerek bana açıklamak istiyordu. Çok acı çektiğini belli ederek, ikide bir açıklamalarda bulunarak ve gergin bir ruh hali içinde durmadan el kol hareketi yaparak konuşuyordu, ama ilk anlarda ne söylemek istediğini hiç anlayamadım.

"Sözün kısası (bu 'sözün kısası' kelimesini belki onuncu defadır kullanıyordu), sizi rahatsız etmiş ve dün akşam Liza'ya söyleyerek sizi buraya bu kadar ısrarla çağırtmıştım, bunu artık alev bacayı sardığı ve vereceğim karar son derece önemli olacağı için yaptım; bu kararım artık kesin olacağı için, biz..." Sözünü kestim.

"Bir dakika, prensim, siz dün akşam beni mi çağırttınız? Ama Liza bana hiçbir şey söylemedi ki..."

Prens birden derin bir şaşkınlık içinde, hatta korkuyla durakladı:

"Nasıl olur?" diye bağırdı.

"Liza bana hiçbir şey söylemedi. Dün akşam eve o kadar üzgün dönmüştü ki, bana bir tek söz söylemeye fırsat bulamadı."

Prens oturduğu iskemleden ayağa fırladı:

"Doğru mu söylüyorsunuz Arkadiy Makaroviç? O halde bu... Bu..."

"Canım ne fark eder? Neden bu kadar üzülüyorsunuz? Bu çok basit bir şey, herhalde Liza unutmuştur söylemeyi ya da başka bir şey olmuştur..."

Prens oturdu, ama vücuduna inme inmiş gibiydi. Liza'nın bana hiçbir şey söylemediğini haber alması, onu mahvetmiş görünüyordu. Birden elini kolunu sallaya sallaya, hızlı hızlı konuşmaya başladı, ama söylediklerini anlamak gene son derece güçtü.

Aniden susup, parmağını yukarı doğru kaldırdı.

"Durun!" dedi. "Durun! Bu... Bu... Eğer yanılmıyorsam bunda bir oyun var!.." diye manyaklara has bir gülümseyişle mırıldandı. "Demek ki..."

Sözünü kestim:

"Demek ki, diyerek neyi kastediyorsunuz? Yalnız bu kadar basit bir olay neden size bu kadar üzüntü veriyor, anlamıyorum... Ah, prens, o geceden bu yana, anımsıyor musunuz..."

Prens, sözünü kestiğim için fena halde canının sıkıldığını açıkça belli eden bir tavırla, şımarık şımarık:

"Hangi geceden söz ediyorsunuz?" diye sordu.

"Zerşikov'da son kez görüştüğümüz geceyi söylüyorum, hani mektubunuzu yazmadan önceki geceyi. Hatırlamıyor musunuz? O zaman da büyük bir heyecan içindeydiniz, ama o zamanki halinizle, şimdiki haliniz arasında öyle bir fark var ki; size bakarken içimde müthiş bir korku duyuyorum... Yoksa olup bitenleri hiç anımsamıyor musunuz?"

Prens sosyetik bir sesle ve sanki birden o sırada aklına gelmiş gibi:

"Haa evet," diye söylendi: "Haa, evet, o gece... İşittiğime göre... Peki, bütün o olup bitenlerden sonra, sağlık durumunuz nasıl oldu Arkadiy Makaroviç?.. Her neyse, şimdi asıl önemli konuya geçelim. Bakın, benim üç tane amacım var; sizin anlayacağınız üç sorunum var benim ve ben..."

Gene hızlı hızlı kendisinin "en önemli" saydığı konudan söz etmeye başlamıştı. Anlattıklarını dinledikten sonra hemen o anda, vücudundan kan alınmasa bile, hiç değilse başına derhal sirkeli bir kez bastırılması gereken bir insan karşısında bulunduğumu anladım. Aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan sözlerle dolu olan konuşması, doğal olarak hep davayla ilgiliydi. Konu, hep o davanın nasıl çözümlenebileceğiydi, durup durup ona dönüyordu. Bundan başka, alay komutanının kendisini ziyaret ettiğini ve kendisini bir şeyden

vazgeçirmek amacıyla uzun uzun öğütler verdiğini, ama kendisinin komutanını dinlemediğini, ortada bir pusulanın bulunduğunu, bu pusulanın biraz önce falanca yere gönderildiğini anlatıyor, ayrıca savcıya değiniyor ve kendisinin herhalde bir yerlere sürgün edileceğinden, haklarından yoksun bırakılacağından, Rusya'nın kuzey kutbuna yakın bir bölgesine gönderilmesi olasılığı bulunduğundan söz ediyordu. Aynı zamanda Taşkent'te yerleşebileceğini, orada görevini başarıyla yürüterek, sonunda kendisini bağışlatabileceğini, oğluna (yani Liza'nın dünyaya getireceği çocuğa) falan filan şeyleri öğreteceğini, falan topraklarını ona bırakacağını, bu toprakların "Arhangelsk'te, Holmogor'da kuş uçmaz, kervan geçmez" bir yerde bulunduğunu söylüyor, "Sizin bu konudaki düşüncenizi öğrenmek istemişsem, inanın ki, bunu duygulara çok önem verdiğim için yapmışımdır, Arkadiy Makaroviç... Ah, bir bilseniz, bir bilseniz Arkadiy Makaroviç, dostum, kardeşim, Liza'nın benim için ne olduğunu, burada bulunduğum sürece benim için ne kadar büyük bir önem taşıdığını, bütün bu süre içinde ona ne kadar değer verdiğimi bir bilseniz!" diyordu.

Bunu birden bağırarak ve başını iki elinin arasına alarak söylemişti.

Birden kendimi tutamayarak:

"Sergey Petroviç, şimdi siz onu giderken birlikte götürerek hayatını mahvetmek mi istiyorsunuz?.. Holmogor'a mı götüreceksiniz onu?" diye sordum.

Liza'nın alın yazısı, yani ömrünün sonuna kadar bu manyakla yaşamak zorunda bulunduğu birden apaçık olarak ve sanki ilk kez bilinçli biçimde gözümün önüne gelmişti. Prens, bana bir an baktı, tekrar ayağa kalktı, bir adım attı, tekrar geri döndü ve gene oturdu. Bunları yaparken hep başını ellerinin arasında tutuyordu. Birden:

"Rüyalarıma hep örümcek giriyor!" dedi.

"Siz büyük bir heyecan içindesiniz; beni dinlerseniz yatın ve hemen bir doktor çağırtın prensim."

"Hayır, bir dakika, bunu sonra yaparım. Sizi buraya çağırtmamın en önemli nedeni, nikâh hemen burada, cezaevinin kilisesinde yapılacaktır. Yapılacak her şey için rızamız alındı. Hatta onlar da bu kararımızı destekliyor... Liza'ya gelince, şunu söylemek isterim ki..."

"Liza'ya acıyın, ne olur sevgili prensim!" diye bağırdım. "Ne olur, hiç değilse onu şimdi üzmeyin, onu kıskanmayın!"

Prens gözlerini iri iri açarak bana dikti; neredeyse patlayacaktı gözleri ve dudaklarında bütün yüzünü daha da uzun gösteren anlamsız, soran bir gülümseyiş kaplamıştı:

"Ne demek istiyorsunuz!" diye bağırdı.

Belliydi ki, bu "kıskanmayın" sözü nedense onda büyük bir şok etkisi yapmıştı.

"Özür dilerim prens, elimde olmayarak söyledim bunu. Bir kastım yoktu. Ah prensim, son zamanlarda bir ihtiyardan, resmen babam olarak gösterilen bir kişiden bazı şeyler öğrendim... Ah, keşke onu siz de tanısaydınız, o zaman daha sakin olurdunuz... Liza da ona öyle değer veriyor ki."

"Haa, evet Liza... Ha, evet, bu adam sizin babanızdı, değil mi? Ya da... *Pardon, mon cher,** bana bir şeyler anlatmıştı... Anımsıyorum... Liza söylemişti... İhtiyar bir adamcağızmış... İnanıyorum, kesin olarak inanıyorum. Benim de tanıdığım bir ihtiyarcık vardı. *Mais passons,*** daha önemli konuya geçelim, o sırada olacak şeylerin özünü anlatmak için gerekli olan..."

Oradan çıkıp gitmek üzere ayağa kalktım. Prensin halini seyretmek bana acı veriyordu. Gitmek için ayağa kalktığımı görünce, sert ve kendine önem verdiğini belirten bir tavırla:

"Anlamıyorum!" dedi.

"Size bakmak bile bana acı veriyor," dedim. Birden bambaşka bir tavırla ve beni omuzlarından yakalayarak:

"Arkadiy Makaroviç, bir söz daha, bir tek söz daha söylemek istiyorum!" dedi. Beni tekrar koltuğa oturttu. Sonra bana doğru eğilerek:

"Onların başına geleni işittiniz mi? Kimden söz ettiğimi anlıyor musunuz?"

"Haa, evet, Dergaçov filan," dedim ve kendimi tutamayarak, "Bu işin içinde muhakkak Stebelkov'un parmağı vardır!" diye bağırdım.

"Evet, Stebelkov'un işidir bu. Peki... Sizin haberiniz yok mu bu işten?"

---

* (Fr.) "Özür dilerim, azizim." *-çev.*

** (Fr.) "Şimdi bunları geçelim." *-çev.*

Devam edemedi ve gene iri iri açılmış gözlerini bana dikerek aynı uzun, titrek, anlamsız ve soran gülümseyişle bana baktı; gülümseyişi gittikçe daha çok yayılıyordu. Yüzü yavaş yavaş sararmaya başlamıştı. Birden bütün vücudum elektriklenmiş gibi oldu. Versilov'un o gece Vasin'in tutuklandığını haber verdiği sırada bana nasıl baktığını hatırladım. Korku içinde:

"Hay Allah! Yoksa?" diye bağırdım.

Prens acele ederek:

"Bakın, Arkadiy Makaroviç, ben sizi zaten buraya bunu anlatmak, bunu açıklamak için çağırttım... İstiyordum ki..." diye fısıldamaya başladı.

"Vasin'i siz mi ihbar ettiniz yoksa?" diye bağırdım.

"Hayır, durun bakın, işin içinde el yazısıyla yazılmış bir şey vardı... Vasin onu son gün Liza'ya vermiş... Liza saklasın diye. O da bunu gözden geçirmem için burada bana bıraktı, sonra da ertesi günü nedense aralarında dargınlık olmuş..."

"Siz de bu el yazması belgeyi müdüriyete verdiniz!"

"Arkadiy Makaroviç, Arkadiy Makaroviç!"

Yerimden fırladım ve kelimelerin üstüne basa basa.

"Demek dışarıdan hiçbir tahrik olmadığı halde, hiçbir başka amaç gütmediğiniz halde, sırf zavallı Vasin sizin *rakibiniz* olduğu için, yani sırf kıskançlık yüzünden, Liza'ya teslim edilmiş bir müsvetteyi teslim ettiniz... Kime teslim ettiniz? Kime? Söyleyin, savcıya mı?"

Ama prens yanıtlamaya fırsat bulamadı, hem belki verilecek yanıt da yoktu. Fırsat bulamadı, çünkü karşımda taş kesilmiş gibi duruyordu, dudaklarında aynı hastalıklı gülümseyişle ve o hareketsiz bakışıyla tıpkı bir heykel gibiydi; işte o sırada birden kapı açıldı ve içeriye Liza girdi. İkimizi birlikte görünce, neredeyse bayılacak gibi oldu. Birden sezgileri karmakarışık olan bir yüzle, ellerimi yakalayarak:

"Sen burada mıydın? Demek buradaydın?" diye bağırdı "O halde demek... Biliyorsun, öyle mi?"

Ama daha ben yanıtlamadan bu işi "bildiğimi" yüzümden anlamıştı. Hemen içimden gelen dayanılmaz bir duyguyla Liza'ya sarıldım, onu sımsıkı bağrıma bastım, sımsıkı! Gönüllü olarak çile çekmek isteyen, çileyi kendi isteğiyle arayan Liza'nın, bütün ömrü

üzerine çöken bu sonsuz karanlıktan sıyrılmasının zorluğunu, ne kadar çaresi bulunmaz, nasıl çözümsüz bir derdin ağırlığıyla çökmüş olduğunu olanca şiddetiyle ilk kez o anda kavradım.

Liza, birden kollarından kurtularak:

"Artık bundan sonra onunla konuşulabilir mi? Onun yanında durulur mu? Burada ne işin var senin? Baksana ona! Baksana! Hem söyle, insan bu durumda onu suçlayabilir mi, suçlayabilir mi ha?"

Liza bağırarak konuşup zavallı adamı işaret ederken yüzünde sonsuz bir üzüntü, aynı zamanda derin bir acıma vardı. Prens, elleriyle yüzünü kapamış, koltukta oturuyordu. Ve Liza haklıydı; bu adam, beyin humması geçiriyordu, bu bakımdan sorumsuzdu. Zaten prensi o sabah hastaneye yatırdılar, akşama doğru ise gerçekten beyin humması geçirdiği iyice anlaşılmıştı.

IV

PRENSİN yanından çıkıp onu Liza ile birlikte bıraktıktan sonra, öğleden sonra saat bire doğru, kiracı olarak oturduğum eski evime uğramıştım. O gün havanın rutubetli ve puslu olduğunu, buzların yavaş yavaş çözülmeye başladığını ve bir filin bile sinirlerini bozacak kadar ılık bir rüzgârın estiğini söylemeyi unutmuştum. Ev sahibi, beni sevinçle ve oradan oraya atılarak, çırpınarak karşılamıştı; oysa ben özellikle böyle anlarda bu gibi davranışlardan nefret ederim. Ev sahibine karşı soğuk bir tavır takınıp, doğruca odama gittim. Ama ev sahibi arkamdan geldi. Gerçi bana soru sormak cesaretinde bulunmuyordu ama gözleri meraktan ışıl ışıldı; üstelik artık merak göstermeye hakkı varmış gibi bakıyordu. Ona nezaket göstermeliydim, kendi çıkarım gerektiriyordu bunu: Ama bazı şeyleri öğrenmem zorunlu olduğu halde (ve biliyordum ki bunları öğrenecektim), gene de soruşturmaya başlamak bana tiksinti veriyordu. Ev sahibine karısının sağlık durumunu sordum. Bunun üzerine kadını ziyarete gittik. Kadın beni gerçi ilgi göstererek karşıladı, ama hep son derece ciddi bir iş düşünüyormuş gibi davranıyor ve hiç konuşmuyordu; onun bu hali beni biraz yatıştırdı. Özetleyerek söyleyeyim, ona bu uğrayışımda çok acayip şeyler öğrendim.

Tabii Lambert uğramışmış. Ama sonradan iki kez daha gelmiş ve belki de kiralayacağını söyleyerek "bütün odaları gözden geçirmişmiş." Birkaç kez Darya Onisimovna da uğramış; artık bu kadının neden geldiğini Allah bilir. Ev sahibi bunu söylerken: "O da çok meraklandı," diye eklemişti; ama ben ev sahibinin bu konudaki endişelerini yatıştırmadım, yani kadının neyi merak ettiğini sormadım. Hoş, zaten hiç soruşturmada bulunmadım. Sadece ev sahibim konuştu, bense güya bavulumda bir şeyler arıyormuşum gibi davranıyordum (Oysa bavulumda artık hemen hemen bir şey kalmamıştı.). En can sıkıcı şey de, ev sahibinin esrarengiz bir havaya bürünmesi ve benim soru sormamak için kendimi tuttuğumu fark edince, neredeyse bilmeceli, anlaşılmaz, gizli bir tavırla konuşmayı görev saymasıydı. Bana tuhaf tuhaf bakarak:

"Küçük hanım da geldi," diye ekledi.

"Hangi küçük hanım?"

"Anna Andreyevna. Buraya iki kez geldi; eşimle de tanıştı. Çok hoş bir bayan, çok tatlı bir insan. Öyle bir alıbaplığa değer verilebilir, Arkadiy Makaroviç..."

Ev sahibi bunu söyledikten sonra bana doğru bir adım attı. Benim bir şeyler anlamamı çok istiyormuş gibi bir hali vardı.

Hayretle:

"Yok canım? Demek iki kez geldi buraya... Sahi mi söylüyorsunuz?"

"İkinci kez, erkek kardeşiyle birlikte gelmişti."

Elimde olmayarak birden, 'Bu söylediği herhalde Lambert'tir,' diye düşündüm.

Ev sahibi sanki bakışlarıyla içimden geçenleri okuyormuş gibi:

"Hayır, Bay Lambert'le değil, kendi kardeşleriyle gelmişlerdi, sahici kardeşleriyle, genç Bay Versilov'la gelmişlerdi. Kendileri şimdi galiba muhafız alayında asteğmendirler, öyle değil mi?"

Son derece bozulmuştum; ev sahibim bana büyük bir şefkatle gülümseyerek bakıyordu:

"Haa, biri daha sordu sizi. Bu soran, o Fransız matmazeli, matmazel Alphonsine de Verden'di. Ah, bu matmazel öyle güzel şarkı söylüyor ki! Çok güzel de şiir okuyor doğrusu! Prens Nikolay İvanoviç'e de

gizlice gitmiş, sizin anlayacağınız Tsarskoye Selo'ya de gitmiş. Söylediğine göre, prense nadir bulunan, siyah bir köpek satacakmış; köpek olduğu gibi avucunun içine sığıyormuş..."

Ev sahibine, başımın ağrıdığını bahane ederek, beni yalnız bırakmasını söyledim. Hemen isteğimi yerine getirdi; hem de en küçük bir alınganlık göstermemiş, esrarengiz bir tavırla elini "anlıyorum, anlıyorum" der gibi sallayarak, neredeyse bunu zevkle yapmıştı. Oysa daha sözünü bile bitirmemişti. Odadan parmaklarının ucuna basarak çıkmış, bu kadarcık bir zevki almadan rahat edememişti. Bu tür insanlar, dünyanın en can sıkıcı kişileridir.

Durumumu düşünerek, tek başıma bir buçuk saat oturdum. Her şeyi ince eleyip sık dokumuyordum ya, sadece düşünüyordum işte. Gerçi utanmıştım, ama bütün bu olup bitenlere hiç şaşmamıştım. Üstelik daha fazla şey, daha da olağanüstü işler bekliyor gibiydim. 'Belki de şimdiye kadar kim bilir neler yapmışlardır,' diye düşünüyordum. Daha ben evdeyken bir dolap çevirmeye başladıklarına ve çevirdikleri bu dolabın artık fırıl fırıl dönmeye başladığına kesin olarak ve çoktandır inanıyordum. 'Bir ben eksiğim aralarında,' işte ikide bir aklıma takılan düşünce buydu. Garip bir sinirlilik içinde, aynı zamanda kendimden hoşnut olduğumu belli eden tatlı bir hisle düşünmüştüm bunu. Beni şaşılacak bir sabırsızlık içinde bekledikleri ve evimde bir şeyler yapmayı tasarladıkları gün gibi apaçıktı. Gene gururla karışık bir hoşnutlukla: 'Yoksa ihtiyar prensin nikâhını mı kıymaya hazırlanıyorlar? Adamcağızı dört bir yandan çevirmişler. Ama bakalım ben buna izin verecek miyim baylar? Asıl önemli olan bu!' diye kendime göre bir sonuca vardım.

'Bir kez bu işe karıştım mı, tekrar sele kapılmış bir tahta parçası gibi kendimi aynı dolaplara kaptırırım. Şu anda özgür müyüm yoksa artık özgürlüğümü yitirdim mi? Bu akşam annemin yanına dönünce, son günlerde hep yaptığım gibi, kendi kendime artık hiçbir şeye karışmıyorum, her şeyden elimi eteğimi çektim, diyebilir miyim,' diyordum.

İşte orada, karyolanın köşesinde, dirseklerimi dizlerime, başımı da ellerime dayamış olarak oturduğum o bir buçuk saat içinde, kendi kendime sorduğum soruların, daha doğrusu yüreğimi çarptıran

konuların özü buydu. Oysa daha o zaman biliyordum ki, bütün bu sorular tümüyle saçmaydı ve beni yalnız *o kadın*, yani bir tek o ilgilendiriyor, beni kendine doğru çekiyordu. Sonunda işte bunu açıkça yazdım! Kaleme kâğıda döktüm işte. Buna önem veriyorum, çünkü şimdi aradan bir yıl geçtikten sonra, o zamanki duyguma nasıl bir ad vereceğini henüz bilemiyorum!

Ah, bir de Liza'ya acıyordum ve yüreğimde hiç de ikiyüzlü olmayan bir acı vardı! Artık onun için duyduğum bu acı bile hiç değilse bir süre için içimdeki hayvansal açlığı yatıştırabilir ya da söndürebilirdi. (İşte gene aynı sözü kullandım.) Ama beni sonsuz bir merak, garip bir korku ve bir de ne olduğunu bilmediğim bir duygu çekiyordu oraya; bu duygunun iyi bir şey olmadığını daha o zaman da biliyordum. Belki onun ayaklarına kapanmak, belki de ona dünyanın bütün acılarını çektirmek ve ona "bir an önce, bir an önce" bir şeyler kanıtlamak istiyordum, kim bilir? Hiçbir acı ve Liza'ya karşı duyduğum hiçbir acıma duygusu artık bana engel olamazdı. Yani şimdi artık kalkıp tekrar eve, Makar İvanoviç'in yanına gidebilir miydim?

'Acaba sadece yanlarına gidip onlardan her şeyi öğrenmenin, sonra da bir daha dönmemek üzere onlardan ayrılmanın ve bütün bu olağanüstü olaylar ve acayip yaratıkların arasından geçerek uzaklaşıp gitmenin bir çözümü yok mu?' diye düşünüyordum.

Saat üçte kendimi toparlayarak ve artık neredeyse geciktiğimi anlayarak çabucak çıktım, bir araba tuttum ve rüzgâr gibi Anna Andreyevna'ya gittim.

BEŞİNCİ BÖLÜM



I

ANNA Andreyevna, daha geldiğim kendisine bildirilir bildirilmez nakışını bırakmış ve beni karşılamak için aceleyle dairesinin birinci odasına çıkmıştı. Oysa daha önce böyle bir şey hiç olmuyordu. Bana her iki elini de uzattı ve hemen kızardı. Sonra hiç konuşmadan kendi odasına götürdü ve gene nakışının başına geçerek beni yanına oturttu; ama artık nakışa devam etmedi. Sadece, içten gelen candan bir ilgiyle, bir tek söz söylemeden, beni süzmeyi sürdürdü.

Aslında hoşuma gittiği halde, bu kadar gösterişli bir ilgiden oldukça sıkılarak:

"Bana Darya Onisimovna'yı göndermişsiniz," diye söze başladım. "Doğru mu?"

Anna Andreyevna soruma karşılık vermeden, birden konuşmaya başladı:

"Her şeyi işittim, her şeyi biliyorum. Ne korkunç gece... Ah, kim bilir ne kadar acı çekmişsinizdir! Sizi ayazda neredeyse donacak bir halde baygın olarak buldukları gerçek mi?"

Kızararak:

"Bunu... Size Lambert..." diye kekeleyecek oldum.

"Ben daha o zaman, her şeyi Lambert'ten öğrenmiştim; ama sizi bekliyordum. Lambert bana korku içinde gelmişti! Oturduğunuz ev var ya... Hani hasta yattığınız ev... Oradakiler Lambert'i yanınıza sokmak istememiş... Üstelik çok garip karşılamışlar... Vallahi nasıl olduğunu bilmiyorum, ama Lambert bana o gece olup bitenler hakkında her şeyi anlattı: Söylediğine göre, daha kendinize gelir gelmez, ona benden ve bana karşı olan bağlılığınızdan söz etmişsiniz. O kadar duygulandım ki, gözlerim doldu Arkadiy Makaroviç. Doğrusu bana

karşı gösterdiğiniz bu sıcak ilgiyi hangi davranışımla hak ettim, bilmiyorum; hele o sırada, o bulunduğunuz durumda beni nasıl düşünebildiniz! Söyleyin, Bay Lambert gerçekten çocukluk arkadaşınız mı?"

"Evet, ama bu sadece rastlantı... İtiraf ederim ki, pervasız davrandım ve belki de ona o zaman gereğinden fazla şey söyledim."

"O çirkin, o korkunç entrikayı nasıl olsa Lambert olmasaydı da öğrenecektim! Her zaman, her zaman sizi kışkırta kışkırta, sonunda bu yola iteceklerini hissetmişimdir. Söyleyin, Byoring'in size el kaldırma gücünü bulduğu doğru mu?"

Söylediklerine bakılırsa, benim o duvarın dibinde bulunuşum sadece Byoring ile *onun* yüzündendi. 'Ama bunu düşünmekte haklı,' diye söylendim içimden. Ama gene de kıpkırmızı oldum. Coşkuyla:

"Byoring bana el kaldırmış olsaydı, cezasız kalamazdı, ben de şu anda öcümü almadan karşınızda oturamazdım," dedim.

İşin en önemli yanı şu: Bana öyle geliyordu ki, Anna Andreyevna beni kasıtlı olarak kışkırtmak, birine karşı içimde bir kızgınlık uyandırmak istiyordu (bunun kim olduğu artık besbelliydi); bunu sezdiğim halde, gene de oltaya takıldım.

"Beni kışkırta kışkırta *oraya* iteceklerini söylediğiniz an, kışkırtanın Katerina Nikolayevna olduğunu ima etmek istiyorsanız, hemen şunu söyleyeyim ki, bir anlaşmazlık oldu... Gerçi Katerina Nikolayevna'nın bana karşı beslediği iyi duygular şaşılacak kadar kısa bir süre içinde değişti ama buna yol açan o anlaşmazlıktı..."

Anna Andreyevna derdime ortak olduğunu belli eden neredeyse aşırı bir coşkuyla sözümü kesti:

"Tabii ya, pek kısa bir süre içinde değişti!" dedi. "Ah, orada ne gibi dolaplar çevrildiğini bir bilseniz! Tabii Arkadiy Makaroviç, benim ne kadar zor durumda bulunduğumu anlamanız kolay değil."

Bunu kızararak ve gözlerini yere indirerek söylemişti.

"O sabah, sizinle son olarak görüşmemizden sonra, o adımı attım, ama herkeste attığım bu adımı anlayabilecek, onu inceleyebilecek yetenek yoktur; bunu ancak sizin gibi henüz düşüncesi zehirlenmemiş, sevgi dolu, bozulmamış, taptaze yürek taşıyan bir insan anlayabilir. İnanın bana dostum, bana karşı gösterdiğiniz bağlılığa değer verebilirim ve sizin bu yaptığınıza karşılık, ömrüm boyunca size karşı minnet duyacağım. Evet, sosyetede beni taşa tutacaklardır. Üstelik

daha şimdiden tutmuşlardır. Ama haklı olsalar bile, yani bayağı bir görüş açısından hareket edip de haklı olsalar bile, aralarında kim daha o zaman benim hakkımda herhangi bir yargıda bulunabilirdi? Babam beni daha çocukken terk etmiş; biz Versilov'la çok eski, çok yüksek bir Rus soyundan geliyoruz, biz ne olduğu belirsiz kişilerden değiliz, öyleyken, ekmeğimi bir sadaka olarak başkalarından alıyorum. Bu durumda daha çocukluğumda babamın yerini alan ve bunca yıldır hep iyiliğini gördüğüm bir insana başvurmam doğal bir şey değil mi? Benim ona karşı olan duygularımı Tanrı görmektedir ve bu konuda ancak o yargıda bulunabilir. Onun için attığım bu adım hakkında, dünyada yaşayan insanların yargısını kabul etmiyorum! Hele işin içinde en aşağılık, en çirkin dolaplar varsa ve kendi kızı bile o içten, o saf yürekli babasını mahvetmek için başkalarıyla sözleşmişse... Artık buna dayanılabilir mi? Hayır, namusuma leke sürülse bile önemi yok, onu ne yapıp yapıp kurtaracağım! Onun yanında bir dadı olarak kalmaya hazırım. Ona bekçilik, hastabakıcılık ederim, ama sosyetedeki insanların o soğuk, o aşağılık hesaplarının doğru çıkmasına olanak veremem."

Olağanüstü bir içtenlikle konuşuyordu. Belki de bu sözlerinin yarısı gösterişti. Ama gene de içten geliyordu; başka türlü olamazdı, çünkü bu işe ne derece bulaştığı artık iyiden iyiye belli oluyordu. Ah, yalan söylediğini hissediyordum (gerçi bu yalanları içten geliyordu... İnsan pekâlâ içtenlikle de yalan söyleyebilir), o sırada kötü yürekli bir insan haline geldiğini de anlıyordum; ama kadınlardaki bu özellik şaşılacak şeydir. O namuslu görünüş, kullandığı o yüksek anlamlı terimler, sosyetenin en yüksek basamağında bulunmanın verdiği o dokunulmazlık, o gururlu suçsuzluk; hepsi birden beni kötü halde şaşırtmıştı. O kadar ki, sonunda her bakımdan onu desteklemeye başladım. Daha doğrusu onun odasında oturduğum sürece hep öyle oldu; hiç değilse ona karşılık vermeye cesaret edemiyordum. Ah, erkek özellikle içten ise, kesin olarak kadının kölesi haline geliyor! Böyle bir kadın, içtenlikli bir erkeği her şeye inandırabilir! Şaşkınlık içinde ona bakarken: 'Bir yandan o, bir yandan Lambert. Aman Allahım!' diye düşünüyordum. Her neyse, her şeyi söyleyeyim bari: Bugüne kadar Anna Andreyevna'nın tutumunu nasıl değerlendirmek gerektiğini, onun hakkında nasıl bir yargıda bulunacağımı henüz bi-

lemiyorum; duygularını gerçekten bir tek Tanrı görebilirdi. İnsan ise o kadar karışık bir makinedir ki, bazı hallerde neyin ne olduğu hiç anlaşılmaz, hele söz konusu insan kadınsa...

Bununla birlikte oldukça kesin bir tavırla:

"Siz benden ne bekliyorsunuz Anna Andreyevna?" diye sordum.

"Efendim? Bu sorunuzu nasıl yorumlamalı Arkadiy Makaroviç?"

"Bütün bu olanlara bakılırsa, bana öyle geliyor ki... Birtakım başka düşüncelerden de hareket edilirse!.." diye ne söyleyeceğimi şaşırarak konuşmaya başladım. "Bana öyle geliyor ki, Darya Onisimovna'yı, benden bir şey beklediğiniz için gönderdiniz değil mi? O halde beklediğiniz nedir?"

Anna Andreyevna, soruma karşılık vermeden hemen tekrar aynı derecede hızlı ve heyecanlı bir tavırla konuşmaya başladı:

"Ama ben yapamam bunu! Benim bir onurum var. Bay Lambert gibi tanımadığım kişilerle pazarlığa ve anlaşmaya giremem. Ben sizi bekliyordum, Bay Lambert'i değil. Durumum son derece nazik. Korkunç bir durumdayım, Arkadiy Makaroviç! O kadının çevirdiği dolaplar dört bir yanımı çevrelediği için, kurnazlık etmek zorundayım. Bu ise, benim için dayanılmaz bir şeydir. Neredeyse dolaplara başvuracak kadar küçüldüm; bu yüzden sizi bir kurtarıcı olarak bekliyordum. Çevremde hiç değilse bir tek dost bulmak için. Bir dosta susamış olarak dört bir yanıma bakınmışsam ve karşıma bir dost çıkınca sevinmişsem, beni suçlamamak gerekir. O gece neredeyse donmak üzere olduğu bir sırada beni hatırlamış ve yalnız benim adımı tekrarlamış olan insan, artık bana ihanet etmeyecek kadar bağlıdır, işte bütün bu süre içinde öyle düşündüm. Bu yüzden de size güvendim."

Sabırsızlıkla karışık soran bir ifadeyle, gözlerimin içine bakıyordu. İşte, o sırada, Anna Andreyevna'ya yanlış yolda olduğunu, açıkça Lambert'in kendisini aldattığını, benim donmak üzere olduğum sırada Lambert'e Anna Andreyevna'ya karşı pek o kadar büyük bir bağlılık duyduğum konusunda hiçbir şey söylemediğimi ve "sadece onun adını" tekrarlamadığını bir türlü açıklayamadım. Böylece susarak, Lambert'in yalanlarını desteklemiş gibi oldum. Ama Lambert'in işi abarttığını, hatta evine girmek ve onunla ilişki kurmak için doğrudan, açıktan açığa yalan söylediğini herhalde kendisi de anlıyordu; buna kesinlikle inanıyorum. Benim kendisine bağlılığım konusunda sözde

söylediğim sözlerin içtenliğine son derece inanıyormuş gibi, gözlerimin içine bakması ise, tabii nezakete aykırı olmasın diye gençliğimden ötürü karşı çıkmak cesaretinde bulunamayacağımı bilmesinden ileri geliyordu. Bununla birlikte, bu varsayımım doğru mu, yanlış mı, bilmiyorum. Belki benim de ahlakım çok bozuldu, kim bilir?

Anna Andreyevna kendisine karşılık vermek istemediğimi görünce, birden büyük bir coşkuyla: "Beni kardeşim savunur," dedi.

Sıkılarak:

"İşittiğime göre, kardeşinizle birlikte evime uğramışsınız," diye mırıldandım.

"Evet, zavallı Prens Nikolay İvanoviç'in bütün bu dolaplardan, daha doğrusu öz kızının çevirdiği dolaplardan kurtulmak için gidecek başka bir yeri yoktu. Ancak sizin evinize, daha doğrusu bir dostunun evine sığınabilirdi; hiç değilse, sizi bir dost saymaya sanırım hakkı vardı!.. Eğer dostsanız ve onun yararına bir şey yapabilecek durumdaysanız, bunu yapınız; tabii elinizden geliyorsa, yani buna yetecek kadar vicdan ve cesaret sahibi iseniz... Ayrıca gerçekten bir şeyler yapabilirseniz, ah, bunu benim için, benim çıkarım için değil, sizi içtenlikle seven tek insan için; bu kısa süre içinde size kendi oğluymuşsunuz gibi yürekten bağlanan, sizi özleyerek acı çeken zavallı bir ihtiyar için yapacaksınız! Kendim için hiçbir şey istemiyorum, sizden bile hiçbir şey beklemiyorum. Kendi babam bile bana bu kadar kötü, bu kadar alçakça bir oyun oynamış olsaydı, gene de kendim için hiçbir şey istemezdim."

"Bana öyle geliyor ki, Andrey Petroviç..." diye söze başladım.

Anna Andreyevna acı bir gülümseyişle sözümü kesti.

"Andrey Petroviç, kendisine açıkça sorduğum vakit, bana namusunun üzerine yemin ederek, Katerina Nikolayevna hakkında hiçbir zaman en küçük bir niyet beslemediğini söyledi, ben de bu adamı atarken, onun bu sözüne tamamen inanmıştım; ama sonradan sadece Bay Byoring adında birinin durumu hakkında ilk haberi alıncaya kadar rahat durduğu anlaşıldı."

"Yanılıyorsunuz!" diye bağırdım: "Bir zamanlar, ben de onun bu kadını sevdiğini sanmıştım, ama öyle bir şey yok... Hem öyle olsa bile artık herhalde içi tümüyle rahat etmiştir... Yani beyefendi bir yana bırakıldıktan sonra."

"Hangi beyefendiden söz ediyorsunuz?"

"Byoring'den."

"Onun bir yana bırakıldığını size kim söyledi? Belki de o adam şu anda her zamankinden çok önem kazanmıştır, ne biliyorsunuz?"

Bunu söylerken beni mahsus iğnelemek istiyormuş gibi hafifçe gülmüştü, üstelik bana öyle geliyordu ki, bana bakışında bile alaylı bir anlam vardı. Sıkılarak:

"Darya Onisimovna bana öyle söylemişti," diye mırıldandım.

Sıkıldığımı Anna Andreyevna'dan saklamak elimde değildi, o da ne durumda olduğumu çok iyi anlamıştı.

"Darya Onisimovna çok sevimli bir bayandır. Tabii beni sevmesine engel olamam ama benimle ilgili konularda hiçbir bilgisi olamaz."

Yüreğimde bir eziklik duydum ve Anna Andreyevna içimde bir öfke uyandırmak için bu kadar çaba gösterdikten sonra, sonunda gerçekten müthiş öfkelendim. Ama *o kadına* değil, şimdilik yalnız Anna Andreyevna'ya. Oturduğum yerden kalkarak:

"Namuslu bir insan olarak, size şunu bildirmem gerekiyor: Bana bağladığınız umutlar... Benden beklediğiniz şeyler... Tümüyle boşa çıkabilir, Anna Andreyevna..." dedim.

"Ben sizden, beni savunmanızı bekliyorum."

Anna Andreyevna bunu söylerken kesin bir tavırla yüzüme bakmıştı.

"Beni, yani herkesin bir yana bıraktığı... Ablanızı savunmanızı istiyorum, artık beni söylettiniz, Arkadiy Makaroviç!"

Bir an daha dursaydık ağlayacaktı. Anlatamayacağım kadar sıkıcı bir duygu içinde:

"Madem öyle, iyisi mi bunu benden hiç beklemeyin, çünkü 'olabilir' dediğiniz şeylerden belki hiçbiri olmayacaktır," diye kekeledim.

Anna Andreyevna artık fazlaca sakınarak:

"Ne demek istiyorsunuz?" dedi.

Neredeyse çileden çıkarak, birden:

"Çok kolay: Hepinizden uzaklaşıp gideceğim, işte bu kadar! *Basta!*" diye bağırdım. "Belgeye gelince, onu yırtacağım! Allahaısmarladık efendim."

Anna Andreyevna'ya eğilerek selam verdim, sonra hiç konuşmadan neredeyse yüzüne bakmaya cesaret edemeden dışarı çıktım;

ama henüz merdivenden aşağı inmemiştim ki, Darya Onisimovna, elinde ikiye katlanmış yarım bir mektup kâğıdıyla arkamdan yetişti. Nereden çıkmıştı ve ben Anna Andreyevna ile konuşurken nerede oturuyordu, bir türlü anlayamadım. Bana bir tek söz söylemedi. Sadece kâğıdı vererek, koşa koşa geri döndü. Kâğıdı açtım: Üzerinde açık seçik olarak Lambert'in adresi yazılıydı. Herhalde kâğıt birkaç gün önce hazırlanmıştı. Birden, Darya Onisimovna evime uğradığı zaman, kendisine Lambert'in nerede oturduğunu bilmediğimi söylediğimi anımsadım. Ama bunu "bilmiyorum, bilmek de istemem" anlamında söylemiştim. Lambert'in adresini ise Liza'dan öğrenmiş bulunuyordum, hatta özellikle bu iş için adres bürosuna gidip bunu öğrenmesini rica etmiştim. Anna Andreyevna'nın bu davranışı, bana artık kuşku götürmez, üstelik hiç yakışık almaz bir şey olarak görünmüştü. Kendisiyle işbirliğine karşı çıkınama rağmen, sözüme hiç inanmamış gibi beni Lambert'e gönderiyordu. Artık "o belge" hakkında her şeyi öğrenmiş olduğunu apaçık olarak anlamıştım. Lambert'ten başka kimden öğrenebilirdi bunu? Bu yüzden de işte beni onunla anlaşmaya gönderiyordu. Müthiş bir öfkeyle:

'Bunların hepsi beni iradesi ve karakteri olmayan, herkesin avucunda istediği gibi oynatabileceği bir çocuk sanıyor,' diye düşündüm.

II

BUNUNLA birlikte gene de Lambert'in evine gittim. O sırada içimde duyduğum merakı başka türlü nasıl giderebilirdim? Anladığıma göre Lambert çok uzakta, Kosoy adı verilen bir sokakta, Yazlık Bahçe'nin orada oturuyordu. Şunu da belirteyim, kaldığı yer gene o eski pansiyonuydu; ama oradan kaçtığım zaman, yolları ve aradaki uzaklığı o kadar ayırt etmemiştim ki, dört gün önce Liza'dan Lambert'in adresini öğrendiğim zaman, orada oturduğuna neredeyse inanmayacak gibi olmuştum. Odaları pansiyon olarak verilen dairenin önünde, üçüncü katta, daha merdivenden çıkarken iki gencin durduğunu görmüş ve bunların benden önce zile bastıklarını, kapının açılmasını beklediklerini sanmıştım. Ben yukarı çıkarken bunların ikisi, sırtlarını kapıya çevirerek beni dikkatle, tepeden tırnağa süzmüşlerdi. Kaşlarımı çatarak onlara yaklaşırken: 'Burası pansiyon,

bunlar da herhalde başka kiracılara misafir gelmiştir,' diye düşünmüştüm. Lambert'in evinde başkalarıyla karşılaşmak, benim için çok tatsız bir şey olacaktı. Gençlere hiç bakmadan elimi zile doğru uzattım. Gençlerden biri bana:

"*Attendez!*"* diye bağırdı.

Öbür genç incecik, tatlı bir sesle ve kelimeleri uzata uzata:

"Lütfen bekleyin, zili çalmayın," dedi. "Biz işimizi bitirelim, ondan sonra hepimiz birlikte basarız zile, olmaz mı?"

Durakladım. Her ikisi de henüz çok genç, yirmi ya da yirmi iki yaşlarındaydı; kapının önünde garip bir işle uğraşıyorlardı. Hayretle ne yaptıklarını anlamaya çalıştım. *Attendez* diye bağırmış olanı, çok uzun boyluydu. Hemen hemen iki metre kadardı, daha aşağı değildi. Son derece zayıf ve kupkuruydu, ama kasları çok belirgindi ve boyuna göre hiç de büyük olmayan bir başı vardı. Yer yer çiçek bozuğu, oldukça zeki yüzünde garip ve nedense gülünç görünen, somurtkan ve üstelik hoş bir anlam vardı. Gözleri aşırı derecede dik bakıyordu, üstelik bakışında hiç gereği olmayan, fazlaca bir kararlılık göze çarpıyordu. Çok kötü giyinmişti: Sırtında astarı pamuklu, eski bir kaput vardı, kaputun küçük yakası da tüyleri dökülmüş eski rakun kürkündendi. Üstelik kaput kısaydı, belliydi ki eğretiydi; ayağında kötü, neredeyse köylülerin giydiği çeşitten çizme, başında da fena halde kırışmış, hafifçe kızıla çalmaya başlamış bir silindir şapka vardı. Genel görünümüne bakılırsa, son derece düzensizdi. Eldivensiz elleri kirliydi, uzun tırnaklarının altı simsiyahtı. Arkadaşına gelince, o, tersine çok şık giyinmişti, sırtındaki hafif sansar kürk, başındaki zarif şapka ve incecik parmaklarına geçirdiği açık renk, tertemiz eldivene bakılırsa öyleydi; boyu benim kadardı, ama o taptaze ve çocuksu yüzünde son derece sevimli bir anlam vardı.

Uzun boylu delikanlı boynundan kravatını çekip çıkarmaya uğraşıyordu. Kravatı lime lime olmuş, yağlanmış, artık neredeyse sicime dönmüştü. O sevimli yüzlü çocuk da, cebinden biraz önce satın alınmış başka, yepyeni, siyah bir kravat çıkararak, onu uzun boylu delikanlının boynuna bağlamaya çalışıyordu; uzun boylusu uslu uslu ve son derece ciddi bir yüzle o upuzun boynunu ileri doğru uzatmış, kaputunu omuzlarından aşağı indirmişti.

---

* (Fr.) "Bekleyiniz." *–çev.*

Kravatı arkadaşına takan:

"Hayır, öyle şey olmaz, gömlek bu kadar kirli olursa, hiçbir gösterişi olmaz, üstelik daha kirli görünür. Sana yakalık tak dedim ya. Ben bağlamasını bilmiyorum... Acaba siz bunu bağlayabilir misiniz?"

Birden bana doğru dönmüştü.

"Neyi?" diye sordum.

"Şey yani... Kravatı bağlayabilir misiniz? Anlıyor musunuz, öyle bir bağlamalı ki, gömleğinin kirli olduğu belli olmasın, yoksa hiçbir gösterişi olmaz. Artık siz nasıl isterseniz öyle bağlayın. Ben bu kravatı ona biraz önce berber Filip'ten aldım, bir rubleye."

Uzun boylusu:

"Yani o rubleyi verdin, öyle mi?" dedi.

"Evet, o rubleyi verdim; şimdi beş kuruşum kalmadı. Demek bağlayamıyorsunuz, öyle mi? O halde Alfonsinka'dan rica etmeli."

Birden uzun boylusu sert bir tavırla bana:

"Siz Lambert'e mi gidiyorsunuz?" diye sordu.

Ben de aynı derecede kararlı bir tavırla gözlerinin içine bakarak:

"Lambert'e gidiyorum," diye karşılık verdim.

Genç adam aynı ses ve aynı tonda:

"Dolgorowkiy siz misiniz?" diye sordu.

Aynı sert tavırla ve ne dediğini yanlış anlayarak:

"Hayır, Korovkin değilim," dedim.

Uzun boylu genç neredeyse tehdit edici bir tavırla üzerime yürüyecekmiş gibi, sorusunu bağırarak tekrarladı.

"Dolgorowkiy siz misiniz?"

Arkadaşı kahkahalarla gülmeye başladı. Sonra bana:

"Dolgorowkiy diyor, Korovkin demiyor," diye açıkladı, "biliyorsunuz ya *Journal des Débats* gazetesinde Fransızlar Rus adlarını kullanırken sık sık çok yanlış şeyler yapar."

Uzun boylu genç:

"Senin o dediğin *Indépendance* gazetesinde oluyor," diye mırıldandı.

"Canım varsın *Indépendance* olsun, hepsi bir. Sözgelimi Dolgorukiy adını Dolgorowkiy yazarlar... Kendi gözümle gördüm, Valonyev'i ise her zaman Comte Wallonieff diye yazarlar."

Uzun boylu genç:

"Doboyny!" diye bağırdı.

"Ha, evet, bir de Doboyny adını verdikleri biri var; bir yerde okumuştum o zaman ikimiz de gülmüştük: Madam Doboyny adında bir Rus kadınından söz ediliyordu, Avrupa'da oturuyormuş kadın... Ama şimdi ne diye hepsini anımsayalım sanki?"

Son sözü birden uzun boyluya doğru dönerek söylemişti.

"Özür dilerim, siz Bay Dolgorukiy'siniz, değil mi?"

"Evet, ben Dolgorukiy'im ama siz bunu nereden biliyorsunuz?"

Uzun boylusu o sevimli yüzlü delikanlıya doğru dönerek bir şeyler fısıldamıştı, öbürü kaşlarını çattı ve "hayır" anlamında bir işaret yaptı; ama uzun boylusu birden bana doğru döndü:

*"Monsieur le prince, vous n'avez pas de rouble d'argent pour nous, pas deux, mais un seul, voulez-vous?"**

Delikanlı:

"Aman ne kötü insansın!" diye bağırdı.

Uzun boylusu Fransızca kelimeleri kaba ve beceriksizce söyleyerek: "*Nous vous rendons,*"** diye sözünü bitirdi.

Çocuk yüzlü olanı:

"Şey, biliyor musunuz bu ahlak filan nedir bilmez," diyerek hafif güldü: "Siz, şimdi Fransızca bilmediğini sanıyorsunuz değil mi? Oysa Parisli gibi konuşur, ama şu anda sadece sosyetede kendi aralarında Fransızca konuşmaya bayılan, ama Fransızca bilmeyen bazı Rusları taklit ederek onlarla alay ediyor..."

Uzun boylusu:

"*Dans les wagons,*"*** diye açıkladı.

"Tabii ya, trenlerde de öyle konuşurlar. Ah, ne can sıkıcı adamsın sen! Açıklanması gereken bir şey var mı ki? Aptal rolü oynamak da ne oluyor?"

Bu arada cebimden bir ruble çıkararak uzun boylusuna uzatmıştım. Genç adam:

"*Nous vous rendons,*" dedi, rubleyi sakladı, sonra hareketsiz yüzünde son derece ciddi bir anlamla birden dönüp, kapıya kocaman

---

* (Fr.) "Sayın prensim, bize vermek için bir gümüş rubleniz yok mu, iki değil bir tane olsun yeter." *-çev.*

** (Fr.) "Size geri veririz." *-çev.*

*** (Fr.) "Vagonlarda." *-çev.*

çizmesinin ucuyla vurmaya başladı. Hem de en küçük bir sinirlilik belirtisi göstermeden... Çocuk yüzlü delikanlı:

"Bak, şimdi! Lambert'le gene dövüşeceksin!" diye endişeyle söylendi. "İyisi mi, siz zile basın bari!"

Zile bastım, ama uzun boylu genç, gene de çizmesiyle darbeler indirmeye devam ediyordu. Birden kapının ardından Lambert'in sesi duyuldu:

"*Ah sacré...*"*

Hemen sonra da kapıyı açtı. Uzun boylu gence:

"*Dites donc, voulez-vous que je vous casse la tête, mon ami?*"** diye bağırdı.

Uzun boylu genç, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş Lambert'e dik dik bakarak, son derece ciddi ve ağırbaşlı bir tavırla:

"*Mon ami, voilâ Dolgorowkiy, l'autre mon ami,*"*** dedi.

Lambert beni görür görmez bir anda değişiverdi:

"Ha, sen misin Arkadiy! Çok şükür! Eh, söyle bakalım, iyi misin? İyisin, iyisin, sonunda artık tümüyle iyileştin, değil mi?"

Ellerimi tutmuş, var gücüyle sıkıyordu; sözün kısası, öyle samimi bir sevinç içindeydi ki, birden içimde büyük bir hoşnutluk, üstelik ona karşı neredeyse sevgi duydum.

"İyileşir iyileşmez önce sana geldim işte!"

Lambert:

"Alphonsine!" diye bağırdı.

Kadın paravananın arkasından zıplar gibi ortaya çıktı. Lambert:

"*Le voila!*"**** dedi.

Alphonsine ellerini iki yanına vurarak:

"*C'est lui!*"***** diye bağırdı, sonra kollarını yeniden açarak beni kucaklamak üzere atıldı, ama Lambert beni savundu. Kadına sanki bir köpeğe bağırır gibi:

"Haydi, hoşt!" diye bağırdı. "Bak Arkadiy, bugün birkaç arkadaş Tatarların orada yemek yemeye karar verdik. Ama seni bırakmam. Sen de bizimle birlikte geleceksin.

---

* (Fr.) "Hay Allah kahretsin!" *-çev.*

** (Fr.) "Ne yani? Kafanızı kırmamı mı istiyorsunuz dostum?" *-çev.*

*** (Fr.) "İşte Dolgorukiy bu, öbürü benim arkadaşımdır." *-çev.*

**** (Fr.) "İşte burada!" *-çev.*

***** (Fr.) "Odur!" *-çev.*

Yemek yeriz; sonra bunları defederim, o zaman bol bol konuşuruz. Buyur canım, buyur! Hemen şimdi çıkıyoruz, bunlar yalnız bir dakikacık kalacak..."

İçeri girdim ve daha önce bulunduğum odanın o zamanki durumunu anımsamaya çalışarak çevreme bir göz gezdirdim. Lambert, paravanın arkasında acele acele giyiniyordu. Uzun boylu delikanlı ile arkadaşı, Lambert'in sözlerine önem vermeden içeri girmişti. Hepimiz ayakta duruyorduk. Uzun boylu genç:

"*Matmazel Alphonsine, voulez-vous me baiser?*"* diye homurdandı.

Yaşça küçük olanı da kadına kravatı göstererek bir adım atacak oldu:

"Matmazel Alphonsine!" dedi, ama kadın büyük bir öfke içinde her ikisine de saldırdı.

Yaşça küçük olanına:

"*Ah, le petit vilain!*"** diye bağırdı. "*Ne m'approchez pas, ne me salissez pas, et vous, le grand dadais, je vous planque à la porte tous les deux, savez vous cela!*"***

Kısa boylu olan delikanlı, kadının hakaret edercesine ve tiksiniyormuş gibi elini sallayarak, gerçekten eli ona değerse kirleneceğinden korkuyormuş gibi bir tavır takınmasına karşın (kadının bu tutumunu hiç anlayamıyordum, çünkü o kısa boylu oğlan, o kadar güzeldi ve kürkünü çıkardıktan sonra o kadar şık görünmüştü ki), kadından ısrarla uzun boylu arkadaşına temiz bir yakasını takmasını, ondan sonra da ona bir kravat bağlamasını rica etmeye başladı. Onun bu teklifi üzerine, kadın az kalsın öfkeyle ikisini de dövecek gibi oldu, ama Lambert paravanın arkasından olup bitenlere kulak verince, bağırarak kadına onları alıkoymamasını ve istediklerini yapmasını emretti, üstelik "Yoksa onlardan kurtulamayız," diye ekledi. Bunun üzerine Alphonsine, hemen bir yaka çekti ve artık en küçük bir tiksinti göstermeden, uzun boyluya kravat bağlamaya koyuldu. Uzun boylu genç ise, tıpkı biraz önce merdivende yaptığı gibi, kadın kravatını bağlarken boynunu uzatıp duruyordu.

---

* (Fr.) "Matmazel Alphonsine beni öper misiniz?" *–çev.*

** (Fr.) "Seni adi pis yaratık seni!" *–çev.*

*** (Fr.) "Yaklaşmayın bana, beni kirletmeyin, siz de koca avanak, ikinizi de kapı dışarı edebilirim, bunu biliyorsunuz değil mi?" *–çev.*

"*Matmazel Alphonsine, avez vous vendu votre bologne?*"* diye sordu.

"*Qu'est-ce que ça, ma bologne?*"**

Yaşça daha küçük olan delikanlı, "ma bologne" teriminin fino köpeği anlamına geldiğini anlattı.

"*Tiens, quel est ce baragouin?*"***

Le grand Dadais dediği genç:

"*Je parle comme une dame russe sur les eaux minérales,*"**** dedi.

Bunu hep boynunu uzatarak söylüyordu. Kadın, birden yaşı daha küçük olana doğru döndü:

"*Qu'est-ce que ça qu'une dame russe sur les eaux minérales et ... où est donc votre jolie montre, que Lambert vous a donnée?*"*****

Lambert paravananın öbür tarafından sinirli sinirli söze karıştı:

"Ne dedin? Gene mi saat yok ortada?"

Le grand Dadais:

"Deve yaptık onu!" diye homurdandı. Yaşça küçük olanı, isteksiz bir tavırla kendilerini savunmaya çalışarak Lambert'e:

"Onu sekiz rubleye sattım. Hem o saat gümüşmüş, altına batırılmışmış, oysa siz altın olduğunu söylemiştiniz. Böyle saatler şimdi mağazalarda sadece on altı rubleye satılıyor!" dedi.

Lambert, daha da sinirli konuşmayı sürdürüyordu. "Buna artık bir son vermeli! Ben size giysiler alıyorsam ve çok güzel bazı eşyalar veriyorsam, bunları uzun boylu dostunuz uğruna elden çıkarasınız diye yapmıyorum... Nedir o satın aldığınız kravat bakayım?"

"Bunun fiyatı, ancak bir ruble; bu kravatı sizin paranızla almadım. Kravatı filan yoktu, onun için aldım. Hem bir de şapka almak gerekiyor ona."

Lambert gerçekten fena halde kızdı. "Saçma! Ben ona şapka da almaya yetecek kadar para vermiştim, o ise hemen kendine istiridyeyle şampanya ısmarlamış. Pis kokuyor! Tertipsiz herifin biri! Bunu insan hiçbir yere götüremez. Bu haliyle onu yemeğe nasıl götürebilirim?"

---

* (Fr.) "Matmazel Alphonsine, bolonyanızı sattınız mı?" *-çev.*

** (Fr.) "Bolonyam mı? O da ne demek?" *-çev.*

*** (Fr.) "Hay Allah! Nedir bu saçmalıklar?" *-çev.*

**** (Fr.) "İçmelere gitmiş bir Rus hanımefendisi gibi konuşuyorum." *-çev.*

***** (Fr.) "İçmelerdeki Rus hanımefendisi mi? O da ne demek? Hem Lambert'in size verdiği o güzel saate ne oldu?" *-çev.*

Le Grand Dadais:

"Arabayla," diye homurdandı. "*Nous avons un rouble d'argent que nous avons prêté chez notre nouvel ami.*"*

Lambert tekrar:

"Bunlara bir şey vereyim deme Arkadiy, hiçbir şey verme sakın!" diye bağırdı.

"Rica ederim Lambert; şimdi sizden on ruble istiyorum!"

Çocuk yüzlü delikanlı o kadar kızınıştı ki, yüzü kıpkırmızı olmuş, bu yüzden hemen hemen iki kat daha yakışıklı olmuştu.

"Hem bundan sonra bir daha demin Dolgorukiy'e söylediğiniz gibi saçma şeyler söylemeye cüret etmeyiniz. Derhal on ruble talep ediyorum sizden! Bir rublesini Dolgorukiy'e vereceğim, geri kalan paralarla da hemen Andreyev'e bir şapka alacağım. Bakın göreceksiniz!" dedi.

Lambert paravananın arkasından çıktı.

"Alın, üç banknot veriyorum size, üç ruble, taa salıya kadar da başka hiçbir şey beklemeyin benden. Yoksa..."

Le grand Dadais, Lambert'in elindeki paraları kaptı, yukarı kaldırıp havada sallayarak Lambert'e:

"Dolgorowky! Buyurun rublenizi, *nous vous rendons avec beaucoup de grâce.*"**

Arkadaşına:

"Petya, gidiyoruz!" diye bağırdı, sonra birden iki banknotu yukarı kaldırıp onları havada sallayarak ve Lambert'e dik dik bakarak avazı çıktığı kadar: "*Ohé Lambert! Oû est Lambert, as-tu vu Lambert*"*** diye bağırdı.

Lambert müthiş bir öfkeyle:

"Sus diyorum, sus diyorum!" diye bağırdı.

Bütün bu olup bitenlerde eskiden olmuş bir şeyin, benim hiç bilmediğim bir olayın izini görüyor ve şaşkınlıkla bakıyordum. Ama uzun boylu genç, Lambert'in o müthiş öfkesinden korkmadı; aksine daha da fazla bağırmaya başladı. "Ohé Lambert!" diye bağırıyordu. Böyle bağıra bağıra merdiven başına çıkmışlardı. Lambert az kalsın arkalarından koşacak oldu, ama vazgeçti ve geri döndü.

---

* (Fr.) "Yeni dostumuza ödünç verdiğiniz bir gümüş ruble var." *-çev.*

** (Fr.) "Bunu içtenlikle size geri veriyoruz." *-çev.*

*** (Fr.) "Hey Lambert! Hey Lambert! Nerede o Lambert?" *-çev.*

"Aman! Bunları yakında başımdan defedip kurtulacağım! Kazandırdıklarından fazlaya mal oluyorlar... Haydi, gidelim Arkadiy! Geç kaldım. Orada beni... Gene işime yarayan biri bekliyor... O da hayvanın biridir ya... Bunların hepsi hayvan! Hayvanoğlu hayvan, hayvanoğlu hayvan!"

Son sözü neredeyse dişlerini gıcırdatarak bağırmıştı, ama sonunda kendini toparladı.

"Sonunda geldiğine sevindim. Alphonsine! Evden ayrılayım deme! Haydi gidelim."

Kapıda cins bir at koşulu arabası bekliyordu. Bindik; ama Lambert bütün yol boyunca bir türlü o gençlere karşı duyduğu garip öfkeden kurtulup sakinleşemedi. Bu işe bu kadar önem vermesine, Lambert'in onların karşısında neredeyse korkuyormuş gibi davranmasına hayret ediyordum. Çocukluğumdan bu yana içimde yer eden o eski izlenimin etkisi altında olduğum için, herkesin Lambert'ten korkması gerekiyormuş gibi geliyordu bana. Hatta o sıradaki bağımsız görünüşüme karşın, sanırım kendim de Lambert'ten korkuyordum.

Lambert bir türlü yatışmıyordu:

"Sana söyledim ya, bunların hepsi hayvanoğlu hayvandır! İnanır mısın, o uzun boylusu, o alçak herif yok mu, daha üç gün önce beni kibar bir çevrede rezil etti. Karşıma dikilip: 'Ohé Lambert!' diye bağırıyordu. Düşünsene! Kibar bir yerde yaptı bunu! Herkes gülüyor ve kendisine para vermem için böyle bağırdığını biliyordu, düşünebiliyor musun? Parayı verdim. Ah, bunlar öyle alçak herifler ki! Bu adamın bir zamanlar bir alayda subay adayı olarak görevde bulunduğuna inanır mısın? Sonradan alaydan kovulmuş; üstelik iyi eğitim görmüş. İyi bir okulda eğitim görmüş, anla artık! Gerçi bazı ilgi çekici düşünceleri var, bunlarla bir şeyler yapabilirdi... Hay Allah! Üstelik bir de Erkül (Herkül demek istiyordu) kadar güçlü. İşime yarıyor, ama pek az. Gördüğün gibi ellerini de yıkamıyor. Onu yaşlı, tanınmış bir hanımefendiye, pişmanlık duyan ve vicdanının sesine dayanamadığı için canına kıymak isteyen biri olarak tanıtmıştım. O ise, hanımın evine gitmiş, oturmuş, ıslık çalmaya başlamış. Öbürüne, o yakışıklısına gelince, o da bir general oğludur; ailesi böyle bir evladı

olduğundan ötürü utanç duyuyor! Onu mahkemeden kurtardım, elimi uzattım ona, gelgelelim bak, iyiliğimi nasıl ödüyor bana. Burada insan yok, insan! Bunların hepsini defedeceğim, defedeceğim!"

"Bunlar benim adımı biliyor, sen mi söyledin onlara?"

"Evet, öyle bir budalalık ettim. Çok rica ederim, yemekte sabret, tut kendini... Oraya berbat herifin biri daha gelecek. O herif gerçekten korkunç biridir, hem de son derece kurnazdır. Burada herkes serseri! Bir tek namuslu insan yok burada! Her neyse, bunlarla işimizi bitiririz, ondan sonra... Sen hangi yemeği seversin? Her neyse canım, hepsi bir, oranın yemekleri güzeldir. Üzülme, parasını ben vereceğim. Şık giyindiğine iyi etmişsin. Sana para verebilirim. Her zaman gel. Düşün, bunları yedirdim içirdim... Her gün etli börek yiyorlardı; o sattığı saat var ya ikinci kez oluyor. O küçük Trişatov'u gördün ya, Alphonsine yüzüne bile bakmaktan tiksiniyor yanına yaklaşmasına bile izin vermiyor. Öyleyken böyle bir herif, birden lokantada, subayların yanında: 'Keklik isterim!' demez mi? Ne yapayım? Kekliği ısmarladım! Ama öcümü alacağım!"

"Moskova'da seninle faytona binip meyhaneye gittiğimizi, sonra da meyhanede bana çatal sapladığını anımsıyor musun? O zaman elinde beş yüz ruble vardı. Aklında mı?"

"Evet, anımsıyorum! Hay Allah, anımsıyorum ya! Ben seni severim... İnan buna. Hiç kimse seni sevmez, ama ben severim; hem yalnız ben severim seni, bunu hiç aklından çıkarma... Oraya gelecek olan çiçek bozuğu herif var ya, son derece kurnaz herifin biridir; seninle konuşursa sakın kendisine bir şey söyleme, soru sormaya kalkarsa da saçma cevaplar ver, ağzını sıkı tut..."

Hiç değilse, o sırada kendisi heyecan içinde olduğundan ötürü yolda bana uzun uzadıya soru sormadı. Bana bu kadar güvenmesi, üstelik kendisine inanmayacağımdan en küçük bir kuşku duymaması, sonunda bana gurur kırıcı bir şey olarak görünmeye başlamıştı; öyle sanıyordum ki, eskisi gibi bana emretmeye kalkıştığı için, zihninde budalaca bir düşünceye kapılmıştı. 'Ayrıca son derecede cahil,' diye düşünüyordum lokantaya girerken.

III

RIHTIMDAKİ bu lokantaya daha önce de, o içine düştüğüm pis ve ahlaksızca yaşama daldığım zamanlarda giderdim. Bu yüzden o salonların, o bana dikkatle baktıktan sonra tanıdıkları bir müşteri olduğumu anlayan garsonların hali, üstelik Lambert'in o esrarengiz grubu ve benim de birden sanki onlarla birmişim gibi aralarında bulunuşum, en önemlisi de içimde kendi isteğimle birtakım alçak işlere girişmek üzere olduğumu ve sonunda muhakkak kötü birtakım işler yapacağımı karanlık bir duyguyla sezişim, sözün kısası hepsi birden yüreğime ok saplanmış gibi bir etki yapmıştı. Bir ara az kalsın kalkıp gidecektim; ama o an geçmişti, ben de orada kaldım.

Lambert'in nedense bu kadar korktuğu o "çopur" bizi orada bekliyordu. Görünüşte kendini tamamen iş hayatına aptalca kaptırmış bir adama, neredeyse taa çocukluğumdan bu yana nefret ettiğim tiplerden birine benziyordu; kırk beş yaşlarında kadar vardı, orta boyluydu, saçları yer yer ağarmıştı, yüzü tiksinti verecek derecede tıraşlıydı ve her iki yanağında iki küçük sosise benzeyen kestirilmiş, dümdüz, ağarmış kısacık favorileri vardı, son derece basit yüzü pis bir anlam taşıyordu. Tabii can sıkıcı, ciddi, fazla konuşmayan, üstelik bu tip adamlarda sık sık görüldüğü gibi nedense kendini beğenmiş bir hali vardı. Beni büyük bir dikkatle tepeden tırnağa süzmüş, ama bir tek şey söylememişti; Lambert'e gelince, öyle bir budalalık etmişti ki: Bizi onun oturduğu masaya oturturken, beni onunla tanıştırmayı gerekli bulmamıştı. Bu yüzden adam, beni Lambert'in yanındaki şantajcılardan biri sanabilirdi. O gençlere de (her ikisi de hemen hemen bizimle aynı anda lokantaya girmişti) bütün yemek boyunca bir tek söz söylemedi. Ama onları çok yakından tanıdığı belliydi. Yalnız Lambert'le bir şeyler konuşuyor, neredeyse fısıldıyordu. Aslında konuşan hemen hemen yalnız Lambert'ti. O çiçek bozuğu adam ise, sadece kesik kesik, öfkeli öfkeli ve ültimatom anlamı taşıyan sözler söylemekle yetiniyordu. Kendini ötekilerden çok daha yüksek görüyor gibiydi, öfkeleniyor, alaycı bir tavır takınıyordu. Oysa Lambert, aksine büyük bir heyecan içindeydi ve belliydi ki o adamı, bilmediğim bir işe razı etmek için yalvarıp duruyordu. Bir ara, elimi kırmızı şarap dolu şişeye uzatacak oldum; çiçek bozuğu adam, birden Heres

şişesini alarak bana uzattı, oysa o ana kadar bana bir tek söz bile söylememişti. Şişeyi uzatarak:

"Bunu deneyin!" diyordu.

İşte o zaman birden, herhalde benimle ilgili artık her şeyi öğrenmiş olduğunu; geçmişimi, adımı, belki de Lambert'in beni ne gibi bir işte kullanmak istediğini öğrendiğini tahmin ettim. Onun, beni Lambert'in emrinde çalışan biri sandığını düşünmek, gene içimde müthiş bir öfke uyandırdı. Lambert'in yüzünde ise o adam benimle konuşmaya başlar başlamaz, çok saçma ve büyük bir huzursuzluk, bir endişe belirmişti. Çopur bunu hemen fark etti ve gülmeye başladı. 'Bunların hepsi Lambert'i avuçlarının içine almış, bu artık belli bir şey,' diye düşündüm; o anda Lambert'ten müthiş nefret ediyordum. Böylece, gerçi bütün yemek boyunca aynı sofradaydık, ama iki gruba ayrılmıştık: Bir yanda, pencereye daha yakın olan yerde karşılıklı oturan çopur ile Lambert, bir yanda üstü başı kir pas içindeki Andreyev ile ben, benim karşımda da Trişatov. Lambert yemeklerin getirilmesi için acele ediyor, her an garsonu yemekleri hemen getirsin diye sıkıştırıp duruyordu. Şampanya getirdikleri zaman, birden kadehini bana doğru uzattı. Çopurla konuşmasını keserek:

"Sağlığına! Gel tokuşturalım!" dedi.

O güzel Trişatov da kendi kadehini masanın öbür ucundan bana doğru uzatarak:

"Benim de, kadehimi sizin kadehinizle tokuşturmama izin verir misiniz?" dedi.

Oysa şampanya gelinceye kadar çok dalgındı ve hep susuyordu. "Dadais" ise hiçbir şey söylemiyor, hep susuyor, durmadan atıştırıp duruyordu.

Trişatov'a:

"Hay hay!" diye cevap verdim.

Kadehlerimizi tokuşturarak içtik. Birden "Dadais" bana doğru döndü:

"Ama ben sağlığınıza içmem," dedi. "Ölümünüzü istediğimden değil, bugün burada artık daha fazla içki içmeyesiniz diye..."

Bunu somurtkan bir tavırla ve kelimelere ağırlık vererek söylemişti. Yumruğunu masanın üzerine koyarak devam etti:

"Sizin için üç kadeh yeter. Şu anda galiba kirli yumruğuma bakıyorsunuz, öyle değil mi? Onu yıkamıyorum ve böylece, olduğu gibi Lambert'e kiralıyorum, kendisi için fazlaca nazik işlerde, başkalarının kafasını parçalasın diye."

Bunu söyledikten sonra, birden yumruğuyla masaya öyle bir şiddetle vurdu ki, bütün kadehler, tabaklar olduğu yerde zıpladı. Bu salonda, bizden başka daha dört masada müşteri vardı, hepsi de subay, ya da oturaklı görünen beyefendilerdi; bu, moda bir salondu. Herkes bir an için konuşmasını kesmiş, bizim oturduğumuz köşeye bakmıştı. Zaten galiba oldukça uzun bir süredir, orada bulunanlarda oldukça büyük bir merak uyandırmıştık. Lambert kıpkırmızı kesildi.

"Of, gene başlıyor!" dedi.

Sonra öfkeyle Andreyev'e fısıldadı.

"Galiba doğru dürüst davranmanızı rica etmiştim, Nikolay Semyonoviç!"

Öbürü Lambert'i ağır ağır tepeden tırnağa süzdü.

"Yeni dostum Dolgorowkiy'nin bugün, burada fazla şarap içmesini istemiyorum!"

Lambert daha fazla kızardı. Çopur, hiç konuşmadan, ama belli bir memnunlukla dinliyordu. Andreyev'in yaptığı bu çıkış, nedense hoşuna gitmişti. Bir tek ben, niçin şarap içmemem gerektiğini anlamıyordum. Lambert dişlerini sıkarak:

"Bunu mahsus, sırf benden para sızdırsın diye yapıyor! Benden yedi ruble daha alacaksınız. İşitiyor musunuz, yemekten sonra vereceğim, yalnız rahat rahat yemek yememe fırsat verin. Rezil etmeyin beni!"

"Dadais" zafer kazanmış gibi:

"Olur!" diye homurdandı.

Onun bu davranışı çopuru tamamen hayran ettirmişti; bu yüzden kötü kötü gülmeye başlamıştı. Trişatov endişeyle, neredeyse acı duyarak:

"Bana bak, artık fazla oluyorsun..." diyecek oldu.

Anlaşılıyordu ki, yanındakini yatıştırmak istiyordu. Andrey sustu, ama susması pek uzun sürmedi; niyeti bu değildi. Bizim oturduğumuz yerden bir masa kadar uzakta, bir adımlık yerde iki beyefendi oturuyor ve hararetli hararetli konuşuyordu. İkisi de son derece

titiz görünen, orta yaşlı beylerdi. Biri uzun boylu ve çok şişmandı, öbürü ise gene şişmandı ama kısa boyluydu. Lehçe, o sırada Paris'te meydana gelen olaylardan söz ediyorlardı. "Dadais" çoktandır onlara merakla bakıyor, kulak kabartıp duruyordu. Herhalde Polonyalıların kısa boylusu, ona gülünç bir tip olarak görünmüştü, belki de safra kesesi ya da karaciğeri hasta olan insanlarda sık sık görüldüğü gibi, ortada hiçbir neden olmadığı halde, durup dururken ona karşı içinde müthiş bir nefret duymuştu. Kısa boylu Polonyalı, birden Madyé de – Monjo adındaki milletvekilinden söz etti, ama birçok Polonyalının yaptığı gibi bu adı Polonya söyleyişiyle yani vurguyu sondan bir önceki hecenin üzerinde yaparak söylemişti. Bu yüzden Madyé de –Monjo değil, Madyé de– Monjo olmuştu. "Dadais"in beklediği de buydu. Polonyalılara doğru döndü, ciddi ciddi doğruldu, sonra yüksek sesle ve kelimelerin üzerinde dura dura:

"Madyé de– Monjo mu dediniz?" diye sordu.

Polonyalılar ona doğru sert bir tavırla döndü. Uzun boylu, şişman Polonyalı tehdit ediyormuş gibi:

"Efendim?" diye Rusça sordu.

"Dadais" bir an bekledi, sonra başka hiçbir açıklamada bulunmadan, tıpkı biraz önce kapıda bana rastladığı zaman üzerime doğru yürüyüp "Dolgorowkiy?" diye aptal aptal yinelediği gibi, sesini salondaki herkese duyurarak:

"Madyé de– Monjo?" diye yineledi.

Lambert masadan fırladı, Andreyev'e doğru atıldı, sonra onu bırakarak Polonyalılara doğru koştu ve kendini küçük düşüren bir tavırla karşılarında özür dilemeye başladı.

Kısa boylu Polonyalı öfkeden pancar gibi kıpkırmızı olmuştu:

"Bunlar soytarı, *pane!** Bunlar soytarı!" diye hakaret edercesine tekrarlıyordu. "Yakında insan buraya da gelemeyecek!"

Salonda başkaları da durumla ilgilenmeye başlamıştı. Orada burada gene fısıltılar duyuluyordu, ama en çok duyulan gülüşmelerdi.

Lambert bir çaresini bulup Andreyev'i salondan çıkarmak için çırpınıyordu. Kendini tamamen kaybetmiş gibi hep:

"Çıkın! Rica ederim... Gidelim!" diye mırıldanıyordu.

---

* Lehçe: "Beyefendi." –*çev.*

Öbürü onu tepeden tırnağa süzdükten ve Lambert'in kendisine artık dayanamayıp para vereceğini anladıktan sonra, arkasından gitmeyi kabul etti. Belliydi ki, Lambert'ten böyle rezilce bir yöntemle para sızdırışı ilk kez olmuyordu. Trişatov da arkalarından koşmak istedi. Ama bana baktı, sonra olduğu yerde kaldı. İncecik parmaklarıyla gözlerini kapayarak:

"Aman, ne rezalet!" diye söyleniyordu.

Çopur artık iyice öfkelenmişti.

"Çok kötü, çok!" diye fısıldadı.

Bu arada Lambert, hemen hemen tamamen sapsarı olmuş bir halde geri döndü ve sert hareketler yaparak yüzü çiçek bozuğu olan adama bir şeyler fısıldamaya başladı. Yüzü çiçek bozuğu adam, bu arada garsona bir an önce kahve getirmesini emretmişti; Lambert'in anlattıklarını tiksindiğini belli eden bir tavırla dinliyordu; belliydi ki, oradan bir an önce gitmek istiyordu. Aslında olup bitenler, öğrencilerin kendi aralarında yaptığı şakalara benzer bir oyundan başka bir şey değildi. Trişatov elinde kahvesiyle yerinden kalkıp, yanıma oturdu.

"Onu çok severim," diye sanki benimle bu konuda her zaman konuşurmuş gibi samimi bir tavırla konuşmaya başladı. "Andreyev'in ne kadar mutsuz olduğuna inanamazsınız. Orduda hizmet ederken, bir yıl içinde kız kardeşinin drahoması da dâhil, ailelerinde ne var ne yoksa hepsini yiyip içerek, har vurup harman savurmuş. Şimdi ise ne kadar acı çektiğini görüyorum. Yıkanmamasına gelince, bunu umutsuzluğa düştüğü için yapmıyor. Çok garip düşünceleri vardır. Durup dururken alçağın da, namuslunun da aynı şey olduğunu, bunlar arasında hiçbir fark bulunmadığını, ne iyilik ne de kötülük, hiçbir şey yapmamak gerektiğini, daha doğrusu ikisinin de aynı kapıya çıktığını, insanın aynı anda hem iyilik hem kötülük edebileceğini, bu yüzden iyisi mi elbiselerini aylarca çıkarmadan yatmanın, yemek, içmek, bir de uyumaktan başka bir şey yapmamanın daha doğru olduğunu ileri sürer, işte bu kadar! Ama inanın, bunları laf olsun diye söylüyor. Hatta biliyor musunuz, demin Lambert'e bunları, onunla tümüyle ilişkisini kesmek istediği için yaptığına inanıyorum. Bunu daha dün söylüyordu. İnanır mısınız, bazen geceleri, ya da yalnız kaldığı zamanlar ağlamaya başlıyor ve bilseniz ne garip bir ağlayışı var. Hiç kimse ağlamaz böyle; birden hüngür hüngür ağlamaya başlar,

hıçkırıklarla sarsılır. Böyle bir ağlayış, insana daha çok dokunuyor, biliyor musunuz?.. Hem de şaşar kalır insan: bu kadar iri yarı, bu kadar güçlü olsun da, birden böyle kendini tamamen kapıp koyuvererek ağlamaya başlasın. Zavallı, değil mi? Ben onu kurtarmak istiyorum. Bana gelince ben öyle kötü, öylesine yoldan çıkmış bir çocuğum ki inanmazsınız! Bir gün size gelirsem, evinize beni kabul eder misiniz, Dolgorukiy?"

"Ah, tabii buyurun, sizden hoşlandım bile."

"Neyimden hoşlandınız? Her neyse, teşekkür ederim. Beni dinleyin: Bir kadeh daha içelim. Canım neler söylüyorum ben? Siz içmeyin olmaz mı? O, daha fazla içmemeniz gerektiğini belirtirken doğru söylemişti."

Birden daha anlamlı anlamlı göz kırpmıştı.

"Ama ben gene de içeyim. Benim için bir tehlike yok ki. Hem inanır mısınız, ben kendimi hiçbir şeyde, hiçbir zaman tutamam. Bakın, bana lokantalarda artık yemek yememem gerektiğini söyleyin, ille orada yemek yemek için elimden geleni yaparım. Ama biz ikimiz de içtenlikle namuslu olmak istiyoruz. İnanın bana; yalnız namuslu olmayı hep erteleyip duruyoruz. 'Oysa yıllar geçiyor, hem de en güzel yıllarımız!' Ona gelince, korkarım ki, sonunda kendini asacaktır. Hem de önceden hiç kimseye bir şey söylemeden yapacaktır bunu. Öyledir o işte. Şimdi herkes kendini asıyor! Hem, belki de bizim gibi insanlar pek çoktur, kim bilir? Sözgelimi benim fazladan bir param bulunmazsa hiçbir zaman rahat edemem. Benim için o fazla para, gereksinimlerimi gidermem için gerekli olan paradan çok daha önemlidir. Siz, müziği sever misiniz? Ben çok severim. Size geldiğim zaman bir şey çalayım. Aslında çok güzel piyano çalarım ve uzun süre ders almışımdır. Ciddi olarak çalışmışımdır. Opera bestecisi olsaydım, biliyor musunuz, *Faust*'tan* alırdım işleyeceğim konuyu. Bu konuyu çok severim. O katedraldeki sahneyi baştan düzenlerdim; bunlar sadece düş tabii. Gotik bir katedral; katedralin iç kısmı, koronun bulunduğu yer, içeride ilahiler okunuyor, işte bu sırada Gretchen içeri giriyor... Koro ilahileri okurken tam anlamıyla on beşinci yüz-

* Alman doğabilimci, ressam, politikacı ve yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin (1749-1852) ünlü eseri. *-ed.*

yılı yaşıyormuşum gibi oluyorum. Gretchen derin bir üzüntü içinde... Önce resitatif, yavaş sesle, ama insanın yüreğini müthiş acı içinde bırakan bir resitatif... Koro ise aynı anda müthiş bir tehditle, çok sert bir hava içinde, insanın kaderden hiçbir yere kaçamayacağını belirterek ilahiler okur:

*Dies irae, dies illa!**

Sonra birden iblisin sesi duyuluyor... İblisin aryası başlıyor. Kendisi görünmüyor, yalnız, koronun okuduğu ilahilerle birlikte aryası duyuluyor... Koronun ilahilerine uyarak, neredeyse onlara eşlik ederek... Sonra bambaşka bir şey oluyor, bir çaresini bulup, bunu muhakkak yapmalı; uzun, bir türlü sonu gelmeyen bir arya duyulur. Bunu tenor okumalı, muhakkak tenor olmalı. Önce alçak sesle, tatlı tatlı başlar: 'Anımsıyor musun Gretchen? Daha bebekken, henüz hiçbir günahın yokken, annenle birlikte bu katedrale gelir ve eski kitaba bakarak dualar mırıldanırdın, anımsıyor musun?' Ama arya gittikçe daha şiddetlenir, daha ateşli olur, belli bir amaca doğru sürükler insanı. Notalar yükselir: gözyaşı, özlem, tükenmeyen, bitmeyen, çaresi olmayan bir özlem! Sonunda da umutsuzluk olmalı bu notalarda: 'Af yoktur Gretchen, burada kimse seni bağışlamaz!' Gretchen dua etmek ister, ama yüreğinden yalnız çığlıklar yükselir. Hani insan, yüreğinde acı birikip de gözyaşlarını tutarsa, nasıl olur; işte öyle. İblisin aryası ise hiç durmaz, hep daha derine iner, insanın yüreğine saplanır, tıpkı bir mızrak gibi; aynı zamanda durmadan yükselir, sonra birden neredeyse çığlıklar sona erer: 'Her şey bitmiştir, lanet olsun sana!' Gretchen dizlerinin üzerine düşüyor, ellerini kenetleyerek, parmaklarını sıkıyor. İşte tam bu sırada duası duyuluyor... Çok kısa bir şey olmalı... Yarım bir resitatif gibi... Ama son derece saf, rötuş edilmemiş, süssüz bir şey olmalı; tam anlamıyla orta çağdan kalma bir şey... Dört satırcık, topu topu dört satırcık! Stradella'nın eserleri arasında bu tip birkaç nota vardır. Son nota duyulur duyulmaz da Gretchen bayılır! Herkes şaşırır. Gretchen'ı kaldırıp götürürler. İşte o zaman birden gök gürültüsü gibi bir koro duyulur. Seslerin hep bir arada indirdikleri bir darbe olmalı bu; ilham dolu, zafer şarkısına

* (Lat.) "Kahır günü, o gün!" *-çev.*

benzeyen, insanı ezen bir koro olmalı ki, her şey taa temeline kadar sarsılsın. Sonra her şey, yani bütün sesler coşkun, mutlu, sevinçli bir tek çığlık içinde birleşmeli: *Hosanna!** Bütün evrenden bir çığlık yükseliyor gibi olmalı... Bu arada Gretchen'ı götürmeye devam ederler, götürürler, işte tam bu sırada perde iner! Evet, biliyor musunuz, elimden gelseydi, herhalde bir şeyler yapabilirdim! Ne yazık ki, şimdi artık hiçbir şey yapacak durumda değilim, sadece düş kuruyorum. Hep düş kuruyorum, hep; bütün yaşamım düşe dönüştü, geceleri bile düş görüyorum. Ah Dolgorukiy, siz Dickens'ın *Antikacı Dükkânı*'nı okudunuz mu?"

"Okudum; ne var ki onda?"

"Anımsıyor musunuz, durun bir kadeh daha içeyim. Anımsıyor musunuz orada, son bölümde bir yer vardır; onlar, yani o deli ihtiyarla o on üç yaşındaki güzel kız, yani torunu, akıl almaz kaçışlarından ve çeşit çeşit yerlere sığındıktan sonra, İngiltere'nin taa öbür ucunda, Orta Çağdan kalma gotik bir katedralin dolaylarında bir yer bulur, oraya sığınır, o küçük kız da orada bir iş bulur kendine: Katedrali ziyaretçilere gösterecektir... İşte bir akşam güneş batar ve o çocuk, katedralin kapısında, güneşin son ışıkları içinde durup, çocuksu yüreğinde derin bir hayranlıkla, sessiz, düşünceli bir tavırla hayret ederek güneşin batışına, sanki karşısında bir bilmece varmış gibi bakar... Çünkü aslında o da, öbürü de gerçekten bilmecedir... Güneş, Tanrı'nın düşüncesi gibidir, katedral ise insan düşüncesinin eseridir, öyle değil mi? Ah, anlatamıyorum, ama biliyorum ki Tanrı, çocukların içinde uyanan bu ilkel düşüncelerden hoşlanır... İşte kızcağızın yanında, basamakların üzerinde, o deli dedesi vardır, oturduğu yerden, gözlerini torunundan ayırmadan, bakar durur... Biliyor musunuz, Dickens'ın çizdiği bu tabloda hiçbir şey yoktur, ama bu tabloyu ömrünüzün sonuna dek unutamazsınız ve bu anı bütün Avrupa'da hâlâ yaşamaktadır. Neden öyle oluyor? Bu tabloda günahsızlık vardır da ondan! İşte güzel olan bu! Aman, her neyse, ne olduğunu bilmiyorum ya, bildiğim bir şey varsa, güzel bir şey bu. Jimnazyumda hep romanlar okumuşumdur. Biliyor musunuz, benim köyde bir kız kardeşim vardır, benden sadece bir yaş büyüktür... Ah, şimdi artık ora-

* İbranice: "Koru bizi." *–çev.*

da neyimiz varsa hepsi satıldı; artık köyümüz falan da yok! Bir gün kız kardeşimle birlikte, yaşlı ıhlamur ağaçlarımızın altında, taraçada oturuyor ve bu romanı okuyorduk. O sırada da güneş batıyordu. Birden okumayı bıraktık, birbirimize tıpkı onlar gibi iyi yürekli olacağımıza, onlar gibi kusursuz insanlar olmaya çalışacağımıza söz verdik. O sırada üniversiteye gitmeye hazırlanıyordum ve... Ah, Dolgorukiy, biliyor musunuz, her insanın kendine has anıları vardır!"

Birden o güzel başını eğerek omzuma dayadı ve ağlamaya başladı. Onun bu haline içim sızladı. Gerçi çok şarap içmişti, ama benimle o kadar samimi, o kadar kardeşçe ve öylesine duygulanarak konuşmuştu ki... O anda, birden, sokaktan bağırışmalar duyuldu ve biri dikkatimizi çekmek için şiddetle cama vurdu (Lokantanın pencere camları bütündü, kocamandı; biz birinci katta oturuyorduk, bu yüzden insan sokaktan rahatça pencereye vurabilirdi.). Cama vuran, biraz önce dışarı çıkarılmış olan Andreyev'di. Sokaktan, ilkel bir yaratık gibi:

"*Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?*" diye bağırdığı duyuldu.

Bizim delikanlı yerinden fırlayarak:

"Haa, demek buradaymış! Demek gitmemiş!" diye bağırdı.

Lambert, garsona dişlerini sıkarak:

"Hesabı getirin!" dedi.

Hesabı öderken öfkeden elleri bile titriyordu ama çopur kendi hesabını onun ödemesine izin vermedi.

"Neden kabul etmiyorsunuz? Sizi ben davet ettim, davetimi kabul ettiniz!"

Çopur:

"Hayır, rica ederim," diyerek cüzdanını çıkardı ve payına düşeni saydıktan sonra, gösterişli bir tavırla ödedi.

"Beni kırıyorsunuz, Semyon Sidoroviç."

Semyon Sidoroviç:

"Benim istediğim de bu!" diye kestirip attı ve şapkasını alarak hiç kimseye veda etmeden tek başına salondan çıkıp gitti.

Lambert parayı garsona fırlattı sonra aceleyle çopurun arkasından koştu. O şaşkınlığından beni tümüyle unutmuştu. Trişatov'la

ben en son çıktık. Andreyev, lokantanın büyük kapısı önünde direk gibi duruyor, Trişatov'u bekliyordu.

Lambert kendini tutamıyormuş gibi:

"Alçak!" diye bağırdı ve Andreyev'e vuracak oldu. Andreyev:

"Hele hele!" diye homurdandı ve elinin bir savuruşuyla Lambert'in yuvarlak şapkasını başından yere uçurdu. Şapka kaldırımın üzerinde yuvarlanıyordu, Lambert, onurunu ayaklar altına alıp, şapkasını yakalamak için arkasından koştu.

Andreyev, Trişatov'a biraz önce Lambert'ten sızdırdığı kâğıt parayı göstererek:

"*Vingt-cinq roubles!*"* dedi.

Trişatov:

"Yeter be!" diye bağırdı. "Ne gürültü ediyorsun?.. Hem ne diye ondan yirmi beş ruble sızdırdın? Bizim ondan alacağımız sadece yedi rubleydi."

"Neden mi sızdırdım? Ayrı bir salonda, Atina'dan getirilmiş kadınlarla yemek yiyeceğimizi söylemiş, söz vermişti, kadın yerine karşımıza çopuru çıkardı, hem ben yemeğimi bitirmedim, üstelik burada ayazda en az on sekiz ruble edecek kadar bir zaman soğukta durdum. Bize borcu yedi rubleydi ya işte hepsini toplarsak yirmi beş ruble eder."

Lambert:

"Defolun ikiniz de!" diye avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. "İkinizi de kovuyorum, canınıza okuyacağım sizin..."

Andreyev:

"Ben sizi kovuyorum Lambert ve asıl ben canınıza okuyacağım!" diye bağırdı. "*Adieu, mon prince,* sakın başka şarap içmeyin! Petya, marş marş! *Ohé Lambert! Où es Lambert? As-tu vu Lambert?*"

Andreyev son defa dört bir yanı sesiyle çınlattıktan sonra, geniş adımlarla uzaklaşıp gitti. Trişatov arkadaşının arkasından yetişmek için, acele ederek:

"O halde size uğrarım, olur değil mi?" diye fısıldadı.

Lambert'le baş başa kaldık.

"Haydi... Gidelim"

---

* (Fr.) "Yirmi beş ruble." –*çev.*

Lambert, bunu soluk almakta zorluk çekiyormuş gibi söylemişti. Hatta fena halde şaşırmış gibiydi. Hemen ona meydan okuyormuş gibi:

"Nereye gideceğim, canım? Ben seninle hiçbir yere gitmem!" diye bağırdım.

Lambert, korkulu bir tavırla irkildi. Birden aklı başına gelmişti.

"Gitmem ne demek? Canım, ben baş başa kalacağımız zamanı dört gözle bekliyordum!"

"İyi ama nereye gideceğiz?"

İtiraf ederim, üç kadeh şarap, iki kadeh de Heres içtikten sonra, başımda hafif uğultu vardı.

"Olur mu? Burada taze istiridye var. Görüyorsun ya, listede yazılı. Hem burası fena kokuyor..."

"Daha yeni yemek yediğin için sana öyle geliyor, burası Miluti'nin dükkânıdır; biz istiridye filan yiyecek değiliz, sana şampanya ikram ederim..."

"İstemem! Sen beni sarhoş etmek istiyorsun."

"Bunu sana onlar söyledi, seninle eğleniyorlardı. O alçaklara mı inanıyorsun yani?"

"Hayır, Trişatov alçak değil. Hem zaten kendim de ihtiyatlı davranmasını bilirim. Bunu iyice kafana koy!"

"Yani iraden var demek istiyorsun, öyle mi?"

"Evet, benim de kendime göre irademe var, hem de benim irademe seninkinden güçlüdür, çünkü sen her karşına çıkanın kölesi olmuşsun. Bizi rezil ettin. O Polonyalılardan uşak gibi özür diledin. Demek ki sana meyhanelerde sık sık dayak atıyorlar, öyle değil mi?"

"Hay Allah, bizim konuşmamız gerekiyor, anladın mı? Aptal!"

Lambert bunu beni küçük gördüğünü belirten bir sabırsızlıkla bağırmıştı. "Yani sen de mi onlarla bir oluyorsun?" diyor gibiydi.

"Ne var? Korkuyor musun yoksa? Sen benim dostum musun, değil misin?"

"Ben senin dostun değilim. Sen dolandırıcının birisin. Ama madem istiyorsun, gidelim, bunu sadece senden korkmadığımı kanıtlamak için yapıyorum. Aman, ne pis bir koku var burada! Peynir kokuyor! Ne de pis bir yermiş!"

ALTINCI BÖLÜM



I

BAŞIMDA hafif bir uğultu olduğunu bir daha anımsatayım, bunun unutulmamasını rica ederim; bu uğultu olmasa başka türlü konuşur, başka türlü davranırdım. O dükkânda, arkadaki bölmede, gerçekten istiridye yeniliyor olabilirdi. Biz kirli, eski püskü bir örtüyle örtülmüş küçük bir masaya oturmuştuk. Lambert şampanya ısmarladı; altın rengi, soğuk bir şarapla dolu kadeh önümde duruyordu. Lambert içmem için beni neredeyse açıktan açığa kışkırtıyordu, ama benim fena halde canım sıkılıyordu.

"Bana bak Lambert! Gücüme giden bir şey varsa, o da Tuşar'da olduğumuz zamanlarda olduğu gibi bana birtakım emirler verebileceğini sanmandır. Oysa sen, burada kim varsa, hepsinin kölesi olmuşsun."

"Aptal! Her neyse, gel seninle kadeh tokuşturalım!"

"Karşımda artık rol yapmayı bile gerekli bulmuyorsun; hiç değilse beni ne yapıp edip sarhoş etmek istediğini saklasaydın bari!"

"Yalan söylüyorsun! Sen zaten sarhoşsun. Daha fazla içmeliyiz, o zaman neşeleniriz. Alsana kadehi, alsana!"

"Bana 'alsana!' diyorsun, öyle mi? Bak ben gideyim de gör. Böylece her şey bitmiş olur aramızda."

Bunu söylerken gerçekten yerimden kalkıyormuşum gibi davranmıştım. Lambert fena halde kızdı.

"Trişatov sana benim hakkımda bir şeyler fısıldadığı için böyle davranıyorsun. Onun sana bir şeyler fısıldadığını gördüm, zaten hep fısıldaşıyordunuz. Onun söylediklerine önem vermekle aptallık ediyorsun. Alphonsine bile Trişatov ona biraz fazla sokuldu mu tiksinti duyuyor... Pis bir adamdır o. Nasıl bir adam olduğunu sana anlatacağım."

"Bunu daha önce de söylemiştim. Senin bir tek dostun var, o da Alphonsine; çevren o kadar dar ki..."

Lambert ne demek istediğimi anlayamadı.

"Dar mı? Şimdi onlar o çopura gitmiştir. İşte böyle! Zaten onları bu yüzden kovdum. Bunlarda namus filan yoktur. O çopur, kötülük etmekten zevk alır. Bunlara pis pis şeyler öğretecek. Oysa ben, her zaman kibar davransınlar diye ısrar etmişimdir."

Oturdum ve garip, mekanik bir davranışla kadehimi alarak bir yudum içtim.

"Ben tahsil bakımından senden çok daha üstün bir düzeydeyim. Seninle kıyaslanmayacak kadar," dedim.

Ama Lambert, oturduğum için o kadar memnun olmuştu ki, sözlerime hiç önem vermedi ve hemen kadehime biraz daha şarap koydu. Onu kışkırtmaya devam ederek:

"Sen bunlardan korkuyorsun, değil mi?" diye sürdürdüm. (Tabii o sırada Lambert'ten de daha alçakça davranmış oluyordum.) "Andreyev bir vuruşta şapkanı yere fırlatmıştı; buna karşılık sen ona yirmi beş ruble verdin!"

"Verdim ya! Ama bunu ona ödeteceğim. Bunlar bana başkaldırıyor, ama ben onları gene doğru yola çevireceğim..."

"Sen çopurun yüzünden büyük bir heyecan içindesin. Biliyor musun, bana öyle geliyor ki, şimdi dost olarak bir tek ben kaldım yanında. Bütün umutların sadece bana bağlı, öyle değil mi?"

"Evet arkadaş, gerçekten öyle. Bir tek dostum kaldı, o da sensin; bunu çok güzel söyledin!"

Bunu söylerken elini omzuma vurmuştu. Bu derece kaba saba bir insana artık ben ne yapabilirdim? Zekâsı hiç gelişmemişti, alayı bile övgü olarak kabul ediyordu. Bana sevecenlikle bakarak:

"Sen beni birçok kötülükten kurtarabilirsin, eğer gerçekten iyi bir dost isen Arkadiy," diye sürdürdü.

"Seni kurtarmak için ne yapabilirim?"

"Ne yapacağını kendin bilirsin. Ben yanında olmasam aptal gibi davranırsın. Hem de sanırım gerçekten budalalık edeceksin. Oysa bak ben sana otuz bin ruble verebilirim. Alacağımız parayı ise yarı yarıya bölüşebiliriz. Artık onu nasıl alacağımızı bilirsin. Bir kez sen kimsin baksana: elinde beş kuruş yok. Ne adın, ne sanın var, oysa böylece bir çırpıda büyük bir kazancın olacak; artık elinde bu kadar para olunca, istediğin mesleğe atılabilir, kariyer yapabilirsin, anlıyor musun?"

Böyle bir taktik kullanmasına şaşırmıştım. Kesin olarak kurnazlık yapacağını sanıyordum. Oysa o bana her şeyi, sanki karşısında çocuk varmış gibi hiç çekinmeden açıktan açığa anlatarak söze başlamıştı. Ona geniş görüşlü olduğumu göstermek, bir de ne söyleyeceğini son derece merak ettiğim için, onu dinlemeye karar vermiştim.

"Bana bak Lambert, belki sen bunu anlamazsın, ama ben sadece ne kadar geniş görüşlü olduğumu kanıtlamak için sözlerini dinlemeye razı oldum," diye kesin bir tavırla belirttikten sonra, kadehimden bir yudum daha içtim.

Lambert hemen kadehimi tekrar doldurdu:

"Bak, sana bir şey söyleyeyim Arkadiy: Eğer Byoring gibi biri, bana bu kadar küfür yağdırmak ve taparcasına sevdiğim bir hanımefendinin gözü önünde bana vurmak cesaretini gösterseydi, ne yapardım bilmiyorum! Oysa sen, sana yapılanlara göz yumdun, bu yüzden tiksiniyorum senden. Sen mıymıntının birisin!"

Kızararak:

"Ne cesaretle Byoring'in bana vurduğunu söylüyorsun?" diye bağırdım. "O bana değil, ben ona vurdum"

"Hayır, sen ona değil, o sana vurmuş!"

"Yalan söylüyorsun. Üstelik ayağına da basmıştım!"

"Ama o seni eliyle itmiş ve uşaklara seni tutup geriye çekmelerini emretmiş... O ise, o anda kupa arabasında oturuyor ve arabadan durumu seyrederek, seninle alay ediyormuş. Senin bir piç olduğunu, bu yüzden sana rahatça hakaret edilebileceğini biliyordu elbet."

"Bak, bu çocukça üslubu anlamıyorum ve bu konuşmadan ötürü utanç duyuyorum Lambert. Biliyorum bunları mahsus, beni kızdırmak için söylüyorsun, hem de bunu o kadar kaba ve açıktan açığa yapıyorsun ki; sanki karşında on altı yaşında biri var!.. Sen Anna Andreyevna ile anlaşmışsın!"

Bunları öfkeden tir tir titreyerek bağırmıştım ve gene mekanik bir şekilde şarabı yudumladım.

"Anna Andreyevna cadının biridir! O cadı, seni de, beni de, bütün dünyayı da aldatır! Senin gelmeni bekliyordum, çünkü sen öbürüyle işi daha kolay bitirebilirsin."

"Hangi öbürüyle?"

"Madam Ahmakova ile. Her şeyi biliyorum. Onun, senin elinde bulunan mektuptan korktuğunu sen kendi ağzınla bana söyledin..."

"Ne mektubu?.. Yalan söylüyorsun... Bir kere sen onu gördün mü?" diye utancımdan yerin dibine geçerek söyleniyordum.

"Gördüm ya! Güzel kadınmış! *Trée belle.** Doğrusu zevkli adammışsın."

"Onu gördüğünü biliyorum, ama herhalde onunla görüşmeye cesaret edememişsindir; benim istediğim, onun adını bile ağzına almaya cesaret edememendir."

"Sen daha küçüksün, kadın seninle alay ediyor, bunu anla! Bizim Moskova'da onun gibi iyiliksever bir kadın vardı: Onun da burnu Kaf Dağı'ndaydı! Ama biz onu tehdit edince, yani hakkında her şeyi açıklayacağımızı bildirince, hemen yelkenleri suya indirdi. Biz de ondan hem onu, hem de öbürünü aldık; yani hem parayı aldık, hem de anlıyorsun ya, öbür türlü de memnun olduk! Şimdi o kadın, sosyetede gene kimsenin el süremeyeceği bir kadın oldu. Hey Allahım, bir görsen, tafrasından yanına varılmıyor, hele bir akrabası var! Gelgelelim bu kadınların ne izbe yerlerde neler yaptıklarını bir bilsen! Sen henüz bunları yaşamadın, bu gibi kadınların ne berbat yerlerde bu işi yapmaktan korkmadıklarını bir bilseydin..."

Kendimi tutamadım.

"Bunları ben de düşünmüştüm," diye mırıldandım.

"Ahlaksızlık bu kadınların iliklerine işlemiştir. Neleri göze alabileceklerini bilemezsin! Alphonsine bir zamanlar öyle bir evde oturmuş da, bu tür kadınlardan hep tiksinirmiş."

Gene:

"Bunları ben de düşündüm," diye yineledim.

"Seni yerden yere çalıyorlar da sen gene onlara acıyorsun."

Birden, her nasılsa ne demek istediğini anlayarak ve tir tir titreyerek:

"Lambert, sen ahlaksızın birisin, lanet olsun sana!" diye bağırdım. "Ben bunları düşümde gördüm. Düşümde sen ayakta duruyordun, yanında da Anna Andreyevna vardı... Hay Allah belanı versin! Sen gerçekten bu derece alçalacağımı mı sanıyordun? Bunları neden

---

* (Fr.) "Çok güzel." *–çev.*

düşümde gördüm biliyor musun; senin ileride bunları söyleyeceğini biliyordum da ondan. Hem zaten bütün bunlar bu kadar basit olamaz. Daha doğrusu, bunlar bana böyle açıktan açığa, bu kadar basitleştirdiğin biçimde olamaz!"

Lambert gülerek ve zafer kazanmış gibi bir tavırla, kelimeleri uzata uzata:

"Şuna bakın hele! Bir de kızıyorsun ha? Vay vay vay!" diye söylendi. "Her neyse, artık istediğim her şeyi öğrenmiş bulunuyorum dostum Arkaşa. Zaten seni bunun için bekliyordum. Bana bak, demek sen onu seviyorsun, Byoring'den ise öç almak istiyorsun. İşte benim öğrenmek istediğim buydu. Hoş, daha önce seni burada beklerken, bunun böyle olduğunu kestirmiştim ya! Her neyse. *Ceci posé, celà change la question.** Hem böylesi daha iyi, çünkü o da seni seviyor. Böyle olunca onunla evlenmelisin, hem de bir an olsun işi ertelemeden; böylesi daha iyi olur. Zaten başka türlü davranamazsın. Senin üzerinde durduğun, bu işin en doğru çözüm yoludur. Bundan başka şunu da bil ki, senin bir tek gerçek dostun var Arkadiy, o da benim. Bu dostunun sırtına bile binebilirsin, işte sana yardım edecek olan da, seni evlendirecek olan da bu dostundur. Bu iş olsun diye, gerekirse her şeyi dünyanın taa öbür ucundan alır, getiririm. Arkaşa! Sen de artık zamanı gelince eski arkadaşının gösterdiği bu çabaya karşılık bir otuz binlik verirsin değil mi, ha? Yardım konusuna gelince, bana güvenebilirsin; hiç kuşku duyma bu konuda! Ben bu gibi işlerde her şeyi, en ince noktasına kadar bilirim. Karşı taraf sana ayrıca drahoma da getirecektir, böylece hem zengin hem de ilerisi parlak bir insan olacaksın!"

Gerçi başım dönüyordu, ama gene de Lambert'e derin bir şaşkınlık içinde bakıyordum. Ciddi görünüyordu, daha doğrusu ciddi değildi de, beni evlendirebileceğine gerçekten inanıyor, dahası bu düşünceyi coşkun bir sevinçle kabul ediyordu; bunu apaçık olarak görüyordum. Tabii beni bir çocuk gibi tuzağa düşürmeye çalıştığını da görüyordum (herhalde o anda bile fark ediyordum bunu); ama o kadınla evlenme düşüncesi, yüreğime öylesine saplanmıştı ki, nasıl oluyor da böyle akıl almayacak bir şeye inanıyor diye Lambert'e şaşırdığım halde, kendim de buna bir an için inanmış gibi oldum. Bununla birlikte, böyle bir şeyin hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini bir

* (Fr.) "Bunu bir kere ortaya koyduk mu, iş değişiyor." *-çev.*

an için unutmuyordum. Bütün bunlar, her nasılsa kafamdan hep bir arada geçiyordu.

Dilim dolaşarak:

"Öyle şey olur mu?" diye söylendim.

"Neden olmasın? Ona mektubu gösterirsin. Mektubu görünce korkuya kapılacak ve paraları kaçırmamak için seninle evlenmeye razı olacak."

Bu alçakça düşüncelerini ileri sürerken Lambert'in sözünü kesmemeye karar vermiştim. Çünkü bu düşünceleri o kadar safça açıklıyordu ki, anlaşılan benim birden bunlardan ötürü müthiş bir öfkeye kapılabileceğimi aklına bile getirmiyordu; bununla birlikte, dilim dolaşarak, başkasına bunu zorla kabul ettirerek evlenmek istemediğimi belirtmekten geri kalmadım.

"Ne yapsan zorla evlenmem. Bana bunu önerebilecek kadar alçak mısın sen yani?"

Lambert birden kendini toparladı.

"Hay Allah! Canım kadın sana 'kendiliğinden varacak' diyorum. Sen zor kullanmayacaksın ki. Kendisi korkacak ve sana varacak. Varmasının bir nedeni daha var: Seni seviyor."

"Yalan söylüyorsun! Benimle alay ediyorsun. Onun beni sevdiğini nereden biliyorsun?"

"Seviyor. Bunu kesin olarak biliyorum. Zaten Anna Andreyevna da öyle olduğunu düşünüyor. Ciddi söylüyorum. Sana gerçeği olduğu gibi açıklıyorum işte; Anna Andreyevna sahiden öyle düşünüyor. Hem sonra, bize gidince sana bir şey daha anlatacağım, o zaman seni gerçekten sevdiğini anlayacaksın. Alphonsine, Tsarskoye Selo'ya gitti; orada birtakım soruşturmalar yaptı, öğrendiğine göre..."

"Orada ne öğrenebilir ki?"

"Bak şimdi bize gidelim; Alphonsine sana kendisi anlatsın orada neler öğrendiğini. Anlatacaklarından hoşlanacaksın. Hem sen başkalarından kötü müsün yani? Bir kez yakışıklısın, terbiyelisin..."

Neredeyse güçlükle soluk alarak:

"Orası öyle, terbiyeliyimdir," diye fısıldadım.

Kalbim küt küt atıyordu. Ama tabii, böyle hızlı hızlı atışının tek nedeni şarap değildi.

"Yakışıklısın, güzel giyiniyorsun."

"Evet, güzel giyinirim."

"Üstelik iyi kalplisin..."

"Evet, iyi kalpliyim."

"Böyle olunca, neden seninle evlenmeye razı olmasın sanki? Nasıl olsa Byoring onu parasız kabul etmez. Sen ise istersen onu beş parasız bırakabilirsin! Bu yüzden korkacaktır. Onunla evlenir, böylece Byoring'den öcünü almış olursun. Ayazda donduğun o gece, sana âşık olduğunu bana kendin söyledin."

"Ben sana öyle bir şey mi söyledim? Herhalde öyle dememişimdir canım."

"Dedin."

"Herhalde o sırada sayıklıyordum. O belgeden de sana o sırada söz ettim değil mi?"

"Evet, sende böyle bir mektup olduğunu söylemiştin; ben de 'Madem öyle bir mektup var elinde, neden kendi hakkını almıyor?' diye düşünmüştüm."

"Bütün bunlar akıl dışı hayaller. Bunlara inanacak kadar aptal değilim," diye mırıldandım. "Bir kez onunla aramızda yaş farkı var, ikincisi benim soyum sopum belli değil."

"Canım sana varacaktır diyorum; varmamak işine gelmez, bu kadar paradan olmak var. Sen işi bana bırak, ben her şeyi düzenlerim. Hem nasıl olsa seni seviyor. Biliyor musun, ihtiyar prens de sana karşı iyi duygular besliyor; onun aracılığıyla ne ahbaplar edinebilirsin biliyor musun? Soyunun sopunun belli olmamasına gelince, bu işlerde böyle şeylerin hiç önemi yok. Bir kez parayı eline geçirdin mi artık Tanrı, 'Yürü ya kulum!' der, yürür gider, on yıl sonra da öyle bir milyoner olursun ki, bütün Rusya adınla çalkalanmaya başlar. Artık bu durumda soy sopa ne gerek var? Avusturya'dan bir baron unvanı bile satın alınabilir. Ama evlendin mi, kadını avucunun içine alacaksın. Kadınları sımsıkı tutmalı. Kadın severse, erkeğin onu sımsıkı avucunda tutmasından hoşlanır. Kadın, erkekte kişilik arar. Mektubu ileri sürerek onu korkuttuğun anda, kişiliğini belli etmiş olursun. 'Hayret, bu kadar genç olmasına karşın, ne kadar güçlü bir kişiliği var,' diye düşünecektir senin için."

Oturup duruyordum, sersemlemiş gibiydim. O zamana kadar, hiç kimseyle böyle aptalca bir konuşmaya girişecek dereceye düşmemiş-

tim. Ama bu sefer, garip, tatlı bir hoşlanma, beni bu konuşmayı sürdürmeye zorluyordu. Aynı zamanda Lambert o kadar aptal, o kadar alçaktı ki, ondan utanmama hiç gerek yoktu. Birden:

"Hayır, sen ne dersen de Lambert!" dedim. "Bu söylediklerin de çok saçma; seninle bu konuda konuşuyorum, çünkü biz arkadaşız, birbirimizden utanmamıza gerek yok; ama karşımda başkası olsaydı, dünyada bu kadar alçalmazdım. İşin en önemli yanı da şu: Nasıl oluyor da onun beni sevdiğini bu kadar ısrarla söyleyebiliyorsun? Demin, sermayeden söz ederken güzel konuştun; ama bak Lambert, sen yüksek sosyete nedir bilmiyorsun: O yüksek sosyetedeki insanlar arasında her şey patriyarkal düzene dayanır, yani bütün ilişkilerde soy önemlidir. Bu bakımdan, şimdilik yeteneklerimi ve yaşamda nelere ulaşabileceğimi bilmediği için o gene de benimle evlenmekten utanacaktır. Ama senden şunu da gizlemeyeceğim, gerçekten umut verebilecek bir nokta var; bu kadın bana karşı bir minnet duygusu beslediği için bana varabilir, çünkü ben onunla evlenirsem, ona karşı kin besleyen birinden kurtulmuş olacak. Çünkü o kadın, söz konusu adamdan korkuyor."

Lambert birden olağanüstü bir merak gösterdi; neredeyse çırpınıyordu:

"Ha! Anladım, babandan söz ediyorsun! Ne yani, baban onu çok mu seviyor?"

"Yok canım!" diye bağırdım. "Sen ne korkunç adamsın, aynı zamanda ne budalasın Lambert! Babam onu sevseydi, onunla evlenmeyi isteyebilir miydim? Ne de olsa baba oğuluz, öyle bir şey utanç verici olur. O annemi seviyor, annemi! Anneme nasıl sarıldığını kendi gözümle gördüm. Ben de eskiden Katerina Nikolayevna'yı sevdiğini sanıyordum, ama şimdi bir zamanlar onu sevmiş olsa bile, çoktandır ondan nefret ettiğini ve ondan öç almak istediğini kesin olarak biliyorum. Kadın da ondan korkuyor. Çünkü sana bir şey söyleyeyim mi Lambert, babam öç almaya kalkıştı mı korkunç bir insan oluyor. Neredeyse çılgın bir adam haline geliyor. Hele ona kızdığı an, göze alamayacağı şey kalmıyor. Senin anlayacağın, bu tıpkı kökleri çok eskiye dayanan bir soyda, yüksek birtakım öğeler uğruna ortaya çıkmış düşmanlık gibi bir şey. Zaten çağımızda herkes genel bir anlam taşıyan bütün öğeleri değersiz sayıyor; hem herkesin benimseyeceği

genel öğe diye bir şey de kalmadı artık, sadece bazı özel olaylar var. Ah Lambert! Sen bir şey anlamıyorsun. Aptalın birisin! Kafan hiç çalışmıyor; şimdi sana öğelerden söz ediyorum ya, herhalde hiçbir şey anlamıyorsun. Çok cahilsin. Hatırlıyor musun beni nasıl dövdüğünü? Şimdi senden daha güçlüyüm, haberin var mı bundan?"

"Arkaşa, gel bize gidelim ne olur! Bu akşam orada oturur, bir şişe daha içeriz. Alphonsine de gitar çalar ve bize şarkı söyler."

"Hayır, gitmem! Beni dinle Lambert, benim bir 'ülküm' var. Eğer bu işi başaramaz ve evlenemezsem, kendimi tamamen ülküme vereceğim. Senin böyle bir ülkün yok işte."

"Peki, peki, bunları sonra anlatırsın, haydi gidelim."

"Gitmem!" diyerek ayağa kalktım. "İstemiyorum! Gitmeyeceğim. Daha doğrusu evine giderim, ama sen gene de alçağın birisin. Sana otuz bin ruble veririm, öyle olsun, ama gene de ben, senden daha temiz, daha yükseğim... Beni her bakımdan aldatmak istediğini görmüyor muyum sanki? O kadını düşünmeni bile yasak ediyorum. O kadın herkesten yüksektir, tasarladığın şeylere gelince; bunlar o kadar alçakça şeyler ki, doğrusu sana şaşıp kalıyorum Lambert. Gerçi evlenmek istiyorum ama bu iş başka. Benim servette filan gözüm yok, ben servet denilen şeyden nefret ederim. O bana diz üstü kendi servetini hediye de etse gene almam... Ama evlenmeye gelince, evlenmek başka bir şey. Hem biliyor musun, hani 'avucunda tut' dedin ya, çok yerinde söyledin o sözü; sevmek, tutkuya varıncaya kadar sevmek, bir erkeğin duyabileceği ama kadının hiçbir zaman yaşayamayacağı yüce bir duyguyla sevmek, öyleyken gene de sevileni etkilemeye, ona baskı yapmaya kalkışmak, işte güzel olan bu. Çünkü biliyor musun Lambert, kadın baskı altında bulunmaktan hoşlanır. Sen kadınları tanırsın, Lambert. Ama başka bütün konularda şaşılacak derecede aptalsın. Hem biliyor musun, sen hiç de sandığım kadar adi değilmişsin Lambert; daha doğrusu basit adammışsın. Seni severim! Ah Lambert, neden böyle bir üçkâğıtçısın sanki? Öyle olmasaydın, ne kadar mutlu bir yaşantımız olacaktı! Biliyor musun, Trişatov sevimli adam!"

Artık aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan bu son cümleleri sokağa çıktıktan sonra, dilim dolaşarak söylemiştim. Ah şimdi bütün bunları en küçük ayrıntıya varıncaya kadar anımsamamın nedeni, okuyucuma, bütün o coşkun duygularıma, daha iyi olmak, daha

düzenli bir yol bulabilmek için ettiğim bütün o yeminler ve vaatlere karşın, o sırada, ne kadar kolay alçaldığımı göstermek isteyişimdir! Ve yemin ederim, şimdi artık bambaşka bir insan olduğum ve günlük yaşantım içinde artık kişiliğimi iyice güçlendirdiğim konusunda bu kadar kesin bir kanıya varmamış olsaydım, ne olursa olsun bütün bunları gene okuyucuma açıklamazdım.

Meyhaneden çıktık, Lambert bana hafifçe sarılmıştı, düşmeyeyim diye beni tutuyordu. Birden yüzüne baktım; o zaman bana dikkatle, her şeyimi inceleyerek baktığını ve bu dikkatli bakışının tamamen ayık olduğunu fark ettim. O sabah beni neredeyse soğuktan donacağım bir sırada bulup da bana aynı biçimde sarıldığı ve beni böylece arabaya doğru götürdüğü zaman da, o birbirini tutmayan sözlerimi can kulağıyla dinlerken de yüzünde aynı ifade vardı. Sarhoşluğun eşiğinde bulunan ama henüz tamamen sarhoş olmayan insanların, kimi kez böyle bir an için tümüyle ayıldığı olur. Kararlı bir tavırla ve doğru dürüst konuşarak:

"Ne yaparsan yap! Evine gitmeyeceğim işte!" diyerek yüzüne alaylı alaylı bakıp, elini ittim.

"Haydi canım! Yeter artık! Alphonsine'e söylerim, bize çay getirir, yeter canım!"

Elinden kurtulamayacağıma müthiş inancı vardı. Beni küçük bir kurban gibi sarıyor, zevkle tutuyordu; tabii bana ihtiyacı vardı, kesinlikle o akşam, hem de içinde bulunduğum durumda evine götürmeliydi beni! Nedeni sonradan anlatılacaktır.

"Gitmem!" diye yineledim. "Arabacı!"

Tam o sırada bir araba çıkagelmişti, hemen içine atladım. Lambert müthiş bir korku içinde beni kürkümden yakalamaya çalıştı:

"Nereye gidiyorsun? Çıldırdın mı!" diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

"Peşimden geleyim deme!" diye bağırdım. "Bana yetişmeye çalışma!"

Arabacı arabayı hareket ettirdi, bunun üzerine kürküm Lambert'in ellerinden kurtuldu.

Lambert arkamdan öfke dolu bir sesle:

"Nasıl olsa geleceksin!" diye bağırdı.

Arabada oturduğum yerden ona doğru döndüm.

"Gelirim, ama istersem, artık keyfim bilir!"

II

ARKAMDAN gelmedi tabii, çünkü hemen orada başka bir araba yoktu, bu yüzden oradan çabucak uzaklaşıp gitmeye fırsat bulmuştum. Faytonla yalnız Sennaya'ya kadar gittim, oraya varınca arabadan indim ve arabacıya parasını vererek onu serbest bıraktım. O anda yürümeyi canım çok istiyordu. Ne yorgunluk, ne de fazla bir sarhoşluk hissediyordum, tam tersine büyük bir zindelik içindeydim; sanki gücüm dolup taşıyordu, o anda herhangi bir işe girişebilirdim, kendimde şaşılacak yetenekler hissediyordum ve zihnimden sayısız hoş düşünce geçiyordu.

Kalbim hızlı hızlı, küt küt atıyordu; her vuruşunu ayrı ayrı hissediyordum ve her şey bana o kadar hoş, o kadar rahat görünüyordu ki... Sennaya'da askeri cezaevinin önünden geçerken, canım nöbetçiye yaklaşıp onu öpmek istedi. Buzlar eriyordu, meydan kararmış ve kokmaya başlamıştı, ama meydanın görünümü de hoşuma gidiyordu.

'Şimdi Obuhovskiy Bulvarına giderim,' diye düşünüyordum, 'ondan sonra sola sapar Semyonovskiy alayının oraya çıkarım, şöyle bir dönerim, dolaşa dolaşa giderim. Bu çok güzel bir yürüyüş olacak; hoş, her şey güzel ya bugün! Kürkümün düğmelerini açmışım peki ama neden kimse gelip de kürkümü çıkarmıyor? Hırsızlar nerede? Hani Sennaya'da hırsız vardı? Varsın gelsinler, belki onlara kürkümü kendi elimle veririm. Ne yapayım kürkümü? Kürk maldır. *La propriété, c'est le vol.** Bununla birlikte, bunların hepsi saçma, hem her şey ne kadar güzel! Buzların erimeye başlaması da güzel! Neden ille ayaz olsun yani? Ayaza hiç gerek yok. Saçmalamak da iyi. Lambert'e öğeler filan hakkında ne demiştim? Genel öğeler yoktur, sadece özel birtakım olaylar vardır, diyordum; ama o söylediğim yalandı, hem de kuyruklu bir yalan! Üstelik bunu mahsus söylemiştim, gösteriş yapmak için. Biraz ayıp oldu ama her neyse ziyanı yok, sonradan işi düzeltirim. Utanmayın, kendinize işkence edip durmayın, Arkadiy Makaroviç. Çok hoşuma gidiyorsunuz doğrusu Arkadiy Makaroviç. Sizden çok hoşlanıyorum, genç dostum. Ne yazık ki siz küçük bir dalaverecisiniz... Ve... Ve... Ha, evet... Ah!'

---

* (Fr.) "Mülkiyet hırsızlıktır." Ünlü Fransız sosyalist filozof Pierre-Joseph Proudhon'un (1809-1865) sözüdür. *-çev.*

Birden durakladım ve zevkten yüreğimde gene hafif bir sızı hissettim:

'Aman yarabbi! Lambert bana ne dedi? Onun beni sevdiğini söyledi. Lambert dolandırıcının biridir; bu işte sayısız yalan kıvırdı, herhalde bunu mahsus, evine gidip geceyi orada geçireyim diye söylemiştir. Gerçi belki de onun için söylemedi kim bilir? Anna Andreyevna'nın da öyle düşündüğünü söylemişti... Hay Allah! Darya Onisimovna gerçekten bu konuda onun namına bir şeyler öğrenmiş olabilir: O kadının burnunu sokmadığı yer yoktur. Hem ne diye Lambert'in evine gitmedim sanki? Şimdi oraya gitseydim her şeyi öğrenirdim! Hımm! Biliyorum bir tasarısı var, bütün bunları en küçük noktasına varıncaya kadar önceden sezmiştim. Gördüğüm düşü unutmadım. Doğrusu çok geniş bir tasarı yapmışsınız Sayın Bay Lambert, ama yanılıyorsunuz, bu iş böyle olmayacak! Hoş, belki de dediğiniz gibi olur, kim bilir? Öyle ya, belki de olur, kim bilir? Hem canım, beni zorla evlendirecek değil ya? Ama belki de evlendirebilir, belki de yapabilir bunu kim bilir? Lambert saftır, ona buna inanır. Aynı zamanda bütün iş adamları gibi dar görüşlü ve küstahtır. Aptallık ve küstahlık bir araya geldi mi, büyük bir güç oluyor. Gelgelelim, ne olursa olsun Lambert'ten korkuyordunuz, Arkadiy Makaroviç! Hem namuslu insanlar Lambert'in ne işine yarar? Üstelik ciddi ciddi, burada bir tek namuslu insan olmadığını söylüyordu! Canım sen nesin? Kimsin sen? Aman, ne oluyorum? Namuslu insanlar alçakların ne işine yarar, denir mi? Dalaverelerde, namuslu insanlara her yerde olduğundan daha fazla gerek vardır. Ha, ha! Tam anlamıyla saf bir insan olduğunuz için, şimdiye dek bunu bilmiyordunuz Arkadiy Makaroviç. Aman Yarabbi! Ya beni gerçekten evlendirirse?'

Gene durakladım. Burada bir budalalığımı açıklayarak itirafta bulunmam gerekiyor (bütün bunlar çoktan olduğu için artık hiç önemi yok), itiraf etmeliyim ki, bunlar olmadan çok önce evlenmeyi düşünmüştüm. Yani evlenmeyi aslında istemiyordum ama, gerçi zaten böyle bir şey olamazdı ya (zaten şimdi de olmayacaktır, bu konuda söz veriyorum), ama çok eskiden kaç kez bu konuda düşünceler yürütmüş, daha doğrusu evlenmenin ne kadar iyi bir şey olacağını kafamda canlandırmıştım. Daha doğrusu bu düşünceleri sayısız denecek kadar çok kez kafamdan geçirmişimdir, özellikle gece olup da,

uykuya dalacağım sırada. Bu düşlerim, daha on altı yaşıma bastığım zaman içimde canlanmaya başlamıştı. Jimnazyumda bir arkadaşım vardı. Yaşıtımdı. Lavrevskiy adında biriydi, hem de o kadar sevimli, o kadar sessiz, o kadar güzel bir çocuktu ki! Yalnız onu başkalarından ayıran hiçbir özelliği yoktu. Bu çocukla hemen hemen hiç konuşmadım. Bir gün, yan yana oturduğumuz ve onun çok düşünceli göründüğü bir sırada, birden bana: "Ah Dolgorukiy, şimdi evlensek ne kadar güzel olur, düşünüyor musunuz?" dedi. "İnsan bu yaşta evlenmezse ne zaman evlenir? Evlenme bakımından en iyi çağınış şimdi. Ama ne yapmalı ki bu yaşta evlenmemiz olacak şey değil!" İşte böyle, apaçık ve içtenlikle söylemişti bunu. Ben de onun bu düşüncesini hemen o anda yürekten onaylamıştım. Çünkü kendim de artık bu tür şeyleri düşlerimden geçirmeye başlamıştım. Ondan sonra, üst üste birkaç gün onunla hep bir araya geldik ve aramızda bir sırmış gibi, hep bu konudan söz ettik; yalnız ama yalnız bu konuda konuşuyorduk. Ondan sonra, nasıl oldu bilmiyorum, birbirimizden ayrıldık ve bu konuda konuşmaktan artık vazgeçtik. İşte ben o zamandan bu yana bu tür hayaller kurmaya başlamıştım. Tabii, bunları şimdi anınsamanın sırası değil, sadece bu gibi işlerin bazen ne kadar erken başladığını belirtmek istiyorum...

Yürümeye devam ederek, 'Bu konuda bir tek ciddi karşı çıkış ileri sürülebilir,' diye aklımdan geçiriyordum. 'Evet, aramızdaki küçük yaş farkı bu işe engel olamaz, ama şu var: O kadın o kadar soylu ki! Bense sadece Dolgorukiy'im! Berbat bir şey! Hımm! Acaba Versilov annemle evlenerek hükümetten beni evlat edinmesine izin vermesini isteyemez mi? Diyelim ki baba olarak ve yaptığı hizmetlere karşılık... Bir yerde çalıştı ya, herhalde hizmetleri de olmuştur; hukuk işlerinde danışmandı ya... Hay Allah kahretsin! Amma da pislik ha!'

Birden bağırarak üçüncü kez duraklamıştım. Ama bu kez sanki olduğum yerde ezilmiş kalmış gibiydim. Manevi evlat olma yoluyla soyadımı değiştirmek gibi utanç verici bir istekte bulunduğumun bilincine varmış olmaktan ötürü son derece küçük düşürücü acı bir duyguya kapılmıştım. Böylece bütün çocukluk yaşantıma ihanet ediyordum. Bütün bunlar biraz önceki neşemi bir anda söndürüvermiş ve biraz önce duyduğum sevinç, bir sis gibi dağılıp gitmişti. Fena halde kızararak: 'Hayır, bunu hiç kimseye anlatmayacağım,' diye dü-

şündüm. 'Bu kadar küçük düşmemin nedeni âşık ve aptal olmam... Lambert'in haklı olduğu bir nokta varsa, o da çağımızda en önemli şeyin insanın kendisi olduğudur. Para ondan sonra geliyor. Daha doğrusu, para değil de, sahip olduğu mal mülk. Elimde böyle bir sermaye olduktan sonra, bütün varlığımla "ülküme" sımsıkı sarılırım, on yıl sonra da adım gerçekten bütün Rusya'da dillere destan olur. Böylece herkesten öcümü almış olacağım. O kadına gelince, ona karşı fazla nezaket göstermeye gerek yok. Lambert bu konuda da haklı. Kadın, korkacak ve kendiliğinden evlenmeye razı olacaktır. Çok basit, çok adi biçimde razı olacak ve bana varacaktır.'

Lambert'in biraz önce söylediği sözler aklıma geliyordu. "Sen bu işlerin ne izbe yerlerde olup bittiğini bilmezsin!" demişti. 'Gerçekten de öyledir herhalde,' diye sözünü kabul ediyordum. 'Lambert her bakımdan haklı; benden, Versilov'dan ve bütün idealistlerden bin kez daha haklı! Lambert gerçekçi! O kadın, bende sağlam bir irade olduğunu görecek ve: "Demek karakterli adammış!" diyecektir. Aslında Lambert adi herifin biridir; istediği tek şey de, benden otuz bin ruble sızdırmaktır, ama ne olursa olsun benim tek dostum o. Başka tür dostluk yoktur. Olamaz da. Bütün bunları pratikle ilgisi olmayan insanlar uydurmuş. Ben o kadını küçük düşürmüş olmayacağım ki! Yani şimdi ben onu küçük mü düşürüyorum? Hayır, hiç de küçük düşürmüyorum: Bütün kadınlar öyledir! İçinde adilik olmayan kadın var mı? Kadın öyledir, çünkü kendinden üstün bir erkeğe muhtaçtır, çünkü başkasına boyun eğecek biçimde yaratılmıştır. Kadın, tepeden tırnağa kusur ve günaha çağrıdır; erkek ise, soyluluk ve cömertliktir. Yüzyıllar da geçse hep öyle olacaktır. Bu işte "belgeyi" kullanmaya hazırlanmama gelince, bunda kötü bir şey yok ki! Bu ne soyluluğa, ne de cömertliğe leke getirir. Tam anlamıyla saf Chiller'ler yoktur. Bunlar uydurma tiplerdir. İnsanın yaptığına biraz çamur bulaşsa da ne olur? Yeter ki amaç kusursuz olsun. Sonradan her şey temizlenir. Her şey düzelir. Şimdi olup bitenler ise sadece benim geniş görüşlü olmamdan ileri geliyor, bütün bunlar, sadece yaşamın gereği, bunlar sadece geçerli olan gerçeklerdir. Şimdi bu gibi şeylere bu adı veriyorlar!'

Yineliyorum: O sırada sarhoşken saçmalayarak ileri sürdüğüm bu düşünceleri en son noktaya kadar burada anlattığım için beni bağışlasınlar. Tabii, bunlar o zamanki düşüncelerimin özrüdür, ama

bana öyle geliyor ki, onları gerçekten bu sözleri kullanarak kendime açıklamıştım. Bunları burada anlatmam gerekiyor, çünkü bu yazıları kendimi yargılamak için yazmaya koyuldum. Yargılayacaksam, bu düşüncelerimden başka neyimi yargılayabilirim? Hayatta bundan daha ciddi ne olabilir? İçtiğim şarap beni temize çıkarmıyor ki! *İn vino veritas.**

Böylece düş kurarak, daha doğrusu tamamen düşlerin içine dalmış olarak eve, yani annemin evine kadar nasıl geldiğimi fark etmedim. İçeriye nasıl girdiğimi bile bilemiyorum; ama o küçücük sofamıza girer girmez, hemen evimizde olağanüstü bir olayın meydana geldiğini anladım. Odalarda yüksek sesle konuşanlar, bağıranlar vardı. Annemin de ağladığı duyuluyordu. Makar İvanoviç'in odasından fırlayarak mutfağa koşan Lukerya, az kalsın beni durduğum eşikte yere düşürecekti. Kürkümü sırtımdan atarak Makar İvanoviç'in odasına girdim, çünkü herkes oraya toplanmıştı.

Versilov ile annem oradaydı. Annem Versilov'un kolları arasındaydı ve Versilov onu sımsıkı bağrına basıyordu. Makar İvanoviç her zamanki gibi o küçük taburenin üzerinde oturuyordu, ama garip bir dermansızlığı vardı. O kadar ki, adamcağız düşmemek için öne doğru eğilip duruyordu. İleri atılarak bir adım yaklaştım ve birden irkildim. O anda olup biteni anlamıştım; ihtiyar ölmüştü.

Meğer biraz önce, ben gelmeden bir dakika kadar önce, kendini her zamanki gibi iyi hissediyormuş. Yanında yalnız Liza varmış; oturuyor, ona derdinden söz ediyor, Makar İvanoviç de bir gün önce yaptığı gibi hep başını okşuyormuş. Birden bütün vücudu şiddetle titremeye başlamış (Liza öyle anlatıyordu), bir ara kalkmak, bir şeyler söylemek istemiş, sonra sessizce sol tarafa doğru kaymaya başlamış. Versilov: "Kalbi durmuş olacak!" diyordu.

Liza bütün evi çınlatan bir çığlık atmış, işte o zaman hepsi koşarak oraya doluşmuş. Bütün bunlar da ben gelmeden aşağı yukarı bir dakika önce olmuş. Versilov:

"Arkadiy!" diye bana seslendi. "Hemen Tatyana Pavlovna'ya koş. Muhakkak evdedir. Rica et, hemen gelsin. Arabaya bin! Çabuk ol! Yalvarırım çabuk ol!"

---

* (Fr.) "Gerçek şarapta gizlidir." –*çev.*

Gözleri çakmak çakmaktı, bunu açıkça anımsıyorum. Yüzünde katıksız bir acıma duygusu ya da gözyaşı gibi bir şey göremedim; ağlayanlar sadece annem, Liza, bir de Lukerya idi. Aksine, Versilov'un yüzünde insanı şaşırtan olağanüstü bir coşku, neredeyse coşkun bir sevinç vardı. Bunu iyice anımsıyorum. Tatyana Pavlovna'yı getirmek için koşarak dışarı çıktım.

Daha önceden de bilindiği gibi, yolum pek uzun değildi. Araba tutmadım ve yol boyunca hiç duraklamadan hep koştum. Aklım karmakarışıktı, hatta kendimde de coşkunluğa benzer bir his duyuyordum. Her şeyi çizen kesin bir olayın meydana geldiğini anlıyordum. Sarhoşluğum bir anda tümüyle geçmişti, Tatyana Pavlovna'nın kapısını çalarken içimde içkinin bir damlası bile kalmamıştı, sarhoşluğumla birlikte soylu bir adama yakışmayan bütün o düşünceler de silinip gitmişti.

Finli kadın, kilitli kapıyı açarak: "Evde yoklar," dedi ve hemen tekrar kapamak istedi.

"Nasıl evde yoklar?" diyerek zorla sofaya girdim. "Öyle şey olmaz! Makar İvanoviç öldü!"

Birden misafir odasının kilitli kapısının öbür yanından Tatyana Pavlovna'nın sesi duyuldu:

"Neee!"

"Öldü! Makar İvanoviç öldü! Andrey Petroviç hemen oraya gelmenizi rica ediyor!"

"Yalan söylüyorsun!"

Sürgü şakırdadı, ama kapı ancak bir *verşok* kadar açıldı: "Ne oldu, anlat bakayım!.."

"Ben de bilmiyorum, ben gelmeden önce ölmüş. Andrey Petroviç'in söylediğine göre, kalbi durmuş!"

"Şimdi gidiyorum, hemen gidiyorum oraya. Koş, söyle geleceğimi. Haydi gitsene! Gitsene! Haydi git! Ne duruyorsun öyle?"

Ama aralık kalan kapıdan, Tatyana Pavlovna'nın karyolasının bulunduğu paravanlı bölümün arkasından birinin çıktığını ve odanın dip tarafında, Tatyana Pavlovna'nın tam arkasında durduğunu görmüştüm. Düşünmeden, içgüdümle hareket ederek kapının kilidini tuttum ve kapının kapanmasına engel oldum.

İçeriden tanıdığım hafif, dolgun, tok bir ses duyuldu.

Öyle bir sesti ki, birden yüreğimde ne varsa hepsi titremeye başladı.

"Arkadiy Makaroviç! Sahiden öldü mü?"

Soruda verdiğim haberin onun da taa yüreğine işlediği, onu da heyecan içinde bıraktığı seziliyordu. Tatyana Pavlovna birden kapıyı tutmaktan vazgeçerek:

"Madem öyle, madem öyle buyurun, istediğiniz gibi davranın! İstediğiniz de bu zaten!"

Tatyana Pavlovna bunu söylerken, koşarak evinden çıktı. Koşarken sırtına kürkünü, başına da atkısını almıştı, rüzgâr gibi merdivene doğru gitti. Başbaşa kalmıştık. Sırtımdan kürkümü çıkararak bir adım attım ve arkamdan kapıyı kapadım. Karşımda tıpkı o buluşmamızda olduğu gibi, gözleri ışıl ışıl ayakta duruyor ve gene o zaman yaptığı gibi bana iki elini birden uzatıyordu. Dizlerimin bağı çözülmüş gibi oldu; bu yüzden kelimenin tam anlamıyla ayaklarına kapandım.

III

NEREDEYSE ağlamak üzereydim; beni kaldırıp nasıl yanına oturttuğunu anımsamıyorum. Benim için paha biçilmez anılarım arasında sadece bir şey zihnimde yer etmişti: Sadece yan yana oturduğumuzu, el ele tutuştuğumuzu ve acele ederek konuştuğumu anımsıyorum. O bana ihtiyarı, ihtiyarın ölümünü soruyordu, ben de ona bunu anlatıyordum. Onun için Makar İvanoviç'e ağladığım sanılabilirdi, oysa bu saçmanın saçmasıydı; biliyordum ki o da benden artık bu derece minicik çocuklara yakışır basit bir davranış bekleyemezdi. Sonunda birden aklım başıma geldi: Bunun üzerine kendimden fena halde utandım. Şimdi bana öyle geliyor ki, o sırada içimdeki coşkun duygulardan ötürü ağlıyordum ve galiba bunu o da çok iyi anlamıştı. Bu yüzden bu anın beni rahatsız etmiyordu. Bu konuda rahattım.

Birden onun böyle Makar İvanoviç hakkında her şeyi, bütün ayrıntılarıyla birlikte sorması bana çok garip göründü. Şaşkınlık içinde:

"Siz onu tanıyor musunuz ki?" diye sordum.

"Çoktan. Gerçi onu hiç görmedim, ama benim de yaşamımda rol oynamıştır. Kendisinden korktuğum bir insan, onun hakkında bana, bir zamanlar pek çok şey anlatmıştır. Bunun kim olduğunu siz de biliyorsunuz."

"Benim şimdilik bildiğim tek bir şey var, o da 'korktuğum insan' dediğiniz kişinin yüreğinizde, bana daha önce açıkladığınızdan çok daha fazla yer ettiğidir."

Bunu söylerken, ne demek istediğimi kendim de bilmiyordum, ama bunu sitem eder gibi ve kaşlarımı iyice çatarak söylemiştim.

O ise söylediklerimi dinlemeden sorularını sürdürüyordu.

"Biraz önce söylediğinize göre, annenizi öpüyordu, öyle mi? Ona sarılıyordu, öyle mi? Bunları kendi gözünüzle gördünüz, değil mi?"

Aceleyle ve onun bunlara sevindiğini görerek:

"Evet, gördüm; hem de inanın, bütün bunlar son derece içtenlikle ve yüksek duygularla olmuştu!" diye cevap verdim.

Haç çıkararak:

"İnşallah öyledir!" dedi. "Demek artık serbest kaldı. O olağanüstü derecede iyi bir insan olan ihtiyar, onun yaşamını bağlamaktan başka bir şey yapmıyordu. Şimdi ihtiyar ölünce, görev duygusuyla haysiyet, onun içinde tekrar uyanacaktır; tıpkı daha önce bir kez olduğu gibi. O her şeyden önce vicdanlı insandır ve dünyada en çok sevdiği kadın olan annenizin yüreğini yatıştıracaktır, böylece sonunda kendisi de huzura kavuşur. İnşallah öyle olur, zamanı geldi de geçti bile."

"Siz ona değer veriyor musunuz?"

"Evet, çok değer veriyorum ama onun istediği ya da sorarken kastettiğiniz biçimde değil."

Birden:

"Bir dakika, siz onun için mi korkuyorsunuz yoksa kendiniz için mi?" diye sordum.

"Bunlar karışık sorular; bunları bir yana bırakalım."

"Bırakalım tabii; yalnız, benim bunlardan hiç haberim yoktu. Belki bilmediklerim pek çoktur; ama diyelim ki siz haklısınız ve bundan böyle her şey yeniden başlayacak. Gerçekten öyle olacaksa ve biri yepyeni bir yaşama doğacaksa o da benim. Şu anda karşınızda düşüncelerim bakımından alçalmış bulunuyorum Katerina Nikoloyevna. Ve belki daha bir saat önce, davranışımla da size karşı alçaklık ettim. Ama şunu bilin ki, şimdi yanınızda oturduğum halde, içimde bir vicdan azabı, bir pişmanlık duymuyorum. Çünkü artık her şey silindi, artık her şey yeni baştan başlıyor; o bir saat önce size karşı al-

çakça davranmayı düşünmüş olan adama gelince onu tanımıyorum, tanımak da istemiyorum!"

Katerina Nikolayevna gülümsedi.

"Kendinize gelin, sayıklıyor gibisiniz."

"Zaten insan sizin yanınızda, kendi hakkında herhangi bir yargıda bulunabilir mi?" diye sürdürdüm. "Namuslu da olsam, alçağın biri de olsam, siz ne olursa olsun, gene de güneş gibi ulaşılmaz bir varlıksınız... Söyleyin, bütün bu olup bitenlerden sonra, nasıl yanımda durabiliyorsunuz? Bir saat önce, evet, daha bir saat önce olup bitenleri bilseydiniz, ne yapardınız acaba? Ne tür bir düşün gerçekleştiğini bilseydiniz, acaba ne yapardınız?"

Katerina Nikolayevna hafifçe gülümsedi.

"Galiba olup biteni biliyorum. Herhalde benden kim bilir hangi nedenle öç almak istiyordunuz, sanırım beni mahvetmek için yemin ettiniz, ama yanınızda benim hakkımda bir tek kötü söz söylemek cesaretinde bulunanı, herhalde hemen orada ya öldürür ya da fena halde döverdiniz."

Gülümsüyor, şaka ediyordu. Ama bunu sadece son derece iyi yürekli olduğundan ötürü yapıyordu. Çünkü sonradan anladığıma göre, o sırada yüreği yalnız kendisine ait öyle büyük bir dertle ve başka her şeyi bastıran öyle müthiş bir duyguyla doluydu ki, benim o saçma, o sinir bozucu sorularıma yanıt verir ve benimle konuşurken, bunu ancak minicik bir çocuğun sorduğu çocuksu, ardı arkası kesilmeyen sorulara, sırf onu başından savmak için karşılık veren biri gibi davranıyordu. Birden bunu anladım ve içimde bir utanç duydum, ama artık bu tutumumdan bir türlü vazgeçemiyordum.

Kendimi tutamadan:

"Hayır!" diye bağırdım. "Hayır! Ben hakkınızda kötü konuşanı öldürmedim, aksine onu destekledim!"

"Ah, ne olur anlatmayın, anlatmanız gerekli değil, bu konuda hiçbir şey anlatmayın, ne olur."

Bunu birden beni susturmak için elini uzatarak söylemişti, hatta yüzünde garip bir acı vardı. Ama ben artık yerimden fırlamış ve her şeyi olduğu gibi anlatmak için karşısına dikilmiştim. Belki de o anda gerçekten her şeyi anlatsaydım, sonradan meydana gelenler olmayacaktı. Çünkü konuşmamın sonunda muhakkak ona her şeyi açıklar

ve belgeyi de ona geri verirdim. Ama Katerina Nikolayevna birden gülmeye başladı.

"İstemez! Hiçbir şey dinlemek istemiyorum, hiçbir ayrıntı anlatmayın bana! İşlediğiniz cinayetlerin hepsini biliyorum zaten: Muhakkak benimle evlenmeyi ya da buna benzer bir şeyi geçirmişsinizdir içinizden, öyle olduğuna elimi ateşe tutarım! Muhakkak biraz önce, o sizin yardımcılarınızdan, o eski okul arkadaşlarınızdan biriyle bu konuda anlaşmışsınızdır... Ah, galiba doğru bildim!"

Bunu bağırarak ve ciddi bir tavırla, dikkatle yüzüme bakarak bağırmıştı. Son derece şaşırmış olarak, aptal aptal:

"Nasıl... Nereden bildiniz bunu?" diye kekeledim.

"Hay Allah! Ama yeter, yeter artık! Sizi bağışlıyorum, yalnız ne olursunuz, bu konuda artık bana bir şey söylemeyin."

Sabrının tükendiğini belli eden bir tavırla elini sallamıştı:

"Ben de düş kurmaktan hoşlanırım," dedi. "Bilseniz kendimi tutamadığım zaman, düşlerimde neler neler canlandırırım. Yeter! Aklımı karıştırıyorsunuz! Tatyana Pavlovna gittiği için çok memnunum; sizi görmeyi çok istiyordum, ama onun yanında şimdi yaptığımız gibi konuşamazdık. Bana öyle geliyor ki, o gün olup bitenlerden ötürü size karşı suçluyum. Öyle değil mi? Beni suçlu sayıyorsunuz değil mi?"

"Siz mi suçlusunuz? İyi ama ben size kötülük ettim, sırrınızı *ona* açtım, bu yüzden benim için kim bilir neler düşünmüşsünüzdür! Bütün bu süre içinde, bu düşünce hiç aklımdan çıkmadı. Bu günler boyunca hep bunu düşündüm, taa o zamandan bu yana her an, hep bunu düşündüm, içimde hep bunları hissettim." (Bu konuda ona yalan söylemiyordum.)

"Kendinize boşuna eziyet etmişsiniz, ben daha o zaman bütün bunların nasıl meydana geldiğini çok iyi anlamıştım. Çok kolay: sanırım o sırada, sevinçten ağzınızdan bir şeyler kaçırmışsınızdır, bana âşık olduğunuzu, benim de, şey, sözlerinize kulak verdiğimi söylemişsinizdir. Yirmi yaşında bir delikanlıdan beklenen budur zaten. Siz onu dünyada her şeyden fazla seviyorsunuz, onu bir dost olarak görmek istiyorsunuz, sizin gözünüzde ideal bir insan olsun istiyorsunuz, öyle değil mi? Bunu çok iyi anladım... Ama anladığım vakit, artık iş işten geçmişti; evet, ben o sırada size karşı suçluydum. Sizi daha o sırada çağırmalı ve ne yapıp yapıp yatıştırmalıydım ama

canım sıkılmaya başladı; bu yüzden sizi eve kabul etmesinler diye rica ettim. İşte evin ön kapısında meydana gelen sahne bu yüzden oldu, sonra da üstüne o gece geldi. Hem biliyor musunuz, ben de sizin gibi, hep ikimizin gizlice buluşmasını düşümden geçiriyordum. Yalnız bunu nasıl gerçekleştireceğimi bilemiyordum. En çok da neden korkuyordum biliyor musunuz, o adamın bana savurduğu iftiralara inanırsınız diye korkuyordum!"

"Asla!" diye bağırdım.

"Eski karşılaşmalarımıza büyük değer veriyorum; siz benim için körpe bir varlık olarak çok değerlisiniz, hatta belki değer verdiğim o içtenliğiniz... Aslında son derece ciddi bir kişiliğim vardır, bilirsiniz. Ben çağdaş kadınlar arasında en ciddisi, en somurtkanıyım... Ha-ha-ha! Sizinle daha pek çok konuşacağım. Ama şimdi kendimi biraz rahatsız hissediyorum. Fazla heyecanlandım galiba, aynı zamanda... Öyle sanıyorum ki, birazdan sinirlerim boşanacak. Ama ne olursa olsun sonunda, evet, sonunda benim de rahat yaşamama fırsat verecek ya!"

Yüksek sesle söylediği bu söz, dudaklarından elinde olmayarak dökülmüştü, bunu hemen anlamış ama anladığımı belli etmek istememiştim, yalnız tepeden tırnağa titremeye başlamıştım. Katerina Nikolayevna kendi kendine konuşur gibi:

"Kendisini bağışladığını biliyor!" diye yüksek sesle söylendi.

"Size o mektubu yazdıktan sonra onu nasıl bağışlayabilirsiniz? Hem kendisini bağışlamış olduğunuzu nereden bilebilir?"

Bunu bağırarak ve artık kendimi tutamadan sormuştum.

"Nereden mi bilebilir? Bilir işte..."

Sorularımı sanki benim orada bulunduğumu unutmuş da, kendi kendine konuşuyormuş gibi cevaplıyordu.

"Şimdi aklı başına gelmiştir. Hem yüreğimi, ruhumun içini ezbere bildiğine göre, kendisini bağışladığını nasıl bilmez? Benim de bir parçacık olsun ona benzediğimi biliyor ya..."

"Siz mi ona benziyorsunuz?"

"Tabii, bunu o da çok iyi biliyor. Ah, ben ateşli bir insan değilim, sakin bir insanım; ama onun gibi ben de herkesin iyi olmasını isterdim... Beni sevdiğine göre, herhalde bende bir şeyler bulmuştur."

"Söylediğine bakılırsa, bütün kusurlar sizde toplanmış."

"Siz söylediğine bakmayın, herkesten gizlediği bambaşka duyguları vardır. Mektubuna gelince, bu mektubu gülünç bir biçimde yazmış, değil mi?"

"Gülün ya!" (Söylediklerini can kulağıyla dinliyordum; öyle sanıyorum ki, o sırada gerçekten sinir krizi geçiriyordu ve belki de bütün bunları hiç de bana söylemiyordu; ama ben artık ona soru sormadan duramıyordum.)

"Ah, gerçekten gülünç bir şeydi ve eğer... Eğer korkmasaydım ne kadar gülerdim o mektubu alınca. Doğrusunu isterseniz pek o kadar korkak bir kadın değilim. Öyle olduğumu sanmayın; ama o mektup yüzünden sabaha kadar uyuyamadım. O mektup ruh hastalığı geçiren bir insanın elinden çıkmış gibi... Böyle bir mektuptan sonra, artık geriye ne kalır? Ben yaşamı severim, kendi yaşamım için de çok korkarım. Yalnız bu bakımdan son derece korkağımdır..."

Birden bana doğru atıldı.

"Ah, dinleyin! Ne olur, hemen, şimdi yanına gidin! Şu anda herhalde yapayalnızdır. Hep orada duramaz ki. Herhalde tek başına bir yere gitmiştir: Ne olur onu hemen bulun! Kesinlikle hemen bulun onu, koşun ona ve onu seven bir oğlu olduğunu gösterin; iyi yürekli, sevimli bir çocuk olduğunuzu, benim sevdiğim o üniversite öğrencisi olduğunuzu kanıtlayın ona, benim... Ah, Tanrı size mutluluk versin! Bakın, ben kimseyi sevmiyorum, böyle olması daha iyi; ama herkesin mutlu olmasını isterim, herkesin! Herkesten önce de onun mutlu olmasını istiyorum ve o bunu bilmeli... Hatta hemen öğrenmeli bunu, hemen, şimdi öğrenirse çok memnun olacağım..."

Ayağa kalktı ve birden paravanın arkasında kayboldu; o anda gözlerinde yaşlar parlıyordu (bunlar herhalde o gülme nöbetinden sonra sinir krizinden ileri gelmiş gözyaşlarıydı). Tek başıma kaldım, heyecan ve utanç içindeydim. Ondaki bu heyecanı neye yormak gerektiğini kesin olarak bilmiyordum. Bu derece heyecanlanabileceğini hayalimden bile geçirmezdim. Yüreğim sıkışıyor gibiydi.

Beş dakika kadar bekledim, sonra on dakika geçti, çevremdeki derin sessizlik birden beni şaşırttı. Sonunda kapıdan başımı uzatıp, seslenmek yürekliliğini gösterdim. Seslenişim üzerine Mariya geldi ve son derece sakin bir tavırla, hanımefendinin çoktan giyinip, servis kapısından dışarı çıktığını söyledi.

YEDİNCİ BÖLÜM



I

BİR BU eksikti. Kürkümü kaptım ve koşarak dışarı çıkarken sırtıma geçirdim. 'Bana gidip onu bulmamı söylemişti, iyi ama ben onu şimdi nerede bulacağım?' diye düşünüyordum.

Bütün öbür düşünceler bir yana, bir soru beni şaşırtıyordu: 'Neden bundan böyle onun artık kendisini rahat bırakacağını düşünüyor? Tabii Versilov annemle evlenirse öyle olacak, ama o zaman onun hali ne olacak? Acaba annemle evleneceği için seviniyor mu yoksa aksine bu yüzden mutsuzluk mu duyuyor? Acaba bu yüzden mi sinir krizleri geçiriyor? Neden bu sorulara bir türlü karşılık bulamıyorum sanki?' diye düşünüp duruyordum.

O sırada bir an için aklıma takılan bu ikinci düşünceyi unutmayayım diye yazıyorum: Çünkü bu düşünce önemli. O gece kader son sözünü söyleyecekti. İşte kimi kez insan önseziye elinde olmayarak inanmak zorunda kalıyor. Daha annemin evine doğru yüz adım atmamıştım ki, birden aradığım kişiyle burun buruna geldim. Versilov, beni omzumdan yakalayarak durdurdu. Sevinçle, aynı zamanda derin bir şaşkınlık içinde:

"Sensin ha?" diye bağırdı. "Bil bakalım, ben şimdi nereden geliyorum? Sana uğramıştım."

Hızlı hızlı konuşuyordu:

"Seni aradım, seni sordum, şu anda bütün evrende bir tek sana gereksinimim var! Senin o memur gene ne yalanlar kıvırdı bana; ama sen yoktun. Bu yüzden, sen gelince hemen koşup bana gelmeni haber vermelerini söylemeyi bile unutarak çıktım oradan. Ama bak ne oldu? Zaten şimdi yürürken herkesten çok sana ihtiyacım olduğu bir sırada, kaderin karşıma seni çıkarınamazlık etmeyeceğine kesin ola-

rak inanıyordum. Düşündüğüm gibi de oldu işte bak, ilk rastladığım sen oldun! Gel evime gidelim: Şimdiye kadar hiç gelmedin evime."

Sözün kısası, ikimiz de birbirimizi aramıştık ve ikimizin de başına hemen hemen aynı şey gelmişti. Hızlı hızlı yürümeye başladık.

Yolda bana sadece kısacak birkaç cümleyle annemi Tatyana Pavlovna ile başbaşa bıraktığını falan anlattı. Beni elimden tutmuş götürüyordu. Oralara yakın bir yerde oturuyordu. Kısa bir süre sonra evine vardık. Gerçekten o zamana kadar henüz evine hiç gitmemiştim. Üç odalı küçük bir yerdi, burasını sadece o "bebek" için kiralamıştı (Daha doğrusu Tatyana Pavlovna onun adına kiralamıştı.). Zaten bu daireye daha önceden de Tatyana Pavlovna bakıyordu ve dairede bebekle dadı oturuyordu (şimdi ise dadının yerini Darya Onisimovna almıştı), ama içeride her zaman Versilov için bir oda bulunurdu. Hem de ilk oda, yani girişteki oda onundu. Oldukça geniş ve oldukça iyi döşenmiş bir odaydı. Eşyaları yumuşacıktı. Kitap ya da mektup yazmak için ayrılmış bir çalışma odası gibiydi. Gerçekten masanın üzerinde, dolapta ve sehpaların üzerinde birçok kitap vardı (oysa annemin evinde hemen hemen hiç kitap yoktu); her tarafı yazıyla doldurulmuş kâğıtlar, deste halinde bağlanmış mektuplar da göze çarpıyordu. Sözün kısası, her şey burada uzun süredir birinin oturduğunu belirtiyordu ve biliyorum ki, Versilov daha önce de (bunu oldukça nadir yaptığı halde) zaman zaman tümüyle bu daireye yerleşir, orada haftalarca kalırdı. Gözüme ilk ilişen şey, annemin, yazı masasının üzerindeki portresi oldu; son derece güzel oyulmuş, ahşap bir çerçevede duruyordu. Bu bir fotoğraftı. Sanırım Avrupa'da çekilmişti ve olağanüstü bir büyüklükte olduğuna bakılırsa, çok pahalı bir şeydi. Bu portrenin varlığını bilmiyordum; hakkında hiçbir şey işitmemiştim. Beni en çok şaşırtan, bu fotoğrafın anneme olağanüstü denecek derecede benzemesiydi. Daha doğrusu, orada ruhsal, duygusal bir benzerlik vardı. Sanki bu portre bir fotoğraf makinesinden çıkma, cansız bir şey değildi de, bir sanatçının elinden çıkmış, gerçek bir portreydi. İçeri girer girmez, elimde olmayarak portrenin karşısında durdum.

Versilov bana doğru hafifçe eğilerek:

"Değil mi? Değil mi?" diye yineledi.

Yani: "Ne kadar benziyor, değil mi?" demek istiyordu. Ona doğru döndüm ve yüzündeki ifadeyi görünce şaşırıp kaldım. Biraz solgun gibiydi, ama ateşli, ısrarlı ve neredeyse mutlulukla, hatta içinden taşan bir enerjiyle pırıl pırıl olmuş bir bakışı vardı: Şimdiye kadar yüzünde böyle bir anlatım görmemiştim.

Birden coşkuya kapılarak kısaca:

"Annemi bu kadar sevdiğinizi bilmiyordum!" dedim.

Versilov derin bir huzur içinde mutlulukla gülümsedi. Bununla birlikte gülümseyişinde acı çekiyormuş gibi, daha doğrusu insancıl, olağan duygulardan çok daha üstün bir şey vardı... Ne olduğunu anlatamayacağım; ama bana öyle geliyor ki, olgunluğun en üst basamağına erişmiş insanların yüzünde zafer kazanmış gibi kibirli bir mutluluk görülmez. Versilov, bana cevap vermeden iki eliyle portreyi halkalarından çıkarıp, yüzüne yaklaştırdı, öptü, sonra yavaşça gene duvara astı.

"Dikkat et," dedi, "fotoğraflar çok nadir olarak onları çektirmiş olanlara benzer. Bunda da anlaşılmayacak bir şey yok: Aslında orijinalin kendisi de, yani her birimiz çok nadir olarak kendimize benzeriz. İnsan yüzü, çok nadir zamanlarda ve yalnız bir an için o insana has, asıl karakteristik duygularını yansıtır. Ressam, insan yüzünü inceler ve karakterin o en önemli duygusunu resmi yaparken sezer, o an figür karşısında olmasa da bulur. Ama o an geçti mi, artık o yüzde söz konusu duygudan iz bile kalmaz. Fotoğraf ise, insanı belirli bir andaki durumuyla yakalar. Böyle olunca da, Napolyon filanca dakikada budala, Bismarck ise şefkatli görünebilir. Burada, bu portrede ise, güneş, mahsusmuş gibi Sonya'yı karakterinin en önemli duygusu yüzünde belirdiği sırada yakalamış; utanç, sessiz bir sevgi ve biraz da yabani, ürkek bir saflık içinde olduğu sırada. Resmini bu kadar istediğime kesin olarak inandığı zaman, ne kadar mutlu olmuştu, bir bilsen! Gerçi bu fotoğraf çekileli pek uzun bir zaman olmadı, ama gene de o zamanlar daha genç, daha güzeldi; ama daha o zaman bile yanaklarında bu çöküklük, alnında bu çizgiler, bakışında bu ürkeklik vardı. Bütün bunlar şimdi yıllarla birlikte onda gittikçe artıyor, yaşı ilerledikçe fazlalaşıyor. İnanır mısın yavrum, şimdi onu artık düşümde bile başka yüzle canlandıramam! Rus kadınları güzelliklerini çabuk yitirir.

Güzellikleri sadece bir anlıktır ve bence bu sadece etnik bakımdan özel bir tipte olmalarından değil, aynı zamanda kendilerini tamamen vererek sevmeyi bilmelerinden ileri geliyor. Rus kadını severse, her şeyini verir. O anı da, bugününü de, yarınını da, kaderini de, her şeyini! Rus kadınları bu konuda tutumlu davranmayı bilmez, hiçbir şeyi bir kenara ayırmaz; bu yüzden güzellikleri kısa bir süre içinde tümüyle sevdikleri insana geçer, onun içinde erir gider. Bu içeri çökük yanaklar var ya, bunlar da benim içime sinmiş, yitirilmiş, benim kısacık gönül serüvenimin içinde eriyip gitmiş bir güzelliktir. Anneni sevmiş olmama seviniyorsun. Belki de onu sevmiş olduğuma inanmıyordun, değil mi? Evet yavrum, onu çok sevdim, ama ona kötülükten başka bir şey veremedim... Bak, şurada başka bir resim var, bir de ona bak."

Masanın üzerinden bir resim alarak bana uzattı. Bu da bir fotoğraftı, ama öbürüyle kıyaslanmayacak kadar küçüktü ve incecik, yumurta biçiminde, tahta bir çerçeve içindeydi. Bu genç kızın zayıf ve veremli olduğunu belli eden, bununla birlikte son derece güzel yüzüydü. Düşünceli görünüyordu, ama garip denecek kadar tümüyle düşünceden yoksundu. Çizgileri düzgündü, yüzyıllar boyu düzele düzele sonunda kusursuz hale gelmiş bir tipe benziyordu, ama bu düzgün çizgiler insanın üzerinde hastalıklı bir izlenim bırakıyordu. Sanki bu fotoğraf çekildiği sırada, birden garip, hareketsiz ve dayanamayacağı kadar acı bir duygu genç kızın bütün varlığını sarmıştı.

Biraz çekinerek:

"Bu... Bu orada evlenmek istediğiniz, sonra veremden ölen genç kız... Yani *onun* üvey kızı, değil mi?" diye sordum.

"Evet, onunla evlenmek istiyordum, veremden öldü. *Onun* üvey kızıydı. Senin bütün bu dedikoduları bildiğinden haberim vardı. Bununla birlikte, dedikodudan başka, burada hiçbir şey öğrenemezdin. Bırak resmi yavrum. O zavallı bir deliydi, başka bir şey değil."

"Tümüyle deli miydi?"

"Ya da budalaydı. Ama öyle sanıyorum ki, aynı zamanda deliydi. Prens Sergey Petroviç'ten bir çocuğu vardı (ama bu çocuğu sevgiden değil, deliliğinden dünyaya getirmişti; bu Prens Sergey Petroviç'in en alçakça davranışlarından biridir); çocuk şimdi burada, öbür odada. Onu çoktandır sana göstermek istiyordum. Prens Sergey Petroviç'in

buraya gelmesi de çocuğa bakması da yasak: Bu konuda onunla daha Avrupa'dayken anlaşmıştık. Çocuğu annenin izniyle evime aldım. Zaten o zaman da bu zavallı kadınla gene annenden izin alarak evlenmek istemiştim..."

Sinirlenerek:

"İnsan böyle bir şeye izin verir mi?" diye mırıldandım.

"Verir ya! Annen izin verdi işte. Kıskançlık kadına karşı duyulur, o ise kadın değildi."

"Annemden başka herkes için öyle olabilirdi! Ama annemin onu kıskanmadığına dünyada inanamam!" diye bağırdım.

"İnanmamakta da haklısın. Bunun böyle olduğunu, artık her şey bittikten sonra, yani annen izin verdikten sonra anladım. Her neyse, bırak şimdi bunu. Zaten iş Lidya'nın ölümü üzerine gerçekleşmedi. Hem zaten belki sağ kalsaydı, gene olmazdı. Anneni ise, şimdi bile hâlâ çocuğun yanına sokmuyorum. Bu sadece hayatının bir bölümü. Yavrum, çoktandır buraya gelmeni bekliyordum. Çoktandır burada nasıl karşılaşacağımızı hayalimden geçiriyordum; ne kadar zamandır bunu düşünüyordum biliyor musun? İki yıldır aklımdan geçiriyordum bunu!"

Bana içtenlikle, açık yüreklilikle baktı. Bakışında yürekten gelen bir heyecan vardı. Elini tuttum:

"Neden bu kadar ağır davrandınız? Çoktandır çağırmalıydınız... Niçin beni buraya çağırmadınız? Olup bitenleri bir bilseniz... Beni çoktan çağırmış olsaydınız, neler olmazdı, bir bilseniz!.."

Bu sırada içeriye semaveri getirdiler, Darya Onisimovna da durup dururken çocuğu getirdi. Çocuk uyuyordu. Versilov:

"Şuna bak!" dedi. "Onu seviyorum ve buraya, mahsus, sen de göresin diye getirttim onu. Haydi, onu götürün Darya Onisimovna. Gel bakalım, semaverin başına otur. Böyle seninle birlikte yaşadığımızı ve hiç ayrılmadan her akşam buluştuğumuzu düşümde hep canlandırmaya çalışacağım. Dur, izin ver de iyice bakayım sana: Şöyle otur, yüzünü iyice göreyim. Yüzünü ne kadar seviyorum! Daha Moskova'dayken seni beklediğim sıralarda, yüzünü düşümde nasıl canlandırıyordum, bilsen! Bana seni neden daha önce çağırtmadığımı soruyorsun. Dur bakalım, belki de niçin çağırtmadığımı şimdi anlayacaksın."

"Peki şimdi dilinizi çözen sadece o ihtiyarın ölümü mü? Garip şey..."

Gerçi bunu söyledim ama ona sevgiyle bakıyordum. İki dost gibi konuşuyorduk. Yalnız burada dost sözünü en yüksek anlamında, tam anlamıyla kullanıyorum. Beni oraya bir şeyler meydana çıkarmak, bir şeyler anlatmak, bazı şeylerin savunmasını yapmak için getirmişti; oysa daha iş söze dökülmeden bile, her şey açıklanmış, her şey temize çıkmıştı. Artık onun ağzından ne işitirsem işiteyim sonuç değişmeyecekti, nasıl olsa ulaşmıştık sonuca ve ikimiz de içimizde mutluluk duyarak bunu anlıyor, birbirimize bakıyorduk.

"İhtiyarın ölümü değil..." diye cevap verdi. "Yalnız onun ölümü değil, başka bir şey daha var, hepsi birden aynı nokta üzerinde toplanmış oldu... Tanrı, içinde yaşadığımız şu anı kutsasın! Bundan sonraki yaşantımızda da bu anı kutlu sayalım ve bu böylece uzun süre için devam etsin! Yavrum, evladım, seninle konuşalım. Hep sözlerimi dağıtıyorum, dikkatim başka şeylere gidiyor, aslında bir tek şeyden söz etmek istiyorum, ama hep binlerce yan ayrıntıya dalıyorum. İnsanın yüreği doldu mu, her zaman öyle olur... Her neyse, konuşalım; artık zamanı geldi: seni çok seviyorum, bu artık apaçık belli bir şey yavrum..."

Tekrar sırtını koltuğun arkalığına dayadı ve beni bir kez daha süzdü. Büyük bir coşkunluk içinde:

"Ne garip şey! Bunu işitmek bile garip!" diye tekrarlıyordum.

İşte tam o sırada, yüzünde birden o görmeye alıştığım kırışıklık göründü. Bu hem hüzün, hem de alay anlamı taşıyan bir çizgiydi. Onu o kadar iyi tanıyordum ki... Versilov kendini toparladı ve zorlanıyormuş gibi söze başladı.

II

"BENİ dinle Arkadiy: Seni daha önce çağırmış olsaydım, ne söyleyebilirdim sana? İşte, yanıtım bu soruda gizlidir."

"Yani demek istiyorsunuz ki, şimdi artık annemin kocasısınız, yani babamsınız, oysa o zaman... Yani bana daha önce sosyal durumunuz konusunda ne söyleyeceğinizi bilemeyecektiniz, öyle mi? Bunu mu demek istediniz?"

"Yalnız bunu demek istemedim yavrum. Gerçekten sana ne diyeceğimi bilemezdim. Çağırtmış olsaydım, birçok konuda susmam gerekecekti. Hatta bu arada birçok gülünç ve insanı küçük düşürücü şey de vardı. Bunlar beni küçük düşürecekti. Çünkü hokkabazlık gibi şeylerdi; evet, basit hokkabazlıklar gibi şeyler. Hem canım, birbirimizi nasıl anlayabilirdik? Mademki ben bile kendimi ancak bugün, öğleden sonra saat beşte, Makar İvanoviç'in ölümünden iki saat önce anladım... Bana şaşkınlık içinde bakıyorsun, değil mi? Üzülme: Ben sana olayı anlatıyorum; söylediklerim doğru. Zaten bütün ömrümüz daldan dala konmak, şaşkınlıklar içinde bocalamakla geçiyor. İşte böyle, bir de bakarsın bütün bu şaşkınlıklar ve bocalamalar, durup dururken, falanca tarihte, öğleden sonra saat beşte çözümlenivermiyor. Neredeyse insanın gücüne giden bir şey değil mi? Bak, daha çok kısa bir süre önce, böyle bir şey olsaydı, doğrusu gücüme giderdi."

Onu gerçekten sanki o anda hastalanıyormuşum gibi bir şaşkınlık içinde dinliyordum; o akşam, artık bu tür sözler söylendikten sonra, yüzünde görmek istemediğim o Versilov'a özgü eski çizgi, şimdi daha belirgin olmuştu. Birden:

"Aman yarabbi! Size saat beşte muhakkak ondan bir şey geldi, öyle değil mi?" diye bağırdım.

Bana dik dik baktı, belliydi ki, bağırır gibi konuşmamdan ötürü şaşırmıştı. Ama belki de "ondan" demiş olmama şaşmıştı. Dalgın bir gülümseyişle:

"Her şeyi öğreneceksin," dedi. "Ve tabii ne gerekiyorsa, hepsini hiç gizlemeden sana açıklayacağım. Seni bunun için buraya getirdim; ama şimdilik bunların hepsini bir yana bırakalım. Bak, evladım, çoktandır biliyordum ki, çocuklar daha küçük yaşta kendi ailelerinin durumunu düşünür ve babalarının, aynı zamanda çevrelerinin dürüst davranmaması yüzünden kırgınlık duyar. Bu düşüncelere dalan çocukları daha ilkokula gittiğim yıllarda görürdüm ve o zaman bunu, o çocukların çok küçük yaşta başkalarını kıskandıklarına yorardım. Oysa açık söyleyeyim, ben de bu tür düşüncelere dalan çocuklardan biriydim, ama... Özür dilerim yavrum, şaşılacak derecede dalgınım bugün. Sadece bütün bu süre içinde, senin için ne kadar korktuğumu anlatmak istiyorum. Seni her zaman kendi yeteneklerini bilemeyen ve kendi içlerine kapalı o küçük varlıklardan biri olarak kafamda can-

landırmışımdır. Ben de senin gibi hiçbir zaman arkadaştan hoşlanmadım. Kendi güçleri, kendi hayalleri ve aşırı derecede erken uyanmış, neredeyse tutku derecesine varan bir öç alma isteğine benzer dürüstlük özlemiyle baş başa bırakılan bu küçücük varlıkların durumu felakettir. Gerçekten 'öç almak' onlarda bir tutku olmuştur. Her neyse, yeter evladım; gene konudan ayrılmış bulunuyorum... Daha seni sevmeden önce de, düşümde seni ve o yalnızlık içinde zihninden geçen yabanileşmiş düşüncelerini canlandırıyordum... Ama yeter artık; aslına bakarsan, hangi konudan söz etmeye başladığımı bile unuttum şu anda. Bununla birlikte, ne olursa olsun, bunları söylemem gerekiyordu. Peki ama daha önce sana ne söyleyebilirdim acaba? Şimdi senin bana baktığını görüyorum ve şu anda bana bakan kişinin benim oğlum olduğunu biliyorum; oysa daha dün, günün birinde, bugün olduğu gibi oğlumla karşılıklı oturup konuşacağıma bile inanamazdım."

Gerçekten çok dalgın görünüyordu. Aynı zamanda nedense aşırı derecede duygulanmıştı. Ona bütün yüreğimle bağlandığını belirten bir tavırla:

"Benim artık hayale dalmaya ve o hayallerle avunmaya ihtiyacım yok; varsınız ya karşımda, bu yeter bana! Sizin izinizden yürüyeceğim!"

"Benim izimden mi? Ama benim gezilerim tam da bugün sona erdi, tam şu sırada bitti. Sen biraz geç kaldın evladım. Bugün son perde bitiyor, yani artık perde iniyor. Bu son bölüm uzun sürdü. Başlangıcı ise çok eski... Daha son kez Avrupa'ya gidişimde başlamıştı bu bölüm. O zamanlar her şeyi bırakmıştım ve şunu da bilmeni istiyorum yavrum, o zamanlar annenden tümüyle ayrılmıştım, kendisine de bunu bildirmiştim. Bunları bilmelisin. O zamanlar annene bir daha dönmemek üzere gideceğimi, beni artık hiç görmeyeceğini söylemiştim. İşin kötüsü, o zaman ona para bırakmayı bile unutmuşum. Seni bile bir an için olsun düşünmedim. Avrupa'da kalmak üzere ve bir daha hiçbir zaman eve dönmemek niyetiyle gitmiştim. Göç etmiştim senin anlayacağın."

"Herzen'in* yanına mı gittiniz? Avrupa'da yapılan propagandalara katılmak için mi? Herhalde ömrünüz boyunca bir örgütte çalışmışsınızdır, öyle değil mi?"

---

* Aleksandr Herzen (1812-1870), Rus filozof, gazeteci ve yazar. *-ed.*

Bunu kendimi tutamayarak, bağırır gibi söylemiştim.

"Hayır yavrum, ben hiçbir gizli örgüte falan girmedim. Bak, bunlardan söz ederken gözlerin çakmak çakmak oldu; senin böyle yüksek sesle bağırır gibi konuşman hoşuma gidiyor. Hayır, o zamanlar sadece can sıkıntısından gitmiştim, birdenbire içimde uyanan bir can sıkıntısından ötürü. Bu Rus soylularına has bir can sıkıntısıydı. Doğru söylemek gerekirse, bunu daha iyi anlatamayacağım. Soylulara has bir sıkıntıydı işte, başka bir şey değil."

Neredeyse soluğum tıkanarak:

"Kölelik kalktı diye... Halk özgürlüğe kavuştu diye mi sıkılıyordunuz?"

"Kölelik mi? Şimdi sen benim kölelik zamanlarına özlem duyduğumu mu sanıyorsun? Halkın özgürlüğüne kavuştuğuna dayanamadım mı sanıyorsun? Hayır yavrum, halkı özgürlüğe kavuşturan bizdik. Ben, içimde hiçbir öfke duymadan göç etmiştim. Gitmeden kısa bir süre önce, toprak sorunlarında danışman olarak atanmıştım, hem de görevimi yapmak için var gücümle çırpınıp duruyordum. Hiçbir çıkar düşünmeden uğraşıp didiniyordum ve Avrupa'ya liberal görüşlerime karşılık olarak elime pek bir şey geçmedi diye gitmedim. Zaten hiçbirimiz o zamanlar pek bir şey kazanamadık, yani benim gibiler demek istiyorum. Daha çok gururumdan ötürü gittim, pişmanlıktan ötürü değil ve inan bana, giderken yaşamımı basit bir kunduracı olarak bitirmek düşüncesi benden çok uzaktı. *Je suis gentilhomme avant tout et je mourrai gentilhomme!** Ama gene de içimde hüzün vardı. Rusya'da bizim gibiler belki bin kişi kadardı, gerçekten, belki daha fazla değildir; ama bu kadarı bile idealin ölmemesi için yeterlidir. Bizler ideali taşıyan insanlarız... Yavrucuğum, şimdi bunları garip bir umutla, bütün bu saçmalıkları anlarsın diye anlatıyorum. Seni buraya içimden gelen bir hevese uyarak çağırdım: çoktandır sana bir şeyler söyleyeceğimi hayalimden geçiriyordum... Evet sana, özellikle sana! Bununla birlikte... Bununla birlikte..."

"Peki, söyleyin," diye bağırdım. "Yüzünüzde gene samimi bir anlam görüyorum... Peki, o zamanlar Avrupa sizi yeniden yaşama kavuşturdu mu? Hem o sizin 'soylulara has sıkıntı' dediğiniz ne? Özür dilerim ama anlamıyorum."

---

* (Fr.) "Ben her şeyden önce bir beyefendiyim ve beyefendi olarak öleceğim!" *-çev.*

"Avrupa beni yeniden yaşama mı kavuşturdu? Nasıl kavuştursun? Ben Avrupa'yı gömmeye gitmiştim!"

Şaşkınlıkla:

"Gömmeye mi?" diye yineledim.

Versilov gülümsedi:

"Yavrum, Arkadiy, şimdi artık ruhum yorgun. Senin anlayacağın, düşüncelerim karmakarışık oldu. O zaman Avrupa'da geçirdiğim ilk anları hiçbir zaman unutmayacağım. Daha önce de Avrupa'da oturduğum olmuştu; ama o sırada durum bambaşkaydı ve hiçbir zaman Avrupa'ya o seferki kadar derin bir hüzün içinde ve bu derece büyük bir aşkla gitmemiştim. Sana o zamanki ilk izlenimlerimden birini anlatacağım; sana o sıralarda gördüğüm, sonradan da gerçekleşen bir düşümü anlatacağım. Bu düşü daha Almanya'dayken görmüştüm. Biraz önce Dresden'den ayrılmıştık; dalgınlıktan aktarma yapacağım istasyonu geçmişim, bambaşka yöne giden bir demiryolu hattından gidiyordum. Beni hemen trenden indirdiler; saat öğleden sonra üçtü, hava açıktı. İndiğim yer küçücük bir Alman şehriydi. Bana oteli gösterdiler. Beklemem gerekiyordu. Ondan sonraki tren oradan, gecenin on birinde geçiyormuş. Bu serüvene memnun bile olmuştum, çünkü o sırada pek acelem yoktu. Senin anlayacağın, oradan oraya dolaşıyordum yavrum, oradan oraya... Otel pis ve küçüktü, ama bütün Alman otelleri gibi yeşillik içindeydi ve çevresine küme küme çiçekler dikilmişti. Bana daracık bir oda verdiler. Bütün o geceyi yolda geçirdiğim için, öğleden sonra saat dörtte uykuya daldım.

Beklenmedik ve hiç aklıma getirmediğim bir düş gördüm o sırada. Beklenmedik diyorum; çünkü hiçbir zaman bu tür düşler görmemişimdir. Dresden'de, sanat galerisinde, Claude Lorrain'in bir tablosu vardır. Katalogda adı *Asis ile Galete* diye geçer; oysa ben bu tabloya 'altın çağ' adını vermiştim, bunu neden yaptığımı pek bilmiyorum. Tabloyu daha önce görmüştüm zaten. O sefer de üç gün kadar önce oradan geçerken bir ara görmüştüm. Düşüme giren bu tabloydu, ama tablo olarak değil, garip bir gerçek olarak. Aslına bakarsan o gördüğüm şey neydi, pek bilemiyorum. Tıpkı tablodaki gibi, Yunan yarımadasının bir köşesini görüyordum, üç bin yıl geriye dönmüş gibiydim; insanı okşar gibi giden mavi dalgalar, adalar, kayalıklar ve çiçekler arasında bir kıyı vardı... Uzaktan bakınca insanı büyüleyen

bir görünümdü. Batan güneş insanı ardından çağırıyor gibiydi. Sözün kısası, anlatamayacağım bir güzellikti. Avrupa ulusları uygarlıkların beşiği olarak burayı anımsıyordu ve bu düşünce bütün varlığımı sanki orası benim vatanımmış gibi derin bir aşkla doldurmuştu. Burası insanlığın cennetiydi: Tanrı'lar gökten inip, insanlarla akraba olmuştu burada... Ah, orada ne kusursuz, ne iyi insanlar yaşamıştı! Bu insanlar uykudan uyanıyor, ovaları, korulukları, mutlu ve günahsız şarkılar, neşeli seslenişlerle çınlatıyordu; içlerindeki o henüz harcanmamış, müthiş güç, sevgiye ve içten gelen bir neşeye dönüşüyordu bu insanlarda. Güneş, evlatlarının kusursuzluğuna sevinerek, onlara ılık ve aydınlık ışınlarını yağdırıyordu... Olağanüstü güzellikte bir düştü bu, insanlığın yüksek birtakım duygulara ve düşüncelere kapılarak nasıl yanıldığını o kadar güzel gösteriyordu ki! Altın çağ, akla gelebilecek hayaller arasında gerçekleşmesi en imkânsız olanıdır; insanların bütün hayatlarını, bütün güçlerini feda ettikleri, uğrunda can verdikleri, hatta peygamberlerin bile öldürülmesine yol açan hayaller arasında, gerçekleşmesine en az imkân bulunanı odur! Öyleyken milletler böyle bir hayali beslemeden yaşamak istemez, onsuz ölmek bile onlara olmayacak bir şey gibi görünür! İşte bütün bu duyguları ve düşünceleri rüyamda da yaşıyor gibiydim; kayalıklarla deniz, batan güneşin eğri ışıklarını... Sözün kısası gözlerim dolu dolu olarak uyandığım vakit, bütün bunları hâlâ görüyor gibiydim. Hatırlıyorum, içimde bir huzur vardı. Henüz tatmadığım derin bir mutluluk, taa yüreğime işlemişti. Neredeyse bana acı verecek kadar işlemişti içime. Bu, bütün dünya insanlarına karşı duyduğum sevgiydi. Artık tamamen akşam olmuştu; küçücük odamın penceresinden içeri, pencerenin kenarında duran yeşiliklerin arasından içeri o eğri ışıklardan bir demet süzülüyor, beni aydınlığa boğuyordu. İşte dostum, düşte gördüğüm, o Avrupa uygarlığını kuran insanların izlediği ilk güneş batışı, daha uyandığım anda benim için, Avrupalı insanların göreceği son güneş batışına dönüşüverdi! O sırada, bütün Avrupa'nın üstünde ölüm çanlarının sesi, bambaşka bir biçimde çınlayıp duruyordu. Bunu söylerken sadece savaştan söz etmiyorum; belirttiğim şey sadece Tuileries değil; bunlar olmadan da zaten bütün bunların geçip gideceğini, eski Avrupa'nın baştanbaşa tamamen değişeceğini biliyordum, er geç öyle olacaktı. Ama ben 'Avrupalı bir

Rus' olarak bunu bir türlü kabul edemiyordum. Evet, o sırada, Tuileries Sarayı'nı daha yeni yakmışlardı... Ah, merak etme, biliyorum bu olay 'mantığın gerektirdiği' bir şeydi. O zamanki düşünce akımının karşı durulmaz bir akım olduğunu çok iyi anlıyorum, ama en üstün Rus kültürünün bir temsilcisi olarak bunu bir türlü kabul edemiyordum. Çünkü Rus kültürü her çeşit düşüncenin birbirleriyle bağdaştırılmasına dayanır. Ama o zamanlar bütün dünyada böyle bir düşünceyi anlayabilecek biri çıkabilir miydi? İşte bu yüzden tek başıma oradan oraya gidiyordum. Bunları söylerken sadece kendi kişiliğimden de söz etmiyorum, Rus kültürünü kastediyorum. O sırada Avrupa'da kavga ve mantık egemendi; orada bir Fransız her şeyden önce sadece Fransızdı, Alman her şeyden önce sadece Almandı, hem de bu duyguları her iki tarafın da bütün tarihinde görülmemiş bir gerginlik içinde duyuyorlardı. Bu yüzden Fransız Fransa'ya, Alman da Almanya'ya hiçbir zaman o zaman olduğu kadar zarar vermemiştir! O zamanlar bütün Avrupa'da tek bir Avrupalı yoktu! Bir tek ben bütün o petrolcüler arasında gözlerinin içine baka baka Tuileries Sarayı'nı yakmalarının bir hata olduğunu söyleyebiliyordum; bir tek ben, bütün o tutucuların, intikamcıların karşısına dikilip, onlara Tuileries Sarayı sorununun bir cinayet olmakla birlikte, mantıklı bir olay olduğunu söyleyebiliyorum. Çünkü evladım, bir tek ben, bir Rus olarak, bir tek ben Avrupa'da bir Avrupalı olarak bulunuyordum. Daha doğrusu, kişi olarak kendimden söz etmiyorum, o sırada temsilcisi olduğum Rus kültüründen söz ediyorum. Oradan oraya dolaşıyordum evladım, dolaşıyordum, üstelik kesin olarak ağzımı kapamam ve oradan oraya dolaşmam gerektiğini biliyordum. Ama gene de içimde bir hüzün vardı. Evladım, soylu bir aileden geldiğim için, bağlı olduğum soyluluğa saygı duymamak elimden gelmiyor. Ne o? Galiba benimle alay ediyorsun? Öyle mi?"

Duygulanmış bir tavırla:

"Hayır, alay etmiyorum," dedim, "hiç alay etmiyorum. O görmüş olduğunuz altın çağ hayaliyle beni çok duygulandırdınız ve inanın bana, sizi anlamaya başlıyorum. Ama en çok sevindiğim şey, sizin böyle kendinize karşı saygı duymanızdır. Bunu size hemen söylemek istiyorum. Sizden böyle bir şeyi hiçbir zaman beklememiştim."

"Sana daha önce de söylemiştim, böyle yüksek sesle bağırır gibi konuşman hoşuma gidiyor evladım."

Benim saf saf bağırır gibi konuşmam üzerine gülümsemiş ve koltuğundan kalkarak, yaptığının farkında değilmiş gibi odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak konuşmaya başlamıştı. Ben de yerimden kalkmıştım. Versilov garip biçimde, ama derin düşüncelerle yüklü sözler söyleyerek konuşmasını sürdürüyordu.

III

"EVET yavrum, tekrar ediyorum, bir aristokrat olarak soyluluğa saygı duymamak benim elimde olmayan bir şey. Ulusumuzda, çağlar boyunca, henüz başka hiçbir ulusta görülmeyen bu üstün kültüre sahip yeni bir tip türememiştir. Böyle bir tipe dünyanın başka bir yerinde rastlamaya olanak yoktur. Bu, dünyadaki bütün insanlar uğruna acı çeken tiptir. Bu tamamen bir Rus tipidir. Ama Rus ulusunun kültür bakımından en üstün düzeyinde bulunan tabakadan çıktığıma göre, ben de bu tiplerden biri olmak onurunu kazanmış bulunuyorum demektir. Rusya'nın yarını, ilerisi bu tiplerle saklıdır. Bizler, belki sadece bin kişiyiz; belki sayımız daha fazla, belki daha azdır. Ama bütün Rusya, şimdiye kadar, sadece bu bin kişiyi yaratabilmek için yaşamıştır! 'Bu kadarı pek az,' diyebilirler. Sadece bu bin kişinin dünyaya gelmesi için bunca yüzyılın ve milyonlarca insanın harcanmış olmasına öfkelenirler. Ama bence bu hiç az değil."

Büyük bir dikkatle dinliyordum. "Kanıları" ve ömür boyunca hayatına yön veren düşüncesi böylece ortaya çıkıyordu. Bu "bin kişi" Versilov'u o kadar belirgin biçimde ele veriyordu ki! Karşımda bu kadar açılmasının, bilmediğim ve dışarıdan gelen şiddetli bir üzüntüden ileri geldiğini hissediyordum. Bana bütün samimi sözleri, beni severek söylüyordu; ama benimle durup dururken neden konuşmaya başladığı ve başkasıyla değil de, ille benimle niçin konuşmak istediği, şimdilik benim için hâlâ karanlık kalan bir noktaydı.

"Göç etmiştim," diye sürdürdü, "ve geride bıraktığım hiçbir şeye acımıyordum. Elimden ne geliyorsa, hepsini Rusya uğruna hizmet etmek için yapmış, içinde bulunduğum süre boyunca borcumu ödemiştim; dış ülkelere gittikten sonra da gene ona hizmet etmeye de-

vam ediyordum, ama bu kez, bunu sadece düşünce akımını genişleterek yapıyordum. Hem de bunu yaparken Rusya'ya, bir Fransız'ın sadece Fransız kalarak, bir Alman'ın da sadece bir Alman olarak kendi vatanlarına hizmet ettiklerinden çok daha fazla, sadece bir Rus olarak yapabileceğimden çok daha fazla hizmet etmiş oluyordum. Avrupa'da bunu henüz anlamıyorlar. Avrupa, soylu Fransız, İngiliz ve Alman tipleri yaratmıştır, ama ileride yaşayacak olan Avrupalının nasıl bir insan olacağını henüz hiç bilmiyor. Üstelik bana öyle geliyor ki, bunu bilmek de işine gelmiyor. Ama bunu anlamak kolay: Avrupalılar bizim için 'onlar özgürlükten yoksun, biz ise özgürüz' demekle yetiniyor. Oysa Avrupa'da içimde o Ruslara has özlemle dolaşırken, bir tek ben gerçek bir özgür insandım!

Bu arada şunu da unutmam ki yavrum, her Fransız yalnız Fransa'ya değil, bütün insanlara hizmet edebilir, ama bir şartla: elinden geldiği kadar Fransız kalarak. İngilizler ve Almanlar için de aynı şey söz konusudur. Yalnız Ruslar, zamanımızda bile, yani bütün olup bu bitenlerin hesabı kitabı yapılmadan çok daha önce, Rus'tan çok Avrupalı olduğu için gerçek anlamda Rus kalabilme yeteneğine sahip olmuştur. İşte bizi bütün uluslardan ayıran en belirgin özellik budur ve bizde bu bakımdan başka hiçbir ulusta görülmeyen bir yetenek vardır. Ben Fransa'da Fransız'ım, bir Alman'ın yanındayken Alman'ım, eski çağda yaşayan bir Yunan ile Yunan'ım, ama işte öyle olabildiğim için, her şeyden önce Rus'um! Bu yeteneğe sahip olduğum için gerçek anlamında Rus'um ve Rusya'ya en çok hizmeti etmiş bulunuyorum. Çünkü böylece ülkemdeki ana düşünce akımını ortaya çıkarmış oluyorum. Yani bu ana düşüncenin bir öncüsü oluyorum. O zamanlar göç etmiştim, ama Rusya'yı terk etmiş miydim? Hayır, ona hizmet etmeyi sürdürüyordum. Avrupa'da hiçbir şey yapmamış olsam da, sadece oradan oraya dolaşmak için gittiğimi çok iyi biliyordum, ziyanı yoktu, Avrupa'ya kafamda o düşünceyle ve bilinçli olarak gitmem bile yeterliydi. Oraya Ruslara özgü bir özlem götürmüştüm. Ah, o zamanlar beni korkutan şey, orada dökülen kanlar değildi, Tuileries Sarayı'nın yıkılmasından da korkmadım.

Korktuğum şey, bunlardan sonra gelecek olaylardı. Avrupalılar daha uzun süre savaşmak zorundadır. Yazgıları budur, çünkü onlar henüz fazlasıyla Alman, ya da aşırı derecede Fransız'dırlar ve henüz

bu rollerini oynamayı bitirmemişlerdir. Ama her şey olup bitinceye kadar meydana gelecek yıkıntılara acıyorum. Bir Rus için Avrupa, Rusya kadar değerlidir: bir Rus, Avrupa'nın her taşını sever ve ona değer verir. Avrupa tıpkı Rusya gibi bize bir vatan olmuştur. Hatta daha fazla! Bir insan hiçbir zaman Rusya'yı benim sevdiğim kadar sevemez, ama ben hiçbir zaman Venedik, Roma, Paris, Avrupalıların bilim ve sanat hazinesidir diye bir aşağılık duygusuna kapılmamışımdır. Avrupalıların bütün tarihi benim için, Rusya'dan daha sevimlidir. Evet, yabancıların eski taş kalıntıları, o eski Tanrısal dünyadan kalma mucizeleri, o kutsal mucizelerin parçacıkları Ruslar için değerli şeylerdir; hatta biz bunlara Avrupalılardan da daha fazla değer veririz! Şimdi onların bambaşka duyguları ve düşünceleri var, artık eski taşlara değer vermiyorlar... Orada bir müze müdürü, sadece geçimini sağlamak için uğraşır; petrolcü de sadece kendine bir pay koparmak için her yere burnunu sokar. Bir tek Rusya kendisi için değil, ideali için yaşıyor ve şunu kabul et ki evladım, hemen hemen yüz yıldır Rusya kesin olarak kendisi için değil, sadece Avrupa için yaşıyor! Bu, üzerinde durulacak bir olaydır. Ya Avrupalılar? Ah, Avrupalılar yeryüzünde Tanrı'nın saltanatı kuruluncaya ve ruhları selamete kavuşuncaya kadar korkunç acılar çekecektir; yazgıları budur!"

İtiraf ederim, sözlerini derin bir şaşkınlıkla dinliyordum; sesinin tonu bile beni korkutuyordu. Bununla birlikte ileri sürdüğü düşüncelere hayret etmemek elimden gelmiyordu. Yalanlardan hastalık derecesinde korkuyordum. Birden sert bir sesle:

"Demin, Tanrı'nın saltanatı dediniz. İşittiğime göre, siz Avrupa'da Tanrı aşkına vaazlar vermiş, vücudunuza zincirler takmışsınız, doğru mu bu?"

Versilov gülümsedi.

"Bırak zincirlerimi bir yana! Benim söylemek istediğim, bambaşka bir şey. O zamanlar henüz vaaz filan verdiğim yoktu. Ama Tanrı'ya özlem duyuyordum, burası doğru! Onlar o zaman dinsizliği ortaya atmışlardı... Gerçi bir avuç kadardılar, ama ne çıkar? Aynı şey değil mi? Bu dinsizler ilk öncülerdi, ama onların attığı adım, ilk *eyleme* dönüşen adımdı. İşte önemli olan buydu. Bu işte gene onların mantığı vardı; ama mantık dediğimiz şey, her zaman can sıkıcıdır. Ben bambaşka bir kültürün adamıydım ve yüreğim bir türlü o ileri

sürdüklerini kabul etmiyordu. Bu nankörlük, bu insanların ideallerini terk ederken gösterdikleri nankörlük, bu ıslıklar ve atılan çamurlar benim dayanabileceğim şeyler değildi. İşin ayağa düşmesi beni korkutuyordu. Bununla birlikte, gerçekte her zaman ayak takımının etkisi vardır, hatta ideale doğru en belirgin atılımlarda bile öyledir. Tabii bunu bilmem gerekiyordu; ama ne olursa olsun ben bambaşka tipte bir insandım: Bir seçim yapmakta özgürdüm, onlar ise böyle bir özgürlükten yoksundu. Bu yüzden ağlıyordum, onlar için gözyaşı döküyordum, onların eski idealleri uğruna döküyordum gözyaşlarımı. Belki de gerçekten ağlıyordum, işe birtakım parlak güzel sözler karıştırmaya kalkışmıyordum."

İnanmayarak:

"Tanrı'ya bu kadar çok mu inanıyordunuz?" diye sordum.

"Evladım, bu belki de gereksiz bir soru. Diyelim ki pek fazla inanmıyordum, ama gene de yüreğimde ideale özlem duymaktan kendimi alamazdım. Zaman zaman insanın Tanrı'sız nasıl yaşayabileceğini ve bunun günün birinde gerçekleşmesinin mümkün olup olmayacağını bile kafamda canlandıramıyordum. Yüreğimdeki duygulara bakarsan, bu, hiçbir zaman gerçekleşebilecek bir şey değildi; belki belirli bir dönem, kısa bir süre için öyle olabilir, kim bilir... Aslına bakarsan, böyle bir günün gelip çatacağını kuşkusuz biliyorum; ama bunu düşündüm mü, kafamda başka bir tablo canlanıyor..."

"Ne gibi bir tablo?"

Versilov daha önce mutlu olduğunu söylemişti; sanırım bu yüzden coşkun bir konuşması vardı. Bu nedenle o sırada söylediği sözlerin birçoğunu, bu duygunun etkisi altında söylenmiş kabul ediyorum. Tabii Versilov'a karşı saygı duyduğum için, şu anda o sırada konuştuğumuz her şeyi yazmaya cesaret edemem; ama o sırada ağzından kaçırdığı o garip tablonun birkaç çizgisini olsun belirtmeye çalışacağım. O "zincirler" benim için her zaman önemliydi, o "zincirlerden" ötürü her zaman acı çekmişimdir, gerçekten zincirler takınıp takınmadığını açıklığa kavuşturmak istiyordum, bu konuda ısrar edişim bundandı. O zamanlar ileri sürdüğü akıl almayacak ve son derece garip düşünceler, yüreğimde ömrümün sonuna dek silinmeyecek bir iz bırakmıştır.

Düşünceli bir gülümseyişle söze başlamıştı:

"Savaşın artık sona erdiğini, çatışmaların bitip, her yerin yatıştığını kafamda canlandırıyorum da... Yağdırılan lanetlerden, atılan çamurlardan ve ıslıklardan sonra, bir sessizlik olmuştur ve insanlar istedikleri gibi artık *yapayalnız* kalmıştır: Eski yüce ülküleri, artık onlardan ayrılmıştır; o güne kadar onları besleyen, onlara ısı veren, o yüce gücü veren kaynak, artık yavaş yavaş onlardan uzaklaşmaktadır. Tıpkı Claude Lorrain'in tablosundaki, o insanı ardından çağıran, göz kamaştıran güneş gibi; ama artık insanlığın son günü gelip çatmıştır. Ve insanlar birden yapayalnız kaldıklarını ve tam anlamıyla yetim olduklarını bir anda hissediyor. Yavrucuğum, insanların nankörleştikleri, aptallaştıkları bir dönemi hiçbir zaman kafamda canlandıramamışımdır. Dediğim gibi olursa o yetim kalan insanlar, sanırım hemen birbirlerine daha çok sokulacak, birbirlerine karşı daha çok sevgi duyacak, artık kendileri için birbirlerinden başka hiçbir dayanak kalmadığını anlayınca, el ele tutuşacaklardır. Ama ölümsüzlük gibi yüce bir düşünce yok olunca, onun yerine bir başka şey koymak gerekecektir; bu yüzden eskiden o ölümsüz varlığa karşı duyulan bütün o derin sevginin arta kalanı doğaya, evrene, insanlara, hatta en küçük bir ot parçasına doğru yönelecektir. İnsanlar dünyayı ve yaşamı dayanılmaz derecede sevmeye başlayacaktır. Hatta ölümlü oldukları bilincine, daha doğrusu bir gün varlıklarının tümüyle sona ereceği bilincine vardıkları oranda seveceklerdir dünyayı! Yaşamları da artık bu bambaşka, eskiden duydukları sevgiyle hiçbir ilgisi bulunmayan sevgi olacaktır. Doğada o zamana kadar düşünemedikleri birtakım olayları ve sırları bulup, açıklığa kavuşturacaklardır. Çünkü o zaman doğaya bambaşka gözlerle, bir âşığın sevgilisine baktığı gözlerle bakacaklardır. Uyandıkları anda birbirlerini öpmek, birbirlerini sevmek için acele edeceklerdir, çünkü günlerinin kısa olduğunu, bütün bunlardan başka ne yapsalar ellerinde hiçbir şey kalmadığı bilincine varmış olacaklardır. Birbirleri için çalışacaklardır ve herkes bütün varlığını bu uğurda feda edecektir. Üstelik bu özverilerde bulunduğu için mutluluk bile duyacaktır. Her çocuk, dünyadaki her insanın ona bir baba, bir anne olduğunu bilecektir. 'Varsın yarın son günüm olsun,' diyerek batan güneşe bakıp, 'Varsın yarın son günüm olsun, önemi yok; ben ölsem de bütün bunlar, bunların ardın-

dan da onların çocukları dünyada kalacaktır,' diye düşüneceklerdir ve işte onların yürekleri birbirleri için sevgiyle titreyerek, dünyada kalacakları düşüncesi, 'öbür dünyada buluşma' düşüncesinin yerini alacaktır. Evet, yüreklerindeki derin hüznü söndürmek amacıyla sevgiyi yaşamak için acele edeceklerdir. Kendileri söz konusu olunca gururlu ve cesaretli olacaklardır ama birbirleri için yürekleri titreyecektir; herkes başkasının yaşamı ve mutluluğu için çırpınacaktır. Birbirlerine karşı sevgiyle davranacak ve birbirlerini böyle sevdikleri için, şimdi olduğu gibi utanç duymayacaklardır. Karşılaştıkları an, birbirlerine derin ve anlamlı bir bakışla bakacaklardır ve bakışlarında sevgiyle hüzün olacaktır..."

Birden gülümseyerek kendi sözlerini kesti, sonra gene konuşmaya başladı:

"Bütün bunlar, bir düşü aşan şeyler evladım. Hatta hepsi akıl almayacak şeylerdir; ama ben sık sık böyle bir şeyi aklımdan geçirmişimdir. Ömrüm boyunca düşlerimde böyle şeyler canlandırır dururdum, bunları düşünmeden yaşayamazdım. Burada söz ettiğim inanç değil; aslına bakarsan inancım büyüktür! Ben Tanrı'yı tutuyorum, felsefe açısından Tanrıcıyım, tıpkı bizim o bin kişilik grubumuz gibi; öyle sanıyorum, ama... Ama ne gariptir ki, o düşümde de canlanan tabloyu her zaman Heine'nin *Baltık Denizinde Hazreti İsa*'sındaki* gibi bitirirdim. Ondan bir türlü vazgeçemiyordum, onu düşümde yetim kalmış insanların arasında düşünmeden rahat edemiyordum. İsa insanlara doğru geliyor, ellerini onlara doğru uzatıyor ve: 'O'nu nasıl unutabildiniz?' diyor. İşte o sırada herkesin gözlerindeki perde kalkıyor gibi oluyor ve yepyeni, son dirilişin coşkun ilahisi duyuluyor.

'Zincirlerimi' filan bir yana bırakalım yavrum, bunlar saçma; üzülme, onlardan söz edecek değilim. Sonra bir şey daha var: Biliyorsun, konuşmaktan utanırım. Konuşurken her zaman aklım başımdadır; şu anda fazla konuşuyorsam, bu, çeşit çeşit duygulardan ve seninle baş başa bulunmaktan ileri geliyor; başka hiç kimseye, hiçbir zaman söylemeyeceğim bunları. Bunu da seni yatıştırmak için ekliyorum."

---

* Alman şair Heinrich Heine'in (1797-1992) *Frieden* (Barış) şiirine atıf yapılıyor. Ancak şiirde anılan deniz Baltık değil Kuzey Denizi'dir. *-ed.*

Ama ben zaten duygulanmıştım; korktuğum şey yalandı, oysa onun bu sözlerinde yalan yoktu. Özellikle, artık apaçık olarak, gerçekten özlem duymuş ve acı çekmiş olduğunu, gerçekten, pek çok sevmiş olduğunu gördüğüm için seviniyordum. Benim için en değerli olan şey buydu. Bunu kendisine heyecanla açıkladım. Sonra birden:

"Ama biliyor musunuz," diye ekledim, "bana öyle geliyor ki, o sırada içinizde duyduğunuz bütün o özlem duygusuna karşın, sanırım son derece mutluydunuz, öyle değil mi?"

Neşeyle güldü.

"Bugün konuşurken bambaşka bir şey seziyorum sende; hep taşı gediğine koyuyorsun," dedi. "Eh, madem öyle, mutluydum diyelim, hem zaten içimde bu tür bir özlem varken, mutsuz olabilir miydim? Bizim o bin kişilik grubumuz içinde, Avrupa'da oradan oraya dolaşan Ruslardan daha özgür ve daha mutlu insan olamazdı. Bunu gerçekten, şaka etmeyerek söylüyorum. Bu sözümde çok ciddi bir anlam var. Evet, içimdeki bu özlemi başka hiçbir mutluluğa değişmezdim. Bu anlamda, her zaman mutlu olmuşumdur evladım. Ömrüm boyunca mutlu olmuşumdur Annene de yaşamımda ilk kez, bu mutluluktan ötürü âşık oldum."

"İlk kez mi âşık olmuştunuz?"

"Evet. Gerçekten öyle oldu. Avrupa'da oradan oraya dolaşıp dururken ve özlem içinde yanıp tutuşurken, birden onu daha önce hiç duymadığım bir duyguyla sevmeye başladığını anladım ve hemen onu getirtmek üzere birini yanına gönderdim."

"Ah, ne olur, bunları anlatın bana; ne olur annemden söz edin bana!"

Versilov neşeyle gülümsedi.

"Canım, zaten seni buraya neden çağırdım, biliyor musun?" dedi. "İçimde bir korku vardı, Herzen'e bağlandığım ya da sandığın gibi bir örgüte girdim diye annene ettiklerimi bağışlamışsındır diye korkuyordum, anladın mı?"

SEKİZİNCİ BÖLÜM



I

O GECE hep böyle konuştuğumuz ve konuşa konuşa geç saatleri bulduğumuz için, bütün söylediklerimizi burada anlatacak değilim, sadece benim için onun yaşamında bilmece olarak kalan bir noktayı açıklayan bir olaya değineceğim.

Önce şundan başlayayım: Bence Versilov kuşkusuz annemi seviyordu ve onu terk ederek Avrupa'ya giderken ondan tümüyle "ayrılmışsa", bunu sanırım artık fena halde sıkılmaya başladığı için ya da buna benzer bir duygudan ötürü yapmıştır. Aslına bakılırsa, bu, dünyada herkesin başına gelebilir; ama anlatılması her zaman zordur. Avrupa'da uzun süre kaldıktan sonra annemi birdenbire uzaktan, yani düşlerinde sevmiş, çağırtmak için adam göndermiş. Belki "ne yapacağını şaşırmış" diyenler çıkacaktır, ama ben başka bir şey söyleyeceğim: Bence onun bu davranışında, görünüşteki bütün o "kendi kendine eziyet etme" eğilimine karşın (bir dereceye kadar bunun da bir rol oynadığını kabul ediyorum ya), bir insanın yaşamında ciddi olan ne varsa, hepsinin yankısı vardı. Ama yemin ederim, Avrupa'da duyduğu o özlem var ya (böyle bir şey duyduğuna kuşkusuz inanıyorum), ben onu çağdaş günlük yaşantımız, diyelim ki, demiryolu yapımı gibi bir işle eşit değerde saymak şöyle dursun, bu çeşit bir çalışmadan çok daha üstün düzeyde bulunan bir duygu olarak kabul ediyor, Versilov'un insanlığa karşı duyduğu sevgiyi en samimi, en derin duygu sayıyor, üstelik bu duyguda herhangi bir yapmacık bulunmadığını düşünüyorum. Anneme karşı duyduğu sevgiye gelince, bu duygusu da tartışma kabul etmez; bununla birlikte içine belki de biraz fazla düş karışan bir duygudur. Avrupa'da, anlattığı gibi "özlem ve mutluluk içinde" yaşadığı bir sırada, yani bir rahip gibi son derece yalnız olduğu bir sırada (gerçekten öyle yaşadığını sonradan Tatyana

Pavlovna'dan öğrenmiş bulunuyorum) birden annemi anımsamış, hatta annemin "o içeri çökmüş yanaklarını" düşünde görmüş ve hemen onu getirmeleri için birini göndermiş.

Laf arasında:

"Yavrum," diye düşünmeden, sanki sözler dudaklarından kendiliğinden dökülüyormuş gibi konuştu, "birden, idealime hizmet etmemin, beni ahlak bakımından ve aklı başında bir varlık olarak, ondan sonraki yaşamım boyunca hiç değilse bir kişiyi gerçekten mutlu etmek sorumluluğundan kurtarmadığını kavradım; bunun bilincine vardım."

Şaşkınlıkla:

"Yani her şey bu derece kitabî bir düşünceden ötürü mü oldu?" diye sordum.

"Bu kitaptan alınmış bir düşünce değil. Hoş, belki de öyledir ya. Bununla birlikte, bence burada her şey birbirine karıştı: anneni gerçekten seviyordum, evet, içtenlikle seviyordum onu; bu duygunun kitapla filan ilgisi yoktu.

Onu bu kadar sevmeseydim yanıma getirsinler diye birini göndermezdim, madem böyle bir şey aklıma takıldı, karşıma çıkan ilk Alman'a, ya da Alman kadınına iyilik ederek, onları 'mutlu' ederdim: Bu düşünce sadece uydurduğum bir şey olsaydı demek istiyorum. Elimde olsa her gelişmiş, ergin insanın, ömrü boyunca hiç değilse bir varlığı günlük yaşantı içinde gerçekten mutlu etmesini şart koşardım; her köylünün de Rusya'nın ileride ormansız kalmasını önlemek için ömrü boyunca hiç değilse bir ağaç dikmesini sağlamak için bir yasa çıkarttırırdım. Bunu her köylüye bir sorumluluk olarak yüklerdim; hoş, Rusya'nın ormansız kalmasını önlemek için, ömür boyu bir tek ağaç dikmek yetmez ya; her yıl bir ağaç dikilmesi için emir verilmeli. Üstün düzeyde ve kültürün son basamağında bulunan bir insan, yüksek bir düşünceyi izleyeyim derken, bazen günlük yaşantıdan tamamen kopar, gülünç, acayip heveslerin esiri olur ve soğuk bir insana dönüşür, hatta daha başka türlü söyleyeyim aptal olur; hem de yalnız günlük yaşantısında değil, ileri sürdüğü teorilerde bile aptallığını belli eder. Bu bakımdan, günlük yaşamla uğraşmak ve hiç değilse canlı bir varlığı gerçek bir mutluluğa kavuşturmak, her şeyi düzeltir, hatta iyilik edeni taptaze bir güce kavuşturur. Bu düşüncelerim belki de te-

ori olarak çok gülünçtür; ama uygulansaydı ve gelenek haline gelseydi, o zaman hiç de aptalca bir şey olarak görünmezdi. Bunu kendi üzerimde deneyerek öğrenmiş bulunuyorum. Bu yeni inancımla ilgili düşüncelerimi geliştirmeye başlar başlamaz –tabii önce bunu şakadan yapıyordum–, birden içimde annene karşı duyduğum sevginin bütün derinliğini anlamaya başladım. Oysa o zamana kadar onu sevdiğimi hiç anlamıyordum. Meğer onunla yaşarken sadece gönlümü eğlendiriyormuşum. Güzelliği solmadığı sürece hep öyle oldu. Sonradan huysuzluk etmeye başladım. Ancak Almanya'da onu sevdiğimi anladım. Her şey o içeri çökmüş yanaklarıyla başladı, onları hiçbir zaman yüreğimde acı duymadan anımsayamıyordum. Hatta bazen onları anımsadığım zaman gerçekten acı duyuyordum; sahici, fiziki bir ağrı duyuyordum. İnsana gerçekten acı duyuran hastalıklı anılar vardır yavrum. Bu tür anılar her insanın yüreğinde gizlenir; insanlar bu tür anıları unutur. Ama kimi kez birden bunları anımsadıkları olur, hatta tümünü değil de, herhangi bir noktasını anımsarlar. O zaman da artık böyle bir anıdan bir türlü kendilerini kurtaramazlar. Sonya ile birlikte yaşadığım dönemle ilgili binlerce ayrıntıyı anımsamaya başlamıştım, sonunda bunların hepsi kendiliklerinden aklıma gelmeye başlamıştı, yığın yığın canlanıyorlardı belleğimde ve anneni beklerken az kalsın beni üzüntüden mahvedeceklerdi. Her şeyden çok da bana Sonya'nın her an karşımda boynu eğik durduğunu ve her bakımdan –hatta düşünsene– fiziki bakımdan bile, kendisini benden çok daha aşağı bir düzeyde gördüğünü anımsamam bana acı çektiriyordu. Hiç de soylu bir kadının ellerine ve parmaklarına benzemeyen ellerine ve parmaklarına baktığını fark ettiği zaman hemen utanır, kıpkırmızı olurdu. Hem yalnız parmaklarından ötürü değil, her şeyinden ötürü utanç duyuyordu. Oysa ben güzelliğini seviyordum. Benim yanımda olduğu zaman, her zaman, yabanilik ediyor denilecek kadar utangaç davranıyordu. İşin kötüsü, bu utangaçlıkta her zaman garip bir korku seziliyordu. Sözün kısası, kendisini benim karşımda tümüyle önemsiz, hatta neredeyse utanılacak bir varlık sayıyordu. Doğrusunu istersen başlangıçta, bazen beni hâlâ efendisi olarak kabul ettiğini ve benden korktuğunu sanıyordum, ama bu o türde bir korku değildi. Bununla birlikte, yemin ederim, kusurlarımı onun kadar anlayacak insan yoktur, ömrüm boyunca bu kadar ince, bu kadar anla-

yışlı kadına rastlamamışımdır. Başlangıçta daha o kadar güzel olduğu sıralarda, ille süslensin diye üstelediğim zamanlar, öylesine mutsuz oluyordu ki! Bu duyduğunda, hem bencillik, hem de başka türlü garip bir kırgınlık vardı: Hiçbir zaman gerçek bir hanımefendi olamayacağını ve başkasının elbiselerine büründüğü zaman, gülünç olmaktan öteye geçmeyeceğini anlıyordu. Kadın olarak, elbiseler içinde gülünç görünmek istemiyordu, her kadının *kendine göre* bir elbisesi olması gerektiğini anlamıştı. Oysa binlerce, yüzbinlerce kadın bunu hiçbir zaman anlayamayacaktır; onlara bakılırsa, modaya göre giyinmek yeter. Sonya, benim alaylı bakışımdan korkuyordu, sorun buydu! Ama bana en çok hüzün veren şey, o derin bir şaşkınlıkla dolu bakışlarını anımsamaktı. Onları birlikte olduğumuz zaman hep üzerimde duyardım. Bu bakışlarda hem kendi yazgısını tam bir anlayış, hem de ileride olacakları bekleyiş vardı; o kadar ki, kimi kez bu bakışlardan ötürü ben bile içimde ağırlık duyardım, bununla birlikte, itiraf ederim o zamanlar Sonya ile konuşmalara girişmez, her haline, her zaman yüksekten bakardım. Hem biliyor musun, annen her zaman bu kadar ürkek ve yabani değildi, yani şimdi olduğu gibi değildi. Şimdi bile bazen neşelendiği ve yirmi yaşında bir kız gibi güzelleştiği oluyor; o zaman ise, yani gençliğinde, bazen sohbet edip şakalaşmaktan çok hoşlanırdı; tabii kendi akranı kız arkadaşları ya da çiftlikte yaşayan başka beslemelerle. Böyle zamanlarda birden içeri girip de onun güldüğünü gördüğüm zaman, nasıl da birden irkilir, kıpkırmızı kesilir ve bana ürkek ürkek bakardı! Hatta bir seferinde Avrupa'ya gitmeden önce, neredeyse onu tamamen bırakacağım tarihten bir gün önce, odasına girdiğim sırada, onu tek başına küçücük bir masanın başında otururken gördüm. Elinde hiçbir iş yoktu, dirseklerini masaya dayamış, derin düşüncelere dalmıştı. Böyle hiçbir iş yapmadan oturduğu hemen hemen hiç olmazdı. O zamanlar artık onu çoktandır okşamaz olmuştum. O anda, parmaklarının ucuna basarak yavaşça ona yaklaşıp birden sarılmayı ve onu birden öpmeyi başardım. Hemen ayağa fırladı, o andaki heyecanını, yüzünde beliren mutluluğu unutamam ve birden bütün o duyguların yerini hemencecik bütün yüzüne yayılan bir kırmızılık aldı; gözleri çakmak çakmak oldu. Bu çakmak çakmak olmuş bakışta ne okudum biliyor musun: 'Şu anda bana verdiğin bir sadaka, anlıyor musun sen?' demek istemişti. Sonra sözde onu

korkuttuğum için sinir krizi geçiriyormuş gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ama ben o zaman bile bu davranışı üzerinde uzun uzun düşündüm. Zaten böyle anılar çok ağır şeylerdir yavrum; tıpkı bazen büyük sanatçıların şiirli eserlerinde rastlanan *acı* sahneler gibi. Sonradan bunlar ömür boyu acıyla hatırlanır... Sözgelimi Shakespeare'in *Othello*'sunda, Othello'nun son monoloğu, Yevgeniy'in Tatyana'nın ayakları dibinde söyledikleri, ya da kaçak bir kürek mahkûmunun soğuk bir gece, kuyu başında bir kız çocuğuyla karşılaşmasını anlatan Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde olduğu gibi, bu tür sahneler insanın yüreğine bir kez saplanır, sonra da ömür boyu bir daha kapanmayan bir yara olarak kalır. Ah, Sonya'yı nasıl bekliyordum! Ona sarılmayı ne kadar istiyordum! İçim titreyerek, sabırsızlıkla, yepyeni bir yaşama nasıl başlayacağımızı tasarlıyordum; düşlerimde yavaş yavaş, sistematik biçimde benim karşımda bulunduğu zaman içinde uyanan ürkekliği yok etmeyi, ona kendi değerini anlatmayı, hatta benden hangi bakımlardan daha yüksek olduğunu belirtmeyi düşünüyordum. Ah, zaten annenle ayrı düştük mü onu sevmeye başladığımı, ama tekrar bir araya geldik mi hemen ondan soğuduğumu çok iyi biliyordum; ama o sıradaki duygularım öyle değildi, o iş başkaydı."

Şaşırıp kalmıştım: 'Peki, ya *o* ne hissediyordu?' diye bir düşünce aklımdan geçti.

Sonra ihtiyatlı bir tavırla:

"Peki annemle tekrar bir araya geldiğiniz zaman ne oldu?" diye sordum.

"O zaman mı? O zaman onunla hiç bir araya gelmedik ki! Annen güç bela ancak Königsberg'e ulaştı ve orada kaldı; ben ise Rhine bölgesindeydim. Yanına gitmedim, beni orada beklemesini emrettim. Çok daha sonra, evet uzun bir süre sonra karşılaştık, ondan evlenmeme izin vermesini istemeye gittiğim zaman..."

II

BURADA sadece işin özünü, daha doğrusu Versilov'un anlattıklarından anlayabildiklerimi vereceğim; zaten o da bana olup bitenleri karmakarışık olarak anlatmaya başlamıştı. Konuşma o noktaya gelince, sözleri birden on kat daha karışık ve dağınık oldu.

Meğer Katerina Nikolayevna'ya, hiç beklemediği bir anda, annemi beklediği sıralarda, bekleyişin o sabırsız süresi içinde rastlamış. O zamanlar hepsi de Rhine bölgesinde, içmelerdeymiş ve hepsi tedavi görüyormuş. Katerina Nikolayevna'nın kocasından artık doktorlar umudu kesmiş. Neredeyse ölmek üzereymiş. Katerina Nikolayevna daha ilk karşılaşmada Versilov'u şaşırtmış, hatta büyülemiş. Bu kaderin bir cilvesi olacak. Ne gariptir, şimdi bunları yazar ve anımsarken, Versilov'un bunları bana anlattığı sırada "aşk" kelimesini kullandığını, ya da "âşık olduğunu" söylediğini anımsamıyorum. Ama "kader" kelimesini anımsıyorum.

Tabii kaderin cilvesiydi. Versilov kaderin bu cilvesini *kabul etmemiş*, yani sevmek istememiş, Bunu açık seçik olarak anlatabilecek miyim, bilmiyorum; bildiğim bir şey varsa, o da böyle bir şeyin başına gelmesi üzerine, bütün ruhunun alt üst olduğudur. İçinde özgür olan ne varsa, o kadınla karşılaşır karşılaşmaz hepsi birden yok olmuş ve Versilov onunla hiçbir ilgisi bulunmayan bir kadına ömrünün sonuna kadar zincirlenmiş gibi olmuş. Ama bu tutkuya esir olmak istememiş. Şimdi açıkça şunu söyleyeyim: Katerina Nikolayevna ender rastlanan bir sosyete kadınıdır belki sosyetede böyle başka tipler yoktur ve olamaz. Bu son derece açık yürekli ve samimi bir kadın tipidir. İşittiğime daha doğrusu kesin olarak bildiğime göre, Katerina Nikolayevna sosyetede göründüğü anlarda, işte bu özelliğiyle herkesi büyülüyordu (aslında sık sık sosyeteden tümüyle uzaklaşırdı). Tabii Versilov onunla ilk karşılaştığında, Katerina Nikolayevna'nın böyle bir kadın olduğuna inanmamış, tersine, onun rol yapan sinsi bir kadın olduğunu sanmış. Şimdi burada bazı şeyleri atlayarak Katerina Nikolayevna'nın Versilov hakkındaki yargısını belirteyim: Katerina Nikolayevna'nın ısrarla belirttiğine göre, Versilov onun hakkında başka türlü düşünemezmiş, çünkü kendisi başını katı gerçeğe çarpmış bir idealistmiş, bütün idealistler gibi önce her şeyde kötülük ararmış. Katerina Nikolayevna'nın bu yargısı bütün idealistler için geçerli mi bilmiyorum ama Versilov konusunda çok yerinde. Bu arada Versilov'u dinlerken onun hakkında düşündüklerini de belirteyim: Benim düşünceme göre Versilov, annemi genel olarak erkeklerin kadınları sevdikleri gibi sıradan bir sevgiyle sevdiği için, âşık olabileceği bir kadınla karşılaştığı anda hemen o sevgiden vazgeçmişti. Belki

de böyle bir duyguya alışık olmadığı için. Bununla birlikte, belki de bu düşüncem doğru değil; tabii ona bunu söylemedim. Zaten böyle bir şey söylemem nezakete aykırı bir şey olurdu. Zaten yemin ederim, o sırada hemen hemen acınacak bir durumu vardı; çok heyecanlıydı, öyküsünün bazı yerlerinde sözünü yarıda kesiyor, birkaç dakika öfkeli bir yüzle odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak susuyordu.

Katerina Nikolayevna daha o zaman sırrını çabucak anlamışmış; tabii bunu anlayınca belki de kasıtlı olarak cilve yapmıştır; en namuslu kadınlar bile, bu gibi durumlarda adice davranır, bu onlarda yenilmez bir içgüdüdür. Gönül serüvenleri son derece sert bir kırılışla sona ermiş. Hatta galiba Versilov, Katerina Nikolayevna'yı öldürmek istemiş; kadını korkutmuş. Belki de gerçekten öldürürdü onu, kim bilir? "Ama o sıradaki duygularının hepsi birden nefrete dönüşmüş." Sonra anlaşılmaz bir dönem başlamış: Versilov birden garip bir düşünceye kaptırmış kendini: Kendi kendini disipline sokarak benliğine eziyet etmeye kalkışmış. "Hani rahiplerin uyguladıkları disiplin var ya, işte o tür bir disiplin! Böyle bir disipline kendini soktun mu, günlük yaşamında metodik olarak yavaş yavaş kendini iradeni yenmeye başlarsın, önce en gülünç, en önemsiz şeylerden başlarsın, sonra da iradene tümüyle egemen olursun, böylece de tam özgür bir insan haline gelirsin," diye anlatıyordu. Ayrıca rahiplerde bu işin ciddi olduğunu, bunun da bin yıllık bir deneme döneminden sonra artık bilim düzeyine ulaştığını ileri sürüyordu. Ama dört elle sarıldığı bu "disiplin" düşüncesinde en çok dikkati çeken şey, Versilov'un Katerina Nikolayevna'dan kurtulmak amacını gütmek şöyle dursun, kendi kendini onu artık sevmediğine değil de ondan son derece nefret ettiğine inandırmış olmasıydı. Ondan nefret ettiğine o kadar inanmış ki, durup dururken üvey kızına âşık olduğunu aklına koymuş, üstelik de onunla evlenmeyi tasarlamıştı. Zavallı budala kızı da kendine âşık ederek, ona yaşamının son günlerinde tam bir mutluluk vermişti. O sırada bu kızın yerine onu Königsberg'de bekleyen annemi neden anımsamadığı benim için hâlâ çözümlenmemiş bir bilmece olarak kalmıştır... Hatta ona geçimini sağlayacak para bile göndermemiş. O kadar zor durumda bırakmış ki onu; Tatyana Pavlovna olmasaymış mahvolacakmış ama Tatyana Pavlovna onu kurtarmış, böyleyken Versilov gene de "o tür bir kadın bir erkeğe eş olamaz bahanesiyle, o kızla evlenmesine izin vermesi için,"

anneme gitmiş. Ha, tabii belki de o anda Versilov sadece, sonradan Katerina Nikolayevna'nın dediği gibi "kitaptan çıkma bir adam" rolündeydi; iyi ama nasıl oluyor da bu "kâğıttan yapılma insanlar" (kâğıttan oldukları gerçekten doğru ise) bu kadar çok acı duyabiliyor, hatta bazen işi trajediye vardırabiliyor? Her neyse, o akşam biraz başka türlü düşünüyordum. Özellikle bir düşünce içimi altüst ediyordu:

"Siz bütün kültürünüzü, hatta bütün iç dünyanızı acı çekerek ve ömrünüz boyunca savaş vere vere kazandınız, o kadın ise bu kusursuz yaradılışa hiç çaba göstermeden erişmiş. Bu işin içinde bir eşitsizlik var... O kadın bu bakımdan insanı çileden çıkarıyor!" dedim.

Bunu hiç de, Versilov'a dalkavukluk etmek için söylememiştim. Heyecanla, öfkeyle söylemiştim bunu.

"Kusursuz mu? O kadın mı kusursuz? Canım onda kusursuz yaradılış filan ne gezer?"

Versilov, bunu sözlerime neredeyse şaşarak söylemişti.

"O kadın en basit kadınlardan biridir, üstelik adi bir kadındır... Ama bütün erdemlerin onda toplanması zorunlu bir şeydir."

"Neden bunu yapmak zorunda olsun?"

Versilov öfkeyle:

"Çünkü başkalarını bu derece etkilediğine göre, bütün erdemlerin onda toplanmış olması zorunlu bir şeydir!" diye bağırdı.

Elimde olmayarak:

"En acı olan nedir, biliyor musunuz? Bu sırada bile bu kadar bitkin olmanız!"

Versilov garip bir şaşkınlık içindeymiş gibi duraklayarak:

"Şimdi mi? Ben mi bitkinim?" diye karşılık verdi.

Sonra birden dudaklarında yumuşak, yayvan, düşünceli bir gülümseyiş belirerek yüzünü aydınlattı ve Versilov bir şeyler anlamaya çalışıyormuş gibi parmağını önünde sallıyordu. Ondan sonra artık aklını başına toplayarak masanın üzerinde duran açılmış mektubu kaptı ve onu önüme attı:

"Al oku! Her şeyi kesin olarak bilmelisin... Hem ne diye bütün bu eski anıları böyle karıştırmama olanak verdin?.. Bunu yapmakla sadece kendi yüreğimi kirletmiş ve içimde öfke uyandırmış oldum!"

Ne kadar şaşırdığımı anlatamam. Bu mektubu Versilov'a o kadın yazmıştı ve mektup o gün öğleden sonra saat beş sularında eline

geçmişti. Onu neredeyse heyecandan titreyerek okudum. Kısacık bir şeydi, ama o kadar açıkça ve içtenlikle yazılmıştı ki, onu okurken Katerina Nikolayevna'yı karşımda görüyormuşum, sözlerini işitiyormuşum gibi geldi bana. Katerina Nikolayevna son derece büyük bir içtenlikle (zaten insanı en çok duygulandıran da bu idi) korkusunu açıklıyor ve Versilov'a "kendisini rahat bırakması için" açıkça yalvarıyordu. Sonunda da, şimdi artık kesin olarak Byoring'le evleneceğini bildiriyordu. Anladığıma göre Katerina Nikolayevna bu olaya kadar Versilov'a hiç mektup yazmamışmış.

Versilov'un o zamanki açıklamalarından benim anladığım şuydu: Versilov, biraz önce, yani mektubu okur okumaz, içinde hiç beklemediği bir duygunun uyandığını fark etmişti. Bu uğursuz iki yıl boyunca, ilk kez olarak Katerina Nikolayevna'ya karşı içinde en küçük bir nefret duymuyordu, ruhunda en küçük bir sarsıntı olmamıştı; daha kısa bir süre önce, Byoring hakkında dolaşan söylentileri işittiği anda olduğu gibi, hiç de aklını kaçırmamıştı. Buna benzer küçük bir şey bile olmamıştı. "Aksine onu yürekten kutlayan bir mektup göndermişti," diyor ve bunu büyük bir içtenlikle, duygulanarak söylüyordu. Bu sözlerini hayranlıkla dinlemiştim. Demek, içinde ne kadar tutku, ne kadar acı varsa, hepsi birden, kendiliğinden, bir düş gibi, iki yıl süren bir sel gibi birden geçip gitmiş, sona ermişti. İşte daha bu halde bulunduğuna kendisi de iyice inanmadan, soluğu annemin yanında almıştı, hem de nasıl bir anda: annemin tam *serbest* kaldığı bir anda. Hem de annemi ona bir gün önce, akşam emanet eden ihtiyarın öldüğü sırada girmiş içeri. İşte bu iki olayın aynı anda olması ruhunu altüst etmişti. Biraz geçtikten sonra, beni aramaya koyulmuş. Beni bu kadar çabuk anımsamasını ömrüm boyunca unutmayacağım!

Zaten o akşamın nasıl bittiğini de unutmayacağım. Versilov, gene bir anda değişmişti. Gecenin geç saatlerine kadar baş başa oturduk. Bu "haberin" üzerimde nasıl bir etki yaptığını, sonradan, yeri gelince anlatacağım, şimdilik sadece Versilov hakkında, son söz olarak birkaç şey söyleyeceğim. Şimdi her şeyi kafamda toparlayınca, beni büyü gibi etkileyen, bana en çok etki yapan şeyin, Versilov'un karşımda bu kadar uysal davranması, bana, benim gibi bir çocuğa, bu kadar açık ve içten davranmasıydı! "O bir büyüydü, ama ona da şükrediyorum!" diye bağırmıştı. "Belki de gözlerimi bağlayan, beni kör eden bu büyü

olmasaydı, yüreğimde gizli olan tek sevgilimi, biricik sultanımı, benim çilekeş biricik eşimi, anneni bulamayacaktım," diyordu.

Onun dudaklarından kendiliğinden dökülen bu coşku dolu sözlere, özellikle sonradan oluşacak olaylara ışık tutmak için burada yer veriyorum. Ama Versilov zaten daha o sırada gönlümü kazanmış, yüreğimi kendine bağlamıştı.

Anımsıyorum, sonunda çok neşelendik. Versilov şampanya getirmelerini emretti, hem annemin, hem de "ilerideki hayatımızın" şerefine içtik. Ah, o kadar yaşam doluydu ve o kadar yaşamak istiyordu ki! Ama durup dururken bu derece neşelenmemizin nedeni şarap değildi: Topu topu iki kadeh içmiştik. Neden bilmiyorum, sonunda neredeyse kendimizi tutamayarak deliler gibi gülmeye başladık. O konuştuklarımızla hiç ilgisi bulunmayan bambaşka şeylerden söz ediyorduk; Versilov fıkralar anlatmaya başlamıştı, ben de ona güldürücü öyküler anlatıyordum. Gülüşmelerimizde de fıkralarımızda da son derece öfkesiz, alaysız bir anlam vardı, ama neşeliydik. Versilov bir türlü beni bırakmak istemiyor: "Biraz daha otur, biraz daha!" diye yineliyordu; ben de kalıyordum. Hatta beni uğurlamak için dışarı çıktı! Çok güzel bir akşamdı, yerlerde hafif bir don vardı. Birden, kavşakta elini son kez olarak sıktığım sırada, elimde olmayarak:

"Söyleyin, *ona* yanıt gönderdiniz mi?" diye sordum.

"Hayır, henüz göndermedim, ama zararı yok. Yarın gel, erkenden gel... Ha, bir şey daha söyleyeyim: Bırak o Lambert'i, bir daha onunla görüşme; 'belgeye' gelince, onu yırt, hem de bir an önce! Haydi, güle güle."

Bunu söyledikten sonra birden çekilip gitti. Bense olduğum yerde kaldım. Birden çekilip gitmesine o kadar şaşmıştım ki, geri dönmesi için herhangi bir davranışta bulunmadım. Özellikle "belge" kelimesi şaşırtmıştı beni: Bu belgenin varlığını kimden öğrenmiş olabilirdi? Hem de bu kadar yerinde terimler kullanarak nasıl söz edebilirdi bundan? Bunu Lambert'ten başka kim söyleyebilirdi ona? Derin bir şaşkınlık içinde eve döndüm. Bir ara zihnimden başka bir düşünce geçti. Bir an için belirip kaybolan bu düşünce şuydu: Nasıl olmuştu da iki yıllık bir sel baskınına benzeyen bir duygu, birden böyle düş gibi, büyü gibi, sis gibi dağılıp gitmişti?

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

AMA ERTESİ sabah daha zinde ve içim duyguyla daha dolu olarak uyandım. Hatta anımsadığıma göre Versilov'un o akşamki "günah çıkarma"sının bazı bölümlerini oldukça önemsiz sayıyormuşum ve biraz da söylenenleri küçümsemişim gibi yukarıdan bakarak dinlediğim için, kendi kendimi elimde olmayarak ve içtenlikle azarladım. Bu günah çıkarma bir bakıma gerçekten karmakarışıktı. Belki bir bakıma yaptığı açıklamalar oldukça saçmaydı ve aralarında uyuşmazlık vardı, ama beni o akşam evine çağırdığı zaman, bir hatip gibi söylev vermeye hazırlanmamıştı ki! Onun böyle bir anda tek dost olarak bana başvurması, benim için büyük bir onur olmuştu. Bunu hiçbir zaman unutmayacağım. Üstelik "açıklamaları" dokunaklıydı. Bu sözü kullandığım için benimle ne kadar alay ederlerse etsinler, gene de öyle diyeceğim. Gerçi kimi sözlerinde alaylı bir küçümseme, hatta belki biraz gülünç bir anlam seziliyordu, ama ben gerçekçiliği anlayamayacak, hoş karşılamayacak kadar dar görüşlü değildim. Geniş görüşlüydüm, yeter ki bu arada benim ülküme leke sürülmüş olmasın. Benim için en önemli olan, sonunda bu adamı anlamış olmamdı. Hatta bütün bunların, bu derece basit olmasına acınıyor gibiydim: Bu adamı her zaman, içimde son derece yüksek bir düzeyde, bulutların arasında bir yerde tutmuşumdur ve yaşantısının mutlaka esrarengiz bir yanı olacağını sanıyordum, bu bakımdan o zamana kadar bilmecenin daha kurnazca olmasını, daha zor çözümlenmesini istemem doğal bir şeydi. Bununla birlikte, Versilov'un *o kadınla* karşılaşmasında ve iki yıl boyunca süren acılarında karışık, zor anlaşılır pek çok şey vardı; "kader"e boyun eğmek istememişti, istediği şey özgürlüktü, kadere köle gibi boyun eğmek değildi; gene

de kader onu zorladığı için Königsberg'de bekleyen annemi kırmak zorunda kalmıştı... Ama ne olursa olsun, ben onu peygamber gibi bir şey sayıyordum: İçinde insanlığın yaşayabileceği bir altın çağ düşüyle yaşıyordu, dinsizliğin ileride nasıl sonuçlanacağını biliyordu; oysa bu kadınla karşılaşması, içinde bulunan bütün duyguları zedelemiş, bir şeyi mahvetmişti! O kadına ihanet ettiğim sanılmasın, ama işte her şeye karşın gene de Versilov'u tutuyordum. Sözgelimi, 'Annem onun yazgısına hiçbir bakımdan engel olmazdı ki, hatta annemle evlenmiş olsaydı bile,' diye düşünüyordum. Bunun öyle olduğunu anlıyordum; anneme karşı olan duygularının, *o kadınla* karşılaştığı sırada duyduğu duygularla hiçbir ilgisi yoktu. Gerçi annem ne olursa olsun onu huzura kavuşturamazdı, ama böyle olması daha da iyiydi. Bu tür insanların hakkında başka türlü yargıda bulunmak gerekiyordu, varsın onların da yaşantısı böyle olsun! Hem yaşantılarının böyle olması hiç de çirkin bir şey değildi; tam tersine, sakin bir yaşam sürdürmeleri çirkin bir şey olacaktı. Kendi soyluluğunu göklere çıkarıyordu. "*Je mourrai gentilhome,*"* sözleri ise beni hiç şaşırtmamıştı.

Ne biçim bir *gentilhomme* olduğunu anlamıştım. Bu, her şeyini feda eden ve dünya vatandaşlığının öncüsü, Rusya'daki en önemli akımın, "ülkülerin birleşmesi" akımının temsilcisi, habercisi olan bir tipti. Gerçi bütün bunlar saçmaydı, yani "ülkülerin birleşmesi" (bu akıl alacak şey değildi) tamamen saçmaydı. Bununla birlikte gene de ömrü boyunca budalaca, para denen altın puta tapacak yerde, bir düşünceye tapması iyi bir şeydi. Aman Yarabbi! Canım ben bile "ülkümü" tasarladığım zaman, o altın puta tapmıyordum ki! O zamanlar paraya gereksinimim mi vardı? Yemin ederim hiç öyle bir şey düşünmemiştim, yalnızca ülküme bağlanmıştım, benim sadece ülküme gereksinimim vardı! Yemin ederim, yüz milyonum da olsa, gene evimde bir tek iskemleyi, bir tek koltuğu kadifeyle kaplatmaz, her gün, şimdi yaptığım gibi, sığır etiyle pişirilmiş bir tabak çorba içmekle yetinirdim!

Giyiniyor ve bir an önce ona gitmek için acele ediyordum. Şunu da ekleyeyim ki, o akşam kullandığı "belge" kelimesi konusunda da o akşamkinden çok daha sakindim. Bir kere onunla her şeyi konuşup

* (Fr.) "Bir beyefendi olarak öleceğim." *-çev.*

her şeyi açıklığa kavuşturmayı düşünüyordum, ikincisi, Lambert'in bir yolunu bulup ona sokulmuş ve ona bir şeyler söylemiş olmasına artık hiç önem vermiyordum. 'Ne çıkar bundan?' diye düşünüyordum, ama en büyük sevincim olağanüstü bir izlenimden ileri geliyordu: Bu da artık Versilov'un *o kadını* sevmemesiydi. Buna kesin olarak inanmıştım ve bunu düşündükçe yüreğimden ağır bir taş kalkmış gibi bir duygu içinde kalıyordum. Anımsıyorum, o anda aklıma bir başka olasılık daha gelmişti: Bence onun Byoring'le evleneceği haberi üzerine, müthiş bir öfkenin etkisi altında yaptığı o saçma, o çirkin hareket ve gönderdiği o hakaret dolu mektup, daha doğrusu artık son sınıra dayanan bu aşırı davranış bile, duygularında kökten bir değişiklik oluşacağını ve çok yakında normal duruma döneceğini belirten bir işaret gibiydi. 'Bu davranışı tıpkı hastalık sırasında oluşan krizlere benziyor,' diye düşünüyordum. Bu yüzden, kriz geçtikten sonra ilk tutumunun tamamen aksi olan bir tutuma girmesi zorunlu bir şeydi. Yani bütün bu davranışı tıp bilimini ilgilendiren bir dönemden kaynaklanıyordu, başkaca hiçbir önemi yoktu! Bu düşünce beni mutlu ediyordu.

Yüksek sesle, "Varsın, kendi yaşantısına istediği yönü versin, varsın Byoring'le evlensin, ne isterse yapsın! Yeter ki Versilov, yani benim babam, dostum, artık onu sevmesin," diye söyleniyordum. Bu arada kendi duygularımla ilgili ve gizli kalması gereken bir sır vardı, ama artık bu gizli kalması gereken duygularım hakkında, yazılarımın bu bölümünde, uzun uzadıya söze girişmek istemiyorum.

Bu kadarı yeter. Şimdi bundan sonra meydana gelen bütün feci olayları ve çevrilen bütün dolapları artık başka düşüncelere sapmadan anlatacağım.

II

SAAT onda, tam dışarı çıkacağım sırada –tabii çıkar çıkmaz hemen Versilov'a gidecektim– Darya Onisimovna çıkageldi. Kadıncağıza sevinçle, "Onun yanından mı geliyorsunuz?" diye sordum ve üzüntüyle Darya Onisimovna'nın Versilov'un yanından değil, Anna Andreyevna'nın yanından geldiği ve "kargalar bile uyanmadan evden çıktığını," öğrendim.

"Hangi evden?" diye sordum.

"Aynı evden canım, dün beni gördüğünüz evden. Sizin anlayacağınız o dünkü ev var ya, hani bebeğin bakıldığı ev, orası şimdi benim adıma kiralandı, parayı da Tatyana Pavlovna veriyor..."

Canım sıkıldı.

"Canım kim verirse versin! Umurumda değil!" diye sözünü kestim. "Peki kendisi evde mi? Oraya gidersem, onu bulur muyum?"

O zaman Darya Onisimovna'dan, Versilov'un ondan da daha erken bir saatte evden çıkıp gitmiş olduğunu hayretle öğrendim; Darya Onisimovna "kargalar uyanmadan" çıktığına göre, demek Versilov daha da erken gitmişti.

"Hayır, kesin olarak biliyorum ki o dönmedi. Artık dönmez de!"

Bunu gene beni o keskin, o hırsızlama bakışıyla süzerek söylemişti ve tıpkı hastalığım sırasında beni ziyaret ettiği zaman olduğu gibi, gözlerini benden hiç ayırmadan konuşmuştu. İşin içinde gene birtakım gizli oyunların ve saçmalıkların dönmesi ve görünüşe bakılırsa bütün bu insanların birtakım şeyleri gizlemeden, kurnazlıklara sapmadan rahat edememeleri kafamı kızdırdı.

"Neden, 'Artık dönmez,' deniniz? Ne demek istiyorsunuz? Sanırım anneme gitmiştir, bu kadar basit işte!"

"Bilmiyorum, efendim."

"Peki, siz neden buraya geldiniz?"

Darya Onisimovna o sırada Anna Andreyevna'nın yanından geldiğini, Anna Andreyevna'nın beni çağırdığını, beni hemen o anda beklediğini, gitmezsem "iş işten geçecek" dediğini, bildirdi. Ama o kullandığı "iş işten geçecek" sözündeki gizli anlama gene kızdım.

"Neden iş işten geçecekmiş? Gitmek istemiyorum! Gitmeyeceğim işte! Gene beni avuçlarında istedikleri gibi oynatmalarına fırsat vermeyeceğim! Vız gelir bana Lambert! Anna Andreyevna'ya da böylece söylersiniz, hem bana o Lambert'ini gönderecek olursa, onu buradan ite kaka kovarım anladınız mı? Böylece söylersiniz ona!"

Darya Onisimovna fena halde korktu. Bana doğru bir adım attı ve yalvarıyormuş gibi ellerini bitiştirdi.

"Ah, hayır! Ne olur, o kadar acele etmeyin. Bu iş gerçekten önemli. Hem de sizin için, kendiniz için çok önemli. Anna Andreyevna için

de, Andrey Petroviç için de, hatta anneniz için de. Sözün kısası herkes için önemli... Ne olur Anna Andreyevna'yı hemen ziyaret edin. Çünkü artık daha fazla bekleyemezler... İnanın bana doğru söylüyorum, şerefim üzerine yemin ediyorum... Siz hele gidin, kararınızı ondan sonra verirsiniz."

Darya Onisimovna'ya şaşkınlık ve bıkkınlıkla baktım. Sonra inatla, aynı zamanda içimden kötü kötü sevinerek:

"Saçma! Hiçbir şey olmayacak! Gitmeyeceğim işte!" diye bağırdım. "Bundan böyle artık her şey başka türlü olacak Ama siz bunu nereden anlayacaksınız? Allahaısmarladık Darya Onisimovna. Mahsus gitmeyeceğim işte! Mahsus size onu sormayacağım. Aklımı karıştırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz. Ortaya attığınız o bilmeceleri de çözmeye niyetim yok!"

Ama Darya Onisimovna gitmediği ve hep aynı pozda durduğu için, kürkümü, şapkamı kaptım, kadını odanın ortasında bırakarak dışarı çıktım. Odamda mektup ya da önemli kâğıt gibi şeyler yoktu. Hem zaten bir yere giderken odamı hemen hemen hiçbir zaman kilitlemezdim.

Ama daha dış kapıya yaklaşmama zaman kalmadan, merdivenden koşarak ev sahibim indi; başında şapka yoktu, sırtına devlet memurlarına özgü üniforma geçirmişti.

"Arkadiy Makaroviç! Arkadiy Makaroviç!"

"Siz ne istiyorsunuz?"

"Çıkarken herhangi bir emir vermeyecek misiniz?"

"Hayır, bir şey söyleyecek değilim."

İçimden geçenleri okumak istiyormuş gibi bir bakışı vardı ve endişe içinde olduğu belliydi.

"Demek istiyorum ki odanız için bir şey söyleyecek misiniz?"

"Ne söyleyeyim odam için? Kirayı zamanında gönderdim ya."

Dudaklarında birden o yayvan gülümseyişi belirdi. Yüzüme hep aynı keskin bakışla bakıyordu. "Anlamadınız ki! Benim söz ettiğim kira değil."

Sonunda neredeyse tamamen çileden çıkacaktım:

"Canım, ne oluyorsunuz hepiniz?" diye bağırdım. "Başka ne istiyorsunuz?"

Pyotr İppolitoviç birkaç saniye bekledi; benden bir şeyler bekliyor gibiydi. Gülümseyişi gittikçe daha da derinleşiyordu. Sonunda:

"Demek vereceğiniz emirleri sonraya bırakıyorsunuz. Eh, madem içinizden gelmiyor, öyle olsun," diye mırıldandı. "Buyurun gidin, zaten ben de daireme gidiyorum."

Koşarak merdivenden yukarı çıkıp odasına doğru gitti.

Tabii bütün bunlar insanın içinde bazı düşünceler uyandırabilirdi. O sırada olup biten bütün bu adi, saçma olayları en küçük noktasına varıncaya kadar mahsus anlatıyorum; çünkü bunların en küçük noktası bile sonradan ortaya çıkan sonuçta yerini bulmuştur. Hoş, bunun böyle olduğunu okuyucum da görecektir ya! Ama o sırada gerçekten aklımı karmakarışık ettikleri doğru. Bu kadar heyecanlanmamın ve sinirlenmemin nedeni, söyledikleri sözlerde, hep o artık bıkıp usandığım entrika ve bilmece havasını tekrar sezmemdi. Bütün bunlar bana eskiden olup bitenleri anımsatıyordu. Her neyse, anlatmamı sürdüreyim.

Versilov'u evinde bulamadım. Gerçekten kargalar uyanmadan çıkıp gitmiş. İnatla gene, 'Tabii anneme gitmiştir,' diye düşündüm. Oldukça budala bir köylü kadını olan dadıya uzun uzadıya bir şey sormadım. Ondan başka ise evde hiç kimse yoktu. Hemen annemin evine koştum. Hatta itiraf ederim, o kadar endişelenmişim ki, yan yolda dayanmadım, ilk karşıma çıkan faytona atladım. Ama Versilov geceden bu yana anneme uğramamıştı. Annemin yanında yalnız Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Ben içeri girer girmez, Liza gitmek üzere hazırlanmaya başladı.

Hepsi yukarıda, benim "tabutlukta" oturuyordu. Aşağıda ise, misafir odasında, masanın üzerinde Makar İvanoviç yatıyordu. Başucunda da tanımadığım bir ihtiyar, kitabını açmış uyumlu bir sesle dua okuyordu. Şimdi artık doğrudan doğruya konuyla ilgisi olmayan hiçbir şey anlatmak istemiyorum. Yalnız şunu söyleyeyim ki, tabutu yaptırmışlardı bile. Odanın ortasında duruyordu. Basit bir tabut değildi. Gerçi siyahtı ama içi kadife kaplıydı, rahmetlinin üzerindeki örtü ise pahalı bir şeydi, sözün kısası ihtiyar, durumuna da, inançlarına da tamamen ters düşen bir lüks içindeydi; ama annem de işe karışan Tatyana Pavlovna da bunun böyle olmasını istemişlerdi.

Tabii, onları neşe içinde bulacağını bekliyordum; ama gözlerinden okuduğum o bambaşka, o insanı ezen üzüntü, endişe ve derin huzursuzluk hemen gözüme çarptı ve daha o anda 'Bunun nedeni sanırım yalnız rahmetli değildir,' diye düşündüm. Tekrar ediyorum, bunu düşündüğümü çok iyi hatırlıyorum.

Her şeye karşın anneme sevgiyle sarıldım ve hemen onu sordum. Annemin gözlerinde hemen endişe dolu bir merak belirdi. Ona ayaküstü o akşamı, gecenin geç saatlerine kadar Versilov'la birlikte olduğumuzu, ama o sabah Versilov'un daha gün ışıdığı anda evinden çıkıp gittiğini, oysa dün akşam ayrıldığımız sırada, beni evine davet ettiğini, hatta elimden geldiği kadar erken gelmemi tembih ettiğini anlattım. Annem hiç cevap vermedi. Tatyana Pavlovna ise bir fırsatını bulup hemen parmağını tehdit eder biçimde bana doğru salladı. Liza, birden sözümü keserek:

"Allahaısmarladık ağabey!" dedi ve aceleyle odadan çıktı.

Tabii hemen arkasından koştum, ama Liza dış kapının önünde durmuştu. Hemen bana acele ile:

"Akıl edip arkamdan koşacağını düşünmüştüm," diye fısıldadı.

"Liza! Ne oluyor içeride Allah aşkına?"

"Ben de bilmiyorum. Yalnız sanırım oldukça yoğun olaylar var. Senin anlayacağın 'o bitmez tükenmez öykünün' artık sonu geliyor. Aslında o gelmedi, ama onlar onun hakkında birtakım şeyler öğrenmiş. Sana da anlatacaklardır, merak etme. Yalnız akıllıysan onlara hiç soru sorma; her neyse annem bitti, bitti! Ben de hiçbir şey sormadım. Haydi allahaısmarladık!"

Kapıyı açmıştı. Arkasından taşlığa fırladım.

"Senin bir derdin yok ya?"

Liza'nın bütün umutlarını yitirmiş, bitkin hali bana kötü dokunmuştu: Bu sorum üzerine bana kızgınlıkla değil de, sanki isyan ediyormuş gibi baktı; sonra acı acı, hafifçe güldü ve elini salladı. Dışarıdaki merdivenin başında durduğu yerden:

"Bana kalsa, ölse de gam yemem, çok şükür derim!" diye öfkeyle söylendi ve çıkıp gitti.

Bu sözü Prens Sergey Petroviç için söylemişti. Oysa prens bu sırada ateşler içinde baygın yatıyordu. İçimde bir isyan duyarak: 'Bit-

mez tükenmez öyküymüş! Hangi bitmez tükenmez öykü?' diye düşündüm. Ve birden içimde o geceki "günah çıkarmanın" üzerimde bıraktığı izlenimlerden hiç değilse bir bölümünü, hatta o itirafları olduğu gibi açıklamak isteğini duydum. 'Şu anda onunla ilgili bambaşka şeyler düşünüyorlardır, onun için iyisi mi varsın, her şeyi öğrensinler!' diye aklımdan geçirdim.

Anımsıyorum, her nasılsa, öyküme çok rahat başlamıştım. Yüzlerinde hemen büyük bir merak belirdi. Tatyana Pavlovna, bu kez gözleriyle neredeyse beni yiyecek gibiydi. Ama annem duygularını daha çok bastırabiliyordu. Çok ciddi bir hali vardı, ama umursamaz görünüyordu, böyle çok güzeldi. Bununla birlikte, dudaklarında umutsuz bir gülümseyiş belirmişti ve öykümün sonuna kadar bir daha silinmedi. Tabii güzel güzel anlatıyordum, ama anlattıklarının onlar için hemen hemen anlaşılmaz şeyler olduğunu biliyordum. Hayret! Tatyana Pavlovna ikide bir takılmıyor, her şeyi kesin olarak söyleyeyim diye ısrar etmiyor ve herhangi bir şeyi anlatmaya koyulduğum zaman, her zamanki alışkanlığına uyarak beni ikide bir iğnelemiyordu. Sadece kimi kez dudaklarını sımsıkı kapıyor, gözlerini kısıyordu; anlattıklarımı iyice anlamak için çaba gösteriyor gibiydi. Kimi kez de söylediğim her şeyi anlıyorlarmış gibi geliyordu bana; ama böyle bir şey olmasına hemen hemen olanak yoktu. Çünkü Versilov'un inanışlarından söz ediyordum. Asıl değindiğim Versilov'un o akşamki coşkunluğuydu; annemden söz ederken gösterdiği heyecandan, anneme olan sevgisinden, onun portresini öptüğünden söz ediyordum... Annemle Tatyana Pavlovna bunu işitir işitmez, hemen bakıştılar. Annem kıpkırmızı oldu. Bununla birlikte ikisi de susmaya devam ediyordu. Ondan sonra... Tabii *annemin yanında* en önemli noktaya değinemedim, yani Versilov'un *o kadınla* karşılaşmasından ve bununla ilgili şeyden ve *o kadının* bir gün Versilov'a yazdığı mektuptan ve Versilov'un bu mektubu aldıktan sonra, duygusal bakımdan "yepyeni bir yaşama" doğduğundan, dirildiğinden söz edemedim; oysa asıl önemli olan buydu. Bunu anlatamadığım için de, o akşam Versilov'un duyguları, annemi bu kadar sevindireceğini sandığım duyguları, doğal olarak anlaşılmadı. Ama tabii, bunda benim suçum yoktu. Çünkü ben anlatılabilecek her şeyi anlatmış hem de güzelce söylemiştim. Sözlerimi

derin bir şaşkınlık içinde bitirdim; suskunlukları sürüp gidiyordu, bu yüzden yanlarında canım sıkılmaya başladı. Gitmeye hazırlanarak:

"Herhalde şimdi dönmüştür, kim bilir, belki de şu anda odamda beni bekliyordur," dedim.

Tatyana Pavlovna kararlı bir tavırla beni destekledi:

"Git ya, git!" dedi.

Vedalaştığım sırada, annem hemen hemen fısıldayarak:

"Aşağıya uğradın mı?" diye sordu.

"Uğradım, önünde eğildim ve ruhu için dua ettim. Ne kadar sakin, ne kadar huzur dolu bir yüzü var, anne! Tabutunu almak için parayı esirgemediğiniz için teşekkür ederim. Önce bana tuhaf görünmüştü, ama hemen, sizin yerinizde olsaydım aynı şeyi yapacağımı düşündüm." Annem:

"Yarın kiliseye gelecek misin?" diye sordu.

Dudakları titriyordu bunu sorarken. Şaşkınlıkla:

"Gelmez olur muyum anne?" dedim. "Bugün gündüz duasına da geleceğim, tekrar uğrayacağım; hem yarın sizin doğum gününüz, anne. Benim biricik anneciğim; keşke rahmetli üç gün daha yaşasaydı! Ömrü vefa etmedi!"

Evden neredeyse üstüme fenalık getirecek bir hayret içinde ayrılmıştım: Ne diye böyle sorular soruyorlardı sanki? Cenaze töreni için kiliseye gelip gelmeyeceğim sorulacak şey miydi? Demek hakkımdaki düşünceleri buydu. Madem benim için öyle düşünüyorlardı. Versilov hakkında akıllarından kim bilir daha neler geçiriyorlardı.

Tatyana Pavlovna'nın arkamdan koşacağını biliyordum, onun için mahsus dış kapının önünde durakladım; ama Tatyana Pavlovna bana yetişince, kolumu tutarak beni taa dış merdivene sürükledi, benimle birlikte çıktı ve arkasından kapıyı kapadı.

"Tatyana Pavlovna, demek siz Andrey Petroviç'i bugün de, yarın da beklemiyorsunuz, öyle mi? Korktum doğrusu..."

"Sus. Korksan ne olacak? Önemli mi? Söyle bakalım şimdi, dünkü saçmaları anlattığın sırada tamamlayamadığın, yarıda bıraktığın şey, neydi?"

Gizlenmeyi gerekli bulmadım ve içimden Versilov'a sinirlenerek, Katerina Nikolayevna'nın bir gün önce ona yazmış olduğu mektu-

bu, bu mektubun Versilov'un üzerinde bıraktığı etkiyi, daha doğrusu Versilov'un artık yepyeni bir yaşama yeniden doğmuş gibi olduğunu anlattım. Şaşkınlıkla, mektup konusunun Tatyana Pavlovna'yı hiç de o kadar şaşırtmadığını gördüm. O zaman onun zaten bundan haberi olduğunu anladım.

"Yalan mı söylüyorsun ne?"

"Hayır, yalan söylemiyorum."

Tatyana Pavlovna söylediklerim üzerinde düşünüyormuş gibi pis pis gülümsedi.

"Bak hele! Yeni bir yaşama doğmuşmuş! Hoş, bu gibi şeyler ondan beklenir ya! Doğru söyle, fotoğrafı gerçekten öptü mü?"

"Doğru söyledim, Tatyana Pavlovna."

"Sahiden duygulanarak mı öpmüştü? Yoksa yapmacıktan mı?"

"Yapmacıktan mı? O hiç yapmacığa başvurur mu? Ayıp size Tatyana Pavlovna! Sizin kaba bir ruhunuz var. Ne olacak, kadın ruhu işte!"

Bunu heyecanla söylemiştim, ama Tatyana Pavlovna söylediklerimi işitmiyor gibiydi. Merdivende müthiş bir soğuk olmasına rağmen durmuş, bir şeyler düşünüp tasarlıyor gibiydi. Benim sırtımda kürk vardı, o ise sadece rop giymişti. Sonunda beni küçümsüyormuş gibi, aynı zamanda canı sıkılarak:

"Şimdi sana bir görev verebilirdim ama ne yazık ki çok budalasın," dedi. "Sen şimdi Anna Andreyevna'ya uğra, bak bakalım oralarda neler oluyor... Dur! Hayır, gitme. Mankafa! Mankafa! Ne olacak! Haydi bakalım, marş marş, kazık gibi ne dikiliyorsun karşımda?"

"Ben de Anna Andreyevna'ya gitmeyeceğim işte! Oh ya! Hem Anna Andreyevna'nın kendisi çağırttı beni."

"Kendisi mi çağırttı? Darya Onisimovna'yı mı gönderdi sana?"

Birden hızla bana doğru dönmüştü; oysa biraz önce yanımdan çekilip gitmeye hazırdı. Kapıyı bile açmıştı, ama onu gene kapadı. Öfkeyle, zevkini çıkara çıkara:

"Ne yapsanız gitmeyeceğim Anna Andreyevna'ya!" diye tekrarladım. "Gitmeyeceğim! Çünkü demin bana 'mankafa' dediniz, oysa kafam, hiçbir zaman bugünkü kadar her şeyin özüne inmemiştir. Bütün dalaverelerinizi avucumun içinde oluyormuş gibi görüyorum; ama ne yapsanız Anna Andreyevna'ya gene de gitmem."

Tatyana Pavlovna:

"Zaten öyle olacağını biliyordum!" diye bağırdı.

Ama bunu sözlerime karşılık olarak söylememişti. Gene yalnız kendi zihninde oluşan bir düşünce akımının üzerinde durarak konuşuyor gibiydi.

"İşte şimdi onu tuzağa düşürdüler! Şimdi tuzağın ağzını büzüp, içine hapsedecekler onu!"

"Anna Andreyevna'yı mı?"

"Aptal!"

"Canım, siz kimi kastediyorsunuz? Yoksa Katerina Nikolayevna'dan mı söz ediyorsunuz? Hangi tuzak? Ne demek istiyorsunuz?"

Birden fena halde korkmuştum. Belirsiz, ama korkunç bir düşünce, bütün varlığımı sarmıştı. Tatyana Pavlovna, içimi okumak istiyormuş gibi keskin bir bakışla yüzüme bakıyordu. Birden:

"Senin bu işin içindeki rolün ne?" diye sordu. "Bu işin içinde parmağın var mı? Senin hakkında da bir şeyler işittim! Dikkat et, vallahi karışmam sonra!"

"Beni dinleyin Tatyana Pavlovna: Size korkunç bir sır açıklayacağım, ama şimdi değil, şimdi zaman yok, yarın baş başa kaldığımız zaman söylerim, ama siz de bunun karşılığında bana bütün gerçekleri olduğu gibi anlatacaksınız ve o tuzak neymiş onu da söyleyeceksiniz... Çünkü içim titriyor..."

Tatyana Pavlovna:

"Vız gelir bana titremen!" diye bağırdı. "Hem sen yarın bana ne gibi bir sır açacaksın? Yoksa gerçekten bir şeyler biliyor musun?"

Birden soran gözlerini bana dikmişti.

"Kendin, o zaman Kraft'ın mektubu yaktığını söyleyerek yemin etmiştin ya, o zaman."

Sorduklarını ben de onun gibi davranarak yanıtlamadım, çünkü çileden çıkmıştım. Gene kendi kafamdaki düşüncelere uyarak:

"Tatyana Pavlovna! Tekrar ediyorum, bana eziyet etmeyin," dedim. "Bakın benden gizlediğiniz şeyler var ya, o gizlediklerinız yüzünden daha da kötü şeyler olabilir... Versilov dün akşam tamamen,

ama tamamen yeni bir yaşama başladı, bambaşka bir insan oldu diyorum."

"Eeh, sen de! Çekil bakalım, hokkabaz seni! Kendin de herhalde sırılsıklam âşık olmuşsundur. Hey Allahım, baba oğul aynı kişiye âşık olsunlar! Tuh, ahlaksızlar sizi!"

Müthiş bir öfke içinde içeri girerek kapıyı şiddetle kapadı. Son sözlerindeki hakaret dolu, utanç bilmeyen, alaycı anlam beni çileden çıkarmıştı. Böylesine hakaret dolu bir alay, ancak bir kadının ağzından duyulabilirdi. Fena halde kırılmıştım, koşarak çıktım. Ama söz verdiğim gibi, artık o belirsiz izlenimlerimi anlatacak değilim; sadece artık her şeyi açıklaması gereken olayları anlatmaya devam etmekle yetineceğim. Tabii, koşarak yolumun üzerinde olduğu için, önce Versilov'un evine uğradım ve dadıdan eve hiç gelmediğini öğrendim.

"Hiç gelmeyecek mi yani?" diye sordum.

"Orasını Allah bilir, ben ne bileyim?"

III

OLAYLARA, olaylara geçelim!.. Acaba okuyucu bunlardan bir şey anlıyor mu? O söz ettiğim olaylar var ya, anımsadığıma göre o sırada onların ağırlığı altında o kadar eziliyordum ki, herhangi bir şeyi doğru dürüst düşünmeme bile olanak yoktu. Hatta o günün akşamı kafam artık iyice karışmıştı. Bu yüzden iki üç kelimeyle de olsa, gene ileride anlatacağım konulara biraz değineyim.

Aslında duyduğum bütün acılar şundan ileri geliyordu: Versilov bir gün önce dediği gibi, yeni bir insan olduysa ve artık *onu* sevmiyorsa, bugün nerelerdeydi? Bunun karşılığı şu olmalıydı: "Herkesten önce bana geldi!" O akşam kucaklaştığımız için önce bana, sonra da dün resmini öptüğü anneme gitmeliydi. Öyleyken, normal olarak atması gereken bu iki adım yerine, birden "kargalar uyanmadan" çıkıp, bilinmeyen bir yere gitmiş, ortadan kaybolmuştu; üstelik Darya Onisimovna da nedense "hiç zannetmiyorum döneceğini" diye bir şeyler gevelemişti. Yalnız bu kadar da değil: Liza ısrarla "o bitmez tükenmez öykünün" neredeyse sona ermek üzere olduğundan, annemin Versilov hakkında bazı haberler aldığından, hatta bu haberlerin yeni

gelmiş haberler olduğundan söz etmişti. Üstelik evde kuşkusuz herkes Katerina Nikolayevna'nın gönderdiği mektubu biliyordu (bunu ben de fark etmiştim), öyleyken gene de hiçbiri Versilov'un "şimdi artık bambaşka bir insan olarak yepyeni bir yaşama başladığına" inanmıyordu. Bununla birlikte beni dikkatle dinlemişlerdi. Annem can evinden vurulmuş gibiydi. Tatyana Pavlovna ise, "yeni bir yaşama başlama" sözü üzerinde öfkeli öfkeli nükteler savurup duruyordu. Bütün bunlar öyle olduğuna göre, demek o gece Versilov'da gene bir değişiklik olmuştu, gene bunalım geçiriyor olmalıydı, hem de bu seferki bunalım, bir gün önceki heyecanlardan, duygulanmalardan, coşkun ve duygulu konuşmalarımızdan sonra olmuştu! Demek bütün o "yeniden doğuş" filan şişirilmiş bir balon gibi patlamıştı; belki de o anda Versilov, tıpkı Byoring hakkında o haberi aldıktan sonra olduğu gibi öfke içinde orada burada sallanıp duruyordu! Peki ama şimdi sormanın tam zamanıydı; annem ne olacaktı? Ben ne olacaktım? Hepimiz ne olacaktık? Sonra... Sonra o ne olacaktı? Tatyana'nın beni Anna Andryevna'ya gönderirken ağzından kaçırdığı o "ölüm tuzağı" neydi? Demek o söz ettiği o "ölüm tuzağı" orada, Anna Andreyevna'nın evindeydi! Peki ama, neden oradaydı? Madem öyleydi, tabii hemen Anna Andreyevna'ya koşmam gerekiyordu; gitmeyeceğimi mahsus, fena halde canım sıkıldığı için söylemiştim; evet, hemen şimdi koşa koşa gidecektim oraya. İyi ama Tatyana Pavlovna bana "belge" hakkında ne demişti? Bana o akşam "belgeyi yak" diyen Versilov'un kendisi değil miydi?

İşte düşüncelerim bunlardı ve beni de bir ölüm tuzağı içine hapseden buydu; ama benim için asıl önemli şey, ne yapıp edip Versilov'u bulmaktı. Onu bulmak benim için bir ihtiyaçtı. O yanımda olunca, onunla birlikte her şeyi çözebilirdim. Bunu hissediyordum; birbirimizi daha iki kelime söylemeden anlıyorduk. Hemen ellerini tutup sıkacak ve onu geri döndürmek için yüreğimde ateşli sözler bulacaktım, elimde olmayarak bütün bunlar hayalimde canlanıyordu. Ah, ne yapıp edip Versilov'un o arada kapıldığını çılgınlığı yenmenin çaresini bulacaktım!.. İyi ama neredeydi? Neredeydi? İşte, tam öyle bir anda, tam bu derece heyecan içinde bulunduğum bir sırada, çok gerekiyormuş gibi, karşıma Lambert çıkmaz mı? Evime birkaç adım

kala birden karşılaştım onunla; Lambert beni görünce sevinç içinde bağırarak elimi yakalamıştı.

"Üçüncü kezdir sana geliyorum... *Enfin,** hadi gidip yemek yiyelim!"

"Dur! Sen bana uğradın mı? Andrey Petroviç orada mı?"

"Hayır, kimse yok orada. Bunların hepsini bırakasana sen! Sen aptalın birisin! Dün akşam boşuna öfkelendin, sarhoştun! Her neyse, sana önemli bir şey söylemem gerekiyor; bugün, dün akşam söz ettiğimiz konuda çok güzel haberler aldım..."

Soluk soluğa sözünü kestim. Acele ettiğim için, elimde olmayarak nutuk çekiyormuş gibi konuşmaya başlamıştım.

"Bana bak Lambert!" dedim, "şu anda seninle konuşmak için yanında duraklamışsam, bunu sadece artık bir daha seninle hiç görüşmemek için, dostluğumuzu tümüyle sona erdirmek için yaptım. Bunu sana dün akşam da söylemiştim. Ama sen bir türlü anlamak istemiyordun! Sen çocuksun, Lambert! Aynı zamanda budalasın, bir Fransız gibi budalasın! Hep Tuşar'daki gibi üstün bir durumda olduğunu sanıyorsun, benim de Tuşar'daki gibi aptal olduğumu düşünüyorsun... Ama ben artık hiç de Tuşar'daki gibi aptal değilim... Dün akşam sarhoştum, ama sarhoşluğum şaraptan değildi, içmeden de son derece heyecanlı olduğumdan ileri geliyordu; anlattıklarını, o ileri sürdüğün saçmalıkları destekliyormuşum gibi davranmışsam, bunu kurnazlığımdan yaptım, aklından neler geçtiğini öğrenmek için! Seni aldatıyordum. Sen ise buna sevindin ve saflığıma inanarak saçmaladın durdun. Şunu bil ki, onunla evlenmem öylesine saçma bir şey ki, hazırlık sınıfında bulunan bir öğrenci bile buna inanmaz! Benim inanacağımı nasıl düşünebildin? Oysa buna inandın! Buna inandın! Çünkü yüksek sosyeteye kabul edilmiyorsun ve yüksek sosyetedeki insanların bu gibi işleri nasıl yaptığını hiç bilmiyorsun. Yüksek sosyetede her şey bu kadar basit olmaz ve o dediğin şey, olamaz! O böyle durup dururken evlenemez... Şimdi açıkça senin nelerin peşinde olduğunu söyleyeceğim: Senin istediğin, ne yapıp yapıp beni evine götürmek. Bunu da beni sarhoş etmek ve sarhoşken sana belgeyi vermemi sağlamak için istiyorsun. O belgeyi eline geçirin-

---

* (Fr.) "Nihayet." *-çev.*

ce de gidip Katerina Nikolayevna aleyhine bir dalavere çevireceksin! Ama bunu yapamayacaksın! Çünkü evine hiçbir zaman gitmeyeceğim, şunu da bil ki yarın, hatta yarın olmazsa, muhakkak öbür gün bu belge, onun elinde olacaktır; çünkü belge ona aittir. O yazmıştır bu belgeyi ve onu kendisine ben kendi elimle vereceğim. Hatta nerede vereceğimi bilmek istiyorsan, şunu da söyleyeyim: Bunu Tatyana Pavlovna'nın aracılığından yararlanarak yapacağım. Tatyana Pavlovna onun ahbabıdır, onun evinde ve Tatyana Pavlovna'nın yanında vereceğim kendisine belgeyi, karşılığında da ondan hiçbir şey almayacağım. Şimdi haydi bakalım, çek arabanı yanımdan, haydi marş! Bir daha da gözüme gözükme, yoksa... Yoksa bak söylüyorum Lambert, bir daha sana karşı bu kadar nazik davranmam..."

Sözlerimi bitirirken bütün vücudum tir tir titriyordu. Yaşamda en önemli ve en kötü, aynı zamanda hangi işte olursa olsun her şeye zarar veren bir tek alışkanlık vardır, o da gösteriş yapma merakıdır. Ne diye şeytana uyup da bu kadar heyecana kapıldım ve sözlerimi bitirirken ne diye zevkle coşarak, durup dururken "belgeyi" ona evinde vereceğimi söyledim sanki? Bunlar açıklanması gereksiz ayrıntılardı! Ama nedense, birden Lambert'i şaşkına çevirmek istemiştim! Böyle açıktan açığa o belge hakkında bir şeyler geveleme yeye başlar başlamaz, onun birden aptalca bir korkuya kapıldığını anlamıştım. İşte bu yüzden bazı kesin ayrıntılardan da söz ederek, onu büsbütün ezmek istedim. Oysa işte sonradan bütün felaketlerin nedeni, bu ancak kadına yakışır gevezeliğim oldu. Çünkü Tatyana Pavlovna ile bu kadının evinde meydana gelecek olaylar, küçük birtakım dalavereler çevirmeye alışmış ve her şeyi pratik yönden gören bir üçkâğıtçı olarak, hemen Lambert'in zihninde yer etmişti. Lambert daha yüksek çapta ve daha önemli dalaverelerde hiç işe yaramazdı ve aslında hiçbir şey anladığı yoktu. Ama bu gibi küçük işlerde ne olursa olsun bir önsezisi vardı. Ben o sırada Tatyana Pavlovna'dan söz etmeseydim, o büyük felaketlerden hiçbiri olmayacaktı. Bununla birlikte, Lambert beni dinledikten sonra, ilk anda fena halde şaşırdı.

"Dinle," diye mırıldandı, "Alphonsine... Alphonsine bize şarkı söyler... Alphonsine *ona* gitti; bak, sana bir şey söyleyeceğim; elimde

bir mektup var, evet, gerçekten mektup sayılır; Ahmakova bu mektupta senden söz ediyor, bu mektubu bana o çopur buldu. Çopuru hatırlıyorsun ya? Bak göreceksin, bak göreceksin, neler neler var o mektupta, haydi gidelim!"

"Yalan söylüyorsun! Göster bakayım mektubu!"

"Evde, Alphonsine'de, haydi gidelim!"

Tabii yalan söylüyordu. İçi titreyerek, sırf yanından kaçıp gitmeyeyim diye saçmalayıp duruyordu. Ama ben, birden, onu sokak ortasında bıraktığım gibi yanından uzaklaştım, üstelik arkamdan gelmek istediği zaman, durup ona doğru yumruğumu sallayarak, Lambert'i tehdit ettim. Ama o hemen o anda bir şeyler tasarlamak için durakladı ve uzaklaşıp gitmeme fırsat verdi. Galiba daha o sırada zihninde yepyeni bir tasarı olmuştu. Ama benim için sürprizler ve karşılaşmalar bitmedi... Şimdi o feci günü hatırlıyorum da, bana öyle geliyor ki, bütün o sürprizler, o rastlantılar, sanki aynı anda meydana gelmek için sözleşmiş gibi hep birden uğursuz bir bolluk yağmuru olarak üzerime yağmıştı. Daha kapımı açar açmaz, henüz sofadayken, uzun boylu bir gençle burun buruna geldim. Adamın dikdörtgen biçiminde solgun bir yüzü vardı. Son derece önemli ve "zarif" adam olduğunu belirten bir görünümü ve olağanüstü güzellikte bir kürkü vardı. Burnuna sapsız bir gözlük takmıştı, ama beni görür görmez onu hemen çıkardı (herhalde bunu nezaketen yapmıştı), sonra da nazik bir tavırla silindir şapkasını tutup kaldırdı ve doğrusu, kibar bir gülümseyişle bana: "Ha! *Bonsoir!*" dedikten sonra duraklamadan yanımdan geçip, merdivene doğru yürüdü. İkimiz de birbirimizi hemen tanımıştık. Oysa onu ömrümde sadece bir iki kez görmüştüm, o da Moskova'da. Bu adam Anna Andreyevna'nın erkek kardeşi, muhafız alayı teğmen adaylarından genç Versilov, yani Versilov'un oğluydu, bu bakımdan ağabeyim sayılırdı. Genç adamı ev sahibinin karısı uğurluyordu (anlaşılan kocası henüz işinden eve dönmemişti). Genç adam çıkar çıkmaz hemen kadının üstüne vardım.

"Bu adamın burada ne işi var? Odama girdi mi?"

Kadın hemen soğuk bir tavırla: "Ne diye girsin odanıza? Hiç de girmedi oraya. Sadece beni ziyarete gelmişti..." diye kestirip arttı ve odasına girmek istedi.

"Hayır, olmaz öyle şey!" diye bağırdım. "Lütfen yanıt verin: Neden geldi buraya?"

"Hay Allah! Demek bundan böyle her şeyi, hatta insanların bizi neden ziyaret ettiklerini bile size anlatacağız, öyle mi? Bizim de kendimize göre bazı işlerimiz var. Belki de bu genç borç para almak istiyordu da, benden bir adres öğrendi. Belki de ona daha geçen sefer geldiğinde bu konuda söz vermiştim..."

"Geçen sefer mi? Ne zaman?"

"Hay Allah! Canım, bu adam buraya ilk kez gelmiyor ki!"

Kadın gitti. Asıl önemli olan nokta bu evde artık bana karşı herkesin değişik bir tutuma girdiğini anlamamdı. Benimle kaba bir tavırla konuşmaya başlamışlardı. Belliydi ki, işin içinde bir sır vardı. Zaten sırlar her attığım adımda, her saat başında üst üste geliyordu. Meğer genç Versilov, ilk kez olarak kız kardeşi Anna Andreyavna ile birlikte hasta olduğum sırada gelmişmiş. Bunu çok iyi anımsıyorum, tıpkı Anna Andreyevna'nın, bir gün önce, bana, laf arasında garip bir şey söylediğini anımsadığım gibi. Anna Andreyevna bana belki de ihtiyar prensin evimde kalacağını söylemişti... Ama bütün bunlar o kadar karışık ve o kadar çirkin şeylerdi ki, işin içinde dönen dolapları aklının ucundan bile geçiremezdim. Birden alnıma vurdum ve dinlenmek için oturmaya bile zaman bulamadan hemen Anna Andreyevna'ya koştum: Anna Andreyevna evde yoktu. Kapıcı ise soruma karşılık "Tsarskoye'ye gittiler, ancak belki yarın bu saatte gelecekler," cevabını verdi.

Tsarskoye'ye gittiğine göre tabii ihtiyar prensin yanına gitmişti; bu arada da erkek kardeşi evimi gözden geçirmişti!

Dişlerimi sıkarak:

'Hayır, olmaz öyle şey!' diye söylendim. 'Bu işin içinde öldürücü bir tuzak varsa, o "zavallı kadını" savunacağım!' Anna Andreyevna'dan çıkınca eve dönmedim, çünkü ateşler içinde yanan kafamda bir an için, Andrey Petroviç'in üzüntülü olduğu zamanlarda uğramaya alıştığı o çukurdaki meyhane canlanmıştı. Aklımdan geçirdiğime sevinerek hemen oraya koştum. Saat dörde geliyordu. Ortalık kararmak üzereydi. Meyhanede Versilov için "Kısa bir süre oturdular, sonra gittiler, belki gene gelecekler," dediler. Birden, oturup onu beklemek için içimde büyük bir umut belirmişti.

Yemeğimi yedim. Hatta fazlaca yediğimi anımsıyorum. Böylece meyhanede biraz daha fazla kalmaya hak kazanmıştım. Öyle sanıyorum ki, orada dört saat kadar oturdum. İçimde duyduğum üzüntüyü ve yüreğimi tutuşturan sabırsızlığı anlatamayacağım; sanki içimde her şey sarsılıyor, titriyordu. O meyhanedeki org, o müşteriler, sözün kısası oradaki can sıkıcı hava, içimde, belki bunu ömrümün sonuna kadar unutamayacağım bir iz bıraktı! Artık zihnimden tıpkı sonbaharda birden kopan rüzgârın etkisiyle savrulan kuru yapraklar gibi gelip geçen düşünceleri anlatmayacağım; zihnimde gerçekten öyle oluyordu ve itiraf ederim zaman zaman aklımı kaçırıyormuşum gibi bir his duyuyordum.

Ama beni asıl rahatsız eden, bana acı çektirecek kadar huzurumu kaçıran bir şey vardı (tabii, bu benim asıl üzüntümle aynı şiddetle olmayan, ikinci derecede, hatta bir rastlantı sonucu olmuş bir şeydi), bu etkisinden bir türlü kurtulamadığım, bana her şeyi zehir eden bir izlenimdi, tıpkı bir sonbahar sineği gibi yapışkan, insanın kanını emen bir şeydi; böyle bir sinek, çevresinde uçmaya başladı mı insan o kadar rahatsız olur ki! Üstelik bütün sinekler insanın canını fena halde yakar. Sözünü ettiğim sadece bir anı, bir olaydı, henüz dünyada hiç kimseye açıklamadığım bir şeydi. Bunu da açıklayalım, çünkü nasıl olsa, buna bir yerde değinmek zorundayım.

IV

MOSKOVA'DAYKEN, Petersburg'a gideceğim artık karara bağlandıktan sonra, Nikolay Semyonoviç aracılığı ile, yol paramın gelmesini beklemem bildirilmişti. Paramın kimden geleceğini soruşturup öğrenmiştim; zaten Versilov'dan geleceğini biliyordum. Hatta o zamanlar yüreğim duracakmış gibi bir heyecan içinde Versilov'la nasıl karşılaşacağımı düşünüp durduğum ve bu konuda bazı önemli şeyler tasarlayarak hayaller kurduğum için, onun hakkında Maria İvanovna ile bile konuşmaktan vazgeçmiştim. Bununla birlikte, şunu da anımsatayım ki, artık yolculuk masrafını karşılayacak kadar param vardı; buna karşın gene de beklemeye karar vermiştim. Bu arada paranın postayla gönderileceğini sanıyordum.

Bir gün eve döndüğüm zaman, Nikolay Semyonoviç bana bir haber verdi (her zamanki gibi, haberi kısaca ve uzun uzadıya konuşmalara girişmeden vermişti), söylediğine göre, ertesi gün saat on birde, Myasnitskaya Caddesine, Prens V.'nin evine gidecekmişim. Orada beni Petersburg'dan gelen muhafız alayı teğmeni Versilov bekliyecekmiş. Versilov dediği, Andrey Petroviç'in oğluydu. Genç Versilov, liseden okul arkadaşı Prens V.'nin evinde kalıyordu. İşte, gönderilen yol parasını bana o verecekti. Görünüşe bakılırsa, iş basitti: Andrey Petroviç parayı posta havalesiyle gönderecek yerde, bu işle pekâlâ oğlunu görevlendirebilirdi; ama bu haber, nedense, üzerimde anormal derecede ezici ve korku uyandıran bir etki yapmıştı. Versilov'un beni oğlu ile, yani ağabeyimle tanıştırmak istediği açıkça belliydi; böylece hayalimde yaşattığım bir insanın benim hakkımdaki niyetleri ve duyguları ortaya çıkmış oluyordu; ama benim için büyük bir sorun daha vardı. Bu hiç beklenmedik karşılaşmada nasıl davranmam gerekiyordu ve bu karşılaşmada benim için onur kırıcı bir şey yok muydu?

Ertesi gün saat tam on birde Prens V.'nin evine gittim. Genç Versilov bu evde bekâr olarak oturuyordu. Ama daha girişte anladığıma göre, oturduğu bu ev lüks döşenmişti; uşakları da üniformalıydı. Antrede durdum. İçerideki odalardan yüksek sesle konuşmalar, gülüşmeler işitiliyordu; anlaşılan prensin evinde hassa alayı teğmeninden başka konuklar vardı. Uşağa geldiğimi haber vermesini söyledim, hatta galiba bunu oldukça gururlu terimler kullanarak yapmıştım. Bu yüzden, anımsıyorum, uşak geldiğimi haber vermeye giderken, bana garip bir tavırla bakmıştı. Hatta tutumunda bana gereği kadar saygı göstermediğini sezer gibi olmuştum. Hayret ettim; uşak içeride uzun uzun bir şeyler bildiriyordu. Neredeyse beş dakika kadar konuştu, bu arada içeride hep aynı gülüşmeler ve aynı konuşma yankıları duyuluyordu.

Tabii ayakta bekliyordum. Çok iyi biliyordum ki, "tıpkı içeridekiler gibi bir beyefendi" olarak, uşakların bulunduğu sofada oturmam yakışık almaz bir şeydi. Bununla birlikte, özel bir davet olmadan, kendiliğimden salona girmek istemiyordum; gururum buna engel oluyordu. Belki de fazlaca incelmiş bir gururdu bu, ama ne yapayım

ki, öyle olması gerekiyordu. Yanımda kalan uşakların (bunlar iki kişiydi) orada bulunduğum halde oturmaya cesaret ettiklerine şaştım kaldım. Bunu görmezlikten geliyormuşum gibi davranmak için başımı başka bir yana çevirdim, ama daha o anda bütün vücudumun tepeden tırnağa titremeye başladığını hissettim ve birden dönüp uşaklardan birine yaklaşarak, içeriye, gelmiş olduğumu hemen bir kez daha bildirmesini emrettim. Uşak, sert bakışıma ve son derece sinirli görünmeme karşın, oturduğu yerden kalkmadan, uyuşuk uyuşuk yüzüme baktı; onun yerine öbürü cevap verdi.

"Bildirmişlerdir! Merak etmeyin," dedi.

Yalnız bir dakika daha beklemeye karar verdim. Elimden gelse, bir dakika bile beklemeyecek, sonra *muhakkak gidecektim* oradan. Aslında oldukça iyi giyinmiştim: kostümüm de, paltom da yeniydi, giydiğim gömlek de tertemizdi; bütün bunlarla, özel olarak bu olayın şerefine Maria İvanovna uğraşmıştı. O uşaklar hakkında, çok daha sonra artık Peterburg'a geldiğim zaman, *kesin olarak* bir şey öğrendim. Meğer bunlar, Versilov'la birlikte gelmiş olan bir başka uşaktan, daha bir gün önce, evlerine efendilerinin sözümona "kardeşi" olan, evlilik dışı doğmuş bir üniversite öğrencisinin geleceğini öğrenmişler. Kendilerine böyle söylendiğini kesin olarak biliyorum.

Bir dakika geçmişti. İnsan karar vermek istediği halde bir türlü gereken kararı veremezse ne garip oluyor! Neredeyse soğuk terler dökerek her saniye 'Acaba gideyim mi yoksa gitmeyeyim mi, acaba gideyim mi yoksa gitmeyeyim mi?' diye kendi kendime tekrarlayıp duruyordum; birden geldiğimi haber vermeye giden uşak göründü. Elinde parmaklarının arasında tuttuğu dört kırmızı banknot yani kırk ruble sallıyordu:

"Buyurun, lütfen alın, kırk ruble gönderdiler!" Birden tepem attı. Öyle bir hakaretti ki! Oysa ben o gece boyunca hep Versilov'un tasarladığı bu "iki kardeşin karşılaşmasını" zihnimde tasarlayıp durmuştum; bütün gece vücudum ateşler içinde yanarak küçük düşmemek için nasıl hareket etmem gerektiğini düşünmüş, hayal kurmuştum. 'Nasıl edip de o yalnızlık içinde geçirdiğim yıllar boyunca zihnimde tasarladığım ve hangi çevrede olursa olsun, açıklamakla iftihar edeceğim düşünce akımını bozmasam,' diye üzülüp durmuştum. Ne kadar

soylu ne kadar gururlu ve hüzünlü bir tavır takınacağını hayalimde canlandırmıştım, hatta kim bilir belki de Prens V.'nin huzuruna bile çıkacaktım! Böylece doğrudan doğruya yüksek sosyeteye girmiş olacaktım, ah, şimdi bunları anlatırken, kendime karşı hiç de insaflı davranmıyorum, her şeyi olduğu gibi açıklıyorum, varsın her şey olduğu gibi ortaya çıksın! Varsın öyle olsun: Bunları tıpatıp böyle, bütün ayrıntılarıyla yazmam gerekiyor! Bütün bu tasarladığım şeyler yerine birden bana bir uşağın eliyle, sofaya, kırk ruble gönderilmişti! Üstelik on dakikalık bir beklemeden sonra... Hem de bir uşağın eliyle, bir bardağın üzerine konmuş, ya da zarfa yerleştirilmiş olarak değil!

Uşağa öyle bir bağırmıştım ki; adam birden irkilerek geri çekildi; kendisine derhal parayı geri götürmesini emrettim ve "efendisinin parayı kendi eliyle," getirmesini söyledim. Aslına bakılırsa, bu istediğim saçmaydı, hele uşak için tabii hiç anlaşılacak şey değildi. Bununla birlikte öyle bağırmışım ki, adam hemen söylediğimi yapmaya gitti. Galiba salondan da bağırışımı işitmişlerdi, çünkü konuşmalar da, gülüşmeler de birden kesiliverdi.

Hemen diyebileceğim kadar kısa bir süre sonra, ayak sesleri işittim. Bu önemli bir insanın acele etmeyen, yumuşak adımlarının sesiydi. Sonra da sofaya açılan kapının eşiğinde yakışıklı ve bana tepeden bakan genç bir adamın uzun silueti göründü (o gün bana, bu seferki karşılaşmamızdan daha solgun ve daha zayıf görünmüştü). Kapının hemen eşiğinde değil de, aşağı yukarı bir arşın beride durmuştu. Sırtında çok şık, kırmızı, ipek bir robdöşambr, ayaklarında terlik, burnunda tek saplı bir gözlük vardı. Bir kelime söylemeden gözlüğünü sapından tutarak bana doğru çevirdi, beni incelemeye başladı. Bense çılgın bir öfke içinde ona doğru bir adım attım ve tam karşısında, meydan okuyormuşum gibi durarak gözlerimi gözlerinin içine diktim. Ama o beni sadece kısacık bir an inceledi. Topu topu on saniye kadar! Birden dudaklarında belirgin, alaycı bir gülümseyiş titredi. Bununla birlikte insanı inciten, insana batan bir gülümseyişti, bu derece incitmesinin nedeni de zaten, neredeyse belirsiz bir gülümseyiş olmasından ileri geliyordu: hiçbir şey söylemeden arkasını döndü ve tekrar odaya doğru yürüdü. Aynı biçimde, hiç acele etmeden, geldiği gibi yavaş yavaş, neredeyse kayıyormuş gibi rahat adımlarla uzaklaşıyordu. Ah, o başkalarıyla ha-

karet etmeye alışmış insanlar yok mu? Bunlar daha çocukluktan, daha ailelerinde yetişirken, başkalarına nasıl hakaret edeceklerini analarından öğrenir! Tabii onun bu davranışı karşısında yine aklım başımdan gitti... Ah, keşke böyle çılgına dönmeseydim!

Hemen hemen aynı anda, aynı uşak elinde yine aynı paralarla göründü:

"Lütfen alınız bunları! Size Petersburg'dan göndermişler, ama beyefendi kendileri sizi kabul edemeyecekler; belki başka bir zaman kendileri daha serbest oldukları bir sırada uğrarsanız... O zaman olur!" Son sözleri uşağın kendiliğinden uydurup eklediğini anladım. Şaşkınlığım hâlâ sürüyordu. Paraları alıp kapıya doğru yürüdüm. Zaten bu paraları kabul edişim de şaşkınlığımdan ileri geliyordu, çünkü aslında onları kabul etmemem gerekirdi; ama uşak tabii beni daha çok iğnelemenin zevkini çıkarma isteğiyle tam anlamıyla uşakça bir davranışta bulunmak cesaretini göstermişti. Birden kapıyı var gücüyle karşımda ardına kadar açmış, sonra da kelimelerin üzerine dura dura, ben yanından geçerken:

"Buyurun efendim, güle güle!" demişti.

Birden elimi savurarak uşağa avazım çıktığı kadar:

"Seni alçak!" diye bağırdım, ama elimi indirmedim. "Efendin de alçağın biridir! Hemen kendisine bu sözümü bildir," diye ekledim ve hızla kapıdan dış merdivenin sahanlığına çıktım.

"Böyle konuşamazsınız! Bunu beyefendiye haber versem, sizi hemen, bir pusula ile karakola gönderirler. Bana el de kaldıramazsınız!"

Merdivenden aşağı iniyordum. Bu merdiven özel törenler içindi, her tarafı açıktı, yukarıdan bakıldı mı, beni olduğu gibi, daha doğrusu taa kırmızı halının üzerinden aşağı ininceye kadar, olduğum gibi görebilirlerdi. Her üç uşak da dışarı çıkıp yukarıda, merdiven başında durmuş, tırabzanın üzerinden eğilerek aşağı bakıyordu. Tabii artık onlarla hiç konuşmamaya karar vermiştim: uşaklarla kavga edecek değildim ya! Böyle bir şey olamazdı zaten. Merdivenden taa aşağıya kadar indim. Hem de hiç acele etmeden, hatta galiba mahsus ağır davranarak oradan çıkıp gittim.

Ah, sözümona feylesof kişiler, bütün bunların boş, saçma şeyler olduğunu, ağzı süt kokan bir çocuğun sinirliliğinden başka bir şey ol-

madığını söylesinler! Varsın öyle desinler! (Bunu söylemelerinin ayıbı kendilerinindir!) Varsın öyle söylesinler! Ama ne olursa olsun, o olup bitenler benim için bir yaraydı. Hem de şimdiye kadar, şu ana kadar, yani artık her şey bittikten, hatta her şeyin intikamı alındıktan sonra bile hâlâ kapanmamış bir yaradır! Ama yemin ederim ki, ben kin güden ve intikam için çırpınan bir insan değilim! Aslında biri beni kırdı mı, ona sadece iyilik ederek öcümü almak isterdim! Daha doğrusu hastalığımdan önce bile böyleydim. 'Varsın, beni kıran adama iyilik ederek karşılık vermiş olayım, ne çıkar bundan? Yeter ki, o insan benim bunu neden yaptığımı hissetsin, hatasını anlasın böylece öcüm alınmış olur!' diye düşünürdüm. Bu arada şunu ekleyeyim: Gerçi öç almayı sevmem, ama kötülüğü de unutmam, bana kötülük edene karşı cömertçe davrandığım halde, yaptığını hiç unutmam, acaba başkaları da öyle midir? Hele, o sırada o eve son derece yüksek duygularla gelmiştim. Belki de bunlar gülünç duygulardı. Ama öyle de olsa ne çıkar? Varsın duygularım gülünç olsun! Yeter ki hepsi soylu, yüksek duygular olsun! Ne olursa olsun bunları gülünç, adi, bayağı, orta tip duygulara tercih ederim! "Ağabeyimle" olan bu karşılaşmamızdan hiç kimseye söz etmedim... Maria İvanovna'ya bile... Petersburg'da Liza'ya bile söylemedim; bu karşılaşmamız beni rezil eden bir tokat gibiydi. İşte şimdi bu davranışta bulunan beyefendi birden, kendisine rastlayacağımı en az düşündüğüm bir sırada, böylece karşıma çıkmıştı! Hem de bana gülümsüyor, şapkasını çıkarıyor, üstelik son derece dostça bir tavırla bana: "Bonsoir," diyordu. Tabii böyle olunca düşünmeyip de ne yapacaktım? Doğrusu üzerinde düşünülmesi gereken pek çok şey vardı ama artık içimdeki yara da deşilmiş oluyordu.

V

MEYHANEDE dört saatten fazla bir zaman bekledikten sonra, birden fenalık geçiriyormuşum gibi yerimden fırladım, tabii hemen Versilov'un evine koştum ve tabii onu gene evde bulamadım. Meğer evine hiç gelmemiş. Dadı somurtuyordu. Hatta durup dururken benden Darya Onisimovna'yı kendisine göndermemi rica etti; ah, o sırada bunu düşünecek halim mi vardı benim! Anneme

de bir koşu uğradım, ama içeri girmedim, sadece Lukerya'yı sofaya çağırdım ve ondan Versilov'un bizim eve de uğramadığını, Liza'nın da o sırada evde bulunmadığını öğrendim. Lukerya'nın da bana bir şeyler sormak istiyormuş gibi davrandığını fark etmiştim. Belki de gerçekten bir şeyler yapmamı rica edecekti; ama benim bir şey yapacak halim mi vardı! Son bir umudum kalmıştı: belki Versilov benim pansiyona gitmişti; ama içimde uyanan bu umuda artık pek güvenemiyordum.

Daha önce söylediğim gibi, o sırada aklımı kaçırmış gibiydim. İşte böyle bir durumda, odama girdiğim sırada, birden karşıma Alphonsine ile ev sahibim çıktı. İkisi, odamdan çıkıyorlardı ve Pyotr İppolitoviç'in elinde mum vardı. Birden hemen hemen anlamsız bir tavırla ev sahibime:

"Bu ne?" diye avazım çıktığı kadar bağırdım. Bu cadıyı ne cesaretle odama soktunuz?" Alphonsine:

"*Tien*!* diye bağırdı. "*Et les amis?*"**

Avaz avaz:

"Defol!" diye bağırdım.

Alphonsine:

"*Mais c'est un ours!*"*** diyerek kelebek gibi koridora süzüldü.

Korkmuş gibi rol yapmıştı ve hemen o anda, ev sahibimin karısının odasına girip gözden kayboldu. Pyotr İppolitoviç, hâlâ elinde duran mumla bana yaklaştı ve sert bir tavırla:

"İzin verirseniz size bir şey söylemek istiyorum, Arkadiy Makaroviç! Artık fazla heyecana kapılıyorsunuz; size ne kadar saygımız olursa olsun, Matmazel Alphonsine cadı değildir! Hatta tamamen tersi sayılır, hem de kendisi bizim misafirimizdir. Yalnız sizin değil, karımın misafiridir. Bir süredir onunla ahbaplığımız var."

Birden başım fena halde ağrımaya başlamış gibi, onu iki elimle tutarak:

"Peki ama onu ne cesaretle benim odama soktunuz?" diye yineledim.

---

* (Fr.) "Hele hele!" *-çev.*

** (Fr.) "Peki, arkadaşlar ne oldu?" *-çev.*

*** (Fr.) "Ama bu ayının biri." *-çev.*

"Bu sadece bir rastlantı, canım! İçerideki küçük pencereyi kapamak için girmiştim odanıza, zaten içeriye temiz hava girsin diye onu gene ben açmıştım. O sırada Alphonsine Karlovna ile daha önce başlayan konuşmayı sürdürdüğümüz için, sözümüz kesilmesin diye ve sadece bana arkadaşlık etmek için o da odanıza girmişti, o kadar!"

"Yalan! Alphonsine casusun biridir, Lambert de casustur. Hatta belki siz de casussunuz! Alphonsine ise muhakkak benden bir şey çalmak için gelmiştir odama!"

"Artık bunu neye yorarsanız yorun! Bugün öyle dersiniz, yarın başka türlü konuşursunuz! Her neyse, kendi odamı bir süre için kiraya verdim. Şimdi karımla birlikte bizim küçük odaya taşınacağız. Bu bakımdan Alphonsine Karlovna şimdi, hemen hemen sizin gibi aynı haklara sahip bir kiracıdır burada."

"Ne diyorsunuz? Lambert'e de mi oda kiraladınız?" diye bağırdım.

Pyotr İppolitoviç biraz önceki gibi yayvan bir gülümseyişle:

"Hayır, Lambert'e değil," dedi. Bununla birlikte şimdi gülümseyişinde sabahleyin fark ettiğim anlam yerine, artık kararlılık seziyordum. "Herhalde, kime kiraladığını siz de biliyorsunuz. Ama mahsus, bilmiyormuşsunuz gibi davranıyorsunuz. Sırf vaziyeti kurtarmak için! Bu yüzden de öfkeleniyorsunuz. Haydi, iyi geceler!"

Elimi kolumu sallayarak:

"İyi ya! Rahat bırakın beni!" diye söylendim.

Bunu neredeyse ağlamak üzeriymişim gibi söylemiştim. O kadar ki, Pyotr İppolitoviç birden bana hayretle baktı. Ama gene de dışarı çıktı. Bunun üzerine kapıdaki çengeli taktım ve hemen yüzükoyun yatağıma uzandım. İşte yazılarımı sona erdiren o üç uğursuz günden birincisi, yani benim için korkunç olan gün böyle sona ermişti.

ONUNCU BÖLÜM



I

AMA ŞİMDİ olayların akışını atlayarak, bazı şeyleri okuyucuya açıklamak gereğini duyuyorum, çünkü bu öykünün mantık akışı içine o kadar çok rastlantısal şey katıldı ki, bunları daha önce açıklamazsam, sonunda hiçbir şey anlaşılmaz. İşin özü, Tatyana Pavlovna'nın ağzından kaçırdığı o "öldürücü tuzak'tı. Bu tuzağın ana düğümü ise Anna Andreyevna'nın, o mevkideki bir genç kızın başvurabileceği hareketler arasında en çılgınca olanını seçip, bu yönde bir adım atmış olmasıydı! Doğrusu iradeli kızmış! Gerçi ihtiyar prens, sağlığının bunu gerektirdiği bahanesiyle o sırada Tsarskoye Selo'ya götürülmüştü; bu bakımdan Anna Andreyevna ile evleneceği haberi henüz yüksek sosyetede yayılamazdı. Hatta bir süre için, plan daha çekirdek halindeyken örtbas edilmiş gibiydi; ama herkesin her şeyi yaptırabileceği sağlığı zayıf ihtiyarcık, ne olursa olsun, düşüncesinden vazgeçmeye dünyada razı olmaz ve kendisine evlenme teklifi yapmış olan Anna Andreyevna'ya ihanet etmezdi! Bu bakımdan bir şövalye ruhu taşıyordu. Onun için er geç yataktan kalkıp, aklına koyduğu şeyi karşı konulmaz bir güçle gerçekleştirebilirdi. Bu gibi şeyler özellikle zayıf kişilikli insanlarda sık sık görülür. Bu gibi insanlar kışkırtıldığı zaman, hiç aşılmaması gereken bir sınır vardır. Ayrıca ihtiyar prens çok saygı duyduğu Anna Andreyevna'nın ne kadar nazik bir durumda bulunduğunu seziyordu; sosyetede dedikoduların dolaşabileceğini, herkesin Anna Andreyevna ile alay edebileceğini, hatta adına leke sürülebileceğini anlıyordu. Onu yatıştıran ve şimdilik düşündüklerini gerçekleştirmekten alıkoyan tek şey, Katerina Nikolayevna'nın, babasının yanında bir kez olsun Anna Andreyevna hakkında kötü bir laf etmeyi kendine yedirememesi, onun hakkında ne bir söz, ne de ima yoluyla herhangi bir kötü düşünce beslediği-

ni belli etmemesi, hiç değilse, babasının onunla evlenmesine karşı olduğunu belli edecek en küçük bir davranışta bulunmamış olmasıydı. Aksine, Katerina Nikolayevna, babasının nişanlısına karşı çok candan bir tavır takınmış, büyük bir ilgi göstermeye başlamıştı. Bu bakımdan Anna Andreyevna son derece nazik bir duruma düşmüştü. Kadınca bir önseziyle hissediyordu ki, Katerina Nikolayevna hakkında en küçük kötü bir söz söylese, prensin bütün o tatlı duygularını sarsmış, prenste kendisine karşı bir güvensizlik, öfke uyandırmış olacaktı. Çünkü prens, Katerina Nikolayevna'ya karşı da derin bir hayranlık besliyordu, bu bakımdan şimdi bu kadar içtenlikle, böylesine bir gönül rızasıyla evlenmesine izin verip, o konuda bu düzeyde saygılı bir tavır takındıktan sonra, artık Anna Andreyevna'nın onu kötülemesi hiç olacak şey değildi. Böylece şimdilik sinsi savaş sürüp gidiyordu! Birbirlerine rakip olan kadınların ikisi de, nezaket ve sabır göstermekte neredeyse yarışıyor gibiydi. O kadar ki, prens artık hangisine daha çok şaşacağını bilemiyor ve iradeleri zayıf, ama yürekleri sevecenlik dolu bütün insanların yaptığı gibi, sonunda acı çekmeye başlamış ve bütün bu olup bitenler yüzünden sadece kendisini suçlar olmuştu. Söylendiğine göre, duyduğu üzüntü hastalık derecesini bulmuştu; sinirleri iyice bozulmuştu; hatta Tsarskoye'de sağlığına kavuşacak yerde, neredeyse yatağa düşecek hale gelmişti.

Burada parantez açıp, çok daha sonra öğrendiğim bir şeyi belirteceğim: Byoring, açıktan açığa Katerina Nikolayevna'ya ihtiyarı Avrupa'ya götürmelerini önermiş; bir yolunu bulup prensi aldatarak onu razı edecek, bu arada tümüyle aklını yitirdiğini işi resmiyete dökmeden sosyetede yayacak, Avrupa'ya gittikten sonra da, artık bu konuda doktorlardan rapor alacakmış. Ama Katerina Nikolayevna buna kesinlikle razı olmamış; daha doğrusu sonradan öyle olduğu söylendi. Sözde Katerina Nikolayevna bu tasarıyı öfkeyle reddetmiş-miş. Bütün bunlar sadece ağızdan ağıza dolaşan bir söylenti, ama ben buna inanıyorum.

İşte, durum tümüyle çıkmaza girdiği bir sırada, Anna Andreyevna birden, Lambert'in ağzından Katerina Nikolayevna'nın babasının deli olarak kabul ettirmenin yolunu bulmak amacıyla bir hukukçuya başvurup, ondan öğüt istediğini kanıtlayan bir mektubun varlığını

öğrenmiş. Bunun üzerine intikamcı ve gururlu zekâsı alevlenmiş. Benimle eskiden yaptığı konuşmaları anımsayarak, önemsiz görünen sayısız küçük bazı ayrıntılar arasında bağlantı kurduktan sonra, aldığı bu haberin doğru olduğundan kuşku duymasına olanak yoktu. İşte o zaman bu sert, bu bağışlamak bilmeyen kadının içinde kaçınılmaz olarak bütün bunlara bir darbe indirecek tasarı kendiliğinden oluşmuş. Bu tasarı, prense birden, önceden hiçbir hazırlık yapılmadan ve kendisine hiçbir şey anlatılmadan her şeyi olduğu gibi açıklamak, onu korkutmak, aklını alt üst etmek, ne yapsa, sonunda gene akıl hastanesine düşeceğini belirtmek ve prense inatla bunlara inanmayarak, öfkelenmeye başladığı an kızının yazdığı mektubu göstererek: "Görüyorsunuz ya, sizi daha önce de bir kez akıl hastanesine yatırmak niyetini beslemişler; şimdiyse nikâhlanmanızı önlemek için bunu kesinkes yapacaklardır," demekten başka bir şey değildi. Ondan sonra, müthiş bir korkuya kapılan ve üzüntüden perişan olmuş ihtiyarı Petersburg'a, doğru benim kirayla oturduğum eve getireceklerdi.

Bu işin içinde müthiş bir tehlike vardı, ama Anna Andreyevna kendi gücüne son derece güveniyordu. Şimdi öykümün akışını bir an için bir yana bırakarak ve epey ileriye geçerek şunu söyleyeyim ki, Anna Andreyevna indirmek istediği darbenin yapacağı etki konusunda hiç aldanmamıştı; hatta bu etki onun beklediğinden de çok daha büyük olmuştu. Söz konusu mektubun var olması ihtiyar prensi, belki de Anna Andreyevna'nın da hepimizin de beklediğinden çok daha fazla sarsmıştı. O zamana kadar prense daha önceden bu mektup hakkında bir şeyler söylenmiş olduğunu hiç bilmiyordum; böyle şeyler işitmişti ama, iradesi zayıf ve çekingen bütün insanların yaptığı gibi, bu konudaki söylentilere inanmamış ve rahatı bozulmasın diye bu söylentiler hakkında aklına gelen her şeyi aklından var gücüyle silmeye çalışmıştı; hatta bu gibi şeylere kolaylıkla inandığı için kendini soylu insanlara yakışmayacak bir tutumda bulunmakla suçlanmıştı. Şunu da belirteyim; bu mektubun var olması, Katerina Nikolayevna'ya da o sırada beklediğimden çok daha şiddetli bir etki yapmıştı... Sözün kısası bu kâğıt parçasının, onu cebinde taşıyan kişi olarak benim de tahmin ettiğimden çok daha önemli olduğu ortaya çıkmıştı. Her neyse, artık olup bitenleri epey anlatmış bulunuyorum.

Peki, neden benim evimi seçmişlerdi bu iş için? Neden prensi bizim o küçücük, fakir döşeli odacıklarımıza getireceklerdi? Belki de bizim o içinde yaşadığımız kötü koşullar prensi korkutacaktı, kim bilir? Madem onu kendi evine götüremiyorlardı (çünkü elbette kendi evinde hemen her şeye engel olacak kişiler bulunacaktı), o halde neden Lambert'in önerdiği gibi onu "zengin döşenmiş" bir eve götürmüyorlardı? İşte Anna Andreyevna'nın attığı o olağanüstü adımdaki bütün tehlike buradaydı.

Asıl amaç, prens buraya gelir gelmez ona bu belgeyi göstermekti; ama ben o belgeyi ne pahasına olursa olsun vermek istemiyordum. Böyle olunca, Anna Andreyevna artık vakit yitiremeyeceği için, aynı zamanda kendi gücüne güvendiğinden ötürü, işe belgeyi ele geçirmeden girişmeye karar vermişti. Ama prensi doğru benim evime getirmek koşuluyla öyle yapacaktı. Çünkü attığı bu adımda amaç, bu işe beni de karıştırmaktı. Başka bir deyişle bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı. Böylece beni de ite kaka, sarsa sarsa, güya bütün bunlar rastgele olmuş gibi etkilemeyi düşünüyordu. İhtiyarı evimde görüp de korkusunu, çaresizliğini fark edip, hepsinin bir ağızdan benden ricada bulunduğunu işitince teslim olacağını ve belgeyi onlara vereceğini sanıyordu! İtiraf ederim kurnazca, zekice ve psikolojik unsurlar göz önünde tutularak hazırlanmış bir tasarıydı bu. Yalnız bu kadar da değil. Bu tasarıları az kalsın gerçekten başarıya ulaşacaktı... İhtiyara gelince, Anna Andreyevna onu zaten bu sayede yani kendisini benim evime getireceğini söylemekle ağına düşürmüştü. Hiç değilse böylelikle sözlerine önem vermesini sağlamıştı. Bütün bunları daha sonra öğrendim. Belgenin bende olduğu haberi bile ihtiyar prensin çekingen yüreğinde bu olayın doğruluğu konusunda beslediği bütün kuşkuları bir çırpıda silip götürmüştü, beni o derece seviyor ve bana o kadar saygı besliyordu!

Şunu da belirteyim: Anna Andreyevna da, bir an için olsun, belgenin bende bulunduğundan ve onu henüz elden çıkarmamış olduğumdan en küçük bir kuşku duymuyordu. İşin en önemlisi, kişiliğimi ters bir açıdan ele alıyor ve hiç utanmadan, saflığımdan, açık yürekliliğimden, hatta duygululuğudan yararlanacağına güveniyordu. Bundan başka mektubu, sözgelimi Katerina Nikolayevna'ya teslim

etmeye karar versem bile, bunu ancak olağanüstü birtakım koşullar içinde yapacağımı tahmin ediyordu. Böyle beklenmedik biçimde ani bir darbe indirir gibi harekete geçmesi, işte bu şartları önlemek için acele etmesinden ileri geliyordu.

Her şeyin kestirdiği gibi olacağına onu ayrıca Lambert inandırmıştı. Daha önce de Lambert'in bu süre içindeki durumunun kritik olduğunu söylemiştim: hain olduğu için, beni Anna Andreyevna'nın tarafını tutmaktan alıkoymak amacıyla yanıp tutuşuyordu, böylece onunla işbirliği yapmamı sağlayacak belgeyi Ahmakova'ya benimle birlikte satacaktı. Nedense bunu kendi çıkarına daha uygun görüyordu. Ama ben son dakikaya kadar belgeyi ona teslim etmediğim için, bu işten hiçbir kâr elde etmeden bir kenarda kalmamak için, gerekirse Anna Andreyevna ile de işbirliği yapmaya hazırdı, bu yüzden var gücüyle ona hizmet edeceğini söyleyerek, Anna Andreyevna'ya sokulup duruyordu. Son dakikaya kadar bu tutumundan vazgeçmemişti. Hatta biliyorum ki, gerekirse nikâh için papaz bulmayı bile önermişti... Ama Anna Andreyevna hakaret dolu alaycı bir gülümseyişle, bu gibi şeylerden yanında hiç söz etmemesini rica etmişti. Lambert ona son derece kaba görünüyor ve Anna Andreyevna'nın içinde gerçekten tiksinti uyandırıyordu; ama genç kız ihtiyatlı olduğu için, gene de Lambert'in hizmetini kabul ediyordu. Lambert'in hizmeti ise, casusluk etmek gibi şeylerdi. Bu arada şunu da söyleyeyim, ev sahibim Pyotr İppolitoviç'in, hizmetleri karşılığında onlardan hiç değilse biraz para sızdırıp sızdırmadığını bugüne kadar kesin olarak bilmiyorum. Almış mıydı yoksa sadece entrikanın heyecanını duymak için mi onlarla işbirliği yapmıştı? Bilmiyorum! Yalnız ev sahibim de karısı da beni casus gibi gözetliyordu, bunu kesin olarak biliyorum.

Şimdi okuyucu, bu konuda artık bazı şeyler kulağıma çalındığı halde, ihtiyar prensi ne ertesi gün ne de iki gün sonra evimde göreceğimi hiç kestirmediğimi anlayacaktır. Anna Andreyevna'nın böyle cesur davranacağını aklımdan bile geçirmiyordum! İnsan her şeyi söyleyebilir ve türlü türlü şeyleri ima edebilir, ama karar vermek, sonra da kararı gerçekleştirmek üzere işe girişmek, bu, artık bir karakter gösterisidir! Doğrusu bu!

II

ANLATIMIMI sürdürüyorum.

Ertesi sabah geç uyandım. Alışmadığım kadar derin uyumuş, düş de görmemiştim. Bunu şimdi şaşırarak anımsıyorum. Öyle olduğu için de, uyanınca yine kendimi moral bakımından son derece zinde hissettim. Bir gün öncesini hiç yaşamamış gibiydim. Anneme uğrayıp, doğru mezarlıktaki kiliseye gitmeye karar vermiştim, orada cenaze töreninden sonra annemin evine dönecek ve artık bütün gün oradan ayrılmayacaktım. Versilov'u kesin olarak o gün, er geç annemin evinde göreceğime inanıyordum; kesinlikle öyle olacaktı.

Ne Alphonsine ne de ev sahibim evdeydi. Ev sahibinin karısına hiçbir konuda soru sormak istemiyordum. Zaten onlarla artık bütün ilişkilerimi kesmeye, hatta evden elimden geldiği kadar çabuk taşınmaya kararlıydım; bu yüzden bana kahve getirdikleri zaman onu alır almaz, kapıdaki çengeli tekrar taktım. Ama birden biri kapıya hafif hafif vurdu; şaşkınlıkla gelenin Trişatov olduğunu gördüm.

Hemen kapıyı iyice açarak ve geldiğine sevinerek içeri girmesini rica ettim. Ama o girmek istemedi.

"Sadece şurada kapıdan bir iki kelime söylemek istiyorum... Neyse, gireyim bari. Çünkü burada kalırsam galiba fısıldayarak konuşmam gerekecek; ama odanızda oturmayacağım. Berbat paltoma bakıyorsunuz değil mi: bunu giydim çünkü Lambert kürkü geri aldı."

Gerçekten de eski püskü ve boyuna göre uzun bir palto giymişti. Karşımda garip bir sıkıntı içinde ve üzgün duruyordu, ellerini cebine sokmuş, şapkasını çıkarmamıştı.

"Oturmayacağım, oturmayacağım. Beni dinleyin Dolgorukiy, ayrıntılı olarak bir şey bildiğim yok, ama biliyorum ki Lambert size bir tuzak hazırlıyor. Hem bu iş yakında olacak, aynı zamanda da kaçınılmaz bir şey, bunu kesin olarak biliyorum. Bu yüzden kendinizi koruyun! Bunları çopur ağzından kaçırdı, anımsıyor musunuz çopuru? Ama bana işin ne olduğunu söylemedi. Bu yüzden size fazla bir şey söyleyemeyeceğim. Yalnız size haber vermeye geldim, hoşça kalın."

"Canım ne olur oturun, dostum Trişatov! Gerçi acelem var ama gelmenize o kadar sevindim ki!"

Bunu neredeyse bağırarak söylemiştim.

"Oturmayacağım, oturmayacağım; ama geldiğime sevindiğinizi unutmayacağım. Ah, Dolgorukiy! Başkalarını aldatmanın ne gereği var? Doğrusunu söyleyeyim, ben kendi isteğimle her çeşit adiliği yapmaya razı olmuşumdur. Öyle alçaklıklara ortak oldum ki, evinizde bunları söylemek bile ayıp olacak. Biz şimdi artık çopurla çalışıyoruz... Haydi allahaısmarladık. Evinizde oturmaya layık değilim ben."

"Saçmalıyorsunuz Trişatov, dostum..."

"Hayır, Dolgorukiy, bakın: şimdi artık herkese edepsizlik edeceğim ve bundan böyle kendimi eğlenceye kaptıracağım. Yakında bana daha da güzel bir kürk dikecekler. Ben de cins atların koşulduğu arabalarla dolaşacağım. Ama ne olursa olsun, içimden, burada, sizin odanızda oturmaya razı olmadığımı her an anımsayacağım, çünkü burada kendimi suçladım; burada oturmayı kabul etmedim, çünkü kendimi sizin karşınızda alçağın biri olarak görüyorum. Şerefsizce içmeye, eğlenmeye başladığım zaman bunu anımsamak, ne olursa olsun benim için tatlı bir şey olacak. Haydi allahaısmarladık, haydi! Bakın elimi bile vermiyorum size; Alphonsine bile benimle tokalaşmayı kendine yakıştırmıyor. Sonra rica ederim, arkamdan gelmeyin, evime de uğramayın; bizim çopurla bu konuda anlaşmamız var."

Garip çocuk arkasını döndü ve dışarı çıktı. O sırada vaktim yoktu, ama ne olursa olsun, bütün işlerimizi düzenledikten sonra kesinlikle onu arayıp bulmaya karar vermiştim.

Ondan sonra o sabah olup bitenleri anlatacak değilim. Bununla birlikte epey şey anımsayabilirim. Birincisi, Versilov cenaze töreninde yoktu, zaten bizimkilerin halinden, daha tabut ortaya konmadan önce de Versilov'un kiliseye gelmesini beklemedikleri anlaşılıyordu. Annem büyük bir içtenlikle dua ediyordu. Kendini tümüyle duaya verdiği belliydi. Tabutun başında yalnız Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Ama bu konuda hiçbir şey anlatacak değilim. Tabut, kabre indirildikten sonra, herkes eve döndü ve sofraya oturdu. Gene hallerinden Versilov'un o sofraya da gelmeyeceğini ve onu beklemediklerini anladım. Sofradan kalkıldığı zaman, anneme yaklaştım, ona büyük bir sevgiyle sarıldım. Ardımdan aynı şeyi Liza da yaptı. Sonra hiç belli etmeden bana gizlice:

"Bak ağabey, onu bekliyorlar," diye fısıldadı.

"Anladım Liza, görüyorum."

"Herhalde gelir."

"Demek ki Versilov hakkında kesin birtakım bilgileri var," diye düşündüm. Ama soru sormadım. Gerçi duygularımı anlatmak istemiyorum, ama bütün bu bilmeceli durum, o sırada içimde duyduğum bütün o zindeliğe karşın, yüreğimin üzerine bir taş ağırlığıyla çökmüştü. Hepimiz misafir odasında yuvarlak masanın başında, annemin çevresinde toplanmıştık. Ah, o sırada onun yanında bulunmak ve ona bakmak bana ne kadar zevk veriyordu! Annem birden, İncil'den bir parça okumamı rica etti. Ona Luka'nın İncil'inden bir bölüm okudum. Annem ağlamadı, hatta fazla üzgün de görünmüyordu, ama yüzü hiçbir zaman bana bu derece derin duygularla dolu görünmemişti. Yumuşak bakışında gözlerini aydınlatan bir düşüncenin belirtisi seziliyordu, ama hiçbir halinden o sırada endişe içinde bir şeyler beklediğini fark edemezdim. Konuşmalar sürüp gidiyordu; herkes rahmetli hakkında birçok şey anlatmaya başlamıştı. Tatyana Pavlovna da onun hakkında o zamana kadar hiç bilmediğim birçok şey anlattı. Aslında hepsini yazacak olsam, pek çok ilgi çekici şey yazabilirim. Tatyana Pavlovna bile her zamankinden başka görünüyordu: çok sessiz, çok sevecendi ve asıl önemlisi çok sakindi; sadece annemi avutmak için konuştuğu belliydi. Yalnız bir ayrıntı var ki, bunu iyice anımsıyorum: annem divanda oturuyordu, divanın solunda ise, özel, küçük yuvarlak bir masanın üzerinde özel bir amaçla kullanılacağı sezilen bir tasvir konmuştu. Bu çerçevesiz, tahta bir ikondu, ama üzerinde görünen iki azizin başı üzerinde çelenkler vardı. Bu tasvir, Makar İvanoviç'indi, bunu biliyordum; rahmetlinin bu ikonu hiçbir zaman üzerinden ayırmadığını ve onu mucizeler yaratan bir tasvir saydığını da biliyordum. Tatyana Pavlovna, orada otururken birkaç kez ona bakmıştı. Birden konuşmayı değiştirerek:

"Beni dinle Sonya, ikon orada duracağına onu gene masanın üzerine, duvara dayayarak koysak; önünde de bir kandil yaksak, daha iyi olmaz mı?"

Annem:

"Hayır, şimdiki gibi dursun daha iyi," dedi.

"Haklısın. Öbür türlü yapsak belki fazla şatafatlı olur."

O sırada söylenenlerden hiçbir şey anlamadım. Meğer Makar İvanoviç bu tasviri öldükten sonra Andrey Petroviç'e bırakacağını

söylemişmiş, annem de bu tasviri o sırada Versilov'a vermeye hazırlanıyormuş.

Saat artık öğleden sonra beş olmuştu, konuşmalarımız sürüp gidiyordu, birden annemin yüzünde bir ürperiş fark eder gibi oldum; birden doğruldum ve kulak kabartmaya başladım. Oysa o anda bir şeyler anlatan Tatyana Pavlovna, hiçbir şey fark etmeden konuşmayı sürdürüyordu. Hemen kapıya doğru döndüm ve bir an sonra, eşikte Andrey Petroviç'i gördüm. Evin ön kapısından değil de, servis kapısından girmiş, mutfakla koridordan geçmişti. Bütün orada oturanların arasında da bir tek annem ayak seslerini işitmişti. Şimdi Versilov geldikten sonra meydana gelen çılgınca sahneyi, yapılan hareketleri, söylenen her sözü tek tek tekrarlayarak, olduğu gibi anlatacağım; zaten kısa sürdü.

Her şeyden önce Versilov'un yüzünde, hiç değilse ilk bakışta en küçük bir değişiklik ayırt edememiştim. Hemen hemen her zamanki gibi giyinmişti; daha doğrusu şık giyinmiş sayılabilirdi. Ellerinde pek büyük olmayan, ama pahalı ve taze çiçeklerden bir demet vardı. Yaklaştı, gülümseyerek çiçek demetini anneme verdi; annem ona ürkek bir şaşkınlıkla baktı, ama demeti aldı. O zaman birden o solgun yanaklarına canlılık veren bir pembelik yayıldı, gözlerinde de bir sevinç parıltısı belirdi.

Versilov:

"Beni böyle karşılayacağını biliyordum Sonya!"

Kendisi içeri girdiği zaman hepimiz ayağa kalktığımız için Versilov masaya yaklaşarak annemin solunda duran ve biraz önce Liza'nın oturduğu koltuğu çekerek, başkasının yerine oturduğunu fark etmeden, ona oturdu. Böylece üzerinde tasvir bulunan küçük masanın yanı başına oturmuş oluyordu.

"Hepinize merhabalar. Bugün ne olursa olsun bu çiçek demetini, doğum günün şerefine sana getirmek istiyordum Sonya, cenaze törenine bu yüzden gelmedim. Elimde çiçekle rahmetliye gitmek istemiyordum; zaten biliyorum, sen beni cenaze törenine beklemiyordun. Sanırım ihtiyar sana bu çiçekleri getirdim diye kızmamıştır, çünkü zaten kendisi bize daima neşeli olmamızı öğüt verirdi, öyle değil mi? Bana şimdi o da buradaymış, odanın bir köşesinde duruyormuş gibi geliyor."

Annem garip bir tavırla ona baktı; Tatyana Pavlovna irkilir gibi oldu.

"Odada dediğiniz kim?" diye sordu.

"Rahmetli. Her neyse, bırakalım bunu. Biliyorsunuz, bu tür mucizelere tam olarak inanmayan insan, her zaman bu çeşit ön yargılara daha fazla eğilim gösterir... İyisi mi, çiçek demetinden söz edeyim: Onu buraya kadar nasıl getirdim anlamıyorum. Yolda üç kez onu karların içine atmak ve ayağımla ezmek istedim."

Annem irkildi. Versilov devam etti:

"Çılgınca istedim bunu! Bana acı Sonya! Bana da, zavallı başıma da acı! Neden istiyordum bunu biliyor musun, çok güzel de ondan. Dünyadaki nesneler arasında çiçekten daha güzel ne vardır? Ben demeti taşıyorum, oysa her yer kar içinde, her taraf ayaz. Bizim ülkenin bir yanında ayaz vardır, bir yanında çiçekler; ne büyük bir çelişki! Aslında bundan da söz etmek istemiyorum: Sadece demet güzel olduğu için, laf olsun diye buruşturmak istedim onu, işte o kadar! Sonya, gerçi şimdi gene ortadan kaybolacağım, ama çok kısa bir süre sonra döneceğim. Çünkü hissediyorum; kendimi korkuya kaptıracağım, kaptırsam da artık beni bu korkudan kim kurtaracak? Sonya gibi bir meleği nereden bulurum?.. Bu tasvir ne? Ha! Anımsadım: rahmetlinin tasviri! Bu tasvir ona ailesinden kalmış, dedesinin tasviriymiş; ömrü boyunca ondan ayrılmamış. Biliyorum, hatırlıyorum. Öldükten sonra bana verilmesini istemişti, çok iyi anımsıyorum... Galiba Raskolnik'lerin tasvirlerinden biri olacak... Şunu versenize, bir bakayım."

Tasviri eline aldı, muma yaklaştırdı, onu dikkatle inceledi, ama elinde ancak birkaç saniye tuttuktan sonra tekrar önündeki masanın üzerine bıraktı. Hayretle ona bakakalmıştı ama bütün o garip sözler o kadar beklenmedik bir sırada söylenmişti ki, söylenenlerden hiçbir şey anlayamıyordum. Yalnız anımsıyorum, yüreğimde hastalıklı bir korku uyanmıştı; ta içime işliyordu! Annemin korkusu ise şaşkınlığa ve acımaya dönüşüyordu; annem her şeyden önce, Versilov'u sadece mutsuz bir insan olarak görüyordu. Versilov'un daha önce de buna benzer garip sözler söylediği olmuştu. Liza birden, nedense sapsarı oldu ve garip bir davranışla başını sallayarak Versilov'u işaret etti. Ama olup bitenlerden herkesten çok Tatyana Pavlovna korkmuştu. İhtiyatlı bir tavırla:

"Kuzum ne oluyorsunuz, Andrey Petroviç?" diye sordu.

"Vallahi başıma ne geldiğini bilmiyorum, Tatyana Pavlovna. Ama üzülmeyin, sizin Tatyana Pavlovna olduğunuzu ve çok sevimli bir insan olduğunuzu hâlâ anımsıyorum. Buraya yalnızca bir dakika için geldim; Sonya'ya güzel bir söz söylemek istiyordum ve böyle bir söz arayıp duruyordum. Oysa içim bir türlü söylemesini beceremediğim sözlerle dolu; inanın öyle! Hep garip bazı sözler aklıma geliyor. Biliyor musunuz, bana bütün varlığım ikiye bölünüyormuş gibi geliyor."

Hepimizi son derece ciddi bir tavırla, aynı zamanda acımızı içtenlikle paylaşıyormuş gibi tepeden tırnağa süzmüştü.

"İnanın, düşünce bakımından ikiye bölünüyorum ve bundan müthiş korkuyorum. Düşünün, yanı başınızda sizin bir kopyanız duruyor; siz, aklı başında ve zekisiniz, ama öbürü hep yanınızda saçmalık etmek istiyor. Kimi kez de çok neşe veren bir davranışta bulunuyor; bir ara siz de o neşeli davranışa katılmak istiyorsunuz, ama bunu neden istediğinizi bilmiyorsunuz, daha doğrusu aslında istemediğiniz halde istiyormuşsunuz ve istediğiniz halde gene de, bu isteğinize var gücünüzle karşı koyuyormuşsunuz gibi bir durum oluyor. Bir zamanlar doktor olan bir dostum vardı. Bu adam kilisede, babasının cenaze töreninde, birden ıslık çalmaya başlamış. İnanın bugün cenaze törenine gitmekten korkuyordum, çünkü nedense oraya gidersem, tıpkı o doktor gibi ıslık çalacağımı ya da kahkahalarla güleceğini aklıma takmıştım. Sonu pek de iyi olmayan o doktor gibi olacağımı düşünüyordum... Aslında bugün o doktoru neden anımsadım bilmiyorum; ama o kadar iyi anımsıyorum ki onu! Bu anıdan da bir türlü kurtulamıyorum. Biliyor musun Sonya, bak, şimdi gene bu tasviri elime aldım ya (gerçekten tasviri almış, elinde evirip çeviriyordu) ve biliyor musunuz şu anda bu tasviri sobaya, sobanın tam şu köşesine şiddetle indirmek için müthiş bir istek duyuyorum. Bunu yaparsam, tasvirin tam ikiye bölüneceğine kesin olarak inanıyorum ne fazlası olur ne azı..."

İşin en önemlisi, bütün bu sözleri o sırada yapmacıksız söylemişti. Hatta bunu parlak sözler, nükteler savurmak niyetiyle de yapmamıştı, içinden geldiği gibi söylemişti sadece; ama böyle olması daha da feciydi, çünkü galiba gerçekten bir şeyden fena halde korkuyordu. Birden ellerinin hafifçe titrediğini fark ettim. Annem ellerini iki yanına vurarak:

"Andrey Petroviç!" diye bağırdı.

Tatyana Pavlovna:

"Bırak tasviri! Bırak, Andrey Petroviç! Bırak, yerine koy!" diyerek yerinden fırladı. "Soyun ve yat. Arkadiy, koş, doktor getir!"

Versilov, hepimizi hareketsiz gözleriyle süzerek, alçak sesle:

"Peki ama... Peki ama, neden bu kadar çırpınıyorsunuz?" dedi.

Sonra dirseklerini masaya, başını da ellerine dayadı:

"Sizi korkutuyorum, ama bir şey var dostlarım: beni biraz avutun, tekrar oturun ve hepiniz daha sakin olun, hiç değilse, bir dakika için! Sonya ben buraya hiç de bunlardan söz etmeye gelmedim; bir şey haber vermeye geldim, ama bambaşka bir şeydi bu. Allahaısmarladık Sonya! Gene memleket memleket dolaşmaya gideceğim, birkaç kez seni bırakıp gittiğim gibi... Ama tabii, sonunda gene sana döneceğim. Bu anlamda sen, benim için kaçınılmaz bir sığınaksın. Her şey bittikten sonra tekrar başka kime gelebilirim? Şimdi de sana bir düşmana gelir gibi değil de, bir meleğe gelir gibi geldiğime inan Sonya! Sen hiç bana düşman olabilir misin? Bana düşmanlık edebilir misin? Buraya o tasviri parçalamak için geldiğimi sanma! Çünkü biliyor musun Sonya, gene de onu parçalamak geliyor içimden..."

Tatyana Pavlovna: "Tasviri bırak!" diye bağırarak onu Versilov'un elinden kapmıştı. Tasviri elinde tutuyordu. Versilov son sözünü söylerken birden atıldı, bir anda tasviri Tatyana'nın elinden kaptı ve kolunu savurarak onu çini sobanın köşesine var gücüyle indirdi. Tasvir tam iki parçaya bölündü... Versilov, bize doğru döndü. Solgun yüzü kızardı, hatta neredeyse morardı. Yüzündeki her çizgi titremeye, kımıldamaya başlamıştı.

"Benzetme yapıyorum sanma Sonya! Makar'ın mirasını parçalamak için yapmadım bunu! Laf olsun diye yaptım, kırmak için... Ama ne olursa olsun sana döneceğim, son meleğe döneceğim! Hoş, istersen bunu bir benzetme olarak da kabul edebilirsin; dediğim gibi oldu ya!.."

Sonra birden aceleyle odadan çıktı; gene mutfaktan geçerek gitmesi gerekiyordu (çünkü kürkü ve şapkası oradaydı). Annemin ne hale geldiğini ayrıntılarıyla anlatmayacağım: annem neredeyse ölecekmiş gibi korku içinde donakalmıştı, ellerini önünde kavuşturmuş duruyordu. Birden Versilov'un arkasından:

"Andrey Petroviç, hiç değilse dönüp veda etseydiniz, sevgilim!" dedi.

Tatyana Pavlovna, müthiş bir öfke krizine kapılmış, tir tir titriyordu.

"Gelecektir Sonya! Gelecektir! Merak etme," diye bağırdı.

Çılgınca bir öfke içindeydi.

"Kendi kulağınla işittin ya, döneceğine söz verdi! Bırak da son bir kez gezip tozsun avare! İhtiyarladı mı, gerçekten elden ayaktan kesildi mi, senden başka kim ona dadılık eder? Senin gibi ihtiyar bir dadıdan başka kim bakar ona? Kendisi bile açıkladı ya bunu hiç utanmadan..."

Bize gelince, Liza bayılmıştı. Ben önce Versilov'un arkasından koşmak istedim ama annemin durumunu görünce ona doğru atıldım. Ona sarıldım ve annemi bir süre kollarının arasında tuttum. Lukerya Liza için bir bardak su almaya koştu. Ama annem kısa bir süre sonra ayıldı; divanın üzerine çöktü, elleriyle yüzünü kapadı ve ağlamaya başladı.

Tatyana Pavlovna aklı başına gelmiş gibi:

"İyi ama... İyi ama, ona yetiş, koş arkasından!" diye bağırdı. "Git... Git... Yetiş ona! Bir adım olsun ayrılma ondan, git! Git!"

Var gücüyle beni annemden ayırmaya çalışıyordu.

"Eyvah! Ben koşacak değilim ya arkasından!"

Annem birden:

"Arkaşa! Ah! Çabuk koş arkasından!" diye bağırdı.

Rüzgâr gibi koştum, ben de mutfaktan ve avludan geçtim, ama artık Versilov'u hiçbir yerde göremedim. Uzaklarda kaldırımda, sokaktan geçenlerin karaltıları görünüyordu; arkalarından yetişmek için koşmaya başladım, her yetiştiğim insanın yanından geçerken dönüp yüzüne bakıyordum. Böylece koşa koşa dört yol ağzına kadar gittim.

Birden zihnimden bir düşünce geçti: 'İnsan deliye kızmaz, oysa Tatyana Pavlovna neredeyse öfkeden Versilov'un üzerine atılacaktı; demek ki onda delilik filan yok..." Evet, bana öyle geliyordu ki, o *benzetmeyi* yaparken, kesin olarak bir şeylerle tamamen ilgisini kesmek istiyordu, tıpkı o tasvirle olan ilişkisini keser gibi. Üstelik bunu bize, anneme, hepimize göstermek istemişti. Ama tabii hayal "kopyası" da o sırada yanı başındaydı; kuşkusuz öyleydi...

III

AMA Versilov, hiçbir yerde yoktu; bu yüzden artık koşup gideceğim bir kimse de kalmamıştı; hiçbir şey olmamış gibi evine gittiğini düşünmek olacak şey değildi! Birden aklımdan bir düşünce geçti, bunun üzerine deli gibi Anna Andreyevna'ya koştum.

Anna Andreyevna artık geri dönmüştü. Beni hemen içeri aldılar. Girerken kendimi elimden geldiği kadar tutmaya çalışıyordum. Oturmadan, ona biraz önce meydana gelen sahneyi olduğu gibi anlattım, daha doğrusu asıl o "kopya" sorunundan söz ettim. Onun da benim yaptığım gibi oturmadan, nasıl da açgözlü bir merakla, ama acımasız, sakin, güvenli bir merakla beni dinlediğini hiçbir zaman unutamayacağım ve o sırada beni böyle dinlediği için onu hiçbir zaman bağışlamayacağım.

Sonunda ısrarla:

"Acaba şimdi nerede? Belki siz biliyorsunuzdur. Dün akşam Tatyana Pavlovna size gelmemi söylemişti..." dedim. "Sizi daha dün çağırtmak istedim. Dün Tsarskoye'de, bendeydi. Şimdi ise (saatine baktı), şimdi saat yedi... Herhalde evindedir."

"Her şeyi bildiğinizi görüyorum, onun için ne olur söyleyin, söyleyin!" diye bağırdım.

"Bazı şeyler biliyorum! Ama hepsini değil. Tabii, sizden saklanacak bir şey yok..."

Beni garip bir bakışla tepeden tırnağa süzerek, zihninden bir şeyler geçiriyormuş gibi gülümsüyordu.

"Dün sabah Katerina Nikolayevna'nın yazdığı mektuba cevap olarak ona resmen evlenme önerisinde bulunmuş."

Gözlerim fal taşı gibi açıldı.

"Yalan!"

"Mektubu elimden geçti; onu kendi elimle, zarfını açmadan Katerina Nikolayevna'ya ben götürdüm. Bu kez 'şövalyeye yakışır' biçimde davrandı ve benden hiçbir şey saklamadı."

"Bundan hiçbir şey anlamadım, Anna Andreyevna."

"Tabii, anlaşılması güç, ama bu kumar masasına son parasını fırlatırken cebinde tabanca bulunduran bir kumarbazın durumuna benziyor, yaptığı önerinin anlamı bu. Katerina Nikolayevna'nın öne-

risini kabul etmemesi olasılığı onda dokuzdu; demek, onda bir şans olduğunu bile bile gene de buna güvenmiş! Bence bu çok ilgi çekici bir şey! Hoş, belki de... Belki de işin içine biraz çılgınlık da karışmış olabilir, demin çok güzel söylediğiniz gibi 'kopyasının' da etkisi olabilir."

"Benimle alay mı ediyorsunuz? Hem mektubun sizin elinizle gönderildiğine inanabilir miyim sanıyorsunuz? Siz, babasının nişanlısı değil misiniz? İnsaf edin, Anna Andreyevna!"

"Benden kendi mutluluğu uğruna kısmetimden özveride bulunmamı istedi. Daha doğrusu açıktan açığa istemedi. Zaten bütün bunlar, pek de söze gerek bırakmadan olup bitti, ama ben gözlerinden her şeyi anlamıştım. Aman Allahım! Daha fazla ne diyebilirim? Anneniz, Madam Ahmakova'nın üvey kızıyla evlenmesine izin versin diye Königsberg'e annenize gitmişti ya, işte bu tutumu tıpatıp o zamanki tutumuna uyuyor. Dün işlerini idare etmem ve ona sırdaş olmam için beni seçtiğine göre, öyle olacak."

Biraz sararmıştı. Ama alaylı bir tavır takındığı için sakin olduğu daha da belli oluyordu. Ah, işin özüne yavaş yavaş girdiğim zaman Anna Andreyevna'nın birçok şeyini bağışladım. Bir dakika kadar, olup bitenleri iyice düşündüm; Anna Andreyevna susuyor, bekliyordu. Birden hafifçe güldüm.

"Biliyor musunuz, siz mektubu içinde sizin için hiçbir tehlike olmadığından yerine teslim ettiniz, bu evliliğin yapılmayacağını biliyordunuz, ama o? Sonra Katerina Nikolayevna? Tabii Katerina Nikolayevna, Versilov'un yaptığı öneriyi reddedecekti, ama o zaman... O zaman ne olacağını hiç düşünmedi mi? Nerede o şimdi Anna Andreyevna?"

Bunu bağırarak sormuştum.

"Şimdi her dakikanın değeri var, her dakika bir felaket olabilir!"

"Size söyledim ya, evindedir. Dün Katerina Nikolayevna'ya gönderdiği, benim de sahibine teslim ettiğim mektupta, ondan *ne olursa olsun* bugün akşam saat sekizde kendi evinde bir randevu rica etmişti. Katerina Nikolayevna da geleceğine söz verdi."

"Yani şimdi Katerina Nikolayevna, Versilov'un evine mi gidecek? Öyle şey olur mu?"

"Neden olmasın? O ev Darya Onisimovna'nın evi: İkisi pekâlâ Darya Onisimovna'nın evinde karşılaşmış gibi olabilirler, iki konuk olarak..."

"Ama Katerina Nikolayevna ondan korkuyor... Versilov onu öldürebilir."

Anna Andreyevna cevap olarak sadece gülümsedi.

"Katerina Nikolayevna, benim de fark ettiğim bütün korkusuna karşın, eskiden bu yana, her zaman Andrey Petroviç'in bir soylu olarak kurallara ne kadar saygı gösterdiğine şaşmış ve zekâsının derinliğine hayranlık duymuştu. Hem ona güvenmesinin nedeni, artık onunla tümüyle ilişkisini kesmek niyetinde olmasıdır. Versilov gönderdiği mektupta son derece ciddi olarak, şövalyelere yakışır biçimde söz vererek, korkması için en küçük bir neden bulunmadığını belirtmiş. Sizin anlayacağınız, mektupta kullandığı sözleri anımsamıyorum, ama Katerina Nikolayevna ona inandı... Yani son kez olarak... Ve onun davranışına kahramanca karşılık vererek razı oldu buna. Belki bu durumda her iki taraf da kahramanca savaş veriyor, kim bilir?"

"Peki, ama ya kopya, ya kopya!" diye bağırdım. "Canım anlamıyor musunuz, aklını kaçırdı diyorum!"

"Katerina Nikolayevna dün bu randevuya geleceğine söz verirken, sanırım böyle bir olasılığı aklından geçirmemişti."

Birden arkamı dönerek atıldım, koşmaya başladım... Ona, onların yanına gidecektim tabii! Ama daha salona geçtiğim sırada bir an için Anna Andreyevna'nın dairesine döndüm.

"Belki de onu öldürmesini istiyorsunuz!" diye bağırdım ve koşarak evden çıktım.

Kriz geçiriyor gibi tepeden tırnağa titrememe karşın, eve yavaşça mutfak kapısından girmiş ve fısıldayarak, Darya Onisimovna'nın yanıma gelmesini rica etmiştim, ama daha rica etmeme gerek kalmadan Darya Onisimovna'nın kendisi hemen yanıma geldi ve hiç konuşmadan gözlerinde korku dolu bir ifadeyle bana baktı.

"Kendileri yok efendim, evde yoklar," dedi.

Bunun üzerine ona aceleyle ve fısıldayarak her şeyi Anna Andreyevna'dan öğrenmiş olduğumu, hatta şimdi Anna Andreyevna'nın yanından geldiğimi söyledim.

"Neredeler, Darya Onisimovna?"

"Salondalar. Üç gün önce oturduğunuz salonda, masanın başında oturuyorlar..."

"Darya Onisimovna, ne olur, beni oraya bırakın!"

"Öyle şey olur mu?"

"Yani salona demek istemiyorum, yandaki odaya. Darya Onisimovna, belki de Anna Andreyevna'nın istediği bu. İstemeseydi burada bulunduklarını bana söylemezdi. Merak etmeyin. Geldiğimi işitmezler... Anna Andreyevna'nın kendisi istiyor bunu."

Darya Onisimovna bana dik dik bakan gözlerini indirmeden:

"Ya istemiyorsa?"

"Darya Onisimovna! Sizin Olya'yı hatırlıyorum... Ne olur bırakın gireyim."

Darya Onisimovna'nın birden dudakları ve çenesi titremeye başladı.

"Yavrum! İşte bir tek Olya'nın hatırı için... Ona karşı duyduğunuz hislere karşılık olarak... Anna Andreyevna'yı bırakma evladım! Terk etmeyeceksin onu, değil mi? Terk etme, olmaz mı?"

"Terk etmeyeceğim."

"Seni o odaya koyarsam, yanlarına koşmayacağına ve bağırmayacağına yemin et bakayım."

"Şerefim üzerine yemin ederim, Darya Onisimovna!"

Darya Onisimovna beni ceketimden tutarak karanlık ve onların oturduğu odanın hemen yanındaki odaya soktu. Yumuşak halının üzerinden kapıya doğru yürüdü, beni indirilmiş perdelerin taa dibine götürdü ve perdenin minicik bir köşesini açarak bana her ikisini gösterdi.

Orada kaldım. Darya Onisimovna ise yanımdan çekilip gitti. Tabii kalacaktım, başka ne yapabilirdim. Başkalarına özgü sırları gizlice dinlediğimi, gizlice kulak kabarttığını biliyordum ama gene de orada kaldım. Tabii kalacaktım. Ya o "kopya" bir şeyler yapmaya kalkışırsa, o zaman ne olacaktı? Gözlerimin önünde tasviri kırılmıştı ya!

IV

İKİSİ de, o akşam Versilov'la karşılıklı olarak, onun yeni bir yaşama "doğuşu" şerefine şarap içtiğimiz masanın başında oturuyordu; oturduğum yerden yüzlerini iyice görebiliyordum. Katerina Nikolayevna'nın üzerinde sıradan, siyah bir giysi vardı, son derece güzeldi ve görünüşe bakılırsa her zamanki gibi sakindi. O anda konuşan Versilov'du, Katerina Nikolayevna ise olağanüstü veya herhangi bir şeyi her an önlemeye hazırmış gibi onu dikkatle dinliyordu. Yalnız belki de halinden biraz çekingenlik seziliyordu, o kadar. Versilov ise son derece heyecanlıydı. Geldiğim sırada konuşma başlayalı epey olmuştu. Bu yüzden bir süre hiçbir şey anlamadım. Anımsıyorum, Katerina Nikolayevna birden:

"Bunlar benim yüzümden mi oldu?" diye sordu.

Versilov:

"Hayır, benim yüzümden," diye yanıtladı. "Siz yalnızca hiç suçunuz olmadığı halde suçlu durumuna düştünüz. Biliyor musunuz, suçu olmadığı halde suçlu olan insanlar vardır. Hem de bu tür suçlar, en bağışlanmaz suçlardır ve hemen hemen her zaman cezalandırılır."

Bunu garip biçimde gülerek eklemişti. "Bana gelince, ben gerçekten bir an için sizi tümüyle unuttuğumu sanıyordum. Bu saçma tutkumla alay ediyor buna gülüyordum... Ama siz zaten bunu biliyorsunuz. Hem bakın, evleneceğiniz adamdan bana ne? Dün size evlenme önerisinde bulunmuştum, bunu yaptığım için beni bağışlayın, bu saçma bir şeydi, ama size o davranışımı unutturacak başka bir şey bulamadım... Bu saçmalığı yapmaktan başka ne yapabilirdim? Bilmiyorum..."

Bu sözü söylerken şaşkın şaşkın gülerek gözlerini ona doğru kaldırmıştı; o zamana kadar ise sanki hep başka bir yana bakarak konuşuyormuş gibi bir tutumu vardı. Katerina Nikolayevna'nın yerinde olsaydım, Versilov'un bu gülüşünden korkardım. Bu gülüşün korkunçluğunu hissettim. Versilov birden oturduğu yerden kalktı:

"Söyleyin, buraya gelmeye nasıl razı oldunuz?" diye sordu.

Bunu sanki birden en önemli şeyi anımsamış gibi sormuştu:

"Çağrım da, mektubum da saçma şeylerdi... Durun, daha buraya gelmeye neden razı olduğunuzu kestirebilecek durumdayım, ama neden geldiniz? Asıl sorun bu! Yoksa yalnız korktuğunuz için mi geldiniz?"

Katerina Nikolayevna ürkek, çekingen bir tavırla Versilov'un yüzüne baktı.

"Buraya sizi görmeye geldim," dedi.

Aralarında bir an sessizlik oldu. Versilov gene sandalyeye çöktü, sonra samimi, insanın yüreğine işleyen, dokunaklı, titrek bir sesle konuşmaya başladı:

"O kadar çok zaman oldu ki sizinle görüşmeyeli Katerina Nikolayevna... O kadar çok zaman oldu ki! Bir gün, böyle, sizinle karşılıklı oturacağımızı, yüzünüze bakabileceğimi, sesinizi işitebileceğimi aklımdan bile geçirmiyordum... Tam iki yıl birbirimizi görmedik, iki yıl hiç konuşmadık. Sizinle bir daha konuşabileceğimi hiç tahmin etmiyordum. Her neyse, olan oldu, şu anda yaşadıklarınızla yarın yok olacak. Sis gibi dağılıverecek, ama buna hiç önem vermiyorum! Varsın öyle olsun, kabul ediyorum öyle olmasını! Çünkü öyle olmasını önleyecek gücüm yok."

Birden yalvarıyormuş gibi:

"Ama ne olur şimdi buradan geldiğiniz gibi gitmeyin... Gelmekle bana iyilik ettiniz... Dilenciye sadaka verir gibi bir şey... Şimdi hiç değilse herhangi bir davranışta bulunmadan gitmeyin, ne olur: hiç değilse sorduklarıma cevap verin."

"Ne sormak istiyorsunuz?"

"Nasıl olsa sizinle bir daha görüşmeyeceğiz. Bunu siz de biliyorsunuz; bu bakımdan soracağım şeye yanıt vererek, herhangi bir şeyi değiştirmiş olmayacaksınız. Aklı başında bir insan böyle bir soru sormaz, biliyorum, ama hiç değilse bu kez olsun bana doğru söyleyin: hiç değilse bir süre için beni sevdiniz mi? Yoksa bu konuda tümüyle yanılıyor muyum?"

Bunu söylerken kıpkırmızı kesilmişti. Katerina Nikolayevna alçak sesle:

"Sevdim," dedi.

Zaten onun böyle bir yanıt vermesini bekliyordum: O ne açık yürekli, ne dürüst, ne yapmacıksız kadındı!

Versilov, sözünü sürdürdü:

"Peki şimdi?"

"Şimdi artık sevmiyorum."

"Üstelik benimle alay ediyorsunuz, halime gülüyorsunuz, değil mi?"

"Hayır, gülümsediğime bakmayın. Gülümsedim, çünkü sizin, 'Peki şimdi?' diye soracağınızı kestiriyordum. İnsan bir şeyi doğru olarak kestirdiği zaman, gülümser..."

Fena halde şaşırmıştım. O zamana kadar Katerina Nikolayevna'nın bu derece çekingen, korkak denecek kadar utangaç davrandığını görmemiştim. Versilov ona yiyecek gibi bakıyordu.

"Demek beni sevmiyorsunuz. Biliyordum... Peki, içinizde bana karşı en küçük bir sevgi kırıntısı da mı yok?"

Katerina Nikolayevna kendine güvenen bir tavırla ve sakin bir sesle artık hiç gülümsemeden:

"Belki de yoktur," dedi. "Ama ne önemi var, sizi kısa bir süre için sevdim. Size karşı olan bu sevgim nedense çabuk sönüverdi..."

"Biliyorum. Biliyorum. Aradığınız tipte bir insan olmadığımı anlamıştınız. Ama... Siz ne tip bir insan arıyorsunuz? Bunu bir daha anlatır mısınız bana?.."

"Size daha önce bundan hiç söz ettim mi? Nasıl bir tip mi arıyorum? Ben basit bir kadınım; sakin bir insanım, neşeli insanlardan... Hoşlanırım."

"Neşeli insanlardan mı?"

"Bakın, görüyorsunuz, sizinle konuşamıyorum bile."

Katerina Nikolayevna bunu söylerken utana utana gülümsemişti:

"Bana öyle geliyor ki, beni daha az sevseydiniz, o zaman belki sizi severdim."

Katerina Nikolayevna'nın verdiği bu yanıtta son derece içten bir anlam seziliyordu. O pırıl pırıl içini açıklıyor gibiydi. Acaba bu verdiği yanıtta aralarında bir zamanlar kurulan ilişkinin özünü açıklayan, her şeyi çözen bir anlam bulunduğunu fark etmiyor muydu? Ah, Versilov bunu nasıl anlamıyordu? Anlamalıydı bunu! Oysa Katerina Nikolayevna'ya garip garip gülümseyerek bakınakla yetiniyordu.

"Peki, Byoring neşeli adam mı?"

Katerina Nikolayevna, garip bir tavırla, aceleyle sözünü kesti:

"Onunla evleneceğimden hiç endişe duymamalısınız. Onunla sadece yanında her an huzur içinde olacağım için evleniyorum. Sizin anlayacağınız, hiçbir zaman tedirgin olmayacağım onun yanında."

"Sizin tekrar sosyeteyi ve toplumu sevmeye başladığınızı söylüyorlar, doğru mu bu?"

"Sosyeteyi sevmiyorum. Bizim sosyetemizin nereye bakarsanız bakın, düzensizliği vardır. Bunu biliyorum; ama dış görünümü göze hoş görünür. Demek istiyorum ki, bu dünyada geçici olarak yaşıyorsak, başka bir yerde yaşayacağıma burada yaşarım, daha iyi."

"Bu 'düzensizlik' sözü de sık sık kulağıma çalınmaya başladı; o zamanlar benim o düzensiz yaşantımdan, dualar yazılı kâğıtlarımdan, ileri sürdüğüm düşüncelerden, sözün kısası yaptığım aptallıklardan korkuyor muydunuz?"

"Onlar aptallık değildi ki..."

"Peki, neydi? Ne olur her şeyi açık açık söyleyin, yalvarırım."

"Tabii anlatacağım... Açık açık söyleyeceğim... O zamanlar sizi dünyada en zeki insanlardan biri olarak kabul ediyordum... Hep garip bir özelliğiniz varmış gibi geliyordu bana."

Bu sözü söylerken, birden ihtiyatsızlıkta bulunduğunu hissetmiş gibi yüzü kıpkırmızı oldu. Versilov, garip bir tavırla:

"Hah! Bakın bu söylediklerniz için birçok davranışınızı bağışlayabilirim."

Katerina Nikolayevna iyice kıpkırmızı olmuştu. Heyecanla:

"Daha sözümü bitirmedim," dedi. "Asıl gülünç duruma düşen benim... Sizinle aptal gibi konuştuğum için. Bu aptalca şeyleri söylediğim için asıl alay edilmesi gereken benim."

Versilov'un yüzü solmuştu.

"Hayır, siz gülünç değilsiniz, siz sadece ahlak anlayışı bozulmuş, sosyeteye düşkün bir kadınsınız. O kadar! Biraz önce buraya neden geldiğinizi sorduğum sırada, ben de sözü bitirmemiştim. İsterseniz şimdi bitireyim, izin verir misiniz? Bakın, ortada bir mektup var... Bir belge... Siz bu belgeden korkuyorsunuz, çünkü bu belge babanızın eline geçerse, babanız sizden ömrünün sonuna kadar nefret edecektir, mirasından da yoksun bırakacaktır."

Birden bütün vücudu titremeye başlamıştı. Hatta dişleri birbirine çarpıyordu.

"Siz buraya o mektuptan ötürü geldiniz. Ondan korkuyorsunuz. Onun için geldiniz buraya."

Katerina Nikolayevna üzüntülü, bitkin bir tavırla Versilov'u dinliyordu, sonunda dayanamadı, sanki bu sözler kendisini rahatsız eden birer sinekmiş de, onları kovmak istiyormuş gibi elini salladı.

"Bana kötülük edebileceğinizi biliyorum," dedi. "Ama ben buraya o dediğiniz nedenden çok, sizi artık şimdi bırakmaya razı etmek için, aynı zamanda sizi görmek için geldim. Aslında sizinle çoktandır karşılaşmak istiyordum. Ama şimdi sizinle karşılaşınca, tıpkı eskisi gibi olduğunuzu gördüm."

Bu son sözü, birden zihninde olağanüstü ve kesin bir düşünce oluşmuş gibi, hatta garip ve beklenmedik bir duyguyla söylemişti.

"Peki siz beni bambaşka bir insan olarak mı görmeyi umut ediyordunuz? Hem de sizin o ahlaka aykırı tutumunuz hakkında yazdığım mektuptan sonra hâlâ öyle mi düşünüyordunuz? Söyleyin, buraya içinizde hiçbir korku duymadan mı geldiniz?"

"Buraya eskiden sizi sevmiş olduğum için geldim; ama rica ederim, beni tehdit etmeyiniz! Rica ederim! Birlikte bulunduğumuz bu süre boyunca hiçbir tehdide başvurmayınız, bana kendi kötü düşüncelerimi ve duygularımı anımsatmayınız. Benimle bambaşka bir konudan söz açabilseniz, buna çok memnun olurdum. Daha sonra tehdit edebilirsiniz, hiç değilse şimdilik başka bir şeyden söz edelim... Buraya gerçekten sizi bir dakika olsun görmek ve sözlerinizi işitmek için geldim. Elinizden geliyorsa, beni hemen şurada öldürün, yalnız tehditler savurmayın ve karşımda kendinize böyle işkence etmeyin."

Sözlerini bitirirken halinde garip bir bekleyiş vardı, gerçekten sanki o anda Versilov onu öldürebilirmiş gibi bakıyordu. Versilov, gene iskemleden kalktı, ateş gibi yanan gözlerini ona doğru çevirerek, kararlı bir tavırla:

"Buradan en küçük bir hakarete uğramadan çıkacaksınız."

Katerina Nikolayevna gülümsedi.

"Ha! Sahi! Şerefiniz üzerine söz vermiştiniz!"

"Hayır, sadece o mektupta verdiğim şeref sözünden ötürü değil, ayrıca bütün gece sizi düşünmek istediğim ve düşüneceğim için..."

"Demek kendi kendinize işkence edeceksiniz, öyle mi?"

"Tek başıma kaldığım zamanlar, her zaman kafamda sizi canlandırıyorum. Zaten bu gibi anlarda yaptığım tek şey, sizinle konuşmak-

tır. Böyle zamanlarımda berbat yerlere, in gibi, mağara gibi yerlere gidiyorum, o zaman içinde bulunduğum çevreye tümüyle aykırı bir şey oluyor. Birden karşımda siz canlanıyorsunuz. Ama her zaman, tıpkı şimdi olduğu gibi, benimle alay edip duruyorsunuz!.."

Bunu fena halde kızmış gibi söylemişti.

Katerina Nikolayevna son derece duygulanmış olduğunu belli eden bir sesle:

"Ben sizinle hiçbir zaman alay etmemişimdir, hiçbir zaman!" diye bağırdı.

Yüzünde Versilov'un duyduğu acıyı paylaşıyormuş gibi bir anlam belirmişti. Birden:

"Buraya sonradan hiçbir şey için, hiçbir pişmanlık duymamanız için geldim; bunu sağlamak için elimden geleni yapmaya hazırım," diye ekledi. "Buraya size karşı sevgi gibi bir his duyduğumu söylemek için gelmiştim... Özür dilerim, galiba doğru dürüst konuşamıyorum."

Son sözü aceleyle düzeltmek istiyormuş gibi söylemişti. Versilov güldü:

"Neden rol yapmayı bilmiyorsunuz? Niçin bu kadar açık yürekli bir insansınız? Neden başkaları gibi değilsiniz? Bakın hele! İnsan kovduğu bir adama 'size karşı sevgi gibi bir his duyuyorum' der mi?"

Katerina Nikolayevna acele ile:

"Düşüncemi gereği gibi açıklayamadım," dedi. "Başka türlü söyledim; neden öyle yaptım biliyor musunuz, çünkü sizin karşınızda her zaman utanmışımdır ve sizinle konuşmayı hiçbir zaman becerememişimdir, daha ilk karşılaşmamızdan bu yana hep böyle olmuştur. Ve eğer gerektiği gibi konuşmamışsam, size 'sevgi gibi bir his duyuyorum' demişsem, gerçekten hemen hemen öyle düşündüğüm için söylemişimdir, onun için bu sözleri kullanmışımdır! Gerçi sizi başka türlü bir sevgiyle... Nasıl anlatayım, *herkesi içine alan* bir sevgiyle seviyorum. Böyle bir sevgi herkesi içine alır ve insan böyle bir sevgiyi açıklamaktan hiçbir zaman utanmaz!"

Versilov hiç konuşmadan, ateşli bakışını ondan hiç ayırmadan sözlerini dikkatle dinliyordu. Sonra artık hiç kendini bilmeden konuşmaya başladı:

"Tabii, sizi kırıyorum. İçimde duyduğum his var ya, herhalde gerçekten 'tutku' dedikleri şey olacak... Ama bildiğim bir tek şey var, o da şu: Siz yanımda olsanız da, ben gene bitmiş, tükenmiş bir insanım! Siz yanımda olsanız da olmasanız da, hepsi bir. Zaten nerede olursanız olun, hep içimdesiniz. Ayrıca şunu da biliyorum ki, size karşı büyük bir nefret duyabilirim, hatta sevgimden de daha büyük bir nefret. Hoş, çoktandır artık hiçbir şey düşünmüyorum, hiçbir şey umurumda değil. Yalnız sizin gibi bir kadına âşık olduğum için üzülüyorum."

Birden sözleri kesildi; ama biraz sonra soluğu tıkanıyormuş gibi sürdürdü:

"Ne oldu? Böyle konuşmam size garip görünüyor değil mi?"

Dudaklarında solgun bir gülümseyiş belirmişti.

"Sanıyorum, gönlünüzü böyle bir davranışla çelebileceğimi bilsem, otuz yıl tek ayağımın üzerinde direk gibi durmaya razı olurdum... Görüyorum, bana acıyorsunuz; yüzünüz bana, 'Elimden gelse seni severdim, ama elimde değil,' diyor gibi... Öyle değil mi? Ziyanı yok, bende gurur filan yok ki... Ben bir dilenci gibi, vereceğiniz her türlü sadakayı kabul etmeye hazırım... Dilencinin gururu olur mu?"

Katerina Nikolayevna kalkarak yanına yaklaştı. Eliyle omzuna dokundu, sonra yüzünde anlatamayacağım bir duyguyla:

"Dostum, böyle sözlere dayanamam! Ömrüm boyunca sizi en değerli insan, yüreği en yüksek duygularla dolu bir varlık, dünyada en kutsal şey olarak düşüneceğim, size karşı her zaman saygı ve sevgi besleyeceğim. Andrey Petroviç, ne demek istediğimi anlayın! Buraya gelişimin bir nedeni var, sevgili dostum; eskiden de benim için sevgili bir dosttunuz, bugün de. İlk karşılaşmamızda zihnimde ne kadar büyük bir etki bıraktığınızı hiçbir zaman unutamayacağım. Onun için sizinle dost olarak ayrılalım ve bundan böyle ömrümün sonuna kadar içimde, en ciddi, en çok sevdiğim bir düşünce olarak kalınız."

"Ayrılalım, o zaman sizi severim; laf mı yani? Sizi seveceğim, yalnız ille ayrılalım, diyorsunuz. Beni dinleyin."

Versilov bunu artık sapsarı olmuş bir halde söylüyordu.

"Bana bir sadaka daha verin: Beni sevmeyin, benimle yaşamayın, sizinle hiçbir zaman görüşmeyelim; sizin köleniz olayım, çağırırsa-

nız hemen gelirim, sonra hemen tekrar ortadan yok olurum. Eğer beni görmek, sözlerimi işitmek istemezseniz, yalnız... *Yalnız ne olur hiç kimseyle evlenmeyin!*"

Bu sözleri işittiğim zaman, içimde müthiş bir acı hissettim. Bu safça ve küçük düşürücü istek, bu kadar yalın biçimde ortaya konduğu ve hiç olmayacak bir şey olduğu için, insanda daha da büyük bir acıma uyandırıyor, insanın yüreğini daha büyük şiddetle yakıyordu. Evet, tabii sadaka istiyordu! Ama böyle bir şeye razı olacağını düşünebilir miydi? Gene de böyle bir ricada bulunacak kadar kendini küçük düşürüyordu, bunu ondan istemeye kalkışıyordu! Moral bakımdan bu derece düştüğünü görmek, dayanılır şey değildi. Katerina Nikolayevna'nın yüzündeki bütün çizgiler o anda şiddetli bir ağrısı varmış gibi kırışmıştı; ama bir söz söylemesine zaman kalmadan, Versilov'un birden aklı başına geldi.

Birden garip, tümüyle değişmiş, neredeyse yabancılaşmış bir sesle:

"Sizi mahvedeceğim!" dedi.

Ama Katerina Nikolayevna da ona aynı derecede garip ve aynı biçimde tümüyle değişmiş, sanki kendi sesi olmayan bambaşka ve beklenmedik bir anlam kazanmış bir sesle, kesin olarak:

"Şu anda size sadaka verecek olsam, sonradan bu verdiğim sadaka yüzünden benden şimdi tehditler savurarak yaptığınızdan çok daha büyük bir öç alırsınız. Çünkü karşımda böyle bir dilenci gibi durduğunuzu, ömrünüzün sonuna kadar unutmayacaksınız... Sizden tehdit işitmeye dayanamıyorum!"

Bu son sözü hemen hemen öfkeyle söylemişti. Neredeyse Versilov'a meydan okuyor gibi bakıyordu.

"Sizden tehdit, diyorsunuz, yani demek istiyorsunuz ki benim gibi bir dilenciden tehdit işitmek hoşunuza gitmiyor! Ama ben şaka ettim."

Versilov bunu alçak sesle, gülümseyerek söylemişti.

"Size hiçbir şey yapacak değilim, korkmayın, buyurun gidin... Hatta o belgeyi bulup, size göndermek için elimden geleni yapacağım; yalnız siz gidin, gidin! Size saçma bir mektup göndermiştim, siz de o saçma mektubuma karşılık verip geldiniz. Böylece ödeşmiş oluyoruz. Buradan buyurun..."

Versilov ona kapıyı işaret ediyordu. Oysa Katerina Nikolayevna az kalsın benim perdenin arkasında beklediğim odaya girecekti.

Kapıda durarak:

"Beni bağışlayın, bağışlayabiliyorsanız," dedi.

Versilov birden:

"Bir gün sizinle gerçek iki dost gibi karşılaşsak ve bu sahneyi candan, gülerek anımsasak daha iyi olmaz mı?" dedi.

Ama yüzündeki bütün çizgiler kriz geçiren bir insanda olduğu gibi titriyordu.

Katerina Nikolayevna, ellerini önünde kavuşturarak ve Versilov'un ne demek istediğini kestirebiliyormuş gibi ürkek bir tavırla yüzüne dikkatle bakıyordu:

"Tanrı bizi bağışlasın!" diye bağırdı.

"Güle güle. İkimiz de çok zekiyiz, ama siz... Siz ancak benim gibi bir insana yaraşırsınız! Size çılgınca bir mektup yazdım! Siz ise buraya, bana karşı 'sevgiye benzer' bir his duyduğunuzu söylemek için gelmeye razı oldunuz. Evet, ikimizde de aynı tip çılgınlık var! Ne olur, her zaman böyle çılgın olun, değişmeyin. İleride dost gibi karşılaşacağız, bunu şimdiden size haber veriyorum, yemin ederim ki, öyle olacak."

"İşte o zaman sizi seveceğim, çünkü bunu daha şimdiden hissediyorum."

Bunu söylerken dayanamayarak içindeki kadınca duygulara uyduğu belliydi. Son sözlerini ona kapının eşiğinden söylemişti.

Çıkıp gitti. Bunun üzerine aceleyle, sessizce mutfağa geçtim ve beni orada bekleyen Darya Onisimovna'nın yüzüne hemen hemen hiç bakmadan servis merdiveninden hızla aşağıya inip, avluya, oradan da sokağa çıktım. Ama gene de Katerina Nikolayevna'nın kapıda bekleyen kiralık faytona nasıl bindiğini göremedim. Bunun üzerine sokakta koşmaya başladım.

ON BİRİNCİ BÖLÜM



I

KOŞA KOŞA Lambert'e gittim. Ah, o akşam ve bütün o gece davranışlarıma hiç değilse akılcı bir düzen vermeyi ve onları hiç olmazsa akla uygun en küçük bir nedene dayandırmayı ne kadar isterdim! Ama şimdi bile, artık her şeyi iyice kavrayabildiğim halde, gene de her şeyi gerektiği gibi kesin olarak birbirine bağlayamıyorum. İşin içinde bir duygu vardı; hatta daha güzel bir deyimle tam bir duygu karışıklığı vardı. Bunların arasında kendimi yitirmem olağan bir şeydi. Gerçi bunların arasında, en önemli olan ve beni olanca ağırlığıyla ezerek bütün öbür duygularıma üstün gelen bir duygu vardı, ama... Onu itiraf etmeli mi bilmiyorum. Bu konuda hâlâ kararsızım...

Tabii, Lambert'in evine kendimi tümüyle yitirmiş olarak koşa koşa gitmiştim. O yolunu şaşırmış Fransızların bile her zaman evlerinde belirli bir düzene, bir çeşit burjuva düzenine sıkı sıkıya bağlı olduklarını fark etmişimdir; bu bağlı oldukları düzen, son derece basittir. Günlük alışılmış bir görünüm verir yaşantılarına; böyle bir düzen kuruldu mu, artık ömürlerinin sonuna kadar ona bağlı kalırlar. Bununla birlikte, Lambert hemen olağanüstü bir şeyin meydana geldiğini anladı ve sonunda beni artık evinde görmekten, bana artık tümüyle *sahip olmaktan* ötürü coşkun bir sevinç duydu. Zaten, son günlerde gece gündüz demeden hep beni oraya çekmeyi düşünüyordu! Ah, bana o kadar gereksinimi vardı ki! İşte tam umudunu yitirdiği bir sırada, birden, durup dururken, karşısına çıkmıştım. Üstelik böyle çılgın bir durumda. Zaten onun istediği de beni tam bu halde görmekti.

"Lambert! Şampanya getir!" diye bağırdım. "Haydi içelim! Eğlenelim. Alphonsine! Gitarınız nerede?"

Dekoru anlatmıyorum, anlatmam gereksiz. İçiyorduk. Bu arada Lambert'e her şeyi anlattım! Her şeyi. Lambert, hepsini soluğu kesilmiş gibi sonuna kadar dinledi. Bir tertip hazırlamayı, bir bomba patlatmayı, önce damdan düşer gibi ben ona önerdim. Bir kez, Katerina Nikolayevna'ya mektup yazarak onu çağırmalıydık...

Lambert, her sözümü dinleyerek:

"Bunu yapabiliriz," diye beni destekliyordu.

İkincisi, onu inandırmak için aynı mektuba o "belge"nin tam bir kopyasını koymalıydık, böylece aldatılmadığını açıkça görebilirdi.

Lambert, durmadan hep Alphonsine ile bakışarak:

"Öyle olmalı ya! Öyle yapmalıyız ya!" diye beni destekliyordu.

Üçüncüsü, Lambert onu Moskova'dan gelmiş bir yabancı olarak çağırmalıydı. Ben ise, Versilov'u getirmeliydim. Lambert:

"Versilov'u da çağırabiliriz ya!" diye destekliyordu.

"Çağırabiliriz değil, mutlaka çağırmalıyız!" diye bağırdım. "Bundan kaçınamayız! Her şey zaten onun için oluyor ya," diye bardaktan yudum yudum içerek anlatıyordum. (Üçümüz de içiyorduk, ama aslında galiba o şampanya şişesini ben tek başıma içmişim, onlarsa sadece içiyormuş gibi davranmışlardı.)

"Biz Versilov'la öbür odada otururuz Lambert! Bir oda daha bulmamız gerekecek! Ve Katerina Nikolayevna her şeye razı olunca, belge karşılığında para vermeye de, *başka çeşit* bir ödemeyi de kabul ederse... Ama bunu kesinlikle kabul edecektir... Çünkü bunların hepsi adi varlıklardır, o zaman biz Versilov'la birlikte dışarı çıkar ve suçunu yüzüne vururuz. Ne kadar bayağı olduğunu ortaya çıkarız. Versilov ise, onun ne kadar bayağı bir kadın oluğunu anlayınca, hemen hastalığından kurtulur ve onu tekmeyle kovar. Yalnız buraya Byoring'i de getirmeli, o da görsün ne biçim kadın olduğunu!"

Bunu artık büsbütün kendimi kaybederek eklemiştim, Lambert:

"Hayır, Byoring kalsın!" diyecek oldu.

Bunun üzerine hemen tekrar:

"Getirmeli, getirmeli!" diye avazım çıktığı kadar bağırdım. "Sen hiçbir şey anlamıyorsun Lambert. Çünkü budalanın birisin! Aksine, yüksek sosyetede büyük bir skandal olsun; bununla hem kadından, hem de yüksek sosyeteden intikam almış oluruz! O da böylece cezalandırılmış olur! Lambert, o sana bir senet verecektir... Benim

paraya gereksinimim yok, ben paraya önem bile vermem, üstüne tükürürüm, ama sen eğilip o paraları benim tükürüklerimle birlikte yerden toplar, cebine doldurursun. Ben para almayacağım ama onu mahvedeceğim."

Lambert hep beni destekliyordu.

"Öyle ya, öyle ya! Sen bunu yapabilirsin..." diyor ve Alphonsine ile bakışıp duruyordu.

"Lambert! Biliyor musun, o Versilov'a müthiş bir hayranlık duyuyor. Biraz önce kesin olarak anladım bunu!" diye geveliyordum. "Her şeyi gözetlediğine iyi etmişsin. Senin böyle bir casus olabileceğini ve bu kadar zeki olduğunu hiç düşünemezdim!"

Bunu, gözüme girmek için söylemişti.

"Yalan söylüyorsun Fransız! Ben casus değilim, ama çok zekiyim! Hem biliyor musun Lambert, kadın Versilov'u seviyor!"

İçimi var gücümle boşaltmaya çalışıyor, konuşmayı sürdürüyordum.

"Ama onunla evlenmeyecek, çünkü Byoring hassa alayındadır, Versilov ise sadece vicdanı yüksek bir insan! İnsanlığın dostu olan bir kişi, yani o sosyetedekilere göre, gülünç bir varlık. Başka bir şey değil! Ah, kadın Versilov'un tutkusunu anlıyor tabii. Hem de bu tutkudan ötürü zevk duyuyor, cilve yapıyor, onu baştan çıkarmaya çalışıyor. Ama ne yapsa boşuna! Ne yapsa kadındır, yani yılan gibi bir varlıktır! Her kadın yılandır ve her yılan dişidir! Versilov'u tedavi etmeli; gözlerindeki perdeyi kaldırmalı. Onun ne biçim bir kadın olduğunu görsün de, hastalığından kurtulsun! Versilov'u sana getireceğim, Lambert!"

Lambert her an kadehime biraz daha şampanya koyarak, hep:

"Öyle ya!" diye sözümü destekleyip duruyordu.

İşin en önemli noktası, herhangi bir sözle beni öfkelendirmemek için içi titriyordu. Daha fazla içki içmemi sağlamak için, ne yapıp edip sözlerime aykırı düşecek en küçük bir söz söylemekten kaçınıyordu. Bu o kadar kaba ve o kadar apaçık bir şeydi ki! O sırada içinde bulunduğum duruma karşın, ben bile bunu fark ediyordum. Ama artık ne olursa olsun oradan çıkıp gidecek halde değildim; hep içiyor ve konuşup duruyordum. Artık içimdeki duyguları tamamen boşaltmak istiyordum. Lambert, bir şişe daha almaya gittiği zaman,

Alphonsine gitarıyla bir İspanyol havası çaldı; bunu duyunca az kalsın ağlayacaktım.

Derin bir heyecan içinde:

"Lambert, sen her şeyi bilmiyorsun!" diye bağırdım. "Bu adamı kesinlikle kurtarmalı, çünkü ona büyü yapmışlar, büyü. Bu kadın onunla evlenecek olsa, kendisi ertesi sabah, yani ilk geceden sonra, onu tekmeyle kovar... Bunlar olmayacak şey değil! Çünkü böyle insanı zora koşan, vahşi bir sevgi, tıpkı kriz gibi, insanın boynuna atılmış bir ilmik gibi, hastalık gibi etki yapar ya, insan bir kez tatmin oldu mu, gözlerindeki perde bir anda kalkar ve o sevginin yerini, ona tümüyle aykırı bir duygu alır. Bir nefret, bir yok etme, ezip mahvetme isteği uyanır insanın içinde. Avisage'nin öyküsünü biliyor musun Lambert, onu okudun mu?"

Lambert:

"Hayır, anımsamıyorum; roman mıydı, neydi?" diye mırıldandı.

"Ah, sen bir şey bilmiyorsun, Lambert! Sen korkunç, korkunç denecek derece cahilsin... Ama vız gelir bana! Hepsi bir. Versilov, annemi seviyor, annemin resmini öptü; bu kadını daha ertesi sabah kovacaktır, sonra da anneme gelecektir. Ama artık iş işten geçmiş olacak, onun için, Versilov'u şimdi kurtarmalı..."

Sonunda müthiş bir üzüntü içinde acı acı ağlamaya başladım; ama gene de hep konuşmaya devam ediyor ve içip duruyordum. O akşamın en önemli özelliği, Lambert'in bir kez olsun bana "belgeyi" sormamış olmasıydı, yani bana, "Peki, o belge nerede?" diye sormamıştı. Daha doğrusu onu kendisine göstermemi, masanın üzerine koymamı istememişti. Oysa madem birlikte hareket edecektik, bunu sormasından daha normal bir şey yoktu herhalde. O akşamın bir özelliği daha vardı: Hep sadece "bunları" yapacağımızdan, "bunları" gerçekleştireceğimizden söz ediyorduk, ama bunların nerede ve ne zaman yapılacağı konusunda da bir tek söz etmedik! Lambert sadece hep beni destekliyor ve Alphonsine ile bakışmakla yetiniyor, başka bir şey yapmıyordu! Tabii, o sırada benim herhangi bir şey düşünecek halim yoktu, ama ne olursa olsun onun bu tutumu iyice aklımda kaldı.

Sonunda Lambert'in divanı üzerinde, soyunmadan uyumuş kalmışım. Çok uzun bir süre uyumuşum, uyanınca bir süre kendimi toparlayamadan divanın üzerinde öylece yattım, hep olup bitenleri zihnimde

toparlamaya, anımsamaya çalışıyor ama hâlâ uyuyormuşum gibi hareketsiz yatıyordum. Yalnız, odada artık Lambert yoktu, gitmişti. Saat ona yaklaşıyordu; soba tıpkı o geceden sonra ilk kez Lambert'in evine gittiğim gece olduğu gibi, çıtır çıtır yanıyordu. Alphonsine, paravanın arkasından beni gözetliyordu: Bunu hemen fark etmiştim, çünkü Alphonsine bir iki kez paravanın arkasından başını uzatmış, bana dikkatle bakmıştı, ama ben her seferinde gözlerimi kapamış, hâlâ uyuyormuşum gibi davranmıştım. Bunu olup bitenin ağırlığı altında ezildiğimi hissettiğim için ve durumumu iyice kavramam gerektiğinden ötürü yapıyordum. O gece Lambert'e günah çıkarmamın bütün saçmalığını, bütün bayağılığını dehşet içinde duyuyordum; onunla anlaşmıştım! Koşup ona gelmekle nasıl bir yanlış yaptığımı anlıyordum! Çok şükür, belge henüz bendeydi, hâlâ yan cebimin içine dikiliydi, elimle yoklamış, orada olduğunu anlamıştım! Demek, şimdi yapılması gereken tek şey, fırlayıp koşa koşa oradan kaçmaktı. Lambert'ten utanmaya hiç gerek yoktu, o buna değecek adam değildi ki!

Zaten ben kendi yaptıklarımdan ötürü gene kendimden utanıyordum! Kendi kendimi yargılıyordum ve aman yarabbi, o sırada yüreğimde neler neler vardı! Bu cehennem ateşini andıran, dayanılmaz duyguyu ve nasıl bir çamura battığımı, ne bayağılıklarda bulunduğumu kavramaktan ileri gelen duyguları anlatacak değilim. Ama gene de açıklamada bulunmam gerekiyor; çünkü artık bana öyle geliyor ki, bu açıklamayı yapmanın zamanı geldi. Onun için notlarımda bunlara da yer vermeliyim. Şunu bilsinler ki, o kadını rezil etmek istediysem ve onun Lambert'e o belge karşılığında neler vereceğini gözetleyip, buna tanık olmaya hazırlandıysam (O ne adilikti!), bunu aklını yitirmiş olan Versilov'u kurtarmak, onun anneme geri dönmesini sağlamak için değil, belki de o kadına kendim âşık olduğum için yapıyordum! Âşıktım ve kıskanıyordum! Ama kimden kıskanıyordum: Byoring'den mi, Versilov'dan mı? Baloda gözlerini çevireceği, konuşacağı herkesten... O başkalarına bakıp, başkalarıyla konuşurken kendi kendimden utanç duyarak bir köşede mi kalacaktım? Bu ne çirkin şeydi!

Sözün kısası, onu kimden kıskandığımı bilmiyorum. O akşam duyduğum, daha doğrusu iki kere iki dört eder gibi kesin olarak anladığım bir şey vardı, o da şuydu: Bu kadını artık yitirmiştim. Bu kadın beni reddedecekti ve o yapmacık tavırlarımla saçmaladığımdan

ötürü benimle alay edecekti! O kadın doğru sözlü ve namusluydu, ya ben? Ben, elinde belgeler bulunan bir casustum!

Bütün bunları şimdiye dek yüreğimde gizli tutmuştum. Şimdi size zamanı geldiği için hesap vererek açıklıyorum. Ama gene de son kez söyleyeyim: Belki de kendi hakkımda bütün bu anlattıklarımda, belki yarı yarıya, hatta yüzde yetmiş beş oranında yalan söylemiştim! O gece o kadından çılgın gibi nefret etmiştim; sonra da azgın bir sarhoş gibi nefret etmeye başladım. Daha önce de söylemiştim ya, bütün bunlar karmakarışık duygular ve izlenimlerdi, bu karışıklık içinde kendim bile hiçbir şeyi doğru dürüst anlayamıyordum. Ama olsun, gene de bunları açıklamam gerekiyordu, çünkü bu anlattığım duyguların hiç değilse bir bölümü, o gece muhakkak içimde uyanmıştır.

Birden karşı konulmaz bir tiksintiyle ve her şeyi bir anda düzeltmek için müthiş bir istekle divandan fırladım; ama ben fırlar fırlamaz, Alphonsine de birden paravanın arkasından fırladı. Kürkümü, şapkamı kaptım ve Alphonsine'e, Lambert'e o akşam sayıkladığımı, bir kadına iftira ettiğimi, mahsus şaka ettiğimi ve Lambert'in bir daha evime gelmek cesaretinde bulunmamasını söylemesini tembih ettim... Bütün bunları aceleyle, başını gözünü yara yara Fransızca söylemiştim ve tabii hiç anlaşılmayacak biçimde konuşmuştum, ama hayretle Alphonsine'in her şeyi son derece iyi anladığını fark ettim; her şeyden daha çok hayret edilecek bir nokta daha vardı: Alphonsine, neden bilmiyorum, sevinmişti. Konuşmaya devam ederek:

*"Qui, qui,c'est une honte! Une dame... Oh, vous êtregénereux, vous! Soyez tranquille, je ferai voir raison à Lambert..."**

O kadar sevinmişti ki, bir dakika kadar şaşkınlık içinde duraklamak zorunda kaldım. Duygularında böyle beklenmedik bir değişiklik fark ettiğime göre, demek Lambert'in duygularında da buna benzer bir şey olmuştu. Bununla birlikte, oradan hiç konuşmadan çıktım; zihnim karmakarışıktı, doğru dürüst düşünemiyordum. Ah, sonradan artık iş işten geçti! Ah, orada neler neler çevrilmişti! Şimdi yazıma ara verip, çevrilen entrikayı anlatacağım, çünkü okuyucu olup bitenlerden, başka türlü hiçbir şey anlayamaz.

---

* (Fr.) "Kim, kim, ne ayıp! Bir hanımefendi... Ah siz ne de cömertsiniz! İçiniz rahat etsin; ben Lambert'i yola getiririm." *-çev.*

Asıl iş şuydu: Daha Lambert'le ilk karşılaşmamızda, evinde, vücudumun üzerindeki buzlar erirken, aptal gibi geveleyerek ona belgenin cebime dikili olduğunu söylemiştim. İşte bir ara, kısa bir süre için köşede, divanın üstünde uykuya daldığım sırada, Lambert hemen cebimi yoklamış ve içinde gerçekten bir kâğıdın dikili olduğunu anlamıştı. Sonradan birkaç kez daha kâğıdın hâlâ orada olup olmadığını kontrol etmişti: Sözgelimi, Tatarlarda yemek yediğimiz sırada, mahsus birkaç kez belime sarıldığını hatırlıyorum. Sonunda bu kâğıdın ne kadar önemli olduğunu anlayınca, kafasında bambaşka bir plan tasarlamıştı, böyle bir şey düşünebileceğini aklımdan bile geçirmemiştim. Aptal gibi, beni sadece kendisiyle ortaklaşa hareket etmeye razı etmek için çağırdığını sanıyordum. Bu işte birlikte davranmaktan başka çaresi olmadığını düşünüyordum. Ne yazık ki, Lambert beni evine bambaşka bir şey için çağırıyormuş! Çağırmasının nedeni de beni tamamen, yani kendimi hiç bilmeyecek kadar sarhoş etmek, sonra da sızarak horlamaya başladığım zaman dikişi söküp, belgeyi ele geçirmekti. O gece de Alphonsine ile birlikte yaptıkları, tam olarak buydu. Mektubu, yani *onun yazdığı mektubu*, benim Moskova'dan getirdiğim belgeyi cebimden çıkardıktan sonra, aynı büyüklükte adi bir mektup kâğıdı almış ve cebimin açılan yerine koyarak onu yeniden dikmişlerdi. Böylece hiçbir şey olmamış gibiydi. Bu yüzden hiçbir şey fark etmemiştim. Cebi diken de gene Alphonsine'miş. Bana gelince, hemen hemen işin sonuna kadar, yani tam bir buçuk gün daha, hâlâ hep o sırrın sahibi olduğumu, Katerina Nikolayevna'nın içinde dehşet uyandıran şeyin hâlâ elimde bulunduğunu sanıyordum.

Son bir söz daha söyleyeyim: Her şeyin nedeni işte o belgenin çalınması oldu. Ondan sonra meydana gelen bütün felaketlerin nedeni budur.

II

YAZILARIMIN son bölümü geliyor. Böylece artık son olaylara geçmiş oluyorum.

Anımsadığıma göre, heyecan içinde ve garip bir dalgınlıkla, ama yüreğimde artık kesin bir kararla evime vardığım zaman, galiba saat on buçuğa yakındı. Artık acele etmiyordum, bundan böyle nasıl dav-

ranacağımı biliyordum. Evimde koridora girer girmez, hemen yeni bir felaketin meydana geldiğini ve işlerin beklenmedik biçimde sarpa sardığını anladım. Biraz önce Tsarskoye Selo'dan getirilmiş olan ihtiyar prens, bizim evdeydi, yanında da Anna Andreyevna bulunuyordu.

Prensi benim odama değil de, odama bitişik ve ev sahiplerine ait iki odaya yerleştirmişlerdi. Sonradan anladığıma göre, bir gün önce bu odalarda bazı değişiklikler yapılmış ve odalar süslenmişti. Bununla birlikte, yapılan değişiklikler çok önemsizdi. Ev sahibi, karısı ile birlikte daha önce de söz ettiğim o huysuz, yüzü çiçek bozuğu kiracının minicik odasına taşınmıştı. Çopur kiracı ise, o süre içinde zorla başka bir yere gönderilmişti, artık nereye gönderildiğini bilmiyorum.

Beni hemen odama süzülen ev sahibim karşıladı. Artık bir gün önceki kadar kararlı görünmüyordu, ama olağanüstü bir heyecan içinde bulunduğu her halinden belliydi, daha doğrusu son derece önemli bir olayla karşılaştığı belli oluyordu. Ona hiçbir şey söylemedim, bir köşeye çekildim ve başımı ellerimin arasına alarak bir dakika böylece durdum. Ev sahibim önce benim "rol yaptığımı" sandı, ama sonunda dayanamadı ve korkuya kapıldı:

"Ne oldu size böyle? Yolunda gitmeyen bir şey mi var?" diye mırıldandı. "Bense sizi bekliyordum..."

Bunu kendisini yanıtlamadığımı görerek eklemişti. Konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Emrederseniz prens hazretlerinin daireleriyle doğrudan doğruya ilişkiniz olması için bu kapıyı açalım... Ne diye koridordan geçesiniz?"

Bunu söylerken ev sahibi olarak kendisine ait olan, şimdi ise prensin dairesi haline getirildiği anlaşılan odalarla benim odam arasındaki, her zaman kapalı tutulan kapıyı işaret etmişti. Sert bir tavırla ona doğru döndüm:

"Bakın, size bir şey söyleyeceğim Pyotr İppolitoviç," dedim, "çok rica ederim, gidip Anna Andreyevna'yı buraya davet ediniz. Kendileriyle konuşmak istiyorum. Buraya çoktan mı geldiler?"

"Evet, neredeyse bir saat kadar oluyor."

"O halde lütfen gidip getirin onu."

Ev sahibim gitti ve garip bir yanıtla döndü; Anna Andreyevna ile Prens Nikolay İvanoviç beni sabırsızlıkla kendi dairelerinde bekli-

yorlarmış. Demek Anna Andreyevna benim odama gelmek istememişti. Gece boyunca buruşmuş olan ceketimi temizledim, düzelttim, saçlarımı taradım ve bütün bunları hiç acele etmeden, ne kadar sakınarak davranınam gerektiğini anlayarak yaptıktan sonra ihtiyarın yanına gittim.

Prens, yuvarlak masanın başında, divanda oturuyordu, Anna Andreyevna ise odanın öbür köşesinde, üzeri örtülü bir başka masanın başındaydı. Bu masanın üzerinde hiçbir zaman bu kadar temizlik görmemiştim. Ev sahiplerine ait semaverin içinde fokur fokur su kaynıyor, Anna Andreyevna da çay hazırlıyordu. İçeriye yüzümde aynı sert ifadeyle girmiştim. Yüzümdeki anlamı hemen fark eden ihtiyar, oturduğu yerde tepeden tırnağa dikildi ve dudaklarında beliren gülümseyiş o anda silinip, yerini kesin olarak korkuya bıraktı. Ama ben dayanamadım, gülerek ona ellerimi uzattım; zavallı ihtiyarcık hemen kollarıma atıldı.

Ne tür insanlarla uğraşacağımı kuşkusuz daha o anda anlamıştım. Bir kez iki kere iki dört eder gibi açıkça belli olan bir şey vardı; henüz zinde görünen ve ne olursa olsun birazcık aklı başında ve az da olsa kişilik sahibi olan ihtiyarcığı kendisiyle görüşmediğimiz bu süre içinde, garip bir mumya, acayip, ürkek, kimseye güveni olmayan bir çocuk haline getirmişlerdi. Şunu da ekleyeyim; ihtiyar kendisini oraya niçin getirdiklerini çok iyi biliyordu. Yani bütün bunlar önceden anlattığım gibi olmuştu. İhtiyara kızının ihanetini ve akıl hastanesine kapatılacağını bildirerek benliğine birden korkunç bir darbe indirmiş, onu mahvetmiş, ayaklarının altında ezmişlerdi. İhtiyar, korkudan ne yaptığını pek kavrayamayarak, onu götürmelerine razı olmuştu. Kendisine sırrı elinde tutanın ben olduğumu, son kararı verdirecek anahtarın benim elimde bulunduğunu söylemişlerdi. Hemen söyleyeyim: Zaten onun dünyada en çok korktuğu şey de, bu son karar ve son kararı verdirecek anahtardı. İçeriye alnımda kendisini mahkûm edecek bir yazı ve elimde bir kâğıtla girmemi bekliyordu. Bu yüzden şimdilik gülmeye ve bambaşka şeylerden söz etmeye hazır oluşuma son derece sevinmişti. Kucaklaştığımız vakit, ağlamaya başladı. İtiraf ederim, ben de biraz gözyaşı döktüm; ama başka ne yapabilirdim? Birden ona çok acımıştım... Alphonsine'in küçük köpeği, çıngırak gibi incecik bir sesle havlayıp duruyordu, hem di-

vandan bana havlayıp duruyor, hem de üzerime atılmak istiyordu. Meğer prens bu küçük köpeğe sahip olduktan sonra, bir daha ondan hiç ayrılmamış, hatta onunla birlikte yatıyormuş.

Prens beni Anna Andreyevna'ya göstererek:

"*Oh, je disais qu'il a du coeur!*"* diye bağırdı.

"Ne kadar iyileşmişsiniz prensim, ne kadar iyi, zinde ve sağlıklı görünüyorsunuz!"

Ne yazık ki tam tersiydi: Karşımda bulunan insan, mumya gibiydi, ama ben mahsus kendisine cesaret vermek için öyle söylemiştim.

Prens sevinçle:

"*N'est-ce pas, n'est-ce pas?*"** diye tekrarladı. "Ah, sağlık durumum şaşılacak kadar düzeldi."

"İyi ama çayınızı için. Bana da bir fincan çay verirseniz, sizinle ben de içerim."

"Çok güzel! 'İçelim, zevk edelim...' nasıldı o şiir, böyle bir şiir vardı, canım. Anna Andreyevna, ona çay versenize; *il prend toujours par les sentiments.*** Bize çay verir misiniz, sevgilim?"

Anna Andreyevna çayları verdi, ama birden bana doğru döndü ve son derece resmî bir tavırla söze başladı:

"Arkadiy Makaroviç, ikimiz, yani velinimetim Prens Nikolay İvanoviç ile ben evinize sığındık. Daha doğrusu bence öyle; biz size, yalnız size geldik ve ikimiz de burada sığınmamıza izin vermenizi rica ederiz. Şunu unutmayın ki, bu kutsal, bu soylu, aynı zamanda yüreği kırgın insanın yazgısı olduğu gibi sizin elinizdedir... Yani yalan bilmeyen yüreğinizin vereceği kararı bekliyoruz!"

Ama sözlerini bitiremedi. Prens dehşete kapıldı ve neredeyse korkudan titremeye başladı. Ellerini Anna Andreyevna'ya doğru kaldırarak:

"*Après, après, n'est-ce pas! Chére amie!*"**** diye tekrarladı.

Anna Andreyevna'nın yaptığı bu çıkışın benim üzerimde ne kadar tatsız bir etki yaptığını anlatamam. Hiç karşılık vermedim, sadece soğuk ve son derece önemli bir harekette bulunuyormuşum gibi

---

* (Fr.) "Size iyi yüreklidir, demiştim ya!" *-çev.*

** (Fr.) "Değil mi? değil mi?" *-çev.*

*** (Fr.) "Duygulardan girer her zaman." *-çev.*

**** (Fr.) "Sonra konuşuruz, sonra değil mi? Sevgilim?" *-çev.*

hafifçe eğilmekle yetindim; sonra sofraya oturdum, hatta mahsus bambaşka şeylerden, birtakım saçmalıklardan söz ederek gülmeye ve fıkralar anlatmaya başladım... İhtiyarın bana karşı minnet duyduğu ve çok neşelendiği belliydi. Ama neşesinin coşkun olmakla birlikte, pek de dayanıklı bir duygu olmadığı ve her an büyük bir moral bozukluğuna dönüşebileceği seziliyordu; bu daha ilk bakışta belli oluyordu.

"*Cher enfant,** işittiğime göre hastalanmışsın, Ah, pardon! İşittiğime göre bu süre içinde hep ispiritizmayla uğraşmışsın öyle mi?"

Gülümsedim.

"Öyle bir şey aklıma bile gelmedi."

"Ya öyle mi? Peki, kimdi o bana ispiritizmadan söz eden?"

Anna Andreyevna:

"Buradaki memur, yani Pyotr İppolitoviç demin söz etmişti bundan," diye açıkladı. "Doğrusu çok neşeli adammış, birçok fıkra biliyor. İsterseniz onu çağırayım, ister misiniz?"

"*Qui, oui, il est charmant...*** Gerçekten fıkralar biliyor, ama daha sonra çağırsak daha iyi olur. Onu çağırırsınız, o da bize her şeyi anlatır; *mais apres!**** Düşün bir kez, demin sofrayı kuruyorlardı, o ise: 'Merak etmeyin, masa uçmaz, biz ispiritizmacı değiliz,' dedi. Ne yani, o ispiritizmacılarda masalar uçuyor mu?"

"Doğrusu bilmiyorum; söylediklerine göre masalar, ayaklarının üzerinde havalanıyormuş."

Prens korkuyla yüzüme baktı:

"*Mais c'est terrible ce que tu dis,*"***** dedi.

"Canım merak etmeyin, bunların hepsi saçma."

"Ben de öyle diyorum. Nastasya Stepanovna Salomeyeva var ya, sen de onu tanıyorsun... Ha, evet, tanımıyorsun... Düşünsene, o da ispiritizmaya inanıyor ve düşünün, *cher enfant...*"

Bunu söylerken Anna Andreyevna'ya doğru dönmüştü.

"Ben de ona dedim ki; bakanlıklarda da masalar var ve bu masaların üstünde memurlara ait sekizer çift kol iş görür; memurların hepsi

---

* (Fr.) "Yavrum." -*çev.*

** (Fr.) "Evet, evet çok sevimli." -*çev.*

*** (Fr.) "Ama sonra..." -*çev.*

**** (Fr.) "Ama bu söylediğin korkunç bir şey." -*çev.*

evrak yazıp durur, peki, o masalar neden oynamıyor? Bir oynamaya başlarlarsa ne olur düşünsene! Diyelim ki, maliye bakanlığında, ya da eğitim bakanlığında masalar ayaklanmış. Hay Allah, bir bu eksikti!"

Daha samimi bir tavırla gülmeye çalışarak:

"Ne hoş şeyler söylüyorsunuz prensim, tıpkı eskisi gibi," dedim.

"*N'est-ce pas? Je ne parle pas trop, mais je dis bien.*"*

Anna Andreyevna ayağa kalktı.

"Gidip Pyotr İppolitoviç'i getireyim."

Bunu söylerken memnunluktan yüzü ışıl ışıl olmuştu: Benim, ihtiyara karşı böyle sevecenlik gösterisinde bulunmamdan, kendine göre birtakım sonuçlar çıkarmış, sevinmişti. Ama Anna Andreyevna dışarı çıkar çıkmaz, ihtiyarın yüzü bir anda değişiverdi. Aceleyle kapıya, sonra çevresine baktı ve divandan bana doğru eğilerek korkulu bir sesle:

"*Cher ami!* Ah, keşke onları, birlikte burada görebilseydim! Ah, *cher enfant!*"diye fısıldadı.

"Sakin olun prensim..."

"Evet, evet, ama... Onları barıştıracağız, *n'est-ce pas?* Bu sadece son derece değerli iki kadının basit dargınlığından başka bir şey değil; *n'est-ce pas?* Ben zaten yalnız sana güveniyordum... Hepsini burada düzelteceğiz, hem burası ne şaşırtıcı evmiş..."

Neredeyse korkuyla çevresine bakınıyordu.

"Hem biliyor musun, o ev sahibi yok mu?.. Öyle bir yüzü var ki... Söyle, tehlikeli bir adam değil mi o?"

"Ev sahibim mi? Yok canım! Ondan ne gibi bir tehlike gelebilir ki?"

"*C'est ça.*** Öyle olması daha iyi. *Il semble qu'il est bête, ce gentilhomme.**** *Cher enfant*, Allah rızası için Anna Andreyevna'ya burada her şeyden korktuğumu söyleme: Ben buraya ilk adım atışımda, burada gördüğüm her şeyi övdüm, ev sahibini de övdüm. Dinle, Von Sohn***** öyküsünü anımsıyor musun?"

---

* (Fr.) "Öyle değil mi? Ben çok konuşmam ama güzel söylerim." *-çev.*

** (Fr.) "Öyle." *-çev.*

*** (Fr.) "Görünüşe bakılırsa, aptalın biri bu efendi." *-çev.*

**** 1869'da işlenen ve Petersburg'da halkın gündeminden uzun yıllar düşmeyen bir cinayetten söz ediliyor. Von Sohn gittiği genelevde öldürülen kişinin adıdır. Dostoyevski bu cinayetten Karamazov Kardeşler'de de söz eder. *-ed.*

"Ne vardı ki o öyküde?"

"*Rien, rien de tout... Mais je suis libre ici, n'est-ce pas?**" Ne düşünüyorsun, burada başıma bir şey gelmez, değil mi... Yani o çeşit bir şey gelmez başıma, değil mi?"

"Canım, inanın bana sevgili prensim, söylüyorum ya size... Rica ederim!"

Prens birden ellerini önünde bitiştirerek ve artık korkusunu hiç gizlemeden:

"*Mon ami! Mon enfant!*"** diye bağırdı. "Eğer gerçekten elinde bir şey varsa... Belgeler... Yani, sözün kısası bana söyleyeceğin bir şey varsa, sakın söyleme. Allah rızası için hiçbir şey söyleme... Ne kadar uzun bir süre söylemezsen... O kadar iyi olur."

Atılıp beni kucaklamak istiyordu, yanaklarından aşağı gözyaşları süzülmeye başlamıştı; yüreğimin ne kadar ezildiğini anlatamam. Zavallı ihtiyar, tıpkı aile ocağından birtakım çingeneler tarafından çalınıp da, şimdi her şeyden korkan bir çocuğa benziyordu, ama kucaklaşmamıza fırsat vermediler: Kapı açıldı ve içeriye Anna Andreyevna girdi, yanında da ev sahibi değil de muhafız teğmeni ağabeyi vardı. Bu değişiklik beni şaşırtmıştı; yerimden kalkarak kapıya doğru yürüdüm.

Anna Andrayevna yüksek sesle:

"Arkadiy Makaroviç! İzin verirseniz sizi tanıştırayım," dedi.

Bunu öyle bir tavırla söylemişti ki, elimde olmayarak duraklamak zorunda kaldım. Kelimelerin üzerinde dura dura:

"Sevgili ağabeyinizi *fazlaca* tanıyorum!" dedim.

Genç adam son derece kayıtsız bir tavırla bana yaklaşarak elimi tuttu ve:

"Ah, o zaman korkunç bir yanlışlık oldu! Size karşı o kadar suçluyum ki! Sevgili And... Andrey Makaroviç!" diye gevelemeye başladı.

Elimi bir türlü onun elinden kurtaramıyordum. O sürdürüyordu:

"Bütün suç benim Stepan'da; o zaman gelenin siz olduğunu bana o kadar saçma biçimde haber vermişti ki, başka biri geldi sanmıştım..."

---

* (Fr.) "Hiç, hiçbir şey yok... Ama burada özgürüm değil mi?" *-çev.*

** (Fr.) "Dostum yavrum!" *-çev.*

Kız kardeşine:

"Bu anlattığım Moskova'da oldu," diye açıkladı, sonra yine bana doğru döndü.

"Sonradan sizi elimden geldiği kadar her yerde aradım, sizi bulmak istiyordum, ama hastalandım. Bana inanmıyorsanız ona sorun. *Cher prince nous devons être amis même par droit de naissance.*"*

Bunun üzerine küstah genç, omzuma sarılarak ataklığını gösterdi. Bu, artık kayıtsızlığın son perdesiydi. Geri çekildim, ama utanç içinde oradan bir tek söz söylemeden çekilip gitmeyi tercih ettim. Odama dönünce derin düşünceler ve heyecan içinde karyolanın üstüne oturdum. Çevrilen entrika beni boğuyordu. Ama ne de olsa, açıktan açığa Anna Andreyevna'ya bir darbe indirip, onu bir yana atamazdım! Birden ona da değer verdiğimi ve onun da durumunun korkunç olduğunu hissettim.

III

BEKLEDİĞİM gibi oldu. Anna Andreyevna ağabeyini prensle baş başa bırakarak odama geldi. Bu arada ağabeyi prense birtakım sosyete söylentilerini ve en son, en taze dedikoduları anlatmaya koyulmuş. Böylece hemen o anda, çabucak son derece etki altında kalan ihtiyarcığı oyalayarak neşelendirmiş. Anna Andreyevna'yı görünce hiç konuşmadan ve soran bir tavırla karyoladan kalktım.

Anna Andreyevna:

"Size her şeyi söyledim, Arkadiy Makaroviç!" diye söze başladı. "Kaderimiz sizin elinizde."

"Evet, ama size bunu yapamayacağımı daha önce bildirmiştim... Benden beklediğiniz şeyi yapmama birtakım kutsal sorumluluklar engel oluyor..."

"Ya? Demek cevabınız bu, öyle mi? Peki, ben mahvolsam da ziyanı yok, ama ihtiyar? Ne olacak sanıyorsunuz? Bu durumda akşama doğru çıldırır!"

Öfkeyle:

"Hayır! Asıl ben ona kızının, kendisini deli olarak tanıtmak için avukatından neler yapmak gerektiği konusunda öğüt isteyerek yazdı-

* (Fr.) "Sevgili prensim dost olmamızı, aramızdaki akrabalık hakkı emrediyor." *-çev.*

ğı mektubu gösterirsem çıldırır! Onun dayanamayacağı şey bu! Şunu da bilin ki; prens bu mektubun varlığına inanmıyor, daha önce bunu bana söyledi!"

Prensin bunu bana söylediğini açıklarken, biraz yalan söylemiştim, ama ne de olsa işe yarar bir yalandı.

"Demek söyledi ha? Ben de öyle düşünmüştüm! Madem öyle, ben mahvoldum demek; zaten demin ağlıyor ve ille kendisini eve götürmemizi istiyordu."

Israrla:

"Sizin tasarınız neye dayanıyor söyler misiniz bana?" diye sordum.

Anna Andreyevna bu sözümden ötürü gururu kırıldığı için kızardı, ama gene de kendini toparladı.

"Kızının yazdığı o mektup elimizde olsaydı, kendimizi sosyetenin gözünde temize çıkarabilirdik. Hemen Prens V.'yi ve Boris Mihayloviç Pelişev'i çağırtırdım. Bunlar prensin çocukluk arkadaşlarıdır; ikisi de saygıdeğer ve sosyetede sözleri geçen kişilerdir ve bildiğime göre, daha birkaç yıl önce, prensin o acımak bilmez, açgözlü kızına, bazı davranışlarından ötürü, fena halde kızmışlar. Tabii prensle kızını barıştıracaklardı. Hem de benim ricam üzerine yapacaklardı bunu. Zaten bu konuda yine ısrar edeceğim; ama durum tamamen değişti artık. Bundan başka, o zaman akrabalarım, yani Fanaryotov'lar da, düşündüğüm gibi haklarımı savunmaya karar vereceklerdi. Ama benim için onun mutluluğu önemli; artık kimin kendisine gerçekten bağlı olduğunu iyice anlasın ve değer biçsin, anlaşıldı mı? Kuşkusuz sizin de onun üzerinde bıraktığınız etkiye güveniyorum, Arkadiy Makaroviç. Onu o kadar seviyorsunuz ki... Hem zaten sizinle benden başka kim seviyor ki onu! Son günlerde hep sizden söz edip duruyordu; hep sizi özlüyordu, siz onun 'genç dostu'sunuz... Tabii ömrünün sonuna kadar size karşı duyduğu minnetin sınırı olmayacaktır..."

Bu sözleriyle bana ödül vereceğini belli ediyordu, belki de para verecekti.

Sert bir tavırla sözünü kestim. Kararımın hiçbir şeyle değişmeyeceğini belli ederek:

"Ne derseniz deyin, yapamam!" dedim. "Sadece size, gösterdiğiniz içtenliğe, aynı içtenlikle karşılık verebilir ve son niyetimin ne

olduğunu açıklayabilirim: Bu uğursuz mektubu en kısa zamanda Katerina Nikolayevna'ya teslim edeceğim! Ama bir şartla, bütün bu olup bitenlerden ötürü rezalet çıkarmaması ve mutluluğunuza engel olmayacağına önceden söz vermesi şartıyla. İşte, benim bütün yapabileceğim bu!"

Anna Andreyevna tepeden tırnağa kızarmıştı: "Öyle şey olmaz!" dedi.

Katerina Nikolayevna'nın ona *acıyacağını* düşünmek bile içinde müthiş bir öfke uyandırıyordu.

"Kararımı değiştirmem, Anna Andreyevna!"

"Belki de değiştirirsiniz."

"Lambert'e başvurun!"

Anna Andreyevna soğuk ve son derece öfkeli bir tavırla:

"İnatçılığınız yüzünden ne felaketlere yol açacağınızı bilmiyorsunuz, Arkadiy Makaroviç!" dedi.

"Felaketler olacaktır, bunu kuşkusuz biliyorum... Başım dönüyor. Sizinle bu kadar uğraştım, artık yeter. Kararımı verdim, bu kadar. Yalnız, Allah aşkına... Rica ederim, sakın ağabeyinizi getirmeyin bana."

"Ama ağabeyim yanlışını düzeltmek istiyor."

"Hiçbir şeyi düzeltmeye gerek yok! Buna gerek duymuyorum, istemiyorum, istemiyorum!"

Bunu bağırarak ve başımı ellerimin arasına almış olarak söylüyordum. (Ah, belki de o sırada onunla fazlaca yukarıdan bakarak konuşmuştum, kim bilir!)

"Bununla birlikte, söyleyin, prens bu gece nerede yatacak? Yoksa burada mı?"

"Prens sizde yatacak! Burada, sizinle birlikte."

"Öyleyse bu akşam başka bir eve taşınacağım!"

Bu acımasız sözlerimden sonra şapkamı kaptım ve kürkümü giymeye başladım. Anna Andreyevna hiç konuşmadan, soğuk bir tavırla yaptıklarıma bakıyordu. İçimden ona acıyordum, evet, o gururlu genç kıza acıyordum! Öyleyken ona umut verecek tek bir söz söylemeden koşarak evden dışarı çıktım.

IV

ÖZETLEMEYE çalışayım. Kararımı vermiştim, hem de kesin olarak. Bu yüzden doğru Tatyana Pavlovna'ya gittim. Ne talihsizlik! Onu o sırada evde bulsaydım büyük bir felaket önlenebilirdi; ama o gün mahsusmuş gibi her şey benim için ters gidiyordu. Tabii, anneme de uğradım. Önce zavallı anneciğimin hatırını sormak istiyordum, ikincisi orada muhakkak Tatyana Pavlovna'ya rastlayacağımı düşünüyordum, ama Tatyana Pavlovna annemde de yoktu; biraz önce bir yere gitmişti, annem ise hasta yatıyordu ve başucunda yalnız Liza kalmıştı. Liza içeriye girmememi, annemi uyandırmamamı rica etti: "Bütün gece gözünü kırpmadı, üzüldü durdu; hiç değilse şimdi uykuya dalabildi. Çok şükür!" Liza'ya sarılarak ona çok önemli, hatta benim için hayati bir karar verdiğimi, biraz sonra da gerçekleştireceğimi, iki kelimeyle anlattım. Liza beni pek fazla hayret göstermeden dinledi. Sanki söylediklerim alışılmış, basit şeylerdi. Ah, zaten hepsi o zaman benim durup durup verdiğim "son kararlara" alışmış ve sonradan iradesizlik göstererek bu kararlardan caydığımı çok görmüşlerdi! Ama şimdi, şimdi iş bambaşkaydı! Bununla birlikte, gene de o yol kenarındaki meyhaneye uğradım. Orada beklemek, sonra da Tatyana Pavlovna'ya gidip ne yapıp edip onu evinde bulmak istiyordum. Bu kadına neden gerek duyduğumu anlatayım: Tatyana Pavlovna hemen Katerina Nikolayevna'yı kendi evine davet edecekti. Ben de o zaman belgeyi Tatyana Pavlovna'nın yanında, onun gözü önünde Katerina Nikolayevna'ya teslim edecek, her şeyi ilk ve son defa anlatacaktım... Sözün kısası, benim istediğim sadece olması gereken şeydi; kendimi kesin olarak temize çıkarmak istiyordum. Bunu başardıktan sonra ısrar ederek, Anna Andreyevna'nın lehine de muhakkak bir kaç söz söyleyecektim, hatta fırsatını bulursam Katerina Nikolayevna ile Tatyana Pavlovna'yı (ikincisini tanık olarak alacaktım evime) prensin yanına götürmek, orada birbirlerine düşman olan Anna Andreyevna ile Katerina Nikolayevna'yı barıştırmak, prensi yeniden hayata kavuşturmak ve... Ve sözün kısası, hiç değilse hemen orada, o kalabalığın içinde, o günden tezi yok hepsini mutlu etmek istiyordum. Böylece ortada bir ben bir Versilov, bir de annem kala-

caktı. Bu işi başaracağımdan hiç kuşkum yoktu; Katerina Nikolayevna mektubu kendisine geri verdiğim ve karşılığında hiçbir şey almadığım için, bana karşı minnet duyacağından, barışma konusundaki ricaımı reddetmeyecekti. Ama ne yazık! Bunları düşünürken hâlâ belgenin bende olduğunu sanıyordum. Ah, bilmeyerek ne saçma, ne yakışık almaz bir duruma düşmüştüm!

Tatyana Pavlovna'ya tekrar gittiğim zaman artık hava iyice kararmıştı. Saat hemen hemen dörde yakındı. Mariya'nın kaba bir tavırla soruma karşılık vererek: "Gelmedi," dediğini ve garip garip baktığını çok iyi hatırlıyorum; ama tabii o zaman hiçbir şey aklıma gelemezdi. Aksine, birden zihnimden, içimi sızlatarak bambaşka bir düşünce geçti: Tatyana Pavlovna'nın evindeyken, can sıkıntısı içinde ve ellerini uzatmış olan zavallı ihtiyar prensi anımsadım ve belki de sadece kişisel bazı sıkıntılar yüzünden onu terk ettiğim için kendi kendimi fena halde azarladım. Endişe içinde, yokluğum sırasında belki de orada çok kötü olayların meydana geldiğini düşünmeye başladım ve aceleyle eve döndüm. Meğer evde şunlar olmuş:

Gerçi Anna Andreyevna kısa bir süre önce odamdan öfke içinde çıkmıştı, ama henüz umudunu tamamen yitirmemişti. Şunu da bildirmeliyim ki, Anna Andreyevna daha sabahtan Lambert'i çağırtmak üzere ona adam göndermiş, Lambert'in evde olmadığı anlaşılınca da bir kez daha adam göndermiş. Gene evde olmadığı bildirilince de ağabeyini onu aramaya göndermiş. Zavallı, benim inat ettiğimi görünce, Lambert'e, daha doğrusu onun benim üzerimde yapabileceği etkiye umut bağlamış olacak! Lambert'i sabırsızlık içinde bekliyor ve yanından bir an için ayrılmayan ve o güne kadar hep etrafında dönüp duran Lambert'in onu böyle birden tamamen terk edip ortadan kaybolmasına hayret ediyormuş. Ah, ne yazık! Tabii Anna Andreyevna o sırada Lambert'in belgeyi eline geçirdikten sonra, tamamen bambaşka kararlar aldığını, bu yüzden ortalarda görünmediğini, hatta mahsus ondan saklandığını aklına bile getirmiyordu.

Anna Andreyevna, büyük bir huzursuzluk ve gittikçe artan endişe içinde olduğu için neredeyse ihtiyarı avutacak gücü bile kendinde bulamıyordu; bu arada, ihtiyar prensin endişesi de tehlikeli olacak dereceyi bulmuş. İhtiyar, Anna Andreyevna'ya garip garip, ürkek sorular

soruyor, ona kuşkuyla bakıyormuş. Hatta birkaç kez ağlamaya başlamış. Genç Versilov, Anna Andreyevna'nın yanında pek fazla oturmamış. O gittikten sonra, Anna Andreyevna, sonunda prensi oyalar diye büyük bir umut bağladığı Pyotr İppolitoviç'i getirmiş, ama Pyotr İppolitoviç hiç hoşa gitmemiş, hatta tiksinti uyandırmış. Prens, Pyotr İppolitoviç'e nedense gittikçe artan bir güvensizlik ve kuşkuyla bakıp duruyormuş. Ev sahibim ise, sanki bir kastı varmış gibi gene ispirtizmadan söz ediyor ve bir gösteride seyrettiği bazı marifetleri anlatıyormuş. Anlattığına göre, başka bir yerden gelme bir şarlatan, sözde herkesin içinde insanların kafasını kesiyormuş, kafası kesilen insanların kanları akıp duruyormuş, herkes bunu görüyormuş. Sonra da, adam kestiği başları tekrar boyunlarının üzerinde oturtuyormuş ve bu kesilen başlar hemen orada, herkesin gözü önünde, boyunlara yapışıveriyormuş. Bütün bunlar sözde bin sekiz yüz elli dokuz yılında olmuş. Prens anlatılanlardan, o kadar korkmuş, aynı zamanda nedense öyle bir öfkeye kapılmış ki, Anna Andreyevna hemen bu öyküleri anlatan Pyotr İppolitoviç'i kapı dışarı etmek zorunda kalmış. Allahtan, o sırada bir gün önceden yakınlarda bir yerden ısmarlanmış yemek gelmiş (yemeği Lambert ile Alphonsine'in aracılığıyla ısmarlamışlarmış). Bunu hazırlayan çok iyi bir Fransız aşçısıymış, o sırada işsiz güçsüzmüş ve soylu bir adamın evinde ya da bir kulüpte görev almak amacıyla oraya buraya başvuruyormuş. Yemek ve şampanya, ihtiyar prensi son derece neşelendirmiş; pek çok yemek yemiş ve çokça şaka etmiş. Yemekten sonra ise, tabii ağırlık basmış ve uykusu gelmiş. Zaten yemekten sonra her zaman uyuduğu için, Anna Andreyevna da yatağını hazırlamış. İhtiyar prens, uykuya dalarken, hep Anna Andreyevna'nın ellerini öpüyor, ona "Cennetim benim! Umudum benim! Hurim benim! Altın çiçeğim benim!" diyormuş, sözün kısası neredeyse doğuda kullanılan bütün iltifatları yağdırmaya başlamış. Sonunda uyumuş. İşte tam bu sırada eve döndüm.

Anna Andreyevna aceleyle odama girerek, karşımda ellerini kavuşturmuş olarak durdu ve artık kendisi için değil, prensin hatırı için o uyanınca yanına gitmemi, bunun için bana yalvardığını söyledi. "Siz olmasanız mahvolur! Sinirden inme iner vücuduna! Geceye kadar bile dayanamaz diye korkuyorum," diyordu... Ayrıca kendisinin

de bir süre için dışarı çıkmak zorunda olduğunu ekliyordu. "Hatta belki iki saat kadar gelmem, bu yüzden prense bakmak size düşecek, onu size bırakıyorum!" dedi. Heyecanla akşama kadar orada kalacağıma ve prens uyanınca onu avutmak için elimden geleni yapacağıma ona söz verdim.

Anna Andreyevna, hemen harekete geçecekmiş gibi bir tavırla:

"Üzerime düşen görevi yapacağım!" diye sözünü bitirdi.

Sonra gitti. Olayları atlayarak şunu ekleyelim: Meğer Anna Andreyevna o sırada Lambert'i aramaya gitmiş. (Lambert onun son umuduydu!) Ayrıca ağabeyine ve akrabaları olan Fanaryotova'lara da uğramış; böyle olunca nasıl bir ruh hali içinde döneceği kolaylıkla anlaşılabilir.

Prens, Anna Andreyevna gittikten aşağı yukarı bir saat sonra uyandı. Duvarın öbür tarafından inlediğini işitince hemen yanına koştum; odasına girdiğim zaman, sırtında robdöşambırı ile karyolanın üzerinde oturduğunu gördüm. Ama bir tek lamba ile aydınlanan yabancı bir odada tek başına bulunduğu için, o kadar korkmuştu ki, içeri girdiğim sırada irkildi, yerinden fırlayacak oldu ve bağırdı. Hemen ona doğru atıldım. Prens gelenin ben olduğumu anlayınca, sevinç gözyaşları içinde bana sarılmaya başladı.

"Ama bana senin başka bir eve taşındığını, korkup kaçtığını söylediler!"

"Kim söylemiş olabilir size bunu?"

"Kim mi? Bak sana bir şey söyleyeyim; belki bunu kendim uydurdum, belki de biri söyledi, kim bilir! Düşün, demin bir rüya gördüm: İçeriye sakallı bir ihtiyar girmiş. Elinde ikiye parçalanmış bir tasvir tutuyor ve birden bana işte senin hayatın da böyle bölünecek!.. diyor."

"Hay Allah, herhalde Versilov'un dün bir tasviri parçalamış olduğunu bir yerden işitmiş olacaksınız. İşittiniz, değil mi?"

"*N'est-ce pas?* İşittim, işittim! Sabahleyin, Darya Onisimovna'dan işittim. Kendisi bavulumu ve küçük köpeği buraya taşımıştı."

"İyi ya işte, sonra da aynı şeyi düşünüzde görmüşsünüz."

"Aman, öyle olsun olmasın hepsi bir. Düşünsene, o gördüğüm ihtiyar, hep bana doğru parmağını sallayarak beni tehdit ediyordu. Anna Andreyevna nerede?"

"Şimdi gelecek."

Prens neredeyse hastalanacakmış gibi:

"Nereden gelecek? O da mı gitti yoksa?" diye bağırdı.

"Hayır, hayır! Biraz sonra burada olacak. Benden yanınızda oturmamı rica etmişti."

"*Oui*, gelecek öyleyse. Demek bizim Andrey Petroviç aklını kaçırdı, öyle mi? Hem de böyle durup dururken, bir çırpıda! Zaten ben her zaman kendisine sonunda böyle olacağını söylemişimdir. Yavrum, dur bir dakika..."

Birden beni ceketimden tutarak kendine doğru çekti.

"Demin senin ev sahibi birden buraya birtakım fotoğraflar getirdi," diye fısıldadı. "Pis pis kadın fotoğrafları... Çeşitli doğu dekorları içinde, çıplak kadınlar... Üstelik durup dururken, bana bunları büyüteçle göstermeye kalkıştı... Anlıyor musun? Ben de fena halde sıkılarak beğendiğimi söylüyordum. Zavallı adamları daha kolay sarhoş etmek için korkunç kadınları getiriyorlar ya, işte benim başıma da onun gibi bir şey geldi..."

"Siz hâlâ Von Sohn'dan mı söz ediyorsunuz? Vazgeçin, yeter prensim! Ev sahibim aptalın biridir, başka bir şey değil."

"Evet, aptalın biri, başka bir şey değil! *C'est mon opinion*!"*

Prens birden karşımda ellerini bitiştirdi:

"Yavrum, elindeyse ne olur beni kurtar buradan!" dedi.

"Elimden gelen her şeyi yaparım, prensim! Ben tümüyle size bağlıyım. Sevgili prensim, ne olur bekleyin, belki de her şeyi düzeltirim!"

"*N'est-ce pas?* Biz de birlikte çıkıp gideriz, kaçarız buradan, bavulu da aldansınlar diye burada bırakırız. Böylece ev sahibin de döneceğimizi sanır."

"Nereye kaçarız? Kaçarsak Anna Andreyevna ne olacak?"

"Yok canım, yok canım. Anna Andreyevna ile birlikte gideriz... Oh, *mon cher*, başımda öyle bir boza pişiyor ki... Dur: Şurada, sağda, çantanın içinde Katya'nın bir resmi var; demin onu yavaşça oraya koydum. Anna Andreyevna görmeden. Özellikle o Darya Onisimovna görmesin istiyordum. Şunu oradan çabucak ve dikkatle al, ne

---

* (Fr.) "Benim düşüncem de bu." *-çev.*

olursun! Ama dikkat et, bizi ona bakarken suçüstü yakalamasınlar... Hem kapıdaki çengeli taksak olmaz mı?"

Çantanın içinde gerçekten bir fotoğraf buldum. Yumurta biçimi bir çerçeve içindeydi. Katerina Nikolayevna'nın bir fotoğrafıydı. Prens, fotoğrafı aldı, ışığa götürdü. O zaman o sarı, zayıf yanaklarından aşağıya yaşlar süzülmeye başladı.

"*C'est un ange, c'est un ange du ciel,*"* diye söyleniyordu. "Ömrümce hep ona karşı suçlu olmuşumdur... İşte şimdi de! *Cher enfant*, ben hiçbir şeye inanmıyorum, hiçbir şeye! Yavrum, bana söyle; beni akıl hastahanesine kapatmak istediklerini düşünebilir misin? *Je dis des choses charmantes et tout le monde rit...*** Ondan sonra, böyle bir adamı durup dururken akıl hastanesine götürmeye kalkışıyorlar!"

"Öyle bir şey hiçbir zaman olmadı!" diye bağırdım. "Bunda bir yanlışlık var. Ben Katerina Nikolayevna'nın duygularını biliyorum!"

"Demek sen de biliyorsun duygularını, öyle mi? İyi ya, çok güzel işte. Yavrum! Beni yeniden yaşama kavuşturdun. Peki, benim için sana ne dediler? Yavrum, Katya'yı buraya çağır. İkisi benim karşımda öpüşsün. Sonra ikisini de eve götürürüm, buranın ev sahibine gelince onu kovarız olur, biter!"

Karyoladan kalktı, karşımda ellerini bitiştirdi, sonra önümde diz çöktü. Garip, çılgın bir korku içinde yaprak gibi tir tir titriyordu:

"*Cher*," diye fısıldadı, "yavrum, bana bütün gerçeği olduğu gibi söyle: Şimdi beni nereye götürecekler?"

Prensi yerden kaldırıp, karyolaya oturtarak:

"Hay Allah!" diye bağırdım. "Şimdi siz bana inanmıyorsunuz, öyle mi? Ama ben kılınıza dokundurtınam sizin!"

"*C'est-ça*, sakın dokundurtma," diye kekeledi. "Beni hiç kimseye verme sakın! Hem bana hiç yalan söyleme... Yani şimdi beni buradan alıp götürecekler mi? Beni dinle, senin o ev sahibin var ya, İppolit miydi neydi adı... Doktor mu o?"

"Ne doktoru?"

"Yani burası... Burası, akıl hastahanesi değil, değil mi? Yani bu oda demek istiyorum!"

---

* (Fr.) "O bir melek! Gökten inme bir melek!" *-çev.*

** (Fr.) "Eğlenceli şeyler söylüyorum, herkes de gülüyor." *-çev.*

Bu sırada birden kapı açıldı ve Anna Andreyevna içeri girdi. Herhalde kapıdan içerisini dinliyordu ve sabrı tükendiği için birden, aşırı bir sabırsızlıkla açmıştı kapıyı. En küçük bir gıcırtıda hemen irkilen prens bir çığlık attı ve yüzükoyun yastığın üzerine kapandı. Sonunda kriz gibi bir şey geçirdi. Bu kriz, prensin hıçkıra hıçkıra ağlamasıyla sona erdi. Anna Andreyevna'ya ihtiyarı göstererek:

"Gördünüz mü marifetinizi?" dedim.

Anna Andreyevna sert bir tavırla:

"O benim marifetim değil, sizin marifetiniz!" diye yüksek sesle cevap verdi. "Size son defa başvuruyorum, Arkadiy Makaroviç. Savunmasız kalmış bir ihtiyara karşı çevrilen entrikayı ortaya çıkararak, *öz* ablanızı kurtarmak için 'çılgınca ve çocuksu aşk hayallerinizden' fedakârlık etmez misiniz?"

"Hepinizi kurtaracağım! Ama biraz önce size söylediğim gibi değil! Gene koşarak buradan gideceğim; belki de bir saat sonra Katerina Nikolayevna'nın kendisi gelecektir buraya! Herkesi barıştıracağım ve herkes mutlu olacak!"

Bunu birden gelen bir ilhamın etkisi altındaymışım gibi bağırarak söylemiştim. Prens:

"Getir ya! Getir onu buraya!" diye çırpınmaya başladı. "Beni ona götürün! Katya'yı görmek, onu kutsamak istiyorum" diye ellerini yukarı doğru kaldırıyor, yataktan fırlamaya çalışarak bağırıyordu.

Onu Anna Andreyevna'ya işaret ederek:

"Görüyorsunuz ya! İşitiyorsunuz ya ne dediğini! Şimdi artık, ne olursa olsun, hiçbir 'belgenin' size yardımı olamaz!"

"Görüyorum. Ama o belge şu anda bile davranışımı herkesin gözünde temize çıkarınama yardım edebilir, oysa şimdi rezil oldum! Yeter! Benim vicdanım temiz. Herkes terk etti beni. Hatta kendi öz ağabeyim bile. Başarısızlıktan korkan kim varsa, hepsi terk etti beni... Ama ben gene de görevimi yapacağım ve bu zavallının yanında kalacağım, dadısı, hastabakıcısı olarak da olsa!"

Ama vakit kaybetmeye gerek yoktu, bunun üzerine koşarak odadan çıktım. Eşikten de:

"Bir saat sonra döneceğim. Döndüğüm zaman da tek başıma olmayacağım!" diye bağırdım.

ON İKİNCİ BÖLÜM



I

SONUNDA Tatyana Pavlovna'yı buldum! Ona hemen ilk ağızda her şeyi, belgeyi de, olup bitenleri de en son ayrıntısına kadar anlatarak o sırada evimde olanları bildirdim. Zaten kendisi de bütün bu olup bitenlerin anlamını iyice anlıyordu. Bu yüzden daha ben iki kelime söyleyince, ortada nelerin döndüğünü hemen kavrayabilirdi. Bununla birlikte, bunları anlatmam, öyle sanıyorum ki on dakika kadar aldı. Yalnız ben konuşuyordum; konuşuyor, gerçeği olduğu gibi ortaya döküyor, söylediklerimden utanmıyordum. Tatyana Pavlovna hiç konuşmadan hareketsiz oturuyordu. Direk gibi dimdikti iskemlesinin üzerinde. Dudaklarını kısmış, gözlerini benden indirmeden, anlattıklarımı can kulağıyla dinleyerek oturuyordu. Ama bitirdiğim anda, iskemlesinden birden öyle bir fırladı ki, dayanamadım, onunla birlikte ben de fırladım.

"Seni piç kurusu! Demek bu mektup gerçekten cebinde dikiliydi, demek diken de o aptal Maria İvanovna'ydı! Ah, sizi gidi alçaklar! Namussuzlar! Demek sen buraya gönüller fethetmek, yüksek sosyeteyi dize getirmek niyetiyle geldin. Demek, gayri meşru çocuksun diye falanca kör olası adamdan öç almak istiyordun, öyle mi?"

"Tatyana Pavlovna!" diye bağırdım. "Lütfen küfretmeyin! Belki de benim burada böyle bir yabani gibi davranımama yol açan, başlangıçtan bu yana durmadan küfretmenizdir. Evet, ben gayri meşru bir çocuğum ve belki gerçekten evlilik dışı dünyaya geldiğim için intikam almak istiyordum; belki de dediğiniz gibi intikamımı almak istediğim gerçekten falanca kahrolası adamın biriydi, çünkü aslına bakarsanız bu işte şeytan bile suçlunun kim olduğunu bulamaz! Yalnız şunu unutmayın ki, ben de alçaklarla işbirliği etmedim; kendi tutkularımı bastırdım! Hiç konuşmadan, belgeyi Katerina Nikolayevna'nın

önüne koyduktan sonra çekip gideceğim, bir kelime bile söylemesini beklemeyeceğim; siz de buna tanık olacaksınız!"

"Ver, ver şu mektubu şimdi! Koy mektubu buraya, masanın üzerine! Haydi bakalım! Belki de yalan söylüyorsun, ne bileyim ben?"

"Mektup cebime dikili; Maria İvanovna kendi eliyle dikti onu oraya. Burada bana yeni bir ceket diktirdikleri zaman ise, mektubu eski ceketimden alıp, onu yeni ceketimin cebine kendi elimle ben diktim. Bakın! İşte burada, yoklayın, yalan söylemiyorum!"

Tatyana Pavlovna beni tartaklamak istiyor gibiydi. "Ver şunu! Çıkar şunu oradan!"

"Hayır, olmaz! Ne yapsanız çıkarmam, bunu tekrar ediyorum; mektubu onun önüne sizin yanınızda koyacağım, hem de bir tek kelime söylemesini bile beklemeden; ama onun bunu kendi gözleriyle görmesi; bu mektubu kendi isteğimle, hiçbir baskı altında olmadan, hiçbir ödül beklemeden, kendiliğimden yaptığımı, belgeyi kendi elimle ona teslim ettiğimi görmesi gerekiyor."

"Gene mi gösteriş yapmak istiyorsun? Âşık mısın nesin? Piç kurusu seni!"

"İstediğiniz kadar kötü söz söyleyin! Ziyanı yok. Bunu hak ettim. Size gücenmiyorum. Belki ona kendisini gözetleyen ve ona tuzak kurmaya niyetlenmiş küçük bir çocuk olarak görüneceğim; ama olsun, hiç değilse kendi kendime söz geçirdiğimi ve *onun* mutluluğunu dünyada her şeyden üstün tuttuğumu itiraf etsin! Ziyanı yok Tatyana Pavlovna, ziyanı yok! Kendi kendime hep: 'Cesaret! Umudunu yitirme!' diye bağırıyorum. Varsın bu, o alanda attığım ilk adım olsun. Hiç değilse soylu bir insana yakışır biçimde bitti. İyi bitti! Hem onu seviyorsam, ne kötülük var bunda yani..."

Büyülenmiş gibi, gözlerimin kıvılcımlar saçtığını hissederek devam ediyordum.

"Ben bundan utanmıyorum ki! Annem gökten inme bir melek, o ise dünyanın biricik sultanı! Versilov anneme dönecektir, o kadın karşısında ise utanç duymam için artık ortada hiçbir neden kalmadı; perdenin arkasında dururken ikisinin Versilov'la neler konuştuğunu işittim ya... Ah, biz üçümüz de 'aynı çeşit çılgınlığa uğramış insanlarız'. Bu söz, evet bu söz Andrey Petroviç'in sözü! Hem biliyor musunuz, aynı çılgınlığa tutulmuş insanlar olarak belki üç kişiden de daha

fazlayız, kim bilir? Hatta yemin ederim, siz de bir dördüncü olarak aynı çılgınlığa kapılmış bir insansınız! İsterseniz nedenini söyleyeyim: Eğer siz de ömrünüz boyunca Andrey Petroviç'e âşık olmadınızsa, elimi ateşe sürerim. Hatta belki hâlâ ona âşıksınız..."

Tekrar ediyorum, ilham gelmiş gibi ve garip bir mutluluk içinde konuşuyordum, ama sözlerimi bitirmeye fırsat bulamadım: Tatyana Pavlovna birden garip, anormal bir davranışla saçlarımı yakaladı ve bir iki kez var gücüyle beni aşağı doğru çekti... Sonra birden bıraktı, odanın bir köşesine giderek, duvara doğru döndü, mendiliyle yüzünü örttü. Ağlayarak:

"Piç kurusu! Bir daha bana böyle bir şey söyleyeyim deme!" diye söylendi.

Bütün bunlar o kadar beklenmedik şeylerdi ki, normal olarak şaşırdım kaldım. Olduğum yerde ona bakıyor, ne yapacağımı bilemiyordum.

Tatyana Pavlovna birden hem ağlayarak, hem gülerek:

"Aman! Aptal! Buraya gel! Öp bakayım şu aptal Tatyana Pavlovna'yı," dedi. "Bundan sonra da bir daha böyle bir şeyi tekrarlayayım deme... Aslında seni severim, ömrüm boyunca sevdim seni... Aptal çocuk!"

Onu öptüm. Parantez açarak söyleyeyim: O zamandan bu yana Tatyana Pavlovna ile dost oldum. Birden elini alnına vurarak:

"Haa, evet! Ne oluyorum ben böyle!" diye bağırdı. "Sen ne söylüyorsun kuzum? Demek ihtiyar prens şu anda senin evinde, öyle mi? Doğru mu bu?"

"İnanın doğru!"

"Aman Yarabbi! Ah! Bıktım, usandım bunlardan!"

Odada kendini oradan oraya atıyor, çırpınıp duruyordu:

"Demek bunlar onun hakkında, orada birtakım kararlar veriyor! Ah ne yazık! Bu dünyada aptalları cezalandırmak için özel bir ceza yok ki! Demek prens sabahtan bu yana orada, öyle mi? Maşallah Anna Andreyevna'ya! Allah için tam rahibe gibi kadın! Hele öbürü, o Militrisa* gibi olanı ne yapıyor? Hiçbir şey bilmiyormuş, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranıyor!"

---

* Militrisa (Kirbityevna), *Prens Bova* adlı Rus halk masalında yer alan ve sinsiliği ile öne çıkan kadın kahraman. *-ed.*

"Hangi Militrisa?"

"Canım dünyanın biricik sultanı yani *ideal kadın* demek istiyorum! Ah, şimdi ne yapacağız?"

Birden aklımı başıma toplayarak:

"Tatyana Pavlovna: Biz burada saçmalayıp duruyoruz, ama en önemli olanı unuttuk: Ben buraya aslında Katerina Nikolayevna'yı almaya geldim. Şu anda hepsi orada beni bekliyor."

Sonra belgeyi Katerina Nikolayevna'ya ancak Anna Andreyevna ile derhal barışacağına söz verirse ve onun prensle evlenmesine razı olursa kendisine teslim edeceğimi anlattım...

Tatyana Pavlovna sözümü kesti:

"Çok güzel olur!" dedi. "Ben de ona yüz kez aynı şeyi söylemişimdir. Zaten babası daha nikâhlanmadan önce ölür! Nasıl olsa nikâhlanamazlar. Prens ona, yani Anna'ya miras olarak bir para bırakacaksa, zaten şimdiden bunu vasiyetnamesine yazmıştır, yani paralar zaten ona kalacaktır..."

"Katerina Nikolayevna yalnız paraya mı acıyor?"

"Hayır! Hep belgenin Anna Andreyevna'nın elinde olduğundan korkuyordu. Zaten Anna Andreyevna'yı bu yüzden göz hapsine almıştık. Kızı, tabii ihtiyarı sarsmak istemiyordu. Ama o Alman Byoring var ya, doğrusu o, paraya da acıyordu."

"Öyle olduğu halde, Katerina Nikolayevna bunu bile bile, gene Byoring'le evleniyor, öyle mi?"

"Ne yaparsın? Aptal kadın; aptal dedik ya! Sanırım ömrünün sonuna kadar artık akıllanmaz da. Senin anlayacağın, Byoring ona sakin bir yaşantı sağlayacaktır. Nasıl olsa biriyle evlenmesi gerekiyordu. Onunla evlenirse, hiç değilse daha sakin bir yaşam sürer. Anlıyorsun ya? Oysa göreceğiz bakalım o adamla evlendikten sonra rahat edecek mi? Sonradan başını taşlara vuracak, ama artık iş işten geçmiş olacak!"

"Peki, siz buna neden göz yumuyorsunuz? Siz Katerina Nikolayevna'yı seviyorsunuz, değil mi? Bunu gözlerinin içine baka baka söylemiştiniz; ona neredeyse aşka varan bir sevgi duyduğunuzu söylemiştiniz."

"Gerçekten onu çok seviyorum, hatta hepinizden fazla seviyorum. Öyleyken gene de aptalın biri, düşüncesizin biri olduğunu söylemekten kendimi alamıyorum; aptalın, düşüncesizin biridir o!"

"Öyleyse şimdi hemen ona koşun, sonra hepimiz birlikte karar verip onu babasına götürelim."

"Olmaz öyle şey! Olmaz! Aptal çocuk! Asıl mesele zaten bu ya! Ah, ne yapmalı! Ah, fena oluyorum!"

Odada gene kendini oradan oraya atmaya başlamıştı. Bununla birlikte gene de atkısını eline almıştı.

"Ah, dört saat önce gelseydin ne iyi olurdu! Şimdi saat sekize geliyor, Katerina Nikolayevna daha demin Pelişev'le akşam yemeği yemeye gitti, oradan da onunla birlikte operaya gidecek."

"Aman Yarabbi! Peki, bir koşu operaya gitsek olmaz mı? Hayır, olmaz tabii! Peki, şimdi ihtiyar ne olacak? Vallahi bu gece ölür!"

"Bak, sen sakın oraya gitme! Annene git! Geceyi orada geçir, yarın da erkenden..."

"Hayır, ne olursa olsun ihtiyarı bırakamam."

"Sana bırak diyen kim; böyle davranmakla iyi ediyorsun. Bana gelince, bak bir şey söyleyeyim mi... Ben koşa koşa ona gideyim, evine bir pusula bırakayım... Pusulada yalnız ikimizin anlayacağı terimler kullanarak durumu anlatırım (ne demek istediğimi anlayacaktır). Ona belgenin burada olduğunu ve yarın saat tam dokuzda bana gelmesini yazarım, tam dokuzda! Üzülme, gelecektir. Artık beni dinlemezlik edemez: İşte o zaman hepsini bir anda düzeltir hallederiz. Sen ise hemen oraya koş ve ihtiyarı elinden geldiği kadar oyalamaya çalış, onu yatağına yatır, belki de bakarsın sabaha kadar dayanır! Anna'yı da korkutma, onu da severim çünkü. Sen ona haksızlık ediyorsun, çünkü bu işleri anlayamıyorsun. Anna kırgındır, çocukluktan bu yana kırgındır; ah, hepiniz çullandınız üstüme! Unutma, bu işi düzeltmeyi üzerime aldığımı ona söyleyeceksin. Kendi elimle ve candan uğraşarak işi düzelteceğimi söyle. Sakin olmasını ve bu işte gururunun hiç yaralanmayacağını söyle... Çünkü son günlerde onunla düpedüz kavga ettik, neredeyse birbirimizin yüzüne tükürdük, fena sözler söyledik birbirimize! Haydi koş... Hayır! Dur! Cebini bir daha göster bakayım... Acaba doğru mu? Ah, doğru mu? Şu mektubu hiç değilse bir gece için bana versene, ne olur? Bırak, yemem ki onu. Başka türlü olursa, bir de bakarsın gece boyunca onu elden çıkarıverirsin... Ya da kararını değiştirirsin, kim bilir?"

"Olmaz öyle şey," diye bağırdım. "İşte, yoklayın, bakın! Ama onu ne yapsanız size bırakmam!"

Tatyana Pavlovna parmaklarıyla yoklayarak:

"Anlıyorum, bir kâğıt var burada," dedi. "Eh, ne yapalım, git bakalım. Bense Katerina Nikolayevna'nın evine gideceğim, hatta belki tiyatroya da uğrarım. Demin iyi akıl ettin bunu! Haydi koş, koş!"

"Tatyana Pavlovna, durun, anneme ne oldu?"

"Merak etme, sapasağlam. Bir şeyi yok."

"Ya Andrey Petroviç?"

Tatyana Pavlovna elini salladı.

"O da kendine gelir!"

Koşarak çıktım. Cesaret ve güven bulmuştum. Gerçi iş pek tahmin ettiğim gibi olmamıştı, ama... Ne yazık ki, kader bambaşka bir karar vermişti ve beni tamamen başka şeyler bekliyordu; demek ki dünyada kader diye bir şey var.

II

PANSİYONUMDA daha merdivendeyken gürültü işittim. Kapı ardına kadar açıktı. Koridorda üniformalı, tanımadığım bir uşak duruyordu. Pyotr İppolitoviç ile karısı, ikisi de bir şeyden korkmuş gibi koridorda duruyor ve bir şeyler bekliyorlardı. Prensin bulunduğu odanın kapısı açıktı ve içeriden gök gürültüsü gibi kalın bir ses duyuluyordu. Sesi hemen tanımıştım, konuşan Byoring'di. Daha iki adım atmadan, birden gözyaşları içinde bulunan ve tir tir titreyen ihtiyar prensi koridora çıkardıklarını gördüm; ihtiyarı bir yandan Byoring, öbür yandan arkadaşı Baron R. yani görüşmelerde bulunmak üzere Versilov'a gelen baron tutuyordu. Prens hıçkıra hıçkıra, avaz avaz ağlıyor, Byoring'i kucaklıyor, onu öpüyordu. Byoring ise prensin arkasından koridora çıkan Anna Andreyevna'ya bağırıyor, onu tehdit ediyor, galiba ayaklarını da yere vuruyordu. Sözün kısası, içindeki kaba Alman asker uyanmış, kendisini, üzerindeki "yüksek sosyete" istilasına rağmen gösteriyordu. Sonradan Byoring'in nedense bu işte Anna Andreyevna'nın suçlu olduğunu aklına koyduğu meydana çıkacaktı; hatta Anna Andreyevna'nın bir kamu suçu

işlediğini ve şimdi yaptığı işler yüzünden mahkeme karşısında hesap vermesi gerektiğini bile düşünüyordu. İşin özünü bilmediği için durumu abartıyordu ve birçok insanın böyle işler karşısında yaptığı gibi, kendinde son derece kaba davranma hakkını buluyordu. Asıl önemli olan nokta, henüz durumu kavramamış olmasıydı: kendisine olup bitenleri isimsiz bir mektupla bildirmişlerdi. Bu, sonradan anlaşılacaktı (ben de bunu daha sonra anlatacağım), bu yüzden içeriye çileden çıkmış kibar bir beyefendi olarak dalmıştı; bu gibi durumlarda hangi milletten olursa olsun, en zeki insanlar bile kimi kez arabacı gibi kavga etmeye hazırdır. Anna Andreyevna onun bu yaptığı çıkışı son derece soylu bir tavırla karşılamış. Ama ben zamanında yetişip bu sahneyi göremedim. Sadece Byoring'in ihtiyarı koridora çıkarıp, onu Baron R.'nin eline bıraktıktan sonra, birden Anna Andreyevna'ya doğru döndüğünü gördüm ve herhalde söylediği bir söze cevap olarak:

"Siz entrikacı bir kadınsınız! Sizin istediğiniz onun parası! Şu anda kendinizi sosyete karşısında rezil ettiniz ve yaptıklarınız için mahkemede hesap vereceksiniz!" diye bağırdığını işittim.

"Siz zavallı, hasta bir insanın durumunu kötüye kullanıyorsunuz! Onu çıldıracak duruma getirdiniz... Bana da sadece kadın olduğum için, savunacak bir kimsem bulunmadığı için bağırıyorsunuz..."

"Haa, evet! Unuttum siz onunla nişanlısınız, nişanlıya bakın, nişanlıya!"

Byoring öfkeyle çılgınca kahkahalar atıyordu.

Prens, kollarını Anna Andreyevna'ya doğru uzatarak:

"Baron, baron... *Chère enfant, je vous aime*,"* diye ağladı.

Byoring

"Gidin prens, gidin: size bir tuzak hazırlanmış, hatta belki de hayatınıza kastedilecekti!" diye bağırdı.

"*Qui, oui, je comprends, j'ai compris au commencement...*"**

Anna Andreyevna neredeyse bağırarak:

"Prens, bana hakaret ediyorsunuz, başkalarının da bana hakaret etmesine göz yumuyorsunuz!"

---

* (Fr.) "Sevgili yavrum, ben sizi seviyorum." *-çev.*

** (Fr.) "Evet, evet, anlıyorum, ilkin sandım ki..." *-çev.*

Byoring birden ona:

"Çekilin oradan!" diye bağırdı.

Artık buna dayanamazdım. Byoring'e:

"Alçak!" diye bağırdım. "Anna Andreyevna! Sizi ben savunacağım!"

Şimdi burada olup bitenleri ayrıntılı olarak anlatamam. Çok çirkin ve adice bir sahne oldu. Birden aklımı kaçırmış gibi olmuştum. Galiba Byoring'e doğru atıldım ve ona vurdum. Hiç değilse onu şiddetle ittim. O da var gücüyle başıma vurdu. Öyle bir şiddetle vurmuştu ki, yere düştüm. Kendime geldiğim zaman, artık merdivenden aşağı inmeye başladıkları için, arkalarından koştum. Hatırlıyorum, burnumdan kan akıyordu. Kapıda onları bir fayton bekliyordu. İhtiyar prensi faytona bindiriyorlardı. Bunun üzerine faytonun yanına koştum ve beni iten uşağa karşın, yine Byoring'in üzerine atıldım. Nasıl oldu anımsamıyorum, birden polis çıkageldi. Byoring beni yakamdan yakalayarak, polise beni karakola götürmesini emretti. Zabıt tutulması için onun da bizimle birlikte gelmesi gerektiğini ve beni evimden alıp götürmeye hakları olmadığını söyleyerek bağırıyordum. Ama iş evimde değil, sokakta olduğu, ben de sarhoş gibi bağırıp, küfrederek kavga ettiğim için, Byoring ise üniformalı olduğundan ötürü polis sadece beni götürdü. İşte bu sırada kendimi tamamen yitirdim. Var gücümle karşı koyuyordum, hatta galiba polise de vurdum. Sonra anımsıyorum, iki polis daha geldi. Beni alıp götürdüklerini; tütün dumanıyla dolu bir odaya soktuklarını hayal meyal hatırlıyorum. İçeride çeşit çeşit pek çok insan vardı. Kimi ayakta duruyor, kimi oturuyor, kimi bekliyor, kimi bir şeyler yazıyordu; bense burada da bağırmaya ve zabıt tutulmasını istemeye devam ediyordum. Ama artık iş sadece bir zabıt tutmaktan çıkmıştı; polise karşı şiddet kullanma ve isyan olarak daha karışık bir olaya dönüşmüştü. Hem zaten çok kötü bir görünümüm vardı. Biri birden tehdit ediyormuş gibi bana bağırdı. Bu arada polis beni dövüşmekle suçluyor, albaydan söz ediyordu...

Biri:

"Adın ne?" diye bağırdı. Ben de avaz avaz:

"Dolgorukiy!" diye cevap verdim.

"Prens Dollgorukiy mi?"

Çileden çıkarak son derece çirkin bir küfürle cevap verdim, o zaman anımsıyorum, beni "ayılayım" diye karanlık bir hücreye sürüklediler. Ah, itiraz etmiyorum, bunu hak etmiştim. Daha geçenlerde herkes gazetelerde bir beyefendinin şikâyetini okumuştu; adamcağız bütün geceyi tutuklu olarak, eli kolu bağlı bir durumda ve tıpkı benim gibi ayılmak üzere bir odada geçirmiş. Ama galiba onun suçu bile yokmuş, ben ise suçluydum. İçeride kendilerinden tamamen geçmiş, sızmış iki kişinin yanına, kerevetin üzerine attım kendimi. Başım ağrıyor, şakaklarım zonkluyor, kalbim çarpıyordu. Herhalde kendimi yitirmiş olacağım. Galiba sayıklıyordum. Yalnız, gecenin ilerlemiş bir saatinde uyandığımı ve ranzanın üzerinde oturduğumu anımsıyorum. Kendime gelir gelmez hemen her şeyi anımsadım, her şeyi kavradım ve dirseklerimi dizlerime, başımı da ellerime dayayarak derin düşüncelere daldım.

Ah, o anda içimden geçen duyguları anlatmaya kalkışmayacağım, zaten zamanım yok, yalnız bir şey belirtmek istiyorum: Belki hayatımda hiçbir gün, gecenin o saatinde, tutuklu olarak, ranzanın üstünde düşüncelere daldığım o anlarda olduğu kadar memnunluk duymamışımdır. Bu belki okuyucuya garip görünecektir. Belki bunu gösteriş yapmak isteği, orijinal görünmek hevesi sayacaklardır, ne yapayım ki, gerçekten söylediğim gibi oldu. Bu belki de her insanın hayatında olan, ama ömür boyu ancak bir kez gerçekleşen dakikalardan biriydi. Böyle bir anda insan kaderini kendi eliyle çizer, dünya görüşünü ortaya çıkarır, ilk ve son olarak kendi kendine: "İşte gerçek burada, işte bu gerçeği elde etmek için gitmem gereken yer orası," der. Evet, o anlar ruhumu aydınlatan anlardı. O züppe Byoring'den hakaret gördüğüm ve o yüksek sosyeteye mensup kadından ertesi günü hakaret göreceğimi kesin olarak beklediğim halde, onlardan korkunç bir intikam alabilecek durumda bulunduğumu biliyordum; bununla birlikte, onlardan öcümü almaya karar vermiştim. İçimdeki şeytanın beni bambaşka bir şeye itmesine karşın, belgeyi açıklamamaya, onu herkese bildirmemeye karar vermiştim (oysa daha önce zihnimden böyle bir düşünce geçmişti). Kendi kendime, hemen ertesi günü mektubu onun önüne koyacağımı ve teşekkür yerine alaylı alaylı gülümseyecek olsa bile, buna dayanacağımı ve ne olursa olsun bir tek söz söylemeden, onu bir daha görmemek üzere kendisinden uzakla-

şacağımı tekrarlayıp duruyordum... Her neyse, konuyu dallandırıp budaklandırmaya gerek yok. Bunları düşünüyordum da, ertesi günü orada, beni polis müdürünün karşısına çıkaracakları zaman neler olacağını ve bana neler yapacaklarını düşünmeyi unutmuş gibiydim. İçimde sevgi duyarak haç çıkardım, ranzanın üzerine uzandım ve çocuksu, rahat bir uykuya daldım.

Geç bir saatte uyandım. Artık hava ağarmıştı. Odada artık tek başıma kalmıştım. Oturdum ve hiç ses çıkarmadan beklemeye başladım. Bekleyiş uzun sürdü. Hemen hemen bir saat kadar bekledim; beni çağırdıkları zaman, saat neredeyse dokuza geliyordu. Bunlardan söz ederken daha etraflı ayrıntılara girebilirdim, ama buna gerek yok. Çünkü bütün bunlar artık konuyla hiç ilgisi olmayan şeyler; benim tek istediğim, önemli olanı sonuna kadar anlatmak. Yalnız şunu belirtmek istiyorum; derin bir hayreti, herkesin bana karşı beklenmeyecek kadar nazik davrandığını fark ediyordum: bana bir şeyler sordular, sorulanlara cevaplar verdim; o kadar. Ondan sonra hemen çıkıp gitmeme izin verdiler. Hiç konuşmadan dışarı çıktım ve memnunlukla, içeridekilerin gözlerinde, böyle bir durumda bile haysiyetini yitirmemiş bir insan olarak bana hayret ettiklerini gördüm. Bunu fark etmemiş olsaydım, burada yazmazdım. Kapıda beni Tatyana Pavlovna bekliyordu. Her şeyin nasıl olup da benim için bu kadar kolay olduğunu iki kelimeyle anlatayım.

Meğer sabahın erken saatinde, belki de saat sekizde Tatyana Pavlovna, aceleyle pansiyonuma, daha doğrusu Pyotr İppolitoviç'in evine gitmiş. Hâlâ prensi orada bulacağını sanıyormuş. Orada, o akşam olup bitenleri ve en önemlisi benim tutuklu olduğumu öğrenmiş. Bunun üzerine hemen Katerina Nikolayevna'ya koşmuş (Katerina Nikolayevna ise daha o akşam tiyatrodan dönüşte, kendisine getirilen babasıyla görüşmüşmüş), onu uyandırmış, korkutmuş ve beni derhal serbest bırakmalarını istemiş. Katerina Nikolayevna'nın yazdığı pusulayı alır almaz hemen Byoring'e gitmiş. Ondan da kendi eliyle bir başka pusula yazmasını ısrarla istemiş. Byoring bu pusulada "gereken kişiden" beni hemen serbest bırakmasını ısrarla isteyecek ve benim "yanlışlıkla tutuklanmış" olduğumu bildirecekti. Tatyana Pavlovna işte bu pusula ile karakola gelmiş isteği de kabul edilmişti.

III

ŞİMDİ geçeyim önemli olaylara.

Tatyana Pavlovna beni koltuklarımın altından tutarak, bir faytona bindirdi, kendi evine getirdi, derhal semaver yakılmasını emretti ve beni kendi eliyle mutfakta yıkayıp pakladı. Yine mutfakta bana yüksek sesle Katerina Nikolayevna'nın –biraz önce sözleştikleri gibi– benimle görüşmek için saat on bir buçukta geleceğini söyledi. İşte bu sırada, onun bana söylediklerini Mariya işitmiş.

Biraz sonra Mariya, semaveri getirdi. İki dakika sonra ise Tatyana Pavlovna ona seslendiği zaman, kadın karşılık vermedi: Meğer bilinmeyen bir nedenle dışarı çıkmış. Okuyucunun bunun üzerinde durmasını rica ederim. O sırada sanıyorum saat ona çeyrek vardı. Gerçi Tatyana Pavlovna, Mariya'nın kendisine sormadan ortadan kaybolmasına kızdı, ama sadece kadının alışveriş için bir dükkâna gittiğini sandı ve onu bir süre için tümüyle aklından çıkardı. Zaten o sırada kadını düşünecek halimiz yoktu; hiç durmadan konuşuyorduk. Çünkü konuşacağımız pek çok şey vardı. O kadar konuşuyorduk ki, ben Mariya'nın ortadan kayboluşuna hemen hemen hiç dikkat etmemiş, bunu hiç fark etmemiştim; okuyucumun bu nokta üzerinde de durmasını rica ederim.

Tabii, o sırada sarhoş gibiydim; duygularımı açıklayıp duruyordum, en önemlisi o sırada Katerina Nikolayevna'yı bekliyorduk ve onunla bir saat sonra, hem de yaşamımda bu kadar önemli olan, böyle bir anda karşılaşacağımızı düşünmek bile içimi ürpertiyor, bütün vücudumu titretiyordu. Sonunda iki fincan çay içtikten sonra, Tatyana Pavlovna birden kalktı, masanın üzerinden makası aldı ve:

"Uzat bakalım şu cebini, mektubu alalım içinden, yanında kesecek değiliz ya!" dedi.

Ceketimin düğmelerini açarak:

"Hay hay!" diye bağırdım.

"Bu ne böyle? Neden karmakarışık? Kim dikti bunu?"

"Kendim diktim, kendim Tatyana Pavlovna."

"Belli, belli kendi elinle diktiğin. Halı işte..."

Mektubu çıkardık; paket tıpatıp aynıydı, ama içinden bomboş bir kâğıt fırlamıştı dışarı.

Tatyana Pavlovna kâğıdı elinde evirip çevirerek:

"Bu ne?" diye bağırdı. "Ne oldu sana?"

Bense dilim tutulmuş gibi duruyordum; sapsarı olmuştum... Birden bütün gücümü yitirdiğimi anlayarak, iskemleye çöktüm; doğrusunu söylemek gerekirse baygınlık geçirir gibi olmuştum.

Tatyana Pavlovna:

"Gene ne dolaplar çeviriyorsun!" diye bağırdı. "Söylediğin mektup nerede?"

Birden olup bitenleri anlayıp, elimle alnıma vurarak ayağa fırladım.

"Lambert!" diye bağırdım.

Acele ederek, soluk soluğa, Tatyana Pavlovna'ya her şeyi anlattım. Lambert'te geçirdiğim geceyi de, o zamanki konuşmalarımızı da anlattım; aslında Lambert'le hazırladığımız tuzağı ona daha bir gün önce itiraf etmiştim.

Ayaklarımı yere vura vura, saçlarımı yola yola:

"Çaldılar! Çaldılar!" diye bağırıyordum.

Tatyana Pavlovna olup bitenleri anlayarak birden kararını verdi. "Felaket! Peki şimdi saat kaç?"

Saat on bire yakındı.

"Hay Allah! Mariya da yok evde!.. Mariya, Mariya!"

Birden Mariya mutfaktan:

"Bir şey mi istiyorsunuz hanımefendi?" diye cevap verdi.

"Ha, sen burada mısın? Hay Allah, şimdi ne yapacağız. Bari koşup ona gideyim... Ah seni gidi salak, seni salak seni!"

"Ben de Lambert'e gideceğim!" diye bağırdım. "Gerekirse boğarım onu."

Mariya birden mutfaktan cıyak cıyak bağırdı.

"Hanımefendi! Burada biri var, sizi soruyor..."

Ama daha "biri var" diye sözünü bitirmeden, avaz avaz bağırarak mutfaktan kendisi fırladı. Gelen Alphonsine idi. Meydana gelen sahneyi tam olarak bütün ayrıntılarıyla anlatacak değilim; olup bitenler bir aldatmaca, bir sahtekârlıktı. Ama şunu belirteyim ki, Alphonsine bu sahnede rolünü mükemmel oynadı. Pişmanlık göz-

yaşları dökerek, çılgın gibi hareketler yaparak, hızlı hızlı konuşmaya başlamıştı (tabii Fransızca konuşuyordu). Mektubu o zaman kendi eliyle kesip aldığını, mektubun Lambert'in elinde bulunduğunu ve Lambert'in "o haydutun yanında" olduğunu söylüyor, *cet homme noir** ikisi *Madame la générale'i*** çağırıp, onu tabancayla vurmak istiyorlar, hemen şimdi, bir saat sonra diyordu... Bunları söylerken sözde hepsini onlardan öğrendiğini, birden ellerinde tabancayı, *le pistolet*'yi*** gördüğü için fena halde korktuğunu, korkudan kendini buraya attığını, bizim o kadını kurtarmamız gerektiğini, felaketi önlememizi sağlamak için geldiğini ileri sürüyordu... Bu arada *cet homme noir* deyip duruyordu.

Sözün kısası, bütün bunlar son derece gerçeğe benziyormuş gibi bir hava içinde söylenmişti. Hatta Alphonsine'in bu açıklamalar arasında ileri sürdüğü kendine has bazı saçmalıklar, sözlerine daha da çok gerçek havası veriyordu.

Tatyana Pavlovna:

"Hangi *homme noir!*"**** diye bağırdı.

*"Tien j'ai oublié son nom... Un homme affreux... Tien, Versilov."*****

"Versilov olamaz!" diye avazım çıktığı kadar bağırdım.

Tatyana Pavlovna:

"Hayır, canım, o olamaz!" diye cıyak cıyak bağırdı. "Canım, doğru dürüst konuşsana anacığım! Zıplama öyle, ellerini de sallama; peki ne istiyor bu adamlar? Anlat anacığım, doğru dürüst anlat! Kadını vurmak istediklerine inanacak değilim ya!"

Tatyana Pavlovna'nın "anacığım" dediği Alphonsine şunları anlattı (Not: bütün bunlar yalandı, bunu gene önceden söylüyorum): Versilov kapının arkasında oturacakmış, Lambert de Katerina Nikolayevna içeri girer girmez ona mektubu gösterecekmiş. Bunun üzerine Versilov dışarı fırlayacakmış ve ikisi, *"Oh, ils feront leur vengeance!"****** Kendisi, yani Alphonsine ise, bir felaket olacağından

---

* (Fr.) "O esmer adam." *-çev.*

** (Fr.) "Generalin hanımı." *-çev.*

*** (Fr.) "Tabancayı." *-çev.*

**** (Fr.) "Hangi esmer adam?" *-çev.*

***** (Fr.) "Bak işte, adını unuttum... Korkunç bir adamdı.. Ha, tamam, Versilov." *-çev*

****** (Fr.) "Ondan intikamlarını alacaklar." *-çev.*

korkuyormuş, çünkü bu işe kendisi de karışmışmış. *Cette dame'a** gelince, yani *la générale*** muhakkak gelecekmiş, "şimdi, hemen" gelecekmiş, çünkü bunlar kendisine mektubun bir kopyasını göndermiş. Katerina Nikolayevna, bu kopyadan mektubun hakikaten ellerinde bulunduğunu anlayacakmış ve Lambert'le birlikte oraya gidecekmiş. Katerina Nikolayevna'yı çağırmak için mektubu Lambert tek başına yazmışmış. Katerina Nikolayevna, Versilov'un da orada bulunacağını bilmiyormuş. Lambert ise kendisinin Moskova'dan gelmiş, daha doğrusu Moskovalı bir hanımefendi, *une dame de Moscou* tarafından gönderilmiş olduğunu söyleyecekmiş (Not: Moskovalı kadın dediği herhalde Maria İvanovna idi).

Tatyana Pavlovna:

"Ah, midem bulanıyor! Ah midem bulanıyor," diye yüksek sesle söylenip duruyordu. Alphonsine de:

"*Sauvez la, sauvez la!*"*** diye bağırıyordu.

Tabii, bu çılgınca açıklamalarda daha ilk bakışta akıl almayacak bir şey vardı, ama bunu inceden inceye düşünmeye zaman yoktu, çünkü aslında her şey son derece gerçeğe benzeyen biçimde uydurulmuştu. Bundan başka, Katerina Nikolayevna'nın Lambert'ten çağrı alınca, durumu açıklığa kavuşturmak için önce bize, daha doğrusu Tatyana Pavlovna'nın evine geleceği düşünülebilirdi. Hem de bu tahmin gerçeğe çok yakın olacaktı. Ama bunun olmaması olasılığı da vardı. Hiç tanımadığı Lambert'in ilk çağrısı üzerine, buraya uğramadan doğruca onlara gideceğine, soluğu onun evinde alacağına inanmak zordu. Ama gene de olmayacak şey değildi; çünkü mektubun kopyasını gördükten, böylece onun gerçekten ellerinde olduğunu kesin olarak anladıktan sonra, gene de felakete uğradığını anlamış olacaktı! İşin asıl önemli tarafı şu: Bu işleri iyice anlayıp, düşünmeye bile zamanımız kalmamıştı!

"Versilov onu keser! Eğer Lambert'le işbirliği edecek kadar alçalmışsa, keser onu! Bu işe Versilov'un kişiliğinin öbür yanı, kopyası karışacak da ondan!" diye bağırdım.

---

* (Fr.) "O hanımefendi." *-çev.*

** (Fr.) "Generalin hanımı." *-çev.*

*** (Fr.) "Onu kurtarın, onu kurtarın!" *-çev.*

Tatyana Pavlovna parmaklarını bükerek:

"Ne kopyası canım?" diye söylendi.

Sonra birden kararını verdi.

"Her neyse, işi uzatmayalım; şapkanı da, kürkünü de al, haydi bakalım ikimiz birlikte gidelim, marş marş! Sen de bana baksana anacığım bizi onlara götür bakayım. Hay Allah! Uzaktır da! Mariya! Mariya! Katerina Nikolayevna buraya gelirse hemen döneceğimi ve oturup beni beklemesini söyle. Beklemek istemezse, kapıyı kilitle ve dışarı çıkmasına engel olmak için gerekirse zor kullan! Öyle emrettiğimi söylersin! Bu işi doğru dürüst yaparsan sana yüz ruble var, Mariya."

Birlikte koşarak merdivene doğru gittik. Kuşkusuz bundan daha iyi bir şey düşünülemezdi. Çünkü ne olursa olsun, asıl felaket Lambert'in evinde olacaktı. Katerina Nikolayevna, gerçekten önce Tatyana Pavlovna'ya uğrarsa, o zaman Mariya ne yapıp edip gitmesine her zaman engel olabilirdi. Bununla birlikte Tatyana Pavlovna, artık arabacıyı da çağırdıktan sonra, birden kararını değiştirdi.

Beni Alphonsine'in yanında bırakarak:

"Sen de yanında kal!" diye emretti. "Gerekirse canını ver, onu bırakma, anladın mı? Ben hemen seni almaya gelirim, ama daha önce bir kez evine uğrayayım, bir de oraya bakayım! Çünkü ne dersen de, bu işler benim içimde kuşku uyandırıyor!"

Bunu söyledikten sonra rüzgâr gibi Katerina Nikolayevna'nın evine gitti. Biz ise Alphonsine ile birlikte Lambert'e gittik. Yolda arabacıyı daha da hızlı gitmesi için kışkırtıp duruyor ve Alphonsine'e sorular sormaya devam ediyordum. Ama Alphonsine bana cevap verecek yerde, daha yüksek sesle "ah, vah!" ediyordu. Sonunda artık açıktan açığa ağlamaya başladı, ama hepimizi Tanrı koruyordu. Gerçekten de her şeyin ancak bir pamuk ipliğine bağlı olduğu sırada bile, Tanrı bizi kurtardı. Daha yolumuzun dörtte birini almamıştık ki birden arkamda birinin bana seslendiğini işittim: biri adımı söyleyerek beni çağırıyordu. Başımı çevirip baktım, Trişatov faytonla bize yetişmeye çalışıyordu.

Korku içinde:

"Nereye?" diye bağırdı. "Üstelik bir de bununla... Alphonsine ile nereye gidiyorsunuz?"

Ben de ona cevap vererek:

"Trişatov!" diye bağırdım. "Siz doğru söylemişsiniz, felaket! O alçak Lambert'e gidiyorum! Siz de bizimle birlikte gelin! Böylece daha kalabalık oluruz!"

Trişatov:

"Geri dönün, hemen geri dönün!" diye bağırdı. "Lambert sizi aldatıyor! Alphonsine de aldatıyor! Beni çopur gönderdi; onlar evde değil: biraz önce Versilov ile Lambert'e rastladım; ikisi Tatyana Pavlovna'nın evine gitti... Şimdi oradalar..."

Faytonu durdurup, kendimi Trişatov'un yanına attım. Hâlâ nasıl olup da böyle birden karar verdiğimi ve ona birden inanarak, hemen orada nasıl işi karara bağladığını bir türlü anlayamıyorum. Alphonsine avaz avaz bağırmaya başladı. Ama onu oracıkta bıraktık. Artık bizim arkamızdan o da faytonunu geri mi çevirdi yoksa eve mi gitti, bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, onu bir daha görmedim.

Trişatov faytonda, karmakarışık biçimde ve soluk soluğa bana işin içinde bir dolap çevrildiğini, Lambert'in çopurla anlaşmak üzere olduğu bir sırada, çopurun son dakikada ona ihanet ettiğini, bu yüzden kendisini Tatyana Pavlovna'ya, Lambert ile Alphonsine'e inanmasın diye gönderdiğini anlattı. Bundan başka hiçbir şey bilmediğini de ekledi. Çünkü çopur kendisine başka bir şey söylememişmiş. Buna vakit kalmamış. Çopurun kendisi de aceleyle bir yere gitmeye hazırlanıyormuş. Trişatov söze devam ederek: "Sizi gördüm, arabayla gittiğinizi görünce size yetişmeye çalıştım," diyordu. Belliydi ki o çopur da her şeyi biliyordu, çünkü Trişatov'u doğrudan doğruya Tatyana Pavlovna'nın evine göndermişti; ama bu işin içinde bir bilmece daha olduğu, böylece ortaya çıkmış oluyordu.

Sonradan her şey arapsaçına dönmesin diye, meydana gelen felaketi anlatmadan, gerçeği olduğu gibi anlatayım yani son bir kez daha olayları atlayarak bazı şeyleri belirteyim.

IV

LAMBERT benden o zaman mektubu çalınca, Versilov'la işbirliği yapmıştı. Versilov'un nasıl olup da Lambert'e uyduğundan şimdilik söz etmeyeceğim; bunu sonra anlatacağım. Bu işte Versilov'un o söz ettiğim kişiliğinin "kopyası" rol oynuyordu. Ama Lambert Versilov'la anlaştıktan sonra, Katerina Nikolayevna'yı yola getirmek için kurnazlık göstermek zorunda kalacaktı. Versilov, kesin olarak kendisinin oraya gitmeyeceğini söylüyormuş. Oysa Lambert, ben kendisine üç gün önce böbürlenerek, mektubu Tatyana Pavlovna'nın evinde, hem de Tatyana Pavlovna'nın yanında Katerina Nikolayevna'ya teslim edeceğimi söylediğimden bu yana, Tatyana Pavlovna'nın evinde bir tuzak hazırlamak için uğraşmaya başlamış; önce Mariya'yı parayla kandırmış, kadına yirmi ruble vermiş. Belgeyi çaldıktan sonra da, ikinci kez gene Mariya'ya giderek, bu sefer onunla kesin olarak anlaşıp, yapacağı yardım karşılığında ona iki yüz ruble vaat etmiş. Mariya, kısa süre önce Katerina Nikolayevna'nın Tatyana Pavlovna'nın evine geleceğini, o geleceği sırada benim de orada bulunacağımı konuştuklarımızı dinlerken işittiği için, bu haberi Lambert'e ulaştırmak üzere hemen çıkıp gitmiş; soluğu Lambert'in evinde almış. Zaten Lambert'in Mariya'dan beklediği buydu. Onunla sözleşirken söz ettiği yardım bundan başka bir şey değildi. Versilov da, Mariya geldiği vakit Lambert'in evindeydi. Aslında bu şeytanca yasayı hemen o anda Versilov tasarlamış. Zaten söylendiğine göre deliler bazen son derece kurnaz davranırmış.

Bu tasarı Tatyana Pavlovna ile beni, daha Katerina Nikolayevna oraya gelmeden hiç olmazsa on beş dakika kadar önce, ne yapıp edip evden uzaklaştırmaya dayanıyormuş. Versilov'la Lambert sokakta bekleyecekmiş. Tatyana Pavlovna ile ben evden çıkınca, Mariya hemen Lambert'le Versilov'a kapıyı açacak, onlar da hemen içeri girecek ve Katerina Nikolayevna'yı orada bekleyeceklermiş. Bu arada Alphonsine bizi dışarıda oyalayacakmış. Katerina Nikolayevna, verdiği söze bakılırsa saat on bir buçukta, daha doğrusu biz eve dönmeden çok daha önce gelecekti (Böylece, Katerina Nikolayevna'nın Lambert'ten kendi evine gelmesi için bir davet filan almadığı, Alphonsine'in bu konuda da bize yalan söylediği meydana çıkmış oluyordu. Aslında tasarıyı en ince ayrıntılarına kadar Versilov hazırlamıştı; Alphonsine'e

verilen rol, sadece işbirliği yaptığı kişileri ele veriyormuş gibi davranan bir korkak rolüydü.). Tabii böylece tehlikeli bir duruma sokmuş oluyorlardı kendilerini; ama böyle düşünmekte yanılmıyorlardı. Herhalde "Başarırsak ne iyi, başaramazsak gene de hiçbir şey yitirmiş olmayacağız, çünkü nasıl olsa belge bizim elimizde," diye düşünüyorlardı. Ama başarıya ulaştılar. Zaten bu işte başarısızlığa uğramaları düşünülemezdi. Çünkü bizim sadece "Ya bütün söyledikleri doğruysa!" diye düşünmemiz bile bizi Alphonsine'in peşinde koşmaya zorlayacaktı. Tekrar ediyorum: o sırada düşünecek fazla zamanımız yoktu.

V

TRİŞATOV'LA birlikte koşarak mutfağa girdiğimiz zaman, orada Mariya'yı bulduk; kadın korku içindeydi. Meğer kadın kapıyı açıp da, Lambert ile Versilov'u içeri aldığı zaman, Lambert'in elinde bir tabanca görmüş, bu yüzden korkmuş. Tabii, daha önce kendisine hizmet karşılığında para verilmiş, ama tabancadan falan söz edilmemiş. Bu yüzden derin bir şaşkınlık içinde bulunuyordu. Bizi görünce hemen yanıma koştu:

"Katerina Nikolayevna geldi... Ama onlarda tabanca var..." diye söylendi.

Hemen kararımı verdim.

"Trişatov! Siz burada mutfakta kalacaksınız! İçeride bağırdığımı duyunca hemen var gücünüzle bana yardım etmek için içeri koşacaksınız."

Mariya, daracık koridora açılan kapıyı yavaşça açtı; Tatyana Pavlovna'nın yatak odasına hiç gürültü etmeden girdim (bu oda daracık bir yerdi; sadece bir karyola, hem de ancak Tatyana Pavlovna'nın karyolası gibi daracık bir karyolayı alabiliyordu. Katerina Nikolayevna ile Tatyana Pavlovna'nın konuşmalarını gizlice bu odadan dinlemiştim), karyolaya oturdum. Bu odayı öbür odadan ayıran perdenin içinde daracık bir aralık bularak içeriyi seyretmeye koyuldum.

İçeride gürültü patırtı vardı. Yüksek sesle konuştukları duyuluyordu; bu arada şunu belirteyim ki, Katerina Nikolayevna, Lambert'le Versilov'un gelişlerinden bir dakika kadar sonra gelmişmiş. İçerideki gürültüyü ve orada bulunanların yüksek sesle konuştuklarını daha

mutfaktan işitmiştim. Bağıran Lambert'ti. Katerina Nikolayevna kanepeye oturmuştu, Lambert ise onun karşısında duruyor, deli gibi bağırıp duruyordu. Şimdi Lambert'in neden böyle aptal gibi çırpındığını anlıyorum: Herhalde suçüstü yakalanmaktan korkuyor, bu yüzden acele ediyordu. Lambert'in en çok kimden korktuğunu daha sonra açıklayacağım. Gerçi mektup Lambert'in elindeydi ama Versilov odada değildi; ne olursa olsun, işlerin sarpa sardığını görür görmez, hemen içeri dalmak için hazırlanmıştım. İçeride neler konuşulduğunu, her sözü ayrı ayrı tekrarlayarak belirtecek değilim. Yalnız genel olarak ne anlamda şeyler olduğunu anlatmakla yetineceğim; çünkü konuşulanların birçoğu aklımda bile kalmadı; her neyse, zaten o anda öyle şiddetli bir heyecan içindeydim ki, olup bitenlerin en ince ayrıntılarına varıncaya kadar hatırımda kalmaması herhalde bağışlanır.

Lambert müthiş alevlenmişti. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

"Bu mektup otuz bin ruble eder! Öyle olduğu halde sizden bu kadar para istediğime hayret ediyorsunuz! Aslına bakarsanız, yüz bin rubledir bunun değeri! Ama ben gene insaflı davranıp, sizden sadece otuz bin istiyorum!"

Katerina Nikolayevna, oldukça korku duymakla birlikte, durumu pek o kadar ciddiye almıyormuş gibi, Lambert'e hayretler içinde bakıyordu.

"Anlıyorum! Burada bana bir tuzak kurulmuş. Ne tür bir tuzak olduğunu pek bilemiyorum, ama... Her neyse... Mektup gerçekten sizin elinizdeyse..." diye söylendi.

Lambert hemen sözünü keserek:

"Bende dedim ya!" diye bağırdı. "Siz de görüyorsunuz, işte bakın! Yoksa sizin yazdığınız mektup bu değil mi? Buna karşılık bana otuz bin rublelik bir senet vereceksiniz! O kadar! Bir kuruş aşağı inmem!"

"Param yok."

"Öyleyse senet verin. İşte kâğıt burada. Parayı sonra bulursunuz. Bir hafta kadar beklerim, ama bir haftadan bir gün fazla beklemem, bunu unutmayın. Siz bana parayı getirdiğiniz zaman, ben hem senedi, hem de mektubu size vereceğim."

"Benimle çok tuhaf konuşuyorsunuz doğrusu. Galiba kiminle konuştuğunuzu unuttunuz! Hem şimdi ben gidip ricada bulunsam, bugünden tezi yok o mektubu elinizden alırlar."

"Kimden rica edeceksiniz? Ha, ha, ha! Peki, ya rezalet çıkarsa? Ya mektubu prense gönderirsem? Hem beni nerede bulacaklar? Nerede bulup da alacaklar elimden mektubu? Ben bu kadar önemli belgeleri evimde bulundurmam! Üstelik onu prense, araya üçüncü bir kişi koyarak gösteririm. İnat etmeyin, hanımefendi. Daha fazlasını istemediğim için de bana teşekkür edin. Çünkü benim yerimde başka biri olsaydı, bu paradan başka, sizden daha başka şeyler de isterdi... Bu gibi şeylerin ne olduğunu siz gayet iyi bilirsiniz... Başı sıkıştığı zaman hiçbir güzel kadın, o tür istekleri yerine getirmeyi reddetmez... Anlıyorsunuz ya! İşte böyle şeyler isteyebilirdim sizden... Ha, ha, ha! *Vous êtes belle, vous!*"*

Katerina Nikolayevna, birden ayağa fırlayarak Lambert'in yüzüne tükürdü; kıpkırmızı olmuştu. Sonra hızla kapıya doğru gitti. İşte tam o sırada, o budala Lambert tabancayı çekti. Çok aptal olduğu için, elindeki belgenin Katerina Nikolayevna'yı etkileyeceğine yüzde yüz inanmıştı. Yani karşısındaki kadının ne tip bir insan olduğunu hiç bilmiyordu. Bunun başlıca nedeni, herkesin kendisi gibi pis, iğrenç bazı duygular beslediğini düşünmeseydi. Bunun böyle olduğuna kendisini iyice inandırmıştı. Daha konuşmanın başında, kaba kaba davranarak Katerina Nikolayevna'nın sinirlerini bozmuştu; belki öyle yapmasaydı Katerina Nikolayevna mektubun karşılığında para vermeyi kabul ederdi, kim bilir?

Lambert, yüzüne tükürüldüğü için müthiş öfkelenerek Katerina Nikolayevna'yı omzundan tuttu ve tabancayı göstererek:

"Kımıldamayın!" diye bağırdı.

Belliydi ki, bunu Katerina Nikolayevna'yı korkutmak için yapmıştı. Katerina Nikolayevna bir çığlık atarak kendini kanepeye bıraktı. Bunun üzerine içeri daldım; ama tam bu sırada, koridora açılan kapıdan, Versilov da koşarak içeri girdi. (Anlaşılan Versilov o ana kadar orada beklemişti.) Daha içeri girdiğim anda, Versilov'un, Lambert'in elindeki tabancayı kaptığı gibi var gücüyle başına indirdiğini gördüm. Lambert olduğu yerde sallandı, sonra birden yere yuvarlandı, bayılmıştı; başından halının üzerine kanlar fışkırıyordu.

Katerina Nikolayevna Versilov'u görür görmez yüzü birden bembeyaz oldu; birkaç saniye ona dik dik baktı. Gözlerinde müthiş bir

* (Fr.) "Siz güzel kadınsınız." *–çev.*

korku vardı, sonra birden bayıldı. Versilov yanına koştu. Bütün bunlar, şimdi gözlerimin önünde yeniden canlanıyor gibi. Versilov'un neredeyse mora kayan, koyu kırmızı yüzüyle kanlı gözlerini gördüğüm vakit, nasıl bir korku duyduğumu ömrümce unutamam. Galiba o da beni görmüş ama tanıyamamıştı. Hemen baygın Katerina Nikolayevna'yı, incecik bir tüy kaldırıyormuş gibi rahatlıkla kucağına aldı ve onu böylece kucağında tutarak odanın içinde dönüp durmaya başladı. Oda küçücüktü ve Versilov'un ne yaptığını bilmediği her halinden belliydi; sadece bir köşeden öbür köşeye gidip geliyordu işte. Demek o anda aklını kaçırmıştı! Hep Katerina Nikolayevna'nın yüzüne bakıp duruyordu. Ben de arkalarından yürüyor ve en çok Versilov'un sağ elinde, tam Katerina Nikolayevna'nın başına doğru tuttuğu tabancadan korkuyordum. Versilov bana bakmıyordu, ama bir kez beni dirseğiyle, bir kez de ayağıyla yanından uzaklaştırmak istedi. Trişatov'a seslenerek onu yanıma çağırmak istiyordum, ama deliyi ürkütürüm diye korkuyordum. Sonunda yatak odasına giden kapıda asılı perdeyi bir yana çekerek, Katerina Nikolayevna'yı karyolaya yatırması için Versilov'a yalvarmaya başladım. Versilov odaya girdi, Katerina Nikolayevna'yı karyolanın üzerine yatırdı, eğilip bir iki dakika yüzüne dikkatle baktı. Sonra onu solgun dudaklarından iki kez öptü. Bunu görünce artık aklını kaçırdığını anladım. Çünkü Versilov onu öptükten hemen sonra tabancayla Katerina Nikolayevna'ya bir darbe indirmek için kolunu kaldırmıştı. Ama birden elinde tuttuğu şeyin ne olduğunu anlamış gibi yavaşça kolunu indirdi ve çevirdi. Birden atılarak var gücümle kolunu yakaladım.

Aynı anda Trişatov'u çağırmak için bağırmaya başladım. Hatırlıyorum, Versilov'la birlikte yere yuvarlanmıştık. Ama Versilov her nasılsa kolunu benden kurtarmayı başardı ve kendine doğru ateş etti. Demek önce Katerina Nikolayevna'yı, sonra da kendisini vurmak istemişti. Ama Katerina Nikolayevna'yı öldürmesine fırsat vermediğimiz için, şimdi tabancayı kalbine dayayarak ateş etmek istiyordu. Gerçekten de ateş etti. Ama tam o anda arkadan koluna vurduğum için, namlu kaymış, mermi omzuna saplanmıştı. İşte o sırada içeriye, çığlık çığlığa koşarak, Tatyana Pavlovna girdi. Ama o girdiği anda Versilov artık Lambert'in yanında, halının üzerinde baygın yatıyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM



I

SONUÇ

BU OLAYLARIN üstünden hemen hemen altı ay geçti; o günlerden bu yana birçok şey geçmişe gömüldü, birçoğu da tamamen değişti. Benim için ise çoktandır yepyeni bir hayat başladı...

Ama daha o zaman, hatta aradan uzun zaman geçtikten sonra dahi, aklımı kurcalayıp duran önemli bir soru vardı, o da şuydu: Versilov nasıl olmuş da Lambert gibi bir adamla işbirliği yapmıştı? Bu işlere girişirken güttüğü amaç neydi? Bu bilmeceleri aradan bir süre geçtikten sonra kendi kendime biraz çözebildim. Öyle sanıyorum ki, Versilov o zaman, yani o gün ya da ondan önceki günler hiçbir amaç gütmemişti. Hatta belki de bunları hiç aklına getirmemişti. Karmakarışık duyguların etkisi altında olduğunu sanıyorum. Bununla birlikte, gerçekten delirdiğini hiç sanmıyorum; hele şimdi, davranışlarında deli olduğunu belli edecek en küçük bir şey olmadığı bir sırada... Ama daha önce söz ettiğim o "kopyanın" gerçekten var olduğuna inanıyorum. Acaba kişiliğinin bir "kopyası" dediği aslında neydi? Sonradan sadece bu konuda bilgi edinmek için okuduğum ve bir uzmanın yazdığı bir kitaptan böyle "kopyaların" bazı durumlarda çok kötü sonuçlar doğurabilen ciddi ruhsal bozuklukların başlangıcı olduğunu öğrendim. Zaten Versilov'un kendisi annemle bana, o zaman duygularında ve iradesinde meydana gelen bu "ikiliği" son derece büyük bir içtenlikle anlattı. Ama tekrar ediyorum: annemin evinde meydana gelen sahne, o parçalanan tasvir, kuşkusuz gerçekten Versilov'un "kopyası"nın etkisi altında yaptığı bir şeydi. Öyleyken bana bu işte, biraz da kendi iradesi rol oynadı gibi geliyor. Bana kalırsa, Versilov burada bir çeşit öfkeli benzetiş yaptı, daha doğrusu

davranışında bu kadınların kendisinden bekledikleri şeye, bu kadınların onun hakkında bazı yargılara varışlarına ve onun üzerinde hak sahibiymiş gibi davranmalarına karşı bir öfke, bir isyan duyuyordu. Bunun üzerine "kopyası" ile birlikte tasviri ikiye ayırdı işte! "Umutlarınız da işte böyle parçalanacak!" der gibiydi. Sözün kısası, işin içinde kişiliğin bir "kopyası" olsa bile, kendi iradesinin de bir meydan okuyuşu vardı... Ama bütün bunlar sadece benim tahminim; kesin bir yargıda bulunmak ise, herhalde zor bir şey.

Doğru söylemek gerekirse, Katerina Nikolayevna'ya taparcasına bir hayranlık beslediği halde, içine onun ahlakı yüksek bir kadın olmadığı konusunda samimi ve derin bir inanç kök salmıştı. Sanıyorum ki, o sırada kapının arkasında dururken, Katerina Nikolayevna'nın Lambert'in karşısında küçük düşmesini, alçalmasını bekliyordu. Ama acaba bunu gerçekten istiyor muydu? Beklediği halde, acaba gerçekten öyle olmasını diliyor muydu? Tekrar ediyorum; o anda hiçbir şey istemediğine, hatta hiçbir şey düşünmediğine kesin olarak inanıyorum. Sadece orada bulunmayı, sonra da içeri dalıp Katerina Nikolayevna'ya bir şeyler söylemeyi, hatta kim bilir belki de ona hakaret etmeyi istemiştir. Belki onu öldürmek bile istemiştir. O da olabilir... Zaten o anda her şey olabilirdi; yalnız Lambert'le birlikte oraya geldiği vakit, sonradan meydana gelecek olaylardan hiç haberi yoktu. Şunu da ekleyeyim, tabanca Lambert'indi, yani Versilov aslında oraya silahsız olarak gelmişti. Katerina Nikolayevna'nın ahlakı yüksek bir kadın olarak gururlu tutumunu görünce, hatta en önemlisi o alçak Lambert'in Katerina Nikolayevna'ya tehditler savurduğunu duyunca, dayanamayıp içeri dalmış ve işte o zaman aklını kaçırmıştı. Acaba Katerina Nikolayevna'yı gerçekten o sırada vurup öldürmek istemiş miydi? Bence, kendisi de bunu kesin olarak bilmiyordur. Ama elini dürtmeseydim, herhalde onu öldürürdü.

Yarası öldürücü değildi, hatta kısa bir süre sonra kapandı, ama Versilov uzun bir süre, tabii annemin evinde yattı. Şimdi bu satırları yazdığım sırada dışarıda bahar var. Mayısın yarısına gelmiş bulunuyoruz, hava çok güzel ve evimizin pencereleri açık. Annem Versilov'un yanında oturuyor, Versilov da eliyle annemin yanaklarını, saçlarını okşuyor ve son derece duygulu bir tavırla gözlerinin içine bakıp duruyor. Ama nerede eski Versilov, nerede bu! Bu onun

gölgesi bile değil; şimdi artık annemin yanından bir adım olsun ayrılmıyor ve bundan böyle artık ondan hiçbir zaman ayrılamaz. Hatta "toprağı bol olsun" Makar İvanoviç'in tüccarın hikâyesini anlatırken kullandığı deyimle, "gözyaşı dökme yeteneğine" bile kavuştu; bununla birlikte, bana öyle geliyor ki, Versilov uzun ömürlü olacak. Şimdi bize karşı çocuk gibi, son derece açık yürekli ve samimi davranıyor. Bununla birlikte, ne ölçüyü kaçırıyor, ne ağırbaşlılıktan bir şey yitiriyor, ne de gereğinden fazla konuşuyor. Zekâsından ve ruhsal yapısından hiçbir şey yitirmedi; hatta eskiden içinde bulunan ne kadar moral üstünlüğü varsa, hepsi daha da belirgin olarak meydana çıktı. Açık söyleyeyim, onu hiçbir zaman şimdiki kadar sevmemişimdir ve ondan artık daha çok söz etmek için fazla vaktimin de yerimin de olmamasına üzülüyorum. Bu arada, daha geçenlerde meydana gelen ilgi çekici bir olayı anlatayım (Hoş, bu gibi olaylar çok ya!): Versilov büyük perhize doğru, artık tamamen iyileşti ve altıncı hafta perhiz yapacağını bildirdi. Bana kalırsa, belki otuz yıl kadar, belki de daha da uzun bir süre perhiz yapmamıştır. Annem onun bu davranışına sevindi; evde perhiz zamanına özgü yemekler pişirildi, bununla birlikte, pahalıya mal olan ve ince bir zevk eseri yemeklerdi. Öbür odadan Versilov'un pazartesi ve salı günleri kendi kendine, "O kutsal varlık inecek yeryüzüne" ilahisini söylediğini ve hem ilahinin melodisine, hem de şiirin güzelliğine olan hayranlığını yüksek sesle açıkladığını işitiyordum. İki gün boyunca, bir kaç kez din konusunda olağanüstü güzel sözler söyledi; ama çarşamba günü tuttuğu perhiz birden sona erdi. Bilinmeyen bir şey, birden Versilov'u sinirlendirmişti. Gülerek belirttiğine göre, bu "ilgi çekici bir çelişki" imiş. Herhalde papazın görünümünde ya da kilisedeki ortamda hoşuna gitmeyen bir şey bulmuştu. Daha eve döner dönmez, birden dudaklarında yumuşak bir gülümseyişle: "Dostlarım, Tanrı'yı çok seviyorum, ama perhiz yapmaya yeteneğim yok!" dedi. Aynı gün yemekte, sofraya biftek getirdiler. Ama biliyorum ki, annem şimdi de sık sık yanına oturuyor ve dudaklarında da yumuşak bir gülümseyişle, alçak sesle, Versilov'la en soyut konulardan söz açıyor. Annem şimdi nedense birden, garip biçimde Versilov'un karşısında *cesaret kazandı*, ama bunun nasıl meydana geldiğini bilemiyorum. Annem Versilov'un yanına oturuyor ve onunla gittik-

çe daha sık olarak fısıldaşıyor. Versilov onu gülümseyerek dinliyor, onun saçlarını okşuyor, ellerini öpüyor, olup bitenleri anımsıyor, hepimizi yanına çağırıyor, ama bu gibi zamanlarda pek az konuşuyor... Katerina Nikolayevna'yı ise tümüyle unutmuş gibi... Adını bir kez olsun anmıyor. Annemle nikâhlanması konusunda da henüz evimizde hiçbir şey konuşulmadı. Yazın onu Avrupa'ya götürmek istediler, ama Tatyana Pavlovna götürmemeleri için ısrar etti, dediğini de yaptırdı. Zaten Versilov'un kendisi de gitmek istemiyordu. Yazın Petersburg dolaylarındaki köylerden birinde, yazlık bir evde oturacaklar. Sırası gelmişken şunu da belirteyim: Şimdilik hepimiz Tatyana Pavlovna'nın parasıyla geçiniyoruz. Bir şey daha ekleyeyim: Bu notları yazarken sık sık o kadına karşı, yüksekten bakma ve saygısızlık gösterme gibi birtakım tutumlara kapıldığım için, son derece üzülüyorum. Bunları yazarken, o zamanlar gerçekten öyle olduğumu kafamda canlandırdığım olaylardan biliyorum. Ama yazılarımı bitirdikten ve son satırı yazdıktan sonra, birden kendi kendimi tümüyle, yeniden eğittiğimi fark ettim; eğitim de işte bu anımsama ve anımsadıklarımı yazma yardımıyla olmuştu. Yazdıklarımın birçoğunu şimdi hiç kabul etmiyorum, özellikle bazı cümlelerin, hatta baştanbaşa bazı yaprakların taşıdığı havayı hiç beğenmiyorum, ama yazdıklarımdan bir tek kelime çıkarmam.

Versilov'un Katerina Nikolayevna hakkında bir tek söz söylemediğini belirtmiştim. Üstelik daha fazlasını da söyleyeyim, belki de bu konuda sağlığına kavuştu. Katerina Nikolayevna hakkında bazen Tatyana Pavlovna ile konuşuyoruz, o da gizli gizli. Şimdi Katerina Nikolayevna Avrupa'da. Oraya gitmeden önce kendisiyle görüşmüş ve evine birkaç kez gitmiştim. Avrupa'dan, ondan iki mektup almış bulunuyorum. Her iki mektuba da yanıt verdim. Ama bu mektuplarda nelerin yazıldığını ve Katerina Nikolayevna Avrupa'ya giderken vedalaştığımız sırada nelerden söz ettiğimizi anlatmayacağım: Bu artık bambaşka bir öykü, tümüyle yeni bir hikâye. Hatta belki de bu öykü şimdilik bütünüyle sadece ileride olacak şeylere bağlı. Bazı şeyleri Tatyana Pavlovna'ya bile söylemiyorum; her neyse, bu kadarı yeter. Yalnız şunu ekleyeyim. Katerina Nikollayevna evli değil, gezisini de Pelişev'lerle birlikte yapıyor. Babası sizlere ömür, böylece kendisi şimdiden zengin dullardan biri oldu. Şu anda Paris'te bulunuyor.

Byoring'le ayrılması çabucak ve kendiliğindenmiş gibi, daha doğrusu son derece normal biçimde oldu. Neyse, hiç değilse bunu anlatayım.

O korkunç sahnenin geçtiği sabah, Trişatov ile arkadaşının taraf değiştirerek hesabına çalışmaya başladıkları çopur, yapılması düşünülen kötülükleri Byoring'e bildirmişmiş. Bu iş şöyle olmuş: Lambert ne yapıp edip onu kendisiyle işbirliği yapmaya razı ettiği ve belgeyi eline geçirdiği sırada, çopura, her şeyi bütün ayrıntılarıyla ve girişecekleri işin bütün şartlarını, üstelik tasarılarının en son bölümünü, yani Versilov'un da onlara elini uzatarak, Tatyana Pavlovna'ya tuzak kurma işini tasarladığını bir bir anlatmış. Ama çopur, tam son kararı vereceği sırada, bunların hepsinden daha akıllı olduğu ve tasarlanan bu işte kamu suçu olarak kabul edilebilecek bazı şeylerin bulunabileceğini düşündüğü için, Lambert'e sırt çevirmeyi tercih etmiş. En önemlisi de şu; Byoring'in bu işleri kendisine bildirdiği için duyacağı minnet, çopura, beceriksiz ama heyecanlı Lambert ile tutkusundan delirecek hallere gelmiş Versilov'un tasarladığı akıl almaz tasarıdan çok daha güvenilir, çok daha akla yatkın bir şey olarak görünmüştü. Bütün bunları sonradan Trişatov'dan öğrendim. Bu arada şunu da söyleyeyim: Lambert'in çopurla olan ilişkisini ve Lambert'in neden ondan bir türlü vazgeçemediğini anlamıyorum. Ama bundan daha da ilginç bir soru var benim için: Acaba Versilov, Lambert için neden gerekliydi? Mademki Lambert eline o belgeyi geçirmişti, tasarladığı işi onun yardımı olmadan da yapabilirdi, değil mi? Şimdi bu sorunun cevabını apaçık olarak veriyorum. Versilov ona gerekliydi, çünkü Versilov, her şeyden önce orada meydana gelebilecek şartları biliyordu. Sonra bir karışıklık olur da, herhangi bir felaket olursa, Lambert bütün sorumluluğu Versilov'un üzerine yıkabilirdi; işte bunun için gerekliydi Versilov ona! Versilov para istemediğine göre, Lambert'in onun yardımını "gereksiz bir fazlalık" saymaması çok normal bir şeydi. Ama Byoring o zaman tam vaktinde yetişmemişti. Silah patladıktan bir saat sonra, Tatyana Pavlovna'nın evi artık tamamen değişik bir görünüme kavuştuktan sonra gelmişti. Aslında durum şuydu: Versilov kanlar içinde halının üzerine düştükten beş dakika sonra, herkesin vurulup öldü sandığı Lambert, doğrulup ayağa kalktı. Önce çevresine hayretle bakındı. Sonra birden durumu kavrayarak bir tek söz söylemeden mutfağa gitti, orada kürkü-

nü giydi ve bir daha görünmemek üzere ortadan tümüyle kayboldu. "Belgeye" gelince onu masanın üzerinde bırakmıştı. İşittiğime göre Lambert hastalık bile çekmemiş, sadece biraz rahatsız olmuş, o kadar. Tabancayla yapılan vuruş onu şaşırtmış ve kanamaya yol açmış, ama vücuduna başkaca bir zarar vermemiş. Bu arada Trişatov koşa koşa doktor çağırmaya gitmişti; ama doktor gelmeden önce, Versilov da kendine geldi. Versilov kendine gelmeden önce ise Tatyana Pavlovna, Katerina Nikolayevna'yı ayıltmış ve onu evine götürmeye fırsat bulmuştu. Böylece, Byoring koşarak yanımıza geldiği zaman Tatyana Pavlovna'nın evinde sadece hasta bir halde Versilov, henüz iyileşmemiş olan, ama müthiş bir öfke içinde başucuna koşan annem, bir de ben vardık; annemi getirmek için gene Trişatov bir koşu gidip gelmişti. Byoring, şaşkınlıkla bakındı ve Katerina Nikolayevna'nın artık evine gittiğini işitir işitmez, hemen arkasından gitti; giderken bir tek söz söylememişti.

Anlaşılan mahcup olmuştu; şimdi artık skandal çıkmasının ve söylentilerin kaçınılmaz olduğunu anlamıştı. Bununla birlikte pek o kadar büyük bir skandal da çıkmadı. Sadece ağızdan ağıza bazı söylentiler dolaşmaya başladı. Tabanca ile ateş edildiğini saklamayı başaramadık, burası doğru, ama öykünün özü ve temelinde bulunan gerçekler hemen hemen tamamen gizli kaldı. Yapılan soruşturmada sadece V. adında bir adamın âşık olduğunu, aynı zamanda aile sahibi ve neredeyse elli yaşlarında bir erkeğin kapılabileceği tutku içinde, aşkını her bakımdan saygıdeğer, ama duygularını hiç de paylaşmayan bir kadına açıklarken, bir cinnet anında intihar etmek için kendisine ateş etmiş olduğunu ortaya koydu. Başka hiçbir şey ortaya çıkmadı ve haber işte böyle birtakım karanlık söylentiler biçiminde, olaylarda rol alanların adları hiç belirtilmeden, sadece soyadlarının baş harflerini kullanarak gazetelere de geçti. Hiç değilse, sözgelimi Lambert'i hiç rahatsız etmediklerini biliyorum. Öyle olduğu halde, gerçeği bilen Byoring gene de korktu. Üstelik o sırada, sanki birinin bunda bir kastı varmış gibi, Katerina Nikolayevna'nın daha o felaket meydana gelmeden iki gün önce, kendisine âşık olan Versilov'la buluştuğunu öğrendi. Öğrendiği bu olay Byoring'i çileden çıkarmış. Bunun üzerine Katerina Nikolayevna'ya bütün bunlar olup bittikten sonra, oldukça ihtiyatsız davranarak, artık başına bu tür akıl alma-

yacak olayların gelmesine hiç de hayret etmediğini belirtmek cesaretinde bulunmuş. Katerina Nikolayevna da hiç öfkeye kapılmadan, aynı zamanda hiç kararsızlık göstermeden, hemen orada Byoring'e, onunla hiçbir zaman evlenemeyeceğini söylemiş. Adamın bu davranışı üzerine, böyle biriyle evlenmenin akıllıca bir iş olacağı konusunda daha önceden beslediği düşünce birden sis gibi dağılıvermiş. Belki daha önce de, hatta belki uzun bir süre önce Byoring'in ne mal olduğunu anlamıştı, bazı konularda beslediği düşüncelerle duyguları birden değişivermişti, kim bilir? Her neyse şimdi gene sözümü kesiyorum. Yalnız şunu eklemek istiyorum: Lambert, Moskova'ya giderek tamamen gözden kayboldu. İşittiğime göre, orada kendisini bir suçtan ötürü yakalamışlar. Trişatov'u ise çoktandır, hemen hemen bu olaylardan bu yana gözden kaybettim. Şimdi de izini bulmak için ne kadar çaba göstersem, gene de bir türlü onu bulamıyorum. Trişatov, arkadaşı olan *Le grand Dadais*'nin ölümünden sonra tamamen ortadan kayboldu. Arkadaşı tabancayla intihar etmişti.

II

İHTİYAR Prens Nikolay İvanoviç'in öldüğünü söylemiştim. O iyi yürekli, o cana yakın ihtiyar, olaylardan hemen hemen bir ay kadar sonra öldü. Bir gece yatağında sinirleri çok bozulduğu için bir kalp krizi geçirerek ölmüş. Ben prensi evimde kaldığı günden sonra, artık bir daha görmedim. Anlattıklarına göre, o ay boyunca eski haliyle kıyaslanmayacak kadar akıllı, uslu, hatta sert ve soğuk bir tutuma girmiş. Artık korkmuyor, ağlamıyormuş. Hatta Anna Andreyevna hakkında bir kez olsun bir tek söz etmemiş. Bütün sevgisi kızının üzerinde toplanmış. Katerina Nikolayevna, babasının ölümünden bir hafta önce bir gün prens eğlensin diye beni çağırmayı önermiş, ama prens bunu duyunca kaşlarını çatmış, bu olayı başka hiçbir açıklamada bulunmadan belirtiyorum. Prense ait çiftliğin iyi idare edildiği anlaşılmış, hatta o çiftlikten başka, ölümünden sonra oldukça önemli nakit bir para da kalmış. Bu paranın hemen hemen üçte birini, ihtiyarın bıraktığı vasiyetnameye göre, vaftiz ettiği sayısız kız arasında bölmek gerekmiş; ama herkes vasiyetnamesinde Anna Andreyevna'dan söz edilmediğine şaşıp kalmış! Anna Andreyevna'nın adı tamamen

unutulmuş! İhtiyar, ölümünden bir kaç gün önce kızını ve dostları olan Pelişev ile V.'yi çağırtarak, Katerina Nikolayevna'ya onların yanında, eğer yakında ölecek olursa, Anna Andreyevna'ya o nakit paranın içinde muhakkak altmış bin ruble vermesini emretmiş. Bu isteğini açık, kesin ve kısa olarak belirtmiş; bu sözlerine en küçük bir başka söz ya da açıklama eklemeyi gerekli bulmamış. Ölümünden sonra bütün hesaplar ortaya çıkınca, Katerina Nikolayevna, avukatı aracılığıyla Anna Andreyevna'ya o altmış bin rubleyi istediği zaman alabileceğini bildirmiş. Ama Anna Andreyevna soğuk bir tavırla, fazla söze girişmeden Katerina Nikolayevna'nın teklifini reddetmiş. Bunun gerçekten prensin buyruğu olduğu konusunda kendisine söylenen bütün sözlere karşın bu paraları kabul etmemiş. Katerina Nikolayevna, paraları hâlâ onun gelip alması için bekletiyormuş ve hâlâ Anna Andreyevna'nın kararını değiştireceğini umut ediyormuş. Ama öyle bir şey olmayacak. Bunu kesin olarak biliyorum. Çünkü ben şimdi Anna Andreyevna'nın en yakın ahbaplarından, hatta dostlarından biriyim. Anna Andreyevna'nın parayı istememesi epey gürültülere yol açtı ve bu konuda dedikodular oldu. Teyzesi Fanaryotova, Anna Andreyevna'nın ihtiyar prensle olan ve skandalla sonuçlanan serüveninden ötürü başlangıçta ona fena halde kızarken, birden onun hakkındaki düşüncelerini tümüyle değiştirdi ve Anna Andreyevna parayı geri çevirdikten sonra, resmen, ona karşı saygı duyduğunu açıkladı. Buna karşılık ağabeyi onunla artık bir daha barışmamak üzere darıldı. Aramızda sınır tanımayan bir yakınlık doğduğunu söyleyemem; geçmişi hiç anmıyoruz, Anna Andreyevna beni evine seve seve kabul ediyor ama benimle konuşurken olup bitenlerle hiç ilgisi olmayan bambaşka konulardan söz ediyor. Bu arada bana kesin olarak manastıra kapanacağını açıkladı; bunu daha geçenlerde söyledi, ama ben ona inanmıyorum ve bu söylediğini sadece acı birtakım duyguların etkisi altında söylenmiş bir söz olarak kabul ediyorum.

Özellikle kız kardeşim Liza hakkında gerçekten acı şeyler söylemek zorundayım. Asıl mutsuzluk onda. Hem zaten Liza'nın acı kaderiyle kıyaslanırsa, benim uğradığım bütün başarısızlıklar nedir ki? Her şey Prens Sergey Petroviç'in iyileşmemesi ve mahkeme gününü beklemeden hastanede ölmesiyle başladı. Prens Sergey, Prens Niko-

lay İvanoviç'ten daha önce ölmüştü. Böylece Liza doğacak çocuğuyla tek başına kaldı. Ağlamıyordu, hatta görünüşte sakindi. Yumuşak başlı, uysal bir kız olmuştu; ama eskiden yüreğinden dolup taşan o heyecan birdenbire tamamen sönmüş gibi oldu. Uysal bir tavırla, annemin Andrey Petroviç'e bakmasına yardım ediyordu. Ama konuşmaktan nefret etmeye başlamıştı; gözlerini kaldırıp da hiçbir şeye ve hiç kimseye bakmıyordu. Sanki hiçbir şey umurunda değilmiş, sanki her şey onun yanında geçip gidiyormuş gibiydi. Versilov'un durumu hafifleyince, pek çok uyumaya başladı. Ona kitap getirecek oldum, ama Liza onları okumuyordu; fena halde zayıflamaya başlamıştı. Nedense onu teselli etmek cesaretinde bulunamıyordum. Oysa kaç kez böyle bir niyetle yanına gitmiştim. Ama onun yanında nedense bir türlü ona yakınlık gösteremiyor, hatta olup bitenden söz etmek için gereken kelimeleri bile bulamıyordum. Bu durum korkunç bir olaya kadar sürdü: Bir gün Liza bizim evdeki merdivenden aşağı düştü. Pek yüksek bir yerden düşmemişti; topu topu üç basamaklık yükseklikti düştüğü yer, ama düşük yaptı ve hastalığı hemen hemen, bütün kış sürdü. Şimdi yataktan kalkmış bulunuyor, ama sağlığı uzun süre için sarsılmış oldu. Şimdilerde dalgın, ama annemle yavaş yavaş konuşmaya başladı. Son günlerde gökte pırıl pırıl ve yükseklerden ışınlarını aşağı doğru gönderen bir bahar güneşi vardı. Bu yüzden hep Liza ile birlikte geçen sonbahar, sokakta dolaştığımız o güneşli sabahı hatırladım durdum; ikimiz de sevinç içindeydik ve ikimiz de o sırada birbirimize güveniyorduk. Ne yazık! Bütün bunlardan geriye ne kaldı? Şikâyet etmiyorum, benim için yepyeni bir yaşam başlamış oldu. Ama Liza? Onun geleceği henüz bir bilmece ve şimdi Liza'ya yüreğimde büyük bir acı duymadan bakamıyorum bile.

Bununla birlikte, üç hafta kadar önce, Liza'ya Vasin'den bir haber getirerek, onda bir ilgi uyandırabildim. Vasin sonunda serbest bırakılmış ve tamamen özgürlüğüne kavuşmuş. Aklı başında olan bu adam, söylendiğine göre, yaşamını ellerinde tutan insanların kendisi hakkında "suçsuzdur" diye düşünmelerine yol açan son derece kesin ve çok ilgi çekici açıklamalarda bulunmuş. Zaten kuşku uyandıran ve olumsuz sayılan elyazması meğer Fransızcadan bir çeviriymiş; bundan başka bir şey değilmiş. Kendisi bunları sonradan bir gazetede yazı haline getirmek için materyal olarak toplamış. Şimdi kendisi ...

iline gitmiş. Üvey babası Stebelkov ise, işittiğime göre, gün geçtikçe dal budak salan ve daha karışık bir hal alan dava konusu işleri yüzünden hâlâ cezaevinde bulunuyor. Liza, Vasin hakkındaki haberi dudaklarında garip bir gülümseyişle dinledi, hatta sonunun kesinlikle öyle olması gerektiğini belirtti. Ama memnun olduğu belliydi. Tabii memnun olduğu nokta, rahmetli Prens Sergey Petroviç'in işe karışmasının Vasin'e zarar vermemiş olmasıydı. Dergaçov'la ötekiler hakkında ise hiçbir şey bildirecek durumda değildim.

Sözlerimi bitirdim. Belki de bazı okuyucular şunu öğrenmek isterler: Acaba bütün bunların arasında "ülküm" ne oldu ve şimdi benim için bu kadar esrarengiz bir tutumla bildirdiğim o yeni yaşamın özü nedir? Bu yeni yaşam, karşımda açılan yepyeni bir yoldur. "Ülküm"e gelince, o da eskisi gibi kaldı. Yalnız şimdi başka bir biçime büründü. O kadar ki, tanınmayacak bir halde. Ama bütün bunlar "notlarımda" söz konusu olamaz, çünkü bunlar artık bambaşka şeyler. Eski yaşantım tamamen geriye çekildi, yenisi ise henüz yeni başladı. Bununla birlikte, en önemli noktayı belirtmekten geri kalamam: O samimi ve sevgili dostum Tatyana Pavlovna, neredeyse her gün, bir an önce üniversiteye gireyim diye ısrar edip duruyor: "Sonra, üniversiteyi bitirdikten sonra, istediğini yaparsın, hele şu tahsilini bitir," deyip duruyor. İtiraf ederim, onun bu teklifi üzerinde düşünüyorum, ama henüz ne karar vereceğimi kendim de bilmiyorum. Bu arada, Tatyana Pavlovna'ya itiraz ederek, tahsilimi bitirmeye bile hakkım olmadığını, bundan böyle annemle Liza'yı geçindirmek için çalışmak zorunda bulunduğumu bile söylemiştim; ama Tatyana Pavlovna bu iş için para teklif ediyor ve bu paranın üniversitenin sonuna kadar yeteceğini kesin olarak ileri sürüyor. Sonunda birine danışmaya karar verdim. Çevreme bakınca bana bu konuda öğüt verebilecek insanı titizlikle ve her şeyi ince eleyip sık dokuyarak seçmiş bulunuyorum. Bu adam Nikolay Semyonoviç, yani Moskova'dayken beni yetiştiren adamdır; kendisi Maria İvanovna'nın kocasıdır. Gerçi herhangi birinin tavsiyesine ihtiyacım yok. Onun için bunu yaparken sadece bir türlü üstesinden gelemediğim bir duyguyla, benimle hiç ilgisi olmayan, hatta soğuk ve egoist, ama tartışmasız olarak akıllı bir adamın bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek istedim. Kendisine yazdıklarımı göndererek bunları gizli tutmasını rica ettim. Çünkü

daha önce bunları hiç kimseye, hatta Tatyana Pavlovna'ya bile göstermemiştim. Gönderdiğim yazılar iki hafta kadar sonra bana geri gönderildi. Aralarında oldukça uzun bir mektup da vardı. Bu mektuptan sadece genel bir bakış ve durumu bir bakıma açıklayan birkaç not alıntılıyorum. İşte bu notlar aşağıdadır.

III

"... ve geçici olarak boş kaldığınız zamanları, bu 'notları' yazarken olduğu kadar yararlı bir şey için kullanamazdınız, sevgili Arkadiy Makaroviç! Bir benzetme yapmak gerekirse, yaşam yolunda fırtınalı ve tehlikeli bir dönemde attığınız ilk adımlardan ötürü bilinçli olarak kendi kendinize hesap vermişsiniz. Belirttiğiniz gibi bu yazıları yazarak 'kendi kendinizi gerçekten birçok konuda kesin olarak' yeniden terbiye etmişsiniz. Birtakım eleştiriler yapacak değilim, en küçük bir eleştiride bulunmak istemiyorum. Oysa her satır insanı uzun uzun düşündürüyor... Sözgelimi, 'belgeyi' bu kadar uzun bir süre ve bu kadar inatla elinizde bulundurmanız karakterinizi son derece açığa vuran bir şey... Ama bu, ileri sürmek cesaretinde bulunduğum yüzlerce düşünceden yalnız bir tanesidir. Ayrıca dediğiniz gibi 'ülkünüzün gizli sırrını' yalnız bana açıklamanıza da büyük bir değer veriyorum! Anlaşıldığına göre, bunu gerçekten yalnız bana açıklamışsınız. Ama 'ülkünüz' konusunda ne düşündüğümü size bildirmem için yaptığınız ricayı kesin olarak reddetmek zorundayım. Bir kere, o ülkü hakkında düşüncelerimi açıklamaya bir mektup yetmez. İkincisi, kendim de henüz size cevap verecek bir durumda değilim. Yalnız şunu söyleyebilirim: 'ülkünüzün' orijinal olması bakımından apayrı bir değeri var. Yeni kuşağa mensup gençler çoğu zaman kendilerinin bulduğu ülkülere değil de, kendilerine daha önceden kabul ettirilen birtakım ülkülere dört elle sarılıyor ve bu gençlerin sahip olduğu düşünce hazinesi pek o kadar büyük olmadığı gibi, hatta çoğu zaman tehlikelidir. 'Ülkünüz' sizi korumuş. Hiç değilse bir süre için, sizi Bay Dergaçov ile dostlarının ülkülerine bel bağlamaktan alıkoymuş... Onların ülküleri, sizinki kadar orijinal değildir. Şunu da söyleyeyim, kişisel olarak tanıdığım, ama şimdiye kadar layık olduğu derecede değer vermediğim çok saygıdeğer Tatyana Pavlovna'nın düşüncesini

tamamen kabul ediyorum. Üniversiteye girmeniz konusunda ileri sürdüğü düşünce, sizin için son derece yararlı ve doğrudur. Şurası kesin ki, bilim ve yaşam üç dört yıl içinde karşımızda çok daha geniş bir düşünce ve eğitim ufku açacaktır; üniversiteyi bitirdikten sonra ise, 'ülkünüze' yeniden dönmek isterseniz, buna hiçbir şey engel olamaz.

Şimdi izin verirseniz, bu kadar büyük bir içtenlikle yazdığınız notlarınızı okuduğum sırada aklımdan geçirdiğim ve bütün varlığımı saran birkaç düşüncemle bazı anılarımı size anlatayım. Evet, ben gencecik ve yapayalnız bir varlık olarak kendinizi saklamanız gerektiğini ileri süren Andrey Petroviç'e tümüyle hak veriyorum. Sizin gibi gençler, zamanımızda pek çoktur. Gerçekten bunları tehdit eden büyük bir tehlike vardır: Bütün yeteneklerini kötüye kullanmak, gizli ve açıklanmayan bir tutkuya kapılmak, ya da karışıklık çıkarmak isteği, çok daha "güzel bir dış görünüş" sağlamak için, bir düzen değişikliği yaratmak isteği, gibi. (Burada sizin kullandığınız sözleri kullanıyorum.) Gençlik, gençlik olduğu için temizdir. Belki de gençlerin böyle çılgınca ve bu kadar erken ileri atılmasında, coşmasında, yaratmak istedikleri düzenin bir tutkusu, bir gerçeği araştırma, bir olayları değerlendirme vardır; ama zamanımızda yaşayan bazı gençler, gerçek dedikleri şeyi insanın inanamayacağı kadar aptalca ve gülünç şeylerde görüyorsa, bunun suçu kimdedir? Sırası gelmişken bir şey daha belirtmek istiyorum; daha çok yakınbir geçmişte, daha bir önceki kuşakta buna benzer ilgi çekici niteliklere sahip gençlere pek o kadar acımak gerekmiyordu. Çünkü bunlar, hemen hemen her zaman ulusumuzun yüksek, kültürlü kesimine yanaşıp, sonunda başarıyla o kesimin içinde eriyiveriyorlardı. Hem daha yolun başında çevrelerindeki bütün düzensizlikleri, toplumdan ayrı ve kopmuş olduklarını, hiç de soylu bir aileden olmadıklarını, soylarında başarılarıyla ün salmış kişilerin bulunmadığını anlamaları, onlar için daha da iyi olurdu. Çünkü sonradan, kendilerinde bulunmayan erdemleri bilinçli olarak kazanır, o zaman da değerlerini daha iyi algılarlardı. Şimdi bu işler biraz değişik oluyor, çünkü gençlerin başvuracakları, yanaşacakları bir kimse yok.

Bir karşılaştırma yaparak, daha doğrusu örnek vererek düşüncelerimi belirtmeye çalışayım: Ben, bir Rus romancısı olsaydım ve yazı yazma yeteneğim olsaydı, kesinlikle kahramanlarımı soylu kişiler arasından, aristokrasiden alırdım. Çünkü okuyucunun üzerinde za-

rif bir etki yapmak için romanda belirtilmesi gereken güzel bir düzen ve güzel izlenimlere sadece kültürlü Rusların arasında rastlama olanağı vardır; hiç değilse görünüm bakımından öyledir. Bunu söylerken hiç de şaka etmiyorum. Hatta bunu kendim hiç de soylu olmadığım halde ileri sürüyorum. (Herhalde bunu siz de biliyorsunuz.) Puşkin bile, yazacağı romanların konusunu Rus ailesinin geleneklerinden almıştır ve inanın bana, şimdiye kadar bizde güzel olan ne varsa, gerçekten oradadır. Hiç değilse az çok tamamlanmış, bütünleşmiş neyimiz varsa oradadır. Bunu artık söz konusu güzelliğin doğru ve haklı bir şey olduğunu, bu kadar tartışmasız bir biçimde kabul ettiğim için söylemiyorum; ama orada, yani aristokrasimizde artık olgunlaşmış, tamamına ermiş bir görev ve onur duygusu vardır. Böyle bir görev ve onur duygusunun bu bütünleşmiş biçimine Rusya'nın başka hiçbir yerinde rastlamaya imkân yoktur, hatta böyle bir oluşum henüz başlamamıştır bile. Bunu sakin bir insan olarak, daha doğrusu artık sakinliği arayan biri olarak söylüyorum.

Artık bu onur duygusu güzel mi, bu görev duygusu doğru mu, bence bunlar ikinci derecede kalan sorular; bence daha önemli olan bu duyguların tamamına erişilmiş olması, oturması ve ne şekilde olursa olsun bu düzenin olgunlaşmış, bir bütün haline gelmiş olmasıdır. Bu düzen daha önce başkası tarafından kabul ettirilmiş olmamalı, insanın kendi kendine yaşamı boyunca çıkardığı sonuçlardan, denemelerden oluşmalıdır. Tanrı aşkına! Bizim için gerçekten en önemli olay şey, nasıl olursa olsun, eninde sonunda bir düzenin kurulmasıdır. Umudumuz bunda ve gözümüzü dinlendirecek olan tek şey budur; hiç değilse bir şeyler yapılsın! Her şey böyle kırılıp dökülmesin, kırılanların parçaları dört bir yana savrulmasın, her yer çöp ve pislikle dolmasın! İçine iki yüz yıldır gömüldüğümüz bu yıkıntılardan, hâlâ hiçbir şey ortaya çıkmıyor!

Beni İslav taraftarlığı ile suçlamayın; bunları sadece insanlardan uzak yaşamak istediğim için yazıyorum. Çünkü yüreğimde bir ağırlık var! Şimdi, kısa bir süredir bizde, yukarıda anlattıklarımın tam tersi oluyor. Artık pislikler üst tabakadaki insanlara yapışmıyor, tam tersine güzel tiplerden bir şenlik havası içinde parçalar, kümeler koparak, düzeni bozanlara ve kıskançlık içinde kendilerini yiyip bitirenlere yapışıyor. Bu söylediğim de tek bir olay değil; bazı babalar ve eski

kültürü benimsemiş soylardan gelme ailelerin başkanları bile, artık belki de çocuklarının inanmak istediği şeylerle alay ediyor. Yalnız bu kadar da değil: nereden edindikleri bilinmeyen ve durup dururken onursuzluk etmekten duydukları o açgözlü zevklerini çocuklarından saklamaya bile gerek duymuyorlar. Nedense onursuzluk etmeyi kitle halinde benimsemiş görünüyorlar. Ben bunları söylerken, gerçekten ilerici olan kişilerden söz ediyorum, çok sevgili Arkadiy Makaroviç, sadece grattez le Russe et vous verrez le Tatare, dedikleri o adamlardan söz ediyorum; beklenmedik bir anda, birden sayısız oldukları anlaşılan alt kesim insanlardan söz ediyorum. Ve inanın bana, gerçekten liberal, gerçekten doğru ve yüksek ideallere sahip, insanlık dostu insanlarımız, sandığımız kadar çok değildir.*

Ama bütün bunlar felsefe! Dönelim o düşümdeki romancıya. Bu durumda romancımızın tutumu belli; elbette tarih dışı biçimde yazmasına olanak yoktur. Çünkü artık zamanımızda güzel tipler yok; kalıntıları varsa bile, bugün geçerli olan anlayışa uyarak, güzelliklerinden gönüle mutluluk veren ayrıntılar canlandırılabilir ki, okuyucu tarihten alınmış bir sahneyi pekâlâ bugün de olabilecek bir sahne olarak kabul edebilir. Büyük bir yetenekle yazılmış böyle bir yapıt, Rus edebiyatından çok, Rus tarihine ait olurdu. Söz konusu sahne Rus halkının zihninde meydana gelmiş ve bir sanatçı eliyle tamamlanmış bir seraptan başka bir şey olmayacaktı. Gerçekle ilgisi olmadığı anlaşılıncaya kadar, zihinlerde yer eden bir serap... O tabloda canlandırılan kahramanların torunu, yani ortadan yukarı bir kültür çevresine mensup olan Rus ailesini canlandıran tablodaki insanların torunu, aradan üç kuşak geçtiğine göre ve Rus tarihine uygun olarak canlandırılırsa artık atalarına değil de, bugünkü gerçek tiplere benzeyecektir; bu bakımdan biraz insanlardan kaçan, kendi içine kapanan ve tabii hüzün içinde yaşayan bir tip olacaktır. Hatta belki de okuyucuya ilk bakışta budala gibi görünecektir; yerini bıraktıktan sonra, hâlâ o yerin boş kaldığını ve kendisini beklediğini sanan bir budala gibi! Biraz daha zaman geçerse, o insanlardan kaçan torun da yok olacak, o zaman yepyeni tipler çıkacak ortaya. Bu henüz bilinmeyen ve yepyeni bir seraptır. Ama nasıl tipler çıkacak ortaya? Eğer bu tipler güzel olmazsa, sonradan artık bir Rus romanı meydana ge-

* (Fr.) "Rus'u tanıyınız, altından Tatar çıktığını göreceksiniz." *-çev.*

tirmek olanaksız bir şey olacak. Ama ne yazık! Öyle bir şey olursa, acaba yalnız roman yazmak mı olanaksız olacak?

Uzağa gitmeye ne gerek var? Sizin yazılarınızı ele alalım. Sözgelimi Bay Versilov'un her iki ailesine de bir göz atın (bu kez izin verin, artık sizinle tamamen açık konuşayım). Andrey Petroviç'i ele alalım; ayrıntılara girecek değilim, ama gene de şunu belirtmeliyim ki, o da bir soyun ortaya çıkmasına yol açan atalardan biri olmuştur bu durumda. Bu adam çok eski bir soydan gelmedir, bir soyludur. Gelgelelim aynı zamanda Paris'teki komünde eyleme girişmiştir. Gerçek bir şairdir ve ülkesini sevmektedir, öyleyken onu tamamen reddetmektedir. Hiçbir dini yoktur, ama belirsiz bir şey uğruna, ne olduğunu kendisinin de bilmediği, ad veremediği, ama tutkuyla inandığı bir şey uğruna ölmeye hazırdır. Bu bakımdan Rus tarihinde Petersburg dönemi olarak belirtilen ve Avrupa'ya gidip de uygarlığı ülkelerine getiren birçok Rus'tan farklı değildir. Ama onun hakkında söylediklerimiz yeter, şimdi gelelim meşru ailesine: Oğlu için söz söylemeye bile değmez, onun için bir şey söyleyecek değilim. Kendisi bu onura layık değildir. Gözü olan kim varsa, bu gibi serserilerin sonunda nerelere varacağını ve bu arada başkalarını nerelere sürükleyeceğini önceden görebilir. Ama ortada bir de kızı var; Anna Andreyevna. Bu kız karakterden yoksun mu? Doğrusunu söylemek gerekirse, manastır müdiresi Mitrofanya gibi bir tip bu, tabii bunu söylerken kehanette bulunup da, ileride kamu suçuyla ilgili bir şey olacak diyemem; böyle bir şeyi ileri sürmem haksızlık olurdu. Şimdi bana bu ailenin rastlantı sonucu meydana geldiğini söyleyin Arkadiy Makaroviç, söyleyin de içim neşeyle dolsun! Ama şimdi artık çok eski bir soydan gelen birçok Rus ailesinin, karşı durulmaz bir güçle, kitle halinde 'rastlantı sonucu' meydana gelmiş aileler haline geldiğini ve genel düzensizlikle karışıklığın içinde eriyip gittiğini söylersek, daha doğru davranmış olmayacak mıyız? Bu rastlantı sonucu meydana gelen ailelere siz de yazılarınızda biraz değiniyorsunuz. Evet, Arkadiy Makaroviç. Siz rastlantı sonucu meydana gelmiş bir*

---

* Dostoyevski, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ındaki gibi ailelerin ancak tarihsel romanlarda olabileceğini, 19. yüzyıl Rus aile tipinin "rastlantısal aile" olduğunu söylediği bir makale yazmıştı.
Delikanlı romanı İngiltere'de (Oxford University Press, 1994) *An Accidental Family* - Rastlantısal Aile adıyla basılmıştır. *-ed.*

ailenin bireyisiniz. Bu yüzden soylu aile tiplerine tamamen aykırı olan bir yaşantınız var ve bu yüzden çocukluğunuzla, delikanlılık çağımızla, bu derece değişik yaşantıya sahip atalarımızdan tamamen kopmuşsunuz.

İtiraf ederim ki rastlantı sonucu meydana gelen bir kahramanı canlandıran bir romanın yazarı olmak istemezdim!

Bu iş nankördür. Hem de güzel birtakım kalıplara dökülmez. Ayrıca bu tür tipler, ne olursa olsun, henüz şimdi akan zamanın içinde bulunuyor. Bu yüzden bir sanatçı eliyle tamamlanmış, bir bütün haline getirilmiş tipler olamazlar. Çok önemli birtakım hatalar, abartmalar, gözden kaçmış noktalar olabilir. Ne olursa olsun, öyle bir roman yazmaya kalkışsaydım, pek çok şeyi önceden tahmin etmem gerekirdi. Ama sadece tarihi bir roman yazmak istemeyen ve çağını karşı durulmaz bir özlemle yansıtmak isteyen romancı ne yapmalı? Birtakım tahminler yürütmeli ve yanılmalı.

Ama sizin 'notlarınız' gibi yazılar, bana öyle geliyor ki, ileride meydana getirilecek bir sanat eseri için, yapılacak bir tablo için materyal olabilir; böylece o tabloda düzensiz, ama artık geçmişe gömülmüş bir çağ canlandırılmış olur.

Ah, bugünün toplumunu saran öfke yatışıp da, yarının dünyası kurulduğu vakit, ileride yaşayacak olan bir sanatçı, geçmiş olan bu düzensiz ve karmakarışık dönemi anlatmak için kusursuz biçimler bulacaktır. İşte o zaman sizin yazdığınız 'notlar' gibi yazılar gerekli olacak ve materyal görevi yapacaktır; yeter ki, bu yazılar bütün karışıklıklarına ve rastgele yazılmış olmalarına rağmen, içtenlikle meydana getirilmiş olsun... Hiç değilse o zamanki bulanık çağda yaşamış bir delikanlının içinde nelerin gizlendiği ve bu delikanlının bazı gerçek özellikleri anlaşılmış olacaktır. Bu bile, tamamen değersiz bir şey değil; çünkü bütün kuşaklar delikanlılardan meydana gelir..."

SON

Jüpiter'in silahı yıldırımlardır, ama öyleyken o ne yapıyor, rahat duruyor. Gök gürültüsünü uğuldattığı sık sık işitilmez; öyle ki aptal biri Jüpiter'in uykuda olduğunu sanır. Oysa Jüpiter'in yerine bir edebiyatçıyı ya da bir köylü kadınını oturtun, bakın gök nasıl gürlüyor!

Delikanlı, diğer Dostoyevski eserleriyle benzer izleklerin peşine düşen, Dostoyevski anlatısının temel motiflerini içeren tipik bir Dostoyevski romanı olmanın yanı sıra, derdi ve sözü başka, özgün bir anlatı olma özelliğindedir.

Gençliği ve saflığıyla *Budala*'nın Prens Mişkin'ini hatırlatan, kolaylıkla *Yeraltından Notlar*'ın kırklı yaşlarındaki kahramanıyla bağı kurulabilecek Arkadiy Dolgorukiy'i, onlarla benzer düşünce ve çelişkiler arasında, yakından tanıma olanağı buluyoruz. Artık bir çocuk değil belki ama henüz bir yetişkin de olmayan Arkadiy Dolgorukiy'in, irin gibi taşıdığı çocukluk öfkesi ve delikanlılık heyecanıyla attığı adımları izlerken, bir Dostoyevski anlatısından beklemediğimiz şekilde, şefkat duygusuna kapılıyoruz. Belki başka hiçbir eserinde kahramanı için bu denli yoğun bir şefkat talebi olmayan Dostoyevski, bir açıdan, Arkadiy Dolgorukiy karakteri nezdinde geçmiş tüm roman kahramanlarını anlamamızı sağlamaya çalışıyor gibidir.

Dostoyevski, Arkadiy üzerinden, karmaşanın hüküm sürdüğü, ahlaki temelleri sarsılmış, iyi ile kötü arasındaki sınırı belirsizleşen Rus toplumsal yaşantısına açık bir eleştiri yapmaktadır. Arkadiy bir yandan geleneğin simgesi Makar Dolgorukiy'e hayranlık duyar, diğer yandan bir entelektüel olan Versilov'a öykünürken; Rusya için iki gelecek timsali çiziliyor gibidir önümüzde. Ama Dostoyevski, Arkadiy'e yaşattıklarıyla, Rusya'nın geleceğini bambaşka bir şeyin şekillendireceğini gördüğünü söyleyecektir.

Unutulmaz Versilov karakteri ve çerçevesi çizilen baba-oğul ilişkisi ile *Delikanlı*, *Karamazov Kardeşler*'in de müjdecisi gibidir...

Klasik edebiyat tutkunları için, Leyla Soykut Türkçesiyle...

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat



32 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-215-3

